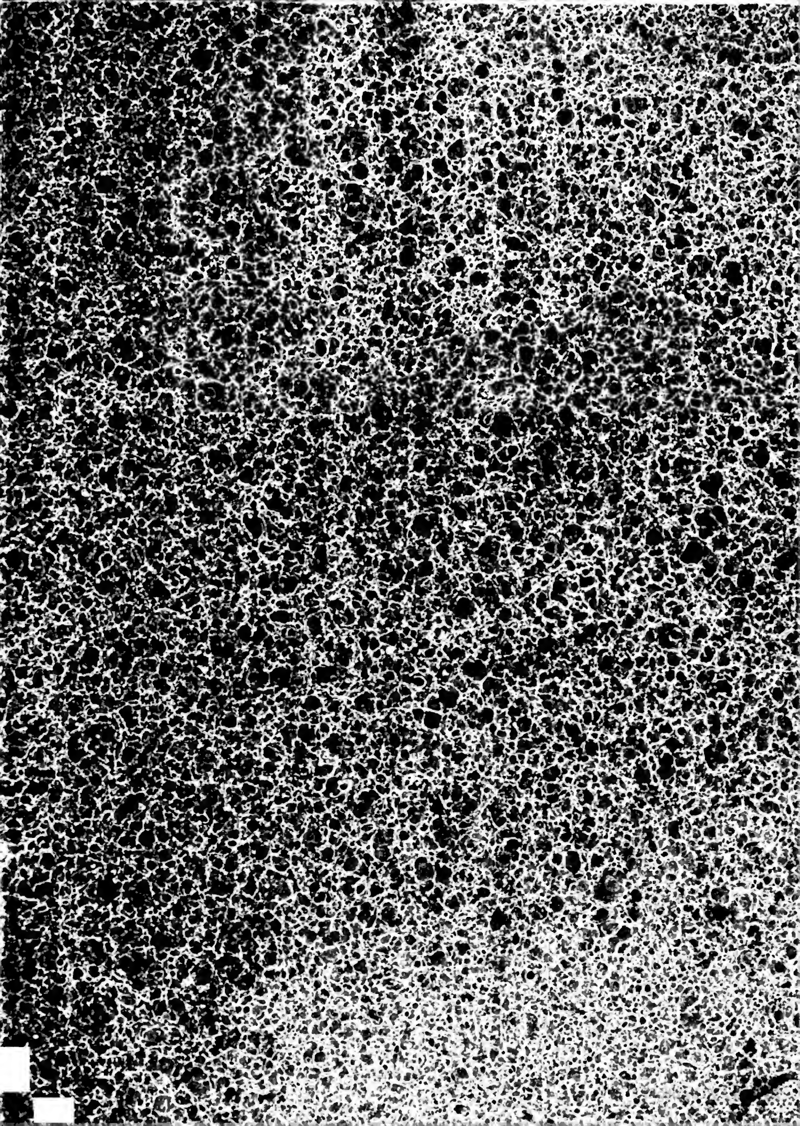

CRETA SACRA

SIVE DE EPISCOPIS UTRIUSQUE RITUS GRAECI ET LATINI IN INSULA CRETAE.

CRETA SACRA
SIVE DE EPISCOPIS UTRIUSQUE RITUS GRAECI ET LATINI IN INSULA CRETAE.

ACCEDIT

SERIES PRAESIDUM VENETORUM INLUSTRATA

AUTHORE

FLAMINIO CORNELIO

SENATORE VENETO.

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS MDCCLV.

Typis Jo. BAPTISTAE PASQUALI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

PRÆFATIO.

IN Venetis & Torcellanis Ecclesiis illustrandis sponte sua occurrerunt res & nomina, quibus vel augeri, & ditari, vel corrigi & castigari possent Italia Sacra Abbatis Ughelli, & Oriens Christianus a Patre Le-Quien adumbratus potius atque inchoatus, quam ad complementum, & perfectionem deductus. Viri hi celebratissimi nec satis unquam commendati, eo quia in immani rerum, & nominum inextricabili silva primi omnium iter sibi, & aliis straverunt, viri, inquam, hi necesse habuerunt documenta, series hominum chronologicas, diplomata, vitas, uno verbo lapides, & cœmenta ædificii sui ex remotissimis, atque inter se dissitis maxime locis conquirere. Non ubique, ut par erat, eorum votis factum est satis, sed partim ex oscitantia, partim ex inscitia eorum, qui isthæc suppeditabant, suppressiones, æquivocationes, immutationes rerum, nominum, temporum irrepserunt. Ad Ughellum quod spectat, Itali nostri alias atque alias peculiares Ecclesias adorti membra hæc conformarunt in totius corporis utilitatem, atque ornamentum. Horum ego vestigiis, quantum fas fuit, inhærens quidquid obvium mihi fuit, quo Ughellus & Lequienius emendari, suppleri, luce & incremento donari possunt, colligere studui, neque ex solis Venetis, & Torcellanis Ecclesiis, sed & ex aliis, quantum in tot antiquis documentis, quæ ad me devenerunt, contigit invenire. En igitur hujusce laboris mei propositum, seriem scilicet chronologicam dare Præsulum Latinorum, quotquot reperire licuit, qui in Cretæ Insula Sedes Episcopales tenuerunt. Hanc ut contexerem nulla me alia impulit causa, quam Patriæ de-

cus, & Ecclesiasticæ Historiæ quantum in me est, (& sentio quam parum sit) elucidatio. Lacunas in laudato Lequienii opere vacuas, ubi dabitur, implere adnitar, & Præsulum numerum additis iis, qui postremo fuerunt, augebo. Hoc pacto dum lucem aliquam Ecclesiasticæ Historiæ in hac sui præclara parte affundo, eodem tempore Patriæ meæ gloriæ consulo; siquidem Præsules illi maxima ex parte Venetias patriam habuere.

Sed ut hæc, quam appellare licet Cretæ Sacræ Epitomen, imperfecta & sui dimidio mutila non evadat, juvat ei Græcos etiam Episcopos addere, quos affert Lequienius Tom. III. Orientis Christiani. Itaque intra angustos brevesque fines comprehendentur Antistites omnes quotquot ex utroque Græco & Latino ritu Insulas illas obtinuerunt.

Historiæ sacræ studiosos laborem meum benigne & humaniter suscepturos confido, quippe qui non ignorent hanc Ecclesiasticæ Historiæ partem aridam admodum ac jejunam esse; siquidem nihil aliud fere occurrit apud authores typis editos præter ea, quæ habet Lequienius, in quo uno pœne omnia continentur, quæ diligentissimus Scriptor conquisitis undique editis, & ineditis, ut potuit, monumentis eruditissime digessit. Sed quidquid judicii de tenui hoc opere feratur, in hoc conquiescam, quod documenta inedita, & illustrium virorum nomina brevi & facillime peritura ab interitu vindicavi, novamque illis vitam prœli ope conciliavi.

Cæterum prophanas Cretæ res, Deorumque & Heroum, qui in ea ortum habuerunt, obscuram fabulisque refertam originem, Regum quoque seriem, & varia sæpius mutati Dominii genera plurimi exararunt vetustissimi scriptores; nullum enim, ut reor, Orbis terrarum Regnum anti-

antiquiores præ Creta jactare potest rerum suarum Historicos; quorum etsi scripta temporum bellorumque injuriis perierint, ipsorum tamen nomina, & aliqua, licet brevia, fragmenta in iis authoribus supersunt, qui recentius de Cretensibus rebus egerunt, ut accurate ostendit in suo *de Creta* eruditissimo tractatu Joannes Meursius lib. I. cap. I. qui laudabili studio nomina ipsa collegit, quæ hic exhibemus.

Echemenes citatus ab Athenæo lib. XIII. quod res Creticas scripserit: *Echemenes etenim in Creticis, non a Jove, sed Minoe raptum Ganymedem tradit*. Rapti vero a Minoe Ganymedis mentionem habet Eustatius ad Iliad. his verbis: *Quidam vero sunt authores* (Echemenem fortasse innuens) *raptum a Minoe Ganymedem*.

Alexander, qui non unicum de Cretensibus rebus, ut scribit Scholiastes Apollonii lib. IV., volumen concinnavit.

Sosicrates aliquos pariter edidit Cretensium rerum libros, cujus primum citat Suidas, Dulopolim civitatem in Creta esse ex Sosicratis authoritate asserens. Athenæus quoque lib. VI. Sosicratis testimonium affert de Creticis facetiis scribens: *Sosicrates autem in primo Creticorum tradit proprium quiddam Phæstis esse: ut a prima pueritia in facetiis dicendis exerceantur ... itaque Cretenses omnes his facetiam attribuere*. Et deinde lib. XIII. *Cretenses*, ait, *in procinctu stantes ornatis civium formosissimis, Amori per hos sacra faciunt, sicut author est Sosicrates*. Sed & secundum Sosicratis librum citat Zenobius Lib. V. Proverb. LXXXI, uti videre est apud Meursium, qui ejusdem Zenobii textum emendat.

Xenion, pluries citatus a Stephano Byzant. in libro de Urbibus: ex ejus enim libro de Creticis concinnato sepultarum urbium nomina eruisse fatetur. Meminerunt Xenionis etiam Etymologici author, & Isacius Tzetzes.

Dosi-

Dosiades ab Athenæo lib. IV. & VI. & a Solino cap. XVII. memoratur.

Antenor, qui Historiam Creticam scripsit vir bonus appellatus, ut notat Meursius lib. IV. de Creta c. XV. enunciatur ab Æliano in hist. Animal. lib. XVII. cap. XXXV. & a Diodoro Siculo lib. V.

Epimenides a Diodoro Theologus nuncupatus, cujus vitam Diogenes Laertius exaravit, lib. I. ibique asserit ipsum de Sacrificiis & Republica Cretensi scripsisse. Fuse de eo disseruit Meursius in suo de Creta tractatu l. IV. c. XI.

Laostenidas, cujus mentio est apud Diodorum Siculum lib. V.

Dinarchus, Fabularum Cretensium collector, teste Demetrio Magnesio apud Dionysium Halicarnasseum in lib. de antiquis Oratoribus.

Ephorus, *Callistenes*, *Xenophon & Plato*, qui de Republica Cretensi scripserunt, proferuntur a Polybio lib. VI.

Pyrgion, de quo refert Athenæus, quod *Instituta Cretica* concinnarit.

Insulæ autem descriptionem, civitatum olim in ea exsurgentium numerum, insigniora loca, montes excelsos, & promontoria, fontes quoque & flumina, ubertatem soli, atque incolarum mores, vitia, virtutesque Historici multi, omnesque Geographi in Orbis regionum illustrationibus protulerunt, quos inter Strabo Cnossius patriæ Insulæ notitias fuse & laudatissime scriptis consignavit. Ex eo potissimum, tum & a Plinio, Ptolemæo, Solino & aliis hauserunt Neoterici, quorum si vel unum legas, exempli caussa Ortellium in Atlante Orbis terrarum, aut Martinierum in Dictionario Geographico, id totum plane habes, quod mutatis tantum vocibus, variatoque scribendi stylo cæteri omnes dederunt. Relationes hasce, quæ eruditis

ditis omnibus præsto sunt, consulto prætermittendas esse censeo, ea etiam de causa, quod omnes ex superius enuntiatis Geographis Ecclesiasticas Insulæ hujus notitias vel omittant, vel leviter attingant, si unum Patrem Coronellum excipias, obiter paucisque de Episcopatu Latino in volumine, quod inscripsit Isolario, tractantem scilicet de unione Episcopatus Hierapetrensis cum Ecclesia Sithiensi a Pio V. statuta. Quum igitur eas, quæ vulgatæ prodierunt Cretensis Regni illustrationes, missas faciam, non tamen dignissimi viri anecdotum negligendum puto ad utilitatem non minus, quam ad curiositatem eruditorum opportunum. Illud est Cretensis Insulæ topographica enarratio ex ms. Christophori Bondelmontii Florentini Ecclesiæ Sanctæ Mariæ supra Arnum Archipresbyteri excerpta volumine, quod mihi humanissime exhibuit Clariss. Vir Joannes Benedictus Mittarelli Monachus Camaldulensis eruditissimus. In eo *Insularum Cycladum* atque *aliarum in circuitu* dispersarum descriptionem, prout ipse per multos annos perscrutatus fuerat, concinnavit Bondelmontius, & dum Nicosiæ degeret, Jordano Cardinali de Ursinis inscripsit. Titulum hujus codicis attulit Julius de Nigris Societ. Jesu in libro de Scriptoribus Florentinis pag. 137. ipsumque asserit ab authore e Metropolitana Cypri civitate ad Cardinalem Ursinum missum fuisse: *Liber Insularum Archipelagi editus per Christophorum Presbyterum de Bondelmontibus de Florentia anno* 1422. *Quest' opera la mandò dalla Capitale di Cypro a Giordano Cardinale Orsini*. Simile libri ipsius exemplar Florentiæ asservatur in Bibliotheca Medicea Laurentiana, quamvis ibi Codex, ut mihi relatum est, nomen præferat *Christophori Ensenii*.

Diversimode tamen de loco e quo librum direxit Bondelmontius, sentit Clar. Vir Apostolus Zenus, ex latis-

sima

sima cujus eruditione addiscimus, Librum Insularum e Rhodo Insula ad Jordanum Cardinalem missum fuisse. Hic est Jordanus ille amplissimus S. R. E. Cardinalis, qui Venetiis degens anno 1426. Pontificius Legatus ad concilianda inter Italiæ Principes perpetuæ pacis fœdera, amplissimo Decreto Venetæ Nobilitatis decore ornatus fuit die 24. Octobris ejusdem anni; quo etiam titulo, ut refert Marinus Sanutus in Chronico Tom. XXII. Rerum Italic. col. 988. insigniti fuerunt Carolus Jordani Cardinalis frater, ejusque successores in perpetuum.

Utcumque autem de levissima loci controversia res sit, hoc certum nobis indubiumque est, Bondelmontium Insulas Cycladas, & Cretam præsertim late omnem foris & intus peragrasse, ejusque singulas partes singillatim notasse, quas deinde notiones a se collectas, & in duobus tractatibus digestas ad supra laudatum Jordanum Cardinalem pro otii solatio misit. Ex iis ille qui brevior est, Cretæ primordia fabulosa & incerta, atque regionis ipsius compendiosam affert narrationem, alter vero prolixior, & ordine secundus accuratam locorum descriptionem exhibet, & nonnullas Insulæ civitates Episcopali titulo decoratas enuntiat.

Quamvis autem ii, quos superius enuntiavimus Geographi, & laudatissimus Dominicus Marius Niger Venetus, in suis Geographiæ commentariis lib. X. Cretæ Insulæ illustrationes & descriptiones protulerint, quæ publici juris sunt, attamen Bondelmontii codici, & insertis in eo tractatibus, major præ ceteris fides ex eo potissimum est adhibenda, quod Scriptor res ipsas, prout præsens vidit, & notavit, ita se fideliter exarasse testatur. Tractatum itaque longiorem proferam Notis etiam illustratum eo præsertim intuitu, ut quæ vel authoris

stylo

stylo obscura, vel ex inscitia amanuensis (scatet enim codex multis mendis) vitiata prodierunt, clariora, & emendatiora reddantur.

Initium itaque faciam operis mei ab hoc tractatu plurimi quidem faciendo, quippe qui authorem habeat, cui nec solers diligentia defuit, nec veri amor, & qui præterea res, prout vidit, accurate exaravit. Topicas proinde descriptiones aliam ex alia prosequitur, atque antiquiores Cretæ memorias seu ad fabulam, seu ad historiam pertinentes identidem interserit, in quibus si quid vitiosum admiscetur, delebitur ab appositis notis, quæ lucem affundunt, sicuti idipsum præstare videtur prolixior quidam ejusdem authoris tractatus, qui & ipse de Creta est. Is cum in meas nuperrime manus Florentia advenerit, absoluta notarum appositione exhibendus erit.

Hos tractatus sequetur deinde Chronologica series Sacrorum Præsulum Græci ritus in suis respective sedibus, quam ad illam tempestatem producam, cum Veneti ineunte sæculo XIII. in Insula Cretæ dominari cæperunt; licet enim aliqui ex Græcis etiam post subactam Venetæ ditioni Insulam Metropoliticæ dignitatis titulum sibi usurpaverint, tamen numquam in Creta commorari ex publico interdicto valuerunt.

Hinc tertio ad Latinos Præsules sive Episcopos sive Archiepiscopos descendam, quibus per eadem Veneti Dominii initia constitutæ fuerant in tota late Insula Sedes, atque Diœceses.

Quia porro expedit documenta, quotquot sunt, inedita tamquam superstites antiquitatis reliquias ab injuria temporum vindicare, & in omnium ordinum atque potissimum in litterariæ Reipublicæ utilitatem proferre, idcirco producturus ea, quæ in tot ac tantis rebellantium

Cre-

Cretensium motibus ad res Venetas attinent; Duchas (ut vocant) Cretæ, Venetiis illuc cum Imperio missos Chronologice dabo, eo scilicet ordine, unde mihi opportunitas adsit afferendi selectiora documenta, quæ non solum Creticam & Venetam Historiam vel augeant, vel illustrent, sed etiam viris & familiis belli & pacis artibus clarissimis perennem gloriam concilient.

Hoc pacto quatuor inter se conjunctis partibus opus hoc qualecumque constabit, quod quamvis mihi inscribatur CRETA SACRA, nimirum ob finem, quem potissimum mihi proposui, attamen titulo non habebit respondentes partes nisi secundam & tertiam, quæ series Præsulum in utroque ritu Græco & Latino complectuntur. Prima urbium enumerationes & originem, locorum naturalem indolem & plagam, atque antiquiores notitias; quarta res a Venetis gestas terra marique exhibebit. Age igitur, primam aggrediamur.

CRE-

INDEX CHRONOLOGICUS

DIPLOMATUM ET DOCUMENTORUM

PER CLASSES DISTRIBUTUS.

Numerus Romanus Tomum indicat, Arabus vero paginam denotat.

SUMMORUM PONTIFICUM.

PATRIARCHARUM.

EPISCOPORUM.

S. R. E. CARDINALIUM.

IMPERATORUM.

RE-

REGUM.

DUCUM VENETIARUM.

Ducum Januensium.

Senatus Veneti.

1415.

1415. 15. Septembris. Permittit Francisco Bembo Duchæ Cretæ, ut sibi construere possit navim, qua deducatur ad invisendum Sanctum Sepulcrum. II. 269

1417. 6. Junii. Decernit, ut redditus Episcopatuum & Prælaturarum in Creta vacantium assignentur ad alimoniam Sacerdotum Latini ritus, atque ad reficiendas Ecclesias. II. 371

1425. 18. Maii. Mandat omnibus Episcopis ditionis Venetæ Orientalis, ut redire debeant ad suas Ecclesias, ibique residere, proventus autem renuentium insumantur in sacra officia. II. 375

1426 14. Maii. Mandat Regimini Cretæ, ut Fantinum Valaressium adduci curet in possessionem Archiepiscopatus Candiæ. II. 73

1441. 12. Julii. Permittit Patriarchæ Constantinopolitano, ut locare possit prædia suæ Ecclesiæ posita in Regno Cretensi. II. 206

1442. 24. Maii. Mandat Regimini Cretæ, ut instruat paramentis Ecclesiam S. Marci de Candia. II. 13

1443. 13. Aprilis. Agit pro conservatione reddituum Episcopatus Chironensis. II. 113

1447. 2. Januarii. Commendat Nicolao V. Fantinum Dandulum Archiepiscopum Candiæ, ut eum confirmet in Episcopatu Patavino, ad quem delectus fuerat. II. 81

1463. 30. Novembris. Mandat Regimini Cretensi, ut loca circa Lasitim & Anopolim coli faciat ad præsidium belli sacri. II. 392

1465. 21. Martii. Reprehendit Regimen Candiæ, quod neglexisset culturam in agris Lasiti. II. 393

1490. 23. Septembris. Statuit, ut nonnulla officia Cretæ, quæ antea eligebantur Venetiis, de cætero eligi debeant in Creta. II. 398

1497. 11. Septembris. Decretum de agris desertis Lasiti deducendis ad culturam. II. 395

1515. .... Legato suo in Curia Romana mandat, ut apud Summum Pontificem agat pro Canonicis S. Titi Candiensis ad residentiam reducendis, & devincendis. II. 422

1645. 18. Octobris. Mandat Oratori suo in Curia Romana, ut Milanum Bencium Episcopum Cydoniensem egregie de fide & patria meritum Summo Pontifici nomine publico commendet. II. 161

Regiminis Cretæ.

1223. 8. Januarii. Concedit militias & privilegia familiæ Milissinæ Cretensi in gratiam Veneti Dominii post rebellionem restitutæ. II. 261

1234. ... Octobris. Recipit in gratiam rebelles Cretenses, eisque concedit veniam, & elargitur privilegia. II. 267

1236. ... Julii. Jurat conventiones pactas cum exercitu Græci Imperatoris, qui dimittere teneatur Venetis castrum S. Nicolai in Creta. II. 273

(Sine chronica nota, post annum 1299.) Significat Duci Venetiarum concordiam initam cum Alexio Calergio rebelli, eique dirigit pactas conventiones. II. 290

1316. 2. Aprilis. Rogat Ducem Venetiarum, ut ad officia Cretæ deligat probos & probatos viros. II. 307

1362. 9. Decembris. Promulgat sententiam in controversia civili contra Fratres Cruciferos. II. 19.

1365

1365. 28. Aprilis. Decernit, ut dies X. Maii festiva de cætero sit, ob receptam Cretam a rebellibus pridem occupatam, & in ea annuatim fiant solemnis supplicatio mane, & ludi equorum a prandio. II. 340

1371. 23. Septembris. Pellit in exilium Dionysium quemdam Papatem, qui se simulaverat Archiepiscopum Græcum. I. 213

1371. 16. Decembris. Decernit Georgium Petropulum esse Rusticum agricolam Monasterii Sinaitarum. I. 223

1372. 27. Januarii. Adjudicat Monialibus Sanctæ Catherinæ de Burgo Candiæ Ecclesiam Sancti Cyrilli. II. 24

Eadem die. Confirmat Monialibus S. Catharinæ de Burgo Candiæ Ecclesiam Sancti Cyrilli contra Quæstores Communis. II. 27

1372. 22. Martii. Integrari jubet Joannem de Fraganesco in bonis ab ipso pridem emptis. II. 350

1372. 22 Junii. Episcopo Chironensi adjudicat domos quasdam positas in Civitate Candiæ. II. 108

1372. 23. Julii. Consiliarii Candiæ confirmant electionem Philippi Cornarii, qui a Ducha Cretensi electus pridem fuerat Primicerius Candiæ. II. 12

1381. 7. Martii. Decernit Angelum Pascalicum jure uti posse quadam aqua ex bonis Episcopatus Chironensis. II. 109.

1573. 12. Augusti. Orat Principem Venetum, ut solvat quamdam pecuniam ipsi Regimini mutuo datam. II. 430.

Variorum.

1204. 12. Augusti. Bonifatius Montisferrati Marchio statutis pretii conditionibus cedit & vendit Venetis Insulam Cretæ. II. 222

1211 ... Octobris. Milites & Equites Veneti missi in Coloniam Cretensem jurant subjectionem, & obsequia Petro Ziani Duci Venetiarum. II. 232

1212. Indictione I. (idest post Kal. Septembris) Divisio bonorum inter viros Coloniæ Venetæ missæ in Cretam. II. 239

(Absque Chronica nota, post annum 1212.) Conventiones concordiæ initæ inter Jacobum Theupulum Ducham Cretæ, & Marcum Sanutum. II. 245.

1222. .. Februarii. Nicolaus Sevasto & alii Cretenses prius rebelles jurant fidem & obedientiam Duci Venetiarum. II. 265

(Absque Chronica nota, post annum 1222.) Nicolaus & Michael Sevastos tradunt Duchæ Cretensi ejusque Consilio Castrum Sancti Nicolai, quibusdam statutis conditionibus. II. 270

1236 23 Julii. Milites Imperatoris Trapezuntini certis statutis conditionibus remittunt Castrum Sancti Nicolai in Creta in potestatem Venetorum. II. 272

1294. 7. Aprilis. Viri sapientes judicant Albertinum Maurocenum rite absolutum fuisse ab excommunicatione. II. 44

1307. 12. Septembris. Donatus Lambardus nomine Ducis & Communis Venetiarum appellat a Delegatis Apostolicis ad Pontificem pro factis Episcoporum Calamonensis, & Melipotamensis. II. 302

1364. 15. Maii. Provisores Veneti

in

INDEX
ALPHABETICUS
Nominum Illustrium & Rerum Notabilium.

Numerus Romanus Tomum indicat, Arabus vero paginam denotat.

A

Ale-

An-

de

C

urbis

445

D

E

in

By-

F

Mari-

An-

H

I

Joan-

Mar-

L

Leu-

M

Tho-

de

Mo-

O

P

Pe-

Joan-

Q

R

Ra-

S

Scor-

viros

T

Tho-

V.

Ughel-

Xe-

X

Z

INDEX

INDEX TOPOGRAPHICUS

URBIUM ET LOCORUM

quæ in hoc Opere enuntiantur.

Numerus Romanus Tomum indicat, Arabus vero paginam denotat.

A

Apte-

B

C

Ca-

Cri-

D

E

F

G

H

Ho-

M

Mira-

Phe-

Q

R

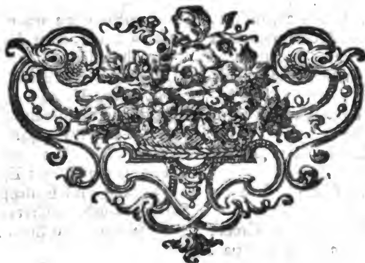
S

T

V

Y

Z

NOMI-

NOMINA ARCHIEPISCOPORUM
ET EPISCOPORUM INSULÆ CRETÆ
PER SUAS ECCLESIAS CHRONOLOGICE DISTRIBUTA.

Ea autem quæ in Appendice afferentur, notata sunt asterisco * in fine nominis.

Archiepiscopi Gortynenses et Candienses ritus Græci.

Anno - - - I. S. Titus Cretæ Episcopus.
- - - II. S. Philippus vita & doctrina clarissimus.
- - - III. Dioscorus Episcopus Cretensis nuncupatus.
- - - IV. S. Cyrillus hujus nominis I. Martyr sub Decio.
- - - V. S. Eumenius Thaumaturgus.
- - - VI. S. Petrus præcisis pedibus Martyr.
431 VII. Iconius in Concilio Ephesino.
451 VIII Martyrius in Concilio Chalcedonensi.
553 IX. Theodorus in Synodo Constantinopolitana contra Acephalos.
598 X. Joannes hujus nominis I.
668 XI. Paulus.
680 XII. Basilius hujus nominis I. in Concilio Constantinopolitano ex Œcumenicis VI.
712 XIII. S. Andreas Damascenus Monachus nuncupatus Cretensis.
787 XIV. Elias in Concilio Nicæno II.
822 XV. S. Cyrillus hujus nominis II. Martyr sub Agarenis.
879 XVI. Basilius hujus nominis II. in Pseudosynodo Photiana Constant.

Anno 1028 XVII. Stephanus.
1158 XVIII. N.
1171 XIX. Joannes hujus nominis II.
- - - XX. Nicephorus Andronici senioris Imperatoris C.P. Legatus ad Venetos.
1439 XXI. Paisius.
1721 XXII. Constantius.

Episcopi Cnossi ritus Græci.

- - - I. S. Pynitus inter Episcopos nobilissimus.
431 II. Zenobius in Concilio Ephesino.
451 III. Gennadius in Concilio Chalcedonensi.
787 IV. Anastasius in Concilio Œcumenico VII. Nicææ.

Episcopi Archadiæ ritus Græci.

787 I. Joannes in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Jerapetræ ritus Græci.

460 I. Euphronius in Synodo Cretensi.

Episcopi Lappæ seu Lampæ ritus Græci.

431 I. Paulus in Concilio Ephesino.
451 II. Demetrius in Concilio Chalcedonensi.
460 III. Prosdocius in Synodo Cretensi.
667 IV. Joannes in Concilio Œcumenico VI. Constant.
787 V. Epiphanius in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Phœnicis ritus Græci.

787 I. Leo in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Heracleopolis ritus Græci.

787 I. Theodorus in Concilio Nicæno Secundo.

Epi-

Episcopi Subritæ ritus Græci.

Anno 451 I. Cyrillus in Concilio Chalcedonensi.
787 II. Theodorus in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Apolloniæ ritus Græci.

451 I. Eusebius incertus.

Episcopi Eleutbernæ ritus Græci.

451 I. Euphratas in Concilio Chalcedonensi.
787 II. Epiphanius in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Cheronesi ritus Græci.

431 I. Anderius in Concilio Ephesino.
460 II. Euphratas in Synodo Cretensi.
692 III. Sisinius hujus nominis I. in Concilio Quinisexto nuncupato.
787 IV. Sisinius hujus nominis II. in Concilio Nicæno Secundo.
- - - V. Petrus Colettus.

Episcopi Cydoniæ ritus Græci.

460 I. Sebon in Synodo Cretensi.
692 II. Nicetas in Concilio Quinisexto nuncupato.
787 III. Meliton in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Cisami ritus Græci.

692 I. Theopemptus in Concilio Quinisexto nuncupato.
787 II. Leo in Concilio Nicæno Secundo.
1590 III. Gerasimus Palæocappa.

Episcopi Cantani ritus Græci.

451 I. Paulus in Concilio Chalcedonensi.
460 II. Niceas in Synodo Cretensi.

Anno 680 III. Gregorius in Concilio Œcumenico Sexto Constantinop.
787 IV. Photinus in Concilio Nicæno Secundo.

Episcopi Rhauciæ ritus Græci.

- - - I. S. Myron Thaumaturgus.

Archiepiscopi Candienses Latini ritus quibus appositus annus ita intelligendus est, ut in eo vel circa eum floruerit Archiepiscopus, quod pari modo accipiendum est etiam pro sequentibus Cretæ Episcopis.

1213 I. N.
1252 II. Joannes I. Quirinus Venetus.
1253 III. Angelus I. Maltraversus Ordinis Prædicatorum Venetus.
1294 IV. Angelus II. Beaqua Venetus.
1307 V. Leonardus I. Faletro Venetus.
1325 VI. Alexander I. de S. Elpidio Ord. S. August.
1332 VII. Alexander II. Hungarus Ord. Prædicat.
1340 VIII. Ægidius de Gallutiis Ordinis Prædicatorum Bononiensis.
1341 IX. Franciscus I. Michael Venetus.
1349 X. Ursus Delphinus Venetus.
1362 XI. S. Petrus Thomas Ord. Carmelitarum.
1364 XII. B. Franciscus II. Quirinus Venetus.
1368 XIII. Antonius de Nigris Venetus.
1375 XIV. Petrus I.
138.. XV. Christophorus Gallina Venetus.
1385 XVI. Antonius Contarenus Venetus.
1387 XVII. Leonardus II. Delphinus Venetus.
1392 XVIII. Marcus I. Justinianus Venetus.
1406 XIX. Franciscus III. de Pavonibus Venetus.
14... XX. Marcus II. Marinus Venetus.
1408 Leonardus Delphinus iterum Archiepisc.
1418 XXI. Petrus II. Donatus Venetus.

Anno

Anno 1425 XXII. Fantinus I. Valaressius Venetus.
1444 XXIII. Fantinus II. Dandulus Venetus.
1448 XXIV. Philippus Paruta Canonicus Regularis S. Spiritus Venetiarum Venetus.
1459 XXV. Hieronymus Landus Venetus.
1503 XXVI. Andreas Landus Venetus.
1513 XXVII. Joannes II. Landus Venetus.
1534 XXVIII. Laurentius Campeggius Bononiensis, Archiepiscopus renuntiatus.
1535 XXIX. Petrus III. Landus Venetus.
1588 XXX. Laurentius Victurius Venetus.
1597 XXXI. Thomas Contarenus Venetus.
1610 XXXII. Aloysius I. Grimanus Venetus.
1619 XXIII. Petrus IV. Valerius Venetus.
1623 XXXIV. Lucas Stella Venetus.
1633 XXXV. Aloysius II. Mocenicus Venetus.
1644 XXXVI. Joannes III. Quirinus.

Episcopi Chironenses ritus Latini.

1297 I. Bonifatius Donoratico Ordinis Prædicatorum Thuscus.
1358 II. Joannes.
1381 III. Julianus.
1404 IV. Franciscus I. de Pavonibus Venetus.
1442 V. Nicolaus I. Cathenigus.
1443 VI. Franciscus II. Premarenus Venetus.
1483 VII. Nicolaus II. de Monte Venetus.
1537 VIII. Vincentius de Masseriis Venetus
1538 IX. Dionysius de Zannettinis Ordinis Minorum de Observantia Græcus.
1548 X. Titus Canonicus Regularis Lateranensis.
1549 XI. Joannes Franciscus I. Verdura Messanensis.
1572 XII. Julius Fioreti Ordinis Minorum Conventualium.

Anno

Anno 1587 XIII. Joannes Baptiſta Bernini Ordinis Minor. Conventualium.
1590 XIV. Joannes Franciſcus a Puteo Venetus.
1604 XV. Dominicus Mudaccius Venetus.
1637 XVI. Petrus.

Epiſcopi Sitienſes Latini ritus.

1225 I. Marcus.
1350 II. Andreas.
1351 III. Joannes I. de Clavaſio Ordinis Minorum.
1364 IV. Joannes II. de Senis Ord. Prædicatorum.
1384 V. Ugo Varoli Auximanus.
1395 VI. Dominicus de Dominicis Ordinis Carmelitarum Venetus.
1399 VII. Matthæus de Rethimo Ordinis Sancti Auguſtini.
1466 VIII. Joannes III.
1467 IX. Leo de Naxia Ordinis Minorum.
1567 X. Gaſpar Vivianus Venetus.
1634 XI. Georgius Minoto Venetus.
1642 XII. Petrus.

Epiſcopi Archadiæ Latini ritus.

1330 I. Daniel
1332 II. Raphael I.
1349 III. Raphael II. Ordinis Minorum.
1369 IV. Andreas de Firmo Ordinis Sancti Auguſtini.
140.. V. Wilielmus Ordinis Prædicatorum.
1424 VI. Michael.
1424 VII. Petrus de Ceno Ordinis Prædicatorum.
1470 VIII. Marcus Zuſtus Venetus.
14.. IX. Georgius Alexander.

Anno

Anno 1511 X. Matthæus. *
1588 XI. Franciscus Sirigus. *
1588 XII. Benedictus de Leonibus Ordinis Crucife-rorum Venetus. *

Episcopi Calamonenses seu Rethimenses Latini ritus.

1287 I. Leo.
1307 II. Petrus.
1365 III. Julianus.
1387 IV. Joannes Belli Venetus.
1399 V. Antonius I.
1418 VI. Lucas Grimanus Candiensis.
1445 VII. Clemens Raynerius Venetus.
1471 VIII. Alexander Contarenus Venetus.
1493 IX. Antonius II. Zio Venetus.
1530 X. Bartholomæus Averoldus Brixiensis.
1537 XI. Albertus Paschaleus Ordinis Prædicatorum Utinensis.
1551 XII. Vincentius Quirinus Venetus.
1551 XIII. Timotheus Justinianus Ordinis Prædicatorum Chiensis.
1590 XIV. Bernardus Quirinus Ordinis Minorum Venetus.
1592 XV. Ferdinandus Davila Ordinis Minorum.
1613 XVI. Joannes Santato Ordinis Prædicatorum Rhodiginus.
1615 XVII. Lucas Stella Venetus.
1618 XVIII. Sebastianus Avoldus Ordinis Minorum de Observantia.
1624 XIX. Stephanus Penolatius Congregationis S. Hieronymi de Fæsulis Adriensis.

Episcopi Agienses seu Cydonienses Latini ritus.

Anno 1313 I. Jacobus.
1325 II. Thomas.
1336 III. Philippus.
1350 IV. Antonius I.
1351 V. Raymundus Ordinis Minorum.
1368 VI. Bartholomæus Venetus.
1389 VII. Marcus.
1390 VIII. Catharinus Barbus Ordinis Minorum Venetus.
1402 IX. Andreas I. Bonus Venetus.
1411 X. Paulus Baroccius Venetus.
1418 XI. Lucas Grimanus Candiensis.
1451 XII. Michael de Candia Ordinis Prædicat.
1503 XIII. Antonius II. Ursus Venetus.
1523 XIV. Franciscus de Molendina Ordinis Minor.
1524 XV. Augustinus Donatus Venetus.
1539 XVI. Philippus Donatus Venetus.
1586 XVII. Aloysius Delphinus Venetus.
1588 XVIII. Dominicus Bollanus Ordinis Prædicatorum Venetus.
1613 XIX. Andreas II. Corbellius Venetus. *
1619 XX. Georgius Perpignanus.
1642 XXI. Bernardus Flores Ordinis Cruciferorum.
1643 XXII. Milanus Bencius Venetus.

Episcopi Cissamenses Latini ritus.

1346 I. Belletus.
1346 II. Gullielmus I. Mauracocchius Ordinis Minorum.
1349 III. Nicolaus I.
1349 IV. Guillielmus Emergavi Ordinis Minorum.
1362 V. Joannes.

Anno

Anno 1366 VI. Nicolaus II. Fuſcarenus Venetus.
1366 VII. Aicardus Ordinis S. Auguſtini.
1366 VIII. Simon de Venetiis.
1371 IX. Marcus Marcellus Venetus.
1387 X. Angelus Barbadicus Venetus.
1427 XI. Franciſcus Urſus Venetus.
1470 XII. Emmanuel.
1486 XIII. Thomas de Caſſinis Venetus.
1496 XIV. Antonius Savina Venetus.
1508 XV. Dominicus Aleppo ſeu Alerius.
1522 XVI. Dominicus Zono Venetus.
1544 XVII. Michael Zono Venetus.
1550 XVIII. Auguſtinus Steucus Ordinis Canonicorum Regularium SS. Salvatoris Eugubinus.
155.. XIX. Proſper Publicola Sancta-Crucius Romanus.
1576 XX. Hieronymus Ragazzonus Venetus.

Epiſcopi Canticenſes Latini ritus.

1346 I. Franciſcus Ordinis Minorum.

Epiſcopi Arienſes Latini ritus.

1348 I. Lazarus.
1349 II. Raymundus de S. Lucia Ordinis Minorum.
1367 III. Gerardus Ordinis S. Auguſtini.
1384 IV. Antonius I. Contarenus Venetus.
1400 V. Franciſcus Ordinis Carmelitarum.
1409 VI. Rolandus.
1410 VII. Franchionius Secretus ſeu Sagredo Cretenſis Ordinis Minorum:
1414 VIII. Bertraminus de Seraphinis Ordinis Minorum.
1419 IX. Antonius II. Guidius Florentinus.
1421 X. Joannes I. de Chorono Ordinis Prædicat.

Anno 1432 XI. Joannes II. de Vanno Ordinis Minorum.
1433 XII. Nicolaus Salma Cretensis Ordinis Min.
1434 XIII. Benedictus de Paconeto Ordinis Prædicatorum.
1438 XIV. Antonius III. Mina Cretensis Ordinis Minorum.
1526 XV. Bartholomæus Abraham seu Sirigo Cretensis.
1538 XVI. Ludovicus de Martinis Ordinis Prædicatorum Venetus.

Episcopi Milopotamenses Latini ritus.

1212 I. Matthæus.
1307 II. Joannes.
1342 III. Michael de Verona Ordinis Prædicatorum.

Quum eodem ferme tempore, quo sub prælo erant Indices, advenerit mihi Florentia missum ex divite Musæo Doctissimi Equitis Cajetani Antinorii exemplum Sigilli, quo utebatur Michael Episcopus Melipotamensis, nec jam fas esset illud ad ipsius Episcopi memorias adjicere, libuit ad eruditorum curiositatem hoc loco inserere istud qualecumque sit Ecclesiasticæ antiquitatis Cretense documentum.

Anno

Anno 1344 IV. Nicolaus Ordinis Minorum.
1349 V. Jacobus de Ponto Ordinis Minorum.
1390 VI. Victor.
1399 VII. Dominicus de Dominicis Ordinis Carmelitarum Venetus.
1414 VIII. Franchionius Secretus seu Sagredo Cretensis Ordinis Minorum.
1438 IX. Antonius Saracco Venetus.
1498 X. Georgius. *
1512 XI. Franciscus.
1533 XII. Vincentius de Massariis Venetus.
1538 XIII. Dionysius de Zannettinis Ordinis Minorum de Observantia Græcus.
1555 XIV. Jacobus Surretus Græcus Ordinis Minor. de Observantia.
1580 XV. Nicolaus Stridonius Ordinis Cruciferorum Venetus. *
1588 XVI. Octavianus Semiteculus Ordinis Cruciferorum Venetus. *
15.. XVII. Aloysius Bollanus Ordinis Cruciferorum Venetus. *
1615 XVIII. Zerbinus Lugo Bassanensis.
1641 XIX. Gozzadinus de Gozzadinis Bononiensis.

Episcopi Jerapetrenses Latini ritus.

1240 I. N.
1317 II. Antonius.
1325 III. Thomas.
1325 IV. Gerardus Ordinis Minorum.
1364 V. Dominicus.
1364 VI. Julianus de Angelis Ordinis Prædicatorum.
1389 VII. Franciscus.
1389 VIII. Joannes Quirinus Ordinis Minorum Venetus.

Anno

Anno 1520 IX. Philippus. *
1542 X. Hippolitus Arivabenius Mantuanus.
1592 XI. Sophianus.
1592 XII. Alexander a Turre.
1634 XIII. Georgius Minoto Venetus.
1642 XIV. Petrus.

FLA-

FLAMINII CORNELII

CRETA SACRA

PARTES QUATUOR.

SYNOPSIS OPERIS.

PARS PRIMA.

Christophori Bondelmontii Archipresbyteri Florentini Descriptio Cretæ notis illustrata. Accedit alius ejusdem Scriptoris de Cretæ locis tractatus.

PARS SECUNDA.

Chronologica series Archiepiscoporum & Episcoporum Cretensium ritus Græci per eorum respective sedes concinnata.

PARS TERTIA.

Latini ritus Archiepiscopi & Episcopi Cretensis Insulæ per suas respective Ecclesias Chronologice distributi.

PARS QUARTA.

Præsides seu Duchæ Veneti in Creta chronologice enuntiati, unde opportunitas eveniat selectiora inedita documenta in lucem afferendi.

CRE-

CRETAE SACRAE

PARS PRIMA.

CHRISTOPHORI BONDELMONTII
PRESBYTERI FLORENTINI
DESCRIPTIO CRETAE.

Nsula Candiæ priſcis temporibus Niſon dicta, poſtea a Nembrot filio nomine Cretus, vel quia terra hujus Inſulæ eſt admodum tenax ſicut creta, vel a cretæ abundantia Creta nominata eſt, (1) quæ in medio mediterranei poſita eſt, ad Orientem Scarpantum Inſulam, cui Salmon proſpectat Promontorium, ad Occidentem Adriaticum, & Coritem Promontorium, (2) ad meridiem Punicum mare, ad Trionem Creticum habet. Longitudo autem hujus Inſulæ ab Oriente in Occidentem CCXXX. miliarium eſt; latitudo vero

XLV. (3) Ut autem facilius ejus comprehendatur descriptio, ipsam in tres partes dividemus, quarum prima a Zephiro Promontorio incipiens per littus Australe usque ad Ermeum Promontorium terminabitur. Altera a Corici Promontorio per trionale littus in Hiriacum usque Promontorium extendetur. Tertia vero a Camara civitate per medium Insulæ usque Olernam deveniet (4). Generaliter autem ipsam Insulam describamus. Est namque a Salmone Promontorio usque ad arenosum planum montuosa, & melissa plena. De Hierapoli usque Merinam immeabiles & altissimos invenies montes (5). De Pediata usque Gagium amenos, ut plurimum, & infinitos monticulos invenies nobilissimis vineis plenos. De Gnosia usque Coritem Promontorium per rectam lineam cœlum montes tangere videntur. A latere Australi infinitam multitudinem videbis Cupressorum (6); a Trionali vero planities & flumina. Hæc Insula olim centum famosas habebat Civitates, ut Virgilius testare videtur ; quarum tres tamen supersunt (7). Nomina autem illarum quarum vestigia adhuc videntur (8) hæc sunt, videlicet: Hierapolis (9), Cheratus (10), Inatospolis (11), Pergamea (12), Lappa (13), Matalia (14), Piriotissa (15), Succeta (16), Nichiton (17), Sphichium (18), Polirenia (19), Penix, Phenix (20), Inacorion (21), Lissus (22), Pecilasium (23), Tarba (24). Hæc autem sunt versus Austrum. Per plagam vero Trionalem has enumerabis, scilicet: Coritem (25), Chisamospolim (26), Dictamnum (27), Chidoniam (28), Minoam (29), Picornum Ritimum (30), Millopotamum (31), Panoram, Pautomatrion, Dion (32), Gandacum (33), Philopolim (34), Carapinam (35), Cersonesum (36), Glatum (37), Olopisopolim (38), Panormum, Citeum (39), Sercopolim (40), Setiam. Per medium vero Insulæ hæc sunt: Camara, Olus (41), Cersonesus, Artacina (42) Mirina (43), Pidiata (44), Bonifritium (45), Chitina (46),

(46), Gortina (47), Castellum Novum (48), Temnos (49), Gnosia (50), Gasi (51), Lasos (52), Lephtine (53), Aperiapolis (54), Folerna (55). Ut supra a Zephiro Promontorio incipiamus.

Est itaque Zephirum Promontorium, (56) in cujus summitate Zapini inveniuntur; in cujus conspectu, sunt tres Insulæ, quarum duæ Christiana vocantur, tertia Guardaromissa, que plana & pulcra est cum Galojeris, & arboribus vernicis, & hebanis; deinde Hierapolis, que hodie Girapetra (57) dicitur, in littore maris sita est cum maxima copia ædificiorum, & columpnarum diruptarum, juxta quam portus propter vetustatem, & Austri maris fluctuationem totus repletus aratur. In hac planitie in qua est Hierapolis, infinita sunt rura cum amœnis viridariis, deinde est Ampleas Promontorium, a quo per asperas semitas in campum Omalum intratur (58), quem nemo audet arare. Coacervantur in medio aquæ pluviales, quæ nonnisi per parvulum rivum in mare deveniunt. Est denique Heritrum Promontorium cum casis rusticorum, & amœnis pascuis, post quod Cheraton oppidum videtur. Juxta ostium Anapodari fluvius in sublimi parte, qui quidem Anapodarius per amplas fluens planities cum magno impetu montes dividit altissimos, atque violentus in mare devenit.

Post hæc magnus Aries mons, & Promontorium, quod hodie Gabellum, quæ Barbaricum littus prospicientes Cretam a longe nautis manifestant, in quibus multi capiuntur falcones. In portu qui ab hoc constituitur Promontorio, est Ecclesia Sancti Nicholai, juxta quam vestigium Antospolis (59) civitatis ex coctilibus muris cernitur. Promontorium deinde sine portu reperitur, in quo Pergamea olim civitas erat, cujus vestigia sub radicibus arborum cernuntur. Postea vero portus Calolimiona est portus bonus, coram quo scopuli adjacent, qui nullam ratem in

ipsorum medio stantem a ventis agitare dimittunt, & circa eam ruinæ domorum sunt, & in parte sublimiori civitas non magna Lapsea nomine, quæ a preruptis montibus est circumdata, in qua Templum dirutum cum Idolo erat. Post Leo Promontorium cernitur, sic dictum, quia formam Leonis habere videtur; juxta quod Matalis posita est, quæ tota dirupta est, & plena imaginum columpnarum, & marmorum. Prope hanc civitatem Hieronhoron terminatur mons plenus Monasteriis, qui ab Erictheo Promontorio incipit, & a littore Australi mare, & a trionali campum amplum habet. In fine Hieronhoron fontes, & rura, & planus existit, per quem Linois flumen decurrit in mare, & ab Ideo monte non magnum Leteus flumen decurrens in Lineum flumen suum perdit nomen. In littore hujus plani Templum Dianæ non ex toto deletum (60) cernitur. In quo etiam plano silva fertilissima & ampla arborum fructificantium, ac holeastrorum est, & etiam parvum Oppidum Piriotissa nomine, quod olim civitas erat. Post planum rupes alta est, in qua Succeta olim urbs erat, que nunc Calenus a Calojeris dicitur, in qua adhuc columpnæ diversorum colorum aqueductus cernuntur; juxta quam Kataractrus flumen per altissimos montes in mare impetuose devenit, a quo per altas rupes ad Electinum flumen devenitur frigidissimum. Cumque ab hoc descenditur, non per longum iter Paximadi Insula a læva manifestatur, que carcer Dedali & Ichari dicitur (61). A dextra vero lapidosum & aridum Promontorium, in quo oppidum Nichiton Sanctum (62) est. In alio cornu sinus maris est, quæ ibi est Sphichium olim vetustissima civitas cernitur desolata, cujus partem rustici sine meniis habitant, nec unquam ob ariditatem montium seminant, sed ex arte cupressorum tabularum, & caprarum multitudine vivunt. Sunt asperi in bello magni velocissimi in montibus, usque ad centum annos vivunt (63) sine infirmitatibus. Pro vino lac, ut plurimum, bibunt.

bunt. Recedentibus ab hac juxta altissimas cupressorum ripas per longum iter Massalas flumen reperitur, juxta quod montes existunt, in quorum medio prope planum Polirenia est, quæ nunc Anopolis dicitur, a qua fons nobilissimus cum amplis marmoreis lapidibus prosternatis diffluit. Planus autem qui prope hanc existit civitatem, a fæcundissimis montibus cupressorum plenis circumdatur, nec ob timorem Dominii aratur (64). Cum ab hostio Massalas disceditur prope altissimas ripas cupressorum plenas in portum olim Penicis hodie Lutro devenitur; juxta quem civitas vetustissima dirupta invenitur cum columpnis, & sepulcris ex candido marmore, ac Idolorum copia. Deinde per longum iter, & per immanes lapideas scissuras Cupressorum plenas ad Ecclesiam Sancti Pauli pervenitur, prope quam ex paucis foraminibus frigidissimæ aquæ copiose scaturiunt, & per modicum spatium in mare deveniunt. Cumque ab hoc disceditur loco, a leva Insula Godi ab avibus marinis occupata apparet. A dextra vero juxta amplos altosque hiatus, in quorum summitate Falconum & Aquilarum nidi prospiciuntur, ad portum antiquæ urbis desolatum olim Phenicis nunc Sanctus Romelus dictum pervenitur. In hac desolata urbe columpnæ marmoreæ & porphireticæ sparsim jacent, & templum diruptum apparet cum Idolorum fragmentis & lapide quodam in quo litteris Græcis sculptum erat: Munda pedem, vela caput, & intra (65). In hac civitate Sanctus Paulus Apostolus fuit (66) dum cum aliquibus Christianis captivis coram ferebatur. Deinde ad oppidum Macorum desolatum pervenitur, juxta quod Liseus est campus, qui hodie Svia appellatur, in quo fertilissima rura sunt, & in medio Lissus oppidum erat nunc desolatum. In extrema vero ejus parte Pecilasium olim, nunc Phelinus est, in quo immania & artifitiosa cernuntur fundamenta, & magna portus ædificia. Postea Hermeum Promontorium est in mari satis porrectum, a quo juxta im-

meabi-

meabiles ripas, & antra ad oppidum Tarbam olim pervenitur. Deinde ad portum olim Ramnem nunc Gambrusarum (67) in cujus conspectu scopuli sunt. Postea Chium Promontorium magnum invenitur, & non longe ab hoc ad Austrum Insula Claudos olim, nunc Sequillum videtur (68). Cumque ab hoc disceditur versus Trionem prope Promontorium Coricis, civitas ejusdem nominis in plano posita est.

Sequitur secunda pars, que a Corici promontorio incipiebat versus Trionem. Est ergo Corix Promontorium primum, quod invenitur post Chium, in cujus summitate in parvo plano extant vestigia civitatis cum subterraneis cisternis in lapidibus sculptis, ad quod difficilis est ascensus propter maximam montis altitudinem a Corico Promontorio per longos & altos anfractus, in quibus rari apparent cupressi, ad Opon Promontorium pervenitur, quod quasi astra tangere videtur, in radicibus cujus multæ cavernæ mare recipientes, ac illum deinde expellentes quasi Scillam & Caribdim videntur insectari, a quo non longe antiquissimus portus ab aquis corrosus existit, juxta quem per medium milliare antiqua Chissamospolis oppidum album videtur, in cujus medio fons uberrimus dulcis aquæ & palatium cum multitudine columpnarum jam fere prostratum cernitur, prope quod flumen Tiflon cum ponte lapideo vetusto est. In hoc etiam oppido cavernæ exiltunt multæ in quibus refugium habent, cum pestifer Nothus spiraret. Cumque versus Austrum per medium Insulæ proceditur, nova Ecclesia invenitur, in qua columpnæ porphireticæ & marmoreæ antiquæ existunt. Deinde cum per arenosum littus proceditur statim ad flumen Napoliam non magnum pervenitur; juxta quem rura non parva videntur, & ultra ad dexteram dimittendo littus montes eminentes cum antris cernuntur usque ad magnum & altissimum promontorium nomine Psacum, in cujus cacumine herbæ non videntur,

tur, & ulterius procedendo Risinum Promontorium, & Cadistum olim hodie Capodespada nuncupatum invenitur, cujus tanta est altitudo, quod maria omnia minare videtur, & venientibus ab Occidente, vel a Cycladibus primum manifestatur, & non longe procedendo portus olim Dictamus, nunc portus Dominarum invenitur, prope quem Civitas desolata olim ab Enea & Anchise condita ejusdem nominis cum portu videtur. In interiori parte ipsius portus torrentes decurrentes per planum fertilem existunt, in radice cujus Episcopatus est Chissamospolis, & in eadem planitie est aliud flumen nomine Giffo cum viridariis, & ruribus. Est etiam in eadem planitie aliud flumen nominatum olim Pieneum nunc vero Plataneum a multitudine Platanorum dictum. Circa medium hujus fluminis rus magnum est cum aere infecto, in quo Chidoneæ Episcopatum antiquum in conspectu hujus posuere fluminis. Insula olim Latoa hodie Todrum est; in cujus medio antrum lapideum ingentissimum versus Austrum prospicitur a paucis Calojeris habitata. Recedentibus autem a flumine Plataneo per arenosum littus, & parvos monticulos ad planum flumenque civitatis Cidoneæ, & tandem ad portum antiquissimum ejusdem civitatis pervenitur. Cidonia igitur civitas nunc Canea dicta est, olim a Catanorum affluentia, postea Leuchanea a caulibus penuria (sic) nunc propter iniquos incolas Canea vocatur, quæ juxta littus in plano posita non longe a Leuco monte existit, in quo semper nives subsistunt, & ab eodem Cladissus flumen derivatur. Hæc civitas ab Occidente in planitiem habet arbores cedrorum atque arantium infinitas, ab Oriente vero multas vineas, & seminum & piscium optimorum fertilissima est. Versus vero Austrum palus est Laghia nomine, in qua multæ aquaticæ aves capiuntur. Cum a Canea disceditur post duo Promontoria ad portum Sancti Nicholai devenitur; ultra quem post aliqua Promontoria Drapanum olim,

nunc

nunc Meleta Promontorium apparet, ad dexteram cujus, portus olim Amphimalis hodie Suda (69) exiſtit, in cujus medio Monaſterium Sancti Nicholai in Inſula apparet. In capite portus Salinæ exiſtunt, prope quas per duo milliaria ad Auſtrum civitas antiquiſſima Minoa in Monte poſita eſt, quæ deſolata tantum fragmenta marmorum & ciſternas aliquas habet, quarum una in longitudine continet pedes XLV. in latitudine vero XVIII. Poſt brevem viam planus eſt cum Chilario flumine, qui per ſubterraneos meatus a Leuco monte devenit, & in quodam rure Stilo nomine per multas cavernas frigidiſſimas exit, & in eodem plano ulterius procedendo, eſt flumen Letardus æqualis ſuperiori procedens ex tribus foraminibus, & ſubito cum impetu in mari deveniens. Deinde in ſinu montis Picornum oppidum eſt, poſtea per ſaxa navigando non longe eſt flumen Chephalouriſus, in cujus ore Eccleſiuncula in mare poſita nova erigitur, qui per planum fertilem currens pontem lapideum vetuſtiſſimum habet, in quem verſus Orientem flumen ſalſum a radicibus montis per multa ora veniens ſubito decurrit, ab alio latere ejusdem montis in profundis convallibus non magnus ſed profundus eſt lacus, quod ingentes nutrit anguillas. Deinde eſt planus Muſella cum Scaffi flumine & per humiles transeundo monticulos eſt Epiſcopatus Calamonenſis cum ſua villa, a qua ad petram fluvium periculoſum deſcenditur, & per ſcopuloſos colles ad Ritinam olim, nunc Retimum civitatem devenitur, que pulcra eſt, a qua non longe eſt flumen Platanicum cum viridariis multis. Deinde Arius fluvius eſt, & non longe ab eo monticuli lapidoſi exiſtunt in quibus flumen Melopotamum pervenit, & prope eum Caſtellum eſt ejusdem nominis. Verſus Auſtrum vero planus eſt magnus & fertiliſſimus, qui ab Oriente in Occidentem vadit. Poſt hunc Athalis Promontorium cernitur retro cujus eſt S. Pelagia, a qua Colucon mons altiſſimus

vide-

videtur, a quo Salvator Sanctus non a longe cernitur infinitis pomis circumdatus. Deinde est Promontorium ac portus Fraschiæ, a quo versus Occidentem per montes ascendendo quasi in conspectu montis Colucon castrum, olim Dion invenitur. Cumque ulterius proceditur ad Occidentem, rura, & colles amœni cum aquis fluentibus inveniuntur, & tandem post longas ambages ad montem sublimem pervenitur, in quo Pantomatrion olim civitas ædificata erat, in qua cisterna ac Templa dirupta apparent, ac etiam sublime monumentum Amerini, qui cum fratre Chirphoca hanc obsideret civitatem, occisus est (70). Extra dictam civitatem mons in cœlum rotundus erigitur, in cujus cacumine Ecclesia Sanctæ Crucis est, e qua circumcirca omnia cerni possunt, in radicibus cujus duo reperiuntur Monasteria. Denique torrens profundus invenitur, cujus aquæ sunt salsæ. Ab origine cujus multitudo quam maxima aquarum scaturire non cessat, & per duo ad minus miliaria in mare prorumpit cum copia molendinorum. Dat deinde ille torrens prope Gangium (71) oppidum cum ejusdem nominis Castello cœparum multitudinem, & aeris infectionem, ibique versus Orientem planus maximus bachi affluens incipit, & usque ad Diophirum flumen protenditur, a quo per miliare Candida civitas albescit in muris. Quæ a Græcis recte Candaca vocabatur, in qua portus maris compositus mœniis, & turribus ab omnibus convalescit. Venetis hæc civitas non ex antiquis fuit, sed ubi nunc portus eminet in Orientali latere Oppidum parvum fuit, quod civitati propinquiori illis temporibus serviebat. Denique postquam Romani illam desolaverunt urbem (72) civium residuum huic oppido adhæsere, atque Gandacum, idest vallum circumcirca domos conglutinatas fecere. Denique post sæculis & desolationibus multis, Veneti totam emere insulam, & urbem mœniis amplis ampliavere. Veniunt ex omnibus mundi par-

tibus huc naves, quæ xx. millia ad minus onerantur vegetibus optimi vini, & pinguis casei copia, ac frumenti, propter tamen rusticorum inertiam olivas non habent. Unde bene Apostolus Paulus de eis dixit (73): Fallaces Cretici, malæ bestiæ, & ventres pigri. Cum vero ab ea disceditur versus Austrum per suaves colles ad maximam olim civitatem, & antiquissimam Philopolim hodie Macritico devenitur, in qua pavimentum Mosaicum cum multis figuris adhuc extat, & etiam sepulcrum Caiphæ (74), ut dicitur. Per miliare infra civitatem Templum vetustum secundum Christianorum ritum ædificatum, in quo Titi disciplina adoratur. Versus autem Trionem per tria miliaria juxta viam euntem ad montem Jurte ad dexteram spileum in saxo parvo ore est, cujus longitudo XLII. latitudo vero IV. passuum, in cujus capite sepulcrum Jovis maximi est (75) cum litteris deletis. Hæc autem spelunca in durissimo silice fabricata sine aliqua figura super eundem tumulum, magna circum ædificia quasi per quartum in circuitu unius miliaris hodie per totum campum frumentum, & prata crescunt. Post hæc ecce ad meridiem viam capiendo ad montem hodie Jurtam devenitur per periculosissimam viam. Hic mons a longe faciei effigiem habet, in cujus fronte Templum Jovis usque ad fundamenta deletum invenitur. In Naso tres Ecclesiæ sunt congestæ, scilicet Salvatoris, Pandonaghion, ideft Ecclesia Omnium Sanctorum, & Sancti Georgii. Versus Austrum prope Ideum montem, ubi est barba sub monte atro Tegrinnum castrum inexpugnabile videtur, & prope ipsum est rus Sancti Blasii amplissimum. Ab alia parte versus Orientem planus est bachi fertilissimus Archanes nomine, in quo plura & ampla rura manent. Versus Trionem in radicibus montis hujus Monasterium Dominarum existit. A Candia versus Orientem est Insula Dia a læva navigando deserta, in qua ad Trionem juxta mare marmorea ædificia diru-

dirupta apparent, & in valle ad meridiem Sanctæ Mariæ, Sancti Nicholai, Sancti Georgii Ecclesiæ sunt. Ex utroque latere hujus Insulæ duo sunt scopuli, quorum alter Paximadi dicitur a dextro in littore est Ecclesia Sancti Georgii. Deinde flumen Quartaro, ubi juxta mare salinæ sunt, & a longe per miliare viridaria multa sunt; non parum a flumine in quodam monticulo Carapina civitas ædificata erat, cujus parva extant vestigia. Præterjuntur deinde torrentes, promontoria, & campi, in quorum summitate Elados olim oppidum videtur, a quo non longe Chirsonensis civitas cum fertilissimo campo circumdata, in qua antiqua palatia, & columpnarum ædificia, atque portus magnificus a vetustate deletus, & aquarum longi conductus cernuntur, & cum a læva ulterius proceditur scopulus nomine Corata vel Cimolis invenitur, & a dextra Promontoria aliqua donec in sinum nomine Cares invenitur, in quo tanta est amœnitas loci, quod fratres Min. S. Anthonii ibi Basilicam ædificavere. Versus Orientem in monte magna civitas Elecos olim erat, cum oppido propinquo nomine Colo. Extant præterea in eodem sinu duæ Insulæ, Pysira scilicet & Conida & in extremo ejus Promontorium nomine Spineleonde, ideft Spinæ Leonis, in quo Molopiexepolis olim, nunc Istrina civitas est (76), quæ tota desolata est, ad quam maxima aquarum exuberantia ab antro quodam profluebat. Juxta quod quatuor sunt molendina, prope littus passibus decem duo immanes lapides marmorei in terra dimissi sunt, quorum quilibet in longitudine continebat brachia XVIII. in latitudine V. quorum grossities quia a terra occupata erat, discerni non potest. Erant præterea columpnæ & marmorea ædicia dirupta, quæ maximam fuisse civitatis nobilitatem ostendunt. Postea est littus arenosum ultra quod & altis præruptis montibus Panormum olim, nunc Pachiamo oppidum desolatum existit. Transeundo deinde per longum iter in-

fra alta ſaxa cum immeabilibus materiebus ad Promontorium propinquum Septiæ oppido pervenitur, quod a magna olim civitate Serapoli retro ſita derivabat, prope verſus montem Epiſcopatus hujus civitatis translatus fuit, & de Septia hodie titulum capiet, & magnum dimittendo ſinum Meſes Inſula cum Duio, & Pori Inſulis videtur. Poſtea Traucus portus eſt, poſt quem Samonium Promontorium exiſtit, in cujus conſpectu prope ſunt quidam ſcopuli.

Reſtat nunc, ut tertia pars hujus Inſulæ deſcribatur, quæ per ipſum medium tranſit. Eſt igitur in monte aſpero Eccleſia Sancti Iſidori cum duobus Calojeris, ex qua ulterius procedendo per montes ſine arboribus ad planum incultum devenitur non parvum, cujus in medio ſub parvo monticulo civitas Camera erat, quæ in quodam ſinu ac latere auſtrali torrentem habet, cujus etiam ædificia marmorea proſtrata ſunt. Deinde per montes altiſſimos reddentes thimi, in quibus etiam meliſſarum multitudo eſt. Plura rura ſunt, quorum ruſtici mel optimum in maxima quantitate faciunt, & in hujusmodi montibus Olum inexpugnabile oppidum eſt, ac etiam Cherſoneſus nunc villa. Poſt hæc monti Ditano Zapinis minutiſſimis obviatur, a quibus non modica pix extrahitur. In planum parvum ambulando deinde devenitur, in quo rura, nuces, ficus, & arbores domeſticæ circumcirca frontem videntur, ex quo per montes aſperos ad planum arenoſum pervenitur. Quo tranſacto per rectam lineam ad occiduum via, quæ infra anfractus Zapinorum & aliarum arborum eſt ſita, ad altiſſimum Diteum montem deducit, qui Cauſi nunc vocatur, in quo omnibus ſæculis juxta ripas nives ſunt infinitæ. Deinde per immeabiles & præcipitatas ſemitas in campum maximum pervenitur, qui cum ab altis montibus circumdetur XVIII. miliar. eſt. Circa finem dimittendo parvo maximum habet foramen, in quo aqua omnium montium circumſtantium habet introitum. Hæc eſt

ille

ille campus fertilissimus, qui Lasiti dicitur, quem propter timorem rusticorum nobiles seminare non dimittunt, sed multa nutrit armenta. (77) Ad Trionem palus mundissima sine passibus remanet. Ad Austrum autem est Sanctus Cyrillus cum fonte nobilissimo propinquo. Denique cum ab isto plano exitur duæ principales existunt viæ, quæ in tanta vigent arduitate atque periculo, quod vix totus mundus auderet transire per eas uno custodiente. Altera vero ad meridiem subsequuta est, in cujus exitu rus aliorum maximus Embarus est, in quo nisi malefactores, & exules habitant, qui in tanta vigent potentia, quod nullus sine ipsorum concordia illuc accedere audet. Deinde hos agendo montes ad Sanctam Cardiotissam, (78) in quam beata Virgo multa operatur miracula. Hic ab alto monte Lassiti a quodam antro tempore pluviali per subterraneas cavernas maxima copia aquarum exit, & magno cum sonitu in mare descendit. Postea ad Mirinam olim Oppidum per altos Montes pervenitur, in qua conductus per decem milliaria miræ amplitudinis, & longitudinis descendebat. Ibique prope Pidiata oppidum in campo fertilissimo videtur. Ad Trionem autem in rure quodam Cirphonensis Episcopus, cernitur. Ad Austrum vero Archadensis Episcopatus. Post hæc ad Orientem in valle quadam vir nobilis nomine Nicholaus qui ex gente Scipionis existit, viridarium simile Paradiso cum sculpturis marmoreis antiquissimis ædificari fecit. Ad Occiduum Bonifacium Oppidum antiquum in alto cernitur, quod a campis & vallibus circumdatur. Ibique prope ad Occiduum Chitima olim maxima civitas erat, quæ fere videtur. Relinquendo hic rura per declivum in planitiem magnam intratur, in qua juxta montem Gortina urbs, & Metropolis invenitur quam ille Minos Rex justissimus ædificavit. (79) Est etiam mons separatus ab aliis cum palatio regali juxta flumen ad Trionem, in quo conductus ab alto veniens totam rigabat ci-

vita-

vitatem, quæ in magnitudine cum Florentia ſine mœnibus cingebat. In medio quoque coctilibus muris Templum ſuperbum erat prope inter palatium & templum, (80) Eccleſia vero magna nimis Titi diſcipuli Pauli Apoſtoli de ſtirpe Minois jam deſolata remanet cum corpore dicti non inventi, (81) quod flumen pontem miræ magnitudinis ad inſtar magnæ plateæ habet. Plura per civitatem buſta Idolorum, & Sanctorum ſunt proſternata. Juxta vero flumen hodie molendina exiſtunt, & per illas undique caſas columpnæ marmoreæ undique erectæ proſtratæ videntur. In capite autem hujus magni plani Artacina munitiſſima eſt, quæ hodie Belvedere vel Riſocaſtro dicitur. Ab iſto usque mare per planum XL. ſunt miliaria, in quo Lineum flumen in medio diſtenditur prope antedictam Gnoſiam ad Orientem per unum miliare Aghiosdeca, ideſt decem Sanctorum (82) Eccleſia eſt, quæ eſt ſatis magna & cum azuro & auro puriſſimo fulget cum pavimento marmoreo. Prope vero verſus Trionem cellulæ heremitarum in circulo quodam fere centum apparent. A latere trionali prope nobiliſſimam olim Gnoſiam dictam per duo miliaria in altum, ut dicitur, eſt Laberinthus, (83) eſt enim os ſuum arduum, denique in amplitudine devenit via una verſus Orientem CC. paſſuum eſt. Altera verſus Trionem, ut dicitur, nullum habet finem, per quam multæ viæ circumflexæ videntur, & in illam revertuntur principalem per MC. paſſus fons cernitur, juxta quem Palus parvula harundinibus cooperta reperitur cum lapide pleno aquarum. Ultra hanc aquam longa manifeſtatur via quam nulli aut pauci aggredere curant. Per totum magna eſt multitudo veſpertilionum, (84) & periculoſum eſt ambulare propter immanes lapides deorſum cadentes; de hoſtio dicti recedendo ad caſtrum novum parva valle devenitur, in quo propter aerem infectum a fluvio Lineo quia in eo in eſtate maceratur linum, homines infirmantur. Deinde per montes peragran-

agran-

agrando Ecclesia Sancti Johannis Apostoli cum multis Calojeris est, & versus Trionem non per multa stadea olim Gnosia in monte sublimi cernitur, in quo est Episcopalis Ecclesia cum cadavere Sancti Pinti ejusdem Episcopi. (85) Inter Ecclesiam & Ideum montem vallis a vento periculosissima est. Post hæc per altos montis anfractus ad Ideum pervenitur montem, cujus altitudo tanta est, quod per omnia maria nivium albebo ibi cernitur, cujus longitudo ab Oriente in Occidentem scilicet a Gnosia usque Aperiapolim per lineam rectam est XL. milliar. Altitudo vero a radicibus usque ad summum est XXII. milliar. & via usque prope civitatem lapidosa est, & fere equitabilis. Quando vero prope cacumen pervenitur ad IV. milliar. non potest equitari sine maximo periculo in summitate cujus nonnisi nives videntur. Ad meridiem nulla est semita, sed tanta est altitudo, quod oculus aspiciens bovem nigrum ab Ega discernere non potest. Quinque de Oriente ad Occidentem collibus erigitur, quorum medius sublimior est, in quo, ut dicitur, Saturnus in illo loco ubi est Ecclesia Sanctæ Crucis (86) templum in sui laudem construxit. Pascua inter scabrosos lapides pinguia existunt & arborum granæ magna copia. Hic, ut a pastoribus dicitur, magna copia herbæ lunariæ invenitur, nam bestiæ eam ibi repertam in radicibus pascentes semper dentes auratos habent. Insuper venam auri dicitur fuisse ibi repertam in radicibus montis. Odie ad Trionem rus Oso nomine omnium aliorum hujus Insulæ maximum, quod juxta principium fluminis situm est. In quo antea parva & maxima habitabilia sunt, in quibus clam alendum ab Opi Jovem transmissum, & Curetis populis commendatum fuisse legitur. Isti ab omnibus sunt dilecti, & strenues in bello & plusquam mille sagittatores in eo sunt, per immeabiles vias rus istud ab omnibus visitatur cum cannulis infinitis, in quibus apes millifluant. Desuper autem ab altis ripis cum sonitu maximo aquæ semper

per

per cadunt. Ad Trionem per quatuor miliaria rus Camaricti nomine, in quo die Sancti Georgii populus infinitus assiduis choreis exercetur (87). Prope ad Orientem antrum non magnum in ore a Deo factum reperies, in quod aquæ omnium illorum montium deveniunt, & per meatus subterraneos juxta salsum flumen ad x. passus exire videntur. Deinde ad rus pervenitur, quod olim Lasos oppidum dicebatur, prope quod per quinque miliar. versus planum in maximum intratur ambitum domorum nomen cujus Margarites appellatur, (88) ubi jam Panonia olim nobilis & magnifica urbs erat, cujus vix aliqua videntur vestigia. Versus Orientem non longe multum inter viridaria & loca amœna Millopotamensis, ut dicitur, est, ad Occidentem per octo milliaria civitas Lephtina reperitur, quæ in monte aspero sita est, & in ea nullus sub capitis pæna audet abire hoc tempore quo hæc Insula a Venetis rebellavit per duos annos permansit antequam capi posset (89). In ea quasi per scalarum gradus ascenditur periculose, in qua duæ sunt cisternæ in saxo incisæ omnia ædificia deleta fuere. In plano prope eamdem civitatem est Episcopatus, cujus, propter arrogantiam Græcorum, Episcopus ibi non audet redditus colligere, neque habitare. (90.) Post grave iter ab alia parte montis Idæ rus Merona dictum est in alto in suavi parte situm, ubi infinitæ arbores domesticæ existunt; ab hoc loco planus magnis ruribus ornatus cernitur, & in eum per periculosas & asperas valles intratur; exules cujuscunque conditionis huc veniunt. Versus Orientem altera planities sub jugis montium fertilissima cernitur, in fine cujus Tomasium rus maximum est, quod antiquitus, ut dicitur, sine mœniis & domibus populus maximus regebatur, & usque hodie in cavernis & de fructu cerasi, & vinearum vivunt. Cum a Merona disceditur per montem graditur, in cujus radicibus centum fontes emanare non cessant in quibus amplissima Roma-

norum

norum de C. Poli urbe (91) in hanc Insulam ad dominandum venit, qui omnibus istis nobilibus Dominium atque loca concessit. Deinde magno peracto tempore ex continuis bellis jam fessi in ista devenere loca, qui hodie arma & nomen antiquum Romanarum domorum ferunt, & in tanta devenerunt quantitate, quod si concordes essent, leve fuisset eis Insulam possidere, & primo sunt Gortazi, idest Saturi (92) quingenti. Mellisini, idest Vespasiani trecenti numero. Ligni idest subtiles mille sexcenti. Ulasti, idest Papimani ducenti. Cladi, idest Ramuli centum octoginta. Scordili, idest Aglati octingenti. Venerunt post longum tempus duæ aliæ generationes, quæ cum istis locum habuere, scilicet Archuleades, idest Ursini centum, & Colonni, idest Alumnenses qui fere triginta remansere, & versus Sithiam non cum aliis concordes locum elegere. Deinde cum ab hujusmodi ruribus disceditur in planum non magnum pervenitur, a quo per angustam, & periculosissimam viam in planum aliis meliorem devenitur; in quo Ecclesia Sancti Constantini est, a qua cum per frondifluos montes & virentia prata disceditur, minera auri & argenti ac stamni videtur, quæ hodie Stimpolis nominatur quæque in altissimo monte collocata est. A latere Orientis extra murum fons est, cujus latitudo xx. longitudo vero xl. passuum est, cum incisis lapidibus. Prope autem in proclive istarum aquarum per centum passus Ecclesia est, in qua quinque sepulcra antiquorum discooperta, (93) & aquis plena sunt. Versus Occidentem mons altissimus incipit, in quo homines brutales resident, qui nunquam in aliquibus ruribus ac civitatibus fuere; in cavernis ac tuguriis habitant, & induti pellibus quasi per totum annum ordei farinas, carnesque a Sole combustas comedunt, cumque aliquis in ejus summitate est infinitas, & altissimas cupressorum arbores videt. Ad dexteram vero Mirechephala, & Laucon montes, in quibus nives sine arboribus sunt, in quorum medio via est strictissima, quæ circumcirca altos

C præ-

præruptus habet , & per decem durat miliaria . Deinde per amœnos campos inter cupressos ad Ecclesiam Sancti Joannis pervenitur , a qua flumen Cacopetra videtur , cum per arduam viam disceditur . Deinde per montes ambulando ad planum fertilem & rurales casas pervenitur . Postea vero Olernam olim civitatem acceditur.

---

(1) Creta Insula variis nominibus appellata legitur, quorum tria, *Cretam* scilicet, *Aeriam & Macaron* affert Plinius lib. IV. cap. XII. *Dosiades eam a Creta Nympha Hesperidis filia*, *Anaximander a Rege Curetum*, *Philistides Mallotes*, *Crates primum Aeriam dictam* , *deinde postea Curetim* , *& Macaron nonnulli a temperie cœli appellatam existimavere* . *Ideam* primum a Jove de uxoris suæ nomine vocatam, scribit Diodorus Siculus, qui deinde addit Ammonem in Cretam profugum Insulam ex Cretæ Nymphæ, quam sibi uxorem junxerat, nomine *Cretam* appellasse. Telchiniam quoque aliquando nuncupatam fuisse tradunt Ethymologici Magni author, & Stephanus Byzant. in lib. de Urbibus. Nunc autem novum Insulæ nomen affert Bondelmontius asserens Candiam priscis temporibus *Nison* dictam , nomen deinde Cretæ suscepisse a Creto Nembrothi filio. Cretem hunc, quem Jovis ex Idæa filium & decem Curetorum fratrum natu maximum & Regem scribunt aliqui, Nembrothi filium dicunt tum Bondelmontius, tum Gotfridus Viterbiensis Chron. Par. III. cujus hæc sunt carmina:

Obtinuit natos Nembrot patria variatos ;
Cres puer ex fratrum numero primus reputatur
Cres Rex primus erat, *cujus fuit Insula Creta*.

(2) Carpathus Insula inter Cretam & Rodum sita est , a qua nomen derivat maris Carpatii ; de quo Ovid. lib. XV. Metamorph. *Donec Carpatius medio de gurgite vates*. Oppidum habet Posidium nomine, quod modo Scarpanto nuncupatur . Urbs Episcopalis erat , cujus quatuor Antistites ejusdem nominis

minis Nicolai, refert Lequienius. Promontorium Salmon ad Orientalem plagam collocat etiam Dominicus Marius Niger in Commentario XI. Europæ: *Hinc litus Orientem ſpectat, quod Dorienſes tum incolebant, ubi primo Sammonium, ſive ut alii Salmonium promontorium attollitur; Salomon bujus ætatis nautæ dicunt*. Et Coritem ſeu Corycem promontorium ad Occidentem poſitum eſſe, ſcribit idem Niger Comment. citato. *Fuerunt namque Achivi Cretenſes, Comati, Dores, Pelasgi, & Cydones, qui latus Occidentale Inſulæ incoluerunt. Ubi primo Corycis promontorium eſt, & civitas ejusdem nominis fuit* (de qua inferius), *cujus promontorii nomen Cambruſſa*.

(3) Diſſentiunt in Inſulæ latitudine & longitudine afferenda cæteri Geographi, Gerardus Mercator, Guil. Bleau, Ferrar. & alii, qui ejus longitudinem CCLXX. latitudinem vero L. milliar. eſſe afferunt, Plinii aſſertioni adhærentes, qui ei in longitudine 270. in latitudine 50. mille paſſus aſſignat. Conſule Strabonem, qui vetuſtiorum ſententias recenſet.

(4) Dividitur noſtris hiſce temporibus Regnum Cretæ in quatuor provincias ſeu territoria, ut vocant, quæ totidem adhuc ſuperſtitibus civitatibus ſubjecta ſunt, Candiæ ſcilicet Metropoli, Cydoniæ, ſeu ut hodie vocant, Caneæ, Sithiæ & Rethimo, olim *Rithymna* nuncupato; quæ quidem regiones ſub Veneta Dominatione per Venetos Prætores adminiſtrabantur. Inſulæ hujus Cœlum plagam & indolem admiratus Ariſtoteles, ita de ipſa ſcripſit l. II. Politic. c. VIII. *Videtur hæc Inſula ad Principatum Græciæ nata ac præ cæteris omnibus præclare ſita. Imminet enim univerſo Mari, cui Græci circumfuſi ſunt. Atque hac quidem parte exiguo abeſt intervallo a Peloponneſo: illo, ab Aſia loco, qui eſt circa Triopium, & a Rhodo. Quocirca imperium maris obtinuit Minos, atque Inſularum alias ſubegit, alias quamdiu fuiſſent deſertæ coli fecit*. De Minoe Rege, & Inſula Cretæ ab eo in tres partes diviſa, hæc habet Georgius Phranza Protoveſtiarius in Chron. l. I. c. XXXVI. *Eſt autem hæc Inſula montibus & ſilvis frequentiſſima, valles habet fertiles, montes altitudine Taygeto non cedunt. Urbes antiquas*

supra nonaginta, amplissimas autem & illustrissimas tres, Gnossum, Gortynam, & Cydoniam. Quarum Minos Cretensium Rex potens mari, cum Insulam tripartito divideret, in qualibet parte unam condidit. Idipsum a Jove actum esse, qui imperium terræ amicis, cognatisque divisit, tradit Ennius, ut mox dicemus.

(5) Quamvis Creta in colles fere tota & montes assurgat, quatuor tamen in ea inveniuntur notatu digniores, quos recenset Plinius, sunt autem hi: Cadiscus, Ida, in cujus antro Jupiter educatus traditur, Dictæus & Corycus. Dictam seu Dictæum montem *a Dicte Nympha* indigitatum distinguit Niger Comment. XI. Europæ a Dictynno monte *in Cydonia plaga* sic a Diana cognominato, cum tamen antiqui, qui de Creta Insula disseruerunt, Dictam, Dyctinnum, & Dictæum veluti unicum montem efferant ortu Jovis insignem. Hæc sunt Nigri verba: *Nunc ad interiora Insulæ divertamus: sunt multi ac magni in ea montes, ut initio diximus, nota tamen dignissimi Leuci, idest albi habentur, in Occidentali parte Insulæ siti, qui altissimi ac in summo dorso angustissimi sunt.* (Albos hos montes scribit Meursius *ex Solini verbis* colligens fuisse Cadiscum & Dictam.) *Præter hos Dyctinnus erigitur mons in Cydonia plaga, sic a Diana cognominatus, in quo phanum ejus Deæ fuit, Dædali opus. Similiter Ida mons, qui in medio, ubi latissime Insula patet, consurgit, ab Ida Corybantis filia denominatus, Cretensium cunctorum celsissimus, rotundus pene* 80. *mil. pass. in circuitu, unde nives a verticibus numquam absunt, quod etiam cæteris accidit. Ex quo Solinus, albet Creta jugis montium, qui ita excandescunt, ut eminus navigantes magis putent nebulam. Sed præter cæteros Ida, qui ante Solis ortus Solem videt, cujus in radicibus haud ignobilia tum oppida instar coronæ sita erant, in quo occultatum a matre ac nutritum Jovem fuisse a poetis traditur. Postmodum Dicta sive Dictæus mons auroram versus eminet a Dicte Nympha vocitatus, qui in eo colebatur, in quo quidam genitum fuisse Jovem volunt, atque hinc a matre in Idam translatum absconditumque.* In his itaque montibus genitum & enutritum fuisse Jovem fabulantur

tur Cretenses, Dictæum nativitati, Idam educationi ipsius assignantes. Cum enim (ita antiqui Scriptores) natus in Dictæ montis antro a Patre Saturno quæreretur ad necem, Rhea mater ipsum in Ida monte translatum, Curetibus educandum tradidit; Ita Strabo lib. x. *In Cretensibus Historiis Curetes Jovis alumni dicuntur, & Custodes in Cretam ex Phrygia acciti a Rhea, alii vero cum novem in Rhodo essent Telchines, qui Rheam in Creta secuti forent Jovem ibi educasse, ac Curetas dictos esse*. Dissentit Hyginus in Poet. Astronom. qui Jovem non a Curetibus, sed a filiabus Melisseæ Cretæ Regis educatum, asserit ex Parmenisco antiquiore Scriptore. *Parmeniscus autem ait Melissea fuisse quemdam Cretæ Regem. Ad ejus filias Jovem nutriendum esse delatum: quæ quod lac non haberent, capram ei admisere, Amaltheam nomine*. Non a Capra pecude, sed a Capra Nympha enutritum fuisse Jovem mavult Antonius Liberalis Metamorph. cap. XXXVI. ubi hæc scribit: *Quo tempore Rhea Saturnum metuens Jovem in spelunca Cretæ occultavit: Capra Nympha eum aluit ubera præbens: Capram vero, Rhea ita cupiente, canis aureus custodivit*. Digniorem hoc numine nutricem prodit Agathocles Babylonius apud Athenæum, in cujus lib. IX. hæc legimus: *De suibus vero, quod hoc animal sacrum sit apud Cretenses, Agathocles Babylonius libro primo de Cysico in hunc modum scribit: Jovem in Creta natum fabulantur in monte Dicta, ubi etiam arcana quædam sacra fiunt: Ajunt enim sueni illi sugendam mammam præbuisse, & circumcursantem grunnitu suo effecisse, ut a prætereuntibus vagitus pueri audiri haud posset, itaque omnes animal istud veneratione summa dignum censent, nec suilla quisquam omnino vesci velit*. Subdit vero Agathocles Præsios in hac superstitione reliquis Cretensibus haud consensisse, ipsosque sues in sacris immolasse. *Præsii vero, etiam sacra faciunt sue*. De sue apud Cretenses sacro scribit Ludovicus Cælius Rhodig. lib. XIII. cap. LV. *In Creta sacrum creditur animal hoc suillum, quod nascenti Jovi Sus mammam submiserit*. Nec de nutrici animali solummodo, sed & de nativa Jovis

patria

patria dissentiunt vetustiores; licet enim potissima pars scriptorum Jovem Cretensibus adstruat, attamen Pausanias in Arcadicis lib. x. eum in Arcadia genitum testatur: *Mons Lycæus in Arcadia Jovi sacer olim Olympus dictus & ab incolis sacer vertex appellatus, quod Jovem ibi educatum existimarent, in quo fuit etiam ara Jovis Lycæi a Lycaone Pelasgi filio primum consecrata.* Arcadiam hanc, quam enuntiat Pausanias, Cretæ urbem Arcadiam, seu, ut ajunt alii, Arcadem esse putat Meursius, unde scripsit Cretæ lib. I. cap. VI. *Arcades sive Arcadia ..... Jovem illic quidam natum voluerunt, non in Ida Insulæ ejusdem monte. Callimachus Hymno I.*

Jupiter: te quidem Idæis in montibus dicunt natum
Jupiter: alii vero Arcadiæ: utri, pater, mentiti sunt?

Id autem quod de Arcadia civitate sentit Meursius, hoc de Arcadia regione intelligendum esse ostendit supracitatus Rhodiginus, qui citati libri XIII. cap. XVII. ita scribit: *Certe in Arcadicis rebus Pausanias scribit: In templo Cereris statuam dextra facem gestare; .... ad sinistram templi montem statuunt Lycæum, qui & Olympus dicatur. Arcadum plerique sacrum nuncupant verticem. Puto quoniam inibi educatum Jovem, eorum Mythicis est observatum .... Nymphas quæ Jovem educarint fuisse Thisoam & Nedam & Agno.* Nec desunt, qui Jovem apud Atlanticos & alios populos natum asserant; unde facile agnoscimus fabulas ipsas, & superstitiosos veterum errores inter se pugnare, innumerisque contradictionibus scatere. Quod autem ad montes attinet; de ipsis fusius differit Meursius, veterum testimonia afferens, in suo de Creta tractatu lib. II. cap. v. Agunt etiam de Cretæ montibus omnes fere Geographi aliique scriptores, quos inter Alphonsus Lasor a Varea in libro cui titulus, *Universus Terrarum Orbis Scriptorum Calamo delineatus* Alphabetico ordine Tom. I. ad litteram C. & Pittonius de Tournefort in libro cui titulus, *Relation d'un voyage du Levant*, in prima & secunda epistola, quæ res Creticas illustrant.

(6) Cupressi, & aliæ arbores ad naves construendas aptissimæ

ſimæ in hac Inſula frequentiſſimæ ſunt, quas memorat Niger Comment. Europæ xI. *Ingentes ibi arbores Cupreſſi præſertim ad naves fabricandas naſcuntur*. Ex iis *mirandæ* ſunt *altitudinis*, quæ ex montibus albis derivant, teſte eodem Nigro ſic ſcribente: *In his* (montibus albis) *arbores cupreſſi mirandæ altitudinis groſſitieique naſcuntur: neque in convallibus, vel ipſorum montium lateribus, verum etiam in priſcis ac ſummis jugis, adeo ut ſpectabilius nihil humano viſui ſit, cujus materiei naves aliaque ad hominum uſum a Cretenſibus fiunt*. Cupreſſum Creticam memorat Lud. Cælius Rhodig. lib. xIII. cap. xxxII. his verbis: *Cupreſſum Creticam, ut præſtantiſſimam laudat in Sympoſiacis Plut. ſicut etiam Iſthmiam Pinum*. Lucum Cupreſſorum juxta viam, qua Cnoſſo iter eſt ad antrum Jovis, recenſet Plato libro Primo de Legibus: *Sunt vero, hoſpes, ulterius progredienti cupreſſi in lucis mira proceritate ac pulcritudine*. Copiam ingentem cupreſſorum in lucis memorat Andreas Cornelius in ſuo Rerum Cretenſium ms. Chronico, ubi aſſerit incendium in quodam Cupreſſorum luco excitatum ad tres annos perduraſſe, abſque eo quod humani auxilii ope poſſet extingui. Hæc ſunt Scriptoris verba: *Un grande & ineſtinguibile foco acceſoſi in uno di queſti boſchi di Cipreſſi nella parte della Fraſchia, ſenza poter eſſer mai ſpento, tre anni continui vi durò, il che chiaramente manifeſta la grandezza delli Boſchi, e la frequenza delli Alberi*. De hoc tamen incendio quid ſentiendum, videant Critici: aut enim lente proceſſit, & ſic facili modo extingui potuiſſet; aut rapide & quaquaverſus, atque ita non valuiſſet triennium integrum perſeverare, præſertim in inſula ventis omnibus pervia, atque in ligno reſinoſo. Illud ſane mirum eſt, quod in hujus tantum Inſulæ parte, ut ait Julius Solinus, *repullulant cæſæ Cupreſſi*. Partem vero Inſulæ, in qua repullulant Cupreſſi, indicat Theophraſtus Hiſtor. Plantarum lib. II. a Meurſio citatus, agrum ſcilicet Tharræ civitatis.

(7) Hecatompolis cognominatur Inſula Cretæ, eo quod centum civitates in ea olim viſerentur, quarum xL. ætate Plinii

nii adhuc supererant. De Creta, & ejus centum urbibus, ita scribit Julius Solinus Polyhistor. cap. XVI. " Pronius est Cre-
„ tam dicere, quam absolvere, in quo mari jaceat; ita enim
„ circumfluis illius nomina Græci permiscuerunt, ut dum alia
„ aliis inserunt pene obliminarint universa. Inter ortum por-
„ rigitur, & occasum tractu longissimo hinc Græcia, inde Cyre-
„ nis, objacentibus a Septemtrione Ægeis & Creticis æstibus
„ verberatur, ab Austro Libycis undis perfunditur, & Ægy-
„ ptiis, constipata centum urbibus, sicut perhibent, qui pro-
„ dige linguam largiti sunt, sed magnis, & ambitiosis oppi-
„ dis, quorum principatus est penes Gortynam ". Centum hujus Insulæ urbes memorat Virgilius l. III. Æneidos.

Creta Jovis magni medio jacet Insula Ponto,
Mons Idæus ibi, & gentis cunabula nostræ.
Centum Urbes habitant magnas.

De urbibus Cretæ consule Strabonem lib. x. & Stephanum Byzant. in lib. de Urb. & Meursium.

Eæ quæ supersunt civitates sunt (ut superius diximus) Rethimus, Sithia, Canea, & Candia, quamvis hæc ab Agarenis sæculo Christianæ Salutis IX. ædificata, inter centum illas antiquissimas adnumeranda non sit. Cæterum remotiori ævo oppida etiam minora civitatis nomine insigniebantur, ut de ipsius Cretæ urbibus scripsit Solinus cap. XVII. *Non stipata Creta centum urbibus, ut perhibent, qui prodige lingua largiti sunt, sed magnis & ambitiosis oppidis*. Illud autem notatu dignum est, quod ex tot urbibus tres solum suo tempore superstites scribat Bondelmontius, cum certum aliunde compertumque habeamus, & Candiam, & Caneam, & Sythiam & Rethimum civitates sæculo XV. floruisse; quod cum ita sit, evidens est Bondelmontium asseruisse tres civitates solum ex *centum famosis* superfuisse, Candacem seu Candiam ab eo rejiciens numero, utpote quæ a Saracenis extructa illas centum antiquioris ævi civitates & ordine & tempore subsequatur. Tres etiam in Cretensi Insula civitates recensuit Aloysius Lollinus Episcopus Bellunensis, qui ex Urbe Candia progenitus initio

sæcu-

sæculi XVII. ingenio & pietate floruit, dum enim civitates ditioni Venetorum subjectas recenset, tres solum in Creta fuisse asserit; at ejus tempore Sithia civitas, & ædium ambitu, & civium numero civitatis nomen nullo modo promerebatur.

Hæc sunt mitrati Poetæ carmina:

Citeum Cretæ Insulæ Urbs Princeps.

Quis Jove cive neget regna hæc condigna? Deorum
Exprimit Autumnus nectar ubi æthereum.
Urbium ubi centum amplarum sedet instar opum vi
Urbs clara, & Veneta nobilitate potens.

Rhitymna.

Rhitymna æquoreo constructa in littore, portu
Quod careo, patrum, non mea culpa fuit.
Omnibus at quod abundo opibus terræque marisque,
Hospite, cive frequens, hoc mea cura facit.

De reliquis Cretæ Urbibus.

Heu rerum inversam seriem, vix tertia dicta est
Urbs mihi de centum, quarta nec ulla subit,
Quam memorem perflatam curis cœlestibus: ævo
Concelebrata olim cætera, victa jacent.

(8) Quinquaginta & quatuor civitates enumerat Bondelmontius, quarum adhuc, cum ipse in ea Insula peregrinaretur, exstasse vestigia testatur. Ex iis plurimæ vel ab antiquis, vel a recentioribus Geographis in tabulis apponuntur, nonnullæ ab Historicis enuntiantur, aliquæ tamen ab omnibus innominatæ prætermittuntur; fortasse quia eas exhibet Bondelmontius eo notatas nomine, quo ab indigenis per ea tempora nuncupabantur. Et quidem plerumque fit, ut jam non una, sed duæ civitates videantur, ut Cnosos olim Ceratus, Eleutherna antea Apollonia, Anapolis prius Arades vocabantur. Ex tot porro civitatibus cum nostris hisce temporibus quatuor solum supersint, reliquæ vel bellorum vastationibus destructæ, vel terræmotibus concussæ, & prostratæ fuerunt, quo Divinæ iræ flagello sæve adeo sub Valentiniani & Valen-

D tis

tis Consulatu afflicta fuit Creta, ut *suarum* civitatum *plures centum* (hoc refert author vitæ S. Athanasii) *misere collapsas viderit*. Has autem civitates, quæ sub Valentiniano ex terræ concussione corruerunt, oppidula fuisse puto, seu potius rusticorum domorum pagi (Calalia vocant): incredibile enim videtur, ut cum ætate Plinii XL. tantum urbes in Creta superessent, earum deinde numerus posteriori ævo supra centenarium excreverit. Pari quoque fide in enuntiandis Cretæ civitatibus dignus erit Servius, qui ad lib. III. Æneidum asserit, ex tanto civitatum numero duas dumtaxat fluxu temporis evasisse superstites. Hæc sunt ipsius verba a Meursio citata. *Primo quidem Creta centum habuit civitates, unde Hecatompolis dicta est, post viginti quatuor, inde, ut dicitur, duas, Cnoson, & Hierapytnam*. Antiquissimam decem urbium Cretæ eversionem refert Didymus, cujus verba mutila & corrupta restituit Meursius hoc modo: *Quidam ajunt Idomeneum, postquam ab Ilio reversus esset, expulsum Creta a Leuco, quem, filium adoptivum existentem, regni custodem reliquerat, decem urbes evertisse*. Quas autem civitates ab Idomeneo eversas fuisse, scribit Didymus, eas a Leuco vastatas fuisse tradit Eustathius ad Iliad. & iterum ad Odyss. *Creta, quæ centum urbes habere hic* (scilicet in Homeri Iliade) *dicitur, in Odyssea nonaginta memoratur. Ac sunt qui tradunt, vere Cretam urbes centum habuisse, ut hic traditur, verum Leucus, cujus meminit & Lycophron, cum defecisset, & arma Idomeneo intulisset, decem ex illis vastavit*. Dissensum hunc authorum, quorum alii Leucum, alii vero Idomeneum decem urbium eversorem fuisse volunt, haud facile componi posse, scribit Meursius, quod & in pluribus hujusmodi authorum dissidiis accidere doleo. Quod autem ad urbium numerum spectat, cum author vitæ S. Athanasii asserat, Valentiniani & Valentis tempore supra centum civitates Cretenses solo prostratas fuisse, fatendum profecto est Cretensium urbes numerum hunc excessisse. Harum nomina cum ex variis scriptoribus collegisset Meursius alphabetico ordine digessit,

gessit,

gessit, & in suo de Creta tractatu vulgavit, quæ quidem vigesimum numerum æquant supra centenarium. Addere iis deinde oportet eas quas a Meursio prætermissas afferunt tum Bondelmontius in sua Cretensis Regni descriptione, tum Dominicus Marius Niger in Tractatu de Creta, quo Commentar. Geographicum, quod est Europæ XI. concludit. Non injucundum itaque lectori futurum puto, si post absolutas eas, quas Bondelmontii tractatui apposuimus, notas, elenchum alphabeticum Cretensium civitatum exhibeamus, primum illas recensendo quas in suo de Creta Tractatu enumeravit ex antiquis Scriptoribus collectas Joannes Meursius; tum eas quas Dominicus Niger in suo superius citato Commentario Geographico nominat; exinde illas, quas Bondelmontius sub nova appellatione produxit; denique eas postremo loco addendo, quas ad centenarium numerum attingentes produxit in suo de Rebus Cretensibus Chronico Andreas Cornelius Venetus, in Cretensi Colonia Patritius.

(9) Hierapolis urbs Cretæ memoratur a Plinio & a Stephano, & quidem diversa est a Hierapytna, sic enim eas enuntiat Plinius loco citato: *Ampelos*, *Hierapytna*, *Lebena*, *Hierapolis*. Urbem fuisse Episcopalem *sub Christianis* scribit Meursius; at hoc de Hierapytna verius dicendum esse ostendunt notitiæ Græcorum, quas inferius, ubi de Episcopis agemus, exhibebimus. Hierapolim autem ponit hic Bondelmontius pro Hierapytna seu Hierapetra.

(10) Ceratus urbs sic appellata a Cerato flumine præterlabente, Cnossus deinde vocata fuit; sic enim de ea scribit Strabo lib. X. *Cnossus olim Ceratus* vocata fuit, quo nomine fluvius præterlabens. Diversam tamen a Cnosso refert Bondelmontius, qui *Cheratum* ad Australem Insulæ plagam ponit, Gnossiam vero mediterraneam facit, earumque vestigia adhuc videri testatur.

(11) Inatospolis. Eandem urbem esse puto ac Inatum seu Einatum, de quo Stephanus Byzant. Einatus urbs Cretæ, ut Xenion author est. Promontorium esse Itanum scribit Pli-

D 2 nius;

nius; alii vero montem esse volunt ac fluvium, ut testatur citatus Stephanus. Bondelmontio concordat Ptolemæus, qui Inatum ponit ad Australem oram Cretæ; fortasse urbs illa est, quam Neoterici Antropolim vocant. Ilithospolim & Itanospolim duas diversas civitates affert Domin. Niger in Comm. Geogr. haud longo intervallo inter se distinctas. En illius verba: *Alius dein fluvius Ilitheus per campos circa suos fontes labens, inde collibus receptus, mare infunditur, juxta cujus ostium ad Auroram Ilithospolis urbs fuit, quam vetustas abstulit, eam quidam Amyssum vocant, in qua Diomedes regnavit, habuitque portum difficilem, in quo Ilithiæ antrum...... Postea Erytheum est promontorium, cui aliquot objacent scopuli, & Insula Litta olim, nunc recentiores Christianam dicunt. Postque illud Promontorium aliud Ampelas nomine in mare prosilit. Mox Itanospolis civitas in petra undique prærupta sita fuit, cujus ne vestigium quidem apparet.*

(12) Pergamea seu (ut scribit Plinius) Pergamum urbs, quam Virgilius Poeta lib. III. Æneadum canit ab Ænea Cretam appulso conditam fuisse, Agamemnonem, teste Vellejo Paterculo Hist. lib. I. agnoscit fundatorem, qui & duas alias in Creta erexit Civitates Mycenas & Tegeam. Hæc sunt Historici verba: *Agamemnon tempestate in Cretam Insulam rejectus tres ibi urbes statuit; duas a patriæ nomine, unam a victoriæ memoria; Mycenas, Tegeum, Pergamum.* Illustris fuit hæc urbs sepulcro Lycurgi legislatoris, quem ibidem secus viam publicam tumulum habuisse, refert Plutarchus in ejus vita.

(13) Lampa seu Lappa inter urbes Cretæ mediterraneas a Ptolemæo recensita, olim apud Græcos Episcopali honore fulgens, de qua suo loco.

(14) Matalia, urbs erat ad Australem Cretæ oram, teste Ptolemæo, collocata. Eam Gortynæ navale fuisse perhibet Strabo lib. X. Urbem hanc eandem esse ac urbem Matium a Plinio memoratum autumat Meursius in suo de Creta Tractatu: *Matalia....... Plinio Matium nuncupatur.* Dissentit lib.

lib. XI. Comment. Geogr. Dominicus Marius Niger Mataliam Gortynæ emporium diversam statuens ab oppido, quod vocabatur Dion, alio nomine Matium; sic enim scribit: *Postea in litore Matalia Gortynæ olim emporium, quod alii Matallum vocant, portum habens sexdecim millia passuum a Gortyna absens, hinc in mare Leon Promontorium vadit ita ab indigenis denominatum, quoniam Leonis formam retineat. Fabulæ autem narrant esse unum ex Leonibus, qui quondam Rheæ matris jugo subditi fuerunt*: & deinde post aliquas urbes enuntiatas. *Protendunt inde recta in Aquilonem montes saxosum relinquentes litus, in quo oppidum fuit Dion alio nomine Matium, cui objacet Insula, quæ Dia tunc dicebatur, Staudia modo*. Mataliam collocat Bondelmontius inter Australes Cretæ civitates, Dion vero inter Septentrionales.

(15) Priotissam oppidum in Venetis documentis sæpe memoratum enuntiat Bondelmontius, deinde recensitis Succeta & Nichiton locis, affert Spichium seu Psychium vetustissimam Cretæ urbem a Ptolemæo in Australi Insulæ ora collocatam. Porro Psychium, & Priotissam unum esse, scribit Dominic. Niger Comm. lib. XI. *In cujus medio* (Messereæ agri) *ad mare Psychi oppidum olim, nunc Priotisa dicitur; cujus ad Orientalem partem Electra amnis, quem Potereum Vitruvius vocat, in mare exit, qui mediam planitiem* (Messereæ) *secat*. Priotissa a Neotericis collocata ad Meridionalem Cretæ plagam, in concessione Insulæ facta Venetæ Coloniæ viris, obtigit iis, qui ex regione seu Sexterio Sanctæ Crucis profecti fuerant.

(16) Succeta, quam Bondelmontius deinde scribit Calenum a Calojeris dictam fuisse, a Neotericis statuitur in litore Cretæ Meridionali.

(17) Nichiton verisimiliter oppidum est, Sanctus Nicheta seu *San Nichita* nuncupatum. Castrum Sancti Niquetæ extructum fuisse, ubi olim assurgebat Phœnix antiqua civitas accessu Sancti Pauli illustris, scribit Dominicus Niger; at Bondelmontius, licet utrumque locum in Australi regione statuat,

tuat, Nichiton tamen a Penice, & Phenice diversum enuntiat, qui ea quæ præsens inspexit, scriptis commendavit.

(18) De Spichio seu Psychio, vide superius num. 15.

(19) Politenia civitas deinde Anopolis dicta fuit, ut paulo inferius scribit Bondelmontius, ideoque diversa dici debet a Polyrena, seu Polyrhenia, quæ a Plinio & Ptolemæo inter mediterraneas Insulæ urbes enuntiatur, Politenia vero, (si Bondelmontio, qui præsens vidit, fides est adhibenda) ad Australem Insulæ plagam collocata erat. Porro Anapolim urbem etiam Aradem appellatam fuisse, asserit Stephanus Byzant. in libro de Urbibus. *Aradem urbs Cretæ, quæ etiam Anapolis dicitur.* Polyreniam civitatem, quam Polyren etiam & Polyrenium nuncupatam legimus, memorant citati Plinius, & Ptolemæus, atque Strabo, & Scylax in Periplo. Hesychius quoque & Polybius, & ex recentioribus Raphael Volaterranus, & Joannes Meursius, quorum ille, scilicet Volaterranus, Georg. lib. IX. scribit Polyrenum locum fœcundum esse, & pecuariæ idoneum.

Emortualem Epaphri civis Polyrenii Epigraphen refert Muratorius in Thesauro veterum inscriptionum pag. MLXXII. quam ex ipso cum apposita versione asserimus.

R O M A

Misit N. V. Joseph Bimardus Montis Seleuci Baro

	Hanc ita restituit Bimardus.
Ο Κ	Θ Κ
ΕΠΑΦΡΥC ΚΡ	ΕΠΑΦΡΥC ΚΡ......
ΗCΠΟΛ ΡΗΝΙ	ΗC ΠΟΛΥΡΗΝΙ
Ο COΚΛΙΚΙCΑ	ΟC Ο ΚΑΙ ΚΙCΑ
ΜΙCΕΝ ΘΑΔΕΚ	ΜΙΟC ΕΝΘΑΔΕ ΚΕ
ΙΜΑΙΕ ΤΩΝ ΚΔ	ΙΜΑΙ ΕΤΩΝ ΚΔ
ΜΗΝ ΩΝ Ζ	ΜΗΝΩΝ Ζ
ΑΝΤ ΖΟΛΙΟC	ΑΝΤ ΖΩΙΛΟC
ΠΑΤΗΡΕΠΟΙ	ΠΑΤΗΡ ΤΩΙ
ΕΙΩΙΝΗΜΗC	ΥΙΩ ΜΝΗΜΗΟ
ΧΛΙΡΙΝΕ ΠΟΙΕΙ	ΧΑΡΙΝ ΕΠΟΙΕΙ

Idest:

IDEST:

Dis Manibus
Epaphrus Creten-
sis Polyreni-
us Et Cisa
mius Heic Ia-
ceo Annorum XXIV.
& Mensium VII.
Antonius Zoilus
Pater
Filio Memorię
Caussa Faciebat.

„Ab Eminentiss. Card. Dominico Passioneo de hac ipsa Col-
„lectione mea benemerito, Inscriptione mistam accepit Cla-
„riss. Bimardus, ac vitia detersit. Fuit Epaphrus, seu Epa-
„phras iste duarum simul Civitatum Civis pro more Græcorum.
„Ambæ in Insula Creta memorantur ab antiquis. Altera vide-
„licet Polyren, sive Polyrennia, aut Polyrenium clara est
„apud Strabonem, Plinium, Ptolomæum, Scylacem & alios.
„In Nummis quoque occurrunt ΠΟΛΥΡΗΝΙΟΙ, idest Polyreni,
„unico P. Altera fuit Cisamus, cujus mentio est apud eundem
„Strabonem, in Notitiis Ecclesiasticis, & alibi.

(20) Penix & Phænix, ut duæ inter se diversæ urbes statuuntur a Bondelmontio. Ptolomæo autem Phænicus portus est, & Phænix urbs ad Australem Insulæ oram posita. Et Penicem & Phænicem urbes proprium unamquamque portum habuisse tradit inferius Bondelmontius; Penicis enim portum hodie *Lutrum* vocari, Phænicis vero *Sanctum Romelum* appellari testatur. Phænices urbs, ejusque portus memorantur (ut mox dicemus) a S. Luca in Actis Apostolicis cap. XXVII. Phænicem modo Castrum S. Niquetæ vocari scribit Dominicus Niger. *Sequitur Hermea Promontorium, a quo scopulosa ripa usque Phænicem portum excurrit, ad quem Phænix civitas posita erat, ubi nunc castrum S. Niquetæ situm est.* De Phænice urbe iterum agemus, inter Græcos Episcopatus.

(21)

(21) Inacorion seu Inachorium, ut scribit Ptolomæus, ad australe Insulæ litus erat, non longe, ut refert Dominic. Niger, a promontorio Criumetopon nuncupato. *Mox Ramnis portus. Inde Inachorium oppidum delectum penitus, & ultimo loco promontorium, quod Græci Criumetopon, idest Arietis frons, nunc S. Jani, cui scopuli tres Acusagores nomine objacent.*

(22) Quatuor civitates ejusdem ferme nominis in Creta Insula olim positas enuntiat ex variis scriptoribus, in suo de Creta Tractatu, Joannes Meursius; quarum prima Lasæa, eamque inter urbs maritimas memoratam esse asserit a S. Luca in Actis Apostol. cap. XXVII. sic legens ex Græco: *Subdelegimus Cretam secundum Salmonem, & vix præterlegentes illam venimus in locum quemdam, quem appellant Pulcros portus, eratque in propinquo urbs Lasæa.* Diversimode vertit vulgata, quæ pro Lasæa civitatem Thalassam ponit: *Adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem, & vix juxta navigantes venimus in locum quemdam, qui vocatur Boni portus, cui juxta erat civitas Thalassa.* Lasæam legi in versione Syra notat ad hunc locum Cornelius a Lapide, & Beda de Nom. loc. in Actis Apostol. citatus a Meursio: *Lasæa*, ait, *civitas littoraria Cretæ Insulæ, juxta locum, qui vocatur Boni Portus.* Thalassam civitatem cum alia omnino diversa urbe *Camara* nuncupata confundit Dominicus Niger in Commentario XI. sic scribens: *Post autem illud Minos portus est, qui & Bonus Portus dicebatur, juxta quem Camara civitas, sive, ut alii, Thalassa fuit colli in mare descendenti adjecta.* Secunda est Lasas, quam inter oppida mediterranea recenset Plinius Lib. IV. cap. XII. Tertia Lissus est inter oppida oræ australis posita a Ptolomæo, eademque fortasse cum Lasæa urbe a S. Luca, in citatis Apostol. Actis memorata. Hujus civitatis mentionem egit Dominicus Niger in Commentariis Geograph. lib. X. *In australi maris ora post Criumetopon Promontorium Lissus oppidum interiit, supra sui nominis portum erat, qui portus Phionissi nunc ab incolis dicitur.* Quarta denique est Lyctus

civi-

civitas apud Ethinæos magni nominis, quod illuc Rhea, ut ſcribit Heſiodus in Theog. Jovem paritura miſſa fuerit; Lyttum eam vocat Homerus a Strabone citatus: *A Lyẞo vero quem Poeta* (Homerus ſcilicet) *Lyttum dixit*. Civitatem hanc coloniam Lacedæmoniorum, & inter urbes Cretæ antiquiſſimam fuiſſe teſtatur Polybius lib. IV. Bellum aliquando geſſit adverſus Cnoſſios, a quibus etiam deleta fuit, ut aſſerunt Polybius loco citato, & Diodorus Siculus lib. XVI. Ex his quatuor locis duo tantummodo enuntiat Bondelmontius, Liſſum nempe ad Auſtralem Inſulæ plagam, & Laſos inter mediterraneas Cretæ civitates enumeratam. Græcam inſcriptionem ex marmore inter antiqua Lytti ſeu Lyẞi rudera jacente depromptam affert Janus Gruterus in colleẞione veterum inſcriptionum pag. MXCIV. num. 5. cujus authoritate confirmatur, id quod ex Homero protulimus, civitatem nempe hanc Lyttum appellari conſueviſſe. Hæc itaque Gruterus.

ΛΥΤΤΙΩΝ . Η . ΠΟΛΙC .
Τ. Φ. ΛΕΟΝΤΙΥ . ΥΙΟΝ
ΚΥΡΕΙΝΑ . ΑΚΕCΤΙΜΟΝ
ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΝ . Β. ΑΥΟ
ΡΑΝΟΜΟΝ . Β̄. ΕΥCΤΑΡΧΙΝ
ΙΕΡΟΥ . ΑΓΩΝΟC ΠΕΝΤα
ΕΤΗΡΙΚΟΝ . ΤΟΥ . ΚΟΙΝΟΥ
ΤΩΝ . ΚΡΗΤΩΝ . ΑΡΕΤΗC
ΕΝΕΚΑ . ΚΑΙ . ΤΗC . ΤΗΝ
ΠΟΛΙΝ. ΑΔΙΑΛΕΙΠΤΟΥ . ΜΕ
ΓΑΛΟΨΥΧΙΑC . ΗΡΩΑ . ΚΑΙ
ΚΟCΜΟΠΟΛΙΝ .
Τ. Φ. ΧΑΡΜΑΤΙΩΝ . ΤΟΝ
ΕΑΥΤΟΥ . ΠΑΤΡΩΝΑ

Vertit Fabius Pacius Doẞor Medicinæ.

Lyttiorum civitas T. Fluvium Leontii F. tribu Cyrena Aceſtimum. Protocosmum iterum, Ædilem iterum præſidem ſacri certaminis quinquennalis communi Cretenſium virtutis ergo, & perpetuæ in civitatem magnanimitatis Heroa, & Cosmopolitani T. Flavium Charmatiorum ſuum patronum.

Alias quoque inſcriptiones ſeu verius inſcriptionum fragmenta ex iisdem Lytti ruinis exhibet laudatus Gruterus, quæ ſunt:

Pag. MLXXXIV. Incript. 8.

In ruinis Lytti.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ. ΚΑΙ
CΑΡΑ. ΤΡΑΙΑΝΟΥ. ΠΑΡΘΙΚΟ
Υ. ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒΑΙ
ΤΡΑΙΑΝΟΝ. ΑΔΡΙΑ
ΝΟΝ. CΕΒΑCΤΟΝ. ΑΡΧΙΕ
ΡΕΑ. ΜΕΓΙCΤΟΝ. ΔΗΜΑΡ
ΧΙΚΗC. ΕΞΟΥCΙΑC. ΤΟ. ϛ
ΥΠΑΤΟΝ. ΤΟ. Γ. ΛΙΤΤΙ
ΩΝ. Η. ΠΟΛΙC. ΔΙΑ. ΠΡΩ
ΤΟΚΟCΜΟΥ. ΔΙΟΤΕΛΟΥC. ΥΙΟΥ

Grutero Pigafetta.

Inſcriptionem hanc non integram, ſed mutilatam potius retuliſſe Gruterum agnoſcimus ex codice ms. Vaticano ſignato num. 1759, qui & ipſam epigraphen aſſerit non in ruinis Lytti, ſed in Caſtello Pediade repertam fuiſſe. Ita igitur habet apographus Vaticanus.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ ΔΕΟΥ + ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΠΑΡΘΙΚΟΥ + ΥΙΕΟΥ + ΝΕΡΥΑΙ∞ΝΟΝ +
ΤΡΑΙΑΝΟΝ, ΑΔΡΙΑΝΟΝ, CΕΒΑΣΤΟΝ ΑΡΧΙΕΡΗ
ΜΕΓΙCΤΟΝ ΔΗΜΟΝΑΡΧΙΚΗC, ΕΞΟΥΣΙΑΣ, ΤΟΝ ʒΥΓΙΑ
ΤΟΝ ΤΟΝ ΑΥΤΤΙ ∞ΝΙΠΟΛΙΣ. ΔΙΑΠΡΩ ΤοΚοCΜΟΥ
ΤΟΥ ΚΟΥΡΝΙΟΥ ΔΙΟΤΕΛΟΙΣ, ΥΛΟΥ. Π. Β. ΚΛΑΥΔΙ
ΟΣ ΚΑΙΣΑΡ CΕΒΑΣΤΟΣ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΟC ΤΑC
ΟΔΟΥC ΚΑΙ ΤΟΥC ΑΝΔΡΟΒΑΜΟΝΑ CΑΠΟΚΑΤΕ ΤΗCΕΝ
ΔΙΚ ΠΑΚΩΝΟΥ ΑΓΡΙΠΠΙΝΟΥ ΤΟ Β. ΚΑΙ ΟΡΟ
ΘΕ ♆. Ι

Et

Et deinde Gruterus pag. citata Inſcript. 9.

In ruinis Lytti civitatis Cretæ.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙCΑΡΙ
ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒΑ. ΥΙΩΝ ΝΕΡΟΥΑ
ΤΡΑΙΑΝΩ. CΕΒΑCΤΩ. ΑΡΙCΤΩ
ΑΡΜΕΝΙΚΩ. ΔΑΚΙΚΩ. ΑΡΧΙ
ΕΡΕΙ. ΜΕΓΙCΤΩ. ΔΗΜΑΡΧΙ
ΚΗC ΕΞΟΥCΙΑC. ΤΟ. ΙΑ —
ΥΠΑΤΩ. ΤΟ. Γ ΠΑΤΡΙ. ΠΑΤΡΙΔΟC
ΤΩ. ΤΗC. ΟΙΚΟΥΜΕΝΗC. ΚΤΙ
CΤΗ. ΛΙΤΤΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙC. ΔΙΑ
ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΥ. ΒΑΝΑ. Ξ. Ι
ΒΟΥΛΟΥ. ΚΟΜΑCΤΑ. ΤΟ. Β.

Grutero Pigafetta

Deinde n. 10. *In ruinis Lytti.*

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙCΑΡΙ
ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒΑ. ΥΙΩΝ. ΝΕΡΟΥ.
Α. ΤΡΑΙΑΝΩ. CΕΒΑCΤΩ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ. ΔΑΚΙΚΩ
ΑΡΧΙΕΡΕΙ. ΜΕΓΙCΤΩ. ΔΗ
ΜΑΡΧΙΚΗC. ΕΞΟΥCΙΑC
ΤΟ. Ις. ΥΠΑΤΩ. ΤΗC. ΟΙ.
ΚΟΥΜΕΝΗC. ΚΤΙCΤΗ
ΛΥΤΤΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙΣ.
ΔΙΑ. ΠΡΩΤΟΚΟΣΜΟΥ. Μ
ΠΟΜΠΗΙΟΥ. ΚΛΕΥΜΕΝΙ
ΔΑ

Grutero Pigafetta

Postremo n. 11. IBIDEM.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙϹΑΡΙ
ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒΑ. ΥΙΩ. ΝΕΡΟΥ
Α. ΤΡΑΙΑΝΩ. ϹΕΒΑϹΤΩ
ΑΡΧΙΕΡΕΙ. ΜΕΓΙϹΤΩ. ΔΗ
ΜΑΡΧΙΚΗ. ϹΕΞΟΥϹΙΑϹ

ΤΟ ΙΖ. ΥΠΑΤΩ. ΤΟ. Γ. ΠΑΤΡΙ
ΠΑΤΡΙΔΟϹ. ΓΩ. ΤΗϹ. ΟΙ
ΚΟΥΜΕΝΗϹ. ΚΤΙϹΤΗ
ΛΙΤΤΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙϹ
ΔΙΑ. ΠΡΩΤΟΚΟϹΜΟΥ. Μ
ΠΟΜΠΗΙΟΥ. ΚΛΕΙΜΕΝΙ
ΔΑ

„ Hæc omnia Grutero ex Honorii Belli autographis Pigafetta.

Postremam hanc epigraphen sig. num. 11. profert etiam Codex antiquissimus membranaceus Vaticanæ Bibliothecæ sign. num. 5237. in quo hæc leguntur:

„ Apud Cretam Insularum insignem plerisque suis in an-
„ tiquis & jam collapsis urbibus epigrammata nuper ex Ky-
„ riaco Piceni Colieo Anconitano comperta.

Apud Lytton antiquam & mediterraneam urbem magna ex parte deletam prope Villam, quam Pisiadam dicunt.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΚΑΙΣ. ΘΕΟΥ. ΝΕΡοΥΑ. ΥΙΩ
ΝΕΡΟΥΑ. ΤΡΑΥΙΑΩ ΣΕΒΑΣΤΩ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ
ΔΑΚΙΚΩ ΑΡΧΙΕΡΕΙ ΜΕΓΙΣΤΩ. ΔΗΜΑΡΧΙ
ΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ ΙΖ ΥΠΑΤΩ ΤΟ Γ
ΠΑΤΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΤΩ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΕΜΕΝΗΣ
ΚΤΗΣΤΗ ΛΥΤΤΙΩΝ Η ΠΟΛΙΣ ΔΙΑ ΠΡΩΤΟ
ΚΟΣΜΟΥ Μ. ΠΟΜΠ ΗΙΟΥ ΚΛΕΥΜΕΝΙΔΑ

Inscri-

Inſcriptiones ſeu Epigrammata Græca a Cyriaco Anconitano, dum per Illyricum iter haberet, collecta, Romæ prœlo ſubjici juſſit Card. Barberinus; in eo autem libro, quem XI. tantummodo folia efformant, nulla legitur ad Cretam ſpectans inſcriptio. Codex autem Vaticanus, quem diximus ſignatum numero 5237. eas ſolas inſcriptiones continet, quæ ad Cretam attinent, easque proinde ad varios hujuſce noſtri laboris locos, prout rei congruentia exiget, afferemus. Cyriacum hunc ex Pizzicolia familia progenitum fuiſſe, ſcripſit Clariſs. Vir Apoſtolus Zeno in ms. Indice ſuæ Bibliothecæ nunc temporis apud Fr. Prædicatores de Obſervantia Venetiis aſſervatæ, in quo Indice Collectionem Inſcriptionum a Cyriaco perfectam enuntiat hoc modo: *Pizzicolius Cyriacus Anconitanus. Epigrammata reperta per Illyricum apud Liburnium. Romæ ex Typographia Barberina ſine titulo prodiit, & ſine anno liber rariſſimus in folio.* Nunc autem temporis venalis proſtat cum hoc addito titulo:

Ex ſuperius itaque allata eruditiſſimi Zeni nota corrigendus videretur Codex Vaticanus, proque iis verbis, *Ex Kyriaco Piceni Colleo Anconitano*, reponenda eſſent alia videlicet, *ex Cyriaco Pizzicollio* Anconitano; verum cum Anconæ urbs intra Picenæ Provinciæ terminos exſurgat, haud incongrue autumari poterit ex barbara illa voce *Piceni Colleo*, denotari virum Piceni, ideſt Picenæ Provinciæ incolam. Codex autem Vaticanus, prout ex relatu didici, membranaceus eſt litteris oculum fugientibus, ut vix alicubi legi poſſit. Præter hanc Inſcriptionum collectionem, cui itineris ſui ſeriem immiſcuit, aliam edidit Cyriacus peregrinationum ſuarum deſcriptionem Eugenio Papæ IV. inſcriptam, quam noviſſime Florentinis typis vulgavit, atque erudita præfatione illuſtravit Clar. Vir Laurentius Mehus de Cyriaco ipſo deque ejus operibus fuſe diſſerens.

Quoniam vero Cyriaci Anconitani haud inopportuna hic ſeſe offert mentio, libet aliud ipſius fragmentum ex alio Vaticanæ Bibliothecæ codice, cui appoſitus viſitur num. 5252.

in

in lucem vulgare, utpote quod ad Cretam Insulam, cujus laudes effert Cyriacus, præcipue spectare videtur.

MCCCCXLV. CANDIDA

Αγαθῆι Τύχηι.

Quæ Cheronemiæ Cretea per æquora Nymphæ nobis ad Samonium orientale Insulæ promontorium navigantibus, postquam græce cecinerant latine atque nostro Italo idiomate subdidere.

Koiriacus Anconitanus Picenicoleus.
O decus Anconitum qui puppin flectis amice
Auribus ut nostros possis adgnoscere cantus
Nam nemo hoc unquam transvetus cerula cursu
Quin prius astiterit vocum dulcedine captus.
Postquam variis avido faciatus pectore musis
Doctior ad patrias lapsus perveneris oras
Nunc grave certamen belli clademque canemus
Pannona quam Teucris divino numine vexit
Omnibusque elatis regnum vestigia terris.

INCLITAM DEINDE.

Creteam in laudem, Ideumque Jovi ædem in montem

VERSAE

Altius attollentes a gurgite
Capita lepidissime talia
Ambroseo ab ore subdidere. } Sirenæ

Ky-

KYRIACUS ANCO.

Inclito hoſpitio del gran lion Sancto
Creta grande Saturno Aureo Regno
Cuna al gran Jove & habitar ſi degno
Che cento alme cità te fè gia manto.
Inſula in mezo el mare honore e vanto
De Europa ed arte Dedala & ingegno
D'alta tua Nobiltà moſtrando el ſegno
Teucro Minòs Eacho e Radamantho.
Tua d'archo e de ſagitte diſciplina
La tua Dictea Diana al tuo corbello
Monſtrò in Cydona in Gnoſcia & in Gortina,
Vincendo Greci Hircani & Parti in bello
Sed tua que Gaza que regna uberina
Moſtrò in Roma el bon Quinto Metello
E nel celico hoſtello
Tua gloria ſpande el tuo bon Jove eterno
Neptuno in mare e Pluton per l'Inferno.

MAGNIFICO ET GENEROSO VIRO
BERTUTIO DELPHINO VENETUM
ALEXANDREAE FOELICISSIME CLASSIS
PRAEFECTO
KYRIACVS ANCONITANUS
EX CANDIDA PRAECLARA VENETVM COLONIA
DEDIT.

Eo quo & portu bonis auſpiciis
Solverat pridie Kalendas Novembrium ſereno
Fauſto Kyriaceoque feliciſſimo Die.

Carmen vulgo Sonetto ſuperius allato prorſus ſimile protulit Cyriacus ipſe in collectione Illyricarum inſcriptionum illud-

illudque ſe ceciniſſe aſſerit e conſpectu inclytæ olim Lacedæmonum civitatis, quam bellorum & temporum injuriis attritam doluit, & ad ruinas devectam. Carminis autem hæc ſunt prima verba:

Alma Città Laconica Spartana &c.

Pag. MLXXXV. inſcript. 2.

In ruinis Lytti in Creta.

ΠΑΩΩΙΝΙ. ΣΕ
ΒΑΣΤΗΝ. ΑΥΤΟ
ΚΡΑΤΟΡΟΣ. ΝΕΡ
ΟΥΑ. ΤΡΑΙΑΝΟΥ. ΚΑΙ
CΑΡΟC. CΕΒΑCΤΟΥ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ. ΔΑΚΙ
ΚΟΥ. ΤΥΝΑΙΚΑ. ΛΙΤ
ΤΙΟΝ. Η. ΠΟΛΙC. ΔΙΑ
ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΥ. Μ
ΠΟΜΠΗΙΟΥ. ΚΛΕΥ
ΜΕΝΙΔΑ

Et inſcript. 4.

Ibidem in baſi lapidis porphyretici.

ΜΑΤΙΔΙΑΝ. CΕΒΑCΤΗΝ
ΛΙΤΤΙΟΝ. ΠΟΛΙC
ΔΙΑ. ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΥ
ΒΑΝΑ. Ζ. ΙΒΟΥΛΟΥ. ΚΩ
ΜΑΓΤΑ. ΤΟ. Β̄.

Et inſcript. 5.

Ibidem in altero lapide porphyretico.

ΜΑΤΤΙΔΙΑΗ. CΕΒΑCΤΗΝ
ΛΙΤΤΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙC. ΔΙΑ
ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΥ. Τ. ΦΛΑ
ΟΥΙΟΥ. ΚΩΜΑCΤΑ. ΤΟ. Β̄.

Pigafetta ex Honorii Belli Schedis Grutero.

Hæc

Hæc autem sunt inscriptionum fragmenta, quæ Gruterus attulit pag. MCIV.

In ruinis Lycti vel Litti, in Creta fragm.

22. ΑΡΕΤΟΣ
ΑΡΧ ΩΝΔΑ

23. ΔΑΜΟ
ΤΙΜΑΓΟΡΑ

24. ΚΥΡΝΙΟΣ
ΚΩΜΑΣΤΑ
ΤΟ

(23) Pœcilasium urbs in ora australi Cretæ, quam Bondelmontius asserit vocatam fuisse Phelinum, seu verius Selinum, ut scribit Niger in Comment. Postea fuit oppidum Tarba, & aliud Pœcilasium olim, juniores modo Selinum dicunt in sinu maris positum. E regione cujus, licet in mari procul, Thera Insula, in qua eodem nomine civitas fuit hodie Gozi dicta.

(24) Tarba seu Tarrha urbs Cretæ, in qua Apollo dictus proinde Tarrhæus colebatur. Ex ea urbe, quæ Lucilli Tarrhæi proverbiorum scriptoris patria fuit, Colonia Cretensium virorum transmigravit ad Caucasum montem, ut scribit Stephanus Byzant. Tarbam oppidum ante Pæcilasium ponit Dominicus Niger.

(25) Corites a Bondelmontio enuntiatus idem fortasse est ac Corycus urbs & Promontorium Cretæ, apud Ptolomæum. Corycum inter montes recenset Plinius, & Coricem promontorium esse superius asseruit Bondelmontius, scribens, initium ab ipso habere Septentrionalem Insulæ regionem. Apud Corycem promontorium extitisse olim urbem ejusdem nominis, tradit etiam Niger in Comment. *Ubi primo Corycis promontorium est, & civitas* ejusdem nominis fuit, cujus nunc Promontorii nomen Cambrusa.

(26) Chisamospolis idem ac Cisamus urbs Cretæ, cujus Episcopatum memorat Bondelmontius.

(27) Dictamnum, seu, ut scribit Pomponius Mela, Dictyna nomen a proximo monte Dicteo habuit; in eo enim

monte (ut referunt fabulæ incolarum, & nos ſupra diximus) cum ortum habuiſſet Jupiter, natu deinde major apud ipſum urbem Dictynam condidit, cujus jam ad ſolum everſas reliquias adhuc ſuo tempore ſuperfuiſſe teſtatus eſt Diodorus Siculus Hiſtor. lib. V. Urbem hanc non ab Jove, ſed ab Ænea & Anchiſe conditam fuiſſe, aſſerit deinde Bondelmontius, contra quem ſtat Virgilii teſtimonium lib. III. Æneidos aſſerentis Pergamum ſeu Pergameam urbem Æneam fundatorem agnoſcere.

(28) Chidonia irrepſit fortaſſe pro Cydonia nunc *la Canea* appellata, de qua inter Epiſcopales urbes agendum erit.

(29) Minoa, quam Plinius Minoum vocat, a Minoe celeberrimo Cretenſium Rege nomen ſortita inter Cydoniam & Apteram olim exſurgebat; modo vocatur ab incolis Paleocaſtrum, ideſt vetus Caſtellum, ut ſcribit Domin. Niger Comment. IX. *Statim flectitur litus ſinum efficiens Amphimalim quondam, nunc Sudam planitie undique ſtratum. Ubi paulo a mari in collibus, qui campum ad Occaſum terminant, urbs Minoa fuit, quod antiqui operis fragmenta late intuentibus indicant, diciturque nunc locus Paleocaſtrum, ideſt vetus caſtellum. Strabo emporium Amniſus prius dictum, quod Minos uſurpaſſe. Ex cujus urbis excidio renatum eſt ad Orientem oppidum in eodem litore poſitum, quod Inſulani modo Picornam dicunt.* Porro hoc oppidum *Picorna* dictum fortaſſe idem eſt, ac *Vicornum* oppidum, quod Bondelmontius poſt Minoam recenſet. Scribit Diodorus Siculus lib. IV. Cretenſes, qui cum Minoe Rege in Siciliam appulerant, quum eo interfecto omnem ſibi ſpem in patriam redeundi ademptam eſſe cognoviſſent, urbem Minoam a defuncti Regis nomine in Sicilia condidiſſe: *Cretenſes* (ita Diod. loco citato) *qui in Sicilia erant, poſt mortem Minois, quia ſine Principe eſſent ſeditionem concitarunt. Sed cum naves a Sicanis Cocali ſubditis incenſæ eſſent, deſperato in patriam reditu, in Sicilia habitare decreverunt. Pars itaque urbem condit, & a Regis nomine Minoam vocat, pars mediterranea*

loca

loca pervagata, & munitum nacta locum, oppidum a fonte ibi scaturiente Engyum denominatum ædificat. Postea vero, belli tempore Trojani, Merionem in Siciliam ejectum cum Cretensibus, quos ducebat, ob cognationem generis in communionem civitatis recipit. Dissentit a Diodoro Herodotus lib. qui Cretenses scribit ad ulciscendam Minois mortem magna classe in Siciliam trajecisse, eaque deinde relicta in Japigia Hyriam urbem ædificasse.

(30) Ritimum, seu Rithymna urbs Episcopalis, quam Rhytium vocat Niger in Comment. *Postea Rhitymna sive Rhytius civitas in Cherroneso sita portu carens, quam posteriores Retemum nuncuparunt.*

(31) Millopotamum oppidum Bondelmontius statuit diversum a Pantomatrio, quem tamen unum eumdemque locum esse variato fluxu temporum nomine asserit Dominic. Niger lib. XI. *Mox Pantomatrion aliud oppidum, quod nunc Milopotamum incolæ vocant.* De Millopotamo agendum erit inter urbes Episcopales Latinas.

(32) Panoram seu Pannonam, Pantomatrion & Dion, seu Dium Urbes antiquas Cretensis Insulæ recensent Plinius & Ptolomæus. Dominicus Niger sicuti Pantomatrion idem esse scribit, quod nunc Millopotamum, ita Dion alio nomine Matium nuncupatum fuisse asserit: *Protenduntur inde recta in Aquilonem montes saxosum relinquentes litus, in quo oppidum fuit Dion alio nomine Matium, cui objacet insula, quæ Dia tum dicebatur, Standia modo.* Hanc laudati cæteroquin Geographi assertionem destruit Plinii testimonium, qui Dion seu Dium enumerat inter insignia oppida Cretæ mediterranea, Matium quod, teste Strabone, Gortynæ navale erat, inter oppida Australia, in qua etiam ora sub Mataliæ nomine collocatur a Ptolomæo.

(33) Gandacum enuntiatur a Bondelmontio pro Candia seu Candace vulgo Candia regni Cretensis Metropoli, de cujus fundatione Bondelmontius aliqua affert veritati minus consona.

(34) Philopolis hodie Macritico, cujus rudera deinde describit Bondelmontius, in Neotericorum tabulis collocatur haud procul a Candia Metropoli.

(35) Carapina urbs in montis vertice olim posita, cujus parva adhuc extare vestigia asserit deinde Bondelmontius. A Neotericis statuitur in Septentrionali Cretæ ora.

(36) De utroque Cheroneso seu Chersoneso agemus inter urbes Episcopales.

(37) Clatos inter oppida mediterranea recensetur a Plinio.

(38) Oliopósopolis a nemine ex vetustioribus Geographis memoratur, nisi fortasse sit Meliopolis in Neotericorum tabulis inter Cheronesum & Panormum collocata. Olyssam oppidum non longe a Gortyna memorat Domin. Niger.

(39) Panormum urbs Cretæ ad Boream sita, in qua ortum habuit Sanctus Agathopus unus ex decem Martyribus Cretensibus, posteriori ævo Mirabellum nuncupata fuit, ut notat Dominicus Niger in Comment. *Panormum oppidum, quod modo Mirabellum dicitur, in medio pene curvati litoris situm, a quo paululum Chersonesus parva prominet. Inde terra in mare longe extenditur, unde iterum curvatur, ubi Cytæon urbs olim, quam recenti vocabulo Candiam nautæ dicunt, Venetorum colonia, a qua tota Insula Candia nunc denominatur.* Candia seu Candax ab Agarenis nullo alio nomine connotata fuit; attamen aliquando vocatur Cyteum a Bondelmontio, & ab Aloysio Lollino & aliis. Cyteum autem fuit urbs Cretæ Insulæ antiquissima a Plinio, & Ptolemæo memorata.

(40) Sercopolis seu Serapolis civitas olim magna, ut scribit Bondemontius, a qua Septiæ oppidum derivavit, visitur in Neotericorum tabulis ad plagam Septentrionalem Insulæ.

(41) Camara quam æquivoce, ut superius diximus in nota 22. cum Thalassa confundit Dominicus Niger in Comment. Geograph. olim Lato vocabatur, ut ex Zenione scribit Stephanus Byz. *Camara urbs Cretæ: & civis Camaræus. Xenion in Creticis tradit, quod Lato dicta fuerit.* Ad hanc igitur urbem spectat antiquum documentum fœderis inter La-

tios

tios & Olontios populos Cretenses initi, quod incisum legebatur in celebri marmore a Reinesio inter antiquas inscriptiones vulgato pag. 501. quodque memorant etiam Seldenus lib. II. de Syned. Vet. Hebreor. & Meursius in Tractatu de Creta lib. I. cap. XI. Epigraphen, prout in lucem protulit Rainesius, hoc loco afferimus.

„ XXVI. Marmor e Creta missum Venetias a Francisco
„ Molino Insulæ Præside continens fœdus Latiorum & Olon-
„ tiorum Cretensium populorum.

„ ΟΜΝΕΩ ΤΑΝ ΕΣΤΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ
„ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΚΡΗΤΟΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑΝ
„ ΗΡΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΤΑΛ
„ ΛΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΣΕΙΔΑΝ ΚΑΙ
„ ΤΑΝ ΑΜΦΙΤΡΙΤΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝΧΑ
„ ΤΩΝ Κ' ΑΡΤΕΜΙΝ ΚΑΙ ΑΡΕΑ ΚΑΙ
„ ΤΑΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΛΕΥ
„ ΣΙΝΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΒΡΙΤΟΜΑΡΤΙΝ
„ ΚΑΙ ΕΡΜΑΝ ΚΑΙ ΚΩΡΗΤΑΣ ΚΑΙ
„ ΝΥΜΦΑΣ ΚΑΙ ΤΩΣ ΑΛΛΟΣΙΩΣ
„ ΠΑΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΑΣ.

„ Junuo Vestam & Jovem in Creta genitum & Junonem
„ & Jovem Tallæum (Jovis Τελεῖυ non rara mentio; sed
„ Hesychius Ταλαῖος ὁ Ζεύς ἐν Κρήτῃ, Talæus est Jupiter in
„ Creta, & quod habet ille Ταλαιδίτης ἀγὼν γυμνικὸς Tale-
„ dites certamen gymnicum, de festo ei eo nomine illic
„ sacro sumit Joannes Meursius) & Neptunum & Amphi-
„ tritem, & Chaton (legendum ΑΗΤΩΝ Lacmam) &
„ Dianam & Martem & Venerem & Eleusinen, & Bri-
„ tomartin & Mercurium, Curetes & Nymphas & Deos
„ alios (fallor enim nisi ΑΛΛΩ ΣΙΟΣ ab exscriptore de-
„ pravatum fuerit ex ΑΛΛΟΥΣ ΣΕΙΟΥΣ alios Deos, nam
„ nemo nescit Σιὼς pro Θεὼς Laconice aliasque Dorice usur-
„ patum, tametsi interim verum sit, Θεὼς etiam in eodem
„ fœdere pro Diis adhiberi) cunctos cunctasque. Et dein
„ ΕΤΙΙ ΟΡΚΟΥΝΤΙ ΜΕΝΗΜΕΝΠΟΛΛΑ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ ΕΦΟΡ-

ΚΟΥΝ-

„ ΚΟΥΝΤΙ ΤΑ ΕΝΑΝΤΙΑ Recte juranti sunt multa ac bo-
„ na, Perieranti contraria. Subscribitur ΟΡΚΟΣ ΟΛΟΝΤΙΩΝ
„ ΟΛΥΤΟΣ, Jusjurandum Olontiorum idem.
„ Seldeno l. II. de Synedr. Ebr. vet. c. 11.
„ Ejusmodi juramentum, quod Elei Atheniensibus Argivis,
„ & Mantineensibus super contracto εἰς συμμαχίαν in annos
„ centum fœdere præstiterant, vidit Pausanias columnæ in-
„ scriptum apud Elidem, 1. Eliac.

Lapidem hunc *à Francisco Molino Insulæ Præside*, seu potius, ut vocant Veneti, Provisore Generali *ad Dominicum Molinum fratrem missum, ac typis quidem cum aliquot aliis* mandatum scribit Seldenus loco citato, quod pari modo enuntiat Meursius ad urbem Lato his verbis: *Lato; postea Camara dicta fuit. Mentio ejus fit in Tabula Fœderum, inter hanc urbem & Diuntem, quam latentem in densissimis tenebris antiquitatis in lucem protraxit Illustrissimus Franciscus Molinus maximi viri Dominici Molini frater, cum proconsulari imperio Serenissimæ Reipublicæ Venetæ nomine Cretam regeret; misitque ad me is Dominicus, quem jam dixi, vir omnino incomparabilis, & Mæcenas verus sæculi.* Diuntem itaque seu Dium civitatem cum Latoa fœdus iniisse asserit Meursius, cujus viri authoritas quamvis plurimi in his rebus sit facienda, attamen crediderim potius Olum civitatem, & Olontios ejusdem civitatis cives fœderis pacta jurejurando confirmasse, sententiæ Rainesii adhærens, qui in nota ad documentum superius scripsit: *Jusjurandum Olontiorum idem*. Fidem rei adstruit, quod Olus a Camara non longe distàret, unde hæ duæ civitates alia ex alia inter mediterraneas Insulæ recensentur a Bondelmontio, qui Dium collocat ad Septentrionalem Insulæ plagam. Olum autem oppidum diversum esse ab Olyssa pariter oppido, (quæ duo oppida Meursius unicam scribit civitatem) asserit in sæpe citato Comment. Dominic. Niger, qui non longe a Gortyna *Levineam Templum, quo multi ex Aphrica Religionis causa navigabant, & Olyssam oppidum* jam solo æquatum ponit, atque deinde post recensitam

Tha-

Thalassam civitatem *Olum oppidum* enuntiat, *quod antiquitas delevit*.

(42) De utroque Chersoneso (ut superius dixi) suo loco agetur, ubi Cheronesum urbem Episcopalem illustrabimus. Artacinam collocat inter urbes Cretæ mediterraneas Ptolemæus, eandemque esse cum Hyrtaco seu Hyrtacino civitate scribit Meursius.

(43) Mirina, seu Myrina, ut habet Plinius, urbs erat Cretæ mediterranea, ut concordes asserunt ipse Plinius & Bondelmontius. Mycenæ scribendum esse putat Meursius Velleii Paterculi authoritati innixus, qui lib. I. Agamemnonem, narrat, *tempestate in Cretam Insulam rejectum, tres ibi urbes* statuisse *Mycenas*, *Tegeam*, *&* *Pergamum*.

(44) Pidiata oppidum non longe a Lasitis planitie positum, non semel memoratur in documentis Venetis ad Regnum Cretense spectantibus. Ex iis addiscimus oppidum hoc, in celebri Venetæ Coloniæ institutione, viris nobilibus ex regione seu sexterio Sancti Marci Venetiarum Cretam appulsis obtigisse, cujus divisionis documentum suo loco inferius afferemus. Castrum *Pedias*, quod Pidiata est, in Insula Cretæ memorat Clar. Muratorius in Thesauro Veterum Inscriptionum pag. CDXLV. epigraphen ex Donio afferens *in Castello* Pedias in Insula Cretæ seu erectam seu repertam, cujus hæc verba supersunt:

In Castello Pedias in Insula Cretæ. Ex Donio.

„ ΤΙΒ. ΚΛΑΤΔΙΟϹ
„ ΚΑΙϹΑΡ ϹΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡ
„ ΜΑΝΙΚΟϹ ΤΑϹ ΟΔΟΤϹ ΚΑΙ
„ ΤΟΤϹ ΑΝΔΡΟΒΑΜΟΝΑϹ ΑΠΩ
„ ΚΑΤΕϹΤΗϹΕΝ. ΔΙΑ. Κ. ΠΑΚΩΝΙΟΤ
„ ΑΓΡΙΠΠΙΝΟΤ. Β. ΚΑΙ. ΔΟΡΟ
„ ΘΕΟΤ ΤΙ...............

IDEST

IDEST.

„ Tiberius Claudius Cæſar Auguſtus Germanicus Vias &
„ Androbamonas reſtituit per Cajum Paconium Agrippi-
„ num iterum & Dorotheum......
„ Vocabulum ΑΝΔΡΟΒΑΜΟΝΑC Clariſs. Gorius in No-
„ tis interpretatur *Virorum incenſus* (inceſsus puto) Nos
„ patrio ſermone Marciapiedi . Ego vitiatam vocem ſu-
„ ſpicor.

Aliam quoque inſcriptionem vetuſtiſſimam, quam *Heracleæ* adſcribit laudatus Muratorius citati operis pag. CCXXXIII. oppido huic aſſignandam eſſe teſtatur codex ms. Vaticanæ Bibliothecæ, in quo legitur: *In Caſtello Pediade locato in agro Candiæ* . Hæc eſt epigraphe mutilata ex Muratorio deſumpta.

Heracleæ, e ſchedis D. de la Condamine. Miſit Bimardus.

ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ ΘΕΟΥ ΤΡΑΙΑΝΟΥ ΠΑΡ
ΘΙΚΟΥ. ΥΙΟΝ ΘΕΟΥ ΝΕΡΟΥΑ ΥΙΩΝΟΝ ΤΡΑΙΑΝΟΝ ΑΔΡΙ
ΑΝΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ Γ
ΥΠΑΤΟΝ ΤΟ Γ..........

IDEST
Quod Bene Vertat.

Imperatorem Cæſarem Divi Traiani Parthici Filium, Divi Nervæ Nepotem Traianum Hadrianum Auguſtum Tribunitiæ Poteſtatis III. Conſulem III..........

Ad annum Chriſti 119. aut 120. pertinet Inſcriptio.

(45) Bonifritium, ſeu ut correctius ſcribitur, Bonifatium oppidum antiquum eſt, cujus haud infrequens mentio reperitur in documentis & Hiſtoriis Venetocreticis.

(46) Chitima, de qua ſcribit in hoc Tractatu Bondelmontius, quod *maxima civitas* fuerit, *quæ fere videtur*. Locum

cum hunc nostris adhuc temporibus extare docent Neotericorum tabulæ.

(47) Gortyna urbs celeberrima Cretæ ejusque Metropolis usque ad irruptionem Agarenorum, in cujus eversæ locum caput Insulæ effecta est Candax seu Candia, de quibus infra suo loco.

(48) Castellum novum oppidum amplum in vastissima planitie Messareæ, de quo sæpe mentio est in Venetis documentis.

(49) Temnos urbs, quam ante Cnossum recenset Bondelmontius, accipienda est pro antiqua civitate *Thennæ* sive Thenæ nuncupata, quam non longe a Cnosso positam fuisse indicat Callimachus Hymno I. apud Meursium

Cum Thenas reliquit Cnossum deserens

Jupiter Pater; Nympha te: Thenæ vero proxima Cnosso. *Indicat quoque idem Stephanus*, a Meursio citatus: *Omphalium locus Cretæ prope Thennas & Cnossum*. Diversa porro dici debet hæc urbs ab oppido seu arce Themenos, quæ multo post Callimachi ævum ædificata, eo scilicet tempore, quo bellica Nicephori Phocæ virtus Cretensem Insulam ab Agarenis occupatam, Constantinopolitano Imperio restituit. Hoc nobis innotescit ex Leone Diacono, qui a morte Constantini Porphyrogeniti usque ad finem Imperii Joannis Tzimiscis historiam contexuit. Ex eo hauriens Pagius in Critica ad Annales Baronii anno 961. hæc post Cretæ expugnationem acta enarrat: *Urbe itaque penitus in potestatem redacta, subtractis Prætor manubiorum primitiis, reliqua militibus diripienda objecit. Ajunt plurimas ac inexhaustas opes Cretensium illo oppido congestas esse, quippe quod diu rebus prosperis usum esset, maxime vero quod pyraticis excursionibus, ac latrociniis usum utriusque continentis populando littora, malisque hujusmodi eruditum artibus, divitias quantas animus cogitaverit, thesauro repositas habebat. Evecta omni suppellectile, murorum ambitum perfodi, atque disjici, Nicephorus jussit, cunctisque hostibus in potestatem redactis, in sublimi arduoque tu-*

mulo haud procul ab excisa urbe extante murum extrui jussit. Tutus enim locus videbatur, & ad arcem forti præsidio futurus. Septo itaque ac munimento tutissime, ac firmissime structo, justoque arci imposito militari præsidio urbem Græca voce Temeno (ac si dicas fanum seu delubrum) vocavit, & igniariis triremibus ad ejus custodiam relictis, ipse assumpta præda ac captivis Byzantium adnavigavit. Frequens erit hujus oppidi mentio mox in serie Cretensium Ducum illustrata.

(50) Gnosos seu Cnossos eadem est cum Cerato urbe apud Strabonem & alios; licet a Bondelmontio Gnosos inter mediterraneas, Ceratus vero inter Australes Insulæ urbes recenseatur.

(51) Gasi locus hoc nomine vocabatur, dum Bondelmontius Cretensem Insulam lustrabat. Nullibi ipsum memoratum inveni, nisi fortasse fuerit Gozi civitas, de qua supra n. 23.

(52) Lasus mediterraneum Insulæ oppidum affertur a Plinio lib. IV. cap. XII. de quo superius num. 22.

(53) Lephtyne seu Lephternia locus prope Lasitim agrum cum opportunior seditiosis evaderet, a Venetis dirutus, ac deletus fuit.

(54) Aperiapolis, quam eandem esse puto cum Aptera urbe, ita dicta (ut ex Græcis fabulis tradit Ethymologici author) *quod Syrenes cum Musis aliquando contendentes, ac victæ alas ibi abiecerint*; & doloris impatientia se in mare præcipites dederint, quod exinde Museum mare appellatum est. Eusebius tamen in Chronico urbem hanc ab Aptera Rege & originem & nomen habuisse testatur: *Cretæ Regnum tenuit Apteras, qui & urbem condidit*. Porro Apteras Cretæ Rex alligatur ab eodem Eusebio ad annum Moysis octavum, successitque Cydoni in Regno Cretensi. Apteriam vocat Ptolemæus, & Apteron Plinius.

(55) Folernam a Bondelmontio enuntiatam nullibi reperire datum est inter antiquos Geographos. Phalannam, Phalannæam, & Phalasarnam tres diversas inter se Cretæ civitates recenset Stephanus Byzant. in libro de urbibus, quarum

una

una fortasse erit Folerna in Bondelmontii descriptione allata. Pholaarnam locum olim habitatum, nunc desertum memorat Dominicus Marius Niger, ubi de Creta agit his verbis: *Inde* (post Corycem promontorium) *Pholaarna locus tunc habitatus, modo desertus, quem constituit Minos, deinde Lacones, & Achæi muro validissimo cinxere, effecereque, ut in meridiem spectaret. Mox Ramnis portus.*

(56) Descriptionem Cretæ Insulæ exorditur Bondelmontius a Zephiro Promontorio, deinde eam prosequitur juxta itinerum suorum rationem, loca eo ordine describens, prout ipse alium ex alio aspexit. Non dissimilem huic (ut superius innuimus) topographicam Cretæ illustrationem typis vulgatam edidit Dominicus Marius Niger Venetus, incipiens a Coryce Promontorio, cui nunc nomen Cambrussa. Ubi vero Zephirum attingit hæc scribit: *Inde* (post Chersonesum) *altissimus mons pluribus collibus distinctus in Chersonesi modum, cujus extrema Zephyrium appellatur. Post autem circumflexo Zephyrio Septentrionale Insulæ latus occurrit.*

Porro Zephirum Promontorium ponitur a Ptolomæo in Orientali Cretæ latere, cui ex adverso stant Insulæ Christiana, & Pharioni, sic a Neotericis appellatæ. Insulam Christianam nuncupatam ponit Niger ex adverso Erythei Promontorii. *Postea Erytheum est Promontorium, cui aliqui objacent scopuli, & Insula Litta olim, nunc recentiores Christianam dicunt.*

(57) Oppidum Girapetra nuncupatum olim civitas Episcopalis tum sub Græcis Imperatoribus, tum sub Venetorum ditione, unde Episcopi Jerapetrenses, vocabatur antiquitus Hierapydna seu Hierapytna, quam a Hierapoli diversam statuunt Plinius & Bondelmontius.

(58) Unde latissimo huic campo Omali nomen obvenerit, narrat ex Cretensium fabulis Diodorus Siculus lib. V. cap. LXX. *Nativitatis autem & educationis bujus* (Jovis) *multa adhuc argumenta in Insula supersunt, dum enim a Curetibus infans gestatur, umbilicus ejus ad fluvium, quem Tritonem vocant, decidisse perhibent, unde territorium illud sa-*

crum Omphalus ideſt Umbilicus, & circumjectus illi campus Omphaleus ideſt Umbilicarius nominetur.

(59) Antoſpolis ſeu Anopolis, ut vocatur a Neotericis, ſita eſt ad Meridionalem Cretæ plagam non longe ab oppido *S. Nicolai*.

(60) Templum Dianæ, quod Bondelmontius *non ex toto deletum* ſe vidiſſe teſtatur, exhibent etiam Neoterici in recentioribus Geographicis tabulis. *Cretenſes Dianam ſolemni victimarum ritu ac Templorum dedicatione* (ut refert Diodorus Siculus) ſumma veneratione colebant, tantaque erat apud obcœcatos eos populos erga vanum Numen religio, ut ipſius ædes nemo niſi nudis pedibus ingredi præſumeret. Porro celebris hujus ædificii in Dianæ honorem extructi architectonicas leges dediſſe Dædalum Icari patrem faciles aſſeruerunt aliqui ex vetuſtioribus Geographis, incolarum traditioni fidentes. Julius Solinus Dianam a Cretenſibus coli, & Britomartym appellari ait, *quod ſermone noſtro ſonat Virginem dulcem*. Quod autem nonnulli perperam Britomartym Gortynem puellam, cui Dictynna cognomentum additum fuit, eo quod caſſes venatorios, ut ajunt, repererit, cum Diana confundant, fuſe diſſerit Diodorus Siculus, ubi fabuloſas Cretenſium Deorum genealogias ſuſcipit illuſtrandas. De Britomarty Virgine impudicas Minois Regis violentias effugiente, & in piſcatorum retibus ob ſervandam caſtitatem deliteſcente agunt Diodorus in Bibliotheca, & Strabo lib. X. Geographiæ.

(61) Nemo eſt, qui neſciat eas, quas de Dædalo Labyrinthi aſſerto Architecto, & de Icaro ejus filio fabulas prodiderunt Poetæ; quæ etſi ſomnia & deliramenta omnino eſſe videantur, originem tamen, & fundamentum ex actarum rerum veritate deduxerunt. Id videre eſt in Chronica Hiſtoria Joannis Malalæ, qui Minois Cretæ Regis ſapientiam, victorias & mortem referens, Dædali quoque & Icari meminit his verbis: *Circa eadem tempora celebres fuerunt Dedalus & Icarus ob Paſiphae Minois Regis uxorem, Taurumque ſcribam ejus, quo cum rem habuit Paſiphae, filiumque ex*

eo

eo Minotaurum peperit, adulterii consciis, atque illud etiam promoventibus Dædalo & Icaro, qui deinde perierunt; hic quidem rupto carcere inter navigandum demersus est, Dædalus vero gladio occisus. De Labyrintho, qui asseritur ad Dædali Archetypon prodiisse, mox inferius dicendum erit.

(62) Oppidum, quod *Nicono* in recentiorum Tabulis vocatur, a Bondelmontio *Nichiton sacrum*, & in documentis Cancellariæ Cretensis *San Nichita* nominatur, fortasse quia in honorem Sancti Niconis Armeni Monachi, & secundi post Titum Insulæ Cretensis Apostoli ædificatum fuit. De eo habetur in publicis regestis S. C. anno 1437. die 6. Maii latum, quo inhibetur, ne *ad Castellaniam* (idest Præfecturam Oppidi) *Sancti Nichitæ ullus eligatur, qui non fuerit Nobilis Feudatarius Cretæ*. Ædificatum esse, ubi olim exsurgebat antiqua urbs Phœnix, docet Dominicus Niger, ut supra diximus, ubi Phœnicem memoravimus.

(63) Cretam Insulam ob aeris salubritatem aliquando Aeriam dictam fuisse, superius retuli, ex qua aeris temperie haud infrequentes præcipue in montanis locis inveniuntur etiam nostris hisce temporibus viri, qui ad labores robusti ætatem centum annorum prætergrediuntur.

(64) Post rebellionem Coloniæ Venetæ cautum fuit lege publica, ne quis circa terminos Anopolis agros colere posset; quod deinde interdictum Senatus authoritate ablatum fuit, ut in serie Ducum Cretensium inferius exhibebimus.

(65) Licet Idoli nomen, cui dedicatum erat Templum, reticeatur a Bondelmontio, attamen pronum est credere Dianæ, seu (ut vocabant Cretenses) Dyctinnæ sacrum fuisse, siquidem, ut refert Solinus cap. XVII. *Ædem hujus numinis nullus, præterquam nudus vestigia licito ingrediebatur*. De Templo Dianæ Dyctinnæ a Cretensibus peste vexatis erecto hæc affert Lutatius ad Thebaidos Statii lib. IX. *Britomartis fuit Virgo Cretensis Dianæ dicata. Huic cum Rex Cretensium Minos stuprum vellet inferre, illa se jecit in mare, illataque est retibus piscatorum, quæ Græce* δίκτυα *nominantur, e*

qui-

quibus hujus corpus extractum est, Insula tamen Creta pestilentia laboravit, quam evadere penitus nequissent, nisi templum Dianæ instituissent, eamque Dyctinnam vocassent a retibus.

(67) Divum Paulum Apostolum, dum captivus Romam duceretur, Phenicem Cretæ Portum attigisse scripsit Sanctus Lucas in Actis Apostolicis cap. XXVII. *Adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem* (Promontorium, quod nunc caput Salmonium appellatur) *& vix juxta navigantes venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus* (ubi deinde erectum fuit Basiliani instituti Monasterium) *cui juxta erat civitas Thalassa.* (quam Cornelius a Lapide in Commentar. Lasæam dicit ex Græco, & Syro) ..... *& cum aptus non esset portus ad hyemandum plurimi statuerunt consilium, navigare inde, si quo modo possent, devenientes Phenicem hyemare, portum Cretæ respicientem ad Africum & Chorum.*

(67) Loca hæc describit etiam Dominicus Niger in Comment. sæpecitato XI. Europæ his verbis: *Ubi primo Corycis promontorium est, & civitas ejusdem nominis fuit, cujus nunc promontorii nomen Cambrussa. Cui non in mari procul insulæ duæ parvæ sunt Cosicæ appellatæ olim, totidemque Mylæ Cambrussæ nunc. Inde Pholaarna locus tunc habitatus, modo desertus, quem constituit Minos, dein Lacones & Achæi muro validissimo cinxere, effecereque ut in meridiem spectaret. Mox Ramnis portus.*

(68) Claudos Insulam ex adverso Hierapytnæ statuit Niger loco citato: *Hinc urbs est Pyctina seu Pyata cognomine sacra, sive Hierapygia, quæ Larissa ante Strabone teste nominabatur, in colle enim est, qui Sacer appellatur, nunc Zirapetra a junioribus dicitur; cujus ex adverso nunc in mari longe Cleudos Insula est, in qua olim civitas Gaideronis modo ab incolis, cui circumstant scopuli, ut Crysa, Ophiusa, Buto, Aranusque.* Insula hæc Claudos a Ptolemæo memorata, & inter urbes Episcopales in notitiis Episcopatuum Leonis Sapientis Imperatoris adnumerata, recensetur etiam a S. Luca

in

in Actis Apostolorum cap. XXVII. vers. XVI. & Cauda appellatur; tali enim nomine verisimile est eo tempore appellatam ab incolis fuisse. Hæc leguntur in sacro codice loco citato. *In Insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.* Fuse de hac Insula disserit Cornelius a Lapide in comment. loci citati.

(69) Amphimalis seu Amphimalla, ut eam vocant Plinius & Ptolemæus, urbs Cretæ antiquissima ibi sita olim erat, ubi postea Suda arx munitissima ædificata fuit a Venetis anno 1229. ut legitur in Andreæ Danduli Ducis Chronico lib. X. cap. V. par. I. *Hoc anno* (Jacobi Theupoli Ducis I. qui convenit cum anno æræ vulgaris MCCXXIX.) *Joannes Storlato Dux in Creta, ut Græcos sibi rebelles comprimeret, Marcum Sanuto potenter in Cretam venire fecit, & in Lasuda urbem fundavit;* seu ut correctius scribitur in ms. Danduli Chronico, quod in Veneta Sanctorum Joannis & Pauli Bibliotheca asservatur, *& in Insula Sudam urbem fundavit.*

(70) De hac Amerini, qui frater Nicephori Phocæ asseritur, occisione, deque ipsi erecto monumento, nihil, quod sciam, afferunt Historici Græci, qui de Creta Insula Imperio Constantinopolitano restituta scripserunt. Unus Nicephori frater *Leo* nomine in Græcorum annalibus recensetur, qui commendatur in expugnatione Chandacis urbis ab Agarenorum jugo liberatæ.

(71) Gangium Oppidum apud neminem legi enuntiatum, sicuti nec Elacos, nec Coso oppida a Bondelmontio recensita.

(72) Gortynæ civitatis excidium & Candacis seu Candiæ exordia perperam alligat Bondelmontius ad Metelli Proconsulis Romani tempora, cum certum exploratumque sit ex concordi Græcorum Historicorum sententia, Gortynam ab Agarenis Cretam invadentibus solo eversam, ejusque loco Candacem urbem recens ædificatam in Regni Metropolim constitutam fuisse.

(73) Ubertatem Cretici soli, optimumque vini ex eo prodeuntis genus mire extollunt Geographi fere omnes, aliique

que

que authores ipsius Insulæ descriptionem afferentes. Lepidissime Cretici vini virtutem & copiam descripsit Aloysius Lollinus Episcopus Bellunensis in epistola, quam Donato Mauroceno Proconsuli (seu ut vocabant Duchæ) in Cretensem coloniam cum imperio proficiscenti misit anno 1617. hæc inter cætera scribens: *Nullus jam est terrarum angulus tam longe a nostris finibus summotus, quem Bacchus, non Semeles ille filius (bujus enim Indica expeditio tantum memoratur) sed Creticus iste vester non lustrarit, secumque nominis decus Veneti invexerit, cujus sub auspiciis mare enavigans, feras gentes perdomat. Quod armipotentes non magis, quam vinipotentes ab extremis hominum Morinis Britannisque objectu Oceani diremptis auditis bujus muneris est. Hoc conciliante gratiam Sarmatis, Thracibus, Getis innotescitis, quibus reliqua Italia inaudita ac indicta est*. Et Bohemis quoque vinum hoc amabile refert Æneas Sylvius in hist. Bohemica cap. I. *Quoties Cretense vinum caupones venale proponunt, invenies quamplures, qui juramento adacti, numquam cellam vinariam egredientur, nisi exhausto dolio*. At inertiam hanc in colendis oleis, de qua Cretenses sui temporis redarguit Bondelmontius, copiose rependerunt subsequenti ævo ipsorum nepotes; siquidem ut ex Chronico Andreæ Cornelii apparet, universa Insulæ opportuna loca adeo olearum arboribus redundabant, ut ex eis non solûm necessarium Incolis oleum suppeditaretur, sed etiam universa fere ad usum vitæ spectantia Cretenses ab exteris comparare possent. Hanc olearum oleique inde effluentis ubertatem satis ostendunt multa, quæ supersunt Senatus Veneti decreta in hanc rem; idemque non uno in loco enunciat Pittonius de Tournefort Gallus in suo Orientis itinere epistola prima, & secunda in quibus Cretæ Insulam illustrat. Non autem pigritiam solum, sed etiam sævitiem & mendacium exprobat Cretensibus Divus Paulus Apostolus in epistola ad Titum cap. I. vers. 12. *Dixit quidam ex illis proprius ipsorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*. Vates autem a Sancto Apostolo Prophetæ titu-

lo

lo decoratus, eo quia a Cretensibus ceu Propheta haberetur, fuit Epimenides Philosophus, ac Templi Mitræ, ideſt Solis Sacerdos, qui librum ſcripſit de Oraculis. Tribus ergo vitiis hac Epimenidis ſententia notantur Cretenſes, primum quod pigri ſint, & explendo ventri intenti; ideoque ipſorum ſegnitiem in alendis colendisque olearum arboribus effert Bondelmontius. Secundum, quod malis beſtiis comparentur ex inſita feritate, qua ad latrocinia & injuſtitias & dolos maxime proclives eſſe videntur, unde eſt illud Leonis Epigramma Antologia lib. III. cap. XXII.

Semper latrones ac pyratæ, neque juſti
Cretenſes, quis Cretenſium novit juſtitiam?

Tertium denique, quod ſemper mendacia ſermoni ſuo immiſceant, unde antiquum proverbium *Cretizare cum Cretenſi*, nempe mendacem eſſe cum viro mendaci. Hujus autem proverbii origo ex Idomeneo Cretenſium Rege prodiit, qui cum in bello Trojano *ad ſpolia* (ut ſcribunt Scholiaſtes Callimachi, & Suidas) *inter Græcos dividenda conſtitutus* fuiſſet Arbiter, *ſibi optima vindicavit*. Aliam proverbii hujus cauſam affert Athenodorus Eretrienſis Comment. lib. VIII. aſſerens: *Thetidem & Medeam de forma contendiſſe in Theſſalia; judicemque conſtitutum Idomeneum, Thetidi victoriam attribuiſſe; Medeam vero iratam dixiſſe: Cretenſes ſemper ſunt mendaces, ac præterea imprecatam, ne quid veri, ſicut in judicio fecerat, unquam diceret: & ex eo Cretenſes mendaces habitos eſſe*. Ita Photius in Bibliotheca ex Ptolemæi Hephæſt. Hiſt. Novæ lib. V. Eſt & aliud adagium, quod ingenium Cretenſis populi ad dolos proclive teſtatur; ſcilicet: *Cretenſis cum Ægineta*, quod dici *in eos, qui mutuis ſe dolis* fallunt, ſcribit Diogenianus Cent. V. Proverb. xcii. Licet autem ex Apoſtoli dictis graviſſima vitia Cretenſibus adſcribantur, attamen Chriſti gratia & Apoſtolica prædicatione pravos animos edomante & corrigente, Inſula Cretenſis, antea Idololatriæ altrix & magiſtra, plurimos Sanctos dedit, qui Catholicam fidem & ſanguine confirmarunt & doctrina meritiſ-

que illustrarunt, ut inferius suo loco ostendetur, ubi de Metropolitana Ecclesia sermo erit. Nec tamen, licet superstitionibus suis obcoecati, vitiisque corrupti antiqui Cretenses virtutum merita ignorabant, siquidem, ut testatur Franciscus Petrarcha lib. III. Rerum Memorand. *cum cæteri mortalium inimicis suis aspera quælibet ac tristia, mortem, exilium, pauperiem, ignominiam imprecentur; Cretes solum delectationem orant, sed eam, quæ ex mala consuetudine percipitur. Et hi quidem*, addit deinde vir Philosophus, *quod de Tito Coruncano, & M. Curio supra diximus, verbo mitissime, re atrociter. Profecto enim pertinax malorum actuum jucunditas præceps ad interitum via est. Non* igitur *ea dictionis vi*, ut optime notat Monachus vitæ S. Nicolai Studitæ scriptor, *pium genus omne Cretensium* Apostolus innuit, *quin, e converso eos qui vivendi licentia, ac qualis fere brutarum animantium habeat animi puritatem contraria ventris turpitudine, affectionibus ad terrena depressis, dedecore afficerent, ejusmodi sermo subnotat..... Liquet autem proverbium hoc non Apostoli esse, sed Epimenidis poetæ Cretensis.*

(74) In maxima olim & antiquissima civitate Philopoli hodie Macritico appellata extare Caiphæ sepulcrum asserit ex Cretensium traditione Bondelmontius. In Chronico autem, quod de rebus Cretensibus contexuit Andreas Cornelius Jacobi filius Nobilis Venetus in Cretensi colonia, refert Caipham Summum olim Judæorum Sacerdotem sepultum fuisse haud procul a loco, ubi deinde Candia erecta fuit, ipsumque locum ab injustissimi Pontificis ibidem tumulati nomine nuncupatum fuisse *Casal Cagiafa*, quod sonat Casal Caifa. Fragmentum Chronici affero, ut apud eruditos lectores res eam fidem habeat, quam promeretur: " Nell'
" anno 23. di Tiberio, e nel quarto doppo la morte di
" Christo nell'andar a Roma Pilato Presidente della Giudea,
" e Gioseffo detto Caifasso Pontefice della Giudea privati di
" detti loro Magistrati da Vitellio Governator Generale del-
" la Soria, e mandati a Tiberio per render conto del gover-

" no

„ no loro, capitarono per viaggio in Creta & essendosi am-
„ malato Caifasso morì, e fu sepolto dalli Giudei in un luo-
„ go vicino dov'è hora la città di Candia lontano dal ma-
„ re da circa miglia tre, il qual luogo tiene oggi il nome
„ ch'è il Casal Cagiafa. Questo si vede anco nelle memo-
„ rie degl' Hebrei di Candia, & per traditione passato ne'
„ posteri fino a'tempi nostri. In Greco Caifasso si dice Ca-
„ giafa, com'è nominato negl' Evangeli scritti in Greco, e
„ Pilato si partì per Roma con la medesima nave.

(75) Cretenses Jove suæ Insulæ Rege gloriabantur, quem apud se in Dicta monte natum, in Ida educatum, & in spelunca apud Cnosum tumulatum asserebant, ajebantque ipsum Jovem inter Deos, (quorum deinde Imperium obtinuit) post mortem solummodo fuisse adnumeratum. De Jovis sepulcro hæc habet Pomponius Mela lib. II. *Creta multis famigerata fabulis: maxime tamen eo quod ibi sepulti Jovis pene clarum vestigium sepulcrum est, cui nomen ejus inscriptum esse accolæ ostendunt.* Idipsum de Jove apud Cretenses sepulto concordi sententia scripserunt plurimi tum ex Grecis, tum ex Latinis scriptoribus, qui cum Jovem Deorum maximum fabulis decepti venerarentur, ipsius defuncti tumulum in spelunca Cretensis Insulæ asservari, & ostendi non diffitebantur. Ita Cicero lib. III. de natura Deorum: *Tertium (Jovem) Cretensem Saturni filium, cujus in illa Insula sepulcrum ostenditur.* Diodorus Siculus, qui Cæsaris ætate floruit, lib. III. Bibliot. Histor. *Ac Insulam ab uxore sua Idæam appellasse, in qua etiam mortuus sepulcrum acceperit, cujus locus etiam ad nostra usque tempora ostendatur.* Julius Solinus ex Varrone sepulcrum Jovis etiam visitatum scribit cap. XVI. *Varro in libro primo, quem de litoralibus fecit, etiam suis temporibus affirmat sepulcrum Jovis ibi visitatum.* Lucianus, qui sub Trajani Imperio scripsit, non sepulcrum solummodo, sed & sepulcro Epigraphen proximam notat in Jove Tragœdo his verbis: *Qui huc ex Creta commeant, alia nobis narrant, sepulcrum quoddam illic ostendi, atque cippum*

juxta stare qui significet, non tonare amplius Jovem olim jam vita functum. Quod autem tumulum juxta stare cippum columnam videlicet cum inscriptione afferat Lucianus, hoc adversari videtur iis, quæ affert Ennius in Sacra Historia, cujus testimonio edocemur epigraphen Jovis sepulcro inscriptam fuisse antiquis litteris: *Jupiter*, hæc sunt Ennii verba, *postquam terram quinquies circumivit, omnibusque amicis & cognatis suis imperium divisit, reliquisque hominibus leges, mores frumentaque paravit, multaque alia bona fecit, immortali gloria memoriaque affectus sempiterna; monimenta suis reliquit, ætate pessumacta, in Creta vitam commutavit, & ad Deos abiit, eumque Curetes filii sui curaverunt, decoraveruntque. Est sepulcrum ejus in Cretæ oppido Gnosso, & dicitur, Vesta hanc urbem creavisse, inque sepulcro ejus est inscriptum antiquis litteris Græcis* ΖΕυς Τον ΚΡΟΝου, *idest Latine, Jupiter Saturni*. Inscriptionem hujusce sepulcri diversimode tamen concinnatam affert Sanctus Joannes Chrysostomus Hom. III. in Epistolam S. Pauli Apost. ad Titum: *Cretenses sepulcrum Jovis habent ita inscriptum: Hic Zan jacet, quem Jovem vocant*; cujus epigraphes authorem fuisse Pythagoram Philosophum testatur S. Cyrillus Alexandrinus lib. X. contra Julianum: *Descendit* (Pithagoras) *in antrum, quod vocatur Idæum habens nigra sacrificia; legitimos tres & novem dies ibi mansit, & descendens spectavit secundum consuetudinem Jovi stratum illic thronum, insculpsitque in sepulcro epigramma: Summus hic jacet magnus Zan, quem Jovem appellant*. Sepulcrum & vitia Jovis veluti mortalis pravique hominis argumentum Decio Cretæ Præsidi exprobrarunt decem Cretenses Martyres, dum eos ad adolendum Idolis thus impie hortaretur; uti in actis, quæ mox afferemus, scripsit Simeon Metaphrastes. Argute tamen & industri excusatione aliqua Cretenses suos de stulta hac superstitione & impietate insimulatos purgare nititur Aloysius Lollinus Episcopus Bellunensis, in epistola ad Donatum Maurocenum Cretæ Proconsulem designatum missa: *Erravit, non inficiamur*,

mur, *prima illa ætas Jovem*, *cujus in vertice Idæo* (antrum ſepulcri in vertice montis collocat) *tumulum vidiſſet*, *hominum*, *divumque parentem ſtulte indigitando; verum in eo ratio aliqua*, *ſeu excuſatio erroris conſiſtit*, *quod quem ſummum*, *primum inter Numina putabat*, *eidem patriam tribuebat omnium*, *quas Sol circumſpicit*, *pulcherrimam*, *atque beatiſſimam*. Quamvis autem de ſepulcro Jovis & Cretenſium traditio, & fere omnium ſcriptorum conſenſus convenire videantur, attamen Scholiaſtes Callimachi non Jovem, ſed Minoem Jovis ex Europa filium in eo ſepulcro conditum jacere putavit, ideoque inſcriptionem tumuli temporum fluxu aliqua ex parte deletam fuiſſe ſcripſit ad Hymn. I. In Creta in ſepulcro Minois inſcriptum erat: *Minois Jovis ſepulcrum: temporis progreſſu vero illud MINOIS deletum eſt*, *ita ut relinqueretur Jovis ſepulcrum:* at huic Scholiaſtis Callimachi aſſertioni adverſantur, ut diximus, Scriptores fere omnes, qui de Jovis ſepulcro mentionem habuere; & quidem cum de Jove in Inſula mortuo & ſepulto ſe ſe efferrent Cretenſes, eos tanquam mendaces improperavit Callimacus Hymno I. *Cretenſes ſemper mendaces ſepulcrum tuum ob Jupiter fabricarunt*, *tu enim non mortuus es*, *ſed in Cælo quaſi Deus immortalis ſemper vivis*. Quare non ex Epimenide ſolum, ſed etiam ex Callimacho verba contra Cretenſes ſumpſiſſe Divum Paulum Apoſtolum ſcribit S. Hieronymus in comment. ſuper epiſt. ad Titum. *Sunt qui putant hunc verſum de Callimacho Cyrenenſi ſumptum*, *& in parte non errant: ſiquidem & ipſe in laudibus Jovis adverſus Cretenſes ſcriptitans*, *qui ſepulcrum ejus ſe oſtendere gloriabantur*, *ait: Cretenſes ſemper mendaces*, *qui & ſepulcrum ejus ſacrilega mente fabricati ſunt*. Alterius Jovis Cretæ Regis fuiſſe hoc ſepulcrum afferunt Atlantii Oceani accolæ, de quibus Diodorus Siculus lib. III. ita ſcribit: *Atlantii Oceani accolæ*, *& felicis terræ poſſeſſores narrant*, *fuiſſe alterum Jovem fratrem Cæli*, *& Cretæ Regem*, *ſed gloria poſtero longe inferiorem*. *Etenim hunc ſub imperio totum mundum habuiſſe: priorem vero inſulæ*,

sulæ, quam nominavimus, Principem, in qua etiam vita functus sepulcrum acceperit, cujus vestigia nostra quoque tempestate visantur. Cretenses tamen ab his diversa memorant, de quibus seorsim in illorum historia perscribemus. Jovem itaque, quem Optimum Maximum Deorumque Patrem decantabat ethnica superstitio, quùm apud se morte sublatum, & in antro sepultum affirmarent Cretenses, a cæteris Idololatris veluti Hæretici & infideles notabantur, quod de supremo omnium Numine minus digna sentirent. Sepulcrum hoc quod usque ad sua tempora sub Constantii scilicet, & Costantis Imperio *a vanis Cretensibus adorari* retulit Julius Firmicus de Eor. Prof. Relig., periisse mox, opinatur Joannes Meursius horribili illo terræmotu, quo anno Christi CCCLXVIII. in Insula Cretæ urbes plusquam centum solo prostratæ fuerunt. At Bondelmontii aperto testimonio edocemur, sepulcrum Jovis *cum litteris deletis* in extrema spelunca positum, adhuc itinerantibus ostendi nullo terræmotu concussum.

(76) Insulæ Spira & Cognida, ita apud recentiores appellatæ medium habent ex adverso promontorium Spina Leon a Bondelmontio, nunc autem aptiori vocabulo Spinalonga nuncupatum, in quo asserit sæpelaudatus Bondelmontius olim stetisse Molopiexopolim, seu Istrinam civitatem, quam Neoterici Melioxopolim vocant, & in angulo territorii Sithiæ, qui ex adverso est Promontorii Spinælongæ, collocant. Nullam de Meliopoxopoli seu Melioxopoli mentionem facit Meursius inter urbes Cretæ, nec Istrinam recenset, nisi Istrina idem sit ac Istrus, de quo Stephanus Byz. *Istrus urbs Cretæ, quam Artemidorus Istrona dicit.*

(77) *Campus fertilissimus Lasyti in desertum & solitudinem* deductus fuit non propter timorem rusticorum, sed ne *in casum* rebellionis, (ex inconstantia & ferocia populi haud infrequentem,) propugnaculum & subsidia ex indole, & fertilitate loci hostibus Reipublicæ præberet. Ita de Lasythi agro ad desertum deducto scribit Petrus Justinianus Histor. Ven. lib. v. *Anopolim, quod oppidum receptaculum omni rebellio-*

bellionis tempore Insulanis ac Reipublicæ hostibus fuerat, jussis colonis alio migrare eversum, desolatumque reddidere proposito edicto, ut capitale esset, quicumque eo incolendi causa rediisset, cautum etiam ut Lasythis nemo habitaret ad extirpandas sedes latebrasque facinorosorum hominum. Mandatum quo Veneti Provisores in Cretam missi post devictos profligatosque Coloniæ rebelles inhibuerunt, ne quis in Lasythi habitare, seminare seu animalia pascere posset, mox in Ducum Cretæ serie afferemus.

(78) Non longe a planitie Lasyti Septentrionem versus palus visitur amplissima pratis pascuisque circumdata, apud quam populus pastorum habitat lacte & caseo pauperrime in tuguriis, & speluncis vitam alentium. Ex campo Lasythi egressum duo tramites præbent inter angustias montium positi, per quos iter est ad Monasterium S. Maria de Cardiotissa nuncupatum. Magni nominis apud Græcos erat locus iste ob prodigiosam Deiparæ Virginis imaginem, quæ frequenti populorum cultu, & peculiari devotione in Ecclesia asservabatur ipsius Monasterii, in quo sexaginta circiter Græci Monachi institutum Sancti Basilii profitentes morabantur.

(79) Ambigit de hac asserta Minois justitia Strabo l. X. Geograph. primum enim Ephorum & Homerum affert Minois Regis laudatores, deinde subdit: *Antiqui vero de Minoe contra dicunt, tyrannum fuisse & violentum, & tributorum exactorem: tragice decantantes Minotaurum & Labyrinthum, & quæ Theseo atque Dædalo evenerunt.* Antiqui autem, quos Minois famæ detraxisse memorat Strabo, fuerunt præ ceteris Philostratus & Catullus, quorum primus in vita Apollonii lib. III. cap. VII. sic ait: *Minoem namque qui crudelitate omnes superavit, navibusque homines in ipso mari & ad mare habitantes subjugavit, justitiæ sceptro honorantes, jus dicentem animabus apud inferos constituunt.*

(80) Jovem (ut vocant) Asterium & Europam olim in urbe Gortyna peculiarem cultum habuisse refert Joannes Malala in Chronographia, quibus verosimiliter dicatum erat

Tem-

Templum illud magnificentissimum, cujus vestigia se vidisse scribit Bondelmontius. In eo delubro dum anniversaria sacra Jovi Asterio, & Europæ perageret Menelaus Spartæ Rex, nuntium accepit raptam sibi fuisse a Paride uxorem Helenam. Hæc Malala: *In ipso Paridis adventu in Spartam urbem expeditionem agitabat Menelaus una cum consanguineis suis propediem soluturus in Cretam Insulam, ut ibi sacra Jovi & Europæ faceret in urbe Gortyna. Positum nempe hic in more sibi habuit anniversarium uti festum, & sacrificia circa illud tempus quotannis institueret Europæ in memoriam ...... Interim vero dum Cretæ commoraretur Menelaus Jovi Asterio & Europæ sacra peragens in urbe Gortyna, milites in Gortynam Cretæ mittunt, qui Regi Menelao nunciarent raptam esse a Paride Helenam.*

(81) Titum discipulum Sancti Pauli Apostoli de stirpe Regis Minois prodiisse asserunt Menæa Græcorum, licet ipse, ut scribit S. Joannes Chrysostomus, Corinthi ortum habuerit. Ab Apostolo Cretæ relictus, ut Presbyteros ordinaret, cum commissam sibi Ecclesiam sanctissime administrasset Gortynæ migravit in Cœlum, & in sua Cathedrali sepultus fuit. Ejus corpus in fœda Agarenorum devastatione inter ruinas Templi & urbis obrutum & deperditum fuit, solo capite servato, quod in novæ Candacis Templo colebatur.

(82) Sancti Decem Martyres, qui in Creta sub Decio Imperatore martyrium capite abscisso compleverunt, celebres fuerunt tam in Orientali, quam in Occidentali Ecclesia, in quarum Martyrologiis memorantur cum elogio ad diem 23. Decembris. De ipsis fusius agemus in Ecclesia Gortynensi.

(83) Labyrintum in Creta Dædali studio extructum, & in Poetarum fabulis celebratissimum plurimi memorant etiam ex Historicis, quorum antiquiores apud Cnossum olim ædificatum fuisse scribunt: sic Pausanias in Atticis *Labyrinthum* enuntiat, *qui in urbe Cnosso erat*, & Philostratus in vita Apollonii lib. IV. cap. XI. *Ac cum appulisset Cnossum Labyrinthum quidem, qui ibi ostenditur, & ut puto Minotaurum*

rum

rum olim tenuit &c. Sic & Plutarchus Thesei gesta describens Labyrinthum prope Cnossum statuit his verbis: *Et descensione facta cursu Gnossum contendit, & conserta in porta Labyrinthi manu, Deucalionem ac satellites interfecit.* Labyrinthum hunc nihil aliud quam domum aut carcerem fuisse, ex superius citato Plutarcho didicisse affirmat Dominicus Niger Comment. X. Geograph. ita scribens: *Fuit haud procul a Gortyna locus ille apud Poetas celebratissimus, quem vocant Labyrinthum a Dædalo ædificatum ad Ægyptii exemplar, ut inquit Plinius, centesimam tantum portionem imitato, qui inter ambages occursusque, & recursus inexplicabiles continet. Labyrintum Philocorus apud Plutarchum carcerem fuisse affirmat, qui nihil aliud affert incommodi, nisi quod ex eo effugere, qui asservaretur, non posset, fuitque secundus ab Ægyptio.* Idipsum testatur Apollodorus lib. III. *Erat vero Labyrinthus, quem Dædalus ædificavit, domus, multiplicibus viarum flexibus exitum fallens.* Idcirco Labyrinthum vocat *tecta Gortynia* Claudianus in VI. Consul. Honorii

Quos neque semiferi Gortynia tecta juvenci,
Flumina nec crebro vincant Meandria flexu.

Notatu autem dignum est, non solum a Dominico Nigro *haud procul a Gortyna* collocari Labyrinthum, sed etiam a Claudiano *Gortynium* appellari, quamvis alibi in Epigram. ipsum ad Cnossum potius spectare innuerit:

Nec amati conscia Tauri, Cnossos.

Utcumque autem de Labyrinthi loco res se habeat, quem tamen potior scriptorum pars apud Cnossum statuit, certum compertumque habemus, Labyrinthum ipsum, sive domus, sive carcer fuerit, vel fluxu temporum, vel hominum opera periisse, cujus nulla vestigia suo ævo superfuisse testatur Plinius lib. XXXVI. cap. XIII. quin & Diodorus Siculus, qui Plinium ætate præcessit, ita de Labyrintho scribit: *Atqui Cretensis quidem* (Labyrinthus) *vel a Principe aliquo destructus, vel longinquitate temporis vitiatus intercidit.* Historicis viris fidem astruit Poeta clarissimus, Virgilius nempe, qui Labyrinthum

Cretæ obſcuris parietibus textum effert, veluti rem ex majorum traditione acceptam, ita enim canit lib. V. Ænead.

„ Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
„ Parietibus textum cœcis iter ancipitemque
„ Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
„ Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.

Diverſam ab iis, quos enuntiavimus, ſcriptoribus ſententiam de Labyrinthi loco profert Joannes Malala in Chronographia; ſiquidem flexuoſum illum Labyrinthum, quem ad Ægyptii exemplar Dædalum includendo Minotauro erexiſſe cecinerunt Poetæ, ipſe Regionem fuiſſe ſcribit in Cretæ Regno abditiſſimam, in cujus ſpelunca ſe ſe abdidit Minotaurus Cretæ Rex, ut a victoris Theſei furore ſe eriperet: Hæc ſunt Malalæ verba: *Theſeus in Cretam adverſus Minotaurum*, qui Minoi in Cretenſi Regno ſucceſſerat, *proficiſcitur. Proceres autem cum exercitu toto, ſimulata fuga, Minotaurum, urbemque Gortynam deſeruerunt; Minotaurus vero proditionem ſentiens, & ipſe fugit in Labyrinthum regionem, ubi cum ad montem perveniſſet, ſpeluncam quamdam ſubintrans delituit. Theſeus autem eum inſecutus, & a quodam edoctus, ubi latitavit, e latebris extractum ſtatim interfecit.*

Quamvis autem celeberrimi hujus ædificii, (ſi revera extructum unquam fuit) veſtigia ipſa & rudera adeo deleta attritaque fuerint, ut etiam antiqui authores de loco, ubi olim exurgebat, inter ſe diſſentiant, attamen Cretenſes inanis gloriæ ſtudioſi novum fictitiumque Labyrinthum ad radicem montis Idæ pro veteri illo oſtendunt, ipſumque eſſe illuſtre Dædali opus decantant, prout aſſerit Bondelmontius noſter, qui brevibus verbis ipſius implexas vias enuntiavit. Eſt autem Labyrinthus, qui Bondelmontii tempore oſtendebatur, & noſtro quoque ævo patens eſt, non ædificium tortuoſis implexiſque invicem parietibus extructum, ſed ampliſſimum antrum humana arte in monte effoſſum, cujus mentionem habuit etiam Ethymologici author: *Labyrintus mons eſt in Creta Inſula ſpeluncam habens.* Hunc apte deſcripſit præ cæteris

teris ex Georgii Alexandri Arcadienſis Epiſcopi relatu Raphael Volaterranus Comment. lib. IX. *Mons eſt effoſus*, inquit, *ac undique* concavus, una tantum, & *anguſta via aditur. Dux loci peritus præcedit cum ardente funali inextricabilem errorem per tenebras monſtrando.* Eadem ferme profert Bellonius accuratus itinerum ſcriptor, qui Cretæ Inſulam curioſe & diligenter perluſtravit, cumque antrum præſens conſideraſſet, ipſum non Labyrinthum, ſed Lapidicinam fuiſſe pronuntiavit, eumque (ut refert etiam Ortellius ad tabulam Geographicam Cretæ) hoc modo expreſſit. *Locus eſt inter Gnoſſum, & Gortynam, qui cum olim ad lapides excidendos admodum idoneus videretur, indigenæ ejus loci Lapidicinam ibi conſtruxerunt; ex qua cum multi lapides in dies exciderentur, multa ſubterranea exciſa ſunt diverticula, ita ut cum quis per Lapidicinam incedit multos anfractus incurrat. Letho flumini vicinus eſt Pſeudolabyrinthus ille, in quem cum quiſpiam eſt ingreſſurus, neceſſe eſt eum e vicino pago ruſticos accerſere, ut cum candelis ingrediatur. Sed in ea tot veſpertiliones ſtabulantur, ut niſi quiſpiam ſibi ab eis caveat, dum advolant, alis faces extinguant.*

Fuſius Pſeudolabyrinthi hujus quem præſens luſtravit, & perambulavit, deſcriptionem edidit in ſuo Orientalis Itineris libro Pittonius de Tournefort, cujus verba Gallice exarata, hic in Latinum ſermonem verſa profero.

„ Viſum diſceſſimus Labyrinthum Kalendis Quintilibus
„ poſt faces cereas apud Archipresbyterum Pagi decem San-
„ ctorum confectas. Locus hic tam celebris nihil eſt aliud,
„ quam ſubterraneus trames (cujusmodi ſunt in urbibus viæ)
„ qui per ambages & tortuoſos anfractus & diverticula ad om-
„ nes partes ſine conſilio, aut ordine ullo diſpoſita percur-
„ rit omnem interius collem ad radices Idæ, qua meridiem
„ reſpicit, tribus a Gortyna diruta paſſuum millibus.

„ Labyrinthi ingreſſus non arte, ſed ipſa loci indole aper-
„ tus patet in latum ſeptem aut octo paſſus, ſed humilis
„ adeo, ut mediocris ſtaturæ homines, nonniſi caput & hu-

„ meros inclinando, ſubire poſſint. Introeuntibus ſolum ſternitur aſperum, & inæquale, ſed latera & ſuperiores partes nullibi acuminata ſaxorum capita, quæ proſtent, oſtendunt. Coſtant quippe ſtratis lapidum horizontaliter jacentibus. Antrum admodum ruſticum occurrit in primis. Facilis in illud eſt deſcenſus, ſed nihil continet notatu dignum. Antro egreſſis, & progredientibus eſt illico quod mirentur, inextricabiles enim viarum flexus & reflexus inveniunt, ex quibus, qui trames eſt præcipuus & minus doloſus, per longitudinem paſſuum mille & ducentorum ad usque labyrinthi fundum deſinit in amplas duas elegantesque aulas, in quibus libenter advenæ conquieſcunt. Quamquam ad extremum caput trames hic curvetur, ac torqueatur, non eſt tamen hæc Labyrinthi pars periculoſa, illa enim potius eſt, quæ in ingreſſu eſt obvia ad ſiniſtrum latus, triginta circiter paſſibus ab antro, quod memoravimus. Si aliam quis ineat viam, poſt longum iter errabit inter implexos Mæandros, a quibus nonniſi cum vitæ diſcrimine pedem referet. Tenuere igitur, qui nobis Duces erant, tramitem illum præcipuum nusquam dextrorſum, aut ſiniſtrorſum flectentes. Percurrimus mille centum ſexaginta paſſus omnino ipſos. Subterranei hujus tramitis altitudo ad ſeptem, aut octo pedes attollitur, ſuperna vero pars ſtratis lapideis conſtat horizontalibus nec aſperis, cujusmodi etiam ſunt pleraque ſtrata lapidea in hac regione. Alicubi tamen neceſſe eſt caput inclinare. Poſt ſexcentos circiter ab ingreſſu paſſus ad anguſtas adeo fauces devenitur, ut reptare manibus pedibusque neceſſe ſit ad evadendum. Cæterum tres ſimul incedentes homines, exceptis hiſce anguſtiis, trames præcipuus recipit. Pavimentum in illo æquale eſt, nullibi aſcenſus aut deſcenſus paullo moleſtior. Parietes prorſus ad perpendiculum aut ſcalpro exciſi, aut lapidibus viam interrumpentibus nimioque ſtudio ad latera erectis conſtructi viſuntur; ſed oculis circumſpectantibus tot numero calles

„ les se se exhibent, ut recte seligere, & inde exire magna
„ solum adhibita diligentia possit.

„ ---- Hac adhibita diligentia facile fuit nobis e Labyrin-
„ tho evadere, sed ejus structuram attentius considerantibus
„ in eam unanimiter sententiam venimus, incredibile pror-
„ sus esse Lapidicinam hic fuisse olim, unde lapides secti sint
„ ad Gortynam & Cnossum ædificandas, ut Bellonius aliique
„ recentiores censuerunt. Quis enim verosimile dicat quæsi-
„ tos lapides ab extremo recondito sinu subterranei ductus ad
„ mille & amplius passus porrecti, & flexuosis viarum amba-
„ gibus intersecti, ubi vitæ discrimen altero quoque passu
„ occurrat? Quonam, quæso, pacto lapides avehere per angu-
„ stum illum meatum, ubi manibus & pedibus reptare ne-
„ cessum diximus? atqui passus supra centum tenet. Præterea
„ mons ipse rudis adeo, & præceps est, ut ægre admodum
„ liceat equitantibus ascendere.

„ Frustra quæsivimus vestigia a plaustris relicta, quorum
„ meminit Bellonius. Etiamsi apparerent, nonne oportuit ad
„ dilatandas vias frusta lapidum avulsa asportare? Animad-
„ vertendum est etiam lapides Labyrinti nec duros esse, nec
„ ad venustatem ædibus conciliandam idoneos. Subalbicantes,
„ & fœdi sunt iisque similes quibus montes abundant, ad
„ quorum radices surgebat Gortyna. ---- Multo igitur veri
„ est similius Labyrinthum fuisse natura ipsa loci ita com-
„ paratum, quem deinde hominibus curiosa sectantibus pla-
„ cuit pervium reddere partes nimium angustas dilatando. ---
„ Cretenses prisci, qui elegantissimis fuere moribus, & amœ-
„ nioribus artibus quam maxime perpoliti opus hoc, quod
„ natura adumbraverat, perficere studuerunt. Pastores, ut
„ credo, inventis hisce subterraneis ductibus rem enarrando,
„ potentioribus viris stimulos admoverunt, ut Labyrinthum
„ hunc prorsus mirabilem efformarent, qui asyli loco esset
„ familiis bene multis per eas bellorum civilium ætates,
„ vel sub Tyrannide aliqua, quamvis nunc temporis non
„ sit nisi vespertilionibus statio.

Hacte-

Hactenus Tournefortius, ad cujus sententiam confirmandam non vacat Burnetii & aliorum Systemata afferre, in quibus globi terraquei post Diluvium conformatio & mutatio mirifice explicat, quonam pacto prima, ut ita dicam, Labyrinthi lineamenta natura ipsa ordita sit. Quocumque autem modo vel ratione subterraneus hic Labyrinthus effosus fuerit, Bellonium mendacii injuria arguit Tournefortius, quod se plaustrorum signa in antri pavimento impressa vidisse scripserit. Hæc suo quoque ævo adhuc extasse, testatus est in suo ms. rerum Cretensium Chronico Andreas Cornelius Venetus in Cretensi Colonia Nobilis, qui cum antiquas Gortynæ columnas cum hujus antri marmoribus comparasset, mœnia civitatis a Ptolemæo Philopatore ex ipsius cavernæ lapidibus, ædificata fuisse pronuntiavit. Hæc sunt accurati Chronologi verba. *Essendo le grotte, le quali Rafael Volaterrano si lasciò persuadere essere il Labirinto, vicine a Gortina, come egli stesso confessa, e non a Gnosso, non possono esser Grotte del Labirinto, sapendosi certo, ch'egli era appresso a Gnosso, e non a Gortina, e quella è una Cava che da Tolomeo Filopatore vi fu fatta, d'onde ei trasse le pietre per fabricare le mure di Gortina, che dieci miglia di spatio circondavano.*

Del che senza altri molti indizj e testimonj ne fa ampia fede la somiglianza, che hanno le colonne & pietre delle mura di Gortina, gli cui vestigii ancora si vedono con quelle dell'istessa cava, nella quale li segni delle Ruote delli Carri, che condussero fuori le pietre, ancora si scorgono. Quæ in latinum versa sic sonant.

Quum antra, quæ Raphael Volaterranus alieno ductu antiquum Labyrinthum esse persuasissimum habuit, Gortynæ proxima sint, ut ipse fatetur, non autem Cnosso, profecto ipsius Labyrinthi antra omnino esse nequeunt, certum enim compertumque habemus Cretensem Labyrinthum Cnosso finitimum fuisse, non vero Gortynæ; antra autem hæc Ptolemæi Philopatoris jussu effossa fuerunt, ut marmora inde eruerentur

rentur

rentur ad ædificanda Gortynæ mœnia in decem mille passuum longitudinem protensa. Et quidem rei huic, præter alia bene multa inditia, & testimonia fidem adstruunt columnæ & petræ murorum Gortynæ, quorum vestigia adhuc visuntur, similitudinem enim ostendunt marmorum cavernæ hujus, in qua ad nostra usque tempora conspiciuntur signa Plaustrorum ibidem pro educendis petris olim percurrentium.

Consonant ea, quæ in mox afferendo Cretæ alio tractatu scripserat antea Bondelmontius utriusque, ut reor, tractatus author, qui cum assertum hunc labyrinthum descripsisset, postea addidit: *Tu qui cuncta scis Nicolae, non esse hunc, quem homines tenent laberintum, bene existimare debes, quia lapis ab isto monte extractus lapidi antiquæ Urbis similatur, & sicut per diversas partes hujus Insulæ antra atque hujusmodi lapidorum venæ subterraneæ reperiuntur infinitæ, per totam hanc Insulam artificiosum atque ab authoribus nominatum laberintum quæsivi, & nusquam inveni. Delituit Theseus autem eum insecutus, & a quodam edoctus, ubi latitavit, e latebris extractum statim interfecit.*

(84) Aves noctuas in Creta Insula neque nasci, neque vivere posse scripserunt multi ex antiquis, ex quibus Antigonus Carystius Hist. Mir. cap. X. *In solo Coronico agro*, ait, *animal illud non nascitur, ac si importetur, moritur, sicut & in Creta noctuæ*. Ælianus quoque in Hist. animal. lib. V. cap. II. idipsum ex aliorum relatu asserit. *In Creta noctuam omnino nullam nasci ajunt, & si aliunde importetur, mori*. Ita & Julius Solinus Polyhistor cap. XVI. *Avem noctuam Creta non habet, & si invehatur, emoritur*, & Isid. lib. XII. cap. VII. *Noctuam Insula Cretensis non habet, & si veniat aliunde, statim moritur*. Ita & Plinius lib. X. *Sed in secessu avium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua invecta sit, emoritur*. Quamvis autem noctuas Cretensi regioni denegaverit natura, vespertiliones tamen liberalissime concessit, ex

quibus

quibus *magnam multitudinem ubique esse* refert Bondelmontius, & Petrus Bellonius superius memoratus &c.

(85) Urbis Cnosos Episcopus fuit Sanctus Pynitus de quo suo loco dicemus, cujusque nomen a Bondelmontio, vel potius ab ipsius amanuensi corrupte scriptum legimus.

(86) Locus *Santa Croce* in Neotericorum tabulis nuncupatus visitur ad radicem montis positus; quod autem ibi fuerit Saturni Templum id a Bondelmontio addiscimus, cujus assertio ex indigenarum relatu prodiit. Nullum in Creta Saturno dicatum delubrum memorant scriptores, Cretenses tamen certum exploratumque est liberorum suorum immolationibus Saturnum placare consuevisse, ut legimus in Sancto Athanasio contra Gentes, & Porphyrius de Abst. lib. II. Licet autem nefariis adeo holocaustis Saturnus a Cretensibus coleretur, attamen in propria Insula pro Saturnalibus festis (teste Dempstero in antiqu. Romanis lib. II. cap. IX.) Mercurialia celebrabant: *vigebat enim tunc illa Insula plurimum mercatorum frequentia, ut ex Diogene Laertio notavit Joan. Brodæus, estque Epigramma Nicarchi* lib. II. Anthol. cap. 47. Epigr. 35. Festa hæc Hermæa vocabatur, atque in hoc cum Saturnalibus ludis conveniebant, quod ficuti apud Romanos & Athenienses per Saturnalia festa servi cum Dominis pari honore epulabantur, ita in Hermæis Cretensibus Domini servis mensæ accumbentibus ministrabant, ut notat Caristius in Histor. Comment. apud Athenæum lib. 14. cap. 17.

(87) Celebres fuerunt choreæ & saltationes Cretensium, qui (ut scribit Aulus Gellius Noct. Attic. lib. I. cap. XI.) prælia etiam ingrediebantur *præcinente ac præmoderante cithara gressibus*. Hasce Cretensium armatas saltationes referunt Diodorus Siculus lib. V. Dionysius Halicarnassæus lib. VII. & Plinius qui l. VII. c. LVI. asserit *saltationem armatam primos omnium Curetas docuisse, sicut & Pyrrichen Pyrrhus utrumque in Creta;* cujus Pyrrichæ saltationis mentio est in Apulejo l. X. Asini. Licet autem Plinius asserat a Pyrrho Neoptolemo dicto,

cto, qui fuit Achillis filius, Pyrricham decursionem inventam fuisse, tamen Marius Plotius antiquissimus Grammaticus apud Jacobum Cujacium lib. 13. Observ. cap. 10. & Nicolaus Damascenus vetustissimus author lib. de moribus Gentium apud Joann. Stobæum sermone 42. referunt saltationes Pyrrichas initium a Pyrro seu Pyrricho quodam Cydoniate habuisse. Hæc sunt citati Nicolai verba apud Stobæum sic in Latinum versa a Conrado Gesnero: *Cretensium pueri simul congregantur, educanturque duriter, venationes acclives pedibus nudis conficiunt, & pyrricham in armis saltant, quam primus invenit Pyrrichus quidam Cydoniates Cretensis genere*. Alias etiam Cretensium diversas saltationes memorant Athenæus l. IV. Eustathius, Lucianus, Libanius & alii, ad quas exercendas Rhytmis Creticis, (ut refert Strabo in Geogr.) uti consueverunt. Plurima de saltationibus, & de viris saltandi peritia apud Cretenses laudatis affert Meursius in suo de Creta Tractatu. Pyrrhicas saltationes apud incolas Alborum Montium, quos modo montes *de la Sfachia*, in usu esse asserit in suo Orientali itinere Tournefortius Epist. 1. in qua populos ipsorum montium fortissimos viros esse asserit, & in jaciendis sagittis peritissimos.

(88) De loco Margarites nuncupato seditiosorum & rebellium incolatu infami, alibi occurret mentio, ubi ipsum a Venetis eversum desolatumque dicemus.

(89) De Græcis, qui post dispersum seditiosorum exercitum, ad montes confugerant, & oblatam sibi a Venetis clementiam & veniam respuerant, scripsit Senatus Venetus anno 1368. in epistola ad Urbanum V. Pontificem data hoc modo: *Recuperatis cunctis civitatibus, & fortalitiis Insulæ quoscumque redeuntes misericorditer ad gratiam duximus admittendos. Aliqui tamen Latini, sed pauci cum Græcorum multitudine se reduxerunt ad montes, quorum etiam Latinorum & Græcorum non parva pars ad nostram postea obedientiam redierunt, adeo quod de Latinis cum reliquis Græcis non supersunt nisi duo, unde tota perfidia in ipsis Græcis remansit.*

(90) Mellipotamensis Episcopatus prope montes positus, adeo ab Insulanis Græci ritus & quidem schismatici infestabatur per ea tempora, in quibus scribebat Bondelmontius, ut in sua sede Episcopus neque permanere posset, neque suæ mensæ debitos proventus colligere. Quapropter Martinus V. anno 1418. Episcopo Mellipotamensi Bertramino Ordinis Minorum indulsit, ut in aliquo sui Ordinis conventu provinciæ Januensis habitare posset, *dum in suo Episcopatu ab infidelibus* (ii erant Græci schismatici) *occupato residere non liceret*.

(91) Unde hæc hauserit Bondelmontius, me latet; fortasse hoc illi retulerunt incolæ genus suum alta ab origine jactabundi ducentes. De colonia virorum Nobilium e Constantinopolitana civitate Cretam adducta, hæc refert superius laudatus Andreas Cornelio in suo ms. Chronico Rerum Cretensium. " Così sottomessa egli (Nicephorus Phoca) e
„ pacificata l' Isola, che per anni cento quarantaduo era
„ stata occupata, e signoreggiata da' Barbari, la fece habi-
„ tare, e vi lasciò in forma di Colonia per maggior sicu-
„ rezza dell' Isola Famiglie Nobili Costantinopolitane dell'
„ Ordine Senatorio, cioè li Armeni, li Caleteri, li Anato-
„ lici, li Curgiacii, che vuol dire Saturnini detti Cortaci,
„ li Vespasiani detti Melissini, li Ligni detti Suttili, li Pa-
„ niniani detti Ulasti, li Romuli detti Claudi, li Aliati det-
„ ti Scordili, li Coloriesi detti Coleini, li Orsini detti Ar-
„ culedi, e li Foca del sangue del medesimo Niceforo Fo-
„ ca, che da questi Foca ebbe origine la Casa Calergi.

(92) Cortacii, Melissini, Ulasti, Scordilli memorantur sæpe sæpius a Venetis Historicis, eo quia rebellionum vel authores, vel fautores pessimi fuerunt. Ex gente Chortacia prodiit Meletius Chortacius Archiepiscopus Philadelphiensis, qui Venetiis in Sancti Georgii Græcorum Ecclesia sacris præfuit, ibique morum probitate, & doctrinæ præstantia laudatissimus obiit anno 1675. cujus mentio est in Eccl. Venetis Illustr. Tom. XII. pag. 366. & apud Papad. in Hist. Gymn. Pat. Tom. II. p. 306.

(93)

(93) Sepulcra hæc, ex traditione acceptum est, fuisse quinque Virginum, quæ sub quodam Rege Tyranno martyrii coronam meruerunt. Fusius de ipsis sepulcris deque ipsis adnexa Ecclesia dicemus in calce Ecclesiæ Latinæ Rethimensis post illustratos ejusdem Urbis Episcopos.

Superius allatum Bondelmontii tractatum, cujus exemplum, uti diximus, e Murianensi Sancti Michaelis Monasterio depromptum fuit, jam notis illustraveram, cum mihi documenta ad Cretæ Regnum spectantia undique requirenti Florentia advenit alius ejusdem generis tractatus ex codice ms. transumptus, qui num. 42. signatus asservatur in Pluteo XVIIII. Bibliothecæ Mediceæ Laurentianæ. Nomen authoris ex opusculo minime quidem innotescit, attamen opusculum ex Christophori Bondelmontii calamo prodiisse haud obscure arguitur tum ex rerum concordantia, & male compti sermonis similitudine, tum quia author Florentinum se prodit, *Nostrum Arnum*, *nostram Florentiam* nominans, & Sacerdotem se esse ostendit, ubi scribit se in nonnullis Cretensis Insulæ sacris locis in animarum devotionem missam celebrasse.

Non itaque a vero abluderet, qui Bondelmontium assereret priorem tractatum Jordano Card. Ursino inscriptum in ipsis sui regressus diebus, prout erat ex itinere fessus pressiori calamo concinnasse, mox deinde cum ex restituta quiete animum recreasset, descriptionem Insulæ fusiori sermone exarasse, quam amico suo, cui nomen Nicolaus, inscriptam voluit. Una igitur eademque est in utroque tractatu locorum series, & rerum substantia, ac etiam par primorum amanuensium in exscribendo inscitia; at non paucæ in secundo insertæ leguntur enarratiunculæ, quarum quidem potior pars commentum magis referunt, quam historiam: facilis enim scriptor ex cujuscumque Græculi relatu multa hausit, quæ maxima indigent castigatione.

Quamvis autem priorem tractatum vulgare statuerim, ne genuinum certumque Bondelmontii opus respuerem, attamen

& posteriorem hunc erroribus licet mendisque, ut e Florentia accepi, scatentem, in lucem proferre haud inutile arbitror, cum in eo non pauca reperiantur, quæ eruditi lectoris curiositati arridere posse videantur.

Sed illud in primis fortasse quæri posset, quis fuerit scilicet Nicolaus iste, cui ab authore missa fusior hæc Cretæ descriptio; & quidem, si conjecturis locus esset, hunc esse dicerem Nicolaum Nicoli Florentinum, qui (ut autumat celeberrimus Antonius Magliabecchius a P. Nigro in hist. Script. Florent. p. 424. citatus) idem est cum Nicolao Falcuccio ex eruditioribus sæculi XV. viris arctissima cum Laurentio, & Cosmo Mediceis, Ambrosio Camaldulensi, Alberto de Sarchiano, Marsilio Ficino aliis clarissimis scriptoribus amicitia conjunctus, ut ex ipsorum Epistolis clare elucescit. Vir erat hic multiplici eruditione ornatus, ut innuunt verba in mox afferendo tractatu exarata: *Tu qui cuncta scis Nicolae* : sed præcipue in Cosmographia instructus, quod scientiæ genus in ipso eluxisse scribit supracitatus Niger; quapropter haud a vero abludet, qui dicat, ei idcirco a concive suo Candiæ Insulæ descriptionem missam fuisse. Id autem probabilius esse videtur ex eo, quod nullus alius Bondelmontii ævo floruerit (quod sciam) eruditus vir Nicolaus nomine, si unum excipias Nicolaum Michelotium, Nicolao Falcuccio doctrinæ & eruditionis fama longe minorem.

DESCRI-

DESCRIPTIO
INSULAE CANDIAE.

CUM per altam olim Saturni Insulam longam gererem inquisitionem & nullum antiquorum Poetarum dictum invenirem, quod animo tuo mi Nicolae possim sermone explicare; Vehementer ob hoc in admiratione deveni, quoniam si dicta ipsorum vera ad plenum existimamus, omnia ab hac regione ob temporis longitudinem recesserunt, & tanquam antiqua membrana deleta, qua non possint homines vestigium agnoscere literarum obruta videntur; Veniat igitur pietas talem omnibus Insulam admirantibus ipsamque colentibus sine lætitia filios aliisque dolose non pareant, qui sine antiquis dignitatibus in tali Insula sunt procreati; quis enim Calamus poterit explicare quantus me dolor perculerit? quantisque sim mœstitiis obvolutus, dum in meo animo hæ ruinæ revolvuntur? Sed tandem dum viserem Insulæ partes omniaque in libro mei cordis referarem paulo minus fui quin cuncta sine cultu graffie (*graphiæ seu graphice*) dimicterem & ab inceptis deviarem? ut ad tuæ mentis conspectum per me hujus Insulæ desolatio non penitus perveniret: Heu quid agam memet pluries dixi, aut quid consilii captem te Virginis Sancte Consule precor cum sit durum mortalibus, atque mestissimum valde animis ægrotis præterita eximia rememorare. Repetam nunc imbecilla ea, quæ olim magna suo triumphali curru splendidissimo cursu suis radiis rutulabant? Ubi numerum Civitatum antiquarum per multos eximios Poetas narratum inveniam? Ubi Templa? Ubi liniamenta eximia perferam? quæ tam sublimia, quam infima ad nihilum devenerunt. Quapropter honestius foret has silere, quam scribere ruinas. Porro dum meus animus de talibus in dubio erat parvoque momento huc illuc impellebatur meam in mentem de tali tractami-

ne

ne tua exortatio pervenit, quia quando tempus mihi conferet tibi Florentiam mictere non tardarem. Faciam denique licet mea non suppetat facultas, adjuvabit tamen pure caritatis effectus quem in te semper habui, opitulabitur ipsa gratia divina, in qua mihi semper spes est. Igitur attende precor, nam quam brevius potui omnia tibi, & videre volentibus hac in scriptura declaravi. Resummam nunc mi Nicolae generales hujus Insulæ divisiones cum eam pelagis amplectentibus, ut facilius omniaque dixero lucidiusque sint tuo in animo capienda. Est enim hæc Insula Cretæ in medio Mediterranei maris posita fereque ab omnibus partibus montium circumdata, & a ventis undique agitata. De Oriente ad Occidentem treginta & ducenta milliaria in longitudinem, & quinque & quatraginta in latitudinem ad plus distare videtur. Ad Orientem Carphacium Insulam, cui Samonem prospectat promontorium: ad Occidentem Adriaticum & Coricem promontorium, ad Meridiem Punicum, ad Septentrionem Creticum, hæc Insula terminatur: Fuit autem appellata antiquissimis temporibus Nyson, deinde filius Nebrot nomine Cretus de se huic Insulæ nomen dedit, vel quia Terra hujus Regionis ad modum Cretæ tenax & alba est, de se nominatur. Habuit enim centum inter Civitates & oppida, hodie vero ad tres tantum hospitata remanet, nomina quarum omnia tibi prius enumerabo, deinde ad spetialem cujusque ipsarum quam brevius & aptius potero diligenter declarabo. Igitur de Oriente ad Occidentem per litus australem hæc fuerunt in generali Civitates & Oppida videlicet; Yrapolis, Cheratus, Inatospolis, Pergamea, Lapsa, Matalia, Piriotisa, Suveta, Nichiton, Sfichium, Polirenia, Penix, Phenix, Inacorium, Lisus, Pecilasium, Tarba. Deinde per Septentrionalem plagam has enumerabis; videl. Coricem, Chissamospolim, Dictanum, Chidoniam, Minoam, Bicornum, Rythimnam, Milopotamum, Pannonam, Pantomatrion, Dion, Ghandacum, Philopolim, Carapinnam, Clatum, Chersonesum, Coso-

so-Olopixopolim, Panormum, Citeum, Sercopolim, Settiam. Denique per medium Insulæ vergens hæc nuncupantur: Camara, Olus, Chersonesus, Artacina, Mirina, Pidiata, Bonifacium, Chittima, Gortina, Chenurio Castro Temminos, Gnosia, Gasi, Lasos, Lestine, Apteriapolis, Holarna. Venit in hanc Insulam Dominus ille Saturnus potentissimus & sagacitate plenus, qui ab Uranio Patre satus, omnes dixerunt: quem Celum a Saturno nominatum & Vestis, quæ terra dicitur eum in utero portavit; ab hac autem mutatione nominum fulgorem suæ originis ampliavit, ipse primus Era signavit & nomen ipsius apposuit. Ignaros Arva colere docuit. Semina Agris imponere atque colligere ordinavit, ad sui laudem Aram condidit sacraque instituit, quæ Saturnia appellavit; Cibelem suam Sororem sacro copulavit connubio, & ex ea plures susceptos scripsere filios quos ajunt omnes devorasse & Jovem servatum uxoris fraude clam in Ydeum montem nutriendum misit, qui cum regnaret & potens factus Patrem suum de Regno expulit, Junonemque suam sororem in uxorem accepit, multa grandia illicitaque exercuit, quæ omnia hic ponere superfluum videretur, etsi dicenda sunt aliqua de eo & dominantibus olim, & nunc huic Insulæ in secunda tertiaque parte hujus descriptionis, clare & succinte declarabo. De Samone primo usque arenosum planum montes Mellissas nutrientes sunt. De Yrapolis usque Mirinam fere immeabiles & altissimos invenies montes. De Pidiata usque Gasum, amenos, ut plurimum & infimos monticulos reperies, quos in nobilissimis Vineis abundare delectant. De Gnosia usque Coricem primum per rectam lineam Celum montes tangere videntur. Et latere australi infinitam multitudinem videbis Cupressorum: A Septentrionali planities ac flumina prospicere curabis. Ergo placet in tribus dividere partibus, quarum prima a Zephiro primo (*fortasse promontorio*) per litus australem, usque promontorium Ermeum; Secunda autem a Corici promontorio per Septentrionalem litus usque

hyra-

hyracleum Portus; Tertia denique a Camara per medium Insulæ pergens usque Holarvam, tales erunt distintiones, & quia non vestigium, neque inditium reliquarum Civitatum reperio, in arbitrium Poetarum nominari dimicto, igitur nostrum incœptum ob tui amorem persequamur. Et sicut supra a Zephiro primo ordinatum est narrare incipiamus.

Inprimis Zephirum versus Damiatam prospectantem primum vidi in summitate, cujus non spissum Zappinorum videre curabis, quo coram Insula quedam Christiana nomine Gaidaronisumque plana & fere inculta pulcraque olim cum Calojeris jacet, in quo Arbores vernicio, atque hebanorum multitudinem producere facit, ibiqůe ovium multitudines ad modum infantes vagitum in nocte mictentes inveni, quæ pullos suos albos velud Columbos infra erbas insolubiles ad funes fabricandas nutrire laborant, deinde Myrapolim, quæ hodie Ghyrapetram velum ligare curavi terramque pedibus circum calcare affectamus, quæ in maris litore erat hedificata cum copia hedificiorumque columpnarum maxima. Portum amplissimum procuramus, quem propter vetustatem atque austri maris fluctuationem totum repletum aspexi, & ab agricolis de Portu nobili agrum fertile possidetur: Heu hædificiaque Templa immensa infra ingentem ambitum connumeravi, atque sparsa busta Ydolorum avidissime prænotavi. Linquimus infinita sub tali planicie rura cum amenis viridariis circumcirca, donec Ampelam primum non nimis elevatum nostra abrasit navis, quo per in amenas semitas campum Omalum intravi, quem nemo aratro audet hodie laniare, a Celo aquæ venientes circa medium coadunantur, & per strenuissimum rivolum dimissa gregum multitudine in mare prorumpunt. Petimus deinde hostium impetuosi terribilisque Anapodaris fluminis, qui per amplas planities fluens, cum magno impetu altissimos dividit montes, atque violentus in mare devenit. Ubi sic aspicio supra verticem Cheraton oppidum olim in sublimi parte minatur, multi hoc flumen cernentes in plano non

de

de campis, sed de montibus judicant emanare, & ideo nomen demonstrationi videtur. In heritreum primum venimus quod multas rusticorum Casas cum amenis pascuis fertilissime gubernat, cujus accolæ nostram cum lætitia commestibilium ratem honerarunt.

Sublimisque magnus a longe ille Aries mons, & primum qui hodie Gabellum appellant barbarum litus cum alta fronte prospectat, altamque Cretam nautis atque avibus a longe non cessat indicare, huc falcones fessi portum applicant quos sine labore rustici capere curant, ubi non parvum Mercatorum genus per Mundi partes transferre fatigat, Naves dum Veneti per altum Ægiptiacum, atque barbarum mare insurgunt in hunc Portum intrare delectant, in quo Nicolaus Sanctus suamque Domum per secula studet gubernare; hic olim Anatolpolim Civitatem invenies, quæ jam suum ammisit vestigium nisi ex muris coctilibus Templa ampla cernere possis, non marmorum copiam hic reperies, sed fundamenta ymmanium saxorum fabricata laudavi. Dum denique a ripis montibusque nostram elongamus Navem, promontorium cum Pergamea olim vidimus Civitatem, quam dum in proclive ejus aspicimus parvam & sine portu eam extimamus, atque circumcirca omnia ædificiorum genera sub radicibus arborum conculcata videmus.

Talia cernentem, & Septentrionem versus aspicientem montem Yeronhoron, hoc est sacrum montem elevatum vidimus, qui ab Eritreo primo usque Mathaliam Civitatem protenditur, & a mare australi usque campum maximum per amplum terminatur, in quo non pauca Monasteria Virorum Mulierumque colere invenimus ritu, hujus in radicibus fontes & rura videbis atque egas virentibus locis cum armentis indoctis: Accolæ gaudent omnia pinguia videntes & sæpe turmas invadere curant; Descendo ad Portum nomine, cujus hodie Calolimiona dicitur, quo coram scopuli adjacent, qui nullam ratem ledere a ventis dimictunt, & circumcirca amplissimas domus jam prosternatas inveni. Erat

prope in parte sublimi Civitas non magna lapsea, quæ a præruptis montibus est coronata, atque ab eminenti latere sub columnis Templum videbatur adstare.

Omnes denique postquam hanc scrutavimus olim Urbem a rupibus, & per longos scopulososque lapidum yatus ad Leonem primum devenimus, quod effigiem talis animalis procul aperte demonstrat, in quo falcones tuti filios sub tali forma nutrire delectant, juxta quod Mathaliam Portumque avidi subimus donec a prora ductor cæpit firmare rudentes; Devenimus ad litus & per devia Mathaliam olim totam lustravimus eam. Cognovi Templi ruinas, ubi ex Musaico pavimentum immaculatum plane videtur. Heu mi Nicolae respice subterraneas ex lapidibus tumbas, & delicatas Ymagines sculptas; Tegunt edificia prata & ampla sine ordine marmora jacent, aspice incisa juxta mare vivaria, in quibus per subtiles meatus aqua gurgitis poterat evagare; Si montem cupis, habes, si planum lineum flumen ipsum tibi indicare curabit, in quo Navem diligenter ligare cepimus sotios sine cura dimicto & indesolatam saxorum me confero molem, respicio procuro omnia, donec vastum Templum in campo videtur, voco Bubulcum, qui me cuncta precibus indicavit, heus, o mi frater quid hoc est pande precor, ille mihi statim talia dixit, videsne non magnum letheum flumen, quod ab Yleo monte emanare non cessat, & in lineum fluvium suum perdit nomen. In litore hujus Hermiona filia Martis & Veneris, atque Cadmi Uxor oblita est, qui deinde Templum hoc venerabile ad honorem Dianæ construxere, quo nisi nudo pede nulli intrare licebat. Nunc & quandoque ob caloris fervorem gregem meum sub amplis istis marginibus Templi facio recreare; Vides etiam prope ad dexteram hanc Silva fertilissima & ampla est, quæ non tantum diversarum arborum fructificantium plena, sed holeastrum habundantissimam prospectabis. Decessi denique finitis ab eo verbis & ad Navem prope Piriotissam Oppidum properus me contuli, ubi accintus

tus viam mirabatur vetula quædam rigoſa nimis aſtutaque valde ſic locuta eſt, heu Filioli precor hinc habite cito, heu renoſam fugite terram jam temporibus antiquis deſolatam, quia poſtquam ſoſpiter hanc aquam piſcesque hujus guſtaverint litoris, brevi tempore vitam evadere non poterit, ubi tunc talia audimus delinquimus litus remosque figentes ſtudere curamus, maledicimus locum & a colentibus diſtare affectamus.

Facto fine verbis in ripam ab alto olim Succetam invenimus urbem, quæ hodie Calenum ſecundum Calorei ibi in Monaſterio habitantes appellant, qui conductum procul deſcendentem columnasque omnium colorum lapidum demonſtrarunt, hæc ſine Portu flumini adhærebat, quæ non multum cataracte fluvio diſtabat, qui per montes altiſſimos fluens in Mare impetuoſe devenit. Accedimus ultra & altas retro dimictimus ripas donec in Electinum fluvium frigidiſſimum intrare curamus. Implemus liei crateras carnesque cum verubus ad prunas rotare curamus, pars in enea ponunt aliique ab alto non ceſſant ſcindere ligna, dimicto ſotios dum cererem lacerare curant baccumque leti linſare congaudent, & ad excelſum transcurro locum, quem totum circumcirca incultum & a rupibus plenum inveni, niſi arenoſum juxta mare videtur, reſedimus in nocte omnes donec dies lucidiſſima venit, in qua non longum iter ante acceſſimus, quod Pacximadi Inſula a leva manifeſtatur, & ut dicitur carcer Ycari atque Dædali fuit, & quousque hodie muralia carceris manifeſtant. Ad dexteram lapidoſum atque aridum ſaluto primum quo peracto in colpo quodam devenio, in quo Nichitum ſecundum aſpexi, ad aliud deinde cornu ſini hujus me contuli, in quo Sfichium vetuſtiſſimum inter alias Civitates reperi, quam ut eam vidi non modicum conlacrimavi hunc deſolatum videre locum, heu quid miſeri mortales curant moles inſtruere magnas, aut quid coadunare ſtudent marmorea erigere ſaxa, tranſeunt in nichilum & tanquam fama, quæ in una labitur hora: Ruſtici

ſine meniis partem illius occupant, qui nunquam ex aridi-
tate montium ſeminant, ſed ex arte Cupreſſorum tabularum
atque caprarum multitudine vivunt. Sunt aſperi in bello
in montibusque velociſſimi, & usque ad X. & Centum an-
nos ſilveſtras non ceſſant per montibus aſperis invadere ca-
pras. Pro Bacco lactem utplurimum bibunt & dolores in-
firmitatesque quaſi omnes usque ad terminum montis igno-
rant. Recedimus deinde hinc & citi in tranſtris ſedimus, dum
Remos in gurgite juxta altiſſimas Cupreſſorum ripas, atque
Falcunorum ſoleas flectere ſtudebamus. Maſſalaem poſt lon-
gum iter invenio flumen, in quo per diem omnes ſotii le-
ti remanſerunt. Ubi more certior factus citus ad montes
convolavi, medio quorum juxta planum Polireniam aſpexi
quæ hodie Anapolis nominatur, aque fontem nobiliſſimum
collaudavi cum amplis marmoreis lapidibus proſternatis, jux-
ta quam planum amplum in fecundiſſimis montibus Cupreſ-
ſorum circumdatum enumeravi, in quo greges florentem
pratum tondunt, & ruſtici ſub pena maxima aratro lania-
re non audent, revertor denique ad ſocios quos omnes ſa-
luto libenter, qui leti itidem referre conantur, damus in
nocte noſtris corporibus requiem & juxta arenam meum
iter ſotiis narrare delector dum ſomnus oculos invadere curat.

Occurrit igitur altera dies dum ductor a puppi ſignum
dedit atque cito viam omnibus indicare feſtinat, & adeo
juxta litus invenimus ripas, quia in Celum erigere vide-
bantur quantum ſummitates abſque ſciſſuris ſine numero Cu-
preſſi ad ſidera volant, donec talia cernimus in Portum olim
Penicis hodie lutro intravimus & dextructam Civitatemque
vetuſtiſſimam cum columnis proſtratam videmus; Inter eas
candidiſſimi marmoris ſepulcra prope Caſas illorum ruſtico-
rum inveni, in quibus ſues polentum comedebant & ſcul-
pturas circum nobiliſſimas laniabant. Lacerata multa vidi
Ydolorum Buſta inter quæ marmorum hedifitia ſparſa jace-
bant, dimicto poſtquam vidi amplas Catacumbasque infini-
tas locum & verſus terram rura ampla procuro, in quibus
ex

ex antiquorum Nobilium Romanorum Reliquias inveni, quæ titulum & arma in hodiernum servare delectant, sed quia tempus de eis nunc narrationi non competit in fine tertiæ partis latius accedemus. Multa Cupressorum ligna de Montibus lanosi rustici in Messalaem præcipitata ruunt deinde parvo labore in Mare descendunt, damus post hæc latus dextrum inmanes lapideas scissuras, a quibus sine terræ humore magne eriguntur Cupressi, medioque ipsarum per longum iter Sancti Pauli Ecclesiam vidi prope, cujus tam eructationem maximam ex paucis foraminibus frigidissimæ aquæ exultat, quia vix in duplum noster adsumit Arnus, que per modicum spacium in Mare prorumpit.

Recedimus dehinc denique omnes & juxta amplos altosque hyatus cursum rati damus, quorum parte sublimi nidos falconum ac prospicimus Aquilarum & a leva Gozi Insulam notamus, quam singulis annis aves possidere Marinas, Portum antique Urbis desolatum Phenicis hodie Romelum secundum dicitur gaudentes intramus, deinde grandem ambitum jam fessi querimus, medio cujus ingentem aspicio Templum in subversione volutum, quo omnia genera marmorum atque Porfirum columnas sine ordine jacent. Aspicio Ydolorum sine Capitibus Busta & ab altero latere Templi caput Veneris vel Dianæ inveni, quod super omnia pulcherrimum videbatur. Revolvo me ad angolum quemdam & ab inditio ingentis marmoris circumcirca lapides elevamus. Cernimus nimis deletas græcas litteras sculptas, sequimur deinde eas, heu scissum erat, sed per conjecturas sic cernere potui: Munda pedem vela caput & intra, columne, cisterneque cum hedificiis amplis omnia patescunt, hic ille Paulus eximius Apostolus fuit, dum Romam cum aliquibus Christianis captivum ferebatur, abhinc jam experti recedimus, & juxta ripas torrentem macoriumque desolatum salutamus. Intramus statim in lisseum Campum olim, quem hodie Svia appellamus, in quo rura fertilissima atque armenta videbis, in Campi medio lisus Oppidum erat, quod in desolatione recessit,

ſit, ubi deventum eſt in angulo hujus planitiei, Pecilaſium nunc Selinum pedibus calcare affectamus, miramur moles, miramur immania & artificioſa fundamenta, miramur denique conductus ac magnalia Porti hedifitia, ibique nocti ſubicimus & requiem corporibus lapſis damus.

Venit igitur leta altera dies, quæ cum frenis ſpumantibus Eoli per altum aſcendere cepit, & pirous noſtra tranſtra luminibus ardentibus verberabat, vela dedimus remanentibus verſumque hermeum primum juxta ripas immeabiles ſignum ponere non tardamus, devenio ad ſine nomine torrentem, ubi antra in Maris confinibus ſalutamus, a quibus illico illa Ecco reſpondebat, in ſublimibus ſilveſtras Egas cernimus, vocamus illas & cum vocibus aliqui noſtrum caprizare delectant. Abradimus deinde Oppidum Tarbam olim, a quo multitudo pendicum per noſtrum ſcrepidum deceſſerunt, fugiunt exauſti Montes & ab alto magni arbores nihilare videntur; Naute leti dum ſic pergimus inceptas creticas cantilenas melodia quarum per omnes graias comendatur plagas. Igitur in canendo omnes vincunt cupiuntque alii talem addiſcere reſonantiam, in fontem cantando venimus, in quo ex calore intenſo ſub frondibus amplis Platanorum per horam feſſi reſedimus. Cernimus dehinc anteriores ſcopulos longamque viam ſub fronde virenti preteritam rememoramus.

Senſere eloquium dum noſtra Sotietas per longos jacebat umbrarum aditus magna ruſticorum Societas, quæ ſic ab alto orſa eſt: O vos unde inquite eſtis? Dedimus illis terque quaterque nomen, qui vix delapſi ab alto ad noſtrum deſcendere locum. Ubi ſic cognoſcere omnes cum lætitia ac reverentia ad nos devenere, Corator ideſt ductor manus omnium tangit cum amore, breviterque talia noviſſima dixit: Salvete vos omneſque hujus Inſulæ inquiſitores, noſtra teguria hinc & illinc per Montes iſtos multa ſunt, & dum Paſcua noſtra gregibus damus immanes barbari nos atque noſtrum invadunt gregem. Capimus in nocte prius attoniti

toniti fugam deinde caterva nostra ad stridorem occurrentem cum talibus ad prelium venimus, atque victoriam sæpe nostris casis reportamus. Ideo Domini Reverendissimi ne miremini si Portumque partes istas vigilare curamus: Igitur attendite precor, ne a talibus vestrum Navigium injuriam patiatur; his dictis consideramus deinde dictor talium & sotii Crateras gustare ceperunt. Curamus a longe viam, & nostrum iter versus olim Ramnam hodie Ganbrussam Portum incepimus. Intramus per scopulos in eum, quem a ventis tutum judicamus; Damus deinde citi velum donec ad Chium primum magnum applicamus. Non a longe ad austrum Insulam olim Claudos hodie Sequilum videmus, in qua Civitas fuit ab eadem Insula nominata, quæ versus Septentrionem prospectat, magna valde atque Columpnis valde circumdata. Hodie in ea habitant nisi agrestes asinique sæpe a piratis est visitata. Capimus post hæc viam, quæ ad Septentrionem proram ponimus donec ad primum Coricem, atque leti devenimus Civitatem.

Postquam de parte prima, quam clarius potui mi Nicolae tibi Australem indicavi latum. Nunc Septentrionalem tibi pandere incipiam plagam, quam pro majori parte, quam antecedentia dicta amenius nobiliusque manifestabimus. Igitur attende precor, quia sicut in preterito omnia seriatim diximus, ita de loco ad locum hominum mores & Castra cum humili narratione prosequemur. Dum sic peragramur per longum iter aliquantisper sub radicibusque promuntorii Coricis fessi recreamur, denique ad eundem Montem per immeabilem ascendo semitam, in summitate cujus Civitas cum plano exiguo eminebat, meniaque ejus non parum a terra elevata cernere poteramus. Mansiones insuper diligentissime fabricatas cum cellulis subterraneis clare videmus, & Cisternas in lapide sculptas mire industrie collaudamus. Deserimus deinde parvum ac planum desolatum & terga immeabili Monte descensu nostro ostendemus, dum Eolus hic sua antra referabat. Devenio tandem ad Socios, qui jam velum in Anten-

Antenna ligatum aſcendere properabant. Capimus deinde viam quæ juxta dextrum latus videbatur, aſpicimus Montes, qui per longos altosque anfractus diſtare videntur, quorum in medio rari minantes Cupreſſi procul cernere poteramus, Opon promuntorium a conſpectu cito panditur, qui quaſi aſtra tangentem extimamus; ad quem dum venimus Eolo dormientem noſtrum Navigium ſub altis ripis non adherere ceſſamus: Procuro ſub altis ſpilleis antra, in quibus Scilla & Caribdis videbatur, ac per mille foramina talem erugitum eructabat, dum hoc audivimus Nauclerius per medium curvate Navis nautis viam præcipit, & a Puppi Capitaneum cum multis delectat libare lieum. Ad antiquiſſimum deinde Portum Citi devenimus, qui jam corroſus ab aquis demoſtratur, a longe per medium antique Chiſſamoſpolis Oppidum album cognoſcimus, eum cito per arenoſum litus petimus donec Caſtellanus nobis obviare non reſtat, qui habundantiſſime Sotietatem omnem recreavit, & acta antiquorum per Campum amplum indicavit, nos hinc inde notantes ſuum iter pedetentim retro ſulcare paramus, devenimus quaſi in medio Urbis ad fontem, quæ usque in odiernum diem per ſuos ſtudet meatus tranſcendere curſum, ibique prope dum ſic eramus ingentem Palatium cum multitudine columpnarum jam fere proſtratum vidi, & in ſeceſſu marmoreas tabulas enumeravi, Cernis, ille ductor mihi inquid, flumen Tiflo lapideum, atque vetuſtum Pontem habentem, conſtitutis temporibus totam purgabat Civitatem aſpice adhuc Catacumbas infinitas, in quibus noſtri Patres quando ille calidus ac peſtifer notus regnabat, omnes in iſtis ſubterraneis Cavernis intrabant, ut a ſua ſe defenderent infectione, decedimus hinc & verſus Auſtrum per medium ad quamdam nunc novam Eccleſiam devenimus, ille dum intravimus verſus Pavimentum reſpice dixit, cognoſce Muſaicum, qui jam per tot ſæcula a pluviis & terræ humectationibus illeſum eſt, atque totam hanc Vineam cum multis hedificiis porfireisque marmoreis comprehendit in unum,

ſed

ſed quia non nobis talia neceſſe ſunt ille bacchus ob bonam utilitatem ferentem delere ſuas facundas arbores non permiſit, cingimus deinde eam Urbem cito, que per duo miliaria in plano circundare videtur, ab ea poſt hec decedimus dum oſpes noſtrum Navigium magnis piſcibus in litore captis honeravit, cui gratias omnes leti dedimus noſtrumque iter Naute capeſcere curant.

Relinquimus Portum jam a ſeculis vetuſtum, & in acceſſu arenoſumque litum abradimus omnes, devenimus ſtatim ad non magnum Nopiliam flumen in radicibus cujus atque lateribus non parva videmus rura, accedimus ultra & ad dexteram dimittendo litus Montes eminentes cum antris ſalutamus, devenimus deinde ad pſacum altiſſimum primum qui in ſuo capite fere pilos nullos poſſidetur, & tanquam minace ſinciput ab alto Occidentem proſpectare facit, velum a dicto Monte in altum propalamus donec Ciſmum primum abradimus, & Cadiſtum hodie ſpatam primum ſublimius aliis vere petemus, Maria omnia minare videtur dum cupimus ſuis adherere alis, dant veniam naute & a longe eum non ceſſant ſalutare, hic eſt ille Mons altiſſimus, qui Maris milites a cicladibus vel ab Occidente venientes ſignum ſuis imponunt Navibus, & ab eo Creticum litus manifeſtatur non per ſpatium multum in Portum intramus, ſenciunt ab alto ruſtici ſtrepitum, qui cito undique Portum defendere cum balearibus in altis proruptis lapides adunare parabant, timemus omnes & nomen ſine reſponſo cum affectione narramus, illi denique cum noſtram cognoverunt navem arma dimictunt, aliique tanquam in precipitium ad nos victualia conducunt, petimus de nomine Porti, qui leti ſic orſi declarant, jamdiu hic Portus Dictanus a mortalibus nuncupabatur, denique poſt ſecula mancipia magno numero una Achidonia cum ractis Mulieribus in Navigiis huc appulerunt, in antris iſtis omnes ob tempeſtate ſteterunt, deinde in noſtris manibus devenerunt, atque per gladium ad inferos mandavimus omnes, mutamus ab eo tempore no-

men & dominarum Portum appellamus, hanc Civitatem desolatam, quam hic videtis, Anchises cum Enea eam condiderunt, deinde ob suasu Apollinis dehinc in Ytaliam suis Navibus navigarunt, crevit postea Civitas & ab hedificiis ampliata fuit, que hodie ad statum aliarum in desolatione remanet.

Ecce altera venit dies & nostri Naute cum vocibus una in altum concordant ducere velum, linquimus deinde Portum ac scopuli recedere student, dimictimus denique rura & sub Montibus planum fertilem nominamus; Torrentem davornitim in anteriori parte videmus, cujus in radicibus Episcopatum olim Chissamospolis aspicere delectamur, quod ajunt postquam illa Civitas & alie hujus Insule in desolationem venerunt Patres Episcopus in suis delataverunt possessionibus, venimus deinde in planum omnium rerum fertilissimum, in quo dum ad flumen Cusso deveni rura & viridaria infinita videre non desinemus, capimus deinde Picneum fluvium hodie Plataneum ab infinitis Platanis coronatum, circa medium rus aere infectum magnum cernimus, in quo Chidonie Episcopum antiqui poluere, videmus denique olim Litoam Insulam hodie Todoru, in qua antrum in medio lapidum ingentissimum versus austrum prospiciente vidi; insuperque hec a paucis Caloeris est habitata, dimictimus subito litus arenosum parvosque Monticulos in conspectu videmus, donec statim Campus flumenque Civitas aperte mostrantur. Panditur interea Portus antiquissimus, visitamus deinde Cidoniam olim Acotanio affluentiam, deinde dicta est Laghanea a Caulibus penuriam, Caneam nunc ab iniquis hominibus nominamus, venimus in eam, in qua affabilis senex omnia pandit, vides ne Montem altissimum Leucon minantem Civitatem & prope astantem, per totum annum Nives resedunt in eum, a quibus ille cladissus flumen per cavernas immeabiles derivatur, atque ab altis proruptis in planum fertilissimum hunc devenit, in quo accole per plurimos rivulos tale dividunt flumen, quod cum cete-

ceteris elementis cuncta olera fecundissime producunt. Aspice ab Occidente per planum arbores Cedrorumque Arangium infinitas, ab Oriente multas Bacchi Vites poteris enumerare, que humilem & semirubeum producunt lieum ac aliorum seminum reditus Civitas hec in fertilitate viget; Pisces optimi hic sunt, Aves aquaticas versus austrum in palude Laghia parva capimus: Mercatores per Mundi partes Cupressorum Naves honerare fatigant. Dum in via sic loquimur ecce Grecus defunctus ad tumulum ferebatur, non de minutis tamen, sed de omnibus ut comprehendere potui medium vite status prevaricabat. Coram eo servule quedam tonsis crinibus pectus cum magno clamore verberare laborant, Defunctus deinde suis ornamentis melioribus in feretrum videbatur. Post eum assunt Sorores filiæ cum uxore ac consanguineis una percutiunt pectus, dilaniant facies, atque capillos sine intermissione cum altis vocibus divellere fatigant, denique Societas multarum Mulierum tardis pedibus lamentando accedebat cruor de facie ipsarum per hora & genas totaque pectora ac vestimenta fluebat: Retro eas hominum multitudo more nostro gradunt, ut omnes seriatim transire festinant versus sotium talia dixi: Dic queso, que amentia atque insania talium rationalium sit qui mihi talia refert, delectat quia Ytalus, & avide omnia inquiris me tibi cuncta narrare, in partibus istis atque totius Grecie sicut nunc vidisti talem habent ritum, sed postquam homo ab hac vita decedit suam cantrices domum pergunt, que posite in medio Mulierum & coram Cadavere in verbis ploratoriis alta voce prorumpunt; Omnes tunc deinde silent, donec corpus carmine laudant dant vices Matrone omnes & alternatim parcas maledicere curant, denique in ultimum dant vale & fessi in laribus revisitare volunt, venit deinde Nox que sine lumine in terra tamquam Bestie per annum & plus suam eligunt vitam, in terra comedunt sero & mane altis ploratibus hominem jam ad infima descensum non cessant conclamare, per tres vel

quatuor annos Ecclesiam aborrent & in tenebris atque in solitudine stare procurant.

Sumere dum sic loquimur iter extra Civitatem versus Orientem Sotii, in quo Montem prospicuum cum amenis virentibus prospectamur, dant signum ab alto viri & velum in alto conducunt, damus cito vale Civibus quorum senior talia dixit: In aquis istis illustres Romani cum magna classium multitudine Marcum Antonium miserunt, ut ad devotionem Senatus hanc Insulam subjugaret, qui cum in Navali prelio cum nostris pirratis ad infimum perveniret quam citius potuit cum suis Navibus terga dedit; hoc audito Romani indignati Metellum contra Cretam Consulem posuerunt, qui totam Insulam per biennium igni ferroque populatus est legesque Minois Romanis legibus permutavit, nec quicquam amplius de tam famosa victoria, quam cognomen Creticum reportavit, dimicto post longos sermones omnes Cives & primum, atque secundum, salutamus primum donec ad secundum devenio Nicolaum, ubi sine strepitu Portum intrare valemus, damus gratias ei deinde sotii velum sub rupibus illis volvere curant, recedunt scopuli dum Drepanum olim hodie Malecham primum procuramus, respicimus saxa, donec a latere dextro in sinum olim Amphimalem hodie Suda Portum sine mugitu Maris intrare gaudent. Cujus in medio Monasterium vidimus Nicolaum nomine Sanctum, in qua Insula fratres plures habitant heremitarii: Circumdamus deinde Portum in capite, cujus aquam Maris cum Solis ardore conielatur, prope salinas dictas ad Austrum Minoam antiquam in Monte Civitatem videmus, accedo per duo ad summum miliaria, ubi totam prosternatam inveni, ambulo in eam per segetes & alta per medium marmorea saxa revolvo conspicio Templa, ac menia enumerare fatigo; dumque ego per inextricabiles pergerem herbas inscius in maximas Cisternas pedes devenerunt, heu cecidere manus & sine sanguine membra frigebant, donec ad pristinum rediere statum, aspicio

deinde

deinde eas in ſaxo inciſas, quarum una erat in longitudine pedum quinque & quadraginta in latitudinieque octo & decem pro certo tenebat.

Brevem in anteriori parte viam cernimus, in qua planum cum miliario flumine, qui per ſupterraneos meatus Aleoco Monte devenit, & in quodam rure ſtilo nomine per multa foramina frigidiſſimus exit, atque cito immeabili ſe convertit, accedo ulterior donec ad alium leti devenimus omnes in Licardeo flumine equali ſuperiori devenimus, & a tribus foraminibus procedente per modicam viam in Mare prorumpit, invenio deinde in ſuave Monte prope Bicornum Oppidum, in quo non parvam piſcium ſotietatem ad libidum capere potuimus, poſtea ab eo recedens per Sara navigamus dum ora fluminis Cheſalouriſi non diſtante videmus, in ore cujus Eccleſiunculam in Mare poſita ſalutamus, deinde originem ingenti fluminis inveſtigare laboro, igitur & fertilem ſpatium mea via fuit, donec ad Pontem vetuſtiſſimum lapideum deveni, ibique prope in plani medio una a foramine quodam eructare videmus in quem per longam vallem magnus intrat rivolus, at tandem per itidem revertendo platanicum flumen ad ſocios ſub radicibus ad dexteram Monti per multa ora ſalſum exire flumen, quod cum ſupradicto commiſcetur, ab alio latere ejuſdem Montis infra altas Convalles non magnum, ſed profundum aſpeximus lacum, in quo obſcuritatem tenebrarum per ſuam profunditatem ſine exitu poteris judicare, nives & pluvia illorum Montium in talem deſcendunt foveam, que immanes nutrit anguillas.

In itinere dum brevem lacum deſerimus ſotii cantando deſcendunt, atque Schaſim fluvium cum Muſelle plano videmus, deinde Epiſcopatum Calamonenſem cum ejus Villa per humiles Monticulos tranſimus, & ad periculoſum Petream flumen deſcendimus, deinde humiles & peſſimos atque lapidoſos Colles tranſimus, donec Rittimnam nunc Retinum tangimus terram; In eam intramus ac pulcram omnes

nes

nes una fatemur, ascendimus fessi Navem, cum qua juxta litum planum visere conamur, miramur non longe Platanicum flumen, in quo viridaria crescunt, deinde Arium flumen cito videmus, ad dexteram Monticulos lapidosos dimicto, in quibus flumen Milopotamum pervenit, prope cujus Castellum cum eumdem nomine ab alto videtur, prope ad Austrum magnum & fertilissimum vidi Campum, cujus Rainucius meus affabilis sotius fabulam peniam dictam extraxit, atque de eo omnia enarravit; Post locum Athalim primum coram nobis videtur retro, cujus Sanctam adoramus Panaghiam, ibi ut dicitur in aera illius litoris hominem ex doloribus egrotum nudum cohoperire arenarum ad pristinam devenit sanctitatem, Colucon Mons altissimus ab ea videtur, Salvatorem sanctum non a longe multum videmus, in quo Ambusta cum infinitis virentibus Pomis quasi terram tangunt, iterum atque iterum per ripas atque parvos sinus Ecclesias cum Viridariis cerno, donec primum in quo custos Candie vigilare ab alto videtur.

Tunc gaudentes Sotii ad Celos palmas erigent cum famosam Ghandacam, idest Candia ad hoc sinu meniarum albedinem indicare festinant, ligamus a Puppi Navem & naute tenacem ferrum a prora demictunt, ad Sanctam Domini Matrem accedimus, & recentem propinquam aquam cum illis leti bibemus, dumque Sotii abscidere ligna se accingunt cum Caloero, quo dant versus Montem gradimur, ubi in conspectu Dion olim videmus, in quo Caloerus quidam contentus mimmis letus in suo Cenobio nos collocavit, qui priusquam cuncta demostrat nobiscum ob caritatem maximam usque fontem in pedde Montis consolabiliter sociavit, panduntur rura per humiles & amenos Colles cum fluentibus aquis, dumque per viam hanc leti gradimur in sublimi Monte versus Occidentem Pantomatrion olim Civitatem videmus, ad quam per longo deverticulos ascendimus, in qua ubi devenimus duas amplas Cisternas cum Columnis in saxo sculptas invenimus, que hodie ab arbori-

bus

bus sunt possesse, circumcirca non alta procuramus menia & juxta templum video sublime monumentum cujus meus conductor talia dixit, postquam a Romanis Insula hec deleta fuit, in manu nobilium hujus Insule dimissa est, qui eam in bonum produxere statum, deinde Constantinus totius Orbis Imperator de Roma Bisantium cum maxima nobilium Romanorum comitiva venit anni elabuntur de Patre ad filium per secula imperium transit: Amerinus Princeps cum fratre suo Chirsoca ab Imperatore, ut hanc Insulam sub jugo Imperii redigeret dimisso classe hanc Civitatem primus multo tempore expugnavit, quo in ejusdem prelio est interfectus, Chirsoca junior illo dolore commotus & jam fessi Cives vi tandem possedit Civitatem, quam in pristinam desolationem redegit, & ad perpetuam rei Memoriam fratrem suum in medio Dicte tumulavit, atque eum columnam aureis literis sculptam mortem ejus enarrabat, quam ex auri avaritiam pastores suffocatam deleverunt.

Extra dictam Civitatem Mons rotundissimus in Celum erigitur, in cujus cacumine Crucem Sanctam Ecclesiam Magistri hedificavere, aqua circumcirca omnia cernis & tanquam filios alios sibi adherentes poteris appellare, de Monte paulatim fuit descensus Averni, in quo duo reperimus Monasteria eaque cito deserimus ad finem denique profundi torrentis declinamus, at at quid cito vidi sub amplissimo antro aquam cum hostio tetro & sepe per violentum impetum aquam Maris sub ripa non cessat emanare, à quo tanta aquarum multitudo dilabitur, quod vix sub amplis arcubus nostre Civitatis possit expirare per duo ad minus Miliaria per terram, antequam in Mare deveniat cursum capit, in cujus marginibus palmites sine fructu crescunt cum multis molendineis adherentibus sibi, Dat deinde prope ille Torrens gagium cum Castello nomine & ceparum multitudine planum post dimictimus & ad Diosirum flumen parvum venimus, ubi denique in Portum Ghandachi olim hodie Candiam Navigium ligare valemus.

Reci-

Recipiunt Sotii postquam in Portu intravimus scalam, & a puppi in terram firmare laborant, in terram deinde descendo & quamcitius potui ad forum per amplam pervenio viam, in qua ad ejus dexteram cum gradibus minantem Porticum aspexi, in quo Civium Societas sedebat quorum in medio gubernatores totius Insule superheminebant quos ab Urbe Venetiarum missi erant, quibus coram Notarius Bonaccursius forensibus benignus dulcis verbis talia dixit; Si tantus amor frater optime hanc est visitare Insulam fare oro occasionem, ut possim te in meis operibus adjuvare, cui brevibus verbis omnia reseravi, qui deinde totam demonstrare Civitatem incepit, hec non ex antiquis Civitatibus fuit, sed ubi nunc portus est in Orientali latere oppidum parvum fuit, quod Civitati propinquiori illis temporibus serviebat, deinde postquam Romani illam desolaverunt Urbem Civium residuum huic oppido adhererunt, atque Gandacum, idest Vallum circumcirca Domos conglutinatas fecere, denique post seculis ac desolationibus multis Veneti totam emere Insulam, quam meniis amplis hedificavere, veniunt de omnibus Mundi partibus huc naves, que viginti milia ad plus honerant vegetibus optimi Bachi licoris cum innumerabilibus pinguis Casei formarum ac frumenti copiam aliquando vicinis transmictere valemus, habemus insuper quidquid corpus indiget ad vivendum nisi tantum fructum Palladis, quod per rusticorum inertiam valde indigemus, de quibus vere ille eximius Apostolus dixit: Fallaces Cretici male bestie & ventres pigri; Dum sic loquimur ad Sanctum Lazarum extra Civitatem accedimus, respice inquid versus Occidentem & Meridiem Vina Attiria crescunt; versus Orientem Malvasia optima nascit.

Damus deinde ad Austrum per vicum pedibus viam donec per humiles Colles maximam antiquorum Civitatem olim Philopolim hodie Macriticho intramus, que juxta flumen atque viridaria manet, ibique forte Musaicum pavimentum immaculatum omnium figurarum sub magnis maceribus

bus reperio, atque ad dexteram ſepulcrum Cayſe, ut dicitur procuramus. Per Miliare infra Civitatem Templum vetuſtum Chriſtianorum ritu cognovimus in conſpectu cujus Venerandam Titi Diſcipulam veneramur, verſus auſtrum juxta rura, atque amena Monticula prope viam ſpileum in ſaxo ſculpto in longitudine duo & quadraginta & in latitudine quatuor paſſibus videtur diſtare. In cujus capite ſepulcrum Jovis Maximi cognoſcimus cum Epitaphyo, tam deleto quod vix literam cognoſcere potuimus aliquam, ſed quia per totam Inſulam ita eſſe provulgatum cognovi, quod omnia credere dificile non fuit; Supra eumdem tumulum magna erant hedifitia, in quibus frumentum ſervatur, ad Montem nominis ſui hodie jucta per arduam, atque periculoſam viam omnes aſcendimus, a quo rura ampla & vineta virentia circumcirca pateſcunt. Effigiem ibi & a longe faciei habet, in cujus fronte Templum Jovis usque ad infimum deletum dimiſi, in circuitu ejus infinitas immanes moles ſeriatim reperimus, harum fabricator non hominem fuiſſe cenſemus, in naſum poſt frontis inquiſitionem devenimus in quo tres congeſtas Eccleſias connumeramus; prima harum, quia in tali Monte principaliter Juppiter hic colebatur Eccleſiam Salvatoris hic hedificavere; ſecunda, quia per multos Deos Mundus regebatur Pandonaghion dicta fuit; Tertia quia Sceptrum Dominii Cretenſium antiquis temporibus per Enſem acquiſierunt ſco. Georgium ſanctum ſtature, in quibus ad conſolationem animarum noſtrarum Miſſam celebravi, verſus Auſtrum prope dictum Montem, ubi barba a Monte alio dirimit tegminum Caſtrum expugnabilem in alto videmus, prope cujus Blaſium ſecundum rus ampliſſimum eſt.

Ab alia parte verſus Orientem planum Bachi fertiliſſimum nomine Archanes, in quo plura & ampla rura manent, ecce dum loca nominamus in altum unum aſtantium adoleſcens, qui cum plurimis ſolatiatum venerat in maximum precipitium, ut pullos aquilarum caperet eum in ſpor-

ta Sotii dimiſerunt, & cum in nido extra ſportam eſſet cum aquilinis, ecce ab alto multitudo Nuntiorum Jovis cum volatu maximo in tali Caverna prorumpunt, qui ſtracto ab indumentis puero per duo miliaria in plano deorſum inleſum poſuerunt, oſtupuere Sotii & nos una quantum melius potuimus tremebundi declivium appetimus donec adoleſcentem cum modica leſione revidemus, damus ſanctis gratias & Montem verſus Salvatorem veneramur, venimus deinde ſub radicibus Montis hujus ad Dominarum Monaſterium, denique non longe multum per aquarum meatus, in quo viridarium Caridachi dictum vidimus quod cito dimiſſo per rectam viam leti Mare revidemus, prope cujus multitudo hominum a quodam puteo Cazamba nomine aurire laborant, qui per Candiam Civitatem cum vocibus eam vendere curant. Gradimur denique ad Georgium Sanctum prope Mare, ubi antiquos cum Nave ſotios congaudeo revidere, hinc in Navem aſcendo & verſus Orientem navigamus prope lapideas ripas, a leva deſertam Inſulam Deam lapidoſam atque incultam dimictimus, in qua verſus Septentrionem juxta Mare marmorea hedificia per magnum procuravi ſpatium, atque Sanctam Mariam, Nicolaum, Georgiumque ibi videmus; ad Quartaro fluvium devenimus, ubi juxta Mare Salinas videmus & a longe per miliare viridaria multa vireſcunt. Non parum a flumine in quodam Monticulo olim Carapinna Civitas hedificata erat, in qua nullum aut parum veſtigium videre potuimus, decedo ab ea & verſus Orientem inceptum iter perſeverare procuro.

Torrentem & promuntorium atque Campi recedunt, in cujus ſummitate clatos olim oppidum videbatur, Viſitamus non multum a longe Chirſoneſum olim magniſſima civ. fertiliſſimo circumdata Campo, in eam antiqua Palatia cernoque columnarum hedifitia & Portum manufactum a vetuſtate deletum, in quem ab altis Montibus per conductus aquam conducebant, que totam querebat Civitatem, damus ventis viam donec primum ſcopulumque tranſimus, in ſi-

num

num ducimur & Vallem nomen cares in capite videmus, in qua tanta eſt amenitas loci, quod Franciſcini Fratres Antonium hedificavere locum, verſus Orientem in Monte magna Elecos olim erat & Coſum oppidum in proximo clamamus, cupimus poſt vale viam, que cito in primum Spine longe, ideſt Spine Leonis devenimus, deinde Spiram Inſulam vidimus & in Olopicxopolim hodie Yſtrinam intramus, que jam ab erbis ac juminibus cohoperta videtur. Ab antro quodam ſupra Civitatem maxima aquarum eructatio derivatur, que totam balneabat Civitatem, in qua juxta antrum Molendina quatuor non reſtant laborare, prope litus paſſibus X. duos immanes lapides marmoreas in terra demiſſas vidique in longit. XVIII. atque in latit. X. de noſtris erant brachiis, de groſſitie autem quia terra occupat eas certum ignoravi, que & qualis Civitas fuerat hec optime frater cogita, & quis auctor talium meus ſenſus exterminatur. Nihil aliud per totum ambitum vidi niſi columnas atque marmorea hedifitia. Petimus arenoſum deinde locum, ubi prope Oppidum olim Panormum deſolatum in altis proruptis aſtare videmus in tanſtris poſtea ſedimus donec a leva Inſulam Conidam, atque ad ſiniſtram primum viſitamus, dant ab alto Capre ſonitum & a proruptis volatilia ſtridere laborant.

Natant in gurgite magño Marine Columbe donec per longum iter infra alta ſaxa tranſimus, & donec immeabiles maceries atque Sororem Inſulam prope videmus, deinde humilem abradimus primum prope cujus Settiam Oppidum erat, quod a magna olim Civitate Serapoli derivatur, de qua tempore ſaturni gigantes in bello potentiſſimi devenerunt, prope verſus Montem Epiſcopatum hujus Civitatis translatum fuit, & a Settia hodie intitulatur, dumque talia vidimus magnum dimicto ſinum donec Meſos Inſulam videmus, in qua olim Civitas fuit, que fere modicum videtur, ſaxa & Eghe hic habitant cum duio & pori Inſulis una petentes. Peto denique tandem ſub altis Montibus

N 2 Yra-

Yraclium Portum, in quo nulla videtur, cantant denique Sotii dum per umbrofas Samonium primum ftudent attingere ripas, in hunc altum venimus & Scopulos quosdam prope videmus.

Jam peragratis litoribus & promuntoriis cum campis circumcirca dimiffis, nunc per medium Infule iter noftrum capiemus, quod fi laboriofum viderimus in campis eorum fub aquis recentibus ac variis arboribus recreabimus omnes. Igitur in Monte afpero Ifidorum Sanctum invenimus, in quo duo Caloeri, ideft Monaci Regule Sancti Bafilii refedunt. Per Montes fine arboribus gradimur, donec planum non parum incultum videmus, cujus in medio fub parvo Monticulo Civitas Camara erat, que in quodam finu a latere Auftrali torrente proftrata jacebat; Rura & magna hedificia marmorum dimictunt Sotii, qui per Montes altiffimos timi redolentes perambulamus, in quibus Meliffarum turmas invenimus, que per omnia rura hujus contrate ruftici mel optimum trahunt & apud Sectiam galeis Alexandrie Copiam vendunt maximam, Olum Oppidum expugnabilem a longe faluto donec Chirfonefus nunc Villa videtur, hic cum pranfi fuimus viam a Sotiis jam inceptam profequimur Monti Dictano cum Zappinis monitiffimis obviamus, a quibus pix non modica extraitur & per omnes Contratas hujus Infule conducitur, in planum poft Montis tranfitum parvum venimus, in quo rura, nuces, ficus, arbores domeftici circum fontem videntur, poft Montem avidi verfus Septentrionem Citeum hodie Caufi vidimus, qui ab alto refedit.

Confedere omnes Sotii poft longum atque afperum defcenfum in plano, in quo Conductor ..... incepit affari, appulerunt turci pirrate a Palatia in hunc arenofum planum ex maxima tempeftate, qui decem birem .... dimiffis predatum cum arcubusque fagittis per Montes convolarunt, & dum predam in Mare conducere vellent ruftici ftridore magno contra eos irruerunt, ita quod fere omnes cum magna Chri-

Christianorum sotietatem prope ad duo milia in maximam devenerunt stragem, quorum aliqui ex industriaque maxima fortitudine in unum ascenderunt lignum & cito in Insulam Pori venientes apud Ecclesiunculam Caloero adorante venerunt, quem cito jugulato in maximam ibi tempestate irruere, ita & taliter fracta Nave in paucis diebus ad inferos animas miserunt ex fame, moderni quoque Turci ibi appulentes animas illorum suorum beatorum hominum infra tectum Ecclesie sagittas ad placationem figunt & cum ejulatu magno lac cum Vino mixto supra Corpora aspergunt caloeumque ibi nunc stantem devotis supplicibus relinqunt, damus sub Montibus altis per rectam lineam ad Occidentem viam, que infra Zappinorum amfractusque aliarum arborum est sita, donec ad altissimum Dicteum venimus, in quo fere omnibus seculis juxta ripas Nives resedunt; Per innumerabiles in precipitium semitas in Campum maximum intramus, cujus in circuitu decem & octo Miliaribus ad plus circumdat, & versus Occidentem dimissis aliis parvulis per planum maximum foramen prospicimus, in quo aque illorum Montium descendunt, hic est ille Campus fertilissimus quem propter timorem rusticorum nobiles non seminare dimictunt; Armenta atque infinita gregum multitudo in istis pascuis sine lapidibus gaudent, versus Septentrionem palus non magna remanet & Sanctus Chirillus a latere australi videtur, in quo Caloerus quidam sub fronte frigido resedit, versus ad Austrum via inter altissimos Montes sublimis & aspera est, que in Embaro rure maximo ducitur, in quo nisi malefactores & exules habitant, qui in tantam vigent potentiam, quod nullus sine ipsorum concordia illuc accedere audet.

Omnes postquam a rure recedimus per Montes istos cingimus planum, donec Sanctam Mariam dicta Cardiotissa videmus, hujus in proruptibus altis ex antro maximo tempore pluviali a Campo Lassiti cum magno impetu per subterraneos meatus huc talis aqua devenit, ad Mirinam post-

quam

quam a miraculosissima Domina recedimus per artissimos Montes imus, in quibus supra murum mire longitudinis & industrie usque hanc desolatissimam Civitatem aqua veniebat, in plano deinde prope eam Oppidum Pidiata cum nobili fructiferoque Campo videmus; & Septentrionem in rure quodam Chirsonensem Episcopatum videtur, atque ab Austro Archadensem Episcopatum procuramus, prope versus Orientem in Valle amena in splendidissimum intravi viridarium, in quo juxta Montem Domus sunt ornatissime, in quibus quidam Nobilis Nicolaus habitat, & solus sine heredibus vitam ducit, ipse in latinis delectatur libris, & Dantem in manibus aliquando tenet; De ore marmorei hominis vivus emanat fons, ad dexteram atque levam Marci Antonii caputque Pompej Patres posuere, ibi marmorea pulcra cognovi, que ab aliis hedifitiis translata fuere, Bonifacium oppidum antiqum ab alto videtur, cujus in circuitu pulcra & amena planities apparet, versus Occidentem Chitima olim Civitas dormit, que fere videtur.

Linquimus postquam hic nihil inveni rura, atque declivium juxta non magnum flumen accepi donec in Campum maximum intravi, in quo juxta Montem totius Insule majorem aliarum Civitatum hujus Insule Ghortinam Urbemque Metropolam inveni, in quo ille Minos Rex justissimus residebat, heu quid dicam, aut quid preferam talia cernentem, plangant de tali destructione Cretenses omnes & Mulieres crinibus sparsis laniare fatigent, Mons separatus a Montibus prope aquam versus Septentrionem erat, in quo circa eum Menia cum integra Porta videntur: Palatium Minois cum amplis fenestris desolatis apparet, in quo conductus aque de altis Montibus descendebat, deinde totam rigabat Civitatem, que in magnitudine quantum nostra Florentia, sed plenior sine meniis cingebat, quasi in medio inter Orientem & Meridiem, Templum adhuc muris cottilibus eminebat. Prope flumen versus Septentrionem a latere Templi, Ecclesia Titi Discipuli Pauli Apostoli de stir-

pe

pe Minoi est, coram qua Pontem mire amplitudinis ad Plateam dicte Ecclesie ampliandam videbis, juxta versus Orientem duo prostrata Busta marmorea Apostolorum mire magnitudinis procurabis, in eadem Ecclesia Corpus Titi Archiepiscopi est, & quia jam omnia dicte Ecclesie per terram apparent reperiri non potest, pulcra per Civitatem juxta flumen sunt Molendina in hodiernum, Columnas marmoreas & lapideas quadringentas cum mille erectasque prostratas enumeravi, cum Tabulis & Sepulcris infinitis, de Mare usque Artacinam in longitudinem per quadraginta miliaria planum distat, in quo dicta Gnosia fere in medio jacet, Artàcina hodie Belvedere, vel Risocastro Oppidum tamquam Dominum totius Plani supra Montem strenum sine Baccho consurgit. Prope Gnosiam ad miliare versus Orientem Aghiosdeca, idest Decem Sancti Ecclesia est, que in hodiernum inter extrenuas enumerabimus, est autem in magnitudine sicut nostra Sancta Trinitas, sed hec antiquior illa que tota ex Azurroque purissimo sine ulla macula linita, pavimentum ex marmoreis lapidibus figuratis videtur; Prope versus Septentrionem Cellule heremitarum circulo quodam fere centum apparent.

A latere Septentrionali prope Nobilem olim Gnosiam Urbem per duo in altum miliaria, ut hodie intitulatur, Laberintus est, est enim os suum arduum, deinde in amplitudinem devenit, via una versus Orientem ducentorum passuum est, altera versus Septentrionem, que nullum ab hominibus istis habere finem videtur, in qua circumflexe vie multe reperiuntur, ab hostio per mille, & quingentos passus fons habetur juxta quem paludem parvulam cum Cannis circumcirca, a sinistra pilam ingentem invenies, Ultra fontem via est, sed nullus haud pauci antea accedunt, arma intrantium & nomina per omnia sunt, atque vespertilionum multitudo videtur, valde per eum ambulare periculosum est, quia aliquando immensurati lapides ab alto per venas pendentes cadunt & totum transitum, ut appa-

ret

ret ſepe opturant; Tu qui cuncta ſis Nicolae non eſſe hunc quem homines tenent laberintum bene exiſtimare debes, quia lapis ab iſto Monte extractus lapidi antique Urbi ſimilatur, & ſicut per diverſas partes hujus Inſule antra atque hujusmodi lapidorum vene ſucterranee reperiuntur infinita, per totam hanc Inſulam artificioſum, atque ab autoribus nominatum laberintum queſivi & nusquam inveni, de hoſtis dicti laberinthi recedimus & ad Caſtrum novum parva Valle peratta venimus.

Omnia jam perſpicue in preterito cernentes ex infectione linei fluminis, quia linum ad macerandum ponunt in tali loco remanere non valuimus, ſed viam permontana capeſcimus, ubi Joannem Apoſtolum Sanctum ſalutamus, in quo Epiſcopalis Eccleſia eſt, in qua Sanctus Mirus eidem Epiſcopus ſepultus in Chriſto jacet, inter Civitatem & Ydeum Montem Vallis avento periculoſiſſima eſt, capimus poſt hec per viam ſublimem amfractibusque lapidibus plena verſus Montem exterminatiſſimum in altitudine Ydeum, cujus ſublimitas tanta eſt, quod per omnia Maria albedinem nivium, ibi aſtantium reſplendet.

Librum in ſupercilio Montis Yde heremita legebat dum prope Crucem Sanctam Eccleſiam non magnam ſedebat, ad quam per quatuor miliaria verſus Juga Montis ex tanta aſperitate lapidum Equites accedere deficiunt, de Oriente, Occidente, atque Septentrione vie fere immeabiles ſunt, de Meridionali parte nulla ſemita, ſed tanta eſt altitudo ſublimis, quod oculus a ſuperiori parte deorſum aſpicere nullo modo bovem nigrum videre poſſet, de radicibus Montis usque ad acumen viginti ſunt miliaria, in quinque de Oriente ad Occidentem Collibus erigitur quorum ſublimior in medio videtur, in quo Saturnus, ut dicitur in loco illo, in quo Eccleſia Sancte Crucis nunc eſt, Templum ad ſui laudem ſtabilivit, ibi aer puriſſima eſt cum Pratis fere omnibus a Nivibus poſſeſſis. Per lineam rectam de Oriente ad Occidentem, de Gnoſia usque Apteriapolim ſua terminatur lon-

longitudo, pascua inter scabrosos lapides bona sunt, & arborum grane insurgunt copiose, hic ut a Pastoribus dicitur herba lunaria reperitur, isperientia cujus Bestie ibi pascentes dentes semper tenent aureatos, maximum omnium aliorum hujus Insule sub radicibus Montis Yde ad Septentrionem Ocsoo rus est, quod juxta principium fluminis est hedificatum, in quo antra parva & maxima habitabilia enumeravi, in quibus clam alendum ab opi Jovem filium transmissum est, & curetis populis commendatum, qui usque in hodiernum, ut mihi videtur isti ab eis descenderunt, & ad suum vivunt beneplacitum, sunt autem extrenues cum mille & plus arcubus in bello, sed cum omnibus pacem habent, & amici dominationis, per inextricabilibusque maximis anfractibus ad eos descendes, in quibus Apes per Cavernunculas Mella producunt, & aque ab altis ripis cum sonitu maximo cadunt, prope istos ad Septentrionem ad quatuor miliaria rus in Monte Cammarioti est, in quo die Sancti Georgii populus infinitus cum Choreis bacchanalia laborant, prope ad Orientem antrum non magnum in ore adeo factum reperies, in quo aque omnium illorum Montium deveniunt, & per supterraneos meatus prope salsum flumen ad decem passus exire videntur.

Castri dimisso rus cernitur quod olim Lasos dicebatur, in quo nullum laudabile reperimus, prope ad quinque miliaria versus planum in maximo intramus rure nomine Margarites, prope cujus nobilis erat Civitas olim Pannonia, que sine magna manet hedifitia, sed quia in tantum creverunt arbusta indomita, quod vix ab aliquo antiqua liniamenta videntur, Versus Orientem non a longe multum inter viridaria & amena loca sicut hodie intitulatur Episcopatus Milopotamensis est, ad Occidentem octo miliaria Lestinam majorem harum reperiri, que in Monte aspero sita est, & in ea sub pena capitis nullus audet habitare, hec tempore rebellionis contra Venetos ultima per duos annos ad reabendum fuit, in qua quasi per scalarum gradus ho-

mines cum periculo ascendunt, & dum in plano eris Civitatis due cisterne in saxo incise sunt quarum una sicut mea Ecclesia Florentie est, altera velud Stephanus videtur sanctus, omnia magna atque mirabilia ex ira Veneti prostraverunt marmora quoque ad nihilum devenerunt, in plano prope eamdem Civitatem Episcopatus est, quod propter arrogantiam propinquorum grecorum ab Episcopo vacat.

Capimus post gravem iter ab alia parte Montis Yde rus Meronam, quod in Monte erat hedificatum, ubi sic prospiciebam infinitas nucum arbores domesticaque arbusta sub altis videbam Montibus, Caloerus quidam talia dixit, dum noster sanctissimusque totius Mundi atque Polis Imperator divisam, atque maculatam vestram Ecclesiam in suis dimisit erroribus, & in sanctam hortodocxamque fidem mediante nostro summo Patriarcha nos confirmavit Capitaneum Calerghi, ut ab insidiis vestrorum hominum defenderet ad nos misit, qui in tanto amore atque fidelitate nos gubernavit quod in hodiernum diem si descendentes non tamquam homines, sed tanquam divinos in terra ista tenentur, Insula tota sub spe ipsorum substentatur & quidquid minimus illorum precipit presto in anima cum corpore sumus, & ut a vestris franchis mei Domini non decipiantur numquam in eodem loco insimul habitant, sed supra juga Montis Dictei-que leuci cum majore ipsorum, qui hic resedit concorditer convalescunt, vides ne planum cum magnis ruribus ornatum in eum cum asperisque periculosis Vallibus intratur, exules cujuscumque condictionis sint huc convolant, & coram Domino Matheo Calerghi ducuntur & bene tractantur, Vides denique versus Orientem Campum alterum sub juga Montium fertilissimum in pedde, cujus circa Eoas partes rus Thomasium Sanctum maximum videbis quod antiquitus, ut dicitur sine meniis atque Domibus Populus maximus regebatur, qui usque in hodiernum diem in illis antiquis cavernis habitant, & de reditu Cerasarumque Vinearum vivunt.

Caloe-

Caloerus poſtquam verſus Orientem omnia dixit ad Domum ejus Domini me conduxit, qui propter noſtram Civitatem in ſui gratiam me reponit & dum in latinoque greco multa dicemus in Montem ipſe cum ſuis ſatrapis lentis gradimur paſſis, cujus in radicibus centum fontes recentem fluunt aquam, in quibus rura ampliſſima Romanorum habitant, Ubi talia audivi avidiſſimus ut protopapa narraret exoravi, qui libratis verbis ſic eſt orſus, poſtquam Chirſoca ex parte noſtri Imperatoris Inſulam totam ſubjugaverat filius dicti Imperatoris cum nobilibus duodecim principalioribus Romanorum Polis diuque Civibus in hanc Inſulam venit, qui omnibus iſtis nobilibus dominium & loca conceſſit, deinde magno tempore peracto ex continuis preliis jam feſſi in iſtis Montibus conduxerunt, qui hodie Arma & nomen portantes in tanta devenerunt quantitate quod ſi eſſent concordes leve eis foret Inſulam poſſidere, & primo ſunt Ghortazi, ideſt Saturi quingenti in numero; Melliſſini ideſt Veſpaſiani qui ſunt trecenti; Lighni, ideſt Suctiles qui ſunt mille ſexcenti; Ulaſti, ideſt Papiniali qui ſunt ducenti; Cladi, ideſt Ramuli qui ſunt centum octuaginta; Scordili, ideſt Agliati qui ſunt octingenti. Venerunt denique poſt longum tempus due alie generationes, qui ab iſtis Nobilibus gratioſe recetti fuerunt ſcilicet Arculeades, ideſt Urſini qui ſunt centum, & Colonni, ideſt Colonnenſes qui fere treginta remanſerunt & verſus Settiam non cum aliis concordes locum eligere.

Cumque talia protopapa diceret in planum non magnum devenimus omnes ibique ſub nucibus altis in fonte cum Caloeris jam feſſi recreamus; Damus deinde viam pedibus & remanentibus omnibus vale & iterum vale dicimus, per anguſtam cum gradibus periculoſiſſimis viam deſcendimus, dum ab alto nobiles illi cum vocibus adjuvabant, in planum per non longam viam venimus, a quo Sanctum Conſtantinum videmus, ibi per noctem ſtetimus, ut panaghirum in craſtinum videre poſſimus; Ecce jam intempeſte no-

O 2 ctis

ctis alaribus per circumcirca planum cum clamoribus luminaribusque unus alium visitare procurat cantando ad Sanctum veniunt, & ante introitum Ecclesiæ circumcirca eam ter cum omnibus necessariis atque Bestiis circuire cantando laborant, in secessu plani illius de sciverti superiori, idest de nomine sic dicto per consuetudinem post orationem ipsorum cum suppellectilibus suis se ponunt, ab alio latere de sciverti inferiori sub frondentibus Platanorum ramis tendas extendere volunt, juvenes in palestrisque arcubus coram juvenculis cum timpanis saltantibus sotios superare student, Patres coram eis cum summo moderamine Victorem honorant & sertum Virentis Olive in capite cum summa victoria ponunt, Mulieribus autem si in saltando precessit omnium generum florum coronatum sertum in capite collocant; Sicut & alii totius Insule induti vadunt, sed ad invicem neque cum aliis contrahere non volunt, sed una intra se generatio coppulatur, & tam cito sicut Puella nata est, semper dominam talem clamant & virochiri talem dicunt.

Christianorum turba maxima in illo Panaghiro erat, qui omnes una cantando versus Domum redibant, nos forte cum eis versus Montes flondifluos & Prata Virentia accedimus, Venam argenti, auri, stagnique per viam ex eis unus sapientior demonstrat donec Civitatem olim Apteriapolim hodie Polim videmus, que jam in altissimo Monte per terram fere videbis. A latere Orientis fontem extra numerum laudabis, qui in amplitudinem xx. atque in Longitudinem xl. passus circumcirca cum incisis lapidibus enumeravi. Ad Orientem in Valle quedam Ecclesia est, juxta quam sepulcra quinque discoperta & aqua plena videbis, in quibus Egroti homines ob reverentiam illarum quinque prudentium Virginum, in quibus tenent ibi fuisse sepulte, se lavant, & ex devocione purgare videntur. Versus Occidentem Mons altissimus incipit, in quo homines bestiales resedunt, qui numquam in aliquibus ruribus atque Civitatibus fuerunt, &

in

in ſuis teguriiſque Cavernis cum Uxoribus pellibus veſtitis habitant, qui quaſi per totum annum Ordeum ferinisque carnibus a Sole conbuſtis comedunt ex quibus multotiens ego guſtavi.

Viam ſublimem in anteriori parte cernimus atque a leva infinitas altiſſimasque Cupreſſorum arbores videmus, ad dexteram Mirichefala Mons & leucus ſine arboribusque Nivibus ornatis vicinis prevalet, in medio iſtorum Montium via ſtrenuiſſima eſt, que circumcirca altos habet preruptus & ita eſt arta per X. miliaria verſus Lutro, quod ſi in via alicui oviabis maximo labore cum equo volvendo te usque ad principium vie redire oportet, in qua diu quidam ex Venetorum Offitialibus cum centum octuaginta Equites in medio vie a ruſticis cum lapidibus proſtrati fuerunt, in qua ex tunc dominatio aliqua ex precepto ire non debet.

Johannis Beati, donec per amenos Campos accedimus, Eccleſia in rure maximo videtur, in qua devote intravimus omnes & cum caput digni magnis luminibus Sotii inceptant adorare vitam ſuam quam ipſemet fecerat procuravi, ubi Caloeri atque ruſtici me vilipendere inſpexere in me irruentes ſine remedio verberaverunt, ita quod ſi receſſum cito non cepiſſem in mortem me cum Sotiis incidiſſemus.

In incultam timendo omnes venimus viam donec Gacoperato flumen videmus, quod ſaxa volvente Chiſſamoſpolim olim appetere curat. Per Montes iterum iterumque avidi pergimus donec planum fertilemque rurales Caſas in magna copia videmus Holarnam olim in Monte cantando aſcendimus, ubi ex Oleaſtris ramis gaudentes omnes ſerta ponemus.

BOna itaque fide, qualis nobis Florentia devenit, poſteriorem hanc (quam Bondelmontio adſcribimus) Candiæ deſcriptionem exhibuimus, mendis plurimis, erroribusque ſcatentem, ex quibus potiorem partem haud difficulter emendare, humani Lectoris erit ſtudium; *primum* enim exempli gratia ſæpius repetitum verbum, *promontorium* ſignificare dignoſci-

gnoſcitur; vitia autem propriorum nominum ex prioris tractatus collatione brevi labore corriguntur. Ea autem quæ obſcura nimium & confuſa ſenſum verborum omnino tollunt, negligere omnino oportet, qua ratione enim ordinari valeant, penitus ignoro.

Reliquum modo eſt, ut quod ſuperius in nota octava promiſimus exequamur, urbium Cretenſium nomina exhibentes ex Joanne Meurſio, Dominico Nigro, & Chriſtophoro Bondelmontio excerpta, quæ tamen ita accipi velim, ut ne credat Lector tot fuiſſe in Creta civitates, quot nomina enuntiantur, ſed potius nonnullas ex ipſis civitatibus diverſis juxta temporum, & rerum variationes nominibus appellatas fuiſſe.

Ex iis porro primas enuntiamus, quæ ex antiquis ſeu Hiſtoricis, ſeu Geographis Meurſius ſumpſit, ex quibus eas aſteriſco * notamus, quæ ſub vario nomine iterum a Meurſio ipſo recenſentur.

Achaja ſeu Achæa & Achæinea. Ex Scholiaſte Apollonii.
Æpea. Ex Stephano Byz. lib. de Urbibus.
Agrium. Ex Novella Leonis Imperatoris, urbs Epiſcopalis.
Alba. Ex Stephano.
Alloria. Ex Stephano.
Amniſus. Ex Strabone lib. X. Geogr.
Ampelus. Ex Plinio.
Amphimalla ſeu Amphimallium. Ex Strabone.
Anopolis quæ & Araden. Ex Stephano.
*Aorus, quæ deinde Eleuthere. Ex Stephano.
*Apollonia, quæ & Eleuthere. Ex Stephano.
*Apollonia, quæ & Cydonia. Ex Stephano.
Aptera. Ex Suida.
*Araden, quæ & Anopolis. Ex Stephano.
Arcades ſeu Arcadia. Ex Stephano.
Artacina. Ex Ptolemæo.
Aſus. Ex Plinio.
Aulon. Ex Stephano.

Aulo-

Aulopotamus. Ex Novella Leonis Imperatoris, Urbs Episcopalis.
*Axus seu Oaxus. Ex Stephano.
Baucus. Ex Scylace in Periplo.
Bena. Ex Stephano.
Biennus. Ex Stephano.
Bææ. Ex Stephano.
Bæba. Ex Stephano.
Cœno. Ex Diodoro Siculo.
Cale Acte. Ex Stephano.
Camara, quæ & Lato. Ex Stephano.
*Camirus, quæ & Hierapytna. Ex Stephano.
Cantanus. Ex Stephano.
Catrea. Ex Pausania.
Caunus. Ex Stephano.
*Ceratus, quæ & Cnossus. Ex Strabone.
Cerea. Ex Stephano.
Chalcetorium. Ex Stephano.
Chandax. Ex Phranze.
Cherronesus. Ex Novella Leonis Imp. urbs Episcopalis.
Cisamus. Ex Plinio.
Clatos. Ex Plinio.
Cnossus. Ex Strabone.
Corycus. Ex Ptolemæo.
*Cremnia, quæ & Gortyna. Ex Stephano.
Cydonia prius dicta Apollonia. Ex Stephano.
Cyrba deinde Hierapytna. Ex Stephano.
Cytæum. Ex Stephano.
Dædala. Ex Stephano.
Diatonum. Ex Polybio.
Dictamnum seu Dyctimna. Ex Ptolemæo.
Dium seu Dion. Ex Plinio.
Dragmus. Ex Stephano.
Drauca. Ex Isacio Tzetze.
Dulopolis. Ex Suida.

Eina-

Einatus. Ex Stephano.
Elea. Ex Plinio.
Eleuthere, quæ & Aorus & Apollonia. Ex Dione Caſſio.
Eleuthernæ, antea Satra. Ex Stephano.
Elyrus ſeu Salyrus. Ex Stephano.
Erythrea. Ex Floro.
Etea. Ex Stephano.
Gortyna, quæ olim Lariſſa & Cremnia. Ex Stephano.
Gramia. Ex Heſychio.
Grammium. Ex Stephano.
Heraclea ſeu Heraclium. Ex Ptolemæo.
Hierapolis. Ex Plinio.
Hierapytna prius Cirba, & Pytna & Camirus. Ex Stephano.
Hippocoronium. Ex Strabone.
Holopyxos. Ex Plinio.
Hydramia. Ex Stephano.
Hyrtacus ſeu Hyrtacinus. Ex Stephano.
Hyſtoe. Ex vetere interprete Germanici.
Ilattia. Ex Stephano.
Inachorium. Ex Ptolemæo.
*Inatus, quæ & Einatus. Ex Stephano.
Iſtrus. Ex Stephano.
Itanus. Ex Herodoto.
Lampa ſeu Lappa. Ex Novella Leonis Imperatoris, Urbs Epiſcopalis.
*Lariſſa, quæ & Gortyna. Ex Strabone.
Laſæa. Ex Actis Apoſtol. cap. XXVII.
Laſus. Ex Plinio.
*Lato, quæ & Camara. Ex Stephano.
Lebena. Ex Plinio.
Liſſus ſeu Meliſſa. Ex Ptolomæo.
Lycaſtus. Ex Plinio.
Lytus. Ex Strabone.
Marathuſa. Ex Plinio.
Matalia ſeu Matium. Ex Plinio.

* Me-

*Melissa seu Lissus. Ex Ptolemæo.
Metallum, idem ac Lissus.
Miletus. Ex Plinio.
Minoa. Ex Strabone.
Mycenæ seu Myrina. Ex Vellejo Paterculo.
Naxus. Ex Suida.
Oaxus seu Axus. Ex Stephano.
Olerus. Ex Stephano.
Olus seu Olulis & Olyssa. Ex Strabone.
Osmida. Ex Scylace.
Pan. Ex Scylace.
Pannona. Ex Ptolemæo.
Panormus. Ex Plinio.
Pantomatrion. Ex Ptolemæo.
Paxus. Ex Scylace.
Pergamea seu Pergamum. Ex Vellejo Paterculo.
Phæstus. Ex Hesychio.
Phalanna. Ex Stephano.
Phalannæa. Ex Stephano.
Phalasarna. Ex Strabone.
Pharæ. Ex Plinio.
Phœnicus. Ex Stephano.
Phœnix. Ex Strabone.
Pœcilasium. Ex Ptolemæo.
Polichna. Ex Stephano.
Polyren seu Polyrhenia. Ex Ptolemæo.
Præsus. Ex Stephano.
Priæsus. Ex Stephano.
Psychium. Ex Stephano.
Pylorus. Ex Plinio.
Pyranthus. Ex Stephano.
Rhamnus. Ex Ptolemæo.
Rhaucus. Ex Æliano.
Rizenia. Ex Stephano.
Rhithymnia seu Rhitymna. Ex Plinio.

Rhytium. Ex Strabone.
*Salomon. Ex Beda, perperam Civitas dicta.
*Salyrus seu Elyrus. Ex Stephano.
*Satra, deinde Eleuthernæ. Ex Stephano.
Sibyrtus seu Subrita. Ex Ptolemæo.
Sitea. Ex Novella Leonis Imperatoris, urbs Episcopalis.
Stelæ. Ex Stephano.
Strenus. Ex Stephano.
Syia. Ex Stephano.
Syrinthus. Ex Stephano.
Tanus. Ex Stephano.
*Tarba. Ex Ptolemæo, quam eamdem esse cum Tarrha autumat Meursius.
Tarrha. Ex Scholiaste Apollonii.
Tegea. Ex Vellejo Paterculo.
Thennæ. Ex Callimacho.
Therapnæ. Ex Julio Solino.
Thiresca. Ex Theophrasto.
Tripodus. Ex Diodoro Siculo.

Omnes itaque Cretenses civitates a Meursio lib. I. sui tractatus alia ex alia recensitæ, atque asterisco * a nobis minime notatæ, numero sunt CXXVII. quibus addenda videretur urbs Vienna nomine, quam ipse Meursius lib. IV. cap. VII. enuntiat ex Stephano his verbis: *Vienna Urbs Cretæ. Est & altera urbs in Gallia. Nam cum siccitas aliquando totam Cretam infestaret, colonias in alia loca deduxerunt, & in his Hydruntem Italiæ, quæ tunc nondum condita erat, verum oraculo ipsis dato, ubi locum maxime palustrem cernerent, illic uti sedem figerent, cum ad Rhodanum Galliæ fluvium, qui palustris erat, pervenissent, ibi sibi domicilium elegerunt, atque urbem eo nomine appellarunt; quia virgo quædam nomine Vienna, ex illis quas adduxerunt, choreas agens, terræ hiatu abrepta esset.* Enumerandæ modo sunt eæ Cretæ urbes, quas Dominicus Niger & Christophorus Bondelmontius protulerunt.

Ex

Ex Dominico Nigro.

*Castrum S. Niquetæ, olim Phœnix.
Chersonesus parva.
*Cisamopolis seu Cisamus.
*Cyteon seu Candia, quæ & Chandax.
*Dion seu Matium.
*Elotis seu Gortyna.
Ilitospolis, fortasse quæ Ilattia. Ex Stephano.
Itanospolis, fortasse quæ Itanus. Ex Herodoto.
Lyctonia. Ex Homero.
*Matallum seu Matalia.
*Milopotamum, olim Pantomatrion.
*Pholaarna idem cum Phalasarna.
*Picorna, olim Minoa.
Praxum fortasse idem ac Paxus.
*Priotissa olim Psychium.
*Rythymna seu Rythius, deinde Retemum.
*Selinum olim Pœcilasium.
*Setia olim Heraclium.
*Subrita seu Sybirtus.
*Suda olim Amphimallis.
*Thalassa seu Camara.

Ex Christophoro Bondelmontio.

Aperiapolis.
*Antospolis seu Anopolis, olim Polirenia.
*Belveder seu Risocastro, olim Artacina.
Bonifatium.
Calamona.
Calenus, olim Succeta.
Carapina.
Castellum novum.
*Cheraton idem ac Cæratus.

*Colucon olim Dion.
Coſo oppidum.
Chitina.
Elacos.
*Folerna idem ac Pholaarna ſeu Phalaſarna.
*Gandacum ſeu Candia.
Gagium ſeu Gangium.
Iſtrina olim Molopiexopolis.
Lephtinæ.
*Leuchaneæ, quæ & Cydonia & Carea.
Macritico olim Philopolis.
*Molopiexopolis poſtea Iſtrina.
*Nichiton Sanctum ſeu Caſtrum S. Niquetæ.
Olopixopolis.
*Pachiamo olim Panormus.
Pediata.
*Philopolis nunc Macritico.
*Polirenia nunc Anopolis.
Serapolis ſeu Sercopolis.
*Spichium ſeu Pſychium.
*Succeta, nunc Calenus.
Themnos.

Has urbes, quæ apud Meurſium ſupra centum enumerantur, apud Nigrum & Bondelmontium autem imminuto longe hoc numero pauciores recenſentur. Andreas Cornelio in ſuo Rerum Cretenſium ms. Chronico centum omnino enuntiat, & Geographico quodam ordine digeſtas diſtribuit. Neque diſſimulaverim, eas inter nonnullas eſſe quarum nuſquam appellatio occurrit ſive apud Hiſtoricos, ſive apud Geographos, quibus hæc nomina prorſus ignota fuerunt, quæ idcirco Elenchum Meurſii & aliorum augerent. At cum Chronologus noſter nullum adducat teſtimonium, aut documentum afferat ad fidem faciendam, tantum illi adhærendum erit, quantum cuique ejus authoritati deferendum videbitur. Re in integro relicta, nec quidquam ponderis addendo,

dendo, vel detrahendo illius dictis, origines affero quarumdam ex hisce urbibus, prout exponuntur ab eodem Chronologo, qui ut omnium accuratissimum se exhibuit in rebus describendis, quibus aut sinchronus fuit, aut suppar, ita in antiquis traditionibus adoptandis nimiam ostendit facilitatem, præsertim in ea regione, ubi incolæ fabulis Gentilium, & vulgi commentis redundant. Quod ita de urbium origine intelligi velim, ut ad res alias etiam extendatur, quas ipse admiscet in urbibus enumerandis, quæ sunt:

I. Grammium sive Serapolis, in cujus porta cum ignotæ omnino litteræ exculptæ essent, nomen urbi venit. Diruta & solo æquata nunc vocatur Rimapolis nempe Civitas deserta, seu Civitas Mercurii; utroque enim nomine vertitur Græcum vocabulum. Rudera ejus potiori ex parte in mari conspiciuntur. In hac civitate scripserunt antiqui Vates, olim habitasse Gigantes ad staturam Cubitorum XL. de quibus fabulantur, quod Jovi bellum intulerint. Quod tamen verisimile est, hoc in loco steterunt Gigantes famosi, quorum mentio est in Sacra Genesi, idque pluribus exemplis probare conatur Andreas citatus, ossa & cadavera Gigantum asserens in Creta Insula, & præcipue apud ruinas hujusce civitatis reperta fuisse, quæ communem hominum staturam decies superabant, ita ut solum caput dolii magnitudinem pene æquaret. Rei hujus fides sit, (ut superius professus sum) apud authorem.

II. Amnisus non longe a Serapoli, nunc Sithia vocatur, urbs apud Latinos Episcopalis.

III. Clatos sive Ilarium a Sethia distans IV. millia passuum, ubi nunc existit Monasterium Sancti Antonii.

IV. Pressos, cujus ruinæ super collem a Sethia procul VIII. mille passibus apparent, eamque everterunt Hierapitnii, ut scribit Strabo, qui & refert Eteocretum urbem fuisse, ex qua adducebantur canes celeberrimi.

V. Assos sive Asus Sethiam ex Oriente respiciens, cujus vestigia in arduo monte supersunt, vocaturque modo locus ille ab incolis *Leopetro*. VI.

VI. Aloria, ad quam in prærupto monte positam per unicam ascendebatur viam, cujus urbis rudera distant a Sethia XV. mill. passuum, vocaturque nunc Monsfortis, Italice Monforte.

VII. Siletium sive Sirinthios (fortasse Syrinthus, cujus meminit Stephanus Byz.) non procul a Casali *Sichia*, ita a quodam fistulæ modulatore nuncupata.

VIII. Aipia sic vocata, quia in litore maris posita erat, ubi nunc visitur Monasterium Sanctæ Mariæ d' Acrotiriani versus Sethiam.

IX. Alba ab Italis ex Latio digressis olim exculta modo dicitur Paleocastrum Sethiæ apud Sulmonem Promontorium.

X. Hierapytna nunc Gerapetra, urbs olim, ut ex ejus ruderibus apparet, nobilissima.

XI. Dittea seu Dictamnum fortasse ex Dictamno herba, qua referta est universa Insula, & hic maxime abundat. Proxima est Monti Dictæ seu Dicteo, in quo natus Jupiter perhibetur.

XII. Oleros non longe ab Hierapytna; cujus incolæ sacra Minervæ faciebant, nunc Casale est Messeleris dictum.

XIII. Istros, *quam Artemidorus Istrona dicit*, ab Istriis juxta mare Jonium habitantibus ædificata, non longe est a flumine, quod Istrona vocant.

XIV. Citheum sive Gandacum urbs ad mare posita, ubi nunc Candia Regni Metropolis.

XV. Elæa sive Caragithia nunc Paleocastrum Candiæ Fraschiam respiciens.

XVI. Lycastus non longe a Candia, vocaturque hodie locus Alicastes.

XVII. Cnossus seu Cæratus urbs olim nobilissima ibi posita, ubi modo Macritico.

XVIII. Minoa ad Minois Regis honorem ædificata.

XIX. Einatus apud Cnossum, ubi Lucina cognomento Einatina colebatur.

XX. Pannon. apud Montem, qui Græce Givitos dicitur, a quo-

a quodam Catuli filio qui urbem ædificavit, nomenque suum monti dedit, quod Italice mons Jovis vertitur.

XXI. Apollonia apud Cnossum, ubi solus Apollo cultum habebat. Ex ea prodierunt Eleuther Apollinis filius & Digenes.

XXII. Temenes a Callimacho Thenæ vocata Cnosso proxima, nunc Oppidum Temene nuncupatur, quod familiæ Quirinæ in phæudum Senatus assignavi.

XXIII. Tarrha, quæ hodie est Casale Apollonum.

XXIV. Milethus, quam a Lyxiis & Cnossiis inter quos sita erat, dirutam fuisse scribit Andreas Cornelius.

XXV. Lyctus urbs olim posita, ubi nunc est Casale *Vida* nuncupatum, inter cujus rudera inventum fuit simulacrum marmoreum, ad cujus pedes incisa erant hæc verba: *Emborinus Rex*.

XXVI. Manethusa sive Marathusa deinde Strongilopoli dicta non longe a Lycto posita visebatur. Memoratur iterum num. LXXXXIV.

XXVII. Erithrea urbs ad excipiendos peregrinos destinata, in qua Junonis templum exurgebat, hodie est Casale *Tra* nomine.

XXVIII. Leo urbs in Leone Promontorio ædificata Erithreæ civitati proxima, in qua pariter advenæ & peregrini hospitabantur.

XXIX. Asterusa olim urbs, nunc oppidum Astrizzi nuncupatum. Nullam hujus civitatis mentionem agunt neque Dominicus Niger, neque Bondelmontius, at Joannes Meursius, qui nullam enuntiat in suo Catalogo hujus nominis urbem, Asterusiam montem effert ex Steph. Byz. unde Cretensium colonia ad Caucasum montem delata Asterusiam civitatem ædificavit: *Asterusia mons Cretæ ad Meridionalem partem mare spectans: unde & urbs Indica ad Caucasum sita, Asterusia appellata est, missa eo Cretensium colonia.*

XXX. Araden a civibus Asterusæ fundata.

XXXI. Cheronesus apud Promontorium Asprilimiones vocatum.

XXXII.

XXXII. Itanus ſeu Inatus ab Itano viro Phænice ædificata, ad Caſalis anguſtias redacta eſt, vocaturque Itagnia.

XXXIII. Chieriſſoniſſos urbs ad maris litus poſita & ipſa in Caſale ejusdem nominis converſa eſt.

XXXIV. Amicla a nemine ex ſcriptoribus memorata nomen accepit a conditore ſuo Amicla Atridæ Lacedemonis filio in eo loco, ubi nunc exſurgit arx Spinalonga vocata.

XXXV. Arcadia, olim Archeron dicta, eo quia Saturnus ſceleſtos homines ibidem profligaſſet, & loci incolas ab homicidis tutatus eſſet.

XXXVI. Caunos urbs, cujus nomen vertitur amor infirmus, hocque vocata fuit nomine, eo quia ibidem quidam ſororem ita perdite amaverit, ut ex amoris violentia perierit.

XXXVII. Theras ſeu Oros ſupra montem ædificata apud Arcadiam; modo diruta Caſale eſt, vocatum Viciglia.

XXXVIII. Jeragna, quæ & Piſanatum modo oppidum eſt Pirachi nomine.

XXXIX. Ampilos ſive Raucos urbs ſita in loco, qui nunc Anbelos dicitur apud Caſale Aſcendi.

XL. Aptera olim urbs, nunc Caſale Sancti Thomæ. Memoratur iterum num. LXXIV.

XLI. Pannona apud Gortynam olim ædificata, nunc Caſale eſt ab incolis Caſale novum nuncupatum.

XLII. Gortyna, quæ & Lariſſa & Cremnia dicta fuit, ab Agarenis everſa, nunc a paſtoribus & agricolis exculta Caſale Agias Decha, ideſt Decem Sanctorum dicitur. Ex hujus urbis ruinis erutæ fuerunt quatuor eximii marmoris columnæ, quæ januas Aulæ Collegii magni Venetiarum mire exornant.

XLIII. Lebena urbs, navale olim Gortynæ, cujus meminit Homerus lib. II. Iliad. nunc ad Caſale redacta vocatur Metropolis, plurimaque aſſervat ruinis obruta antiquæ magnificentiæ veſtigia.

XLIV. Biennus nomen habuit a violentia, qua adverſus Martem uſi ſunt Othus & Ephialtes Neptuni filii, a quibus deinde, ut juſtam Numinis iram placarent, ad ipſius nominis

minis decus ludi instituti fuerunt, Hecatonsonii nuncupati, eo quia in ipsis centum humanæ victimæ mactabantur. Hujus civitatis incolæ ob nimiam loci siccitatem patriam deserere deinde coacti fuerunt, pergentesque in Italiam ad litus Magnæ Græciæ, ubi nunc Hydruntum exsurgit, urbem ædificare adorti sunt. Quum autem ab Oraculo accepissent, paludes sibi quærendas ad domicilia figenda in Asiam transmigrarunt, ibique in Provincia Galilææ urbem extruxerunt Reamque appellarunt ex nomine cujusdam eorum Virginis ibidem terræ hiatu absorptæ.

XLV. Phæstus a Phæsto Rhopali filio Herculis nepote, qui eam condidit, nomen suscepit. A Minoe civibus auctam, & a Gortyniis eversam fuisse, scribit Strabo, ejusque cives, ut refert Sosicrates apud Athenæum, *in facetiis dicendis a prima pueritia exercebantur*. Patria fuit, ut refert Plutarchus, Epimenidis Poetæ, de quo cum mirabilia plurima a Scriptoribus enuntientur, addit etiam Andreas Cornelius, authorem fuisse, ut Athenis erigeretur ara IGNOTO DEO, de qua sermonem habuit in Areopago Paulus Apostolus.

XLVI. Blissa seu Eliros, de qua traditur sic dictam fuisse ab Elauro humanarum carnium voratore; Assignata deinde fuit ad excipiendos advenas Cretam appulsos.

XLVII. Crineus seu Sya navale Elyri, cui proxima erat, urbs parva, & a paucis habitata dum in Eliro degeret Elaurus Atropophagus.

XLVIII. Rhytium urbs Gortynæ, cui parebat, proxima.

XLIX. Myrina seu Tegea a Taltybio fundata in loco, qui modo Calus Limiones appellatur.

L. Tarba urbs non procul a Myrina.

LI. Matalia olim navale Gortynæ, nunc Casale est Masalò nuncupatum.

LII. Rythmnia nunc Rethimus, urbs apud Latinos Episcopalis.

LIII. Pylorus seu Sicandrum, quo nomine etiam vocata fuit, urbs olim, nunc Casale Polis apud Rethimum.

LIV. Aulon sic dicta ab incolis, qui sonitu fistulæ delectabantur, postea dicta fuit Calognia.

LV. Priesnis (fortasse Priæsus) urbs, in qua erat Apollinis Delubrum.

LVI. Herculea ab Hercule, qui ibidem colebatur, nuncupata. Heracleum vocat Strabo; Navale Cnossi erat.

LVII. Dium urbs mediterranea apud Rethimum.

LVIII. Panormus urbs supra collem ædificata, cujus rudera adhuc supersunt.

LIX. Holopixos, quæ & Axus in Casale conversa nomen suum Axos adhuc retinet.

LX. Aorus ab Aora Nympha, nomen deinde accepit Eleuthera ab Eleuthere Curete, quam Plinius Eleuthernam vocat. Unica itaque urbs est Eleuthera & Eleutherna, quam Meursius in duas civitates partitur. Unde addiscimus ex paribus corrupti nominis æquivocis originem habuisse adeo dilatatum Cretensium civitatum numerum.

LXI. Lasus, quæ & Præsus (duas facit Meursius) in maris litore sita non longe a Rethimo.

LXII. Stelæ inter Præsum, & Rithymniam olim ædificata.

LXIII. Aerea, quæ & Idea apud montem Idam erecta, ubi natus Jupiter perhibetur.

LXIV. Subrita urbs olim posita, ubi nunc est Casale Siaritos.

LXV. Cydonia olim Apollonia vocata ab Apollonio, qui eam ædificavit, cujus filius Cydon cum urbem ampliasset, nomen suum illi indidit, quam postea incolæ vocarunt *la Canea*.

LXVI. Amphimalis apud portum olim Amphimalium, nunc della Suda nuncupatum, a suo conditore Amphimalio nomen habuit.

LXVII. Dictynna seu Dædala, de qua Strabo, hodie Paleocastrum Caneæ est in colle positum, quod vocant Cadamura.

LXVIII. Plychium urbs ad Casale redacta nomen paullulum immutavit Psigots appellata.

LXIX.

LXIX. Hippocoronium ſive Tanus hodie Caſtrum Apricornium.

LXX. Oaxus urbs in colle ædificata nomen ſortita eſt ab Oaxo fluvio, prope ipſam decurrente. In ea regnavit Etearchus.

LXXI. Hieronhoros ideſt mons ſacer, quæ & Caunus vocabatur apud montem Cadiſcum.

LXXII. Lephtine ſeu Hydramia hodie Caſale Dhamia eſt.

LXXIII. Chiſſamus ſeu Chiſſamopolis, nunc oppidum eſt ejusdem nominis.

LXXIV. Aptera non *ita dicta, quod Sirenes cum Muſis contendentes ac victæ alas ibi abjecerint*, ſed ab Aptera Rege, qui eam condidit, nominata apud Chiſſamum ſita erat mare proſpiciens. Hanc ſecundo recenſet Cornelius.

LXXV. Polyrenium, *quod multas oves haberet*, urbs ita nuncupata; apud quam Dianæ cognomento Dictinnæ Templum viſebatur.

LXXVI. Corycus ſupra promontorium ejusdem nominis ædificata, inter cujus rudera exurgit Eccleſia Divo Georgio Martyri ſacra. Promontorio nomen deinde indiderunt Capo Spada.

LXXVII. Rhamnus urbs olim poſita juxta portum Grabruſarum modo nuncupatum.

LXXVIII. Phalerna ſeu Phalaſarna nunc Oppidum, cui nomen Alicambo. Eo in loco cum degerent flagitioſi homines, & viarum graſſatores a Hieronymo Cornelio Militiarum in Creta Præfecto, Senatus Veneti juſſu, profligati, contritique fuerunt, locusque ad deſertum deductus.

LXXIX. Sfachia olim Sfactiria loci ſecuritate, & aeris ſalubritate celebrata, cujus incolæ ſermonis eloquentia, & ſagittandi peritia cæteris Cretenſibus præſtabant, ad rapinas & cædes promptiſſimi; quorum vitia neque parva, neque pauca numerantur.

LXXX. Phœnix hodie Lutro apud portum Sfachiæ proximum.

LXXXI. Olus, quæ & Phœnicus nunc locus eſt Finicha dictus.

LXXXII. Inachorium Civitas prope Promontorium ejusdem nominis ab incolis nunc Sfinari vocatum.

LXXXIII. Hierapolis ſcilicet Civitas ſacra, in qua plurima viſebantur deorum delubra, civesque omnes ſacra facientes ex advenarum eleemoſinis vivebant.

LXXXIV. Wlcania a Minoe ædificata apud mare, in qua Wlcanum præcipuo cultu incolæ venerabantur.

LXXXV. Lappa ſeu Rhizenia ad radices collium poſita.

LXXXVI. Lampa ab Agamemnone condita.

LXXXVII. Mycanæ, quam ædificari juſſit Agamemnon.

LXXXVIII. Pergamea, cujus conditor fuit Agamemnon.

LXXXIX. Tegea, quæ Agamemnonem fundatorem agnoſcit.

XC. Candanos ad extraneorum receptionem aſſignata.

XCI. Philopolis ſeu Dulopolis, ad quam confugere ſolebant ſervi e Dominorum captivitate fuga elapſi.

XCII. Pantomatrion aquis redundans.

XCIII. Pharæ urbs diruta.

XCIV. Marethuſa ſeu Corion a quadam Virgine ædificata, in qua Templum erat Minervæ ſacrum.

XCV. Bææ, de cujus fundatione multa fabuloſa & inepta narrantur.

XCVI. Camara, quæ & Latoa nuncupabatur.

XCVII. Artacina, quæ & Itanos.

XCVIII. Liſſus ſeu Liſſia.

XCIX. Pœcilaſium.

C. Curſus civitas ædificata a Curete Jovis nutritio, qui catapultas ad uſus bellicos adinvenit.

Hæc Andreas Cornelius in Chronico, qui in exponendis veterum civitatum exordiis nonnulla aliquando immiſcet ex Cretenſium commentis nimis facile excerpta, inepta prorſus, nec ſcitu digna, quæ conſulto prætermiſi.

CRE-

CRETAE SACRAE

PARS SECUNDA.

PRæmissa ex digno fide scriptore regionum Insulæ descriptione, quæ & in rem sufficiat, & Ecclesiis aliquibus illustrandis accidat opportuna, age nunc Episcoporum seriem in suis respective sedibus aggrediamur. Rectus autem rerum ordo postulat, ut a Metropolita initium faciam, qui Gortynæ sedebat. Nimirum Gortyna, cujus nunc rudera tantum, & pene sepulta supersunt vestigia, fuit olim Regni Insulæque caput, cui deinde Candia successit a Saracenis ædificata cum anno 823. (ut opportuno loco dicendum erit) Cretam armorum vi occupatam, & Byzantino Imperio ademptam in suam potestatem redegerunt. Gortynensis Episcopatus sua duxit exordia ab Apostolo Gentium Divo Paulo, qui post alias, atque alias Orientis regiones pedibus Evangelicis perlustratas ex Hispania redux Cretam venit, Tito Discipulo comitante, ut novam ibi Ecclesiam in florentissimo Regno excitaret.

Inco-

Incolas Idololatriæ tenebris cæcutientes invenit, & falso Deorum cultui addictos. Jovem in primis colebant, quem in Insula sua ortum & sepulcrum habuisse, gloriabantur, eaque de causa totam illi Insulam sacram, & devotam fecerant. Cretensibus indigenis multitudo ingens Romanorum, ac Hebræorum erat admixta, qui moribus, ac Religione utcumque inter se varii ac discordes, in hoc tamen mirifice consentiebant, quod Christianum nomen execrarentur, & supra quam dici potest, insectarentur. Animos igitur morum indole, & præjudicatis opinionibus Religioni Christianæ infensissimos invenit Apostolus, & nichilo tamen secius Evangelici seminis jacti uberem adeo fructum percepit, ut brevi novam Cretensem Ecclesiam constituerit coactis in Evangelii, & fidei unitatem Cretensibus incolis, & Judæis a Synagoga avulsis. Fidelium tamen a Judaismo numerus longe minor fuit, quam ab Idolatria incolarum; licet aliqui ex Judæis Cretensibus, ut referunt Apostolica Acta cap. 2. Jerosolymis tempore Passionis Dominicæ commorantes, & ad Apostolorum variis linguis loquentium prædicationem convenientes, mente confusi ipsos audivissent patria etiam Cretensium lingua loquentes magnalia Dei, cujus proinde prodigii fratribus suis in Creta degentibus enarratores esse poterant, & testes. *Cretes & Arabes audivimus eos nostris linguis loquentes magnalia Dei*.

Quot autem labores & quantos Apostolus exantlaverit apud feroces illos, & indociles animos ad suave Christi jugum adducendos, & in Christiana modestia, ac mansuetudine continendos, constat ex epistola, quam Tito discipulo charissimo scripsit. Ut erat superna luce illustratus in regendis Ecclesiis, quas constituerat, cum Neophitis Cretensibus durius aliquanto & asperius agebat, quam cum multis aliis consuesceret, quibuscum mirifica lenitate & suavitate utebatur. Optime sane, & divino plane consilio, siquidem præduros homines, & proprii sensus tenacissimos nulla alia ratione edomare potuisset. In conversione & regimine Cre-

tensium

tensium Judæos præsertim habuit molestissimos, cervicosam gentem fallaciis plenam, & fabulis addictissimam, quas novo gregi venditabat. Hæc omnia aperte eruuntur ex ejusdem Apostoli Epistola, quam ad Titum discipulum & suæ peregrinationis comitem tunc Cretæ, ubi eum constituerat Episcopum, degentem misit, in qua hæc leguntur: *Reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi ..... Sunt enim multi etiam inobedientes vaniloqui & seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est; quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide:* Prophetam hunc *proprium* Cretensium asserunt plerique ex iis, qui apostolicas epistolas commentariis illustrarunt, fuisse Epimenidem celeberrimum Poetam Epicum, siquidem ipse, ut refert Apulejus lib. 2. Floridor. natione Cretensis erat, & cum mira multa licet fabulis immixta de ipso traderentur, a concivibus suis, ut testantur Laertius, & Cicero l. I. de Div. veluti Propheta futurorum præscius habebatur. Et ob minus fausta vaticinia quidem Epimenidem a Lacedæmoniis occisum fuisse, scribit Pausanias in Corinthiacis: *Ante ædem Minervæ sepulcrum esse, ajunt, Epimenidis, Lacædemonios enim bellum cum Cnossis gerentes vivum cepisse Epimenidem, atque captum occidisse, quod prædicarit minus læta, ac sublatum eo in loco tumulasse.* Nec desunt tamen, (ut notat ad hanc Pauli sententiam Franciscus Orlandius in Orbe sacro & prophano par. I. lib. III.) *qui testimonium hoc ad Callimachum Cyreneum referant, apud quem initium hujus carminis reperitur.* Sunt autem verba Callimachi in Hymnis hæc: *Cretenses semper mendaces etenim sepulcrum, o Rex, tuum Cretenses fabricarunt.* Unde in Epistolam Sancti Pauli ad Titum scribens Sanctus Hieronymus: *Sunt, ait, qui putant hunc versum de Callimaco Cyrenensi sumtum, & aliqua*

ex

ex parte non errant ; siquidem & ipse in laudibus Jovis adversus Cretenses scriptitans, qui sepulcrum ejus se ostendere gloriabantur, ait, Cretenses semper mendaces, qui & sepulcrum ejus (Jovis) sacrilega mente fabricati sunt. Verum enimvero, cum Callimachus nullo modo proprius Cretensium Propheta appellari possit, testimonium ab Apostolo adductum ad Epimenidem, cui mage titulus Cretensis Prophetæ congruit, referendum est. Sive tamen Epimenides, sive Callimachus fuerit, cujus verba adversus Cretenses protulit in epistola sua Divus Paulus, nihil mirum videri debet Prophetam Cretensium vocitari, siquidem ut scribit Ludovicus Cælius Rhodiginus Lectionum Antiq. Lib. VII. cap. XLV. *Euripidis testatum monumentis est ; quos vocant Jovis Prophetas in Creta non carnibus modo, sed & coctis omnino abstinuisse cibis.* Plura super hoc Sancti Apostoli testimonium afferunt supralaudatus Orlandius & Cornelius a Lapide in commentariis super eandem Epistolam. Quales autem fuerint Cretensium pessimi mores, docent plurimi tum Græci, tum Latini Scriptores, & præcipue supracitatus Rhodiginus lib. VIII. cap. XXX. & lib. X. cap. XXVI. qui & de aliis Cretensium consuetudinibus agit lib. III. cap. IV. lib. VIII. cap. XXI. & lib. XIII. cap. XLIX.

Si igitur labores Apostoli, & percepti inde fructus in nova Ecclesia fundanda attendantur, primus Gortynæ, atque adeo totius Insulæ Episcopus dici, ac statui deberet. Sed cum Apostoli ex divina missione, ut notum est, ubique Gentium essent Episcopi, propterea Cretensium Episcoporum series a Tito ejus discipulo potius est deducenda; Titum enim Apostolus ipse Cretensi Ecclesiæ Pastorem dedit collata ei authoritate, ut per civitates constitueret Presbyteros, idest Episcopos, ut optime hoc loco notat Cornelius a Lapide. Quamvis autem omnes Insulæ Episcopatus Titum communem Patrem & Episcopum agnoverint, Archiepiscopatus tamen Gortynensis Sanctum virum sibi veluti peculiarem Antistitem vindicat, eo quod ipsa Gortynæ civitas, ut totius regni caput erat, omnium Regni Ecclesiarum Apostolica authori-

thori-

thoritate Metropolis evasit. Et Titum quidem non tantummodo unius Ecclesiæ Episcopum, sed & plurium Ecclesiarum Præsulem Metropolitam ab Apostolo Paulo constitutum fuisse, doctissime probat Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis in opere de Concordia Sacerdotii & Imperii lib. I. c. III. n. II. ubi Metropoliticam dignitatem ab Apostolis institutam fuisse docet, & inter cæteras Metropolim Cretensem: *Ecclesias ad exemplum Romani Imperii per provincias ab Apostolis ita tributas fuisse, ut inter fratres, ejus Episcopi prima sententia haberetur, cui Metropolitanæ Urbis Episcopatus concreditus fuisset, absque ullo negotio probari potest. Inde est quod epistola Petri Canonica Christianos, ad quos est data, provinciarum Romanarum limitibus circumscribat: Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, & Asiæ. Quæ ratio provinciarum in Ecclesiastica dispositione semper viguit, adeo ut Nicomedia Bythiniæ, Cæsarea Cappadociæ, Amasea Ponti, Ephesus Asiæ Proconsularis primatum Metropoliticum præ cæteris provinciarum illarum civitatibus obtinuerint. Idem jus Ancyra apud Galatas semper sibi vindicavit, ita ut Ancyrana Ecclesia inter Apostolicas eo nomine a Julio I. apud Athanasium recenseatur, quod Ecclesiis Galatiæ Provinciæ, cujus Metropolim Ancyra teneret, Paulus epistolam suam direxerit. Hoc Apostolorum fuisse propositum illustrius sane ostendi non potest, quam ex demandata Tito Cretæ Insulæ sollicitudine, ut Presbyteros (seu mavis Episcopos, ut ipsemet Paulus sequenti versiculo interpretatur) oppidatim constitueret. Manus imponitur Episcopis a Synodo provinciæ, cui saltem tres Episcopi præsentes intersint, cæteris scripto consensum præbentibus, sed ea lege, ut Metropolitano τὸ κῦρος decretum, & totius negotii authoritas servetur, juxta canones Nicænos. Hanc formam non aliunde profectam censere par est, quam ex Apostolorum institutione, quæ a Paulo hic delineatur. Ordinatio equidem fit a collegio & cœtu Episcoporum, per impositionem manuum Presbyterii, sed ea conditione, ut unus aliquis potiori jure decretum interponat ad vicem Titi qui disponendam, & ordinandam Provinciam a Paulo suscepit. Unde*

fluxit, ut Creta Provinciæ Ecclesiasticæ & Gortyna civitas metropoliticum privilegium illius Insulæ eximium semper babuerit, ac deinde inferius lib. VI. cap. I. num. V. *Superest nunc ut probemus aliam observationem, nimirum Apostolos, quum Ecclesias distribuerent in Provincias, in animo habuisse, ut in iis corpus Episcoporum statueretur sub præsidentia Episcopi Metropoleos. Evidens ejus rei argumentum extat in epistola Pauli ad Titum, ubi scribit, se illum reliquisse Cretæ, ut constitueret Presbyteros per civitates. Ecce Metropolitani institutionem. Atque is quidem babet authoritatem ordinandi Presbyteros, idest Episcopos, juxta interpretationem ipsiusmet Pauli in versiculo sequente, Sancti Hieronymi, Sancti Joannis Chrysostomi, & aliorum veterum, ita tamen ut eos ordinet, in unaquaque urbe*, κατὰ πόλιν. *Ecce integrum consilium politiæ Ecclesiasticæ. Episcopi in urbibus provinciæ, qui ab uno quodam Episcopo ordinantur, quamvis cum consortio suorum collegarum per impositionem manuum Presbyterii: Universi quidem Episcopi manus imponunt Episcopo, sed uni tantum competit jus tribuendi vim ordinationi, veluti Tito apud Cretam, & ad exemplum illius unicuique Metropolitano in sua Provincia. Creta porro Provincia erat Imperii Romani, cujus Metropolis erat Gortyna, quæ prærogativam illam semper in Ecclesia servavit.*

Hanc Petri Archiepiscopi Parisiensis sententiam pro viribus refellere nisus est Ludovicus Elias Dupinius in Dissertationibus Historicis de antiqua Ecclesiæ disciplina Dissert. I. §. VI. contra quem eruditissime disseruit Emmanuel Schelstratius Tom. II. Antiquitatum Ecclesiasticarum Dissert. IV. cap. II. §. VI. his verbis: " *Quid ad bæc auctor libri de di-*
„ *sciplina Ecclesiæ*. Nihil aliud ex his omnibus concludi
„ existimat, quam distinctas fuisse Ecclesias propter distin-
„ ctionem Urbium, & Provinciarum: *Ecclesiæ quippe ni-*
„ *bil aliud sunt*, inquit, *quam fideles*; Verum dicat velim
„ auctor ille: in Ecclesiis non ne ab Apostolis constituti sunt
„ Episcopi, Sacerdotes, & Ministri? Non ne habetur ex
„ D. Paulo institutio Metropolitani in Provincia Cretæ, quæ

„ n unc

„ nunc Candiæ nomen obtinuit? Quid enim aliud significat
„ Doctor Gentium Epistola ad Tit. c. 1. *Reliqui te Cretæ,*
„ *ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per Civitates Presbyte-*
„ *ros, sicut ego disposui tibi. Hoc Apostolorum fuisse propositum,*
„ *illustrius sane ostendi non potest*, inquit de Marca L. I. c. 3.
„ n. 2. *quam ex demandata Tito Cretæ Insulæ solicitudine, ut*
„ *Presbyteros (seu mavis Episcopos, ut ipsemet Paulus sequenti*
„ *versiculo interpretatur) oppidatim constitueret. Manus imponi-*
„ *tur Episcopis a Synodo Provinciæ, cui saltem tres Episcopi præ-*
„ *sentes intersint, cæteris scripto consensum præbentibus, sed ea*
„ *lege, ut Metropolitano* τὸ Κῦρος *Decretum, & totius negotii au-*
„ *ctoritas servetur juxta Canones Nicænos. Hanc formam non*
„ *aliunde profectam censere par est, quam ex Apostolorum insti-*
„ *tutione, quæ a Paulo hic delineatur. Ordinatio equidem fit*
„ *a Collegio, & cœtu Episcoporum per impositionem manuum*
„ *Presbyterii, sed ea conditione, ut unus aliquis potiori jure De-*
„ *cretum interponat ad vicem Titi, qui disponendam, & ordi-*
„ *nandam Provinciam a Paulo suscepit. Unde fluxit, ut Creta*
„ *Provinciæ Ecclesiasticæ, & Gortyna Civitas Metropoliticum*
„ *privilegium illius Insulæ eximium semper habuerit*. Verbis
„ Parisiensium Archiepiscopi de Marca Theodoreti interpreta-
„ tionem Epistolæ Pauli ad Titum adjungimus, qui affirmat
„ Titum magnæ illius Regionis Episcopum a Paulo fuisse ordi-
„ natum, & ab eodem ad Episcopos sub se ordinandos facul-
„ tatem habuisse; & interpretationem D. Chrysostomi hom. I.
„ in Epist. ad Titum. *Nisi enim probatus esset*, inquit de
„ Tito, *non universam Insulam Apostolus illius curæ man-*
„ *dasset, non eum jussisset corrigere quæ deerant, non tot*
„ *Episcoporum censuram ei commisisset*. Hæc duo Patrum te-
„ stimonia adjungere volui, ut appareat quam male auctor
„ lib. de disciplina Ecclesiæ Archiepiscopo Parisiensi opponat,
„ omnino certum non esse, Presbyteros illos a Tito insti-
„ tutos Episcopos fuisse. *Forte unus erat*, inquit, *in Creta*
„ *Titus Episcopus, cæteri omnes Presbyteri tantum*. Enimve-
„ ro, ut notavit de Marca, Paulus statim Presbyteros illos

„ vocat Episcopos: cum namque versu sequenti ostendisset „ qualis esse debeat, qui instituendus est in aliqua Civitate „ Presbyter, statim subjungit]: *Oportet enim Episcopum sine* „ *crimine esse sicut Dei dispensatorem* &c. Quæ verba Ecclesia „ semper de Episcopis intellexit, ut juxta scripturam prout „ ab Ecclesia explicatur, Titus per singulas Civitates Epi- „ scopos constituerit: sicque unus toti Insulæ præfuit Ti- „ tus, singuli Episcopi singulis Civitatibus præpositi fuerint, „ sed Tito subditi, indeque recte Tito nomen Metropolitani „ a Parisiensium Archiepiscopo tributum sit.

„ Negat id ultimum auctor noster, quamvis fateatur „ *Titum toti Insulæ præfuisse*, *nam inde*, inquit, *inferri ne-* „ *quit Metropoliticam dignitatem ab Apostolis institutam fuis-* „ *se. Hoc enim privilegium erat Tito peculiare*, *nec ulli Se-* „ *di*, *aut Urbi alligatum*. Verum unde hausit auctor ille, „ Privilegium Titi nulli Sedi, aut Urbi alligatum fuisse? „ Ex quo antiquitatis monimento hoc collegit? Quo vete- „ rum testimonio dicta sua confirmare poterit? An quia „ non exprimitur in Sacris litteris Civitas, in qua Titus „ sedit? At numquid omnia in Sacris litteris continentur, „ quæ contigerunt? Cum Apostoli Episcopos instituerunt, „ eos certæ Civitatis Ecclesiæ præposuerunt, ut testatur Cle- „ mens Romanus Apostolorum Petri, & Pauli Auditor, ac „ Discipulus. Cum igitur Paulus Titum Episcopum in Cre- „ ta Insula creaverit, eum certe civitatis Ecclesiæ præpo- „ suisse oportuit, prout præpositum fuisse, Martyrologium Ro- „ manum his verbis affirmat. *In Creta Natalis S. Titi*, *qui ab* „ *Apostolo Paulo Cretensium Episcopus ordinatus*, *post prædi-* „ *cationis officium fidelissime consummatum*, *beatum finem* „ *adeptus sepultus est in Ecclesia*, *ubi a beato Apostolo di-* „ *gnus minister fuerat constitutus*. Ubi videre licet, Titum „ certæ Ecclesiæ fuisse addictum, quam Menologium Græ- „ corum ab Eminentissimo Cardinali Sirleto latine redditum, „ & ab Henrico Canisio Tom. 2. antiq. lectionum editum, „ testatur fuisse Ecclesiam Gortynensem totius Cretæ Metro-

polim:

„ polim: ita enim habet ad diem 25. Augusti. *Sancti Titi* „ *Episcopi Gortynæ urbis Cretæ Discipuli S. Pauli Apostoli.* „ & Menea: *S. Apostoli Titi Episcopi Gortynæ in Creta Di-* „ *scipuli S. Pauli Apostoli*: Unde Petrus de Natalibus lib. „ 7. cap. 108. *Titus Metropoli præsidebat*. Quare secundo „ Christi sæculo Philippus Gortinensium Episcopus tamquam „ præcipuus istius Insulæ Antistes habitus est, ut patet ex „ epist. Dionysii Corinthiorum Episcopi, qui teste Euse- „ bio lib. 4. cap. 23. *Ecclesiæ Gortinensium, & reliquis si-* „ *mul Ecclesiis Cretæ litteras scribens, Episcopum ipsorum* „ *Philippum magnopere prædicat*. Ubi Philippus Gortynen- „ sium Episcopus totius Cretæ Ecclesiis præpositus fuisse in- „ dicatur: quod alia de causa eidem tribui nequaquam po- „ tuit, quam quia ratione sedis Metropolitanæ totius Cre- „ tæ Ecclesiis præfuit, ut in opusculo de Episcoporum, „ & Metropolitanorum origine observat ipse Usserius Ar- „ machanus his verbis: *Unde apparet, tam illo tempore,* „ *quam succedente Gortynam Metropolim, & Episcopum ejus* „ *totius Insulæ fuisse Metropolitanum.*

Catholico huic doctissimo viro addere liceat, non tamen ad probationis robur, alium scriptorem heterodoxum Ecclesiæ Anglicanæ sectatorem Guilielmum Beveregium, qui adversus Presbyterianos scribens in Codice Canonum Ecclesiæ Primitivæ illustrato Lib. II. cap. V. de Metropolitanis agit, ipsorumque primatum ab Apostolis manasse propugnat, & de Cretæ Metropolitano hæc habet num. XIII. “ Idem di- „ cendum est de epistola ad Titum, quem totius Insulæ „ Cretæ primatem fuisse, sive primum Episcopum; ex ip- „ sis Divi Pauli ad eum verbis liquido constat, dicentis, „ *τούτου χάριν κατέλιπόν σε, ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ,* „ *καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην.* „ Tit. 1. 5. Hinc enim constat totam Insulam ejus curæ „ commissam fuisse: adeo ut penes ipsum esset, quidquid „ in ea deerat corrigere, atque etiam Presbyteros, sive „ Episcopos, ut constat e versiculo septimo, per singulas

Civi-

„ Civitates ordinare. Id enim phrasis illa κατὰ πόλιν clarissime significat, quemadmodum & κατ' Ἐκκλησίαν, Act. XIV. 23. Non mirum itaque est, quod D. Paulus ad illum solum hanc Epistolam miserit, cum is Metropolitanus esset, & primus totius Insulæ sive Provinciæ istius Cretæ Episcopus, quæ hodie Candia dicitur, centum urbibus olim clara, quarum Metropolis erat Gortyna.

„ Ex hisce videre est, quod D. Paulus cum Ecclesias a se aliisque Apostolis fundatas in fide Christiana instruere, & confirmare studeret, Epistolas vel ad totam in aliqua Provincia Ecclesiam, ut ad Romanos, & ad Galatas, vel ad Metropoliticam, vel primariam Provinciæ Ecclesiam, ut ad Corinthios, Ephesios, Colossenses, & Thessalonicenses; vel denique ad primum in Provincia Episcopum, Metropoli præfectum, ut ad Timotheum & Titum direxerit.

Post Imperii autem Romani translationem a Constantino Magno statutam peractamque, cum Byzantium Imperialis civitas constituta fuisset, ejus Sedes olim Episcopalis in Patriarchatum deinde erecta, fluxu temporis unum supra octoginta Provinciarum Orientalium Metropolitanos sibi subjectos habuit, eosque inter Gortynensem Archiepiscopum, cum cæteris Metropolitis, & Episcopis Orientalis Illyrici, ut innuit Doxopatrius Archimandrita in notitia Patriarchatuum anno 1043. jussu Rogerii Siciliæ Regis concinnata. *Creta sub Romano cum esset, sub Constantinopolitano facta est;* ac deinde in enumeratione Provinciarum sub Patriarcha Constantinopolitano decem Regno Cretensi Episcopatus assignat his verbis: *Crete habens Episc. X.* Porro inter Metropolitas Throno Constantinopolitano subjectos Gortynensis trigesimum locum obtinuit, ut constat ex Leonis Philosophi Imperatoris Novella, qua cuique ex Metropolitis locus assignatur. Ex trigesimo deinde ad trigesimum septimum descendit, ut testatur expositio Andronici Palæologi senioris, in qua notatur, quem locum teneant Metropolitanæ Patriarchatui Constantinopolitano subditæ. Edita fuit hæc

expo-

expoſitio ad calcem Codini Edit. Pariſienſis cura Jacobi Goar, in qua de Metropoli Cretæ hæc habentur.

λζ. Ὁ Κρήτις. καὶ ἄυτη λ' ὖσα εἰς λιτρο.

ἐπβὰχτθη. 37. *Cretæ : hæc ex trigeſimo loco ad trigeſimum ſeptimum devecta eſt.*

Cretæ itaque Inſulæ Metropolis remotiori ævo fuit urbs antiquiſſima Gortyna, quam Plinius & Ptolemæus inter urbes Cretæ mediterraneas recenſent, quamque Sophianus Gurtinam, Bellonius Metarcam, Stephanus Byzantius Lariſſam & Cremniam appellant. A Minoe celebratiſſimo Cretenſium Rege in vaſta planitie ædificatam fuiſſe ſcribit Strabo in Geogr. lib. X. unde Oppianus Cyneg. lib. II. dicit *in depreſſa terra* Gortyniam. Muris circumſeptam tradit Strabo Homeri authoritatem afferens: *Sita vero eſt in campo etiam urbs Gortyniorum, olim quidem fortaſſe muro cincta, ut Homerus quoque dixit: Cinctam Gortynaque muris. Poſtea muris funditus dirutis exinde absque mœnibus permanſit: nam Ptolomæus Philopator agreſſus eam muris circumdare, dumtaxat ad XXC. perduxit opus. Aliquando illud memorabilem habuit ambitum ad L. ſtadia.* Renovati a Ptolomæo muri opus contrahit Iſaacus Caſaubonus ad octo ſtadia : inveriſimile enim eſt, ait ipſe, ut qui urbis ambitum L. ſtadiorum aſſerit, muros ipſius nec dum abſolutos ad LXXX. ſtadia proferat. Barth. in Statii Theb. Tom. VII. p. 185. reſtitutum quidem putat murum ad LXXX. ſtadia, at in ſtatuendo urbis ambitu ſubductam fuiſſe Straboni notam numeri centenarii, proindeque Gortynæ circuitum ad CL. ſtadia perveniſſe. Sed fidem excedit, immanem adeo unius urbis ambitum fuiſſe, in ea Inſula, quæ alias IC. civitates numerabat. Georgius Phranza Protoveſtiarius lib. I. cap. XXXVI. aliter de mœnium reparatione non a Ptolomæo, ſed ab Inſulæ Magiſtratibus incepta ſcribit: *Gortyna in planitie ſita eſt mare Libycum ſpectans, a quo abeſt ſtadiis ſexaginta. Hæc antiquitus muris cincta fuit, quos injuria temporum labefactatos Magiſtratus reparare occæpit; ſed iis ad octo ſtadia productis, & ma-*

& magna ex parte absolutis opus interruptum est. Ex his porro Phranzæ dictis puto Casaubonum recte de octo solummodo stadiis reparati muri, Strabonis lectionem emendasse. Ut de urbis ambitu, ita de ejus fundatore dissentiunt Scriptores. Strabo enim, ut diximus, a Minoe, Pausanias a Gortynæ Teagetæ Arcadis filio, & Eustathius a Tauro Cretæ Rege, eo qui Europam Phænissam rapuit, conditam fuisse asserunt. Utcunque tamen de Gortynæ Urbis origine & circuitu res se habuerit, hoc certum exploratumque ex Historicis est, Gortynam de Insulæ Imperio cum Gnosiis decertasse, de quarum urbium dissidiis hæc affert Strabo libro decimo: *Hæ duæ civitates dum consentirent, reliquas urbes omnes sub se habuerunt, discordantes dissensionibus totam exagitaverunt Insulam, utri autem parti Cydonia accederet, ei maximum adferebat momentum. Gortyna in campo fuit sita, muris fortasse olim munita, ut Homerus ait: cinctam Gortynaque muris*. Quum autem Romani universæ Insulæ imperium obtinuissent, Gortynam Regni Cretensis caput & Metropolim constituerunt, in cujus dignitatis possessione stetit, donec furenti Agarenorum rabie ad solum prostrata, Candacem urbem ab ipsis Agarenis erectam decoris, & Principatus sui hæredem, ut inde dicemus, habuit.

Distat Gortyna (ut ait Strabo) *ab Africo mari, & Lebene* navali suo ad stadia XC. Habebat & aliud emporium *Matallum* ab ea, CXXX. stadiis dissitum. Utrumque Gortynæ navale seu emporium memorat Niger in Comment. qui Mataliam seu Matallum a Gortyna *sexdecim millia passuum*, Lebenam vero *undecim millia passuum* distare scribit. Ubi vero Gortynam enuntiat, hæc de ipsa affert: *Gortyna præterea, quæ ampla & illustris civitas fuit*, 16. *mil. pass. pulcris, ut Homerus ait, muris cincta ab Aphrico mari circiter* 12. *in campo sita, quem Metsaream vocari diximus, amne Lenæo infusa ex propinquis montibus ex oriente, & hinc in Electra cadente flumen. In qua teste Plinio fuisse juxta fontem Platanum unam insignem nusquam folia dimittentem, quod Theophrastus*

in

in historia arborum scribit, sub qua Græci Jovem cum Europa concubuisse ajunt, ex quo urbs Elotis prius est dicta (sic enim apud Cretenses Europa vocabatur) dein Larissa, postea Crymnia, & ultimo loco Gortyna a Gortyno Heræ appellata.

Præclarissimæ olim civitatis amplitudo, & magnificentia satis apparet ex iis, quæ supersunt ruderibus, quorum descriptionem eruditissime protulit in suo Dictionario Geographico Martinierius. Luculentius tamen ipsius urbis ruinas, & pretiosa marmorum fragmenta hac illac dispersa describit Tournefortius in epistola secunda sui per Orientem itineris, ubi & loca notat, in quibus & antiquissima Idolorum delubra, & Sacrum Metropoliticum Templum olim exsurgebant. Diligentem authoris enarrationem Gallico sermone exaratam non abs re puto hic in Latinum versam efferre.

„ Distant Gortynæ rudera sex millia passuum a Monte „ Ida, jacentque ad radices collium, qua hiat aditus in „ subjectam Messareæ planitiem, ubi præ cæteris totius In„ sulæ locis messes felicius crescunt. Temporis edacitas non „ omnia sustulit antiqui splendoris vestigia, sed rudera hæc „ ipsa sine animi dolore quis videat? Agricolæ aratra du„ cunt, & sua urgent opera, Pastores vagantur cum gre„ gibus inter tot ac tanta marmorum frusta, jaspidis scili„ cet, & Numidici affabre admodum elaborati. Magnis il„ lis viris, qui splendida adeo ædificia erexerunt, subiere „ miseri ovium custodes, quibus animus deest ad venandum „ Lepores vix non inter crura prætereuntes, & pernices, „ quas pedibus pene conculcant.

„ Emicant adhuc inter ruinas reliquiæ superstites unius „ ex Urbis portis, & quamquam pulcriora inde marmora „ avulsa sint, pars tamen ædificii olim magnificentissimi „ adhuc dignoscuntur. Mænia quæ proxima adjacent sunt „ ea fortassis, quæ Ptolemæus Philopatis Ægypti Rex ex„ trui jussit, suntque ampli aggeris & lateritia, licetque „ inde colligere hanc urbis partem inter elegantiores fuis-

„ fe. Duas vidimus Numidici columnas octodecim pedes „ longas, nec longe affurgebant ftilobatæ multi duplici or- „ dine digefti, & fpatiis femper æqualibus inter fe diffiti „ ad fulciendas columnas in atrio cujuslibet Templi. Hac „ paffim & illac jacebant Capitella, atque Epiftillia. Tem- „ plum Dianæ hoc forte fuit, de quo fupra, aut ædes Jo- „ vi facra, ubi Menelaus facrificium peregit fimul ac He- „ lenæ conjugis raptum audivit, ut a Ptolemæo Epheftione „ narratur, e cujus fcriptis decerpta quædam, & in com- „ pendium redacta Photius nobis fervavit. Templum A- „ pollinis, de quo in Geographia meminit Stephanus, in „ urbe media furgebat, propterea ab eo, quem defcribi- „ mus loco longe diftabat. Inter columnas fub ruderibus „ femifepultas quædam funt eximiæ plane pulchritudinis „ pars cilindricæ, pars in fpiras celte circumductas convolutæ. „ Craffioris diametri quæ funt, majorem illum non habent „ duobus pedibus & unciis aliquot; Turcæ abduxerunt me- „ liores. Ab his ruderibus intervallo duplicis jactus pilæ „ plumbeæ e fiftula ferrea difplofæ pagus eft, ubi horto- „ rum portæ inter duas antiquas columnas continentur, „ quibus ad prohibendum ingreffum ligna interferuntur. „ Pago quidem nomen eft Alona, fed rus Decem Sancto- „ rum cæpit indigitari, poftquam totidem ex accolis illu- „ ftres Chrifti athletæ Martyrii palmam Decio Imperante „ obtinuerunt. Hæc funt eorum nomina Theodulus, Satur- „ ninus, Eupolus, Gelafius, Eunicianus, Zeticus, Cleome- „ nes, Agathopus, Bafilides, Evariftus. Sacra pagi ædes an- „ tiquis columnis abundat, nec tamen Martyrum fepul- „ crum in ea vifitur amplius, de quo meminit Conftantini „ Porphyrogeniti continuator. Martyres ipfi in tabula picta „ aræ majoris reprehefentantur, fed in eadem omnes cor- „ poris configuratione, atque in uno eodemque ordine re- „ cti ac ftantes perinde, ac fi effent valli defixi. Anniver- „ farium illis Feftum celebratur a Græcis & Latinis die 23. „ Decembris.

„ In-

„ Inter Gortynæ ruinas supersunt columnæ Jaspidis albo-
„ rubri non dissimilis a Jaspide Conii ad Ligerim. Jaspidem
„ vidi prorsus similem Campano, qui hortos regios ad Ver-
„ salliam exornat. Simulacra superfuere admodum pauca,
„ elegantiora enim a Venetis avecta fuere. Simulacrum in
„ urbe Candia, quod fonti publico impositum est prope
„ Delubrum Turcicum (vulgo Moschea) & secus nundi-
„ narum locum, ab his ruderibus ablatum est, cujus pa-
„ ludamentum egregium, capite autem caret, Turcæ enim
„ execrantur reprehesentata animantium capita, iis exce-
„ ptis, quæ in nummis vident, pecuniam enim præ cæteris
„ terrarum populis perdite amant. Terram in quodam cam-
„ po dimoventes statuam marmoream, sed tantum dimi-
„ diam deteximus, cujus vestes, crura, & extremi pedum
„ digiti omnia erant ad leges artis accuratissime sculpta.

Ex his desolatæ urbis ruinis deductæ fuerunt antiquissimæ Epigraphes Græcæ, quæ in Codice Vaticanæ Basilicæ signato num. 1759. pag. 134. asservantur; quas Eruditorum studio exhibendas puto; quamvis earum aliquæ a Clariss. inscriptionum collectore Grutero (interdum tamen diversæ) editæ fuerint; quapropter Vaticanis non abs re puto Gruterianas Epigraphes adjicere.

Extra portam Gortynæ Urbis in ipsis ruinarum vestigiis.

α. Εσπερίης πάσης χθονός ὄβριμον ἰθυντῆρα
Μαρκελλῖνον ὁ θρασὶς μάρψε μόρος ταμίν — ἄθρει θαῤῥαλέων
Ἑλλάδος ἀγλαὸν ἔρνος, ὃς εὐδοκίῃ κυκλάδων γῆς, — καὶ ἀρωγῇ
Χουφίζων πολίας θῆκεν ἐλαφοτέρας
Τοὔνεκα καὶ προθύροισι δίκης ἐπιμαρτύρῳ θεσμῶν — ἐπιμάρτυρα
Βουλῆς κάπυρος ςῆσεν ἐφημοσύνη. — βουλῇ καὶ πύῤῥου θῆκεν ἐφημοσύνη.

Extat eadem Epigraphe apud Gruterum pag. MXCVI. num. 8. simul cum ipsius Latina interpretatione prout hic afferimus:

In ruinis Gortynæ in Creta in vestigiis Hippodromi.

ΕCΠΕΡΙΗC ΠΑCΗC ΧΘΟΝΟC ΟΒΡΙΜΟΝ ΙΘΥΝΤΗΡΑ
ΜΑΡΚΕΛΛΟΝ†Ο ΘΡΑΣΥΣ ΜΑΡΨΕ ΜΟΡΟC ΤΑΜΙΗΝ
f. ΘΡΑΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΟC ΑΓΛΑΟΝ ΕΡΝΟC ΟC ΕΥΔΟΚΙΗΙ ΚΥΚΛΑ-ΔΩΝ ΓΗC
ΚΟΥΦΙΖΩΝ ΠΟΛΙΑC ΘΗΚΕΝ ΕΛΑΦΡΟΤΕΡΑC
ΤΟΥΝΕΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΘΥΡΟΙΣΙ ΔΙΚΗΣ ΕΠΙΜΑΡΤΥΡΑ ΘΕΣΜΩΝ
ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΠΥΡΡΟΝ ΘΗΚΕΝ ΕΦΗΜΟCΥΝΗ.

Vertit sic Furlanus.

Marcellum Hesperiæ ductorem fortia facta
Quæstorem insignis fecit & ipse labor:
Grajugenam clarum qui rexit Cycladas omnes,
Utque agerent statu liberiore dedit.
Illi ideo Pyrrhi decreto & lege Senatus
Justitiæ hoc signum ponitur ante fores.

Grutero Pigafetta.

Εικονα

β Εικόνα τήνδ' ἐσάθρει πελέει τοῦ ἀγνοῦ ὑπέρχου
Ὅς Κρητῶν πόλιν ἣν μοῦνος ἔθηκα νέην ἐς
Ἀγχίθυρος δ' ἕσηκα δίκης κριντοῖσι γὰρ εἰμὶ
Ἤπιος ἠθιδίκοις, τοῖς δ' ἀδικοῦσι δέος
Στῆσε δὲ Καλλίνικος ἐνείτι δόγματι νήσσου
Γαίης Ἰλλυρῖδος δεύτερον ἥλιον

Et hæc inscriptio legitur apud Gruterum pag. MXCVIII. num. 6. cum interpretatione Furlani, quam exhibemus:

Gortynæ ruinis in Creta.

ΕΙΚΟΝΑ. ΤΗΝΔ. ΕΓΑΘΡΕΙ ΠΕΛΕΤΑΙ. ΔΕ. ΤΟΥ. ΑΓΝΟΥ. ΥΠΑΡΧΟΥ.
ΕΣ. ΚΡΗΤΩΝ. ΠΟΛΙΝ. ΗΝ. ΜΟΥΝΟΣ. ΕΘΗΚΑ. ΝΕΗΝ
ΑΓΧΙΘΥΡΟΣ. Δ. ΕΣΤΗΚΑ. ΔΙΚΗΣ. ΠΕΛΑΣ. ΕΙΜΙ. ΚΡΙΤΗΣ. ΓΑΡ
ΗΠΙΟΣ. ΙΘΥΔΙΚΟΙΣ. ΤΟΙΣ. Δ. ΑΔΙΚΟΥΣΙ. ΔΕΟΣ.
ΣΤΗΣΕ. ΔΕ. ΚΑΛΛΕΙΝΙΚΟΣ. ΕΝΗΗΣ. ΔΟΓΜΑΤΙ. ΝΗΣΟΥ
ΓΑΙΗΣ. ΙΛΛΥΡΙΔΟΣ. ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΗΕΛΙΟΝ.

Furlanus sic vertit:

Hic Pelei posita est Justi Prætoris imago
Quem merui Cretæ solus in urbe novum.
Justitiæ ante ædem quod justis æquus, iniquis
Judicibus contra jure timendus eram.
Callinici cura Cretum, sed lege Senatus
Illyrici semper gloria magna soli.
Pigafetta Grutero.

γ Γανίκιον Βάσσον τὸν λαμπρότατον ἀνθύπατον
καμπανίας δόγματι τοῦ κοινοῦ πάσης τῆς ἐπαρχίας.
Οἰκουμένιος δοσίθεος ἀσκληπιόδοτος ὁ λαμπρότατος
ὑπατικὸς ἐν τῆς Κρητῶν ἐπαρχίας ἀνέστησεν.

δ Κόιντον Καικίλον Ρουφεῖνον τὸν κράτιστον
ἀνθύπατον Κρήτης καὶ Κυρίνης ΕΕΞΙΩ
Κυντίλιος Πύῤῥος τὸν φίλον
ἀναξιμενὴς εὐγύστρατον μιλήσιος.

Hæc

Hæc apud Gruterum pag. MXCI. num. *6*.

Gortynæ in Creta.

ΚΟΙΝΤΟΝ . ΚΑΙΚΙΛΙΟΝ . ΡΟΥΦΕΙΝΟΝ
ΤΟΝ . ΚΡΑΤΙϹΤΟΝ . ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ
ΚΡΗΤΗϹ . ΚΑΙ . ΚΥΡΙΝΗϹ
ΚΥΝΤΗΛΙΟϹ . ΠΥΡΡΟϹ . ΤΟΝ . ΦΙΛΟΝ

Furlanus ſic latinum fecit:

Quinto Cæcilio Ruffino,
Cretæ ac Cyrenæ Proconſ.
Opt. Quintilius Pyrrbus amico P.

ε̃ Υ. Φλ ὑπάτιον τὸν λαμπρότατον ἀπὸ ὑπάτων ϰ̀ ἀπὸ ἐπάρχων πραιτωρίου, δόγματι τοῦ κοινοῦ πάσης τῆς ἐπαρχίας Οἰκουμένιος δοσίθεος ἀσκληπιόδοτος ὁ λαμπρότατος ὑπατικὸς τῆς Κρητῶν ἐπαρχίας ἀνέστησεν.

Epigraphen hanc profert Gruterus pag. MXCIII. verſ. 4. hoc modo:

Gortinæ.

Υ. ΦΛ. ΥΠΑΤΙΟΝ . ΤΟΝ . ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ . ΑΠΟ
ΥΠΑΡΧΩΝ . ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ . ΛΟΓΜΑΤΙ . ΤΟΥ
ΚΟΙΝΟΥ . ΠΑϹΗϹ . ΤΗϹ . ΕΠΑΡΧΙΑϹ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟϹ . ΔΟϹΙΘΕΟϹ . ΑϹ
ΚΛΗΠΙΟΔΟΤΟϹ . Ο . ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟϹ
ΥΠΑΤΙΚΟϹ . ΤΗϹ . ΚΡΗΤΩΝ . ΕΠΑΡ
ΧΙΑϹ . ΑΝΕϹΤΗϹΕΝ.

Furlanus vertit:

Flavium virum conſularem clariſſimum & præfectum prætorii totius Provinciæ Senatusconſulto Oecumenius Doſitheus Aſclepiodotus clariſſimus Cretenſis Provinciæ conſularis erexit.

ς̃ Ἀγόριον Πραιτέστατον τὸν Λαμπρότατον ἀπὸ ἐπάρχων τῆς Βασιλευούσης τῶν νησῶν, δόγματι τῆς λαμπρᾶς γορτινίων Βουλῆς, Οἰκουμένιος Δοσίθεος Ἀσκληπιόδοτος ὁ Λαμπρότατος ὑπατικος ἀνέστησεν.

Ita-

Ita autem legitur in collectione Gruteriana pag. MXC. num. 11.

Gortynæ in Creta.

ΑΓΟΡΙΟΝ. ΠΡΕΤΕΣΤΑΤΟΝ. ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ
ΕΠΑΡΧΩΝ. ΤΗΣ. ΒΑΣΙΛΕΤΟΤΣΗΣ. ΤΩΝ. ΝΗΣΩΝ
ΔΟΓΜΑΤΙ. ΤΗΣ. ΛΑΜΠΡΑΣ. ΓΟΡΤΓΝΙ. ΒΟΤΛΗΣ
ΟΙΚΟΤΜΕΝΙΟΣ. ΔΟΣΙΘΕΟΣ. ΑΣΚΛΗΠΙΟΔΟΤΟΣ
Ο. ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΣ. ΤΠΑΤΙΚΟΣ. ΑΝΑΣΤΗΣΕΝ.

ἵ Βαλέριον Σεβῆρον τὸν λαμπρότατον ϗ μεγαλοπρεπέςατον ἔπαρχον τῆς Βασιλευουσης ῥώμης δόγματι τοῦ κοινοῦ τῆς Κρητῶν ἐπαρχίας, Ὀικουμένης Δοσίθεος ἀσκληπιοδοτος ὁ Λαμπρότατος ὑπατικὸς ἀνέςησεν.

In Thesauro Veter. Inscript. Gruteri ita habetur pag. MCIII. num. 1.

Gortynæ.

ΒΑΛΕΡΙΟΝ. ΣΕΒΗΡΟΝ. ΤΟΝ. ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ ΚΑΙ
ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΝ. ΕΠΑΡΚΟΝ. ΤΗΣ. ΒΑΣΙ
ΛΕΤΟΤΣΗΣ. ΡΩΜΗΣ. ΔΟΓΜΑΤΙ. ΤΟΤ. ΚΟΙΝΟΤ
ΤΗΣ. ΚΡΗΤΩΝ. ΕΠΑΡΧΙΑΣ
ΟΙΚΟΤΜΕΝΙΟΣ. ΔΟΣΙΘΕΟΣ. ΑΣΚΛΗΠΙΟΔΟΤΟΣ
Ο. ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΣ. ΤΠΑΤΙΚΟΣ. ΑΝΕΣΤΗΣΕΝ.

Furlanus Latine.

Valerium Severum clarissimum magnificentissimumque imperantis Romæ Præfectum Cretensium Provinciæ Senatusconsulto Oecumenius Dositheus Asclepiodotus consularis clarissimus erexit.

ἥ Πούπλιον Σεπτίμιον Γέταν ταμίαν καὶ ἀντιςρατηγόν.
Κρήτης καὶ Κυρήνης Ἀντώνιος Παραιβάτης ϗ Τέττιος
Μακεντῖνος Μαγενῆς Σόλονος οἱ Ἀγοράνομοι τὸν φίλον.

Et hanc videre est in Thesauro Gruteriano pag. MXCIX. num. 7.

Gorty-

Gortynæ.

ΠΟΥΒΛΙΟΝ . ΣΕΠΤΙΜΙΟΝ
ΓΕΤΑΜ . ΤΑΜΙΑΝ . ΚΑΙ
ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΙΓΟΝ
ΚΡΗΤΗΣ . ΚΑΙ . ΚΙΡΗ
ΝΗΣ . ΑΝΤΟΝΙΟΣ . ΠΑΡ
ΑΙΒΑΤΗΣ . ΚΑΙ . ΤΕΤΤ
ΙΟΣ . ΜΑΚΕΡ . ΚΑΙ . ΤΕΙ
ΜΑΓΕΝΗΣ . ΣΟΛΩ
Ν . ΟΙ . ΑΓΟΡΑΝΟΜΟΙ ΤΟΝ
ΦΙΛΟΝ.

Furlanus latine.

Publio Septimio Cretæ Quæstori, & Proprætori Cretæ ac Cyrenæ, Antonius Parebatus & Tettius Macrinus Timagenesque Solonis F. Aediles amico p.

θ Οκτηνα πανευσεβων. υς Con sc vi α vii
ἐφεςῶτος τῆ σπυδῆ τῆς βασιλικῆς κλλιτον τοῦ
λογιςοῦ τῆς μητροπόλεως

ῖ Ἐπισιγιλίου τὸν λαμπροτατον σκρινιαρίου ϗ πατρὸς τῆς ποαγενε.
ονιλος ϗ ὀπετος. ινα. ιν. πιγεωργ' συμπραξον ιωαννου. συτο ϗ
ἑλλάδι

ια Ετει θυοδώρυ τοῦ ἁγίου Αρχιεπισκόπου Κανκλίου τοῦ περβάσσου ἀνθυπατον, ευτυχῶς ανενεώθη οὗτος ὁ τεῖχος ὑπὸ Φλαππίωνος τῶν λαμπροτάτου.

Epigraphen hanc quam Tournefortius in ſuo Orientis Itinerario Tom. I. Epiſt. 2. inſeruit, mox iterum afferemus ad Theodorum Epiſcopum Gortynæ.

ἰν δ β
ιβ Μανοῦ μοναχοῦ, ϗαὶ τῶν αδελφῶν. ἀυτοῦ, Παντιμίμου
μοναχοῦ ϗαὶ τῆς ἀδελφῆς ἀυτοῦ καταφυγῆς.
ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ανδρονίκου τοῦ παλαιολόγου
επι . γ ω α .
ἐν δὲ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οικονίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιῦ χῦ
ϥ β γ β

Præ-

Præter eas, quas superius attulimus, alia Gortynæ in Creta reperta inscriptio affertur a Grutero pag. MXC. num. 20. & est.

Gortynæ in Creta.

ANIKION . ΒΑΣΣΟΝ . ΤΟΝ . ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ
ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ . ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ . ΔΟΓΜΑΤΙ
ΤΟΥ . ΚΟΙΝΟΥ . ΠΑΣΑΣ . ΤΗΣ
ΕΠΑΡΧΙΑΣ . ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΣ . ΔΟΣΙΘΕΟΣ
ΑΣΚΛΗΠΙΟΔΟΤΟΣ . Ο . ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΣ
ΥΠΑΘΗΚΟΣ . ΤΗΣ . ΚΡΗΤΩΝ
ΕΠΑΡΧΙΑΣ . ΑΝΕΣΤΗΣΕΝ

Omnes superius allatæ ex Gruteriana collectione epigraphes ab Honorio Belli Medico, primum Philippo Pigafettæ transmissæ fuerunt, & deinde eas ex Pigafettæ munere obtinuit Janus Gruterus ipsarum vulgator. His adjiciendam puto aliam inscriptionem, quæ laudati Honorii diligentiam effugit, quamque in suo Orientis Itinerario affert Tournefortius Tom. I. epistola II. in qua etiam ipsius Epigraphes interpretationem exhibet hoc modo:

ΠΕΤΡΟΝΙΟΝ ΠΡΟΒΟΝ
ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ
ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ ΚΑΙ
ΑΠΟΥΠΑΡΧΩΝ ΠΡΑΙΤΩΡΙΩΝ
Τ' ΔΟΓΜΑΤΙ ΤΗϹ ΛΑΜΠΡΑϹ
ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ ΒΟΥΛΗϹ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟϹ ΔΟϹΙΘΕΟϹ
ΑϹΚΛΗΠΙΟΔΟΤΟϹ
ΟΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟϹ ΥΠΑΤΙ
ΚΟϹ ΑΝΕϹΤΗϹΕΝ

IDEST

Petronio Probo Illustrissimo Proconsuli & Præfecto Prætorii ex Decreto Illustris Gortynæ Senatus Oecumenicus Dositheus Asclepiodotus Illustrissimus Consularis erexit.

Iis quoque adjiciam aliam epigraphen ad civitatem Gortyniorum ſpectantem, quam pag. IↃCXL. Theſauri Veterum inſcriptionum num. 2. affert cum ſua latina interpretatione Clariſs. Muratorius.

D E L P H I S

Ex eisdem Schedis Cyriaci miſit prælaudatus Abbas Compagnonius.

„ Η. ΠΟΛΙΣ. Η. ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ. ΤΙΒ. ΣΚΑΝΔΙΛΑΤΙΝΟΝ. ΖΩ-
„ ΣΙΜΟΝ
„ ΝΕΙΚΗΣΑΝΤΑ. ΠΥΘΙΑ. ΠΥΘΑΥΛΑΣ. ΚΑΙ. ΧΟΡΑΥΛΑΣ. ΠΡΩ-
„ ΤΟΝ. ΑΠ. ΑΙΩΝΟΣ
„ ΤΗ. ΑΥΤΗ. ΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ. ΡΩΜΗΝ. ΠΥΘΑΥΛΑΣ.
„ ΑΚΤΙΑ.
„ ΧΟΡΑΥΛΑΣ. ΙΣΘ .... ΑΡΜΕΝΙΑ. ΔΙΑ. ΚΟΙΝΟΝ. ΕΛ-
„ ΛΗΝΩΝ
„ ΠΥΘΑΥΛΑΣ. ΚΑΙ. ΧΟΡΑΥΛΑΣ. ΝΕΜΕΙΑΝ. ΠΥΘΑΥΛΑΣ
„ ΟΥΡΑΝΙΑ. Β. ΚΟΙΝΟΝ. ΑΣΙΑΣ. ΙΓ. ΚΟΙΝΟΝ. ΚΗ
„ ΜΓ. ΠΥΘΑΥΛΑΣ. ΧΟΡΑΥΛΑΣ. Δ. ΠΑΝΤΩΣ. ΚΑΙ. ΑΛΛΟΙΣ

IDEST

„ *Civitas Gortyniorum Tiberium Scandilatinum Zoſimum*
„ (Honorat)
„ *Qui Vicit Pythia Pythaulas Et Choraulas, Primus Ab Hominum Memoria,*
„ *Atque In Eodem Quinquennali Certamine* (Vicit) *Romæ Pythaulas, Actiaca,*
„ *Choraulas, Iſthmica....... Per Commune Græcorum*
„ *Pythaulas, Et Choraulas. Ad Nemeam Pythaulas*
„ *Urania II. Ad Commune Aſiæ XIII. Ad Commune Ce....*
„ *XLIII. Pythaulas, Choraulas IV. Omnino Et In Aliis.....*
„ ....

„ De Gortynia ſive Gortyna inclita Civitate Cretæ heic „ agi cenſeo potius, quam de Gortynia Macedoniæ, aut de „ Gortyna Arcadiæ. En varia Ludorum genera apud Græ-

„ cos,

„ cos, quos aliis illustrandos relinquo. Sed optandum erat,
„ ut hæc haberemus illæsa a temporum injuriis, atque ac-
„ curatius exscripta.

Hujus igitur florentissimæ olim & nobilissimæ civitatis Præsules Metropolitas, quotquot ex vetustis documentis licuit haurire, recensebo; a Divi Titi tempore usque ad fœdissimam Saracenorum irruptionem, qua enarrata, successores Archiepiscopos in Candace novissima Insulæ Metropoli sedentes tum Græci, tum Latini ritus enuntiabo. Verum cum nullus opportunior eveniat locus, non abs re erit, ante ipsas Episcoporum series, ad Apostolicæ Ecclesiæ, & nobilissimæ Insulæ præclarum decus, disposita in Menologii formam afferre eorum Sanctorum nomina, & elogia, qui Cretam patriam habuerunt, vel in ipsa Insula Episcopatum, aliudve Ecclesiasticum & spirituale munus exercuerunt.

Pridie Nonas Januarii. In Creta Natalis S. Titi (*a*) qui ab Apostolo Paulo Cretensium Episcopus ordinatus post prædicationis officium fidelissime consumatum, beatum finem adeptus, sepultus est in Ecclesia, ubi a Beato Apostolo dignus minister fuerat constitutus.

(*a*) De Sancto Tito primo Gortynensium Archiepiscopo, & totius Insulæ Metropolitano mox dicendum erit, absoluto Menologio.

Nonis Januarii. In Monasterio Acritensi Sancti Gregorii Cretensis (*a*) Monachi, qui post sacras peregrinationes, & admirabilem vitæ austeritatem meritis & virtutibus clarus quievit in Domino.

(*a*) Sancti hujus Monachi fastis Latinorum ignoti acta meritaque efferunt Menæa Græcorum, ex quibus in opere Bollandiano relata leguntur. Ea iterum vulgamus, ut ex ipsis præsertim patria sancti viri innotescat.

„ Traxit hic genus ex nobilissima Cretensium Insula, re-
„ ligiosissimis parentibus Theophane & Juliana ortus. Cum-
„ que haud parum temporis litterarum studiis impendisset,
„ jussus est a parentibus pecus pascere, sed ille jam olim

„ cœlesti desiderio incensus, relicta patria, Seleuciam se
„ contulit, & inibi non exiguo tempore, modico pane &
„ acqua vitam toleravit. Sexto autem, & vigesimo ætatis
„ anno (qua tempestate Leo Imperator sacrarum Imaginum
„ hostis & eversor vitam abrupit, & Catholica religio re-
„ spiravit, suæque libertati est reddita) Hierosolymam pro-
„ fectus, locaque sacra cum ingenti affectu veneratus, quam
„ multa & gravia cum ab Saracenis cum Judæis totis an-
„ nis duodecim perpessus sit, litteris tradi non potest ab eo
„ qui epitomas dumtaxat, & brevitatem sectatur. Dein-
„ de discedens se Constantinopolim transtulit, ubi sumpto
„ Angelico habitu (idest Monastico) corpusculum suum ab-
„ stinentia, & jejunio domuit. Postquam autem extincto
„ Stauratio Michael Imperium tenuit, & S. Nicephorus
„ Ecclesiæ gubernacula tractavit, missus est Michael Con-
„ fessor Synadorum Episcopus Romam ad Sanctissimum Pon-
„ tificem. Hic Constantinopoli cum B. Gregorio collocutus,
„ secum illum, cum Roma rediisset, ad sanctissimum Cœ-
„ nobium, quod est in Acrita, duxit, illicque religiosis vi-
„ ris adjunxit: ubi unica contentus tunica sine calceamen-
„ tis, in storea ex junco contexta somnum cepit, & post
„ biduum, aut triduum aliquid panis & aquæ libavit, vel
„ gustavit potius. Tum in altissimam fossam descendit, ibi-
„ que turbatum, & miserabilem Ecclesiarum statum mul-
„ tis lacrymis longo tempore deflevit. Ex qua rursus emer-
„ sus, angustissima se cella conclusit, unica pelle tectus,
„ dolium, quod in horto stabat, aqua replevit; noctu abie-
„ cta tunica illud ingressus, ibi psalterium recitavit, rur-
„ susque egressus est, atque hoc tota vita sua factitabat.
„ Cumque ita præclare pro æterna vita certasset, animam
„ suam in manus Domini commendavit.

Octavo Idus Januarii. Famaugustæ in Cypro depositio Sancti Petri Thomæ Ordinis Carmelitarum (*a*) & Ecclesiæ Constantinopolitanæ Episcopi, qui post plures de Sanctæ Crucis inimicis victorias, postque plura conscripta volumina ac patrata

trata miracula, die & hora a se prædictis obdormivit in Domino, cujus festivitas decimoquinto Kalendis Martii celebratur.

(*a*) Hoc elogio enuntiatur memoria Sancti Petri Thomæ in Martyrologio Carmelitarum Excalceatorum recens anno 1748. Romæ ad calcem Martyrologii Romani impresso; quum autem in toto Carmelitarum Ordine, cui nomen dedit, officio duplici colatur, ejus festum alligatum fuit diei xv. Februarii. Vita hujus Sancti a Philippo Masserio Regni Cypri Cancellario concinnata legitur inter Acta Sanctorum Tom. I. Januarii ad diem vi. nonnulla etiam de ipso afferenda erunt in serie Archiepiscoporum Cretensium. Ideo autem inter Sanctos ad Insulam Cretam spectantes recensetur, quia plurimos pro extirpandis in ipsa Insula hæresibus exantlavit labores, & persecutiones multas ab incolis pro veritatis defensione sustinuit; cumque ad Fidei puritatem Cretenses reduxisset, eorum Metropolitanus Archiepiscopus constitutus fuit.

Quarto Nonas Februarii, Memoria Sancti Patris Nostri (*a*) Confessoris Basilii Archiepiscopi Thessalonicensis Athenis oriundi.

(*a*) Ita in Menæis Græcorum ad diem II. Februarii. Ad Cretam spectare aliquo modo Sanctum hunc putamus, quia sicuti notat ad hanc diem Bollandus: *Fuit is* (*ut tradit Nicetas cognomento David in vita Sancti Ignatii Patriarchæ Constantinopolitani*) *antea in Creta Episcopus*, *verum Agarenis eam Insulam invadentibus Thessalonicam translatus est*. Quam autem Ecclesiam in Creta administrarit, incompertum est. Iterum de eo agendum in serie Archiepiscoporum Gortynensium illustrata: de tempore, quo ad Thessalonicensem Sedem translatus fuit, agit erudite Bollandus Tom. I. Februarii pag. 242.

Pridie Nonas Februarii, Sancti Nicolai Cydoniensis (*a*) ex Ordine Acæmetarum Monachus, qui Constantinopoli in Monasterio Studii ob præclaras virtutes Archimandrita constitutus,

tus,

tus, plurimas ab Iconoclastis ob Sanctorum Imaginum cultum toleravit passiones, & deinde meritis & sanctitate clarus in pace quievit.

(*a*) Vitam Sancti Abbatis contexuit Monachus quidam anonymus ex Monasterio Studii, Sancto Nicolao fere suppar, ejusque discipulis coævus, quam in Latinum vertit Franciscus Combefisius, legiturque vulgata cum notis in opere Bollandiano ad diem IV. Februarii. Ex his actis, ut notat Godefridus Henschenius, Græci, qui ejus celebrem memoriam ipsa die IV. Februarii agunt, desumpserunt, & in Menæis protulerunt illustre elogium, quod ab Henschenio vulgatum, hic quoque ad Sanctissimi viri gloriam iterum proferre æquum puto. " Sanctus hic in Insula Creta natus (*in urbe Cydone*,
„ *ut testatur Monachus Studita*) cum Theophanem cognatum
„ suum vellet videre, Constantinopolim advenit, eumque
„ inter Fratres Studii connumeratum reperiens, & ipse Mo-
„ nasticam vitam amplectitur. Per omnem vero institutio-
„ nem progressus, accuratissimeque monasticæ educationis
„ formam edoctus sacerdotio initiatur. Ad summum enim
„ virtutis gradum pervenerat. Quid vero deinde? Cum
„ Theodoro Monasterii Præposito Divinus Nicolaus exilio
„ mulctatur. Unde revocati, a Leone merito ferinum no-
„ men adepto, Christique hoste, quod cultores sacrarum
„ imaginum essent, taureis cæduntur. Deinde carceri inclu-
„ duntur, rursumque examinati flagellantur, ac vincti in car-
„ cerem retruduntur. Tribus vero annis in carcere illo de-
„ tenti, & fame, & siti, & nuditate conflictati, Smyrnam
„ ablegantur: ibique flagris cæsi, pedibus ligno insertis in
„ carcerem projiciuntur. Viginti vero mensibus elapsis Leo
„ defunctus est, atque ad alterius vitæ tribunalia missus.
„ Tunc Beati Christi Confessores dimissi Chalcedonem con-
„ tendunt, & ter beatum Nicephorum cum salutassent, am-
„ bo isthic degunt. Sed paullo post imperante Michaele Cæ-
„ sare in Prasen ablegantur, dein Acritam, ubi multis cer-
„ taminibus probatus Theodorus ad Dominum emigravit.

Sed

„ Sed Cæsare vitam relinquente, filioque ejus Theophilo in
„ imperium succedente, in Sanctos bellum recruduit. Ve-
„ rum ipso etiam Theophilo e vita decedente, & Theodora
„ religiosissima, ejusque filio imperium suscipientibus, pace-
„ que stabili facta, postquam Basilius Macedo imperium ac-
„ cepit, Sanctum hunc Nicolaum multorum certaminum vi-
„ ctorem, multis obtestationibus inductum Studitarum Præ-
„ positum constituit. Cum ergo talia ac tanta certamina san-
„ ctissimus hic Nicolaus confecisset, multis attritus incom-
„ modis anno vitæ quinto & septuagesimo, in pace requievit.

Tertio Idus Aprilis, Gortynæ in Creta Sancti Philippi Episcopi (*a*) vita & doctrina clarissimi, qui tempore Marci Antonii Veri, & Lucii Aurelii Commodi Ecclesiam sibi creditam regens, a furore Gentilium, & Hæreticorum insidiis eandem tutatus est.

(*a*) Mentionem de eo agit Sanctus Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, aliosque authores Philippi Gortynensis memoriam afferentes memorant Baronius in notis ad Martyrol. Romanum, & Biographi Antuerpienses in Actis Sanctorum ad diem XI. Aprilis. Ipsum laudat Nicephorus Hist. lib. IV. cap. VIII. testimonium ipsius Pastoralis sollicitudinis afferens ex epistola S. Dionysii Corinthiorum Episcopi.

Quarto Nonas Julii, Sancti Andreæ ex Monaco Hierosolymitani Monasterii ob sanctitatis & doctrinæ merita Archiepiscopi Cretensis (*a*), qui meritis clarus obdormivit in Domino.

(*a*) Quamvis ex civitate Damascenorum ortum traxerit Sanctus Andreas, attamen ex Ecclesia, cui præfectus fuit, Cretensis cognomen sortitus est. Illustratur ipsius nomen in serie Archiepiscoporum Gortynensium, & de eo fuse agunt Biographi Antuerpienses ad diem IV. Julii, ubi ejus sanctitatem, & incorruptam fidem erudite tuentur.

Septimo Idus Julii, Gortynæ in Creta Sancti Cyrilli Episcopi (*a*), qui in persecutione Decii sub Lucio Præside flammis injectus cum incensis vinculis evasisset illæsus, ac stu-

pore

pore tanti miraculi a Judice dimiſſus eſſet, rurſus pro inſtanti & alacri fidei prædicatione facta de Chriſto ab eodem capite plexus eſt. Item commemoratio alterius Sancti Cyrilli Gortynenſium Archiepiſcopi (*b*), qui tempore Michaelis Balbi Imperatoris ab Agarenis Cretam invadentibus, quod Chriſto renuntiare noluiſſet, glorioſo martyrio coronatus eſt.

(*a*) De Sancto Cyrillo, deque tempore ejus martyrii fuſe agunt Baronius in notis ad Martyrol. Romanum, & Hagiographi Antuerpienſes ad diem IX. Julii. Agendum de eo erit inter Archiepiſcopos Gortynenſes.

(*b*) Sancti Cyrilli hujus nominis ſecundi Archiepiſcopi Gortynenſis conſtantiam & martyrium proferunt Zonaras, Curopalates, Cedrenus & alii, quos iterum enuntiabimus ad ſeriem Archiepiſcoporum Gortynæ: quum autem nihil omnino conſtet de die, in qua martyrium conſumavit, ideo hic cum homonymo præceſſore memoratur.

Sexto Idus Auguſti. In Creta Sancti Myronis Epiſcopi (*a*) miraculis clari.

(*a*) De Sancto Myrone, deque ejus Epiſcopatu agendum erit, ad Rhauciæ civitatis, cui præfectus fuit, Eccleſiam.

Quarto Nonas Septembris. Sancti Coſmæ Eremitæ Cretenſis, cujus virtutes & merita Deus miraculis illuſtravit (*a*). Ejus corpus mirabiliter deinde Venetias delatum, & in Eccleſia Monaſterii Sancti Georgii Majoris collocatum fuit.

(*a*) Vitam Sancti Coſmæ Eremitæ contexuit Petrus de Natalibus Epiſcopus Equilinus lib. VIII. Catalogi Sanctorum cap. 36. ad diem IV. Septembris. Fuſior deſcriptio legitur in ms. anonymi authoris in Bibliotheca S. Georgii Majoris, quam protulimus in Eccleſiis Venetis Illuſtrat. Tom. VIII. pag. 88. Ipſam in compendium redactam exhibemus, uti & translationem, quas etiam retulerunt in Actis Sanctorum ad diem II. Septembris Hagiographi Antuerpienſes.

Coſmas natione Græcus, ſolitariæ vitæ & Deo liberius inſerviendi deſiderio in deſertum locum Cretæ Inſulæ ſe contulit, ubi jejuniis & orationibus diu noctuque intentus, quo magis ab homi-

hominum sæculique tumultu se subducebat, eo magis Deo placere conabatur. Austeritate igitur & virtutum merito clarus, ad promeritam Cœlestis Regni gloriam evocatus est anno Christi DCLVIII. die II. Septembris, in cujus dormitionis die statuenda Petrus de Natalibus, Molanus in addit. ad Martyrol. Usuardi, & alii scriptores concordant, quibus etiam fidem adstruit antiqua Venetorum traditio, qui ejus memoriam agunt ipsa die II. Septembris. Corpus in eadem spelunca, in qua vivens diu latuerat, sepultum est, ad quod cum frequens esset populorum concursus, vicini accolæ illud intra oppidi mœnia ornatissimo in loco condidere; ut sibi viam facerent ad sacra lipsana colenda faciliorem. Quum autem post deductum Venerabile Corpus regio illa gravi siccitate affligaretur, facileque agnovissent incolæ translationem illam divinis consiliis repugnare, sacrum depositum eo, unde ablatum fuerat, reduxerunt, quo facto, statim copiosa pluviæ exundatio agris fertilitatem restituit. Quum autem fluxu temporis populorum fervor imminutus esset, Sanctus Eremita cuidam Veneto viro, qui in Cretam commercii causa anno MLVIII. cum navi appulerat, se se noctu in somnio visendum præbuit, monuitque, divinæ esse voluntatis, ut corpus suum Venetias transferretur. Re ad socios delata, statuerunt ad antrum, cui per spinas & carduos via erat, se se conferre, atque ex ipsis nonnulli religiosores detractis calceis iter aggrediuntur; Deo ita eorum pietatem prodigio confirmante, ut illæsi per spinas & tribulos progrederentur, dum cæteri calceis protecti ipsarum spinarum aculeis acerbe cruentabantur. Ingressi itaque in speluncam per arctissimum fenestræ aditum, in sepulcro jacens corpus ita invenerunt quasi recentissime reconditum fuisset. Religiose itaque illud extrahentes, & in navi collocantes Venetias duxerunt ad Sancti Georgii Majoris Monasterium, eo ipso anno MLVIII. die XX. Aprilis. Sacrum Corpus, ut retulerunt Venerabiles Monachi, qui illud antequam clauderetur, viderunt, ex parte incorruptum

adhuc eſt, ex parte tamen aliqua vetuſtatis damna corruptione demonſtrat.

Quartodecimo Kalendas Octobris. Gortynæ in Creta Sancti Eumenii Epiſcopi & Confeſſoris (*a*).

(*a*) Agunt de Sancto Eumenio hac die Græci & Latini; elogium ipſius exhibendum erit ad Eccleſiam Gortynenſem.

Sexto Idus Octobris. In Creta Inſula Beati Pinyti inter Epiſcopos nobiliſſimi (*a*). Hic Gnoſſiæ urbis Epiſcopus ſub Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo floruit, & in ſcriptis ſuis velut in quodam ſpeculo viventem ſui reliquit imaginem.

(*a*) De eo agunt hac die Martyrologi Latini, ipſumque memorat S. Hieronymus in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis, Mentionem quoque de eo habet Euſebius in Chronico, & in hiſtoria; ipſiusque fidei, & ſollicitudinis illuſtre teſtimonium perhibet Nicephorus Eccl. Hiſtor. lib. IV. cap. VIII. ubi ſic loquitur: *Has* (epiſtolas ſcilicet Dionyſii Corinthii) *conſequitur, quæ ad Gnoſios data eſt epiſtola, in qua Epiſcopum Pinytum admonet, ne cælibatus onus tanquam neceſſarium fratribus imponat, ſed infirmitatis multorum rationem habeat. Ad quam ille reſcribens, quum virum eum admiratur, laudat & complectitur: tum ab eo maturiores firmioreſque petit literas, quibus illis meliorem ſolidioremque cibum impertiat, ne puerilibus innutriti alimentis, in lactis nutricatione conſeneſcant. Per quam epiſtolam non modo Pinytus orthodoxam rectamque fidem; ſed & eloquentiam divinamque prudentiam, & curam ſuam, quam de gregis ſui profectu & utilitate geſſit, ſatis declarat.*

Sextodecimo Kalendas Novembris. Conſtantinopoli Sancti Andreæ Cretenſis Monachi (*a*), qui ob cultum Sacrarum imaginum ſub Conſtantino Copronymo ſæpius verberatus, tandem amputato altero pede reddidit ſpiritum.

(*a*) Conſtantiam Andreæ Cretenſis Monachi cum laude memorant Zonaras Tom. III. Annal. Hiſtoria Miſcell.

ex

ex Theophane & Cedreno in comp. ann. xxi. Constantini Copronymi, quos citat Baronius in notis ad Martyrol. Romanum die 18. Octobris. Fusiori calamo hujus Sancti Martyris acta scripsit Metaphrastes, ex quo passionem ipsam Latine redditam vulgarunt Lipomanus Tom. VI. & Surius Tom. V. Græcam Metaphrastis historiam ex Codice Marcianæ Bibliothecæ depromptam, quum nobis ex Fabritio Bibliot. Tom. V. constet, quod nondum lucem typis edita viderit, ideo hanc Sacræ Cretæ illustrandæ occasionem nacti publici juris faciendam decernimus. Ne autem prolixa enarratione brevis hujusce Menologii series nimium abrumpatur, ideo Metaphrastis sermonem absoluto ipso Menologio post passionem Sanctorum decem Martyrum afferemus. Græci deinde Hagiographi enarrationi interpretationem ipsius adjecerunt, quam supralaudatus Surius confecit.

Sexto Kalendas Decembris. In Armenia Sancti Niconis Monachi (*a*), qui Divino impulsu ad Cretam Insulam nuper ab Agarenorum tyrannide liberatam accedens, ibi eos populos prædicatione & miraculis ad Christi fidem ubique restituendam adduxit.

(*a*) Vitam ipsius anonymus Scriptor Græcus concinnavit, cujus potiorem partem retulit Baronius in annalibus præsertim ad annum *961*. De eo erit iterum mentio, cum Cretam Insulam Romano Imperio restitutam enarrabimus.

Decimo Kalendas Januarii. In Creta Sanctorum Martyrum Theoduli, Saturnini, Eupori, Gelasii, Euniciani Getui, Cleomenis, Agathopi, Basilidis, & Evaristi (*a*), qui in persecutione Decii crudelia passi capite cæsi sunt.

(*a*) Elogium illustris hujus Decadis legitur in Græco Basilii Imperatoris Menologio ad diem xxviii. Decembris, ibique civitates addiscimus, ex quibus egregii hi Christi Athletæ prodierunt.

Certamen Sanctorum Decem Martyrum in Creta.

„ Iſti, Decio Imperatore, ex Inſula Cretæ non tamen ex
„ eadem civitate, ſed ex diverſis ejusdem regionis locis, &
„ ex Metropoli quidem Gortyna quinque, ortum duxere
„ Theodulus, Saturninus, Euporus, Gelaſius, Eunicianus,
„ ex Cnoſſo vero Zeticus, ex Epinio Leomenes Pontius, ex
„ Panormo Agathopus, ex Cydonia Baſilides, & ex Heraclea
„ Evareſtus. Qui comprehenſi ab Infidelibus Præfecto In-
„ ſulæ traduntur, at ille populo imperavit, ut vinctos ad
„ aras Idolorum circumducerent, & niſi immolarent, gra-
„ viſſime eos, ut cuique libuiſſet, torquerent. Triginta ita-
„ que dierum ſpatio circumducuntur, illuduntur, verberan-
„ tur, lapidantur, per ſtercora raptantur, demum Præfecto
„ pro Tribunali ſedente, coram eo decollantur, ad extre-
„ mum ſpiritum gratias Deo agentes.

Patrocinio horum Martyrum referebant Cretenſes, ipſorum Inſulam a quacumque hæretici erroris contagione ſalvam, & incolumem evaſiſſe. Ita in Epiſtola Leoni Imperatori data teſtati ſunt Cretenſes Epiſcopi in Provinciali Synodo poſt Oecumenicum Chalcedonenſe Concilium congregati. *Dicimus* (hæc ſunt Epiſtolæ verba) *tranquillitati veſtræ, quia ab initio totius hæreticæ blasphemiæ inexperta eſt veſtra Creta, decem Martyribus provincialibus paſſionis tempore deprecantibus Salvatorem Deum, ut libera a tentationibus hæreticis, ſemper ab æſtu earum Provincia ſervaretur.* Idipſum apud Cretenſes in conſtanti traditione viguiſſe, ſcribit in ſuo Rerum Cretenſium Chronico Andreas Cornelius. Illuſtris paſſionis, qua conſumati fuerunt, acta Græce ſcripſit Metaphraſtes, eaque deinde in Latinum deducta vulgavit Lipomanus lib. V. & Surius Tom. VI. Quum autem contigerit Græcam a Metaphraſte concinnatam martyris hiſtoriam habere ex Codice Vaticanæ Baſilicæ ſignato num. 815. ipſam utpote nondum præli ope, (ut innuit Fabritius in Bibliot. Tom. V.) vulgatam hoc loco in lucem afferimus.

Mar-

Μαρτύριον τῶν ἁγίων Δέκα Μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ.

Κύριε Εὐλόγησον.

Ἄλλος μὲν ἄλλο τι τῆς θρυλουμένης διεξιέτω Κρήτης. ὁ μὲν τὸ κάλλος, ὁ δὲ τὸ μέγεθος καὶ ὁ μὲν τείχη καὶ λιμένας, ὁ δὲ τῶν ὡρῶν τὴν κρᾶσιν, καὶ τὸ τῶν καρπῶν εὔφορον. Ἐγὼ δὲ ὃ πάντα τ' ἄλλα νικᾷ, καὶ ἣν μόνην ἀξίαν εἴποιμι τοῦ ταύτης δημιουργοῦ φορὰν, ταύτην πρὸ τῶν ἄλλων ἐρῶ. Τίς δὴ οὗτος ὁ καρπὸς, καὶ τίς ὁ τοσοῦτος τῆς νήσου κόσμος; Τίς ἕτερος, ἢ ὁ θεῖος τῶν μαρτύρων χορὸς, ὁ ἐπαινούμενος ἀριθμὸς, τὸ πάντων μὲν θεαμάτων ἥδιστον, πάντων δὲ ἀκουσμάτων ὠφελιμώτατον; Οἱ δέκα φημὶ τοῦ χριστοῦ στεφανῖται, οἱ ἐκ ταύτης μὲν προελθόντες, γενναιότατα δὲ καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσαντες, οἳ καὶ καλάγε ὄντως ἀποδεδώκασι τὰ τροφεῖα, τιμῆς ὅσης αὐτὴν ἀξιώσαντες, τὸ μαρτυρικῶς ἐν ταύτῃ τελειωθῆναι. ὅπως δὲ συνελὼν ἤδη ὁ λόγος ἐρεῖ.

Δέκιος ὁ πολὺς τὴν μανίαν καὶ τὸ κολάζειν χριστιανοὺς, ἁπάντων ὁ βιαιότατος, οὗτος καὶ σκῆπτρα τότε ῥωμαίοις διέπων, τῆς νήσου ταύτης ἀνθύπατον καθιστᾷ ἄνδρα τινὰ, Δέκιον μὲν καὶ αὐτὸν ὁμωνύμως καλούμενον, οὐχ ἧττον δὲ τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῖς τρόποις συνηρμοσμένον, ὃς ἐν Κρήτῃ γενόμενος, μικρὸν ἔργον ἡγήσατο, καὶ οὐδὲν ἔχον ὠμὸν, οὐδὲ ἄγριον, τὸ πάντας τοὺς ἐν ταύτῃ χριστιανοὺς μετὰ τὸ μυρίαις ὑπελθεῖν βασάνων ἰδέαις, εἶτα καὶ πικρῶς ἀνελεῖν, ἀνεζητοῦντο τοίνυν, καὶ ἀνευρίσκοντο πάντες, καὶ πρὸς αὐτὸν συλλαμβανόμενοι ἤγοντο, μεθ' ὧν καὶ ὁ ἱερὸς οὗτος χορὸς, ἡ τῶν ἀρίστων δεκὰς, λογάδες ὥσπερ ἐξειλεγμένοι τῶν ἀρίστων πόλεων, ὧν τοὺς μὲν ἡ μεγίστη πασῶν τῶν ἐκεῖ παρεῖχε πόλις, οἱ δὲ ἄλλος μὲν ἐξ ἄλλης ὥρμηντο, κοινῇ δὲ ὅμως πάντες πρὸς μίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς πόλιν ἠπείγοντο.

Οὗτοι ὡς τῷ ἀνθυπάτῳ τότε παρέστησαν. τίνας μὲν οὐκ ἐφθέγξαντο παῤῥησίας λόγους, τίσι δὲ οὐκ ἀπέκρυψαν ἔργοις τοὺς λόγους; καὶ τίνα μὲν οὐκ ἐπῆλθον βασάνων ὁδόν; τίνα δὲ οὐ παρῆλθον τιμωρίαν τῇ καρτερίᾳ, ἐπὶ τριάκοντα τὰς πάσας ἡμέρας αἰκιζόμενοι, στρεβλούμενοι, κατὰ γῆς συρόμενοι, λίθοις βαλλόμενοι, πρός δε, γελώμενοί τε, καὶ ἐμπτυόμενοι, καὶ ἅπαν εἶδος μυκτηρισμοῦ φέροντες; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκείνοις, γυμνάσια τῶν μελλόντων, καὶ οἷα προαγωνίσματα ἦν. Ἐπεὶ δὲ ἔδει τούτους καὶ τὰ μεγάλα δραμεῖν Ὀλύμπια τὰ τῶν καιρῶν βασάνων φημὶ, ὥριστο δὲ καὶ ἡμέρα τῶν Ἰαννουαρίων καλανδῶν ἡ προδέκα, καὶ τὸ μὲν βῆμα ηὐτρέπιστο, καὶ ὁ ἀνθύπατος προεκάθητο. οἱ δὲ ἀθληταὶ ἤγοντο, πλήρεις δὲ ἦσαν ἄμφω· οἱ μὲν προθυμίας, οἱ δὲ θυμοῦ καὶ ἀνίας. καὶ τῷ μὲν κολάζειν μέχρι καὶ τελευτῆς ἡ ῥοπὴ, τοῖς

τοῖς δὲ ὑπομένειν καὶ τῆς ἐσχάτης ἄχρι πνοῆς ἡ παρασκευή, ὀργίλον αὐτοῖς ἐμβλέψας καὶ φονικόν. τίς ἡ τοσαύτη λέγει τῶν φρενῶν ἔκστασις ὅτι μήτε λόγος, μήτε μὴν ὁ χρόνος τὸ συνοῖσον ἡμᾶς ἐδίδαξεν; εἶτα ὥσπερ τῷ προσχήματι μόνῳ τῆς ὀργῆς καταπλήξας αὐτοὺς, καὶ ἤδη πειθηνίους λαβών. Θύσατέ φησιν ὦ οὗτοι, εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὐδὲν πλέον ἐρῶ, ὑμεῖς δὲ εἴσεσθε μετ' ὀλίγον, τίς ἐστιν, ᾧ νῦν ἀπειθεῖτε Δέκιος.

Πρὸς ταῦτα οἱ μάρτυρες, ἡμεῖς ὦ ἄρχων ἀπεκρίναντο, καὶ λόγῳ πολλῷ καὶ ἔργῳ, ἤδη δὲ καὶ χρόνῳ τὴν πεῖραν δεδώκαμεν, ὡς οὔτε θεοῖς θύσομεν, οὔτε τινος ἄλλου πρὸς τοῦτο λόγοις ὑπείξομεν, οὔτι μὴν, ἀλλ' ἐγκόψας ὁ δυσσεβὴς, οὐδὲ τῶν βασάνων οὐδὲν ἀνόσιοι μέλον ὑμῖν; οὐμενοῦν εἶπον οἱ ἅγιοι. μικροῦ γὰρ σοι καὶ χάριτας προσοφείλομεν. ὅτι ταύταις ἡμῖν ἐνευωχηθῆναι δέδωκας, ἀλλ' οὔτι φησὶν ὁ ἄρχων τὸ ἑξῆς οὕτως ἔσται, ἂν ἐγώ τι ὦ, καὶ ἡ τῶν μεγίστων θεῶν δύναμις, οἷς ἡμῖν ἀναίδην οὑτωσὶ διαλοιδορεῖσθε, μὴ δὲ τοὺς παρεστῶτας τούτους αἰδούμενοι, πολλούς τε ἅμα καὶ σοφοὺς ὑπάρχοντας. οἳ καὶ πρῶτον μὲν ἐν θεοῖς Δία, ἔπειτα Ἥραν τε καὶ Ῥέαν, καὶ τοὺς λοιποὺς πρεσβεύουσιν. ἃ γὰρ τὸ πρῶτον ὑπέστητε, οἱονεὶ σκιαὶ μόνον ἦσαν κολάσεων. νυνὶ δὲ τοσαύταις ὑποβληθήσεσθε τιμωρίαις, ὡς μὴ τὸ ὑμῶν θράσος ὑπ' αὐτῶν συσταλῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἐμβαλεῖν φόβον, τοῖς ἴσην ὑμῖν τὴν ἀπείθειαν, εἴγε καὶ τοιοῦτοί τινες εἶεν ἐπιδεικνυμένοις.

Πρὸς ταῦτα πάλιν οἱ ἀριστεῖς περὶ μὲν τοῦ Δίος ὦ ἄρχων καὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς Ῥέας, μηδὲν πρὸς ἡμᾶς. ἐπεὶ μὴ πρὸς ἀγνοοῦντας ὁ λόγος. ἴσμεν γὰρ ἐκ πατέρων ἀκηκοότες, καὶ γένος αὐτοῦ καὶ τύχην, καὶ τρόπον. τὸν δὲ τάφον, εἰ βούλει, καὶ σοὶ παριόντες δείξομεν, καὶ γὰρ τῆς τῶν Κρητῶν καὶ αὐτὸς ὥρματο, γέγονε δὲ τῶν ἐπιχωρίων τύραννος. οὕτω δὲ ἀσελγὴς ἦν, καὶ πρὸς ἡδονὰς ἐπίφορος, ὥστε μὴ γυναιξὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρρεσιν ἐπιμαίνεσθαι, γόης δὲ ἄνθρωπος καὶ κακότεχνος. πανούργως ἑαυτὸν ἐξαλλάττων διακολασίας ὑπερβολὴν, καὶ ὅσαι ὧραι μίξεσιν ἀτόποις ἐμμιαινόμενος. ἀμέλει καὶ τινες ὁμοιοπαθῶς ἔχοντες, καὶ τὴν ἐκείνου βδελυρίαν ζηλώσαντες. τί γὰρ οὕτω ῥᾷον ὡς ἡ τοῦ κακοῦ μίμησις; θεόν τε τοῦτον ἀναγορεύουσι, καὶ νεὼς ἀνιστῶσι, καὶ θύουσιν, ἵνα τὸ κατὰ γνώμην αὐτοῖς, καὶ θεῷ κατὰ γνώμην δοκεῖ, καὶ οὕτως οὐ θεομιστὲς μόνον, ἀλλὰ καὶ θεῖον οἶμαι τὸ ἀσελγαίνειν νομίζηται.

Ταῦτα τοῦ θείου φθεγγομένου χοροῦ, ὁ μὲν ἀνθύπατος πρὸς τὸν ἔλεγχον ἀπερρήγνυτο, πολὺ δὲ καὶ μᾶλλον, καὶ ὁ δῆμος ἐκμανὴς ἦν, καὶ ὥρμα τοὺς μάρτυρας συλλαβεῖν, καὶ μικροῦ ἂν καὶ χερσὶν αὐτοὺς διεσπάσαντο, εἰ μὴ ὁ Δέκιος καὶ χειρὶ καὶ φωνῇ στήσας αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν, καὶ ἠρεμεῖν διακελευσάμενος. πικρότερον αὐτοῖς ἐκεῖνος τὸν τοῦ θανάτου τρόπον ἐμηχανᾶτο. εἶχον μὲν οὖν αὐτίκα τοὺς ἁγίους αἱ βάσανοι. εἶχον δὲ ἄλλως μὲν ἄλλη, πᾶσαι δὲ ὁμοίως, τῇ πικρότητι καὶ τῇ τῆς ὀδύνης ὑπερβολῇ. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀναρτηθεὶς, σιδηροῖς μὲν ὄνυξι διεξαίνετο. νεῦρα δὲ διεσ-

διεσπᾶτο, σάρκες δὲ ἐκείνου πρὸς γῆν κατέρρεον. ὁ δὲ ξύλοις καὶ λίθοις ὀξέσι τὰς πλευρὰς αὐτοῖς ὀστέοις διεπιτρώσκετο. ἄλλος μολίβδου βάρει τυπτόμενος, τὰς ἁρμονίας τε διελύετο, καὶ τὰ ὀστᾶ συνεθλᾶτο καὶ διεθρύπτετο, ἕτερος δὲ ἑτέρως ἀλγεινὸν γὰρ καὶ ἀκοὴ μόνη τὸ δριμὺ τῶν κολάσεων. ἐπεὶ ὥσπερ καὶ ἰδεῖν ταῦτα τοῖς συμπαθεστέροις οὐ φορητὸν, οὕτω καὶ τὸ κατὰ μέρος διεξιέναί τι καὶ ἀκούειν περὶ αὐτῶν οὐ μετρίως ὀδυνηρὰν, ἀλλ᾽ οἱ μάρτυρες καὶ ταῦτα πάσχοντες, οὕτω ῥαδίως ἢ τ᾽ ἀληθέστερον εἰπεῖν. ἡδέως ἔφερον, ὡς εἰκάζειν τοὺς παρεστῶτας μὴ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀλγεῖν. ἢ ὅτι μὴ καὶ πλείους ἦσαν αἱ βάσανοι δυσχεραίνειν.

Συνέρρεον οὖν ἐπ᾽ αὐτοὺς πάντες ὥσπερ ἐπί τι τῶν καινῶν τε καὶ παραδόξων, πιστοί τε ἅμα, καὶ ὅσοι πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐπεπήρωντο, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ὥστε θαυμάσαι τῆς καρτερίας τοὺς ἀθλητὰς, καὶ βεβαιοτέραν θέσθαι παρ᾽ ἑαυτοῖς τὴν εὐσέβειαν. οἱ δὲ πρὸς τὸ μυκτηρίσαι μᾶλλον τὴν ἐκείνων ὑπομονὴν, καὶ οἷα ταῖς αὐτῶν πληγαῖς ἐφησθῆναι διὰ περιουσίαν ὠμότητος. δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐ μόνον οὐδένα οἶκτον ἐλάμβανον οὕτω πασχόντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀγριότητα μᾶλλον αὐτόν τε τὸν ἄρχοντα, καὶ τοὺς δημίους ἠρέθιζον, καὶ οἱ μὲν οὕτω παρέθηγον, ὁ δὲ ἐκέλευεν, οἱ δὲ ἐπετέλουν. ἐπεβόα δὲ καὶ ὁ κήρυξ. Φείσασθε ἑαυτῶν, πείσθητε τοῖς κρατοῦσι, θύσατε τοῖς θεοῖς, οἱ μάρτυρες δὲ καὶ πρὸς τοσαύτῃ χαλεπῶν ἀφθονίᾳ, πάντων ὁμοῦ κρείττους ἦσαν τοῦ ὄχλου τοῦ κήρυκος τῶν βασάνων, αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος, πρὸς δὲ τούτων, τοῦ πάντων ἄρχοντος σατανᾶ, καὶ τῆς ὑπ᾽ αὐτῶν ἁπάσης δυνάμεως, ὥσπερ γὰρ ἐκ συνθήματος πάντες, μίαν αἴρουσιν ὁμοῦ τὴν φωνὴν, χριστιανοί ἐσμεν, χριστοῦ θυσίαι, χριστοῦ σφάγια, κἂν μυριάκις δέῃ θανεῖν, ἡδέως ἀποθανούμεθα. ὡς οὖν πάντα τῶν μαρτύρων δεύτερα ἦν, ὁ πάνυ πρόθυμος ὑπηρέτης τοῦ σατανᾶ Δέκιος ἀπειπὼν, καὶ τὸ πείθειν ἔτι καὶ τὸ βιάζεσθαι, τὴν τοῦ θανάτου κατ᾽ αὐτῶν ψῆφον ἐκφέρει. ἤγοντο οὖν οἱ ἅγιοι διὰ ξίφους θανατωθῆναι παρὰ τὸν τόπον, ὃς βραχὺ μὲν ἀπεῖχε τῆς πόλεως, τοῖς ἐγχωρίοις δὲ Ἀλώνιον ἐκαλεῖτο, παρὰ τούτων οἱ μάρτυρες ἐπειγόμενοι, καινόν τι καὶ δοκοῦν ἀσύνηθες ἑαυτοῖς ἐπεδείκνυντο, παρὰ πάντα γὰρ τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον, σύμπνουν τι καὶ ὁμόψυχον ἀλλήλοις πνεύσαντες, κατὰ τοῦτο μόνον ἐφιλονείκουν, τίς ἂν αὐτῶν πρῶτος ὑπέλθοι τὸ ξίφος, καὶ πρῶτος ἄρῃ τὸν στέφανον. παύει δὲ τὴν ἔριν ταύτην Θεόδουλος, εἷς ὢν τοῦ θείου τοῦδε χοροῦ, ἐπειπὼν, ὡς οὗτος ἂν εἴη μᾶλλον ἐνταῦθα πρῶτος, ὃς ἂν ἀπέλθοι τῶν πάντων ἔσχατος. μηδὲν ἀγεννὲς ὑποστὰς ἐκ τῆς τῶν ἄλλων θέας, ἀλλὰ καὶ πολύαθλος οὕτως ἐπιεικῶς γενόμενος, διὰ τοῦτο καὶ πλειόνων ἄρα στεφάνων ἄξιος. ἤρεσε τοῖς πᾶσιν ὁ λόγος, καὶ πρῶτα μὲν κοινὴν ποιοῦνται πρὸς θεὸν τὴν ᾠδήν. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, ψάλλοντες, ὃς οὐκ ἔδωκας ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις ὁ ψαλμῳδός. ἔπειτα καὶ παριόντες ἐπὶ

τὸν

τὸν τόπον ἕκαστος προσευχὴν ἐποιοῦντο. Φεῖσαι Κύριε τῶν δούλων σου, λέγοντες, καὶ δέξαι τὸ αἷμα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, ὑπὲρ πατρίδος, ὥστε τοῦ σκότους αὐτὴν τῆς ἀγνοίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ καθαροῖς ὄμμασι θεάσασθαι τὴν εὐσέβειαν. καὶ σὲ τὸ ἀληθινὸν φῶς αἰώνιε βασιλεῦ.

Οὕτως ἕκαστος προσευξάμενοι τὰς καλλινίκους αὐτῶν καὶ ἱερὰς ἀπετμήθησαν κεφαλὰς, διανείμαντες ἑαυτοὺς ταῖς πατράσι, καὶ τὸ μὲν αἷμα τῇ κάτω δόντες τῇ φθειρομένῃ τὸ φθειρόμενον. τὸ πνεῦμα δὲ τῇ ἄνω τῇ ἀεὶ μενούσῃ τὸ διαμένον. τῶν δὲ δημίων μετὰ τὴν πλήρωσιν ὑποχωρησάντων τῶν συγγενῶν αὐτοῖς τινὲς, περὶ τὸν τόπον ὑποληφθέντες, τὰ ἱερὰ τούτων λείψανα περιστέλλουσί τε τιμίως καὶ κατατίθενται, καὶ τότε μὲν ἥπερ αὐτοὺς ἤνεγκεν. ἐκείνη καὶ τεθνηκότας εἶχεν. ὕστερον δὲ ὁπότε ἡ τῆς εὐσεβείας ἰσχὺς οἱονείτις ζώνη χρυσῆ τὸ πλεῖστον τῆς οἰκουμένης περιείληφε, Παῦλος ἐπὶ τὴν νῆσον στέλλεται, ἐφ᾽ ᾧ ταῦτα πρὸς τὴν νέαν ἀγαγεῖν Ῥώμην, τὴν βασιλίδα φημὶ τῶν πόλεων. Παῦλος ἐκεῖνος οὐ πολὺ τὸ τῆς ἁγιωσύνης ὄνομα τῆς μεγαλοδόξου Ῥώμης ἀρχιερέως, καὶ τῷ τρόπῳ μᾶλλον, ἢ τῷ θρόνῳ τῷ ἐπίσημον ἔχων, οὗ καὶ κλῆσις μόνον μάστιξ ἦν τοῖς δαίμοσιν ἐλατήριος. οὗτος λογάδας ἐκ βασιλέως λαβὼν τοῦ ἐγχειρήματος συνεργοὺς, ἐπὶ τὸ Κρητῶν παραγίνεται ἔθνος, καὶ τὴν ἐπικειμένην ἀφελὼν τοῖς λειψάνοις γῆν. εὑρίσκει ταῦτα, χριστὲ βασιλεῦ, ζῶσιν ἐοικότα καὶ φθορᾶς κρείττονα, καθάπερ ἐνούσης ἔτι πνοῆς, νοτίδος τε αὐτοῖς οἷα δὴ δρόσου ἐπικαθημένης ἑωθινῆς. ἐκεῖθεν οὖν αὐτὰ σὺν θαύματι ἀνελόμενος, τῇ λαμπρᾷ καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων φέρων δίδωσι, καὶ νῦν εἰσὶν, οὗ καὶ τὰ ἱερὰ τῶν μαρτυρικῶν νηπίων τεθησαυρισμένα λείψανα, κοινοὶ σωτῆρες καὶ πολιοῦχοι καὶ φύλακες ἐν πᾶσιν ἀνιαροῖς ἄγρυπνοι, ὧν γένοιτο ταῖς πρεσβείαις μετόχους καὶ ἡμᾶς γενέσθαι τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ ἅμα, τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Lati-

Latinam Laurentii Surii expoſitionem adnectimus ad eorum ſolatium, qui Latinam callentes expertes ſunt linguæ Græcæ.

Martyrium Sanctorum Decem Martyrum, qui in Creta ſubiere Martyrium.

Alius quidem aliquid aliud perſequatur oratione, illius, quæ vulgo jactatur Cretæ; alius quidem pulcritudinem, alius vero magnitudinem, & alius quidem mœnia, & portus; alius autem aeris temperationem, & fructuum fertilitatem. Ego vero id, quod alia vincit omnia, & quam ſolam ejus opifice dignam dixerim feracitatem, eam dicam ante alia. Quisnam eſt hic fructus, & quodnam eſt tantum Inſulæ ornamentum? Quid aliud, niſi Divinus chorus Martyrum, & qui laudatur numerus, & quod omnium quidem eſt ſpectaculorum jucundiſſimum, & acroamatum omnium utiliſſimum? Decem, inquam, illi pro Chriſto martyrii coronis redimiti: qui ex ea quidem proceſſerunt, fortiſſime autem pro Chriſto ſubiere martyrium, qui eam pro alimentis revera pulchre ſunt remunerati, cum eam tanto honore affecerint, ut in ea per martyrium fuerint conſummati. Quomodo vero, paucis jam dicet oratio.

Decius ille, qui magno fuit furore percitus, & ad puniendos Chriſtianos omnium fuit violentiſſimus, is tunc ſceptra tenens Imperii Romanorum, hujus Inſulæ conſtituit Proconſulem virum quemdam, qui eodem quoque nomine appellabatur, nempe Decius, non minus autem, quam in nomine, conveniebat in moribus. Qui cum fuiſſet in Creta, rem parvam exiſtimavit, & quæ nullam haberet immanitatem, & ſævitiam, omnes, qui ſunt in ea Chriſtianos, poſtquam ſubjeciſſet innumerabilibus generibus tormentorum, deinde acerbe tollere de medio. Quærebantur ergo omnes, & inveniebantur, & comprehenſi ad ipſum duce-

bantur. Cum quibus hic quoque facer chorus præſtantiſſimorum virorum denarius, veluti ex optimis eximii ſelecti civitatibus: quorum alios quidem maxima omnium, quæ illic erant, præbuit civitas: alii autem orti erant ex aliis: communiter vero ſimul omnes feſtinabant ad unam, quæ eſt in cœlis, civitatem.

Ii cum tunc eſſent ante Proconſulem, quos non tunc quidem ſermones libere habuerunt? Quibusnam autem factis non obſcurarunt ſermones? & quodnam quidem tormentorum iter non pervaſerunt? quodnam autem ſupplicium non ſuperarunt tolerantia, cæſi, torti, per terram tracti, lapidibus appetiti, irriſi, conſputati, & omne genus ferentes ſubſannationis? Sed erant hæc quidem illis futurorum gymnaſia, & veluti quædam præexercitationes. Poſtquam autem oportebat eos magna currere Olimpia, temporis, inquam, tormentorum: erat vero dies præſtitutus decimo Calendas Januarias: & paratum quidem erat tribunal, & præſidebat Proconſul: ducebantur autem athletæ: pleni vero hi erant ambo, hi quidem animi alacritate, ille vero furore, & inſania. Et ille quidem erat propenſus ad puniendum usque ad mortem, hi vero parati erant ſuſtinere usque ad extremum ſpiritum, iracundo, & cædem ſpirante vultu eos intuens. Quænam eſt, inquit, tanta amentia, quod neque ratio, neque tempus vos id docuit, quod eſt futurum conducibile? deinde perinde ac ſi ſola, quam præſeferebat, ira eos perterrefeciſſet, & jam eis, ut parerent, perſuaſiſſet: Sacrificate, inquit. Sin minus, ego quidem nihil dicam amplius. Vos autem ſcietis paulo poſt, quisnam ſit Decius, cui vos non vultis nunc morem gerere.

Ad hæc martyres, Nos quidem, o Præſes, reſponderunt, & verbis, & factis, & etiam tempore ſatis magnam dedimus eſperientiam, quod neque Diis ſacrificabimus, neque ad hoc alicujus alterius cedemus ſermonibus. Sed neque, interpellans dixit impius, vobis, o impii, erunt curæ ulla tormenta? Nequaquam, dixerunt Sancti; propemodum enim

hoc

hoc nomine tibi habemus gratias, quod nobis dederis, ut his accipiamur epulis. Sed non ſic, inquit, Præſes, erit deinceps. Sed ſcietis, quanta ſit maximorum deorum potentia, quos vos tam impudenter maledictis inſectamini, neque hos, qui adſunt reverentes, qui ſimul ſunt multi, & ſapientes: qui inter Deos quidem primum Jovem, deinde Junonem, & Rheam, & reliquos colunt. Quæ enim primum ſuſtinuiſtis, erant veluti ſolum umbræ ſuppliciorum. Nunc autem tam multis ſuppliciis cruciabimini, ut non veſtra audacia ab eis ſolum comprimatur, ſed aliis quoque metum incutiat, qui æque ac vos ſunt inobedientes, ſi modo ulli ſint ejusmodi.

Ad hæc rurſus viri fortiſſimi: de Jove quidem, o Præſes, & illius matre Rhea nihil nobis dixeris. Neque enim apud eos, qui ignorant, verba facis: Scimus enim, ut qui a Patribus noſtris audiverimus, genus ejus, & fortunam, & mores. Sepulcrum autem, ſi vis, etiam præſentes indicabimus. Nam ipſe quoque in Creta ortus eſt. Fuit vero eorum, qui in ea habitabant, Tyrannus. Erat autem adeo intemperans, & proclivis ad libidines, ut non ſolum in fœminas, ſed etiam inſaniret in maſculos: præſtigiis vero utebatur, & malis artibus, ſe callide mutans propter ſummam intemperantiam, & ſingulis horis ſe polluens nefariis concubitibus. Quidam autem, qui eisdem laborabant vitiis, & imitati fuerant illius abominationem, (quid eſt enim tam facile, quam mali imitatio?) & eum Deum eſſe pronuntiant, & ei templa excitant, & ſacrificant, ut quod eis placet, Deo quoque videatur placere: & ſic non ſolum Deo non inviſum, ſed etiam, proh dolor, divinum exiſtimetur ſe libidinoſe, & intemperanter gerere.

Divino hæc loquente choro, Proconſul quidem disrumpebatur, ut qui convinceretur: multo autem magis furebat etiam populus, & impetu ferebantur ad comprehendendos martyres, & eos manibus propemodum diſcerpſiſſent, niſi Decius & voce, & manu eos cohibuiſſet, & cum juſſiſſet eos quieſcere, acerbius

illis mortis genus machinabatur. Et Sanctos quidem statim arripuere tormenta: alios quidem alia, sed acerbitate, & magnitudine doloris similia. Nam alius quidem ex ipsis suspensus, ferreis lacerabatur ungulis: nervi vero divellebantur, carnes autem illius in terram defluebant. Alii vero lapidibus, & acutis sudibus sauciabantur latera usque ad ossa. Alii quidem gravi plumbo verberato dissolvebantur compages, ossaque confringebantur, & conterebantur. Alius item aliter, est enim vel solo auditu miserabilis acerbitas suppliciorum. Etenim quomodo iis, qui sunt paulo misericordiores, hæc videre est intolerabile: ita etiam sigillatim persequi, & audire, est longe molestissimum. Sed martyres hæc etiam patientes, adeo facile, aut, ut verius dicam, jucunde ferebant, ut qui aderant, conjicerent eos non tam dolere propter ea, quæ sustinebant, quam ægre ferre, quod non essent plura tormenta.

Omnes itaque ad eos confluebant, tamquam ad res novas, & admirabiles, tam fideles, quam quibus manca erat pietas. Sed illi quidem, ut admirarentur athletarum constantiam, & suam confirmarent pietatem: hi autem ut irriderent eorum tolerantiam, & eorum plagis quodammodo lætarentur propter insignem crudelitatem. Quamobrem non modo nulla movebantur misericordia, sed etiam Præsidem, & lictores magis irritabant ad sævitiam. Et hi quidem sic incitabant, ille vero jubebat, lictores autem exequebantur. Porro autem Præco clamabat: Parcite vobis ipsis. Parete Principibus. Sacrificate diis. Martyres autem etiam in tanta copia rerum asperarum, erant omnibus simul superiores, turba, præcone, tormentis, ipso Præside, & ante eos, omnium principe Satana, & universis, quæ eis subjiciuntur copiis. Omnes enim, veluti signo dato, unam simul vocem tollunt: Sumus Christiani, Christi hostiæ, Christi victimæ: etiamsi millies mori oporteat, lubenter moriemur.

Cum autem martyrum negotio omnia postponerentur, qui erat valde promptus Satanæ minister Decius, desperans

fieri

fieri posse, ut persuaderet adhuc, & cogeret, fert in eos mortis sententiam. Ducebantur itaque Sancti, ut ense interficerentur ad locum, qui parum quidem abest a civitate: ab incolis vero vocabatur Aonium. Ad eum festinantes martyres, ostenderunt novum quid, quod videbatur insolitum. In toto enim cursu martyrii, inter se unanimes, & simul conspirantes, in hoc solum contendebant, quisnam eorum primus ensem subiret, & primus coronam acciperet. Hanc autem litem componit Theodulus, qui erat unus ex hoc divino choro, dictitans quod is futurus esset primus, qui omnium ultimus excederet, cum nihil turpe, & indecorum ex spectaculo aliorum sustinuerit, sed sic revera multa certamina subierit. Placuit omnibus, quod dixerat, & primum quidem ad Deum communem hymnum canunt: Benedictus es Domine, dicentes, qui non dedisti nos in captionem dentibus eorum, & quæ deinceps scribit Psalmographus. Deinde etiam ad locum accedentes, fecerunt unusquisque orationem: Parce Domine servis tuis, dicentes, & suscipe sanguinem nostrum pro nobis, pro nostris, pro patria: ut ea liberetur a tenebris ignorationis, & puris oculis contempletur pietatem, & te veram lucem, o Rex æterne.

Postquam sic precati essent unusquisque, sacra, & victoria insignia eis sunt amputata capita, cum se Patriæ distribuissent: & sanguinem quidem infernæ, nempe eum qui interit, intereunti: spiritum autem dedissent supernæ, ei quæ semper manet, eum qui est permanens. Cum vero post consummationem recessissent lictores, quidam ex eorum cognatis, qui in eo loco remanserant, horum sacras venerabiliter componunt, & deponunt reliquias. Et tunc quidem mortuos habuit, quæ illos tulerat. Postea autem, quando vis veritatis, veluti quædam zona aurea, comprehendit maximam partem orbis terrarum, Paulus mittitur in Insulam, ut eas ad novam Romam deduceret, ad reginam, inquam urbium: Paulus ille, cujus est magnum nomen sanctitatis, gloriosæ Romæ Pontifex, & qui moribus

magis

magis quam throno erat insignis, cujus vel sola appellatio erat flagellum ad pellendos Dæmones. Is cum accepisset aliquos delectos ab Imperatore, qui ejus cæpto opem ferrent, venit ad gentem Cretensem: & cum amovisset terram reliquiis impositam, invenit eas, o Rex Christe, similes viventibus, & interitu superiores, perinde ac si inesset adhuc spiritus, & eis humor, tamquam ros insideret matutinus. Cum eas ergo illinc sustulisset cum miraculo, eas tradit præclaræ & reginæ urbium, & nunc sunt, ubi sunt repositæ reliquiæ martyrum infantium, communes servatores, & præsides civitatis & vigilantes custodes in omnibus rebus molestis. Quorum intercessionibus detur nobis consequi bona eis reposita, gratia, & clementia Domini nostri Jesu Christi: Cum quo Patri, & Sancto Spiritui gloria & potentia, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Μαρ-

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

ΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΚΡΙΣΕΙ.

Πολλὴ κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ Μαρτύρων τοῦ διαβόλου ἡ κακουργία· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀπταίστως ὁρᾷ καὶ ἀκλινῶς ὁδεύουσαν τὴν εὐσέβειαν. πολλή, καὶ ποικίλη, καὶ μεγάλης δεομένη ψυχῆς, καὶ ἀσφαλῶς τῇ πρὸς Χριστὸν ἀγάπῃ καθοπλισμένης, ὥστε μὴ πλεονεκτηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, μηδὲ ταῖς χερσὶν ἐκείνου ταῖς μιαραῖς ἐμπεσεῖν, πολεμίων ἁπάντων ἀναιδέστερον ἐπιπηδῶντος, καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτοῦ, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν προσκειμένων αὐτῷ πολυτρόπως τοῖς Χριστοῦ δούλοις ἐπηρεάζοντος. τοὺς μὲν γὰρ κατὰ κρημνῶν ὦσαι· τοὺς δὲ ὀδοῦσι θηρῶν περιέβαλε· κάμινον ἀνῆψεν ἑτέροις· ἄλλοις βάραθρον ἤνοιξε· τούτοις τροχὸν ἐπεχνάσατο· ξίφος ἐκείνοις ὑπέθηξε· καὶ ἄλλοις ἄλλας πληγὰς ἡτοίμασε, καὶ θανάτους· ἀλλὰ διὰ πάντων κατεγελάσθη· μικρὰ τῶν μαρτύρων ταῦτα πάντα λογισαμένων· καὶ ἄλλας καινοτέρας βασάνους ἐπιζητούντων· ὥστε τὸν πολὺν ὃν εἶχον πρὸς Χριστὸν πόθον δι' αὐτῶν ἐπιδείξασθαι· εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς τῶν τοῦ Χριστοῦ δούλων ὁ ἐχθρὸς ἀνεῖλε καὶ φύσεως ἐκράτησε τῆς αὐτῶν· ἀλλ' οὐχὶ καὶ προαιρέσεως, καὶ γνώμης τῆς πάντα νικώσης· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἥττηται, καὶ τὴν ὀφρὺν καταβέβληται· ὅτι καὶ σαρκός, καὶ φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης καμνούσης, ὁ νοῦς ἐκείνων ἄτρεπτος ἦν καὶ ἀήττητος. μαρτυρεῖ τοῖς λεγομένοις, καὶ τὰ τοῦ γενναίου καὶ μακαρίου μάρτυρος Ἀνδρέου παλαίσματα. οὗτος γὰρ τοιαῦτα καὶ πολλῷ βαρύτερα τούτων καθυποστάς, οὐ μόνον τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ μετὰ πολλῆς ἐκράτησε τῆς παρρησίας, ἀλλὰ καὶ μεγίστη τοῖς μετ' αὐτὸν ἀθληταῖς πρὸς τὸ θαρρεῖν ὑπόθεσις γέγονεν· ὃν οὐ τῶν ὑπερφυῶν παλαισμάτων θαυμάζειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν κατορθωμάτων εἰς ζῆλον ἔρχεσθαι· οὐδ' ἀκροατὰς τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ μιμητὰς τῆς ἀρετῆς γίνεσθαι. ἤνεγκε μὲν γὰρ αὐτὸν ἡ εὐγνωμοτάτη ποτὲ τῶν πόλεων Κρήτη. ὁ δὲ τὴν πατρικὴν ἐκ παίδων ζηλώσας εὐσέβειαν· ἐν

αὐτῇ

αὐτῇ καὶ τοὺς μακαρίους ἐπεδείξατο πόνους· οὐ γὰρ δόξαν ἐπῄνεσεν· οὐ πλοῦτον ἐθαύμασεν· οὐ τρυφῆς ἠράσθη· οὐ τὸν ὑγρὸν καὶ ἀνειμένον ἐζήλωσε βίον· ἀλλὰ τὸν σκληρόν τε καὶ εὔτονον, καὶ τραχὺν, καὶ διὰ παντὸς ἐναγώνιον. ἀρετῆς τοίνυν οὕτω θερμότατα ἐρασθεὶς, καὶ δοῦλος ἡδονῆς ἐλεύθερος μείνας, λαμπρῶν κατὰ τῶν νοουμένων ἐχθρῶν ἀπέλαυσε τῶν τροπαίων· καὶ πᾶσιν ὁδὸς ἀρίστη τῆς σωτηρίας ἐγένετο, πολλούς τε ὑπεριδεῖν ἔπεισε τῆς παρούσης ζωῆς καὶ πρὸς οὐρανὸν τρέχειν· ἔνθα καὶ τὸ πολίτευμα ἡμῶν παρὰ τῶν εὖ φρονούντων καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται.

Ὁ μὲν οὖν οὕτως εἶχε βίου, καὶ δογμάτων ἀποστολικῶν τε, καὶ πατρικῶν ἀκριβῶς εἴχετο· καὶ ἡ σύμπασα δὲ οἰκουμένη καθαρὰς καὶ αὐτὴ δυσσεβείας ἐτρύφα· καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν τοῦ ἐχθροῦ ζιζανίων ἐν αὐτῇ παρεφύετο· χρόνον δὲ ἤδη συχνὸν ὁ πονηρὸς αὐθέντα ταῦτα ὁρῶν καὶ καθαρᾶς γαλήνης τὴν ἐκκλησίαν ἐμπιπλαμένην, ὥσπερ αὐτὸς τὰ μεγάλα ἠδικημένος, οὐδαμῶς ἤνεγκεν· ἀλλὰ πάνυ δολίως ἐπιθέσθαι τῇ εὐσεβείᾳ σπουδὴν ἔθετο· εἰδὼς γὰρ ὅτι χαλεπὸν αὐτῷ καὶ δυσεπιχείρητον πεῖσαι χριστιανοὺς ἀρνηθῆναι τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ σάρκωσιν, πολλοῖς ἤδη χρόνοις ἐμπεδωθεῖσαν αὐτοῖς· καὶ ὅ φησι ὁ θεῖος Δαβίδ· ἐκτείνασαν μὲν τὰ κλήματα ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας· ὄρη δὲ τῇ σκιᾷ καλύπτουσαν καὶ ταῖς ἀναδενδράσι τὰς τοῦ Θεοῦ κέδρους. τοῦτο ἐκεῖνος εἰδὼς ἅτε σῦς ἐκ δρυμοῦ καὶ μονιὸς ἄγριος, λυμήνασθαι ταύτην ἐπιχειρεῖ τρόπον ἕτερον, μικροῦ πρὸς τὴν ὁμοίαν φέροντα βλάβην· καὶ διὰ τῆς ἀρνήσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων, ἄρνησιν μηχανᾶται καὶ τῆς οἰκονομίας· εἴγε δὴ τὰ τῆς εἰκόνος, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον οἴδαμεν διαβαίνειν· καὶ τὸν τότε ἄρχειν λαχόντα δεινῶς ὑποδὺς (Κωνσταντῖνον φημὶ τὸν πονηρὸν καὶ δυσώνυμον, καὶ ἀπ᾽ ἐναντίας τῷ ὁμωνύμῳ καὶ πρώτῳ φυτευτῇ τῆς εὐσεβείας διατεθέντα) πείθει μὴ θεμιτὸν εἶναι χριστιανοὺς, καὶ αὐτὸν οἴεσθαι καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα νομοθετεῖν· τὰς ἱερὰς ὄντως εἰκόνας τιμᾶν, ἑλληνικῆς τοῦτο θρησκείας καὶ νομίζοντας εἶναι καὶ ὀνομάζοντας· κακῶς ἐκεῖνος εἰδὼς, καὶ λίαν ἐπισφαλῶς τε καὶ ἀνοήτως· καὶ τοῦτο ὅπερ ὑπὸ τῶν παλαιῶν λέγεται, μιγνύων τὰ ἄμικτα· ὧν μὲν γὰρ τὸ πρωτότυπον ἀσεβὲς, τούτων καὶ ὁ τύπος τοῖς εὐσεβεῖν βουλομένοις ἐπίσης βέβηλος. ὧν δὲ ἐκεῖνο προσκυνητὸν καὶ σεβάσμιον· τούτων ἄρα καὶ ἡ

εἰκὼν

εἰκὼν ἀκολούθως τιμῆς πάσης ἠξιωμένη. Οὕτω τοίνυν αὐτὸς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος διδαχθεὶς, διὰ πάσης χωρεῖν ἐκέλευσε τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ εἰς ἔσχατα γῆς τὸ ἔκφυλον τοῦτο νομοθέτημα διαβαίνειν· πᾶν εἶδος κολάσεως καὶ παντὸς γένους καὶ ἡλικίας πάσης ἀποτόμως διαπειλῶν, εἴ τις μὴ τῷ καλῷ δόγματι πειθόμενος ἢ καὶ μάλα προθύμως ἐκεῖνο ὑποδεχόμενος· ἀλλὰ τῶν θείων τινὰ χαρακτήρων καὶ μέχρι λόγου ψιλοῦ τιμῶν φαίνοιτο. βαρεῖς γὰρ καὶ ἄτοποι κολασταὶ, καὶ μηδὲ μίαν συγγνώμην ἔχοντες οἱ τὸ ἄρχειν λαχόντες· ὅταν τοῖς παρ' αὐτῶν διατεταγμένοις ἀπειθοῦντά τινα λάβωσι· καὶ μάλιστα τοῦ κελεύσματος εἰς πολλῶν ὠφέλειαν εἶναι δοκοῦντος, ὀργίζονται οὗτοι· οὐ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος αὐτοὶ φροντίζοντες, ἀλλ' ἰδίαν ἐκδικοῦντες ἀλαζονείαν· διὰ ταύτας γοῦν τὰς ἀποτόμους καὶ χαλεπὰς ἀπειλὰς, ἐρήμους ἦν τότε τὰς πόλεις ὁρᾷν. πόλεις δὲ τὰς ἐρήμους, τῷ πλήθει τῶν ὡς αὐτὰς φοιτώντων γινομένας. ἐστενοχωροῦντο εἱρκταὶ, ἐπληροῦντο τὰ δεσμωτήρια, οὐ λῃστῶν οἶμαι, οὐ λωποδυτῶν, ἄλλως καὶ κακούργων· ἀλλὰ θεοφιλῶν ἀνδρῶν καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον, ὧν αἱ παννυχοστάσεις, καὶ οἱ κατὰ Θεὸν ἱδρῶτες, καὶ τὰ νυκτερινὰ δάκρυα, καὶ οὓς Ἱερουσαλὴμ ἡ ἐλευθέρα πόλις ἐκάλει, φιλοτίμως παρ' αὐτῇ καταλύσοντας.

Μεγάλου τοίνυν οὕτω τοῦ πολέμου, καὶ δεινοῦ κινηθέντος· καὶ τῶν πολλῶν εὐθὺς εἰς τὸν καιρὸν βλεψάντων, καὶ δουλικὸν ὅλως καὶ ἀγεννὲς φθεγγομένων· ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας, τὸν καινὸν τοῦτον τῆς αἰχμαλωσίας τρόπον οὐκ ἐνεγκὼν, οὐδὲ τῆς ἄνω πατρίδος τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς ἀθλίως στερουμένας ὑπερειδών· ἀλλὰ καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι νομίσας, ὃν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκ πολλοῦ ὤδινε ζῆλον, ἀνδρειότατα νῦν ἐπιδείξασθαι, γῆν πατρῴαν καὶ τὸ θρεψάμενον ἔδαφος ἐκλιπὼν, εἰς τὸ Βιζάντιον εὐθὺς ἥκει, ὥσπερ τις γενναῖος ἀγωνιστὴς ἱκανῶς ἐκπονηθεὶς τὰ γυμνάσια, καὶ ἄρτι πρὸς τὸ στάδιον καταβάς· καὶ μήτε ἀρχόντων φόβον· μήτε ἄλλο τῶν χαλεπῶν ὑπολογισάμενος, παρελθὼν εἰς μέσους, τὴν αὐτοῦ τε πονηρὰν βασιλέως αἵρεσιν καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα διήλεγχε μετὰ παῤῥησίας, καὶ τὴν ὀφειλομένην τοῖς θείοις χαρακτῆρσι τιμὴν ἐδίδασκε καὶ ἐνομοθέτει· οὕτω, λέγων, ὀφείλει τιμᾶσθαι Θεός. οὕτω προσκυνεῖσθαι τὰ εἰκονίσματα· ἐνθέντοι καὶ τὰ ἐνταῦθα καταλαβεῖν ἔφασκεν, ἐφ' ᾧ τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου κακουργηθεῖσαν πανουργίαν ἀνέλῃ, καὶ τοὺς

μὲν τὴν οἰκείαν προδόντας σωτηρίαν, γνωσιμαχῆσαί τε παρασκευάσῃ καὶ παραθαρρύνῃ ἀναμαχέσασθαι, τοὺς ἑστῶτας δὲ πάλιν εὐχαῖς καὶ παραινέσεσι καὶ συμβουλαῖς ἀσφαλίζεται. Ταῦτα ἐπειδὴ οὗτος ἐκήρυττε δημοσίᾳ, καὶ οὐδὲ βραχὺ τῆς παῤῥησίας ὁ γενναῖος ὑφίετο, δῆλα τῷ βασιλεῖ γίνεται· καὶ δὴ πρὸ τῆς πόλεως ἐν τοῖς τοῦ μάρτυρος Μάμαντος λεγομένοις βασιλείοις, μετὰ τῆς συνήθους ὀφρύος αὐτοῦ προκαθίσαντος· καὶ πολλὴν μὲν τὸν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὄγκον, πολλὴν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς κόλακος ἐκείνης δορυφορείας περιβεβλημένου δόξαν, καὶ οὐδὲ βλέπειν ἁπλῶς πρὸς τοὺς παρόντας ἀνεχομένου, κατὰ μέντοι τῶν ὀρθοδόξων καὶ λίαν ἀπηνῶς ὁρῶντος, καὶ θηρὸς ἀγρίου κατ᾽ οὐδὲν ἡμερώτερον ἐπ᾽ αὐτοὺς φερομένου· καὶ τοὺς μὲν βουνεύροις ὠμότατα διαιξαίνοντος, τοὺς δὲ καὶ πυρὶ καὶ τῇ ἄλλῃ κολάσει παραδιδόντος, πολλῶν δὲ καὶ ὀφθαλμοὺς αὐτοὺς καὶ γλῶτταν ἐκκόπτοντος· ἵν᾽ οἱ μὲν μηδὲ τῶν ἄλλων ἀθλητῶν ἴσως γενναιότητα βλέπωσι, μηδὲ μεγάλην ὑπομονῆς ἐντεῦθεν παράκλησιν δέχωνται· οἱ δὲ μὴ ἔχωσι τοὺς ἄλλους διεγείρειν πρὸς τὸν ἀγῶνα, τὴν γλῶτταν ἀφῃρημένοι, μηδὲ οἱονεὶ χεῖρα τούτοις διὰ συμβουλῆς ὀρέγειν καὶ παραινέσεως· ἑτέρους δὲ καὶ χειρῶν ὁμοῦ καὶ ποδῶν ἀποστεροῦντος, διὰ θυμοῦ περιουσίαν καὶ ἀγριότητα· ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας παθὼν τὴν ψυχὴν, καὶ γενναῖόν τι καὶ ἀνδρῶδες ὑπὲρ τοῦ δεσπότου πνεύσας· εὐχήν τε αὐτῷ ἐκ μέσης εὐξάμενος τῆς καρδίας· καὶ, ὦ Κύριε σῶσον δὴ, ὦ Κύριε εὐόδωσον δὴ, ἐπειπὼν, εἰς μέσους ἑαυτὸν ἐπιῤῥίπτει τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ τῶν περιεστώτων πλῆθος διατεμὼν, καὶ λαθὼν τοὺς σοβοῦντας καὶ ὑπ᾽ ὄψει τῷ βασιλεῖ γενόμενος. ἵνα τί, φησιν, ὦ βασιλεῦ εἰ χριστιανὸς εἶ, τοιαῦτα κατὰ τῆς εἰκόνος Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ δούλων τεχνάζῃ κακά; ὁ δὲ τὴν παῤῥησίαν ταύτην οὐκ ἐνεγκὼν· ἀλλ᾽ ὕβρειν εἶναι σαφῆ τὸ πρᾶγμα λογισάμενος, ἐγκόπτει τε αὐτίκα λέγοντι τῷ γενναίῳ, καὶ συλλαβεῖν αὐτὸν τοῖς παρεστῶσι διακελεύεται· οὗτοι δὲ ἄρα φονώσαις χερσὶ καὶ βαρείαις εὐθὺς ἐφορμήσαντες· καὶ οἱ μὲν αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς, οἱ δὲ τῶν χειρῶν λαβόμενοι· ἄλλη τῆς ἐπωμίδος, τοῦ χιτωνίσκου τε ἕτεροι μάλα ὑβριστικῶς, καὶ ὅπως αὖ μάλιστα χαρίσωνται τῷ κελεύσαντι· πρὸς γῆν τε καταβάλλουσι τὸν τὴν διάνοιαν ὑψηλόν· καὶ οὐ πρότερον μεθίεσαν ἕλκοντες, ἕως αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸ ἀμύνασθαι ἀποχρώντως τὴν παῤῥησίαν τοῦ

ἀθλι-

ἀθλιτῆ, καὶ φιλάνθρωπος δῆθεν ὀφθῆναι βουλόμενος, ἀνεθῆναι τοῦτον ἐκέλευσε. Ἐγγύτατα δὲ ἀγαγὼν καὶ παρασησάμενος· ἵνα φοβήσας πρότερον ἀγριότητι· ἔπειτα τῇ πραότητι κλέψῃ, πόθεν σοι φησὶν ἡ τοσαύτη θρασύτης καὶ ἀμαθία, ὡς καὶ βασιλικοῖς προστάγμασιν ἀντιλέγειν, καὶ ὑπ' ὄψιν, οὐ κατὰ καιρὸν οὔπως οὐδὲ μετὰ λόγου παῤῥησιάζεσθαι· ἀλλ' ὡς ἔοικε τρόπον τινὰ γνώριμος ἡμῖν γενέσθαι βουλόμενος ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἦλθες ὁδόν; ἔχει οὖν σοι πέρας τὸ βούλημα, καὶ εἰς καλὸν ὁ σκοπὸς τελευτήσει· μόνον τῇ ἡμετέρᾳ συμφρονῶν συγγνώμῃ, καὶ τὸ πάνυ ὀρθῶς ἔχον τοῦτο σέβας ὁμολογῶν· καὶ τότε πάντα σοι τὰ κατὰ γνώμην ἕξει καλῶς. Πρὸς ταῦτα ὁ θαυμαστὸς Ἀνδρέας· οὐ θρασύτητι κινηθεὶς, οὐδὲ ἀμαθίᾳ βασιλεῦ, ἔφη, οὐδὲ ὅπως σοι καὶ τῷ σῷ κράτει γνωσθείην εἰς τοῦτο ἦλθον ἐγώ· τί γὰρ ἐμοὶ καὶ τοῖς σοῖς; ἐπίσης δὲ πάντως ἐστὶ καὶ τοῖς τοῦ κόσμου εἰπεῖν, ᾧ πάλαι μὲν ὡς ὄναρ τὰ τοῦ Κόσμου καταπεφρονήθη, φίλον δὲ μόνον ἡσυχία, καὶ τὸ κατ' ἰδίαν τῷ ποθουμένῳ συγγίνεσθαι· ἀλλ' ἐπεὶ περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν νεώτερά σε φρονεῖν ἀνέμαθον· καὶ τῆς περὶ τὰς θείας εἰκόνας τιμῆς ἀποστεροῦντα χριστιανοὺς, καὶ ταύτῃ θορυβοῦντα μὲν τὸ ὑπήκοον, ἐπιταράττοντα δὲ καὶ τὴν ἐκκλησίαν· οὐχ οἷός τε ἐγενόμην τὴν ἀδικίαν ταύτην ὑπενεγκεῖν· ἀλλὰ καὶ πατρίδα καὶ οἰκείους ἀπολιπὼν, καὶ τοσαύτην θάλασσαν διαπλεύσας, ἥκω πολλῷ ζήλῳ φλεγόμενος τὴν καρδίαν, ἢ τῆς ἀπάτης ταύτης ἀπαλλάξων ὑμᾶς, ἢ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ θήσων Χριστοῦ· ὃς τὴν οἰκείαν, καίτοι δεσπότης ὢν, ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῆς εἰκόνος ἔθετο τῆς ἰδίας· καὶ ὁ βασιλεύς· ἤπου μεγάλα φανταζόμενος σὺ καὶ φρονῶν ἐλήλυθας, βασιλέα τε αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐν τέλει πάντας, καὶ ὅση τῆς ἀρχιερατικῆς διαταξίας ἐπίσημος πολιὰ, πρὸς τὰ σοὶ δοκοῦντα μεταβαλεῖν· ἀλλ' ἵνα τὰ πολλὰ χαίρειν ἀφῶμεν, ἐμοῦ τὰ δέοντα συμβουλεύοντος ἄκουσον· καὶ τῆς βαθείας ταύτης ἀνανήψας ἀχλύος, πείθητί τε οἷς τὸ ἡμέτερον νομοθετεῖ κράτος, καὶ τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ αὐτὸς στέρξον ἀκολουθῆσαι· εἰδ' οὔ. ἀλλ' ἡ πεῖρα διδάξει σε πάντως ὅσον κακὸν ἀβουλεία καὶ οἴησις, καὶ τὸ τῇ ἰδίᾳ στοιχοῦντα γνώμῃ, καὶ πρὸς βασιλεῖς ἀπαυθαδιάζεσθαι. Ἤκουσεν ὁ Μάρτυς, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀπιδών· οὐκ ἀρνήσομαι σῶτερ, εἶπε, Χριστέ. οὐ ψεύσομαί σε τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν· οὐ τὴν εἰκόνα τὴν σὴν ἀτιμάσω·

οὐ περιΐδω τόγε οὖν ἐπ' ἐμοὶ κακῶς πάσχουσαν· ξαινέσθω μου τὸ σῶμα, βασιλεῦ· ἡ γλῶττα τεμνέσθω· οἱ πόδες οἷς οὐ καλῶς ἤλθαμεν ἐκκοπτέσθωσαν· ὡς πάντα γε μᾶλλον ἐγὼ παθεῖν ἕτοιμος, ἢ τὸν ἐμὸν μέχρι καὶ σκιᾶς ἀθετῆσαι Χριστόν. ὃν ἀντὶ πάντων ἔχω, καὶ ᾧ πάλαι ἀκολουθεῖν μόνῳ προῄρημαι. Πρὸς ταῦτα τὸν τύραννον· τίς ἡ τοσαύτη, φάναι, ἄνοια καὶ παχύτης, φθαρτῇ καὶ παχείᾳ ὕλῃ ἀφθάρτου Θεοῦ καὶ ἀΰλου περιάπτειν δόξαν· οὐδὲ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου γοῦν ἀπαγορευόμενον ἤκουσας Μωϋσέως· οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, λέγοντος; πόθεν οὖν τὸ ἀλόγιστον τοῦτο πάθος τῇ διανοίᾳ ὑμῶν ἐγκατασκῆψαι παρεσκεύασεν οὕτως, οὐκ ἀμαθῶς μόνον ἀντιπίπτειν, ἀλλὰ καὶ κινδύνοις ἑαυτοὺς ἐπιδιδόναι· ἀλλὰ γὰρ σαφὲς ὡς οὐχ ὑπὲρ ἀληθείας οὐδ' ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς μόνης τῆς ἀλόγου τόλμης τὰ ἔσχατα ὑποστήσῃ. Ἐνταῦθα μὴ ἀνασχόμενος ὁ γενναῖος τῆς βλασφήμου γλώττης τὸ λοίδορον· ἀλλ' ὥσπερ οἱ προδοσίαν τοῦ καλοῦ νομίσας τὸ πρᾴως τὴν ὕβριν τῆς ἱερᾶς εἰκόνος ὑπενεγκεῖν· μιαρά, φησί, κεφαλή, οὐχ ὑπὲρ Χριστοῦ σοι πάσχειν δοκεῖ ὁ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου πάσχων μορφῆς; οὐδ' εἰς τὸ πρωτότυπον διαβαίνειν τὴν κατὰ τῆς εἰκόνος ἀτιμίαν ὑπολαμβάνεις; καὶ πῶς ὑμεῖς τοὺς εἰς βασιλικὰς πολλάκις ὑβρίσαντας στήλας, ὡς εἰς αὐτοὺς ὑμᾶς παροινήσαντας, ἐσχάταις περιβάλλετε τιμωρίαις, οὓς ἐπὶ τῶν στηλῶν οἶδα χαλκοῦς ὄντας ἢ καὶ χρυσοῦς τὰ ἔξω, πίσσης τὰ ἔνδον ἀναπεπλησμένους, καὶ στυππείων καὶ ξύλων καὶ ἄλλης πενιχρᾶς ὕλης καὶ ἀτίμου μεστούς. Εἰ δὲ ὑμεῖς χοῦς ὄντες νῦν, καὶ αὔριον οὐκ ἐσόμενοι, ἀνδριᾶσιν οὕτω καὶ ἀγάλμασι τιμᾶσθαι, καὶ ὡς θεοὶ μόνον οὐ προσκυνεῖσθαι βούλεσθε, καὶ τοὺς εἰς βασιλικὰς ἁμαρτόντας στήλας πικρότατα τιμωρεῖσθε· τὸ κατὰ τῆς ἱερᾶς εἰκόνος Χριστοῦ τολμᾶν, οὐκ εἰς ὕβριν τοῦ ἀρχετύπου λογίζεσθε, οὐδὲ τοὺς ὑπὲρ τούτου πάντα παθεῖν ἑτοίμους, αὐτῆς προκινδυνεύειν τῆς ἀληθείας νομίζετε; Εἶτα ὑπολαβόντος αὐτίκα τοῦ Μάρτυρος, καὶ περὶ τοῦ Μωσέως βουλομένου διεξιέναι, τίνος τε μὴ ποιεῖν ὁμοίωμα ἐνετείλατο, καὶ ὅπως ἐκεῖνος τὰ σεραφὶμ ἐτυπώσατο, ὅπου καὶ πρωτότυπον ἀσώματον ἦν· ἐπιτεμὼν τὸν λόγον ὁ βασιλεύς· ὥρα δή, πρὸς τοὺς περιεστῶτας ἔφη, σωφρονεῖν τοῦτον διδάξαι, καὶ τὴν θρασεῖαν ἀμείψασθαι γλῶτταν· εἰ γὰρ οἱ εἰς βασιλικοὺς ἀνδριάντας, ὡς αὐτός φησι, ἐνυβρίζοντες πικρὰν καὶ ἀπαραίτητον ὑφίστανται τιμωρίαν, ὁ οὕτως ἀναιδῶς καὶ

θρα-

θρασέως ἡμῖν αὐτοῖς τὴν μιαρὰν ἐπαφεὶς γλῶτταν, τίνα ἂν ὑποσχὼν δίκην τὴν ἀξίαν δεδωκὼς εἴη. Οὕτως ἔφη, καὶ ὀργίλον εὐθὺς τῷ μάρτυρι ἐνιδὼν, τὴν χεῖρά τε, ὡς ἔθος, κινήσας καὶ μέγα ἀνακραγὼν, γυμνωθῆναι κελεύει τοῦτον· εἶτα καὶ σχοινίοις διαταθέντα, σφοδρῶς μαστίζεσθαι· ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀγεννές τι καὶ μικρόψυχον ὑπέστη πρὸς τὴν ἀπόφασιν, οὐδὲ ἐπέκοψαν αὐτοῦ τὴν προθυμίαν αἱ προσδόκιμοι ἤδη πληγαὶ καὶ μάστιγες· ἀλλὰ καὶ μείζω μᾶλλον καὶ θερμοτέραν ἐποίουν, καθάπερ πνεύματι ταῖς ἀλόγοις ὁρμαῖς καὶ τῇ ἀπειλῇ τοῦ κρατοῦντος ἀναπτομένην. Ὁ βασιλεὺς τοίνυν οὕτως ἔχοντα τὸν γενναῖον καὶ οὐδὲν ὅλως ὑποδειλιάσαντα θεασάμενος· ἀλλ' ἑτοιμότερον αὐτὸν ὑπομεῖναι τὰς μάστιγας ἔχοντα, ἢ ἐκεῖνον ἀφεῖναι τὸν λόγον τῆς ἀποφάσεως· καὶ φοβηθεὶς μᾶλλον αὐτὸς μὴ εἰς πεῖραν ἐλθὼν ὁ ἅγιος τῆς βασάνου, ἔπειτα τὴν ὁμολογίαν ἐνστατικώτερος γένηται καὶ ἀμετάθετος τὴν ὁρμὴν, καθάπερ τὰ γενναιότερα τῶν ζώων μετὰ τὴν πληγὴν, προσωπεῖον χρηστότητος ὑποδύς· πρὸ τοῦ πεῖραν, φησὶ, τῶν βασάνων λαβεῖν, πρὸς τὸν μάρτυρα βλέψας, τῷ ἡμετέρῳ πεισθεὶς δόγματι, τῶν μενόντων σε κακῶν ἀπαλλάττου. ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ Μάρτυς πρὸς τὸν οἰκεῖον ἀγωνοθέτην ἄρας τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοὺς σωματικοὺς ἅμα καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς· καὶ ἄτρεπτον αὐτοῦ καὶ ἀκλινὲς τὸ τῶν θείων εἰκόνων σέβας δειξάμενος· εἶτα καὶ κάτω νεύσας, καὶ τῷ τυράννῳ μικρὸν τὰς ὄψεις ἐπιβαλών· ὦ βασιλεῦ, ἔφη, τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων πολέμους ἀφεὶς, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν, ὅλην, ὡς ὁρῶ, τὴν σπουδὴν κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δούλων φανερῶς εἵλου· καὶ ταῦτα ποιῶν, οἴει τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ἐν εἰρήνῃ σκῆπτρα διενεγκεῖν; ἢ τάχα οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν φοβῇ; οὐδὲ τῶν σῶν πράξεων ἐκεῖνον ἀναμένεις ἐξέτασιν; Ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐπίπλαστος τοῦ βασιλέως ἡμερότης ἠλέγχετο, καὶ ἡ ὑπόκρισις ἐγυμνοῦτο, καὶ τῆς συνήθους ἐκκαλυφθείσης θηριωδίας, σφοδρότατα ὁ Μάρτυς τοῖς βουνεύροις ἐξαίνετο· οἱ μέντοι περιεστῶτες τὸν τοῦ βασιλέως θυμὸν θεραπεύειν ἐθέλοντες· οἱ μὲν τύπτειν ἐπιτραπέντες, ὠμῶς τὰς πληγὰς ἐπῆγον· καὶ οὕτως ὠμῶς, ὥστε καὶ ῥύακας αἵματος ἐκ τοῦ τιμίου ἐκείνου κατάγεσθαι σώματος, καὶ τὸ ὑποκείμενον ἔδαφος, φοινίσσεσθαι διὰ βάθους· οἱ δὲ καὶ ἀναιρούμενοι τὰ ξίφη, διαχειρίζεσθαι τὸν ἀθλητὴν ὥρμων· πολλοὶ καὶ λίθους ἐπ'

αὐτὸν

αὐτὸν ἔβαλλον, καὶ παντὰ τρόπον ἐξύβριζον, οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑαυτούς· ἀποδίδοντες μὲν οὕτως οἰκειοῦσθαι βασιλεῖ προσκαίρῳ· ἀγνοοῦντες δὲ πάντως οἱ ἄθλιοι, ὅσον ἀπὸ Θεοῦ ἐμακρύνοντο ταῦτα ποιοῦντες, καὶ οἵαν ἐν καιρῷ κρίσεως ἐκείνῳ μὲν εὐφροσύνην, ἑαυτοῖς δὲ δάκρυα καὶ ὀδύνας ἐλεεινῶς ἐθησαύριζον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς πάντα λίθον κινῶν ἦν, ὅπως ἂν αὐτῷ γένοιτο τὸν ἅγιον εἰς ποιήσασθαι· καίγαρ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀσύνετος ὤν, ὅμως οὐκ ἠγνόει, ἐν τούτῳ ἴσον ἔχοντος πρᾶγμα ποιῶν, εἴπερ ἐκείνου ἐγκρατὴς γένοιτο καὶ πολλοὺς τῶν ὀρθοδόξων εὐθέως ἑλεῖν, ὥσπερ κεφαλῇ σῶμα καὶ μέλη συνεπομένους. Τοῦτο ἐκεῖνος εἰδὼς, ἐκέλευε τῶν πληγῶν αὐτὸν καὶ αὖθις ἀνεῖναι, καὶ πειθοῖ πάλιν, καὶ εὐμενείας προσχήματι τὸν ἅγιον ὑπελθεῖν. Ἐγγὺς οὖν παραστησάμενος, καὶ τὴν ὁμιλίαν ὑπὲρ ἔλαιον ἁπαλύνας· ἡ ἀληθῶς ὀξεῖα βολὶς καὶ κατὰ τῶν δυσσεβούντων ἠκονημένη μάχαιρα, ἐπεὶ ἑώρα τὸν ἄνδρα κολακείαις οὐδὲ βραχὺ κλεπτόμενον, μετὰ πλείονος δὲ μᾶλλον παρρησίας τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ διελέγχοντα, τὸ κώδιον ἀποθέμενος, λύκος ἦν προφανής· καὶ λίθοις τὰς σιαγόνας τοῦ μάρτυρος συνθλάττειν ἐκέλευε, ταῦτα διδοὺς ἀντὶ τῶν λόγων, οἷς ἄρα τὴν καρδίαν ἐκεῖνος ἰσχυρῶς ἐβέβλητο. Ὁ δὲ ἄλλος αὐτόχρημα στέφανος ἦν, τοὺς ἀδικοῦντας εὐχαῖς ἀμειβόμενος. Εἶτα τὸν μάρτυρα μὲν ὁ βασιλεὺς οἷα κατάδικον, ἐπὶ τὴν φυλακὴν αὖθις ἔπεμπεν, ἐλάνθανε δὲ μᾶλλον τοῖς ταύτην οἰκοῦσι Χριστιανοῖς διδάσκαλον ἐπιπέμπων κομιδῇ πρόθυμον. ἔχαιρε γὰρ καὶ αὐτὸς, κατὰ Παῦλον, τοῖς διὰ Χριστὸν παθήμασι καὶ ταῖς θλίψεσι· καὶ χάριν ᾔδει πολλὴν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ὅτι καὶ πληγῶν διὰ τὸ ἐκείνου ὄνομα, καὶ φυλακῆς ἠξιοῦτο. ὅθεν καὶ οἷς ἔλεγε, τοὺς παρόντας ἱκανῶς ἤλειφε· καὶ μᾶλλον οἷς ἐκαρτέρει τὰ ἐπίπονα μετ' εὐχαριστίας. καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ φυλακῇ πεπέδητο· ἡ ψυχὴ δὲ αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς ἐκεῖθεν ἀναλύσεως, τὰ οὐράνια ἤδη νοερῶς ἐφαντάζετο. ὥστε καὶ ἐγκαλεῖν εἶχε μικροῦ τῷ τυράννῳ, ὅτι μὴ θᾶττον αὐτὸν τοῦ σαρκικοῦ βάρους καὶ τῶν φυσικῶν ἠφίει δεσμῶν. φυλακὴ γὰρ ἐκείνῳ τὸ σῶμα, ἔργον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ διατειχίζον τῷ οἰκείῳ καλύμματι τῶν ἐκδεχομένων αὐτὴν σκηνῶν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀδιηγήτου μακαριότητος. Ἡμέραι τὸ μεταξὺ παρῆλθον οὐχὶ συχναί, καὶ μεταπέμπεται πάλιν ὁ βασιλεὺς τοῦ δεσμωτηρίου τὸν ἀθλητὴν, τῷ τε φόβῳ τῶν προσδοκωμένων, καὶ

τῇ

τῇ ὀδύνῃ τῶν ἐπελθόντων κακῶν, ὀκλάσαι τάχα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ μέλλοντα, καὶ ῥαθυμοτέραν παρὰ πολὺ γενέσθαι οἰόμενος. Ἐπεὶ δὲ παρὰ ταῦτα τὸν ἅγιον εὐτολμότερον ἐθεᾶτο, καὶ θερμὸν πνέοντα μᾶλλον τὸν διὰ Χριστὸν ἔρωτα· τῆς ἐσθῆτος ἀπογυμνώσας, δημίους καὶ πάλιν αὐτοῦ παρίστησι, καὶ σφοδρῶς ταῖς μάστιξιν ἐκέλευε παίειν, ἔτι τῶν προτέρων πληγῶν σαφῆ κατὰ πᾶν μέλος τὰ ἴχνη φέροντα. Οἱ δὲ κατέξαινον μὲν τὰς σάρκας καὶ διώρυττον αὐτοῦ τὰς πλευρὰς, καὶ τὰ πλείω τῶν σαρκῶν ἠφηροῦντο· πλὴν οὐδὲ οὕτω κλέψαι τὸν τῆς ἐκείνου πίστεως θησαυρὸν ἠδυνήθησαν. ὡς οὖν οὕτω πάντα εἰκῆ καὶ μάτην ἑαυτοῦ κακουργούμενα ὁ τύραννος εἶδε· καὶ τοῖς ὅλοις ἤδη διαπορῶν ἦν, ἐπὶ τὴν ὁμολογουμένην ἧτταν· τὸ θάνατον αὐτοῦ κατακεῖναι, λοιπὸν ἔρχεται· καὶ κελεύει σχοίνους τῶν μακαρίων ἐκείνου ποδῶν ἐκδήσαντας, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτὸν κατὰ πάσης ἕλκειν τῆς λεωφόρου· εἶτα καὶ εἰς τὸν τῶν κακούργων τόπον ἀπαγαγόντας ῥίψαι, τὸν τῆς Ἐδὲμ, τὸν τῆς ἄνω σκηνῆς, τὸν τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἄξιον. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτον εἴρεχε τῆς ἀθλήσεως τὸν δρόμον ὁ Μάρτυς, καὶ κατὰ γῆς διὰ πόλεως μέσης παρὰ πλήθουσαν ἀγορὰν συρόμενος ἤγετο· ἰχθυάς τις ἄρτι τῆς θαλάσσης ζωγρήσας, καὶ τοὺς μὲν ὠνίους τῇ ἀγορᾷ προθεὶς, αὐτὸς δὲ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν καθίσας, τοὺς ἀτίμους ἑλκυσμοὺς ἐκείνους ἰδὼν καὶ διερωτήσας, καὶ ἥτις ἡ αἰτία μαθὼν, ἐζήλα τότε εὐθὺς, ὥσπερ ὑπό τινος κινηθεὶς δαίμονος, καὶ κοπίδα μακελλικὴν ἐγγύθεν ἁρπάσας, θατέρου ποδὸς τοῦ ἱεροῦ σώματος μέσου κατενεγκών· ἵστησί τε τὸν τῆς ἀθλήσεως τοῦ μάρτυρι δρόμον, καὶ πέρας αὐτοῦ τῶν μακρῶν ἐκείνων διὰ Χριστὸν ἐπιτίθησι παλαισμάτων. συγκαταλύει γὰρ εὐθὺς τῇ τοῦ ποδὸς ἐκκοπῇ, καὶ τὸν βίον ὁ γενναιότατος· μᾶλλον δὲ εἰς οὐρανὸν ἐξέχει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἄνεισι τὸν θέμενον ἄμωμον τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καταρτισάμενόν τε τοὺς πόδας ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ στήσαντα. Οὗτος ὁ δρόμος τοῦ ἀριστέως, τοῦτο τῶν ἐπὶ γῆς ἀγώνων τὸ στάδιον, τοιαύτη τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἡ ἀνδρεία, τοιαῦτα τὰ σκάμματα. Τὸν μέντοι μὴ κενούμενον πλοῦτον, τὸ σῶμά φημι τοῦ Μάρτυρος, οἱ διὰ μέσης αὐτὸ τῆς ἀγορᾶς ἕλκοντες, οὕτοι καὶ νεκρὸν ἤδη γεγονὸς, παρὰ τοῦ τῶν κακούργων τόπῳ φέροντες ἔρριψαν· καὶ διέμεινεν οὕτως ἐπὶ πολὺ κείμενον τὸ τίμιον ἐν ἀτίμῳ, τὸ πάσης φυλακῆς ἄξιον θηρίοις εἰς βρῶσιν καὶ πετεινοῖς ἀνειμένον· ὡς ἐπ'

αὐτοῦ

αὐτῷ πληρωθῆναι πάλιν τὸ τοῦ Δαβίδ. „ ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν „ δούλων σου, βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν „ ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν ὡσεὶ ὕδωρ· καὶ τοῦτο γὰρ ἐκείνοις ἀκόλουθον, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων, ἕως οὐδεὶς ἐκείνῳ βοήθειαν ἐπὶ τῇ τῆς σαρκὸς ἀσθενείᾳ, ὥστε καλῶς ἀθλῆσαι καὶ τῶν στεφάνων τῆς δόξης μὴ ἐκπεσεῖν· οὕτως δὴ καὶ ταῖς φιλοθέοις παρέχει ψυχαῖς, τὸ μὴ στερηθῆναι θησαυροῦ τοιούτου, τοῦ καλοῦ ἐκείνου φημὶ καὶ ἱεροῦ σώματος· οὔκουν ἀφῆκεν εἰς τέλος λαθεῖν, ἀλλὰ σαφῶς φανεροί· φανεροὶ δὲ οὕτως· δώδεκα τινὲς ἄνδρες, πονηρῶν πάλαι δαιμόνων αὐτοῖς ἐπιπηδησάντων, ἄλλος ἀλλαχόθεν ὁρμώμενοι, ὡς αὖ ἕκαστον ἡ ῥοπὴ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ πνεύματος ἤλαυνεν, εἰς ταὐτὸ καθ' ἅπαξ ἀλλήλοις συνῆλθον, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς συμφορᾶς, κοινωνίαν καὶ τῆς διατριβῆς ἐκείνης καὶ τῆς πλάνης ἑλόμενοι, πολλὴν ἀμείβοντες γῆν, ἀθρόον ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς ἑλκόμενοι τῆς ψυχῆς, τῷ τῶν κακούργων ἐφίστανται τόπῳ, ὅποι ἄρα καὶ ὁ τοῦ Μάρτυρος νεκρὸς ἔρριπτο, καὶ τὸν ἅγιον ἀσήμοις ἐπεβοῶντο φωναῖς, καὶ δὴ καὶ ταῖς χερσὶ τὴν γῆν ἀνορύττοντες, καὶ ὅλως περὶ τὴν αὐτοῦ φανέρωσιν ἐπειγόμενοι, σωμάτων ἐντυγχάνουσι σωρείᾳ καὶ τοὺς ἄλλους παραδραμόντες, ὢ τοῦ θαύματος, αὐτίκα τὸν καλοῦντα τούτους ἐπέγνωσαν, καὶ τὸ τοῦ Μάρτυρος ἀνείλοντο σῶμα, τῇ ἐφιπταμένῃ αὐτῷ χάριτι· τάχα δὲ καὶ τῇ πολλῇ εὐωδίᾳ, πρὸς ἑαυτὸ τοὺς ἄνδρας ἀφανῶς ἐφελκόμενον. ἀλλὰ τὸ μὲν εὐθὺς τοῦ προσήκοντος ἀπέλαυσε κόσμου, καὶ χερσὶ ποθούσαις ἐν ἱερῷ τόπῳ ἱερῶς κατετίθετο· Κρίσις τῷ τόπῳ τὸ ὄνομα· οἱ δαιμονῶντες δὲ τὴν ἴασιν ἀκολούθως ἐξεύγων, καὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς οἴκαδε ἐπανῄεσαν· οἱονεὶ μισθὸν τῆς εὑρέσεως τὴν θεραπείαν δεξάμενοι. καὶ νῦν ἐστιν ἡμῖν ἐξ ἐκείνου διηνεκὴς θησαυρὸς, καὶ τῶν ἀεὶ καταλαμβανόντων ἡμᾶς κακῶν ἀσφαλὲς παραμύθιον· εἴτε γὰρ νόσῳ πιέζεταί τις, εἴτε ἐπηρείᾳ ταλαιπωρεῖται, εἴτε τινὶ ἄλλῃ ἔχεται περιστάσει, πάντα μετὰ πίστεως ἐκεῖ προσελθὼν ἀποθήσεται, καὶ δαψιλεστέρας τῆς χάριτος ἀπολαύσει· χάριτι, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MAR-

MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS ANDREÆ, qui eſt in Criſi.

AUTHORE SIMEONE METAPHRASTE,

Interprete Laurentio Surio.

EST magna diaboli malitia adverſus Chriſti martyres, & maxime quando eos videt pietatem conſtanter ingredi, & citra ullam offenſionem: & cum ſit etiam varia, magno contra illam opus eſt animo, & recte armato in Chriſtum charitate, ut non ab eo opprimatur, neque in execrandas illius manus incidat, qui hoſtibus quibuslibet inſultat impudentius, & partim quidem per ſe, partim autem per eos, qui ipſi adhærent, multifariam, multisque modis Chriſti ſervos afficit injuria. Nam alios quidem deturbat per præcipitia, alios autem objicit ferarum dentibus, aliis accendit fornacem, aliis aperit barathrum: his machinatur rotam, illis acuit gladium: & aliis alias plagas parat, & mortes. Sed nihilominus fuit irriſus, cum martyres hæc omnia parva duxiſſent, & alia magis nova tormenta requirerent, ut per hæc oſtenderent magnum, quod in Chriſtum habebant, deſiderium. Nam etſi multos de Chriſti ſervis de medio ſuſtulit inimicus, & ipſorum ſuperavit naturam: at non etiam inſtitutum, ac voluntatem, & mentem, quæ vincit omnia. Et ideo magis fuit ſuperatus, & demiſit ſupercilium, quod & carne, & natura humana laborante, eſſet illorum animus invictus, & immutabilis.

His, quæ dicuntur, ferunt teſtimonium generoſi, & beati Martyris Andreæ certamina. Is enim cum talia, & his multo graviora ſuſtinuiſſet, non ſolum communem omnium inimicum abunde ſuperavit: ſed iis etiam, qui ipſum conſecuti ſunt, maximum fuit argumentum, ut eſſent bono animo. Cujus non ſolum ſunt inſignia admiranda certamina, ſed ſunt etiam ejus recte facta imitanda: nec ſolum eſſe oportet

auditores eorum, quæ de ipſo dicuntur, ſed etiam ejus virtutis imitatores. Ipſum quidem tulit, quæ omnium optimis regebatur legibus, Creta. Itaque autem ab ineunte ætate patriam imitatus pietatem, beatos quoque in ipſa oſtendit labores. Non enim laudavit gloriam, non divitias eſt admiratus, non amavit delicias, non mollem, & remiſſam vitam eſt conſectatus, ſed duram, rigidam, & aſperam, & quæ per omnia erat parata adire certamina. Cum ergo eſſet ardentiſſime virtutis amore captus, & manſiſſet liber a voluptate, præclara erexit trophæa adverſus inimicos, qui mente percipiuntur, & fuit omnibus optima via ſalutis, & multis perſuaſit, ut vitam præſentem deſpicerent, & in cœlum currerent, quo in loco ab iis, qui ſapiunt, dicitur, & creditur eſſe noſtra converſatio.

Atque illius quidem vita erat hujusmodi: dogmata autem Apoſtolica, & patria accurate tenebat. Quin etiam univerſus orbis terræ tunc pura & ſincera fruebatur religione, neque quicquam inimici zizaniorum tunc in eo naſcebatur. Cum autem jam longo tempore malignus hæc videret florere, & pura tranquillitate impleri Eccleſiam, perinde atque magna affectus eſſet injuria, nequaquam ſuſtinuit: ſed ut per dolum piam invaderet religionem, magnum ſtudium adhibuit. Nam cum videret eſſe longe difficillimum perſuadere Chriſtianis, ut negarent divinam Chriſti carnis ſuſceptionem, quæ jam longo tempore apud eos erat firma, ac ſtabilis, &, ut dicit Divinus David, extenderat quidem ſuos palmites usque ad mare, & usque ad flumina propagines: umbra autem ſua tegebat montes, & arbuſtis ſuis cedros Dei: tanquam ferus aper e ſylva, eam alio modo conatur perdere, qui propemodum ferebat ad idem damnum: & per venerandarum imaginum negationem, molitur inducere negationem carnis ſuſceptæ œconomiæ. Siquidem quæ ſunt imaginis, ſcimus tranſire ad exemplar primarium. Itaque ſenſim eum ſubiens, cui obtigerat imperium, improbum, inquam, & infauſtum Conſtantinum, in religionem ſecus affectum,

fectum, quam Conftantinus ille qui fuit ejusdem nominis, & primus plantator pietatis, ei perfuadet, nefas effe Chriftianis, & iis, qui funt fub ejus imperio, vere facras honorare imagines. Quod quidem ille fieri prohibuit, exiftimando, & dicendo hoc gentilis effe fuperftitionis, male profecto intelligens, & periculofe admodum, & infipienter, (id, quod dicitur a veteribus) mifcens ea, quæ mifceri non poffunt. Nam quorum primum quidem exemplar eft impium, eorum quoque figura eft æque prophana iis, qui volunt effe pii. Quorum autem illud eft adorandum, & venerandum, eorum quoque imago confequenter digna eft omni honore.

Sic ergo ipfe doctus a maligno Spiritu, juffit per omnem terram, quæ eft fub cœlo, procedere, & ad extremos fines tranfire alienum hoc edictum, omne genus fupplicii omni generi, & ætati afpere minitans, fi quis fuo decreto non pareret, promptoque, & alacri animo illud non exciperet, immo fi divinam aliquam figuram vel verbo tenus videretur honorare. Graviter vero, & immaniter puniunt, & nullam dant veniam ii, quibus obtigit imperium, quando iis, quæ ab ipfis funt conftituta non obedientem aliquem acceperint, cum præfertim videatur juffus pertinere ad multorum utilitatem. Irafcuntur autem, non id curantes quod publice conducit, fed fuam explentes arrogantiam. Propter has ergo afperas, & fævas minas, licebat tunc videre civitates effectas in folitudinibus, effe autem defertas plane civitates propter multitudinem eorum, qui ad eas veniebant folitudines. Nimis arctæ reddebantur cuftodiæ, replebantur carceres, non latronibus, proh dolor, non expilatoribus, aut aliis ejusmodi maleficis hominibus: fed viris piis ac religiofis, & Dominum timentibus, quorum erant per noctes ftationes, & quorum funt ex Deo fudores, & nocturnæ lachrymæ: & quos Hierufalem vocabat libera civitas, honorifice apud eam diverfaturos.

Cum ergo tam magnum & tam grave bellum effet excitatum, & multi ftatim tempori ceffiffent, ferviliterque, &

illiberaliter omnino loquerentur, beatus hic Andreas, non ferens hunc novum modum captivitatis, neque pias animas, quæ superna civitate misere privabantur, despiciens, sed tempus aptum esse arbitratus ad zelum magno & excelso animo ostendendum, quem pro pietate jamdiu parturiebat, relicta terra patria, & solo, quod eum aluerat, venit statim Byzantium, tanquam quispiam fortis, & generosus athleta, qui in exercitatione satis studii posuerat, & in stadium sæpius descenderat. Itaque neque metum magistratuum, neque aliquid aliud grave reputans, in medium progressus, Imperatoris & eorum, qui erant ab ejus parte, malam sectam libere arguebat, & honorem, qui divinis debebatur figuris, docebat, & studebat: sic, dicens, debet coli Deus, sic venerari imagines. Porro autem dicebat se eo venisse, ut tolleret, quæ a diabolo parabantur, insidias, & eos quidem, qui suam salutem prodiderant, adduceret ad pœnitentiam, & animum eis adderet, ut rursum pugnarent: rursus vero eos, qui stabant, precibus, adhortationibus, & consilio muniret, tutosque redderet.

Cum is hæc publice prædicaret, & ne tantillum quidem de dicendi libertate remitteret, ea significantur Imperatori. Qui cum ante civitatem in martyris Mamantis, quæ dicitur, basilica, cum suo præsueto præsedisset supercilio: & magnum quidem ex scenica illa specie fastum, magnam autem ex assentante illo satellitio gloriam sibi induisset: & nec eos quidem, qui aderant, solum intueri sustineret, orthodoxos vero torve, & ferociter adspiceret, & nihilo mitius, quam fera agrestis, in eos ferretur, & alios quidem boum nervis crudelissime cæderet, alios autem igni, & aliis suppliciis traderet: multorum vero etiam ipsos oculos, & linguam erueret, ut illis quidem aliorum athletarum non adspicerent animi magnitudinem, nec hinc tolerantiæ magnum acciperent solatium: hac autem adempta non possent alios excitare ad certamen, neque eis veluti manum præbere per consilium, & suasionem: aliis autem simul manus, & pedes auferret, propter iræ vehementiam, & acerbita-

bitatem: hic beatus Andreas animo sauciatus, & pro Domino spirans virtutem, & animi magnitudinem, cum e medio corde sibi esset precatus, & subinde dictitasset: Domine serva, Domine dirige: seipsum in media injicit pericula, & eorum, qui circumstabant, divisa multitudine, latens eos, qui abigebant, cum venisset in conspectum Imperatoris: Cur, inquit, o Imperator, si es Christianus, hæc mala machinaris adversus Christi imaginem, & ejus servorum? Ille autem non ferens hanc loquendi libertatem, sed apertam contumeliam rem esse existimans, loquentem Sanctum statim interrumpit, & jubet iis, qui adstabant eum comprehendere. Iis autem cædem spirantibus, manibus in eum irruentes, & alii quidem ejus caput, alii autem manus apprehendentes, alii vero superhumerale, & alii tunicam, per summam contumeliam, & ut ei, qui jusserat, magis gratificarentur, eum humi dejiciunt, qui erat animo excelso: neque prius cessarunt eum trahere, donec ipse Imperator, postquam satis ultus esset dicendi libertatem athletæ, volens itaque videri clemens, jussit eum relaxari.

Cum autem proxime adducendum, & sistendum curasset, cum eum prius terruisset sævitia, deinde etiam alliceret mansuetudine: Undenam, inquit, est tanta tibi audacia, & inscitia, ut jussis repugnes Imperatoris, & coram eo intempestive, & citra ullam rationem libere, quæ vis, loquaris? Sed, ut videtur, volens aliquo modo nobis notus evadere, hanc viam ingressus es. Voluntas itaque tua deducta est ad effectum, & tuus tibi recte succedet scopus, dummodo sententiæ nostræ assentiaris, & quæ valde recte se habet, confitearis religionem: tunc namque tibi omnia evenient ex sententia. Ad hæc Andreas ille admirabilis: Non, inquit, audacia, nec inscitia motus, o Imperator, nec ut tibi notus, & tuæ evaderem potentiæ, huc veni. Quid enim mihi rei est cum tuis? similiter autem possum omnino etiam dicere cum iis, quæ sunt hujus mundi, a quo quidem jam olim despecta sunt, tamquam somnium: sola

autem

autem grata eſt quies, & ſeorſum verſari cum Deo? Sed poſtquam accepi te ſentire aliena a fide orthodoxa, & privare Chriſtianos honore, qui debetur divinis imaginibus, & ſic quidem perturbare eos, qui tuo parent imperio, conturbare autem etiam Eccleſiam: non potui hanc ferre injuſtitiam: ſed patria relicta & meis, tantum maris ſpatium emenſus, venio magno cordis zelo incenſus, vel vos ab hoc errore liberaturus, vel pro meo Chriſto meam animam poſiturus, qui ſuam, etſi eſſet Dominus, pro me poſuit, & ſua imagine. Imperator autem, veniſti quidem certe, inquit, magna viſione apprehendens, & animo agitans, nempe ut ipſum Imperatorem, & omnes magiſtratus, & Pontificalis dignitatis venerandam, quantacumque ea ſit, canitiem traducas ad id, quod tibi videtur. Sed ut prolixis uti verbis mittamus, audi me ea, quæ oportet, conſulentem, & ab hac profunda emergens caligine, pare iis, quæ noſtra decernit potentia, & ipſe quoque ſis contentus ſequi communem ſententiam. Sin minus, te omnino docebit experientia, quantum malum ſit conſilii inopia, & vana de ſe perſuaſio, & ſuam tantum ſequendo ſententiam, ſe arroganter gerere adverſus Imperatores.

Audivit martyr, & cœlos adſpiciens, Non te negabo, inquit, Chriſte Salvator, non te pulchra fruſtrabor Confeſſione, non tuam contemptui habebo imaginem: Non deſpiciam, quod ad me quidem attinet, male patientem. Cædatur meum corpus, Imperator, lingua ſecetur, pedes excindantur. Nam ego quidem paratus omnia pati potius, quam meum Chriſtum vel umbratenus vilipendere, quem habeo præ omnibus, & quem olim ſolum ſequi conſtitui. Ad hæc tyrannus, quænam eſt, inquit, tanta amentia, & quam eſt craſſi, & hebetis ingenii, craſſæ, & in quam cadit interitus, materiæ, Dei ab interitu remoti, & materiæ expertis gloriam tribuere, & nec audire quidem, quod a Moſe prohibetur legislatore, qui dicit: Non facies ſimilitudines? Undenam ergo graviſſimus hic morbus, qui menti veſtræ inſedit,
eſſe-

effecit, ut non solum scienter resistatis: sed vos etiam conjiciatis in periculum? Sedenim intellige, non pro veritate, neque pro Christo, sed pro ipsa sola, quæ est a ratione aliena, audacia, extrema patieris.

Hoc in loco cum ferre non potuisset vir generosus blasphemæ linguæ contumeliam, sed perinde atque honesti proditionem arbitratus, sacræ imaginis pati contumeliam, execrandum, inquit, caput, non tibi videtur pati pro Christo, qui pro illius forma patitur, neque ad primum exemplar credis transire ignominiam, qua imago afficitur? Et quomodo vos eos sæpe, qui Imperatorias contumelia affecerunt statuas, perinde ac eos, qui vos probris sunt insectati, ultimis affecistis suppliciis? quos quidem ego novi in statuis æneos, vel etiam aureos extrinsecus, pice intus esse repletos, & stuppis, & lignis, & alia vili, & abjecta materia. Qnod si vos, qui nunc estis pulvis, & cras non estis futuri, sic honoramini statuis, & imaginibus, & propemodum tamquam Dii vultis adorari, & eos, qui in Imperatorias peccaverunt statuas, acerbissime punitis, adversus Christi sacram aliquid audere imaginem, non reputatis esse archetypi ipsius exemplaris ignominiam? neque eos, qui sunt parati pro eo pati omnia, existimatis periculum adire pro veritate? Deinde cum hæc jam dixisset martyr, & de Mose vellet explicare, cujusnam jussisset non facere similitudinem: & quomodo ille effinxisset Seraphin, cum ipsum etiam exemplar sit incorporeum, Imperator abrumpens orationem: Jam tempus est, dixit circumstantibus, docere eum esse moderatum ac temperantem, & temerariæ illius linguæ referre ei gratiam. Si enim ii, qui regias statuas, ut ipse dicit, injuria afficiunt, acerbum, & inexorabile supplicium subeunt; qui adeo impudenter, & audacter sceleratam in nos linguam immittit, quasnam luens pœnas, punietur pro meritis?

Sic dixit, & irato vultu martyrem statim intuens, & manum de more movens, & valde exclamans, eum jubet nudari, deinde etiam extensum funibus vehementer flagellari.

Ille

Ille autem ne sic quidem pusillo & abjecto animo se gessit adversus sententiam, neque ejus promptum animi studium retardarunt, quæ jam exspectabantur, plagæ, & flagella, sed id majus reddebant & ardentius, ut quod spiritu a ratione alienis appetitionibus, & imperatoriis minis accenderetur. Cum ergo Imperator vidisset sic se habentem virum fortem, & nihil omnino formidantem, sed esse omnino paratiorem sustinere flagella, quam dimittere illam rationem sententiæ: timens, ne si ipse sanctus tormenti faceret periculum, fieret inde in Confessione constantior, & minime traduci posset, quomodo fortia animalia post plagam: induens personam benignitatis, priusquam, inquit, facias periculum tormentorum, ad martyrem adspiciens, nostro parens decreto, liberare ab iis, quæ te expectant, males. Martyr autem Christi ad suum agonothetam sublatis oculis tam corporis, quam animæ, cum sibi esset precatus firmam & immutabilem divinarum imaginum venerationem, & deinde etiam deorsum adspexisset, & in tyrannum parum oculos conjecisset: O Imperator, inquit, missis bellis, quæ gereres contra barbaros, & civilium rerum administratione, totum, ut video, aperte tuum posuisti studium contra Christum, & ejus servos: & hæc agens, existimas te posse in pace tenere sceptra Romani imperii? Numquid ne Dei quidem times judicium, neque illum tuorum factorum expectas examinatorem?

Hoc in loco convicta fuit ficta mansuetudo Imperatoris, & aperta fuit simulatio. Nam solita detecta feritate, martyr vehementissime cædebatur boum nervis. Qui autem circumsistebant, volentes iræ Regis morem gerere, partim quidem jussi verberare, plagas crudeliter intentant, & adeo crudeliter, ut fluerent rivi sanguinis ex pretioso illo corpore, & subjectum solum alte fieret purpureum: partim autem gladios accipientes, irruebant ad interficiendum athletam, multi etiam lapides in ipsum jaciebant, & omnibus modis injuria afficiebant non illum, sed seipsos, sic quidem Regi, qui est ad tempus, studentes conjungi: omnino autem

tem

tem ignorantes miseri, quantum hæc agentes se procul a Deo removerent, & qualem in tempus judicii illi quidem lætitiam, sibi autem lachrymas, & dolores miserabiliter reconderent. Sed Imperator movebat omnem lapidem, ut posset sanctum in sua habere potestate. Nescio enim quomodo, etsi esset insipiens, non ignorabat tamen, hac in re quidem certe se sapienter gerens, fore ut si illo potiretur, multos alios ex Orthodoxis statim caperet, eum, tamquam caput corpus & membra consequentes. Hæc cum ille sciret, jubet ipsum rursus relaxari a plagis, & rursus persuasione & prætextu benevolentiæ eum aggredi tentat.

Cum eum ergo curasset prope sistendum, & suum sermonem molliisset plusquam oleum, acutum tamen jaculum adversus pios, & acutum gladium, postquam vidit virum ne tantillum quidem illici blanditiis, sed cum majore dicendi libertate ejus arguere amentiam, deposita pelle erat lupus manifestus. Jussitque lapidibus confringi maxillas martyris, hæc reddens pro verbis, quibus cor ejus fuerat consauciatum. Ille autem erat plane alius Stephanus, iis, qui illi injuriam faciebant, preces reddens. Deinde martyrem quidem Imperator, tamquam reum condemnatum, misit rursus in custodiam, sed ignorabat se iis, qui in ea habitabant, Christianis valde promptum mittere doctorem. Gaudebat autem ipse quoque, sicut Paulus, propter Christum passionibus, & afflictionibus, benignoque & clementi Deo magnas agebat gratias, quod dignus esset habitus plagis & carcere propter illius nomen. Quamobrem & iis, quæ dicebat, eos, qui aderant, valde instruebat, & confirmabat, & eo, quod quæ erant molesta & aspera, ferret cum gratiarum actione. Et corpus quidem erat vinctum in custodia, anima autem, etiam antequam illinc resolveretur, jam cœlestia visione intelligenter apprehendebat, adeo ut tyrannum propemodum reprehenderet, quod non ipsum citius liberaret a pondere carnis, & a vinculis naturalibus. Corpus enim erat illi carcer, qui ejus arcebat animam, & suo tegumento eam se-

jungebat a tabernaculis, quæ eam exceptura erant, & inenarabili, quæ illic est, beatitudine.

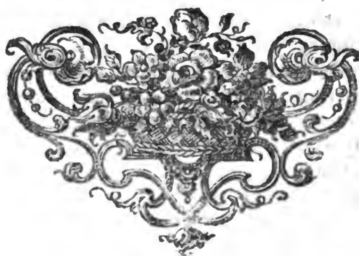
Dies interim non multi præterierunt, & rursus accersit Imperator martyrem e carcere, metu eorum, quæ expectabantur, & dolore malorum quæ advenerant, fractum ad futura ejus animum, & futurum multo molliorem & ignaviorem existimans. Postquam autem productum sanctum vidit audaciorem, & magis spirantem acrem propter Christum amorem, eum veste exuit, & propter eum lictores rursus jubet assistere, & flagellis vehementer cædere, adhuc priorum plagarum aperta per universa membra ferentem vestigia. Illi autem laniabant quidem carnes, & fodiebant ejus latera, & plurimam ejus carnis partem auferebant: sed ne sic quidem poterant suffurari thesaurum illius fidei. Postquam ergo vidit Tyrannus, omnia a se sic temere, & frustra fieri, jamque esset plane animi dubius, & perplexus, eo descendit, ut se fateretur superatum, nempe ut eum morte deinceps damnaret. Et jubet, ut funibus alligatis beatis illius pedibus, in solo trahatur per totam viam publicam: deinde ut cum deductus fuisset ad locum maleficorum, ibi jaceretur, qui Æde, qui supernis tabernaculis, qui erat dignus ipsis cœlis. Cum autem curreret martyr hunc cursum decertationis, & in terra per plenum urbis forum traheretur, vir quidam, qui e mari fuerat piscatus pisciculos, & eos in foro proponebat venales, sedebat autem super cathedram pestilentiæ, cum vidisset eum tam turpiter trahi, & quænam esset causa accepisset, exiliit statim, tamquam a malo aliquo motus dæmone, & cum e propinquo cultrum macelli arripuisset, eo & pedem sacri corporis amputat, & sistit martyri cursum decertationis, eique finem imponit certaminis. Nam simul cum pedis amputatione e vita quoque excedit vir generosus, vel potius ad cœlum currit, & ad eum ascendit, qui posuit ejus viam nulli reprehensioni affinem, & perfecit pedes ejus tamquam cervi, & collocavit super excelsa.

Hic

Hic est cursus viri fortissimi, hoc est stadium eorum, quæ in terra fuerunt, certaminum. Talis fuit virtus illius animæ, talis decertatio. Pretiosum autem thesaurum, corpus, inquam, martyris, qui ipsum trahebant per medium forum, ii jam mortuum ferentes abjecerunt in loco maleficorum: & sic diu mansit jacens in loco vili, & probroso, quod erat diligentissime custodiendum, dimissum ut comederetur a feris, & volucribus: ut in eo impleretur rursus, quod dicit David: posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: Effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam (nam hoc quoque & illis consequens) & non erat qui sepeliret: donec is, qui dedit illi auxilium in carnis imbecillitate, ut pulchre decertaret, & non excideret a coronis gloriæ, is piis quoque præbuit animis, ne tali thesauro privarentur: pulchro, inquam, illo & sacrosancto corpore. Non sinit ergo id latere perpetuo, sed id aperte efficit manifestum. Id autem facit hoc modo:

Duodecim viri, cum mali olim dæmones in eos insiliissent, alius aliunde venientes, ut ejus, qui inhabitabat, spiritus unumquemque agebat inclinatio, simul, semelque inter se convenerunt: & cum propter communem calamitatem communiter quoque versari & errare statuissent, magnum terræ spatium transmittentes, repente, tamquam tracti ab una anima, veniunt in locum maleficorum, ubi projectum fuerat corpus martyris, & sanctum confusis, & non significantibus invocabant vocibus. Quin etiam terram fodientes manibus, & eum in apertum proferre contendentes, in corporum congeriem incidunt: sed aliis præteritis, (O miraculum) eum statim agnoverunt, qui ipsos vocabat, & sustulerunt corpus, quod ad ipsum advolante gratia, forte autem etiam mira fragrantia, obscure ad se viros attraxerat. Sed id quidem ornatum convenientem statim est assecutum: & desiderantibus manibus in sacro loco fuit sacrosancte depositum. Loco autem nomen est Crisis. Qui

autem vexabantur a Dæmonibus, consequenter adipiscebantur curationem, & domum redibant cum magna lætitia, accipientes sanitatem, tamquam mercedem inventionis. Et nunc est nobis ex illo tempore perpetuus thesaurus, & malorum, quæ nos semper comprehendunt, certum solatium. Nam seu morbo opprimitur aliquis, seu aliqua afficitur injuria, seu aliquo alio casu vexatur, omnia deponet, si illuc cum fide accesserit, & gratiam consequetur uberiorem. Quæ detur nobis assequi omnibus gratia & clementia Domini Nostri Jesu Christi : quem decet omnis gloria, honor, & adoratio cum Patre principii experte, & Sancto, ac vivifico Spiritu, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

I. TI-

I.

Itus ab Apostolo Paulo primus Cretensium Episcopus ordinatus. Sanctissimi hujus viri parentes & patriam refert Cornelius a Lapide in Comment. ad Epist. S. Pauli ad Titum hoc modo: *Titus utroque parente Gentilis, & Græcus, adeoque si credimus Chrysostomo, Corintho oriundus fuit; Unde & identidem Titum nominat Apostolus scribens secundo ad Corinthios, eoque apud eos quasi populares suos administro usus fuit ad colligendas eleemosinas aliasque res ecclesiasticas*. Diversam tamen patriam Tito assignant Græca Menæa, & Basilianum Menologium, quorum authoritate addiscimus Titum in Creta natales habuisse; ita enim ad diem XXV. Augusti legitur in Menæis: *Sancti Apostoli Titi Episcopi Gortynæ in Creta discipuli Sancti Pauli Apostoli: B. Titus ex Mynoi Cretensium Regis stirpe oriundus erat, quemadmodum testatur Zenas jurisconsultus, qui vitam ipsius præscripsit*. Antiquam viguisse apud Cretenses traditionem de Sancto Tito ex stirpe Minois Regis progenito novimus ex superius allato Tracta-

tu

tu Christophori Bondelmontii ita de Sancto Tito scribentis: *Ecclesia vero magna nimis Titi discipuli Pauli Apostoli de stirpe Minois jam desolata remanet*. Apertius etiam Titi patriam effert Menologium Græcorum jussu Basilii Imperatoris editum; die enim XXV. Augusti exorditur S. Titi elogium his verbis: *Titus Christi Apostolus prodiit ex Insula Creta*. Consonat Græcis Menologiis Petrus de Natalibus Episcopus Equilinus in vitis Sanctorum, dum enim Titi genus & patriam enuntiat sic ait: *Qui* (Titus) *a Minoe Rege Cretæ generis duxit originem in eadem Insula nobilibus parentibus ortus*. Cuinam vero ex his civitatibus natalium Titi honor tribuendus sit, obscurum mihi esse profiteor, hoc tamen certum indubiumque est, virum insigni vitæ innocentia & sanctissimis præditum moribus ab Apostolo Paulo Cretensium Ecclesiæ fuisse præpositum, ut novum Christi gregem ibidem collectum aleret, atque ad eum regendum instruendumque Sacerdotes & Episcopos institueret. In ea igitur sibi credita Ecclesia cum Presbyteros, & Episcopos ordinasset, vitamque ad Apostolorum normam sanctissime peregisset, meritis & annis cumulatus quievit in Domino. *Vixit*, ut testantur Menæa Græcorum, *ad annos quatuor & nonaginta. Erat enim viginti cum e Creta primum Hierosolymam profectus est, ibique annum usque ad Ascensionem Christi in Cœlum, deinde decem alios ibidem mansit, tum delectus Apostolus a Principibus discipulorum Domini absolvit in prædicatione Evangelii decem & octo. Rursus in Creta & aliis Insulis annos sex, & in patria triginta novem exegit, ex quibus annis collectis numerus annorum nonaginta quatuor absolvitur*. Obiit igitur anno Christi sexto circiter supra centesimum, etenim si anno ætatis vigesimo Hierosolymam accessit, ibique per annum usque ad Ascensionem Christi commoratus fuit, necesse est, ut annus Christi decimus tertius alligetur ad annum Titi natalitium, ideoque si annis nonaginta quatuor, quot in vivis degit Apostolicus vir, duodecim Christi adjungantur, qui Titi nativitatem præcesserunt, evidens est, annum

ejus

ejus emortualem incidisse in centesimum sextum a Christi nativitate. Acta Sancti Titi, peregrinationes & labores concinnavit inter Memorias ad Historiam Ecclesiasticam spectantes Tillemontius Tom. II. in articulo Sancti Titi, ubi notat mira quædam de Sancto Tito tum a Menæis Græcorum, tum a Latinis quibusdam Scriptoribus apud Bollandum efferri, quæ somnii potius speciem referunt, quam Historiæ. Ad astruendam autem dictis fidem, ea se excerpsisse afferunt ex vita, quam Zenas (ajunt ipsi) a Divo Paulo in Epistola ad Titum memoratus, exaravit. Alia Sancti Titi vita ab authore anonymo Græce scripta, quæ Hagiographorum Antuerpiensium diligentiam effugit, in Codice Vaticanæ Bibliothecæ asservatur, quæ quidem videtur magna ex parte convenire cum iis, quæ in Menæis Græcis habentur. Hæc tamen brevior & sincerior apparet, adeoque Menæa hanc exornasse & interpolasse videri possunt. Nihilominus utrobique Zenas narrationis author citatur, qui Fabritio Tom. V. Biblioth. Græcæ pag. 58. in notis, & Tillemontio Tomo & art. citatis suppositus Scriptor est. Eam in lucem itaque proferimus adjecta Latina interpretatione.

Μηνὶ

Μηνὶ τῷ αὐτῷ κε' (Αὐγούστῳ)

ΜΝΗ'ΜΗ ΤΟΥ͂ 'ΑΓΙ'ΟΥ 'ΑΠΟΣΤΟ'ΛΟΥ ΤΙ'ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΥ ΓΟΡΤΙ'ΝΗΣ

τῆς κατὰ τὴν Κρήτην μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου.

ΟΥ͂τος ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ἐκ Κρήτης ὑπῆρχε τὸ γένος ὥσφησι Ζηνᾶς ὀνομικὸς ὁ τὸν βίον αὐτοῦ ἀκριβῶς συγγραψάμενος ἐν ἀρχῇ οὖν τοῦ βίου αὐτοῦ πολλὴν ἐνεδείξατο σπουδὴν, καὶ μάθησιν ἀκριβῆ εἰς τὴν τῶν ἑλλήνων παιδείαν, καὶ γέγονεν εἰς ἄκρον ἐμπειρότατος εἰς τὴν σοφίαν τῶν γραμμάτων. εἰκόσ' ἀετὴς δὲ γέγονως τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καλῶς τοροβαινούσης ἀκόυει φωνῆς ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθείσης, Τίτε δεῖ σε ἐνταῦθα, καὶ ἐκ τοῦ τόπου τούτου ἐκδημῆσαι, καὶ τὴν ψυχὴν σου σῶσαι. Ὁ δὲ ἀκούσας ὑπερεθαύμασε καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων. Τί ἂν εἴη τὸ τέλος τῆς τοιαύτης φωνῆς τῆς θείας. Ὁ οὖν Ανθύπατος Κρήτης μέγας καὶ περιβόητος πάσης τῆς νήσου ὑπάρχων, ὁ καὶ θεῖος τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου γνήσιος ὢν, ἀκούσας τὴν τοῦ δεσπότου, καὶ Κυρίου καὶ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτήριον γέννησιν, καὶ τὰ ἕτερα παραδόξως γεγονότα ἀπέστειλε τοῦτον ἐν ἱεροσολύμοις ὡς ἱκανὸν καὶ ἐξαγγεῖλαι τὰ ἀκουσθέντα ἐν ἀκριβίᾳ. ὁ δὲ παραγενόμενος ἐντίμως ἐν ἱεροσολύμοις, καὶ προσκυνήσας τὸν Κύριον ἡμων Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν, καὶ πεσὼν μέχρι καιροῦ, καὶ εἶδε καὶ τὰ σωτήρια αὐτοῦ, καὶ παναχραντα πάθη, καὶ τὴν σταύρωσιν, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν θείαν ἀνάληψιν, καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἐπιδημίαν καὶ κάθοδον. Προέγραψε δὲ τῷ θείῳ αὐτοῦ τῷ Ἀνθυπάτῳ Κρήτης. ὅτι ἅπερ ἀκήκοας ἀληθῆ εἰσι, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν, ὃν ἀκήκοας ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ποιεῖ θαυμάσια μεγάλα. Ὁ δὲ ἅγιος Τίτος ἀκούσας ταῦτα ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ, καὶ ἐβαπτίσθη καὶ συνηριθμήθη τοῖς ἑκατὸν εἴκοσι καὶ τοῖς τρισχιλίοις τοῖς πιστεύσασι τῷ Χριστῷ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου διδασκαλίας, καὶ μετὰ ταῦτα χειροτονεῖται, καὶ ἀποστέλλεται μετὰ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου διδάσκειν πανταχοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ κήρυγμα καταγγέλλειν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ παραγίνεται μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, καὶ εἰς τὸ Ἰκόνιον, καὶ εἰς λύστραν, καὶ Δέρβην, καὶ εἰς ἑτέρας πόλεις πολλὰς διδάσκων τὸν Χριστόν. καὶ ἐπιστρέφοντες πολλοὶ βαπτίζοντες εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ῥουστίλλου τοίνυν τοῦ ἐπαδέλφου. καὶ οὗτος ἐτελειώθην ὁ ἅγιος Τίτος, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MEN-

MENSE IPSO AUGUSTI

MEMORIA SANCTI APOSTOLI TITI EPISCOPI GORTYNIÆ,

Quæ est in Creta, discipuli Sancti Apostoli Pauli.

ISte Sanctus Apostolus ex Creta ortum duxit, ut ait Zenas honomicus, qui vitam ipsius diligenter scripsit. Initio igitur vitæ suæ multam adhibuit curam, & secundum Græcorum institutionem eruditus est diligentissime: & egregie ad summum calluit sapientiam litterarum. Aquilæ similis cum optime adolevisset ætate, audiit vocem de cœlo illi allatam: oportet te isthinc, istoque ex loco demigrare; tuamque animam salvam facere. Ille vero audiens omnino obstupuit, volvebatque animo secum reputans; quidnam sibi scopus vellet divinæ illius vocis. Proconsul igitur tota Cretæ Insula pervulgatus, & clarus cum præsens esset, ipse quoque patruus Sancti Apostoli legitimus, audiens Patroni, & Domini, & Dei Salvatoris nostri Jesu Christi salutiferam generationem, & alia mirabiliter gesta misit ipsum Hierosolymas, quippe idoneum existentem pro sua sapientia qui audiret, & intelligeret, & renunciaret audita accuratissime. Ipse igitur honorifice præsens factus Hierosolymis, procidens ante Dominum nostrum Jesum Christum, & Deum, & subsistens ad tempus, vidit salutaria illius gesta & omnimodas passiones, & Crucifixionem, & sepulturam; & sanctam a mortuis resurrectionem, & divinam Assumptionem, & Sancti Spiritus supra Apostolos adventum & descensionem. Perscripsit vero ipsius Patruo Cretensi Proconsuli: quod quæcumque audiveras, vera sunt; & quod ipse est, quem audieras, Filius Dei viventis, & operatur magna prodigia. Ipse vero Sanctus Titus hæc audiens credidit Christo, & baptizatus est, & adnumeratus est centum & viginti, & millibus tribus credentibus in Christum ex prædicatione Divi Apostoli Petri; & deinde

ſuffragiis electus, & miſſus eſt cum Divo Apoſtolo Paulo ad docendum ubique ſermonem veritatis, & prædicandum Evangelium in univerſo Orbe; cum ipſo igitur fuit Antiochiæ Piſidiæ, & Iconii, & Lyſtris, & Derbæ, & in aliis pluribus Civitatibus prædicans Chriſtum. Et converſi multi baptizati ſunt in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Rhuſtillo igitur Epadelpho, & ipſe confectus eſt Sanctus Titus, cui gloria in ſæcula ſæculorum.

Titi Apoſtoli Ἀποστολικῶν ἐγκωμίων ἐφάπτεσθαι μέλλοντι, ideſt Apoſtolica encomia concinnavit Andreas Cretenſis, quæ mss. reperiuntur in Marciana Venetiarum Bibliotheca, eaque Græca & Latina edidit Combefiſius inter Orationes ipſius Andreæ Cretenſis.

Tito adhuc in vivis degente Cretam Inſulam gravi terræ concuſſione contremuiſſe, atque antiquam Belli Trojani Hiſtoriam in ſui ſcriptoris tumulo latentem repertam fuiſſe, refert Joannes Malala in Chronographia his verbis:

„ Anno autem XIII. Imperatoris Claudii Creta Inſula Di-
„ vinam iram paſſa, tota terræ motibus agitata eſt. Eodem
„ tempore Dictys Cretenſis in tumulo reperta eſt pyxide ſtan-
„ nea incluſa Trojani belli Hiſtoria ab eodem Dycti ſecundum
„ rerum geſtarum veritatem expoſita. Pyxidem hanc, quæ
„ ad ſepulti caput jacebat, theſaurum rati qui illac tranſi-
„ bant ad Imperatorem Claudium deferunt, qui pyxide aper-
„ ta, neque cognita Hiſtoriam hanc deſcribendam dedit, de-
„ ſcriptamque in Bibliotheca publica reponendam curavit.

Eccleſia itaque Cretenſi fundata, nec prædicatione minus, quam ſanctiſſimis exemplis firmata, *beatum finem adeptus* Sanctus Epiſcopus *ſepultus eſt*, ut teſtatur Martyrologium Romanum ad diem IV. Januarii, *in Eccleſia, ubi a Beato Apoſtolo dignus miniſter fuerat conſtitutus*. Corpus autem venerandi ſenis in Cathedrali Gortynæ Eccleſia Deo ſub ſui nominis titulo dedicata reconditum fuit, in qua honori-

fice

fice quievit, donec sæculo IX. desolata a Saracenis, & funditus eversa civitate, inter ruinas suæ Ecclesiæ adeo obvolutum immixtumque fuit, ut nullo modo deinceps inveniri potuerit. Hoc innuit in suo de Insula Cretæ tractatu Bondelmontius, ubi eversam Gortynæ civitatem ostendit: *Ecclesia vero magna nimis Titi discipuli Pauli Apostoli de stirpe Minois jam desolata remanet cum corpore dicti non inventi*. Licet autem corpus inter Templi destructi rudera soli Deo notum quiescat, venerandum tamen caput, quod fortasse a reliquo corpore separatum asservabatur, ad novæ civitatis Candiæ Ecclesiam deductum fuit, quod, ut referunt Biographi Antuerpienses, *magna cæremonia certis temporibus spectandum populo proponebatur*. Quum autem Deo sic disponente urbs Cretæ Metropolis, Candia nuncupata post acerrimam & diuturnam obsidionem in Turcarum potestatem devenisset, sacrum Divi caput Venetias delatum est, & Senatu jubente in Lipsanotheca Ducalis Basilicæ repositum; sic enim legitur in S. C. diei *26*. Februarii anni *1669*. Veneto More computati: " La testa di S. Tito così venerata, e di tanto „ grido doverà pur esser decentemente conservata nel San„ tuario, & esposta annualmente il giorno dello stesso San„ to sopra l'Altar Maggiore all'adorazione ". Exponitur igitur annuatim sacrum caput frequenti populo, officium tamen quod sub ritu duplici de Communi Apostolorum celebratur, transfertur ob concurrentiam Octavæ Sanctorum Innocentium ad aliam diem. Authores de Tito scribentes recenset Baronius in notis ad Martyrologium, quibus adde Pinium in Actis Sanctorum, & Tillemontium.

II. Philippus Gortynæ in Creta Episcopus enuntiatur in Martyrologio Romano die 11. Aprilis hoc modo: Gortynæ in Creta S. Philippi Episcopi vita, & doctrina clarissimi, qui temporibus Marci Antonini Veri, & Lucii Aurelii Commodi Ecclesiam sibi creditam regens a furore Gentilium, & Hæreticorum insidiis eandem tutatus est. Illustre sanctitati ipsius testimonium reddit Eusebius Hist. lib. IV.

 cap. 22.

cap. 22. seu, ut verius dicam, S. Dionysius Corinthiorum Episcopus in Epistolis, quas ad Ecclesiam Gortynæ scripsit: *in quibus Philippum Episcopum eo magnopere collaudat, quod Ecclesia quam regebat, propter multas, & generosas virtutes quibus erat imbuta, testificatione omnium plurimum esset approbata*. Et mox idem Eusebius lib. cit. cap. 24. *Philippus porro quem Dionysii testimoniis Ecclesiæ Gortynensis Episcopum fuisse cognovimus, longe accuratissimum opus contra Marcionem contexuit*. Eadem ferme profert de Philippo S. Hieronymus lib. de Script. Ecclesiast. ex quo alii recentiores acceperunt.

Duos post Philippum affert veluti Gortynensis Ecclesiæ Præsules Metropolitas Lequienius, de quorum tamen dignitate ambigendum ex mox adducendis haud immerito censeo. Ii sunt:

III. Dioscorus Episcopus Cretensis, qui Hæreticos Archonticos & Secundianos, ut refert author libri de hæresibus Primasius, damnavit. Tempus quo floruit, & Ecclesia, cui præfuit, ignorantur.

Myron Episcopus in Creta ob multitudinem & præstantiam miraculorum Thaumaturgus a Græcis appellatus in universali Ecclesia colitur, de quo Martyrologium Romanum memoriam profert ad diem VIII. Augusti his verbis: In Creta Sancti Myronis Episcopi miraculis clari: Ex hoc autem, quod in Martyrologio Romano Episcopus in Creta dicatur, illum Lequienius admisit in serie Gortynensium Præsulum, qui Metropolitica dignitate in ea Insula effulgebant. At cum ex actorum ipsius S. Myronis compendio eruditissimus vir Joannes Pinius in Bollandiano opere ad diem enuntiatam Augusti satis ostendat ipsum in Rhaucia Cretæ urbe Episcopum fuisse, ad eam Ecclesiam, quæ unico hoc Episcopo insignis est, illius nomen afferemus.

Quum igitur ex eo, quod aliquis dicitur Episcopus Cretæ, non statim sequatur, quod fuerit Gortynæ Metropolis Antistes, ideo jure nobis ambigendum esset non solum de Myrone, quem novimus alterius civitatis Episcopum, sed

etiam

etiam de superius enuntiato Dioscoro; quem tamen quia nulli certæ Ecclesiæ assignandum invenimus, inter Gortynenses relinquimus Lequienii authoritati adhærentes.

IV. Cyrillus Martyr a Lequienio, Martyrologii Romani, & Græci Menologii authoritati innixo Gortynæ Civitatis Episcopus enuntiatur. Rabanus tamen, Florus & Notkerus passionis palæstram Ægyptum, non Cretam fuisse referunt. Ex hac scriptorum discrepantia multæ prodeunt difficultates, nempe quo tempore, quo loco, sub quo Imperatore passionem consumaverit, & cujus urbis fuerit Episcopus sacromartyr Cyrillus. Eas omnes quæstiones eruditissime more suo pertractat Joannes Pinius S. J. in actis Sanctorum ad diem nonam Julii, hæretque anceps in omnibus. Urbis Episcopatum (quod ad nos attinet) Græca acta recensent hunc titulum præferentia: *Martyrium S. Cyrilli Archiepiscopi Gortynæ Metropoleos Cretæ;* qui quidem titulus præfigitur Elogio S. Cyrilli apud Sirletum. *Timorem*, ita Pinius loco citato, *non abs re movet Tillemontius, ne character Episcopi Gortynæ pertineat ad aliquem Cyrillum, qui vixerit sæculo nono, & reliqua spectent ad alium, qui sæculo tertio, vel initio sæculi quarti martyrii palmam sit consequtus; qui in tali casu potuerit fuisse Episcopus in Ægypto.* Quæstionem hanc igitur cum in accurata trutina perpendisset Tillemontius Tom. III. pag. 715. sic scribit: *Les Grecs le font Evesque de Gortine (Metropole de Crete) ce qui a esté embrassè par le Martyrologe Romain, & nous avons cru pouvoir suivre le Grecs, devant avoir esté mieux informés, que les autres de ce qui regardoit un Saint d'Orient.* Consulendi itaque erunt Pinius in actis Sanctorum, & Tillemontius, uterque enim fusiori calamo quæstiones discutit de loco, tempore & Episcopatu Sancti Cyrilli. Nobis satis erit hoc loco elogium dare, quod de hoc Sancto in Martyrologio Romano affertur ad diem IX. Julii: *Gortynæ in Creta Sancti Cyrilli Episcopi, qui in persecutione Decii sub Lucio Præside flammis injectus, cum incensis evasisset illæsus, ac stupore tanti miraculi a Judice dimissus esset, rursus pro instan-*

ſtanti & alacri fidei prædicatione facta de Chriſto, *ab eodem capite plexus eſt*. Nec parvi hoc loco facienda eſt Romani Martyrologii authoritas, qua Cyrilli paſſio ad Decii Imperium alligatur, ſiquidem ex eadem Decii perſecutione, quæ in Cretam usque ſe ſe extendit, alia paris decoris eidem Inſulæ, & Gortynenſi præcipue civitati provenerunt ſacra ornamenta, ex paſſione ſcilicet Sanctorum Decem Martyrum, quorum quinque, ut ſuperius diximus, ſcilicet Theodulus, Saturninus, Euporus, Gelaſius, & Eunicianus in Gortyna civitate natalia habuerunt.

V. Eumenius a Græcis ob patrata miracula Thaumaturgus appellatus, cum virtutum laude floreret, *a Clero populoque delectus Gortynæ Urbis Cretæ Inſulæ Epiſcopus ordinatus eſt*. *Quo in Pontificatu* (verba ſunt jam citati Menologii Græcorum Baſiliani) *cum multos annos vixiſſet*, *multosque populos*, *quæ ad regnum Cœlorum pertinent*, *docuiſſet*, donumque *multorum miraculorum accepiſſet*, *obdormivit miraculis etiam poſt mortem inſignis usque in præſentem diem*. Notat Lequienius ex recentioribus Menæis, Eumenii corpus ſepultum fuiſſe *in Raxo* loco, in quo corpus Cyrilli deceſſoris ſui jacebat, unde optime arguit, Eumenium paulo poſt tempora Cyrilli claruiſſe.

VI. Petrus *Epiſcopus Cretæ junior pedibus præciſis martyrium obit*. Ita ex Menæo Chiffletii, quæ verba ex Synaxario Sirmondi deſumpta eſſe, aſſerit Joannes Pinius S. J. in actis Sanctorum ad diem XIV. Julii. Quum autem dicatur *junior*, conſequens eſt, ut alium ejusdem nominis in Eccleſia quam adminiſtravit, habuerit præceſſorem; nullus autem in Gortynenſi Eccleſia legatur Epiſcopus Petrus nomine ante hunc, qui tamen cum ſolo Cretenſis Epiſcopi titulo connotetur, dubium eſt an Metropolitanæ Eccleſiæ præfuerit.

VII. Iconius, quem ex antiquis mss. Latinis Ticonium appellandum eſſe aſſerit Lucas Holſtenius in annot. ad Geog. Caroli de S. Paulo, ſedit in Concilio Epheſino anno 431. fideique Nicænorum Patrum, & S. Cyrilli Patriarchæ Alexan-

xan-

xandrini sententia se adhærere fassus est, ut testantur ejusdem Concilii acta, in quibus hæc leguntur: *Iconius Metropolis Gortynæ Cretæ Episcopus dixit*: Fidei Sanctissim. Nicænorum Patrum expositione recitata, lecta rursum & recitata epistola Cyrilli patris, ac Episcopi sanctissimi, cognitoque hujus sententiam cum illius expositione apte congruere, assentior, & subscribo, eandemque sententiam sequor in nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti. Qui autem secus sapiunt, eos a Sancta Synodo rejici *non dubito*. Sententiæ in Nestorium deinde latæ decimo loco subscripsit.

VIII. Martyrius Episcopus Gortynæ Cretæ subscripsit primum Concilio Ephesino II. seu verius Conciliabulo anno Christi 449. mox Oecumenico Concilio Chalcedonensi interfuit, in cujus actis (quibus subscripsit) sæpe memoratur: Martyrius Episcopus Gortynæ Metropolis Cretensium. Epistolam Leoni Augusto hujus nominis I. Imperatori C. P. misit Martyrius, in qua multa exponit tum de Synodo Chalcedonensi, cum de Sancti Proterii nece, & de Episcopi Timothei ordinatione; cui quidem epistolæ subscripserunt septem alii Episcopi Cretensis Insulæ, ut videre est Tom. IV. Concil. Labb. Venetæ Edit. pag. 1929. In vivis degebat Martyrius post annos septem a Synodo celebrata, ut refert Lequienius.

IX. Theodorus *Episcopus Gortynæ*, *quæ Metropolis est Provinciæ Cretensis*, Concilio Oecumenico Constantinopolitano anno Christi 536. contra Antimum & Severum aliosque Acephalos Hæreticos congregato interfuit, *& Severum*, *& ejus impia scripta*, *Petrum quondam Apameæ*, *& Zoaram communicatoresque ipsorum anatematizans* actis Concilii subscripsit: *Theodorus misericordia Dei Episcopus Gortynæ*, *quæ est Metropolis Cretensium Provinciæ*.

Veterem inscriptionem Græcam ad hunc Theodorum Episcopum spectantem affert Clariss. Muratorius in Thesauro veterum inscriptionum pag. CDXXIV. num. 7. eamque ex eruditissimo P. Montfauconio se desumpsisse fatetur. Eandem prorsus profert in suo Orientis Itinerario Dom. Pittonius

nius

nius de Tournefort, qui Montfauconium citat, & ab eo Latinam interpretationem prodiisse asserit. Hæc itaque profert epistola secunda, in qua de rebus Creticis agit.

+ ΕΠΙ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚ
ΚΑΠΙΛΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΛ ΑΝΘΥΠΑΤΟ Υ
ΕΥΤΥΧΩΣ ΑΝΕΝΕΩΘΗ ΚΟΥ.... Ο ΤΟΙΧΟΣ
Υ ΦΛ ΑΠΠΙΩΝΟΣ ΤΟΥ ΚΑΜΠΡ ΙΝΛ Β +

Sic legit Montfauconius Palæogr. Græc. lib. 2. p. 173.

Ἐπὶ Θεοδώρȣ τȣ̃ ἀγιωτάτȣ Ἀρχιεπισκόπȣ καὶ Α. Πιλίȣ τȣ̃ περιβλέπτου ἀνθυπάτυ εὐτυχῶς ἀνενεώθη Κου.... ὁ τοῖχος ὑπάτου Φλαβίου Ἀππίωνος τȣ̃ λαμπροτάτου ἰνλουστρίου.

I D E S T

Sub Theodoro Sanctissimo Archiepiscopo, & A. Pilio conspicuo Proconsule, feliciter restauratus est murus, Consule Fl. Appione splendidissimo illustri 2. vel post Consulatum ejus anno 2.

Addit deinde ad hæc Muratorius:

„ Spectat igitur hæc inscriptio vel ad annum Christi
„ 539. vel 541.

X. Joannes Cretensis Episcopus encyclicam Divi Gregorii Magni Papæ accepit epistolam signatam mense Decembri Indict. I. quæ Chronicæ notæ anno Christi 598. alligantur, in qua de lege Mauritii Imperatoris agitur, & quod ex militia nemo nisi triennio ante probatus, suscipiendus sit.

XI. Paulus Archiepiscopus Cretensis duas Vitaliani Summi Pontificis sibi missas accepit epistolas, quarum altera VI. Kalendas Septembris Indict. II. anno nempe Christi.... data Pontifex Paulum Archiepiscopum gravibus verbis arguit, quod Joannem Lappæ Episcopum injuste damnaverit, & ad Sedem Apostolicam provocantem dimittere abnuerit. Sententiam ab Archiepiscopo, & suffraganeis ejus Episcopis contra Joannem Lappensem latam, significat in Synodo Romana

mana fuisse deletam, & ipsum Joannem Episcopum, utpote innocentem pristino honori restitutum ex Patrum judicio fuisse. Altera vero Epistola, quæ eadem die scripta fuit, mandavit Paulo Archiepiscopo Vitalianus Pontifex, ut Joanni Episcopo Lappæ duo Monasteria *Palea* & *Arsilli* nuncupata restituat; diaconum, qui uxorem duxerat, corrigat; & Curialem quemdam malæ vitæ nomine Eulampium a se dimittat. Epistolas vulgavit Labbeus Tom. VII. Concil. col. 459. & seq.

XII. Basilius Gortynæ Archiepiscopus in Concilio Oecumenico VI. quod Constantinopoli convocatum fuit adversus Monothelitas, Stephanum Monachum Monothelitam Macarii discipulum convicit ex Sanctorum Athanasii & Gregorii Theologi authoritate. Eidem Synodo ut Apostolicæ Sedis Legatus præfuit, sic enim actis subscriptus legitur: *Basilius Misericordia Dei Episcopus & Metropolita Civitatis Gortynæ Insulæ Cretæ, & Legatus totius Concilii Apostolicæ principalis Sedis antiquæ Romæ definiens subscripsi*: & deinde nomen suum apponens Epistolis a Concilio ad Agathonem Papam missis, sic effert: *Basilius Misericordia Dei Episcopus Gortynensis Metropoleos Insulæ Cretæ pro me, & Synodo, quæ sub me est, subscripsi*. Anno deinde 692. alii Concilio Constantinopolitano, quod Quinisextum, seu Trullanum nuncupatur, interfuit, nomenque suum apposuit iisdem titulis decoratum, quibus in sexta Synodo se enunciaverat: *Basilius Episcopus Gortynorum Metropolis Christo amabilis Insulæ Cretæ, & locum tenens totius Synodi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subscripsi*.

XIII. Andreas Cretensis vulgo nuncupatus a piis parentibus ortus est in civitate Damascena. Hierosolymis Monasticam vitam amplexus est, & deinde a Theodoro Jerosolymitano Patriarcha Clericus primum, mox Diaconus ordinatur, & demum ob egregias virtutes & doctrinam Archiepiscopus Cretensis eligitur. Sunt aliqui, eosque inter Lequienius, qui Andream Cretensem insimulant, quod Mo-

nothelitis aliquando adhæſerit, & ſanctam Oecumenicam Synodum VI. anathemati ſubjecerit in Conciliabulo Conſtantinopoli, quod impius Philippicus Bardas Imperator Monothelita convocaverat. Accuſationem hanc adverſus Sanctum Epiſcopum affert Lequienius ex Theophane, qui ad annum Philippici ſecundum ſcribit, Andream Metropolitam Cretæ, & Germanum Cyzici propalam Quiniſextæ ſeu, ut vocant, Trullanæ Pſeudoſynodo, adverſus Oecumenicam ſextam convocatæ ſubſcripſiſſe, cumque ſuis collegis anathemati ſubjeciſſe prædictum Sanctum Oecumenicum Concilium. *Atqui* (addit deinde Lequienius poſt allatum Theophanis teſtimonium) *ut Joannem Conſtantinopolitanum Patriarcham, & Germanum pœnituit eorum, quæ Philippico authore male geſſerant, ita Andream quoque Cretenſem, qui hac eluta labe, ſanctus poſt mortem haberi meruit.* At eruditiſſimus Pinius Bollandiani operis continuator dum acta Sancti Andreæ Cretenſis ad diem IV. Julii inter Acta Sanctorum texit, exemplum Clariſs. Henſchenii ſequutus, qui Sanctum Germanum Cyzici Metropolitam a Monothelismo vindicaverat, methodum docet, qua Sanctum Andream ab hujusmodi labe immunem fuiſſe oſtendatur. Floruit, ut ex ſupra laudato Pinio addiſcimus, ſæculo VII. & ad initia ſæculi VIII. pervenit, mortuusque eſt, ut referunt Menæa Græcorum, in quadam Inſula, cui nomen Hieriſo, non procul ſita a Mitylene. Vitam S. Andreæ ex Græcis Menæis & Menologiis excerptam Græco & Italico ſermone edidit Nicephorus Pasqualeo Sacromonachus Græcus, Venetisque typis vulgavit anno 1623. in qua mentionem agit de ſacra & prodigioſa S. Andreæ Cretenſis Epiſcopi reliquia Venetiis apud Moniales Sancti Sepulcri aſſervata, ut fuſius affertur in Eccleſiis Venetis Illuſtratis Tom. XI. pag. 283.

XIV. Elias Epiſcopus Cretæ enuntiatus legitur in actione prima Synodi Nicenæ ſecundæ, quæ inter Oecumenicas numeratur VII. cujus actis ſubſcripſit hoc modo: *Elias peccator Epiſcopus Cretenſium Inſulæ, libenter omnia quæ præ-*

ſcri-

ſcripta ſunt, ſuſcipiens ſubſcripſi. Vir doctrina præſtans lucubrationes multas, & præſertim commentaria in ſermones Sancti Gregorii Theologi edidit.

XV. Cyrillus hujus nominis II. tunc temporis Eccleſiæ Gortynenſi præfuit, cum Saraceni ex Hiſpania egreſſi Cretam Inſulam igne ferroque vaſtatam Byzantino Imperio adimentes in ſuam poteſtatem redegerunt. Leoni Armeno conjuratorum impetu interfecto ſuffectus fuerat in Orientali Imperio Michael Rancabe ſeu Balbus, cui, ulciſcendæ Leonis necis prætextu, bellum intulit Thomas Tyrannus, qui pridem vivente Leone ipſo Armeniam vi occupaverat. Dum igitur inteſtino hoc bello laboraret Imperator, & potiorem exercitus partem adverſus Thomam procedere juſſiſſet, eam occaſionem nacti Agareni, qui pridem præclariſſimas Orientis Inſulas fœde depopulati fuerant, in Cretam Inſulam deſcenderunt, & Gortynam Regni Metropolim a fundamentis everterunt, cujus quidem urbis reliquias ſe (ut ſupra retulimus) vidiſſe teſtatus eſt Bondelmontius. Urbis habitatores aut ferro trucidaverunt Barbari, aut in captivitatem redegerunt, ſed & Cyrillum Epiſcopum, quod Chriſto renuntiare detrectaſſet, glorioſo Martyrio coronarunt. Hoc *Græcorum annales teſtantur*, ait Baronius, qui annalium nomine Hiſtoricos Græcos fortaſſe intelligit Cretæ Inſulæ cladem, & Cyrilli triumphum referentes. Ex iis Joannes Zonaras refert Cyrillum tempore Michaelis Balbi Imperatoris pro Chriſti defenſione martyrii coronam obtinuiſſe. Curopalates vero ſcribit, Cyrillum Gortynæ Præſulem tempore irruptionis Saracenorum martyrii corona donatum fuiſſe, quod Chriſtum negare noluiſſet. Et demum Cedrenus aſſerit, tunc temporis Cyrillum Epiſcopum martyrii coronam ſupplicio eſſe conſecutum. Licet autem Cyrilli Epiſcopi Gortinenſis paſſio tot tamque fide dignis teſtibus comprobetur, hæret tamen anceps Card. Baronius in Annal. eo quia Latina & Græca Martyrologia Cyrillum Epiſcopum & Martyrem alligent ad tempora Decii ſeu Diocletiani. Hanc Clariſs. vi-

ri dubitationem lenire videtur Pinius in actis Sancti Cyrilli senioris statuens ex fide trium, quos supra memoravimus, scriptorum, juniorem aliquem Cyrillum Gortinæ Episcopum sæculo IX. floruisse, quem valde suspicatur (in eadem quoque etiam Tillemontius suspicione hæret) *confusum esse perperam cum seniore*. *Cæterum* (ita ex Cedreno Baronius in annalibus ad annum Christi 823.) *Saraceni potiti Insula, ut eam retinerent, Monachi usi consilio in loco tuto Candace nominato urbem munitam erexerunt, ex qua universæ Insulæ dominarentur. Factumque ex hoc est, ut loco Cretæ Insula Candax cœperit nominari, atque sic vulgo Candia dici.*

Post Cyrillum inter Gortynenses Archiepiscopos recenset Lequienius Basilium hujus nominis secundum, ex eo fortasse quod Nicetas a Baronio etiam in annalibus citatus in vita Sancti Ignatii Patriarchæ asserat, eum fuisse in Creta Episcopum, & deinde occupata a Saracenis Insula Thessalonicam confugisse, cujus urbis Episcopus evasit. Ipsius electionem ad Archiepiscopatum Thessalonicæ, & invictum animi robur refert Joannes Bollandus in Actis Sanctorum ad diem primam Februarii Græcos Martyrologos sequutus, qui eadem die memoriam agunt in Menæis *Sancti Basilii Archiepiscopi Thessalonicensis Athenis oriundi*. Quod autem Gortynensem Ecclesiam Basilius Archiepiscopus administrarit, inverisimile prorsus videtur ex iis, quæ superius tum de ipso, tum de Cyrillo Archiepiscopo attulimus; siquidem certum compertumque ex probatis authoribus habemus, uno eodemque tempore Agarenæ vastationis, & Cyrillum Archiepiscopum Gortynæ in Creta martyrio affectum fuisse, & Basilium declinandæ persecutionis caussa e Creta Thessalonicam confugisse, ubi Archiepiscopale munus suscepit. Neque ideo Gortynensibus Archiepiscopis adnumerandus est, quia *in Creta* Episcopus enuntiatur, siquidem aliud diversumque omnino est, in Creta Episcopum, & Cretæ Archiepiscopum esse: illud enim de quocumque Episcopatu in

Cre-

Cretæ Insula posito congruenter accipitur, hoc de sola Metropolitana Ecclesia strictius intelligitur.

XVI. Basilius II. quem hujus nominis Lequienius tertium affirmat, memoratur in actione quinta Pseudosynodi Photianæ Constantinopoli coactæ anno 879. tamquam Legatus ab ipsa Synodo institutus ad Metrophanem Smyrnensem Archiepiscopum, *cujus summa cum laude* (notat Severinus Binius) *est crebra mentio in legitima octava Synodo*. Hæc sunt verba electionis notata in Conciliabuli actis : *Igitur vocati, Basilius Dei amantissimus Archiepiscopus Cretæ, & Nicetas Dei amantissimus Metropolita Smyrnæ*, (erat hic in sedem Sanctissimi Metrophanis intrusus) *& Gregorius amantissmus Archiepiscopus Selgæ missi sunt a Sanctis Legatis & præsente Synodo ad reverentissimum Metrophanem &c.*

Post hæc Creta Insula, postquam annis ferme XL. sub duro Saracenorum jugo oppressa gemuerat, bellica Nicephori Phocæ virtute, dum Romani Imperatoris exercitibus præerat, Orientali Imperio restituitur, Barbaris inde expulsis profligatisque. Egregium Phocæ facinus, (fusiori sermone nobis inferius recensendum) scriptis commendavit Leo Græcus Diaconus, ex quo, ut opinantur aliqui, acceperunt Europalates & cæteri Græcarum rerum Historici; sed & alius Græcus Diaconus Theodosius nomine, Nicephori victorias Candiæque expugnationem carmine celebravit, cujus metrici operis mentionem ingessit Fabritius in Biblioth. Græc. Tom. V. pag. 228. his verbis : Ab Allatio autem *Theodosii Diaconi* ἀκροάσεις *quinque de capta a Romano Augusto Creta* (supple memorantur). Nos eas ex Bibliotheca Vaticana excerptas in lucem proferimus, Latinam addentes versionem; ne tamen ultra quam par est Archiepiscoporum Gortynensium series abrumpatur, auscultationes ipsas (sic enim Latine sonant) Græcas, earumque versionem absoluto tum Archiepiscoporum, tum Episcoporum Græcorum Ordine afferemus.

Quum autem ex continuato Infidelium consortio, atque

ex

ex eorum violenta tyrannide omnis Christianæ Religionis cultus in universo prope Regno defecisset, & antiqua Deo sacrata Templa partim ad solum prostrata, partim vero ad Mahumeticæ superstitionis usum deducta fuissent, factum est divinæ dispositione clementiæ, ut ad Catholicam veritatem in florentissima olim Provincia restituendam Nicon Sanctissimus Armeniæ Monachus mitteretur, qui obcœcatos incolarum animos corruptosque mores, adeo Evangelicæ veritatis luce illustravit, atque ad Christianam sobrietatem revocavit, ut brevi quidem tempore, sed gravi tamen labore ad sacræ regenerationis lavacrum, atque ad Catholici dogmatis disciplinam restituerit, dignus propterea, qui alter a Divo Paulo Cretensium Apostolus nuncupari mereretur. Ejus *res præclare gestas Græce conscriptas*, ita Baronius in Annalibus ad annum Christi *961. ex Sfortiana Bibliotheca acceptas Jacobus Sirmundus in Latinum convertit. Hic quippe non a Græcis tantum, sed a Latinis bonore Sanctorum cultus invenitur, diem enim XXVI. Novembris a Græcis in Menologio, & a Latinis in Romano Martyrologio ejus nomen inter Sanctos relatum babetur annis singulis publice in Ecclesia recolendum*. Quamvis autem Sancti Niconis cognomento Miroblyti vita a Sirmondo in Latinum versa nondum prœlo vulgata publici juris sit, attamen non pauca ipsius fragmenta Baronius annalibus suis inseruit præsertim ad annum Christi *961*. quæ cum prodigiosam Cretensium conversionem a Beato Nicone peractam exprimant, haud ab instituto operis alienum puto, hoc loco iterum in lucem proferre. En itaque Cretæ conversionem a Baronio ad annum *961*. alligatam.

„ Nicon ortus in Ponto Polemoniaco parentibus honestis-
„ simis, iisdem insciis, ubi adolevit, fugam arripiens ad
„ Monasterium Aureæ Petræ dictum, situm in finibus Pon-
„ ti, & Paphlagoniæ religione sanctissimum se se contulit,
„ ..... cum vero divinitus admonitus ejus Abbas ipsum ad
„ plurimarum gentium conversionem vocatum, e Monaste-

„rio

" rio abire cogit ad Apostolatus sui munus implendum....
" Cum igitur regiones non paucas Orientalium partium
" peragrasset, & publica pœnitentiæ prædicatione innume-
" ras gentes ad salutis portum per pœnitentiam melioris-
" que vitæ mutationem perduxisset, ad Cretam Insulam
" navigandum sibi esse intellexit; illuc enim Divino quo-
" dam nutu vocabatur. Etenim simul atque Insulam in-
" gressus est ab Agarenorum jugo nuperrime liberatam, Ro-
" manoque Imperio restitutam per Nicephorum, fœdis au-
" tem detestandæ Agarenorum superstitionis vestigiis adhuc
" plenam & refertam, cujus scilicet incolæ diuturna atque
" assidua cum Saracenis consuetudine ad illorum mores,
" proh dolor! arrepti, nefanda etiam, & profana eorum
" orgia fuerant amplexi. Ut igitur eo delatus, solenne illud
" suum, Pœnitentiam agite (*ex qua ei assueta voce Miroblyti cognomen obtinuit*) inclamare cæpit, attoniti peregrino,
" & inaudito prædicationis genere Insulani animisque in-
" censi vehementer in eum commoti sunt, adeo quidem,
" ut manus etiam inferre cogitarent; manifestum enim ad
" furorem illos adegerat res nova & inusitata præoccupa-
" tos nimirum deditosque, ut diximus, superstitionis Sara-
" cenorum cæremoniis.

" Videns ergo immitis atque intractabilis gentis ingenium
" sentiensque tantam duritiem nisi prudenti quadam arte
" perdomari non posse: secundam (quod ajunt) naviga-
" tionem, priore omissa, instituit, sapientumque medicorum
" exemplo, eorum curationem apposite simul ac solerter
" aggressus est. Habebat enim Paulum in ea re Ducem ac
" Magistrum. Itaque missam faciens insolitam illam prædi-
" candi rationem, quod ex usu futurum in eo jam elucens
" perspicax futurorum gratia præmonebat, seorsim aliquos
" adducens, quos reliquis intelligentiores, & ad bonum ex-
" cipiendum paratiores norat, blandis primum verbis illo-
" rum ferocitatem lenire, duritiemque animi emollire cæ-
" pit, deinde sensim cor permovere, occulta cujusque fa-

" cta

„ cta (ut meus Jesus olim Samaritanæ) vitæque flagitia „ redarguens. Quo factum est, ut eximiam ejus virtutem „ agnoscentes, confestim iras ponerent, animorumque im„ petus revocarent, & quem malo nunc affecerant, eundem „ magno suo bono venerarentur, propositamque ab eo re„ ctam fidem amplectentes, odii modum ad benevolentiæ, „ profectusque sui cumulum converterent. Consuetudo enim „ (ut ait ille,) ad majora & perfectiora viam munit. „ Itaque sapiens, si minus verborum copia, ac veritatis „ facultate piscator erat, hominum animas venari sciens „ eosque ad immortalitatem Divinis eloquiis, & non hu„ manæ sapientiæ, sed Spiritus Sancti doctrina traducere. „ Ex illo igitur tempore Cretenses Niconem tamquam a „ Deo missum Apostolum habuerunt, totamque Insulam ejus „ famæ complerunt. Confluebant ad eum universi, & si„ cut Deo illi adhærebant, ita ut vim legis, quidquid præ„ ceperat, obtineret.

„ Quare cum securo jam animo ad solitam prædicatio„ nem rediisset, ad baptismum omnes, veræque Fidei di„ sciplinam perpulit. Tum errore omni e medio sublato, „ Ecclesiis per totam Insulam ædificatis, Sacerdotibus, Dia„ conis æditui sque designatis, reliquis etiam ritibus & cære„ moniis apte distributis, vivendi legibus descriptis, omni„ bus denique, quæ in animo erant, ne quem Cretensium „ boni expertem relinqueret, ordine constitutis, Gortyna „ discessit (*fortasse hic Candiam civitatem author intelligit*, „ *Gortyna enim civitas Agarenorum rabie jam solo prostrata fue*„ *rat*) triumque dierum iter progressus, quodam in loco „ sub noctem constitit, ubi antiquissimi Templi, (quan„ tum ex ruderibus conjicere erat) vestigia cernebantur. „ Hoc in loco cum nocturno hymno rite decantato, & cru„ cigero baculo humi defixo somno se dedisset, lucernarium „ quasi lumen ante baculum in aere libratum videre visus „ est. At somno decusso cum surrexisset, non jam somnium, „ sed vera visio objecta est. Divina quædam lampas haud

„ ma-

„ materialis a Cruce irradians ad diluculum usque astanti
„ & oranti, Deoque gratias pro tanto munere agenti, lu-
„ men exhibuit.

„ Cum iterum, Deo (ut patuit) sic volente, somno in-
„ dulsisset, ornatæ mulieris species apparuit, quæ dirutum
„ templum instaurare jubebat, omnino Domino sic placere
„ confirmans. Illo autem interrogante, quænam esset, quæ
„ talia pro imperio juberet, Photina sum, inquit, martyr
„ & famula Christi. (*De Sancta Photina agunt tam Marty-*
„ *rologi Græci & Latini*, *quam Biographi Antuerpienses ad*
„ *diem* XX. *Martii*). Quod nisi reipsa, quod volo, exple-
„ veris, pedem ex Insula non efferes. Experrectus ad hæc
„ Sanctus, propter visionis varietatem ambiguus animo erat,
„ ut inane potius insomnium fuisse crederet, quam Divi-
„ næ gratiæ illustrationem. Quare quæ audierat contem-
„ nens, cæptum iter tenebat. Cum repente adeptam sibi
„ oculorum aciem sensit: eoque tandem indicio Divini nu-
„ minis imperium id fuisse cognovit: quod ubi jussa exe-
„ qui constituit, visum mox recepit. Sed quoniam nec li-
„ go in promptu erat, nec pala, nec adjutor ullus, oh
„ mira Domine & arcana opera tua, nocte insecuta fini-
„ timis loci accolis ignea ibi columna per tenebras lucens
„ apparuit, prodigioque exciti subito accurrerunt, & cum
„ ex Nicone, quæ viderat, didicissent, suam quisque ope-
„ ram conferre jussi, communi omnes consensu imperio pa-
„ ruerunt. Itaque sedula ejus solicitudine, vigilantia, ala-
„ critate opus exactum, templumque Martyris biennii spa-
„ cio perfectum est. In qua postea aram erigendam, ac
„ rite consecrandam curavit, sacerdotesque in ea institui,
„ simulque omnia juxta Ecclesiasticos ritus peragi præscri-
„ psit; omnibusque post hæc valere jussis navigium con-
„ scendit, ac secundo cursu provectus Epidaurum, quod
„ Damalam incolæ cognominant, die quinto pervenit &c. “
Alia vitæ Sancti Niconis fragmenta affert deinde Baronius
ad annos Christi 981. & 982. atque 998. ubi pretiosam

ejus mortem, & mirabile inde subsequutum prodigium enarrat.

Purgata itaque a nefariæ sectæ sordibus Insula, Ecclesias quoque Sanctorum Beatissimus Nicon reparavit, & sacerdotes aliosque Sacrorum ministros per Regni civitates institui, & destinari curavit, ut ipsorum laboribus & exemplis restitutus veræ religionis fervor in nutantibus adhuc animis solidaretur.

XVII. Stephanus Metropolita Cretensis interfuit annis Christi 1028. & 1029. duabus Synodis ab Alexio Patriarcha coactis, ut refert Lequienius ex lib. IV. Jur. Græco-Rom. pag. 250.

XVIII. N. Anno 1158. sedit in Synodo a Luca Chrysoberge Patriarcha convocata. Ita Lequienius ex lib. IV. Jur. Græco-Rom. pag. 282.

XIX. Joannes hujus nominis II. Cretæ Metropolita recensetur inter eos Præsules, qui sederunt anno Christi 1166. in Concilio Constantinopolitano, cujus authoritate & sententia ii damnati sunt, qui falso Alemannos, tamquam de natura Divina male sentientes incusaverant. Ita Allatius *lib. 2. de consensu* cap. 12. num. 4. Alteri quoque Synodo interfuit a Michaele Anchiali Patriarcha anno 1171. convocatæ, ex qua Synodi Chronica nota facile adducimur, ut credamus Joannem hunc probabiliter eundem esse cum anonymo Archiepiscopo, qui, ut superius num. XVIII. diximus, sedit in Synodo Lucæ Patriarchæ.

Nicolaus Cretensis Insulæ Archiepiscopus memoratur in quadam apocripha epistola, quæ *Cyrilli Hierosolymitani Episcopi ad Augustinum Hypponensis Ecclesiæ Præsulem nomine inscribitur*. In ea epistola laudatur Silvanus Sanctæ Nazareth Ecclesiæ Archiepiscopus, ex quo optime arguit Lequienius confictam fuisse sæculo saltem duodecimo, quia nonnisi sæculo XII. subacta a Francis Palæstina Nazareth civitas Archiepiscopali titulo insignita fuit, translatis in eam ob Dominici incolatus reverentiam Metropoliticis Urbis Scythopolis hono-

honoribus. *Ut vero neminem Silvanum nomine Archiepiscopum* reperit Lequienius, *ita perinde confictum* censet *Nicolai Archiepiscopi Cretensis nomen.*

Interea subacto a Principibus fœderatis Imperio Constantinopolitano, partitisque juxta initum fœdus ampli Dominii regionibus, Creta Insula, quæ ab Alexio juniore in subsidii mercedem Bonifacio Montisferrati Marchioni pacta fuerat, in Venetorum possessionem devenit cedente ipso Bonifacio, cui ingens pecuniæ vis ex Reipublicæ Venetæ ærario soluta fuit. Missa itaque fuit ad accepti Regni incolatum ex urbe Veneta Nobilium virorum colonia, novi Magistratus erecti, & Latini ritus Præsules per singulas Insulæ civitates instituti, ne quid ad optimum perfectumque seu sæculare, seu spirituale regimen unquam deesset. Nec tamen Græci ritus fideles proprio Pastore caruissent, nisi Romanæ Ecclesiæ Dogmati, & Apostolicæ Sedis obsequio adhærere detrectassent; verum cum pravus Græcorum Præsulum animus, & pertinacius in schismatis ampliatione studium majora in dies animarum & publicæ quietis damna efferret, Senatus Veneti religio *tam provide*, *quam catholice* ordinavit, *ac sub gravi pœna* statuit, *quod nullus talis Schismaticus Episcopus reciperetur in Cretæ* Insula; quod quidem (ut testatur Gregorius Papa XI. in sua epistola Andreæ Contareno Duci Venetiarum data anno III. & a Raynaldo lata ad annum 1373. num. 18.) *post obitum cujusdam Macarii schismatici Episcopi observatum fuit*, & usque ad ipsius Urbani tempora laudabiliter observabatur. Num autem Macarius iste *ab antipatriarcha Constantinopolitano hæretico & schismatico* missus Archiepiscopi Cretensis titulum sibi assumeret, prorsus ignoro. Eos hic adjicio quos Archiepiscopali Cretensis Ecclesiæ Græcæ dignitate insignitos affert Lequienius.

XX. Nicephorus Cretensium Antistes, de quo scribit Georgius Pachymeres l. III. c. 29. missum fuisse ab Andronico Seniore Imperatore C. P. Legatum ad Senatum Venetum, *quia* ipsum *fore Venetis gratum eo nomine putavit Imperator*,

quod cum jam ipsis subesset Insula Creta, Episcopum loci suæ ditioni subditi, libenter illi apud se visuri merito sperarent. Hic porro (sequitur Pachymeres) *Nicephorus electus quidem, & rite ordinatus Episcopus Cretæ fuerat, sed a sua Ecclesia procul degebat propter dominantes in ea Italos.* Eam tamen legationem novis obortis difficultatibus non obivit. Quum autem Joannes Glycys Patriarcha e sede expulsus fuisset, Episcopi in Synodo congregati Patriarcham Alexandrinum cum Nicephoro Cretensi, & Arsenio Pergameno Episcopis miserunt ad Joannem, ut ab eo quærerent quid de abdicatione sua ipse sentiret. Rem fuse tradit Pachymeres lib. IV. c. XXXI. qui deinde lib. V. cap. III. refert Nicephorum Cretensem interfuisse, cum Joannes Patriarcha Andronicum Imperatorem anathemate perculit.

XXI. Paisius notatur in Epistola XV. Georgii Scholarii ad Marcum Ephesium inscripta. Huic Paisio datam fuisse Eugenii Papæ IV. epistolam a Raynaldo ad annum 1439. allatam putat Lequienius, quæ tamen (ut mox videbimus in Cretensibus Latinis Archiepiscopis) ad Fantinum Vallaressium insignem latini ritus Præsulem inscripta fuit; neque enim tantum, ac tam prudentem Pontificem decuisset, ut neglecto amplissimo viro in Cretensi Ecclesia sedente, litteras suas daret Græco Præsuli extra Regnum commoranti. Quod autem post institutam in Candace urbe Latini ritus Cathedram Græci Archiepiscopi extra Regnum commorati fuerint, præter superius allata, non unum habemus in publicis regestis testimonium. Anno 1371. quidam Græcus Presbyter Dionysius nomine se Archiepiscopum Græcum esse jactans ad Insulam accessit, in qua cum minus caute se gereret, detecta ejus assertæ dignitatis falsitate, Rectorum Insulæ decreto in exilium pulsus est, ut patet ex ea, quam afferimus, sententia.

MCCC-

MCCCLXXI. Menſe Septembris, Die XXIII. Indiſt. X.

„ Cum Dioniſius Calogerius, qui fuit ordinatus Papas
„ Græcus extra Inſulam Crete venerit ad hanc Inſulam,
„ & ſteterit ultra tempus ſtabilitum fingens ſe fore Archi-
„ epiſcopum Grecum cum non eſſet, & dixerit aliqua ver-
„ ba contra honorem Dominii, & contra ſtatum pacificum
„ dicte Inſule per magnificum Dom. Petrum Cornario ho-
„ nor. Ducam Crete, & ejus conſilium concorditer con-
„ dempnatus eſt dictus Papas Dioniſius Calogerius, quod
„ ſolvere debeat ipperpera quinquaginta, & ſtet in carce-
„ re per menſes ſex & in complemento dictorum menſium
„ mittatur extra Inſulam, & ſit perpetuo foris bannitus de
„ tota Inſula Crete, cum hac additione, quod ſi aliquo
„ tempore redierit ad dictam Inſulam tunc exoculetur, ſeu
„ privetur ambobus oculis, & iterum mittatur extra In-
„ ſulam, & ſit perpetuo foris bannitus.

Quod autem iis temporibus nullus in Cretæ Inſula degeret Græci ritus Archiepiſcopus, etiam ex eo arguitur, quod Presbyteri, ſeu, ut vocant, Papates Græci ad Archiepiſcopos *in partibus Turchiæ* commorantes accedebant, ut ab eis ſacris ordinibus initiarentur, aliaque Epiſcopalis authoritatis decreta impetrare conarentur. Exemplum damus ex Rectorum Inſulæ ſententia adverſum quemdam Græcum Papatem lata anno 1378.

MCCCLXXVIII. Menſe Aug. die XXVIII. Indictione Prima.

„ Cum Papa Coſta Phylippo habitator Caſali nomine
„ Staurachi de cha Pantali auſu temerario impetraverit ab
„ Archiepiſcopo Greco morante in partibus Turchiæ, qui
„ eum ibi ordinavit Papatem, quamdam literam excom-
„ municationis contra Clericos & alios Chriſtianos Cretæ,
„ qui vellent eum moleſtare vel facere ſibi novitatem in
Eccle-

„ Ecclesiis quas ipse tenebat in prædicto casali, quod erat „ contra intentionem Dominationis, & contra voluntatem „ ejus per magnificum Dominum Andream Geno honora- „ bilem Ducham Cretæ & Dominum Bernardum Vituri Con- „ siliarium non existente cum eis in conscientia Dom. Vi- „ ctore Mauroceno altero Consiliario condempnatus fuit di- „ ctus Papa Costa, quod amodo usque ad dies quindecim „ recedere & exire debeat cum familia, & massariciis suis „ de dicto casali Staurachi de cha Pantali, & non audeat „ amodo in antea habitare vel morari in aliquo, vel in „ aliquibus casalibus nominatis Staurachia, nec audeat offi- „ ciare vel celebrare divina officia in aliqua Ecclesia posi- „ ta in dictis casalibus seu in aliquo eorum sub pena yper- „ peror. viginti quinque pro qualibet vice, qua contrafece- „ rit, quam quidem penam incurrat in suis bonis propriis, „ & accusator habeat medietatem dicte pene si per ejus accu- „ sationem veritas habebitur, & teneatur de credentia & re- „ siduum veniat in Commune.

Post Paisium tres Urbis Candiæ Græcos Archiepiscopos recenset Lequienius, Georgium nempe Alexandrum ex Raphaelis Volaterrani Geographia, Cyrillum Lucari ex Nicolai Spadarii Moldavo-Laconis Enchiridio, & Constantium, de cujus dignitate nullum affert testimonium. Quod ad primum scilicet ad Georgium Alexandrum attinet, ipsum ex Raphaelis Volaterrani authoritate Episcopum potius Arcadiæ in Creta dixerim, & quidem Latini ritus, quam Cretensis Metropolis Græcum Archiepiscopum. Volaterrani ipsissima verba ex lib. IX. Commentarior. afferre operæ pretium puto, ut ex eis eruditus Lector judicium ferat Candiensisne, an potius Arcadiensis Ecclesiæ dicendus sit Antistes.

Hic prope Labyrintus, cujus dicunt adbuc extare vestigia, ut retulit mihi noster Georgius Alexander ejus Insulæ Præsul (ex quibus verbis Lequienius eum inter Candienses Archiepiscopos recensuit), *qui locum adivit. Mons est effossus &*

undi-

undique concavus una tantum, & angusta via aditur. Dux loci peritus præcedit cum ardenti funali inextricabilem errorem per tenebras monstrando. Non longe distat mons alter accessu difficilis, situ inexpugnabilis, qui lucus Jovi antiqua superstitione sacer fuerat, hodie Themenos ab incolis appellatus, ut idem Georgius dicebat. & paulo post subdit: *Arcadia Stephano ex authoritate Demetrii nunc semiruta, cui præerat Georgius Alexander super memoratus, qui paucis ante annis Romam profitebatur.* Quum igitur Ecclesiæ Arcadiensi præfuerit Georgius Alexander iis temporibus, quibus unico Latino Antistite regebatur, sæculo nempe XVI. quo floruit Volaterranus, haud ægre ex Volaterrani verbis compertum habemus, ruralem hunc Episcopatum Latinum, non vero Græcum Metropolis titulum obtinuisse.

Cyrillum quoque Lucarim virum impietate & audacia non minus, quam doctrina & ingenio spectatum, ex Cretensium Græcorum Præsulum albo expungendum esse censeo. Ipsum Lequienius ex Nicolai Spadarii Moldavo-Laconis Baronis ac olim Generalis Valachiæ Enchiridio inter Candienses Archiepiscopos enumerat, cujus quidem Enchiridii verba (aliquantulum, ut videntur æquivoca) afferimus ex libro cui titulus *la Perpetuitè de la Foy de l'Eglise catholique*, in qua ad Tomi primi calcem in appendice pag. 50. enchiridion Spadarii affertur, & in eo pag. 51. sic legitur: *Paucis quidem abhinc annis Cyrillus natione Cretensis dum in Britannia literis suam navat operam, non extremis labris virus illius loci delibavit, reversusque ad suos, ob communem sapientiæ famam in Clerum adoptatur, non diu post & Metropolita salutatur, &, ut verbo dicam, ad ipsum inclytæ Constantinopoleos thronum Patriarchicum effertur, & ad gubernacula totius Ecclesiæ Orientalis admovetur, quibus non diu præfuit. Mox teneris discipulorum auribus virus instillare Brittanicum, fama urbem complere, nec parvos metus in Ecclesia ciere. Sed non multo post sapiens vir juxta ac pius Gabriel Blasius meus olim Professor in urbe Imperatoria ex cathedra illum de opinionibus ab Ecclesia Christi alie-*

nis

nis redarguit, quod nova dogmata de transsubstantiatione Corporis Domini, aliaque quamplurima virulenta extraneorum hæresi plena moliretur. Quid multa? Cyrillus non a throno solum, in quem conscenderat remotus, sed & privatus vita ac veluti hæreticus ab Ecclesia est proscriptus. Dum igitur Cyrillum Cretensem ad suos reversum, in clerum adoptatum, nec multo post Metropolitam salutatum legisset Lequienius, probeque nosset Metropolitas in Ecclesia Græca a Patriarchis diversos omnino censeri, ipsisque utpote dignitate & jurisdictione minores subesse, synchroni scriptoris authoritati fidens non dubitavit Cyrillum inter Cretenses Archiepiscopos enumerare, a qua deinde Ecclesia ad alias Alexandriæ & Constantinopoleos Patriarchales gradum habuerit. Quocumque autem in sensu accipienda sint verba in Spadarii Enchiridio expressa, hoc certum compertumque habemus, Cyrillum hausto prius Calviniani erroris veneno, Alexandriam, ubi Sacerdos initiatus fuerat, rediisse, cujus mox Patriarchalem Sedem per obitum Meletii Pegæ præceptoris olim sui & benefici Patroni vacantem conciliatis sibi auro electorum suffragiis obtinuit. Quamvis autem de pessimo hoc, licet doctissimo viro *nihil* intuitu dignitatis, (quam numquam possedit,) dicendum esset, attamen aliquid vel summo calamo attingere hoc loco non abs re erit, tum quia Cretensis est, & Candace Metropoli ortum habuit, tum quia ex rerum serie clarius innotescit, ipsum numquam Cretensibus datum fuisse Antistitem. In Cyrilli autem actis exponendis Leonem Allatium virum Græcum Orthodoxum sequemur Ducem, cujus quoque authoritati innixi multa de Cyrillo vulgarunt Antonius Arnaldus Doctor Sorbonicus in superius citato libro de Fidei perpetuitate lib. IV. cap. VI. & Nicolaus Comn. Papad. in Hist. Gymn. Patav. Tom. II. pag. 239.

Cyrillus igitur ortum duxit ex Familia Lucari in Epidauro Illirico olim prænobili, quæ deinde in urbem Candacem translata cum diu multumque opibus & honoribus floruisset, tandem ex rerum humanarum conditione ad eam ege-

statem

ſtatem redacta eſt, ut Cyrilli patruus Lanionis artem, genitor Cerdoniam, mater Fulloniam exercere coacti fuerint; Cyrillus ipſe adoleſcens, inter piſcatores primum, mox inter nautas vitam toleraverit. Quum autem aliquando Alexandriam Ægypti navi, cui inter minores lixas nauticos deſerviebat, advectus eſſet, ibi Meletio Pegæ Cretenſi peſſimo ejusdem urbis Patriarchæ innotuit, cujus deinde amorem ex ingenii alacritate & formæ elegantia promeruit, a quo etiam ſacris initiatus in Italiam miſſus eſt, ut gravioribus expoliretur diſciplinis. Philoſophiæ Venetiis, Theologiæ Patavii operam dedit, quarum emenſo curriculo Alexandriam reverſus eſt ad Meletium, a quo Archimandrites, & Abbas Angarathi præcipui in Creta Inſula Monaſterii conſtituitur. Quum autem mira peregrinandi cupiditate torqueretur, Monaſterio, cujus poſſeſſionem inierat, Vicarium deſtinavit fratrem ſuum pridem inter Monachos cooptatum, qui literarum licet expers Abbas deinde Angarathenſis evaſit. Wittembergæ primum, mox Genevæ conſtitit, hauſtoque hæreſum ibidem vigentium veneno, Catholicæ fidei auro hæreticorum corruptus turpiſſime renuntiavit. Divitiis auctus quas ex Germania, & Creta corrogaverat, Alexandriam iterum petiit, cujus Patriarchalem Sedem per obitum Meletii vacantem corruptis auro electorum animis occupavit. Majora exinde elato animo volvens, Conſtantinopolim ſe contulit, ut Neophyto Patriarchæ circa ea tempora defuncto ſufficeretur, irrito tamen conatu: nam vulgato ejuratæ fidei rumore, unanimi voto repulſus Timotheum a Præconeſo ſibi præponi doluit. Sua igitur ſpe fruſtratus Cyrillus occultas Timotheo inſidias ſtruere non deſtitit, donec iis patefactis, convocata propterea Synodus ipſum Alexandrino Patriarchatu ſpoliat, & in Monaſterio Anthos deportari jubet, ubi laqueo, ex Turcarum decreto, dies ſuos expleſſet, niſi Athonitis Monachis periculum oſtendentibus ſibi fuga conſuluiſſet. Obiit non multo poſt Timotheus mortiferi poculi hauſtu per Apollonii Chii Medici fraudem, qui Joſa-

phati Andrii Archimandrites suasu in poculo primum, mox in elysmo venenum infuderat. Quare eam nacti occasionem Cyrilli fautores, ipsum defuncto surrogari obtinuerunt. Perfidiam doctrinæ suæ aliquandiu in ea dignitate positus simulavit Cyrillus, cum vero post quatuor fere menses se Calviniana hæresi, ad quam alios trahere satagebat, infectum ostendisset, id indignati Græci Cyrillum e Patriarchali throno avulsum in Rhodon Insulam ejici impetrarunt, a quo tamen exilio Calvinianorum ope evocatur. Ipsorum etiam hæreticorum pecunia fretus Anthimum sibi in successorem delectum e dignitate deturbari obtinuit, iterumque Patriarchalem Sedem, Græcis frustra obnitentibus, possedit. Ut vero promissam Turcis pecuniam coadunaret, Hollandis mercatoribus sacram Templorum suppellectilem, & Ecclesiasticas dignitates pretio vendendas permisit, horrente universa Græcia, quæ Tyrannum in Calvinianæ perfidiæ scola edoctum sibi Pastorem præfici gemebat. Græcorum itaque conatu tertio dejicitur, suffecto, ei in Patriarchatu Gregorio Episcopo Amasiense; sed Cyrilli artes & potentia adeo valuerunt, ut expulso ac deinde suffocato per intortum *funem* Gregorio, Turcæ illum Patriarchali Byzantii Sedi restitui mandaverint. Ex hac itaque superata procella cæpit audacior Cyrillus in opes fidemque Græcorum sævire, & hæreticorum promissis subsidiisque fretus nefanda Calvini dogmata in vulgus circumferre. Flagitiosi hominis nequitiam non amplius sustinere valentes Græci, ipsum ab usurpata cathedra tertio ejectum depulsumque, in carcerem ad mare Euxinum detrudi impetrarunt, ubi Turcici Imperatoris jussu laqueo suffocatus dies, & tyrannidem explevit. Execrabile viri cadaver mare, in quo jactum fuerat, ad litus evomuit, ibidemque absque ulla ecclesiastica pompa sepultum fuit: cum vero vestis, qua tegebatur, pars extra terram appareret, ejus indicio viatores thesaurum ibi latere suspicantes, luridum ac fœde olens corpus e pulvere, qua obrutum fuerat, extraxerunt, illudque in loco avibus ferisque

que

que discerpendum vorandumque reliquerunt; Divina sic ordinante justitia, ut qui Ecclesiam Catholicam perdere tandiu cogitaverat, ipse horribili fato punitus ecclesiastica etiam sepultura careret. Diversimode de Cyrillo ejusque gestis scribunt hæretici Luthero-Calviniani, & inter eos præcipue Henricus Hilarius Diaconus Lutheranus, qui in notis & additionibus ad Chronicon Ecclesiæ Græcæ a Philippo Cyprio Magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ Protonotario concinnatum, fusissimo sermone Cyrilli Lucaris artificiosam Panegyrim texit, ipsumque veluti Martyrem pro Calviniani dogmatis prædicatione passum affirmat. Hæc cum in Cyrillum vivum, ejusque exanime cadaver acta fuissent, etiam ejus memoria pari supplicio affecta fuit: ingemiscens enim Græcia se impii viri nomine & scriptis infamem factam, coacta anno 1621. Hierosolymis Synodo, cui Dositheus Patriarcha ipsius civitatis præfuit, nefandam hominis fidem perversaque dogmata unanimi conclamatione Episcopi & viri in ea Synodo congregati damnaverunt, ipsiusque hæretici renuntiati nomen & memoriam anathemate perculerunt, ut videre est in Prolegomeno & actis ipsius Synodi in Collectione Harduini vulgatis Tom. XI. Edit. Parisiens. pag. 179. Ex ejusdem Hierosolymitani Concilii actis Tom. citati pag. 186. enuntiatus legitur *Gabriel Severus Moreanus Fratrum nostrorum Cretensium Archiepiscopus, qui librum de septem Ecclesiæ Catholicæ sacramentis composuit;* ne autem quis putaret, in Insula Cretæ ipsum fuisse Archiepiscopum, adjecta ibidem legitur hæc nota marginalis *Pro qui Venetiis degebant*, idest Fratrum nostrorum, qui ex Creta Insula se Venetias reduxerant. Porro Gabrielem hunc Severum Philadelphiæ Archiepiscopum Venetam Sancti Georgii Græcorum Ecclesiam administrasse, scriptum legitur in Eccl. Venetis Illustratis Tom. XII. pag. 365.

Hæc de Georgio Alexandro, & de Cyrillo Lucari inter Archiepiscopos Cretenses perperam enuntiatis afferenda censui-

fuimus, nihil de Constantio addentes, cujus nominis & dignitatis fides est apud Lequienium.

XII. Constantius hujus Ecclesiæ, ut refert Lequienius, titulum obtinebat anno 1721.

Non erit ab instituto alienum, nec accidet, ut spero, Lectoribus injucundum, si pauca quædam hoc loco proferam de Clero & Ecclesiis Græcorum; etsi enim ea non magni esse ponderis videantur, est tamen cur ad Posteros traduci promereantur. Qualiacumque sint, ea fide summa profero ex antiquis ms. & potissimum ex parvo codice recentioris ævi pariter ms., qui adhuc extat in Veneta Bibliotheca Cœnobii Sanctæ Mariæ Servorum. Ad usus privatos viri, ut autumo, Regularis Cretensis scriptus videtur, quo tempore Creta durum Turcarum jugum subiit, & hoc etiam titulo peculiarem sibi fidem vindicat, quam eidem mirum in modum conciliat conjuncta cum stylo simplici accurata rerum tractatio. Author lingua Italica usus est, paucisque admodum paginis res Cretæ Ecclesiasticas complectitur. Scilicet de Clero agit tum Regulari, tum Sæculari, atque *in primis* quidem de Græco, tum de Latino. Verba ejus, quantum in me erit fideliter, atque ut ita dicam, religiose vertam. Quæ autem ad Clerum Græcum attinent hic exhibeo, alibi quæ ad Latinum spectant, exhibiturus.

Non alii erant in Insula Cretæ Monachi Græci ritus quam Basiliani, sed multiplicis instituti defectum pensabat immanis numerus, qui ad decem mille & amplius pertingebat, maxima tamen ex parte rudes Agricolæ cum Monachali tunicula, qui Abbatum & Cœnobiorum prædia colebant. Hinc facile intelligitur, Abbates bene plures fuisse, quorum alii majoribus, alii minoribus redditibus fruebantur. En Abbatiarum, quæ præcipuæ habebantur, Elenchum; in quarum unaquaque centum & quinquaginta circiter Monachos degisse, scriptum legimus.

In

In territorio Candiæ.

Monasterium Beatæ Mariæ Virginis de Angaratho omnium in Creta Insula celeberrimum, ex quo prodierunt multi doctrina illustres viri. De antiquitate Cœnobii Angarathensis, & de ejusdem Menologio scripsit Meletius Pegas Cretensis ex Metropoli Candia, qui cum Patavii Philosophiæ ac Medicinæ operam dedisset sub Jacobo Zabarella, promeritam studio lauream suscipere renuit, ne cogeretur (quod publicæ leges sanxerant) Latinæ fidei confessionem emittere. Eapropter in patriam redux monasticum S. Basilii institutum in Angarathensi Monasterio, *quod maximum in Insula, & cæterorum caput erat*, professus est sub Silvestro Abbate, cui ad Patriarchales Alexandriæ infulas evocato successit Monachorum suffragio in Abbatia. Quum autem & voce & scriptis hostis Latinorum acerrimus non solum Latinum Archiepiscopum, sed etiam Rectores laicos & sæcularem authoritatem offendisset, carcere retinendus, fuga sibi consuluit & ad Silvestrum Alexandrinum se contulit, a quo Cyrenensis Archiepiscopus instituitur; moxque cum se dignitate abdicasset Silvester & in Montem Sinai secessisset, Meletius ei in Patriarchatu suffectus fuit circa annum MDXC. Rebus cum Veneto Legato Constantinopoli compositis in Cretam rediit, ubi Monasterium S. Catherinæ pretiosis vestibus, atque aureis vasis ditavit. Alexandriæ demum ad suam sedem reversus, ibidem in errorum suorum pertinacia obiit circa annum MDCXX. Agunt de Meletio & ejus scriptis Leo Allatius de consensu l. 4. p. *996*. Fabritius in Bibliot. & Papadop. in Hist. Gymn. Patav. Tom. II. pag. *279*. Alium ejusdem Angarathensis Monasterii doctissimum quidem, sed Græcis erroribus addictissimum alumnum Meletium Syrigum memorant Fabritius in Bibliot. & Papad. citati lib. p. *309*. cujux mox ad Monasterium Boniportus mentio erit. Ad illustrius hujus Monasterii decus liceat Acatholicis viris alium addere pietate, & Orthodoxæ Religionis professione laudatissimum hominem Georgium, postea in Monastica professione Gerasimum

ſimum Palæocappam Cydonienſem, qui Monachus primum & Abbas Cœnobii Angarathenſis, ad Ciſamenſis Eccleſiæ, quam ſuo patrimonio erexerat & dotaverat, Epiſcopales Græci ritus inſulas adlectus fuit, ut fuſius dicemus, ubi Græcos Ciſami Antiſtites afferemus.

Monaſterium Sanctæ Mariæ de Apeſones.

Monaſterium Sancti Antonii Abbatis de Urondiſti.

Monaſterio Beatæ Mariæ Virginis de Aratti.

Monaſterium Sancti Georgii Martyris de Uraghaſti.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis Odhigitriæ.

Monaſterium Sancti Georgii Martyris de Apoſſelemi.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis de Cardhiotiſſa, cujus mentionem ſuperius egimus.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis de Eleuſſa.

Monaſterium S. Georgii Mart. de Scalotto.

Monaſterium Sancti Georgii Mart. Apamoſiſſi.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis de Falandra.

Monaſterium SS. Apoſtolorum de Allagni.

Monaſterium S. Sabbæ Abbatis de Savatiani.

In civitate autem Candiæ aliud erat ejusdem Baſiliani inſtituti Monaſterium quinquaginta circiter Monachos habens, quod peculiari regiminis forma regebatur. Abbas ejus Monaſterii ſingulis bienniis a celeberrimo S. Catherinæ Monaſterio in monte Sinai poſito mittebatur, ut Monachi ſub ejus diſciplina in ſuſceptæ auſteritatis rigore perſeverarent. Ampliſſimi redditus huic Monaſterio ex publicæ liberalitatis conceſſione a tempore adepti Regni provenerant, ex quibus & Cretenſes Monachi alebantur, & plurima ad Monaſterii Synaitæ inopiam ſublevandam ſubſidia proveniebant. Sed & Archiepiſcopo montis Sinai redditus erant in Cretenſi Inſula conſtituti, ut patet ex diplomate Petri Ziani Ducis Venetiarum dato die 12. Septembris anno 1212. quo Simeoni Archiepiſcopo montis Sinai publico decreto confirmantur ea prædia, quæ in Inſula Cretæ pridem poſſidebat. Non ſemel in regeſtis Ducalis Cancellariæ Cretenſis occurrit

rit

rit mentio Synaitarum Candidæ, qui ad tuenda sui Monasterii jura controversias adversus rusticos sibi subditos interdum habuerunt. Sententiæ documentum proferimus, quo quemdam Græcum ad servitutem ejusdem Monasterii ex originis suæ conditione teneri judicatum fuit. In hoc Sanctæ Catherinæ Cœnobio, quod *Montis Sinai Methochium* recentiori ævo a Cretensibus appellabatur, vitam monasticam aliquando egit Maximus (ante regularem professionem Michael) Margunius, qui post varios vitæ eventus, a Hieremia II. Patriarcha Constantinopolitano Citheræ Episcopus creatus, Cretæ obiit anno MDCII. prope octogenarius, & in Ecclesia Deiparæ Trimartyros sepultus fuit. Viri Latino nomini infensissimi vaferrimum ingenium, & male adhibitam doctrinam eleganter exhibet in sua Gymnasii Patavini Historia Nicolaus Comnenus Papadopulus Tom. II. p. 264. in diuturnitate tamen ejus vitæ statuenda errasse cognoscimus ex natalitii & emortualis anni chronicis notis, quæ si attendantur, & ad calculum redigantur, dum ortus dicitur circa annum MDXLVII. defunctus vero anno MDCII. profecto liquet ad LV. annos tantum vitam produxisse. Ditatum fuisse hoc Cœnobium pretiosis vestibus, ac vasis aureis a Meletio Pega Patriarcha Alexandrino Schismatico scribit Papadop. Tom. citati pag. 280.

MCCCLXXI. Mense Decembris. Die XVI.
Indict. X.

„ Per Magnificum Dom. Petrum Cornario honor. Ducham
„ Crete, & Dom. Nicolaum Delphinum Consiliarium absen-
„ te Dom. Baldo Quirino altero Consiliario dictum est con-
„ corditer & sententialiter, quod Georgius Petropulo filius
„ f. Joannis Petropulo habitator burgi Candide sit & esse de-
„ beat Villanus Monasterii Sinaitarum Candide, & debeat
„ respondere & obedire, ac etiam reddere jura sua Fratri

„ Za-

„ Zacharie yconomo (1) dicti Monasterii & successoribus
„ suis tamquam villanus non obstante contradictione, quam
„ ipse faciebat dicens se fuisse francum & liberum cum per
„ publicum instrumentum productum & lectum in curia ro-
„ gatum per Johannem Petropulo & patrem ejus plene con-
„ stiterit Johannem ipsum fuisse villanum dicti Monasterii ex
„ sua propria confessione nominando se in ipso instrumento
„ tamquam villanum dicti Monasterii, & simili modo se
„ nominabat villanum dicti Monasterii Hemanuel Petropu-
„ lo Frater supradicti Georgii in quodam alio instrumento
„ rogato per eum producto, & lecto coram Dominio; &
„ etiam dictus Georgius coram Dominio constitutus se fuisse
„ filium suprascripti Joannis, & fratrem suprascripti Hema-
„ nuelis Petropulo qui se nominabant villanos in instrumen-
„ tis predictis, & ipsos Joannem, & Georgium fuisse posses-
„ sos a dicto Monasterio tamquam villanos.

In Territorio Sithiæ.

Monasterium Beatæ Mariæ Virginis de Acrotiogiani.

In Territorio Rethimi.

Monasterium SS. Salvatoris de Arcadi, de quo inferius aliqua ex Itinerario Tournefortii.

Monasterium S. Georgii de Arsani.

Monasterium Sancti Michaelis de Astratigo.

In Territorio Cydoniæ seu Caneæ.

Monasterium in loco Boni portus seu ad Bonos portus, qui vicus est Insulæ, notus ex Actibus Apostolorum c. XXVII. quo appulit Sanctus Paulus Apostolus, dum Romam vinctus duceretur. Hujus Monasterii renuntiatum fuisse Abbatem Meletium Syrigum, qui in Cœnobio Angarathensi Monasticam vitam professus fuerat, scribit Papadop. in Hist. Gym. Patav. Tom. II. pag. 309. Non diu tamen in ejus admini-
stra-

(1) Frater Zacharias yconomus successerat eodem anno 1371. Fratri Arsenio yconomo Sinaitarum, de quo mentio est in Archivis Cancellariæ Cretensis ad diem II. Septembris ejusdem anni 1371.

ſtratione permanſit, nam cum aram Græci ritus, in qua Sacerdos Latinus ſacra egerat, ipſe Photianis erroribus addictiſſimus deſtrui, & ſolemniter iterum conſecrari mandaſſet, pulſus in exilium Galatæ obiit, ut loco citato refert Papadop.

Monaſterium S. Dominicæ - - -.

Monaſterium Sancti Joannis Eremitæ de Goherneto.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis de Ghruſſopigi.

Monaſterium SS. Trinitatis de Acrotiri.

Monaſterium Sancti Baſilii.

Monaſterium Beatæ Mariæ Virginis Odigitriæ.

Memorat inſuper Pittonius de Tournefort in epiſtolis prima & ſecunda ſui per Orientem itineris alia Græcorum Monachorum (Caloieros incolæ vocant) Cœnobia, eorumque primum enuntiat Monaſterium Sancti Eleutherii titulo nuncupatum, non longe ab urbe Cydonia ſeu Canea, in quo aliqui (ſic ſcribit Tournefortius) Sedem Epiſcopalem veteris Cydoniæ ſtetiſſe aſſerunt, licet nulla ibidem appareant dirutæ civitatis rudera, vel veſtigia.

Monaſterium aliud deinde enuntiat itinere Dimidii Diei procul ab ipſa Caneæ Urbe poſitum, & vocabulo Trinitatis inſignitum, in quo olim centum, modo vix quinquaginta Monaci numerantur, qui labore manuum ſuarum Cœnobii prædia colunt, unde vitæ neceſſaria miniſtrentur. Duo deinde Monaſteria recenſet, utrumque titulo S. Joannis decoratum, nec longe a ſuperius enuntiato Monaſterio Trinitatis poſitum, quorum tamen alterum ob frequentes Piratarum incurſiones derelictum a Monachis fuit, & ad ruinas temporum injuria redactum.

Monaſterium Arcadiæ, quod a civitate Retimi duodecim millibus paſſuum procul eſt, nuncupationem accepit ab antiquiſſima Arcadiæ Urbe, ſuper cujus rudera ædificatum viſitur. Reliquis univerſæ Inſulæ Monaſteriis & pulchritudine, & ædificiorum ambitu præſtat, amplioresque redditus poſſidet, ex quibus ſupra centum Monachi intra ſepta in

Divinis Officiis aliisque interioribus muniis exercentur, reliqui vero, qui & ipsi Monasticum Institutum profitentur, & ducenti circiter numerantur, in pagis dispersi degunt ad segetes, vineasque colendas. Plurimis verbis ubertatem vini oleique ex prædiis Monasterii hujus extollit Tournefortius loco citato.

In vasta planitie ad radices Montis Idæi Monasterium visitur, quod Græce nuncupatur *Asomatos*, scilicet Monasterium Angelorum, in quo se humanissimo hospitio susceptum scribit Tournefortius.

Porro Græcæ Abbatiæ in triplici classe erant; Aliæ enim publici & regii juris, aliæ privati, aliæ demum Cœnobiticæ. In prima classe, Abbate vel vita functo, vel in poenam erroris alicujus expulso, Dux Cretæ Monachum alium Sacerdotem in Abbatem instituebat, neque enim fas erat ad Abbatiam assumere nisi Monachum, qui pridem sacerdotio initiatus fuisset. Ex hoc electionum modo gravia interdum legum, & rerum sacrarum discrimina proveniebant, siquidem non semper digniores juxta Canonum sanctiones, & normam assumebantur, sed aliquando is, qui aut pecunia aut officiis prævaleret, in Abbatem designabatur, qui propterea Monachos ex arbitrio admittebat, dimittebatque, præsertim cum nulla Monachi adstringerentur clausura, nec ab alio quopiam Ecclesiastico superiore foro se cogi sinerent, sed magna vivendi licentia usi, solis Reipublicæ magistratibus parere vellent.

Longe alia erat Abbatiarum juris privati conditio, cum enim a Fundatorum hæredibus Abbates eligerentur, atque ab iisdem de gradu deturbari possent, timor hujusmodi Abbates, & hinc Monachos in officio continebat, quandoquidem majorum suorum leges, & instituta custodiri hæredes constanter volebant.

Quæ erant in tertia classe Cœnobiticæ Abbatiæ cæteras alias morum severitate & disciplina anteibant, easque Græci Laici peculiari obsequio venerabantur. Abbatis regimen trien-

triennium integrum tenebat, & ex ipsis Cœnobii Monachis, penes quos erat jus suffragii, deligebatur; erant autem electores numero impares septem, vel novem, vel undecim, atque unicum suffragium supra dimidium validam faciebat electionem Abbatis, qui ab aliis etiam Cœnobiis evocari poterat. Monachi illi, qui in prima Cœnobii fundatione jus suffragii obtinuerant, non Abbatem solummodo creare, sed uno ex ipsis deficiente alium sufficere poterant ex ipso tamen Cœnobio etiam Conversum, ut vocant, maturis tamen moribus virum, quique annos saltem octodecim in Cœnobio laudabiliter egisset. Apud hunc vocalium cœtum erat regimen Cœnobii œconomicum, cum enim Abbas triennalis esset, nihil quidpiam ipsis insciis, & invitis statuere poterat. Horum Monachorum Ecclesiæ & Cœnobia Divinis officiis & Psalmodia colebantur egregie, morumque modestia Græcorum benevolentiam communem, & ex ea eleemosinas largiores illis conciliabat. Omnes autem quotquot erant Abbates & Monachi Græci Laicis Venetorum magistratibus parebant, quam ipsimet conditionem inire voluerunt, ne Latinis Præsulibus obtemperare cogerentur. Cæterum ut in Insula Cretæ Græcus Clerus tum regularis, tum sæcularis haberet Episcopum Catholicum Græci ritus, per quem sacris ordinibus initiaretur, visum est publicæ providentiæ in Cithera Insula non procul a Candia, Episcopum Catholicum Græcum statuere Episcopali mensa assignata, a quo Cretenses Græci sacramentum Ordinis Græco ritu susciperent, inhibitione indicta, ne ad alium quempiam Episcopum extra ditionem Venetam accederent.

At vero utcumque Monachi in Insula abundarent, adhuc Cleri sæcularis multitudo longe erat major, quippe frequentes in urbibus, frequentioresque in pagis, & in montibus Presbyteri occurrerent. Atque in urbibus quidem plerumque honesto loco nati deligebantur, cujus delectus hæc erat causa, quod vellent juspatronatum in Ecclesiis, atque Parœciis a suis majoribus institutum sibi tueri, & ecclesia-

ſticis redditibus, atque eleemoſinis familias ſuas juvare. Hac ipſa de cauſa Sacerdotio inhiabant Primogeniti; qui juxta Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem nubebant prius, tum ſacris Ordinibus initiati Eccleſiis & Parœciis regendis præficiebantur. Urbanum Clerum agreſtis incredibiliter numero ſuperabat. Homines erant ex infima ruſticorum plebe, fortunis æque ac litteris omnino deſtituti. Et quamvis rurales Parœciæ adeo frequentes eſſent, ut paucis admodum domibus ſua peculiaris adeſſet Parochialis Eccleſia, adhuc tamen plures ſupererant ſacerdotes. Nimirum agricolæ verſutiſſimi eo intuitu Eccleſiaſticæ militiæ nomen dabant, ne laborem colendi aliena arva ſubirent, neve inter remiges ad Triremes publicas deducendas, ſi quando urgeret neceſſitas, deſcriberentur. Hinc factum eſt, ut cum ſingulis Presbyteris ſua eſſet Eccleſia aſſignanda, cui deſervirent, hujusmodi Eccleſiæ humiles anguſtæ, & mapalis potius in modum extruerentur, adeo paſſim, ut quocumque te verteres, in aliquam id genus Eccleſiam pedem offenderes. Neque id in apertis, & cultioribus ſolummodo campis, ſed inter montium juga, ſummisque in rupibus.

Erectionum hujusmodi quamplurima extant documenta, in codicibus, qui poſt Cretæ clades ad nos devenerunt. Ipſa argumento eſſe poteſt Metropolis, quæ ſuo ambitu nonaginta & amplius Græcorum Parœcias complectebatur, quæ tamen Eccleſias haberent loco, forma, & cultu valde contemptibiles. Adde Oratoria, Sodalitia, & Sacella ingentem vim, quibus ſingulis ſuus aderat ad cuſtodiam Sacerdos. Has omnes Eccleſias Parochiali jure inſignitas cum ſuis nominibus exhibeo, prout ea deſcripſi ex codice ſuperius memorato, quem, niſi me mea fallit opinio, pronum eſt credere exaratum a Fratre Minorita alumno Cœnobii S. Franciſci in urbe Cretæ: ſiquidem cum cætera omnia obiter attingat, & cito prætereat, in hujus Cœnobii deſcriptione totus eſt, & minutiora quæque ſtudioſe diligenterque ſectatur, tum reliqua Seraphicæ Religionis Cœnobia, quotquot in toto Regno numerabantur, ſingillatim exequitur. En

En itaque Ecclesias Parœciales Urbis Candiæ, in quibus Divina officia, & sacramentorum administratio Græco ritu peragebantur.

Sancta Maria Angelorum, ampla potius Ecclesia, quam ornata. Huic tamquam Matrici reliquæ omnes obedientiam præstabant, ibi residebat Sacerdos, quem Cleri caput omnes agnoscebant, atque reverebantur; Græci Protopapa, Latini Archipresbyterum vocant, qui non ad tempus eligebatur, sed quamdiu è vivis excederet, eumque Ducha Cretæ pro tempore designabat.

Ab hac alias effero, prout in superius memorato codice enuntiantur.

S. Onuphrius.
S. Nicolaus della Fontana.
S. Maria Odigitria, idest Viæ Dux.
S. Georgius della Volta.
S. Joannes Ghirofilima.
S. Georgius Diviona.
S. Joannes Theologus Abbatis Angharaton.
S. Maria Theoschiepasti, idest obumbrata a Deo.
S. Georgius de Leoni.
S. Maria de Periblecto.
S. Theodosia.
S. Andronicus.
S. Maria Ghrassalithini.
S. Maria de Ptighattostra.
S. Maria de Alleuropughitissa.
S. Nicolaus de Malvezi.
S Maria de Pistostissa.
S. Georgius de Cavura.
S. Constantinus.
S. Anna.
S. Michael Archistratigos.
S. Joannes Damascenus.
S. Joannes Eremita.

S. Ma-

S. Maria Thaumaturga.
S. Nicolaus de Sabionata Castellana.
S. Antonius de Castro Morosino.
S. Nicolaus de Zancharo.
S. Salvator de Ghrustudi.
S. Joannes Theologus in Judaica.
S. Maria Chiera Gialini.
S. Georgius Dratino.
S. Marina.
S. Lucia Agia fotià.
S. Demetrius.
S. Nicolaus del Molo.
S. Michael Archangelus Archistratigos.
Agia Chiriaci, scilicet S. Dominica.
S. Constantinus de Dandulo Dimnus.
S. Nicolaus drio l'Emo.
S. Maria Agia Mogni.
S. Maria Chiria Panagia.
S. Nicolaus.
S. Salvator.
S. Georgius.
S.S. Apostoli.
S. Spiridion.
S. Marcus.
S. Nicolaus de Murghurtargià.
S. Elias.
S. Athanasius.
S. Basilius.
S. Athanasius de Papadopuli.
S. Matthæus.
S. Georgius.
S. Maria Faneromegni.
S. Maria Faneromegni sti Vagià.
S. Elias sta savatianà.
S. Michael Archistratigos de S. Paulo.

S. Ma-

S. Maria Chivia i pandanasos agios minas, ideſt S. Menas.
S. Maria Chivia manoliteſſa.
S. Joannes Gryſoſtomus.
S. Joannes Eleemoſinarius.
S. Georgius Dhorgiani.
S. Lucia Agia fotia ſto petrinò giafiri.
S. Anna.
S. Joannes.
S. Marina.
S. Salvator.
S. Pelagia.
Crucifixus de Pandocratora.
Crucifixus de Dermatà.
Agios Chyrilos, ideſt S. Cyrillus.
S. Maria ichyria julaghirena.
S. Pantaleon de Bugnali.
S. Georgius to chatergaro.
S. Maria Papatis Mamugni.
S. Salvator.
S. Herini.
S. Eleuſa.
S. Maria de Pſighoſſoſtra, ideſt ſalvatrix animarum.
S. Georgius Gliffocaridhi.
S. S. Cosmas, & Damianus I. Agii Anargyri, ideſt Sancti carentes argento.
S. Simeon.
S. Joanes Miriſti.
S. Joannes Prodromos, ideſt Præcurſor.
S. Maria Chiria Flevariani.
S. Pantaleon.
S. Salvator de Panogratora.

Hæ omnes Eccleſiæ per ſæculares Presbyteros adminiſtrabantur.

Quoad Moniales, neque enim deerant in Creta fœminæ ſub regulari diſciplina unicum Sancti Baſilii inſtitutum (ut dictum eſt de Monachis) omnes profitentes, bifariam divi-

deban-

debantur, aliæ enim erant in clausura viventes, aliæ in Monasteriis quidem sub Abbatissa degentes, sed propria libertate utentes separatim vivebant eo fere modo, quo Sorores tertii Ordinis Minorum vulgo Tertiariæ seu Pizzocheræ nuncupatæ, vitam apud nos agunt. Sanctimoniales Clausuræ septo obstrictæ duo solummodo (quod sciam) Monasteria obtinebant, unum sub Sancti Matthæi titulo antiquissimum in urbe Cydonia, alterum posteriori ævo, sæculo videlicet XVI. ineunte in urbe Candiæ fundatum sub nuncupatione Sanctæ Mariæ Acrotigiani, cui Græcorum pietas præter expensas Ædificiorum, redditus etiam assignaverat, qui ad alimoniam centum & quinquaginta Monialium sufficerent.

Ut autem tenuis admodum erat numerus earum, quæ certis obstrictæ legibus intra septa conclusæ vivebant, ita in universa Insula abundabant Monasteria aliarum, nomine potius quam re Monialium; nam quamvis atra veste ad pedem usque producta indutæ, parvamque crucem e collo pendentem gestantes, & albo velo caput obvolutæ incederent, institutum tamen S. Basilii, cui nomen dederant, ad extremam usque senectutem, ut plurimum profiteri differebant, nemine eas ad solemnem votorum emissionem cogente.

Hæc de utriusque Cleri Græci conditione ad rerum memoriam perennandam attulimus, exhibituri mox, ubi de Latino Clero agemus, cæremonias, quas in solemnitatibus Laudum seu *del Laudo* nuncupatis, servare in Cathedralibus Latinis Græci Presbyteri consueverant.

Huc-

HUcusque de Archiepiscopis Cretensibus, qui inter Metropolitas Constantinopolitano Patriarchali Throno subjectos trigesimum locum sub Leone Sapiente seu Philosopho Græcorum Imperatore obtinuerunt, sæculo reparatæ salutis IX. mox sub Andronico Palæologo seniore sæculo XIII. ad trigesimum septimum locum, ut superius diximus, traducti fuerunt, ea fortasse de causa, quia Creta Insula ab Imperio Orientali avulsa in Venetorum Dominium devenerat. Nunc ad aliarum Ecclesiarum Episcopos transeundum est, quos suffraganeos sibique subjectos numerabat Cretensis Metropolis. Ipsos eo ordine proferemus, quo eos digessit laudatissimus Lequienius, Ecclesias illas prætermissas facientes, de quarum Episcopis nulla nec in editis libris, nec in ms. documentis occurrit mentio.

Ecclesias Cretensis Archiepiscopatus suffraganeas affert Albertus Mirræus in Notitia Episcopatuum Orbis Christiani lib. III. pag. 102. ubi sic scribit:

„ Patriarchatus Constantinopolitanus ex dispositione Leo-
„ nis Imperatoris C. P. cognomento Philosophi seu Sapien-
„ tis, qui anno Christi DCCCLXXXVI. cœpit imperare,
„ & imperavit annos XXII.

Sedes XXX. Cretæ Insulæ.

M. Gortynius.	Lampensis.
Gnossius.	Cydoniæ.
Arcadiæ.	Hierapetræ.
Cheronessi.	Siteæ.
Aulopotami.	Cissami.
Agrii.	

Eosdem Episcopatus affert Meursius in suo de Creta tractatu lib. IV. cap. IV. ibique Gortynæ Episcopum distinguit a Cretæ Metropolitano, & urbem Hierapetram bipartiens, ex una Ecclesia duos Episcopatus constituit, quorum unum

Hieræ, alterum Petræ appellat, proindeque numerum Episcopatuum auget his verbis : quæ ex Leonis Novella deducta asserit. *Cretæ Insulæ Metropolitano subsunt, primus Gortynæ Episcopus, secundus Gnossi, tertius Arcadiæ, quartus Cherronesi, quintus Aulopotami, sextus Agrii, septimus Lampæ, octavus Cydoniæ, nonus Hieræ, decimus Petræ, undecimus Sitbiæ, duodecimus Cissami*. Quod autem Hierapetra seu Hierapytna unica esset Urbs Episcopalis etiam sub ipso Leone Imperatore, manifestum fit ex actis Concilii Chalcedonensis in quibus habetur Epistola Episcoporum Cretensium ad Leonem I. Imperatorem, & in ea subscriptus legitur Euphronius Episcopus Hierapydnæ. Ex his porro corrigendus erit loco citato Meursius, ac etiam lib. I. cap. XI. ibi enim urbes Cretæ recensens dum Hierapolim statuit a Hierapytna diversam, Episcopatus dignitatem Hierapoli non Hierapytnæ dicit ex Novella Leonis alligandam esse. *Hierapolis ... Sub Christianis sedes facta est Episcopi ordine nona. Vide Novellam Leonis.*

Ampliorem Ecclesiarum numerum exhibet Hierocles Grammaticus in notitia Provinciarum Imperii Orientalis, hæc enim affert Provinciæ Cretæ Ecclesias.

* ὑπὸ κονσυλάριον	ιά. Ἐπαρχία Κρήτης ὑπὸ ἡγεμόνα. πόλεις κβʹ. *	*XI. Provincia sub * Præside Urbes 22.*	* consulari.
	Μητρόπολις Γορτύνη.	Metropolis Gortyna.	
	Ἴνατος.	Inatus	
	Βιέννα.	Bienna.	
	Ἱεραπύδνα.	Hierapydna.	
	Καμάρα.	Camara.	
	Ἄλλυγγος.	Allyngus.	
	Χερσόνησος.	Chersonesus.	
	Λύκτος.	Lyctus.	
	Αρκαδία.	Arcadia.	
	Κνωσός.	Cnosus.	

Σού-

	Σούβεϰτος.	Subritus.	
	ὁ Ἄξιος.	Axius.	
*Ελεοθέρνα	* Ελευθέρα.	*Eleuthera.	* Eleu-
	Λάμπαι.	Lampe.	therna.
	Ἄπτερα.	Aptera.	
	Κυδωνέα.	Cydonea.	
	Κίσαμος.	Cisamus.	
	Κάντανία.	Cantania.	
	Ἔλυρος.	Elyrus.	
*Λίσσος	* Λάσσος.	* Lassus.	* Lissus
*ἤτοι Ἀρα-	Φοινήκη. *	Phenece *	* seu
δέρα	Αραδένα.	* Aradena.	
MS. con-	Νῆσος Κλαῦδος.	Insula Claudus.	
jungit.			

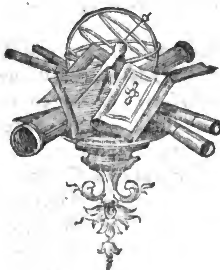
Ex Hierocle eandem Episcopatuum seriem retulit Carolus a S. Paulo in Geographia Sacra in Parergon Notitiarum pag. 18. secundæ Editionis, ubi *ex veteribus Codicibus Vaticanis mss. veteres Provincias*, & *Urbes* recenset, *quæ sub Imperatore Romanorum apud Constantinopolim sedente regebantur*.

At in Ordine Metropolitarum, qui Tomo XVIII. Bibliothecæ Byzantinæ pag. 316. accuratissime affertur, *prout descriptus est in Cartophylacio*, & in eo recensentur, quot Episcopi subsint Metropolitis, *Inatos* prætermittitur, & Urbes hoc ordine enuntiantur.

Provinciæ Cretæ.

Gortinnæ.	Hierapidnæ.
Biennæ.	Alingi.
Camaræ.	Lectis.
Chersonesi.	Conossi seu Gnossi.
Arcadia.	Axy.
Subriti.	Lamparum.
Eleutheræ.	Cydoneæ.
Apternæ.	Cantaniæ seu Cautaniæ.
Cisami.	Lissi.
Eliri.	Insulæ Claudi.
Phænices seu Ariadnæ.	

Tandem Lequienius, qui eos tantummodo Episcopatus illustravit, in quibus aliquos invenit sedisse Episcopos, tresdecim Urbes enumerat, quæ Gortynam veluti matrem & Metropolim venerabantur. Hæ sunt Gnossi, Arcadia, Hierapetra seu Jerapolis, Lappa, Phænix, Heracleopolis, Subrita, Apollonia, Eleutherna, Chersonesus, Cydonia, Cissamus, & Cantanus. His a Lequienio statutis Ecclesiis facile alia addi posset nempe Rhaucia, cujus Urbis fuisse Episcopum Sanctum Myronem Thaumaturgum arguit, ut superius dictum est, Doctissimus Jo. Pinius in actis Sanctorum Tom. II. Augusti pag. 344.

ECCLE-

ECCLESIA CNOSSI.

CNossus, ut eam vocant Strabo & Ptolomæus, seu Gnossus, ut a Diodoro Siculo & Polybio appellatur, olim Ceratus vocata fuit a præterfluente flumine, sic enim de ea scribit Strabo lib. X. *Cnossus olim Coeratus vocata fuit a flumine præterlabente;* Gnossios etiam a flumine Ceratios vocari notat Hesychius, qui Gnossum asserit aliquando Trittam vocatam fuisse: *Tritta: ita Gnossus nominabatur*. In planitie inter Gortynam & Lyctum posita antiquo ambitu stadia XXX. occupabat. Quod autem de ipsius antiquitate refert ex Cretensium traditione Diodorus Siculus lib. V. Titanes videlicet in terra Gnossiorum domicilium habuisse, ibique Jovem nuptias cum Sorore sua celebrasse, hoc ad regionem, non autem ad urbem referendum est, siquidem ut concordi asserunt sententia Strabo, Diodorus, aliique Græcarum rerum Scriptores, Minoes, quem dicunt Jovis filium, dum Cretæ Insulæ leges daret multas in ea urbes condidit, inter quas tres eminebant, Gnossus nimirum in ea Regni plaga, quæ Asiam respicit, deinde Phæstum & Cydoniam. Gnossus itaque inter eas urbes prima statuitur, quia eam sibi in Regiam, atque in sui Regni Metropolim delegerat Minoes, sic enim de ipsa cecinit Homerus: *In his autem Cnossus, magna civitas in qua Minos regnabat.*

Idem affirmat ex Homeri authoritate Strabo, additque: *diu sane primas* in Regno *tulit: postmodo depressa est, multisque spoliata privilegiis, dignitate in Gortynam & Lyctum translata, recuperavit tamen deinde veterem Metropolis speciem:* unde & in notitiis Leonis Sapientis inter Episcopales Insulæ sedes prima recensetur post Gortynam Metropolim. Quamvis autem ii, quos supra recensuimus, Scriptores Gnossi originem a Minoe Rege deducant, non desunt alii, qui diversimode ejus fundationem enarrent. Eusebius in Chronico eam Curetum, & Corybantium opus fuisse affirmat, a Cre-

te

te uno ex Curetis & primo in Creta Rege conditam fuisse scripsit Mariannus Scotus lib. I. & Lactantius l. I. c. XI. hæc de Gnosso habet: *dicitur Vesta* hanc urbem creavisse.

Gnossios Gortyniosque inito inter se fœdere totam Insulam subjugasse, urbe Lytiorum excepta, refert Polybius lib. IV. qui deinde bella Cretensium enarrans Lyctum urbem describit a Gnossiis incensam, & funditus eversam. Plura de Gnosso, quæ Romanorum colonia evasit, scribunt Strabo lib. X. Polybius lib. IV. Dion Cassius lib. XLIX. Pausanias in Attic. c. 27. & Lucanus lib. 2. ubi Gnossios innuit in sagittarum jactu peritos.

Creta vetus populis Gnosasque agitare pharetras-Docta.

Tanti autem apud antiquos habebatur Cnossos civitas, ut ex ea nomen toti Insulæ aliquando darent. Sic Virgil. lib. III. Ænead. *Placemus ventos & Gnossia regna petamus*: & Ovidius in Epist. Paridis: *Non habuit tempus, quo Gnossia regna videret.*

Plurimis itaque attrita bellis urbs olim amplissima nunc vicus est Ginossa nuncupatus, inter antiquæ magnificentiæ rudera positus. Ejus urbis fuerunt Episcopi.

I. Pinytus *inter Episcopos nobilissimus* Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo Romanis Imperatoribus Gnossiæ Ecclesiæ præfuit, & doctrina æque ac sanctitate illustris *in scriptis suis* (ut testatur Martyrologium Romanum ad diem 10. Octobris) *velut in quodam speculo viventem sui reliquit imaginem*. Mentionem ipsius habet Eusebius in Chronico, ubi eum Pinetum appellat, & Histor. lib. IV. cap. 20. & 22. cujus fragmentum ad tanti viri laudem afferimus. *Ad Gnosios* Dionysius Corinthiorum Episcopus epistolam misit, *in qua Pinytum Ecclesiæ illius Episcopum admonet, ne grave onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multitudinis accurate consideret imbecillitatem. Ad quam Pinytus rescribens, quamquam Dionysium propter epistolam veneratur ac laudat, illum tamen e contrario obsecrat, ut jam aliquando cibum illis impertiat solidiorem & perfectiore doctrina populum ejus procu-*

rationi

tationi commiſſum educet: ne umbratili cuidam inſtitutioni, & molli inſtar lactis perpetuo aſſuefacti puerili quadam diſciplina, nec opinantes conſeneſcant; in qua quidem Epiſtola non modo recta Pinyti de fide opinio & cura de plebis utilitate ſibi ſubjectæ ſuſcepta, verum etiam eloquentia, & litterarum Divinarum intelligentia, tanquam in viva quadam, & expreſſa effigie liquido patefit. Pinytum recenſet inter Scriptores Eccleſiaſticos S. Hieronymus, & a Nicephoro memoratur lib. 4. cap. 8. Ejus memoriam afferunt in ſuis Martyrologiis Beda, Uſuardus, Ado, & alii recentiores.

II. Zenobius Epiſcopus Civitatis Gnoſſi Provinciæ Cretæ interfuit anno 431. Concilio Oecumenico Epheſino adverſus Neſtorium, ejusque ſectatores convocato, ibique S. Cyrilli Epiſtolam laudavit his verbis: " Cum Orthodoxa Sanctorum Nicænorum Patrum fides nulli non ſit manifeſta, & planum nobis factum ſit Sanctiſſimi Patris & Epiſcopi Cyrilli epiſtolam cum iis exacte congruere, qui fidem per id tempus recte expoſuerunt: equidem libenter huic adſtipulor, ſubſcriboque & in hac fide cupio perpetuo permanere." Neſtorium poſtea ſubſcribens anathematizavit.

III. Gennadius Epiſcopus Gnoſſi, cujus nomen multis in locis vel ſubſcriptum vel enuntiatum reperitur inter acta Synodi Chalcedonenſis anno 451 adverſus Eutychetem, ejusque errores coactæ. Signavit deinde epiſtolam, quam Martyrius Epiſcopus Gortynæ ejusque ſuffraganei Epiſcopi Cretæ ad Leonem Imperatorem miſerunt, & LX. loco numeratur inter epiſtolas actis Synodi Chalcedonenſis adjectas.

IV. Anaſtaſius Epiſcopus Gnoſſi ſedit in ſeptima Synodo Generali, quam Nicææ coegit Hadrianus Papa hujus nominis I. anno 787. Anaſtaſio Epiſcopo Gnoſiæ epiſtolam miſit *de Officio Epiſcopi* Sanctus Theodorus Studita, quæ undecima eſt libri primi, in cujus calce hoc de paſtorali Anaſtaſii vigilantia profert teſtimonium: *Tu vero colendiſſime Pater cum omnibus his* (vitiis) *careas, ſacris precibus ſpirituales lupos a ſeptis tuis Chriſti annulo obſignatis expelle. Et quidem hoc*

agis,

agis, nec me latet, educisque in campos virtutum pascens & impinguans herba suavis doctrinæ tuæ, & aqua sinceræ fidei tuæ, assidueque offers acceptabiles hostias per rationales & consecratos Deo cultus.... Vale in Domino pro nobis orans, qui soli peccatores sumus, Pater in omnibus Sanctissime.

ECCLESIA ARCADIÆ.

ARcadia urbs Cretæ apud oram occidentalem non longe a Cisamo sita erat, quam Polybius lib. IV. & Stephanus Byzantius in libro de Urbibus Arcadem appellant. Antiquissimam Urbis suæ originem jactabant Arcades, qui Jovem apud se natum, non in Idæ monte volebant, unde Callimachus Hymno I.

Jupiter, te quidam Idæis in montibus dicunt natum;
Jupiter, alii vero Arcadiæ, utri, Pater, mentiti sunt.

Arcades memorat Polybius lib. IV. quod relicta Gnossiorum amicitia, se ad Lytios Gnossiorum oppugnatione afflictos adjecissent; & Seneca Natur. Quæstion. lib. III. cap. XI. ex Theophrasti authoritate scribit circa Arcadiam Cretæ urbem fontes, lacusque, qui in ea plaga frequentes erant, aruisse, quia desiisset coli terra, diruta urbe, postea vero cum cultores terra recepisset, aquas quoque recuperasse. Idem quoque narrat Plinius lib. XXXI. cap. IV. *Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes amnesque, qui in eo situ multi erant, rursus condito post sex annos, emersisse, uti quæque cæpissent coli.*

Arcadia inter Episcopales urbes invenitur in notitiis Græcorum Episcopatuum, qua dignitate quamvis per longa annorum spatia fuerit decorata, attamen unius tantummodo Episcopi nomen reperire potuit accuratissimus Lequienius, Joannis videlicet, qui secundæ Nicænæ Synodo interfuit, ejusque actis nomen suum apposuit: *Joannes Episcopus Arcadiæ*. Diversimode tamen nomen civitatis exprimitur in actis Concilii, ubi nomina Episcoporum recensentur, qui

Con-

Concilio interfuerunt, inter eos enim legitur *Joannes Episcopus Arcadiopoleos*, ex quo factum est, ut Joannes iste in Indice Geographico Episcopatuum inter Episcopos Arcadiopoleos, quæ est urbs in Thracia ab Andronico juniore Imperatore restaurata, adnumeraretur. Liquido tamen constat Joannem fuisse Arcadiæ Cretensis Episcopum; siquidem ejus nomen *Joannes Episcopus Arcadiæ* in actis Concilii signatum legitur inter alios Cretensis Insulæ Episcopos, quorum septem ante, tres vero post Joannem Episcopum Arcadiæ subscripserunt.

ECCLESIA HIERAPETRÆ.

Hierapetra variis nominibus ex diversa Scriptorum authoritate appellata fuit. Hierapytnam Strabo & Plinius, Hierapetram Ptolomæus, Hierapydnam Dion Cassius, & Gierapetram Sophianus nuncupaverunt. Quo tempore Romanorum exercitus Duce Metello Proconsule Regnum Cretæ invasit, *Aristion* (ut narrat Dion Cassius lib. XXXVI.) *devicto L. Basso, qui se ei opposuerat, Hierapydnam occupavit*, ad quem deinde se contulit Octavius. *Quum* autem *aliquandiu* ibidem *perseverassent, postquam adversum se ire Metellum perceperunt, Castello relicto, vela in altum dederunt. Metellus totam exinde Insulam subegit*. In ora Cretæ australi eam collocat Ptolomæus inter Hieron horos hoc est sacrum montem, & Erithreum Promontorium; Stephanus Geographus, ac ejus fortasse authoritati innixus Martinerius asserunt eam primitus vocatam Cyrbam, deinde Pytnam, postea Camyrum, ac deinde Hierapytnam; cum enim Pytna, teste Strabone, collis esset montis Idæi, nomen proximæ civitati fecit, cui deinde nomen seu potius titulum Hieræ adjecerunt, eo quod juxta poetica commenta assererent Jovem in illius montis antro, ut Saturni patris eum ad necem quærentis rabiem effugeret, abditum fuisse, & caprino lacte nutritum. Sed & Hierapygia a Nigro Comment. Geograph. lib. X. vocatur, cujus hæc sunt verba: *Hinc urbs est Piytina seu Pynta cognomine*

mine sacra, seu Hierapygia, quæ Larissa antea, Strabone teste, nominabatur, in colle enim est, qui sacer appellatur. Nunc Zirapetra a junioribus dicitur: cujus ex adverso nunc in mari longe Claudos Insula est, in qua olim civitas Gaideronis modo ab incolis.

Bellum aliquando habuerunt Hierapytni adversus Prassios, cujus urbem Prasos nomine inter Samonium & Cheronesum positam deleverunt, ut scribit Strabo lib. X. Inter Samonium ac Cherronesum sita est Præsus, & everterunt Herapytnii. Num cum hujus urbis Præsi civibus, an potius cum aliis fere homonymæ civitatis Priæsi incolis (eas enim civitates Præsum & Priæsum distinguit ex Stephani libro de Urbibus Meursius) fœdus aliquando inierint Hierapytnii, non facile est judicium ferre: hoc pro certo habemus, *Hierapytinios & Prianseos* fœdus pepigisse, cujus prolixum documentum affert ex marmore e Creta in Angliam delato Thomas Rainesius in collectione Veterum Inscriptionum pag. 491. cum adjecta Latina interpretatione. Hujusce documenti fragmentum exhibet Muratorius in Thesauro inscriptionum pag. DV. quod aliis interpretandum reliquit.

Aliud antiquissimum fœderis pariter jusjurandum in agro Hierapytnio lapidi incisum repertum fuit, cujus transumpta inscriptio asservatur in codice ms. Vaticanæ Bibliothecæ signato num. 1754. quam nullibi (quod mihi innotescat) adhuc editam, hic primo in lucem proferimus Græcam pariter & Latinam, prout ipsam interpretatur doctis. Joseph Mazari Soc. Jesu alumnus.

IN

IN AGRO HIERAPITNA.

Στάλαν ἄθινα τρεῖς καραγύτναι ἐν τῷ ἱερῷ τὰς ἀθάνας ἄλλην οἱ κατοικοῦντες ἱεραπίτνιοι ἱερῷ τῷ ἀσκλαπιῷ τὰ δε τρίταν κοινᾶ ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς ἀθαναίας αἰ δέ τι καὶ δόξη βωλευέμεν ἐπὶ τῷ κοινᾷ συμφέροντι, καὶ ἐπιδιορθῶσαι, ἢ ἐλελεν ἢ ἔβαλλεν, μὴ ἔνορκον ἔσω. ὅτι δὲ ἐγραψαμενέεν ἔνορκόντε ἔσω καὶ εὔθινον.

Ὅρκος

Ὀμνύω τὰν ἑστίαν, καὶ ἀοράτερον κλῆίδα, καὶ δικταῖον, καὶ ἥραν, καὶ ἀθαναίαν, ὠλεκίαν καὶ ἀθαναίαν πολιάδα, καὶ ἀθαναίαν σαμωνίαν καὶ ἀπόλλονα πύθιον, καὶ λατῶ, καὶ ἄρτεμιν καὶ ἄρεαν, καὶ ἀφροδίταν, καὶ κορῆτας, καὶ νύμφας καὶ τὼς κύρβατας, καὶ θεοὺς πάντας, καὶ πάσας εἰ μεὺ ἐγὼ ἐυνοήσω τοῖς πᾶσιν ἱεραπιτνίοις τὸν ἅπαντα Χρόνον, ἁπλοῦς καὶ ἀδόλως. καὶ δὴ τὸν αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν ἕξω. καὶ πολεμήσω ἀπὸ χώρας παντὶ σθενει οὗ καὶ οἱ ἐπιτάττοντες ἱεραπίτνιοι καὶ τὸ δίκαιον δῶ, καὶ ἐμμενῶ ἐν τοῖς συγκειμένοις, καί ου κακοτεχνήσω οὔτε ἔργῳ, οὐδ᾽ ἄλλῳ ἐπιτρέψω ἑκὼν καὶ γινώσκων παρ᾽ εὑρῆ οὐδεμιᾷ, οὐδὲ τρόπω οὐδενί. αἰ δέ τι ἐπιορκήσαιμι τῶν ὀμοσθέντων συνθεματός τε, θεὼς τὼς ὤμο ἐμηνιαζοιμι καὶ ἐξολοίμην κακίσῳ ὀλεθρίῳ, καὶ μήτε γὰν, μήτε δένδρων καρπὸν φέρεν μήτε γυναίκας τίκτεν κατὰ φύσιν τῶτε πολέμῳ μὴ μεσῶον ἐυτυχεῖν. τούτοις ἐμμένου δὲ ἄμμιν τώς τε σθεὼς ἵλεος ἦμεν, γένεσθαι τά πάντα.

IN AGRO HIERAPITHNA.

C*Olumnæ* tres *insculptæ sunt* in Templo Minervæ. Alteram habitantes Hierapitnii sacrarunt Templo Æsculapii. Tertiam vero in commune Templo Minervæ. Si vero quid videbitur deliberandum super communi utilitate, vel insuper emendandum; quod vel voce & pronunciatione, vel signo dato efferetur; ne jurejurando obstrictum sit; quod vero litteris perscriptum, etiam juramento sacrum habeatur.

Primarum vocum obscurus sensus. Prima vox ϛαλαν (stalan) fortasse a ϛηλη (stele) scilicet *columnam* & quidem eam, in qua fœdera scribebantur, aut alia posteritati mandanda; ut videre est ap. Demosth. Or. pro Coron.

Sequitur alia vox ἄθινα (athina) hæc vero Hesychio quidem vertitur *ligna apta ad urendum*.

Tertia voce τρεῖς (treis) patet numerum exprimi, scilicet tres.

Aliam vero καραγυτναι (caragytnai) nuspiam invenio: est quidem χαράσσομαι (charassomai) sculpo & χαραγμος (charagmos) incisio: at quomodo καράγυτναι (caragitnai) inde existat non liquet.

Interpretatio igitur ad verbum sic haberet, ϛάλαν Columnam, ἄθινα signa urenda, τρεις tres, καραγυτναι *forte* insculptæ sunt, aut insculpserunt.

Mihi quidem videtur cum hujus partis, tum earum quæ sequuntur constructionem ipsam, & syntaxin vulgaris corruptæque linguæ esse, quam minime calleo: sensus tamen posteriorum vocum non ita obscurus, ut erui non queat.

Jusjurandum.

Testor Vestam, & invisibilem *Kleida*, Jovemque Dictæum, & Junonem, & Minervam exitialem belligeram, & Minervam Civicam, & Minervam Samniam, & Apollinem

linem Pythium, & Latonam, & Dianam, & Martem, & Venerem, & Curetas, & Nymphas, & Corybantes, Deosque universos, & universas Deas; me quidem benevolum futurum omnibus Hierapitniis in omne tempus simpliciter & absque dolo. Et vero illum ipsum vel amicum mihi vel inimicum statuam, eique bellum omni regione indicam totis viribus, de quo præcipientes Hierapitnii & sententiam tulerint, & in pactis convenerint. Neque quidquam maligne machinabar aut in eo, quod in administrationibus fuerit perscriptum, neque verbo, neque opere, autfacere id quemquam alium permittam volens & sciens contra deliberationem in re ulla, vel ulla ratione. Si vero quidquam pejerans violavero eorum, quæ jurejurando affirmata sunt, & quæ pacta; tunc Dii mihi crudeliter irascantur, & ipse pessimæ occumbam neci, neque terra frugem mihi, neque plantarum afferat fructum, neque ut naturam decet pariant mulieres, neque belli in medio fortuna faveat. Ast ubi ea omnia maneant firma, tunc & Dii omnes propitii, & placabiles adsint, & prospera omnia succedant.

Breviorem aliam epigraphen in agro Hierapytnio inventam effert enuntiatus codex, & est:

ΘΕΑΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΚΑΙ ΚΟΡΙ
ΛΑΡΚΙΑ ΑΡΤΕΜΙ ΕΙΣ ΕΚΤΟΝΙ
ΛΟΝ.

IDEST

Deabus Cereti & Proserpinæ Largia Artemis ex visis.

Sic haud infrequenter invenitur in inscriptionibus Latinis *Ex visu*, quando Deorum admonitu aliquid se Diis facere censebant.

Sed & alias apud Hierapythnam repertas inscriptiones affert alius Codex ms. ipsius Vaticanæ Bibliothecæ sig. num. 5237. de quo superius in nota 22. ad enarrationem Bondelmon-

delmontii egimus. Eæ autem sunt quas cum adjecto ad calcem inscriptionum Itinerarii fragmento exhibemus.

„ Apud Hierapetram ad Australe littus amplissimam olim
„ Cretensium urbem, ubi alia inter suæ magnitudinis monu-
„ menta, duorum Amphitheatrum Naumachiaque spectacu-
„ li reliquias & vestigia vidimus, intra quæ binas Cæsareas
„ statuas basesque hisce suis cum inscriptionibus Atticis, &
„ eximiis quoque litteris comperi.

Ad Primam Cæsaream basim.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣ
ΜΑΡΚΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ
ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΝ ΣΕΒΑ
ΣΤΟΝ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ
Λ. ΦΛ. ΣΟΥΛΠΙΚΙΑΝΟΣ
ΛΩΡΙΩΝ.

Epigraphen hanc ita interpretatus est Clariss. Muratorius in Thesauro Vet. Inscr. pag. CCXLI.

„ Imperatorem Cæsarem Marcum Aurelium Antoninum
„ Augustum Dominum Orbis Terrarum Lucius Flavius Sul-
„ picianus Dorion (supple, honorat).

Ad aliam basim.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ
ΛΟΥΚΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ ΒΗΡΟΝ
ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΑΡΜΕΝΙΑΚΟΝ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕ
ΝΗΣ Λ. ΦΛ. ΣΟΥΛΠΙΚΙΑΝΟΣ
ΔΟΡΙΩΝ.

εἰς Ἱεραπέτραν.

Ad sacram & olim eximiam divæ illius Hierapetreæ Cereris & Persephonis ædem.

TAN

ΤΑΝ ΔΑΜΑΤΡΑ
ΚΑΙ ΤΑΝ ΚΩΡΑΝ.
ΑΡΧΕΔΙΚΑ . ΖΗΝΟ
ΦΙΛΟΜΕΤΑ ΤΑΝ ΠΕΡΙΣΤΑ
ΣΙΝ ΥΠΕΡΤΑΣ ΠΟΛΕΟΣ
ΕΚΤΩΝ ΙΔΙΩΝ
ΙΔΡΥΣΑΤΟ.

Ita interpretatur Muratorius citati Thesauri pag. CXLII. „ Cererem Et Proserpinam Archedica Zenophili Post „ Calamitatem Civitatis De Sua Pecunia Posuit.

Porro tam ex hac quam ex superius allata inscriptione, ubi Ceres & Proserpina enuntiantur, addiscimus eas Divas apud Hierapythnios peculiarem cultum obtinuisse.

„ Ad X. K. Novemb. ex Agarusia Modatia Villa pro Cha „ deletam penitus longa vetustate Urbem in Creta medi- „ terraneam ad mirificum Dictææ Dianæ Fontem (1) ve- „ nimus, quem ad ipsas Dictæi montis occidua ex parte „ radices per C. ferme stadia a Hierapytna non longe ab „ aquilonare Phanuriano littore, situm comperimus, eum- „ que sub arduo scrupeoque & alto a vertice scisso suapte „ ruina saxo a summo montis cacumine exscaturientem, & „ angustis scissuræ anfractibus sonoro ruente latice profundo „ repleto lacu naturali rotunditate urna & XXX. fere cu- „ bitum

(1) Fons, cujus descriptionem & fabulosa mirabilia effert allatum fragmentum, ignoti mihi Authoris, fortasse est fons ille, qui non longe ab Ida excurrens appellatur a Theophrasto *Sauri*, ita enim scribit Hist. Plant. lib. III. cap. V. *In Creta populi nigræ, quæ fructum ferunt, sunt plures, una ad ostium antri quod in Ida existit, ubi servantur Deorum donaria: altera parva in propinquo: longius vero ad duodecim summum stadia, circa fontem, quem appellant Sauri, multæ*. Autumat exinde ingeniose Meursius sic legendum esse apud Claudianum in laudibus Herculis:

Æstus habet Cretam, pereunt sylvæque lacusque,
Graminaque & fontes Sauri: quamvis hactenus in libris Editis legatur *& fontes sacri;* cui tamen lectioni se non repugnare fatetur. De Diana Dictæa seu Dictynna nuncupata, superius egimus in nota ad Bondelmontium num. *65*.

„ bitum latitudine complexu exuberantibus undis vidimus de-
„ fluentem. Sed quod potissimum belle mireque dignum
„ spectatione conspexeram vivo in ipso & ferro intractabi-
„ le saxo natura ipsa opifice, & ipso demogorgone archi-
„ tecto spondalem ipsam circum & expolitam urnæ parie-
„ tem venarum semipedalibus ingentis suapte naturalistis
„ velut artifici manu variis purpureis crocis ceruleis glau-
„ cisque nitentem coloribus convexa insinuatione depictam:
„ ipsam polycromatem sub nubibus in solem mille vibran-
„ tem coloribus arcum, Junonim Iridem emularier inspe-
„ ctares. Quo mirandissimo in fonte sunt ex accolis circum-
„ stantes per vicos, & *ἀγχυοῦσιχ* in villa Græca quorum re-
„ ligione sacerdotes, qui nostra ætate Dianam ipsam suis
„ cumque candentibus Nymphis albis depositis vestibus,
„ nudas abluentes, quandoque vitreo ipso sub gurgite de-
„ mergere vidisse testantur.

Iis addere oportet, quas Janus Gruterus in Collectione veterum inscriptionum, & Scipio Maffejus recolendæ memoriæ vir in suo Musæo Veronensi inscriptiones afferunt in Girapetræ ruinis olim latentes. Hæc Gruterus pag. MXLVII. num. 7.

ΑΘΑΝΑΙΑΙ . ΠΟΛΙΑΔΙ
ΧΑΡΙϹΤΗΡΙΟΝ
ΥΠΕΡ . ΤΗϹ . ΤΟΥ . ΠΑΤΡΩΝΟϹ
ϹΩΤΗΡΙΑϹ.

Deinde pag. MXCII. num. 9.

ΚΛΑΥΔΙΟΝ . ΞΕΝΟ
ΦΙΛΟΥ . ΥΙΟΝΑ ΠΟΛΙϹ.

Et num. 10.

ΑΡΙϹΤΟΜΕ
ΔΗϹ.. ΑΠΟΛ..

Mox

Mox pag. MXCIV. num. 7.

Λ. ΦΛΑΟΤΙΟ
ΣΟΛΠΙΚΙΑΝΟΤ
ΤΙΟΝ. ΦΛΑΟΤΟ
ΔΩΡΙΩΝΩΣ. Τ
ΚΑΙ. ΑΝΤΙΣΡΑΤΙΓ
ΒΗΘΤΝΙΑΣ.

Utiliorem his adidisset epigraphen Clarifs. Maffejus, nisi marmor ex injuria temporum confractum *mutilam* & *acephalam*, ut ipse notat, exhiberet inscriptionem; quam ex pag. XXXVI. Musæi Veronensis afferimus.

....
ΕΤΕΑΝΩΡ ΜΕΛΑΝΘΥΡΩ
ΟΥΤΟΣ ΟΙΚΙΖΟΜΕΝΑΣ
ΤΑΣ ΙΕΡΑΠΥΝΑΣ ΑΚΜΑ
ΖΕΤΟΥΤ.... ΓΥΝΑΠΥΡΡΑ
ΚΑΙΤΕΚΝ..... ΝΕΩΝ
ΜΕΛΑΝΘΥ...... ΑΡΟΣ
ΕΧΟΙΤΑΣ....... ΤΑΙΣ
ΕΤΥΜΑΠΟΜ.. ΛΑΝΘΥΡΩ
..ΕΠΑΜΕΓΕΝΟΣ ΜΕΛΑΝΘΥΡΩ
....

Eteanor Melanthyri filius. Hic floruit cum Hierapitna condita est. Uxor ipsi fuit Pyrrha, & filii ...... Neon. Melanthyrus habeat ...... A Melanthyro Etyma .... Melanthyri genus ....

Acephala, & mutila genealogia. Rarissimum quidem, ac historicum monumentum, sed cujus pauca verba supersunt. A Hierapytna condita incipiebatur, antiquissima Cretæ civitate, de qua multa erunt dicenda alio loco.

Porro Hierapytnam conditam fuisse a Corybante, tradit Strabo lib. X. ut notat Meursius.

Urbem hanc a Plinio, Ptolomæo, & Dione Cassio memoratam, Episcopali dignitate post ejectam inanium Deorum superstitionem fuisse decoratam legimus in dispositione Leonis Philosophi Imperatoris; unicum tamen ejusdem Ecclesiæ Episcopum memoratum reperimus Euphronium nomine, qui

epistolæ Synodi Cretensis de nece Sancti Proterii Alexandrini ad Leonem I. Imperatorem Constantinopolitanum datæ subscripsit hoc modo: *Euphronius Episcopus Hierapytnæ*.

ECCLESIA LAPPÆ.

ARtacinam inter & Subritam jacet *Lappa*, seu, ut alii vocant, Lampæ urbs Cretensis Insulæ mediterranea. Ab Agamemnone originem, & a Lampo Tharræo nomen habuisse, scribit Stephanus Byzant. *Lampa Urbs Cretæ ab Agamemnone condita, & a Lampo Tharræo denominata*. Incensa eversaque a Gnosiis Lyto urbe, cives ejus, ut ait Polybius lib. IV. *se ad Lampeorum* urbem receperunt, a quibus humaniter, & summo studio suscepti fuere. Lappam a Metello, dum Cretam dominandi cupiditate invasisset, vi captam scribit Dion lib. XXXVI. qui deinde lib. LI. refert Lampeos tempore Actiaci belli a Cæsare Augusto libertate donatos fuisse, *præstiti sibi auxilii causa, instaurata etiam Lampeorum civitate, quæ eversa fuerat*.

Mutilatum quoddam monumentum a Lappæorum civitate olim erutum, affert Gruterus ex Pigafettæ Schedis in Collectione veterum Inscriptionum pag. MXCI. 9. est autem.

Lappæ in Creta.

ΛΑΠΠΑΙΟΝ
Η. ΠΟΛΙΣ. ΤΟΝ. ΜΑΡΚΟΝ
ΑΥΡΗΛΙΟΝ. ΚΛΗ......
ΟΙΠΠΟΝ............
....
....

Integram hanc Epigraphen affert Cl. Mabillonius Tom. I. Musæi Italici pag. 33. ubi mss. Bibliothecæ Venetæ S. Marci illustrat; cujus Eruditissimi Auctoris hæc sunt verba: „ In vacuo folio cujusdam veterrimi codicis extat inscriptio „ de Lappæo Cretæ oppido cum hoc titulo: *apud Cretam*.
ΛΑΜΠ-

„ ΛΑΜΠΠΑΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙΣ. ΜΑΡΚΟΝ. ΑΥΡΕΛΙΟΝ.
„ ΚΛΗΣΙΠΠΟΝ. ΤΕΙΜΗΣ. ΚΑΙ. ΜΝΗΜΗΣ. ΧΑΡ.

„ Hujus inſcriptionis duo tantum priora vocabula leguntur „ apud Gruterum, & apud eruditum Harduinum in ΛΑΠ. „ ΠΑΙΩΝ.

Eadem prorſus epigraphe, quam ex Marciana Bibliotheca eruit Mabillonius, legitur accurate ſcripta in Codice Vaticano ms. 5237. ſuperius citato in nota ad Bondelmontium num. 22.

Reædificata itaque ab Octaviano Auguſto civitas Lappa cum Chriſtianæ fidei adhæſiſſet, erecta fuit in Epiſcopalem Sedem ordine ſeptimam, ut nobis etiam innuunt Græcorum Epiſcopatuum notitiæ.

I. Paulus in actis Oecumenicæ Synodi Epheſi anno 431. convocatæ memoratur hoc modo: *Paulus Epiſcopus civitatis Lampæ Provinciæ Cretæ dixit: Cum audiverim & invenerim epiſtolam ſanctiſs. & Deo dilectiſs. Epiſcopi Cyrilli conſonam expoſitæ fidei Patrum, qui convenerunt in civitate Nicæna, ei aſſentior, atque ita credo, & cupio in ea fide perpetuo permanere*. Anathemati deinde in Neſtorium lato ſubſcripſit.

II. Demetrius Epiſcopus Lappæ Concilio Chalcedonenſi ſub Leone I. Papa coacto anno 451. interfuit, cujus Concilii actis non ſemel Demetrius Epiſcopus Lappæ diverſimode enuntiatus reperitur, Lappæ, Lampæ, Lapetorum, Lappenæ civitatis Epiſcopus: legunt etiam aliæ actorum Concilii verſiones, Lapeti, Lapiſi & Lampſacis. In eo Concilio Demetrius cum aliis Patribus Dioſcorum damnavit, & ſacerdotii miniſterio privavit.

III. Prosdocius Epiſcopus Lappæ inter Cretenſes Epiſcopos reperitur, qui Leoni Imperatori Epiſtolam miſerunt; quæ numeratur LX. inter eas, quæ actis Chalcedonenſis Synodi appoſitæ ſunt.

IV. Joannes Epiſcopus Lappæ urbis anno *667*. die 19. Decembris Indict. X. in Baſilica Vaticana ſupplices Vitaliano Papæ libellos dedit, eum obteſtans, ut ſententiam a Pau-

lo Gortynen. Archiepiſcopo adverſus ſe latam, & a ſuffraganeis Epiſcopis ſubſcriptam ad examen revocaret. Cauſa itaque Lappenſis Epiſcopi in Synodo, quam ipſius gratia Romæ convocaverat Pontifex, exacte diſcuſſa, Joannes injuſte ob ſibi falſa illata crimina damnatus Patrum ſententia pronuntiatur. Pontifex deinde gravibus ad Gortynenſem datis epiſtolis eum redarguit, quod Joannem ad Apoſtolorum limina provocantem e cuſtodia, qua detinebatur, non dimiſiſſet, eidemque Archiepiſcopo & ſuffraganeis in Cretenſi Synodo congregatis præcepit, ut Joannem in ſua ſede, & dignitate pro innocentiæ ſuæ merito reſtituerent. Paulo etiam Archiepiſcopo mandavit, ut eidem Joanni ejusque Lappenſi Epiſcopatui duo Monaſteria, Palea & Arſilli nuncupata, reſtitueret. Alias etiam, ut Joannes Epiſcopus ſuæ ſedi reſtitueretur, epiſtolas dedit Vitalianus Pontifex tum Vaano cubiculario, & imperiali chartulario, tum Georgio Epiſcopo Syracuſano, quas videre eſt in Labbeana Conciliorum collectione Tom. VII. col. 459 & ſeq.

In Conſtantinopolitana Synodo III. quæ inter Oecumenicas VI. numeratur, ſedit inter Patres Joannes Epiſcopus Lappæ.

V. Epiphanius Epiſcopus Lampæ inter Patres ſeptimi Oecumenici Concilii Nicææ coacti ſedit anno 787. Labbeus in Indice *Epiſcoporum & aliorum, qui Conciliis interfuerunt*, apparatu I. col. 1009. Epiphanium hunc non Lampæ in Inſula Cretæ, ſed Lampæ in Arcadia Epiſcopum facit; ſicuti & Theodorum, qui immediate poſt Epiphanium actis Concilii ſubſcripſit, Heracleopoleos in Armenia prima, non autem in Creta Inſula dicit Epiſcopum; at cum uterque conjunctim cum aliis Epiſcopis Cretenſibus actis Concilii ſubſcripſerint, haud difficile evincitur & Epiphanium Lampæ, & Theodorum Heracleopoleos Eccleſias in Creta Inſula ſitas adminiſtraſſe.

E C-

ECCLESIA PHŒNICIS.

STrabo lib. X. Geograph. Phœnicem Lampei nuncupatam collocat ad latus Auſtrale Iſthmi Cretenſis Inſulæ, Iſthmum autem vocant, ut notat Caſaubonus, anguſtam illam Cretæ partem, quæ in tabulis Ptolomæi viſitur inter Amphimalim & Portum Phœnicis; utramque civitatem enim ab Homonymo portu cui adhæret, diſtinguit Ptolomæus. Hanc oppidulum eſſe, quod hodie Nichita ſeu S. Nichita nuncupatur, autumant Dominicus Niger, Baudrandus & alii; at cum locus unus ab alio diſtinctus enuntietur a Bondelmontio, & reponatur in Neotericorum tabulis, veriſimilius eſt aſſerere, civitatem Phœnicem ibi olim fuiſſe, ubi nunc oppidum ejusdem nominis viſitur ad litus auſtrale. Ad portum Phœnicis appuliſſe Divum Paulum Apoſtolum, dum Romam vinctus deduceretur, ſuperius diximus in notis ad Tractatum Bondelmontii. Non longe ab hoc portu in ardua ſummitate montium, ut notat Bondelmontius, Falconum & Aquilarum nidi proſpiciuntur, quibus Cretæ Inſula abundat. Sexaginta Aquilas, ut narrat Petrus Juſtinianus Hiſt. Ven. lib. X. in Creta Inſula captas Senatus Veneti nomine Ludovico XII. nuper Galliæ Regi delecto Oratores *ad eum gratulatum ire juſſi tulerunt*, ut eis *in aucupiis venationibusque uteretur*.

Inter ſuffraganeas Cretenſis Archiepiſcopi Eccleſias in notitiis Epiſcopatuum, quæ Hieroclis nomen præferunt, & a Carolo de S. Paulo in Geograph. Eccleſ. enuntiantur, Phœnix Epiſcopatus recenſetur, licet prætermittatur in iis notitiis, quas Leo Sapiens Imperator C. P. diſpoſuit, & a Miræo & Meurſio concorditer afferuntur. Leo Epiſcopus, Phœnicis legitur inter Antiſtites Cretenſes ſubſcriptus actis ſeptimæ Synodi Oecumenicæ, quam Adrianus Pp. I. Nicææ convocavit; ex quo ſubſcriptionis loco facile eſt evincere Leonem non Phœnicis in Epiro veteri, ut notat Index ad Con-

Concilia Labbei appar. I. col. 1067. ſed Phœnicis in Creta Inſula fuiſſe Antiſtitem. Nomen Leonis in ſubſcriptionibus præcedunt ſex, & deinde quatuor immediate ſubſequuntur Epiſcopi Cretenſes.

ECCLESIA HERACLEOPOLIS.

AD latus Septentrionale Cretenſis Inſulæ Heraclium collocat Ptolomæus ante Panormum, Strabo autem Heraclium, aſſerit, navale olim fuiſſe urbis Cnoſſi. Meminit hujus civitatis Plinius lib. IV. c. XII. Nullam ejusdem mentionem afferunt notitiæ Eccleſiaſticæ, ſive eæ quæ Leoni Sapienti tribuuntur, ſive illæ ampliores, quæ Hieroclis nomine notantur, & tamen in ſubſcriptionibus ad acta VII. Oecumenicæ Synodi in civitate Nicæna celebratæ inter Cretæ Præſules invenitur: *Theodorus Epiſcopus Heracleopolis*, qui (ut ſuperius notavimus) in indice Labbeano perperam traditur Epiſcopus Heracleopoleos in Armenia prima. Quum autem temporum vicibus Heraclium urbs mutato nomine, ab inſulanis, ut teſtatur Dominicus Niger lib. XI. Comment. Geograph. Sethia vocata fuiſſet, Epiſcopatus honorem etiam ſub Venetorum ditione continuavit, unde Epiſcopi Sithienſes. *Circumflexo Zephyrio*, (ita Niger loco citato,) *Septentrionale Inſulæ latus occurrit, ac initio magnus ingreditur ſinus, in cujus intima Heraclium eſt Gnoſii emporium, quod Inſulani nunc Setiam dicunt.*

In Menologio Baſilii Imperatoris memoratur ad diem 23. Decembris Heraclea urbs Cretæ patria Sancti Evareſti unius ex decem Martyribus Cretenſibus.

EC-

ECCLESIA SUBRITÆ.

INter Lappam, & Gortynam visitur in Ptolomæi tabulis Subrita urbs Cretensis Insulæ mediterranea, quæ Sibytus a Stephano Byzant. & Subritum in notitiis Hieroclis a Carolo de Sancto Paulo allatis nuncupatur. Urbs olim Episcopalis, cujus duos Antistites affert Lequienius, qui sunt:

I. Cyrillus Episcopus civitatis Subritæ, actis Chalcedonensis Synodi inter alios Cretensis Insulæ Præsules subscripsit; & ex Librariorum errore in epistola Cretensis Synodi ad Leonem Imperatorem data subscriptus legitur Cyrillus Episcopus Subtuus; reposuit tamen Baluzius ex mss. uti reperit, Subritis seu Subrites.

II. Theodorus Episcopus civitatis Subritensium vel Subritorum, sedit Nicææ in septimo Oecumenico Concilio, cujus actis subscripsit: *Theodorus Episcopus Subritensium.*

ECCLESIA APOLLONIÆ.

INter insignia Insulæ Cretensis oppida Apolloniam enuntiat Plinius, ex qua Diogenem Philosophum prodiisse refert Laertius. Quamvis in omnibus Græcorum Episcopatuum notitiis prætermissa fuerit, Episcopali attamen dignitate ornatam fuisse asserunt Meursius & Lequienius, eo quia in actis Chalcedonensis Concilii; scilicet in actione I. & II. enuntiatus legitur inter Præsules Cretæ Insulæ Eusebius Episcopus Apolloniæ. At Labbeus in Indice Conciliorum Tom. I. Appar. col. 901. diversimode de Eusebii Episcopatu sentit; Apolloniæ enim in Epiro Nova, (quæ urbs dicitur Episcopalis in notitiis Græcis) eum affirmat Episcopum, eo quia ejusdem Concilii actione quarta inter Episcopos Novæ Epiri recenseatur secundo loco *Eusebius Reverendissimus Episcopus Apolloniæ*. Actione autem sexta ipsius Synodi rursus

inter

inter Episcopos Cretæ subscribentes visitur in medio eorum positus *Eusebius Episcopus civitatis Apolloniadis*. Dum autem actione XV. recensentur Episcopi Synodo præsentes, ponitur tertio loco inter quatuor Episcopos Provinciæ Metropolis Epiri *Eusebius Apolloniensis*. Novum assertioni Labbei accedit robur ex subscriptione epistolæ, quam Leoni Imperatori C. P. miserunt Episcopi Novæ Epiri, inter quos subscriptus legitur *Eusebius Episcopus Apolloniadis*. Epistolam vulgavit Labbeus post acta Concilii Chalcedonensis num. LIX. cui subsequitur alia jam sæpe citata epistola Episcoporum Cretæ ad ipsum Leonem Imperatorem missa, in cujus subscriptionibus nullus Eusebius Episcopus invenitur. Quum igitur ex adductis videatur Eusebium Epiro Novæ, potius quam Cretæ adjudicandum esse, & Ecclesia Apolloniæ Cretensis in Græcis notitiis omnino prætermittatur, haud immerito argui posset, urbem seu locum hunc Episcopali dignitate caruisse: cujus quidem rei judicium Criticis eruditis relinquo.

ECCLESIA ELEUTHERNÆ.

PTolomæus in tabulis Geograph. Eleutheram ponit Cretæ Insulæ Mediterraneam non longe a Gortyna Metropoli, quam Stephanus Byz. antea Satram nuncupatam fuisse, asserit. Meminit Eleuthernæ Athenæus lib. XIV. ex veterum authoritate scribens, *Ametorem Eleuthernæum primum apud Eleuthernæos cantiones amatorias ad citharam cecinisse*. Eleuthernæos bellum Rhodiis indixisse, eo quia Timarchum civem suum occidissent, & Gnossiis triremes misissent in belli auxilium, narrat Polybius lib. IV. Dion Cassius autem Roman. Histor. lib. XXXVI. refert Metellum Proconsulem bello Cretico *Eleutheræ urbi per proditionem acceptæ* (*ejus proditionis authores turrim lateritiam magnæ molis expugnatuque longe omnium difficillimam aliquot noctibus continenter ita aceto madefecerunt, ut perfringi posset,*) *stipendium imperasse*. In noti-

notitiis. Hieroclis Grammatici Eleutherna Cretæ inter Episcopales urbes affertur, cujus fuerunt Episcopi:

I. Euphrates *Episcopus Eleutherna* enuntiatus legitur in prima secunda & tertia actione Concilii Chalcedonensis, at in exemplari *gestorum habitorum Constantinopoli* recensetur his verbis: *Euphrates Reverendissimus Episcopus Eleutheropolis provinciæ Cretæ.* Damnavit deinde cum cæteris Patribus in eodem Concilio Chalcedonensi congregatis Dioscorum impiissimum Patriarcham Alexandrinum. In actione quarta ejusdem Synodi *Euphrates Reverendissimus Episcopus Eleutherna tenens etiam locum Pauli Reverendissimi Episcopi Cantanorum* orthodoxos fidei suæ sensus exposuit, eosque deinde in actione sexta subscriptione sui nominis apposita confirmavit.

II. Epiphanius *Episcopus Eleutherna* subscriptus legitur actis Synodi Oecumenicæ septimæ in Nicæna civitate coactæ.

ECCLESIA CHERONESI.

DUas ejusdem nominis urbes Cheronesum seu Chersonenum nuncupatas, affert in Geograph. tabula X. Europæ Ptolomæus, quarum unam ad Occidentale, alteram ad Orientale Cretæ Insulæ litus collocat. Et duas pariter Chersonesos recenset inter antiquas Cretæ civitates Bondelmontius, de situ tamen ipsarum dissentiens; siquidem alteram inter Septentrionales, alteram vero inter mediterraneas collocat. Eas optime distinguit Domin. Niger lib. X. Comment. unam enim Chersonesum absolute, alteram Chersonesum parvam appellat: *Ac paulo inde Olus oppidum antiquitas delevit. Nec multo post Chersonesus est, ubi Lycti emporium, pagus nunc, diciturque Paleocastrum* (quo nomine etiam Minoam urbem nunc ab incolis vocari superius scripsit) *cernuntur quippe ibi vetusti ædificii passim plura vestigia : ubi Britomartis ædes sacra erat : de qua Solinus .... Inde altissimus mons pluribus collibus distinctus in Chersonesi modum, cujus extrema Zephyrium appellatur .... Panormus oppidum quod*

modo Mirabellum dicitur, in medio pene curvati littoris situm, a quo paululum Chersonesus parva prominet. De Cherroneso scribit Strabo lib. X. *Lycti cujus supra facta est mentio, navale est, quod Cherronesus dicitur, inque eo Britomartis Templum.* Idipsum affirmat Pausanias Eliac. II.

Unam ex iis urbibus (primam verosimiliter, quæ *Lycti* erat *emporium*) Episcopali titulo decoratam, & Gortinensi Archiepiscopo suffraganeam statuunt Notitiæ Græcorum Episcopatuum, quam haud ægre agnoscimus eam fuisse, quæ etiam sub Veneta Dominatione ab Episcopis Latini ritus administrata fuit, & in ea Insulæ parte sita erat ad Septentrionem, ubi postmodum Spina Longa arx munitissima fundata fuit, locusque ipse in Gerardi Mercatoris, aliorumque Neotericorum tabulis Crelonello oppidum nuncupatur. Ejus urbis Episcopi fuerunt.

I. Anderius Episcopus civitatis Cheronesi Provinciæ Cretæ, ita subscriptus legitur in actione prima Sacrosanctæ Synodi Ephesinæ anno 431. adversus Nestorianam hæresim convocatæ: *Sanctorum Patrum fides, qui apud Nicæam aliquando convenerunt, perinde ac pretiosum quoddam unguentum per Cyrilli sanctissimi, piissimique patris nostri epistolam adapertum majori fragrantia nos affecit. Quare & ego eundem fidei sensum, eandemque mentem obtinenti subscribo, & ita credo, & in hoc tota vita perpetuo perseverare desidero.* Depositioni deinde Nestorii subscripsit: Anderius provinciæ Cretæ civitatis Cheronessi Episcopus.

II. Euphrata Episcopus Cherronesi in Synodo Provinciali Cretensium Episcoporum subscripsit epistolæ ad Leonem Imperatorem missæ: Euphrata Episcopus Cerlovissi.

III. Sisinnius Episcopus Cheronesi Cretæ Insulæ interfuit Concilio Constantinopolitano, quod Quinisextum dicitur, eo quod Episcopi in eo sedentes ediderint promulgarintque CL. Canones (semper tamen ab Ecclesia rejectos) ad supplementum, ut ajebant, Quinti & Sexti Concilii Generalis.

Actis

Actis ejus Concilii subscripsit deinde hoc modo: *Sisinnius indignus Episcopus Cherrbonesi Cretæ Insulæ definiens subscripsi.*

IV. Sisinius II. Chersonesi Insulæ Cretæ Episcopus nomen suum apposuit ad acta Septimæ Synodi Oecumenicæ, quæ est Nicæna secunda, inter alios Cretæ Episcopos, *Sisinius Episcopus Chersonesi similiter.*

V. Petrus Colettus Cyprius Chersonesi Episcopus in Creta memoratur a Leone Allatio lib. 3. de consens. cap. inter Græcos Episcopos, qui a Schismate alieni, & Catholico dogmati adhærentes, e Collegii Romani disciplina sub nuperi sæculi initiis prodierunt.

ECCLESIA CYDONIÆ.

MAximam & nobilissimam Cretæ urbem Cydoniam vocat Strabo lib. X. eamque in occiduis Insulæ extremitatibus ad mare e regione Laconiæ sitam esse asserit æqualibus spatiis ad DCCC. stadia a Gnosso & Gortyna distantem.

Hanc autem distantiæ æqualitatem refellit in notis ad Strabonem Casaubonus, qui ex Scholiaste Thucydidis Cydoniam a Gortyna ad M. Stadia procul esse testatur. Apolloniam remotiori ævo nuncupatam fuisse, scribit Stephanus Byzant. novumque deinde nomen a Cydone Apollinis filio suscepisse: *Cydonia Urbs Cretæ prius Apollonia dicta: ab Apollinis filio Cydone, & Acacallidis Minois filiæ.* Cydonis hujus non Apollinem, sed Mercurium Patrem scribit Alexander lib. I. Creticorum, citatus a Scholiaste Apollonii lib. IV. Pausanias vero in Arcadicis, sic de ipsius urbis nomine refert: *Ajunt vero & de Tegeatæ liberis ultro in Cretam migrare oportuisse, Cydonem, Catreum ac Gortynem, a quibus urbes nominatæ fuerunt Cydonia, Gortyn, & Catrea.* Herodotus a Samiis ædificatam fuisse asserit lib. III. Diodorus Siculus ejus fundatorem affert Minoem Regem, qui eam a fundamentis erexit & civibus frequentavit.

Bellicam virtutem, qua Phalæcum Phocæorum Principem

ejusque exercitum, dum ipsorum urbem obsideret, Cydoniatæ profligarunt, describit Pausanias in Phocicis, & Strabo in Geogr. dum Gnossios Gortyniosque inter se *discordantes* recenset, *utri* eorum *parti*, ait, *Cydonia accederet*, *ei maximum adferebat momentum*. Quin & solos Cydoniates adversus Gortynios, Gnossiosque bellum gessisse testatur Titus Livius lib. XXXVII. Et quidem summa sagittandi peritia gloriabantur Cydoniatæ, unde in proverbium transierunt Cydoniæ pharetræ, de quibus Ovid. lib. 8. Metamorph.

Armaque equosque habitusque Cydoniasque pharetras.

Cydonias sagittas memorant Q. Horat. lib. 4. od. 9. D. Auson. epis. 21. Papin. Statius lib. 4. & 6. & 7. Thebaidos, & Claudianus in poemate de Histrice:

- - - - - - *Quidquid procul appetit hostem*
Hinc reor inventum, morem hinc traxisse Cydonas
Bellandi.

Cydoniam memorat Dion lib. XXXVI. dum Cretensem Insulam a Romanorum armis sub Metello occupatam enarrat, eamque postea lib. LI. libertatis jure a Cæsare Augusto donatam asserit tempore Actiaci belli, eo quia sibi adversus Antonium bella gerenti Cydonii auxilium tulissent.

Fertilis Cydoniæ ager arbores fructiferas alebat, ejusque poma ad medicinæ usum saluberrima testatur Samovic. Serenus lib. de Medic. cap. 25.

Vel quæ poma Cydon Cretæis misit ab oris
Cocta teres.

Urbem Cydoniam ita describit Dominicus Marius Niger Venetus in Geographiæ Comment. XI. *Post quam* (Chersonesum) *in sinu Cydon mater urbium*, *ut Græci dicunt*, *ampla quondam ac illustris portum habens haud profundum*, *tamen nec magnarum navium capacem*, *quæ urbs Cania* (Canea) *nunc a junioribus appellatur*. *A Cydone tunc dicta*, *Eusebio teste*, *qui ea tempestate in Creta regnum habuit*; *Diodorus a Minoe ædificatam inquit*, *ubi primum de pecudum cornibus arcus curvati sunt*. *Herodotus a Samiis conditam*, *diffusam pro-*

spectans

ſpectans planitiem, quam ſecat Jardanus fluvius ad occaſum urbis mare intrans. Nam Homerus Cydones Jardani fluminis accolas dicit. Abeſt Cydonia pari intervallo ab Cnoſſo & Gortyna X. mil. paſs. Agit quoque de Cydonia Urbe in epiſtola prima ſui Orientalis itineris Pittonius de Tournefort.

Uti in profanis rebus, ita & in ſacris enituit Cydonia inter alias Cretæ civitates, ſiquidem ex ea ortum habuerunt duo fortiſſimi Chriſti Athletæ, Baſilides Martyr ex Martyrum Cretenſium venerabili Decade, & Nicolaus ex Ordine Acæmetorum Archimandrita Studitarum, qui etſi Martyris titulo careat, quia in pace curſum ſui certaminis explevit, attamen per multas, quas ab Iconoclaſtis pro ſacrarum imaginum cultu toleravit, paſſiones, ſatis oſtendit ſibi animum non defuiſſe ad agonem martyrii conſumandum. Vitam ſanctiſſimi viri concinnavit anonymus quidam Monachus Studita, eamque Franciſci Combefiſii opera Latine verſam retulit in actis Sanctorum ad diem IV. Januarii Clariſs. Vir Joannes Bollandus.

Porro quæ ad Sancti Nicolai patriam attinent, afferuntur a ſcriptore cap. I. ubi hæc habentur: *Vir iſte (ut parum quid moremur in patria, quæ educavit) fuit quidem oriundus Creta clariſſima inſula Chriſti tunc libertate fulta, viribusque deinceps, ac ædificiorum magnitudine gloriante ..... Fuit itaque, ut jam diximus, viro patria Cretenſium ſolum,* propria civitas nuncupata, *Cydonia cujus appellationis gloriæ* (κῦδος decus & gloriam ſignificare notat Bollandus, ad quod alludit author) *ſupereffluens quidam bonorum fons comes eſt. Puris enim limpidisque fluentis undique irrigua, frumentum ac vinum aliosque fructus cæteris exuberantius profert. Quin & præclara gloria inclytus Martyr Baſilides ex Martyrum illa venerabili decade Urbe iſta oriundus erat: in qua etiam Athletæ noſtri parentes domicilium habentes non ſolum generis claritudine, ſed & pietatis cauſſa omnium ore magnificabantur.* Pergit deinde ſcriptor admirabilem vitæ ſeriem, virtutes & certamina deſcribere, quibus piiſſimus vir non orienti ſolum, ſed & uni-

universæ illuxit Ecclesiæ Dei, ipsumque asserit post exilia constanter tolerata ad Constantinopolitanum Studitarum Monasterium rediisse, in quo sanctissime obiit anno æræ vulgaris 868. annos natus septuaginta quinque, ut notant Menæa Græcorum, & ex eis Bollandus ad diem IV. Februar.

In hac igitur clarissima civitate Episcopalis sedes fuit tam apud Græcos, quam apud Latinos, qui eam deinde everso nomine *la Canea* nuncuparunt. Duos ejus urbis Græcos Episcopos affert Lequienius, unum nempe ex Cretensi Synodo, alterum ex Quinisexto Concilio excerptos, quibus tertium addo, prout inveni actis Secundæ Synodi Nicænæ subscriptum.

I. Sebon Episcopus Doniæ, seu (ut optime emendat Lequienius) Cydoniæ, subscripsit epistolæ Synodi Cretensis ad Leonem Imperatorem; sibi tamen *Sebon suspectissimum nomen* esse, fatetur Lequienius, *quod nulli codices restituunt.*

II. Nicetas Episcopus Cydoniensium civitatis Insulæ Cretæ sedit in Quinisexta Synodo habita in Palatio Constantinopolitano, ejusque actis subscripsit hoc modo: *Nicetas peccator Episcopus Civitatis Cydoniorum Insulæ Cretæ definiens subscripsi.*

III. Meliton Episcopus Cydoniæ in secunda Synodo Nicæna, quæ inter Oecumenicas numeratur septima, sedit, ejusque actis subscripsit.

Libet hic ad infelicis hujus urbis decus duos memorare viros patria Cydonienses, Marcum scilicet ex nobili familia Marullorum, qui Tarchaniotæ dicebantur, & Andream Eudæmonioannem ex Imperatoria gente Palæologorum, de quibus mentionem habet amplissimam Papadopulus in hist. Gymn. Patav. Tom. II. pag. 185. & 281. Ex iis Marcus cum e Philosophiæ studiis ad militaria stipendia se contulisset, *in ipso tamen præliorum æstu* (ait Papadop.) *doctrinæ sibi decora deproperabat assidue, & duri Martis labores Musarum deliciis recreabat.* Editis itaque epigrammatum, & amatorii carminis libris obiit anno MD. *quem pari mæstitia luxerunt,*

xerunt, ut ait Jovius, Græci atque Latini. Andreas vero post exactam in severioribus disciplinis addiscendis adolescentiam, Societatis Jesu institutum Romæ, quod diu optaverat, amplexus est; tantaque inter clarissimos ejus familiæ viros doctrina excelluit, *ut Sfortiæ Cardinalis Pallavicini judicio, difficilius sit nosse, quid ignoraverit, quam quid scierit*. Obiit Romæ scriptis & gestis clarissimus anno MDCXXV. futurus reipsa Cardinalis, (ut ex certa scientia testatur Papadopulus) siquidem supervixisset.

ECCLESIA CISAMI.

AD oram Cretæ Septentrionalem collocat Ptolomæus in tabulis Urbem Cisamum, quam navale Apteræ fuisse tradit Strabo in Geographia. Quamvis in plaga Boreali sita sit, ad Occidentalem tamen respicit prope Cisamum Promontorium, quod Capo Chisamo nuncupatur. Inter Cisamum Promontorium, & Cisamum civitatem collocat Dominicus Marius Niger urbem Ditamnum, sic enim scribit lib. X. comment. *Abest Cydonia pari intervallo ab Cnosso & Gortyna X. mil. pass. Dehinc montes attolluntur in altum, quibus initio promontorium est; alii Cosomon, alii Cisamon vocant, inter quod & Cydonem, neque ab eo procul Insulæ duæ Leucæ dictæ, duæque Budroæ angusto disjunctæ freto. Inde urbs Ditamnum solo æquata, cujus fundamenta circa mare apparent. Ultimo vero loco promontorium Pascum est, quod nautæ nunc Spatam vocant, a quo insinuatur ora. In cujus parte intima Cisamopolis est emporium Apteræ, quod castrum Chisamum hodie, a quo sinui nomen est.*

Cisamus Episcopos habuit tum Græci, tum Latini ritus, ex quorum primis duo tantum nomina ad nos pervenerunt.

I. Theopemptus Episcopus Cisami actis Quinisextæ Synodi subscriptus legitur. *Theopemptus indignus Episcopus Cissami Insulæ Cretæ definiens subscripsi.*

II.

II. Leo Episcopus Cisami, qui Nicæno II. Concilio ex Oecumenicis VII. interfuit, & subscripsit.

Antiquissimis his Cissami civitatis Græci ritus Episcopis alius accensendus est Episcopus, qui Græco ritui adhærens Cissami Græcæ Ecclesiæ præfectus fuit vir catholicus, nec pietate minus, quam doctrina conspicuus. Ipsum & Ecclesiam ab eo institutam proferimus ex Tom. I. Histor. Gymnasii Patavini, in qua de Græco Cissami Episcopatu Papadopulus hæc profert pag. 39. *Georgius Palæocappa illustrissimo ac ditissimo genere natus Cydoniæ in Creta Jurisconsultorum Rector in Patavino Lycæo fuit anno* 1544. Duobus e fratre nepotibus ex hac luce ereptis, *ipse rerum humanarum pertæsus Monasticum institutum professus est in celebri Cœnobio Angbarati, cui post annos aliquot renuntiatus Abbas præfuit, vir sanctimonia vitæ, prudentia, doctrina, & in rebus agendis dexteritate apud Indigetes maximi habitus, & ex eadem carus Reipublicæ Venetæ. Apud banc egit enixissimis precibus, ac rationibus validissimis, ut Græcum Episcopum in Insula vellet, ne Cretenses cogerentur ad habenda Ordinum sacrorum initia summo incommodo in Cytberam Insulam navigare. Id cum, ut sensim, quasi per patientiam quandam atque dissimulationem Cretensium Præsidum fieret, obtinuisset, Georgius, qui Monachus Gerasimus, nomine mutato, ut mos babet apud nos, vocabatur, Cisamensem Ecclesiam suo sumptu erigendam curavit, dotavit integro patrimonio, quod illi familiæ postremo dives obvenerat, atque auspicio Byzantinorum Patriarcharum Episcopus Græcus a se constitutæ Ecclesiæ dictus est. Insurrexere ad novas & Græcas in Creta infulas Antistites Latini, hominemque pium, & Orthodoxum (quippe Dogmatum ectesin, quam ante annos aliquot Pius IV. ediderat, professum) turbavere; donec epistola Brevi Gregorii XIII. prudenter admoniti pacatius agere didicerunt. Narrat hæc omnia Andreas Eudæmonioannes in sua ad Cretenses epistola, quæ extat in Monum. Coll. Urbani Græc. in cod. ms....... Gerasimus itaque cum proximus morti ex iis, quæ passus fuerat, deprehendisset, a se*

con-

constitutam Cisamensem Ecclesiam non diu staturam, hanc quidem extremis tabulis ex asse dixit rerum suarum hæredem, at una cavit, ne res illæ, quod dudum evenerat Sitbientibus, in commodum Latinorum Antistitum delaberentur. Ergo sic statuit, si forte Cisamensem Ecclesiam destitui contigisset, ex distracto patrimonio viginti quatuor adolescentes Græci, ex quibus sexdecim Cretenses, in studiis *duodecim quidem Romæ totidem Patavii* alerentur. *Gerasimo e vivis erepto circa annum MDXC. cum non esset visum, esse e Republica Cisamensem Græcam Ecclesiam stare, quod neque Cretenses Roma missum Episcopum recepturi essent, nec Byzantinis auspiciis datum probatura Roma videbatur; Senatus vendi patrimonium Cisamense jussit*, quod cum solis duodecim discipulis suffecturum repertum fuisset, hi Romam primum missi in Græcorum Collegium, mox Patavium revocati, ut in Græcorum ibidem instituto Collegio *sumptibus Ecclesiæ Cisamensis* educarentur. Hæc fusius in citato Papadopuli libro exarata leguntur.

ECCLESIA CANTANI.

CAntania, seu, ut eam vocat Stephanus Byzant. Cantanus urbs Cretæ inter Episcopales ejus Insulæ urbes Gortynensis Metropolis suffraganeas recensetur in notitiis Græcorum Episcopatuum ab Hierocle confectis. Nonnulli ex Episcopis qui eam Ecclesiam administrarunt, leguntur in collectione Conciliorum subscripti actis, & sunt

I. Paulus *Reverendissimus Episcopus Cantanorum*, cujus locum tenuit in actione quarta Concilii Chalcedonensis Euphratas Episcopus Eleuthernæ, actis deinde ejusdem Concilii in actione sexta per Presbyterum Delegatum subscripsit his verbis: *Paulus Episcopus Cantani definiens subscripsi per Chrysogonum Presbyterum*.

II. Nicæas, seu Nicais Episcopus Cantani unus fuit ex iis Episcopis, qui epistolæ Cretensis Synodi ad Leonem Imperatorem datæ subscripserunt. Quum autem Episcopum Ca-

tamensem ex amanuensium fortasse errore scriptum legisset Carolus a S. Paulo in Geograph. Sacra, eum Cissamensi Ecclesiæ attribuit, arbitratus in ea epistola legendum *Cysamensis* non Catamensis.

III. Gregorius Episcopus Cantani interfuit Concilio Constantinopolitano Tertio, ex Oecumenicis Sexto, cujus nomen enuntiatum legitur in actione secunda ejusdem Concilii.

IV. Photinus Episcopus Cantani inter Patres Septimæ Synodi Oecumenicæ, quæ Nicæna secunda est, sedit, & subscripsit.

ECCLESIA RHAUCIÆ.

RHaucia, quam Stephanus Byzantinus in Onomastico Urbium alphabetico Rhaucum nominat, urbs Cretæ mediterranea olim erat, cujus mentio fit apud Cellarium in notitia Orbis antiqui lib. 2. cap. 14. & apud Goltzium in Thesauro rei antiquariæ titulo XVII. Rhacos ab Æliano appellatur, qui lib. 12. cap. 21. & Hist. de animal. lib. 14. cap. 20. scribit, olim non longe ab ipsa ædificatum fuisse Dianæ Templum, cujus religio, ut diximus, præcipue apud Cretenses vigebat. E profugis viris, quos apes aculeis suis e patria ejecerant, si credere dignum est, conditam fuisse, refert supracitatus Ælianus in Histor. animal. lib. 17. cap. 25. *Antenor in libris rerum Creticarum, ait, in Rhauciorum urbem apum, quæ vocantur Chalcoides, examen Divino quodam impulsu accessisse, & aculeos infigentes obviis molestiam exhibuisse; illos autem impetum non sustinentes solum vertisse, & in alium quemdam locum in ipsa Creta pervenisse, ibique condidisse oppidum, quod maternæ urbis amore, ut Cretice dicam, Rhaucum dixerint: ut quantumvis patria ejecti essent vi fatali, nomen tamen retinerent.* De Licasti urbis agro *Rhauciis* attributo, deque bello a Cnossiis & Gortyniis cum *Rhauciis* gesto scripsit Polybius cap. XLV. & c. in excerptis Legat. Hanc urbem aliquando Episcopali titulo decoratam fuisse,

fuisse, patet ex iis, quæ afferenda sunt de Sancto Myrone Episcopo Thaumaturgo, cujus memoria est in Martyrologio Romano, & Menologio Græcorum ad diem VIII. Augusti.

Menæum Chiffletii, & Menologium Græcum a Sirleto Cardinale Latine versum, ita ad diem citatam mentionem Myronis efferunt : *Commemoratio Sancti Myronis Episcopi Cretæ cognomento Thaumaturgi*. Addunt deinde elogium : *Hic natus in Aurace* (vox hæc irrepsit pro Rhaucia, ut optime notat Joannes Pinius hoc loco) *urbe Cretensi prope Cnossum divina pietate ornatus, præcipue vero misericordia, atque in pauperes charitate insignis, ordinatusque Presbyter in sancta Dei Ecclesia, postea vero & Episcopus constitutus multis miraculis editis annum prope centesimum agens migravit ad Dominum*.

Vitam hujus Sancti licet non integram attulit ex Græco Apographo ad hanc diem in actis Sanctorum Clarissimus Vir Joannes Pinius, ex qua addiscimus Myronem sub Decio ac Diocletiano Imperatoribus vixisse, & circa medium sæculum quartum e vivis emigrasse ; ut erudite differit supralaudatus Pinius. Præter autem fragmenta vitæ e Græco deductæ, relatum est in opere Bollandiano *Compendium Actorum* Sancti Myronis authore anonymo e codice vetusto Bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis ; in quo de ejus patria & Episcopatu hæc habentur : *Sanctus Thaumaturgus ac Christi Pontifex Myron in Rhaucia Insulæ Cretensis urbe prope Cnossum imperante Decio natales hausit, e nobilibus parentibus oriundus, omnique, Deo adspirante, in virtute enutritus a parentibus matrimonio jungitur..... Ipse vacavit Ecclesiis dum jam presbyter ab Episcopis constitutus esset, omnesque ad martyrium pro Christo subeundum excitavit. Gallo post mortem Decii imperante cessavit Christianorum persecutio, & omnium votis consecratur Episcopus in Cnosso a Sanctissimo Episcopo Pynito in Rhaucia, eique post Episcopatum magis contulit Dominus gratiam miraculorum.... Sanctus autem centum jam circiter annos natus requievit in pace*. Ex iis itaque verbis certum compertumque ha-

bemus, Sanctum Myronem Thaumaturgum *in Rhaucia Insulæ Cretensis urbe prope Cnossum natales habuisse, & deinde consecratum fuisse Episcopum in Cnosso a Sanctissimo Pynito Episcopo in Rhaucia*. Horum autem verborum sensum aliqua æquivocatione obscurum ita interpretatur doctissimus Pinius, *ut velit dicere author, quod Pynitus fuerit Episcopus Cnossiensis, Myron autem Rhauciensis*.

Non dissimili modo (ut testatur ipse Pinius) sensum verborum intellexit Lambecius Tom. 8. comment. de Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi pag. 200. ubi sic scripsit: *Epitome vitæ & miraculorum S. Myronis Episcopi Rhauci, seu Rhauciæ urbis in Insula Cretæ. Atque hoc sensu*, sequitur laudatus Pinius, *quia hæc urbs est in Creta, Sanctus noster dici utcumque posset Episcopus Cretæ*, licet, addam ego, sermone magis proprio Episcopus in Creta, potius quam Episcopus Cretæ diceretur. Expungendus itaque jure est Sanctus Episcopus ex serie Gortynensium Præsulum, & in propria Ecclesia, cui a Sancto Pynito præfectus fuit, collocandus.

Hisce per suas Ecclesias dispositis Episcopis alius addendus esset ex authoritate Caroli a Sancto Paulo, qui in Geographia Sacra edit. Amstelædam. pag. 201. ita scribit. *Siteum Cytæum Ptolem. Ibid. vulgo Sitia Bellonio. Lucius Sitei Episcopus subscripsit Concilio Chalcedonensi*. Verum cum inter Patres Chalcedonensis Synodi nullum eruditiss. Lequienius reperit Lucium *Sitei* Episcopum, qui nomen suum actis ejusdem Synodi apposuerit, Ecclesiam ipsam Sitei inter Episcopales non adnumeravit, nedum Lucium omiserit, quamvis alioquin Episcopali Sede sub Græcis Imperatoribus insignita fuerit, ut superius protulimus. Quo ex equivoco Lucium hunc Sitei Episcopum protulerit Carolus a S. Paulo, mihi incompertum.

ΑΛΩ-

ἍΛΩΣΙΣ ΤΗ͂Σ ΚΡΗ΄ΤΗΣ.

ΤΑῦτά μοι, ὦ μαγίστρων ἥλιε, καὶ Ῥώμης ἐκδικητὰ, πεπόνηται μὲν πρὸ καιροῦ περὶ Κρήτης, οὐ δέδοται δέ. Τὸ μὲν, ἵνα μὴ χρόνοις τὰ σὰ τροπαίων λήθῃ παραδοθῇ κατορθώματα. ἃ γὰρ ἀνδρεία ποιεῖ, ἀμαυροῖ χρόνος, εἰ μὴ λόγος προφθάσας ἐν βίβλοις πσὶν ἐναπόθηται, οὐ δέδοται δὲ, φόβῳ καὶ συστολῇ, καὶ τὰ πολλὰ ἐναπολειφθῆναι καὶ ἡττηθῆναι τοῖς σοῖς κατορθώμασι. δέξαι οὖν, εἰ καὶ τῆς ἀξίας εἰσὶν ἐνδεᾶ Θεοδοσίου ψελλίσματα, καὶ περὶ τῆς τοῦ Χάλεπε γράφειν ἐπιτρέψον καταστροφῆς καὶ ἁλώσεως. οὕτω γὰρ προθυμώτερος γεγονὼς, τῶν σῶν κατορθωμάτων, ὡς ἐξὸν γενήσομαι συγγραφεύς. Ἀχιλλεὺς γὰρ, καὶ ὁ Μακεδόνων Ἀλέξανδρος, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς στρατηγήσαντες, ἄριστα πολὺ τὸ κλέος τῇ συγγραφῇ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀπηνέγκαντο. καὶ ὁ μὲν, Ὁμήρῳ, οἱ δέ γε Πλουτάρχῳ καὶ ἄλλοις μέχρι τοῦ νῦν ᾄδονται καὶ φημίζονται. ὡς ἐν προσώπῳ γοῦν ἡ μὲν ἀρχὴ ἰάμβων δοκεῖ πρὸς τὸν πάλαι Βασιλέα ἡμῶν. τὸ δὲ τῶν ἐπαίνων κεφάλαιον πρὸς τίνα, εἴσῃ εὐθύς.

ἍΛΩΣΙΣ ΚΡΗ΄ΤΗΣ

ποιηθεῖσα

ΠΕΡΙ` ΘΕΟΔΟΣΙ΄ΟΥ ΔΙΑΚΟ΄ΝΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ῀

Τῷ Φιλανθρώπῳ καὶ Κραταιῷ Βασιλεῖ Ῥώμης.

Ῥώμη παλαιὰ, μὴ φθόνει τὸν δεσπότην,
τοὺς σοὺς στρατηγοὺς προσβαλοῦσα τῇ νέᾳ.
κενῇ γὰρ ὁρμῇ, καὶ μάτην ὁ Σκηπίων,
τὸν πλοῦτον ἐσκύλευσε τῆς δόξης ὅλον.
ἰσχὺς γὰρ ἦν τὶς, ἢ κράτος Καρχηδόνος,
ὅταν παρεστὼς μυριοξίφῳ μάχῃ,
τὰς συμφορὰς ἔπεμπε τῇ πορθουμένῃ.
τίς ἢ ὁ Σύλλας ὁ θρασὺς στρατηγέτης,
ὁ τῶν Ἀθηνῶν τὴν κεκαυμένην πόλιν,
βαλὼν ἀπ' αὐτῆς σφαγῆς ἡττημένην;
τίς ἦν ὁ Καῖσαρ ὁ στρατευμάτων τρέχων.
ἐν ταῖς * ἀφύρτοις συμπλοκαῖς καθημέραν;
τίς ἦν ἐκεῖνος ὁ κρατηθεὶς ἐν στόλῳ,

καὶ

* lego ἀφύκτοις. quid enim ἀφύρτοις?

κὰι τοὺς κρατοῦντας ἀντιαναλώσας ξίφῳ;
οὐκ ἦν στρατηγὸς ἄλλος ὁ δεσπότης,
κἂν πλουτολεκτῶν ἐκδραμὼν ὁ Πομπίος,
ὡς τῶν παραστῇ ταῖς μάχαις ὡπλισμένος,
κὰι δῶ τὰ λαμπρὰ τῆς τύχης διπλᾶ στέφη.
σὺ δὲ κτυπῶν Ὅμηρε κομπώδεις κτύπους
ὕψων τὰ μικρὰ, δεῦρο μὴ κλέπτων λόγοις
λάλει πρὸς ἡμᾶς ἠστύχως μετ' αἰσχύνης.
πορθήσεως γὰρ τῆς δεκαχρόνου κλόιος
μικρὸς παρ' ἡμῖν ἄρπ, κὰι πλήρης ψόγων.
τῆς Ἰλίου γὰρ τοὺς πορπυργίους δόμους
ἐκ τῶν ἀπ' αὐτῆς λειψάνων ἐγνωκότης,
εἰς θαῦμα κὰι γέλωτα συμπεπτωκότης,
πῇ μὲν γελῶμεν τῇ πλοκῇ τῶν * ψευσμάτων,
πῇ δ' αὖ κροτοῦμεν τῇ στροφῇ τῶν ῥημάτων.
ἀλλ' ὦ στρατηγῶν ὁ κρατὴρ ὁμιγνύων
πράξεις ταπεινὰς εἰς ἐπηρμένους λόγους,
δίκασον αὐτὸς, κὰι προσωποληψίαν
ἀφεὶς παλαιὰν, ὡς ζυγὸς γενοῦ.....
τοῦ δεσπότου δὲ κὰι θανὼν κρότει λόγους
τὰς παντοπόμπους, κὰι σοφὰς στρατηγίας.
μικρὸς γὰρ ἡμῖν ὁ στρατὸς τῆς Ἑλλάδος,
μικραὶ φάλαγγες, ἀσθενεῖς στρατηγέται,
Αἴας, Ἀχιλλεὺς, Ὀδυσσεὺς, Διομήδης.
οἷς δόξα πολλὴ κὰι θεῶν ψευδωνύμων,
ἡ συντριβὴ φέρουσα τὰς ὁμιλίας
κακῶς κατεσπάραττεν ἐκ τῶν ἐλπίδων.
ἀλλ' εἰ δοκεῖ σοι τῆς ἀληθείας τρίβους
καλῶς βαδίζειν, ἢ κακῶς περιτρέχειν,
ἐνταῦθα παῦε τῶν φόνων τῆς Ἰλίου,
Κρήτης τραγῳδῶν τὰς ῥοὰς τῶν αἱμάτων.
ἐπεὶ γὰρ ἧκεν ὁ στρατὸς τοῦ δεσπότου
πολλαῖς ταχείαις ὁλκάσι πεφραγμένος,
ἡ γῆ μὲν ἐστέναζεν ἡ τῶν βαρβάρων,
κὰι γειτονοῦσαν τὴν ὑγρὰν ἀπεστράφη.
ὁ δὲ στρατηγὸς ὁ σταλεὶς Νικηφόρος,
εἰδὼς ἑαυτὸν τῆς μάχης πρωτεργάτην
ἔστησε τὰς φάλαγγας ἐγξίφους ὅλους,
ἔστησε τάξεις, οὐλαμοὺς πυργοδρόμους,
ἔλαμψεν ἀσπὶς, ** ἠκονομένη σπάθη, θώραξ

* potius ψευσμάτων. ** lego ἠκονημένη.

θώραξ κατ' ἐχθρῶν εἶχε τὰς λαμπηδόνας,
δόρυ κρατηθὲν δεινὸν ἀντηύγει φόνον.
ἐπεὶ δὲ πάντας εἶδεν ἐκ τῶν ὑδάτων,
καὶ τῶν μεγίστων κυμάτων σεσωσμένους,
μέσον σταθεὶς ἤνοιξε πρὸς Θεὸν στόμα.
ἰδοὺ τὸ σὸν στράτευμα τοῖς ἐναντίων
ὅροις παρεστὼς, δημιουργὲ κτισμάτων,
τῶν σῶν κατ' ἐχθρῶν ἦρε τὴν πανοπλίαν,
καὶ σὲ προβάλλει μυρίων πυργωμάτων
λύοντα δεσμοὺς εὐκλεᾶ στρατηγέτην.
πλάτυνον * αὐτὴν εἰς μάχην τὰς καρδίας,
δίωξον αὐτοῖς τὴν πικρὰν δειλανδρίαν,
αἴσχυνον ἐχθρῶν τῶν προφητῶν τοὺς λόγους.
δεῖξον Πέτρος τὶς, καὶ τὶς ὁ ψευδοπλόκος,
ὁ τὰς καμήλους ἐσθίειν ἐπιτρέπων,
ὁ πορνομύστας ἐκπλῶν τοὺς βαρβάρους,
ψευδοπροφήτης ἐκφανεὶς πανουργίᾳ.
οὕτω βοήσας, καὶ λαβὼν τὴν ἀσπίδα
δημηγορῶν ἔλεξε τοῖς συνεργάταις.
Ἄνδρες, στρατηγοὶ, τέκνα, σύνδουλοι, φίλοι,
Ῥώμης τὰ νεῦρα, δεσπότου πιστοὶ φίλοι.
οὗτος γὰρ ὑμᾶς τέκνα καὶ φίλους ἔχει,
λόγοις παραινῶν οὐκ ἀναγκάζων πόνοις,
ὁρᾶτε τοὺς δὲ τοὺς ἁλιδρόμους τόπους,
ὁρᾶτε πολλὰς ἱμέρους νήσους πέριξ,
Ῥώμης ὑπῆρχον πατρικῆς κατοικία,
καὶ δεσποτῶν γῆ. πλὴν παρερπύσας ὄκνος,
καὶ νωθρότης, ἔδειξε γῆν ἀλλοτρίαν,
τρέφουσαν ἐχθροὺς καὶ στερουμένην τέκνων.
ἴωμεν αὐθ' ὧν εὐσθενῶς πρὸς βαρβάρους,
λάβωμεν αὐτῶν ἐν ξίφει καὶ τὰς πόλεις,
καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τὰ τῶν τέκνων τέκνα.
μηδεὶς φοβείσθω τὰς βολὰς τῶν βαρβάρων,
μηδεὶς φοβείσθω τραῦμα φλεγμαῖνον μάχης,
μηδεὶς τὸ πικρὸν τὴν πλευταίαν βλάβην.
αὖ γὰρ τὸ λουτρὸν τὶς λαβὼν ἡμαγμένον
εἰς αἷμα λουθῇ τῶν ὑβριστῶν βαρβάρων,
πλύνει τὸ σῶμα ταῖς ῥοαῖς τῶν αἱμάτων,
καὶ λαμπρὸς ἐκ γῆς αἴρεται νικηφόρος.
εἰδ' ἔστιν αὐτὸς τέκνα, καὶ κλήρους ἔχων,

πατὴρ

* potius αὐτῶν.

πατὴρ ὄπισθεν δεσπότης λελεγμένος,
ἐκεῖνος αὐτοῦ φροντίσει, καὶ τῶν τέκνων,
καὶ τῆς γυναικὸς, τοῦτο μὴ δεδοικέτω.
μόνον * κροτείτω συμπλοκαῖς τὴν ἀσπίδα,
μόνον προθύμως ὀξὺ τεινέτω δόρυ,
μόνον φανείτω πατρικῶς ὡπλισμένος,
μόνον τὸ Ῥώμης μὴ καθυβρίσῃ κράτος.
τούτοις πτερώσας τοῖς λόγοις τοὺς οἰκέτας
ἀνὴρ ὁ πιστὸς ἐν μάχαις Νικηφόρος,
λέοντας ἐξέπεμψεν ὡς ὀρειτρόφους,
πᾶσαν κλονοῦντας Κρητικὴν κακουργίαν,
οὐ μὴν παρέργως, ἢ στρατηγέτου δίχα.
μέσον γὰρ αὐτὸς ἱπποτῶν ἐζωσμένος
τανύστομον μάχαιραν ἠκονημένην,
πῆ μὲν πατάσσων εἵπετο ξενοτρόπως,
πῆ δ' αὖ τὸ πῦρ μάστιγα βάλλων οἰκίαις.
ἐπεὶ δὲ πάντες ἦσαν ἀντὶ θηρίων,
ἐκεῖθεν ἔνθεν λοιμικῶς ἡπλωμένοι,
ἦν θρῆνον οἰκτρὸν καὶ φυγὴν βλέπειν τότε,
καὶ θαῦμα πικρὸν συμφορᾶς ἐναντίας.
ἔκειτο καὶ γὰρ πλῆθος εἰς κόνιν μίαν
ἀνδρῶν γυναικῶν δυστυχῶς ἐσφαγμένων.
ἐκεῖ τὰ τέκνα πρὸς σφαγὴν ἠπειγμένα,
ἔπιπτον εἰς γῆν τῇ παιδῶν περικλάσει.
ἐκεῖ γέροντες τῷ χρόνῳ κεκυφότες,
ὄλισθον εἶχον ἐμποδὼν πεπτωκότες,
καὶ φοινικὴν ἔβαπτεν τὸ ξίφος τρίχα,
ἣν εἶχεν λευκὴν ὁ χρόνος βεβαμμένην;
ἐκεῖ γυναῖκες ἀγκαλῶν κάτω βρέφη
ἔρριπτον εἰς γῆν, καὶ γονῆς ἀστοργίαν
κίνδυνος ἀντήγειρε ταῖς τεκνοτρόφοις.
ἀνῆπτο καὶ πῦρ, ἀντέλαμπε τὰ ξίφη,
ἐπορφύρου γῆν ἡ ῥοὴ τῶν αἱμάτων,
καὶ Κρητικοῖς ἦν τοῖς τόποις μεμιγμένη,
ὡς χρῶμα καινὸν, τερίχροος τιμωρία.
ἐπεὶ δὲ Κρητῶν δεῖπνον οἱ μὲν, ὀρνέων
ἔκειντο νεκροὶ καὶ πνοῆς ἐξηρμένοι,
ἄλλοι δὲ τὴν νέκρωσιν ἱππικῷ τάχει
φυγόντες εἰσήγοντο τῶν πυλῶν ἔσω,
ὁ μὲν, πατήσας τῶν πυλῶν ἔνδον φόβῳ,
ἔρεγχεν ἐχθρὸς τῇ φυγῇ πεπνιγμένος.

ὁ δὲ

* vel κρατείτω.

ὁ δὲ στρατηγὸς ἐκδραμὼν χώραν ὅλην,
καὶ τὴν μὲν, εἰς πῦρ τμητικῶς περισχίσας,
τὴν δὲ, ξίφει δοὺς, καὶ κατασκάψας πόλεις,
ἤλαυνεν εὐθὺς στροφὴν ὀπισθίως.
καὶ θᾶττον ἐλθὼν ναυτικῶν ὁρμισμάτων,
ἔνδον κατεκράτησε τὸν στρατὸν μόλις.
καὶ ναῦς ἀνάψας, γῇ χαρίζεται φέρων,
ἄπιστον τὴν ὑγρὰν εὐεργέτην.
ἐκεῖ δὲ μείνας ἡμερῶν τριῶν κύκλους,
τὴν ἵππον ἡτοίμαζε καὶ τὸν ἱππότην,
καὶ γῆν σκοπήσας ἀμφιδεξίῳ τρόπῳ,
ἔστησε πλῆθος χιλίανδρον τεκτόνων,
καὶ γῆθεν ἐρρίζωσε πυργηρουμένην
πόλιν φυλάττειν τὰς στροφὰς στρατευμάτων.
Ὅμηρε δεῦρο καὶ πάλιν μετ᾽ αἰσχύνης
ἑλληνικὰς κήρυσσε τὰς τειχουργίας
ἃς Ἕκτορος χεὶρ καὶ βουλὴ καταστρέφει
ἀραχνοειδῶς τοῖς στρατοῖς ἐκτισμένας.
ὡς οὖν καμίνους οἱ μὲν, ἐκ τῶν τεκτόνων
περιφλεγούσαις αὐτανῆπτον ταῖς λίθοις,
οἱ δὲ στροφὰς ἔπασχον ἀντελιγμάτων,
τοῖς μαγγάνοις βάλλοντες εἰς βάθρον πέτρας.
οἱ Κρητικοὶ δράκοντες οἱ λοφοδρόμοι
ἐκ τῶν φαράγγων ἐκδραμόντες, εἰς μίαν
βουλὴν συνηθροίζοντο τὴν αὐτοκτόνον,
καὶ τῷ στρατῷ μὲν συμβαλεῖν οὐκ εὐτύχουν,
ἔπληττεν αὐτοὺς ὁ στρατὸς γὰρ ὡς βέλος.
τοῖς τέκτοσι δὲ προσβαλόντες ὀξέως,
πίπτουσιν εἰς γῆν τῇ βουλῇ τῶν τεκτόνων.
ὁ σὸς γὰρ αὐτοὺς ὡς στρατηγέτης πόθος
ἔπεισε τὴν δίκελλαν εἰς ξίφος τρέπειν,
καὶ γίνεται ῥοῦς ἐκχυθεὶς τῶν αἱμάτων
εἰς πλησμονὴν ἄπειρον ὑδατουμένην,
καὶ τὰς καμίνους σβεννύει τὰς ἐμπύρους,
ὥσπερ χαράδρας εἰσπεσοῦσα πικρία.
λαβὼν δὲ τὴν ἄσβεστον, εἶχεν ὁ κτίσων
φοινικοειδῆ τῶν πετρῶν τῇ συνθέσει.
κάλει στρατηγὲ τὴν πόλιν φοινικίαν,
φοινίσσεται γὰρ τῇ βαφῇ τῶν αἱμάτων.
ὡς οὖν στρατηγῶν ὁ κρατῶν Νικηφόρος
ἔγνω τὸ συμβὰν καὶ γὰρ ἠγνόει τότε,

πέμψας κατέσχε ζῶντας ἐκ τῶν βαρβάρων,
ὄφεις πονηροὺς πέντε πεντακοντάδας.
βαλὼν δὲ κλοιοὺς εἰς ἀκαμπεῖς αὐχένας,
τούτοις παρεῖχε πατρικὰς τὰς ἀξίας.
Κρήτη τὰ τέκνα βαρβαροτρόφε βλέπε,
οἵων μετέσχον ἀξιωμάτων ἄφνω.
ἐπεὶ δὲ μοῖραν εἶχε νὺξ τὴν ἑβδόμην,
τῆς εὐφρόνης γὰρ τὸ σκότος παρεκράτει,
σάλπιγγας ἠλάλαξαν ἐν βοῇ ξένῃ,
καὶ πᾶς κρατῶν ἦν σὺν βοῇ τὴν ἀσπίδα,
πεζὸς, στρατηγὸς, ταξιάρχης, ἱππότης.
τῆς ἡμέρας δὲ τῆς ῥοδόχρου λαμπάδας
ἐκ τῶν σκοτεινῶν ἀνταναψάσης πόρων,
φάλαγξ αὐώρμων ἱππικὴ ξιφηφόρος
ἔχουσα πλῆθος μυριάνδρου πεντάδος,
πεζῶν δὲ πολλῶν ἦν ὁρᾶν πανοπλίαν
κινουμένην ἄριστα τακτικῇ βάσει,
καὶ τοὺς στρατηγοὺς, ὥσπερ ἐν ποίμνῃ μέσον,
βαίνοντας ἀρνῶν θηροβάκχους ποιμένας.
ὡς δὲ κλοπῇ χαίροντες ἅρπαγες λύκοι
χειμῶνος ὥρᾳ καὶ παρεκτάσει κρύους,
ὁμοῦ ζυγέντες τῶν ἀρῶν ὁμοφρόνως
μάνδρας κλονοῦσι καὶ βιάζουσι κύνας.
οὕτω ζυγέντες οἱ κλάδοι τῶν σῶν πόνων
ἱππεῖς, στρατάρχαι, τοξόται, λοχοκράται
πύργους βαλεῖν ἔσπευδον ἐν τάχει κάτω,
θυμοῦ πνέοντες ὥσπερ οἱ κρῆες * ζάλης.
ὁ λαμπάδας δὲ φωσφόρους κακοχρόους
χαιροῖς ἀνίσχων, καὶ καταστέλλων πάλιν
λουτροῖς κατημαύρωσε τὰς λαμπηδόνας,
καὶ νὺξ τὸ πέπλον ἐκ βαφῆς μελαγχρόου
εἰς πάντα γῆς ἥπλωσε καὶ πόλου μέρη.
τῶν σῶν δὲ πλῆσθος οὐ στρατῶν ἢ θηρίων,
θῆρες γὰρ οὗτοι τοῖς σπαραγμοῖς βαρβάρων,
τὸν ὕπνον εἶχε τὴν βάσιν καὶ τὴν στάσιν.
εἶδ' ἦν κλαπεὶς τις εἰς ἀμερίμνους ὕπνους,
ἐκεῖ παρεστὼς ἐξ ὀνειράτων πύλης,
τοιαῦτα φωνῶν, τῆς βλάβης αὐτεστόμου.
τί τὸν στρατηγὸν οὐ δεδοικὼς, ἱππότα,
μέσον σφαγῆς πέπτωκας εἰς ** ζώους τόπους,

ὅπου

* Expende. ** ξένους melius mihi arridet.

ὅπου τροπή, κίνδυνος ἐστομωμένος,
πνέει καθ' ἡμῶν φλεγμονὰς πυρεκβόλους;
μικρόν τι καρτέρησον, ἐμβαλὼν κράνος
ὑπὲρ θυῶν ἵστασο καὶ τῆς δίκης.
ἄφες τὸν ὕπνον, καὶ κράτει τὴν ἀσπίδα,
μὴ γνῶ τὸ συμβὰν ὁ στρατηγὸς τῆς μάχης.
οὕτω τὸ νωθρὸν ἐξέκοπτες ἐργάτου,
εἴπερ παρῆν τις νωθρότης τοῖς οἰκέταις.
ἐπεὶ δὲ καὶ φῶς ἡμέρα προμηνύειν
λευκοῖς χιτῶσιν ἤρξατο ζοφοφθόρος,
πέπλοις δὲ λαμπροῖς ἐστόλιστεν αἰθέρα,
ἣν γῆν θεωρεῖν λευκόμορφον, καὶ μάχης.
κήρυκα τῶν σῶν ἐκδραμεῖν στρατευμάτων,
τείχει * μικρῷ τὴν φάλαγγα προσξέειν
ἐπεισπεσοῦσαν τῶν ἐναντίων ἄφνω.
ἐκεῖ τὸ πλῆθος τῶν φερεκλοίων ἅπαν
τάξας στρατηγὸς τμητικῶς ἀναρπάσαι,
οἱ συστρατάρχαι τῆς πικρᾶς ἀλγηδόνος
τὸ συμβὰν οὐκ ἤνεγκον, ἀλλὰ τὰς θύρας
ἤνοιξαν, ἐξέπτησαν αὐτὶ στρουθίων,
καὶ πρὸς τάφρον πλήξαντες αὐτανακλάσει,
τὴν τάφρον ἀντέβαινον ἀλλ' ἐμπροσθίως
πληγεῦντες, ἐξήλαυνον ἐξοπισθίως.
ὡς οὖν φυγῆς ἦν ** γὰρ τρόμου, καὶ δειλίας
δεινὸς χαρακτὴρ, καὶ ταχύστροφος κλόνος,
ἡ τάφρος αὕτη τῶν ἐναντίων τάφος,
καὶ συμφορᾶς ἦν ἀστέγαστος οἰκία.
εἶχον γὰρ αὐτοὶ συμποδιστὰς καὶ πόπους,
οὕσπερ κατεσκεύαζον εἰς σωτηρίαν,
ὡς ἂν μάθωσιν ἐξ ἀναισθήτων πόπων
τὴν πίστιν αὐτῶν ἀξίαν ὑβρισμένων.
τίς ἂν προφήτης εὑρεθεὶς πρὸ τῆς μάχης
τοῖς ταφρορύκταις εἶπεν ἂν τῶν βαρβάρων,
ὡς τύμβον ἐξώρυττον οὐ τάφρον τέκνοις;
αἰχμὴ Κρήτη, μὴ στένης ἀνομβρίαν
τὰ τέκνα λαμβάνουσα τῇ μάχῃ νέφη,
ἐν οἷς ἐπελθὸν ὡς πνοὴ ῥώμης δόρυ,
καὶ πνεῦσαν ὥσπερ συστροφῆς τις τοὺς φόνους
ὄμβρους ἀφῆκεν αἱμάτων πολυρρύτων.
Δημόσθενες, Φίλιππος οὐκ ἔχει κράτος.

* vel μακρῷ. ** melius καὶ.

Πλούταρχε, Καῖσαρ οὐκ ἔχει παῤῥησίαν.
Δίων, ὁ Σύλλας εἰς μάτην Δημοκράτωρ.
ἄφες Ξενοφῶν τοὺς ἀνικήτους γράφειν,
τὸν Ρωμανὸν θαύμαζε καὶ μόνον γράφε.
Κύζικε συνθρήνησον, ἡ κεκαυμένη
Κρήτη παθοῦσα συμφορὰς * Ἰσοκράτους.
σοὶ γὰρ παλαιὸς τοὺς φόνους Μιθριδάτης,
νέοσγε ταύτη Ρωμανὸς πλέκει φόνους.
ἀλλ' ὦ στρατηγὲ γῆς ὅλης, καὶ γὰρ πρέπει
τὸ μέλλον ** εἶπον, μὴ φθόνει τὸν οἰκέτην
κροτοῦντα τὰς σὰς νικοσυνθέτους μάχας,
τράνου δὲ γλῶτταν, δὸς παῤῥησίαν λόγου,
πλήττει γὰρ ἡμᾶς κέντρῳ τῆς ἀτολμίας.
Θεοδοσίου μὴ παραβλέψης πόνους,
τοῦ στέμματός σου συγγραφεύτας εἰς κλέος,
ὡς αὖ βαδίζῃ χεὶρ γράφειν ἠπειγμένη
πρὸς δευτέραν σοῦ τοῦ στρατοῦ πανοπλίαν.

Ἀρχὴ τῆς δευτέρας Ἀκροάσεως.

Οὕτως ἐχόντων Κρητικῶν παλαισμάτων
Ρώμης τὸ κάλλος Ρωμανὲ σκηπτοκράτορ.
οἱ μὲν κακῶς ἔπασχον ἐν ξένοις τόποις,
εἰς καῦμα καὶ μάχαιραν αὐθωπλισμένοι.
τὰς γὰρ φλογώδεις λαμπάδας βελῶν δίκην
ἔπεμπε τοῖς σοῖς οἰκέταις ὁ φωσφόρος.
αὐτὸς δὲ καῦμα καὶ ξίφος τὰς φροντίδας
εἶχες δι' αὐτοὺς ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ.
ὡς οὖν τὸ πῦρ σε τῆς ἀγρυπνίας φλέγον
ὠχρὰν ἐποίει τὴν εὐαστρὸν σου θέαν,
οὐκ εἶχον εἰπεῖν οἱ βλέποντες αἰτίαν,
πῶς σου τὸ φαιδρὸν εἰς στυγνὸν μετετράπη:
ἕως στενάξας ἐμπόνως ἐξ ἐγκάτων,
φλογμοὺς ἀφῆκας τῶν κάτω πυρσευμάτων,
λέγων τὸ πρᾶγμα πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις.
ἔπληττε γάρ σε πατρικῶν στρατευμάτων.
πληθὺς σταλεῖσα τοῖς ὁμοστόλοις πόνοις.
ἀλλ' οὐ παρῆνσοι ψυχαγωγῶν οἰκέτης.
πᾶσι γὰρ ἦν ἄγνοια τῶν πεπραγμένων.
Θεὸς δὲ τὴν θλῖψιν εἰς εὐθυμίαν

θᾶτ-

* lego ἰσοκρατεῖς. ** potius εἰπεῖν.

θᾶττον μετεσκεύασεν, ὅς παραυτίκα
τὸν ἄγγελόν σοι δεικνύει νικηφόρον
ἐκ τοῦ μάχαιραν δουλικῶς ἐξεσμένου.
ἐπεὶ δὲ τὸν νοῦν τῶν γεγραμμένων ἔγνως,
ἐπιστολὴν γὰρ εἶχεν ἐσφραγισμένην,
οὐ τὴν λύραν ἔκρουσας, ὡς Δαβὶδ πάλαι,
ἢ γλῶτταν ἐτράνωσας αὐτὴ τῆς λύρας.
εὐθὺς δὲ τὴν φάλαγγα τῶν μονοτρόπων.
φάλαγξ γὰρ αὕτη ἡ ξίφους χωρὶς τρέπει,
κλίνει τὰ νῶτα, καὶ καταστρέφει πόλεις.
ταύτῃ καθ' ἐχθρῶν μυστικῶς ἐπεκρότεις,
καὶ παννύχους δέδωκας εὐχαριστίας
τῇ συστρατηγοῦ προσδραμὼν κατοικίᾳ.
τοιαῦτα μὲν σὺ συμπονῶν τοῖς οἰκέταις.
ἐπεὶ δὲ ποινῆς ἐξεπληρώθη στόμα,
ποινὴ γὰρ ἐχθροῖς τῆς σφαγῆς,
τὴν τάφρον εἰδὼς ὁ στρατηγὸς τῆς μάχης
κρημνοὺς ἔχουσαν καὶ φαραγγώδεις τόπους
βαλεῖν πέτρας ἔταξε, καὶ γῆν, καὶ ξύλον,
ὁδοιπονῆσαι τὰς χελώνας ἀκόλως.
ἐκεῖ τὸ πλῆθος εἶχε τῶν προσταγμάτων
ἔργον τὸ λεχθέν. ἀλλὰ τῶν ἐναντίων
νέφη παρεῖχον αἱ βολαὶ πταγμέναι.
ἀὴρ λάλησον, μαρτύρει, μὴ διστάσῃς
τοῦ σοῦ χιτῶνος ὑφανθεῖσαν κρόκην,
εἰ ἢ στολισθεὶς ἀντανέκλασας βλάβην
ἐκ τῶν ἀδήλων συμφορῶν ὑφασμένην,
δι' ἧς ἔπιπτον τῶν ἐπάλξεων * ἤτω
οἱ τὴν ὀφρὺν ἔχοντες ἅρπαγες κύνες.
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἡμερῶν ὀκτὼ μέχρι
ὁ τῆς χαράδρας ὄμβρος οὐκ ἀνεστάλη,
ἀλλ' εἶχε κηρὸν ἡ φαρέτρα καὶ βέλος,
κριοὺς ἀφῆκε καὶ χελωνίους τέχνας,
καὶ πετροπόμπους σφενδόνας, καὶ συνθέσεις,
δεινὰς κατ' αὐτῶν κλιμάκων ἀσυνδέτων.
ὡς οὖν ἐκείνων τὰς νέας τιμωρίας
κασρανοῖκται μὴ φέροντες ἠπόρουν,
τάττει τὸν ὄχλον καὶ πάλιν ποινὰς πλέκει
ὁ σοὶ ποθητὸς οἰκέτης Νικηφόρος.
τῶν γὰρ πεσόντων δυσμενῶν ταῖς σφενδόναις

ἔταξε

* lego κάτω.

ἔταξε πέμπειν τὰς κάρας βελῶν δίκην,
ὡς αὖ τὸ λεπτόνημον αἰθέρος πλάτος
χαρῇ μολυνθὲν συμφορᾷ τῶν βαρβάρων,
καὶ γνῷ τὸ πλῆθος τῆς ἁμαρτίας, ὅτι
καὶ τῶν μελῶν ἔχουσιν εἰς ποινὴν θέσιν.
ἐῤῥίπτον ἔνδον ἀντὶ πετρῶν τὰς κάρας,
ἔβαλλον αὐτῶν πολλάκις καὶ πατέρας,
καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ θανεῖν.... ἐν μάχῃ
φονεὺς ὑπῆρχε πατρικῇ φονουργία.
τῆς γὰρ κρατούσης σαρκικῆς ἀβλεψίας
λυθεὶς ἐκεῖνος, καὶ μαθὼν τὸ συμφέρον,
τοῖς χριστολάτραις συμμαχεῖν ἠπειγμένος,
τοῖς ψευδολάτραις ἦν βολῇ ποινηφόρος.
ὡς οὖν ἐκείνας εἶχε τὰς σάρκας πόλις
πλήρεις μολυσμῶν, οἱ ξύνημοι τῷ γένει
ἔκραζον οὕτω τῇ βοῇ τῶν βαρβάρων.
σεήπφ ἐχειμὰτ ἰσχαρὸπ καὶ τὴν ῥασαν
σερμὴτ μιδήνη καὶ χάντ ἰπφησάνη.
ἀλλ' ἡ βοὴ μὲν ἦν ἔθει τῷ πατρίῳ,
ἡ δὲ σφαγὴ σοὶ Κρητικοῖς εὑρημένη.
ἦν οὖν ἐκείνων ὁ κρατῶν στρατηγίας
γέρων Ἀμηρᾶς, ὠχρὸς, ἔμπλεος πόνων,
μικρὸς, φαλακρὸς, δεινόφρων, τὸν ἐκ Πύλου
γέροντα νικῶν ἐν μελιῤῥύτοις λόγοις.
ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησαν οἱ λόγοι,
κἂν ἦσαν εὐθεὶς προσβαλεῖν σου τῷ κράτει.
ὅμως ἐτόλμα, καὶ γὰρ ἦν στρατηγέτης
τρέφων ἑαυτὸν ἐν κεναῖς ταῖς ἐλπίσι.
βουλὴν δὲ ποιεῖ καὶ καλεῖ τοὺς ἐν χρόνῳ
ὁμοστόλους γέροντας ἐν συνεδρίῳ.
ἐκεῖ καθεσθεὶς καὶ στενάξας ἐκ βάθους
φωνὴν ἀφῆκε τοῖς πόνοις μεμιγμένην.
τίς ἄνδρες ἡμῶν πῦρ ἔχει τῇ καρδίᾳ
καῖον φλογίζον, ὡς ἐμὲ φλέγει φάλαγξ
Ῥώμης κλονοῦσα τὴν ἐμὴν τοπαρχίαν;
τίνος τὰ τέκνα τὴν τελευταίαν βλάβην
ἐκ τῆς σπάθης εἴληφε τῆς πεθηγμένης,
τίνος τὸν ἀγρὸν ἐκβιβρώσκεται ζέον
τὸ πῦρ ἐπελθὸν ἡ πικρὰ τιμωρία;
ἐκεῖνος ἡμῖν ἄρτι συμβουλευέτω
γνώμην διδοὺς ἄριστον ἀντὶ τοῦ σθένους.

ἀλλ'

ἀλλ' εἰ δοκεῖ, στήσωμεν ἄνδρας ἱππότας
τρὶς ἑπτὰ τοῖς βάλλουσι πεντηκοντάδας,
ἔπειτα πεζῶν ἑξάδας τρισμυρίους
πάντας σιδηροὺς εἰς θέαν μελαγχρόους,
ὡς αὖ καταπλήξωσι τοὺς ἐναντίους
φανέντες αὐτοῖς τῶν πυλῶν παρ' ἐλπίδα.
οὕτως ὁ τὸ πρὶν ἀφθαδῶς ἡπλωμένος
δημηγορῶν ἦν δυστυχῶς ἐσφιγμένος
καὶ δὴ στρατιώτας καὶ φαλαγγώτας ὅλους
ἐκ τῶν ὀπῶν ἤθροιζεν ὁ δράκων ὄφεις
εἰδὼς δὲ πάντας εἰς ὁδοὺς δειλανδρίας
ὁμοῦ βαδίζειν ἢ σφαγῆς αἱρουμένους
σταθεὶς παρώρμα τοὺς κακοὺς παρεργάτας.
ἐν τῇ τρυφῇ σπεύσωμεν, ἄνδρες ἱππόται
τῆς νῦν φανείσης μυριοξίφου μάχης,
ἴωμεν εἰς μάχαιραν ἀντὶ τῶν τέκνων
ὑπὸ γυναικῶν, καὶ φίλων, καὶ πατρίδος.
μηδεὶς φοβείσθω τὰς τομὰς τῶν φασγάνων.
εἰ γὰρ θάνῃ τις σώζεται παραυτίκα
καὶ ζῶν πορευθῇ καὶ λάβῃ κατοικίας,
ὅπου προφήτης οἶδε χειμάρρους λέγειν
γάλακτα ἐκμέλιτα ἐξοίνου ῥέειν.
εἰδ' αὖ δεδοικὼς οὐχ ὑπὲρ τέκνων θάνῃ
τοῦ δὲ προφήτου τοὺς λόγους περιδράμῃ,
θνήξει παρ' ἡμῶν κ) μεταστὰς τοῦ σκότους
τὴν ἀπρόοπτον δέξεται τιμωρίαν.
οὕτω παραινῶν κ) παρ' αὐτῶν εἰς μάχην
προωδοποίει τὴν σφαγὴν τοῖς ἀξίοις.
ὁ δὲ στρατηγὸς ὁ κρατῶν Νικηφόρος
οὐκ εἶχε καιρὸν ἀγνοεῖν τὰς τοῦ πλάνου,
ἅσπερ παρέλκων ἔπλεκε στροφουργίας.
ἦν γάρ τις αὐτὰς τὰς ὁδοὺς προμηνύων,
ἐκ τῶν ἀκόσμως ἔνδον ἐγκεκλεισμένων.
οὕτω στρατάρχας ἄνδρας εὐθεῖς ἱππότας,
φαλαγγοστώστας, πεζοτοξοκράτας
εἰς ἓν συνῆψε τοῖς στρατηγέταις ἅμα,
μέσον δὲ τούτων εὐτελὴς, ὡς ἱππότης,
- - - - εἰς ἀφῆκεν ὁπλικωτάτους λόγους.
Ῥώμης τὰ νεῦρα, τέκνα, σύνδουλοι φίλοι,
ἰδοὺ καθ' ἡμῶν κ) πάλιν τὸ θηρίον
γεν.... ἔσωθεν ἤρξατο σκευωρίας.

ἰδοὺ

ἰδοὺ τὸ δεινὸν τῆς Χαρύβδεως ϛόμα
ἀναῤῥοφῆσαι μαίεται Ῥώμης κράτος:
ἰδ.... συριγμοὺς ὁ δράκων χειὰς μέσον
κήρυκας ὀργῆς καὶ σφαγῆς ἀναπνέει,
φυσᾷ τὸν ἰὸν κ᾽ βιάζει τὴν φύσιν.
ἀλλ᾽ ἔϛιν αὐτοῦ τὸ θράσος δειλανδρία.
μηδεὶς φοβηθεὶς ἐξόπισθεν φευγέτω:
θυμὸς γὰρ αὐτῷ μέχρι τῶν κτύπων μόνων.
ἴωμεν ἀνθ᾽ ὧν εὐσθενῶς ὡπλισμένοι,
ἔχουσι σάρκας καὶ τὰ τῆς Ἄγαρ τέκνα.
οὐκ ἔϛιν αὐτοῖς σὰρξ σίδηρος ἢ λίθος.
ἀλγοῦσι αὖ λάβωσι Ῥωμαίων πλέον.
ἀργοῦσι αὐτῶν εἰ κοπῶσιν αἱ χεῖρες.
πίπτουσιν εἰς γῆν εἰ κοπῶσιν οἱ πόδες.
μηδεὶς νοσήσει τὴν πικρὰν ἀνανδρίαν.
μηδεὶς φοβηθεὶς οὐ φανεῖ Ῥώμης κλάδος.
μηδεὶς νόθον γέννημα καὶ σπορὰν ξένην.
δεῖξεν ἑαυτὸν ἐν κακοῖς σπουδαζέτω.
αἰδὼς, ἀδελφοί, τῆς φυγῆς ἡ ζημία:
αἰδεῖσθε φεύγειν καὶ ποθεῖσθε τὰ ξίφη.
ποῦ γὰρ φυγοῦσιν εὑρεθῇ σωτηρία,
μένουσιν ἔνδον Κρητικῶν ὀχυρωμάτων;
οὐκ ἔϛιν ἰσχὺς τῆς Ἄγαρ τοῖς ἐγγόνοις.
Θεὸς γὰρ ἡμῖν συμμαχεῖ καὶ συντρέχει.
οὕτω ϛομώσας τοῦ ϛρατοῦ σου τὰ ξίφη,
λόχους ἐποίει, καὶ τροπὴν πεπλασμένην,
ὡς αὖ κλαπεῖντες ἔνδοθεν * τειχισμάτων,
ἔξωθεν θαρσήσωσιν ἐκβεβηκέναι.
ὡς οὖν καιρὸς ἤγγισε τῶν βουλευμάτων,
χώραν ἐχούσης τῆς ῥοδοχρόου τελτην,
χειὰς ἀνόρμων. ὡς ὄφεις οἱ τὰς κάρας
ἔχοντες ὡς ὄνειδος ἐξυρημένας.
τούτων ὑπῆρχε καὶ κρότος ταῖς ἀσπίσι,
βοή τε πολλή, καὶ τρόμου πατὴρ φόβος,
καὶ πάντα δεινά. τοῖς δὲ σοῖς ϛρατηγέταις
τάξις, σιωπή, σεμνότης, προθυμία.
εἷς οὖν ϛρατηγῶν εὐγενοῦς ῥίζης κλάδος,
ἀνὴρ κραταιὸς εἰς ϛροφὴν ἀκοντίου,
βραδὺς δὲ φεύγων, καὶ ταχὺς κατατρέχων,

λόγους

* melius τειχισμάτων.

λόγους γλυκεῖς ἔλεξεν ἐν στρατῷ μέσον.
πρωτοστράτηγε, πῶς λιπὼν τὸν δεσπότην,
οὐχ' ὡς μάγειρος τῇ βαναυσίῳ τέχνῃ,
πυκῶν ἔμιξας τούτων ἐν παραινέσει.
ὡς αὖ τὸ νέκταρ ὁ γλυκὺς στεφηφόρος
ταῖς σαῖς γένηται προσταγαῖς ἀρτυσίας;
ἐκεῖνος νουθετῶν ἐπιτρέπων,
τὴν χεῖρα πᾶσιν ἐξαπλῶν εὐηργέτει.
μνησθῶμεν αὐτοῦ ῥημάτων μελιῤῥύτων
καὶ τῶν τραπεζῶν, εἶτα τῶν χαρισμάτων.
μνήσθητε καὶ θαύωμεν, ἄνδρες, εἰς δέον,
ὑπὸ γένους ἄνακτος εὐσεβεστάτου.
μόνον * πλατυνθεὶς σκῆπτρον τῆς μοναρχίας,
καὶ γῆς ἀνάξει Ῥωμανὸς πάσης μόνος.
ἐπεὶ δὲ πληθὺς μυριάνδρος βαρβάρων
ἐκ τῶν πυλῶν ὥρμησεν, ὡς νότου νέφος,
** βρυχὴν ἀπειλοῦν, καὶ προδεικνύον σπόρον,
οἱ σοὶ τραπεύτες εἰς φυγὴν πεπλασμένην
πάγην ἐπεχνάζοντο τὴν κρυπτικτόνον.
πύργον δὲ μακρὸν πάντες ἐκβεβηκότες
καὶ τῶν συλῶν ἔξωθεν ἐξωρμηκότες
ποινὰς ὑπεῖχον πίστεως τὰς ἀξίας.
ἐκ πεττάρων γὰρ στρατικῶς ἐγκρυμάτων.
κλύδων ἐγερθεὶς καὶ σφοδρῶς ἐπιβράσας,
χειμῶνα γεννᾷν ἤρξατο πρὸς τῆς μάχης,
καὶ δυσμενῶν ἦν συμφορὰ, κλόνος, στόνος·
λαῶν δὲ τῶν σῶν χαρμονὴ νικηφόρος.
ὡς οὖν σταθεύτες ἦσαν ἐν μεταιχμίῳ,
τὴν ἔκβασιν βλέποντες ἐστενωμένην,
οἱ τῆς ἑαυτῶν αἴτιοι φονουργίας,
ἔβαλλον εὐθὺς ἀνεβάλλοντο πλέον,
καὶ τὴν φυγὴν ἔχοντες ἠπορημένην,
ταύτῃ γὰρ αὐτοῖς ἦν ταράττουσα βλάβη,
ἔστησαν εἰς ἓν τῆς ταφῆς τὸ χωρίον.
τίς ἐκ τραγῳδῶν ἐκβοήσει τοὺς φόνους,
καὶ τὴν ἑκάστου τῆς σφαγῆς τιμωρίαν;
ὁ μὲν, γὰρ αὐτῶν ἐν νεφροῖς βεβλημμένος
περιτροπὰς ἔπασχεν, ὥσπερ ἠγνόει,
καὶ πρὶν χορευτῶν, οὐ μαθὼν περιπλάστεις,
ἄκων χορευτὴς ἦν λαβὼν ἀκοντίῳ.

* lego πλατυνθῇ. ** potius βροχήν.

ἄλλος ϛεροθεὶς τῆς κεκαρμένης κάρας
ἔκειτο πρηνὴς ϛρατικῶς ἡπλωμένος,
καὶ τοὺς ἑαυτοῦ δυϛυχῶς κινῶν πόδας,
χύσει κολυμβᾷν. ἤθελε τῶν αἱμάτων.
ἄλλος δὲ πληγεὶς τὴν κατάξηρον ῥάχιν
κύπτων ἄκων ἦν προσκυνῶν σου τὸν ϛόλον.
ἄλλος δὲ νεκρὸς, καὶ πόδας τετμημένος
λελησμένος προὔκειτο τῶν ἱππασμάτων.
ἄλλος δὲ τὴν ἄναλτον ὠσθεὶς γαϛέρα
χερσὶ κατεῖχε τὴν πλοκὴν τῶν εὐτέρων,
καὶ πρὶν μαχητὴς εὐσθενὴς κεκελιμένος
μάγειρος ἦν ἄπειρος εὐπροπράτης.
οὕτως μετηλλάξαντο τὴν πανοπλίαν
εἰς ἀλλοτέχνους συμφορὰς οἱ τῆς Ἄγαρ:
καὶ πᾶς τελευτῶν εἶχε τὴν τιμωρίαν
τέχνην πονηρὰν εἰς ἀναίρεσιν βίου.
εἷς οὖν ἐκείνων ἦν ἀνὴρ Κρὴς ἱππότης,
γιγαντοειδὲς, ὃς λαβὼν τὴν ἀσπίδα,
καὶ τὴν μάχαιραν τῷ ϛρατηγῷ τῆς μάχης
ἐναντίως ἤλαυνε προσβαλεῖν θέλων.
ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν ἡ δίκη τοῦτον φθάσαι
πλήττει γὰρ αὐτὸν ὁ κρατῶν Νικηφόρος
τῆς ὀσφύος κάτωθεν, ὀμφαλοῦ μέσον.
καὶ τοῦ μὲν, εἶχε σῶμα νεκρὸν * ἀκόνης
τοῦ δὲ, κλέος μέγιϛον ὁ πλατὺς ϛα....
οὕτω κακῶς ἔπασχον ἐγκεκλεισμένοι
ἐκεῖθεν εὖθεν τοῖς φονευταῖς εὐδίκως
οἱ τῶν ἀθέσμων πράξεων ὑπηρέται.
εἰδ' ἦν τις αὐτῶν εἰς φυγὴν ὡρμημένος
ἔμπροσθεν εἶχε ** φραγκοὺς ἔμποινον ξίφος
καὶ τὸν ϛρατηγὸν πανταχοῦ Νικηφόρον
βάλλοντα, καὶ κράζοντα τοῖς ϛρατηγέταις.
βάλλωμεν, ἄνδρες, τοὺς βιοφθόρους λύκους.
Ὅμηρε, ποιητῶν λόγων ὁ τῆς μάχης
πόῤῥω τεφυκὼς, ὡς παρὼν δὲ συγγράφων,
ὁ πολλὰ κάμνων ἐν κενοῖς καὶ τοὺς πόνους
διεξιὼν ἅπαντας Ἑλλήνων μάτην
σὺ δεῦρο, καὶ βόησον ὄγκῳ ῥημάτων
Ῥώμης ϛρατοῦ καύχημα, καὶ μέγαν ϛόνον

ἐχθρῶν

* quid ἀκόνης hic loci? Expende.
** φραγμὸς, si placet.

ἐχθρῶν παλαιῶν, δυσμενῶν, δουλοσπόρων.
ἕξεις γὰρ ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν τύπον,
ὡς τοῖς ἀχαιοῖς τὴν παρέκβασιν τύπον.
οὐκ ἦν γὰρ εὖθα τὶς φυγὼν ἐκ τῆς μάχης,
οὐδ εἰ ππρωτὴν εἶχε βάρβαρος φύσιν
* Ξέρξ ὁ τὸ πρὶν γῆν θαλασσῶσαι θέλων,
μὴ προσβαλὼν σου τῷ κράτει, τιμὴν ἔχει.
οὐκ εἶδεν οὗτος γυμνὰ Ρωμαίων ξίφη.
οὐκ εἶδεν τὴν σὴν Ρωμανὲ, σκηπτουχίαν.
ἢ γὰρ παρῆλθε τὸν ςρατὸν σου θαυμάσας
τὴν ἧτταν εὖ σοὶ προσλαβὼν, σκηπτοκράτορ.

Ακρόασις τρίτη.

Ὁ τῆς ἀβύσσου τὰς πολυςόμους χύσεις
κλείων, χαλινῶν, ἐξανοίγων, ἐξάγων
οὗτος πλατύνει τοὺς ὅρους τοῦ σοῦ κράτους,
αὔακτος υἱὲ, καὶ κρατύνει τὸν ςόλον,
καὶ πάντα ποιεῖ καὶ καταςρέφει πόλεις.
καὶ τὶς κατ' ἀξίαν σε τῶν λογογράφων
αὖαξ ἐπαινεῖν εἰς τοσοῦτον ἰσχύσει,
κἂν ἔςιν ἄλλος εὖ Σταγειρίταις Πλάτων,
ἢ τῶν Ἀθηνῶν ὁ κρατῶν Δημοσθένης,
ἢ τὴν πολυθρύλλητον ὁ κρούων λύραν.
ἐγώςε τῶν σῶν δουλικῶς ἐγκωμίων
ὁ τῆς παρούσης ἡμέρας λογογράφος.
ἀπάρχομαι μεν, ἀλλὰ τῆς ἀτολμίας
τὰ κέντρα, καὶ βιάζει τὸν λόγον.
σὺ δὸς τὸ τολμᾶν, ἐξάνοιγε τὸ ςόμα,
δίδαξον ἡμᾶς μὴ σιωπᾶν εὐκόλως.
ὅταν τοσαύτη συμφορὰ τοῖς βαρβάροις.
πλάτυνε τὸν φάρυγγα τῇ παῤῥησίᾳ,
καὶ γὰρ ςενοῦται προσβαλὼν σου τοῖς πόνοις.
ἀγωνιᾷ χεὶρ, εἴργεται νοῦς πολλάκις.
συςέλλεται δὲ καὶ πτοεῖται, καὶ θέλων
τοῖς σοῖς βαδίζειν χειςομιμήτοις τρόποις,
ὡς πτὼξ δεδοικὼς τὰς ὁδοὺς περιτρέχει.
σὺ γὰρ τὸ νικᾶν πανταχοῦ κεκτημένος,
τὸ κοινὸν ὠφέλησας ηὔξησας μόνος.
σὺ τὴν φάλαγγα τῶν ἐναντίων πόνοις

* Ξ ῥξης.

ὤθησας εἰς φάραγγα δυσβάτων τόπων.
σὺ τὰς * πόλας ἔπλησας οὐ σκύλων μόνων,
ἀλλ' εἰρήνης ἔπλησας, καὶ πολλῆς δόξης.
ἀγαλλιάσθω τάξις ἀγγέλων ἄνω,
χορευτέτω σύστημα τῶν βροτῶν κάτω.
οὐχ Ἡρακλῆς ἔσωσε τοῦ κήτους Φρύγας
ὁ δεσπότης δὲ κόσμον ἐκ φοναυργίας.
οὐ Μελέαγρος τοῦ πυρὸς τὴν πατρίδα,
ὁ Ρωμανὸς δὲ πᾶσαν ἄρτι τὴν κτίσιν.
τοῖς σοῖς Ἀλωεῦ τίς χάρις παισὶ πάλαι
χαλκοῦν τεχνουργεῖν Ἄρεος πίθον μέγαν;
οὐ μητρυιὰ γὰρ τοῦτον, ἀλλ' ὁ δεσπότης,
κινεῖ κατ' ἐχθρῶν Κρητικῶν, λύσας πίθον.
οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς, ἄστρον Ἥλιε, στέφους
σοῦ σκῆπτρον λαμπρύναντος ἐν μοναρχίᾳ,
ἐκεῖνον εἱρκτῇ, καὶ στενοῦσθαι, καὶ μένειν.
ἀλλ' ἢ σὺν αὐτῷ σὲ κρατεῖν τὴν ἀσπίδα,
καὶ γῆν μολύνειν αἵμασι τῶν βαρβάρων.
ἐπεὶ δὲ Κρητῶν ἡ φάλαγξ κατεσφάγη,
ὡς ἐν κυνηγοῖς πτὼξ πεσὼν ἀνῃρέθη,
πολλοῖς μὲν ἡ γῆ συμφορῶν ἀπηλλάγη,
ἀπεπλύθη δὲ μυρίων μιασμάτων.
καὶ πᾶς Σκύθης ἔκειτο νεκρὸς εἰς χθόνα
κυσὶ ποθητὸς καὶ γυναιξὶ, καὶ τέκνοις.
τούτων ἁπάντων ἀγνοῶν τὰς ἐκβάσεις,
αὐτὸς, στρατηγὲ, καὶ πάλιν τὰς φροντίδας
ἔνδον συνῆγες ὡς στρατὸν τῆς καρδίας,
ἕως τὸ γράμμα θᾶττον ἐξ ὑπηκόων
πολλῆς ἐπῆλθε χαρμονῆς πεπλησμένον.
μαθὼν δὲ πάντα, καὶ κροτήσας τὰς χέρας
οἵαν προσευχὴν οὐκ ἔχει λέγειν φύσις
πρὸς τὸν Θεὸν δέδωκας. ἀλλ' ἴσως, ἄναξ,
τὴν τοῦ προφήτου Κύριε κράζων μέγα,
ὁ κύριος μου μὴ σιωπήσῃς ὅλως,
εἰ γὰρ σιωπήσειας, εἷς τῶν ἐμβόθρων
βαινόντων εἰμὶ, σκυθρωπὸς πλήρης ** μοχθῶν.
ἄκουσον ἡμῶν εὐτελῶν ὀδυρμάτων
κ' σὸν φυλάττων ποίμνιον σεσωσμένον.
τρόπωσον ἐχθροὺς, καὶ κόπασον τοὺς πόνους,
οὓς ὁ στρατός σου καρπερῶν ἀσπάζεται.

τοιαυ

* lego πόλεις. ** lego μόχθων.

τοιαῦτα μεν σὺ συςρατηγῶν οἰκέταις,
καὶ μὴ παρῶν ἔπραττες, ὡς Μωσῆς πάλαι
τροπῶν Ἀμαλὴκ τῇ χερῶν ἐπεκτάσει.
ὁ δὲ ςρατός σου ταῖς ἐπ' ἀλλήλοις μάχαις
νικῶν ὑπῆρχεν εἰς ὀφρῦς ἐπηρμένος.
ἐδεῖτο λοιπὸν εὐκεράςου φαρμάκου
εἰς σωφρονισμὸν τῆς ἐπιςάσεις νόσου.
καὶ νυκτὸς ἄρτι τῆς συγγῆς ἁπλουμένης
καὶ τοῦ ςρατοῦ χαίροντος ἢ καυχωμένου,
καὶ πρὸς μονὴν σπεύδοντος ἢ καλουμένου,
ὡς ἐν ξυρῷ πᾶς ἦν τόπος ξιφηφόρος,
βουνοὶ, νάπαι, φάραγγες, εὐθεῖς κοιλάδες.
τῶν Κρητικῶν γὰρ ἐκχυθεὶς φωλευμάτων,
προευτρεπισθεὶς ἐπτασήμαντος ςόλος
πολλὴν παρεῖχε τῷ ςρατῷ δειλανδρίαν,
ἄφνω προκύψας, καὶ φανεὶς παρ' ἐλπίδα.
καὶ νὺξ μὲν ἐςόλιζεν ἐν φωτὶ σκότος.
θώραξ γὰρ ὡς φῶς, καὶ μάχαιρα, καὶ κράνος
μετημφίαζον τὴν βαφὴν τῆς ἑσπέρας.
οἱ δὲ ςρατηγοὶ πρὸς φυγὴν κεκλιμένοι
ταῖς ἀσπίσι σκέποντες ὤρμων αὐχένας,
καὶ πᾶς ὁ φεύγων εἶχεν ὡς εὐεργέτην
θάλασσαν αὐτὴν, καὶ τὰ τῶν πλοίων σκάφη
οὐκ ἦν γὰρ ἰσχὺς νυκτὶ, καὶ τοῖς βαρβάροις
ἄμφω μάχεσθαι, καὶ κατασφάττειν πάλιν.
εἰ μήπερ αὐτὸς, θαῦμα καὶ τοῦτο ξένον.
ἄκουσμα, θερμὸς πᾶσιν ἐςὼς ἱππότης
ἐκ τῶν ἀδήλων, ὡς δοκεῖν, ἱππασμάτων
παραινέτης ἦς, καὶ κατάπληξις μόνος.
καὶ θᾶττον ὥρμας ἐκ φυγῆς πρὸς τὴν μάχην
τοὺς ἐκπλαγέντας τῇ κεκρυμμένῃ μάχῃ.
ὡς οὖν ςραφέντες εἰς ἀνελπίςους βίας
ἔτεινον ἁπλῶς ἠκονημένα ξίφη,
ἤχησεν ἀσπὶς, ἐκρότησε τὸ κράνος,
ἔλαμψεν ἡ νὺξ συμπονοῦσα σοι τότε
καὶ πᾶς ἔκειτο Κρητικὸς παρεργάτης
εἰς αἷμα νεκρὸς, καὶ πνοῆς ἐξηρμένος.
οὐκ εἶχε λοιπὸν νὺξ ἀφορμὴν τὸ σκότος,
ἐν τῇ τοσαύτῃ συμφορᾷ τῶν τῆς Ἄγαρ.
ἤελζε ταῖς πρὶν ἡμέραις, καὶ τοὺς φόνους,
πλεῖον προεξέτεινεν ἡμερῶν δέκα.

οἱ

οἱ βάρβαροι δὲ καίπερ ὄντες ἐκ σκότους,
κατηπιῶντο τῷ σκότει τῆς ἑσπέρας,
καὶ τὴν ῥοδόχρουν εἰς προσευχὴν ἡμέραν
ἔστησαν ἐλθεῖν. εἶτα καὶ τοῦ φωσφόρου
ἀκτῖσι λευκάναντος ἄρτι γῆς πλάτη,
ἀπηυχαρίστουν ταῖς ὁδοῖς τῆς ἑσπέρας,
καὶ τὴν ποθητὴν ἥνπερ εἶχον ἡμέραν
ἐχθρὸν βδελυκτὸν ἔβλεπον μεμηνότα.
οὕτω κακῶς τρωθεύτες ἐξοπισθίως,
φεύγοντες ἐξήλαυνον οἱ λελεγμένοι·
καὶ γῆ στολὴν εἴληφεν ἐκ τῶν σωμάτων
καινὴν ὑφαντὴν, ἐκ ξιφῶν τεθηγμένων.
ἐκεῖ τὸν ἵππον ἱππόται θεὸν τότε
πρὸ τοῦ πεσεῖν ἔκραζον, οἱ πεπτωκότες
τὸν εὐσθενῶς τρώσαντα, μὴ βαλεῖν ἔπ.
τοὺς οὖν φυγόντας τὴν πικρὰν ταύτην μάχην,
οὐ μέχρι φημὶ τεττάρων, ἢ καὶ δέκα
τοσοῦτον ἦσαν τῆς τελευταίας τύχης
ἐξ ὧν κακῶς ἔπραττον οἱ Κρῆτες τότε.
τίς * Ἰδομενεὺς ὁ θρασὺς δημηγόρος,
ὁ συστρατηγῶν Ἑλλάδος στρατηγέτη,
ᾧ ** πᾶς ἀπειλὰς ἐξονειδίζων πάλαι
πρὸς τὴν μάχην ἤγειρεν Ἀτρέως γόνος,
φθάσας παρελθεῖν εὐτυχὴς ἦν τὸν βίον.
ὡς τὴν ἅλωσιν οὐκ ἰδὼν τῆς πατρίδος;
ὡς δὲ τραπεύτας εἶδεν ὁ πρῶτος Χάρων
Κρήτης Ἀμηρᾶς ἔνδοθεν πεφραγμένος,
ἐκ τῶν ἄνω γὰρ ἔβλεπε πυργωμάτων,
λαοῖς κατασχεῖν τὰς πύλας ἐπιτρέπει,
καὶ τὸ πρόσωπον χερσὶ τύψας ὁ δράκων,
ἀφῆκε καπνὸν συμφορῶν ἐκ καρδίας.
ἧψας γὰρ αὐτοῦ πῦρ, ἄναξ, τοῖς ἐγκάτοις,
σπινθῆρας αὐτῷ σοὺς ἀφεὶς στρατηγέτας.
ἀγαλλιάσθω πᾶσα Ρωμαίων πόλις,
θάλαττα συγχόρευσον, εὐφραίνου κτίσις.
*** ἡ θὴρ ὁ δεινὸς σάρκας ὁ πρὶν ἐσθίων,
κοινῶν στερεῖται σιτίων κεκλεισμένος.
ὁ μὴ κορεσθεὶς ἐν ῥοαῖς τῶν αἱμάτων,
διψᾷ σταλαγμὸν ὕδατος πεπηγμένος.

οὕτω

* Si particulam tantum ὡς supplere placet, & carmen & sensus melius se habebunt. ** potius τὰς. *** melius ὁ θὴρ.

οὕτω κακῶς ἔχουσι οἱ θεαρχίας
πράξει πονηρᾷ τὸ τρισέμφω τὸ κράτος
ἐκ τῆς ἑαυτῶν καρδίας ὠθηκότες.
ὡς οὖν ὑπῆρχεν ἔνδοθεν πεφραγμένος
τείχει πεποιχὼς, ὃν σθένει στρατευμάτων.
ὁ σὸς στρατηγὸς καὶ πάλιν Νικηφόρος
κριοῖς, χελώναις, σφενδόναις ἐπιτρέπει
βάλλειν τὸ τεῖχος, τὰς ἐπάλξεων βάσεις,
τοὺς εἰς τὸ τεῖχος, * πάντας συμπροθυμία
ποιεῖν, πλεῖν, πράττειν τι τοῖς ἐναντίοις.
τούτου λαλοῦντος τῆς ἀηδόνος δίκην.
αἰσθητικῶς ἔκαμνε πεντάδος μέτρον.
τῶν ὀμμάτων γὰρ κρουνὸς ἔῤῥει δακρύων,
ὀσφρήσεως πῦρ, ἦχος ἐκ τῶν ὠτίων,
λόγων δὲ κρουνοὺς ἐξέπεμπε τὸ στόμα,
καὶ χεὶρ ῥοὰς ἔβλυζε πολλῶν αἱμάτων
ἐκ τῆς στροφῆς πάσχουσα τῶν ἀκοντίων.
οὕτως ἐκεῖνος ὡς φανῇ σὸς οἰκέτης
ἐπλήττετο ζέοντι καρδίας πόθῳ.
πλὴν εἶχε καιρὸν ἐμποδῶν τῶν πραγμάτων,
βάλλοντα τοῦτον ἀντὶ μυρίων πόνων.
ἦν οὖν βαδίζων, ἦν τρέχων ἄνω κάτω,
κλαίων, παραινῶν, καὶ παρορμῶν τὸν στόλον.
ᾔδειτο καὶ γὰρ τοὺς πόνους τοῦ σοῦ κράτους,
κενῶς δι' αὐτοῦ μὴ περιβλέψας ὄκνος
ἐν τοῖς ἀθέσμοις κρητικοῖς ἀναπλάσθαι.
ὁ δὲ στρατηγὸς σφενδονοστρόφων, ἄναξ,
ποιεῖ γέλωτος ἄξιόν τι καὶ πλέον.
ἐν σφενδόνῃ γὰρ νωθρὸν ἐμβαλὼν ὄνον
ῥῖψαι κελεύει ζῶντα τοῖς ὄνοις ὄνον.
οἱ δὲ, στραφθέντες τῇ πλοκῇ τῶν σφιγμάτων,
πέμπουσι τὸν δύστηνον αἰθεροδρόμον
ὁ δὲ, προηυτρέριζεν, ἐξήπλου πόδας,
εἰς ἀέρα προὔβαινεν ἀγρότης ὄνος,
ὁ πρὶν ταπεινὸς, ἐν μεταρσίᾳ βάσει,
ὁ νωθρὸς ἐν γῇ καὶ χελωνόπους ὄνος,
νεφοδρομῶν ἔπληττε τοὺς Κρῆτας τότε.
Ξέρξης ἐδείκνυ γῆν ὕδωρ, τὸ πρὶν νέα
καὶ πάντας, ἐξέπληττε τοὺς ἐναντίους.
ὁ σός δὲ, παμμέγιστε Ρωμανὲ, στόλος

νωθροὺς

* Num legendum potius : πάντα σὺν προθυμίᾳ.

νωθροὺς ὄνους φάλκωνας ἀπτέρῳ βάσει.
τοῦτον πετασὸν ὁ σρατηγέτης βλέπων
τοῖς συσρατηγοῖς μειδιῶν, ὡς ἐκ ζάλης
τὸν νοῦν ἀνέλκων, εἶπεν, ἐκ τῶν φροντίδων.
νέον πετεινὸν εἰς τροφὴν τὰ θηεία,
καθήμενον νῦν ἔνδοθεν φίλοι λάβη,
ὡς ἐξ ἀφαύτων καὶ κεκρυμμένων πόρων,
πλήσει τὶ τὴν τράπεζαν ἐκ τῶν βρωμάτων.
δεῖσθαι γὰρ αὐτὸς * τῶν αὐαγκαίων λόγος.
ὦ φθέγμα κλεινὸν ὦ μελίρρυτον σόμα
τοῦ σοῦ σρατηγοῦ, δόξα τῶν αὐακτόρων.
τίς οἶδεν ἄλλος τῶν πάλαι βροτῶν πλέον.
ἐξ ὧν ἀνέγνω, τῶν τανῦν πεπραγμένων;
εἴ τις γινώσκει θαῦμα Ῥωμαίων μάχαις
τοῖς ἱσοροῦσιν ἐντυχὼν λογογράφοις,
ταῖς δεσπότου νῦν δεῦρο δὴ προβαλλέτω
νίκαις ἐκεῖνο, καὶ φανήσεται τρίτον
ὕψει μεγίσῳ, καὶ πόνοις ἀνενδότοις.
Κῦρος, Δαρεῖος, Κροῖσος οἱ σρατοκράται,
Καῖσαρ, Αχιλλεὺς Μακεδὼν, καὶ Πομπίος,
Φίλιππος ὁ πρὶν, ὃν γράφει Δημοσθενὴς,
ὁ μικροπερπὴς, πλὴν φανεὶς ἀεισόπαις,
Κάρβον, ὁ Σύλλας, Βροῦτος, ὁ τοῦ Πομπίου
ἔβαψε τὴν μάχαιραν ἐκ τῶν αἱμάτων.
οὗτοι καθ' ἡμῶν τῶν ὑπηκόων, ἄναξ,
ὁμοῦ σρατευέτωσαν, οὐκ ἔχει φόβον
ἔχουσα τὴν σὴν ἡ πόλις πανοπλίαν.
μῦθοι βοῶσι τοὺς πόνους Ἡρακλέους,
ὑψοῦσιν αὐτὸν τῆς ἀληθείας πέρα,
φωνοῦσι πολλὰ, καὶ καταπλήττουσί με,
καὶ πλεῖσα φημίζουσιν ἴσως ἀξίως.
πλὴν ἐκράτησεν, ἢ κατέσρωσε πόλεις.
πολλὰς γὰρ εἴποις. ἀλλὰ τοιαύτην πότε;
οὐκ ἦν τις ἄλλος τῆς πάλαι Ῥώμης αὔαξ.
οὐκ ἦν τις ἄλλος ὡς ὁ κλεινὸς δεσπότης.
πολλῶν ἀνέγνων ἱσόρων πολλὰς βίβλους,
Πλούταρχον ἐξαίροντα Ῥωμαίων ** κράπει,
ἔγνων γὰρ αὐτὸν, οὗτος ἀλλὰ πολλάκις
κλέπτει τὸ χαῦνον, καὶ τὸν ὄγκον εἰσάγει,
ὑψοῖ τὸ μικρὸν, καὶ κατασπᾷ τὸ πλέον.

Δίωνα

* seu αὐτοῖς ** lego κράτος.

Λίωνα τὸν τέττιγα τὴν σοφὴν λύραν.
οὐχ εὗρον, ὡς σὲ λαμπρὸν ἐν ςρατηγίαις.
οὐχ εὗρον ἄλλον δεύτερον ςρατηγέτην.
οὐχ εὗρον ἄλλον Ῥωμανὸν βουληφόρον·
οὐχ εὗρον ἄλλον, οὐ δὲ τὸν τοῦ Φιλίππου,
ὃν πρῶτον ὁ Πλούταρχος ἐν μάχαις ἔχει.
τοσοῦτον ἤρθης τῇ Θεοῦ συνεργίᾳ.
τοσοῦτον ἐκράτησας ἄλλων ἐν μάχαις.
τοσοῦτον ἐξέπληξας ἐχθροὺς ἐν ξίφει.

ΑΡΧΗ τῆς τετάρτης Ακροάσεως.

*Αρτι, κραταιὲ φῶς, ἄναξ οἰκουμένης,
τοῦ σοῦ ςρατοῦ κάμνοντος ἐν παραςάσει,
βάρει σιδήρου, καὶ κόπῳ, καὶ φροντίδι,
χειμῶνι πολλῷ, καὶ κρυμοῖς ἀνενδότοις.
τῶν Κρητικῶν ἔξωθεν οἱ πρῶτοι κύνες,
οὐ γῆς τοπάρχαι, καὶ φαλαγγάρχαι τότε.
κρυμνοὺς γὰρ αὐτοὶ, καὶ φαραγγώδεις τόπους
ᾤκουν, ἐκεῖθεν ἐξελθεῦντες ξίφει,
πληγεῦντες ὁρμῇ καὶ βολῇ τῇ τοῦ κρύους,
καὶ τοὺς ἑαυτῶν οὐκ ἀπειπόντες χρόνους,
ὁμοῦ καθ' ἡμῶν (καὶ γὰρ εἰς συνοικέτας)
ἐκ τῶν ὀρῶν ὥρμησαν εἰς σφαγὴν μίαν.
ὡς οὖν τὸ βουνόθρεπτον ἄγριον γένος
αἰγῶν, λαγῶν, καὶ ταπεινῶν δορκάδων
χειμῶνι πικρῷ τὴν τροφὴν λελειμμένων,
ἐκ τῶν ἄνωθεν ψυχοκρυςάλων τόπων
κοίλοις προβαίνει καὶ βαδίζει χωρίοις,
τροφὴν ἐρευνῶν καὶ βοτανώδεις τόπους.
οὕτως τὰ φαῦλα τῆς ἁμαρτίας τέκνα
τοῖς τῆς θαλάσσης κυμοδέγμοσι τόποις,
σκέπαις ἐπακταῖς ἔτρεχον καὶ κοιλάσιν
ὡς δὲ κρεῶν τὸ λίχνον ἐν θηρσὶ γένος
λύκοι κόρον σπεύδοντες εὑρεῖν γαςέρος
βαίνουσιν ὀργῇ, καὶ κενώσει κοιλίας
πρὸ τοῦ φθάσαι χαίνοντες ἐκτάδην ςόμα,
οὕτως τὸ φῦλον τῶν ἐκεῖ δουλοσπόρων
τοῖς σοῖς βιασθεὶς ποιμενάρχα ποιμνίοις
κατεξανέςη, καὶ παρεςόμου ξίφος.
Βρῶξαι προθυμοῦν σάρκας αὐτὸν * βρωμάτων,

* forte ἄρτι.

* ποιεῖν

* ποιεῖν τὲ θερμὸν αἷμα Ῥωμαίων θέλον,
καὶ πρῶτα λαμπρῶς τῆς μάχης λαβεῖν κράτη.
τούτοις ὑπῆρχε ἡγεμὼν τοῖς βαρβάροις
ὁ Καραμούντης, ὁ σφαγίπλουτος γέρων,
ὁ τῶν παλαιῶν ἡμερῶν νέος δράκων,
ὁ καὶ κρατῆσαι Κρητικῶν τὰς ἡνίας
εἰς νοῦν ἔχων ἅπαντα τὸν ζωῆς χρόνον.
οὗτος προκυτρέπιζεν εἰς σφαγὴν τότε,
πλῆθος δεκαπλῆς ἐμβαλεῖν χιλιάδος.
ἐπεὶ δὲ ταύτας τῶν ὀρῶν εἶδε κάτω,
ξιφηφοροῦντας ἱππικοὺς, πεζηλάτας,
σταθεὶς παρῄνει, καὶ παρώρμα πρὸς ξίφη
φάλαγγας ἴσων, καὶ φαλαγγάρχας νέους
φράττων κύκλοις ἔξωθεν τὰς περιστάσεις,
τοιαῦτα φωνῶν, καὶ βοῶν τοῖς βαρβάροις.
πολλὴ μὲν ἡμῖν ἄνδρες ἐστὶν ἡ βία,
πολὺς ταραγμὸς, καὶ καταιγὶς, καὶ πόνος,
ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν θᾶττον ἡ σωτηρία,
μόνον θέλωμεν χερσὶν ἐξευρημένη.
βῶμεν πρὸς ἐχθροὺς, μὴ φοβηθῶμεν ξίφη,
στῶμεν κατ' αὐτῶν, μὴ πτοηθῶμεν δόρυ,
καὶ πάντας εἰς θάλατταν ἐξωθηκότες
τρόπαιον ὧδε στήνομεν λαοκτόνον.
ὡς πάντες εὐθὺς εἶπον ὥσπερ ἓν στόμα,
θάνωμεν, εἰ δεῖ σήμερον πατέρων αἷμα,
σὺ δὲ πρόθυμον ὡς ἐν πᾶσι δίδου.
σὺ γὰρ πατὴρ καὶ πύργος ἡμῶν ἐν μάχαις.
τούτοις τὸ κοῦφον ἐμπτερωθὲν ἀπτέρως
ὥρμησε φῦλον προσβαλεῖν σου τῷ στόλῳ,
λαὸς πονηρὸς δυσμενὴς, αἱμορρόφος,
φῦλον πονηρὸν Ἰσμαὴλ δουλοσπόρου.
τοιαῦτα μὲν πράττοντες ἦσαν ἐν ζάλῃ
βίας τοσαύτης Κρῆτες, οἱ πεφευγότες,
οἱ πολλάκις μὲν εἰσδραμόντες εἰς μάχην,
πολλάκις πληγέντες ἐκ τοῦ σοῦ στόλου.
τί δαὶ τὸ σὸν στράτευμα, τοῖς θαλαττίοις
οἱ μὲν τόποις ἔκειντο, καὶ γὰρ ἦν κρύος
βορρᾶ πνέοντος εἰσβολαῖς δυσπρακτίοις.
οἱ δὲ κρατοῦντες τῶν πυλῶν τὰς ἐξόδους
τοὺς ἔνδον ἐξέπληττον ἐν παραστάσει.

μαθὼν

* melius πίνειν.

μαθὼν δὲ τὴν φάλαγγα τῶν ἐναντίων
κοίλοις τόποις βαίνουσαν, ὡς δὲ θηρίον
θυμοῦ πνέουσαν, ἀλλὰ καὶ δειλανδρίας,
ἄρχων στρατηγὸς ἐν μάχῃ Νικηφόρος,
ἄπιστον εἶχε τοῦτο. καὶ παραυτίκα
τάττει τὸ τάγμα τῶν Θρακησίων ὅλον,
μαθεῖν τὸ πρᾶγμα. καὶ γὰρ ἦν τοῦτο ξένον
ἐν τῇ τοσαύτῃ συμφορᾷ πλέκειν δόλους,
τοὺς ἐκκοπέντας ἑπτάκις τῷ σῷ στόλῳ.
τούτοις στρατηγὸς ἦν ἀνὴρ ὁ τὸ ξίφος
ποθῶν ὑπὲρ σοῦ, καὶ προτείνων εἰς μάχην,
καὶ μὴ δεδοικὼς τὴν τομὴν τῶν φασγάνων.
ὁ καὶ πρὶν εἰς ἄπληστον ἐμπεσὼν γένος
θάρσει μεγίστῳ, καὶ προθυμίᾳ ξένῃ,
καὶ δοὺς ἑαυτὸν εἰς σφαγὴν μονωτάτως,
καὶ τοὺς ἀνίππους συνταράξας βαρβάρους,
ὃς φεῦ κρατηθεὶς τῇ τροπῇ Μακεδόνων,
καὶ πρὸς ξένην γῆν δέσμιος κατεσχέθη,
καὶ τοὺς ῥυποῦντας εἶχε πικροὺς δεσπότας.
οὗτος σταλεὶς ἐκεῖθεν εἰς πρῶτον λόχον,
ἔρωτι πληγῶν, καρδίας ὑπερζέσει,
μέσον τὸ κοινὸν εὗρε βαρβάρων τέλος,
ὡς φύλλα ῥίψας τῶν μελῶν τὴν πετράδα.
ὡς γὰρ μέγιστος καὶ πολύχρονος λύκος
ἔμπειρος ὢν ἅρπαξ τε καὶ ποιμνηλάτης,
πεινῶν, ἑαυτὸν τῇ μονῇ τῶν ποιμνίων
θάρσει προπέμπει, καὶ καταξαίνει κύνας,
ἕως κρατηθῇ, καὶ σφαγῇ τοῖς ἀνδράσι,
οἳ πολλάκις ἔβρυξαν εἰς αὐτὸν μέγα.
οὕτως ἐκεῖνος ἐμπεσὼν στρατηγέτης
Ῥώμης κραταιός, καὶ μονωθεὶς εἰς μέσον,
ἔδειξεν οἵους ἄνδρας ἡ Ῥώμη τρέφει.
πολλῶν γὰρ αὐτῶν κύκλωθεν πεφραγμένων,
πάντες τὸ κοινὸν ἐπτοοῦντο τοῦ τέλους.
ὡς γὰρ κεραυνὸν εἶχε χερσὶ τὸ ξίφος,
κινῶν κατ' ἐχθρῶν καὶ καθαιμάττων φόνοις,
ᾧ τοὺς μὲν ἐξέκοπτε τῶν ἐναντίων,
ἄλλους κατηνάγκαζε φεύγειν ἐντρόμους
ἄλλους, ὃν κράζειν τε πείθων εἰς μάχην *
νεκροὺς ἐδείκνυ, καὶ πεφορμένους κόνει.

* Aliquid in carmine hoc desideratur.

ὅμως δὲ πληγαῖς, καὶ πεσὼν ξένοις τόποις,
πολλοὺς προεξένησεν τῷ στρατῷ πόνους.
καὶ δὴ δραμόντες ἱππόται πεζοδρόμοι
κρημνοὺς ἐκείνους, καὶ φαραγγώδεις τόπους,
πάντας καθεῖρξαν, καὶ κατέκλεισαν μέσον,
καὶ βρῶσιν εἰργάσαντο Κρῆτας ὀρνέων.
τοσοῦτον αὐτὸς εὐτύχησας ἐν μάχῃ,
τοσοῦτον αὐτὸς ἐκράτησας βαρβάρων,
ἐκ τῆς ἄνω ῥοπῆς τε καὶ συνεργίας
ἰδὼν δὲ τοῦτον καὶ φοβηθεὶς εὐθέως
ὁ Καραμούντης ἐν χρόνοις ὁ δυσγέρων
βάλλει τὸν ὄγκον τοῦ φρονήματος κάτω
φυγῇ δὲ χρᾶται πεζὸς, ἀλλὰ καὶ μόνος
ὀπῇ δὲ μικρᾷ προστρέχει πετροστίγῳ
κτᾶται δ᾽ ἐκεῖθεν δυστυχῆ σωτηρίαν.
ἔδει γέρον θανεῖν σε πολλῶν πρὸ χρόνων
ἤπερ κλονεῖσθαι καὶ παρεισδύνειν πέτραις
ὥσπερ λαγωὸς ἐκφυγὼν κυνηγέτας
ἐκεῖ καθεσθεὶς μέχρι δυσμοῦ ἡλίου,
ἔρραινε τὸ πρόσωπον ἐκ τῶν δακρύων
κλαίων τὸ πικρὸν τραῦμα τῆς δυσβουλίας,
βάλλων ἑαυτὸν δυσπαλαίσταις φροντίσι.
πρώτης δὲ νυκτὸς ἐξαναστὰς τοῖς ἔσω
ἤλαυνε κρημνοῖς τῶν ὀρῶν ἀγωνίᾳ
γέρων Ἀμηρᾶς πεζὸς ἀλλὰ τετράπους
βίαν γὰρ εἶχεν ἥτις αὐτοῦ τὰς χέρας
ἐπεκράτυνεν εἰς ποδῶν ὑπουργίαν.
ὁ σὸς δὲ, παμμέγιστε Ῥωμανὲ, στόλος
τείχη στραφεὶς ἔπληττεν ἐν προθυμίᾳ.
χαίρων κατασπῶν ταῦτα ῥίπτων εἰς χθόνα.

Ἀκρόασις Πέμπτη.

Γῆ πᾶσα Ῥώμης, καὶ θάλασσα, καὶ πόλις
βουνοὶ, φάραγγες, ἄστρα, τῶν ἀειρρύτων
ὕδωρ ποταμῶν, τάγμα τῆς ἐκκλησίας,
τὰ πάντα κοινῇ συγχάρητε δεσπότῃ.
ἀγαλλιάσθω πλῆθος ἀστέρων ἄνω,
χορευέτω δὲ τάξις ἀγγέλων, ὅτι
τὸ δυσπρόσιτον θηρίον κατεσφάγη,
τὸ δεινόμορφον κῆτος ἀνῃρέθη

τὸ

τὸ δυσκάθεκτον * στραῦμα γῆς ἀνεστάλη.
κήρυξον αἰθὴρ τοῦτο πάσαν εἰς χθόνα,
βόησον, ἀστὴρ ἥλιε, τρέχων ἄνω
τοῖς βαρβάροις νῦν τὴν σφαγὴν τῶν βαρβάρων.
γνώτωσαν ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ χωρία
τὸ τοῦ μεγίστου Ῥωμανοῦ νέον κράτος.
μάθωσιν αὐτοῦ τοὺς ἀκοιμήτους πόνους,
οἵους δι' ἡμᾶς ἔσχεν ὁ στεφηφόρος.
λάβωσιν αὐτοῦ πεῖραν ἐκ τῶν πλησίον,
πρὶν ἢ πρὸς αὐτοὺς ὁ σφαγεὺς ἀναδράμῃ.
τῆς Ἀφρικῆς γῆς φρίξατε ξιφηφόροι.
ταράσσεται γὰρ Ταρσεωτῶν ἡ πόλις.
ἀρατὸν παλαιὰν, Ἀράβων φυλὴ, λάβῃς
δουρὶ κραταιοῦ Ῥωμανοῦ. πλὴν ἐν τάχει
τῶν δελεμιτῶν βελεβιτῶν τοὺς τόπους
πείσει καλεῖσθαι σὸν βέλος, σκηπτροκράτορ.
Αἰγυπτίων δὲ χαῖρε γύπες σῷ ξίφει.
σάρκας καταβρώξουσι τὰς ἀσυστάτους.
Χανδᾶς ὁ χανδὸν γῆν ὅλην λαβεῖν θέλων,
χανὼν ἄναυδος συμφορᾷ Κρητῶν μενεῖ.
ὦ Χριστὲ Πατρὸς τοῦ πρὸ αἰώνων τέκνον,
οἷον ** παρέσχου σῷ στεφηφόρῳ κλέος.
τίς αὖ στενάξῃ τὸν Πολυξένης τάφον;
τίς τὴν Φρυγῶν ἅλωσιν; ὦ χορὸς νέων,
ὅσοις Ὁμήρου φροντὶς ἡ τῶν σκεμμάτων,
μὴ τοῖς λόγοις κλέπτεσθε τοῦ γεροντίου,
μὴ τοῖς κτύποις θέλγεσθε τοῦ *** μυθοπλόη.
ψευδῆ γὰρ ἱστόρησεν εἰ καὶ πανσώφος,
ὁ πηρὸς ὡς θέλγητρα τοὺς λόγους ἔχων.
Κρήτης κροτεῖτε τὴν ἅλωσιν, ἣν χρόνος
καθεῖλε δουρὶ τῶν σοφῶν ἀνακτόρων.
Κρήτης ἐκείνης τοῦ Διὸς τῆς πατρίδος,
Διὸς τυράννου, δαίμονος ψευδωνύμου,
ὃς εὗρε τὴν κάμινον ἀλλ' αἰωνίαν,
ἀνθ' ὧν ἑαυτὸν ἦν θεὸν **** στήγας κάτω.
ἀνθ' ὧν ἔπλησε γῆν σφαγῆς μιασμάτων.
ἀνθ' ὧν ὑπῆρξεν εὑρετὴς παθημάτων.
ταύτης ὁ κλεινὸς ὁ γλυκὺς Ῥώμης κλάδος,
ὁ παγγάληνος, ὁ σφαγεὺς τῶν βαρβάρων,

ὁ παν-

* scribe τραῦμα. ** potius παρέχες.
*** forte μυθοπλάνε. **** lego σίγα.

ὁ πανσέβαστος καὶ διώκτης Συρίας,
* ταύτην καθ' ἡμῶν φλεγμονὰς πυρεκβόλους
πέμπουσαν ἐκράτησεν. ὦ μέγα σθένος
ὦ δίστομα τρίκογχα, δίστομα ξίφη,
βέλη δὲ τὰ τρίκογχα, παγχαλκα κράνη,
τὰ τὴν σφαγὴν δράσαντα τῶν ** μιαὶ φόνων,
ἢ τοὺς φόνους στήσαντα τοὺς καθημέραν,
οὓς εἶχεν ἡ θάλασσα λῃστρικωτέρους.
ὦ πετροπόμπων σφενδονῶν στροφουργίαι,
ἵππων φριμαγμὸς, ὀξύτης ἀκοντίων,
σπάθησ τε, καὶ θώρακος, ἀσπίδος τάσις,
ἃ γῆν κατηδάφισε βαρβαρουμένην,
ἃ δεσπότης δέδωκεν ἀντὶ φαρμάκων,
καὶ κόσμον ἐξέσωσε τῆς τυραννίδος.
ὦ ναυστολῆσαι *** πνεῦμα μυρία σκάφη,
καὶ πομπὸς ὀφθεὶ ἀβλαβὴς τοῦ δεσπότου.
θρήνησον ὦ γῆ πᾶσα νῦν τῆς Συρίας,
ἔχουσα τὸν σὸν τῆς βοῆς πρωτοστάτην,
τὸν σὸν πλανήτην, οὐ προφήτην, Μωάμεθ,
ὃν τὸν χιτῶνα μυρίαις αἰσχρουργίαις
πεφυρμένον κρύπτουσιν οἱ δούλης γόοι·
κρύπτουσιν ὡς ἄσπιλον ἐσπιλωμένον·
ἔχουσιν ὡς ἄχραντον ἐγκεχραμμένον.
ἔδει γὰρ ὄντας ἐκ μιασμάτων ἄγη,
καλεῖν ἄχραντον τοὺς ξενοπόρους ἄγος.
χόρευε λοιπὸν Ἀφρικῶν Σικελία,
εὐαγγελίζου πᾶσι τὴν εὐθυμίαν·
ἐλευθεροῖ σε συντόμως ὁ δεσπότης.
χόρευε, γῆ, χόρευε Ῥωμαίων ὅση,
ὡς ἠυτύχησας εἰς αὐακτόρων στέφη,
ὡς ἐπλάτυνας εἰς τὰ πατρῷα **** πλάγη,
ὡς ἐκράτησας τῶν πάλους κρατουμένων.
εἴθε προκύψαις τοῦ τάφου, Κωνσταντῖνε,
εἴθε σκοπήσαις ὡς ἔχει τὰ Συρίας·
ἔγνως ἂν υἱὸν ὡς Φίλιππος ἱππότην,
καὶ τοῦτον, εἶπες, ὦ τέκνον ***** ζήτει κράτος,
οὐκ ἀρκετόν σοι γῆς ὅλης, καὶ γὰρ κράτος.
****** Κρητῆς γὰρ οἷος τῶν ὀδυρμάτων στόνος; οἷος

* ταύτης. ** scribo μιαιφόνων. *** melius πνεῦμα.
**** lego πελάγη. Expende tamen. ***** ζήτει.
****** lego Κρήτων.

διος σπαραγμὸς, γυμνὰ Ρωμαίων ξίφη,
ὅταν κατεῖδον ἔνδοθεν πυργωμάτων,
ὅταν κατεῖδον τέκνα μικρὰ μητέρας,
τὰς μὲν βρόχοις ὄπισθεν ἐστρεβλωμένας,
τὰς δὲ πρὸς αἷμα καὶ κόνιν πεφυρμένας,
τὰς δὲ στοιχηδὸν εἰς σφαγὴν προκειμένας;
ἐκεῖ τὰ τέκνα πατέρας, καὶ πατέρες,
παῖδας κατησπάζοντο, καὶ κοινῇ ξίφος
κρουνηδὸν ὁρμαῖς ἔβρεχον τῶν αἱμάτων.
ὑπῆρχε θρῆνος, ἦν βοὴ πορθουμένων.
οὐκ ἦν προφήτης ἰσχύων, οὐ δὲ σπάθη.
αὕτη γὰρ ἐχθροῖς ὡς θεὸς τιμωμένη.
ἐκεῖ γέροντες εἰς φυγὴν ὡρμηκότες,
ὄπισθεν ἐπλήττοντο τοῖς ἀκοντίοις.
ἐκεῖ νέους φεύγοντας ἡ χιτωνίων
ἄζωστος εἰς ὄλισθον ἔκλωθε τάσις,
καὶ συμποδισμὸν ἐμπαρεῖχεν ἀξίως
νόμος παλαιὸς πατρικὸς τοῖς βαρβάροις.
τῶν οὖν στρατηγῶν ἦν ὑπηκόοις νόμος,
καὶ τοῦτο τῆς σῆς προσταγῆς σκηπτροκράτορ,
μὴ πρὸς γυναῖκας πορνικῶς καθυβρίζεσθαι,
μή πως τὸ σεμνὸν εἰς ἀβαπτίστους κόρας
βάπτισμα χρανθῇ, καὶ μολυνθῇ σου στόλος.
τοσοῦτον ἐφρόντιζες οἰκετῶν, ἄναξ,
ὡς μέχρι λεπτῶν προφθάνειν σου τοὺς λόγους,
καὶ μέχρι τούτων συνταπεινοῦσθαι φίλοις.
καὶ γὰρ φίλος σοι πᾶς κρατῶν τὴν ἀσπίδα,
καὶ πᾶς ὁ τείνων τὴν μάχαιραν ἐν μάχαις,
καὶ πᾶς ὁ φεύγων τὴν πικρὰν δειλανδρίαν.
οὕτω ταραγμὸς εἶχε Κρητῶν τὴν πόλιν,
τὴν οὖσαν, ὡς πρὶν καὶ πάλιν Ρώμης πόλιν.
πόλιν ποθητὴν, τὴν ἐπηρμένην πόλιν,
τὴν ἐξάκουστον, τὴν πολύπλουτον πόλιν.
ἤκουσε Ταρσὸς, καὶ κατασκάπτει τάφρους,
καὶ πῦργον ὑψοῖ, καὶ σιδηροῖ τὰς πύλας,
καὶ πάντα ποιεῖ, συμφοραῖς ἀλλοτρίαις
τὸ μέλλον αὐτῇ προβλέπουσα φορτίον.

ΤΕΛΟΣ.

EX-

EXPUGNATIO CRETÆ.

HÆC a me, o Magiſtrorum Sol, & Romæ ultor, elaborata quidem fuerunt antehac de Creta, non autem edita: illud quidem, ne ab annis tua trophæis parta oblivioni tradantur præclara geſta; Quæ enim fortitudo gerit, obſcurat tempus, ni ſermo præveniens ea ſcriptis mandarit. Non edita autem fuerunt metu, & tremore, & quod multa inferiora erant, & a præclaris tuis facinoribus ſuperabantur. Accipe igitur, etſi dignitatis ſint inferiores, Theodoſii ineptias, & de everſione atque expugnatione Chalepe * ſcribere permitte. Sic enim alacrior factus, rerum tuarum geſtarum quantum licet ſcriptor fiam. Achilles enim, & Macedonum (Rex) Alexander, & qui poſt eos Imperatores fuerunt optime magnam gloriam a ſcriptis usque etiam ad hoc tempus aſſecuti ſunt. Et ille quidem ab Homero, hi vero a Plutarcho aliisque usque modo laudantur & celebrantur. Jamborum itaque initium ad veterem noſtrum Imperatorem quodammodo pertinere videtur; laudum vero ſumma ad quem, ſcies illico.

EX-

* *Alepum* antiquis Berroea. ϰ̀ τὸν Λέοντα δὲ τὸν Φωκᾶν τὸν τοῦ Νικηφόρου ὁμαίμονα κατὰ τοῦ Χαμαδᾶν, ὃς τοῦ Χάλεπ ἐκράτει, ὁ Ρωμανὸς σὺν δυνάμει ἀπέστειλε. *Leonem quoque Phocam, Nicephori fratrem Romanus cum exercitu contra Chamadam, Chalepi Dominum misit.* Zonaras in Ann. lib. XVI. Quid vero hic de Chalepe, quum de Creta loqui poeta noſter ſtatuerit?

EXPUGNATIO CRETÆ

elaborata

PER THEODOSIUM HUMILEM DIACONUM

HUMANISSIMO AC POTENTI IMPERATORI ROMÆ. *

Roma antiqua, ne invideas Domino **
Duces tuos conferens cum nova.
Inani enim impetu, & frustra Scipio
Divitias expilavit gloriæ omnes.
Vis enim erat aliqua potiusquam robur validum Carthaginis,
Quando adveniens infinitorum gladiorum prœlio,
Calamitates intulit civitati quæ expugnabatur.
Quis fuit Sylla audax militum Dux,
Qui Athenarum incensam civitatem
Evertit ab ipsa cæde victam?
Quis fuit Cæsar, qui exercituum currebat
Per inevitabiles conflictus quotidie?
Quis fuit ille qui victus fuit in classe,
Et victores vicissim cepit ligno?
Non fuit Dux alius Dominus,
Etsi divitias colligens excursiones fecerit Pompejus, ***
Ut his armatus prœliis adstaret;
Et exhiberet duplicis fortunæ illustres coronas.
Tu vero, qui strepis, Homere, superbos strepitus,

* Romano Juniori.

** Δεσπότης *Dominus*. titulus Imperatoribus peculiaris, ut apud Ducang. in Glofs. Gr.

*** Supra verbum Πομπίος Pompejus in Cod. scribitur ἤ.... Καῖσαρ ὁ μέγας. Expende. Carmen primum male se habet, & sensus salebrosus est valde. Num legendum? ὀυκ ἦν στρατηγὸς ἄλλος ὡς ὁ δεσπότης, & vertendum potius: *Non erat Dux alius sicut Dominus, &c.*

Parvaque extollis, huc adsis, minimeque decipiens verbis
Loquere nobiscum tranquille cum verecundia.
Obsidionis enim decennalis agitatio
Parva jam est apud nos, & plena dedecorum.
Ilii enim turritas domos
Ab ejus reliquiis noscentes
In admirationem, & risum coincidentes
Modo quidem ridemus propter complexionem mendaciorum
Modo autem rursum plaudimus propter verborum ambitum.
Sed, o ducum crater, miscens
Actiones humiles cum elatis verbis,
Judica ipse, & personarum respectum
Omittens veterem, instar stateræ fias
Domini autem & mortuus plaude verbis:
Ubique missis prudentibus expeditionibus.
Parvi enim nobis est exercitus Græciæ:
Parvi sunt phalanges; infirmi Duces,
Ajax, Achilles, Ulysses, Diomedes,
Quibus gloria multa, & Deorum falso sic appellatorum
Contentio afferens colloquia,
Male discerpebat a spe.
Sed si tibi placet veritatis potius semitis
Bene incedere, quam male circumcurrere,
Hic cessa a cladibus Ilii;
Cretæ tragice canens fluvia sanguinis.
Ubi enim primum venit exercitus Domini
Multis velocibus navibus munitus,
Terra quidem suspirabat barbarorum,
Et vicinum mare aversa est:
Dux vero missus Nicephorus
Sciens sese pugnæ exercere primum munus,
Sistit phalanges gladio armatas omnes,
Sistit acies, & cohortes, quadrato agmine procedentes.
Fulsit clypeus, & acutus ensis,
Thorax adversus hostes radios emittebat,

Hasta

Hasta apprehensa terribilem refulgebat mortem.
Postquam autem omnes ab aquis vidit,
Et a maximis tempestatibus incolumes;
Medius stans, aperuit ad Deum os.
Ecce exercitus tuus hostium
Finibus adstans, conditor creaturarum,
Tuos adversus inimicos cepit arma,
Et te eis opponit infinitarum turrium.
Solventem vincula gloriosum Ducem.
Dilata eorum ad pugnam corda:
Expelle ab eis acerbam timiditatem:
Confunde hostium prophetarum verba:
Ostende quis sit Petrus, & quis mendaciorum structor,
Camelos edere permittens,
Fornicatores efficiens barbaros,
Pseudopropheta proditus calliditate.
Sic clamavit, & accepto clypeo
Concionando compellavit commilitones:
Viri, duces, filii, conservi, amici,
Romæ vires, Domini fidi amici:
Hic etenim vos filios, & amicos habet,
Verbis admonens, haud cogens laboribus.
Aspicite hos mari cintos locos:
Aspicite plures amabiles insulas circumcirca:
Romæ erant patriæ domicilium,
Et Dominorum terra. Verumtamen irrepens desidia,
Et segnities effecit terram alienam,
Nutrientem hostes, & filiis carentem.
Quapropter eamus fortiter adversus barbaros:
Capiamus in gladio civitates eorum,
Uxores, & filiorum filios.
Nemo timeat jacula barbarorum:
Nemo paveat vulnera ardentia pugnæ:
Nemo quod est acerbius extremam noxam.
Si enim balneo aliquis accepto cruento

In ſanguine abluetur inſolentium barbarorum,
Lavat corpus fluviis ſanguinis,
Et illuſtris e terra tollitur victor.
Quod ſi ei filii, & bona ſunt,
Patris nomen in poſterum Dominus aſſumens,
Ipſe ejus curam geret, & filiorum,
Et uxoris ; de hoc ne timeat.
Solum pulſet in conflictibus clypeum:
Solum alacriter acutam protendat haſtam:
Solum appareat more patrio armatus:
Solum Romæ ne dedecore afficiat imperium.
His verbis cum alacres milites effeciſſet
Vir fidelis in prœliis Nicephorus,
Leones tanquam monticolas eos emiſit,
Omne quatientes Creticum ſcelus;
Nec vero ſegniter, aut ſine duce.
In mediis enim ipſe equitibus armatus
Lato, & acuto gladio,
Qua quidem percutiens ſequebatur mirum in modum,
Qua vero rurſum ignem immittens flagellum domibus.
Quum autem omnes fuiſſent ad portas,
Hinc, & illinc peſtifere excurrentes,
Fletum tunc miſerabilem, fugamque videre erat,
Et acerbum ſpectaculum, calamitates hoſtium.
Jacebat enim turba in pulvere uno
Virorum ſimul, & mulierum miſere interfectorum:
Illic filii ad occiſionem properantes
Cadebant humi a pedum conculcatione:
Illic ſenes a tempore incurvati
Lubricitatem obviam habebant cadentes;
Et rubrum tingebat gladius capillum,
Quem album tinxerat tempus:
Illic mulieres ulnis deorſum infantes
In terram projiciebant, & ut amorem prolis deponerent
Matres urgebat periculum.

Accendebatur etiam ignis; refulgebant gladii;
Rubefaciebat terram sanguinis fons;
Et Cretæis in locis erat mixta,
Sicut color novus, tricolor ultio.
Quum autem Cretensium alii cibus avium
Jacerent mortui, & spiritu carentes.
Alii vero, qui mortem equorum celeritate
Effugerant, introducerentur intra portas:
Ille quidem ingressus portas ob timorem
Stertebat, hostis fuga præfocatus:
Dux autem percursa omni regione,
Et altera quidem parte ad comburendum secando circum exscissa
Altera autem gladio data, & eversis urbibus,
Equitavit statim ad flexum retro;
Et quum celeriter venisset ad navium stationes,
Intus cohibuit exercitum cum difficultate:
Et navibus alligatis, terræ eas largitur educens,
Infidum benefactorem sciens esse mare.
Ibi autem quum permansisset tribus diebus,
Equitatum parabat, atque equitem;
Et loco dextere observato
Posuit innumeram multitudinem artificum,
Atque e terra erexit turritam
Urbem ad custodienda tentoria exercitus.
Homere, huc adsis, & rursus cum verecundia
Græcorum prædica propugnacula,
Quæ Hectoris manus, & consilium subvertit,
Instar aranearum ab exercitu (Græco) exstructa.
Dum igitur fornaces alii e fabris
Circumardentibus accendebant lapidibus,
Alii conversionibus laboriose operabantur contrariarum volutationum
Vectibus projicientes in foveam saxa:
Cretici dracones montivagi,
E convallibus excurrentes, in unum
Consilium conveniebant suæ ipsius cædis;
Et

Et cum exercitu quidem congredi minime feliciter sibi cedere pu-
Terrebat enim eos exercitus haud secus quam telum. (tabant,
Aggredientes autem artifices ferociter
Cadunt humi a consilio artificum.
Tui enim eis instar ducis studium
Suasit ligonem in gladium commutare:
Et fit flumen diffusum sanguinis
In plenitudinem infinitam, aquarum instar,
Et fornaces extinguit ardentes,
Tanquam in alveos cadens amaritudo.
Accipiens autem calcem vivam fabricator, erat illi
Et rubentem lapidum compositionem.
Voca Imperator, urbem rubram;
Rubesit enim tinctura sanguinis.
Ubi igitur ducum supremus Nicephorus
Intellexit eventum, etenim nihil tum sciebat,
Misit, & detinuit viros e barbaris
Serpentes malos quinquies quinquaginta,
Et injectis vinculis super inflexibiles eorum cervices,
His conferebat paternas dignitates.
Creta barbarorum nutrix, filios aspice,
Qualium participes facti sunt dignitatum subito.
Quoniam autem nocti erat hora septima,
Noctis enim tenebræ prævalebant,
Tubis cecinere miro cum clamore,
Et quisque tenebat clamores edens clypeum,
Pedes, dux, centurio, eques.
Die autem rosea splendores
A tenebrosis suscitante meatibus,
Agmen impetum faciebat equestre ensifer,
Habens multitudinem quinque millium virorum:
Peditum autem multorum videre erat aciem armatam,
Moventem sese optime militari gressu;
Et duces tamquam medio in grege
Incedentes, agnorum pastores furentes in feras.

Atque

Atque ut furto gaudentes rapaces lupi
Hyemali tempore, & immodico frigore
Una juncti hora pacta concordes
In ovilia sæviunt, & vim inferunt canibus:
Haud secus juncti, germina tuorum laborum,
Equites, militum præfecti, sagittarii, centuriones
Turres prosternere festinabant celeriter humi,
Iram spirantes, ut venti procellam.
Qui autem lampades luciferas decolores
Temporibus producit, & subtrahit rursum,
Lavacris obscuravit splendores;
Et nox peplum nigro colore tinctum
Per omnes terræ extendit & cœli partes.
Tuorum autem multitudini non militum, sed ferarum;
(Feræ enim erant hi propter dilaniamenta barbarorum,)
Pro somno erat incedere, & stare.
Quod si furtim trahebatur aliquis ad quietos somnos,
Illic adstans e somniorum janua,
Talia inclamans damnum interrumpebas.
Cur Ducem minime metuens, eques,
In medio cædis procidisti in extraneis locis,
Ubi fuga, periculum corroboratum
Spirat adversus nos æstuationes ignem emittentes.
Paullum adhuc tolera, & imposita galea
Pro sacris sta, & pro jure:
Cessa a somno, & tene clypeum;
Ne noverit rem dux pugnæ ordinator,
Tali modo segnitiem exscindebas operarii,
Siqua erat segnities famulis tuis.
Quum autem lucem quoque dies prænuntiare
Albis indumentis cœpisset tenebras extinguens
Peplis autem splendidis ornasset ætherem;
Videre erat terram albicantem, & pugnæ
Præconem tuis excurrere agminibus;

Parvo

* Parvo muro phalangem adradere,
Irruituram super hostes repente.
Quumque ibi multitudinem eorum, qui catenis vincti erant
Collocasset dux ad occidendum, (cunctam
Commilitones eorum acerbi doloris
Casum non tulerunt; Sed portas
Aperuere: evolaverunt instar passerculorum,
Et in fossam se impingentes reciproca flexione,
Fossam vi pertransibant; a fronte vero
Percussi retrocedebant.
Quoniam igitur fugae erat, & timoris, formidinisque
Terribilis imago, & praeceps quassatio,
Fossa haec adversariorum sepulcrum,
Et calamitatis erat detecta domus.
Erant enim illis impedimento loci quoque,
Quos exstruxerant pro conservatione;
Ut a sensu expertibus locis discerent
Fidem ipsorum dignam esse (seipsis) contumelia affectis.
Quis vates inventus ante bellum
Dixisset barbarorum illis qui fossam effodiebant,
Tumulum effodere, non fossam filiis?
Arida Creta, ne gemas siccitatem,
Cum filii tibi sint in pugna pro nubibus,
Quibus superveniente instar venti Romae hasta,
Et spirante tanquam turbine caedes,
Imbres emisit sanguinis in copiam effusi.
Demosthenes, Philippus non habet potentiam:
Plutarche, Caesar non habet fiduciam loquendi.
Dion, Syllas nequicquam Dictator (fuit).
Cessa, Xenophon, invincibiles scriptis tuis celebrare;
Romanum admirare, & de eo solo scribe.
Cyzice, collachrymare; combusta (enim)
Creta passa est calamitates aequipollentes (tuis:)
Tibi enim antiquus caedes Mithridates,

Junior

* vel *longo*.

Junior huic Romanus texuit cædes.
Sed, o Imperator terrarum omnium; etenim decet
Futurum dicere, ne ægre feras famulum (tuum)
Plaudentem tuis cum victoriis junctis præliis:
Disertam fac linguam : da libertatem loquendi;
Pungimur enim stimulo timiditatis,
Theodosii, ne despicias labores,
Diadematis tui conscriptos ad gloriam;
Ut manus pergat scribere progrediens
Ad secunda exercitus tui armamenta.

Initium secundæ Acroasis.

Ita se habentibus Creticis conflictibus,
Romæ decus, Romane sceptriger,
Milites quidem tui mala sustinebant in peregrinis locis
Contra æstum, & gladium armati;
Ardentes enim radios telorum instar
Immittebat tuis famulis lucifer:
Tibi autem pro æstu, & gladio sollicitudines erant,
Propter quas eos intus in corde habebas.
Quum igitur ignis te vigiliæ urens
Pallore inficeret splendidum tuum aspectum,
Non poterant qui te aspiciebant reddere rationem,
Cur hilaritas tua in tristitiam versa esset;
Donec suspirans cum dolore ex imo corde
Flammas emisisti internorum ardorum,
Enarrans rem omnibus subditis.
Vexabat enim te patriorum agminum
Multitudo missa cum conjunctis curis;
Sed non aderat ullus, qui animam tuam consolaretur servus:
Omnes enim ignari erant rerum gestarum.
Deus verum afflictionem tuam in lætitiam
Cito vertit, qui statim
Nuntium tibi ostendit victoriam referentem,

Propterea quod gladium serviliter absterserat.
Postquam autem sensum eorum, quæ scripta erant intellexisti;
Litteras enim habebat sigillo munitas;
Haud lyram pulsasti sicut David olim,
Sed potius lingua declarans usus es pro lyra:
Statim autem (convocans) Phalangem solitariorum;
Phalanx enim hæc sine gladio quoque fugat (hostem)
Tergaque vertere facit, & evertit urbes,
Cum hac, hostibus victis, mystice plaudebas,
Et per totam noctem gratias egisti,
Ad ducis socii domum accurrens.
Talibus quidem tu operabaris cum famulis tuis:
Quum autem ultionis expletum est os;
(Ultio enim cædis (erat) hostibus,)
Fossam videns Dux pugnæ (ordinator)
Præcipitia habentem, & prærupta loca,
Injicere saxa jussit, & terram, & ligna
Ad æquandum iter testudinibus, ne impedirentur,
Ibique multitudo obibat mandatorum
Munus imperatum, adversariorum vero
Spicula ordinata præbebant nubes.
Aer loquere, testificare, quin ambigas,
Loricæ tuæ textilem tramam,
Qua ornatus reflexisti noxam
Ex occultis calamitatibus contestam,
Per quam cadebant e propugnaculis
Supercilia attollentes, rapaces canes.
Quum autem per octo reliquos dies
Profluens imber non cessasset,
Sed fatum inferret pharetra, & jaculum,
Arietes impulit, & testudinales machinas,
Et quæ saxa jaciunt fundas; compositionesque
Terribiles scalarum disjunctarum adversus eos.
Sed quum illorum nova supplicia
Oppidani non ferentes in dubio essent,

Ordi-

Ordinat turbam, & rursum texit ultionem
Dilectus tuus servus Nicephorus.
Fundis enim cæsorum hostium
Jussit vibrare capita telorum instar,
Ut tenuis ætheris latitudo
Gauderet contaminata calamitate barbarorum,
Et agnosceret multitudinem peccati; quoniam
Etiam membrorum positionem habebant ad pœnam.
Projiciebant intus pro saxis capita:
Percutiebant eorum sæpe etiam patres,
Et fratres: & mori ...... in prœlio
Parricida evaserat ob paternam cædem.
Namque a detinente carnali cæcitate
Solutus ipse, & agnoscens utile,
Christicolis auxiliari compulsus
Mendacii cultoribus erat jaculo ultori.
Quum igitur eas haberet carnes civitas
Plenas inquinamentis; conjuncti genere
Clamabant sic voce barbarorum.
Seiph echimat ischarop, & *rhasan*
Sermit midini, *&* *chait iphisani*.
Sed clamor erat quidem more patrio;
Cædes autem a te Cretensibus illata.
Erat porro apud illos imperatoriam exercens dignitatem
Senex Ameras, pallidus, plenus laborum,
Parvus, calvus, terribili mente præditus, e Pylo
Senem superans mellifluis verbis:
Sed nihil ei profuerunt verba,
Etsi directa erant ad invadendas vires tuas:
Nihilominus audebat; etenim erat dux
Nutriens seipsum fallaci & inani spe.
Consilium igitur init, & vocat annorum,
Et militiæ socios senes ad congressum.
Ibi cum consedisset, & ex profundo suspirasset,
Vocem emisit doloribus mixtam:

Qq 2 Quis,

Quis, viri, veſtrum ignem habet in corde,
Ardentem, comburentem, ut me comburunt legiones
Romæ quaſſantes locorum meorum dominium.
Cujus filii extremam noxam
A gladio acceperunt acuto,
Cujus agrum devorat ardens ignis
Superveniens, acerbum certe ſupplicium.
Ille nos modo conſilio juvet
Sententiam ſaltem dicens optimam, ſi viribus caret.
Sed ſi vobis videtur, collocabimus viros equites
Jaculantibus mille & quinquaginta;
Poſtea peditum octo ſupra decem millia,
Cunctos ferreos, nigros aſpectu
Ut timorem injiciant hoſtibus,
Apparentes eis extra portas inopinato.
Sic ille qui antea audacter (Dominium ſuum) dilataverat
Differebat nunc, infauſte coarctatus
Itaque delectum agens, & agminibus omnibus ordinatis,
Ex latibulis educebat draco ſerpentes.
Sciens autem omnes per vias potius timiditatis
Una incedere, quam cædis eſſe cupidos;
Stans hortabatur malos illos ſegnes operarios:
Geſtientes feſtinemus, viri equites,
Ad exhibitam infinitorum gladiorum pugnam:
Eamus in arma pro filiis,
Pro uxoribus, atque amicis, & patria.
Nemo veſtrum timeat acies enſium;
Si enim moritur aliquis, ſalvus fiet illico,
Et vivus ibit, & accipiet ſedes
Ubi Propheta dixit torrentes
Lacte melle & vino manare.
Quod ſi contra territus, haud pro filiis morietur,
Et Prophetæ verba deſpiciet,
A nobis interficietur, & migrans tenebrarum
Non prævifum accipiet ſupplicium.

Sic

Sic admonebat, & eos ad pugnam
Præibat, iter eis aperiens ad cædem, qua digni erant.
Dux vero, supremus Nicephorus
Opportune noverat deceptoris illius
Quos protrahens texebat dolos;
Erat enim quidam insidias eas prænuntians,
Eorum qui inculte intus clausi erant.
Itaque militum præfectos, viros celsos equites,
Legionarios, pedites arcitenentes,
Omnes in unum collegit una cum eorum præfectis.
In medio autem horum, ut vulgaris eques
Stans, ad arma incitantia effudit verba:
Romæ vires, filii, conservi, amici,
Ecce adversus nos, & iterum bellua
- - - - - - intus cæpit fraudulentas machinationes:
Ecce Charybdis os atrox
Absorbere furens quærit Romæ dominium:
Ecce sibila draco medio e specu
Nuntia iræ & cædis anhelat;
Efflat venenum, & vim infert naturæ;
Attamen ejus audacia animi est abjectio.
Nemo perterritus retro fugiat;
Animus enim, & ira est ipsi stridorum tenus dumtaxat:
Quapropter eamus fortiter armati.
Habent carnes etiam Agar filii:
Non est ipsis caro ferrea, sive marmorea:
Dolent plusquam Romani, si (ictus) accipiant:
Torpent eorum, si amputentur manus:
Cadunt humi, si abscindantur pedes.
Nemo laboret acerba timiditate:
Nemo territus non appareat Romæ germen:
Nemo spuriam progeniem, & genus extraneum
Ostendere sese in malis festinet.
Dedecus, fratres, fugæ noxa.
Pudeat vos fugere, & extimescere gladios:

Ubi

Ubi enim fugientibus reperietur salus,
Manentibus intra Cretensium fines?
Haud est robur Agar nepotibus:
Deus enim nobis auxiliatur, & subvenit.
Sic quum exacuisset exercitus tui gladios,
Insidias tendebat, fugamque fictam,
Ut decepti, qui intra mænia (stabant)
Foras auderent exire.
Quumque igitur tempus appropinquasset consiliorum,
Horam habente rosea die tertiam
Ex latebris erumpebant instar serpentium, qui capita
Habebant ut vituperium elata.
Horum erat etiam pulsus clypeorum,
Clamorque multus, & tremoris pater metus;
Nec non omnia terribilia. Tuis autem militibus erat
Ordo, silentium, modestia, animi alacritas.
Unus igitur ducum nobilis radicis ramus,
Vir fortis in jactu teli,
Tardus autem ad fugiendum, & velox ad insectandum,
Verba dulcia effatus est in medio exercitus:
Supreme dux, quomodo omittens Dominum,
Ut coquus in coquinaria arte
Non admiscuisti (eum) in adhortatione istorum;
Ut nectaris instar dulcis Dominator
Tuis fieret mandatis condimentum?
Ille nos admonens, & adhortans
Manum omnibus extendens beneficiis afficiebat.
Recordemur ejus verba melliflua,
Et mensas; post etiam munera:
Recordemini, & moriamur, viri, si expediat,
Pro familia Regis pijssimi.
Solummodo dilatetur sceptrum Monarchiæ,
Et universæ terræ imperet Romanus solus.
Ubi verum multitudo infinita barbarorum
Portis est impetu egressa, tanquam Noti nubes,
Imbrem

Imbrem minitans, & præmonſtrans ſationem;
Tui vertentes ſeſe in fugam ſimulatam
Laqueum machinabantur ad Cretenſium perditionem.
Quum autem a turri longa omnes deſcendiſſent,
Et ſe portis foras erupiſſent,
Pœnas tum luebant fide (eorum) dignas.
E quatuor enim incuſſibus militaribus
Fluctuatio excitata, & vehementer efferveſcens
Tempeſtatem producere cæpit a parte pugnæ:
Et hoſtium erat calamitas, tumultus, ſuſpirium;
Populorum vero tuorum lætitia triumphalis.
Prout igitur in medio utriusque aciei ſtabant
Exitum aſpicientes, peranguſtum
Suæ ipſorum auctores cædis,
Telis ſtatim percuſſerunt, ſed pluribus repercuſſi fuerunt;
Et ne fugam quidem habentes in promptu,
(Undique enim eos conturbabat noxa,)
Conſtiterunt in unum ſepulchri locum.
Quis tragicorum enarrabit cædes,
Et ſingulorum occiſionis ſupplicium?
Alius enim eorum renibus ſauciatus
Vertigines patiebatur, quas ignorabat;
Et quamvis antea ſaltatorum flexus in orbem non didiciſſet,
Invitus (tum) ſaltator erat telo ictus.
Alius orbatus abraſo capite,
Jacebat pronus militariter extenſus;
Et ſuos miſerabiliter movens pedes
Fluvio natare volebat ſanguinis.
Alius autem vulneratus aridam dorſi ſpinam,
Seſe incurvans invitus adorabat exercitum tuum.
Alius autem mortuus, & pedibus amputatis,
Neglectus jacebat ad equitatus conculcationes.
Alius autem inſatiabilem emittens alvum,
Manibus detinebat contextum inteſtinorum;
Et qui prius pugnator fortis cenſebatur,

Tum

Tum coquus erat viſcerum inexpertus......
Atque ſic commutaverunt arma
In alias artes calamitoſas Agareni:
Et quisque moriens habebat pro ſupplicio
Artem aliquam noxiam ad interitum.
Unus igitur ex illis erat vir Cretenſis eques
Gigantæo aſpectu, qui accepto clypeo,
Atque enſe, duci pugnæ (ordinatori)
Obvius equitabat congredi cupiens:
Sed non permiſit juſtitia eum pervenire:
Percutit enim ipſum dominans Nicephorus
Sub ile medio in umbilico;
Et alterius quidem habebat cadaver.....
Alterius autem gloriam magnam latus.....
Sic malis afficiebantur incluſi
Hinc, & illinc ab interfectoribus merito
Illicitarum actionum miniſtri.
Quod ſi erat aliquis eorum ad fugam ſe præcipitans,
Obviam habebat vallum pro lethali gladio,
Et Ducem ubique Nicephorum,
Jaculantem, & clamantem ad milites:
Percutiamus, viri, hos mortiferos lupos.
Homere, qui fabuloſos ſermones, etſi a præliis
Longe abſis, tamen ut præſens conſcribis,
Quique multum defatigaris inaniter, & labores
Narras omnes Græcorum irrite;
Huc veni, & celebra magnificis tuis verbis
Romæ exercitus gloriam, & grandia ſuſpiria
Antiquorum hoſtium, & inimicorum, ſemen ſervorum;
Habebis enim apud nos veritatem pro typo,
Sicut apud Achivos exceſſum pro typo.
Nullus enim hic a pugna effugiebat,
Neque ſi alatam habuiſſet barbarus naturam.
Xerſi, qui olim terram in mare redigere volebat,
Quod cum potentia tua non ſit congreſſus, honori eſt.

Haud

Haud novit is nudos Romanorum gladios:
Haud novit tuum, Romane, ſceptrum, & dominium:
Certe tranſiiſſet, exercitum tuum admiratus,
Clade a te accepta, o ſceptrifer.

Acroaſis Tertia.

Qui abyſſi multa oſtia habentes effuſiones
Claudit, cohibet, aperit, educit,
Hic dilatat fines tui imperii,
Regis fili, & corroborat exercitum tuum,
Cunctaque facit, atque evertit urbes.
Et quis Oratorum te pro merito,
Rex, usque adeo laudare valebit,
Etiamſi ſit alter in Stagiritis Plato,
Vel Athenarum dominator Demoſthenes,
Sive multum celebratam pulſans lyram?
Equidem ego tuorum, ut ſervum decet, encòmiorum
Hodierno die factus ſcriptor,
Incipio quidem, ſed timiditatis
Stimuli pungunt, & vim inferunt ſermoni.
Tu itaque da nobis audaciam, & os aperi:
Doce nos, ne facile taceamus,
Quum tanta ſit calamitas barbaris.
Dilata guttur copia data loquendi;
Etenim coarctatur aggrediens opera tua:
Tremit ſollicita manus, recedit ſæpius mens,
Necnon pavet metuitque, & cupiens
Tuos ingredi mores, ad Chriſti exemplar efformatas,
Inſtar leporis formidans circum vias currit.
Tu enim victorias ubique adeptus
Rempublicam adjuvaſti, auxiſti ſolus.
Tu agmina hoſtium opera impenſa
Propulſaſti in valles præruptas inacceſſibilium locorum.
Tu urbes replevisti haud exuviis tantum,

Sed pace quoque, ac multa gloria.
Exultet ordo angelorum supra:
Tripudiet cætus mortalium infra.
Haud Hercules servavit a cete Phrygios;
Dominus vero (noster) mundum a scelesta clade.
Non Meleager ab igne patriam;
Romanus autem universum nuper orbem.
Tuis, Aloee, quodnam beneficium filiis fuit olim
Æreum fabricare in Martem dolium magnum?
Non enim noverca hunc, sed Dominus
Movet adversus hostes Cretæos, solvens dolium.
Par non erat enim, o Sol, diademate
Sceptrum tuum illustrante in Monarchia,
Illum in carcere detineri, & manere;
Sed potius una cum ipso te clypeum gestare
Et terram inquinare barbarorum sanguine.
Postquam autem Cretensium phalanx cæsa est
Et leporis instar, qui in venatores incidit sublata;
Multis quidem calamitatibus terra est liberata,
Purgata innumeris piaculis.
Et quisque Scyta jacebat mortuus humi,
Canibus optabilis, & conjugibus filiisque.
Horum omnium ignorans exitus
Tu ipse, Imperator, & iterum curas
Intus contrahebas exercitus in corde;
Donec litteræ protinus a subditis
Multa tibi advenerunt lætitia plenæ.
Quumque omnia intellexisses, & manibus plaudisses.
Quales preces dicere minime valet natura,
Ad Deum fudisti. Forsitan vero o Rex,
Prophetæ vocem, Domine, altum clamans, (imitatus es)
Dominus meus, ne sileas omnino;
Si enim silueris, unus ex eis qui in fovea
Gradiuntur sum, tristis, plenus laborum.
Audi nostros abjectos fletus,

Et

Et tuum custodiens ovile, quod salvum fecisti,
Debella hostes, & da finem laboribus,
Quos exercitus tuus tolerans amplectitur.
Talia quidem militans cum servis tuis,
Etiam non præsens faciebas; tanquam Moyses olim
In fugam vertens Amalec manuum extensione.
Exercitus vero tuus crebris præliis
Victor erat superciliis nimium elatis.
Indigebat itaque efficaci pharmaco
Ad compescendum imminentem morbum.
Jamque nocte tristi extensa,
Atque exercitu gaudente, nedum gloriante,
Et ad tentoria properante antequam vocaretur:
Velut in novacula omnis erat locus armatus,
Montes, silvæ, rupes, convalles.
E Cretæis enim effusus latibulis
Antea instructus septem signa gerens exercitus
Multam incussit exercitui tuo formidinem,
Repente prodiens, & apparens præter spem.
Et nox quidem adornabat in luce tenebras:
Thorax enim tanquam lux, & gladius, & galea
Immutabant tincturam vesperæ.
Duces autem ad fugam vocati
Clypeis operientes cervices ruebant;
Et quisque fugiens habebat tanquam benefactorem
Mare ipsum, & navium concavitates.
Haud enim vires eis erant cum nocte, & cum barbaris
Simul pugnare, & cædes facere rursum;
Ni ipse (admirabile & hoc, ac novum
Auditu) fervidus omnibus adstans eques
Ex ignotis, ut videbatur, equitationibus,
Admonitor (eis) fuisses, ac stupor solus,
Et protinus (eos) vertisses a fuga ad prælium,
Terrefactos a nocturno conflictu.
Quum igitur reversi contra inopinatas violentias (hostium)

Produxissent leviter acutos gladios:
Insonuisset clypeus: obstrepuisset galea;
Tunc refulsit nox, tecum laborans;
Et omnis jacebat Cretensis scelestus
In sanguine mortuus, & spiritu carens.
Non habebat itaque nox auxilium tenebras
In tanta calamitate Agarenorum,
Certabat cum superioribus diebus, & clades
Protendebat plus quam decem dies.
Barbari autem, quamquam cum jam essent extra tenebras
Criminarentur tenebras vesperæ,
Et orarent, ut rosea dies
Adventaret; nihilominus quum lucifer
Radiis mox illustrasset terræ plagas,
Gratias agebant viis vesperæ;
Atque optabilem, quem (prius) habuerant diem
Veluti hostem abominabilem respiciebant insanientem.
Sic pessime vulnerati a tergo
Fugientes equis ruebant prædicti:
Terraque vestem accepit a corporibus
Novam, contextam ensibus acutis.
Illic equum equites, ut Deum (aliquem) tunc
Antequam cederent invocabant; qui autem ceciderant
Fortem sauciatorem, ne amplius percuteret (orabant.)
Illos igitur qui effugerunt ex hac acerba pugna,
Haud usque ad quatuor (fuisse) dicam, seu etiam decem;
Adeo redacti erant ad extremam fortunam
A malis, quæ tum patiebantur Cretenses.
Quis (ut) Idomeneus audax Orator,
(Qui cum Duce Græciæ militavit,
Cui minas exprobrando intendens olim
Ad pugnam excitavit Atrei filius)
Ad obitum perveniens, felix fuit in vita,
Quippe qui patriæ captivitatem non aspexit?
Quum autem fugitivos vidit primus Charon

Cretæ

Cretæ Ameras intus munitus,
(A superioribus enim aspiciebat turribus)
Populis suis claudere portas jubet:
Et vultum manibus percutiens draco,
Emisit fumum calamitatum ex corde.
Accendisti enim, Rex, ignem in ejus præcordiis
Scintillas ei tuos immittens milites.
Exultet omnis Romanorum civitas,
Mare congratulare, lætare Terra cuncta.
(Nam) fera immanis, carnes antea devorans
Communibus modo privatur cibis, inclusa:
Quæque non saturavit seipsam in tot fluviis sanguinis,
Sitit (nunc) guttam aquæ tabescens.
Sic male sese habent, qui divini imperii
Actionibus pravis ter splendidum dominium
A corde suo longe removerunt.
Quum igitur intus esset munitus
Mœniis confisus, non robore agminum;
Dux tuus Nicephorus iterum quoque
Arietibus, testudinibus, fundisque jubet
Percutere mænia, pinnarum bases,
Super mænia stantes, omniaque cum alacritate
Facere, conficere, atque operari in hostes.
Ipso loquente lusciniæ instar
Quinque sensuum numerus defatigabatur.
Ex oculis enim fons defluebat lachrymarum,
E naribus ignis, echus ab auribus,
Verborum autem fontes emittebat os,
Et manus rivos effundebat copiosi sanguinis,
Conversione laborans telorum.
Sic ille, ut tuus appareret servus
Feriebatur ardenti cordis desiderio.
Cæterum minime agendi opportunitatem habebat,
Quod cruciabat ipsum instar sexcentorum dolorum.
Circuibat igitur, percurrebat sursum, deorsum,

Flens,

Flens, admonens, & impellens exercitum.
Timebat enim laboribus tuarum copiarum
Ne leviter in eas irrepens desidia
Iniquis Cretensibus similes efficeret.
Dux vero funditorum, o Rex,
Facit risu quid dignum, magisque:
In funda enim ignavo inserto asello
Conjicere jubet vivum in asinos asinum.
Illi autem convertentes se ad nexum constrictionum,
Mittunt infelicem (asellum) per aerem currentem.
Ipse vero protendebat, expandebat pedes,
In aere progrediebatur rusticus asinus:
Qui prius abjectus, in sublimi gradu tunc erat;
Vilis (antea) in terra, atque testudineos pedes habens asinus,
Per nubes tum currens Cretenses terrefaciebat.
Xerses ostendebat terram conversam in mare (novum antea,)
Et omnes obstupefaciebat adversarios.
Tuus vero, maxime Romane, exercitus
Ignavos asinos falcones (efficiebat) sine pennis volantes.
Hunc volantem dux ille aspiciens,
Ducibus sociis subridens, tanquam a procella,
Mentem abstrahens a curis, dixit:
Novum volucrem feræ illæ in cibum
Demissum nunc intus, amici, accipient,
Quippe ex non apparentibus, & occultis viis;
Et replebunt mensam cibis;
Fama enim constat indigere eos rebus necessariis.
O inclita vox! O mellifluum os
Ducis tui! Regum decus (Romane.)
Quis alius veterum mortalium comperit aliquid
Ex iis quæ legit majus his modo gestis?
Siquis novit mirum quid in Romanorum præliis,
Historicos qui legit scriptores,
Domini (nostri) modo age conferat
Cum victoriis illud, & apparebit tertium

In

In sublimitate maxima, immensisque laboribus.
Cyrus, Darius, Crœsus exercituum imperatores,
Cæsar, Achilles, Macedo, ac Pompejus,
Philippus prior, in quem scribit Demonsthenes,
Qui rebus parvi momenti delectabatur, attamen evasit pater præstantissimi filii,
Carbon, Syllas, Brutus, qui Pompeii *
Tinxit pugionem sanguine;
Hi omnes adversus nos tuos subditos, o Rex,
Bellum simul gerant, nullum timorem habet
Tenens Urbs (nostra) arma tua.
Fabulæ celebrant labores Herculis,
Exaltant eum ultra veritatem,
Multos edunt clamores, meque terrefaciunt,
Et plura ei laudi tribuunt, quam fortasse meretur;
Verumtamen vicit potius quam prostravit urbes:
Multas enim dixeris, sed talem quando?
Non erat alius veteris Romæ Rex,
Non erat alius, ut inclytus noster Dominus.
Plurium perlegi historicorum plures libros,
Plutarchum efferentem Romanorum imperium;
Novi enim ipsum: sed hic plerumque
Celat mollitiem, & fastum introducit,
Extollit parva, & detrahit magnis:
Dionem quoque cicadam, sapientem lyram.
Sed nullum inveni, ut te illustrem in imperio rerum militarium,
Non inveni tibi secundum exercitus imperatorem,
Non inveni alterum Romanum consiliarium,
Non inveni alterum, nec Philippi filium,
Quem cæteris Plutarchus in præliis anteponit.
Tam alte elevatus es, Deo cooperante.
Tantum superasti cæteris in præliis.
Adeo terrorem injecisti hostibus in gladio.

Initium

* forte Καίσαρος Cæsaris.

Initium quartæ Acroasis.

Interim, potens lumen, Rex Orbis terrarum;
Exercitu tuo laborante in apparitura
Gravitate armorum, lassitudine, & curis,
Necnon frigore ingenti, algoribusque asperis;
Cretensium qui foris erant primi canes,
Non amplius tunc locorum dominatores, & agminum duces;
(Gelida enim ipsi, & prærupta loca
Habitabant,) illinc egressi gladio (armati)
Percussi vi, atque ictu frigoris,
Et suos ipsorum nondum renunciantes annos,
Simul contra nos (namque contra nostros conservos)
A montibus eruperunt ad cædem unam.
Quemadmodum igitur in collibus educatum silvestre genus
Caprearum, leporum, & vilium damarum
Hyeme rigido cibo destitutarum,
Ab altis frigore conglaciatis locis
In cavos descendit campos, perque eos graditur
Pabulum inquirens, & herbosa loca.
Sic improbi peccati filii
Per maris loca fluctibus spumantia
Tegminibus advectitiis currebant, perque convalles.
Et quemadmodum carnium avidum inter feras genus,
Lupi, ut expleant festinantes ventrem
Gradiuntur rabidi, & jejuni
Antequam cibum assequantur hiantes porrectim:
Sic genus illorum barbarorum a servis genitorum
Tuis oppressum, pastorum Princeps, gregibus
Insurrexit in eos, & exacuit gladium,
Comedere cupiens carnes pro cibo,
Ac bibere ferventem sanguinem Romanorum volens;
Et summas egregie pugnando referre victorias.
His erat barbaris dux

Cara-

Caramuntes divites jugulans senex,
Antiquorum dierum juvenis draco,
Quique tenere Cretensium habenas
In mente habebat per omne vitæ tempus,
Hic instruebat ad cædem tunc
Imittendam multitudinem decem millium (virorum:)
Quos ubi vidit montes descendisse
Ensiferos equites, peditesque,
Stans adhortabatur, & ad arma impellebat,
Agmina sistens, & agminum præfectos juvenes,
Constipans exterius turbas circumfusas,
Talia inclamans, & vociferans ad barbaros:
Ingens quidem nobis, viri, est necessitas,
Ingens consternatio, & procella, ac dolor;
Sed protinus nobis est salus,
Modo ut velimus manibus, inventa.
Eamus in hostes, ne metuamus gladios:
Stemus adversus eos, ne formidemus hastas,
Et cunctos in mare detrudentes,
Trophæum hic erigemus ex cæde istius populi.
Cumque omnes protinus exclamassent uno ore;
Moriamur, si opus est hodie una cum patribus:
Tu vero promptum te, ut in omnibus, præbe;
Tu enim pater, & propugnaculum nostrum in pugnis es.
Hisce ad spem erecta sine spe levis
Illa generatio erupit congressura cum exercitu tuo,
Populus scelestus, infestus, sanguinem exsorbens,
Gens pessima ab Ismael de serva nato (originem ducens.)
Talia quidem agebant in procella
Tantæ necessitatis Cretenses fugitivi,
Qui sæpe quidem exierant ad prælium,
Sæpe autem percussi (fuerant) a militibus tuis.
Quid porro exercitus tuus agebat? Littoreis
Alii quidem in locis jacebant ; etenim frigus erat,
Borea spirante impetu aspero:

Alii vero tenentes portarum egressus
Illos qui intus erant adstando perterrebant.
Interim audiens hostium agmen
Sinuosa loca ambulare, atque instar belluarum
Iram spirare, simulque formidinem,
Supremus dux in pugna Nicephorus,
Incredibile censebat hoc, atque illico
Instruit agmen e Thracibus juvenibus totum,
Ut rem comperiat. Namque erat novum,
Ut in tanta calamitate texerent dolos,
Qui cæsi fuerant septies ab exercitu tuo.
His erat dux vir gladium
Pro te cupiens, eumque in pugna protendens,
Et minime metuens ictus ensium,
Qui etiam antea invaserat genus inexplebile
Fiducia magna, & mira alacritate,
Et tradiderat seipsum cædi unice,
Atque imperitos equitandi confuderat barbaros,
Quique heu, victus ob fugam Macedonum
In aliena terra captivus detentus fuerat,
Et sordentes habuerat acerbos dominos.
Is missus illuc ad primas insidias
Desiderio vulnerum, & cordis fervore
Medius barbarorum communem invenit finem,
Filiorum instar projiciens membra quatuor.
Quemadmodum enim ingens, & annosus lupus,
Qui peritus sit raptor, & gregium prædator,
Esuriens seipsum in stationem ovilium
Audacter introducit, & dilacerat carnes,
Donec capiatur, & occidatur ab hominibus,
Qui sæpius infremuerunt adversus eum acriter;
Haud secus irruens dux ille
Romæ fortis, & solus derelictus in medio (hostium)
Ostendit quales viros Roma nutriat:
Multis enim ex illis eum circumsepientibus,

Omnes

Omnes communem formidabant finem.
Etenim inftar fulminis habebat præ manibus gladium,
Movens eum adverfus hoftes, & cruore inficiens ob cædes,
Quo alios quidem exfcindebat inimicorum,
Alios autem cogebat fugam capere trepidantes,
Alios tibi, quem clamare fibi perfuadebat ad pugnam,
Mortuos oftendebat, & in pulvere agitatos.
Attamen cum & ipfe a vulneribus cecidiffet in peregrinis locis,
Multos intulit exercitui dolores.
Jamque accurrentes equites, peditesque
Ad præcipitia illa, & prærupta loca,
Cunctos compresferunt (hoftes) & in medio intercluferunt,
Et cibum fecerunt Cretenfes volucrum.
Tam felici fortuna ufus es ipfe in bello,
Adeo barbaros tu debellafti.
(Deo) auxiliante ab alto, & cooperante.
Videns autem hoc, & ftatim pavefactus
Caramuntes fenex infelix,
Deponit tum faftum audaciæ fuæ,
Et fugam parat pedibus; necnon folus
In cavernam parvam confugit abruptam,
Ibique nactus eft miferam falutem.
Oportebat, fenex, te mortuum fuiffe multos ante annos
Potiusquam exturbari, & detrudi inter faxa,
Tamquam lepus, qui effugit venatores.
Illic conftitutus usque ad occafum folis,
Rigabat vultum lachrymis,
Flens acerbum vulnus inconfultæ fuæ temeritatis,
Crucians feipfum urgentibus curis.
Prima autem nocte furgens per interiora
Equitabat præcipitia montium cum angore
Senex Ameras pedeftris, feu potius quadrupes:
Morbum enim habebat, qui ejus manus
Detinebat ad pedum minifteria.
Tuus vero, quam maxime Romane, exercitus

Muros reverſus percutiebat alacriter
Gaudens hos diruendo, & humi projiciendo.

Acroaſis Quinta.

Terra omnis Romæ, atque mare, & civitas,
Montes, valles, ſtellæ, ſemper fluentium
Aquæ fluminum, Ordo Eccleſiæ,
Omnia communiter congratulamini Domino.
Exultet multitudo ſtellarum ſupra,
Et tripudiet ordo angelorum; quoniam
Indomabilis fera cæſa eſt,
Terribilis viſu cetus peremptus,
Intollerabilis plaga terræ repreſſa.
Annuntia, aer, id in omnes terras;
Refer, aſtrum ſolis ſuperius currens
Barbaris modo barbarorum clades.
Noverint gentes, atque urbes, & regiones
Maximi Romani novam potentiam;
Comperiant ejus pervigiles labores,
Quales propter nos ſuſtulit diadema geſtans;
Intelligant qualis ipſe ſit ab expertis finitimis,
Antequam ad ipſos jugulator gladius adveniat.
Africæ terræ pavete enſiferi;
Conturbatur enim Tarſenſium civitas.
Maledictionem antiquam, Arabum gens, accipias
Ab haſta potentis Romani; cæterum cito
Ut Delemitarum loca Belebitarum
Vocentur, telum tuum perſuadebit * o ſceptriger;
Ægyptiorum autem, (regio) ſalve, vultures gladio tuo
Carnes devorabunt incohærentes.
Chabdas, qui avide terra cuncta potiri volebat
Hians mutus calamitate Cretenſium remanet.

O Chri-

* In Græcis verbis δελεμιτῶν, *Delemiton*, βελεβιτῶν, *Belebiton* & βέλος, *Belos*, luſus eſt, qui latine reddi minime poteſt.

O Christe Patris Fili, qui est ante omnia sæcula
Qualem concessisti (Romano) tuo diadema gerenti gloriam!
Quis suspiret Polyxenæ sepulcrum?
Quis Phrygiorum eversionem? O cœtus juvenum,
Quibuscunque curæ sunt Homeri commenta,
Ne verbis vetuli hallucinemini,
Neque strepitibus decipiamini fabulatoris;
Mendaciter enim confixit quæ prodidit, etiamsi sapientissime,
Cæcus quasi mulcimenta verba habens.
Cretæ plaudite captivitati, quam tempus
Destruit hasta sapientium Regum,
Cretæ Jovis patriæ,
Jovis tyranni, dæmonis mendacis,
Qui invenit fornacem, necnon æternam,
Eo quod Deum se passus erat (vocari) inferne,
Eo quod repleverat terram cædis maculis,
Eo quod fuerat inventor vitiorum.
Hanc inclytus, dulcis Romæ ramus,
Serenissimus debellator barbarorum,
Augustissimus, & persecutor Syriæ,
Hanc adversus nos ardores igneos
Emittentem vicit ipse. O magnam potentiam,
O ancipitia *triconcha*, ancipites gladii,
Tela autem *triconcha*, & æreæ solidæ galeæ,
Quæ cladem perpetraverunt homicidarum,
Seu cædes constituerunt quotidianas eorum,
Quos mare habebat prædones grassantes!
O fundarum saxa jaculantium revolutiones,
Equorum hinnitus; acies jaculorum,
Et ensis, thoracis, clypeique protensio,
Quæ terram subverterunt barbaram effectam,
Quæque Dominus dedit pro pharmacis,
Et mundum liberavit a tyrannide!
O aura gubernans naves infinitas,
Et ducem itineris te præbens Domino innocuum!

Inge-

Ingemiſce nunc terra cuncta Syriæ,
Habens gemitus tui antiſtitem
Deceptorem tuum, minime vero prophetam, Moameth;
Cujus tunicam ſexcentis maculis
Pollutam ſervæ nepotes abſcondunt.
Abſcondunt tamquam immaculatam, quæ maculata eſt:
Habent tamquam incontaminatam, quæ contaminata eſt;
Nam ſic etiam oportebat, ut qui erant a maculis ſcelera
A peregrino ſanguine ſati vocarent immaculatum ſcelus.
Lætare igitur Africanorum Sicilia;
Annuntia omnibus lætitiam:
Liberat te brevi tempore Dominus.
Tripudia terra, tripudia Romanorum omnis,
Quod felix facta es in coronis tuorum Regum,
Quod dilatata es in patrios pelagos,
Quod viciſti ſortium potitos.
Utinam proſpiceres e ſepulchro, Conſtantine,
Utinam videres quomodo ſe habent Syriæ res;
Agnoſceres certe filium, ut Philippus, equitem,
Et tu quoque huic diceres: o fili quære imperium,
Etenim non ſufficit tibi imperium totius orbis terrarum.
Cretenſium enim quale (fuit) ſuſpirium querelarum,
Qualis conſternatio, nudos Romanorum gladios
Quum viderunt a turribus intus,
Quum viderunt filios parvos, necnon Matres
Alias quidem laqueis a tergo conſtrictas,
Alias autem ſanguine, & pulvere inquinatas,
Alias vero ordinate ad cædem expoſitas?
Illic filii patres, & patres
Filios oſculabantur, & una gladium
Torrentis inſtar profluviis rigabant ſanguinis.
Erat fletus, erat clamor obſeſſorum,
Non erat propheta qui poſſet, neque enſis,
(Hic enim ab hoſtibus ut deus honoratur.)
Illic ſenes ad fugam ſeſe impetu vertentes,

A ter-

A tergo petebantur telis.
Illic juvenes fugientes vestium
Discincta in lubricum circumvolvebat extensio;
Et obstaculum præbebat merito
Lex antiqua patria barbaris.
Ducum utique erat subditis lex,
(Idque etiam ex præcepto tuo, o sceptriger,)
Ne mulieres fornicatoria vi afficerent,
Neve reverendum in puellis sine baptismate,
Baptisma macularet, & pollueret exercitus tuus.
Adeo tibi curæ erant famuli tui, o Rex,
Ut verba tua usque ad exilia (eos) prævenirent;
Et usque ad hæc te humiliares cum amicis (tuis);
Etenim amicus (est) tibi omnis, qui tenet clypeum,
Quique protendit gladium in præliis,
Et omnis qui fugit acerbam timiditatem.
Ita consternatio occupabat Cretensium civitatem,
Quæ modo est, sicut & antea, iterum Romæ civitas.
Civitatem optabilem, & elatam civitatem,
Celebrem, multis divitiis instructam civitatem.
Audivit Tarsus, & effodit fossas,
Turresque erigit, & ferreas facit portas,
Atque omnia agit, ab alienis calamitatibus
Futurum sibi prospiciens onus grave.

FINIS.

CRETA SACRA
SIVE DE EPISCOPIS UTRIUSQUE RITUS GRAECI ET LATINI IN INSULA CRETAE.

ACCEDIT

SERIES PRAESIDUM VENETORUM INLUSTRATA

AUTHORE

FLAMINIO CORNELIO

SENATORE VENETO.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS MDCCLV.

Typis Jo. BAPTISTAE PASQUALI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

CRETAE SACRAE

PARS TERTIA.

ABsoluta Græcorum Antiſtitum ſerie, age nunc Latinos Archiepiſcopos aggrediamur illuſtrandos, qui eo tempore inſtituti fuerunt, cum ex Bonifacii Comitis Montis Ferrati ceſſione univerſa Cretæ Inſula ad Venetorum ditionem pleniſſime acceſſit. Quamvis autem neque de tempore ſatis conſtet, neque de modo, quibus Eccleſiæ Cretenſes aut conſtitutæ, aut de Græco ad Latinum ritum deductæ fuerint, attamen in ipſis Venetæ Dominationis exordiis id contigiſſe arguimus ex Ducali Petri Ziani diplomate dato menſe Septembri anno MCCXI. In eo dum equitibus & peditibus in Cretam Inſulam miſſis prædia & redditus loci aſſignantur, ſic additur: *Eccleſias autem omnes ſupraſcriptæ Inſulæ debetis habere liberas, & miniſtros earum, ſcilicet de poſſeſſionibus earum ſic eſſe debet ſicut ſtatuerit Dux, qui erit ibi cum ſuo Conſilio.* Eapropter milites ipſi, qui conceſſionis beneficio aucti fuerant, dum obedientiam & fidem

Duci & Reipublicæ Venetiarum insequente mense Octobri solemni sacramento despondent, inter cætera hæc quoque promiserunt: *Laudes vobis* Petro Ziani Duci *& vestris successoribus, in Archiepiscopatu, & Episcopatibus decantari faciemus quater in anno, in Nativitate Domini: in Pascha Resurrectionis: in festo S. Marci*, (cui nondum in Candiæ civitate Templum erectum fuerat) & in festo majoris Ecclesiæ Cretensis, Sancti Titi videlicet, cujus titulo Ecclesia ipsa nuncupabatur. Quid autem laudum nomine intelligatur, inferius dicendum erit, cum de Clero Latino sermonem habebimus. Antiquissimæ institutionis testimonium proferunt epistolæ a Senatu Veneto missæ Oratoribus suis in Curia Romana, seu potius Avenionensi, in qua urbe tunc morabatur Clemens V. Pontifex Maximus. In iis igitur epistolis hæc præ cæteris leguntur exarata.

„ In facto infrascripto & ipsius facti notitia Dominus Dux „ & Commune Venet. plurimum consolantur quod Sanctissimus Summus Pontifex & Romana Ecclesia cognitionem „ plenam habeant & veritatem, & cognitionem sciant, & „ culpent culpanda & laudent collaudanda, quod tale est, „ quoniam temporibus antecedentibus longe decursis Insule Cretensis Episcopatus, & Ecclesie, & earum possessiones „ bona & jura occupata fuerunt, & erant per Hereticos „ Schismaticos rebelles Fidei, & Venetiarum hostes contra „ quos civitas Venetiarum in favorem defensionem & augumentum Fidei, & reformationem sue quietis & status intendens viriliter insurrexit, & magnis impensis laboribus „ & expensis viriliter impugnando tandem ipsam insulam „ recuperavit, & omnes episcopatus & Ecclesias & earum „ possessiones & bona de hostium potestate in libertatem, „ & quietem reduxit. Tunc autem quia ex tanta hostium „ multitudine potenti non potuit radicitus extingui malitia, „ quin aliqui remanerent, contra quos necessaria erat defensio continua, que pertinebant ad defensionem terre tam „ Laycorum, quam Episcopatuum & Ecclesiarum & bonorum

rum

„ rum ipſarum provida deliberatione fuit proviſum & ſta-
„ tutum, ut militie CCXXX. in ipſa Inſula conſtituerentur,
„ per quarum milites habendos in illis defenderentur recupe-
„ rata, & Epiſcopatus & Eccleſie & bona earum conſerva-
„ rentur, & hoſtium malitia premeretur, & quia ad ho-
„ rum militum & defenſorum expenſas temporalia bona non
„ ſuperabant, nec continuare poterant ſine ſuffragio multo,
„ proviſum fuit providentibus & aſſentientibus etiam ipſis
„ Prelatis & Clericis quorum tutela & negotium agebatur,
„ quod de quolibet Epiſcopatu modo predicto ad fidem &
„ libertatem reducto poſſeſſiones darentur, & deputarentur,
„ & date fuerunt, & deputate certe poſſeſſiones ad ipſarum
„ eccleſiarum tam pium negotium tuendum & proſequen-
„ dum, que nec ſunt occupata per laycos, nec in eorum
„ negotiis, ſi recte conſpicitur, conſumitur, ſed in utilitati-
„ bus & negotiis Eccleſie veraciter applicatur, & tali ordi-
„ ne & proviſione neceſſaria fuit eadem Inſula, quantum
„ potuit ad fidem & ſtatum & cum utilitate eccleſiarum
„ reducta & conſervata, & quia eadem Inſula ſic eſt per
„ ſitus diſpoſita, quod non poſſet totaliter ab hoſtibus extur-
„ pari, quin munitiones & receptacula hoſtibus remanerent,
„ continua fuit, & eſt neceſſaria proviſio, & defenſio ſu-
„ pradicta, & ut ſolidius tam pia intentio Venetorum con-
„ foveretur, adeo jurisdictionem ipſius totius Inſulæ a Mar-
„ chionibus Montisferrati per acquiſitionem Imperii Roma-
„ nie factam per eos, & eis competentem, Commune Ve-
„ netiarum per pecuniam aquiſivit, & in iſto titulo in ip-
„ ſa jurisdictione conſiſtit.

„ Ad hec etiam quia, ut predictum eſt, in predicta In-
„ ſula ratione ſitus, & fortalitiarum non poſſet totaliter ra-
„ bies hoſtium extirpari ad conſervandum, in ipſa Inſula,
„ aquiſita, proviſum fuit, quod in eadem Inſula Civitas
„ conſtitueretur, que eſſet inimicorum confuſio, & conſer-
„ vatio queſitorum, & quia hec proviſio omnibus etiam
„ Prelatis & Clericis utilis & neceſſaria viſa fuit, que non

„ pote-

„ poterat ſine abundantibus ſumptibus conſumari, proviſum „ fuit, ut in edificatione murorum civitatis ejusdem, & eorum conſervatione per Laycos & Clericos in hoc, eo „ tempore ſponte & liberaliter pro ſua utilitate, & neceſſitate ſuccureretur per certum datium de poſſeſſionibus „ præſtandum in ipſo opere ponendum & conſumandum, „ quod non recipitur, nec conſumitur niſi ſolum in ipſorum murorum edificatione & conſervatione, que, ſi vere inſpiciatur, Epiſcopatuum, Clericorum, & Eccleſiarum, & ſuorum bonorum eſt defenſio, & tutella, & in „ negotiis Eccleſia conſumitur, nec pro aliis exhibetur.

„ Ad hoc etiam quia circa predicta apparuerunt aliqui „ Clerici conquerentes, & in Romana Curia pro tempore decurſu querimonias poſuerunt ..... ſic veritas & Juſtitia ab „ omni culpa Civitatem Venetiarum defendit, quoniam pro „ tempore modo ultimo inſurgentibus predictis hoſtibus contra Venetos, & ſtatum & quietem eorum & Clericorum, „ & Epiſcopatuum & Eccleſiarum, & Venetis viriliter defendentibus duravit ipſa guerra decem octo annis & ultra, in qua multi homines de Venetiis ceciderunt, & „ tandem per eventum caſus fortuiti Januenſes Venetos ſuperaverunt in mari, & propter temporis conditionem ipſi „ Veneti cum predictis hoſtibus pacta tranſitoria inierunt, „ in quibus quantum fecerunt pro ſua utilitate, tantum fecerunt pro utilitate Eccleſiarum, & quod eo modo, & „ fructu Eccleſiarum actum fuit, in pactis eisdem quod darentur trecenta quinquaginta yperpera certis Epiſcopatibus de hiis, qui nihil habuerant, nec habere potuiſſent, „ usque ad quinquennium per hoſtes eosdem ipſis volentibus illa recipere, que poſtea certi ex illis ſponte & quiete vicibus aliquibus receperunt, & extra iſtam formam, „ & ſine aliquo onere remanſerunt Epiſcopatus undecim per „ pacta eadem, & ſi Veneti potuiſſent omnes ſine onere „ facere remanere libentius feciſſent, ſed fecerunt quod potuerunt ſemper ad Eccleſiarum conſervationem, augumen-

„ tum,

„ tum, & commodum intendentes. In quibus casibus pre-
„ dictis & singulis Sacrosancta Romana Ecclesia, quæ cun-
„ cta recte disponit nihil habet concipere, nec credere debet,
„ quod per Dominum Ducem, Commune Venetiarum, &
„ Civitatem Venetiarum aliquid sit actum, unde Commu-
„ ni Venetiarum culpa possit imponi, sed de fide, & au-
„ gumento Clericorum & Ecclesiarum habet Commune Ve-
„ netiarum, & homines dignis operibus habent, & debent
„ per Sanctam Romanam Ecclesiam merito commendari.

Ecclesiasticas Cretæ res alto pertransierunt silentio Historici omnes, qui de Venetorum in ea Insula gestis pertractarunt, ipseque Andreas Dandulus, qui in laudatissimo Chronico *multarum Ecclesiarum institutiones, & Cœnobiorum plurimorum fundationes* (ut testatur in aurea sua epistola mihi elementissime missa Benedictus Papa XIV.) recensuit, sacras hujus Insulæ res jejune omnino percurrit. Eapropter cum & ipsa quoque desint documenta, series Archiepiscoporum, & Episcoporum, quos agnoscere in maxima rerum obscuritate licuit, ad singulas Ecclesias, quoad fieri potuit, chronologico ordine proferam a Candiensi seu Candacensi Ecclesia incipiendo, quam veluti matrem reliquæ venerabantur.

Verum antequam ad illustrandum Archiepiscoporum Elenchum progrediar, non abs re erit, ut quemadmodum de Clero & sacris ædibus Græcorum nonnulla superius protuli, ita hic quoque aliqua etsi non gravis admodum momenti ad Templa & Clerum Latinorum spectantia exhibeam, de quibus aliquid vel leviter attigerunt Neoterici in explanationibus ad tabulas Geographicas, & Martinierus in Dictionario Geographico. Initium itaque facio a Primiceriali Basilica, quam in civitate Candiæ milites Coloniæ Venetæ in Cretam deductæ Sanctissimo patriæ suæ Protectori Marco Evangelistæ extrui decreverunt anno 1240. Ut autem Basilica ipsa magnifico opere in proprio ipsorum fundo erigenda Ecclesiasticis etiam decoraretur privilegiis, fundum ipsum *Romanæ Ecclesiæ* obtulerunt, *ut in jus & proprietatem Apostolicæ Sedis* reci-

reciperetur. Ea, qua Venetos prosequebatur, humanitate militum vota excepit Gregorius Papa IX. *locumque ipsum & dictam Ecclesiam ad Romanam Ecclesiam perpetuis temporibus pertinere* decrevit, statuto *unius yperperi* censu Cameræ Apostolicæ *in festo dicti Evangelistæ singulis annis* exsolvendo. Hoc suæ voluntatis decretum ipsis militibus Cretensibus per Apostolicas litteras anno 1239. die V. Julii significavit Gregorius Pontifex, eademque die Episcopo Hierapetrensi per Apostolica scripta mandavit, *quatenus* Pontificia *authoritate primarium lapidem eisdem militibus concedere non differret*. Utrumque diploma in publicam formam deinde redigi curavit Fr. Angelus Maltraverso Joannis Quirini in Sede Cretensi Metropolitica successor.

Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei Dilectis Filiis Militibus Cretensibus salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Cum sicut ex parte Nobilis viri Ducis Venetiarum & „ nobis vestra extitit intimatum, vos quandam Ecclesiam „ in fundo proprio ad honorem Dei & Beati Marci Evan„ geliste in civitate que dicitur Candida sita in Insula Cre„ tense extruere intendatis, & fundum ipsum Romane Ec„ clesie dixeritis offerendum. Nos ipsius Nobilis, & vestris „ precibus inclinati locum ipsum in jus, & proprietatem „ Apostolice Sedis recepimus, & dictam Ecclesiam ad Ro„ manam Ecclesiam perpetuis temporibus decernimus per„ tinere. Ad judicium autem hujusmodi percepte a Sede „ Apostolica libertatis eadem Ecclesia censum unius yper„ peri camere nostre in festo dicti Evangeliste singulis annis „ exolvet. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc pagi„ nam nostre assumptionis infringere, vel ei auso temera„ rio contraire. Si quis autem hoc atemptare presumpserit „ indignationem omnipotentis Dei, & Beatorum Petri & „ Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

„ Datum Laterani III. Nonas Julii Pontificatus nostri „ anno XIII.

Ego

„ Ego Jacobus Sanctorum Apostolorum Presbyter & Notarius hoc exemplum sumptum ex autentico D. Gregorii Papæ ejus bulla cum filo serico roborato scripsi & exemplavi & de mandato pariter & autoritate Dominorum Angeli Divina miseratione Archiepiscopi & egregii D. Angeli Mauroceni Ducis Cretensis & Comitis Arbensis & sui Consiliarii ab eis rogatus in publicam formam redegi nihil addens vel minuens quod sententiam mutet Anno Domini MCCLV. Mensis Aprilis Indictione tercia decima.

Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei Venerabili Fratri Episcopo Gerapetrensi salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Cum sicut nobis ex parte nobilis viri Ducis Venetiarum & dilectorum filiorum militum Cretensium nobis extitit intimatum hiidem milites quamdam Ecclesiam in fundo proprio ad honorem Dei & Beati Marci Evangeliste in civitate, que dicitur Candida sita in Insula Cretense intendant construere, ac fundum ipsum Romane Ecclesie duxerint offerendum. Nos ipsius Ducis, & eorumdem militum precibus inclinati locum ipsum in jus, & proprietatem Apostolice Sedis recepimus, & dictam Ecclesiam ad Romanam Ecclesiam perpetuis temporibus decernimus pertinere. Quo circa Fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus quatenus authoritate nostra primarium lapidem eisdem concedere non postponas.

„ Datum Laterani III. Nonas Julii Pontificatus nostri „ anno XIII.

In hac deinde S. Marci Ecclesia Primicerius, qui ex Cretensium Nobilium ordine assumeretur, institutus fuit, ut sicuti in sæculari regimine statutum fuerat, ita & in ecclesiasticis rebus civitas Candiæ, quæ Metropolis Regni & Insulæ caput erat, Urbi Venetiarum, cui suberat, in omnibus assimilaretur. Publico autem Decreto statutum fuit, ut

vacante aliquando Primicerii dignitate, novus Primicerius, qui cedenti vel decedenti succederet per Ducem Cretæ ex Nobilium, ut diximus, ordine excitaretur. Pauca quidem ex documentorum inopia nobis supersunt nomina eorum, qui Primicerii munus in Cretensi Sancti Marci Ecclesia obtinuerunt; eorumque primus, qui nobis innotescat, est Nicolaus Baroccius, cui universæ carnis viam ingresso suffectus fuit Jacobus Zeno filius *Blaxii Zeno Duchæ Cretensis*. Pro ejus electione authoritate Summi Pontificis confirmanda epistolas miserat Senatus ad Curiam Romanam seu Avenionensem; *& cum præsentatio facta* Joanni Papæ XXI. *signata fuisset*, ipse Pontifex e vivis excessit, quapropter Senatus Philippo Belegno, Joanni Quirino, Nicolao de Priolis & Marco Justiniano Oratoribus suis ad Benedictum XII. missis per epistolas datas die IX. Februarii anno MCCCXXXIV. more Veneto, scilicet æræ vulgaris 1335. imperavit, ut de confirmatione expedienda apud Pontificem ageret. Hoc est fragmentum epistolæ, quod ad Jacobum Zeno electum Candiæ Primicerium spectat.

„ Insuper expeditis negotiis nostri Communis exponatis „ Domino Pape: questio, nominatio, & presentatio Primi- „ cerii seu Capellani Ecclesie Sancti Marci de Candida spe- „ ctat & pertinet ad Duchas nostros Cretenses a sui fun- „ datione, & in possessione juris presentandi sunt & fue- „ runt pacifice nunc & per tempora retroacta, cujus Pri- „ micerii institutio, seu investitio ad Dominum Summum „ Pontificem & Sedem Apostolicam dinoscitur pertinere, „ per quod vacante ipsa Ecclesia Sancti Marci Primicerio „ seu Capellano per mortem Venerabilis viri Nicolai Baro- „ ci tunc ipsius Ecclesie Primicerii sive Capellani Nobilis „ Vir Blaxius Zeno Ducha Cretensis authoritate & nomine „ dicti Ducatus Cretensis presentavit, & nominavit Jacobum „ Zeno filium suum Clericum Castellane Diecesis Primicerium „ seu Capellanum dicte Ecclesiæ Sancti Marci vacantis. Et „ cum presentatio facta fuerit Sanctissimo Domino Pape pre-

decess-

„ deceſſori ſuo, & ſignata fuerit petitio, ſupplicabitis Sue
„ Sanctitati quatenus dignetur de ſolita benignitate Sue San-
„ ctitatis ipſum negotium mandare favorabiliter expediri,
„ & litteras Apoſtolicas de confirmatione ipſius Primicerii
„ exhiberi.

A Procuratoribus Jacobi Zeni Primicerii electi, qui necdum ſuæ dignitatis confirmationem acceperat, petiit Archiepiſcopus Cretenſis, ut certam pecuniæ ſummam pro bello ſacro authoritate Summi Pontificis indicto exſolveret, quod cum reſciviſſet Senatus, Archiepiſcopo per epiſtolas die XVI. Julii anno MCCCXXXIV. datas ſignificavit, Primicerium Cretenſem ad hujuſmodi ſolutionem minime teneri, *cum id quod tenet*, *& gaudet* ſit *de jure & Dominio* Venetæ Reipublicæ eidem Primicerio conceſſum ad publicæ beneplacitum voluntatis. Hæ ſunt publicæ epiſtolæ Archiepiſcopo miſſæ.

„ Per litteras Viri Nobilis Petri Zeno (*hic Blaſio ſucceſ-*
„ *ſerat in Inſulæ regimine*) Honor. Duche Cretenſis ejuſque
„ Conſiliariorum nobis innotuit, quod petebatis a Procura-
„ toribus Nob. Viri Jacobi Zeno Primicerii Eccleſie noſtre
„ Sancti Marci de Candida, ut ſolveret denarios pro facto
„ paſſagii, quod per Dominum Summum Pontificem exti-
„ tit ordinatum, ſed cum ipſa Eccleſia numquam in tali-
„ bus ſolutionibus fuerit aggravata, quia id quod tenet &
„ gaudet, eſt de jure & Dominio noſtri Communis conceſ-
„ ſum ſibi ad noſtre beneplacitum voluntatis. Itaque idem
„ Primicerius nihil poteſt de jure dare, quod ſuum eſſet,
„ Paternitatem veſtram attente rogamus quatenus vobis pla-
„ ceat in facto ipſius Eccleſie noſtre novitatem non face-
„ re, que non ſit facta temporibus retroactis, quam vobis
„ in omnibus commendamus, ut beneplacitis veſtris pro-
„ penſius teneamur.

„ Datum in noſtro Ducali Palatio die XVI. menſis Julii
„ anno MCCCXXXIV.

Suam diu Ecclesiam rexit Jacobus Zeno, quem ex hac vita transmigrasse die IV. Julii anno MCCCLXXII. novimus ex publicis documentis. Successorem Jacobo defuncto delegit Petrus Cornario *Ducha Cretensis*, qui electionem, & confirmationem Primicerii ad se *ex regalia consueta & consuetudine approbata* spectare asserens, *Philippum Cornario in Clericatus Ordine constitutum filium Nobilis viri Joannis Cornario* Primicerium dictæ Ecclesiæ elegit & confirmavit. Quum autem & Consiliarii, qui Duci in regimine Insulæ assidebant *jurisdictionem habere in electione & confirmatione Primicerii* affirmarent, electionem a Duce promulgatam (ne suo juri officerent) se de *gratia speciali* confirmare & approbare dixerunt.

MCCCLXXII. Mense Julio die XXIII. Indict. X.

„ Cum vacante Ecclesia Sancti Marci de Candidà Pri-
„ micerio per mortem Dom. Jacobi Geno quondam Primi-
„ cerii, qui die quarto instantis mensis Julii de hoc secu-
„ lo transmigravit per Magnificum Dom. Petrum Cornario
„ honor. Ducham Crete electus & confirmatus fuit Primi-
„ cerius dicte Ecclesie Nobilis Vir Philippus Cornario in
„ Clericatus ordine constitutus filius Nobilis Viri Johannis
„ Cornario, & dicat ipse Dominus Ducha, quod electio,
„ & confirmatio dicti Primicerii spectat sibi soli ex regalia
„ consueta, & consuetudine approbata. Nos Baldus Quiri-
„ no, & Nicolaus Delphino consiliarii Crete. Dicimus nos
„ habere jurisdictionem in electione & confirmatione dicti
„ Primicerii vigore quarumdam litterarum Ducalium con-
„ tinentium libertatem concessam Duche & Consiliariis Cre-
„ te in providendo dicte Ecclesie de preposito seu plebano
„ & certo numero Canonicorum, ac etiam in dotando eam
„ beneficio competenti; & ideo confirmamus, & approba-
„ mus dictam electionem & confirmationem de gratia speciali.

Peculiari superius notavimus animadversione Ecclesiam Sancti Marci Cretensis ad alendos sacros ministros redditibus

ex

ex publica Reipublicæ liberalitate adauctam fuisse; ex alio quoque documento addiscimus in suppellectilem etiam ecclesiasticam ad ipsorum ministrorum usus suppeditandam, eandem Venetæ pietatis munificentiam impensas ex publici ærarii proventibus erogasse.

MCCCCXLII. Die XXIV. Maii.

„ Cum Ecclesia Beati Marci protectoris nostri Civitatis „ nostre Candide non habeat aliquod paramentum pro pro- „ cessionibus & aliis solemnitatibus fiendis, quod est cum „ maximo onere nostri Dominii.

„ Vadit pars quod mandetur authoritate hujus Consilii „ regimini nostro Crete, quod de primis denariis extrahen- „ dis de possessionibus Lembari venditis ad X.^m persolvere „ debeat illos denarios, qui illis mittentur ad solvendum „ per cambium, per Procuratores nostros Ecclesiæ Sancti „ Marci pro paramentis faciendis pro dicta Ecclesia. Et ex „ nunc captum sit, quod predicti Procuratores dare debeant „ modum ad facienda dicta paramenta, sicut illis videbitur „ pro honore Ecclesie Sancti Marci predicte, ac Dominii „ nostri, possendo expendere pro dictis paramentis id quod „ videbitur Dominio, & prefatis Procuratoribus.

Memorantur in publicis regestis Nicolaus Donato J.U.D. Bernardi filius Primicerius Cretensis, qui anno 1464. bis propositus fuit in Senatu ad Patriarchatum Venetum; Laurentius Georgio, qui anno 1550. die 20. Martii hominem exuit Venetiis in Claustro Regularium Sancti Stephani tumulatus. Et Marcus Renerius Delphini filius, qui Venetiis pariter degens anno ætatis suæ XXIII. lenta febre consumptus mortalitatem exuit anno 1617. die 24. Martii.

Ex Cretensibus autem regestis nomina supersunt Augustini Valerii Primicerii Cretensis ad annum 1629. & Hieronymi Gradonici pariter Cretæ Primicerii ad annum 1642.

Antequam vero ad alias Cleri sæcularis Ecclesias progrediamur,

diamur, pauca quædam de Regularibus Latini ritus afferre liceat, eorum Monasteria, quæ haud multa erant, enumerando; ea autem in Cretensi Regno pietas publica vel permisit, vel mandavit ædificari. Potior Cœnobiorum pars ad Fratres Minores spectat, quos Observantes vocant, ipsis enim assignata fuerunt etiam loca, quæ Minores Conventuales olim possidebant, antequam ex Insula anno 1445. discederent. In ipsa Regni Metropoli Candia civitate ex duobus Cœnobiis, in quibus degebant, unum Seraphico Patriarchæ Francisco dicatum erat, & Cœnobitarum numero (quinquaginta enim numerabantur) & ædificiorum magnificentia spectabile & augustum, cujus Ecclesia cæteras urbis & amplitudine, & decore longe superabat. Ex hujus Cœnobii septis Petrum Philargium Cretensem S. R. E. Cardinalem postea Alexandrum V. nuncupatum prodiisse tradunt, qui in Monasterio Villæ novæ Hierapetrensis Diœcesis Fratrum Minorum habitum assumpserat. In hujusce rei testimonium asservabantur Cretæ illustria hujus Pontificis dona Calix argenteus, duæque thiaræ gemmis ac margaritis pretiosæ ac spectabiles, annulus æneus inauratus, scilicet ille idem, quem Piscatoris vocant, Cruces duæ argenteæ circumductis ex auro ornamentis, utraque elaboratissimum opus, & quarum altera fragmentum vivificæ Crucis continebat.

Divite suppellectile affluebat Ecclesia, cujus ornatus, ut & singulas Cœnobii partes adeo accurate describit opusculi superius enuntiati author, ut haud immerito autumari possit, ejusdem alumnum fuisse.

Quanta veneratione Seraphicum Minoriticæ familiæ Patriarcham prosequerentur Cretenses, ii etiam, qui Græco ritui adhærebant, aperte arguitur ex Joannis XXIII. diplomate, qui anno 1414. concessit Græcis tam Religiosis, quam Sæcularibus Presbyteris, ut in festo Sancti Francisci Missam & alia Divina Officia in Candiensi ejusdem Sancti Ecclesia celebrare & peragere secundum eorum morem Apostolica authoritate permittente valerent.

Joan-

Joannes Episcopus Servus Servorum Dei ad perpetuam rei Memoriam.

„ Justis & honestis supplicum votis libenter annuimus il-
„ laque favoribus prosequimur opportunis. Sane petitio pro
„ parte dilectorum filiorum Ministri Provincialis, & Fra-
„ trum Domus Candidæ Ordinis Minorum Provinciæ Roma-
„ næ secundum morem dicti Ordinis, nobis nuper exhibita
„ continebat, quod Græci, ac quasi singuli de natione Græ-
„ ca illarum partium zelo devotionis accensi, quem ad Bea-
„ tum Franciscum gerere comprobantur, ad Ecclesiam do-
„ mus præfatæ in die festi ipsius Beati Francisci confluunt
„ in multitudine copiosa, & plerique ex eisdem Græcis tam
„ Religiosi, quam sæculares Presbyteri in eadem Ecclesia
„ Missam, ac alia Divina Officia cupiunt celebrare. Quare
„ pro parte dictorum Ministri & Fratrum fuit nobis humi-
„ liter supplicatum, ut super præmissis providere de beni-
„ gnitate Apostolica dignaremur.

„ Nos igitur qui Divinum cultum, nostris ubilibet ad-
„ augeri temporibus, intensis desideriis affectamus, hujus-
„ modi supplicationibus inclinati authoritate Apostolica te-
„ nore præsentium statuimus, & etiam ordinamus, quod
„ omnes & singuli ex præfatis Græcis, sive Religiosi Ordi-
„ nis cujuscumque, sive sæculares Presbyteri Missam & alia
„ Divina Officia secundum eorum morem, & consuetudi-
„ nem a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas in-
„ clusive diei & festi præfatorum possint, & valeant in præ-
„ fata Ecclesia celebrare, constitutionibus Apostolicis, & aliis
„ contrariis non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo om-
„ nino hominum liceat hanc &c.

„ Datum Bononiæ IV. Nonas Aprilis Pontificatus no-
„ stri anno IV. (qui anno æræ communis 1414.
„ alligatur).

Divo

Divo Joanni Baptistæ Præcursori sacrum erat alterum minoris molis Cœnobium a duodecim Fratribus, ut diximus, Minoritis de Observantia excultum, cujus quidem instituti alia undecim numerabantur in Insula Cretensi Monasteria, pleraque tamen Hospitia potius nuncupari debent, siquidem in eis tres vel quatuor ex ipsis Fratribus commorabantur. Hæc itaque sunt olim Observantium Minorum loca. In civitate Cydoniæ duo: unum Sancti Francisci, & alterum Sancti Salvatoris, in quorum primo viginti, in altero vero sex Fratres degebant. In civitate Rethimi tres: primum Sancti Francisci, in quo decem, alterum Sanctæ Barbaræ, in quo sex, tertium denique Sancti Athanasii, in quo tres Regulares commorabantur. In civitate Sethiæ duo Hospitia, Beatæ Mariæ Virginis, & Sanctæ Luciæ titulis nuncupata, quorum utrumque tres tantum Fratres habebat. In oppido Hierapetræ Hospitium tribus Religiosis assignatum, & in oppido Villæ novæ Cœnobium, quod sex Fratres continebat. In postremo hoc Villæ novæ Monasterio Seraphicæ Religioni (ut traditum est) nomen dedit Petrus Philargius Cardinalis, & postea Alexander V. qui in pago Candiensis ditionis ortum habuit. Apud Castrumnovum (Castelnovo) aliud Monasterium erat sub nuncupatione S. Mariæ Angelorum non longe a spelunca, quæ Labyrinthus creditur, & Fratres (erant ii decem numero) in eo degentes curam habebant animarum sub jurisdictione Candiensis Archiepiscopi: neque enim in Insula Cretæ præter Cathedrales Ecclesias aliæ habebantur Parœciales, quæ Latinis sacramenta ministrarent, eaquepropter Latini etiam Nobiles in pagis, atque oppidis aliquando commorantes cogebantur ad Regularium Ecclesias, ne Divinis officiis fraudarentur, accedere. Postremo non procul a Chissamo aliud Monasterium visebatur Sancti Gregorii de Valsamachia nuncupatum, quod in medio nemoris ad radices montium prope munitissimam turrim ædificatum speciem quamdam præseferebat & castri, & eremi. Ad eam turrim igneis balistis instructam confugiebant Fratres, si quando pyratæ

ratæ

ratæ Turcæ Insulam devastantes nemus ingrederentur. Ad laudes deinde Seraphicæ Religionis author libelli progreditur, ex quibus ipsius institutum professum fuisse autumamus, magnique asserit apud Græcos haberi Minoriticum Ordinem, tum ob vitæ austeritatem, tum quia ipsorum regulam cum Divi Basilii disciplina in multis convenire noscebant.

Ordo Prædicatorum in urbe Candia duo Cœnobia possidebat, Sancti Petri Martyris unum a XX. religiosis viris excultum, Sancti Pauli alterum de jurepatronatus Familiæ Dandulæ, quod cum initio sæculi XVII. ad ipsos pervenerit, (hoc asserit author sæpe citati libelli) illud esse puto, quod de jure olim erat Fratrum Servorum Beatæ Mariæ Virginis, ut videre est in Ecclesiis Venetis Illustratis Tom. II. pag. 8. & quidem cum in eo quatuor tantum Fratres commorarentur, Hospitium potius dixerim, quam Cœnobium. In Cydonia civitate eadem Sancti Dominici Religio Monasterium amplum habebat a XXV. & ultra fratribus excultum, & in civitate Rethimi Hospitium sub Sanctæ Mariæ Magdalenæ titulo, in quo vix tres viri ex eleemosinis alebantur.

Quoniam vero Monasterium S. Pauli de Candia olim a Fratribus Servorum excultum memoravimus, liceat in eo paulisper immorari, ut clarissimi Ordinis olim in eo degentis memoriæ hoc loco inter alios Religiosos cœtus recenseantur. Locum igitur, in quo Sancti Pauli Cœnobium fundatum fuit, obtulerant Beato Antonio de Viterbio Nobiles Viri Cretenses, unde initium fuit Provinciæ Græciæ, ut narrant Annales ejusdem Ordinis. Ad eam Provinciam de more visitandam electus fuit anno 1429. Fr. Paulus Cretensis, qui sacrum Religionis habitum in Veneto S. Mariæ Servorum Monasterio anno 1406. pridem assumpserat. Hic cum commissi sibi Officii munera absolvisset, in Italiam remeavit cum Demetrio Palæologo Meotide, & Isidoro Monacho Abbate S. Demetrii Oratoribus Imperatoris Græcorum, & Patriarchæ Constantinopolitani ad Basileense Concilium. Paulo ex Insula Cretæ in Italiam reverso suffectus fuit Petrus Pico-

li Venetus, qui Vicarius Ordinis in universa Græcia decessit initio anni 1440. seu potius anno 1439. ad finem vergente, ut innuere videntur Ephemerides Oeconomicæ Veneti S. Mariæ Servorum Monasterii, in quibus hæc leguntur ad diem 13. Aprilis anni 1440. *Recepi a Nobili Viro Domino Maphæo Donato ducatos XXIII. qui ducati fuerant de rebus venditis Fr. Petri Parvi, qui decessit in partibus, & in Insula Cretensi, sive in Candia....... per dictum Nobilem virum*, qui tunc erat Dux Candiæ libr. LXXVIIII. sol. XIX. Post hæc, circa ea tempora, quibus Turcarum Imperator adversus Venetam Rempublicam acre bellum moverat, Fratres Servorum Candiense S. Pauli Monasterium deseruerunt. Hinc Nobiles Danduli, de quorum jure erat Cœnobium, illud Marco Justo Episcopo Archadiensi concesserunt anno 1470. die 26. Martii, conditione tamen hac apposita, *quod si per totum mensem augusti proximi 1470. Fratres Servorum venerint, præfatus D. Episcopus teneatur cedere illud Monasterium Fratribus antedictis*. Collationis documentum relatum est in Eccl. Venetis Illustr. Tom. II. pag. 78. Quum autem Provinciam Græciæ Ord. Servorum administrandam suscepisset sub Vicarii Generalis titulo Frater Bartholomæus Venetus, omne studium contulit, ut Monasterium S. Pauli Cretensi suæ religioni restitueretur. Id obtinuisse Bartholomæum adjuvante inprimis Nicolao Dandulo Patritio Veneto innuunt patentes litteræ, quibus Antonius Alabantus totius Ordinis Servorum XXI. Generalis in Conventu Stratæ Majoris Bononiæ datis die IX. Augusti anno 1490. supralaudatum Nicolaum de Ordine & de Cretense Monasterio benemerentem ad participationem meritorum & orationum universi Ordinis admisit, ut videre est in Eccl. Ven. Illustr. Tom. II. pag. 79. Anno deinde 1526. Hieronymus de Luca Generalis *Fratrem Basilium Cilenium Venetum Priorem S. Pauli in Creta, atque suum Vicarium Generalem in tota Græcia & per Orientales partes constituit*. Enuntiatur in schedis Archivi Sanctæ Mariæ Servorum de Venetiis ad diem XXX. Octobris anni 1597. Frater Dionysius

nysius

nysius Striatico Bononiensis Prior Sancti Pauli de Candia, qui tamen videtur eo tempore Venetiis commoratus fuisse. Anno demum 1609. Sanctus Cucina Venetus Monasterii Sanctæ Mariæ Venetiarum alumnus ad Cretam Insulam universamque Græciam Vicarius Generalis mittitur, quo in munere Cretæ obiit ibidem in Sancti Pauli Monasterio tumulatus. Ex traditione invaluerat, uti habetur in Eccles. Ven. Illustr. Tom. II. pag. 110. Fratres Ordinis Servorum, usque ad lacrymandam Regni Cretensis invasionem in eo Cœnobio perseverasse, at cum in ms. fide quidem digno Monasterium S. Pauli de Candia a Fratribus S. Dominici habitatum legamus, nullaque in eo inveniatur Fratrum Servorum mentio, argui jure debet, Cœnobium illud a Fratribus Servorum vel inopia, vel alia quacumque de causa iterum derelictum ad Prædicatorum Ordinem transiisse.

Quinque in universa Cretensi Insula obvenerant Ordini Eremitarum S. Augustini loca, ex quibus Monasterium Sanctissimi Salvatoris titulo insignitum in urbe Candiæ, ornatissimum erat, quindecim fratres alens, alia vero hospitia dicebantur a paucis exculta viris, scilicet Sancti Georgii Venetici in ipsa urbe Candia, Beatæ Mariæ Virginis de Misericordia in urbe Cydonia, Sanctæ Mariæ in civitate Rethimi, & Sanctæ Catharinæ in Sethia civitate.

Antiquissimus etiam Fratrum Cruciferorum Ordo locum obtinuit in urbe Candiæ ab ipso ferme Venetæ Dominationis exordio, siquidem de redditibus sibi assignatis controversias habuisse anno 1372. novimus ex regestis Cancellariæ Ducalis Cretensis, in quibus hæc leguntur:

MCCCLXII. Mense Decembris die IX. Indict. XV.

„ Per Magnificum Dominum Franciscum Mauroceno ho-
„ norabilem Ducham Crete & Dominum Guisbertum Dan-
„ dulo Consiliarium, non existente cum eis in conscientia
„ Domino Donato Moro altero Consiliario, dictum est quod

„ queſtio, quam Frater Joannes de Offida Prior Monaſterii,
„ & Eccleſie Sancte Marie Cruciferorum de Burgo Candi-
„ de movet Commiſſariis ſeu heredibus ſer Marini Greco
„ qu. Danielis, petens, quod conceſſio facta Nob. Viro Da-
„ nieli Greco qu. Patri dicti Marini de terra ſeu Caſali de
„ Guve ſibi conceſſo perpetuo annulletur, nec debeat au-
„ diri niſi dictus Prior det fidejuſſionem dictis commiſſariis
„ de yperperis decem millibus pro reconventione, cum pre-
„ dicti de Cha Greco edificaverint ſuper territorio predi-
„ cto caſtrum unum, & domus, & caſale, & disboſcaverint
„ territoria dicti loci, que antea fuerunt ſalvatica & bo-
„ ſcoſa, que omnia facta fuerunt cum magnis expenſis eo-
„ rum in melioramento, & avanciamento dicti loci.

Multos in regeſtis Cancellariæ Cretenſis memoratos legimus hujus Monaſterii Fratres, & Curatores (œconomos vocant), ex quo arguitur non unum in eo Cœnobio degiſſe virum regulari inſtituto adſcriptum. Fluxu autem temporis ſeu ex imminutione reddituum, ſeu ex obſervantiæ relaxatione, quæ in Cruciferorum Ordinem irrepſerat, cultus Divinus adeo in eo Cœnobio imminutus fuit, ut anno 1501. Divina Officia per unum tantummodo ſæcularem Sacerdotem in Eccleſia peragerentur, redditus vero Venetias ad Priorem Cruciferorum annuatim mitterentur. Illaudabilem ſacri loci deſtitutionem, quam moleſte ferebant Pheudati Cretenſes, Senatui Veneto per Legatos ſuos Andream Mudaccio, & Benedictum Barbadico denunciarunt, ejus religionem obteſtantes, ut ad Nobilium Virginum refugium deſertas ædes in Religioſa Sanctimonialium Clauſtra permutari concederet. Æquas Oratorum preces libenti animo ſuſceperunt P. C. latoque Decreto commutandi Monaſterii facultatem a Summo Pontifice omni ſtudio impetrandam juſſerunt. Nec tamen e voto rem ceſſiſſe novimus, ſiquidem loci & reddituum poſſeſſio, in Cruciferorum jura usque ad extinctam eam Religionem permanſit.

Sed & Monachi Ciſtercienſes S. Thomæ Torcellani Monaſte-

nasterium quoddam Gereri nuncupatum in Insula Cretæ acceperunt anno 1217. ex publico Petri Ziani Ducis Ven. munere, cujus pietatem æmulatus successor ejus Jacobus Theupulo Monasterium aliud sub titulo S. Mariæ Varangorum eisdem Monachis dono dedit anno 1230. quarum donationum diplomata allata sunt in Eccl. Torcellanis Illustr. pag. 227. & 234. Possessiones domos & alia bona in Cretæ Insula posita olim ad Venetum S. Georgii Majoris Monasterium spectasse novimus ex Sancti Laurentii Justiniani Episcopi Castellani diplomate relato in Eccl. Ven. Illustr. Tom. VIII. pag. 267. nullum tamen Monasterium in eo Regno possedisse cognoscimus.

Ad hos regularium cœtus, qui in Cretensi Insula vel Monasteria, vel redditus possidebant, addi potest Societas Jesu, cujus filii ad eam vineam Apostolicis laboribus excolendam aliquo, licet brevi tempore, insudarunt. In Cretam igitur ignoto mihi anno appulsi Jesuitæ Ecclesiam Sanctæ Mariæ Formosæ, quæ de jure erat Patriarchalis Constantinopolitanæ mensæ, primum obtinuerunt, a qua deinde, urgente potissimum Primicerio (ut ab onere alendi Capellani levaretur) ad Basilicam Sancti Marci transierunt, ibique in Primicerii ædibus degentes, puerosque liberalibus disciplinis, & Christianæ pietatis rudimentis instituentes ex piorum eleemosinis arcte victitabant. Aliam deinde Ecclesiam Sancto Antonio sacram susceperunt, quæ post ipsorum ab Insula, & Veneto Dominio recessum, ad usum Hospitalis militaris una cum adjectis ædibus conversa fuit. Hanc Sancti Antonii Ecclesiam adjectasque ædes per Priorem administratas fuisse, non obscure arguimus ex Ducali commissione Venetis Legatis ad Benedictum Papam XII. missis facta anno 1333. in qua sic legitur: *Exponetis Summo Pontifici quomodo Dom. Cardinalis Maurocenus Patriarcha Constantinopolitanus decessit, qui habebat nepotem nomine Nicolaum Maurocenum Plebanum Sancti Angeli Castellanæ Diœcesis, & Priorem Sancti Anthonii de Creta personam utique laudabilem & circumspectam*,

ac

ac nobis & nostræ Communitati caram, ad cujus promotionem & honorem suis exigentibus meritis propensius invitamus, ... eo quod spes est firmiter tenenda quod per ejus promotionem ad dictam Ecclesiam Constantinopolitanam eadem Ecclesia poterit, Domino favente, a periculis & lesionibus ingruentibus ex Turchorum perfidia plurimum conservari.

Frequentia etiamsi essent in Cretensi Insula Regularium Latini ritus Monasteria, quia in ipsis præter Divina Officia etiam animarum cultus exercebatur, nihilominus paucissima erant Sacra loca, in quibus Sanctimoniales Latini ritus inclusæ Deo in perfecta disciplinæ observantia deservirent. Ex iis, quod cæteris & Choro Virginum & ædificiorum amplitudine præstabat, situm in Urbe Candiæ erat, in quo centum & amplius Moniales Seraphicum institutum profitentes numerabantur. Proxime secundum hoc recensendum venit Candiense Monasterium Divæ Catharinæ Virgini & Martyri sacrum, in quo licet *amplis possessionibus & electis introitibus dotato* degebant olim quinque tantummodo vel sex fœminæ habitum quidem Sancti Benedicti gestantes, sed moribus & disciplina non recte sanctissimo tanti Patris instituto respondentes. Pravam mulierum vivendi rationem & dilapidatos Monasterii redditus Senatui Veneto anno 1462. denuntiarunt Nobilium Pheudatorum nomine Marcus Mauro & Matthæus Mudaccio Legati Cretenses, qui publicam Religionem obtestati sunt, ut nonnullas e Venetis Claustris Virgines Cretam mitti curaret, quarum pietate & exemplo cæteræ ad rectam vivendi normam evocarentur, & religiosus locus numero & merito augeretur. Assensit Senatus, cujus responsum, uti & Legatorum preces exhibemus.

MCCCCLXII.

„ Cum sit per diversas occasiones, quod Vestri feudati „ sint reducti in tantam paupertatem, quod vix de istis „ suis entratibus possessionum vel feudorum suorum possint ducere

„ ducere vitam suam & eorum familiæ multiplicantur, & „ dicti nec habent modum nec viam maritari filias suas „ propter impotentiam eorum, propter quod inveterantur „ in domo cum magnis languoribus mentis & corporis, „ quia privati omnibus remediis etiam non possint habere „ refugium intercludendi eas in aliquo devoto Monasterio, „ sicut fit in aliis civitatibus dominationis Vestræ, & sit in „ hac nostra terra Candidæ quoddam magnificum Monaste- „ rium intitulatum Sancta Catterina Monialium Ordinis S. „ Benedicti dotatum amplis possessionibus & ellectis introi- „ tibus, quæ omnes (proh dolor) ingorgantur a quinque „ vel sex feminutiis Monialibus commorantibus in eodem „ Monasterio male morigeratis indoctis ignobilibus, & ma- „ le instructis ab aliquibus hominibus modicæ fidei & cari- „ tatis, & fit sanctum & pium ad laudem & gloriam Dei „ quod dictum Monasterium sit penitus reformandum, sup- „ plicamus Vestræ Illustris. Dominationi quatenus digne- „ tur sua solita clementia & prudentia perscrutare hanc „ devotam materiam & invenire modum vel remedium per „ viam sanctitatis Summi Pontificis, vel alicujus alterius di- „ gnissimi Prelati sufficientis auctoritatis vel per aliam dignam „ auctoritatem, quod deinde eligantur quatuor vel quinque „ Venerabiles dominæ Moniales laudabilis religionis & devo- „ tæ observantiæ instructæ & doctæ ac sufficientes ad regen- „ dum, & gubernandum dictum Monasterium & ad dan- „ dum bona exempla Sororibus suis Monialibus & ad divi- „ na officia celebrandum quibus per obedientiam imponа- „ tur, ut veniant huc ad regendum & gubernandum di- „ ctum Monasterium, & ad dandum bona exempla Soro- „ ribus suis Monialibus, & ad divina officia celebrandum „ & ad regendum Moniales ibidem commorantes, & con- „ servandum possessiones, & introitus ipsius Monasterii, quo- „ niam hoc sancto & cattolico principio crescet devotio „ Christianorum Latinorum, & Catholicorum & in eodem „ Monasterio, & in eo ponent suas attinentes, & parentes

ad

„ ad ſerviendum Deo, & frequentabitur hic magnus cul-
„ tus divinus de tempore in tempus, & etiam ſatisfiet ne-
„ ceſſitatibus occurrentibus, ut ſuperius dictum eſt, & pro-
„ ut per noſtros oratores fuit recordatum, & hoc petitur
„ de gratia ſpeciali.

„ Reſpondeatur: quod aloqui faciemus Reverendiſſimum
„ D. Patriarcham noſtrum ſuæque Rev. P. inſtantiſſime per-
„ ſuadere hortarique faciemus, ut requiſitioni ſuæ ſatisfiet,
„ de qua re detur etiam notitia Rever. D. Archiepiſcopo
„ Cretenſi, (erat is Hieronymus Lando) qui Monaſterium
„ ipſum gubernat, ut aſſentiat pro commoditate Monaſterii
„ ipſius & honore Dei.

Quæ deinde pro reformatione Monaſterii acta fuerint, me latet; veriſimile tamen eſt Pontificia authoritate mediante ad Prædicatorum Ordinem Moniales translatas fuiſſe, ſiquidem ſæculo XVI. dum Candia fatali Turcarum obſidione premeretur, octoginta circiter in eo degebant Religioſæ mulieres Deo ſub Divi Dominici vexillo militantes.

Aliud quoque in Candia Urbe ſitum erat fœminei ſexus Monaſterium Sancti Georgii de Burgo Candidæ nuncupatum, quod etſi reddituum tenuitate, & incolarum numero (erant enim vix quadraginta,) attamen ſevera regulæ Sancti Benedicti obſervantia, & mirabili morum ſanctimonia ſpectatiſſimum erat. De eo in regeſtis Cretenſibus mentio eſt, quod a Veneto Magiſtratu ipſi adjudicata fuerit S. Cyrilli Eccleſia a quodam Græco Sacerdote in Monaſterii fundo ædificata. Sententiam utpote ad elucidandas Cretenſes antiquitates maxime opportunam non abs re erit eruditorum curioſitati offerre.

MCCCLXXII. Menſe Januario. Die XXVII. Ind. XI.

„ Cum coram Magnifico Domino Franciſco Mauroceno
„ honorabile Duca Crete & ejus conſilio queſtio verteretur
„ inter Mariam Aymo & Paraſchi Armachu Sorores filias

con-

„ condam Papatis Michaelis Agapito dicti Agiasmachiti ex „ una parte petentes, & Sororem Agnetem Abbatissam Mo- „ sterii Monialium de Burgo Candide ex altera defenden- „ tem. Super eo videlicet quod suprascripte Sorores pro- „ ponebant dicentes, quod suprascriptus Papa Michael Aga- „ pito quondam pater earum hedificaverat suis expensis quam- „ dam Ecclesiam sub vocabulo beati Kirilli positam in bur- „ go Candide super quodam territorio sibi concesso in per- „ petuum per aliam Abbatissam & Moniales dicti Mona- „ sterii Sancti Georgii solvendo anno quolibet yperpera qua- „ tuor pro terratico ipsius, quam quidem Ecclesiam ipse „ tenuit, & possedit quamdiu vixit & post ejus obitum il- „ lam tenuerunt predicte Sorores tanquam persone descen- „ dentes ab ipso Papate Michaele & hec tenuta duraverat „ continuo per annos viginti octo vel circa, sed tempore „ regiminis Domini Petri Cornario olim Duche Crete sui- „ que Consilii de mandato Dominationis ipse Sorores fue- „ runt ejecte de tenuta dicte Ecclesie, & tunc suprascripta „ Abbatissa dicti Monasterii fuit posita in tenutam ipsius, „ salvo tamen jure omnium personarum, sicut contineba- „ tur in sententia inde lata. Unde suprascripte Sorores vi- „ gore dicte reservationis allegabant dicentes, quod predi- „ ctus Papas Michael quondam Pater earum fuit Villanus „ Communis & secundum ordines Curie bona omnia Vil- „ lanorum Communis devenire debebant post eorum obitum „ in filios & filias suas & ideo juxta formam dicti ordinis „ petebant sibi dari de predicta Ecclesia illam partem, que „ jure hereditario eas tangere poterat, & insuper dicebant „ se obtinuisse cartam dijudicatus pro duobus tertii Repro- „ misse Herini matris sue condam uxoris suprascripti Papa- „ tis Michaelis Agapito, per quam data fuit eis plena vir- „ tus tantum intromittendi de bonis dicti condam Papatis „ Michaelis, quantum sunt yperpera sexaginta sex & gros- „ si octo pro duobus tertiis suprascriptis & allegabant se ha- „ bere jus in dicta Ecclesia vigore dicti dijudicatus tanquam

„ in re ſpectante dicto Papati Michaeli, & ideo requirebant
„ illam debere vendi pro ſatisfactione dicte carte dijudica-
„ tus. Ad que ſupraſcripta Abbatiſſa reſpondebat dicens
„ dictam Eccleſiam non fuiſſe reedificatam ad expenſas pro-
„ prias antedicti Papatis Michaelis, ymo fuit conſtructa &
„ hedificata ad requiſitionem & inſtantiam convicinorum
„ habitantium in illa Contrata cum elemoſynis eorundem
„ & cum ſubventione Monialium dicti Monaſterii & fuit fun-
„ data ſuper territorio Monaſterii ſupradicti, in quo jam
„ fabricatus erat antea murus, qui eſt a facie boree cum alio
„ muro qui eſt a facie Ponentis, ita quod Moniales dicti Mo-
„ naſterii pro conſolatione ac devocione convicinorum, qui
„ antea non habebant ibi Eccleſiam, in qua poſſent audi-
„ re divina officia more greco conceſſerunt dictos muros &
„ terram vacuam pro dicta Eccleſia hedificanda, & tunc
„ de novo fabricatus fuit murus reſpiciens verſus Auſtrum
„ cum cuva & cohopertura, & ſic completa fuit dicta Ec-
„ cleſia facta cum helimoſinis convicinorum & Monialium
„ predictarum tamen dictus Papa Michael officiabat in ea
„ celebrando divina officia a tempore quo fuit hedificata,
„ quo usque vixit de licentia & conſenſu Monacharum di-
„ cti Mōnaſterii tenens illam ad affictum ad certum tem-
„ pus pro yperperis quatuor annuatim & percipiebat pro-
„ ventus ejus, ſed nullum jus proprietarium habuit in ea
„ unquam & per conſequens prefacte Sorores nullam juris-
„ dictionem habere poterant in eodem jure paterno & ma-
„ terno ſuperius allegatis, ſed dicta Eccleſia remanere de-
„ bebat pleno jure Monaſterio ſupradicto. Auditis & intel-
„ lectis juribus, allegationibus, & oppoſitionibus partium,
„ & examinatis teſtibus productis per ſupraſcriptam Abba-
„ tiſſam, per quos plene probatum fuit dictam Eccleſiam
„ fuiſſe hedificatam ad inſtantiam convicinorum cum helee-
„ moſynis, & ſubventionibus eorumdem ac etiam cum ſub-
„ ventione dictarum Monialium, viſis etiam teſtibus produ-
„ ctis per ſupraſcriptas Sorores, per quos nichil probave-
runt

„ runt in favorem sue partis cum etiam non appareat per
„ aliquod instrumentum seu testes factam fuisse suprascripto
„ Papati Michaeli concessionem aliquam ab ipsis Moniali-
„ bus de dicta Ecclesia perpetuo vel ad tempus & helemo-
„ syne date pro hedificatione Ecclesiarum non hominibus,
„ sed Deo, cui ipse Ecclesie dedicate sunt, offerantur &
„ habito respectu ad conditionem suprascripte carte dijudi-
„ catus, que fieri non poterat secundum ordines curie quo-
„ niam prohibitum est expresse uxoribus Villanorum Com-
„ munis relinquentium heredes facere cartas dijudicatuum
„ pro suis repromissis dictum est per suprascriptum Domi-
„ num Ducham & ejus consilium concorditer & sententia-
„ liter quod suprascripta Soror Agnes Abbatissa dicti Mo-
„ nasterii Monialium Sancti Georgii de Burgo Candide sit
„ & esse debeat absoluta a petitione quam suprascripte So-
„ rores sibi faciebant de predictis, imponentes eisdem So-
„ roribus perpetuum silentium in premissis & quod supra-
„ scripta carta dijudicatus facta contra ordines terre sit cas-
„ sa & annullata, & nullius valoris vel vigoris existat.

Quum autem & Quæstores Communis Venetiarum Ecclesiam prædictam Sancti Cyrilli in publica jura adduxissent, eo quia ipsius fundatores ex rusticorum numero tunc temporis mortui erant, quorum bona eorum devenire oportebat in jus communis; Ducha ejusque Consiliarii lato decreto sanxerunt, ut Ecclesia ipsa pleno jure ad Sancti Georgii sanctimoniales, earumque Monasterium pertineret, eo quia ædificata fuerat ad instantiam & ex eleemosinis convicinorum, ipsis etiam monialibus subsidia ad ædificationem erogantibus.

MCCCLXXII. Mense Januarii. Die XXVII. Indict. XI.

„ Dictum est per magnificum Dominum Franciscum Mau-
„ roceno honorabilem Ducham Crete & ejus Consilium con-
„ corditer & sententialiter quod Soror Agnes Abbatissa Mo-
„ nasterii S. Georgii de Burgo Candide sit, & esse debeat ab-

„ soluta a peticione, quam sibi faciebant Camerarios Com-
„ munis, petentes Ecclesiam S. Kirilli hedificatam super ter-
„ ritorio dicti Monasterii, dicentes ipsam Ecclesiam fuisse
„ fabricatam ad expensas proprias Papatis Michaelis Agapi-
„ to dicti Agiasmachiti, & Papatis Nicolai condam filii ejus,
„ qui ambo fuerunt villani Communis, & mortui sunt in
„ tali conditione quod bona eorum devenire debebant in
„ Commune. Cum per testes productos in Curia plene pro-
„ batum fuerit, quod dicta Ecclesia fuit fabricata ad in-
„ stantiam convicinorum habitantium in contrata dicti Mo-
„ nasterii cum heleemosynis eorumdem, & cum subventio-
„ nibus dictarum Monialium, taliter quod dicti Papates
„ nullum jus habuerunt in eadem & per consequens Com-
„ mune nullum jus habere debebat in ipsa Ecclesia.

Quoniam in supradictis sententiis mentio est Villanorum Communis, de quorum numero erant Michael & Nicolaus Agiasmachiti Papates, idest Sacerdotes, non abs re erit, pauca de servis in antiquissimo apud Cretenses usu afferre ex veterum scriptorum testimonio. Servis itaque seu mancipiis utebantur Cretenses non quidem ex externis gentibus, ut aliæ solent nationes vel pretio emptis, vel bello devictis, sed ipsos indigenas in prœliis abductos ad servitutem redigebant, ut notat Athenæus lib. VI. *Cretenses servos, quibus in civitate utebantur Chrysonetos vocabant; Amphamiotas vero, quibus in agro, indigenas quidem, sed bello in servitutem quia vero eos sorte abduxissent, etiam Clarotas.* Servos Cretensium rura colentes, quos Amphamiotas dicit Athenæus diverso nomine vocavit Aristoteles lib. II. Politic. cap. 8. cujus hæc sunt verba: *Habet vero institutio Cretica, quod respondeat Laconicæ. Nam his quidem agros colunt Helotes, Cretensibus vero Periæci.* Periæcos tamen ab Amphamiotis diversos notat loco citato Athenæus ex Sosicratis testimonio: *Sosicrates libro secundo rerum Creticarum, publicam servitutem, inquit, Cretenses Mnoiam vocant, privatam autem Amphamiotas: Periæcas vero subditos.* Utcumque de nomine

res

res sit, hoc compertum ex documentis habemus, ab indigenis servis Cretensium agros etiam eo tempore excultos fuisse, quo Veneta Respublica totius Insulæ possessionem iniit, cujus deinde Reipublicæ beneficio, ut inferius dicemus, Veneta Nobilium Colonia non agros solummodo, sed & servos, quos Villanos vocabant, in perpetuum phæudum accepit. Inter hos servos seu Villanos etiam superius enuntiati Michael & Nicolaus adnumerabantur, quorum infima conditio nihil apud Græcos obsistebat, quin ad suprema Sacerdotii officia assumerentur, licet personæ status in sua humilitate perseveraret. Hujus rei exemplum etiam apud Occidentales Latini ritus referunt Maurini Monachi in adnotationibus ad Glossarium Ducangii, ad litteram P; post enuntiatos Presbyteros Villanos, hæc addentes: *Illud vero observatu dignum videtur Presbyteros inter servos, & mancipia recensitos fuisse, ita ut in partitionem venirent, & a Dominis possent permutari. Antiquum ea de re extat exemplum apud Mabillon. lib. VI. diplom. Ch. 70. ex commutatione mancipiorum inter Theodradam Abbatissam Monast. S. M. Argentogil & Einhardum Abbatem anno 824. Dedit igitur præcenlentissima Theodrada Abbatissa de ratione S. Mariæ partibus Einhardi Abbatis homine aliquo nomine Gulfoco Presbytero*. His obiter & quasi arrepta occasione dictis ad Monasteria, revertamur.

Præter tria hæc quæ in Regni Metropoli fundata fuerant mulierum Latini ritus Monasteria, unum tantummodo in reliqua Insula visebatur fœminei sexus Cœnobium in Cydoniæ seu Caneæ civitate ædificatum, cujus Ecclesiæ Sancta Maria de Miraculis nuncupatæ deserviebant quinquaginta Moniales Ordinis Prædicatorum.

Talis in Regno Cretensi erat Regularis Cleri status, apud quem & frequentior habebatur Sacramentorum administratio, & defunctorum Latini ritus depositio; etenim præter Cathedrales Basilicas, nulla alia instituta fuerat apud Cretenses Parœcialis Ecclesia latini ritus, in qua cum animarum cura Officia Divina per sæculares Presbyteros peragerentur.

Cathe-

Cathedralis igitur, quæ & unica Parœcialis Latinorum in Candia civitate erat, Divi Titi nomine, & sacro capite decorabatur, apud quam antiqua æque ac magnifica Archiepiscoporum habitatio exurgebat, Venetorum expensis remotiori ævo ædificata. In ejus Clero, qui XL. numerum excedebat duodecim Canonici numerabantur, & quinque dignitates Decanus scilicet, Archidiaconus, Cantor, Præpositus, & Thesaurarius, quibus omnibus congrui redditus assignati fuerant. Per hujus Cleri Sacerdotes & sacramenta, & divini verbi pabulum Italico sermone Latinis ministrabatur, nec deerant, qui Græca etiam loquela apud Moniales evangelium explanarent tempore præsertim Quadragesimæ, ad quos propterea audiendos confluebat in ipsis Monialium Ecclesiis Latinarum mulierum multitudo frequens. Verumtamen quia Græco populo Latini numero longe inferiores videbantur, quamvis in Cathedrali Templo officia omnia Divina Romano ritu celebrarentur, attamen ex Pontificio indulto concessum fuit, ut tam mobilium, quam immobilium festivitatum solemnia simul cum Græcis, qui Kalendarii Romani emendationem non exceperant, agi possent. Hinc intelligere pronum est, sacras annuas celebritates pompa supra quam dici potest, solemni fuisse peractas. Scilicet ad earum decus augendum conveniebant una Græcus & Latinus Clerus præcedente in omnibus Latino, tum frequens indigenarum & exterorum multitudo accedebat. Spectabatur id maxime feria sexta Parasceves, cum Archiepiscopus in solemni supplicatione Sacram Synaxim deferebat comitantibus utriusque ritus Clero, & Laicis sodalitatibus, nec non Magistratibus ex utroque ordine militari ac civili; quorum omnium modestia, pietas, ac religio in totius urbis oculis versabatur. Ab hac sacra ceremonia, quæ Cathedralis Ecclesiæ propria erat, sese transferebant Græci ad primarium sui ritus Templum, quod diximus, Sanctam Mariam Angelorum vocatum fuisse. Ibi novam magnificentissimam supplicationem instaurabant, in qua efferebatur imago Crucifixum Dominum

num defunctum & jacentem exhibens in feretro posita, ad cujus imaginis pectus Eucharistia in fermentato confecta, & aureo calice inclusa visebatur. Procedebat supplicatio ad usque Templum Sancti Titi, ubi obvii occurrebant Archiepiscopus & Veneti Magistratus, & Latini Patritii quamplurimi, qui cereas faces manu deferentes pompæ comitatum augebant, tum omnes simul ad Sanctam Mariam Angelorum, unde fuerat ductum supplicationis initium, revertebantur. Sed quoniam solemnitates commemoravi, quibus uterque Cretæ Clerus intererat, opportunum hic erit celebritates describere, quæ Laudes seu *Laudo* peculiari nuncupatione dicebantur. Id genus solemnitatis, cujus typum aliquem Sacra Concilia exhibent, ortum habuit in ipsis exordiis Veneti Dominii in ea Insula. Siquidem Petrus Ziani Dux quando Venetæ Coloniæ bona publica Regni Cretensis concessit, publice indixit: *Laudes nobis & successoribus nostris in Archiepiscopatu & Episcopatibus decantari facietis quater in anno: In Nativitate Domini, in Pascha Resurrectionis, in Festo S. Marci, & in festo Majoris Ecclesiæ Cretensis*. Hoc autem se præstituros Patritii illi solemniter deinde promiserunt: *Laudes vobis & vestris successoribus in Archiepiscopatu & Episcopatibus decantari faciemus quater in anno in Nativitate Domini, in Pascha Resurrectionis, in Festo S. Marci, & in Festo Majoris Ecclesiæ Cretensis*. Porro laudes istæ tum Romano Pontifici, & Latino Cretæ Archiepiscopo, tum Ducibus Veneto, & Cretensi persolvebantur. Utrumque genus paucis describam.

Ter in anno nimirum diebus festis Epiphaniæ, Omnium Sanctorum, & Divi Titi Titularis conveniebant ad primas Vesperas & postridie ad solemne sacrum in ipsa Cathedrali Ecclesia Magistratus omnes, & ingens Nobilium & Popularium multitudo. Aderat Archiepiscopus Pontificali indumento conspicuus, atque spectabilis, quem hinc inde stipabant Græcus & Latinus Clerus, & Ordinum Religiosorum Præsules. Archidiaconus cum duobus Cantoribus manu can-

delam

delam geſtans ad Archiepiſcopum accedebat, quo aſſurgente mitramque deponente Cantores incipiebant: *Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat:* Eadem verba Chorus iterabat: Rurſus Cantores: *Sanctiſſimo ac Beatiſſimo in Chriſto Patri ac Domino noſtro Domino N. Divina Providentia Papæ N. Sanctæ & Univerſalis Eccleſiæ Summo Pontifici Salus honor vita triumphus & victoria cum gloria ſempiterna*: quod idem Chorus repetebat. Cantores deinde proſequebantur: *Sancte Petre:* eiſque Chorus reſpondebat: *Tu nos adjuva*. Hac laude exequuta Archiepiſcopus capite mitra cooperto ſedebat; tum Cantores poſt Antiphonam: *Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat:* etiam a Choro repetitam, Archiepiſcopo laudes canebant: *Illuſtriſſimo & Reverendiſſimo in Chriſto Patri ac Domino noſtro Domino NN. Dei & Apoſtolicæ Sedis gratia Archiepiſcopo totius Regni Cretæ digniſſimo Salus honor vita cum gloria ſempiterna:* quæ pariter verba repetens Chorus canebat. Poſtea Cantores: *Sancte Tite*, deinde Chorus: *Tu nos adjuva*. Eundem ritum Græci ſervabant, qui ad Romani Pontificis nomen reverenter caput inclinabant. Poſt haſce laudes ad oſculum manus Archiepiſcopi aſcendebant in primis Canonici, & Clerus Latinus, tum Ordinum Religioſorum Superiores, & loco omnium ultimo Græcorum Clerus præcedente Protopapa videlicet eorum Archipresbytero, cui ex antiquo privilegio Archiepiſcopus his ſolemnibus diebus reſtitutionem exulis in patriam, aut aliquid tale juxta conſuetudinem indulgebat. Hæc eadem Laudum ſolemnis ceremonia in aliis Eccleſiis Regni Cathedralibus peragebatur; dummodo adeſſet Cleri ſufficiens copia. Ibidem Romani Pontificis & Archiepiſcopi laudibus Diœceſani etiam Epiſcopi laudes adjungebantur.

Nec ſuis quidem laudibus carebant in Epiſcopatuum Cathedralibus Duces Venetus & Cretenſis, quibus erant dies quatuor aſſignati Reſurrectio, & Nativitas Domini, tum Feſtum S. Marci, & S. Titi, quod ultimum in quartam diem Januarii incidit. Et hoc quidem ex antiquo inſtituto, atque ex diplo-

diplomate Petri Ziani Ducis, sed cum gravissima rebellio Venetæ Coloniæ in Regno Cretensi feliciter compressa fuisset die X. Maii, in eandem diem ex publico decreto traductæ fuerunt laudes, quæ Festo Sancti Titi fuerant alligatæ.

Ad hanc Laudum pro Duce utroque ceremoniam non accedebant nisi Clerus Sæcularis Græcus & Latinus, siquidem Religiosæ familiæ suos Præsides mittere non tenebantur. Ritus erat, idem qui supra, & variatio erat solum in titulis, & in Sanctorum invocatione: pro Veneto enim Duce canebatur *Illustrissimo & Serenissimo Principi & Domino &c.* deinde ad implorandam Sanctorum protectionem dicebatur: *Sancte Marce*: *Tu nos adjuva*. At pro Cretensi *Ducha*: *Illustrissimo & Excellentissimo Domino &c.* ac deinde: *Sancte Tite: Tu nos adjuva:* Laudibus absolutis Græcus Protopapa petebat de more, & obtinebat vel exulantis reditum, vel non absimilem aliquam quampiam gratiam.

Porro sacrarum hujusmodi adprecationum, quæ in Cathedralibus Ecclesiis seu inter Missarum solemnia, seu inter alia Divina officia agebantur, invocata in auxilium Principum tum Ecclesiastici, tum Laici ordinis Sanctorum Tutelarium intercessione, hoc quod apud Cretenses in usu erat, nec unicum, nec primum fuit in ditione Venetorum exemplum; siquidem cum Petrus Urseolus hujus nominis II. Dux Venetiarum, parata adversus Sclavos navali expeditione, Dalmatiam sub Venetæ Reipublicæ Dominio excepisset, Veglensis & Arbensis Episcopi, qui *cum eorum civitatum Prioribus* fidem Veneto Duci observandam juraverant, *sacramentis insuper eisdem confirmaverunt*, se ipsius Ducis nomen *in Ecclesiis glorificaturos*. Hæc habemus ex Andreæ Danduli Chronico lib. IX. cap. I. par. XIX. *Veglensis & Arbensis Episcopi cum eorum civitatum Prioribus adfuerunt, & pari voto super sacra Evangelistarum dicta iterarunt, quod juxta illorum scire & posse deinceps Domini Petri Ducis fidem observare debuissent. Insuper Episcopi eisdem sacramentis confirmaverunt, quod feriatis diebus, quibus laudis pompam in Ecclesia depro-*

mere ſolebant, *iſtius Principis nomen poſt Imperatorum laudis præconiis glorificarent*. Quum autem feriatos dies, *legamus*, *quibus laudis pompa in Eccleſia* depromi, & Imperatoris nomen laudis *præconiis* glorificari ſolebat, manifeſto arguimus, adprecationum, ſeu acclamationum hujusmodi uſum antiquitus in univerſali Eccleſia viguiſſe, quod plurimis tum exterorum, tum Venetorum exemplis, & veterum ſcriptorum teſtimoniis fuſe probat eruditiſſimus Dufresnius in Gloſſario mediæ & infimæ latinitatis littera L ad vocem *Laudes etiam dictæ acclamationes publicæ*, ubi Litanias etiam affert ex codice ms. Eccleſiæ Arelatenſis, ſimilesque aſſerit aſſervari in alio pariter ms. codice Eccleſiæ Lemovicenſis. Litanias Aquilejenſes, in quibus fauſta Summo Pontifici, Imperatori, & aliis Principibus adprecantur, nuper vulgavit Clar. P. de Rubeis in Diſſertatione de ſacris Forojulienſibus ritibus cap. XXXI. ubi etiam Goldaſtum Tom. II. Rerum Alamannicarum, Sollerium in actis Sanctorum ad diem XVI. Julii, Ducangium & Dandulum citat de his Litaniis ſeu acclamationibus ſcribentes.

Quamvis itaque (ut ſuperius diximus) unica Cathedralis Baſilica in gregem Latinum Parochialia jura exerceret, non tamen aliæ deerant in Candienſi civitate Eccleſiæ ſeu ad familiarum nobilium commodum, ſeu ad Divini cultus augmentum ædificatæ. Earum præcipua ea erat, de qua egimus, Primicerialis Eccleſia, cui proxima erat altera Sancta Maria de Platea nuncupata, apud quam viſebantur Primiceriales ædes, quæ tamen, una cum iis quas afferemus, Oratorium potius & Sacellum appellari debet, quam Eccleſia. Sacella igitur Latino ritu exculta in civitate Candiæ hæc erant.

S. Antonii Eccleſia, Clericis Regularibus Societatis Jeſu olim conceſſa, quæ poſt ipſorum receſſum Hoſpitali Militum adnexa fuit.

S. Claræ Hoſpitalis de Pietate.

S. Sebaſtiani, ubi Sodalitium Nobilium erectum erat.

S. Ni-

S. Nicolai Sacellum publico Armamentario navali conjunctum.

S. Georgii e regione Cathedralis Ecclesiæ.

S. Mariæ de Hispania, apud quam residere solebat Abbas ex familia Trivisana assumptus.

S. Mariæ, Familiæ de Medio.

S. Mariæ, Familiæ Faletræ.

Sancti Spiritus, Familiæ Corneliæ.

S. Constantini, Familiæ Pascalicæ.

S. Bernardini, Familiæ Dandulæ.

S. Mariæ de Barocciis, ejusdem Familiæ Dandulæ.

S. Mariæ, Familiæ Fuscarenæ.

Spiritus Sancti, Familiæ Rasmini.

S. Barbaræ, Societatis Ballistariorum.

SS. Crucifixi a Sodalitio Verberatorum ædificatum.

S. Vincentii, in qua Sodalitium Mercatorum convocabatur.

SS. Nominis Dei ad Pistores spectans.

S. Rochi, Oratorium erectum anno 1592. in gratiarum actionem ob sedatam pestem.

S. Andreæ, de jure Canonicorum.

S. Venerandæ extra muros, ad quam Ecclesiam jugis populi erat frequentia.

S. Jacobi, jurisdictioni Episcopi Rethimensis subjecta.

S. Mariæ Formosæ Græco nomine *Eumorphi*. Sodalitium quod mensæ Patriarchali Constantinopolitanæ adnexum erat, de quo superius diximus, olim ibi degisse Sacerdotes Regulares Societatis Jesu. Quoniam vero Ecclesiæ Constantinopolitanæ mentionem egimus, non abs re erit ipsius redditus in Insula Cretensi positos singillatim enuntiare. Patriarchatui huic olim prædiviti, & nobilissimo, & deinde post recuperatam a Græcis Imperialem urbem ad extremam inopiam redacto, assignaverat publica religio nonnullos in Regno Cretæ redditus, qui tamen tantæ dignitatis decori impares videbantur. Quum autem Patriarchali Constantinopoleos titulo insignitus fuisset Bessarion Trapezuntius Cardinalis Nicænus

cænus Veneti nominis amicissimus, ære proprio rura quædam, Casalia nuncupata, hac illac per Cretensem Insulam emit, eaque ad Præsulum sibi succedentium patrimonium destinavit; hac tamen adjecta lege, ut sexdecim Presbyteros Græci ritus, sed Catholici dogmatis alere tenerentur, quorum cura esset Græcum indigenam rudimentis Orthodoxæ Religionis imbuere. Hi propterea ex instituto *Catholici* vulgo nuncupabantur, atque ex ipsorum numero deligebantur Archipresbyteri, seu, ut eos vocant, Protopapates in civitatibus Candiæ, Sithiæ, Rethimi, & Caneæ.

Porro redditus omnes, qui sive ex publica munificentia, sive ex Cardinalis Bessarionis pietate Patriarchatui Constantinopolitano, & Patriarchis pro tempore eo titulo insignitis destinati fuerant, ad annuos *ducatos sexcentos auri Venetos* ascendisse comperimus ex publico Locationis documento, quo Ægidius ex ordine Eremitarum Sancti Augustini S. R. E. Cardinalis & Patriarcha Constantinopolitanus cuidam Ludovico Casata Rhodiensi omnes redditus & proventus suæ Patriarchalis mensæ in Insula Cretensi positos locavit anno MDXXX. ut patet ex sequenti documento.

„ In Christi nomine Amen. Noverint universi & singu-
„ li presens publicum Instrumentum lecturi, seu legi au-
„ dituri. Quod anno dominice nativitatis millesimo quin-
„ gentesimo vigesimo octavo Indictione prima die Mercurii
„ undecimo mense Martii In mei Notarii & testium infra-
„ scriptorum presentia personaliter existens Reverendissimus
„ in Christo pater & Dominus D. Egidius miseratione di-
„ vina tit. S. Matthei Sancte Romane Ecclesie Presbyter
„ Cardinalis & Patriarcha Constantinopolitanus dignissimus
„ omnibus melioribus modo, via, jure, causa & forma qui-
„ bus melius potuit & potest de jure, cassando prius & re-
„ vocando omnes & quascunque alias concessiones & loca-
„ tiones factas per D. S. Reverendiss. usque modo quibus-
„ cunque aliis personis dedit concessit & locavit jure sim-
„ plicis locationis pro uno anno tantum qu: habeat incipe-

re

" re a die presentationis & intimationis hujusmodi instru-
" menti magnifico & glorioso Domino Ludovico Casata No-
" bili Rodiensi habitanti Candide Insule Cretensis licet ab-
" senti & hujusmodi locationem posteaquam ei fuerit presen-
" tata & intimata acceptare volenti omnes & singulos fru-
" ctus redditus & proventus ac emolumenta quecunque pre-
" fato Reverendissimo Domino Cardinali locatori ratione di-
" cte sue Sancte Sedis Patriarchalis debitas ac debita pro-
" venientes & provenientia & quibuscumque terris fundis
" prediis & possessionibus quomodocunque dicte Sedi spetan-
" tibus existentibus in dicta Insula Cretensi & territorio Can-
" dide pro quibus & ex quibus fructibus redditibus pro-
" ventibus & emolumentis dictus Dominus Ludovicus pro
" dicto anno teneatur, & debeat dare, solvere, & respon-
" dere integre prefato Reverendiss. Domino Locatori vel
" ejus legitimo nuncio ducatos sexcentos auri in auro Ve-
" netos boni auri, & justi ponderis seu tot ducatos illius
" qualitatis & estimationis prout judicatum & declaratum fue-
" rit per Magn. Dom. Rectores dicte civitatis Candide coram
" quibus pendet in presentiarum lis & controversia inter
" conductores dictorum prediorum terrarum possessionum at-
" que locorum & fundorum dicte Sedis Patriarchalis ex una
" & Dominos Procuratores seu agentes pro prefato Reve-
" rendiss. Domino Cardinali & Patriarcha ex alia: Utrum
" videlicet ipsi conductores teneantur solvere affictus suos
" in tot aureis Venetis, aut in tot ducatis currentibus: non
" computatis tamen in dictis sexcentis ducatis trecentis du-
" catis, qui singulo anno solvuntur, & solvi debent ex di-
" ctis introitibus illis sexdecim Sacerdotibus Calegeri nun-
" cupatis, qui inibi more catholico serviunt in divinis nec
" non deductis & satisfactis prius ex dictis ducatis sexcen-
" tis omnibus & singulis expensis impositionibus angariis
" oneribus & gravaminibus pro dicta Sede Patriarchali tam
" ordinariis, quam extraordinariis, tam impositis, quam
" imponendis quacumque auctoritate de quibus teneatur ipse

Do-

„ Dominus Ludovicus reddere juſtum & bonum computum
„ trasmittendo reſiduum, quod ſupererit Venetias ad manus
„ Spec. Domini Leonardi a Volta civis & mercatoris Vene-
„ tiarum per totum menſem Martii ex tunc immediate ſe-
„ quentem cum hoc pacto quod ſi hujusmodi reſiduum trans-
„ miſerit in tot mercibus & rebus quod cedat damnis expenſis
„ & periculis ipſius D. Ludovici ſi vero ex commiſſione & man-
„ dato preſati Rev. D. Patriarche miſerit in pecuniis quod
„ tunc cedat damnis periculis & expenſis ejusdem Rev. D. Pa-
„ triarche. Inſuper autem prelibatus Reverendiſs. D. Cardi-
„ nalis & Patriarcha dicte ſue Patriarchalis ſedis nomine re-
„ vocando prius & caſſando omnes Procuratores alios ſuos
„ hactenus quomodolibet per eum conſtitutos omnibus me-
„ lioribus modo via cauſa jure ac forma quibus melius po-
„ tuit, conſtituit, ordinavit, ac deputavit ſuos veros & le-
„ gitimos nuncios & procuratores Reverendiſſimum in Chri-
„ ſto patrem & Dominum D. Arſenium Dei & Apoſtolice
„ Sedis gratia Archiepiſcopum Monebaſten. & Ven. D. Fr.
„ Hieronymum Vicemanum Ordinis Eremitarum S. Augu-
„ ſtini Priorem Conventus S. Salvatoris ejusdem civitatis Can-
„ dide & ſupradictum Magnificum D. Ludovicum abſentem
„ tamquam preſentes omnes tres ſimul & conjunctim ſpe-
„ cialiter & expreſſe ad ipſius Reverendiſſimi D. Patriarche
„ & ejus Patriarchalis Sedis nomine renovandum & etiam
„ confirmandum quascunque locationes & conceſſiones factas
„ & fieri conſuetas per bis viginti novem annos terrarum
„ poſſeſſionum fundorum prediorum, & locorum nec non
„ ſalvis & intervenientibus honoribus & . . . . bus ſolitis &
„ ſolvi conſuetis pro hujusmodi renovationibus confirmatio-
„ nibus que quidem renovationes, & confirmationes locum
„ habeant cum primum dictus Reverendiſſimus Dominus
„ Cardinalis & Patriarcha ſuum in ſcriptis ſuperinde pre-
„ ſtiterit conſenſum, que quidem augmenta honores & mu-
„ nera ſint ejusdem Reverendiſs. Domini Patriarche & ejus
„ commodo & utilitati cedant & accreſcant, & Venetias,

cui

„ cui & pacto de quibus supra fit mentio transmitti debeant „ & generaliter omnia alia & singula dicendum gerendum „ exercendum faciendum, & procurandum que in hujusmo- „ di concessionum seu locationum renovationibus & seu con- „ firmationibus & circa illas necessaria fuerint & quomodo- „ libet opportuna & que ipsemet Reverendissimus Domin. „ Cardinalis & Patriarcha faceret & facere . . . . . presens „ esset, etiam si essent talia que mandatum requirent spe- „ cialius isto. Promittens insuper prelibatus Reverendissimus „ Dominus Cardinalis & Patriarcha mihi Notario publico „ infrascripto, ut persone publice & autentice solemniter „ stipulanti & recipienti, qui vice ac nomine suprascripti „ Magnifici Domini........ quatenus hujusmodi locationem „ acceptare voluerit, quam omnium & singulorum aliorum „ quorum interest intererit aut interesse poterit quomodo- „ libet in futurum se ratum gratum atque firmum perpe- „ tuo habiturum supradictam locationem, ac omnia & sin- „ gula que per dictos Dominos Procuratores & Nuncios suos „ simul & conjunctim actum dictum gestum & procuratum „ fuerit in premissis aut aliquo premissorum sub obligatio- „ ne omnium & singulorum bonorum presentium & futu- „ rorum. Acta fuerunt hec Padue in Monasterio Heremi- „ tarum, in quo ad presens dictus Reverendissimus Domi- „ nus Cardinalis moram trahit Presentibus ibidem Reveren- „ dissimo Domino Scipione Bongallo Abbate Fiani Nepesi- „ ne Dyocesis & Ven. Domino Fratre Gregorio de Floren- „ tia Ordinis Heremitarum Sancti Augustini in eodem Mo- „ nasterio commorantibus. Testibus ad predicta habitis spe- „ cialiter & rogatis currentibus anno indictione die & men- „ se quibus supra Pontificatus autem Sanctissimi in Christo „ Patris & D. N. D. Clementis divina Providentia Pape Se- „ ptimi anno quinto.

„ Ego Cathaneus Lippus Bellunensis quond. egregii Viri „ D. Antonii Lippi de Lippis civis & habitator Padue pu- „ blicus Imperiali auctoritate Notarius Judex ordinarius &

Epi-

„ Episcopalis Curie Paduane Scriba predictis omnibus inter-
„ fui & presens publicum instrumentum exinde manu pro-
„ pria confeci subscripsi & in hanc publicam formam re-
„ degi signoque meo solito signavi in fidem ac testimonium
„ premissorum rogatus & requisitus.

„ Paulus Bergasius juris utriusque doctor Dei & Apostoli-
„ ce Sedis gratia Episcopus Nimosiensis in Episcopatu & Dio-
„ cesi Paduana pro Reverendissimo Domino D. Cardinale Pi-
„ sano Ecclesie Paduane perpetuo administratore dignissimo
„ Locumtenens & Vicarius in spiritualibus generalis univer-
„ sis & singulis presentes inspecturis seu legi audituris fidem
„ indubiam facimus & attestamur qualiter suprascriptus s. Ca-
„ thaneus Lippus, qui de suprascripto locationis instrumen-
„ to rogatus fuit est Notarius publicus legalis & auctenticus
„ bone opinionis & fame ac publice in episcopali curia no-
„ stra notariatus officium exercens, cujus instrumentis & scri-
„ pturis plena inhibetur fides in judicio & extra in quorum
„ fidem &c. Dat. in Episcopali palatio die XVIIII. mense
„ Februarii MDXXX.

„ Gaspar Estellus Not. Episcopalis
„ Padue mandato subscripsi.

Casalium autem, quæ per hujusmodi instrumenta locabantur, expressa nomina proferimus ex vetustis schedis Familiæ Zenæ Nobilis Cretensis in Archivo Servorum B. M. V. Venetiarum asservatis, in quibus pariter redditus ipsorum Casalium non uno in loco notati leguntur.

Casalia Ligurtinum & Prineum annui redditus argenteorum (Veneti ducatos vocant) XXXVI.

Casalia Ruachani & Pandoglion annui redditus duc. CLX.

Casalia Sarò Turitum & Pluti ann. red. duc. CCCLXXXVIII.

Casalia Gagnes & Crassi ann. red. duc. LVIII.

Casalia Livadia, Cartenicò, Pacidi & Miceum an. red. duc, CCXXXVIII.

Casale Ethea an. red. ducat. LI.

Casale Lusida an. red. duc. LII.

Casa-

Casale Cicuri an. red. duc. XXXII.

Casale Choxari an. red. duc. IIII.

Casale S. Barbaræ in territorio Caneæ an. red. duc. CXXII.

Casale Ombros in eodem territorio, a quo Patriarchatus nullum percipiebat emolumentum.

Casalia Calogerico & S. Herini apud oppidum Bonifatii, quæ ut in emphiteosim concedi possent, indultum fuit anno 1545. Francisco Pisauro Patriarchæ Constantinopolitano, ut patet ex diplomate Apostolicæ Pœnitentiariæ, cujus fragmentum exhibemus.

„ Peregrinus Fabius J. U. D. Domini Pape Cappellanus
„ discretis viris S. Panthaleonis & S. Joannis Novi ac S. Au-
„ gustini Ecclesiarum Venetiarum Plebanis salutem in Do-
„ mino. Ex parte Ven. in Christo Pat. Dom. Francisci Pi-
„ sauro Dei Gratia Patriarche Constantinopolitani, & dilecti
„ etiam in Christo Petri Barbadico qu. Francisci nobis obla-
„ ta petitio continebat, quod alias idem Dom. Patriarcha
„ cupiens sue Patriarchalis mense, quam, ut premittitur,
„ obtinet, conditionem efficere meliorem, quendam locum &
„ Casale nuncupatum *Calogerico* situm sub ditione *Bonifa-*
„ *cii* & totum locum *S. Herini* situm in districtu *Bonifacii*
„ in Insula Crete de jure dicti Patriarchatus existentia, &
„ ad illum legitime spectantia &c. Datum Rome apud S.
„ Petrum sub sigillo offitii penitentiarie tertio Kal. Martii
„ Pontificatus Dom. Pauli Pape tertii anno XI.

Eadem deinde Casalia renovatis tabulis aliis, atque aliis statuto censu concesserunt successores Patriarchæ, videlicet Raynutius Farnesius S. R. E. tit. S. Angeli Presbyter Cardinalis Patriarcha C. P. anno 1550. Scipio Rebiba S. R. E. tit. S. Anastasiæ Presbyter Cardinalis Patriarcha Constantinopolitanus annis 1567. & 1573. Prosper Rebiba Scipionis Cardinalis ex Fratre Nepos Patriarcha C. P. Bonaventura Secusius Patriarcha C. P. annis 1604. & 1612. Ascanius Gesualdus Patriarcha C. P. anno 1630. & Fr. Franciscus Maria Machiavellus postea Card. Patriarcha C. P. anno 1642.

His omnibus, quæ Clerum Latinum sæcularem & regularem, tum proprias ejus Ecclesias poterant aliquo modo illustrare, expeditis, ad Præsules tandem venio.

ARCHIEPISCOPI CANDIENSES.

N primus recensetur Archiepiscopus Cretensis, quem suppresso nomine ad Concilium Lateranense Innocentius III. evocavit, datis litteris die 19. Aprilis anno 1213. Archiepiscopo huic vel ejus successori epistolas misit Honorius III. anno 1223. die 22. Novembris, quibus ipsi, non expresso tamen nomine, mandat, ut Abbati & Monachis Sancti Thomæ de Torcello, qui domos supra quasdam terras in *montana nigra* Diœcesis Cretensis ædificare cupiebant, *se benevolum* exhibeat *& benignum*, ut *se* ejus *favore assequutos gaudeant*, *quod intendunt*. Diploma legitur in Ecclesiis Torcellanis Illustr. ad Monasterium S. Thomæ de Torcello.

II. Joannes hujus nominis primus ex Patritia familia Quirina ad Archiepiscopalem Candiæ sedem, quo nescimus anno, assumptus fuit, a qua deinde abductus, ad Ferrariensem Episcopatum translatus fuit ex Innocentii VI. decreto, qui (ut refert Ughel. in Ferrariensibus) Joannem olim Archiepiscopum Cretensem, & electum Ferrariensis Ecclesiæ Episcopum Capitulo Ferrariensium Canonicorum per epistolas anno 1252. die 17. Julii datas enixe commendavit.

III. Fr. Angelus Maltraversus Venetus ex Ordine Prædicatorum Archiepiscopus Cretensis apostolica Gregorii IX. diplomata (ut vidimus) in publicas tabulas redigi jussit anno 1255. mense Aprilis. Eodem anno ad Ferrariensem Episcopatum translatum fuisse, asserunt Ughellius in Ferrariensibus Tom. II. Venetæ edit. col. 543. Cavallerius Tom. I. pag 30. & Fontana Theatr. Domin. par. I. pag. 192. Utcumque de hoc asserto Episcopatu res sit, in quo Fontana

na perperam asserit Angelum pluribus annis sedisse, si ad ipsum electus fuit, paucis deinde ab electione elapsis diebus ad Patriarchatum Gradensem ab Alexandro IV. promotus fuit. Scribit Fontana, & ex eo Bremondius in Bullario: *Apostolicis litteris Neapoli datis V. Kal. Junii*, nempe die 28. Maii, *Pontificatus anno primo*, *Christi MCCLV. Alexandrum IV. Capitulo Gradensi commendasse Fr. Angelum Patriarcham*. Plura de eo in Italia Sacra, in Patriar. Gradensibus, & in Eccles. Venetis Illustr. Tom. III. atque in Scriptoribus Dominicanis.

Notanda hoc loco veniunt ea quæ affert Marinus Sanuto in suo Chronico Tom. XXII. Rerum Italicarum col. 771. ubi affert documentum nuptiarum inter Constantiam filiam Michaelis Mauroceni, & Uladislaum Stephani Regis Serviæ filium in publicas tabulas redactum anno 1293. die 24. Augusti, ubi inter alia hæc leguntur: *Queste cose furono fatte in Venezia nel gran Palazzo del Signor Albertino Morosini*, (is Michaelis Pater erat, & Constantiæ Sponsæ avus) *al che furono testimonj Messer Brixa Vescovo di Trieste*, (Episcopum hunc in Tergestinis ignoravit Ughellus) *e Frate Jacopo di Roma dell' Ordine de Predicatori eletto Vescovo di Creta*, *e Ruggiero Morosini* &c. Neque tamen documenti hujus authoritate adducor, ut Jacobum hunc assertum Cretæ electum Episcopum Elencho Candiensium Archiepiscoporum inseram, tum quia ejusmodi argumentum in authore, qui multis noscitur scatere mendis in nominum, & chronicarum notarum assignatione, mihi minus grave est, tum quia titulus Episcopi ea tempestate incongruus erat Præsuli Metropolitæ, qui ab omnibus Archiepiscopus nuncupabatur. Ad hæc accedit, quod ex publicis actis habemus anno insequenti 1294. mense Aprilis Angelum Beaquam *electum & confirmatum Cretæ*, nullumque præterea reperi Episcopum Jacobum nomine ex Ordine Prædicatorum, qui per ea tempora ulli Cretensi Ecclesiæ præfuerit.

IV. Angelus Beaqua uti electus & confirmatus Cretæ seu

Cretensis memoratur ad diem VII. Aprilis anni MCCXCIV. in quodam consultationis documento ab Emmanuele de Yslanis publico Notario in Actorum codicem redacto, quod ad Lectoris eruditionem integrum, licet ad res Creticas minus pertinens, exhibemus. In eo autem præter Angelum Beaquam electum & confirmatum Cretæ seu Cretensem, qui primo loco ante Marcum Paradiso Ducalis Ecclesiæ Primicerium enuntiatur, etiam Raphael Paganus Archidiaconus Cretæ recensetur, qui cum supralaudato Angelo, & aliis prudentibus viris de quadam excommunicationis absolutione suum convocati protulerunt judicium.

„ In Christi nomine Amen. Anno a nativitate ejusdem „ millesimo ducentesimo nonagesimo quarto Indicione septi- „ ma die septimo intrante mense Aprilis. Convocatis pru- „ dentibus viris Dominis Angelo Beaqua electo & confir- „ mato Crete Marco Paradiso Primicerio S. Marci Venet. „ Fr. Florio Priore Predicatorum Fr. Francisco Le...... „ ejusdem Ordinis Fr. Federico Ordinis Predicatorum Ja- „ cobo Gausono Canonico Castellano utriusque juris docto- „ re & Raphaele Pagano Archidiacono Crete per egregium „ Virum Dominum Albertinum Maurocenum de Venetiis „ supra eo quod dictus Dominus Albertinus a predictis sa- „ pientibus querebatur videlicet cum in questione habita cum „ Monasterio & fratribus de Brondulo per quemdam Prio- „ rem de Strata fuerit vinculo excommunicationis innoda- „ tus & a dicta sententia excommunicationis absolutus fue- „ rit in articulo mortis per Ven. & religiosum Virum D. Fr. „ Bonifacium tunc Priorem dicti loci de Veneciis proposi- „ tis quibusdam per dictum Dom. Albertinum videlicet se „ absolutum a predicto fratre Bonifacio esse se etiam para- „ to extitisse & esse ad obediendum tam penitencie per eum- „ dem fratrem sibi commisse quam ad satisfaciendum ipsis „ predictis fratribus prout poterat & debebat quesivit a sa- „ pientibus suprascriptis num quid ex tali absolutione lici- „ tum esset eidem Ecclesiam intrare, & divina audire

offi-

„ officia ac se per eamdem absolucionem Ecclesie totaliter
„ restitutum. Qui sapientes omnes & singuli unanimiter ne-
„ mine discrepante ibidem habita plena deliberatione intra
„ se consuluerunt & dixerunt eidem Dom. Albertino quod
„ ipse absolutus erat a sententia excommunicationis predi-
„ cti Prioris de Strata & quod ipse licite Ecclesiam intra-
„ re poterat ac divinis officiis interesse racionibus suprascri-
„ ptis tum quia absolutus extitit a predicto Fr. Bonifacio
„ .... de quo testimonium perhibetur per Fr. .....
„ de Saviola ejusdem Ordinis Predicatorum qui cum eo-
„ dem fuit ad eum sociandum quando predictam absolutio-
„ nem eidem Albertino impertitus est tum quia paratus
„ extitit fuit & est satisfacere tam penitencie quam fra-
„ tribus suprascriptis prout de jure debuerit. Actum est
„ hoc Venet. in loco Fratrum Minorum de Vinea presen-
„ tibus Nob. Viris D. Marino Pascaligo Petro Bocasio Jo-
„ hanne & Michaele Gradonico Marino Lambardo Gastal-
„ dione Procuratorum Sancti Marci, Johanne Petro Cleri-
„ co dicti Domini Jacobi Gausoni & multis aliis.

„ Ego Emmanuel de Yslanis Imperiali auctoritate Nota-
„ rius predictis omnibus interfui & rogatus scripsi.

V. Leonardus I. Faletro Nobilis Venetus primum in patria Parœcialem S. Bartholomæi Ecclesiam administravit, cui dum præsideret, Bonifacius Papa VII. suis litteris jussit, ut Priorem & Fratres Congregationis S. Marci de Mantua, qui Monialium S. Mariæ de Virginibus Venetiarum curam agebant, & in eodem Conventu commorabantur, ita a præfato Monasterio amoveret, ut ex tunc ad illud nullatenus redire valerent. Apostolicum mandatum legitur Tom. IV. Ecclesiar. Venet. Illustrat. pag. 55. Prudentiæ laude insignis ab eodem Bonifacio VIII. ad thronum Patriarchalis Constantinopolitanæ Ecclesiæ assumptus fuit anno 1302. die ultima Martii, cujus electionis decretum affertur in annalibus a Raynaldo ad ipsum annum 1302. Quum autem Leonardus in ea urbe jam a Græcis recuperata sedere non pos-

ſet, ei ab ipſo Bonifacio Papa Eccleſia Cretenſis cum ipſius titulo & adminiſtratione committitur. In ea itaque Inſula reſidens Encyclicas Clementis V. epiſtolas accepit datas die 12. Auguſti anno 1307. quibus ad Concilium Viennæ in Galliis celebrandum vocabatur ſimul cum duobus Epiſcopis Patriarchatus Conſtantinopolitani ſuffraganeis, & cum Epiſcopo Arienſi ſeu Arianenſi ſuffraganeo Eccleſiæ Cretenſis, quæ *Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ* (ita in Clementis Papæ epiſtola) *per Sedem Apoſtolicam ad ipſius Sedis beneplacitum eſt unita*. Conſule Labbeum Tom. XI. Conciliorum par. 2. col. 1549. & Dufresnium p. 2. fol. 244.

VI. Fr. Alexander I. de S. Elpidio Ord. Eremitarum S. Auguſtini, vir doctiſſimus, creatus ſuæ Religionis Prior Generalis eidem per 13. annos laudatiſſime præfuit, quo tempore, ut teſtatur Thomas de Herrera in Alphab. Auguſt. varias Joannis XXII. ad varios Principes obivit legationes. Anno 1325. electus fuit Archiepiſcopus Cretenſis Eccleſiæ, a qua translatum fuiſſe ad Eccleſiam Amalphitanam, tradit ex notis mss. Hieronymi Roman. ſupralaudatus Herrera. Diſſentit in hoc Lequienius, qui ex continuata ſerie Antiſtitum Amalphitanorum ab Ughello allata manifeſto oſtendit, nullum pro Alexandro inveniri in ea poſſe locum.

VII. Alexander II. ex Hungaria Ordinis Prædicatorum, *variæ litteraturæ* vir Cretenſi Archiepiſcopatui a Joanne XXII. præficitur. Anno 1332. in vivis degentem enuntiant Regeſta Cancellariæ Ducalis Venetiarum, aguntque de eo Scriptores Dominicani.

VIII. Ægidius de Gallutiis Bononienſis Ordinis Prædicatorum, quem ex ſerie Epiſcoporum Torcellanorum expungendum probavi in Eccleſiis Torcellanis Illuſtrat. dum de Eccleſia Cathedrali agerem, fuit Archiepiſcopus Cretenſis, deceſſitque anno 1340. Bononiæ, ut refert ejus emortualis epigraphe ab Ughello allata.

Hic

Hic jacet Rev. Dominus
Fr. Ægidius de Gallutiis de Bononia
Ord. Fratrum Prædicatorum
Dei Gratia Archiepiscopus Cretensis
Qui obiit anno Domini MCCCXL.
Die VI. Decembris
Cujus anima requiescat in pace. Amen.

IX. Franciscus Michael Nobilis Venetus primo Archiepiscopatum Ravennatensem a Benedicto XII. obtinuit anno 1334. cujus administrationem suscepit anno insequenti 1335. post diem decimam Augusti, qua die adhuc in patria degens Indulgentias concessit Sodalitio Sanctæ Mariæ de Misericordia. Ex ea Ecclesia ad Cretensem traductus fuit, cui deinceps Apostolici Legati vices in partibus Romaniæ, & in Crucesignato exercitu contulit Clemens VI. anno 1345. datisque Avenione XV. Kal. Augusti epistolis ipsum & Christianæ classis Duces ex ea causa potissimum laudavit, quod æternæ remunerationis spe belli sacri negotium *intrepide* gererent, *&* *constanter*. In eo officio haud brevi tempore perduravit; siquidem, ut refert Raynaldus ad annum 1347. cum Soldanus Babyloniæ Armeniam *magno furore* invasisset, Clemens Pontifex de conservando Christiano Regno sollicitus Francisco Archiepiscopo Cretensi Apostolicæ Sedis Legato, & Præfecto classis in Turcas crucesignatæ mandavit, *ut ad retundendos Babyloniorum impetus, ac defendendos Armenos in Ciliciam vela explicarent*. Tradit Ughellus Tom. II. Italiæ Sacræ in Ravennatibus, Franciscum Michaelium translatum ad Cretense Archiepiscopatum, deinde etiam Patracensi nobilitatum fuisse. Autumat inde Lequienius, Franciscum nova translatione e Cretensi ad Patracensem Ecclesiam deductum fuisse, proindeque de suo addit, hoc accidisse anno 1349. eo quia Ursum Delphino reperit in Cretensi Sede eo anno

no collocatum, & Ughelli verba de Patracensi Archiepiscopatu Francisci Michaelis sic intelligenda esse, ut viro de Ecclesia ob legationes optime merito & Cretensibus infulis jam ornato, etiam Patracensis titulus ad opes & decus additus fuerit, qui deinde geminas Ecclesias cum vita dimisit anno 1349.

X. Ursus Delphinus Patritius Venetus, Rector primum Ecclesiæ S. Jacobi de Rivoalto, deinde Episcopus Justinopolitanus electus anno 1347. ex ea Sede ad Archiepiscopalem Cretæ elevatur anno 1349. Ad Patriarchatum Gradensem deinde promotum fuisse anno 1355. facilis asseruit Ughellus; siquidem Fortanerius Vassellus seu Vassallus Ordinis Minorum eo anno in Cathedra Gradensi sedebat, quam usque ad emortualem ejus annum 1361. occupavit, ut testatur Wadinghus in Annalibus Ordinis Minorum Tom. VIII. novæ Romanæ Editionis pag. 119. ubi ad annum 1356. Fortanerium Patriarcham Gradensem enuntiat num. XX. *In Flaminia hoc anno* (Christi 1356.) *Fortanerius Patriarcha Gradensis non impigre partes juvit Pontificias Ægidio cooperatus Legato*, ac deinde ejusdem citati Tomi pag. 150. ubi acta anni 1361. enarrare exorditur, hæc affert: *Hoc anno* (æræ vulgaris 1361.) *in quatuor temporibus decimo octavo Septembris Avenione Innocentius* (VI.) *Papa creavit Cardinales, atque inter hos Fratrem Fortanerium Vassellum Patriarcham Gradensem multis laboribus in Ecclesiæ obsequium, & Italiæ pacem perfunctum*. Subdit deinde Clarissimus Scriptor : *Avenionem proficiscens in itinere Patavii obiit, ibidem ad Divi Antonii sepultus*. Emendanda igitur ex illustri Minorita Historico erunt ea, quæ de translatione Ursi ad Gradensem Sedem prolata sunt, tum in Ughelli Italia sacra, tum in Venetis Ecclesiis Illustratis, & deleta anni 1355. chronica nota, reponendus ipsius loco erit annus 1361.

Pontificiam quoque Legationem & Smyrnæ civitatis regimen ex Apostolico delectu suscepit Ursus, at deinde Sancto Petro Thomæ tunc temporis Episcopo Coronensi ex Innocen-

nocentii VI. mandato utrumque munus resignavit, ut refert Raynaldus in Historiis Ecclesiasticis ad annum Christi 1359. & notant Acta Sanctorum Tom. II. Januarii pag. 991. & 992. Hæc Urso Archiepiscopo demandata legatio ansam dedit Lequienio, ut alium notaret in serie Archiepiscoporum Cretensium Ursum secundum, quem tamen unum & eundem esse cum Urso Delphino manifeste cognoscimus.

Quæ in Creta, Metropolitanam Ecclesiam administrante Urso Delphino, egerit Divus Petrus Thomas Coronensis Episcopus ex officio Apostolicæ Legationis, ut execrandam hæresim ibidem pullulantem extingueret, fuse refert Philippus Mazerius Cancellarius Cypri in vita ejusdem B. Petri Thomæ, quam refert Bollandus Tom. II. Januarii ad diem XXIX. ejusdem mensis, ex qua etiam Raynaldus retulit in annalibus ad superius enuntiatum annum 1359. num. 19. Tantus enim Apostolicæ ejus constantiæ fructus fuit, ut *exuta penitus ex animis hominum impia hæresi, & Insula lumine fidei collustrata, ex Creta profectus sit cum omnium amore, & singulari benevolentia laudibusque innumeris. Inter eundum autem*, addit Philippus e Mazeriis, *per aliquam Cretæ urbem nomine Canilam* (fortasse Caneam, quæ est Cydonia) iter habuit, ubi jussit effodi cadaver defuncti cujusdam hæretici, *cujus ossa jussit igne cremari*.

XI. S. Petrus Thomas ex Ordine Carmelitarum Episcopus Coronensis Apostolicus in Græcia, Cypro, Creta & aliis orientalibus oris Legatus Urso Delphino ad Patriarchalem Gradensem Sedem evecto suffectus fuit in Cretensi Archiepiscopatu ab Urbano V. cui ea innotuerant, quæ pridem in ipsa Cretensi Insula adversus hæreticam pravitatem egerat Sanctus Episcopus. Electionem ipsius Avenione factam ex mox laudato Philippo de Mazeriis gestorum Sancti Petri Thomæ accuratissimo scriptore collegit Raynaldus, & in ecclesiastica Historia attulit ad annum 1362. *Comitante Rege Cypri Avenionem revertitur, ubi esset Curia Papalis, invenitque Urbanum eo nomine V. qui recenter creatus fuisset Pontifex, cui de-*

claravit quemadmodum persuasisset Regi Cypri, ut bellum moveret pro recuperanda Jerosolyma, & sanctum ejusdem propositum. Hoc valde fuit cordi Papæ, & ille considerans rectam vivendi consuetudinem, & melius institutum D. Petri Thomæ, summosque sumptus, quos in legatione fecisset, Archiepiscopatum Cretensem ei contulit in sui status augumentum. Ipsum deinde adhibuit Pontifex, ut Italos Principes inita inter se pace ad evertendos Christianæ fidei hostes accenderet. Sanctissimi Præsulis labores ex summo suo fidei Christianæ zelo susceptos, & sancte prudenterque gesta recensuit, & concinnavit superius laudatus Philippus e Mazeriis Regii Scrynii in Cypro Præfectus & Cancellarius, ex cujus scriptis plurima hausit Raynaldus, & in Annalibus apte dispoluit. Dum itaque apud Italiæ Principes Christi & Catholicæ fidei causam agit Petrus, Cretenses Venetorum jugum excutere implorato Genuensium auxilio conabantur, at Urbanus V. Pontifex maximus, cui tunc temporis nihil magis cordi erat, quam ut conjuncta Christianorum arma ad conterendos Ecclesiæ & fidei hostes converteret, de pace inter Dominium Venetum & rebelles Cretenses concilianda mandatum dedit *Petro Archiepiscopo Cretensi*, in ipsius *circumspectione* confidens, *quod eosdem Candienses ad debitam concordiam, & obedientiam revocaret*. Æquum est credere, sanctum Episcopum nihil omisisse, quo pervicaces Cretensium animos ad obsequium flecteret; at in sua perfidia obdurati victricibus potius Venetorum armis se mactandos offerre, quam ad veniam vocantium voces audire maluerunt.

Post hæc cum Talayrandus Cardinalis & Episcopus Albanensis Apostolicæ Sedis in crucesignatorum castris Legatus extremum diem obiisset, Urbanus II. in ejus locum *Beatum Petrum Thomam belli sacri authorem ex Cretensi Archiepiscopo creatum Patriarcham Constantinopolitanum subrogavit, clarissimum doctrina, sanctitate, miraculis, gestisque apostolicis legationibus* inter alios Principes etiam *ad Venetos, ut pacis consilia ipsis suaderet. Tum* (ita ex Philippi scriptis Raynaldus

ad

ad annum 1364.) *Urbanus Papa cognoscens divinam in Petro Thoma virtutem elucere, ex sententia Cardinalium maximam post Papatum totius Ecclesiæ militantis dignitatem ei solemniter contulit, videlicet Patriarchatum Constantinopolitanum, præterea adjecit ei Coronæ & Nigropontis Ecclesias ad vitæ sustentationem, & insuper eum constituit recuperandæ terræ sanctæ Legatum.*

XII. Franciscus Quirinus Nobilis Venetus ex Plebano S. Mariæ Formosæ Venetiarum Episcopus Justinopolitanus electus anno 1349. in Cretensi Archiepiscopatu Sancto Petro Thomæ ad Constantinopolitanum Patriarchatum translato suffectus fuit. Translationem hanc peractam fuisse anno 1363. scribit Ughel. Tom. V. Italiæ Sacræ in Episcopis Justinopolitanis, quod correctione indiget; siquidem in apponenda chronica translationis nota mendum irrepsisse agnoscimus ex documento quodam ad calcem Venetæ Ughel. editionis apposito, quod Ecclesiam S. Matthæi de Pirano Justinopolitanæ Diœceseos consecratam ostendit a Francisco Quirino Justinopolitano Episcopo die Martis solemnitatis S. Georgii 24. (errorem Typographi corrige apponendo 23.) mense Aprilis sub anno Domini 1364. Indict. II. quæ Indictio ipsaque dies Martis incidens in diem 23. Aprilis Divo Georgio sacram littera Dominicali currente G F manifesto evincunt anno 1364. Aprile exeunte Justinopolitanæ Ecclesiæ adhuc præfuisse Franciscum. Rem confirmat Lequienius ex quibusdam pacis formulis Bernabonem Mediolani Dominum inter, & Ecclesiæ fœderatos eodem anno 1364. die III. Maii datis, & a Raynaldo ad ipsum quoque annum num. 3. relatis, in quibus apparet Cretensem Sedem tunc temporis tenuisse S. Petrum Thomam, in ipsius pacis tabulis cum titulo Archiepiscopi Cretensis enuntiatum; quæ omnia satis evincunt, Franciscum Quirinum ad Cretensem Ecclesiam translatum fuisse anno 1364. & ut ex Regesto Vaticano notat Ughel. die V. Julii. Anno 1368. ad Patriarchalem Gradensem Sedem assumptus fuit, ut jam probatum est in Eccl. Venet. Illustr. Tom. III. pag. 29.

Francisco in Archiepiscopali munere successisse Ursum hujus nominis III. asserit Lequienius, ipsumque Archiepiscopum ponit ad annum 1367. quo ipse Ursus Archiepiscopus Gerardum ex Ordine Eremitarum Sancti Augustini, Ariensis Ecclesiæ per negligentiam Canonicorum diutius vacantis, Episcopum sua ordinaria authoritate renuntiavit. Ita Lequienius ex Thoma de Herrera asserente electionem illam ab Urbano V. irritam & inanem fuisse declaratam, ipsumque Gerardum Apostolica ipsius Urbani Pontificis authoritate institutum fuisse Ariensis Sedis Episcopum dato Romæ diplomate die 8. Novembris anno superius enuntiato 1367. Arguit proinde Lequienius Ursum a duobus homonymis, (quos ipse affert,) præcessoribus diversum Ecclesiæ Cretensi ipso anno 1367. præfuisse; at re melius perspecta, crediderim ego, vel Gerardum multo ante Apostolicam electionem ab Urso in Episcopatu Ariensi constitutum fuisse, vel mendum in chronicis notis irrepsisse. Res erit ex Venetis documentis attentius exploranda. Anno 1367. die 31. Maii, ut superius dictum est, vacavit Cretensis Archiepiscopatus per translationem Francisci Quirini ad Patriarchatum Gradensem; ab omni igitur fide alienum est, in iis paucissimis diebus, quæ inter XXXI. Maii & XXVIII. Julii percurrunt, electum fuisse Francisci successorem, Archiepiscopatus possessionem iniisse, Gerardum Augustinianum ad Arienses infulas adlegisse, ejus electionis notitiam ad aures Urbani V. Papæ pervenisse, indeque a Pontifice rescissam fuisse atque novam electionem ex Apostolicæ Sedis authoritate prodiisse.

Libet hoc loco Petrum quemdam Episcopum Cretensem recensere, qui ut ex lapideo documento habemus, anno MCCCLXVII. die XXV. Julii interfuit consecrationi Venetæ Ecclesiæ Parochialis Sancto Cassiano Episcopo, & Martyri dedicatæ. Vacabat quidem tunc temporis Archiepiscopalis Cretæ Sedes; at huic Petro ipsam assignare ideo abnuo, quod nec in lapide Archiepiscopali titulo insignitus legitur, & ante ipsum minoris dignitatis Præsul, nempe Clodiensis

sis Episcopus annotatur. Quum autem nullo modo possit Ecclesiæ Metropolitanæ assignari, putandum est, alicui ex suffraganeis Ecclesiis in Cretæ Insula præfuisse. Lequienius tamen nullum in Cretensibus Ecclesiis Episcopum affert Petri nomine connotatum, qui possit ad hæc tempora alligari.

Post Francisci Archiepiscopi translationem ad Gradensem Patriarchatum nullam invenimus in publicis regestis peractam electionem in Senatu nisi ad diem XV. Februarii anni 1367. ad morem Venetæ Civitatis computati, æræ videlicet vulgaris 1368. ut notant codices Cancellariæ Ducalis, in quibus hæc habentur.

MCCCLXVII. Die XV. Februarii.

„ Quod ad Archiepiscopatum Cretensem possint scribi lit-
„ teræ Domino Papæ & Cardinalibus & aliis in illa forma,
„ quæ videbitur Dominio pro illo de infrascriptis, qui ha-
„ bebit plures Ballotas.

Exhibiti itaque fuerunt sex viri, ex quibus unus eligeretur, qui fuerunt Joannes Lauredanus Ducalis Basilicæ Primicerius, Gibertus Georgius Ord. Præd. Episcopus Parentinus, Nicolaus Fuscarenus Episcopus Foliensis, seu ut alibi legitur Foliæ Novæ, Marinus Michael Episcopus Æmoniensis, Marcus Valentinus Licentiatus in jure Canonico, & Frater Ludovicus ab Arboribus Ord. Minorum Magister in sacra pagina. Collatis itaque P. C. suffragiis electus fuit ex potiori ipsorum numero Frater Ludovicus de Arboribus, cui tamen collatam non fuisse a Pontifice dignitatem arguimus ex alio ejusdem Cancellariæ documento hæc afferente:

MCCCLXVIII. Die XXII. Martii.

„ Quod pro illo de infrascriptis qui habebit plures bal-
„ lotas possint scribi litteræ ut perficiatur Archiepiscopus
„ Cretensis in casu quo Magister Ludovicus, pro quo jam

scri-

„ scriptum est, non possit obtinere Archiepiscopatum præ-
„ dictum.

Ex propositis ad publica suffragia, qui fuerunt Joannes Lauredanus Sancti Marci Venetiarum Primicerius, Gibertus Georgius, & Marinus Michael Episcopi superius enuntiati, Marcus Valentinus, Petrus Natalis, & Ludovicus Leonus Presbyteri Veneti, electus fuit Joannes Lauredanus, cujus tamen electionem Pontificia confirmatio non est insequuta.

XIII. Antonius Niger seu de Nigris Venetus, Decanus primum Ecclesiæ Cretensis, mox Episcopus Tergestinus electus anno 1350. ad Archiepiscopalem Candiæ Sedem translatus fuit ab Urbano V. anno 1368. die 15. Januarii. Adnitebantur per ea tempora nonnulli Græci sacerdotes vetus schisma in Creta Insula renovare, cui pullulanti malo ut obviaret Urbanus Pontifex datis Archiepiscopo Cretensi ejusque suffraganeis anno 1369. die 28. Julii apostolicis litteris mandavit, ut quilibet ipsorum in sua Diœcesi inhiberet, ne aliquis Cretensis de cætero ad Clericalem statum, seu ad quoscunque ordines promoveretur, *nisi per Latinum Episcopum*, *aut Græcum catholicum*, & clerici sic ordinati *missas & alia divina Officia juxta ritum*, *quem Romana servat Ecclesia celebrare* tenerentur. Diploma apud Montem Flasconum datum vulgavit Raynaldus ad annum 1369. num. 20.

Quum autem in Pontificiæ hujus sanctionis contemptum nonnulli ex Græcis schismaticis ad Archiepiscopos *in partibus Turchiæ* commorantes se conferrent, ut ab eis in ecclesiasticam hierarchiam assumerentur, ac deinde post alios gradus sacro Presbyteratus ordine insignirentur, gravi Senatus decreto *tam provide*, *quam catholice ordinatum* fuit, *quod nullus schismaticus Episcopus in insula reciperetur*, *quodque nullus schismaticus dictæ Insulæ exiret de illa*, *a schismatico Episcopo existente extra ipsam Insulam*, *quoscunque ordines recepturus*. Hoc aliquandiu viguit, attamen fluxu temporis nonnulli ex schismaticis Cretensibus assiduam Præsidum Venetorum indaginem effugientes, se ab Insula clam subtra-

here

here cœperunt, ut ab Episcopis schismaticis sacerdotio initiarentur, reversique deinde in patriam mortale schismatis venenum in laicis quoque viris seu instillare, seu fovere nitebantur. Hæc cum ad Gregorium XI. Pontificem, cui nihil antiquius erat, quam ut hæreses, & schismata a regnis catholicis eliminaret, delata fuissent, apostolicas Andreæ Contareno Venetiarum Duci epistolas dedit die 27. Octobris anno sui Pontificatus III. Christi videlicet 1373. in quibus laudato Reipublicæ studio *circa extirpationem hæresum & schismatum ac ampliationem catholicæ fidei*, enuntiatoque laudabili Senatus Decreto, Ducem ipsum rogavit *attentius*, quatenus *ob reverentiam Dei, & zelum fidei dictum sanctum statutum per pœnas condignas faceret inviolabiliter observari*. Ex hoc *Græci iidem* Reipublicæ *subditi* (opportune considerat prudens Pontifex) *eo fideliores* suo Principi *reddentur*, *quo* cum ipso *& cum aliis Latinis catholicis strictiori* nexu professionis ejusdem fidei *obligati erunt*. Ducem etiam ipsum enixe obtestatus est, *ut per se suosque officiales*, *quos in dicta Insula* haberet, *pro conversione Græcorum schismaticorum*, *& tutela & conservatione eorum*, qui ad Ecclesiæ unitatem & dogmata conversi erant, vel converterentur, *devotis & sollicitis studiis operaretur*, ut Cretensis *Insula inveteratis schismate ac hæresibus* expurgata redderetur. Renovata igitur lege, Cretenses viri ad schismaticos Episcopos extra insulam confugientes exilio aliisque pœnis mulctati fuerunt, cujus rei exemplum superius protulimus in Græcis Archiepiscopis.

XIV. Petrus Cretæ Archiepiscopus cum ad suam Ecclesiam, a qua absens erat, licet a Gregorio XI. per encyclicas litteras paterne admonitus, redire, & in ea residere negligeret, gravissimas ejusdem Pontificis epistolas accepit, quibus sub anathematis pena ei præcipiebatur, *ut gregem suum evolvendo ab acceptis litteris mense præsens curaret. Desiderabatur* (ita Raynaldus anno 1375. num. 25.) *eo magis Petri præsentia ad Ecclesiam Cretensem sustentandam, quo plures in eam abusus irrepserant, eamdemque schismatici quatere nite-*

nitebantur: conferebatur enim Græcis Schismaticis Ecclesiarum administratio, sacerdotiorumque vectigalia locabantur; ex quo cum graviora incommoda emergerent, Pontifex incusso anathemate, ipsos ab hujusmodi muneribus deturbari jussit. Præterea ad discutiendas ignorantiæ tenebras singula fidei orthodoxæ capita in luce & omnium oculis collocavit transmissis ad Cretæ Insulæ Episcopos Catholicos litteris, quos amplissima instruxit auctoritate, ut schismaticos censuris solutos Ecclesiæ gremio, pristinisque juribus, & dignitati restituerent. Apostolicas epistolas Archiepiscopo Cretensi, & Episcopis Kironensi, Sitiensi, Arcadiensi, Calamonensi, Agriensi, Kissimensi, Cantiensi, Ariensi, & Milopotamensi datas Avenione die 17. Aprilis anno 1375. affert loco & anno citatis accuratissimus Raynaldus.

XV. Christophorus Gallina circa hæc tempora Archiepiscopatui Cretensi præfuit, ut arguitur ex S. C. anni 1388. in quo memoratur *Reverendæ memoriæ Domin. Christophorus Gallina Archiepiscopus Cretensis*. Decretum ex integro afferimus:

MCCCLXXXVIII. Die XIV. Julii in Rogatis.

„ Quod in favorem discreti viri Fr. Antonii Gallina Or-
„ dinis Sancti Georgii Majoris Nepotis quondam Reveren-
„ dæ Memoriæ Domini Christophori Gallina Archiepisco-
„ pi Cretensis, qui est deputatus per Dominium ad guber-
„ nationem Monasterii Sancti Antonii Viennensis possint scri-
„ bi literæ Domino Papæ, & Cardinalibus, & aliis in for-
„ ma, quæ videbitur Dominio, ut perficiatur Prior dicti
„ loci Sancti Antonii.

Anno 1383. vacasse Archiepiscopalem Cretæ sedem ex eo deducitur, quod Senatus omni studio agendum esse decreverit, ne quidam Episcopus ex Ord. Minorum sibi minus gratus assumeretur. Hæc sunt S. C. verba.

MCCCLXXXIII. Die VIII. Julii in Rogatis.

„ Quod possint scribi litteræ Dom. Papæ & Cardinalibus,
„ & aliis quibus videbitur in illa efficaci forma, quæ vi-

debitur

„ debitur Collegio pro honore nostri Dominii ad turbandum „ quod non sit Archiepiscopus Cretensis quidam Frater Mi- „ nor Magister Nicolaus Episcopus Panormi, qui nullo mo- „ do acceptus est nostro Dominio onerando istum factum, „ quantum fieri poterit.

De hoc Francisco Siculo Ordinis Minorum Episcopo Panormitano, tradit Rochus Pyrrhus in Sicilia Sacra, gravibus injuriis a Manfredo Claramontano Motycæ Comite læsum e Sede ejectum fuisse, atque coactum abdicasse se Archiepiscopali dignitate, quam frustra deinde recuperare tentavit. Tempus, quo expulsus fuit Nicolaus Archiepiscopus notatur in margine Tom. I. Siciliæ Sac. col. 163. estque annus 1383. ex quo jure arguimus, ipsum Nicolaum e Panormitano throno deturbatum apud Pontificem egisse, ut in Archiepiscopatu Cretensi collocaretur.

XVI. Antonius Contarenus Patrem habuit Zachariam, qui apud Allobrogum Ducem pro Venetis Orator, pacem inter Venetos & Januenses ineundam summopere promovit firmavitque. Ecclesiasticæ militiæ adscriptus Episcopatum Ariensem in Creta administrandum suscepit, a quo deinde translatus fuit anno 1385. ad Archiepiscopalem Insulæ Sedem. Annus in quo Antonius Metropolitas infulas obtinuit, clare patet ex regestis authenticis Cancellariæ Ducalis Venet. cum enim die 3. Januarii anno 1385. ad morem Venetæ urbis, qui Christi est annus inceptus 1386. in Comitiis Rogatorum ageretur de Urbani Patriarchæ Gradensis successore deligendo, inter alios, qui publicis P. C. suffragiis oblati fuerunt, recensetur Antonius Contareno his verbis: *Rev. Pater Dom. Anthonius Contareno q. Zachariæ Episcopus Ariensis nunc translatus ad Archiepiscopatum Cretensem*. Orationem, quam in Veneto Sancti Stephani Templo de laudibus Andreæ Contareni Ducis Venetiarum, sui, ut ipse testatur, affinis Antonius habuit coram Senatu in solemni ipsius Ducis funere, apposita legitur ad calcem ms. Chronici, quod de Venetis rebus contexuit Joannes Jacobus Caroldus Xviralis Consilii a

ſecretis, cui quidem funebri panegyri hæc verba præpoſuit: *Adi 5. di Giugno 1382. a hore 22. paſsò a miglior vita* (il Doge Andrea Contarini) *il cui corpo accompagnato dalla Ducal Signoria e da tutto il Senato con gran ſollenità e pompa fu condotto alla Chieſa di S. Stefano delli Frati Heremitani, dove celebrate l'eſequie Miſ. Antonio Contarini figliolo di Miſ. Zaccaria di S. Caſſan* (qui ſolemniis, ut Antonius in oratione notavit, intererat) *Arciveſcovo di Candia di dottrina, e di ottimi coſtumi ornatiſſimo ſopra un pulpito fece l'orazione a queſto modo*: Oratio moderatæ ſatis eloquentiæ incipit: *Si deve molto lodare*; definit autem: *eſſendo hormai venuta l'hora, che andiate a riposare*. Quod autem Caroldus Antonium loquentem afferat Archiepiſcopum Cretenſem, ita intelligendum eſt, ac ſi diceret, *Antonio Contarini di Miſ. Zaccaria di S. Caſſan che fu poi Arciveſcovo di Candia fece l'orazione*; certum enim compertumque habemus ex ſuperius allatis, eum non niſi anno 1385. ad Archiepiſcopatum Cretenſem evectum fuiſſe. Parum ei Eccleſiæ præfuit; obiit enim vel exeunte anno 1386. vel circa inſequentis anni 1387. exordia, ſiquidem eodem anno 1387. die 16. Martii coacta ſunt Venetiis Comitia Rogatorum, ut Archiepiſcopus eligeretur Eccleſiæ *Cretenſis vacantis per obitum Antonii Contareni olim Archiepiſcopi*.

XVII. Leonardus Delphinus Civitatis novæ in Venetis æſtuariis Epiſcopus ad Archiepiſcopatum Cretenſem per Veneti Senatus ſuffragia aſſumptus fuit anno 1387. die 26. Martii, cujus electionis a Pontifice deinde confirmatæ documentum dedimus Tom. XIII. Eccl. Ven. Illuſtr. pag. 464. in quo nomina eorum enuntiantur, qui exhibiti fuerunt *ad probam Archiepiſcopatus Cretenſis vacantis per obitum Reverendi Patris Dom. Anthonii Contareni olim Archiepiſcopi*. Dum ſextum vix inchoatum in Archiepiſcopatu ſuo ageret annum Leonardus, ad patriæ epiſcopalem Sedem per obitum Franciſci Faletri vacantem evocatur anno 1392. die 29. Aprilis. Eccleſiæ Caſtellanæ novennio præbuit, Patriarchalem

vero

vero Alexandriæ titulum obtinuit relicto Episcopatu Castellano anno 1401. nulliusque Ecclesiæ curam gessit hoc insignitus titulo, donec evocantibus P. C. suffragiis, quibus assensit Romanus Pontifex, iterum ad Cretensem cathedram, in qua jam sederat, restituitur anno 1408. die XIV. Sept.

XVIII. Marcus Justinianus Nicolai S. Marci Procuratoris filius, Angelo Corrario tunc Castellano Episcopo in Generalis Vicariatus officio deservit anno 1386. quod munus cum laudabiliter ageret, eodem anno ad Patriarchalem Gradensem Sedem propositus fuit, in Rogatorum Comitiis hoc modo: *Venerabilis Vir Dom. Marcus Justiniano qu. Domini Nicolai Procuratoris Vicarius Dom. Episcopi Castellani peritissimus in jure Canonico.* Quamvis autem ad eam dignitatem assumptus non fuerit, tamen paulo post ad Coronensem Ecclesiam delectus fuit, ut exploratum habemus ex regestis Cancellariæ Ducalis, in quibus ad annum 1387. die 26. Martii *Reverendus in Christo Pater Dominus Marcus Justiniano qu. f. Nicolai Procuratoris Episcopus Coronensis* enuntiatur inter eos, *qui se fecerunt scribi ad probam Archiepiscopatus Cretensis.* Leonardo Delphino successit deinde Marcus Justiniano Episcopus Coronensis, ut testantur publica Cancellariæ Ducalis regesta, ex quibus etiam habemus, quod anno 1392. die 19. Martii *Rev. Pat. D. Marcus Justinianus Archiepiscopus Cretæ* propositus fuit in Senatu, dum de Episcopi Castellani electione ageretur. Hoc iterum actum est anno 1405. die ultimo Julii, cum Senatus electionem perageret Episcopi Veronensis. Obiit eodem anno 1405. ad finem vergente.

XIX. Franciscus Pavonius seu de Pavonibus Civis Ven. Ecclesiæ Kyronensis Episc. dum Venetiis degeret anno 1404 die 30. Octobris epistolam misit Joanni de Fusco Bononiensi Innocentii VII. Secretario pro commendatione Ordinis S. Dominici de Pœnitentia, quam in suo Tractatu de origine ejusdem Ordinis attulit B. Thomas Antonii de Senis, ut videre est in Eccl. Venet. Illustr. Tom. VII. pag. 78. Ab ipso Pontifice Innocentio VII. translatus fuit ad Archiepiscopa-

lem Sedem Cretensem, quæ per obitum Marci Justiniano vacaverat, quam quidem electionem Veneto Senatui gratam accidisse testantur Michaelis Steno Ducis Venetiarum epistolæ ad Antonium de Luschis Civem & Oratorem Venetum ad Apostolicam Sedem designatum, in quo diplomate anni 1406. diei 19. Junii hæc habentur: " Sanctitas sua informata fuit per Petrum de Gualfredinis Secretarium suum de multis non veris, & specialiter quod Dom. Franciscus Pavonus, qui erat Episcopus Chironensis nunc translatus & prolatus ad Archiepiscopatum Cretensem erat attinens & propinquus nostri Ambasciatoris, & quod ipse noster Orator procurabat, & affectabat translationem & promotionem prædictam de conscientia & voluntate nostra & amore parentellæ jam dictæ. Quæ quidem quia vera numquam fuerant, & quoniam numquam dicto nostro Oratori aliquid injunximus de dicto Dom. Francisco Pavono, nec ipse Dom. Franciscus est attinens nec propinquus dicti tunc nostri Ambasciatoris. Et si ipse noster Ambasciator oretenus dixit Sanctitati Suæ, nobis fuere displicibile & molestum non respectu promotionis dicti Dom. Francisci Pavoni ad Archiepiscopatum Cretensem, quod vere nobis placet, sed respectu non vere informationis datæ per dictum Petrum de Gualfredinis Sanctitati Suæ.

In ipsis suæ dignitatis exordiis memor, quæ pro Ordine Fratrum de Pœnitentia Sancti Dominici pridem scripserat, ipsum Ordinem ejusque benefactores sacro indulgentiarum munere ditavit, ut in citato Beati Thomæ tractatu fuse legitur. Datum fuit Archiepiscopale diploma *Venetiis in domo habitationis* ipsius Episcopi, *quæ dicitur de Cha Pavone de Contrata Sancti Martialis Anno Domini* 1406. *Indictione XIV. die* 12. *Mensis Martii*.

Anno a translatione sua secundo extremum diem obiisse colligitur ex Notatoriis Ducalis Cancellariæ, quæ electionem afferunt Archiepiscopi Cretensis anno 1407. die 18. Octobris in Concilio Rogatorum peractam, ea autem est.

1407.

1407. *Die* 18. *Octobris*. *In Rogatis*.

„ Instrascripti se fecerunt scribi ad probam Archiepisco-
„ patus Cretensis.
„ Ven. Vir Fr. Nicolaus Cornario Ord. Minorum Minister
„ Provinciæ Romaniæ seu Terræ Sanctæ.
„ Rev. Pater Dom. Vitus Memmo Episc. Polensis Decre-
„ torum Doctor.
„ Rev. Pat. Dom. Leonardus Delphino Patriarcha Ale-
„ xandrinus.
„ Rev. Pat. Dom. Joannes Lombardo Episc. Parentinus.
„ Ven. Vir Fr. Joannes Benedicto Ord. Prædicatorum.

Copiosis itaque suffragiis delectus fuit præ cæteris Frater Nicolaus Cornario, de cujus tamen electione incertum est, an Pontificiæ confirmationis robur acceperit. Illud ex iisdem Cancellariæ regestis innotescit, anno insequenti rursus actum esse bis in Senatu, de Archiepiscopo Cretensi deligendo. Documenta electionum, quæ mensibus Aprilis & Septembris peracta fuerunt, ex citatis Notatoriis afferimus.

1408. ..... *Aprilis*. *In Rogatis*.

„ Infrascripti se fecerunt scribi ad probam Archiepiscopa-
„ tus Cretensis.
„ Rev. Pat. Dom. Leonardus Delphino Patriarcha Ale-
„ xandrinus.
„ Fr. Joannes Benedicto Ord. Prædicatorum.
„ D. Petrus Cornario Ord. Frat. Minorum Episc. Coroni.
„ Magister Ludovicus Bollani Ord. Servorum B. M. V.
„ Rev. P. D. Guidus Memmo Episc. Polæ.
„ Rev. Pat. Dom. Joannes de Putheo Episcop. Civitatis
„ Castelli.
„ Ven. Vir Dom. Ludovicus Barbo Prior Sancti Georgii
„ de Alga.

Quinam ex suprascriptis ad Archiepiscopale munus dele-
ctus

ctus fuerit incompertum est, cum in citatis notatoriis descripta non sint collata viris suffragia.

Duas itaque electiones habemus annis 1407. & 1408. in Comitiis Rogatorum peractas, quæ Ecclesiam Cretæ Archiepiscopalem brevi temporis intervallo bis suo Pastore orbatam fuisse ostendunt. Gravibus itaque adducti conjecturis ad hæc tempora Marcum Marinum Archiepiscopum Cretensem assignamus, cujus licet ignorentur electionis & obitus tempora, tamen circa initia sæculi XV. vixisse ex ipsius familiæ genealogia addiscimus.

XX. Marcus Marinus Archiepiscopus Cretensis, cujus nomen & memoria in ms. codice Venetarum inscriptionum sepulcralium recensentur, ubi enim epigraphes notantur in Ecclesia S. Stephani de Muriano collocatæ, inter eas hæc legitur:

„ Aloysius & Marinus de Marinus ambo Senatus Veneti
„ Secretarii memoriam Marci Marini magni patrui Cretæ
„ Archiepiscopi, atque Antonii & Joannis Equitum Jeroso-
„ lymitanorum nomen renovaturi saxum hoc erexerunt an-
„ no a Christi nativitate MDXXX. die XII. Mensis Octob.

Num pedibus prætereuntium oblitterata inscriptio, vel saxum aliqua de causa ablatum fuerit, prorsus ignoro. Inscriptioni fidem augent regesta in Tabulario gentis Marinæ asservata, in quibus habetur Antonius de Marinis a Secretis Veneti Senatus anno 1420. cujus filii fuere Reverendissimus Marcus Archiepiscopus Cretæ, Georgius, Ambrosius, & Peregrinus.

Post superius enuntiata S. C. in quibus actum est de Archiepiscopo Cretæ designando, aliud deinde succedit eodem supra recensito anno 1408. die 14 Septembris, eadem de causa peractum, quodque ex publicis regestis exhibemus.

1408.

1408. *Die* 14. *Septembris. In Rogatis.*

„ Infrascripti se fecerunt scribi ad probam Archiepisco-
„ patus Cretensis.
„ Rev. Pater Dom. Antonius Corrario qu. s. Petri Episc.
„ Æmoniensis.
„ Fr. Clemens de Renerio qu. s. Nicolai Prior S. Crucis
„ de Padua.
„ Rev. Pater Dom. Leonardus Delphinus Patriarcha Ale-
„ xandrinus.

Quum itaque Leonardum Delphinum elegisset Senatus, ipsamque electionem Apostolica authoritate approbasset Gregorius XII. in antiquam Sponsam, Archiepiscopalem Ecclesiam, quam sexdecim antea annis dimiserat, restituitur Leonardus. Ad gregem tamen suum vel amore patriæ habitationis allectus, vel alia de causa, se conferre adeo distulit, ut illaudabilis dilationis pertæsus Senatus, ei gravi mandato præceperit, ne reditum suum ad Ecclesiam sibi creditam diutius protraheret. S. C. legimus in Cancellariæ Ducalis regestis signatum.

1411. *Indict. IV. Die* 10. *Maii.*

„ Preterea quia requiritur ut Dom. Archiepiscopus, cui
„ jam dictum est vigore partis capte in Rogatis, quod de-
„ beat recedere, & in Candia ad suum Archiepiscopatum
„ ire, alioquin quod scriberetur Domino Pape, ut digne-
„ tur providere de alio Prelato, committi debeat eidem
„ quatenus ad dictum tempus, quod est per totum men-
„ sem Junii debeat etiam recessisse de Venetiis pro eundo
„ ad Archiepiscopatum suum, alioquin ex nunc captum sit,
„ quod per Regimen nostrum Candide cui hoc committa-
„ tur debeant sequestrari, & intromitti omnes redditus &
„ proventus Archiepiscopatus predicti, & nihil dare, vel
„ dari facere Archiepiscopo, sed debeant teneri, quousque
Dom.

„ Dom. Papa cui ſcribi debeat, & ſupplicari ſuper promotio-
„ ne Archiepiſcopi, providerit de alio novo Archiepiſcopo in
„ civitate predicta, & ad eandem ſtricturam ſit etiam fa-
„ ctum Dom. Archiepiſcopi, ſicut de Rectoribus dictum eſt.

Tanto itaque impulſu excitatus Leonardus omni cunctatione ſuperata ad Cretenſem Eccleſiam properavit, quam præſens usque ad emortualem ipſius annum 1415. adminiſtravit.

Nuntium de obitu Leonardi Archiepiſcopi cum accepiſſet Senatus, de ſucceſſore ejus deligendo agendum illico eſſe decrevit. Quatuor, ut ex regeſtis Cancellariæ Ducalis habemus, exhibiti fuerunt, ut ajebant, *ad probam*, in quem tamen ex iis potior P. C. numerus aſſenſerit, incompertum eſt, ſiquidem electionis documentum appoſitis caret ſuffragiis.

1415. *Die* 17. *Aprilis*. *In Rogatis*.

„ Infraſcripti fecerunt ſe ſcribi ad probam Archiepiſco-
„ patus Cretenſis vacantis per obitum Rev. in Chriſto Pa-
„ tris Dom. L. Delphino.
„ Rev. Pat. Dom. Blaxius de Molino Epiſc. Polæ.
„ Dom. Jacobus Baduarius filius Nob. Viri ſ. Jeremiæ Ba-
„ duario nunc ſtudens in Decretalibus.
„ Rev. Pat. Dom. Antonius Corrario Epiſc. Cenetenſis.
„ Rev. Pat. Dom. Bartholomæus de Canali, Prior S. An-
„ tonii de Venetiis.

Neminem ex his Archiepiſcopatum Cretenſem obtinuiſſe pro certo ſcimus: quapropter ſi ea attendenda eſſent, quæ affert Ughel. Tom. V. Italiæ Sacræ col. 455. Venet. edit. de Petro Marcello Epiſcopo Patavino, nempe quod ſub Martino V. Pontifice fuerit etiam Cretenſis Archiepiſcopus, licet Epiſcopatu Patavino, & Apoſtolicis Legationibus occupatus, ipſum Petrum Marcellum in ſerie Cretenſium Archiepiſcoporum, (quod egit Lequienius) ponere neceſſe eſſet. Verumtamen cum nullum afferat Ughellus de hoc aſſerto Petri Mar-

ellci

celli Archiepiſcopatu vel authorem, vel documentum, haud inveriſimiliter inducor, ut putem virum clariſſimum æquivoco deceptum geminos Petros Marcellum & Donatum, qui in Epiſcopatu Patavino alius poſt alium ſederunt, etiam in Cretenſi Sede ſimili prorſus modo collocaſſe. Probabilius itaque aſſerendum cenſeo, neminem a Leonardo Quirino in Eccleſia Cretenſi ſediſſe Antiſtitem, niſi eum, de quo ſequitur mentio.

XXI. Petrus Donatus Nicolai filius poſt exactam in optimis ſtudiis adoleſcentiam, Juris utriusque & Philoſophiæ lauream in Patavino Licæo laudatiſſime prometuit. Clericali militiæ adſcriptus a Gregorio XII. Prothonotariatus Apoſtolici dignitatem obtinuit, mox a Martino V. in ipſo ferme ſui Pontificatus exordio ad Archiepiſcopalem Candaciæ civitatis Sedem aſſumptus fuit, quo inſignitus titulo anno 1418. panegyrim funebrem habuit in Cathedrali Patavina de laudibus Franciſci Cardinalis Zabarellæ Civis Patavini paulo antea defuncti, ut ex ipſius orationis titulo colligitur: *Oratio habita ab Archiepiſcopo Cretenſi in exequiis Domini Franciſci de Zabarellis*. In ea autem Patavii civitate, in qua doctrinæ ſuæ rudimenta hauſerat, aliquandiu commoratus eſt, ut arguitur ex oratione, quam *Jupiter* quidam *Reſta Nobilis Mediolanenſis* habuit in gratiarum actionem dum inſignia Doctoratus in Patavino Gymnaſio exciperet. Primum enim Petro Marcello ejus urbis Epiſcopo, mox Andrea Zanio Pretori, & Bartholomæo Storlato Præfecto, ac deinde Studii ipſius Rectoribus, demum Petro Archiepiſcopo Cretenſi ibidem præſenti grates retulit his verbis: *Quinto loco accedo ad ornatiſſimum, atque omni laude præſtantem Dominum Petrum Donatum Pontificem Cretenſem integerrimum, cui tanta dicendi copia & facultas, tanta Juris Pontificii cognitio & doctrina, cui denique tanta omnium bonarum artium eruditio, ut omnium oculos in ſe convertat*. Quod anno 1419. recitata fuerit hæc Oratio, ex Præſidum Venetorum nomine colligimus, ſiquidem, ut ex publicis regeſtis patet, eodem anno Præto-

ria Zanii, & Præfectitia dignitas Storlati optime conveniunt.

Orationem Petri Donati, quam in laudem Papæ recitavit, dum Cretenses Infulas gestaret, memorat in epistola ad Benedictum Papam XIV. quæ est X Decadis Primæ, amplissimus S. R. E. Cardinalis Angelus Maria Quirinus, diversum tamen opinante Clar. Viro Joanne de Augustinis, qui in vita Petri Donati ex quibusdam ipsius orationis verbis autumat, coram Gregorio XII. prolatam fuisse in gratiarum actione pro collato in Petrum Donatum Apostolico Prothonotariatu. Utcumque res se habeat de tempore quo recitata fuit, quum in exemplari apud eruditissimum virum Annibalem de Abbatibus Oliveriis Pisaurensem Patritium inscribatur: *Petri Donati Prothonotarii, ac Cretensis Archiepiscopi Oratorio in laudem Papæ;* eam (quam ineditam mihi persuadeo,) hic ad gloriam sui authoris afferre decrevi.

„ Petri Donato Prothonotarii ac Cretensis Archiepiscopi „ Oratio in laudem Papæ. Non vereor, Pater Beatissime, „ cum & hoc loco ad dicendum amplissimo, & apud tuam „ Beatitudinem constitutum me videam, posse ullo pacto ora„ tionem mihi deesse. Cum enim potentissimi Reges & sum„ mi Principes & supplicandi & visendi gratia sæpissime te „ conveniant, se tibi pro eorum officio satisfecisse arbitran„ tur, si res a te divinitus gestas quadam cum admiratio„ ne dicendo prosequantur. Idem omnes quotquot ante hunc „ diem, quid de tua Sanctitate sentiant, quantamve oppor„ tunitatem ex hoc divino Pontificatu tuo Ecclesiæ Dei sæ„ penumero attuleris, & infinitum allaturus sis intelligant „ magno dicendi studio te præsente atque audiente satis ex„ presserunt. Mihi autem Pater Sanctissime apud tuam Bea„ titudinem nunc agenti haud scio, an multo magis, quam „ his, quos ante dixi, hæc ipsa orandi consuetudo sectan„ da esset; nam cum in tanta difficultate rerum ac tem„ porum tua in me benevolentia cum magnitudine rerum „ tuarum in dies crescat, a nullo certe dignius tua hæc

immor-

„ immortalia facta, quam a me uno prædicari, atque or-
„ nari conveniret. Sed cum hic locus sæpe alias sit ab op-
„ timis Oratoribus magnifice ac splendide tractatus, vereor
„ si infra dignitatem tuam dixero, potius rerum a te ge-
„ starum admirationi a me detractum, quam gloriæ tuæ
„ aliquid additum videatur. Patieris ergo " (*ex his verbis optime arguit supra laudatus Pater Augustinius orationem hanc Gregorio XII. inscriptam fuisse*.) " Divine Pontifex,
„ si tantum id attingam, quod ab officio meo, & maxima
„ in me clementia tua non est alienum, me, scilicet, pro
„ innumerabilibus meritis tuis in me, ac in familiam meam
„ collatis, quas potero gratias agere. Non parum me ti-
„ bi debere existimo, Maxime Pontifex, qui cum ab ineun-
„ te ætate Religioni me, & Divino cultui dare instituissem,
„ sic propositum meum juveris, ut non tantum me magno
„ Ecclesiæ loco & egregio collocaveris, sed etiam ad me-
„ lius sperandum excitaveris. Ego vero Pater Beatissime "
(*hoc dicendi modo & dignitatem Archiepiscopatus Cretensis ex Pontificis munificentia acceptum, & studiorum suorum rationem testasse Petrum Donatum, scribit Cardinalis Quirinus in citata Epistola*) " cum sæpe mecum animo repeterem,
„ quam satis dignam possem pro tuis immortalibus in me
„ beneficiis gratiam referre, nihil aliud occurrebat, quod
„ tuæ Sanctitati futurum gratius sperarem, quam si me
„ dignum efficerem, cui aliquam curarum tuarum commit-
„ teres. Hæc me ratio adhortata est, ut me totum his
„ studiis darem, quæ vel ad dignitatem rerum agenda-
„ rum vel ad æternitatem nominis tui accederent, consti-
„ tueramque tuam Sanctitatem non prius adire, quam me
„ his artibus & disciplinis ornassem, quas tuæ Divinæ Sa-
„ pientiæ semper placuisse intellexeram. Sed cum tua in
„ me clementia nuper ad se excitaverit, nolui tuum san-
„ ctissimum propositum negligere. Quæ apud me optima
„ erant ad te detuli, scilicet in te reverentiam, fidem,
„ obedientiam, ipsum denique animum ad omnia, quæ San-

„ ctitas tua jusserit, ardentissimum. Et quia tempus illud „ evenisse intelligo, quo de summa rerum agendum sit " (*hæc etiam verba Gregorio XII. magis*, *quam Martino V. congruere notat erudite P. Augustinius*) " ea conditione ad pe- „ des tuæ Sanctitatis accessi, ut neque laboribus, neque pe- „ riculis meis parcas, si quid est quod vel ad statum Eccle- „ siæ per te confirmandum, vel ad amplitudinem tuam tuen- „ dam conferre possim. Effecisti quidem merito tuo, ut nul- „ la res prorsus tanta sit, aut tam difficilis, quam pro te „ ipso, quem Deus Principem, & caput Romanæ Ecclesiæ „ esse voluit, suscipere ac tueri non debeam. Ergo Pater Cle- „ mentissime cum tibi omnia debeam, non solum meipsum, „ sed & omnes meos, qui tui sunt, amicos, necessarios, atque „ omnes facultates nostras tuæ Sanctitati exhibeo. Jube ali- „ quid dignum mea in te fide, pro te, pro salute publica ef- „ ficere, ut aliquando hunc meum animum non verbis, sed „ reipsa experiaris. Videbis profecto me nemini eorum vo- „ luntate & studio cedere, quos tua Sanctitas semper tibi „ obsequentissimos ac fideles experta fuit.

Quamvis igitur attenta præsertim temporis, *in quo de summa rerum agendum* erat, expressa ratione, probabilius videatur, allatam orationem Gregorio XII. recitatam fuisse, attamen Martino V. etiam potiori ex parte convenire agnoscimus, utpote qui *non tantum magno Ecclesiæ loco* Petrum collocavit, sed novo honoris beneficio auxit, dum Papiensi Concilio Senas translato Præsidem Apostolicæ Sedis nomine destinavit.

Petrum Archiepiscopum Cretensem interfuisse Papiensi Synodo Martini V. Papæ jussu coactæ edocemur ex actis ipsius Concilii Tom. XVII. Conciliorum Labbei pag. 97. allatis. In eo Concilio cum decretum fuisset *causa pestis* in civitate Papiensi *notorie vigentis*, ut ipsa civitas Papiensis mutaretur, *& loco ipsius civitas Senarum* pro continuatione sessionum deputaretur, *schedula* decreti *perlecta Dominus Petrus Archiepiscopus Cretensis respondit*, *placet*, *pro natione Italica*, *licet*

non

non haberet super hoc mandatum a natione, nec natio viderat schedulam prædictam. Quum autem Senas translatum fuisset Concilium, eidem constitutus fuit Præses cum aliis tribus Petrus Archiepiscopus Cretensis, ut patet ex Apostolico supralaudati Martini V. diplomate, *quo civitatem Basileensem pro loco futuri Concilii inde ad septennium* (erat tunc annus Christi 1424.) *authore Domino celebrandi*. Hæc sunt Apostolicæ bullæ verba: *Nuper siquidem Venerabiles Fratres Petrus Archiepiscopus Cretensis, & Jacobus Episcopus Toletanus, ac dilecti filii Petrus Abbas Monasterii de Rosacio Ordinis Sancti Benedicti Aquilejensis Diœcesis, nec non Leonardus de Florentia Ordinis Fratrum Prædicatorum Generalis Magister Nuntii nostri Senensi Generali Concilio Præsidentes ad audientiam nostram deducere curaverunt, quod pridem ipsi*...&c. Laudat deinde Pontifex Præsidum ipsorum prudentiam, qui assignatione civitatis Basileensis facta pro futuro Concilio de voluntate & assensu omnium, Concilium ipsum Senense dissolverant, & solutum publicaverant: *Nos igitur attendentes præmissa omnia multa cum prudentia, maturitate, & sapientia necessario processisse, loci electionem deputationem & assignationem, nec non Concilii dissolutionem auctoritate Apostolica ex certa scientia confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus*. Quum itaque gravissimo in munere eximiam sibi prudentiæ laudem promeruisset Petrus Donatus, Pontifex ipsum civitati & provinciæ Perusinæ Præsidem seu Gubernatorem loco Cardinalis Bononiensis Legati constituit, omnemque ei authoritatem attribuit, ac si Legati munere fungeretur. Quanta omnium civium lætitia & gratulatione exceptus fuerit ornatissimus Rector, testatur Oratio, quæ in Perusina Academia in ipsius laudem recitata fuit, cujus fragmenta ex Vaticano codice protulit in Diatriba ad Francisci Barbari Epistolas amplissimus Sanctæ Rom. Eccl. Cardinalis Angelus Maria Quirinus. *Ea tandem dies nobis illuxit, Antistes gloriosissime, quam siti ardentissima diuturnissime flagravimus*. Deinde post laudatas Donati patriam, atque familiam

Ora-

Orator ſic pergit: *Creſcentibus vero annis ad honores non, ut cæteri ſolent, gradatim aſcendiſti, verum celeri curſu, mira feſtinatione ad præclarum Protonotariatus Magiſtratum conſpiraſti: neque multo poſt tum elegantia morum, tum ſplendore virtutum, clariſſimum diadema Cretenſis Archiepiſcopatus, omnium conſenſu tibi delatum eſt, ubi homines illius Nobiliſſimæ Inſulæ, non ſecus te, quam Minoem Regem colebant, verebantur, admirabantur. Ut olim Inſula terra marique potens centum locupletata urbibus non injuria gubernari ſolebat, ſic tua ſe effert ſapientia qua priſtinam recuperare dignitatem minime dubitat.*

Regiminis ſui exordia a Dei cultu auſpicari voluit pius Præſul, coactoque Generali Urbis conſilio (ut ſcribit Pellinus in Hiſt. Peruſina Par. II. Lib. XII.) de reſtauratione & ampliatione Cathedralis Templi diſerte egit, civiumque animos ad pium opus promovendum non tam hortationibus, quam exemplo, & interceſſionis apud Pontificem Maximum efficacia excitavit. Hæc dum ex inſita animi pietate apud Peruſinos ageret Petrus Archiepiſcopus, ad patriam Caſtellanam Sedem in locum Marci Landi defuncti a Pontifice evocatur anno 1426. nec tamen Peruſii adminiſtrationem Pontifice ſic jubente dimiſit, in qua dum non pietate ſolum & prudentia, ſed bellica etiam virtute adverſus Eccleſiæ hoſtes novis & in dies majoribus meritis augetur, anno inſequenti 1427. ad Patavinas Inſulas aſſumitur, quod tamen impar *laboribus*, *vigiliis*, *ac conſiliis ſuis* præmium fuiſſe, concorditer aſſerunt tum Franciſcus Barbarus in epiſtolis III. & LXXXVIII. ad Petrum Donatum Epiſcopum Paduanum datis, tum Cardinalis Quirinus in Præliminari Diatriba pag. 217. & 381. Quoniam vero epiſtolarum Franciſci Barbari ad Petrum Donatum mentio occurrit, libet quaſi occaſione data alias epiſtolas memorare doctiſſimi Poggii Petro Donato inſcriptas, quarum una Epiſcopum Caſtellanum, altera Archiepiſcopum Cretenſem eum vocat, & incipit: *Cum viſitaſſem pridem Abbatem Monaſterii Roſacii*, Petrum ſcilicet, quem ſuperius diximus inter Præſides Apoſtolicos in Concilio

lio Senensi simul cum Petro Donato sedisse; *miraturque* deinde in ea Poggius (ita in citata Diatrib. pag. 218.) Donatum a Prænestinis ob timorem pestis minime receptum fuisse, eumque Tibur reversum, ubi multi morbo interibant.

Doctrinam & immortalia gravissimi Præsulis merita effert non solum in citatis Diatribæ locis Cardin. Quirinus, sed etiam in sua ad Benedictum Papam XIV. epistola, quæ signatur X. in prima Decade suarum epistolarum. Fusius autem de actis Petri Donati Cretensis, mox Castellani, ac demum Patavini Antistitis, deque ipsius memoriis differit Pater Joannes Augustinius in Historia Litteratorum Ven. Tom. II. pag. 135. ubi & authores recenset de Petro Donato deque ejus doctrina scribentes.

XXII. Fantinus Vallaressius Nobilis Venetus, Victore Patre genitus, *magni intellectus vir*, Patavii juris utriusque lauream summa cum laude obtinuit. Tradit Ughel. Tom. V. in Episcop. Parentinis Fantinum virum multiplici doctrina clarissimum Joanni Lombardo Episcopo Parentino demortuo a Joanne XXIII. cujus obedientiæ adhæserat Venetus Senatus, suffectum fuisse anno 1412. sed antequam electionis Bulla obsignaretur, Joannem e Constantiensi Concilio fuga se subduxisse, & Pontificatui deinde cessisse, ideoque in irritum cessisse Fantini electionem. Adversantur huic Abbatis Ughelli asserto documenta authentica adhuc in Episcopali Parentino Archivo extantia, quorum authoritate evincitur Joannem Lombardum anno 1415. mense Junio adhuc in vivis, & in Episcopatus possessione degisse, & anno solum insequenti 1416. Sedem Parentinam per Joannis Episcopi obitum vacasse. Hæc autem documenta, quæ Sedis vacantis tempore confecta fuerunt, usque ad initia anni 1418. protrahuntur, in cujus anni decursu, ea quæ deinde prodierunt acta Fantini Valaressii nomine connotantur, proinde consequens est, ut ad annum ipsum 1418. alligetur Fantini Valaressii Parentini Episcopi electio. Aliis quoque documentis idipsum probatur; siquidem anno jam citato 1418.

die

die 14. Martii propositus Fantinus in Senatu Veneto ad P. C. suffragia pro Episcopatu Torcellano, sic notatus legitur in regestis Cancellariæ Ducalis. *Rev. Dom. Fantinus Valaresso electus Parentinus, & nunc electus Torcellanus per Capitulum Ecclesiæ Torcellanæ:* qua *electi* voce non obscure indicatur Fantinum ad Ecclesiam quidem Parentinam destinatum fuisse, haud tamen sacrum consecrationis munus suscepisse, neç demandati sibi Episcopatus possessionem iniisse. Profecto absque ea *electi* denominatione *Fantinus Valaresso Episcopus Parentinus* anno 1419. ad Venetum morem computato Christi nempe 1420. die 23. Februarii exhibitus fuit in Rogatorum Comitiis, dum in eis de Archiepiscopo Jaderensi eligendo ageretur. Semel etiam, atque iterum ejus nomen profertur in publicis regestis: anno enim 1423. die 18. Junii, inter eos qui *ad probam Episcopatus Traguriensis* propositi fuerunt, legitur tertio loco: *Rev. Pat. Dom. Fantinus Valaresso Episcopus Parentinus Decretorum Doctor & electus ad dictum Episcopatum Traguriensem per Capitulum Tragurii*. Et deinde anno 1425. die ultimo Novembris, dum Senatus Marco Lando Episcopo Castellano defuncto successorem deligeret, inter alios nominatus habetur: *Rev. Pat. D. Fantinus Valaresso Juris Pontificii Doctor Episcopus Parentinus*.

Inter hæc Fantinus Apostolico mandato ad Summæ Pœnitentiariæ officium deligitur, *quod* (ut notat in ejus funebri Panegyri Jacobus de Alexandria Ordinis Minorum) *nonnisi Cardinalibus conferebatur ex consuetudine*. Novo itaque eoque præclaro munere auctus, & prudentiæ doctrinæque laude conspicuus, in Petri Donati Cretensis Archiepiscopi ad Castellanam Sedem translati locum sufficitur anno 1425. quem deinde jussit Senatus anno insequenti per litteras Regimini Cretæ datas *in tenutam & corporalem possessionem* sui Archiepiscopatus deduci, ut patet ex hoc, quod affertur, S. C.

1426.

1426. Die 14. Maii. In Conf. Rogat.

„ Quod authoritate hujus Confilii fcribatur & mandetur
„ Regimini noftro Cretæ & fucceffòribus fuis quod accepta-
„ re & ponere, feu poni facere debeant in tenutam & cor-
„ poralem poffeffionem Archiepifcopatus Cretæ R. P. Dom.
„ Fantinum Valareffo creatum per Summum Pontificem Ar-
„ chiepifcopum loco R. P. Dom. Petri Donato Epifcopi Ve-
„ netiarum a die datæ Bullarum Apoftolicarum, feu ejus
„ procuratorem legitimum; cum ipfe Dom. Archiepifcopus
„ nunc electus non fubjaceat parti captæ alias contra præ-
„ latos pro refidentia facienda. Et fiant fibi litteræ in for-
„ ma, quæ factæ fuerunt olim pro dicto D. Petro Donato.

Enuntiata autem pars, feu Decretum (cui non fubjacere afferitur Fantinum Archiepifcopum) lata fuerat antecedenti anno 1425. die 18. Maii, eaque ftatuebatur, ut Epifcopi & Prælati in Orientali Venetorum ditione curam animarum habentes ad fuas Ecclefias accedere, & in eis refidere fub confifcationis reddituum pœna tenerentur, prout ex ipfo decreto patet, quod mox inferius ad Francifcum Lauredanum Ducham, cui miffum fuiffe nofcitur, efferetur.

Quæ deinde in hac dignitate pofitus pro Dei Ecclefia, & pro pace inter Catholicos Principes firmanda egerit Fantinus, concife enarrat ejus emortualis encomiaftes his verbis: *quoties Apoftolicæ Sedis Legatus miffus factus eft ad Reges & Principes pro univerforum ftatu fidelium, & Chriftianitatis pace, ut eorum corda duritie plena ad pacis fœdera annuntianda, eorumque animos inclinaret, potiffime autem & fæpenumero ad Chriftianiffimum Francorum Regem*, (Carolum VII.) *ad quem, & ad Burgundiæ Principes per hunc Chrifti Vicarium Eugenium IV. transmiffus eft, & fic inter ipfos pacem fumma virtute compofuit. Ad Sereniffimum autem Sigismundum Romanarum Regem, & ad quamplurimos alios, & ad Generalia Chriftianorum Concilia* (Bafileenfe nempe, Ferrarienfe, & Florentinum, cujus actis fubfcripfit) *pro Ecclefiæ, & juftitiæ tutela transmiffus, miro modo placavit omnia.* Flo-

 renti-

rentina deinde Synodo absoluta cum ad suam se Ecclesiam restituere Fantinus disponeret, Pontifex Eugenius, qui doctissimi Archiepiscopi merita præsens noverat, ipsum sui & Apostolicæ Sedis Legatum ad Cretensem Provinciam misit *pro executione fienda in sancto opere unionis Ecclesiæ Christi* nuper in Oecumenico Concilio Florentino firmatæ. Pontificium Diploma collatæ Legationis datum Florentiæ anno 1439. die 18. Septembris affert ad eundem annum Raynaldus, in quo cum Archiepiscopus Cretensis non expresso Fantini nomine enuntietur, hæret anceps Lequienius num ad Paisium potius Antistitem Græcum data fuerit cum Legationis officio Pontificia epistola, quam certum exploratumque habemus ad Fantinum Archiepiscopum Latinum pertinere. Id in memorata emortuali laudatione celebravit Jacobus de Alexandria, qui coram Cretensis populi multitudine ad funus sui Pastoris congregata sic fatus: *dispositione divina pro exequenda sacrosancta unione Romanæ Orientalisque Ecclesiæ jamdudum horrendo schismate labefactæ ad hanc Cretensem Ecclesiam per Summum Pontificem Legatus de Latere missus est cum ea potestatis plenitudine, & excellentia omnis prærogativæ, quantum ullo unquam tempore cujusve Legatus generis habuisse legatur.* Ipse se quoque Fantinus Legatum Pontificium asseruit in Præfatione ad eximium Tractatum, quem de Ordine & authoritate Conciliorum, & de communione Latinorum, & Græcorum concinnavit, atque Eugenio IV. direxit. Integram hujusce Tractatus Præfationem in lucem benemerito studio ex Vaticana Bibliotheca protulit doctissimus Cardinalis Angelus Maria Quirinus Episcopus Brixiensis, in tertia ex suis epistolis Benedicto XIV. Pontifici maximo inscriptis cujus quidem Præfationis hæc sunt, quæ ad rem nostram attinent, initialia verba: *Beatissimo Patri & Domino Sancto Domino Eugenio Divina Providentia Sanctæ Universalis Ecclesiæ Papæ IIII. Fantinus Valareso Cretensis Archiepiscopus licet indignus de ejusdem Sanctitatis mandato Legatus missus ad hanc Insulam Cretæ, cum omni humilitate, & devotione ad*

pe-

pedum oscula beatorum. Et deinde post pauca: *Ex ea re, cum de tuæ Sanctitatis mandato ad hanc Cretensem Insulam ejusque Provinciam etiam cum Legationis officio missus fuerim pro executione fienda in sancto opere Unionis Ecclesiæ Christi, ibique seminato jam bono semine quosdam viros iniquos prævaricatores legis & veritatis prospexerim inter granum bonum zizania seminare...... hoc præsens opusculum Domino inspirante conscripsi*. In assidua gregis sibi commissi cura evigilare non destitit piissimus Præsul, donec extremo morbo correptus ad meritorum præmia evocatus fuit anno suæ ætatis LI. æræ autem vulgaris MCCCCXLIII. die XVIII. Maii, ut ex sepulcrali ejus epigraphe in Cathedrali S. Titi Templo posita, & ad calcem jam enuntiatæ funebris laudationis (quæ in Regia Taurinensi Bibliotheca asservatur) exscripta addiscimus.

„ Ossa Fantini Valaressi Veneti Patricii Archiepiscopi Cre-
„ tensis Et Legati Apostolici Cujus Virtutem Atque Do-
„ ctrinam Due Sensere Sinodi Basiliensis Et Ferrariensis,
„ Certissima Quoque Testis Insula Hec Cujus Incommoda
„ Velut Optimus Parens Liberalitate Veteres Errores Scri-
„ ptis & Lingua Mores Tam Exemplo Quam Predicationi-
„ bus Emendavit.

„ Decessit Autem Ipse Presul Anno MCCCCXLIII. Die
„ XVIII. Maii.

De veritate chronicæ notæ, quæ annum Fantini emortualem signat, ambigit accuratissimus vir P. Joannes Augustinius in memoriis ejusdem Vallaressii, & in hanc opinionem inclinat, ut putet in transcribenda sepulcrali epigraphe annum LIII. pro anno LV. irrepsisse. Hujusmodi dubitatio nihil me torquet; electionem enim Archiepiscopi Cretensis egomet legi in Cancellariæ Ducalis Notatorio XVI. signatam ad annum MCCCCLIV. & diem VII. Septembris, proinde ad annum insequentem protrahi non potest Valaressii obitus. Quod si longum sexdecim mensium intervallum, ab obitu Archiepiscopi, usque ad successoris electionem nimium fortasse videretur, & improbabile, tumuli inscriptio ad-

dito unico I. ad annum MCCCCLIIII. deduci posset, quod etiam cohæret iis, quæ de consecratione Fantini Danduli afferunt in Chronico ms. Monasterii Corporis Domini Venetiarum, & in ejusdem Chronici additionibus Bartholomæa & Clara Riccobonæ ornatissimæ Virgines, quarum utraque asserit Fantinum Dandulum Archiepiscopum Cretensem per manus S. Laurentii Justiniani consecrationis munus excepisse die 20. Febr. anno 1455. in Veneta Corporis Dominici Ecclesia; proindeque si dormitionem Archiepiscopi Valaressii ad mensem Majum anni 1455. statueremus, consecratio junioris mortem senioris Fantini tempore præcederet. Sed hæc in re levioris momenti dicta sufficiant.

XXIII. Fantinus Dandulus Archiepiscopus Cretensis, quem ob homonymiæ æquivocationem cum præcessore Valaressio confundit Lequienius, Venetiis ortus est, in vicinia S. Lucæ anno 1378. mense Aug. Veritas hujus chronicæ notæ ad verum & certum calculum adducitur ex mox afferendo ejusdem Fantini elogio, in quo asseritur ipsum obiisse anno 1459. die 17. Februarii; vixisse autem annos LXXX. & menses sex. Patrem habuit Leonardum Equitem & Divi Marci Procuratorem, qui singulari animi moderatione ornatus anno 1398. dignitatem per sexdecim, & amplius annos optime administratam sponte dimisit, Avum vero Andream Venetiarum Ducem celeberrimum illum rerum Venetarum Chronographum. Humanis sacrisque litteris instructus Fantinus jurisprudentiæ, ne quid ad animi culturam deesset, in Bononiensi & Patavino Lycæis operam dedit, & juris utriusque lauream Patavii obtinuit, in qua civitate jus civile sub Principibus Carrariensibus publice docuit. Graves deinde Legationes foris apud viros Principes & præclara intus Reipublicæ officia gessit, Senatorio & Equestri honore clarus, cum bona sua in Ecclesias, & pauperes Christi profusa liberalitate erogasset, & castitatem (ut creditur) cum uxore servandam proposuisset, ab Eugenio IV. apud quem Venetæ Legationis munus obierat, primum inter Protonotarios Apostolicos cooptatus,

tus,

tus, mox ad Bononiæ & Exarchatus regimen cum Legati a latere titulo & authoritate destinatus fuit; ut mirabile Divi Laurentii Justiniani vaticinium impleretur, qui Fantino adhuc in sæculari statu agenti Clericalem militiam, & futuros rerum eventus prædixerat. In eo Protonotariatus munere constitutus Apostolicæ Sedis non semel Delegatus & Commissarius Pontificia decreta executioni demandavit. Clarissas enim Sanctimoniales in Monasterio S. Nicolai seu S. Claræ de Muriano anno 1440. instituit, & Monasterium S. Mariæ de Cœlestibus anno 1442. Apostolicæ visitationis authoritate reformavit. In eo autem potissimum eluxit Fantini pietas, quod recens institutum Corporis Domini Monasterium, adeo ferventi amore ob Sanctimonialium virtutem prosequutus est, ut earum Ecclesiam proprio ære a fundamentis extrui mandaverit, in quod opus non levem pecuniæ summam ex divenditis paternæ hæreditatis domibus corrogatam insumpsit. Id testatum in ejusdem Monasterii memoriis reliquerunt duæ superius laudatæ Virgines Bartholomæa & Clara Riccobona, quæ sacram ædem Fantini sumptibus inchoatam anno 1440. atque anno 1444 absolutam referunt ejusdem Fantini studio die XII. Julii a S. Laurentio Justiniano consecrationis munus accepisse. Subdit deinde in Chronico Bartholomæa Riccobona:

Como el fo sagrada la giexia, Misier Giesu Christo permesse chel fo pronunciato Arcivescovo de Candia de chel fexe gran resistentia ma vo vogiando el Santo Padre che ogni modo el dovesse esser como fiol de obedientia acepto adi XIII. *di Settembrio & a* XX. *de Fevrer el fo consecrado nella nostra giexia del corpo*

Postquam autem consecrata fuit Ecclesia, Dominus Jesus Christus disposuit, ut Ven. Dom. Fantinus eligeretur Archiepiscopus Cretensis. Renuit ille primum, sed comperta deinde Pontificis voluntate, ut filius obedientiæ munus suscepit die XIII. Septembris, dieque insequentis Februarii XX. consecratus fuit in Ec-

po de Christo per man del Reverendissimo Monsignor Misier lo Patriarcha de Venexia & etiam lo Vescovo de Ferrara, e quel de Jesolo con gran devocion e solennità.

Ecclesia nostra Corporis Domini per manus Reverendiss. Dom. Patriarchæ Venetiarum (1) & Episcoporum Ferrariensis (2) & Equilini (3) cum magna devotione & solemnitate.

(1) Sanctus Laurentius Justinianus, qui ex dignitate deinde accepta vocatur Patriarcha, tunc temporis Episcopus erat Castellanæ Ecclesiæ.

(2) Beatus Joannes de Tossiniano ex Ordine Jesuatorum, quem Eugenius IV. Fantino Dandulo potissimum hortante, Ferrariæ Episcopum creaverat.

(3) Andreas Bono Episcopus Equilinus, & Sancti Laurentii Justiniani Vicarius Generalis.

Electionem itaque Fantini ejusque consecrationem ex indubia sinceræ Sanctimonialis addiscimus assertione, cui cohæret in additionibus ad Chronicon Clara Riccobono, quæ post enarratam Fantini consecrationem, & pias ipsius oblationes recensitas, subdit duo ædificatæ Ecclesiæ Altaria: Unum in Beatæ Mariæ Virginis, alterum vero in Sanctorum Hieronymi Doctoris, & Theodosiæ Virg. & Mart. honorem a Fantino Archiepiscopo diebus 2. & 18. Julii ejusdem anni 1445. consecrata fuisse. Tempus deinde notat, quo, ut sibi creditæ Ecclesiæ curam assumeret, e patria discessit.

Compide tutte queste sante solenitude, como ho dito di sopra, convene per obedientia andar el mazo al suo Arcivescovado in l'isola de Candia, & partisse da le soe devote madre e fiole, e lu con grandissima tenereza de cuor vezandose privade duno cusi fato e santo Padre, ma in quel di

Absolutis his omnibus solemnitatibus, ut superius dictum est, oportuit ex obedientia, ut ad suum Cretensem Archiepiscopatum mense Majo perveniret. A suis ergo matribus & filiabus profecturus cum nos tali tamque sancto patre orbatas misericorditer agnosceret, pridie quam erat di-

di avanti la soa Signoria tolse combiado, ne fece uno devoto sermone, e dixe in la soa proposta: vado ad eum qui me misit &c. le lacrime che fu butade per le done dentro, & per quele de fuora, etiandio per questo tanto Padre, non se poria dir, e dene la soa benediction a tute con molte lacrime, e partisse, & questo fo adi 9. Settembrio.

discessurus, ad nos religiosum sermonem habuit sub hoc themate: Vado ad eum qui me misit &c. Majores supra quam dici possit, fuerunt lacrymæ, quas fœminæ sive intra Monasterium, sive extra degentes ob tanti Patris jacturam effuderunt, ipse vero collacrymans impartita nobis benedictione discessit die 9. Septembris.

Attamen antequam Cretam adnavigaret Fantinus, aliud suæ pietatis illustre testimonium reliquit, *ob reverentiam* enim *recolendæ memoriæ inclyti Domini Andreæ Dandulo olim Ducis Venetiarum avi sui*, emptarum domorum redditus deputavit, *& instituit ad celebrationem Missæ singulis diebus pro anima dicti Avi sui, & suorum prædecessorum in Oratorio Pauperum Heremitarum S. Raphaelis de Venetiis de Congregatione B. Petri de Pisis* anno suæ consecrationis 1445. die 20. Junii, cujus institutionis documentum relatum est in Eccles. Ven. Illustr. Tom. V. p. 309.

Salvum se ad suam *Ecclesiam* appulisse, *& reverenter a Clero populoque receptum* fuisse datis Cretæ die XVI. Novembris epistolis Eugenio IV. Pontifici significavit Fantinus, cui deinde Pontifex facultates Legati de Latere die VI. Aprilis anno MCCCCLVI. per Breve Romæ datum Indulsit.

Ven. Fratri Fantino Archiepisc. Cretensi Eugenius PP. IIII.
Ven. Fr. Salutem & Apostolicam Benedictionem.

„ Ex Litteris tuis, die XVII. Novembris Candidæ datis, intelleximus, te salvum ad tuam Ecclesiam pervenisse, & reverenter a Clero populoque exceptum. Quod qui-

„ quidem placuit scivisse. Et quia cupimus tuam Fraternitatem, juxta suum desiderium, posse ipsam Ecclesiam cum honore Dei & animarum fructu gubernare, mittimus tibi facultates Legati de Latere, & dispensandi in prohibitis tertio & quarto gradibus Matrimonii, sicut ex ipsis tuis litteris vidimus te optare. Quanquam vero noverimus tuam modestiam, tamen memoramus hortamurque, ut ipsis facultatibus parce solummodo scilicet quantum necessitatem urgere, tua judicabit conscientia, utaris.

„ Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub anulo nostro secreto die VI. Mensis Aprilis MCCCCXLVI. Pontif. Nostri anno sextodecimo.

Blondus.

Pastoralis ejus sollicitudinis, qua gregi suo in spiritualibus adfuit, testis est Codex, quem dum Archiepiscopali Ecclesiæ Cretensi præsideret pro Clericorum instructione concinnavit. Typis vulgatus sine loco typographo & anno visitur in Bibliotheca S. Francisci Venetiarum notatus hoc titulo: *Incipit Compendium Reverendissimi in Christo patris & d. Domini Fantini Dandulo Archiepiscopi Cretensis pro catholicæ fidei instructione: breve ac utile clericis & maxime presbyteris pro animarum salute circa eorum subditos.*

Anno insequenti cum e Creta in Patriam rediret, *in navigatione Episcopus Patavinus declaratur*. Extremum diem obierat ipso anno 1447. die 7. Octobris Petrus Donatus Patavii Episcopus, cujus laudes superius dedimus, quapropter actum est in Senatu die 19. Octobris de ejus successore deligendo. S. C. habemus in Notatorio XVI. Cancellariæ Ducalis signatum.

MCCCCXLVII. Die XIX. Octobris.

„ Infrascripti fecerunt se scribi ad probam Episcopatus Paduæ per mortem Rev. Patr. D. Petri Donato.

„ Rev. in Christo Pater Dom. Gregorius Corrario Protono-

„ tonotarius Apostolicus electus per Canonicos, & Capitu-
„ lum Paduanum.
„ Rev. Pat. D. Laurentius Venerio Archiep. Jadræ.
„ Rev. Pat. D. Fantinus Dandulo Archiep. Cretensis.
„ Rev. Pat. D. Hermolaus Barbaro Episc. Tarvisinus.
„ Rev. Pat. Dom. Petrus Barbo frater olim Episcopi Tar-
„ visini.

Potior Senatorum numerus in Fantinum Dandulum consensit, cujus propterea electio per Zachariam Trivisanum Reipublicæ in Curia Romana Oratorem Pontifici Maximo Nicolao V. qui nuper Petri Sedem ascenderat, oblata fuit, ut Apostolica ipsius authoritate confirmaretur. Distulit tamen publicis Venetorum votis obsecundare Pontifex, vel quia arduis initæ dignitatis negotiis nimium gravaretur, vel potius quia per dolosas aliquas & fraudulenter confictas epistolas a confirmatione hujusmodi retrahebatur. Ægre dilationem hanc tulit Senatus, cujus delectus ex virtute, scientia, & candidissimis moribus Fantini Archiepiscopi aperte comprobabatur; quapropter datis ad Pontificem epistolis ipsum exoravit instantius, ut publicas preces etiam iteratas vellet exaudire. Hæ sunt P. C. epistolæ Nicolao V. directæ.

MCCCCXLVII. (more Veneto æræ nempe vulgaris 1448) die II. Januarii.

SUMMO PONTIFICI.

„ Nuper cum rediisset ad nos vir Nobilis Zacharia Tri-
„ visano Doctor, quem hoc superiori tempore Oratorem
„ nostrum apud pedes Vestræ Beatitudinis tenuimus, nedum
„ sperabamus, sed quidem certissimum tenebamus ex ejus
„ relatione cognoscere Sanctitatem Vestram in collatione E-
„ piscopatus Paduæ tot nostris honestissimis precibus, & in-
„ stantiis annuisse. Sed intelligentes rem illius Episcopatus
„ tantopere insitam cordi nostro, adhuc sic in suspenso te-

„ neri, profecto ſatis admirari compellimur, tantoque am-
„ plius, quanto & nos ſcimus & omnibus clariſſime con-
„ ſtat, quod in promotione iſta digne poſſint & mereantur
„ virtutes, ſcientia, & vita continentiſſima Reverendiſs. Pa-
„ tris Dom. Fantini Dandulo Archiepiſcopi Cretenſis, quæ
„ omnia effecerunt, & faciunt, ut nobis noſtræque Reipublicæ
„ longe ante omnes alios ad ipſum Epiſcopatum gratiſſimus,
„ & acceptiſſimus ſit, dolemusque certe magnopere, quod
„ ſicut ab ipſo Zacharia nuper audivimus, variis aliorum
„ ſuggeſtionibus, inhoneſtiſſimisque factionibus apud Beati-
„ tudinem Veſtram quæſitum fuerit hoc noſtrum deſiderium
„ impedire; namque Sanctitatem Veſtram certiſſimam eſſe
„ volumus literas illas, quæ Veſtræ Beatitudini, ac quibus-
„ dam ex Reverendiſs. D. D. Cardinalibus per nonnullos
„ ex non poſtremis civibus & nobilibus noſtris ſcriptas fuiſ-
„ ſe videntur, doloſe & fraudulenter fuiſſe compoſitas. Nam
„ cives ipſi talis conditionis & integritatis exiſtunt, ut ab
„ omni ſententia, & deliberatione Reipublicæ noſtræ num-
„ quam diſcrepare voluerint, quinimmo hujuſce rei princi-
„ pales fautores fuerunt. Hæc igitur cum ita ſint, denuo,
„ quo inſtantius, & cordialius poſſumus, ſupplicare, & ora-
„ re volumus Beatitudinem Veſtram, ut ſi forte nondum
„ ad collationem ipſam proceſſiſſet, libeat ammodo, quem-
„ admodum devotionem noſtram mereri credimus, ab hac
„ tanta expectatione nos ſublevare, & preces noſtras totiens
„ reiteratas exaudire in ſingularem noſtram, noſtræque Rei-
„ publicæ complacentiam.

Annuit itaque Pontifex, cujus confirmationis accepto munere Fantinus novum ſibi collati Epiſcopatus onus ſubivit, in quo poſt ſancte actam vitam, *neque pecunia*, *neque ſuppellectile* ulla, ob effuſas eleemoſinas *relicta*, inter ſuorum *lacrymas & dulces amplexus ſanctiſſime* naturæ conceſſit.

Defuncti corpus (ut ipſe pridem juſſerat) Eccleſiaſticæ ſepulturæ demandatum fuit in Veneta, quam pie erexerat, Corporis Domini Eccleſia, hoc exciſo in lapide ſepulcri elogio:

Oſſa

„ Ossa Reverendissimi P. D. Fantini Dandulo J. U. Do-
„ ctoris Patre Procuratore Avo Proavisque Ducibus Nati,
„ Qui Post Clarissimos Patriæ Honores Amploque Patrimo-
„ nio Divæ Huic Ecclesiæ Egenisque Erogato, Pontifex Pa-
„ tavinus Obiit XIII. Kal. Martii MCCCCLIX.

Officia, quæ tum Laicus, tum in Ecclesiastica Hierarchia constitutus laudatissime gessit Fantinus, accuratissime disposuit Pater Joannes Augustinius in Venetorum Scriptorum notitiis Tom. I. pag. 1. Summas vero laudes ab optimo doctissimoque Præsule & in Archiepiscopatu Cretensi, & in Episcopatu Patavino promeritas eloquentissime extulit laudandæ memoriæ S. R. E. Cardinalis Angelus Maria Quirinus, tum in præliminari ad epistolas Francisci Barbari Diatriba, tum in superius citatis Venetorum Episcoporum monumentis, sapientiam commendans, pietatem, utilem illam necessitudinem, quam cum Francisco Barbaro, Ambrosio Camaldulensi, & aliis doctis viris ea tempestate florentibus sancte coluit, & utiliter, *cuique haud leve præstiterunt adjumentum Codices quamplures a Fantino Dandulo e Græcia in Italiam delati*. Ex iis porro laboribus, quos ad perennandam etiam hujus viri memoriam subiit Cardinalis supralaudatus, libet hic elogium afferre, quod Blasius Saracenus Vicentinus Fantini Cancellarius, & Commensalis, Hero, & Episcopo suo contexuit: " Obiit Reverendissimus in Christo Pa-
„ ter, & Dominus meus semper recolendus, D. Fantinus
„ Dandulus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Pa-
„ tavinus dignissimus, die Sabbati, decima septima mens.
„ Februarii MCCCCLIX. Vixit annos LXXX. menses sex,
„ innumeris animi, & corporis bonis decoratus. Ex nobi-
„ lissima Patria Venetorum, avo Andrea Dandulo Duce,
„ Leonardo D. Marci Procuratore Patre oriundus, Juris utri-
„ usque Doctor celeberrimus. Publice in Patavino Gymna-
„ sio Jus Civile docuit sub Dominis Carrarien. XXX. agens
„ annum Præturam primam Patavii gessit summa cum lau-
„ de, cum Prætor Veronensis antea extitisset, alteram sub-

„ inde Patavii Præturam adminiſtravit. Primus ſub Illuſtriſ-
„ ſimo Venetorum Dominio Prætor Brixienſis; in Urbe Ve-
„ netiarum plures Magiſtratus exercuit, Communis Advo-
„ catus, primus in Senatu ſæpiſſime declaratus, Legationes
„ innumeras ad Reges, & Summos Pontifices maxima cum
„ dignitate obivit. Cum omnia bona ſua Chriſti pauperi-
„ bus liberaliſſime erogaſſet, ab Eugenio Pontifice Maximo
„ militiæ Clericali adſcriptus, Legatus Bononienſis ab eo-
„ dem Pontifice creatus fuit; Abbatiam Carrarienſem idem
„ Pontifex ſæpius reluctanti commendavit, poſt Archiepi-
„ ſcopum Cretæ creavit. Sub Nicolao Papa V. maximo Se-
„ natus Veneti conſenſu, cum ex Creta in Patriam redi-
„ ret, in navigatione Epiſcopus Patavinus declaratus, digni-
„ tatem hujusmodi bonis exemplis, juſtitia, manſuetudine,
„ atque liberalitate exornare ſtuduit totis viribus. Cujus
„ Cancellarius atque Commenſalis continuus ego Blaſius Sa-
„ racenus, Hieronymi de Saracenis filius Civis Vicentinus,
„ annis novem extiti. Ejus anima in pace quieſcat.

Cætera, quæ de clariſſimo Epiſcopo collecta leguntur Doctorum virorum elogia in ſuperius enuntiatis Scriptoribus, quamvis omni luce profecto digniſſima, ne a propoſita mihi brevitate recedam, omittenda eſſe cenſeo, queis tamen liceat nondum vulgatum Encomium addere, quod pius Monachus Celſus Ordinis S. Benedicti in præfatione ad vitam Euphroſinæ Virginis Petro Dandulo Epiſcopo Vicentino inſcriptam, de Fantino protulit: *Fantinus Dandulus Epiſcopus Patavinus unus præter cæteros clariſſimæ gentis tuæ viros doctrina, ſapientia ſanctitateque præcipuus*.

XXIV. Philippus Paruta evocante Nicolao Papa V. Archiepiſcopalem Cretæ Sedem poſt Fantinum Dandulum aſcendit anno MCCCCXLVIII. dimiſſa ea, cui tunc præerat, Torcellana Eccleſia. Egerat Venetus Senatus menſe Februario poſt Fantini translationem de eligendo Cretenſis Sedis Archiepiſcopo, & in regeſtis Cancellariæ Ducalis recenſentur ii, qui P. C. ſuffragiis exhibiti fuerunt.

MCCCC-

MCCCCXLVII. more Veneto, *idest Christi* 1448. *Februarii*.

„ Infrascripti fecerunt se scribi ad probam Archiepisco-
„ patus Cretensis.

„ Rev. Pater D. Joannes Contareno Monachus in S. Ma-
„ thia de Muriano qu. f. Jacobi qu. f. Nicolai Militis.

„ Rev. Fr. Gaspar Cornario Ordinis S. Francisci de Vinea.

„ Rev. P. Dom. Fr. Michael Memmo Ord. Prædicatorum
„ Episc. Tripolinus.

Neminem tamen ex iis a Nicolao V. præelectum fuisse novimus, qui virtutem doctrinamque Philippi Parutæ Episcopi Torcellani perspectas habens, eum maluit vacanti Cretensi Ecclesiæ Pastorem præficere. Habitum Augustiniani Ordinis in primo suæ juventutis flore susceperat Philippus in Cœnobio S. Mariæ de Nazareth Venetiarum, ex quo deinde ad Læmocomium deducto transiit primum ad Patavinum S. Danielis in monte, mox ad Venetum S. Spiritus in Insula Venetiarum Monasterium, ubi institutæ ibidem Congregationi Canonicorum Regularium nomen dedit, & solemnem deinde votorum professionem emisit die 23. Augusti 1423. ut fusius legitur in Eccl. Ven. Illustr. Tom. IX. pag. 237. & Tom. XIV. p. 382. Eximia utriusque juris scientia clarus e Claustro suæ Congregationis ad Episcopatum Æmoniæ seu Civitatis Novæ in Istria sub Patriarchatu Aquilejensi (qui ex errore Gradensis dictus est in Eccl. Torcell. Illustr. par. I. pag. 35.) a Martino V. deducitur anno 1426. die 7. Januarii, vixque elapso tertio mense die 22. Aprilis ad Torcellanam Sedem ex Petri Nani Episcopi obitu vacantem transfertur. Huic Ecclesiæ cum præesset, anno 1427. die 2. Octobris ad Patriarchatum Gradensem, mox anno 1428. die 7. Junii ad Patavinum Episcopatum propositus fuit in Rogatorum Comitiis. Cretensi deinde, ut supra diximus, Sedi præfectus fuit anno 1448. quam dum optime administraret anno 1451. 10. Junii ad Episcopatum Vicentinum, & deinde anno 1456. mense Februario ad Pa-

triæ Urbis Patriarchatum in Senatu nominatur, ut notant Cancellariæ Ducalis regesta. Extremæ suæ voluntatis tabulas in publica acta redigi mandavit die 12. Januarii anno 1458. qui ipsi fuit emortualis, ut refert Mozzagrugnius l. I. *Philippus Paruta supradictus, qui ad Archiepiscopatum Cretensem assumptus obierat prius anno videlicet* 1458. *& in eadem sua præfata S. Spiritus Ecclesia honorabili sepulcro conditus extitit*. Meminit Philippi Archiepiscopi cum laude in tertia ad Benedictum XIV. epistola supralaudatus S. R. E. Cardinalis Angelus Maria Quirinus Episcopus Brixiensis.

XXV. Hieronymus Lando, cujus mentio non semel occurrit in Ducalis Cancellariæ regestis, Philippo Parutæ ad meliorem vitam translato suffectus fuit in Archiepiscopatu Cretensi anno 1459. nec multo post administrationem etiam Abbatialis S. Gregorii Venetiarum Ecclesiæ suscepit sub administratoris perpetui titulo, ut in ejusdem Abbatiæ tabulario legitur ad annum 1460. Hieronymi prudentiam, & in rebus agendis dexteritatem quanti fecerit Pius II. Pontifex Maximus, ex eo argui potest, quod Hieronymum vix ad Archiepiscopalem Sedem evectum Apostolicæ Sedis cum Francisco Hispalensi Archidiacono destinarit Legatum, ut ineundo Georgium Bohemiæ Regem inter & Wratislavienses fœderi operam navarent, conjunctaque fœderatorum arma ad Turcarum perniciem converterent. Pontificium statutæ Legationis diploma, & quæ a Legatis acta sunt refert Raynaldus ad annum 1459. num. 22. qui deinde ad annum 1463. num. 96. aliud ejusdem Pii Papæ diploma affert datum eodem anno die 29. Martii, in quo ejusdem legationis mentio, & legatorum nomina exhibentur. Aliam quoque Apostolicam Legationem subiit Hieronymus in Poloniam a Pio supra laudato Pontifice missus, ut Polonos inter & Crucigeros, ac Pruthenos pacem conciliaret, & ad bellum Turcis inferendum Polonos ipsos excitaret; verum orta inter Polonos & Pontificium Legatum acri controversia, Hieronymus rebus infectis ad Pontificem redire coactus fuit. Hujusce Legatio-

gatio-

gationis Bullam habet Bzovius ad annum 1463. in qua Hieronymus Archiepiscopus Cretensis dicitur ad regnum Poloniæ, terramque Silesiæ ac Prussiæ, Nuncius & Orator Sedis Apostolicæ. Ut etiam ad firmandam pacem, & fœdus contra Turcas ineundum diffidentes Fridericum Imperatorem, & Mathiam Corvinum Hungarorum Regem adduceret, studiose egit, ut notat Raynaldus ad annum 1463. n. 1. & 4. Has Hieronymi legationes memorat etiam Albertus Krantzius libro XII. Wandaliæ cap. 30. his verbis: *Annus erat sexagesimus quartus* (supra millesimum & quadringentesimum) *quum in Quadragesima Nuntius Apostolicus cum mandatis veniret in civitates Vvandalicas*, *ut exciret populum in expeditionem*, *quam Papa Pius instituerat*, *belli societate inita cum Duce Burgundiæ Philippo*, *& Venetorum Principatu in perfidissimum hostem Turcum*. *Episcopus erat Cretensis*, *qui mandata Apostolica circumferret*. *Sed magno & inconsulto fervore publicantium multi incassum instituere profectionem sine commeatu*, *sine armis*, *quum ignoraret homo Italicus*, *linguæ non gnarus*, *quid clamatores ad populum tulissent*.

Eodem autem anno Hieronymum ex Legatione Romam rediisse compertum habemus ex publica Christophori Mauro Ducis Venetiarum epistola ipsi Hieronymo in alma urbe degenti missa, ut decem Legatis Venetis, qui Paulo II. Veneto nuper ad Petri Sedem evecto gratulaturi ad curiam Romanam profecturi erant, oportunas domos disponeret. Hæc sunt Ducalis epistolæ verba:

„ Christophorus Mauro Dei Gratia Dux Venetiarum &c. „ Reverendo in Christo Patri Domino H. Dei & Apostolicæ „ Sedis Gratia Archiepiscopo Cretensi salutem & sinceræ di„ lectionis affectum. Ut audire potuistis, delegimus decem „ Legatos, quos propediem missuri sumus ad Summum Pon„ tificem. Verum quia cupimus, ut satis in tempore pro„ spiciatur de inveniendo eis domus, quæ sint capaces pro „ comitiva sua, freti vestra diligentia, & studio in omnibus „ rebus nostris, scribendas has Rev. Patern. V. duximus, ro-

gan-

„ gantes eam, ut velit dare operam inveniendi duas in tres
„ domos, quanto proximius poteſt, quæ ſint capaces equo-
„ rum circiter CCtorum. Et parentur rebus neceſſariis,
„ quemadmodum prudentiæ veſtræ Rev. Pater videbitur.
„ Speramus autem legatos ipſos noſtros forte per totum men-
„ ſem Octobris proximum Romæ affuturos.

„ Datum in noſtro Palatio Ducali die XXIII. Septem-
„ bris Indictione XIII. (quæ Venetiis inceperat a Kal. ipſius
„ menſis) MCCCCLXIIII.

„ Reverendo in Chriſto Patri Domino H. Dei & A-
„ poſtolicæ Sedis gratia Archiepiſcopo Cretenſi.

Porro epiſtolas Hieronymi Antiſtitis Cretenſis Pio II. datas recenſet lib. 1. Commentar. Jacobus Picolomineus Cardinalis Papienſis nuncupatus: *Biduo ante allatæ litteræ ab Hieronymo Antiſtite Cretenſi, quibus ſignificabatur magnam cruceſignatorum multitudinem Anconam confluere, identidemque lamentari, quod Pontificem, qui ſe trajiceret, non inveniſſent:* Quum autem deinde Hieronymus ad Legationem Peruſinam ſub Paulo II. deductus fuiſſet, eamque laudatiſſime adminiſtraret, epiſtolam ad ipſum miſit ſupra laudatus Cardinalis Papienſis Romæ die 23. Decembris anno 1468. qua ampliſſimis verbis eidem Hieronymo gratulatur de prudenti ipſius dexteritate. Ipſam licet typis vulgatam exhibemus tum ad clariſſimi viri laudem, tum quia ex ipſa arguimus Hieronymum, antequam Eccleſiaſticæ militiæ nomen daret, uxorem habuiſſe, ex qua filium nomine Petrum procreavit.

Hieronymo Lando Epiſcopo Cretenſi Legato Peruſino.

„ Eſt quod cum Dignatione tua de Petro filio tuo que-
„ rar. Viceſimum pene jam Romæ diem agit, & nondum
„ Papienſem eſt allocutus. Hodie viſitans ex conſuetudine
„ noſtra Cardinales novos, Sororum Pontificis filios, atque
„ illum videns ſpatiantem per aulas, vocavi ad me, & ro-
gavi

" gavi num Cretensis mei filius esset? Cum esse se diceret, " petii rursum num me agnosceret? Cum æque se agno- " scere respondisset, addidissetque multa mea in te patrem " exstare officia: Et quod, inquam, est caussæ quod me " nunquam adieris? Erubuit adolescens, vultu confitens, " quod excusare verbo non potuit. Si venerit, ut ventu- " rum existimo, accipietur ea caritate, qua accipi pater " est solitus; noscetque, si maxime ad beneficium nunc " deest facultas, animum tamen non deesse, qui tuis, om- " nibus temporibus, semper affuit. Ad Litteras tuas, quas " Thomas Sacerdos attulit, rescribo in hæc pauca. Sed il- " lud etiam addo, gratulari me multum, quod in isthac " difficillima Perusiæ administratione ita prædicetur dexte- " ritas tua, ut nihil intempestivum, aut improvidum age- " re judiceris. Ita etiam commendetur vitæ institutum, ut ad- " sit semper, & sine scurrilitate comitas, & sine asperitate " gravitas. Retine usque in finem laudem hanc inchoatam, " atque illud cogita semper, raros fuisse etiam summæ vir- " tutis viros, quorum in tam fervida civitate similes initiis " exitus fuerint. Ego, mi Cretensis, sum tuus, & tibi om- " nia summa desidero. Vale. Romæ 23. Decembris 1468.

Patriarchali deinde Constantinopolitanæ Ecclesiæ titulo insignitus fuit Hieronymus, qui anno 1481. die 16. Apr. & anno 1485. ad Episcopatum Patavinum, ut ex notatoriis patet Ducalis Cancellariæ, duplici hoc titulo insignitus ad P. C. suffragia exhibetur. Ad Patriarchatum quoque Aquilejensem anno 1491. die 7. Martii nominatus fuit hoc modo: *Reverendiss. Dom. Jeronymus Lando Patriarcha Constantinopolitanus Archiepiscopus Cretensis, qui remanendo renuntiat Patriarchatui, & Archiepiscopatui.*

Ecclesiæ Cretensi adhuc præerat anno 1493. cum enim in causa cujusdam Mariæ Caroldo Abbatissæ Monasterii Spiritus Sancti Venetiarum institutus fuisset Judex & Commissarius Apostolicus delegatus, nec valeret *huic causæ interesse, aut vacare tum propter infirmitatem, qua non parum* affli-

gebatur, *tum quia diversis negotiis tam publicis, quam privatis continue* premebatur, rem cognoscendam, & judicio definiendam Hieronymo Trivisano Abbati S. Thomæ de Torcello commisit. Documentum subdelegationis in Eccl. Ven. Illustr. allatum visitur Tom. XIV. pag. 277. Et sic incipit: *Hieronymus Lando Miseratione Divina Patriarcha Constantinopolitanus & Archiepisc. Cretensis. Venetiis residens &c.* desinit autem: *Datum & actum Venetiis &c. die 16. Octobris* 1493. Verisimile est ex ea infirmitate, qua jam senio confectus gravabatur, Hieronymum obiisse.

Post Hieronymum in Serie Archiepiscoporum Cretensium enuntiat Lequienius ex Cavall. Galler. Domin. Michaelem quemdam Archiepiscopum Cretensem ad annum 1491. quo adhuc in vivis egisse Hieronymum superius ostendimus. Num Michael iste ad ad Archiepiscopalem Cretæ titulum a Pseudopontifice Roberto Gebennesi, qui in sua obedientia Clemens VI. appellabatur, assumptus fuerit, non inverisimile est, sed neque certum.

XXVI. Andreas Lando Archiepiscopus Cretensis memoratur ad annum 1503. 16. Martii, & ad annum 1504. 18. Februarii in regestis Cancellariæ Ducalis Cretensis, quæ adhuc supersunt Venetiis asservata.

XXVII. Joannes Lando Archiepiscopus Cretensis in superius enuntiatis regestis notatus legitur ad annum 1513. 24. Octobris, iterumque ad annum 1516. 17. Junii, mox ad annum 1519. 31. Januarii, & demum ad annum 1520. 28. Martii.

Quum autem ex fide regestorum Cretensium teneamus Joannem Lando Archiepiscopum Cretensem usque ad annum 1520. atque ex mox afferendis documentis addiscamus Archiepiscopum Cretensem ex familia Landa anno 1534. Archiepiscopatum dimisisse, ut nepoti suo obveniret, profecto verisimile est, Joannem Lando vitam produxisse usque ad annum 1534. quo confectus senio de nepote sibi in successorem firmando ea egit, quæ nunc in lucem proferemus.

XXVIII.

XXVIII. Laurentius Campeggius S. R. E. Cardinalis vir doctrina & rebus actis clarissimus, Archiepiscopatum Cretensem ex Archiepiscopi Landi renunciatione vacantem suscepit, eo præclaræ pietatis intuitu, ut administrationis onere sibi retento, Archiepiscopalis mensæ redditus, ad inopes Virgines Archiepiscopi Landi neptes in matrimonio collocandas insumeret, Ecclesiamque ipsam tandiu retineret, donec Petrus Lando Archiepiscopi dimittentis nepos ad idoneam tanto ponderi perveniret ætatem. Ex ipsis Laurentii Cardinalis epistolis res clarius innotescet.

Serenifs. Princeps & Domine mi Colend.

„ Alli mesi passati il Reverendifs. Sig. Arcivescovo di Can-
„ dia con quella fede che S. S. sa di potere avere in me per
„ mezzo di Rodolpho mio significandomi un suo honestissimo
„ desiderio ch'era di provedere che quella sua Chiesa alla
„ morte sua restasse ancora alcun tempo in beneficio & hono-
„ re di casa soa, & maxime per ajutare a maritare quelle
„ sue nepoti giovane d'ogni virtu, e d'ogn'altro bene excet-
„ to che di robba molto bene dotate, mi pregò che per que-
„ sto io volesse ajutare appresso di N. S. la renuntia, che sua
„ Sig. intendeva fare in persona di M. Pietro Lando suo ne-
„ pote della detta Chiesa, il che abbracciai molto volontie-
„ ri, e ne feci quelli piu amorevoli, & caldi officii, che io
„ poteti, & seppi si per satisfare e gratificare al prefato Sig.
„ Arcivescovo e à tutta la soa magnifica Casa, e si ancora
„ perchè in ciò mi pareva di doverne far piacere e servizio a
„ Vostra Serenita & a tutto quello Excellentissimo Senato, il
„ quale penso che non possa non havere grato, che ad una
„ nobilissima fameglia come è quella, con si honesto mezzo
„ si procuri comodo & honore. Mai si potete ottenere l'in-
„ tento nostro repugnando l'eta del giovine, il quale non era
„ anco habile a pigliare quel peso. Onde continuando pure
„ il prefato Sig. Arcivescovo in questo pensiere, e non po-

„ tendo satisfarsi per quella via, ultimamente si e risoluto
„ di depositare la detta sua Chiesa in persona mia, sino a tan-
„ to chel prenominato suo nepote per la eta ne sia capace, e
„ cosi me l'ha rassegnata, come le Signorie Vostre per av-
„ ventura haranno inteso, perilche hora si mandano le bol-
„ le sopra ciò expedite, le quali sarano presentate a Vostra
„ Serenita e supplicatoli si degni lei ancora con quelli Excel-
„ lentissimi Signori di ajutare questa buona opera, facendo
„ grazia che in nome mio si consegua il possesso pacifico di
„ quella Chiesa. Il che benche tutto habbia da ritornare a
„ comodo del predetto Sig. Arcivescovo e suoi, come è det-
„ to, che in ciò non ci metto altro che il nome, ne altro
„ me ne tocca; nondimeno il desiderio, e la contentezza,
„ ch'io ho d'avere fatto questo servizio a quella Magnifica
„ Casa, & anco com'io stimo a tutta quella Excellentissima
„ Republica, fa che mi convenga pregarla, e supplicarli
„ anch'io, come di propria grazia, che sia contenta con
„ l'authorita sua favorire questa nostra petizione, siche si ot-
„ tenga, & consegua la detta possessione. che io lo ricono-
„ scerò a singular beneficio da lei da connumerarlo agl'altri
„ infiniti, ond'io le sono tenuto, e cosi humilmente me li
„ arricomando; que diu. felicis. valeat. Romæ XVII. Au-
„ gusti MDXXXIIII,

Serv. L. Car. Campegio.

„ *A tergo* Serenis. Principi & Dom. meo Colendis.
Dom. Andreæ Gritti Duci Venetiarum &c.

Annuit votis Senatus, dataque Cardinali die XVI. Novembris amplissima epistola grates illi habuit de protectione in Archiepiscopum ipsiusque familiam collata. Eapropter Laurentius Cardinalis hanc secundam Duci & P. C. rescripsit epistolam.

Sere-

Sereniſſime Princeps & Dom. mi ſemper C.

„ Io ho riceputo la molto amorevole lettera di Voſtra Se-
„ renita di XVI. del preſente in riſpoſta di un altra mia
„ circa il ſeguito dell'Arciveſcovato di Candia, la qual mi è
„ ſtata di grandiſſima conſolazione vedendo quanto per la be-
„ nignita e grazia ſoa li piaccia avere grati li ſervizii miei,
„ e tra gl'altri queſto, che io ho fatto circa quella Chieſa a
„ comodo & contento di quella nobiliſſima fameglia, il qua-
„ le benche nel vero da me ſia ſtato fatto e procurato con
„ tutta quella fede, e volonta ch'io ſon tenuto uſare ſem-
„ pre in ſervizio della Serenita Voſtra e di quella Excellen-
„ tiſs. Republica nondimeno al debito e deſiderio mio e
„ ſtato pure picola coſa, & non meritava certo tante gra-
„ zie quante Voſtra Serenita per queſta ſoa ſi amorevol-
„ mente me ne rende, ſe non che ella ancora con queſto
„ indizio mi ha voluto dimoſtrare piu del benigno animo
„ ſuo verſo di me, onde glene riferiſco quelle maggiori,
„ e piu cumulate grazie ch' io poſſo. E quanto a me li
„ prometto di nuovo, che ſi in queſta coſa dell'Arciveſco-
„ vato, e ſi in ogn'altro ſervizio & publico & privato di
„ quella Excellentiſſima Republica, a tutto mio potere
„ farò ſempre officio conveniente all'obſervantia mia, &
„ alli infiniti obblighi, ond'io li ſono tenuto. Coſi ad eſſa
„ Voſtra Serenita di continuo humilmente mi raccomando.
„ Quæ diu feliciſs. valeat. Romæ XXVII. Nov. MDXXXIV.

„ Sereniſs. &c. *ut ſupra*.

„ Serv. L. Card. Campegio.

Num Laurentius Cardinalis, licet obtinuiſſet & Apoſtolicum inſtitutionis diploma, & Venetum tradendæ poſſeſſionis decretum, adminiſtrationem Eccleſiæ Cretenſis aſſumpſerit, pro certo aſſerere non auſim; ſiquidem a data ſecunda epiſtola vix elapſis quatuor menſibus Petrus Lando, de quo mentio

tio est in prima Cardinalis epistola ad Archiepiscopatum Cretensem, (quod refert etiam Lequienius,) assumptus fuit.

XXIX. Petrus Lando Marci filius, antecessoris nepos, renuntiatur Archiepiscopus Cretensis anno 1535. mense Martio, ut refert Lequienius in Cretensibus Latinis. Ejus mentionem non semel afferunt superius enuntiata Cancellariæ Cretensis regesta ad annos 1348. 18. Martii, 1565. 11. Aprilis, 1570. 1. Martii, & 1573. 17. Martii. Ecclesiæ Patriarchalis Constantinopolitanæ redditus in Insula Cretensi positos uti Procurator Scipionis Rebiba S. R. E. titulo Sancti Angeli in foro piscatorio Presbyteri Cardinalis, & Patriarchæ Constantinopolitani per aliquot annos administravit, ut videre est in instrumentis ab eo Cretæ confectis sub annis 1570. 1571. 1573. 1575. quæ in Veneto S. Mariæ de Rosario Cœnobio Fratrum Prædicatorum de Observantia, asservantur. Refert Andreas Cornelius in ms. rerum Cretensium Chronico, Ecclesiam S. Titi Cathedralem anno 1544. sub Petro Lando Archiepiscopo exortis fortuiti incendii flammis conflagrasse, ex cujus ruinis ita brevi emersit, ut anno ab infortunii clade decimotertio, antiquo decori ex piorum opibus restituta viseretur. Sedit Petrus Lando inter Patres Concilii Oecumenici Tridentini, cujus etiam actis subscripsit. Quum autem eo ipso anno Sacra Synodus absoluta fuisset, Bernardum Navagerium Cardinalem e Synodo, ubi Apostolicum Legatum egerat, ad Veronensem Ecclesiam prosequutus est, ubi inter initæ ab eodem Cardinali Episcopalis possessionis solemnia Missam in Cathedrali decantavit die XI. Decembris ejusdem anni, ut notat ex Veronensi documento Ughel. Tom. V. col. 992. Venetæ edit. Obiit deinde Venetiis in Parœcia Sancti Joannis Decollati anno 1583. die 13. Novembris.

XXX. Laurentius Victurius Nobilis Venetus, dum Romæ commoraretur, ob morum doctrinæque præstantiam Cretensi Ecclesiæ, incomperto mihi anno, Archiepiscopus præficitur. Id nobis signat panegyrica oratio Cretæ habita dum dignitatis

tis suæ possessionem iniret, in ipsa enim sic legitur: *Urbs enim illa mater ac Regina omnium Roma, ut morum fragrantiam, vitæ instituta, & fidei sinceritatem perfecte detexit, munere Episcopali te sacræ Theologiæ mystam exornavit.* Quum autem Pastoralis sollicitudinis munia per aliquot annos pacifice implesset, repente exorto nescio qua de caussa adversus eum tumultu, Episcopalem dignitatem suam ex ipso læsam vehementissime doluit: quare Marcum Antonium Venerium Ducham Venetumque Magistratum tamquam injuriæ sibi illatæ vel authores, vel fautores excommunicationis pœna irretitos publice denuntiavit, uti testantur Apostolica Clementis VIII. diplomata, quibus anathematis sententiam suspensam habuit, donec rei & facti veritate per ipsum Pontificem plenius intellecta, quid in gravi eo negotio agendum esset, *matura consideratione adbibita* declarasset. Suspensionis bullas afferimus, nec tamen *in præmissis* quid deinde statutum fuerit, compertum habemus: paulo enim post, ut dicemus, Archiepiscopus, morte intercedente, dignitatem dimisit.

Clemens Papa VIII. ad futuram rei Memoriam.

„ Romanum Pontificem decet eos clementiæ suæ dextera benigne complecti, quorum nomine cum humilitate „ ab eo venia postulatur. Nuper siquidem accepimus Ven. „ Fratrem Laurentium Archiepiscopum Cretensem ob quem„ dam tumultum superioribus mensibus apud eum exortum „ ibidem existentes Marcum Antonium Venerium Cretæ Du„ cem, & Antonium de Caballis Capitaneum ac Magistra„ tum Rempublicam Venetam ibidem repræsentantes alios„ que eis adhærentes per suam sententiam excommunica„ tos publice nunciasse, super quo Dux Capitaneus & Ma„ gistratus ac alii prædicti ad nos recursum habuerunt; no„ bisque humiliter supplicari fecerunt, ut eis absolutionis „ beneficium impendere de benignitate Apostolica dignaremur.

„ mur. Nos de præmiſſis certam notitiam non habentes,
„ ex conſueta tamen noſtra & Sedis Apoſtolicæ benignitate
„ animarum ſaluti quantum cum Domino poſſumus conſu-
„ lere cupientes, nec non dilectum filium Nobilem Virum
„ Marinum Grimanum Venetiarum Ducem, qui pro eis apud
„ nos interceſſit, ſpecialibus favoribus & gratiis proſequi vo-
„ lentes hujuſmodi ſupplicationibus inclinati excommunica-
„ tiones aliaſque eccleſiaſticas ſententias cenſuras & penas
„ in Marcum Antonium Ducem & Magiſtratum alioſque ad-
„ hærentes tantum per dictum Archiepiſcopum, ut præfer-
„ tur, inflictas & publicatas authoritate Apoſtolica tenore
„ præſentium ſuſpendimus, & ab eiſdem Marco Antonio Du-
„ ce Magiſtratu & aliis eis adhærentibus dumtaxat tamdiu
„ tollimus, & abolemus quamdiu nos rei & facti veritate
„ plenius intellecta, quid in præmiſſis ſtatuendum ſit ma-
„ tura conſideratione adhibita deliberaverimus. Ab hujuſ-
„ modi autem excommunicationis, & cenſurarum, & pe-
„ narum eccleſiaſticarum ſuſpenſione & abolitione ex juſtis
„ cauſis animum noſtrum moventibus præfatum Antonium
„ de Caballis Capitaneum pro nunc excipimus, quouſque
„ nimirum pro ipſo etiam hujuſmodi ſuſpenſionem & abo-
„ litionem concedendam duxerimus. Non obſtantibus Apo-
„ ſtolicis ac in Provincialibus, & Synodalibus Conciliis edi-
„ tis generalibus vel ſpecialibus conſtitutionibus cæteriſque
„ contrariis quibuſcumque.

„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub anulo Pi-
„ ſcatoris die XVI. Decembris MDXCV. Pontifica-
„ tus noſtri anno IIII.

„ M. Viſtrius Barbianus.

„ M. Ant. a Valle.

Cle-

Clemens Papa VIII. ad futuram rei Memoriam.

„ Nuper per nos accepto Venerabilem Fratrem Laurentium Archiepiscopum Cretensem ob quemdam tumultum anterioribus mensibus apud eum exortum dilectos filios Marcum Antonium Venerium Cretæ Ducem & Antonium de Caballis Capitaneum nec non Magistratum Rempublicam Venetam ibidem repræsentantes aliosque eis adhærentes per suam sententiam excommunicatos publice nuntiasse. Cum super hoc Dux Capitaneus Magistratus & alii prædicti ad nos recursum habuissent nobisque humiliter supplicari fecissent, ut eis absolutionis beneficium impendere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos hujusmodi supplicationibus tunc adducti excommunicationes aliasque ecclesiasticas sententias censuras & penas in Marcum Antonium Ducem & Magistratum aliosque eis adhærentes tantum per dictum Archiepiscopum, ut præfertur inflictas & publicatas authoritate Apostolica suspendimus, & ab eodem Marco Antonio Duce Magistratu & aliis eis adhærentibus dumtaxat sustulimus & abolevimus, quamdiu nos rei & facti certitudine intellecta, quid in præmissis statuendum esset, matura consultatione adhibita deliberavissemus. Ab hujusmodi vero suspensione & abolitione ex justis causis animum nostrum tunc moventibus præfatum Antonium de Caballis Capitaneum pro tunc excepimus, quousque pro eo etiam hujusmodi suspensionem concedendam censuissemus prout in nostris in forma Brevis litteris die XVI. Decembris proxime præteriti expeditis latius continetur. Cum autem novissime pro parte dicti Antonii de Caballis nobis humiliter supplicatum fuerit, ut ab eo quoque excommunicationes & alias censuras & penas Ecclesiasticas prædictas suspendere de benignitate apostolica dignaremur. Nos ei, qui, ut nobis nuper expositum fuit, Venetias propediem reversurus est, quousque in itinere fuerit, specialem quoque gratiam facere

„ cere volentes hujusmodi supplicationibus inclinati ex aliis „ justis causis animum nostrum moventibus excommunicationem & alias censuras & penas ecclesiasticas prædictas „ donec ipse ex Insula Cretæ discedens recto tramite in Civitatem Venetiarum pervenerit, & non ultra authoritate „ prædicta tenore præsentium suspendimus, non obstantibus „ omnibus illis quæ in dictis litteris voluimus non obstare, „ cæterisque contrariis quibuscumque.

„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXVII. Januarii MDXCVI. Pontificatus Nostri anno quarto.

„ M. Vestrius Barbianus.

Clemens Papa VIII. ad futuram rei Memoriam.

„ Cum Antonius de Caballis Venetus Capitaneus in Insula „ Cretæ, qui ob quendam tumultum contra Venerabilem „ Fratrem nostrum Laurentium Archiepiscopum Cretensem „ superioribus mensibus excitatum una cum Duce Cretæ & „ aliis excommunicatus declaratus fuerat, & qui in suspensione per nos facta excommunicationis & censurarum ab „ eodem Duce & aliis exceptus paulo post a nobis similem „ suspensionem pro eo tempore, quo ex Insula Cretæ discedens Venetias recto itinere proficisceretur obtinuit prout in nostris in forma brevis expeditis litteris plenius continetur. Statim atque Venetias pervenerit suæ administrationis rationem dilectis filiis nobilibus viris Duci & Senatui „ Venetiarum reddere debeat. Nos, ut rationem hujusmodi reddere valeat, interimque cum eo cæteræ personæ „ conversari possint, supplicationibus Dilecti filii Joannis Delphini dictorum Ducis & Senatus apud nos Oratoris ejusdem „ Ducis & Senatus nomine super hoc nobis humiliter porrectis inclinati suspensionem censurarum hujusmodi dicto Antonio de Caballis per nos concessam, & litteras desuper „ expeditas ad quatuor menses postquam Venetias perve-

nerit

„ nerit extendimus & prorogamus, ac denuo censuras hu-
„ jusmodi ab eodem Antonio de Caballis ad præsentes qua-
„ tuor menses, & non ultra suspendimus. Non obstantibus
„ omnibus illis quæ prædictis litteris volumus non obstare
„ cæterisque contrariis quibuscumque.

„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Pi-
„ scatoris die XXVIII. Martii MDXCVI. Pontifi-
„ catus nostri anno quinto.

„ M. Vestrius Barbianus.

Verisimile est, superius enuntiati negotii causa, Laurentium Archiepiscopum Cretæ discessisse, ut Romam vel Venetias accederet, siquidem in ejus discessu solemnis oratio Cretæ pronuntiata fuit, in qua Laurentio ob eloquentiæ ac pietatis merita laudato, dum Creta solveret, fausta auspicantur his verbis: *Tu vero Christianum populum è tenebris ignorantiæ traductum ad veræ pietatis cognitionem & cultum lactea tua facundia, mellifluoque sermone, pariterque sincera, & impolluta vita, nullique non probanda supernæ Hierusalem suavitatem degustare liquido facis ..... His igitur animadversis Creta tibi hinc oram soluturo omnia secunda precatur, ardentibusque votis a Deo exposcit, ut confectis ex animi sententia omnibus tuis negotiis Romæ & Venetiis, & ubicumque terrarum res ipsa exiget, ad nos incolumis honoribusque auctus magnis revertaris.* Ambæ, quas citavimus orationes, Laurentio Archiepiscopo diversis temporibus licet nulla chronica nota signatis recitatæ extant mss. in Zeniana Bibliotheca apud Patres Prædicatores de Observantia Veneti Sanctæ Mariæ de Rosario Monasterii. Romam itaque profectus cum Ecclesiæ suæ jura omni studio propugnare curaret, extremo morbo correptus dies suos clausit die 9. Februarii anno 1597. ejusque corpus tumulatum fuit ad Sanctum Honuphrium de Urbe Fratrum Eremitarum Congregationis Beati Petri de Pisis in ipso ingressu Ecclesiæ, ubi in lapide sepulcrali hæc legebantur verba jam pene attrita.

 D.O.M.

D. O. M.

„ Laurentius Victurius Archiepiscopus Cretensis.

In ipsa deinde Sancti Honuphrii Ecclesia supra januam interiorem erectum fuit marmoreum ejusdem Archiepiscopi simulacrum cum hac incisa in lapide epigraphe.

D. O. M.

„ Laurentio Victurio Patritio Veneto Archiepiscopo Cre-
„ tensi Viro In Pauperibus Fovendis, Infirmis Præsertim
„ Tempore Pestis Visitandis, Captivisque Adjuvandis Cha-
„ ritate Insigni Romæ In Ecclesiæ Suæ Defensione Vita
„ Functo Quinto Idus Februarii 1597. Anno Ætatis Suæ
„ 53. Joannes Frater Posuit.

Mortis ejus nuntio Venetias delato actum est in Comitiis Rogatorum die XV. insequentis Martii de quatuor viris Pontifici Maximo (ut pridem cum Romana Curia conventum fuerat) proponendis, ex quibus unus ex Apostolicæ Sedis arbitrio seligeretur in Archiepiscopatu Cretensi statuendus.

XXXI. Thomas Contarenus in locum Laurentii Victurii successit, cum enim P. C. suffragiis suis Clem. VIII. exhibendos destinassent Joannem Jacobum Diedo qu. Petri Episcopum Cremensem, Hermolaum Barbaro qu. Marci Antonii Equitem & Procuratorem, electum Aquilejensem, Antonium Quirinum olim Sapientem, ut vocat Continentis (di Terra Ferma) q. Marci Antonii, & Thomam Contarenum Equitem olim Sapientem Consilii q. Marci Antonii, Pontifex Thomam Contareno virum clarissimum assumpsit vacanti Archiepiscopali Sedi præficiendum. Ad ipsum Sixtus V. anno 1588. die 29. Januarii diploma misit de electione Dominici Bollani Ordinis Prædicatorum in Episcopum Agiensem.

XXXII. Aloysius Grimani qu. Joannis, qui Censoria dignitate functus fuerat, a Senatu Veneto nominatur simul cum Stephano Bollani qu. Andreæ cum Nicolao Foscaro, & Augustino Gradonico qu. Georgii, ut unus ex eis a Clemente VIII. ad Archiepiscopatum Cretensem adligeretur. Quum autem Augustinus Gradonicus paulo ante Utriusque

Signa-

Signaturæ Referendarius una cum Julio Savello renuntiatus fuisset, ipsi dedit Pontifex Cretenses infulas, ad quas deinde, eo modeste recusante, Aloysium Grimanum evocavit, & Augustinum ad Feltrensem Episcopatum promovit. Aloysii Archiepiscopi Cretensis mentio est in Ecclesiis Ven. Illustr. Tom. IX. pag. 145. ad Monasterium S. Andreæ de Litore Monachorum Carthusianorum, quorum Ecclesiam sacris Reliquiarum thesauris locupletavit. In ipsa Ecclesia legitur emortuale elogium ad aræ ipsius latus, quam familia Grimana a fundamentis erigi mandavit. Hæc sunt epigraphes verba.

„ Aloysius Grimano Archiepiscopus Cretensis post Venetæ Reipublicæ administrationem Ecclesiæ suæ munera obiens „ utramque pietate prudentia ac summis eloquentiæ viribus, postremum vero opibus ac meritis augens, immortale sui testimonium cunctis postremo se se ipsum præbuit. „ Fratres posuere. Obiit anno MDXCIX. Ætatis suæ LXI.

Porro annus emortualis in epigraphe enuntiatus Veneto more computandus venit, siquidem Aloysius Archiepiscopus decessit Venetiis anno 1620. die 21. Februarii, ut notatum legitur in Necrologio Ecclesiæ Parœcialis Sanctæ Fuscæ Venetiarum.

XXXIII. Petrus Valerio Canonicus Patavinus cum ad Archiepiscopatum Cretensem vacantem anno 1619. die 22. Februarii a Senatu Veneto propositus fuisset simul cum Luca Stella Archiepiscopo Jadrensi, Benedicto Bragadeno Archiepiscopo Corcyræ & Petro Emo Episcopo Cremense, a Paulo Quinto, cui ejus virtus innotuerat, electus fuit. Eam Ecclesiam cum laudatissime per biennium administrasset, ab eodem Pontifice Cardinalitia purpura, tituloque S. Salvatoris in Lauro ornatus fuit, & mox ad Episcopatum Cenetensem translatus ex quo deinde ad Patavinum transiit, ubi & diem extremam obiit anno 1628.

XXXIV. Lucas Stella primum Episcopali Rethimi, deinde Archiepiscopali Jadrensi Ecclesiæ præfuit. Anno autem

1623. *loco Petri Valerio, qui creatus Cardinalis transierat ad Episcopatum Cretensem*, Senatus quatuor designavit, scilicet Benedictum Bragadeno Archiepiscopum Corcyræ, Aloysium Lippomano Episcopum Veglensem, Marcum Justinianum Abbatem Busci Commendatarium, & Lucam Stella Archiepiscopum Jadrensem, e quibus ultimum selegit Gregorius XV. & Cretensi vacanti Sedi præfuit. Decennio Ecclesiam hanc vigilantissime rexit, e qua anno 1532. die 24. Novembris ad Vicentinam deductus est, & deinde ad Patavinam anno 1639. Eo tempore quo Cretensi Metropolitanæ præerat Lucas, Belluni obiit anno 1626. Aloysius Lollinus ejusdem urbis Episcopus ex Nobili Venetorum colonia Cretæ progenitus, cujus nomen & laudes exhibent Ughel. in Bellunens. Episc. Tom. V. & Nicolaus Comnenus, Papadopuli in Historia Gymnasii Patavini Tom. II. pag. 122.

XXXV. Aloysius Mocenico Eques olim apud Regem Hispaniarum Orator simul cum Victore Capello Clericorum Regularium Congregationis Somaschæ Præposito Generali, Antonio Capello qu. Antonii, & Aloysio Marcello qu. Andreæ exhibitus fuit anno MDCXXXIII. die XVIII. Martii per P. C. suffragia Urbano VIII. Pontifici Maximo, ut ex eis unus in Lucæ Stellæ locum sufficeretur. Electus itaque ex Pontificis voto Aloysius Mocenico, qui undecimo sui Præsulatus anno, qui æræ vulgaris fuit annus 1644. Cretæ ex hac vita migravit.

XXXVI. Joannes Quirinus Marci Antonii filius dum in Republica Veneta Sapientis, ut vocant Terræ Firmæ, munus ageret anno MDCXXXIV. die 30. Aprilis a Veneto Senatu nominatur ad Archiepiscopatum Cretensem, & Urbano VIII. proponitur simul cum Aloysio Marcello Episcopo Sebenicensi, Marino Baduario Episcopo Polensi, & Antonio Capello qu. Antonii. Defuncto autem Urbano VIII. Innocentius X. in Petri sede constitutus Joannem Quirinum instituit Archiepiscopum Cretensem die XIII. Decembris, moxque anno insequenti 1645. die 16. Januarii pallio ex

urbe

urbe transmisso decoravit. Anno 1647. cum Collegium Congregationum Cleri Venetiarum, qui Patriarcham Venetiarum in suum Judicem arbitrum & arbitratorem deligere consueverat, Joannem Franciscum Maurocenum in eo Judicis officio suscipere ex certis causis renuisset, Joannem Quirinum Cretensis Ecclesiæ Archiepiscopum die II. Aprilis in Judicem arbitrum, & arbitratorem sibi delegit. Metropolim sibi creditam lacrymabili fato a Turcis occupatam anno 1669. ingemuit Joannes, qui seriem Archiepiscoporum Latinorum in Creta civitate sedentium deplorabili totius Christianæ Reipublicæ fato misere clausit.

Reliquum modo est, ut post absolutam Archiepiscoporum seriem, ad reliquas Episcopales Sedes earumque Præsules progrediamur eo ordine servato, quo ipsas in suis epistolis anno 1375. Archiepiscopo, & Episcopis Cretensis Insulæ datis disposuit Gregorius XI. ut videre est apud Raynaldum ad ipsum annum 1375. sic autem Episcopi enuntiantur Kironensis, Sitiensis, Archadiensis, Calamoniensis, Agriensis, Chissamensis, Canticensis, Ariensis, Milopotamensis. Iis addi debet Hierapetrensis in epistola Pontificia prætermissus, cujus Ecclesia deinde cum Sithiensi conjuncta fuit.

Hi omnes computato inter ipsos metropolitano Throno undecimum æquant numerum: quamvis enim ab ipso Dominationis suæ exordio plures Episcopatus Latinos Veneti in Insula instituissent, ipsos tamen post edomitos primæ Cretensium rebellionis motus pactamque cum Januensi natione initæ pacis conditionem ad undecim redigere coacti sunt; quæ omnia ex suprema Romani Pontificis implorata authoritate prodiisse non obscure arguimus ex superius allata Veneti Senatus epistola, qua Legatis suis ad Clementem V. Avenionem missis mandavit, ut hæc omnia Pontifici significarent. Hæc sunt in ipso mandato Senatus verba: *Veneti cum prædictis hostibus* Januensibus scilicet & Cretensibus rebellibus *pacta transitoria inierunt, in quibus quantum fecerunt pro sua utilitate, tantum fecerunt pro utilitate Ecclesiarum*

rum

rum, & quod eo modo, & fructu Ecclesiarum actum fuit in pactis eisdem, quod darentur trecenta quinquaginta yperpera certis Episcopatibus de hiis, qui nihil habuerant, nec habere potuissent, usque ad quinquennium per hostes eosdem, ipsis volentibus illa recipere, quæ postea certi ex illis sponte & quiete vicibus aliquibus receperunt, & extra istam formam, & sine aliquo onere remanserunt Episcopatus undecim per pacta eadem, & si Veneti potuissent omnes sine onere facere remanere libentius fecissent, sed fecerunt quod potuerunt semper ad Ecclesiarum conservationem augumentum & commodum intendentes. Eosdem Episcopatus unica Canticensi Ecclesia prætermissa recenset Raphael Volaterranus Comment. lib. IX. *Urbes*, inquit, *nunc in ea* (Creta Insula) *decem cum Præsulibus cernuntur*, *inter quas Metropolis una*, *quam Candiam vocant*, *ubi & Prætor Venetus jus dicit*, *& portus est ; reliqua Rhetinium* (Rhetimum scilicet civitas, quæ & Calamona, unde Calamonensis Episcopus) *Cania* seu Canea, quæ antea Cydonia vocabatur, *Sitbia incolumes*, *cæteræ semidirutæ Chisamum*, *Arium*, *Milopotamum*, *Arcadia*, *Cheronesus*, *Hierapetra*, *omnia fere mutata nomina*. Septem ex his episcopatibus memorat in suo de Creta superius allato tractatu Bondelmontius, locum assignans, ubi sedes constituta fuerat Episcopis Chisamospoli, Chidoneæ, Calamone, Cheronesi, Archadiæ & Millopotami, ubi enim Gnosiensem Ecclesiam enuntiat, intelligendus est de antiqua Sede, in qua floruit Sanctus Pynitus.

Antiquiorem Episcopatuum Cretensium, sed nimis deficientem enumerationem habemus in notitia Ecclesiarum tempore Cœlestini III. Papæ anno 1225. conscripta est ab Emmanuele Schelstratio Antiquit. Eccles. Illustr. Tom. II. edita pag. 758. ubi hæc de Cretensi Archiepiscopatu afferuntur : *Archiepiscopatus Cretensis hos habet suffraganeos : Ariaensem, Milopotamensem, Pirothonisiensem*. Cum autem plures numerentur Cretensi Archiepiscopo subjecti suffraganei, dicendum est, vel nondum anno 1225. constitutos fuisse alios

Insu-

Insulæ Episcopatus, vel in ipsis nondum fuisse institutos Episcopos; quis autem censendus sit hic Pirothonissiensis Episcopus, mihi prorsus incompertum.

Sed & aliam Ecclesiarum Episcopalium Cretæ enuntiationem habemus in notitia Ecclesiarum Urbis & Orbis ab Episcopo Catharensi scripta, quam supralaudatus Scheltratius in Antiq. Eccl. Illustr. Tom. II. n. 24. ex mss. Codicibus Vaticanæ Bibliot. edidit, in qua hæc habentur pag. 772. *Archiepiscopus Cretensis habet hos suffraganeos, Canticensem, Ariensem vel Arianensem, Milopolitonensem, Cirotoniensem, Cironensem, Satiensem, Calamonensem, Archadiensem, Agiensem, Lissaniensem, Girapetrensem*. Porro Scheltratius, cujus opus posthumum editum fuit anno 1697. asserit pag. 759. notitiam hanc ab Episcopo Catharensi scriptam fuisse ante 350. annos.

Ordinem itaque superius propositum servantes, Ecclesias Latinas Cretæ Insulæ earumque, quos scire datum est, Episcopos exhibemus a Chironensi incipientes.

ECCLESIA CHIRONENSIS.

ANtiquum Chironesi Episcopatum post subactam a Venetis Cretam susceperunt Latini Antistites, quorum Ecclesia deinde Chironensis appellata fuit etiam in Romanis Provincialibus, donec Romani Pontificis authoritate cum Ecclesia Sithiensi conjuncta fuit. Sita erat civitas Chironensis ad oram Cretæ Borealem, ubi postea ad præsidium Insulæ arx munitissima Spinalonga Senatus Veneti Decreto ædificata fuit. In Chironensi territorio Ecclesiam Patriarchalem Constantinopoleos redditus possedisse novimus ex S. C. quo permissum fuit Joanni Contareno Patriarchæ C. P. prædia ad suam Ecclesiam spectantia locare.

MCCCCXLI. Die XII. Julii. In Rogatis.

„ Quod Reverendiss. in Christo Patri Dom. Johanni Con-
„ tareno Patriarchæ Constantinopolitano concedatur, quod
„ affictare possit quamdam possessionem sui Patriarchatus si-
„ tuatam in Insula nostra Cretæ in districtu Pechiade Diœ-
„ cesis Chironicensis per annos decem Nobili Viro Baptistæ
„ Zeno qu. s. Andreæ pro illo affictu, de quo invicem sunt
„ concordes.

Porro ex iis Episcopis, qui Chironensi Ecclesiæ præfuerunt, hi quos in seriem exhibemus, ad nostram devenere notitiam.

Quamvis autem Chironensis Episcopus congruis instructus esset redditibus, Ecclesia tamen gravi adeo premebatur egestate, ut ex sex Presbyteris, qui ipsius Cathedralis Canonici nuncupabantur, vix duo ad administrationem Sacramentorum apud ipsam residerent.

I. Bonifacius ex Donoratica familia apud Thuscos apprime nobili Ordinis Prædicatorum Episcopus primum Sagonensis in Corsica a Bonifacio Papa VIII. electus fuit anno 1297. mox a Clemente V. Ecclesiam Chironensem suscepit administrandam anno 1306. de quo agit Ughel. in Italia Sacr. Tom. III. in Episc. Sagonensibus, & Bremond. in Bullario Ord. Tom. II. Ambigit Lequienius, dum de eo agit in Chironensibus, num Fatius vel Bonifacius vocaretur; at nos ex sequenti ejus epistola edocti ipsum nihil hæsitantes Bonifacium dicimus, & Pisis natum putamus tum ex aliis conjecturis, tum etiam ex loco, in quo ipsam epistolam Duci Venetiarum dedit.

„ Egregio & inclyto viro Domino Petro Gradonico Di-
„ vina Providentia Venetiarum Dalmatie &c. Duci. Frater
„ Bonifacius ejus devotus Dei & Apostolice Sedis gratia E-
„ piscopus Chironensis salutem & sincere dilectionis affectum.
„ Vestre celsitudinis litteras animo jocundanti recepimus
„ continentes quod Dominicus dictus Belletus Clericus na-
„ tus fidelis Vestre Serenitatis Marini Michaelis in Chiro-

nen-

„ nensem canonicum sit electus, ipsius electionem debere-
„ mus vestri gratia confirmare, ad quarum litterarum signi-
„ ficata sic duximus respondendum, quod quantumcumque
„ de sui antecessoris Jacobi Vendelini privatione, & dicti
„ Dominici confirmatione nobis dicatur, quod inposterum
„ debeant dampna & gravamina non modica imminere, con-
„ fisi tamen de vestre protectionis auxilio, dicti Dominici con-
„ firmationem juxta formam a vobis petitam pro parte di-
„ cti Dominici ob vestri reverentiam, cui in omnibus ob-
„ temperare, & complacere intendimus toto posse, per Joan-
„ nem familiarem nostrum latorem presentium eidem Do-
„ minico Marino Michaeli fideli vestro duximus destinan-
„ dam. Ceterum cum Ecclesia Chironensis tanto numero
„ Canonicorum innanium sit gravata, sicut Vestre Domina-
„ tioni in brevi intendimus demonstrare, quod dictorum
„ Canonicorum innanitionem tota Chironensis Ecclesia reple-
„ re non posset, idcirco prudentiam vestram duximus pre-
„ sentibus deprecandam, quatenus super provisione Petri
„ Clerici sapientis & discreti viri Tanti vestri Ducatus Can-
„ cellarii vellit ad presens nos habere plenius excusatos.
„ Insuper Joannem latorem presentium familiarem nostrum
„ quem super negotiis Ecclesie nostre in Creta transmitti-
„ mus, nostri gratia vellitis habere plenius commendatum,
„ si que vero possumus facere vestre nobilitati accepta si-
„ gnificate nobis, parati cuncta vestra beneplacita adimple-
„ re. Data Piscis die 10. Augusti. (anno 1311. extat enim
„ epistola inter alia ipsius anni documenta in Ducali Ve-
„ netiarum Cancellaria).

Episcopatui Chironensi cum præfuisset Bonifacius annis circiter XIV. ad Coronensem translatus fuit, obiitque deinde de anno 1333. ut ex documentis Cœnobii Pisarum scribit Lequienius.

Bonifatius alter Ordinis Prædicatorum cum adversus Joannem XXII. legitimum Pontificem, Petri de Corbaria in schismate Nicolai V. nuncupati partes sustineret; ab eo Epi-

ſcopus Chironenſis inſtituitur, & deinde inter Pſeudocardinales ſuæ obedientiæ cooptatur anno 1328. Ab uſurpata Apoſtolatus ſede cum deinde ejectus fuiſſet Antipapa, Bonifatius quoque ad ſua clauſtra pœnitentiam acturus revertitur.

II. Joannes electus ab Innocentio VI. Epiſcopus Salpenſis anno 1358. ejus etiam juſſu conſecrationis munus ſuſcepit. Quum autem innotuiſſet Pontifici, Epiſcopum Salpenſem in vivis degere, Joannem, (ne in irritum caderet ejus conſecratio) Chironenſi Eccleſiæ tunc vacanti præfecit die 1. Decembris ejuſdem anni 1358. ut notat Ughel. in Salpenſibus Italiæ Sac. Tom. VII. Memoratur in regeſtis Cancellariæ Ducalis Cretenſis quidam Fr. Joannes Epiſcopus Kironenſis, qui ſui Epiſcopatus nomine anno 1372. quaſdam domos ex Judicum ſententia obtinuit, eo quod ædificatæ fuiſſent *ſuper territorio pertinente Epiſcopatui Kironenſi in civitate Candidæ apud portam Alemanorum*. Num iſte cum Joanne, qui ex Salpenſi Chironenſis Epiſcopus evaſit, unus & idem ſit, pro certo ſtatuere in ſumma rerum obſcuritate non auſim. Ducis & Conſiliariorum Cretæ ſententiam pro Epiſcopatu Chironenſi latam exhibemus.

MCCCLXXII. Menſe Junii die XXII. Indict. X.

„ Dictum eſt per magnificum Dom. Petrum Cornario ho„ nor. Ducham & ejus conſilium concorditer & ſententialiter „ quod Michaletus Jalina Murarius exeat de tenuta domorum „ poſitarum in Civitate Candide ſuper territorio pertinente „ Epiſcopatui Kironenſi poſito apud portam Alemanorum, „ & quod Rev. Pater Dom. Frater Johannes Epiſc. Kironen„ ſis nomine dicti Epiſcopatus ponatur in tenuta dictarum „ domorum tali quidem modo, quod totum labborerium quod „ dictus Michaletus fecit in ipſis domibus a tempore quo illas „ habuit uſquemodo extimetur per artifices inſtructos in ta„ libus, & tunc taxabitur per Dominationem quantum ip„ ſe habere debeat pro expenſis poſitis in dicto laborerio,

& quan-

„ & quantum dare debeat dicto Episcopatui pro terratico
„ annorum elapsorum.

Joannes hic fortasse est Episcopus ille Chironensis, qui in epistola Gregorii XI. ad Petrum Archiepiscopum Cretensem ejusque suffraganeos anno 1375. data, suppresso nomine enuntiatur.

III. Frater Julianus Episcopus Chironensis memoratur ad annum 1381. in regestis Cancellariæ Ducalis Cretensis: controversiam enim habuit pro quadam aqua ex puteo sui territorii manante, de qua deinde judicium adversus Episcopum promulgarunt Dux & Consiliarius, qui eo tempore Cretensi Insulæ præerant. Hoc est documentum sententiæ.

MCCCLXXXI. Mense Marcii die VII. Indictione IV.

„ Cum coram magnifico Domino Andrea Dandulo honorabile Ducha Crete & Domino Jacobo de Medio Consiliario absente Domino Victore Mauroceno altero Consiliario occasione infirmitatis questio verteretur inter Nobilem Virum Angelum Pasqualigo ex una parte petentem, & Dom. Fr. Julianum Episcopum Kironensem ex altera defendentem super eo videlicet quod dictus Angelus proponebat dicens, se habere Zardinum positum in territorio sui feudi de Kefala quod debet irrigari, seu adaquari de aqua que nascebatur in territorio Episcopatus Kironensis dictus autem Episcopus retineri faciebat dictam aquam nec permittebat ipsam discurrere more solito ad Zardinum predictum quod facere non poterat quoniam ipse Angelus habebat jus scriptum de ipso Zardino, quod scriptum erat in Catastico cum aliis possessionibus pertinentibus dicto suo feudo, & ideo petebat ipsum debere astringi, ut permittat dictam aquam discurere ad utilitatem dicti sui Zardini, sicut debebat discurrere secundum ordines terre. Ad que suprascriptus Episcopus respondebat dicens quod esto quod dictum Zardinum sit scriptum in

Ca-

„ Catastico cum aliis possessionibus dicti feudi tamen illud
„ debebat adaquari de aqua alicujus fluvii seu fontis, sed
„ in territorio predicti Episcopatus predicto, nullus fluvius
„ erat neque fons, sed erat quidam puteus artificialiter seu
„ manualiter factus cum laborerio erecto de terra, & de
„ ipso puteo ipse Angelus non debebat accipere aquam pro
„ utilitate predicti Zardini & erat etiam quedam alia aqua
„ que fluebat de quadam aspa, que a se ipsa aperta fuit
„ & effundebat aquam ab aliquibus annis citra, & in hu-
„ jusmodi aqua de novo inventa dictus Angelus non debe-
„ bat nec poterat habere ullum jus sed dictus Episcopus
„ poterat de ipsa aqua facere omnem suam utilitatem sine
„ contradictione alicujus persone. Auditis & intellectis juri-
„ bus, & allegacionibus partium, & visis, & diligenter exa-
„ minatis testibus productis per utramque partem per quos
„ plene probatum fuit quod temporibus retroactis predictum
„ Zardinum adaquabatur de aqua, que descendebat de ter-
„ ritorio dicti Episcopatus, & discurrebat ad dictum Zar-
„ dinum, & visa etiam scriptura Catastici Curie, in qua
„ continetur, quod dictum feudum de Kefalla debebat habere
„ Zardinum, quod erat penes fontem, & erat jus scriptum;
„ dictum est per suprascriptum Dom. Ducham, & D. Ja-
„ cobum de Medio Consiliarium antedictum concorditer, &
„ sententialiter, quod dictus Episcopus non possit, neque
„ debeat retinere aquam dicti putei, neque aquam aspe pre-
„ dicte, sed permittat illas, & quamlibet earum discurre-
„ re, & descendere ad utilitatem Zardini predicti Angeli
„ Pasqualigo, & hoc intelligatur de puteo predicto quando
„ aqua dicti putei superabundabit ultra superficiem terre
„ taliter quod effundi possit extra puteum sicut fiebat tem-
„ poribus retroactis.

IV. Franciscus de Pavonibus Civis Venetus Episcopus Chironensis anno 1404. die 30. Octobris Venetiis degens Joanni de Fusco Innocentii VII. Secretario epistolas misit, eique Ordinem de Pœnitentia S. Dominici pie commendavit.

Trans-

Translatus deinde fuit anno 1405. ad Archiepiscopalem Sedem Cretensem, ut superius dictum est in Metropolitis Cretensibus.

Post translationem Francisci ad Archiepiscopatum Cretæ, diu vacasse Ecclesiam Chironensem ex eo arguimus, quod Jacobum Episcopum Coronensem Gregorii XII. familiarem ejusdem Ecclesiæ Gubernatorem legimus in Apostolico ipsius Gregorii Pontificis diplomate, quod exhibemus. Quum enim ex diuturna Episcoporum absentia Ecclesiis Cretensibus tum in animarum cura, tum in Divino cultu detrimenta in dies majora provenirent, Gregorius Apostolicis litteris ad Clerum Cretensis Insulæ datis die 20. Junii anno 1408. mandavit, ut universi & singuli beneficia cum cura vel sine cura obtinentes in Insula Cretensi, intra statutum temporis spatium ad ipsa se conferre, & in ipsis residere tenerentur. Ab universali tamen hac lege unicum Jacobum Coronensem Episcopum exemit, cui cum Gubernatoris titulo demandata fuerat Ecclesiæ Chironensis administratio.

Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei Universo Clero Insulæ Cretensis Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Catholicæ fidei & Divini cultus augumento cum ex in-
„ juncto nobis officio simus obnoxii, diminutioni quantum
„ cum Deo possumus, volumus obstare. Cum itaque fide di-
„ gna relatione nobis suggestum extiterit, quod propter ab-
„ sentiam Episcoporum & aliorum Prælatorum ac Clericorum
„ ab Ecclesiis suis in Insula Cretensi adeo cura animarum ne-
„ glecta sit, divinusque cultus diminutus, quod fideles ibi-
„ dem degentes ecclesiasticis sacramentis divinisque officiis
„ quam plurimum careant, periculusque immineat, ne ru-
„ des populi Græcis schismaticis in animarum suarum præ-
„ judicium adhæreant. Nos volentes super hoc de opportu-
„ no remedio providere universis & singulis Archiepiscopis,
„ Episcopis electis, Abbatibus, Prioribus, Præpositis, Deca-

nis,

„ nis, Archidiaconis, Archipresbyteris, Rectoribus Eccle„ siarum cæterisque personis ecclesiasticis secularibus & re„ gularibus aliqua beneficia cum cura vel sine cura secula„ ria vel regularia in dicta Insula quomodolibet obtinenti„ bus tenore præsentium ex authoritate Apostolica districte „ præcipiendo mandamus, quatenus omnes ipsorum qui ab „ Ecclesiis absunt, infra annum a data præsentium in antea „ computandum ad deserviendum in suis ordinibus & suis „ beneficiis se personaliter debeant transtulisse. & illi qui „ presentes actualiter resident, ab ecclesiis seu beneficiis præ„ dictis nullatenus recedere debeant, sed in eis continue per„ sonaliter residere, ut sic prodesse possint verbo opere & „ exemplo, quod si huic mandato nostro obedientes non fue„ rint, inferiores ab Episcopis privationis beneficiorum suo„ rum pœnam ipso facto volumus incurrere. Episcopi ve„ ro nisi infra sex menses a die elapsi termini ad ecclesias „ suas reversi residentiam fecerint, omnes fructus, redditus „ & proventus quos ex dictis episcopatibus percipere con„ sueverant, Apostolicæ Cameræ confiscantur. Et si per „ alios sex menses immediate sequentes huic mandato no„ stro effectualiter non paruerint privationis pœnæ subja„ ceant ipso facto non obstantibus quibuscumque privilegiis „ ac indulgentiis quibuscumque personis sub quacumque for„ ma concessis per litteras Apostolicas non facientes plenam „ & expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujus„ modi mentionem. Volumus autem ut ad illos, qui in ali„ quo studio generali nunc existunt, vel in posterum ad ip„ sum ex eadem Insula se transferrent, hujusmodi manda„ tum nostrum nullatenus extendatur. Declarantes insuper „ Venerabilem Fratrem nostrum Jacobum Episcopum Co„ ronensem Gubernatorem Ecclesiæ Kironensis in nostris ser„ vitiis mancipatum ad supradicta nequaquam teneri.

„ Datum Lucæ XII. Kal. Julii Pontificatus nostri anno „ Secundo.

„ De Curia Henricus.

Lit-

„ Litteræ originales consignatæ fuerunt in manibus pro-
„ priis Reverendi in Christo Patris D. Leonardi Delphino Ar-
„ chiepiscopi Cretensis die Dominica, Tertia Februarii, Ind.
„ II. Anno 1408.

V. Nicolaus Cathenigus.

VI. Franciscus Premarenus. Horum duorum, quos alium ex alio enuntiavimus, nomina ex unico Cancellariæ Ducalis Venetiarum documento prodierunt, scilicet ex Decreto, quod Venetus Senatus pro Episcopatu Chironensi tulit anno 1443. die 13. Aprilis.

MCCCCXLIII. Die XIII. Aprilis. In Rogatis.

„ Cum Episcopatus Chironensis pro tempore Rev. Patris
„ Dom. Nicolai Cathenigo cadens de suis impositionibus mul-
„ tis annis steterit affictatus personis secularibus qui & Epi-
„ scopatum & redditus ad malum finem duxerunt. Et Rev.
„ Pat. Dom. Franciscus Premarino succedens Episcopatui re-
„ periens omnia male stare comparuit in fine affictuum co-
„ ram Sapientes super caducis & coram Sapientes ad aptan-
„ dum terram, & obtinuit literas quod Episcopatus suus
„ cum redditibus sibi assignaretur, & licet solvisset multas
„ cadutas, & ab eo die citra quo fuit aptatus etiam cum
„ integritate singulo mense solvisset, ac usque presentem
„ diem solvat tum propter veteres cadutas predecessoris sui
„ & Episcopatus predicti, dictus Episcopatus & redditus
„ adhuc stant affictati in manus Laycorum, qui qualiter re-
„ gant, & gubernent honestius considerari, quam dici po-
„ test. Sed hoc unum jam manifestum est, quod ille locus
„ a Laycis ita pessime gubernatus est, quod de libris duo
„ mille reductus est ad libras ducentas propter malam gu-
„ bernationem affictariorum predictorum. Et nunc cum no-
„ mine dicti Episcopatus iterum supplicatum fuerit, quod
„ pro honore Dei, & Catholicæ religionis dignemur pro-
„ videre, quod illa principalis & Episcopalis Ecclesia dica-
„ ta Virgini Mariæ de Betleem non remaneat amplius in

„ manus Laycorum hominum, & quod in ea possint Mis-
„ sæ, & alia Divina officia juxta Catholicam fidem cele-
„ brari, nec propter veteres cadutas precessorum suorum
„ ipse qui nunc solvit, & soluturus est quoad vivet, impe-
„ diatur Missas & Divina ac Catholica officia in Episcopa-
„ li Ecclesia ministrare.

„ Vadit pars quod pro dictis respectibus, & ut dictus lo-
„ cus ad nihilum non redigatur, & dictus Episcopus pos-
„ sit in futurum solvere, hujusmodi Cadute committantur
„ illi Collegio, ad quod commisse fuerunt diebus preteritis
„ cadute Nobilium Virorum Jacobi Barbo, & similiter s.
„ Nicolai Trivisano, ut videant, & intelligant, ac provi-
„ deant, sicut conscientiis suis videbitur esse secundum Deum,
„ & bonum nostri communis.

VII. Nicolaus de Monte Episcopus Chironensis legitur in regestis Cancellariæ Ducalis Venetiarum ad annum 1483. dum enim in Rogatorum Comitiis ageretur de Episcopo Traguriensi eligendo, exhibitus fuit P. C. suffragiis inter alios Rev. Pater Dom. Nicolaus de Monte *Episcopus Chirone*. Venetiis degebat anno 1489. ut notant documenta Archivi S. Mariæ Servorum de Venetiis.

VIII. Vincentius de Masseriis, qui in documentis allatis Tom. X. P. II. & Tom. X. P. III. Eccles. Ven. Illustr. unico Episcopi Milopotamensis titulo insignitus legitur, etiam Ecclesiam Chironensem administravit, ut testatur Wadinghus ad annum 1538. De eo iterum sermo erit inter Episcopos Melipotamenses.

IX. Dionysius Zannettinus Græcus adolescens Ordinem Minorum ingressus Sacræ Theologiæ studiis sub Francisco Georgio ejusdem instituti viro doctissimo operam dedit, eo successu, ut ob eminentem ejus in sacris litteris scientiam Ecclesiis primum Zianensi, & Firmensi unitis, mox Melipotamensi & Chironensi pariter unitis Episcopus præfectus fuerit a Paulo Papa III. uti ad annum 1538. notat Wadingh. Tom. XVI. novis. edit. pag. 435. his verbis: *Transfertur ab Eccle-*

Ecclesiis Zianensi & Firmensi unitis ad Melipotamens. & Chironensem unitas sub Archiepisc. Cretensi Frater Dionysius N. per obitum Vincentii de Massariis die XI. Decembris. Quantum autem in Theologicis facultatibus valeret, ostendit in sacrosancta Tridentina Synodo inter Patres sedens, ubi aliquorum sententias de impiorum justificatione, utpote sibi suspectas, valide oppugnavit, & de extraordinaris Episcoporum redditibus erudite disseruit. Ejus tamen virtus tunc præcipue enituit, cum illatam sibi contra fas a Joanne Thoma Episcopo Cavensi gravissimam injuriam non modo æquanimiter toleravit, sed etiam in conspectu omnium Patrum flexis genibus pro injusto offensore misericordiam & veniam non sine lacrymis imploravit, ut fusius narrat in Histor. Concilii Trident. Pallavicinus lib. VIII. c. VI. Ejusdem Concilii actis, quibus interfuit annis 1546. & 1547. nomen Dionysii appositum legitur hoc modo: *R. D. Dionysius Episc. Chironensis & Melipotamensis Græcus*. Episcopatum Chironensem (sibi tamen retenta Ecclesia Melipotamensi) dimisit ante medium annum 1549. ut inferius dicendum erit, ubi Episcopos Melipotamenses illustrabimus.

Ex actis consistorialibus sub Clemente VII. refert Lequienius Ecclesiam Cheronensem cum Ariensi, decreto ipsius Pontificis fuisse conjunctam anno 1526. Hæc sunt actuum consistorialium verba a Lequienio relata. *Romæ die Mercurii mense..... 1526. referente R. R. D. Cardinale Farnesio univit* (Clemens VII.) *Ecclesiæ Ariensi, quæ est valoris tantum ducatorum XII. quia bona occupantur ab infidelibus, Ecclesiam Cheronensem in Insula Cretæ, prædictæ Ecclesiæ Ariensi cum dismembratione ab Ecclesiis Drerapetrensis* (fortassis Hierapetræ) *& Monobarianensi pinguioribus* &c. Licet autem hæ duæ Ecclesiæ ex Apostolica authoritate conjunctæ fuerint, attamen per aliquod tempus sub suis Episcopis separatas perseverasse cognoscimus. Anno enim 1538. Dionysium superius enuntiatum habemus Episcopum Chironensem, cui Ecclesiam Chironensem dimittenti successor in eadem Ecclesia

datus fuit a Paulo III. Titus Canonicus Regularis, (de quo mox dicemus) & quidem Paulus Papa III. fuerat ille Cardinalis Farnesius, ad cujus hortatum Clemens VII. Ecclesias Ariensem & Chironensem in unum Episcopatum redegerat. Quamvis autem series Episcoporum post tempus unionis in Cheroneso continuaretur, Ecclesia tamen Ariensis per suos Episcopos administrata cognoscitur, anno enim 1536. Bartholomæus Sirige Episcopus Ariensis, (ut refert Ughel. Tom. IX. Italiæ Sac. in Castellanetensibus Episcopis) a Pio Papa V. ad Ecclesiam Castellanetensem in Italia translatus fuit, cui deinde (ut refert Wading. ad annum 1537.) suffectus fuit eodem anno 1537. die 5. Decembris Fr. Ludovicus de Martinis. Verisimiliter ergo conjici potest, unionem statutam quidem fuisse anno 1526. attamen aliqua interveniente causa dilationem habuisse.

X. Titus Canonicus Regularis Lateranensis Episcopus Chironensis altaria S.S. Salvatoris & S. Nicolai in Ecclesia Veneta Sanctæ Mariæ de Charitate Canonicorum Regularium Lateranensium consecravit, ut notatur in regestis ipsius Monasterii. Anno 1548. jam dignitati renuntiaverat, siquidem in Archivo Sanctæ Mariæ Miraculorum apud oppidum Mothæ vocatur olim Episcopus hoc modo: *D. Titus Canonicus Regularis Episcopus olim Cheronensis de licentia Reverendiss. Joannis de la Casa electi Beneventani, & in toto Venetorum Dominio Legati Apostolici consecravit Ecclesiam S. Mariæ Miraculorum Mothæ anno* 1548. 16. *Aprilis.* Ab episcopali onere solutus stationem sibi Venetiis statuit in Parœcia Sanctæ Justinæ, ubi & humanitatis debitum persolvit die 10. Aprilis anno 1551.

XI. Joannes Franciscus Verdura Messanensis ad Ecclesiam Chironensem per renuntiationem Titi Episcopi vacantem a Paulo Papa III. promotus fuit anno 1549. die 7. Junii. A Francisco Cardinali Pisano Ecclesiæ Tarvisinæ administratore perpetuo constitutus fuit in universa Tarvisina Civitate & Diœcesi Vicarius Generalis *cum potestate visitandi;* quod sibi

sibi collatum visitandi munus dum ageret anno 1554. librum quemdam *Beneficiorum Tarvisinæ Diœcesis* nuncupatum institui jussit, in quo visitationes Parœciarum ab eo per Tarvisinam Diœcesim peractæ continentur. Concilio Tridentino sub Pio IV. interfuit, cujus etiam actis subscripsit. *Joannes Franciscus Verdura Messanensis Episcopus Chironensis.*

XII. Julius Fioretti Ordinis Minorum Conventualium Episcopus Chironensis alligatur ad annum 1572. a Fr. Petro Antonio de Venetiis Minore Obs. Reformato in suo Viridario Seraphico (Giardino Serafico) Tom. I. pag. 549. & Tom. II. pag. 460.

XIII. Joannes Baptista Bernini Ordinis Minor. Conventualium Episcopus Chironensis enuntiatur ad annum 1587. in citato libro Tom. I. pag. 551. & Tom. II. pag. 461. ab eodem Petro Antonio de Venetiis, qui deinde Tom. I. pag. 552. affert Joannem Baptistam Bernardi Episcopum Chironensem in hac tamen serie consulto prætermissum, cum unum eundemque esse putem cum Joanne Baptista Bernini.

XIV. Joannes Franciscus a Puteo (Pozzo) Ludovici filius huic Ecclesiæ præerat anno 1590. Memoratur in domesticis schedis Familiæ Zeno olim Nobilis Cretensis, ex qua prodierunt Franciscus Zenus Episcopus Justinopolitanus, ejusque nepos Apostolus Zenus clarissimum Litterariæ Reipublicæ lumen. Porro in una ex iis schedis in Veneta S. Mariæ Servorum Bibliotheca extantibus hæc leguntur:

Adi 4. *Ottobre* 1618. *In Candia.*

„ Don Benedetto Uguccioni da Modena fu Cappelano
„ del qu. Reverendiss. Monsignor Gio. Francesco Pozzo Ve-
„ scovo di Cheroneso venne a star in casa nostra (gentis
„ scilicet Zenæ) per Cappelano d'accordo con salario di un
„ Cechino al mese.

„ Adi 1. Marzo 1621. lo licenziai.

XV. Dominicus Mudaccio anno 1604. Canonicus Decanus

Me-

Metropolitanæ Cretensis Ecclesiæ ad Episcopatum Chironensem anno insequenti assumptus fuit, quem saltem usque ad annum 1610. administrasse addiscimus ex ejus familiaribus epistolis in Bibliotheca Veneti Monasterii Sanctæ Mariæ Servorum asservatis.

XVI. Petrus Episcopus anno 1637. Ecclesiæ Chironesi præerat, quo anno *simplex benefitium Ecclesiasticum sub invocatione Sancti Joannis in Parochiali seu alia Ecclesia loci de Creta Novariensis Diœcesis in titulum ex dispensatione Apostolica possidebat*, quod postea in Urbani Papæ VIII. manibus sponte renuntiavit. Illud postea Pontifex cum apud se vacare cognosceret, superius laudato Francisco Zeno J. U. D. Nobili Cretensi, tunc temporis Canonico Chironensi, qui postea Archiepiscopi Cretensis Vicarius Generalis, & Cathedralis Candiensis Ecclesiæ Præpositus, ac demum Justinopolitanæ Sedis Episcopus electus fuit, dato Romæ diplomate contulit, anno superius enuntiato 1637. die 5. Februarii. Apostolicam bullam ad pleniorem rei notitiam afferimus.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilecto Filio Francisco Zeno Clerico perpetuo beneficiato in Parochiali seu alia Ecclesia loci de Creta Novariensis Diœcesis salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis „ & virtutum merita super quibus apud nos fide digno „ commendaris testimonio nos inducunt ut tibi reddamur „ ad gratiam liberales. Dudum siquidem omnia beneficia „ ecclesiastica apud Sedem Apostolicam tunc vacantia & in „ antea vacatura collationi & dispositioni nostre reservavimus decernentes ex tunc irritum & inane si secus super „ his a quocumque quavis authoritate scienter vel ignoranter contigerit atemptari. Cum itaque postmodum perpetuum simplex beneficium ecclesiasticum sub invocatione „ S. Joannis in Parochiali seu alia Ecclesia loci de Creta Nova-

„ Novarienſis Diœceſis per liberam reſignationem Venerab.
„ fratris noſtri Petri moderni Epiſcopi Chironenſis de illo
„ quod tunc in titulum ex diſpenſatione apoſtolica obtine-
„ bat in manibus noſtris ſponte factam & per nos admiſ-
„ ſam apud Sedem eamdem vacaverit , & vacet ad pre-
„ ſens , nullusque de illo preter nos hac vice diſponere po-
„ tuerit ſive poſſit reſervatione & decreto obſiſtentibus ſu-
„ pradictis , nosque tibi , qui teſtimonio Ordinarii Creten-
„ ſis de vita & moribus predictis & idoneitate etiam com-
„ mendaris , & ut aſſeris ex civitate Cretenſi oriundus exi-
„ ſtis ac Canonicatum , & prebendam Eccleſie Chironenſi
„ quorum fructus redditus & proventus viginti quatuor du-
„ catorum auri de Camera ſecundum communem extima-
„ tionem valorem annuum non excedunt obtines, premiſſo-
„ rum meritorum tuorum intuitu ſpecialem gratiam facere
„ volentes teque a quibusvis excommunicationis ſuſpenſio-
„ nis & interdicti aliisque eccleſiaſticis ſententiis cenſuris &
„ penis ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtis ad effectum
„ preſentium dumtaxat conſequendum harum ſerie abſol-
„ ventes & abſolutum fore cenſentes, beneficium predictum
„ quod perſonalem reſidentiam non requirit ac cujus & il-
„ li forſan annexorum fructus redditus & proventus alio-
„ rum vigintiquatuor ducatorum ſimilium ſecundum exti-
„ mationem predictam valorem annuum ut etiam aſſeris non
„ excedunt ſive premiſſo ſive alio quovis modo aut ex al-
„ terius cujuscunque perſona ſeu per ſimilem reſignationem
„ dicti Petri Epiſcopi vel cujuvis alterius de illo in Roma-
„ na Curia vel extra eam etiam coram notario publico &
„ teſtibus ſponte factam aut aſſequutionem alterius benefi-
„ cii eccleſiaſtici quavis auctoritate collati non tamen per
„ obitum vacet etiamſi tanto tempore vacaverit quod ejus
„ collatio juxta Lateranenſis ſtatuta Concilii ad Sedem pre-
„ dictam legitime devoluta ipſumque beneficium diſpoſitio-
„ ni Apoſtolice ſpeciale vel alias generale reſervatum exi-
„ ſtat & ſuper & inter aliquos lis cujus ſtatum preſentibus
habe-

„ haberi volumus pro expresso pendeat indecisa dummodo ejus
„ dispositio ad nos hac vice pertineat cum annexis hujus-
„ modi ac omnibus juribus & pertinentiis suis Apostolica
„ tibi auctoritate conferimus & de illo etiam providemus.
„ Decernentes prout est irritum & inane si secus super his
„ a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter at-
„ temptatum forsan est hactenus vel inposterum contigerit
„ attemptari. Non obstantibus felicis recordationis Bonifa-
„ cii Pape VIII. Predecessoris nostri & aliis Apostolicis con-
„ stitutionibus contrariis quibuscunque. Aut si aliqui super
„ provisionibus sibi faciendis de hujusmodi vel aliis benefi-
„ ciis Ecclesiasticis in illis partibus speciales vel generales
„ dicte Sedis aut Legatorum ejus litteras impetrarint etiam-
„ si per eas ad inhibitionem reservationem & decretum vel
„ alias quomodolibet sit processum quibus omnibus te in
„ assequutione dicti beneficii volumus anteferri sed per hoc
„ nullum eis quoad assequutionem beneficiorum aliorum pre-
„ judicium generari seu si Venerabili Fratri nostro Episco-
„ po Novariensi vel quibusvis aliis communiter vel divisim
„ ab eadem sit sede indultum quod ad receptionem vel pro-
„ visionem alicujus minime teneantur & ad id compelli non
„ possint. Quodque de hujusmodi vel aliis beneficiis eccle-
„ siasticis ad eorum collationem provisionem presentationem
„ seu quamvis aliam dispositionem conjunctim vel separa-
„ tim spectantibus nulli valeat provideri per litteras Apo-
„ stolicas non facientes plenam & expressam ac de verbo
„ ad verbum de indulto hujusmodi mentionem & qualibet
„ alia dicte Sedis indulgentia generali vel speciali cujuscun-
„ que tenoris existat per quam presentibus non expressam
„ vel totaliter non insertam effectus hujusmodi gratie im-
„ pediri valeat quomodolibet vel differri & de qua cujus-
„ que toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio spe-
„ cialis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam
„ nostre absolutionis collationis provisionis decreti & volun-
„ tatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis

autem

„ autem hoc attemptare presumpserit indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominice millesimo sexcentesimo trigesimo septimo Nonis Februarii Pontificatus nostri anno XV.

ECCLESIA SYTHIENSIS.

IN notitiis Leonis Imperatoris cognomento Sapientis inter urbes Cretensis Insulæ Episcopales recensetur Citea, quæ verisimiliter eadem urbs est ac Cyteum enuntiatum a Ptolomæo & ad plagam Borealem ipsius Insulæ collocatum, cujus etiam mentionem habent Plinius, & Stephanus Byz. aliique recentiores Geographi, qui eam a Candia Metropoli LXXX. circiter millia passuum distare asserunt. Hæc dignitatem Episcopalem, quam sub Imperatoribus Græcis videtur obtinuisse, facta Venetæ ditionis subdita non retinuit; siquidem Sythia, quæ Latino Episcopatu decorata fuit, antiquitus (si Dominico Mario Nigro illustri Geographo fides sit adhibenda) Heraclium dicebatur, ut superius enuntiavimus in Græca Ecclesia Heracleopolis. Ecclesia ejus S. Marci Evangelistæ titulo decorata sex Canonicos præter alios minoris Officii clericos ad sacra omnia peragenda habebat, quorum quidem residentia ibi stetit, donec anno 1538. Urbs Sithiæ ex inopinato Turcicæ Classis sub Ariadeno Oenobarbo ad Insulam Cretæ appulsu a tenui militum eam custodientium præsidio derelicta, civibus quoque aufugientibus, direpta a Barbaris, atque incendiis adeo diruta fuit, ut ex cccc. & ultra quibus constabat domibus, vix tresdecim admoti ignis cladem evaserint. Ex eo tempore, quamvis multi ex incolis ad antiquas sedes rediissent, tamen locus nec ædium, nec civium numero ullam deinde civitatis speciem præseferre nequivit; unde ab Aloysio Lollino, ut supra retulimus, Sythia, quamvis unius ex Cretensibus Provinciis caput, in-

ter Civitates adnumerari non meruit. Quum autem eodem XVI. sæculo Episcopatus Sythiensis Pio V. Pontifice mandante Hierapetrensi Ecclesiæ unitus fuerit, omnes Canonici Hierapetram se transtulerunt, unico excepto, qui in veteri Cathedrali Sythiensi ad sacramenta Latinis ibi degentibus administranda permansit. Hæc autem sunt Antistitum Sythiensium nomina.

I. Marcus Sythiensis Episcopus anno 1225. mense Majo Indictione XIII. *in Candia civitate Insulæ Cretæ* degens Abbatissæ & Monasterio S. Marci de Aymanis (olim Insula in Venetis æstuariis nunc absorpta) dono dedit & concessit *Monasterium S. Nicolai positum in capite Salmone, quod in tempore Græcorum fuerat Abbatia in Diœcesi B. Mariæ Episcopatus Sythiensis*. Episcopale Marci Diploma ex Archivo Monasterii S. Antonii de Torcello depromptum legitur in Italia Sacra Ven. edit. Tom. V. col. 1387. Fortasse Marcus interfuit consecrationi Ecclesiæ S. Danielis Venetiarum die septima Februarii anno MCCXIX. in lapide enim etiamnum existente in ipsa S. Danielis Ecclesia inter alios Episcopos, qui Hugolino Cardinali Episcopo Ostiensi in ea solemnitate adstiterunt, recensetur suppresso nomine Episcopus Sythiensis; ut videre est in Ecclesiis Venetis Illustratis Tom. IV. p. 372.

II. Andreas Sythiensem Episcopatum ante annum 1251. administravit, siquidem die 23. Martii ejusdem anni Clemens VI. Sythiensi Ecclesiæ per obitum Andreæ Episcopi vacanti Pastorem dedit.

III. Joannes de Clavasio Ordinis Minorum ad Episcopatum Sythiensem promotus fuit a Clemente VI. anno 1351. ut refert Wading. Tom. VIII. novis. edit. pag. 75. *In Sythiensi* Episcopatu *sub Archiepiscopatu Cretensi per obitum Andreæ Frater Joannes de Clavaxio*. Pontificium electionis diploma datum fuit *apud Villamnovam Avenionensis Diœcesis X. Kal. Aprilis* (23. Martii) *anno IX*.

IV. Joannes hujus nominis II. Episcopus Sythiensis Ordinis Prædicatorum, de quo Fontana in Theatr. Domin.

pag.

pag. 295. ita scribit: *In Candia sub Metropolita Cretensi est Sithiensis* (nempe Sythiensis) *Ecclesia cui præfectus est Episcopus ab Urbano V. Papa Fr. Joannes de Senis ab eodem Pontifice postmodum Deputatus Judex in causa Azolini Malavoltæ Senensis Episcopi, ut constat ex instrumento rogato die* 14. *Aprilis anno* 1364. *existente in Archivo Hospitalis Majoris dictæ Civitatis* (*apud*) *Ugurger in Pomp. Senens. tit.* 7. Addit ad hæc Lequienius: *Is ille fortassis fuit Episcopus Sitiensis, qui in titulo Epistolæ Gregorii X. legitur*, ut de qua supra.

V. Ugo Varoli de Auximo Episcopus Scitiensis & Rector Sanctæ Trinitatis de Auximo erutus fuit a Clar. viro Francisco Antonio Zacharia ex quodam Codice Tabularii Episcopalis Auximani, cujus codicis pag. 728. affertur instrumentum quodam rogatum *per Maghinardum Lambertinum de Bononia Notarium & Cancellarium Episcopalem Auximi anno* 1384. & in eo hæc leguntur: *Die penultima mensis Febr. Indictione VII. &c. Dominus Frater Ugo Varoli de Auximo Episcopus Scitiensis, & Rector Ecclesiæ Sanctæ Trinitatis de Auximo, suo nomine & nomine dictæ Ecclesiæ Sanctæ Trinitatis fecit & legitime ordinavit suum Procuratorem ser Antonium Fanelli de Auximo præsentem & acceptantem ad omnia & singula quæ ad litigium continet ad petendum & recipiendum omne id quodque debetur, & debebitur in futurum eidem Domino Fratri Ugoni & dictæ Ecclesiæ Sanctæ Trinitatis &c. Actum Auximi in platbea publica Communitatis ante dictam Ecclesiam Sanctæ Trinitatis præsentibus Domino Joanne Nardi Canonico Auximano, & Petro Cecchi Androchi de Auximo testibus ad hæc &c.*

Porro ex apposito *Fratris* titulo non obscure arguimus Ugonem hunc ex regulari aliquo instituto ad Episcopatum Sythiensem assumptum fuisse.

VI. Dominicus de Dominicis Ordinis Carmelitarum anno 1395. dum Procuratoris Generalis munus pro suo Ordine in Curia Romana ageret, ad Sythiensem Episcopatum a Bonifacio IX. assumitur die 30. Martii. Refert Daniel a S. Maria Carmelita Belga in speculo Carmel. pag. 919. Domini-

minicum ad Sedem Melipotamensem anno 1399. die 24. Novembris translatum fuisse in locum Victoris Episcopi deducti ad Sedem Sythiensem, additque Dominicum Episcopo Mantuano, ut suffraganeum, deserviisse, neque unquam verosimiliter ad sedem suam accessisse, incertumque esse ejus emortualem annum. Ad annum tamen circiter 1409. supervixisse innuit Michael Pio in opere Italico de nobili progenie S. Dominici, ubi eum appellat Fr. Dominicum de Cremona Carmelitam Episcopum Sitiensem, & suffraganeum Mantuæ. *Verum*, subdit Lequienius, *hunc ad Melipotamensem Ecclesiam nova provisione assumptum fuisse ex modo dicendis patebit: adeo ut Victor Melipotamensem sedem suam servasse usque ad hunc annum, quo fortasse mortuus est*; (at hoc obstat probabilitati adductæ a Daniele ex Michaele Pio) *&* *Dominicus pariter suam Sithiensem*, *videantur*. Horum omnium, cum nullis seu documentis, seu documentorum allegationibus fulciantur, fides sit penes Scriptores, qui ea nobis demandarunt.

VII. Matthæus de Rethimo Ordinis Eremitarum S. Augustini Sythiensi Ecclesiæ per translationem Dominici de Dominicis ad Sedem Melipotamensem vacanti a Bonifacio IX. præfectus fuit, ut narrat Thomas de Herrera Alph. August. Tom. II. pag. 76.

VIII. Joannes Episcopus Sythiensis ante diem 17. Martii anni 1467. e vita migravit.

IX. Leo de Naxia Ordinis Minorum *a litterarum peritia valde* commendatus, creatus fuit Episcopus Sythiensis sub Archiep. Cretensi anno 1467. die 17. Martii, ut refert Wading. Tom. XIII. novifs. edition. pag. 410. Episcopatum Brixiæ per absentiam Laurentii Zane Patriarchæ Antiocheni, & Episcopi Brixiensis exilio damnati, Pastore destitutum per quatuor & ultra annos *cum summa fide & commendatione omnium* administravit, ut testatur publicum decretum anni 1483. diei 23. Julii, ex quo addiscimus *promissa* illi fuisse *in compensationem oneris per ipsum suscepti tot beneficia in Bri-*

xiensi

xiensi Diœcesi, *quot sint ad summam ducatorum CC. de introitibus*; cum inopis Ecclesiæ Sithiensis redditus soli XXX. argentei numerarentur.

X. Gaspar Vivianus Episcopus Sythiensis, *ac Illustrissimi & Reverendissimi Domini Scipionis Rebiba S. R. E. titulo S. Anastasiæ Presbyteri Cardinalis de Pisis nuncupati*, *& Patriarchæ Constantinopolitani Vicarius in spiritualibus & temporalibus Generalis*, *bonorumque mensæ Patriarchalis gubernator ac procurator* anno 1567. die 18. Julii *Candidæ Insulæ Cretæ* degens redditus mensæ ejusdem Patriarchalis exegit, ut ipse publico instrumento testatus est; quod quidem instrumentum cum aliis ejusdem pariter rationis eo ipso anno confectis asservatur in Archivo Fratrum Prædicatorum de Observantia in Veneto S. Mariæ Rosarii Cœnobio commorantium.

Episcopatum Sythiensem univit deinde Pius V. Episcopatui Hierapetrensi anno 1571. hac tamen lege statuta, ut Episcopus utriusque Ecclesiæ vocari deberet Episcopus Hierapetrensis ex antiquiori titulo ipsius Ecclesiæ, quæ ante Sythiensem fundata fuerat. Unionis hujusce mentionem fecit Clemens Papa VIII. in sua Bulla Romæ data anno 1593. die 31. Januarii, qua Alexandrum *Hierapetrensi*, *& Sythiensi Ecclesiis invicem unitis* præfectum Episcopum ad annuam *trecentorum scutorum* pensionem Veneto Clericorum Seminario solvendam teneri decrevit. Vulgatum est diploma in Eccles. Venet. Illustr. Tom. V. pag. 38. Cum ergo Sythiensis Ecclesiæ redditus, ut patet ex magnæ authoritatis documento, ad Hierapetrensem Episcopatum & quidem sine diminutione devenerint, emendandus est Papadopuli locus in Histor. Gymn. Patav. T. I. pag. 39. ubi ait: *Redditus Sethiensis Ecclesiæ bipartito divisi in utilitatem Episcoporum Cydoniæ ac Rhethmnæ cessere*, *neque ulla eorum particula concessa Græcorum collegio*, *quod solis Ecclesiæ Cisamensis redditibus alitur*. Quoniam vero Clarissimum Virum Nicolaum Papadopulum de Episcopatu Sithiensi scribentem hoc loco memoravimus; libet hoc loco afferre, ea quæ illustris Vir scripta de quodam

Epi-

Episcopo Sithiensi in lucem protulit Historiæ supradictæ loco citato: *Unum Setbiensem Episcopum novimus interfectum, sed a Patre familias, cujus filiæ pudorem corruperat. Nomini parcimus quod epistola laudata* (Andreæ Endemonioannis) *commemorat & alioqui notum est nimis Genti nostræ ex maledictis, quæ in Latinos evomuit & Maximus Margunius & Meletius Pega.*

Cœperunt deinde ex eo statutæ unionis tempore Episcopi utriusque Ecclesiæ geminato titulo Hierapetrensis & Sythiensis appellari, quorum propterea nomina mox ad Hierapetrensem Ecclesiam afferemus. Duos tamen etiam post statutam a Pio V. unionem Episcopos inveni unico Sythiensis Ecclesiæ titulo decoratos, quos tamen probabiliter autumo utrique Episcopatui præfuisse. Eos igitur hoc loco solo Sythiensi nomine vocatos ad Sythiensium seriem adjicio.

XI. Georgius Minoto, quem Lequienius ex nuntiis publicis Galliæ scriptis novit anno 1634. die 26. Augusti a *Landinio Zacchia Cardinali Sancti Sixti proclamatum fuisse pro Episcopatu Sitbiensi Insulæ Cretensis.*

XII. Petrus Episcopus Sythiensis, cui Urbanus Papa VIII. anno 1642. die 6. Julii curam & regimen Monasterii Sanctæ Mariæ de Virginibus Venetiarum demandavit. Pontificium diploma relatum est in Ecclesiis Venet. Illustr. Tom. IV. pag. 160.

ECCLESIA ARCHADIÆ.

URbem Archadiæ in Creta Insula sitam dignitate Episcopali olim sub Græcis Imperatoribus fuisse insignitam tradunt notitiæ Hieroclis Gramatici, & confirmant acta Concilii Nicæni secundi. Eodem titulo decorata etiam sub Venetorum Imperio permansit: Latini enim Antistites, qui in ea instituti fuerunt in ejus administratione perdurarunt, usque ad Clementis VIII. tempora, qui Senatus Veneti instantiis annuens Episcopatum Archadiensem ob reddituum defi-

deficientiam pene ad nihilum redactum extinxit, ejusque tenues proventus Hospitali Militum Cretensi Apostolica authoritate assignavit anno MDCIV.

Quamvis autem per tria & amplius sæcula Episcopatus Archadiensis floruerit, attamen pauca Antistitum nomina temporis edacitati subducta eruere licuit vel a Lequienio collecta, vel ex antiquis documentis excerpta.

I. Fr. Daniel Episcopus Archadiensis Avenioni apud Joannem Papam XXII. degens Ecclesiæ S. Salvatoris de Venetiis simul cum aliis Episcopis Indulgentias concessit anno 1330. die 15. Januarii, ut videre est in Ecclesiis Venetis Illustratis Tom. XIV. pag. 150.

II. Raphael Archadiensis Episcopus memoratur in regestis Cancellariæ Inferioris Venetiarum ad annum 1332. ex quibus nomen ejus collegit Joannes Baptista Leonarduccius Sacerdos Venetus. Obiit circa annum Domini 1349.

III. Fr. Raphael hujus nominis II. Ordinis Minorum Provinciæ Cretæ Minister ad Archadiensem Sedem assumptus fuit a Clemente VI. ut refert Wadinghus Tom. VIII. noviss. edit. ad annum 1349. epistolas Clementis VI. Avenioni datas VIII. Idus Julii anno Pontificatus VIII. qui Christi est 1349. exhibet Wading. ipse in regesto Pontificio T. VIII. Annal. pag. 390. ex quibus duos Raphaeles agnovimus, qui alter ab altero Ecclesiam Archadiensem susceperunt administrandam. Notat ejusdem Tomi pag. 34. Wadingh. quatuor eodem tempore ex Ordine Minorum assumptos fuisse a Clemente Episcopos unius Cretensis Metropolitani suffraganeos, proinde arguit peculiarem fuisse Cretensium erga Minoritas affectum.

Episcopum hunc olim in Insula Cretensi Apostolicæ Sedis Nuntium, & collectorem *ab officio collectoriæ in præfata Insula ex certis causis* removit Urbanus Papa V. eidemque in Nuncii & Collectoris munere suffecit Jacobum Abbatem S. Thomæ de Torcello Ordinis Cisterciensis anno 1362. die 13. Decembris. Quum autem accepisset Pontifex Raphaelem

lem Episcopum *in nonnullis pecuniarum summis nomine Cameræ Apostolicæ collectis* adhuc eidem Cameræ teneri, Jacobo Abbati per Apostolica scripta mandavit, ut Episcopum ipsum ad justam solutionem omnium, ut repererit teneri, compelleret. Utrumque Urbani Papæ diploma dedimus T. X. Eccl. Ven. Illustr. pag. 253. & 254. Mortalitatem exuit anno 1369.

IV. Andreas Ordinis Heremitarum S. Augustini, qui in publicis Venetæ Cancellariæ regestis Andreas de Firmo vel ex agnomine, vel a patria vocatur, ad Episcopatum civitatis Arcadiensis vacantem per obitum Fr. Raphaelis Ordinis Minorum electus fuit anno 1369. pro cujus electione confirmanda decrevit Senatus die 19. Junii ejusdem anni publicas Pontifici, & Cardinalibus epistolas mittere. S. C. laudes electi Episcopi efferens exhibemus.

MCCCLXIX. Die XIX. Junii.

„ Quod in favorem religiosi viri Fr. Andree de Firmo Or-
„ dinis Heremitarum S. Augustini electi in Episcopum Ec-
„ clesie Archadiensis vacantis per obitum Fratris Raphaelis
„ Ordinis Minorum Episcopi Ecclesie prelibate possint scri-
„ bi littere Domino Pape & Cardinalibus & aliis, quibus
„ videbitur in illa forma, que Dominio videbitur, cum de
„ ipso per rectores nostros de honestate vite & claritate
„ scientie laudabiliter testimonium perhibeatur.

Excepit Senatus vota Romanus Pontifex Urbanus V. & Andream instituit Archadiensis Ecclesiæ Episcopum die 23. insequenti Julii, cui adhuc præerat anno 1391. unde arguit Lequienius, ipsum fuisse Arcadiensem Episcopum illum, qui in titulo epistolæ Gregorii XI. superius memoratæ enuntiatur.

V. Fr. Wilielmus Ordinis Prædicatorum Dei Gratia Episcopus Arcadiensis legitur in quodam diplomate nulla anni chronica nota signato, quo ipse, & Fr. Angelus Episcopus Civitatis Novæ Tarvisii degentes omnibus Christifidelibus, qui

qui pro ædificatione Ecclesiæ Sanctæ Margaritæ de Torcello manus porrexissent adjutrices Indulgentiam XL. dierum de injuncta pœnitentia relaxarunt, die Veneris quæ fuit VIII. Decembris Diploma hoc Indulgentiarum allatum fuit in Ecclesiis Ven. Illustratis Tom. X. ad Monasterium S. Maphæi de Majurbio, ubi in appositis diplomati notis errantes Arcadiam seu Arcadiopolim Provinciæ Thraciæ urbem notavimus pro Arcadia Cretensis Insulæ civitate. Porro quis fuerit Frater Angelus ille, qui Civitatis Novæ Episcopus scribitur, haud facile est asserere: siquidem nec in serie Episcoporum Æmoniæ, quæ Civitas Nova dicitur in Istria, nec inter Antistites Civitatis Novæ in æstuariis nullus legitur Episcopus Angelus nomine, nisi solus Angelus Corrarius postea in Pontificatu Gregorius XII. qui cum Patriarcha Constantinopolitanus esset, & S. R. E. Cardinalis Ecclesiam Civitatis Novæ in æstuariis commendatario titulo ab Innocentio VII. anno 1406. die 23. Junii administrandam suscepit, quam postea die 26. Aug. ejusdem anni cessit nepoti suo Fr. Antonio Corrario Ordinis Prædicatorum alumno. Igitur cum Angelo Corrario jam Patriarchæ & Cardinali, neque Episcopi titulus, utpote suis dignitatibus minor, neque Fratris apposita nota (erat enim ex ecclesiastica sæculari hierarchia assumptus) conveniant, pronum est credere Angelum pro Antonio ex Amanuensis oscitantia irrepsisse, cui quidem conjecturæ robur addit, quod Antonius Corrario eidem, cui Wilielmus Episcopus, Ordini nomen dederat; unde simul Tarvisii convenerunt. Quæ si ita concilianda esse putemus, Wilielmi Episcopatus ad ea tempora alligandus erit, in quibus Episcopatui Civitatis Novæ Antonius Corrarius præfuit, nempe ab anno 1406. usque ad annum 1409. in quo Ecclesiam Arcadiensem suo viduatam Pastore legimus in regestis Cancellariæ Ducalis.

1409. Indict. II. die 14. Martii.

„ Infrascripti fecerunt se scribi ad probam Episcopatus
„ Archadie Insule nostre Crete.
„ Ven. Vir Fr. Franciscus Sagredo Nobilis noster Ordinis
„ Minorum Custos Conventus Crete.
„ Ven. V. Fr. Thomas Salamon s. Michaelis Ord. Præ-
„ dicatorum Magister Philosophiæ.
„ Ven. V. Nicolaus Carazacanepo Canonicus Cretensis
„ electus per Capitulum Archadie.
„ Ven. V. Fr. Jacobus filius providi viri Joannis Moyse
„ Abbas S. Marie de Valle Ordinis S. Benedicti.

In quem ex supra relatis consenserint potiora P. C. suffragia, nos latet: siquidem desunt in regestis ipsa suffragia, quæ singulis nominibus apponenda erant; hoc etiam nobis ex publicis regestis innotescit, quod anno 1417. Episcopatus Archadiensis suo vacabat Pastore.

VI. Michael, qui extremum diem obiit anno 1424.

VII. Petrus de Ceno Ordinis Prædicatorum Episcopatui Arcadiensi a Martino V. præficitur.

Nullam Wilielmi Episcopi Archadiensis mentionem ingerit in ornatissimo suo Bullario Bremondius, qui in appendice ad Gregorium XI. affert ex Echard. Guillelmum Andream Episc. Achadensem in Hibernia ad annum 1374. cujus tempora cum Antonio Episc. Civitatis Novæ minime convenire noscuntur.

VIII. Marcus Episcopus Archadiensis, quem documenta Archivi S. Mariæ Servorum de Venetiis e familia Justo seu Zusto progenitum esse asserunt, Ecclesiæ Archadiensi præerat anno 1470. ut ex documento authentico comperimus in Ecclesiis Venetis Illustr. allato Tom. II. pag. 78. quo Paulus, & alii Nobiles Danduli in præsentia Hermolai Episcopi Chissamensis constituti Monasterium S. Pauli Burgiranda nuncupati, Dom. Marco Episcopo Archadiensi *auctoritate jurispatronatus*, quam in eodem Monasterio habebant, *ad totum*

tem-

tempus vitæ ipsius Episcopi concesserunt anno superius enunciato 1470. die 26. Martii. Hanc tamen conditionem donationis instrumento apponi voluerunt, nimirum si ab ea factæ oblationis die ad usque totum mensem Augusti ejusdem anni Fratres Servorum venissent, præfatus Episcopus Monasterium illud Fratribus antedictis cedere, & assignare teneretur. Marcum Episcopum cum plenitudine juris admisit præfatus Episcopus Chissamensis tanquam Vicarius Generalis Hieronymi Archiepiscopi Cretensis. Emendandum itaque hoc loco esse volo id quod ex æquivoco in notis ad illud documentum scripsi, Arcadiam nempe, cujus erat Marcus Episcopus, fuisse urbem Peloponnesi; nam ut ex congruentia loci, & aliis Archivi documentis patet, Marcus Arcadiensem Ecclesiam Cretensis Archiepiscopi suffraganeam administravit.

IX. Georgius Alexander, quem inter Archiepiscopos Cretenses admiscuit Lequienius, quia a Raphaele Volaterrano enuntiatur *ejus* Insulæ Præsul, hoc loco Episcopis Arcadiensibus enumerandum censui ex ipsius Volaterrani verbis sequentibus, quæ etiam superius retulimus in Cretensibus. Comment. lib. IX. hæc scribit Volaterranus: *Hic prope Labyrinthus, cujus dicunt adhuc extare vestigia, ut retulit mihi noster Georgius Alexander ejus Insulæ Præsul*, *qui locum adivit*. Addit deinde: *Arcadia Stephano ex authoritate Demetrii nunc semidiruta, cui præerat Georgius Alexander sæpememoratus, qui paucis ante annis Romam profitebatur*. Georgius itaque Alexander ex Volaterrani, (cui fides plena adhibenda est,) assertis non Insulæ, sed in Insula, & quidem Arcadiensis Ecclesiæ Præsul verius statuetur.

X. Leo Episcopus Archadiensis memoratur in Chronico Andreæ Cornelii ultimus Arcadiensis Ecclesiæ Episcopus his verbis: *A questo hospidale* (militum Cretensium de quo mox dicemus) *fu concesso doppo alquanti anni dal Sommo Pontefice ad istanza della Republica il Vescovado Rurale dell'Arcadia cioe l'entrate vacato esso Vescovado per la morte di Monsignor*

Leone Vescovo. In brevi codice ms. Italica lingua exarato; quem ex Monasterii Bibliotheca humanissime mihi exhibuit erud. P. Joseph. Maria Bergantenus Venetus olim Provincialis Ord. S. Mariæ Servorum, hæc notata legi: *Nella Chiesa d' Arcadia non vi stava che doi Canonici stante che il Vescovato era privo del Pastore per la morte violenta di quello fino dall' anno* 1580. Num hæc ad superius enuntiatum Leonem, vel ad alium spectent, pro certo asserere non ausim.

Illorum autem Episcoporum, qui inter Marcum & Leonem in Ecclesia Archadiensi sederunt, nomina (nisi ex latebris emergant documenta) perierunt. Anno MDCIV. cum angusta Civitas Archadiensis pene ad nihilum redacta esset, & Cathedralis Ecclesia adeo desolata, ut in ea per unicum Sacerdotem Divina mysteria celebrarentur, obtinuit a Clemente VIII. Venetus Senatus, ut in civitate Archadiensi titulus Cathedralis Ecclesiæ supprimeretur, & mensæ Episcopalis redditus ad subsidium Cretensis Hospitalis assignarentur, ut patet ex Apostolico ipsius Clementis diplomate dato Romæ apud S. Petrum anno MDCIV. die I. Januarii.

Clemens Episcopus Servus Servorum Dei ad perpetuam rei Memoriam.

„ Ecclesiarum omnium præsertim Cathedralium quarum
„ nobis meritis licet imparibus cura imminet generalis sta-
„ tum & decorem sinceris desiderantes affectibus, illas quæ
„ propemodum depopulatæ sunt supprimimus, ac illarum
„ Villas seu Casalia aliis Cathedralibus Ecclesiis pro earum
„ ampliatione, & Divini cultus augumento subjicimus, nec
„ non fructus earumdem Hospitalibus, & aliis piis locis ap-
„ plicamus, & alias desuper disponimus prout conspicimus
„ in Domino salubriter expedire. Sane pro parte dilectorum
„ filiorum Nobilis Viri Marini Grimani Ducis & Reipubli-
„ cæ Venetiarum nobis desuper exhibita petitio continebat,
„ quod cum Civitas Archadiensis in Insula Cretensi valde

angu-

„ angusta & propemodum depopulata erat, & in illius Ca-
„ thedrali Ecclesia duo dumtaxat Altaria existant, ibi octo
„ Canonicatus & totidem præbendæ tantum pro tot Cano-
„ nicis in ea præbendatis qui apud illam minime residere,
„ sed illi per unum Capellanum deserviri facere consueve-
„ runt, reperiantur, nec in ea Sanctissimum Eucharistiæ Sa-
„ cramentum, minusque fons Baptismalis asserventur, & fru-
„ ctus redditus ac proventus illius mensæ Episcopalis ad
„ quadraginta quatuor florenos auri dumtaxat in libris Ca-
„ meræ Apostolicæ taxati existant, sub se vero nonnullas
„ Villas, seu Casalia & duo Castra pro sua Diœcesi ha-
„ beat, & si in ipsa Ecclesia Archadiensi certo modo Pa-
„ storis solatio ad præsens destituta nomen, titulus & de-
„ nominatio Cathedralis Ecclesiæ perpetuo supprimerentur,
„ & extinguerentur, ac Villæ, seu Casalia, & Castra an-
„ tedicta, nec non ipsa Civitas Archadiensis in oppidum
„ reducta Civitati Melipotamensi pro ampliatione suæ Diœ-
„ cesis, quæ etiam satis angusta existit, & cujus Cathedra-
„ lis Ecclesia longe amplior & venustior frequentiorique nu-
„ mero sacerdotum & ministrorum Ecclesiasticorum refe-
„ cta nec non omnibus ad Divinum cultum necessariis in-
„ structior, & alioquin insignior prima dicta Ecclesia esse
„ dignoscitur perpetuo supponeretur, & subjiceretur, fru-
„ ctusque & redditus prædicti Hospitali Militum nuncupa-
„ to Civitatis Cretensis, in quo Christiani e dira servitu-
„ te Turcarum erumpentes, nec non milites saucii, & se-
„ nes ulterius onera militaria perferre nequeuntes, aliique
„ Christiani pauperes recipi, & charitative confoveri solent,
„ cujus fructus redditus & proventus adeo tenues sunt, ut
„ periculum sit ne de cætero tam pium & laudabile opus
„ cum ingenti personarum hujusmodi detrimento manute-
„ neri non valeat, etiam perpetuo applicarentur, & appro-
„ priarentur inde profecto Divinus cultus in secundo dicta
„ Ecclesia cum illius decore non modicum susciperet incre-
„ mentum & dicto Hospitali de satis opportuna subventio-
ne

„ ne provisum foret pro parte Marini Ducis & Reipubli-
„ cæ hujusmodi nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus
„ nomen titulum & denominationem Cathedralis Ecclesiæ
„ supprimere, & extinguere, ac Villas seu Casalia & Ca-
„ stra ac Civitatem Archadiensem Civitati Milopotamensi
„ subjicere, nec non fructus redditus & proventus eidem
„ Hospitali applicare & appropriare, aliasque in præmissis
„ opportune providere de benignitate Apostolica dignare-
„ mur. Nos qui dudum inter alia voluimus, quod peten-
„ tes beneficia ecclesiastica aliis uniri, tenerentur exprimere
„ verum annuum valorem secundum communem extima-
„ tionem etiam beneficii, cui aliud uniri peteretur, alioquin
„ unio non valeret, & semper in unionibus commissio fie-
„ ret ad partes vocatis quorum interesset quique dirutas
„ seu collabentes, aut Clero & fidelium frequentia destitutas
„ Ecclesias præsertim Cathedrales supprimere Romanum Pon-
„ tificem dignum arbitramur Marinum Ducem & singula-
„ res personas Reipublicæ hujusmodi a quacumque excom-
„ municationis, suspensionis, & interdicti aliisque ecclesia-
„ sticis sententiis censuris, & penis a jure, vel ab homine
„ quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodoli-
„ bet innodati existant ad effectum præsentium dumtaxat
„ consequendum harum serie absolventes, & absolutos fore
„ censentes, nec non verum, & ultimum dictæ Ecclesiæ Ar-
„ chadiensis vacationis modum, ac Villarum seu Castrorum
„ hujusmodi situationes confines vocabula denominationes
„ qualitates & quantitates, ac Hospitalis & mensæ Milo-
„ potamensis fructuum reddituum ac proventuum veros an-
„ nuos valores præsentibus pro expressis habentes hujusmo-
„ di supplicationibus inclinati in Ecclesia Archadiensi præ-
„ dicta nomen titulum & denominationem Cathedralis Ec-
„ clesiæ, ita quod Civitas Archadiensis in oppidum redu-
„ cta sit, & esse censeatur authoritate Apostolica tenore
„ præsentium supprimimus & extinguimus, illiusque sic sup-
„ pressæ & extinctæ Villas seu Casalia, & Castra prædicta

nec

„ nec non universam Dioecesem, & etiam oppidum ipsum
„ Archadiense Ecclesiæ Milopotamensi pro illius Dioecesis
„ ampliatione & decore etiam perpetuo eisdem authoritate
„ & tenore subjicimus, & supponimus. & insuper omnia &
„ singula mensæ Ecclesiæ Archadiensis fructus, redditus, &
„ proventus jura obventiones & emolumenta quecumque ad
„ quemcumque valorem & quantamcumque summam nunc
„ & pro tempore ascendant, prædicto Hospitali similiter per-
„ petuo eisdem authoritate & tenore applicamus, & appro-
„ priamus, ac etiam concedimus & assignamus, ita quod li-
„ ceat nunc & pro tempore existentibus dicti Hospitalis Re-
„ ctoribus & Administratoribus per se vel alium seu alios eo-
„ rum & dicti Hospitalis nomine fructus redditus & proven-
„ tus jura obventiones & emolumenta hujusmodi propria au-
„ thoritate libere & integre percipere colligere levare exi-
„ gere recipere recuperare avendere & locare illisque in om-
„ nibus & per omnia integre uti frui potiri & gaudere, nec
„ non illa in dicti Hospitalis usus, & utilitates convertere cu-
„ jusvis licentia desuper minime requisita. Decernentes Ad-
„ ministratores dicti Hospitalis eidem Ecclesiæ Archadiensi
„ per alterum Presbyterum a Venerab. Fratre nostro Archie-
„ piscopo Cretensi approbandum in Divinis deservire facere
„ eique ad id salarium ex fructibus dicti Hospitalis per præ-
„ sentes applicatis arbitrio ipsius Archiepiscopi competens
„ annuatim solvere omnino teneri, & si contigerit dictum
„ Hospitale destrui, & in eo hospitalitatem non exerceri tunc
„ in eo casu bona mensæ Ecclesiæ Archadiensis, quæ illi sic
„ applicantur ab eodem dismembrata & mensæ Episcopali
„ Milipotamensi cum simili onere manutenendi Presbyterum,
„ qui eidem Ecclesiæ Archadiensi deserviat, ut præfertur,
„ eo ipso assignata, & applicata esse & censeri prout illa ex
„ nunc prout ex tunc, & e contra in eventum hujusmodi
„ eidem Ecclesiæ Milopotamensi applicamus, & appropria-
„ mus, ita quod liceat pro tempore existenti Episcopo Mi-
„ lopotamensi per se vel alium vel alios ejus & dictæ Ec-

clesiæ

„ clesiæ Milopotamensis nomine bonorum prædictorum cor-
„ poralem realem & actualem possessionem apprehendere ac
„ retinere & etiam fructus redditus & proventus percipere
„ exigere & levare ac in usus prædictos convertere nullius
„ etiam ad hoc requisita licentia, nec non suppressionem
„ extinctionem subjectionem applicationem appropriationem
„ concessionem & assignationem hujusmodi ac præsentes lit-
„ teras, & ex eo quod quicumque in præmissis interesse ha-
„ bentes, vel putantes ad hoc vocati, & causa vel causæ
„ propter quam seu quas præmissa emanarunt, aut aliæ
„ quomodolibet examinatæ, & justificatæ non fuerint, seu
„ ex quibusvis aliis causis de subreptionis vel obreptionis
„ seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel alio quo-
„ piam defectu notari impugnari retractari, aut ad suam vel
„ terminos juris reduci non posse, minusque sub quibusvis
„ illarum similium, vel dissimilium gratiarum revocationi-
„ bus suspensionibus restitutionibus limitationibus modifica-
„ tionibus derogationibus vel aliis contrariis dispositionibus
„ etiam per nos aut prædecessores vel successores Romanos
„ Pontifices pro tempore existentes, aut Sedem Apostoli-
„ cam quomodolibet factis ac etiam per quemlibet Roma-
„ num Pontificem successorem nostrum in crastinum suæ as-
„ sumptionis ad summi Apostolatus apicem, aut aliis quo-
„ modolibet fieri solitis, & pro tempore faciendis nullate-
„ nus unquam comprehendi, sed semper ab illis excipi, &
„ quoties illæ emanabunt, toties in pristinum statum vires
„ & robur restitutas & de novo concessas, ac perpetuo va-
„ lidas & efficaces, nec non etiam ex nunc suum plenum
„ & integrum effectum sortitas esse, & censeri, ac sortiri
„ & obtinere, sicque in præmissis per quoscumque Judices
„ etiam Commissarios & Cameræ nostræ Apostolicæ ac cau-
„ sarum Palatii Apostolici Auditores nec non Sanctæ Ro-
„ manæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere Legatos ju-
„ dicari & definiri debere, nec non irritum, & inane si
„ secus super his a quocumque quavis authoritate scienter

aut

„ aut ignoranter contigerit attemptari non obstantibus prio-
„ ri voluntate, & aliis præmissis, nec non Lateranensis Con-
„ cilii novissime celebrati uniones perpetuas nisi in casibus a
„ jure permissis fieri prohibentis, aliisque constitutionibus,
„ & ordinationibus Apostolicis, nec non Archadiensis & Mi-
„ lopotamensis Ecclesiarum ac Hospitalis prædictorum jura-
„ mento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alias
„ roboratis, statutis & consuetudinibus cæterisque contrariis
„ quibuscumque. Nemini ergo omnino hominum liceat hanc
„ paginam nostræ absolutionis, suppressionis extinctionis sub-
„ jectionis applicationis appropriationis concessionis assigna-
„ tionis & decreti infringere, vel ei ausu temerario con-
„ traire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indi-
„ gnationem Omnipotentis Dei ac Beat. Petri & Pauli A-
„ postolorum ejus se noverit incursurum.

„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnatio-
„ nis Dominicæ Millesimo sexcentesimo quarto Kalend.
„ Januarii Pontificatus nostri anno nono.

D. Balbus.

Nomine Civitatis Archadiæ suppresso, & Episcopali ibi dignitate extincta Canonicatus simulque tenues ipsorum redditus ad Ecclesiam Cathedralem Thinensis Insulæ in Ægeo positæ translati fuerunt. Quum autem circa annum 1608. super eosdem Canonicatus controversiæ inter Archiepiscopum Cretensem ex una, & Thinensem Episcopum ex altera parte exortæ essent, tandem Joannis Cardinalis Delphini interventu ad eas conventiones deventum est, ut Archidiaconatus & medius Canonicorum numerus (erant enim omnes numero sex) cum ipsorum redditibus in Cathedrali Thinensi permanerent, reliqui vero Canonicatus extinguerentur, eorumque proventus Seminario Clericorum in Candiæ civitate erigendo assignarentur. Hæc autem dissidentium Episcoporum transactio ex Pontificio Pauli V. diplomate dato die 11. Octobris anno 1608. Apostolicæ confirmationis robur accepit.

ECCLESIA RETHIMENSIS SEU CALAMONENSIS.

INter cæteras Cretensis Insulæ Sedes recensetur Episcopatus Calamonensis non solum in sæpecitata Gregorii XI. epistola data anno 1375. sed etiam in Romanis Provincialibus, quorum illud quod Romæ vulgavit anno 1514. Marcellus Silber sedente in Apostolico Throno Leone X. Calamoniensem Episcopatum affert cum aliis decem Metropolitæ Cretensi subiectum, aliud autem quod typis Brixiensibus impressum fuit *ad instantiam* Joannis Baptistæ Bozolæ anno 1563. Calamoniensem Episcopum enuntiat cum aliis octo Archiepiscopi Cretensis suffraganeis.

Albertus Mirræus in notitiis Episcopatuum Orbis Christiani, quas contexuit circa annum 1613. affert lib. IV. Codicem Provincialem novum, *in quo Metropolitanæ & Episcopales Sedes recensentur* juxta eum, qui tunc vigebat Orbis Christiani statum. Dum igitur Cretam Insulam exponit, Archiepiscopo in Urbe Candiensi residenti septem Episcopos assignat suffraganeos, quorum secundum Rettimensem vocat, Calamonensem vero omnino innominatum prætermittit; ex quo propterea compertum habemus, unius & ejusdem loci Episcopos aliquando Calamonenses, aliquando vero Rethimenses vocatos fuisse.

Cavaller. in Galler. Domin. Tom. I. pag. 360. a Lequienio citatus Calamonam asserit Rethimo esse proximam; at cum neque Bondelmontius, neque ullus ex vetustioribus Geographis, qui urbis Rhithymniæ meminerunt, Calamonæ mentionem habeant, haud inverisimile est asserere, Rhitymnam & Calamonam unicam urbem esse, quæ variato nomine pro temporum varietate appellata fuerit. Sed & eruditissimus Meursius in suo, quem de Creta concinnavit, tractatu, dum centum viginti & amplius urbes Cretensis Insulæ alphabetico ordine digestas illustrat, Rhithymniam suo loco ponit,

de

de Calamona vero ne verbum quidem. Ad plagam Insulæ Borealem Ptolemæus & Bondelmontius Rhithymnam, seu (ut nunc eam vocant) Rethimum collocant, in cujus agro positam fuisse antiquissimam Græcam epigraphen ex Gruteri collectione novimus, qui ipsam pag. MLXVIII. num. 1. exhibet, ejusque interpretationem ex Daniele Furlano Medico Aretino profert his verbis; ex quibus non obscure arguitur incolas loci peculiarem olim Mercurio detulisse cultum.

In agro Rythymnio in Creta ad Radices montis Idæi, non longe a pago Melidone dicto, introitu speluncæ.

ΑΡΤΕΜΙΣ Η ΣΑΛΛΟΝΙΟΣ
ΟΥΡΕΣΙ ΤΑΛΛΕΙΟΙΣΙΝ ΙΔΡΙΜΕΝΕ ΜΑΙΑΔΟΣ ΕΡΜΗ
ΣΠΟΝΔΗΝ ΚΑΙ ΘΥΣΙΗΝ ΔΕΞΟ ΦΙΛΟΦΡΟΣΥΝΟΣ
ΗΝ ΣΟΙ ΣΑΛΛΟΝΙΟΣ ΜΗΝΑΣ ΛΟΙΒΑΙΣΙ ΤΕΡΑΙΡΕΙ
ΚΤΗΣΕΟΣ ΕΞ ΟΣΙΗΣ ΨΥΧΙΚΑ ΔΩΡΑ ΔΙΔΟΥΣ
ΚΑΙ ΠΡΙΝ ΜΕΝ ΖΩΣΗΣ ΑΛΟΧΟΙ ΦΑΟΣ ΕΙΣΟΡΟΩΣΗΣ
ΣΥΝ ΚΕΙΝΗΙ ΚΑΤ ΕΤΟΣ ΣΟΥΣ ΕΓΕΡΑΙΡΕ ΤΟΠΟΥΣ
ΑΝΘΩΝ Δ ΕΝΧΡΟΝΙΣΑΣ ΕΠΕΤΗΣΙΟΝ ΟΥΚ ΑΠΕΔΩΚΕΝ
ΣΥΜΒΙΟΥ ΑΓΝΟΤΑΤΑΣ ΤΟΥΔΕ ΚΑΤΑΦΘΙΜΕΝΑΣ
ΑΛΓΗΣΑΣ ΦΡΕΝΑ ΠΟΛΛΑ ΜΑΘΩΝ Δ ΟΤΙ ΔΕΙ ΤΑΓΕ ΘΕΙΑ
ΤΙΜΑΝ ΔΙΠΛΗ ΣΟΙ ΤΗΝ Δ ΕΠΟΡΕΝ ΘΥΣΙΑΝ
ΚΑΙ ΣΥ ΔΕ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ ΕΡΙΟΥΝΙΕ ΤΟΝΔΕ ΦΥΛΑΣΣΟΙΣ
ΖΩΟΝ ΟΠΩΣ ΤΙΜΑΙ ΣΟΝ ΔΙ ΟΛΟΥ ΤΕΜΕΝΟΣ.

Sic vertebat Daniel Furlanus Medicus Aretinus.

Artemis sive Sallonius,
Qui resides summo Tallæi vertice montis,
Hæc sacra o felix suscipe Atlantiade:
Quæ Menas libat Sallonius, illaque parta
Juste animi puri munera jam statuit.
Et jam vitales dum conjux carperet auras,
Una ambo Sacros hos coluere locos.
At dum illam infelix amisit, præterit annus,
Nec dedit ille tuis annua sacra focis.

S 2 *Heu*

Heu nimium mœstus nunc qui debentur honores
Dis vovit, geminæ hæc & tibi sacra focis.
Tu serva omnipotens; felix sic semper honores
Ille tuis sacris & pia thura dabit.

Grutero Philippus Pigafetta ex autographis
Honorii Belli Medici.

Eandem inscriptionem diversimode protulit Muratorius in Thesauro inscriptionum antiquarum pag. 51. num. 2. ubi prætermissa agri Rithimensis mentione mutilatam deinde edidit ejus interpretationem.

„ Cretæ
„ In montibus Tallæis, prope Callergiam. E schedis
„ Ambrosianis.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΗΣΑΛΟΥΣΙΟΥ ΟΥΓΑΤΗΡ
ΘΥΡΕΣΙ ΤΑΛΛΑΙΟΙΣ ΕΙΑ'ΕΥΜΕΝΕ ΜΑΙΑΔΟΣ ΕΡΝΗ
ΣΠΟΥΔΗΝ ΗΑΙ ΘΥΣΙΑΝ ΔΕΞΙ ΦΙΛΟΦΡΟΝΕΩΣ
ΗΝ ΣΟΙ ΣΑΛΟΥΙΟΣ ΜΙΝΑΣ ΛΟΙΒΑΙΣΙ ΓΕΡΑΙΡΟΙ
ΚΤΗΣΕΟΣ ΕΞ ΟΥΣΙΗΣ ΨΥΧΙΚΑ ΔΩΡΑ ΔΙΔΟΥΣ
ΚΑΙ ΠΡΙΝ ΜΕΝ ΖΩΟΙΣ Σ' ΑΛΟΧΟΥ ΦΑΟΣ ΕΙΣΟΡΩΣΗΣ
ΣΥΚΙΚΗ ΚΑΤΕΓΟΣ ΤΑΣΣΟΥ ΕΓΕΡΑΙΡΕ ΤΟΠΟΥΣ
ΑΝΘ ΩΝ Δ'ΕΝ ΧΡΟΝΙΣΑΣ ΕΦ'ΕΤΗΣΙΟΝ ΟΥΚ ΑΠΕΔΩΚΕ
ΣΥΜΒΙΟΥ ΑΙΝΟΤΑΤΑΣ ΤΟΥ ΔΕ ΚΑΤΑΦΙΜΕΝΑΣ
ΑΛΓΗΣΑΣ ΦΡΕΝΑ ΠΟΛΛΑ ΜΑ.... ΔΟΥΙΔΙ ΤΑΓΕΘΕΙ
ΤΙΜΑΝ ΔΙΝΑΗΝ ΣΟΙ ΤΗΝ ΔΕ ΠΟΡΕΝ ΘΥΣΙΑΝ
ΚΑΙ ΣΥ ΔΕ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΣ ΕΥΡΙΟΥΝΙΑ ΤΟΝ ΔΕ ΦΥΛΑΣΣΟΙΣ
......ΟΝ ΟΠΩΣ ΤΙΜΑ ΣΟΝ ΑΙΟΛΟΝ ΤΕΜΕΝΟΣ.

Priores versus ita reddo, reliquos non ausus attingere, quia parum accurate descriptos.

Artemis Hesalusii Filia.
In Montibus Talleis Eia Benigne Majæ Fili Mercuri,
Studium Et Sacrificium Suscipe Amicabiliter.
Si Te Salvius Menas Libaminibus Veneratur
Opum Ac Potestatis Spiritalia Dona Repende &c.

Quum

Quum itaque, ut superius diximus, unius & ejusdem loci Antistites modo Rethimenses modo vero Calamonenses enuntientur, optimum duxi, eos omnes, quocunque tandem titulo insigniantur, ad Ecclesiam Rethimensem Chronologica serie dispositos deducere.

Tenues autem erant hujus Ecclesiæ redditus, exiguusque Clericorum numerus; Cathedralis enim Templi, (apud quod solum Parœciale jus erat) Divo Nicolao Episcopo dedicati sacra officia & ministeria peragebant sex Canonici sub Archidiacono & alii octo Presbyteri.

I. Leo Calamonensis Episcopus dum Romæ commoraretur anno tertio Honorii Papæ IV. videlicet anno æræ vulgaris 1287. Cathedrali Ecclesiæ Verulanensi XL. dies Indulgentiarum concessit simul cum decem aliis Episcopis ad preces Lotherii II. Episcopi Verulanensis, ut refert Ughel. Ital. Sac. Tomo I. in Episc. Verulanens. ex quo Lequienius.

II. Petrus Episcopus eo tempore Ecclesiæ Calamonensi præerat, quo *inter Commune Venetiarum & Alexium Calergi Magnatem Insulæ Cretæ* qui rebellaverat, pax *authore Vitale Michaele Duca Cretæ* post diuturnum annorum XVIII. bellum firmata fuit. Ejus nomen non semel in publicis regestis enuntiatum reperitur, & in Apostolicis Clementis V. epistolis ad Ægidium Patriarcham Gradensem & Rampertum Episcopum Castellanum datis anno 1307. die 12. Sept.

III. Julianus ab Ecclesia Stephanensi, cui præerat, translatus est ad Ecclesiam Calamonensem in Insula Cretensi ab Urbano V. qui propterea Episcopum Stephanensem instituit Fr. Petrum de Anagnia Ord. Præd. anno 1365. die 16. Decembris. Probabile esse, asserit Lequienius, Julianum hunc fuisse Episcopum illum Calamonensem, qui Gregorii XI. epistolam anno 1379. cum aliis Coepiscopis Cretæ suffraganeis recepit.

IV. Joannes Belli Episcopus Calamonensis anno 1387. die 29. Aprilis in Consilio, ut vocant, Rogatorum propositus fuit, ut ad Episcopatum Civitatis Novæ in æstuariis eligeretur,

retur, ipſum enim Canonici omnes Civitatis Novæ *concorditer* poſtulaverant. Ita inter alios, qui publicis ſuffragiis exhibiti fuerunt, ejus nomen affertur: *Rev. Pater Dom. Joannes Belli Calamonenſis Epiſcopus ad dictum Epiſcopatum* (Civitatis Novæ) *per omnes Canonicos concorditer poſtulatus*.

V. Antonius Epiſcopus Calamonenſis invenitur in regeſtis Cancellariæ inferioris Venetiarum ad annum 1399.

VI. Lucas Grimani de Candida filius Dominici olim Magni Cretæ Cancellarii, Artium Doctor, & Epiſcopus Calamonenſis anno 1418. memoratur in Regeſtis Cancellariæ Ducalis Venetiarum; cum enim die 14. Martii ejusdem anni ageretur in Veneto Senatu de electione Epiſcopi Agienſis, inter cæteros nominatus legitur: *Rev. Pater Dom. Lucas de Candida Epiſc. Calamonenſis filius qu. Sapientis viri Dominici olim Cancellarii Cretæ, Decretorum & Artium Doctor, & olim Rector utriusque univerſitatis Studii Patavini*. Potiorem itaque ſuffragiorum numerum cum obtinuiſſet, ad Eccleſiam Agienſem translatus fuit.

VII. Clemens de Rhenerio ſeu Rainerio Nicolai Patritii Veneti filius primum in Civitate Patavina Prioratu Sanctæ Crucis potitus, cui cum præeſſet bis in Rogatorum Comitiis ad Epiſcopatus nominatus fuit, ſcilicet anno 1411 ad Epiſcopatum Methonenſem & anno 1418. ad Epiſcopatum Argolicenſem, in quibus electionibus ſic ejus nomen conſcriptum legimus: *Ven. Vir Fr. Clemens de Renerio qu. ſ. Nicolai Prior S. Crucis de Padua*. Neutrum tamen ex iis epiſcopatibus obtinuit, & ad Eccleſiam Calamonenſem deinde regendam aſſumptus fuit, cujus Epiſcopus, ut diximus, aliquando ſub Rethimenſi, aliquando ſub Calamonenſi titulo in publicis regeſtis invenitur: Anno 1445. die 15. Martii *Rev. P. D. Clemens de Renerio qu. D. Nicolai Epiſcop. Rethimi in Inſula Cretæ* legitur ad Epiſcopatum Cenetenſem in Senatu propoſitus, & anno 1447. die 14. Aprilis *R. P. Dom. Clemens de Renerio Epiſcopus Rethimi* ad publica ejusdem Senatus ſuffragia pro Eccleſia Feltrenſi obtinenda exhibitus fuit. Denique anno 1451. die 10.

Mar-

Martii inter eos, qui ad Episcopatum Vicentinum nominati fuerunt, descriptus videtur in publicis regestis. *Rev. P. Dom. Clemens de Renerio Episc. Calamonensis.*

VIII. Alexander Contareno Protonotarius Apostolicus anno 1466. die 16. Septembris commendatitias a Senatu litteras obtinuit ad Paulum II. Pontificem, ut ad Episcopatum Equilinum loco Andreæ Bono Episcopi defuncti assumeretur. Quum autem decrevisset Pontifex Equilinum Episcopatum Patriarchatui Venetiarum adjungere, Alexandrum sibi publico nomine commendatum ad Ecclesiam Rethimensem, tunc (per obitum fortasse supradicti Clementis) vacantem adlegit. Anno 1471. die 8. Augusti legitur in Ducalis Cancellariæ regestis *Rev. Pater Dom. Alexander Contarenus Episcopus Rethimi propositus in Concilio Rogatorum pro Episcopatu Torcellano.*

IX. Antonius Zio Civis Venetus Notarius & Ecclesiæ S. Angeli Venetiarum alumnus ad Plebanatum Ecclesiæ Parœcialis Sancti Felicis pariter Venetiarum adlectus fuit circa annum 1468. a qua deinde ad Episcopalem Calamonensem Sedem deducitur. Episcopus creatus Ecclesiam Parœcialem Sancti Felicis commendatario titulo ex dispensatione Apostolica, usque ad obitum sibi retinuit, unde & in Episcopalibus documentis enuntiatus legitur: *Antonius Zio perpetuus commendatarius Sancti Felicis de Venetiis Dei & Apostolicæ Sedis Gratia Episcopus Calamonensis.* Ipsi Antonio, & Patriarchæ Constantinopolitano Venetias commorantibus Apostolicas litteras misit anno 1493. Alexander Papa VI. ut videre est in Ecclesiis Ven. Illustrat. Tom. XIV. pag. 221. Obiit deinde anno 1415.

X. Bartholomæus Averoldus Brixiensis J. U. D. Episcopus Calamonensis memoratur in schedis Tabularii Fratrum Servorum de Verona ad annum 1530. Decessit Brixiæ anno 1537. ut ex actis consistorialibus Pauli III. notat Fontana in Theatro Dominicano pag. 150. ejusque corpus in Ecclesia Parœciali S. Laurentii post exequias solemnes rite cele-

celebratas tumulatum fnit in eo Sacello, quod Alexander ejus Frater & Ecclesiæ Præpositus extrui mandaverat, proprioque ære dotaverat. Monumentum ibidem visitur, cui incisa fuit hæc epigraphe.

„ Bartholomæo Averoldo Jur. U. Consultiss. Episcopo Ca-
„ lamone Integer. Alexander Decret. Doct. Proton. Apostol.
„ Canonicus Brixien. & Polen. ac hujus Basilicæ Præpositus
„ Frater Mœstiss. & sibi vivens posuit. Anno Salut. 1538.
Chronica hæc anni nota non emortualem Episcopi, sed erecti Mausolei annum signat.

XI. Albertus Pascaleus patria Utinensis & ex Ordine Prædicatorum cum poeticam non minus (ut testatur Leander Albertus) quam philosophiam, ac cæteras bonas artes calleret, a Triumviris Litterariis evocatus est, ut Metaphysicam in Lyceo Patavino doceret, quod munus laudatissime implevit ab anno 1520. usque ad annum 1531. Doctrina igitur & morum probitate conspicuus a Paulo III. anno 1537. die 29. Octobris institutus fuit Episcopus Ecclesiæ Calamonensis vacantis per obitum Bartholomæi Averoldi, ut concorditer notant Echardius, Bremondius & alii Scriptores Ordinis Prædicatorum. Translatus deinde fuit ad Ecclesiam Clugiensem, ut notat Ughel. in Episcopis Clugiensibus T. V. Italiæ Sacræ. Obiit anno 1543.

XII. Vincentius Quirinus Episcopus Calamonensis cessit dignitati suæ anno 1551. ut referunt acta Consistorialia sub Julio III. ex quibus unionem Ecclesiæ Calamonensis seu Rithimensis cum Ecclesia Ariensi authoritate ejusdem Pontificis Julii III. statutam addiscimus. Sic igitur in actis Consistorialibus legitur: *Romæ die V. Octobris anno* 1551. *Sanctitas Sua* (Julius III.) *univit Ecclesiam Calamonensem tunc per cessionem Rev. Vincentii Quirini vacantem Ecclesiæ Ariensi, quæ sede Episcopali caret, & a civitate Rethimi in qua Episcopus Calamonensis pro tempore existens, & ibi Ecclesiam Cathedralem habens personaliter residere consuevit, per 16. milliaria, vel circa, distat, & cui R. P. D. Timotheus* (de

quo

quo mox dicemus) *Episcopus Ariensis praeesse dignoscitur, cujusque mensæ Episcopalis fructus fere nulli seu admodum pauci sunt, quamdiu idem Timotheus Episcopus illi præfuerit* &c.

XIII. Timotheus ex nobili Justinianorum familia in Insula Chiensi Ægei Maris, Jacobo patre natus, Bernardi nomine in aquis lustralibus appellatus fuit. Ordinem Prædicatorum Timothei assumpto nomine ingressus est anno circiter 1502, in quo cum pietatis & doctrinæ fama clareret a Julio III. anno 1550. die 21. Junii Ecclesiæ Ariensis in Creta Insula Episcopus creatus fuit. Anno autem insequenti 1551., die 5. Octob. Ecclesiam etiam Calamonensem Ariensi, ut diximus, unitam suscepit administrandam, exindeque Calamonensis non amplius Ariensis Episcopus dictus fuit. Sub uno itaque Calomonensis Episcopatus titulo redactæ fuerunt quatuor olim Episcopales Ecclesiæ Calamonensis seu Rethimensis, Ariensis anno 1551. Calamonensi unita, Cysamensis anno 1520. a Leone X. Ariensi conjuncta, & Cheronensis, ut superius dictum est, Ariensi annexa. Sedit Timotheus Episcopus Calamonensis in Concilio Tridentino ejusque actis subscripsit anno 1563. mox anno insequenti ad patriam Chiensis Insulæ Sedem a Pio IV. promotus fuit die 14. Aprilis. Plura de eo affert Lequienius ex Ughel. & Echardo, quæ utpote ad Cretensem Ecclesiam minus pertinentia, prætermittenda hic esse censeo.

XIV. Bernardus Quirinus Ordinis Minorum ad Ariensem, Calamonensem, Chironensem, & Cissamensem Ecclesias, quæ in unum Episcopatum Apostolica authoritate coaluerant, adlegitur Episcopus a Gregorio XIII. anno 1590. ut notant regesta Cœnobii Domus Magnæ S. Mariæ Gloriosæ de Venetiis Fratrum Minorum Conventualium.

XV. Ferdinandus Ordinis Minorum, in sæculo Petrus vocatus, Antonii in Cypri Regno magni, ut vocant, Contestabilis filius fuit, frater autem Henrici Catherini Davilæ inter Italos Historicos facile Principis, Jurisprudentiæ Patavii operam dedit anno 1580. mox Seraphicum institutum amplexus est an-

no 1583. Sacrarum litterarum ſcientia, & morum probitate clarus, ut teſtantur ejus pia & docta opera typis edita, a Clemente VIII. Pontifice Maximo ad Epiſcopatum Rethimenſem in Inſula Creta aſſumptus fuit anno 1592. & deinde biennio evoluto ad Eccleſiam Aſculanam translatus fuit, ut affert Ughel. in Italia Sac. Venetæ edit. Tom. VIII. col. 236. Fuſiorem Epiſcopi hujus illuſtrationem vulgavit Clar. Vir Apoſtolus Zenus in opuſculo, quod *Memorie Iſtoriche della Famiglia, e della vita di Enrico Caterino Davila* inſcripſit, & præpoſuit celeberrimæ ipſius Henrici Catherini de bellis civilibus Gallicis Hiſtoriæ typis Venetis magnifice impreſſæ anno 1733.

XVI. Joannes Santato Rhodiginus Ordinis Prædicatorum, quem Joannes Hieronymus Bronzerius Hiſtor. Rhodig. pag. 124. Provincialem Magiſtrum Germaniæ, & deinde Rethimi in Inſula Cretæ Epiſcopum dicit, anno 1613. Cœnobio SS. Joannis & Pauli Venetiis præerat, quo munere vix expleto ad Rethimenſem Sedem a Paulo V. anno 1611. electus fuit. Dies ejus emortualis notatur in ſupradicti Monaſterii regeſtis vigeſima quarta Jul. anni 1624. chronicam tamen anni notam autumo ex Amanuenſis errore corruptam, legendumque cenſeo anno 1614. ſucceſſorem enim Joannis invenio ad annum 1615. quare & Bronzerium erraſſe, dicendum eſt, qui pagina citata ſcribit Joannem Epiſcopum obiiſſe anno 1616.

XVII. Lucas Stella Civis Venetus ſub Clemente VIII. Pontifice utriusque Signaturæ Referendarius, & Cameræ Apoſtolicæ Clericus, Epiſcopatum Rethimenſem obtinuit, a quo paulo poſt ad Archiepiſcopalem Jaderenſem Sedem translatus fuit anno 1615. die 16. Novembris. Evaſit deinde Archiepiſcopus Cretenſis, inde Vicentinus, ac demum Patavinus Epiſcopus.

XVIII. Sebaſtianus Avoldus Ordinis Minorum Epiſcopus Rethimi, mortalitatem Venetiis explevit die 5. Decembris anno 1618. ut notatum legitur in Necrologio, ſeu, ut vo-

cant,

cant, Libro Defunctorum Ecclesiæ Parœcialis Sanctæ Fuscæ Venetiarum, in cujus confinio habitationem habebat. Defuncti corpus in Murianensi S. Claræ Cœnobio sepulturæ demandatum fuit in separato sepulcro, cui incisa visitur hæc inscriptio:

„ Hic ossa jacent Reverend. Patris Sebastiani Avoldi Or-
„ dinis Minorum Regularis Observantiæ Episcopi Rethimen-
„ sis & cet. Ætatis annor. LVIII. Pastor. XV. Obiit die 5.
„ Decembris 1618.

XIX. Stephanus Penolatius Adriensis e Congregatione Fratrum Eremitarum Sancti Hieronymi de Fæsulis, cui nomen dederat, assumptus fuit ad Episcopatum Rethimensem. In Ecclesiæ suæ residentia degens anno 1624. die 16. Januarii epistolam scripsit ad anonymum quemdam Episcopum pro disciplinæ ecclesiasticæ diligentia accuratius in nuptiarum solemniis conservanda. Naturæ humanæ debitum persolvit anno 1641.

Non abs re puto hoc loco post absolutam Episcoporum Rethimensium seriem notitias duarum agri Rethimensis Ecclesiarum afferre, ex ms. codice Andreæ Cornelii excerptas, & in Latinum ingenue versas.

A civitate Rethimi XI. mille passibus distat ad Occidentem Casale *Saitares* nuncupatum, in cujus medio Ecclesia est Beatæ Virginis titulo insignita, in qua asservatur catena quædam ferrea, iis fere similis, quas deferre solent damnati ad triremes. Ad catenæ caput alligata visitur Crux pariter ferrea argenteis laminis cooperta, quæ quidem laminæ fluxu temporum, & frequentia usus fere ex integro consumptæ nulla unquam humani laboris arte renovari potuerunt. Catena hæc (ut refert seniorum traditio) in fundamentis Ecclesiæ antequam ædificaretur, reperta fuit, miramque ad restituendam mentis sanitatem, & expellendos Dæmones virtutem habet: infirmus enim, vel a diabolo vexatus ea catena circumligatur, & ad terram prostratus, cum primum crux sini-

ſtro brachio os ipſius attingit, mire inflatur, ſpumamque ex ore evomens ſanitati reſtituitur.

Poſt Caſalis hujus terminos, aliud cui *Verſamonerò* nomen eſt, Caſale invenitur, in cujus agro collis exſurgit, & in eo ædificata viſitur antiquiſſima quædam Eccleſia, quæ *nelle Gorne delle Sante Vergini*, (ſic in ms. fortaſſe ex amanuenſis inſcitia, rectius enim *nelle Urne* ideſt in ſepulcris ſcriberetur) nuncupatur. In ea Eccleſia per minorem januam aditus patet ad cæmeterium, in quo quinque urnæ ſunt ex vivo marmore ſcalpri ictibus elaboratæ ad longitudinem quinque pedum, ad latitudinem vero duorum cum dimidio. Quinque hæ urnæ, ut ex traditione acceptum eſt, ſepulcra erant quinque Sanctarum Virginum, quæ ſub quodam Rege Tyranno, cujus nomen ignoratur, martyrium capitis abſciſſione compleverunt, earumque imagines corona redimitæ crucemque manu deferentes in Eccleſia adhuc viſuntur. Quamvis autem Urnæ hæ in arido loco ſitæ ſint, ubi nullum proximæ aquæ indicium invenitur, attamen miro prodigio aquas habent, cumque a multis devotionis cauſa viſitentur, aqua juxta virorum pietatem & devotionem vel redundat, & ex urnis defluit, vel decreſcit, & ad ariditatem deducitur. Mentionem harum Virginum, & ſepulcralium urnarum pariter egit Bondelmontius, vel quisquis ſit alius poſterioris tractatus, quem ſuperius vulgavimus, author; dum circa finem hæc profert: *In Valle quadam Eccleſia eſt, juxta quam ſepulcra quinque diſcoperta, & aqua plena videbis, in quibus ægroti homines ob reverentiam illarum quinque prudentium Virginum, in quibus tenentur ibi fuiſſe ſepultæ, ſe lavant, & ex devotione purgare videntur*. Hæc ad eruditi lectoris curioſitatem attuli, quorum tamen fides ſit apud citatos authores.

EC-

ECCLESIA AGIENSIS SEU CYDONIENSIS.

INter Cretenses civitates, quæ in notitiis Leonis Philosophi Imperatoris enuntiantur Episcopali titulo insignitæ, nominatim recensentur Agrium, & Cydonia, utraque sub proprio Præsule constituta. Nemo, qui Agiensi Ecclesiæ sub Græcis Imperatoribus præfuerit, inveniri potuit, duos autem ex Cydoniensibus Episcopis protulit Lequienius ex actis Conciliorum excerptos. Quum autem initio seculi XIII. ad Venetorum ditionem Cretæ Regnum accessisset, duo inter alios instituti fuerunt Latini ritus Episcopatus, Agiensis unus, alter vero Ariensis. Horum primus Agiensis scilicet in antiqua & celebri Cydoniæ urbe (la Canea nunc vulgo nuncupata) erectus fuit, cujus propterea Episcopos, ut plurimum, Agienses, aliquando vero etiam Cydonienses appellatos legimus. Alter vero Ariensis dictus in veteri Agrio urbe seu loco olim, ut superius dixi, apud Græcos Episcopali a Venetis fuit, ut autumo, constitutus. Utramque Ecclesiam enuntiat Gregorii Papæ XI. epistola, utramque afferunt Provincialia Romana, & utriusque Episcopos, quos reperire datum est, exhibeo, nunc autem de Agiensibus seu Cydoniensibus notitias profero, quorum Episcopatus inter cæteros Cretensis Insulæ ob congruos redditus (reliqui enim proventuum exilitate laborabant) plurimi habebatur, unde non semel ab aliis Insulæ Ecclesiis Episcopi ad Agiensem transferri postulabant.

Cathedrali Ecclesiæ, quæ Sanctæ Mariæ Virginis titulo dedicata erat, deserviebant decem Canonici, ex quibus unus Archidiaconus, alter autem Theologalis erat congruis dotati proventibus, & quindecim alii Presbyteri ex quotidianis Missarum eleemosinis victitantes.

I. Jacobus Canonicus Cretensis electus Agiensis Episcopus translatus fuit a Clemente Papa V. ad Bisaciensem Eccle-

clesiam in Italia vacantem anno 1310. per translationem Francisci Episcopi ad sedem Asculanam in Apulia. Hæc refert Ughell. in Italia Sacra in Episc. Bisaciensibus; additque Jacobum decessisse anno 1328.

II. Thomas ab Ecclesia Hierapetrensi, quam administrabat, translatus fuit anno 1325. a Joanne XXII. ad Agiensem Episcopatum, *ut refertur* (ita supra laudatus Lequienius in Agiensibus) *in Diplomate* Regiminis universalis *dato Idibus Februarii*, *cujus meminit Wadingh. ad annum* 1325. *quodque exhibet in Regest. Pontif.*

III. Philippus *Episcopus Agiensis de la Canea* anno 1336. die 1. Augusti Veneto S. Mariæ Vallis viridis sodalitio, ejusque benefactoribus indulgentias concessit, cujus Episcopale diploma ex authentico desumptum vulgatum fuit in Eccl. Ven. Illustr. Tom. XII. pag. 183.

IV. Antonius Episcopus Agiensis e vivis excessit ante diem 25. Maii anni 1351. vacabat enim eo tempore Agiensis Ecclesia per obitum ipsius Antonii.

V. Frater Raymundus ex Ordine Minorum Episcopus Ariensis, quem Raymundinum vocat Wadinghus (unde ansam habuit Lequienius statuendi inter Arienses Episcopos Raymundum a Raymundino diversum) ad Episcopatum Agiensem a Clemente VI. translatus fuit, ut ad annum Christi 1351. refert Wading. in annal. Tom. VIII. pag. 75. Diploma electionis vulgatum legitur in eodem Tomo pag. 412. ubi hæc habentur: *Dudum siquidem Antonio Episcopo Agiensi regimini Agiensis Ecclesiæ præsidente* &c. *Postmodum vero dicta Ecclesia per obitum ipsius Antonii Episcopi*, *qui extra Romanam Curiam debitum naturæ persolvit*, *pastoris solatio destituta*, *nos vacatione hujusmodi fide dignis relatibus intellecta*, *ad provisionem ipsius Ecclesiæ celerem* &c. *ad te tunc Episcopum Ariensem consideratis grandium virtutum tuarum meritis*, *quibus personam tuam Altissimus insignivit*, *& quod tu Ariensi Ecclesiæ hactenus laudabiliter præfuisti*, &c. *te ad præfatam Ecclesiam Agiensem transferimus*, *teque illi præficimus*

in

in Episcopum, *& pastorem* &c. *Datum apud Villam novam Avenionensis Diœcesis VIII. Kal. anno* X. Huic Episcopo datam fuisse Gregorii XI. Epistolam ad Cretenses Præsules anno 1375. missam, autumat Lequienius, siquidem eum latebat Raymundi successor Bartholomæus Agiensis Ecclesiæ præfectus anno 1368.

VI. Bartholomæus Venetus Plebanus Ecclesiæ SS. Trinitatis Venetiarum anno 1368. die 16. Septembris ad Ecclesiam Episcopalem Agiensem assumptus fuit ex Veneti Senatus electione, ut notant regesta Ducalis Cancellariæ, in quibus ita legitur.

1368. *Die* 16. *Septembris*. *In Rogatis*.

„ Infrascripti approbati fuerunt ad Episcopatum Agiensem.
„ Presb. Bartholomæus Plebanus S. Trinitatis. Remansit.
„ Presb. Theodorus Plebanus S. Mariæ de Muriano.
„ Presb. Dominicus Tirapelle Plebanus S. Agnetis.

Parœcialem S. Euphemiæ de Judaica Venetiarum Ecclesiam consecravit anno sui Episcopatus III. Christi nempe 1371. cumque Venetiis deinde degeret, & doctrinæ fama clarescceret, a Paulo Foscaro Episcopo Castellano electus fuit Generalis Venetiarum Vicarius. Eo munere dum fungeretur anno 1375. die 28. Martii facultatem concessit ædificandi Monasterium S. Hieronymi Venetiarum, & deinde die 18. Maii ejusdem anni Bernardam Dotto primam ipsius Monasterii Abbatissam dato diplomate confirmavit. Aliud etiam Monasterium Corpori Dominico dedicatum erigi permisit eodem anno die 17. Septembris, cujus facultatis diploma appensione Sigilli Vicariatus Curiæ Castellanæ muniri mandavit. Quum itaque anno 1375. Ecclesiæ Agiensi præsideret, ille idem est, qui Gregorii XI. litteras ad Archiepiscopum Cretensem ejusque suffraganeos missas accepit. Obiit deinde Venetiis ignoto mihi anno, sepultusque fuit in Sacello Baptisterii Ducalis Basilicæ sub deposito Andreæ Danduli Ducis.

VII.

VII. Marcus Episcopus Agiensis in Insula Cretensi, de quo Wadinghus refert obiisse anno 1390.

VIII. Catharinus Barbo Venetus Ordinis Minorum ad Ecclesiam Agiensem in Insula Cretensi vacantem per obitum Marci Episcopi eligitur a Bonifacio Papa IX. anno 1390. IV. Id. Octobris, ut refert Wadingh. Tom. IX. pag. 97.

IX. Andreas Bono Jacobi filius memoratur in Ughel. Ital. Sac. Tom. V. col. 1340. Ven. edit. Episcopus Caprularum ad annum 1390. Ecclesiam Petenensem suscepit deinde administrandam anno 1394. die 16. Febr. a qua translatus fuit ad Ecclesiam Agiensem in Insula Cretæ. Refert Wadingh. ad annum 1402. Bonifacium IX. Andreæ Episcopo Agiensi mandasse, ut Monasterium Monialium Ordinis S. Francisci in oppidulo Caneæ ædificari permitteret, & earumdem Monialium Ecclesiam consecraret. Andreæ Episcopi Aghinensis diploma enuntiat in suo Tractatu de Ordine Pœnitentiæ S. Dominici B. Thomas Antonii Senensis, quod quidem diploma relatum fuit in Bullario Ord. Prædic. Tom. II. pag. 481. Prima, & novissima Diplomatis verba exhibeo. *Andreas Bono Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Aghinensis Universis* &c. *Datum Venetiis in domo nostræ habitationis, quæ dicitur de cha Bono in contrata S. Margharitæ Anno Domini MCCCCVI. Indictione XIV. die XXIV. mensis Martii. Pontificatus Innocentii Papæ VII. anno secundo*. Hominem exuit anno 1411.

X. Paulus Baroccius Venetus, ut refert Ughel. Tom. V. col. 1340. V. E. ad Ecclesiam Agiensem per obitum Andreæ Bono Episcopi vacantem assumptus fuit anno 1411. quam administravit usque ad annum ipsius emortualem 1417.

XI. Lucas Grimani de Candida a Calamonensi Ecclesia, cui præerat, ad Agiensem deductus fuit per Veneti Senatus suffragia, ut videre est in Notatoriis Ducalis Cancellariæ Venetiarum, in quibus sic descripta legitur ejus electio.

MCCCC-

MCCCCXVIII. Die XIV. Martii.

„ Infrascripti fecerunt se scribi ad probam Episcopatus
„ Agiensis Civitatis Caneæ.
„ Dom. Fr. Marcus Benedictus Ord. S. Augustini Lector,
„ & Prior Provincialis Romaniæ Civis Venet.
„ Ven. Vir D. Presb. Franciscus Premarino qu. f. Ranutii.
„ Ven. Vir Presb. Victor de Bonfantinis Nepos Viri Nob.
„ f. Johannis Nigro Pleb. S. Leonis.
„ Rev. Pat. D. Lucas Grimani de Candida Episc. Calamo-
„ nen. filius qu. Sapien. V. Dominici olim Cancellarii Cre-
„ tæ Decr. & Artium Doct. & olim Rect. utriusque Uni-
„ versitatis Studii Patavini. Remansit.
„ Ven. Fr. Pasqualis Georgio Ord. Prædicat.
„ Dom. Jacobus Baduario filius Nob. V. D. Jeremiæ, Stu-
„ dens in Jure Canonico.

Mortalitatem exuit Lucas Episcopus trigesimo tertio sui Episcopatus Agiensis anno, Christi videlicet 1451.

XII. Fr. Michael de Candia Ordinis Prædicatorum Lucæ Episcopo defuncto suffectus fuit a Nicolao V. anno 1451. die 1. Octobris, cujus electionis diploma profert Bremond. Tom. III. Bullarii Ordinis Prædicatorum. Infert hinc recte Lequienius Michalem perperam adscriptum fuisse Minoritis a Wading. ad annum 1451. Michaelem Episcopum obiisse anno 1479. asserunt Fontana & alii Ordinis Prædic. Scriptores; at Cavalerius & Altamura annum ejus emortualem statuunt 1491. Priorum sententiæ adhærendum puto, siquidem alium Episcopum collegi Ecclesiæ Agiensi præfectum anno 1482.

XIII. Antonius Ursus Venetus Episcopus Agiensis Johanni Cardinali Michaelio a secretis dum Romæ degeret anno 1503. eidem Cardinali defuncto magnificum erexit tumulum, cujus inscriptioni Jacobus Ursus Antonii Frater verba hæc adjungi mandavit: *Antonius Ursus Venetus secretarius Apostolicus Episcopus Agiensis familiaris pientissimus sicuti fide,*

ac singulari amore totius suæ vitæ tempore adstitit, ita & in morte ab hac luce gratiss. subjectione inseparatum se videri cupiens conditorium Domino suo, seque sub illo tumulari testamento mandavit. Qui Innocentii VIII. Alexandri VI. Pii III. Julii II. Pont. Referendarius summa integritate, doctrina, religione, justitia vixit annos 72. & decessit 28. Septembris 1511. Jacobus Ursus Frater B. M. P.

XIV. Franciscus de Molendina Ordinis Seraphici alumnus ad Agiensem Ecclesiam sub Archiepiscopatu Cretensi ab Adriano VI. assumptus fuit anno 1523. die 24. Julii, ut notat Wadingh. Tom. XVI. noviss. edit. pag. 178. qui eum Episcopum *Agrensem sive Agarensem* dicit sub Archiep. Cretensi, nullumque exhibet electionis ejus diploma.

XV. Augustinus Donato Hieronymi Senatoris Clarissimi olim Cretensis Duchæ, & Mariæ Gradonico filius, sub Marini Becichemi viri doctissimi disciplina in Rethoricæ studio eruditus, sacrisque etiam litteris deinde instructus, Ecclesiæ Agiensis Episcopus post Franciscum de Molendina electus fuit; ejus mentio non semel occurrit in regestis Cancellariæ Ducalis, anno enim 1524. die 7. Octobris, cum pro electione Patriarchæ Venetiarum coacta essent Comitia Rogatorum, exhibitus fuit inter alios *Rever. D. Agostin Donado qu. s. Gerolemo Vescovo della Canea*; ac deinde anno 1531. die 12. Martii, dum in eodem Consilio ageretur de Episcopo Brixiensi nominando propositus inter alios fuit: *D. Agostino Donado Vescovo della Canea qu. s. Gerolemo Dottor*. Anno MDXIX. die IX. Julii in rure Coldeveredi ultra Plavim Tarvisinæ Diœcesis degens Violantem quandam ex illegitimo thoro procreatam authoritate Imperialis diplomatis Sigismundi Cæsaris, (quod latius enuntiabimus ad Andream Donatum Ducham) ad legitimitatis jura ac privilegia deductam declaravit. Incompertum est, quo anno dies suos clauserit.

XVI. Philippus Donato Augustino fratri, (cui in Rethoricæ studiis fuerat pridem sub Becichemo condiscipulus) in

in Agiensis Episcopatus administratione successit. Dum adhuc in minoribus versaretur, Leoni X. Pontifici Maximo librum de processione Spiritus Santi contra Græcos a Hieronymo Donato Patre suo in Creta compositum dedicavit; mox ejusdem Patris sui Apologeticum ad Græcos de Principatu Romanæ Sedis Clementi VII. Romano Pontifici obtulit data Latina epistola, quam eidem Operi præfixam retulit Labbæus in apparatu ad Collectionem Conciliorum. Anno 1539. Inditione XII. die 21. Septembris dum Gaspari tit. S. Sabinæ S. R. E. Presbytero Cardinali Contareno Episcopo & Comiti Bellunensi uti suffraganeus deserviret, *de licentia & auctoritate* Hieronymi de Nigris J. C. Vicarii Generalis Cæsaris Podacatari Abbatis Commendatarii Monasterii S. Mariæ de la Folina solemniter in Ecclesia interiori SS. Gervasii & Protasii extra muros civitatis Belluni benedixit, & ordinavit Catharinam de Vezzano, in Abbatissam ejusdem Monasterii, redigente consecrationis & benedictionis munus in actorum codicem Jacobo Morello Clerico Paduano & Notario.

XVII. Aloysius Delphinus Episcopus Agiensis obiit quinquagenarius Venetiis die 15. Decembris anno 1587. ut testantur codices emortuales Ecclesiæ Parœcialis S. Stephani Confess. Venetiarum. Ejus sepulcro incisa fuit hæc inscriptio. Aloysius Delphinus Episc. Cydoniensis ex testamento. Obiit 1587.

XVIII. Frater Dominicus Bollanus Jacobi Patritii Veneti filius Ordini Prædicatorum nomen dedit in Brixiensi S. Dominici Cœnobio anno 1570. die 12. Martii, vota autem solemnia emisit in Veneto ejusdem S. Dominici Monasterio, ad quod, dum adhuc in tyrocinio versaretur, missus fuerat. Ejusdem Monasterii deinde Prior electus fuit, & deinde a Sixto V. anno 1588. die 29. Martii Ecclesiæ Agiensi Episcopus datus fuit, cujus electionis diplomata affert Bremond. in Bull. Ord. Tom. V. pag. 576. Anno 1597. die 15. Martii inter eos, qui nominati fuerunt ad Archiepiscopa-

tum Cretensem recensetur etiam *Fr. Dominicus Bollani qu. Jacobi Episcopus Agiensis*, cujus nomen propositum pariter fuit P. C. pro Patriarchatu Venetiarum anno 1599. die 28. Augusti. Obiit Patavii anno 1613. ibidem in Ecclesia Sanctæ Annæ sepultus, cujus hæc est sepulcralis inscriptio.

„ Fr. Dominico Bollano Ordinis Prædicatorum Theologo „ insigni Viroque Optimo, ideoque a Sixto V. ad Agien- „ sem Episcopatum evecto Cæcilia Soror Mœstiss. P. C. „ Obiit Patavii XIV. Kal. Junii MDCXIII.

XIX. Georgius Perpignanus Episcopus Agiensis seu Cydoniensis anno 1619. die 19. Aprilis Venetam Fratrum Minimorum Ecclesiam sub duplici titulo Sanctorum Bartholomæi Apostoli, & Francisci de Paula solemniter consecravit, cujus celebritatis memoriam in marmore incidi mandarunt ipsi Regulares Cœnobitæ. Anno insequenti 1620. in urbe Candia degens uti Procurator Ascanii Gesualdi Patriarchæ Constantinopolitani Latini die 12. Julii instrumentum confecit circa redditus Patriarchalis mensæ Constantinop. ut videre est in Tabulario Monasterii S. Mariæ de Rosario de Venetiis Fratrum Prædicatorum de Observantia.

XX. Bernardus Flores ex Ordine Cruciferorum Episcopus Agiensis anno 1642. die 26. Maii ab Urbano VIII. translatus fuit ad Archiepiscopalem Sedem Jaderensem, ut notat Ital. Sac. Tom. V. col. 1429. in Archiepisc. Jaderensibus Abbas Ughellus. Quum igitur ex Bernardi translatione Ecclesia Cydoniensis vacaret, Urbanus Pontifex ad ipsius Sedem delegit (ita Papadop. in Hist. Gymn. Pat. Tom. II. pag. 304.) Jacobum Philippum Thomasinum Clarissimum Congregationis Canonicorum Secularium S. Georgii in Alga alumnum, qui cum se *justis de causis* excusasset, *dictus fuit Æmoniensis Antistes in Istria*.

XXI. Milanus Bencius Venetus Canonicus Patavinus Bernardo suffectus fuit in Episcopatu Agiensi, qui deinde anno 1645. dum Isuffus Turcicæ classis Præfectus Cydoniam valido exercitu oppugnaret, ipse capitis sui neglecto periculo

culo

culo ad mœnia, ubi gravior erat obſidentium impetus, jugiter adſtans cives militesque ad laborum conſtantiam, & ſtrenuam urbis defenſionem verbo & exemplo accendebat, eos aſſiduis obteſtans hortationibus, ne urbem nobiliſſimam barbaro Turcarum jugo facile ſubdi paterentur. Civitate tamen non diu poſt ex ſubſidiorum defectu ad deditionem redacta, pius Præſul res proprias & domeſticam ſuppellectilem nihil faciens illud unice cordi habuit, ſummoque ſtudio curavit, ut ſacra vaſa, & dicatas Deo ſanctimoniales ab impiorum aviditate, & libidine eriperet. Merita clariſſimi viri latius innoteſcunt ex mox afferenda epiſtola, quam Venetus Senatus Oratori ſuo in Curia Romana dedit, ut Epiſcopum de fide & patria optime meritum jamque ad extremam fere inopiam redactum Pontifici Romano publico nomine commendaret.

1645. 28. *Ottobre in Pregadi.*

All' Ambasciator a Roma.

„ Monſ. Milano Benzio Veſcovo della Canea, dopo la reſa di quella città, capitato quì, & preſentatoſi nel Collegio Noſtro, ſe ne viene a coteſta Corte; Ha egli colla ſua Chieſa perduto quanto aveva, traſcurando negli eſtremi le coſe proprie, ſtudioſo ſolo di preſſervare le ſacre, e togliere le Monache, come ha fatto, dalle mani de Turchi. Spogliato però d'ogn'altra coſa, e ſolo veſtito di merito, inſigne per le ſue degne, e valoroſe azioni, avendo ſupplito, non ſolo a tutto quel più, che far poteva un buono, e zelante Prelato in occaſione sì difficile, e grande; ma eſſendo concorſo ſempre vigoroſamente alli luochi più pericoloſi, aſſiſtendo con tutti li ſuoi con animo intrepido, eſſortando con la voce, e dando eſempio con l'opere agli Eccleſiaſtici, non ſolo Latini, ma alli Greci, e Secolari ancora, di ſoſtenere con coraggio

„ gio l'empito de Nemici, e ressistere con sofferenza alle
„ fattiche, e disaggi per l'onor di Dio, e diffesa della Pa-
„ tria, per testimoniare la propria fedeltà alla Repubbli-
„ ca, a gloria di Dio, e presservazione della Religione;
„ fruttuosissimo è però riuscito l'impiego suo nel corso tut-
„ to dell'assedio; e nella resa ha proccurato lasciar impres-
„ sa negli animi la Fede Cattolica, e quella verso il Pren-
„ cipe naturale, essortando ad incontrare, & intraprendere
„ l'occasioni, che rappresentar si potessero di redimersi dal-
„ la tirania de Turchi, e rendersi nel Grembo di S. Chiesa
„ sotto il Dominio della Repubblica; Non ha lasciato ad-
„ dietro in somma cos'alcuna, che per lui operar si potes-
„ se, onde merita somma lode per il Zelo, per il valore,
„ e per la virtù ch'ha dimostrato; e non essendogli rima-
„ sto altro capitale, che quello del proprio merito; Vi com-
„ mettemo col Senato, che portando al Sommo Pontefice
„ con pienissimo attestato dell'operato da detto Monf. Ve-
„ scovo in conformità di quanto è di sopra esposto, dob-
„ biate in nostro Nome vivamente raccomandarlo alla San-
„ tità Sua, ed al Signor Cardinale Panfilio, perchè sia
„ proveduto, e redintegrato nell'occasioni di vacanze, e
„ nel modo, che parerà più pronto, e proprio alla Beatit.
„ Sua, che ciò valerà non solo a giusta ricompensa al det-
„ to Vescovo, ma servirà anco d'esempio, e stimolo agli
„ altri d'imitarlo in simili occasioni.

„ E da mò sia preso, che per dar qualche comodo a
„ Monf. Milano Vescovo della Canea di conferirsi a Ro-
„ ma, e dar insieme qualche testimonio della pubblica sodis-
„ fazione, gli siano dalli Camerlenghi di Comun delli Di-
„ nari della Signoria Nostra esborsati ducati cinquecento B.
„ V. per una volta tanto.

„ E sia parimenti preso, che quanto è contenuto nelle
„ Lettere scritte all'Ambasciator a Roma sia, *mutatis mu-
„ tandis*, letto a Monsignor Reverendissimo Nunzio del Pon-
„ tefice con instanza, che sia raccomandato in nostro nome

il

„ il medesimo Vescovo al Sommo Pontefice, ed al Signor
„ Cardinal Panfilio.

Aurelio Bartolini N. D.

Ipsum itaque summa laude ornatum Innocentius X. Nurciæ Urbi Præfectum dedit, moxque Armis Ecclesiasticæ ditionis Commissarium Generalem præfecit, quo in munere Beneventi obiit, ut ejus Familiæ domestica regesta testantur.

Patrem habuit Joannem Baptistam Bencium, qui ex conjuge sua Blanca Milani filios suscepit, quos inter Milanum laudatum Episcopum, & Candidam, quæ Augustino Ottobono Alexandri VIII. fratri nupsit.

Simul cum Milano Episcopo ex dedita urbe Cydoniæ discessit Georgius Darminus Tiniensis J. U. D. qui in Cathedrali Agiensi Canonici Pœnitentiarii munere optime functus fuerat. Viri hujus merita cum Pontifici Romano innotuissent, eum Ecclesiæ Clugiensi in Venetis æstuariis per obitum Josephi Mariæ Pizzini Episcopi vacanti præfecit anno 1653. die 24. Novembris, a qua deinde biennio nondum evoluto ad Episcopatum Æmoniensem in Istria translatus fuit anno 1655. die 30. Augusti.

ECCLESIA CISSAMENSIS

NEque Cissamum Urbs antiquissima ex Cretensibus civitatibus Episcopali Dignitate, qua sub Græcis Imperatoribus insigniebatur, fraudatum fuit a Venetis; Episcopus tamen, ut in aliis quoque servatum vidimus, Latini ritus instituitur, ut Venetæ Coloniæ gentem in spiritualibus regeret. Attamen Cissami numquam sedisse Latinum Antistitem asserit in prolixa ad Cretenses data epistola Andreas Eudæmonioannes Doctissimus Societatis Jesu Theologus scribens titulum ejus Ecclesiæ dari solitum Latinis Episcopis, *quorum ex titulo dumtaxat dignitas est*, *quique Canonum interpetribus*, *Nullatenentes Episcopi*, *Titulares*, *Anulares*, *& in partibus appellantur*. Jacobus Philippus Tomasinus Æmoniensis Episco-

sco-

ſcopus in libris, quos de Patavino Gymnaſio concinnavit, de Epiſcopatu Ciſſamenſi refert : *redditus Eccleſiæ Ciſſamenſis ob interfectionem Epiſcoporum a Barbaris illis habitantibus in tres partes diviſos, duas vicinioribus Antiſtitibus, ſub quorum cura Diœceſis illa immanium hominum, compartitas, tertiam partem Collegio Græcorum conceſſam*. His Tomaſini dictis adverſatur Nicolaus Comnenus Papadopulus in Hiſtoria Gymn. Pat. Tom. I. pag. 39. qui, *Nullum*, ait, *Antiſtitem Ciſſamenſem interfectum novit hiſtoria nec tota Inſula Creta Barbarum hominem & immanem quisquam audivit, donec Reipublicæ Venetæ ſubfuit*. Inter obſcuras adeo tenebras veritatem circumquaque obvolventes, deficientibus etiam everſi Regni documentis, ſatis eſt ſcriptorum aſſerta proferre, donec majus lumen incertis rebus affulgeat; hoc tamen certum compertumque eſt, Epiſcopos Ciſſamenſes ſaltem ad medium usque ſæculum XVI. ſtetiſſe: Auguſtinus enim Steucus Epiſcopus Ciſſamenſis Venetiis obiit anno 1550. Fere omnes hujus Civitatis Antiſtites (ſive reſidentes fuerint, ſive Titulares) licuit e vetuſtatis edacitate ſurripere, quos modo Chronologico Ordine diſpoſitos in lucem adduco.

I. Belletus memoratur Epiſcopus Ciſſamenſis ſeu Chiſſimenſis a Wading. ad annum 1346. quo ipſe Belletus obiens Eccleſiam Ciſſamenſem vacantem reliquit.

II. Guillelmus Mauracocchius Ordinis Minorum Epiſcopatui Chiſſamenſi per obitum Belleti Epiſcopi vacanti præfectus fuit a Clemente VI. anno 1346. die 30. Septemb. ut notat Wading. in Annal. Tom. VII. ad annum citatum, & Pontificium electionis diploma in Regeſt. Pontif. affert. Legationes, quibus pro Sede Apoſtolica functus eſt Guillelmus Epiſcopus apud Joannem Cantacuzenum Imperatorem C. P., & quæ poſt acceptam Clementis Papæ epiſtolam egerit in ſua legatione, fuſe referunt Wading. ad annum 1349. & Raynaldus ad annum 1350. in quorum hiſtoriis vulgata legitur ejusdem Pontificis epiſtola data anno 1350. die 13. Februarii.

III.

III. Nicolaus Episcopus Chissamensis a Clemente VI. ad Ecclesiam Vestanam in Regno Neapolitano absolutus a vinculo, quo tenebatur Ecclesiæ Kissaurensi (sic in Pontificio diplomate vocatur apud Wadinghum) transfertur anno 1349.

IV. Guillelmus Emergavi Ordinis Minorum Sacræ Theologiæ Magister Episcopus Chissamensis electus fuit a Clemente Papa VI. anno 1349. die 17. Junii, cujus electionis diploma affert Wadinghus Tom. VIII. pag. 387.

V. Joannes Episcopus Chissamensis anno 1362. die 16. Augusti transiit ad Episcopatum Hortanum, ut scribit Ughel. Tom. I. Ital. Sac. in Episcopis Hortanis.

VI. Nicolaus Fuscareno Episcopus Chissamensis memoratur in regestis Ducalis Cancellariæ Venetiarum ad annum 1366. hoc modo:

1366. 26. Aprilis. In Rogatis.

„ Quod in favorem Fr. Nicolai Foscareno Episcopi Chissamensis possint scribi litteræ Dom. Papæ, & Cardinalibus & aliis in illa forma, quæ videbitur Dominationi.

Quum igitur Nicolaus iste Fuscarenus statuatur ex authoritate documenti Episcopus Chissamensis ad annum 1366. diversus proinde dici debet ab alio Nicolao Foscareno, qui anno 1365. dum Episcopus Foliensis seu Foliæ Novæ esset, nominatus est ad Episcopatum Caprulensem die 9. Septembris, & deinde anno 1375. dum adhuc Ecclesiæ Foliensis titulo notaretur ad Ecclesiam Clugiensem translatus fuit, ut videre est in Ecclesf. Venet. Illustrat. Tom. XIV. pag. 484.

VII. Aicardus Ordinis Eremitarum S. Augustini legitur in Regesto Pontificali Urbani V. electus Episcopus Chisimensis die octava Junii anno 1366. ut refert Lequienius ex Thoma de Herrera Alphab. August. Tom. I. pag. 38. col. 2. Vel collatam sibi dignitatem subire renuit, vel brevi eam tenuit, siquidem alium in ea Ecclesia Episcopum legimus eodem anno die 17. Octobris.

VIII. Simon de Venetiis Episcopus Chissamensis propositus fuit in Senatu anno 1366. die 17. Octobris, ut eligeretur Episcopus Æmoniensis, ut signatum vidimus in Regestis Ducalis Cancellariæ Venetiarum.

IX. Marcus Marcello electus Episcopus Chissamensis anno 1371. ut notat in suis regestis Fantinus Rizzo Public. Notarius Venetiarum. Anno 1381. die 11. Junii legitur inter eos, qui nominati fuerunt in Comitiis Rogatorum ad Episcopatum Equilinum; prout in regestis Cancellariæ Ducalis Venetiarum notatum visitur. Ad hunc itaque pertinet Gregorii XI. epistola anno 1375. ad Præsules Cretensis Insulæ missa.

X. Angelus Barbadico Joannis filius Episcopus Chissamensis non semel memoratur in Ducalis Cancellariæ regestis, dum Episcoporum electiones notantur: anno enim 1387. die 26. Martii ad Archiepiscopatum Cretensem anno 1390. die 27. Octobris, & anno 1392. die 29. Martii ad Episcopatum Castellanum, & demum anno 1490. die 27. Julii ad Patriarchatum Gradensem nominatus fuit, licet variis ex causis nullam harum dignitatum obtinuerit. Chissamensem itaque cum adhuc administraret Ecclesiam a Bonifacio IX. Apostolicus Delegatus instituitur, ut nuper Venetiis ortæ Canonicorum Sæcularium Congregationi Monasterium S. Georgii in Alga Venetiarum olim Ordinis S. Augustini, & jam ad commendam deductum apostolica authoritate concederet, ex quo nomen inde sortita est ipsa Congregatio, S. Georgii in Alga nuncupata. Rei series enarratur in Eccl. Venet. Illustr. Tom. VI. ad Monasterium S. Georgii in Alga, ubi etiam pag. 80. Episcopale Angeli Delegati Apostolici diploma affertur latum Venetiis in loco S. Georgii in Alega anno 1404. die 30. Octobris, quod Bullam continet Bonifacii Papæ IX. datam Romæ apud Sanctum Petrum Pontificatus sui anno XV. Post hæc Angelus *vir omnino religiosus* (ut ipsum celebrat Alphonsus Ciaconius) ac justi & æqui studiosissimus *& Ecclesiasticæ disciplinæ cultor eximius*, cum Eccle-

Ecclesiam Cissamensem per aliquot annos optime administrasset, ad Veronensem Episcopatum expetente in primis Veneto Senatu ab Innocentio VI. deducitur. Quum enim per ea tempora Veronenses post devictum captumque Franciscum Carrariensem in Venetæ Reipublicæ fidem & potestatem concessissent, Senatus in non levem suspicionem adductus, quod Jacobus de Rubeis Parmensis Veronæ Episcopus civium animos a jurata fide avertere niteretur, ab Innocentio imploravit, ut Jacobum ab Episcopatu Veronæ removeret, & ejus loco Angelum Barbadicum institueret, qui in Chissamensi Ecclesia sanctimoniæ & doctrinæ splendore diu effulserat. Hæc fuse affert Ughel. Tom. V. Venetæ edit. col. 93. ubi etiam Michaelis Steni Venetiarum Ducis epistolas exhibet Antonio de Luschis Veneto apud Pontificem Oratori designato datas, in quibus hoc legitur Angeli Episcopi Chissamensis Elogium. *Quia pro conservatione status nostri in civitate Veronæ opus est, quod Episcopatui prædicto præsit persona sapientissima & nobis fidissima, ut est R. P. D. Angelus Barbadico Episcopus Chissamensis, nobilis civis noster, Prælatus utique scientificus, licentiatus in jure Canonico, moribus honestus, conspicuus, approbatæ conscientiæ & sanctæ vitæ, claritate decorus* &c. Veronensis itaque Episcopus institutus, non multo post a Gregorio XII. inter purpuratos S. R. E. Patres Cardinales cooptatus fuit. His ita positis, cum certum compertumque habeamus Angelum Barbadico ante diem 26. Martii anni 1387. Episcopatum Chissamensem obtinuisse, eique præfuisse usque ad diem 31. Jul. anni 1405. consequens est, ut Martinus Vannis de Esculo Ordinis Eremitarum S. Augustini, quem ex Thoma de Herrera notat Lequienius ad num. VIII. expungatur e serie Episcoporum Chissamensium, siquidem electus dicitur a Bonifacio IX. die 24. Januarii anno 1392. Idipsum dici probabiliter debet de Jacobo ejus asserto præcessore, in cujus defuncti locum suffectus scribitur Martinus Vannis. Quum autem ab Augustiniano Clarissimo Historico procul sit omnis suspicio mendacii, probabile esse censeo æquivo-

cum aliquod Episcopatus nomini inesse, siquidem Herrera Alph. Augustin. Tom. II. pag. 75. col. 2. Jacobum & Martinum Episcopos dicit Ecclesiæ Lissamensis, quam Kissamensem interpretatur Lequienius.

XI. Franciscus Ursus memoratur in Tabulario Monasterii S. Crucis de Judaica Venetiarum Monialium Ordinis S. Benedicti ad annum 1427. Episcopus Chissamensis & Curator ejusdem Monasterii. Anno 1428. die XII. Septembris Indict. VII. Rivoalto Presbyter Ambrosius qu. s. Viti Notarius complevit & roboravit testamentum scriptum die præcedenti in Monasterio Sancti Michaelis de Muriano manu Domini Lanfranchi Prioris Sanctæ Mariæ de Charitate nomine Francisci Ursi Episcopi Chissamensis. Hujus testamenti autographum extat in Archivo Monasterii prædicti Sancti Michaelis, in cujus Ecclesia canitur quotannis die XXII. Decembris Missa anniversaria de Requie pro anima ipsius Episcopi, qui, ut traditur, ibidem tumulatus fuit.

XII. Emmanuel (qui in Ecclesiis Venetis ex errore appellatur Hermolaus) Episcopus Chissamensis legitur in Tabulario Monasterii Sanctæ Mariæ Servorum de Venetiis ad diem 26. Martii anni 1470. diciturque Generalis Vicarius Hieronymi Landi Archiepiscopi Cretensis.

XIII. Thomas de Cassinis, qui in publicis actorum tabulis Venetus dicitur de confinio Sancti Proculi, enuntiatur a Joanne Josepho Capodaglio, in libro cui titulus *Udine Illustrata*, quod ex Utino civitate Joachimo genitore originem traxerit, ad quam urbem ad annum 1317. ejus nobilis familia Mediolano se se contulerat. Inter Canonicos Utinenses cooptatus Romam se deinde recepit, ubi ab Innocentio VIII. cujus fuerat familiaris, renuntiatus est Episcopus Chissamensis anno 1486. In Sacræ Theologiæ, & utriusque juris disciplinis peritissimus fuit, ejusque nomen addito Jurisperitissimi titulo recensetur in libro antiquo Ordinationum Archivi Patriarchalis ad annum 1487. Venetiis extremo morbo correptus testamentum suum condidit in ro-

gitis

gitis Lucæ Stellæ Notarii Veneti; cumque extremum diem obiisset, sepultus fuit in Ecclesia Fratrum Servorum B.M.V. de Venetiis, quos sibi constituerat hæredes.

XIV. Antonius Savina Venetus Parœcias SS. Trinitatis, & S. Mariæ Jubanico Venetiarum aliam ex alia administravit. Notariatus munus cum ageret Ducalis Aulæ Cancellarius eligitur, & Basilicæ S. Marci Canonicus & Vicarius Generalis. Anno 1496. electus Episcopus Chissamensis Ecclesiam Parochialem S. Mariæ Jubanico commendatario titulo sibi retinuit, cumque Episcopatui per biennium præfuisset e vivis excessit anno 1498.

XV. Dominicus de Aleppo seu Alerio, uti quandoque nuncupatus legitur, Episcopus Chissamensis memoratur in quodam Julii II. diplomate, quod asservatur in Arch. Monasterii Sancti Jacobi de Judaica Ordinis Servorum B. M. V. Ecclesiam Sancti Rochi Venetiarum ab ipsius Sancti Sodalitio a fundamentis renovatam sacræ consecrationis munere insignivit anno 1508. die 1. Januarii, in cujus consecrationis lapidea epigraphe Dominicus Alerius Episcopus Chissamensis appellatur. Anno 1514. Venetiis degens a Leone X. Pontifice Maximo institutus fuit Apostolicus Delegatus die 20. Maii, ut erectionem & dotationem Sacelli Sanctæ Crucis in Cathedrali Templo ab Antonio Contareno Patriarcha Venetiarum perfectas Pontificia authoritate confirmaret, quod deinde in apostolici Diplomatis obedientiam actum fuit die 22. Julii anno 1518. quo etiam anno Claram Donato Abbatissam Sanctæ Mariæ de Virginibus ex Legati Apostolici mandato in possessionem suæ dignitatis induxit. Venetiis extremum diem clausit, cum antea corpus suum in Ecclesia Sanctæ Helenæ Monachorum Congregationis Montis Oliveti, quam ipse pridem die 18. Aprilis anno 1515. consecraverat, tumulari mandasset in sepulcro, quod ipse sibi vivens paraverat, ut docet epigraphe eidem sepulcro incisa.

Dominicus Aleppo Episcopus Chissamensis monumentum hoc sibi, sororio, sororique vivens faciendum curavit MDIII. Sexto

Idus

Idus Aprilis. Ex qua anni chronica nota evidens fit, unum eundemque esse Dominicum Episcopum, qui Ecclesiam S. Rochi anno 1508. & Ecclesiam Sanctæ Helenæ anno 1515. consecravit.

XVI. Dominicus Zono Venetus Nicolai filius Episcopus Chissamensis Venetam Sanctæ Justinæ Virginis & Martyris Ecclesiam Sanctimonialium Ordinis Sancti Augustini consecravit anno 1522. die 15. Maii.

XVI. Michael Zono, Dominici Zono prædecessoris ex Angelo fratre Nepos, Episcopus Chissamensis huic Ecclesiæ præfuit, circa annum 1544. ut colligitur ex emortuali epigraphe, quam ipse Michaeli Zono Equiti proavo suo in Ecclesia Sancti Andreæ de Venetiis Monachorum Carthusiæ ponenda describi curavit. Hæc sunt lapideæ inscriptionis verba : *Michaeli Zono Equiti Domicello Castellanensi, Comitique Palatino & Civi Veneto in expeditione contra Turcas anno MCCCCXLIV. consilio & armis inclyto Eugenii IV. Summi Pontificis in Classe Depositario de Patria de Fide optime merito Michael Zono Angeli filius Episcopus Chissamensis proavo illustri post centum annorum spatium præclarum veræ virtutis monumentum erigendum curavit*.

XVIII. Augustinus Steucus Eugubii natus Ordinis Canonicorum Regularium SS. Salvatoris, cum in omni disciplinarum genere doctrinæ laude floreret, a Paulo III. Romam accersitus Chissamensi Ecclesiæ in Insula Cretensi Episcopus præficitur : *quo in munere* (ut scribit Morandus in vita operibus ejus præfixa) *tum eloquentia, tum ratione, consilio integritate, quorum in omnibus natura ipsa fundamenta jecit, sed reliquum ædificium industria absolvit, in paucis sic se gessit, ut Insulani homines haberent, cur immortaliter lætarentur. Sed vix annum apud Cretenses commoratus erat, cum in urbem reversus Vaticanæ Bibliothecæ præpositus est, quam præstanti fide semper tractavit*. Obiit Venetiis anno MDL. ejusque corpus ad Eugubinum Sancti Ambrosii Monasterium, in quo religiosæ vitæ initia habuerat, non multo post delatum fuit.

XIX.

XIX. Prosper Publicola Sancta-Crucius Romanus Rotæ Romanæ Auditor, quum a Paulo III. Legatus Apostolicus ad Ferdinandum Romanorum Regem destinatus fuisset, *ante ab urbe discessum*, (ut scribit Augustinus Oldoinus in addit. ad Ciacon. Tom. III. Histor. Roman. Pontificum) *Episcopus* Chissamensis renuntiatur. Ob præclara deinde ejus in Sanctam Sedem merita inter Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales a Pio IV. cooptatus fuit, anno 1565. obiitque anno 1589.

XX. Hieronymus Ragazonus Venetus a Pio IV. cui erat cubicularius, renuntiatus fuit Archiepiscopus Nazianzenus, & coadjutor Episcopi Famaugustani in Cypro Insula: Mox ad Tridentinam Synodum profectus ornatissimam ibi ad Patres in ipsorum dimissione orationem habuit, a Labbeo in actis Concil. relatam Tom. 14. Inde Cyprum appulsus sibi commissam Famaugustæ Ecclesiam defuncto Episcopo administrandam suscepit, quam non diu post a Turcis expugnatam ingemuit. Romam itaque reversus a Gregorio XIII. ad Chissamensem Ecclesiam destinatur, & Apostolici Visitatoris munus in Ravennatensi, Urbinate, ac Mediolanensi Archiepiscopatibus ei demandatur, quod cum laudatissime perfecisset, ad Novariensem primum, mox ad Bergomensem Episcopatus translatus fuit anno 1577. obiitque deinde Romæ anno 1592. cujus epitaphium, & luculentissimas laudes affert Ughellus in Episc. Bergomens. Tom. IV. Italiæ Sacræ, & Nicolaus Comnenus Papadopoli in Hist. Gymnasii Patav. Tom. II. cap. XXX.

EC-

ECCLESIA GANTANI SEU CANTIÆ.

SUB Constantinopolitano Imperio Cantanum seu Cantanus civitas in Insula Cretæ proprios Episcopos habuit Metropolitæ Gortyniensis suffraganeos; in ditionem autem Venetorum redacta eodem insignita honore permansit ab Episcopis Latini ritus administrata. Memoratur in sæpecitata Gregorii XI. epistola inter alios Cretensis Regni Antistites Episcopus Canticensis, cujus nomen nos latet, sicuti & cæterorum, qui huic Ecclesiæ præfuerunt, uno tantum excepto Fratre Francisco Ordinis Minorum, qui a Clemente VI. Ecclesiæ Canticensi *per obitum ultimi Episcopi Canticensis pastoris solatio destitutæ* præfectus fuit Episcopus anno 1346. die 21. Augusti, ut patet ex ipsius Pontificis Clementis VI. diplomate, quod affert Wading. Tom. VII. Annal. Romanæ novis. editionis pag. 592.

ECCLESIA ARIENSIS.

AGrium urbs Insulæ Cretensis memoratur sexto loco inter Episcopales ejusdem Insulæ urbes in notitiis Leonis Sapientis Imperatoris C. P. Huic urbi præfuisse Episcopum illum Latini ritus autumo, qui post occupatam a Venetis Cretam Episc. Ariensis nuncupatus fuit, diversus omnino ab Agiensi Episcopo, siquidem uterque nominatim distinctus recensetur tum in sæpecitata Gregorii XI. epistola ad Præsules Cretenses data tunc in Romanis Provincialibus. Ea quæ superfuerunt Ariensium Episcoporum nomina & documenta profero. Primus omnium Episcopus, si nomen innotesceret, ille est, qui a Clemente V. in suis encyclicis litteris datis anno 1307. die 12. Augusti enuntiatur Episcopus Ariensis suffraganeus Ecclesiæ Cretensis, quæ quidem epistola relata est a Labbeo in collectione Conciliorum.

I. La-

I. Lazarus Episcopus Ariensis obiit circa annum 1349. eo enim anno vacabat Ecclesia Ariensis per obitum Lazari Episcopi.

III. Fr. Raymundus de S. Lucia Ordinis Minorum Lazaro Episcopo Ariensi defuncto suffectus fuit a Clemente VI. anno 1349. die 8. Julii, ut scribit Wading. ad ipsum annum 1349. Ab hoc Raymundo Ordinis Minorum electo Episcopo Ariensi anno 1349. diversum esse putat Lequienius Raymundinum Ordinis Minorum Episcopum Ariensem, qui anno 1351. die 25. Maii, ad Agiensem Episcopatum translatus fuit. At diversimode ex rerum congruentiis sentire cogor, siquidem, nec integro biennii tempore unus Raymundus electus & defunctus, alter vero electus & translatus fuisset. Quod autem unus & idem vir eodem nomine & proprie & diminutive vocetur, mirum non est, quum haud infrequentia in codicibus, & in documentis etiam se se offerant exempla.

III. Gerardus Ordinis Heremitarum S. Augustini Ecclesiæ Ariensi per negligentiam Capituli diutius vacanti promotus fuit ab Urso Archiepiscopo Cretensi. Hanc electionem Urbanus V. Papa irritam & inanem esse declaravit; quum tamen Gerardi electi virtutem perspectam haberet, ipsum authoritate apostolica Episcopum Ariensem renuntiavit die 8. Novembris anno 1367. Interea dum Romæ circa electionem Gerardi designati Episcopi Ariensis agitur, Venetiis apud Xviros Capitales quæstio in ipsum instituitur circa initia citati anni 1367. insimulatus enim fuerat, quod *multa verba inhonesta, turpia, & enormia contra honorem & statum Communis Venetiarum loquutus fuisset*; Verum cum nulla adversus eum legatur firmata sententia, indeque per Pontificem Episcopatui eidem præpositus fuerit, pronum est credere Xvirum judicio dimissum fuisse.

IV. Antonius Contareno ab Episcopatu Ariensi translatus fuit ad Archiepiscopatum Cretensem circa annum 1385. ut argui potest ex Regestis Cancellariæ Ducalis Venetia-

rum, in quibus ad diem 3. Januarii Anni 1385. dum recensentur nominati ad Patriarchatum Gradensem vacantem, enuntiatur inter alios *Rev. P. D. Anthonius Contareno f. Zachariæ Episcop. Ariensis nunc translatus ad Archiep. Cretensem*. Ambigendum est, num Antonius iste vel potius Gerardus ejus prædecessor susceperit Apostolicas Gregorii XI. epistolas, quas sæpe diximus missas anno 1375. fuisse Episcopis Cretensibus.

V. Franciscus ex Ordine Carmelitarum, de quo asserit Daniel a Virgine Maria Spec. Carmel. p. 921. quod sexagenarius adhuc viveret anno 1418. die 17. Decembris, cum jam ab annis circiter 30. Episcopus esset. Ut autem hæc cum promotione successorum conveniant, recte notat Lequienius, oportere Franciscum hunc ab anno 1388. electum Ariensem Episcopum, & anno 1418. defunctum Episcopatui quidem renuntiasse ante annum 1410. & ad suos Carmelitas se recepisse.

VI. Rolandus Ariensis Episcopus anno 1410. e vita migravit, & Ecclesiam Ariensem vacantem reliquit.

VII. Fr. Franchionius Secretus Cretensis Ordinis Minor. Ecclesiam Ariensem per obitum Rolandi Episcopi vacantem administrandam suscepit a Joanne Papa XXIII. electus anno 1410. die 28. Julii, ut notat ad eumdem annum in suis annal. Wadingh. Tom. IX. Rom. edit. pag. 341.

Quum autem, ut superius dictum est, Franciscus Carmelita Episcopus Ariensis, usque ad annum 1418. vixerit, quo tempore varios Episcopos excepit Ecclesia Ariensis, suspicari licet (attentis eorum temporum circumstantiis, in quibus diro schismate Ecclesia Catholica scindebatur,) Franciscum Carmelitam in Gregorii XII. obedientia constanti animo perseverantem, a sua Sede veluti schismaticum ejectum fuisse, & eidem suffectum Rolandum & alios, qui Alexandro V. & Joanni XXIII. adhærebant, siquidem eos, ut Pontifices legitimos agnovit, & veneratus est Venetiarum Senatus. Hæc

autem,

autem, ex captatis conjecturis, nihil tanquam certum afferens, exhibeo criticorum judicio discutienda.

Translatus deinde fuit Franchionius anno 1414. die 30. Julii ad Melipotamensem Ecclesiam, ut mox dicemus.

VIII. Bertraminus de Seraphinis Ordinis Minorum Franchionio suffectus fuit, ut ad annum 1414. notat Wadinghus Tom. IX. pag. 364. *Joannes XXIII.* (ita Wadingh.) *Episcopum creavit Ariensem in Candia sub Archiepisc. Cretensi Fratrem Bertraminum de Seraphinis virum nobilem per translationem Franchioni etiam Minoritæ, uti diximus, ad Milopotamensem III. Kal. Augusti. Bertramino sub annum 1418. a Martino V. indultum fuit, ut in aliquo Conventu sui Ordinis provinciæ Januensis commorari posset; dum in suo Episcopatu ab infidelibus occupato residere non liceret.* Melipotamensem Episcopatum Bondelmontium superius memorasse vidimus, *cujus propter arrogantiam Græcorum*, (ii sunt infideles a Martino V. enuntiati) *Episcopus non audet ibi redditus colligere, neque habitare.* Ad Cœnobium itaque Castrinovi Terdonensis Diœcesis se recepit Bertraminus, cujus (abdicato prius anno 1419. oneroso Episcopatu) regimen suscepit, & in eo vitæ suæ dies clausit anno 1437. De bonis a Bertramino consanguineis suis minus juste legatis, videre est in regesto Wading. ad annum 1437. ubi Pontificium diploma affert, in quo Bertraminus *corrupto nomine vocatur Bartholomæus*.

IX. Antonius Guidius Florentinus Ecclesiæ Ariensis Episcopus in locum Bertramini, qui eam dimiserat, electus fuit a Martino V. anno 1419. die 14. Decembris. Scribit Fontana in Theatr. Domin. Antonium annis pluribus cum ingenti gregis sibi commissi utilitate Ariensi Ecclesiæ præfuisse, additque Cavallerius in Gall. Domin. Antonium Guidium usque ad annum circiter 1427. Ariensem Ecclesiam rexisse; & deinde circa annum 1430. e vivis migrasse. Asserta hæc Fontanæ, & Cavallerii de Episcopatu Antonii reprobantur ex constitutione Martini V. data die 21. Aprilis anni 1421. quam retulit Tom. II. Bullar. Ord. Prædic. Bremon-

 dius,

dius, ex qua constat Antonium Episcopum electum Ariensem oneri sibi collato nuntium remisisse *infra tempus de consecrandis Episcopis a Canonibus definitum*, cujus abdicationem per Procuratorem factam, accepit Pontificio nomine Antonius Cardinalis Corrario Episcopus Portuensis.

X. Joannes de Chorono Ordinis Prædicatorum in Episcopatu Ariensi Antonio Guidio onus subire recusanti suffectus fuit a Martino Papa V. anno 1421. die 21. Aprilis, ut ex superius citata Pontificia constitutione compertum habemus.

XI. Joannes de Vanno Ordinis Minorum anno 1433. Ecclesiam Ariensem, cui præerat, e vita excedens vacantem reliquit.

XII. Nicolaus Salma Cretensis Ordinis Minorum, Joanni de Vanno defuncto successor datus fuit ab Eugenio IV. anno 1433. die 16. Novembris. Ita de eo Wading. Tom. X. nov. edit. ad eundem annum pag. 215.

Obiit anno sequenti 1434.

XIII. Benedictus de Paconeto Ordinis Prædicatorum de Provincia Regni Neapolitani ad Sedem Ariensem per obitum Nicolai Episcopi vacantem assumptus fuit ab Eugenio IV. die 10. Septembris anno 1434. cui cum per quadriennium nec dum expletum præfuisset, ab eodem Eugenio Papa IV. ad Episcopatum Balneoregiensem in Thuscia deductus fuit anno 1438. die 10. Maii, in qua decessit anno 1445.

XIV. Antonius Mina Cretensis Ordinis Minorum Episcopus Ariensis instituitur ab Eugenio IV. anno 1438. die 2. Novembris, ut refert ad eum annum Wadingh. in Annal. Minoriticis.

XV. Bartholomæus Abraham Episcopus Ariensis, cui Clemens VII. anno 1526. die 22. Aprilis apostolicum breve dedit pro typis edenda ejus translatione Latina actorum Græcorum Synodi Florentinæ. Ita Lequienius, qui probabile putat eum esse Bartholomæum Sirigo Cretensem a Paulo III. ex Ariensi Ecclesia translatum ad Castellanetensem in Italia

anno

anno 1536. die 9. Novembris, & in ea sedit, ut notat Ughell. in Castellanet. Tom. IX. usque ad annum 1544. quo illam dimisit.

XVI. Ludovicus de Martinis a Wadingho fortasse ex æquivoco aliquo Familiæ Minoriticæ adscriptus, Ordinis Prædicatorum alumnus fuit, & in Veneto SS. Joannis & Pauli Cœnobio Prior anno 1532. quo in munere successorem habuit insignem virum Sixtum Medicem. Episcopus deinde Ariensis creatus fuit anno 1538. obiitque anno 1451. ut notat epigraphe e regione aræ majoris Ecclesiæ SS. Joannis & Pauli Venetiis posita, in qua sic legitur: *Fr. Ludovicus de Martinis Venetus Ordin. Prædic. Episcopus Ariensis obiit* 1541. Lapis hac inscriptione notatus ad memoriam hujus Præsulis positus fuit, siquidem neque Venetiis, (quod sciam) obiit, neque in hoc Templo emortualem requiem habuit.

Post Ludovicum de Martinis Ecclesiam Ariensem Calamonensi unitam administrarunt Timotheus Justinianus & alii Episcopi, quos supra post Timotheum ipsum in serie Calamonensium Episcoporum attulimus.

ECCLESIA MILOPOTAMENSIS.

Milopotamus urbs olim imunita in Regno Cretæ cum portu ad plagam Septentrionalem Insulæ posita est prope ostia Arcadiæ fluvii haud procul a loco, ubi antiquum Pantomatrion civitas a Ptolemæo aliisque antiquis scriptoribus memorata exsurgebat. Pantomatrii & Milopotami vestigia se vidisse testatur Bondelmontius. Distabat autem Milopotamus in ortum a Rythimo XV. fere, a Candia vero in Occasum XXX. circiter millibus passuum. Ab ipso ferme Venetæ in Creta Insula Dominationis exordio Episcopos Latini ritus excepit, quorum primus Matthæus nomine antiquitate præcedit Præsules omnes Latini ritus, qui adhuc in Cretensibus Ecclesiis sedentes inveniri potuerunt. Episcopo autem huic, dum apud Cathedralem resideret, sex Cano-

Canonici miniſtrabant, & ex eis unus Theſaurarii munus agebat, prout deprehendimus ex antiquo ſigillo, cujus exemplum mihi humaniter e Florentia miſit Clar. Vir Joannes Dominicus Manni, quodque Calcographi ope in æs inciſum exhibeo.

ideſt S. Jo. Delfini Te. Milopotamenſis Eccleſie

I. Matthæus Epiſcopus Milopotamenſis enuntiatur in privilegio Petri Ziani Ducis Venetiarum, anni 1212. die vero 12. Martii, quo Simeoni Archiepiſcopo Montis Sinai confirmantur redditus earum poſſeſſionum, quas in Inſula Cretæ poſſidebat.

II. Joannes Epiſcopus Milopotamenſis non ſemel memoratur in publicis Cancellariæ Ducalis regeſtis, & in apoſtolicis epiſtolis Clementis V. licet non expreſſo nomine enuntiatur ſimul cum Petro Epiſcopo Calamonenſi ad annum 1307. ut ſupra retulimus in Calamonenſibus.

III. Michael de Verona Ordinis Prædicatorum Epiſcopus Milopotamenſis ex ea Sede ad Clugienſem ex Clementis Papæ VI. decreto translatus fuit. Ad quem annum alliganda ſit hæc Michaelis translatio, diligentius quærendum eſt; varie enim de ea ſcribunt Authores. Ughel. Tom. V. Venet. edit. col. 1352. ex Vaticani Regeſti teſtimonio Michaelem Epiſcopum Milopotamenſem anno 1342. aſſerit ad Clugienſem Eccleſiam traductum fuiſſe. In Ughel. aſſerta concordat Fontana Theatr. Dominic. pag. 174. & 239. affirmans

Mi-

Michaelem de Verona Ordinis Prædicatorum *Milipotamensem Sedem* adeptum fuisse, ex qua deinde anno 1342. die 7. Octobris translatus fuit a Clemente VI. ad Clugiensem. Viros hosce laudatissimos errasse in apponenda Chronica translationis nota arguit Lequienius in Episcopis Milopotamensibus Wading. authoritati innixus, qui Annalium suorum Tom. VII. noviss. edit. pag. 313. scribit Fratrem Nicolaum anno Christi 1344. ad Milopotamensem Ecclesiam traductum fuisse per translationem Michaelis ad Clugiensem. Ea quæ affert Wadinghus indubia omnino redduntur ex allato p. 539. ejusdem Tomi Pontificio Clementis VI. diplomate, quo ad annum 1344. Frater Nicolaus Ordinis Minorum instituitur Episcopus Milipotamensis Ecclesiæ per translationem Michaelis Episcopi ad Clugiensem Sedem vacantis. Verum cum ex Apostolica electionis Bulla teneamus Nicolaum Episcopum ad Milopotamensem Cathedram evectum anno 1344. tempus autem non colligamus, quo Michael ad Clugiensem Sedem deductus fuerit, fieri quidem potest, ut & Michael Clugiensi Episcopatui præfectus fuerit anno 1342. & Nicolaus Ecclesiæ Milopotamensi jam per biennium vacanti Episcopus datus fuerit anno 1344. atque eo modo utriusque Scriptoris dicta, quæ invicem sibi adversari prima facie videntur, ad actorum veritatem concilientur. Ecclesiam Clugiensem sibi creditam administravit Michael usque ad annum 1346. in quo extremum diem clausit, sepultusque fuit in Veneta SS. Joannis & Pauli Ecclesia, ut ex ejus emortuali epigraphe addiscimus. 1346. *Hic jacet D. Fr. Michael Ordinis Prædicatorum Episcopus Clugiensis.*

IV. Nicolaus Ordinis Minorum a Clemente VI. cui relatus falso fuerat Brumacensis Episcopi obitus, ad ipsam Brumacensem Ecclesiam assumitur, & a Joanne Card. Episcopo Portuensi sacro consecrationis munere insignitur. Quum autem postmodum compertum habuisset Pontifex *præfatam Brumacensem Ecclesiam non vacare*, ideoque Nicolaum *nullius Ecclesiæ* Episcopum remansisse, ipsum Ecclesiæ Milopotamen-

tamensi per translationem Michaelis ad Clugiæ Episcopatum pridem vacanti in Episcopum præfecit, & Pastorem. Omnia hæc fuse enuntiantur in superius enuntiato Clementis VI. diplomate. Addit deinde de Nicolao Episcopo Wading. pag. citata 313. *Hic misit ad Pontificem anno MCCCXLVI. quasdam querellas de bonis suæ Ecclesiæ injuste occupatis a Laicis, quas Pontifex misit ad Andream Dandulum Ducem Venetiarum, cui tunc Insula Cretensis parebat*. Obiit Nicolaus anno circiter 1349.

Ex iis porro, quæ ex Wadinghi seu potius ex Clementis VI. authoritate attulimus, manifestum est, Nicolaum Minoritam, quem in Italia Sacra Tom. V. & in Eccles. Ven. Illustr. Tom. XIV. legimus in serie Episcoporum Clugiensium, numquam eidem Ecclesiæ, ut recte notat Lequienius, præfuisse.

Fuse differit deinde Lequienius, de Petro quodam Clugiensi Episcopo numquam Ecclesiæ Milopotamensi *præfecto*; at cum in novissima Veneta Italiæ Sacræ editione legam *Melphiensem Episcopatum* loco Milipotamensis positum esse, recte arbitror in priori veteri editione Milipotamensem pro Melphiensi vel ex Amanuensis oscitantia, vel ex levi quadam inconsiderantia (in quam aliquando & graviores viri decidunt) irrepsisse. Quæ cum ita esse putem, omitto de Petro hoc, deque asserto ejus Milopotamensi Episcopatu verba facere.

V. Jacobus de Ponto Ordinis Minorum Nicolao Episcopo Milopotamensi ad meliorem vitam evocato suffectus fuit a Clemente VI. anno 1349. die 8. Julii, ut ex Apostolico electionis diplomate compertum habemus, quod Wadingh. in annal. retulit in regestis Pontificiis ad ipsum annum 1349. Vel ad Jacobum de Ponto, si usque ad annum 1375. vitam produxit, vel ad anonymum ejus successorem referenda est Gregorii XI. epistola, quam ad Cretenses Præsules missam affert Raynaldus ad annum 1375.

VI. Victor Episcopus Milopotamensis enuntiatur a Daniele

le a V. M. Tom. II. speculi Carmel. pag. 919. translatusque asseritur ad Sithiensem Ecclesiam a Bonifacio IX. anno 1390. ad quam tamen verisimiliter, ut superius dictum est, numquam accessit.

VII. Dominicus de Dominicis Carmelita e Sithiensi Episcopatu, cui præerat, ad Milopotamensem deductus fuit anno 1399. ut ex Lequienio, & ex Daniele a V. M. retulimus supra in Episcopis Sithiæ.

VIII. Franchionus Ordinis Minorum, quem supra retulimus Episcopum Ariensem, ad Milopotamensem Ecclesiam deductus fuit anno 1414. die 30. Julii a Joanne XXIII. cujus obedientiæ Respublica Venetorum adhærebat. Obiit Franchionus anno 1437.

IX. Antonius Saracco Archipresbyter Ecclesiæ Cathedralis Castellanæ, & Patriarchæ Venetiarum Vicarius Generalis, cujus laudes sæpe enuntiantur in Eccl. Ven. Illustr. Ecclesiæ Milopotamensis Episcopus creatus fuit, quo titulo decoratus legitur in autographo documento Archivi S. Mariæ Servorum de Venetiis, quod vulgatum est in Eccl. Ven. Illustr. Tom. II. pag. 86. Archiepiscopalibus deinde Corynthi insulis ornatum fuisse legimus in plurimis Venetarum Ecclesiarum documentis, in quibus notatus visitur Antonius Saracco Archiepiscopus Corinthiensis, & Reverendiss. Patriarchæ Venetiarum Vicarius.

X. Franciscus Episcopus Milopotamensis anno 1512. interfuit Synodo Lateranensi sub Julio II. & anno 1514. sub Leone X. ut videre est in collectione Conciliorum Labbei.

XI. Vincentius de Massariis Episcopus Milopotamensis dum Venetiis degens Hieronymo Foscari Episcopo Torcellano in suffraganei, & Vicarii Generalis officio deserviret, anno 1533. die 3. Maii Ecclesiam Sancti Mauri Martyris de Buriano Monialium Ordinis S. Benedicti solemniter consecravit, idemque sacræ consecrationis munus impendit anno 1535. die 7. Novembris Ecclesiæ Monachorum Camaldulensium S. Michaeli Archangelo in ipsius Insula dedicatæ. Patavii etiam

ex Pontificio Clementis VII. diplomate Apostolicus Judex Delegatus Veronicam de Torreggia perpetuam Monasterii Sanctæ Annæ Abbatissam instituit, cumque ipsam die XIV. Junii anno 1534. in suæ dignitatis possessionem induxisset, ad muneris ei impositi officia religiose & accurate adimplenda eloquenti pioque sermone cohortatus est, ut testantur authentica ejusdem Monasterii documenta.

Ecclesiam etiam Chironensem rexit teste Wading. ad annum 1538. ut superius dictum est in Chironensibus.

XII. Dionysius Græcus Ordinis Minorum de Observantia Zianensis & Firmensis Ecclesiarum Episcopus ad Ecclesias Milopotamensem & Cheronensem in Creta Insula simul unitas, & per obitum Vincentii Episcopi vacantes transfertur a Paulo III. anno 1538. die 11. Decembris, uti superius diximus in Chironensibus. Utramque Ecclesiam, non tamen uno die, dimisit Dionysius, Chironensem enim ante medium annum 1549. & Milopotamensem ante medium annum 1555. renuntiavit, unde in subscriptionibus Concilii Tridentini anno 1563. sub Pio IV. enuntiatur Episcopus Milopotamensis senior. Quum autem absoluta Tridentina Synodo Bernardum Navagerium Cardinalem ad suam Veronensem Ecclesiam comitatus esset, solemniis interfuit, quibus Cardinalis Episcopatus possessionem summa cum celebritate iniit. Festivitatis hujus pompam, cum in accurato documento posteris demandasset Adamus Fumanus Canonicus Veronensis, inter eos Præsules, qui solemnia suo interventu decorarunt, non semel recenset Dionysium Græcum Milopotamensem Episcopum seniorem, & Jacobum Surretum (de quo infra) Græcum Episcopum Melipotamensem juniorem, ut videre est in Italia Sacra Ughelli ad Tom. V. col. 991. & col. 992. ubi enuntiatur *Dionysius Græcus Ordinis Sancti Francisci Conventualium Episcopus Melopotamensis*. Id autem, quod Fumanus asserit de religiosa Dionysii Episcopi familia, traditioni, quæ de eo viget, & rerum veritati repugnare videtur, cum constans scriptorum sententia sit, ipsum inter Observan-

servantes Seraphicum habitum induisse, sacrisque litteris sub Francisci Georgii celebris ex Observantium cœtu Philosophi disciplina operam dedisse, certumque sit ac indubium, ejus cadaver in Observantium Cœnobio emortualem requiem habuisse. Venetias deinde, ut quiete dies suos ageret, se se recepit Dionysius in Parœcia Sancti Joannis Baptistæ in Bragora, ubi extremo morbo correptus dies suos clausit mense Julii anno 1566. sepultusque fuit in Claustro Sancti Francisci de Vinea Ordinis Minorum de Observantia.

XIII. Jacobus Surretus, quem supra laudatus Adamus Firmanus Fratribus Minoribus de Observantia adnumerat, a Paulo IV. electus fuit Episcopus Melipotamensis anno 1555. die 26. Julii. Sedit inter Patres Concilii Tridentini anno 1563. sub Pio IV. cumque in ipso Concilio adesset etiam Dionysius ejus prædecessor, nomen suum actis subscripsit, hoc modo: *Jacobus Surretus Græcus Episcopus Melopotamensis junior*. Pari quoque modo non semel enuntiatur in superius citato Adami Fumani documento, in quo aliquando etiam dicitur: *Jacobus Surretus Græcus Episcopus Melipotamensis* 2. *Ordinis Minorum de Observantia*.

XIV. Zerbinus Lugo Bassani, quod est nobile Vicentinæ Diœcesis oppidum, ortus est honestis parentibus. Anno 1615. Ecclesiæ Milopotamensi Episcopus præerat, ut compertum habemus ex authentico exemplo sententiæ, quam die 18. Septembris ejusdem anni pro idoneitate cujusdam Clerici Cretæ apud Sanctum Titum tulit Laurentius Armacola Canonicus Ecclesiæ Metropolitanæ Cretensis, & admodum Illustriss. & Reverendiss. Dom. Zerbini Lugo Episcopi Milopotamensis Vicarius Generalis Judex & Commissarius Apostolicus. Translatus deinde fuit Zerbinus ad Ecclesiam Feltrensem sub Patriarchatu Aquilejensi anno 1640. die 9. Januarii, ut in nota marginali ad Italiam Sacram Ughel. Venet. edit. legitur Tom. V. col. 378. Obiit mense Januario anno 1647.

XV. Gozzadinus Bononiensis Angeli Gozzadini Episcopi

Civitatis Castellanæ frater renuntiatus est Episcopus Ecclesiæ Rithimensis Milopotamensi unitæ ab Urbano VIII. die 12. Aug. anno 1641. Ita ex nuntiis publicis Gallice scriptis per eundem annum 1641. se retulisse testatur Lequienius.

ECCLESIA HIERAPETRENSIS.

IN antiquis Græcorum notitiis, & in recentioribus Provincialibus Romanis Ecclesia Hierapetrensis constanter enuntiatur Episcopalis, licet ejus Episcopi sub Imperatoribus C. P. Græcum ritum, sub Veneta autem Dominatione Latinum ritum sequuti fuerint. In Gregorii XI. epistola, ad Cretensis Insulæ Præsules missa, Episcopus Hierapetrensis omittitur, vel quia Ecclesia tunc temporis vacaret, vel quia ejus Episcopus absens fuerit. Episcopos, quorum nomina invenire datum fuit, in serie proferimus.

I. N. Episcopus Gerapetrensis Apostolicas Gregorii IX. suscepit epistolas datas die V. Julii anno sui Pontificatus XIIII. Christi videlicet 1240. quibus ei Pontifex per apostolica scripta mandavit, ut militibus Cretensibus, qui Ecclesiam Deo & Beato Marco Evangelistæ sacram, in civitate quæ dicitur Candida construere disposuerant, *primarium lapidem authoritate* Pontificia *concedere non postponeret*. Diploma relatum est superius in Archiepiscopis Cretensibus pag. 9.

II. Frater Antonius *Dei Gratia permittente Episcopus Jerapetræ* Venetiis degens anno 1317. die 30. Septembris Confratribus Sodalitii Sanctæ Mariæ de Valli viridi, quoties se verberassent, *de Christi, & suæ Matris permissione XL. dies Indulgentiæ de injunctis penitentiis* relaxavit. Diploma remissionis relatum legitur in Eccles. Venet. Illustr. Tom. XIV. pag. 173.

III. Thomas Episcopus Hierapetrensis translatus fuit a Joanne Papa XXII. ad Agiensem Sedem anno 1325. die 13. Februarii. De eo superius actum est ad Ecclesiam Agiensem pag. 150.

IV.

IV. Frater Gerardus Minorita ad Episcopatum Hierapetrensem per translationem Thomæ Episcopi assumptus fuit a Joanne Papa XXII. anno 1325. ut ad ipsum annum scribit Wadinghus, qui electionis diploma profert in Regest. Pontif.

V. Dominicus Hierapetrensis Episcopus translatus fuit ab Urbano Papa V. ad Muranensem Ecclesiam anno 1364.

VI. Frater Julianus Angeli seu de Angelis Ordinis Prædicatorum Episcopus Hierapetrensis affertur a Fontana in Theatr. Dominic. pag. 197. ubi citat librum Provision. Prælat. sub Urbano V. Ecclesiam vero Juliano commissam appellat Giropetiensem, seu Geropetiensem, & in monumen. Domin. pag. 231. Hiropetiensem, simulque notat a scriptoribus Dominic. Julianum alto silentio prætermissum.

VII. Franciscus Ecclesiæ Hierapetrensis Episcopus obiit probabiliter anno 1389. eo enim anno die 12. Novembris de successore ejus actum est Venetiis in Comitiis Rogatorum.

VIII. Frater Joannes Quirino Venetus Ordinis Minorum postulatus fuit ad Episcopatum Hierapetrensem per obitum Francisci Episcopi vacantem. S. C. pro ipsius confirmatione obtinenda latum inter regesta Ducalis Cancellariæ Venetiarum legitur.

MCCCLXXXIX. Die XII. Novembris. In Rogatis.

„ Cum Venerabilis vir Frater Johannes Quirino Ordinis
„ Minorum Civis noster sit postulatus ad Episcopatum Ge-
„ rapetre Insule Crete:

„ Vadit pars, quod possint scribi littere Dom. Pape, &
„ Cardinalibus & aliis pro confirmatione sua in illa forma,
„ que videbitur Dominio.

Verisimile est Joannem a Pontifice non multo post confirmatum fuisse, attamen Wadinghus in Annal. scribit Joannem Quirinum ad Ecclesiam Hierapetrensem anno 1390. die 23. Decembris, a Bonifacio IX. fuisse promotum.

IX.

IX. Hippolitus Arivabenius Mantuanus anno 1542. die 21. Decembris a Paulo III. institutus fuit Ecclesiæ Hierapetrensis Episcopus, cujus quidem Sedis se Episcopum electum dicit in Italica epistola, quam die IV. Octobris anno MDXLVII. dedit Marco Mantuano Juris in Patavino Lyceo Professori. Inter Patres Tridentini Concilii sedit anno MDLXIII. sub Pio IV. ut refert Labbeus in collectione Conciliorum.

Post hæc a Pio Papa V. Ecclesia Hierapetrensis, quæ in Sithiæ territorio posita erat, unita fuit ejusdem Sithiæ Episcopatui, anno 1571. hac tamen conditione statuta, ut utriusque Ecclesiæ Præsul deinceps ex antiquiori titulo Hierapetrensis Episcopus vocaretur. Nec tamen unica Hierapetrensis Ecclesiæ nuncupatione usi sunt successores Episcopi, quorum Sedes in civitate Sithiæ posita erat, aliquando enim eos Sithienses solum, aliquando Sithienses & Hierapetrenses appellatos invenimus.

X. Sophianus Episcopus Hierapetrensis & Sithiensis ante annum 1593. debitum naturæ persolvit, siquidem ex Clementis Papæ VIII. Apostolico diplomate dato die 31. Januarii anno 1593. habemus eo tempore Ecclesias Hierapetrensem & Sithiensem per obitum D. Sophiani Episcopi Pastoris solatio destitutas.

XI. Alexander a Turre anno 1593. die 31. Januarii Ecclesiis Hierapetrensi, & Sithiensi invicem unitis præfectus fuit Episcopus, & Pastor. Hoc ex superius enuntiato Clementis VIII. diplomate addiscimus, quod integrum in Eccles. Venet. Illustrat. legitur Tom. V. pag. 38. In eo hæc habentur: *Hodie* (pridie Kal. Februarii anno Incarn. Dominic. 1593.) *Hierapetrensi & Sithiensi Ecclesiis invicem unitis, quibus bone memorie Sophianus Episcopus Hierapetrensis & Sithiensis, dum viveret, præsidebat, per obitum Dom. Sophiani Episcopi, qui extra Romanam Curiam debitum nature persolvit, Pastoris solatio destitutis de persona dilecti filii Alexandri electi Hierapetrensis & Sithiensis nobis & fratribus*

tribus nostris ob suorum exigentiam meritorum de accepto Fratrum eorumdem consilio per alias nostras providimus præficiendo ipsum illis in Episcopum & Pastorem.

XII. Georgius Minotto vocatus Episcopus Sithiensis electus anno 1634. die 21. Augusti, de quo supra in Sithiensibus pag. 126.

XIII. Petrus unico Episcopi Sithiensis titulo insignitus legitur in Urbani Papæ VIII. epistolis anno 1642. die 5. Julii *Petro Episcopo Sithiensi* datis, ut videre est in Eccl. Ven. Illustr. Tom. IV. pag. 160. Ipsum superius enuntiavimus in Episcopis Sithiensibus pag. 126.

Civitates itaque, quæ in Creta Insula seu remotiori ævo sub Imperatoribus Romanis & Græcis, seu post sæculum XII. sub Dominio Venetorum Episcopali titulo decoratæ effulserunt, ad ecclesiasticam methodum a doctissimo Lequienio servatam illustravimus, sicuti in ipso operis exordio Cretenses quascumque urbes eo ordine, quo eas laudatus Bondelmontius per Cycladas iter agens recensuit, notavimus, universa autem ejusdem Insulæ oppida deinde nominatim enuntiavimus Meursium sequuti, qui Alphabetico ordine ea ex præclarissimis scriptoribus collecta distribuit. Adjecimus quoque & alia urbium nomina, quæ seu Dominicus Niger in suis Commentar. Geographic. de Creta disserens exposuit, seu Andreas Cornelius sæpe citatus rerum Cretensium Chronologus in sui ms. Chronici Lib. I. aliam ab alia illustravit, quæ quidem omnia ex tot authoribus collecta oppida, centenarium, ut alibi diximus, numerum non æquant solum, sed & multum superant.

Reliquum modo mihi superesset, ut easdem Regni Cretensis urbes concinnarem accuratiori usus ratione, qua eruditiores Geographi, & præsertim Ptolemæus in suis tabulis apposuerunt. Sed in gravi hoc labore me præventum, & quidem potiori lectorum utilitate, gaudeo: vir enim Clarissimus Christophorus Cellarius in *Notitia Orbis Anti-*

qui

qui, quam Geographiam pleniorem vocat, Tom. I. pag. 1025. Lipſienſ. edit. Cretam Inſulam ejusque civitates & loca, *ducem Ptolemæum*, ut ipſe fatetur, ſequutus accuratiſſime deſcripſit, primumque *oram maritimam* diſtribuit, *inde poſtea ad mediterranea* tranſitum fecit. Ipſum itaque adeat is, qui ſic diſtributas illuſtratasque noſſe cupit Creteneſes civitates.

CRE-

CRETAE SACRAE

PARS QUARTA.

HActenus de Cretæ Inſulæ Eccleſiis ſive Græcis, ſive Latinis pro viribus egi, eaque omnia in medium protuli ad utriusque ritus Epiſcopos ſpectantia, quæ licuit invenire, quæque ad emendationem & incrementum Orientis Chriſtiani a celeberrimo Lequienio deſcripti aliquo, qualecumque ſit, adjumento eſſe poſſint. Interea magnopere vereor, ne ſatis eruditorum expectationi fecerim, nec diffiteor mihimet Spartam hanc agredienti ſpem nimis facilem de largiori meſſe colligenda fuiſſe. Sed nec votis meis, nec laboribus, quibus in attenta ac ſollicita rerum omnium inveſtigatione minime peperci, reſpondit ſucceſſus. Quod autem mihi in primis accidit permoleſtum, illud fuit, quod recentiora nobisque proximiora ſæcula documentis pene omnibus in tantum deſtituta invenerim, ut vel Epiſcoporum nomina ipſa plane deeſſent. Ea tamen recreor cogitatione, quod defectus hujus-

modi verti mihi vitio non poteſt, qui Venetas Bibliothecas (quas licuit) adivi omnes, & mss. privatorum undequaque conquiſivi ; tum ipſos indigenas eruditos conſului. At documenta ferme omnia miſerandum in modum diſperierunt, cum tota Cretenſis Regio lacrymabili fato in Barbarorum manus devenit.

Huic rerum ſacrarum inopiæ, quam mihi moleſtam fuiſſe profiteor, ut aliquo pacto ſupplerem, placuit elenchum apponere Cretenſium Ducum, quo nomine viri illi clariſſimi veniunt, qui Venetæ Reipublicæ juſſu ac nomine, Cretæ Inſulæ præfuerunt, & id nominis ab exordiis ipſis Veneti in ea regione Dominii obtinuerunt.

Libenter enimvero accuratam Chronologicam ſeriem dediſſem ab antiquiſſimis temporibus deductam, quæ ejus Inſulæ Reges, aliave nuncupatione quacumque Dominatores edoceret. Sed altius aſſurgentibus adeo omnia tenebris fabulisque involuta, ac deformata occurrunt, ut hiſtoricos antiquiores, atque in primis Diodorum Siculum lib. V. Bibliothec. Hiſtor. Poema potius, quam Hiſtoriam exegiſſe profiteri poſſimus.

Itaque Diodorum Siculum citati libri num. LXIV. tum Joannem Meurſium in ſuo de Creta tractatu adeant, qui nomina & ſeriem rerum Cretenſium antiquarum, ſi minus fideliter, ſaltem abundantius cupiunt addiſcere. Apud hos authores catervam deorum ingentem invenient, quos priſci Cretenſes ortum in hac Inſula atque imperium habuiſſe, artesque mortalium vitæ opportunas monſtraſſe fabulabantur. *Plerosque* (ita Diodorus loco citato) *Deos apud ſe natos perhibent Cretenſes, qui beneficiis in totum genus mortalium ſempiternos bonores promeruerunt. - - - Primi ergo* (*quorum ſane memoria ad nos propagata eſt,*) *Cretæ incolæ ad Idam montem Idæi Dactyli fuerunt*, qui, (ut tradunt) *ignis uſum invenerunt ærisque ac ferri naturam* (hoc ex Sacræ Geneſis etiam teſtimonio reprobatur) *in Berecyntho Antiſapteræorum regionis monte indagarunt, ejusque conflandi rationem docuere, & quia inſi-*

insignium generi humano commodorum authores habebantur, immortalibus ac Divinis honoribus remunerati sunt. Hanc fabularum originem venuste expressit Franciscus Petrarcha in suo Itinerario Syriaco dum Cretam recenset; Creta, *nunc possessio Venetorum, ut humana omnia volvuntur, olim Jovis regimen, superstitionum fere omnium fons atque principium.*

Igitur in hac Insula cusa sunt prima Poetarum deliramenta; & facinora Deorum iniquiora ibidem patrata dicuntur. Propterea Græcis scriptoribus commenta hujusmodi proferentibus nulla fides est adhibenda, nec id genus Ducibus in historia ac chronologia fidendum, præterquam quod passim dissident inter se, ut pronum est colligere ex Diodoro ipso, qui cum in enarrandis Deorum Heorumque, qui in Creta nati perhibentur, generatione & gestis, Scriptores rerum Creticarum adeo inter se varios discordesque reperisset, illos se authores secutum asserit *quibus & probabilior* erat *oratio, & fides maxima* habebatur. *Quandoquidem vero* (verba sunt Diodori lib. V. cap. LXXXI.) *Creticarum rerum scriptores plerique omnes inter se dissentiunt, nemini mirum videri debet, si non omnibus consentanea hic a nobis exponantur. Illos enim secuti sumus, quibus & probabilior est oratio, & fides maxima habetur. Nunc enim Epimenidi Theologo, nunc Dosiadæ, & Sosicrati, ac Laostenidæ nos accommodamus*. Sed & in eadem rerum varietate & dissonantia laborat Meursius, præsertim in citati tractatus lib. III. ubi de Regnis & Republica varioque Cretæ statu agit, & primos Cretæ Reges memorat, Jovem scilicet omnium antiquissimum Cœli fratrem ex quo decem filii Curetes nuncupati prodierunt, Cretem ejus Jovis filium, qui patriam Insulam, antea ex Ideæ uxoris nomine a Jove Ideam nuncupatam, ipse ex proprio nomine Cretam appellavit, quemque aliqui filium Nembroth primogenitum dicunt, Melisseum, Ammonem, & Jovem hujus nominis secundum, gloria tamen plurimum primo superiorem.

Primos autem Reges cæterosque Insulæ accolas genus ori-

ginemque suam a *Mestraim* Noemi ex filio *Cham* nepote duxisse scribit author Chronici Paschalis, qui inter cæteros Mestraim genitos, *Patrosonym enumerat ex quo Cretes*. Et *Mesraim* superius enuntiati Nembrot ex fratre *Chus* Nepos, & *Phetrusim* ejus filius recensentur in Sacra Genesi cap. 10. his verbis: *At vero Mesraim genuit Ludim & Anamum & Laabim, & Neptuim & Phetrusim, & Cellium de quibus egressi sunt Philistym, & Capturim*. Ex Phetrusim scribunt aliqui processisse Pharusios Lybiæ seu Æthiopiæ populos; alii vero Arabes Petræos, ut suse notat ad cap. citatum doctissimus Marianna. At superius nominatum Chronicon Paschale ex Phetrusim, quem Patrosonym nuncupat, prodiisse Cretes asserit, ut videre est in edit. Parisiensi, ubi pag. 29. hæc habentur: *Ægyptiorum gentes* (Ægyptus enim ab Hebræis olim vocabatur Mestraim) *cum Mestraim horum parente sunt octo sic enim Scriptura: Et Mestraim genuit Ludym*.

Ludim, ex quo Lydi.
Ænemetrin, ex quo Pamphyli.
Labim, ex quo Libyes.
Nephthalym, ex quo Phryges.
Patrosonym, ex quo Cretes.
Chaslonym, ex quo Lycii.
Phylistym, ex quo Mariandini.
Caphthorym, ex quo Cilices.

Non Jovem hujus nominis primum, ut scripserunt citati authores, sed Cretem ante omnes alios in Creta regnum habuisse, refert Georgius Monachus Syncellus in Chronographia Parisiensis edit. pag. 125. *Eo tempore* (in quo Moyses Hebraicum populum ex Ægypto elapsum deducebat) *regnavit Cres quidam indigena, quem etiam dicunt unum Curetum, a quibus Jupiter falso Deus Græcis habitus, clam educatus est, & Cretes tyrannidem obtinuit. Ab hoc Crete Creta Insula nomen accepit. Memoratos Curetas Cnossum urbem Cretæ construxisse, & Cybelles matris fanum consecrasse narrant*. Congruunt optime hæc cum iis, quæ canit Virgilius Æneid.

lib.

lib. III. ubi Teucrum unius ex Curetibus filium e Creta profectum tradit in Phrygia regnum Teucrorum, (qui postea a Troo Rege Troiani dicti sunt) ædificasse, cultumque Cybellis matris instituisse. Ita igitur Æneam loquentem inducit.

„ Creta Jovis Magni medio jacet Insula ponto,
„ Mons Idæus ibi, & gentis cunabula nostræ
„ Centum urbes habitant magnas, uberrima Regna
„ Maximus unde Pater, si rite audita recordor
„ Teucrus Rhæteas primum est advectus ad oras
„ Optavitque locum Regno. Nondum Ilium & arces
„ Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis
„ Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque aera
„ Idæumque nemus.

Quæ quidem Virgilii carmina commentis illustrans Servius de Teucro, & Cretensi in Phrygiam deducta Colonia fuse differit. Unde autem hi Curetes in Cretam venerint, qui & Corybantes appellantur, brevibus verbis exprimit Syncellus ejusdem Editionis pag. 150. *Curetes, Curetia, nunc Acarnania oriundi, alio nomine Corybantes vulgo dicti Cnossum incoluerunt, & armatorum hominum ad numerum compositi motus inventores exstiterunt*. Secundum deinde a Crete Regem enuntiat Asterium, quem ex Europa conjuge Minoem suscepisse tradit, ipsiusque Regnum ad tempora Josue primi in Israel Judicis alligat. *Asterius* (ita pag. 152.) *Cretensibus imperat. Europæ Phœnicis filiæ fingitur Jupiter commixtus. Illius vero mors certior jam comperta erat, & sepulcrum a Cretensibus ostendi solitum eandem confirmat. Europa certe Asterii Cretensium Regis uxor fuit, a qua filios tres suscepit Minoem, Rhadamantum, & Sarpedonem, Jovis filios solis fabularum commentis habitos*. Inter Asterium autem & Minoem ipsius filium duos alios Cretæ Reges, eosque temporibus Baruc Judicis & Deboræ Prophetissæ regnasse innuit pag. 157. *In Creta*, ait, *regnavit Lapis*, ac deinde. *In Creta regnavit Apteras, qui & urbem construxit*. Minoem postea

stea in Cretæ imperio collocat, cujus actis confuse scribens interserit Europæ raptum a Cretensibus mercatoribus perpetratum, licet ipsam paulo antea dixisset ipsius Minois matrem. Hæc sunt Syncelli verba pag. 158. *Minos Europæ filius Cretæ Rex designatur. Rhadamantus & Sarpedon Lyciorum Principes effecti.* Deinde addit pag. 162. *Europa Agenoris filia rapitur a Cretensibus mercatoribus* (eo scilicet tempore, quo in Creta regnasse scripsit Minoem ejus filium) *ut scribit Herodotus. Taurus autem ad navis eorum insigne pictus erat.* Prosequitur deinde author Minois gesta, & brutale Pasiphaes uxoris ejus adulterium ex fabulis enarrare, quod tamen ad historiæ formam ex Philocoro antiquo scriptore deducit, sic enim ait pag. 163. *Minos maris Principatum obtinuit, deportatisque ex antro nono quoque anno legibus, jus, quasi a Jove ad hoc munus institutus, dicebat, quod tamen reprehenditur a Platone libro de legibus.* Et paulo post.

Sequuntur quæ ad Minotaurum attinet; de quibus fabulæ frequentius personant: ut ex Tauro animante, & Pasiphae fœmina semiferus homo feraque simul est natus, qui pueros ab Atheniensibus tributi onere pensos devorabat. Ipsi vero Cnossii Ducem sub Minoe promerentem Taurum nomine moribus ferum & immitem ferunt. Porro certamine in Androgei memoriam ab Atheniensibus occisi a Minoe instituto, quo pueros Atticos in præmium victoribus dividebat, cum Taurus viribus præstaret, cunctorum facile superior evadebat. Consertis autem cum Theseo manibus devictus est, quocirca pueri Atticorum liberati; ac urbs Athenarum imposito tributo facta immunis: ita Philocorus scripto reliquit rerum Atticarum libro secundo. Clariorem obscurissimis his rebus lucem affert Joannes Malala, ut mox videbimus; dum de Minoe, & Minotauro iterum sermo erit.

Diversam ex Cretensium traditione, qui, uti diximus, *plerosque Deos apud se natos perhibent*, Regum seriem texit & digerit Diodorus lib. V. ubi de Creta differit: Idæos enim Dactylos, & deinde Curetes statuit Cretæ habitatores, quorum unus Uranus seu Cœlum nomine, sex filios & quinque

filias

filias ex conjuge suscepit, eorumque *unusquisque quædam hominibus utilia invenit, & pro meritis apud universos mortales*, ita Diodorus, *immortalem honorem & gloriam adeptus est*. Uranum hunc *in Oceano mortuum, & in oppido Aulatia sepultum* fuisse tradit Euhemerus a Lactantio Firmiano citatus lib. I. Institutionum Divinarum cap. XI. Cretæ Regnum post Urani obitum suscepit *Saturnus* ejus filius, ut refert Diodorus *natu maximus*, de quo tradunt fabulæ, quod Cœlo Patri virilia falce amputaverit, ipsamque falcem deinde in mare projecerit juxta locum, ubi deinde Drepanum civitas ædificata fuit.

Ennius non Saturnum, sed Titanem Urani primogenitum asserit, cujus hæc sunt verba a Lactantio citata. " Initio primus in terris imperium summum Uranus habuit, " is id regnum una cum fratribus suis instituit atque paravit....... Exin Saturnus uxorem duxit Opem. Titan " qui major natu erat, postulat, ut ipse regnaret. Ibi Vesta mater eorum, & sorores Ceres atque Ops suadent " Saturno, ut de regno non concedat fratri. Ibi Titan, " qui facile deterior esset, quam Saturnus; idcirco, & quod " videbat matrem atque sorores suas operam dare, ut Saturnus regnaret, concessit, ut is regnaret. Itaque pactus " est cum Saturno, uti si quid liberum virilis sexus ei natum esset, ne educaret; id ejus rei causa fecit, uti ad " suos gnatos regnum rediret. Tum Saturno filius qui primus " natus est, eum necaverunt. Deinde posterius nati sunt " gemini Jupiter, atque Juno. Tum Junonem Saturno in " conspectu dedere; atque Jovem clam abscondunt, dantque eum Vestæ educandum, celantes Saturnum. Item " Neptunum clam Saturno Ops parit, eumque clanculum " abscondit; ad eundem modum tertio partu Ops parit geminos Plutonem & Glaucam. Ibi Glaucam filiam Saturno ostendunt, ac filium Plutonem celant....... Deinde " Titan, postquam rescivit Saturno filios procreatos, atque " educatos esse clam: seducit secum filios suos, qui Tita-

ni

„ ni vocantur: fratremque suum Saturnum atque Opem com-
„ prehendit, eosque muro circumegit, & custodiam his ap-
„ ponit..... *Jupiter autem cum adolevisset*, & audivisset pa-
„ trem atque matrem custodiis circumseptos, atque in vin-
„ cula conjectos, *venit* cum magna Cretensium multitudi-
„ ne, Titanemque ac filios ejus pugnando *vicit*, parentes
„ vinculis *exemit*, patri Regnum *reddidit*, atque ita in Cre-
„ tam *remeavit*. Post hæc deinde Saturno *data est sors*, ut
„ caveret, ne filius eum regno expelleret; *quapropter* effu-
„ giendi periculi gratia insidiatur Jovi, ut eum necaret,
„ *Jupiter autem* cognitis insidiis regnum sibi denuo *vindi-
„ cavit, ac fugavit* Saturnum, qui cum jactatus esset per
„ omnes terras persequentibus armatis, quos ad eum com-
„ prehendendum vel necandum Jupiter miserat, vix in Ita-
„ lia locum, in quo lateret, invenit „. Diu itaque cum
pererrasset expulsus Regno Saturnus tandem navi vectus in Italiam venit, ubi a Jano Italiæ Rege hospitio exceptus rudes hominum mores composuit, leges ad humanam societatem dedit, locumque ubi primum appulit, Latium nuncupari curavit, eo quia ibidem a persequentis filii furore securus latuisset.

Diversimode enutriti Jovis, expulsique Saturni enarrationem effert ex fabulis Servius in comment. ad Æneid. Virgilii lib. III. scribit enim, Saturnum ex Rhea sorore, quæ & Ops seu Terra dicitur, quamque sibi matrimonio copulaverat, suscepisse sex filios, & quinque filias, quum vero ab oraculo Themidis comperisset, *a filio se posse regno depelli*, *natos filios devorabat*. Rhea autem mater cum Jovem peperisset, *ejus pulcritudine delectata Nymphis commendavit in monte Cretæ Dictæo*, *ubi eum aluerunt apes*. Porro apes Jovis nutrices memorat Virgilius Georg. lib. IV.

„ Nunc age, naturas apibus, quas Jupiter ipse
„ Addidit, expediam, pro qua mercede canoros
„ Curetum sonitus, crepitantiaque æra secutæ
„ Dictæo Cœli Regem pavere sub antro.

Quæ

Quæ autem fuerint hæ Nymphæ, quibus Jupiter traditus fuit enutriendus, docet Didymus antiquissimus scriptor a Lactantio Firmiano, atque a Meursio citatus, ex cujus testimonio addiscimus Amalthæam, & Melissam Melissei Cretæ Regis filias Jovem puerum lacte caprino & melle nutrivisse, unde Amaltheæ capræ, & apum Jovem nutrientium fabulæ prodierunt. Igitur si Didymo fides, uno eodemque tempore in Creta imperabant (fortasse in variis Insulæ partibus) Saturnus Jovis pater, & Melisseus, quem superius memoravimus Tom. I. pag. 21. & de quo tradit idem Didymus, quod *primus Diis* sacrificaverit, *ac ritus novos*, *sacrorumque pompas introduxerit*.

Involutum autem *lapidem* (sequitur citatus Servius) Rhea *Saturno glutiendum dedit*, *quem cum Saturnus*, *fraude cognita*, *vehementius quæreret*, *ei adbibiti sunt Curetes & Corybantes*, *qui tinnitu æris*, *idest lusus excogitato genere*, *ut cum clypeis æreis inter se currerent*, *probiberent audiri pueri vagitum*, *unde ipsi sunt Matris Deum ministri*, *sed nonnulli eosdem Curetes & Corybantes dicunt*. Huic fabulæ alludens Virgilius superius allatum carmen de Teucro Cretensi dedit.

„ Hinc mater cultrix Cybele Corybantiaque æra.

Jupiter ergo frustra a patre quæsitus ad necem, cum adolevisset, ipsum Saturnum regno expulit, quem ad Janum Italiæ Regem migrasse narrat Servius ad lib. VIII. Æneidos. *De Jovis autem ortu regnoque* sententias discrepare refert Diodorus Siculus lib. V. cap. LXX. asserens, quod *nonnulli bunc post Saturni a mortalibus ad Deos transitum in regno successisse tradunt*, *non per vim dejecto patre*, *sed legitime ac juste ad id bonoris evectum ;* alii vero narrant a Saturno Jovem quæsitum fuisse ad necem, sed Rheæ matris amore, ut jam diximus servatum, nutritumque in Ida monte adolevisse, indeque adolescentia egressum *ad Dictam*, *in qua genitus dicitur*, *primus urbem condidit*. Jovis hujus, qui *plurimis vitam bumanam commodis iisque maximis adfecit*, Deorum quidem, ut tradunt fabulæ, omnium maximi tum gesta, tum filios,

Deos partim partimque Heroas recenset libri citati num. 71. Diodorus, ac deinde cæteros pergit ex fabulis illustrare Deos, quorum natalibus atque adeo turpioribus vitiis obcœcati Cretenses per summam impudentiam gloriabantur. Hanc tamen licet inanem fallacemque gloriam Cretensibus adimere conantur aliarum regionum populi, siquidem *Atlantii Oceani accolæ Deos apud se natos esse gloriantur, & primum sibi Regem fuisse Uranum idest Cœlum perhibent*, ex quo copiosa deinceps Deorum familia originem duxit, ut fuse narrat Diodorus lib. III. qui deliramenta hujusmodi non multum a Græcorum fabulis dissona testatur. In excerptis autem Chronologicis, quæ Joannis Malalæ Chronographiæ præfixa leguntur, Saturnum Cœli & Veneris filium in Syria, Perside, multisque late per Orientem regionibus imperasse narratur. *Huic uxor fuit Semiramis ex qua Jovem genuit & Junonem, quam etiam frater ejus Picus, qui & Jupiter dictus est, in uxorem duxit.*

Omnium autem sapientissime Lactantius Firmianus, (ex cujus libro Institutionum Divinarum nonnulla Ennii fragmenta superius attulimus,) superstitiosas Græcorum fabulas, utpote impias Idololatriæ genitrices carpens irridensque, Cretici Jovis genus & facinora exposuit, gestis ipsius turpissimis ostendens *quemdam colorem* a Poetis additum fuisse, quo decepti homines coluerunt, quod nesciebant. Ex laudatissimi hujus scriptoris relatione etiam addiscimus, Euhemerum jam superius enuntiatum antiquissimum scriptorem, *qui fuit ex civitate Messana, res gestas Jovis, & cæterorum, qui Dii putantur*, collegisse, *historiamque* contexuisse *ex titulis, & inscriptionibus sacris, quæ in antiquissimis templis habebantur, maximeque in fano Jovis Triphylii, ubi auream columnam positam esse ab ipso Jove, titulus indicabat: in qua columna gesta sua præscripsit, ut monimentum esset posteris rerum suarum; quam* Euhemeri *historiam interpretatus est* (sæpe alibi citatus) *Ennius & secutus. Tempora* autem, *per quæ fuerunt* Saturnus, Jupiter, aliique *quorum memoria colitur* ab insana Ethnico-

rum

rum religione, colligit laudatus Lactantius lib. I. cap. XXIII. ex Theophili *lib. de temporibus ad Aurolycum scripto*, in quo asseritur: *in historia sua Thalum* dixisse, *quod Belus quem Babylonii & Assirii colunt, antiquior Troiano bello fuisse invenitur 322. annis : Belum autem Saturno æqualem fuisse, & utrumque uno tempore adolevisse*. Quum igitur bellum Troianum, capta Troiæ civitate, absolutum fuerit, (ut notat ex Eratosthene, & Dionysio Halicarnasseo Petavius in Rationario temporum) anno Periodi Julianæ 3530. mundi scilicet 2800. ante æram Christianam 1184. consequens est, ut tempora Saturni ad annum periodi Julianæ 3208. a creatione mundi scilicet 2478. circiter alligentur, ideoque Saturni ætas Christianam æram præcessit annis 1506. Quod si juxta marmora Arundelliana excidium Troiæ contigisse dicatur anno Periodi Julianæ circiter 3505. orbis creati scilicet 2775. tunc Saturni pariter & Beli regna alliganda erunt ad annum periodi Julianæ 3183. qui est orbis conditi annus 2453. & vulgarem æram præcedet annis 1531.

Plura de Saturno, Jove, & aliis obcœcatæ Gentilitatis Numinibus affert tum superius laudatus eloquentissimus Lactantius, tum Arnobius in libris Disputationum adversus Gentes, aliique tam ecclesiastici, quam prophani scriptores, quæ si levi quamvis calamo attingere velimus, nimis ab instituto brevitatis proposito discessisse argueremur. Hæc itaque de primis Cretensium prolatis Regibus dicta sufficiant, quæ eruditorum mentes vexant potius, quam illustrent.

Jovi in Cretæ Regno successores enuntiat ex Græcis authoribus Meursius libri citati cap. II. Cecropem, Cydonem, Apterum, Lapetem, Teutamum, Asterium, & Minoam hujus nominis primum, quem Jovis ex Europa filium esse Poetæ fabulantur. Quoniam vero Europæ non semel mentio facta est, libet hic afferre, quæ de Europa Tauri Regis Cretæ uxore, Minoisque Regis genitrice refert Author Chronici Paschalis edit. Parisiens.

„ Taurus deinde Cretæ Rex in urbem Tyrum irruptionem

 fecit,

„ fecit, commissoque navali prælio hanc sub vesperum expu-
„ gnavit, eaque castigata magnam captivorum copiam abdu-
„ xit, quos inter extitit Europa Regis Agenoris filia. Age-
„ nor vero cum filiis in regni limitibus bellum gerebat: quod
„ ubi Taurus accepit, repentino incursu per mare regionem
„ invasit, cujus quidem vesperi memoriam Tyrii hodieque ce-
„ lebrant dicentes: Et ibi sero sapit.

„ Taurus Europam in patriam abduxit, eamque sibi con-
„ jugio sociavit, cum virgo esset, & admodum formosa, vo-
„ cavitque regiones illas de illius nomine Europæas. Ex hac
„ suscepit Minoem, quemadmodum scripsit doctissimus Poeta
„ Euripides, cum ait: Jupiter in Taurum transformatus Eu-
„ ropam rapuit.

„Condidit vero in ipsa Insula urbem magnam, quam de
„ matris Pici Jovis neptis nomine Gortynam nuncupavit. Ur-
„ bis vero fortunam Callinicen appellavit, de virginis a se hic
„ immolatæ nomine.

Minois hujusce, juxta Meursii authoritatem, filius & successor fuit Licasto ex Itana Lyctii filia susceptus, qui post obitum patris *regnum adeptus*, ut ex Diodori l. IV. habemus, *ducta uxore Corybantis filia Ida ex ea sustulit Minoem secundum: quem nonnulli Jovis filium esse tradunt*. Ab hoc Rege Lycasto ædificatam fuisse Lycastum civitatem in Creta innuit Stephanus Byz. lib. de Urbibus: *Lycastus urbs Cretæ a Lycasto indigena*. Apertius tamen Eustathius ad Iliadem. *Lycastus autem a Lycasto, ut ajunt, indigena, aut Minois filio dicta*.

Post Lycasti igitur obitum Regnum capessivit ejus filius Minoes hujus nominis secundus, de cujus genitoribus tanta, ut superius vidimus, dissensio est apud antiquos scriptores; qui cum bella feliciter adversus Athenienses primum, mox contra Megarenses egisset, maris Imperium obtinuit; quum vero pro insequendo Dedalo arma contra Cocalum Siciliæ Regem vertisset, ab ipsius Cocali filiabus nimio caloris æstu in balneis interficitur.

Mi-

Minoem hunc secundum apposuit in successione Regum Cretensium etiam Petavius Tom. III. Rationarii Temporum, ubi alium ex alio enuntiat Minoem, Lycastum, Minoem II. Deucalionem, & Idomeneum, cæterosque prætermittit, cum eorum *non explorata* esse *tempora* asserat.

Minois hujus inter heroes celeberrimi prudentiam in legibus ferendis, bella quoque & obitum recensuit Diodorus Siculus lib. V. cap. LXXIX. additque deinde in fabulis perhiberi *Inferorum judicem designatum esse, quod sancte regnarit, & justitiæ in primis curam gesserit*, cujus proinde viri justitiæ studium, laudatamque vitam effert, ut ipsum a gravissima impietate tentati in Britomartim Virginem stupri defendat. Ex Diodoro igitur, aliisque & historicis & poetis, Minois hujusce nominis secundi Cretensium Regis bella, gesta & ædificia, tum illatam ei in Sicilia a Cocali Regis filiabus mortem, delatumque ipsi ob egregiam justitiam in vita functos judicii potestatem erudite collegit, suseque retulit in suo de Creta tractatu sæpelaudatus Meursius, qui Deucalionem & Catreum fratres ejusdem Minois II. ex Pasiphae uxore filios deinceps in paterno Regno successisse scribit, Diodori Siculi authoritate fultus, in cujus Historiarum libro hæc habentur: *Deucalion, qui cæteros Minois filios ætate superabat, Cretæ Principatum tenens devinctis societatis fædere Athieniensibus Phædram sororem germanam Theseo nuptum dedit*. Quum autem Athenas post hæc se contulisset Deucalion, ibidem supremum diem obiit, & non longe a Templo Jovis Olympii, quod ipse extruxerat, sepultus fuit. Ita refert Pausanias, in Atticis: *Olympii vero Jovis Templum vetus Deucalionem struxisse ferunt; signum ostendentes, habitasse olim Athenis Deucalionem, sepulcrum ejus non longe a Templo, quod nunc extat*. Ad antiquiorem autem Deucalionem Pirrhæ maritum referendam esse veteris Templi ædificationem docet Strabo lib. IX. *Cyni vero, habitasse Deucalionem ferunt, & Pirrhæ ibidem sepulcrum ostenditur, sed Deucalionis Athenis*. Diversa omnino de morte & loco mortis hujusce Deu-

Deucalionis Cretensium Regis tradit Plutarchus in Theseo; scribit enim quod Theseus *Cnossum accedens, & in porta Labyrinthi conserta manu, Deucalionem & Satellites interficit*. Utcumque res se habuerit; Deucalioni successit Catreus ejus frater, juxta Diodorum; qui Histor. lib. V. refert Catreum ab Althamene filio ipsum ignorante occisum fuisse.

Nullam antiquis hisce scriptoribus fidem adhibens Joannes Malala Antiochenus, dissona omnino, & quidem Historico calamo digniora de Minois Regis ortu, & gestis, deque ipsius in regno successoribus scripsit, atque a vanissimis poetarum fabulis abhorrens res ipsas, ut *a vetustissimis & sapientissimis Chronologis* Theophilo, Cephalione, & aliis hausit, in sua Chronographia vulgavit. Hæc itaque affert lib. IV. citatæ Chronographiæ in Tomo XXIII. Historiæ Byzantinæ editionis Venetæ, pag. 35. " Supradictis autem temporibus (*Sampsonis videlicet Judicis in Israel*) ad Cretam
" primus regnavit Minos Europæ filius, qui cum mari dominatus esset, Atheniensibus bellum intulit, legesque illis imposuit. Hujus vero sapientissimus Plato meminit in libris ejus de Legibus. Circa eadem tempora celebres fuerunt Dædalus & Icarus ob Pasiphaen Minois Regis uxorem, Taurumque scribam ejus, quocum rem habuit Pasiphae, filiumque ex eo Minotaurum peperit, adulterii consciis, atque illud etiam promoventibus Dædalo & Icaro. Rex vero Minos uxorem suam in cubiculo una cum duabus ancillis victu necessario adhibito includi jussit .... & sic vitam finivit. Dædalus autem & Icarus deinde perierunt, hic quidem rupto carcere inter navigandum, mari demersus est, Dædalus vero gladio occisus ..... & paulo post Temporibus (*Heli sacerdotis & Judicis Hebræorum*) mortuus est Androgeus Minois Cretæ Regis ex Pasiphae filius; mortuus est etiam Minoes ipse, qui moriturus successorem sibi in regno constituit Minotaurum. Post Minoem itaque mortuum Cretæ regnum tenuit Minotaurus Pasiphaes

„ phaes ex Tauro Notario suo filius. Verum regni primores probro sibi ducentes, si ex adulterio natum regem haberent, in eum conspirarunt, Theseumque Ægei Thessaliæ Regis filium virum strenuum adhortati sunt promittentes se Minotaurum regionemque totam prodituros, & Ariadnam sororem ejus Minois Regis ex Pasiphae filiam in uxorem illi daturos. Susceperat enim ex Pasiphae Rex Minos Androgeum & Ariadnam. Statim itaque Theseus in Cretam adversus Minotaurum proficiscitur. Proceres autem cum exercitu toto simulata fuga Minotaurum, urbemque Gortynam deseruerunt. Minotaurus vero proditionem sentiens, & ipse fugit in Labyrinthum regionem, ubi cum ad montem pervenisset, speluncam quamdam subintrans delituit. Theseus autem eum insecutus, & a quodam edoctus ubi latitavit, e latebris extractum statim interfecit. Victor itaque in urbem Gortynam reversus triumphum de Minotauro egit". Hæc ex Græco Historico proferimus, qui deinde narrare pergit, Theseum sibi delatum Cretæ Regnum despexisse, ut Thessaliæ sceptrum post Ægei patris obitum caperet.

Minoi Rhadamantum fratrem successisse tradunt aliqui, alii vero Taurum seu Minotaurum, ut dictum est, post Minois necem regnasse volunt: at Diodorus, qui (ut superius ex Meursio retulimus) res Creticas præ cæteris scriptoribus fusiori calamo prosequutus Deucalionem, refert, Minois Regis natu maximum Cretensis Insulæ imperium suscepisse. Athenas deinde *relicto regno*, *proximoque fratri* (fuit is Crateus Minois natu minor filius) *tradito* se se contulisse, atque sedem illic fixisse scribit Meursius eo argumento potissimum ductus, quod Athenis Olympii Jovis templum vetus condidisse memoretur. Pausaniæ fragmentum a Meursio allatum de Jovis Templo a Deucalione Athenis ædificato, deque ipsius Deucalionis sepulcro non longe a Templi Muris posito superius dedimus pag. 197. Plutarchus vero,

vero, ut notat idem Meursius, Theseum asserit in urbe Cnosso & in porta Labyrinthi Deucalioni & satellitibus ejus necem intulisse. Regnum Cretæ deinde, quamvis ex Deucalione nati essent filii Idomeneus & Creta, suscepit Catreus ejus frater, qui Catream urbem ex suo nomine in Creta ædificari mandavit. *Catreo vero*, ita Apollodorus lib. III. *oraculum percontanti qualem ipse finem vitæ habiturus esset responsum fuit, ab uno filiorum interfectum iri. Quod cum studio celaret, & Althæmenes* (*ejus filius*) *rescisceret, veritus, ne parricida ipse fieret, Cretam linquens cum sorore Apemosyna, locum quemdam Rhodi appellit, quo potitus hunc Creteniam nominavit.* Catreus vero cum senio gravatus Regni curas in Althæmenem filium deducere optaret, Rhodum profectus, & in deserto quodam loco cum navi appulsus, ab incolis Duce Althæmene occisus fuit. Apollodorus & Diodorus fuse rem narrant, compendiose autem Stephanus Byz. his verbis. *Cretenia locus Rhodi, in quo habitabat Althæmenes, qui oraculo accepto patrem se interfecturum, ultro in exilium ivit, inde noctu navi in Insula Rhodo occurrens, & prædones arbitratus, patrem occidit.* Regnum post Catrei necem, (Althæmene quoque, ut ait Apollodorus, terræ hiatu absorpto) ad Idomeneum Deucalionis filium devenit, cui consortem in Regno addunt Dictys aliique Scriptores Merionem Minois ex Molo spurio filio nepotem virum, ut testatur Themistius, sagittandi arte peritissimum. Hos Cretæ Reges Agamemnoni ad bellum Trojanum profecto suppetias cum octoginta navibus tulisse, refert Homerus, idque concordes asserunt Diodorus lib. V. aliique a Meursio citati. Diversas deinde exponit idem Meursius Græcorum Scriptorum circa obitum Idomenei sententias, alii enim, scilicet Strabo & Diodorus, testimonium Homeri adducentes Idomeneum & Merionem, ajunt, expugnata Troja in Cretam incolumes rediisse, atque illic defunctos *illustrem sepulturam & Divinos quoque honores consecutos. Quin eorum monumentum* (ita Diodorus lib. V.) *Cnossi ostendunt cum inscriptione tali.*

Cnosii

Cnosii Idomenei sepulcrum vide : sed & ego
Prope jaceo Meriones Moli filius.

His velut heroibus illustribus, sequitur Diodorus, *a Cretensibus honores eximii habentur, nam & sacra illis faciunt, & in bellis, in periculis constituti opem eorum implorant.*

At contra plerique Idomeneum e patrio Regno pulsum scribunt, atque in Italia Salentum urbem condidisse. Expulsionis hujus mentionem agit Virgilius Æneid. III. his carminibus:

„ Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
„ Idomenea Ducem, desertaque litora Cretæ
„ Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.

Porro Virgilii carmina exponens Servius expulsi Idomenei historiam sic enarrat: *Idomeneus de semine Deucalionis natus, Cretensium Rex cum post eversam Trojam reverteretur, in tempestate devovit Diis*, (Neptuno asserunt alii scriptores) *sacrificaturum se de re, quæ ei primo occurrisset. Contigit autem ut filius ejus primus occurreret, quem cum, ut alii dicunt, immolasset, ut alii, immolare voluisset, & post orta esset pestilentia, a civibus pulsus Regno, Salentinum Calabriæ promontorium tenuit, juxta quod condidit civitatem, unde est: Et Sallentinos obsedit milite campos, Lyctius Idomeneus.* Temerarium Idomenei votum, (cujus meminit Ludovicus Ariostus lib. XX. Poematis Orlandi Fur.) Salentumque urbem in finibus Calabriæ ædificatam diserte describit lib. V. aurei sui Telemaci Franciscus de Salignac Clariss. Archiepiscopus Cameracensis, ubi & leges exponit ad nascentis urbis poetice, sed ad communem Regnorum utilitatem politice utiles & opportunas.

Aliam tamen hujusmodi expulsionis causam affert ex Joanne Tzetze aliisque antiquis scriptoribus supralaudatus Meursius, ex quorum authoritate addiscimus Idomeneum ad Trojanum bellum proficiscentem Leuco Tali Cretensis filio Regni administrationem demandasse, promissa, simul ac reversus foret, ei in uxorem filia Clisithera. Verum perfidus ho-

mo Nauplii sollicitatione impulsus, ut Regnum Idomenei occuparet, benemeriti Regis uxorem Medam filiamque Clisitheram in templo jugulavit, Iphictum vero & Leucum filios occidit, eoque scelere Insulæ imperium occupavit. Scribit quidem Scholiastes, Idomeneum Troja reversum supplicium de Leuco perduelle erutis ei oculis sumpsisse; verum Dydimus Eustathius & alii a Meursio citati Idomeneum Creta pulsum decem prius Insulæ urbes (ut alibi dictum est) diruisse, quas tamen non ab Idomeneo, sed a Leuco eversas scribit Strabo. *Vide hic* (exclamat Meursius,) *dissensum authorum, quem componere non est facile*. Criticam hanc admirationem, quam eruditissimus scriptor ad varie relatam urbium eversionem apponit, ad universa de priscis Cretæ Regibus nunc usque allata, quorum plurima inter se varia & dissona apparent, extendi posse non dubito.

Utcumque autem de obitu, vel fuga Idomenei res se se habuerit, cum in ipso atque in Merione regia Minois progenies defecisset, Cretenses Reipublicæ formam in Insula constitutam optimis adeo legibus firmissime statuerunt, ut præstantissimos Græcorum, & in primis Spartanos ad sui exemplum excitarent. Ita Strabo lib. X. *De Creta in confesso hoc est, priscis eam temporibus legibus optimis fuisse compositam, ideoque ad sui imitationem pertraxisse Græcorum præstantissimos, inque primis Lacedæmonios, quod & Plato in Legibus docet, & Ephorus in descriptione Rerumpublicarum Europæ. Postea temporis in deterius abiit admodum post tyrannos*, (corrigit corruptum Strabonis locum Meursius ponens post *Thirrenos*) *etenim, qui maxime infestum nostrum mare habuerunt, Cretenses in latrocinia successerunt. Eos deinde Cilices oppresserunt, Romani autem universos deleverunt, bello captis cum Creta etiam Cilicum Castellis piraticis*. Quomodo autem has leges discerent viri Cretenses docet Cl. Ælianus Sophista in Varia Historia Lib. II. cap. XXXIX. ubi, *Cretenses*, ait, *jusserunt liberos suos cum quodam concentu leges perdiscere, ut ex musica oblectarentur, & ita facilius eas memoria complecterentur,*

rentur, *& ne*, *si quid vetiti admisissent*, *per ignorantiam se fecisse possent excusare*. *Secundum quod eis discendum proponebant*, *erat ut hymnos Deorum discerent*. *Tertium*, *fortium virorum encomia*. Quod autem Lacedæmoniorum leges ex Cretensium Republica potissimum sumptæ fuerint, non solum supracitati a Strabone, Plato & Ephorus, sed etiam Pausanias in Laconicis, & Aristoteles in Politic. cujus hæc sunt verba: *Videtur enim & dicitur Laconica in plerisque imitata Cretensium Rempublicam*. Nec leges solum, sed & superstitiones consuetudinesque Cretensium adoptarunt Lacones, qui, ut erudite notat Jacobus Perizonius in notis ad variam hist. Æliani, *eorum*, *pene dixerim*, *discipuli solebant ante pugnam sacra facere Amori*; quod *ex sententia Cretensium* esse, docet Ælianus citatæ histor. lib. III. cap. IX. *Amoris vero Mystæ pugnantes & Martis impetu*, *& Amoris ardore duplicem sustinentes cultum non mirum*, *ex sententia Cretensium*, *si dupliciter quoque bene rem gerant*. Idem & Athenæus lib. III. refert citatus a Perizonio: *Lacedæmonii antequam acies instruant*, *Amori prius sacra faciunt*, *quippe quum in mutua eorum*, *qui juxta se invicem locantur*, *benevolentia sita sit salus & victoria*. *Sed & Cretenses in acie ordinanda pulcherrimos civium ornant*, *ac per eos sacra faciunt Amori*, *ut tradit Sosicrates*. *Quin tota*, addit deinde Perizonius, *Respublica Cretensium*, *ac puerorum educatio apud eos*, *bellum spectabat & arma*. *Eam in rem Cretenses invenerunt primi Pæanas*, *& vehementissimos Rythmos*, *qui inde Cretici dicuntur*. Sed de his jam satis. Pergit deinde Strabo Cnossi & Gortynæ civitatum potentiam enarrare, *quæ utique civitates*, *dum consentirent*, *reliquas urbes omnes sub se habuerunt*; *discordantes dissensionibus totam exagitaverunt Insulam*, *utri autem parti Cydonia accederet*, *maximum adferebat momentum*. Cnossios Gortyniosque *inito inter se fœdere omnem Insulam subjugasse* narrat Polybius Histor. lib. IV. ubi Cretensis Insulæ, quæ *tota in motu erat*, statum & civilia bella accurate describit. *Præcipua* autem Reipublicæ Cretensium, *quam Ephorus descripsit*, percurrit Strabo loco ci-

tato, ubi sapientissime notat *discordiam* in Republica *aut ob avaritiam*, *aut ob luxum* oriri, *nam si sobrie omnes ac frugaliter vivant*, *neque invidentia*, *neque odium*, *neque injuria & contumelia inter æquales oritur*. *Dignam* itaque *descriptione Cretensium Rempublicam* duxisse se fatetur Strabo, *cum quia singularis est*, *tum ob gloriam*. Laudes a Strabone in Cretensium Rempublicam collatas evertit omnino, & destruit Polybius lib. VI. qui *Cretensem Rempublicam nec laude commendabilem*, *nec æmulandam esse* judicavit, cum enim (arguit Politicus Historicus) *cujusvis Reipublicæ duo* sint *principia*, *propter quæ tam potentiam*, *quam statum illius aut optabilem*, *aut detestabilem fieri contingat*, *mores* videlicet, *ac leges*, *optabilis & selectus Reipublicæ status est*, *quo & privata mortalium vita sancta & integra*, *& publici civitatis mores placidi ac justi redduntur*; *detestabilis vero ac fugiendus*, *quo contrarium perficitur*; propterea (concludit deinde Polybius) cum *non inveniat quisquam magis subdolos privatos mores*, *neque injustiora*, *pro portione*, *studia*, *quam sint Cretensium demptis plane paucis*, eapropter *Rempublicam illorum nec similem Lacedæmonicæ nec alias selectam aut æmulandam esse* censuit, ut ex *præmissa collatione* probaverat antea contra Ephorum, Xenophontem, Callistenem, & Platonem unanimiter pronuntiantes laudabilem Cretensium esse Rempublicam, quæ similis est, & eadem cum Lacedæmoniorum Republica. Utriusque scriptoris Strabonis videlicet, & Polybii citata loca profecto digna sunt, ut a viro Reipublicæ administratore consulantur attentius.

Quæcumque itaque fuerint Cretensis Reipublicæ instituta, *haud multa* (ait Strabo) *istorum permanserunt* post redactam in Romanorum potestatem universam Insulam, in qua deinde (*ut in reliquis fit provinciis*) *pleraque Romanis constitutionibus* gubernari cœperunt. Optimis institutam legibus usque ad Constantini Copronymi Imperatoris tempora scribit Simeon Metaphrastes in actis Sancti Martyris Andreæ Cretensis, dum enim ipsius patriam enuntiat, ita loquitur:

Ipsum

Ipsum quidem tulit, quæ omnium optimis regebatur legibus, Creta. Itaque autem ab ineunte ætate patriam imitatus pietatem, beatos quoque in ipsa ostendit labores.

Quod autem Romanis armis devicti Principatum & libertatem amiserint Cretenses, potissimum in causa fuit civilis ipsorum discordia, qua furentes dum proprias urbes invicem oppugnant evertuntque, occasionem Romanis præbuerunt, ut opimam Insulam primum immissis copiis affligerent, mox captis civitatibus profligatisque exercitibus sub imperio Latino subjugarent. Primum, quod Romani adversus Cretenses bellum gesserunt, enarrat Livius l. 27. c. 60. his verbis: " Eodem fere tempore (*anno scilicet ab urbe* „ *condita* 564.) & Cn. Manlius Consul in Asiam, & Q. „ Fabius Labeo Prætor ad classem venit. Cæterum Consu- „ li non deerat cum Gallis belli materia, mare pacatum „ erat devicto Antiocho. Cogitanti itaque Fabio, cui rei „ potissimum insisteret, ne otiosam provinciam habuisse vi- „ deri posset: optimum visum est, in Cretam Insulam tra- „ jicere. Cydoniatæ bellum adversus Gortynios, Gnossiosque „ gerebant, & captivorum Romanorum, atque Italici ge- „ neris magnus numerus in servitute esse per totam Insu- „ lam dicebatur. Classe ab Epheso profectus quum primum „ Cretæ litus attigit, nuncios circa civitates misit, ut ar- „ mis abstinerent, captivosque in suis quæque urbibus agris- „ que conquisitos reducerent, & legatos mitterent ad se, „ cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosque „ pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenses mo- „ verunt, captivos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. „ Valerius Antias ad quatuor millia captivorum quia bel- „ li minas timuerunt, ex tota Insula reddita scripsit, eam- „ que causam Fabio, quum rem nullam aliam gessisset, „ navalis triumphi impetrandi ab Senatu fuisse ". Decus hoc triumphi ob res adeo tenues facilem concessisse Senatum notavit Cn. Manlius in oratione, quam pro honore triumphi sibi elargiendo habuit ad P. C. cujus hæc sunt verba apud Li-

Livium lib. XXXVIII. cap. XLVIII. *Nullius equidem invideo honori, Patres Conscripti. Vos tribunos plebis nuper viros fortes ac strenuos impedientes Q. Fabii Labeonis triumphum authoritate vestra deterruistis, triumphavit, quem non bellum injustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse, inimici jactabant.*

Quamvis autem primum hoc bellum (si tamen belli nomen meretur inopina & brevis invasio) nullúm Cretensi dignitati libertatique præjudicium intulerit, attamen cum se se mutuo Cretenses ex intestinis odiis de Principatu Insulæ decertantes affligere non desisterent, Romani, qui Imperium suum victricibus armis terra marique extenderant, eam occasionem nacti Cretenses bello aggrediuntur, præseferentes quidem, ut fatetur Florus lib. III. Histor. fœdus cum Rege Mitridate a Cretensibus initum, aut collata hosti auxilia, revera autem, ut nobilem uberemque Insulam suæ ditioni subigerent. Hoc iis temporibus fuisse Romani populi victoriis elati consilium, ut eas Nationes amicas quamvis & fœderatas ferro vincendas spoliandasque duceret, quæ divitiis affluerent, ex ipsomet citato Floro addiscimus lib. III. cap. IX. ubi miserandam Ptolomæi Regis Cypri mortem enarrat: *Insulam Cyprum veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram Ptolomæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus, & donare Regna consuetus, Publio Clodio Tribuno Duce, socii, vivique Regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit* (ut etiam referunt Plutarchus in Catone Uticens. Dion & Valer. Maximus) *ceterum Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum ostium invexit, quæ res latius ærarium populi Romani, quam ullus triumphus implevit.* Cypri fatum jam Cretica clades præceperat, cujus originem ingenue refert Florus lib. citati cap. VII. *Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus; sola vincendi nobilem Insulam cupiditate. Favisse Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare.* Notat hoc loco Freinshemius ex Cicer. Verr. 2. 31. potentes quosdam homines jamdudum Romæ laborasse,

se, ut decerneretur Cretensibus bellum. *Primus invasit Insulam Marcus Antonius cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ; nam plerasque naves intercepere hostes: captivaque corpora religata velis ac funibus pependere, ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt.* Hanc Cretensium victoriam Romani tamquam bellicæ suæ virtuti injuriam ægre tulerunt, confectoque haud multo post Macedonico bello Q. Hortensium Consulem delegerunt, ut cum summo Imperio Cretensibus bellum inferret. Quum autem Hortensius foro assuetus urbem ægre desereret, Q. Metello collegæ suo provinciam exercitumque, ut scribit Dion, facilis concessit, qui multis prœliis prospere actis, præcipuisque urbibus expugnatis Insulam totam triennii labore subegit, legesque Minois (ut ait Paulus Diaconus lib. VI.) Romanis legibus permutavit.

Bellicum Cretensis populi robur, & egregiam animi constantiam memorant cum laude Vellejus Paterculus lib. II. & Valerius Maximus lib. I. ex quorum scriptis addiscimus Cretenses juvenes Ducibus Panare & Lasthene Romanos exercitus per triennium fatigasse, & in obsidione Metelli ad ultimas usque angustias compulsos suo jumentorumque lotio sitim afflixisse potius quam extinxisse.

Nec tamen gravissimo licet agitati bello Cretenses armorum laborumque patientissimi cessissent, nisi in oppugnatione Eleutheræ urbis Metellus ex proditorum perfidia turrim expugnatu difficillimam obtinuisset. Eleuthera autem sub imperium reddacta, *Lappam* deinde, (ut scribit Dion Cassius Histor. lib. XXXVI.) *mox totam Insulam* Metellus *subegit. Eo modo Cretensibus, qui ante id tempus in perpetua libertate vixerant, neque unquam alienigenæ Domino paruerant* (Strabo autem testatur a Cilicibus primum oppressos fuisse,) servitutis jugum *impositum est*, *cognomentumque Cretici Metellus ab eo sumsit*. Porro adversus Cretenses bello devictos adeo sæve & inhumaniter se gessit Metellus, ut pleri-

plerique ex captivis voluntariam necem veneno sibi propinare delegerint, ne durissimum servitutis jugum subire cogerentur. Ita Florus loco citato: *Metellus deinde totam Insulam igni ferroque populatus intra castella, & urbes redegit, & Cnossum, & Erythræam, &, ut Græci dicere solent, urbium matrem Cydonam*, (corrigit hoc loco Salmasius Cydoniam, vel ut legit in vetustissimo libro Cydoneam) *adeoque sæve in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompejum absentem mitterent, & cum ille res in Asia gerens, eo quoque præfectum misisset Antonium* (Octavium vocat Dion lib. 36.) *in aliena provincia inclitus*, seu ut legunt alii, *irritus fuit* eoque *infestior Metellus in hostes jus victoriæ exercuit, victisque Lasthene & Panare Cydonæ* (repone Cydoniæ aut Cydoneæ ex Salmasio) *Ducibus victor rediit, nec quicquam amplius de tam famosa victoria quam cognomen Creticum reportavit*. Idem fere enuntiat ipse Lucius Annæus Florus in epitome 98. & sequentibus Histor. Roman. *Quintus Metellus Proconsul bello sibi adversus Cretenses mandato Cydonam urbem obsedit ...... Gnoson, & Lyctum & Cydoniam & alias plurimas civitates expugnavit*. Commemorat deinde *res gestas a Metello adversus Cretenses, & epistolas Metelli, & Gn. Pompeii invicem missas*, in quibus *conqueritur Metellus gloriam rerum a se gestarum a Pompejo sublatam præteriri, qui in Creta miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus rationem reddit, hoc se facere debuisse*. Quum autem bellum Mithridaticum Pompejo mandatum esset, *Quintus Metellus* (ita Florus) *perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus Insulæ leges dedit*. Ita igitur, ut notat Vellejus Paterculus lib. II. cap. 38. *Creta Metelli ductu longissimæ libertatis fine multata* fuit. Aliquam itaque, (ut superius ex Floro innuimus) *victoriæ* hujus *partem* sibi conatus est vindicare Gn. Pompejus, cujus tamen æmulatio celebriorem effecit ipsius Metelli triumphum. Id notavit lib. II. Histor. Rom. cap. XXIV. Paterculus: *Per id tempus a Quinto Metello Creta Insula*

in

in populi R. potestatem redacta est, quæ Ducibus Panare & Lasthene XXIV. millibus juvenum coactis, velocitate pernicibus, armorum laborumque patientissimis sagittarum usu celeberrimis per triennium Romanos exercitus fatigaverat. Ne ab hujus quidem usura gloriæ temperavit animum Gn. Pompejus, quin victoriæ partem conaretur vindicare. Sed & Luculli, & Metelli triumphum cum ipsorum singularis virtus, tum etiam invidia Pompeii apud optimum quemque fecit favorabilem. Rem fusius exponit Dion lib. superius citato.

Subactam Insulam Senatus Romanus, deducta Cnossum Regni Metropolim colonia, cum Cyrenaica regione, quæ nuper in potestatem venerat, conjunxit, & in Provinciam, Prætore ad eam administrandam misso, redegit. *Nunc vero Cnossus*, ait Strabo lib. X. *etiam Romanorum coloniam habet*, & deinde libro XVII. *Regnum aliquando habuere Cyrenei, inde in Romanorum potestatem devenere, & nunc Provincia est Cyrenaica cum Creta conjuncta*. Cyrenaicam hanc regionem, quæ & Libya Pentapoleos dicitur ob illustres ejus quinque civitates Ptolemæus Ptolemæi Soteris Ægypti Regis frater Romano populo ex testamento dimiserat, unde provincia facta est, Reipublicæ quidem Romanorum vectigalis, sed suis subjecta legibus & magistratibus, quæ deinde vel imperante Sylla, vel post domitos Cretenses, ut notat Sigonius lib. I. de antiquo jure Provinc. cap. XVII. in unicam simul cum Creta Provinciam redacta fuit. Quod autem Creta & Cyrenaica simul conjunctæ unicam Provinciam efficerent, confirmatur ex vetustissima inscriptione, quæ inter *Marmora Pisauriensia* typis edita legitur pag. 16. Inscript. XXXVI. & a Smetio inter antiquas inscriptiones affertur pag. 76.

C. LVXILIO . C. F. POMP.
SABINO EGNATIO
PROCVLO . C. V. CVR. RER.
PVBLIC. PISAUR. ET. FANEST.
LEG. LEG. X. GEM. GORDIAN.
JVR. REG. TRANSPAD. CVR.
VIAR. ET . PRAET. ALIMENT.
CLODIAE . ET . COHERENT.
LEG. PROV. ACHAIAE . PRAET.
AEDILI . CERIALI . QVAEST.
PR. PR. PROV. CRETAE . CYR.
TRIB. LATIC. LEG. IIII. FLAV.
PATRONO COLONIARVM
PISAUR. ET . FANEST.

Idipſum affert alia antiqua epigraphe a Clariſs. Viro Scipione Maffeio viſa in Galliis, & ab ipſo vulgata Muſei Veronenſis pag. CCCCXVI. eſt autem.

. . . . . C. ALFIDIO
GALLO PACC.........
PROVINC MACEDONIAE...
... RIVIAE . TIBVRTIN. VALER...
LEG. LEG. PROVINCIAE CRETAE ET CYRENA
RVM . LEG. AQVITANIC. VII. VIRO . EPVLON
SODALI H..... CIVITAS
LEMOVIC.

Quum autem poſt necem Julii Cæſaris Provincia Cretæ Decio Bruto, qui ipſum Cæſarem ob oppreſſam Rempublicam trucidaverat, obtigiſſet, isque (quod eam Provinciam, ut refert Dion lib. XLVII. ſibi in bellis civilibus diſtento non magnopere profuturam judicaret) Græciam Macedoniamque occupaſſet, Marco Antonio ſenioris Marci Antonii, qui primus Cretenſes bello invaſerat, filio, Cretæ Inſu-

læ libertatem restituere post Bruti Præfecturam placuit, quod ei a Marco Tullio Cicerone exprobratum fuisse in publica concione testatur citatus Dion libro XLV. *quemadmodum hoc quoque, ut Cretenses post Bruti Præfecturam liberi forent, quibus ut imperaret post Cæsaris mortem nos decrevimus*. Provinciam hanc inter Prætorias, quas Cæsar Augustus Populo Romano dimiserat, recenset octavo loco Strabo l. XVII. ubi hæc leguntur: *Prætorias autem X. constituit*, & deinde *Octava Creta cum Cyrenaica*. Proconsularem deinde effectam fuisse arguimus ex Senecæ Rethor. lib. IV. Controv. XXVII. qui Oppium Flaminem Cretæ Proconsulem memorat, atque ex Taciti Annal. lib. III. ubi enuntiatur Cæsius Cordus Cretæ Proconsul. Aulum Julium Quadratum Consulem II. ad annum urbis conditæ 857. æræ scilicet vulgaris 105. olim Cretæ Proconsulem fuisse addiscimus ex antiquo documento per Clariss. Muratorium allato inter veteres Inscriptiones Tom. I. pag. 317. ubi hæc habentur.

ΓΑΙΟΝ ΑΝΤΙΟΝ ΑΥΛΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ ΑΥΛΟΥ
ΤΙΟΝ ΚΟΥΑΔΡΑΤΟΝ ΔΙΣ ΥΠΑΤΟΝ ΑΝΘΥ
ΠΑΤΟΝ ΑΣΙΑΣ ΣΕΠΤΕΜΟΥΙΡΟΝ
ΕΠΟΥΛΩΝΩΝ ΦΡΑΤΡΕΜ ΑΡΟΥΑΛΕΝ
ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΝ
ΒΕΙΘΥΝΙΑΣ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΝ ΑΣΙΑΣ
ΠΡΕΒΥΤΙΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΛΥΚΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΜΦΙΛΙΑΣ
ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΙΓΟΝ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΝΕΡΟΥΑΣ ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ
ΔΑΚΙΚΟΥ ΕΠΑΡΚΙΑΣ ΣΥΡΙΑΣ Η ΒΟΥΛΗ
ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ
ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ ΤΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ
ΕΠΙΜΕΛΗΘΕΝΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ.

Ideſt (ita Muratorius).

„ Gajum Antium Aulum Julium Auli Filium Quadra-
„ tum, bis Conſulem, Proconſulem Aſiæ, Septemvirum E-
„ pulorum, Fratrem Arvalem, Legatum Proprætorem By-
„ thiniæ, Legatum Aſiæ, Legatum Auguſtalem Provinciæ
„ Cappadociæ, Proconſulem Cretæ & Cypri, Legatum Au-
„ guſtalem, & Prætorem Lyciæ & Pamphiliæ, Legatum &
„ Proprætorem Imperatoris Nervæ Trajani Cæſaris Augu-
„ ſti Germanici, Dacici, Provinciæ Syriæ Senatus & Popu-
„ lus Primorum Neocororum Pergamenorum Benefactorem
„ (*ſuum*) (*ſupple*, *Statua donat*) Ejus erectionem Curanti-
„ bus Militibus.

Ex citato itaque Scriptorum teſtimonio, atque ex ſuperius allatis inſcriptionibus certum compertumque eſt Cretam Inſulam a Cæſare Auguſto inter Prætorias Provincias enumeratam, Proconſulari paulo poſt Præfectura decoratam fuiſſe; ad quam proinde adminiſtrandam deligebantur aliquando viri illuſtres Conſulari jam dignitate inſigniti, quales fuerunt nuper enuntiatus Aulus Julius, Quadratus, atque Lucius Fabius Septimianus Cilo bis Conſul anno primum æræ vulgaris 193. mox anno 204. cujus monumentum Cretenſem Quæſturam inter cæteras dignitates exhibens protulit laudatus Muratorius citati operis pag. 345. & Smetius in collectione antiquarum Inſcriptionum Lugduni edita anno 1588. fol. 66. num. 8. & 9. ubi duo monumenta affert, in quorum primo Quæſtor Prov. Cretæ & Cyren. dicitur, in altero vero Quæſtor Provinc. Cretæ nuncupatur. Cretenſem aliam Epigraphen inter marmora Arundelliana publicavit Joannes Seldenus pag. 44. edit. Londinenſis.

Porro in acerrimo bello quod Octavianus Auguſtus, & Marcus Antonius ſibi adverſantes ſuſceperunt, cum Cydonienſes & Lampæi Auguſto ſuppetias tuliſſent, ab ipſo poſt Actiacam victoriam libertate donati fuerunt, qui & Lampæorum civitatem, *quæ everſa fuerat*, reſtauravit. Romanis

nis

nis itaque Imperatoribus sub Proconsule paruerunt Creta & Cyrene in unicam compositæ provinciam usque ad Constantini Magni tempora, qui, Imperii sede Byzantium deducta, novaque Provinciarum partitione statuta, Cretam & Cyrenem separavit, creatisque, ut refert Zosimus lib. II. quatuor Prætorii Præfectis Cretam secundo, Cyrenem vero tertio assignavit. Quum autem Imperii Provincias inter filios suos divisisset Constantinus, Creta Insula cum Africa & Illyrico Constanti obtigit, a quo in successores Constantinopolitanos Imperatores transiit deinceps, qui eam per Præfectos administratam sub ditione tenuerunt. Illud autem ad priscorum Cretensium laudem hoc loco minime prætereundum est, quod sub multis Imperatoribus vel Ariana, vel alia quacumque hæresi infectis Cretenses incolæ adeo in orthodoxæ fidei puritate constantes steterunt, ut nullum eos unquam læserit hæreticæ pravitatis impietas, quod X. Sanctorum Martyrum patrocinio referendum esse, superius dixi ex testimonio Patrum Synodi Cretensis sæculo salutis humanæ V. sub Leone hujus nominis I. Imperatoris Constantinopolitani coactæ. Sed & ipsos concives suos insequentibus etiam duobus sæculis ab hæresum labe tutati sunt gloriosi Martyres, siquidem cum Leo Isauricus hujus nominis III. Imperator Constantinopolitanus nefariam Iconoclastarum hæresim, qua a Saracenis imbutus fuerat, per Orientem universum diffundere conaretur, Divina Providentia ad Cretensis populi subsidium Andream Damascenum Hierosolymitani Monachum Cœnobii destinavit, qui Cretensis Metropolita electus *claro facundus eloquio* (ut testatur Odis stropha in Menæis Græcorum inserta) *impios refutavit, Venerandarum siquidem imaginum, Mysta sacer, veracissime adorationem explanavit*, unde ipse Andreas in oratione de Circumcisione Domini a Francisco Conbefisio inter cætera ejusdem Andreæ Cretensis opera tamquam genuinum ipsius scriptum vulgata: *Insulæ*, ait, *redemptionem susceperint*, *Insulæ*, *inquam*, *illæ Ecclesiæ*, *ablatis*, *abolitisque per pestes quasdam*

dam Imaginibus deturpata.

Post hæc quum sæculi noni anno 20. post Leonis Armeni necem Orient. Imperium suscepisset Michael Balbus, contra eum arma vertit, specie quidem, ut trucidati Imperatoris Leonis cædem ulcisceretur, revera autem, ut Imperium tyrannide occùparet Thomas quidam Orientalium copiarum Præfectus; ejusque rebellionis fama vulgata Agareni Occidentalem Hispaniæ oram habitantes valida instructa classe ad Insulas Orientis prædatum accesserunt, cumque obstantem neminem invenissent, ingentem prædam ex omnibus retulerunt. In Cretam deinde descendentes, cum soli ubertatem, & amœnitatem admirati essent, spoliis exinde onerati domum redierunt. Insequenti autem vere anni 832. Agarenorum Princeps (Amermumnem ipsi vocant) cum quadraginta naves strenuis militibus instruxisset ad Cretam appulit, & classe ante ipsorum militum oculos combusta, ut de regressu desperarent, castra vallo communita fixit in loco, qui propterea Carax, idest Vallum nominari cœpit. Nuntio subitæ irruptionis accepto Michael Imperator Damianum quemdam Comitem multis cum copiis, & forti apparatu in Cretam misit, ut Photinum Protospatharium Cretæ Præfectum adversus Saracenorum conatus adjuvaret. Verum conflictu inito, cum Damianus vix incæpta pugna lethali vulnere accepto periisset; reliqui eam fugæ causam habuerunt, & Photinus ipse ægre e prœlio elapsus triste cladis nuntium Imperatori detulit: Agareni hac victoria elati novam urbem ex proditoris cujusdam Monachi consilio in loco munitissimo ædificarunt, quam Chandacem appellaverunt, totiusque Insulæ Metropolim post eversam Gortynam constituerunt. Ex ea itaque erumpentes *in totam Insulam*, ut scripsit Cedrenus in compendio Histor. *incursiones fecerunt*, *ac vicinas etiam*, *actis in servitutem incolis*, *urbibusque Cretæ*, *una dempta*, *captis omnibus*. Barbaros Chandace profectos universæ Insulæ *indigenas*, *& urbes omnes*, *una excepta*, subegisse testatur quoque Joannes Curopalates; at Georgius Phranzes Protovestiarius in

Chro-

Chronico, Agarenos urbes Cretæ univerſas præter Gortynem, & Cydoniam ad deditionem compuliſſe affirmat. Hanc Phranzes aſſertionem de Gortynæ præſervata evertunt alii Græci Hiſtorici, qui Gortynæ etiam Epiſcopum nomine Cyrillum tradunt eo tempore fuiſſe a Barbaris ob fidei conſtantiam martyrio coronatum. *Tunc temporis*, ita Cedrenus, *etiam Cyrillus Gortynis Epiſcopus martyrii coronam ſupplicio eſt conſecutus*, *quod Chriſtum diffiteri noluiſſet*. Zonaras quoque Annal. lib. III. *Quo tempore*, ait, *Cyrillus Gortynæ Epiſcopus pro Chriſto certans martyrii coronam accepit*, & Curopalates in compend. *Tunc etiam Cyrillus Gortynæ Præſes martyrii corona donatur*, *quod Chriſtum negare noluiſſet*.

Everſionis excidiique hujus infortunium Inſulanos ſibi ſuis ſceleribus corruptisque moribus, quibus juſtam Numinis iram provocarunt, omnino promeritos fuiſſe, ſcripſit Græcus Monachus Studita, qui acta Sancti Nicolai Cydonienſis, Acæmetorum Studitarum Archimandritæ anno circiter Chriſti 930. aut 940. eo ſcilicet tempore concinnavit, quo Cretenſe Regnum ſæviſſimo Agarenorum jugo opprimebatur. Hæc ſunt ipſius verba, quibus Sanctiſſimi Abbatis vitam poſt prologum exorditur. " Vir iſte (ut parum quid moremur in „ patria, quæ educavit,) fuit quidem oriundus Creta nobiliſ- „ ſima Inſula, Chriſtique tunc libertate fulta viribusque de- „ inceps ac ædificiorum magnitudine gloriante: quamquam „ in ea nunc execranda olim Agaris abortio, Iſmaeliſque an- „ cillæ filii genus peſſimum, in Chriſti figuram ex Iſaac „ ortum novæ electionis gregem, ſervus, inquam flagrio- „ nis proles, noſtrorum ſcelerum in nos armis utens, in „ captivitatem redegit. Dei ſiquidem mandatorum violatio- „ ne, cœleſte a nobis auxilium repellentes, voluptatumque „ mixtione animi ingenuitatem immutantes traditi ſumus, „ ut Scripturæ verbis utar,, in gentem inſipientem mutua „ ſanguinum effuſione fracti ac ſubacti.

Hoc itaque *modo* (ſequitur Protoveſtiarius) *Creta una ex ſeptem nobilioribus Inſulis ab Hiſpanis Saracenis occupata fuit*.

Poſt

Post annum Michael Imperator denuo classem adversus eosdem misit, quæ etiam nihil memorabile gessit. De cætero Agareni curis longum valedicentes jamque totius Insulæ potentes vivebant. At multi Christiani tunc pro sincera ac sana fide nostra martyrium obierunt. Militarem hanc Imperatoris Michaelis expeditionem fusius describit Cedrenus, ex quo addiscimus Craterum Cibyreotarum præfectum cum plurimis *biremibus* Cretam applicuisse, atque Agarenos primo prœlio devictos viriliter profligasse. At ingruente nocte cum Romani victoria superbientes *potationibus & luxuriæ* neglectis excubiis se se dedissent, Cretenses Agareni *Romana castra vino somnoque capta deprehendentes, media nocte magno cum strepitu irruerunt, inque ebrios incidentes universos interfecerunt.* Dux autem Craterus cum fuga elapsus se in Cors Insulam recepisset, ab Agarenis ibidem deprehensus, Crucis supplicio interficitur.

Post hæc Barbari pyraticæ rapinæ diu assueti Insulas Ægei maris excurrentes primum ab Orypha Græcorum Duce repressi, mox a Niceta Patritio, ut fuse refert Phranzes lib. I. cap. XXXVI. navibus eorum igne Græco succensis deleti profligatique atque gladio, & aliis diversis suppliciis consumpti fuerunt. *Quo comperto Agareni Cretenses de cætero quietiora consilia quamquam ad tempus cæperunt, & tributa Imperatori Basilio,* (cujus Dux erat Nicetas) *solvere decreverunt. Elapsis autem annis prope decem, Barbari a consuetudine sua non discedentes* ad pyraticam redierunt, promissumque Imperatori C. P. tributum solvere detrectarunt. Audacem Agarenorum feritatem reprimere quidem voluit Constantinus Porphyrogenitus Imperator, verum cum ad Cretenses bellicosissimos expugnandos maximum exercitum validamque classem misisset sub Imperio Constantini Gongillæ patritii mollis enervatique hominis belloque nihil assueti, Agareni socordia Ducis & imperitia deprehensa Romanos subito adorti nullo negotio fuderunt, eorumque castra summo cum Romani nominis dedecore cæperunt. Hoc Græci exercitus infor-

fortunium scriptis commendavit Leo Diaconus, cujus historiam ab obitu Constantini Porphyrogeniti ad mortem usque Joannis Tzimiscis Imperatoris deductam se vidisse, & quoad præcipua capita descripsisse testatur Clariss. Antonius Pagius in Critica Historico-Chron. ad annum 961. *Constantinus Imperator* (hæc sunt Leonis Diaconi verba a Pagio allata) *cum Cretensium injuriam occultasque grassationes ferre non posset, justo conscripto exercitu, multoque longe navium incendiariarum constructa classe adversus Cretam misit, quasi primo statim assultu, prœliique inceptantis clamore ea potiturus: Ducis tamen Prætoris ignavia, imperitiaque, (viri scilicet exsecti, Cubiculariique in umbra educati, Paphlagonum regione oriundi; Constantinus ei nomen, Gonzylas cognomen erat, tametsi Patritiorum illustri dignitate fulgebat,) omnis hic exercitus, paucis dumtaxat exceptis, a Barbaris concisus, internecioneque deletus est.* Romanus autem hujus nominis secundus Orientis Imperator, qui Constantino patri successerat illatas a Saracenorum ferocia clades & injurias ulciscendi cupidus Nicephorum Phocam magistrum & Scholarum Orientalium Domesticum virum strenuum, & victoriis adversus Barbaros assuetum *cum delecto militum exercitu, & probe adornata classe contra Saracenos Cretenses emittit.* Victorias Nicephori, & redactam sub Imperio C. P. Insulam refert Cedrenus his verbis: *Phocas classe in Cretam trajecta, cum primum navibus suos educeret, Agarenos prohibere agressos prœlio fundit, & cum ipse tuto Insulam egreditur, tum suos absque periculo in eam exportat. Inde castris positis iisque alta fossa, vallo, ac palis defixis communitis, naves tutissimis in stationibus continens omnibus probe constitutis Insulæ urbes omni vi oppugnat, ac septem integros per menses omnibus machinis ad eam rem facientibus usus, muros prosternit, urbesque & castella vi capit. Septima die Martii mensis Indictione decimaquarta* (correctione eget Chronica hæc Indictionis nota) *Chandacem ab insularibus vocatam omnium Cretæ urbium munitissimam expugnat: Curupem Insulæ Ameram, & Ariemam, cujus secundum*

Curupam summa erat potestas, vivos in suam potestatem redigit: totamque Insulam subegit. Acta sunt hæc Romani Imperatoris anno secundo, qui Imperium defuncto Patre capessivit anno æræ vulgaris *960.* quapropter in Veneta Cedreni editione loco XIV. superius enuntiatæ reponenda est Indictio IV. quæ alligatur ad annum Christi *961.* Romani Imperatoris secundum. Corrigendus etiam est (ut optime notat Pagius ad annum *960.*) Incertus Continuator Theophanis, qui *ubi fuse de expeditione Cretensi agit, ait, esse inchoatam mense Julio Indictione V. cujus loco legendum est Indictione III.* urbs enim Chandacis seu Candiæ anno insequenti Indictione, ut diximus, IV. mense Martio expugnata fuit a Niceforo. Illustrem Cretensis Insulæ receptionem fusiori sermone exaravit Leo Diaconus superius citatus, ex quo *summarie* accipiens Pagius Creticam expeditionem, expugnationemque Chandacis urbis exposuit in Critica ad Annal. Baronii ann. *960.* & *961.* ibique docet, Curopalatem, Cedrenum & Zonaram ex ipsius Leonis historia plurimum hausisse. Illustrem Nicephori victoriam, redditamque Imperio C. P. nobilissimam Insulam metro celebrasse Theodosium Græcum Diaconum superius diximus, ubi inter Archiepiscopos Græci ritus receptæ Insulæ memoriam attigimus. Agarenis Cretæ Insulam annis centum viginti quatuor paruisse asserit Protovestiarius, cujus tamen authoritati adhærere minime possumus ex ipso annorum calculo, siquidem ab assumptione Michaelis Balbi Imperatoris, usque ad restitutam sub Imperio Romano Cretæ insulam, anni intercedunt centum & quadraginta; ita plane, ut si Cretensi Regno potiti essent Agareni extremis Balbi Imperatoris temporibus, ab ipsius obitu usque ad annum secundum Romani Imperatoris adhuc anni numerentur centum & trigintatres.

Pacifice deinde Cretensem Insulam tenuerunt Imperatores C. P. usque ad Alexium Angelum, qui fratre Isaaco e sede dejecto & luminibus privato Imperium tyrannice invasit. *Deinde*, ut scribit lib. I. cap. XXXVII. Phranzes, *cum*

Latini

Latini monarchiam in principatus varios divisissent, & Balduinus Flandriæ Comes Imperator salutatus esset, Henricus Dandulus Venetorum Dux, qui præsens aderat, non modicam ex toto partem est adeptus, & Despotæ dignitatem ab Imperatore accepit. Democratia autem Ligurum (Genuenses) *Euripi Insulam & alia loca sortita est.* Euripi nomine Nigropontem intelligit Dandulus in Chronico, quam Insulam a Ravano de Carceribus Veronensi, Henrici Ducis Venetorum Nuntio occupatam fuisse asserit lib. X. cap. IV. par. V. *Ravanus quoque de Carceribus Veronensis, & Nepos ejus Euripum sive Nigropontem accipiunt.* Diversimode legit Meursius *Curupi Insulam*, asserens Cretam sic a Phranze vocatam fuisse ex nomine Curupis Principis Agarenorum. Euripi seu Curupi insulam postea ad Venetos devenisse, notat paulo post ipse Phranzes: *Genuenses Euripi Insulam aliaque loca sortiti postea adversariis eam dederunt.* Sive ergo Cretam, sive Nigropontem Januenses occupaverint, de utroque Regno certum est, ad Venetorum ditionem accessisse. Quod autem aliquando Januenses per injustam occupationem Cretam habuerint, ex Niceta Choniate accipimus, qui ad Imperium Balduini hæc scribit a Meursio etiam relata: *Et piratæ quidam Genuenses quinque rotundis navibus, & vigintiquatuor triremibus comparatis per mercaturæ speciem in Cretam transierunt: deinde hostiliter aggressi facillime totius Insulæ sunt potiti;* in cujus tamen possessione non diu perstiterunt. *Et quoniam*, sequitur loco citato Phranzes, Bonifacius *Marchio Montisferrati manum non modicam ad auxilium contulerat, totiusque terrestris exercitus summus Dux delectus fuerat, eum Balduinus Imperator Regem Thessalonicæ esse jussit: cui insuper Creta cum aliis locis obvenit, quam postea Venetorum Senatui vendidit.* Quomodo autem Creta Insula in potestatem & jura Bonifacii Marchionis Montisferrati non ex Balduini, sed potius ex Isaaci Angeli Imperatoris donatione obvenerit, & deinde Venetis tradita fuerit, res est paulo altius, breviter tamen & summatim repetenda.

Adverſus Turcas, qui tota fere Aſia domita Syriam & Hieroſolymam cum tota Judæa ejectis inde Gallis occupaverant, Chriſtiani Principes ex univerſa ferme Europa fœdus inierunt ſæculo XII. ad finem vergente, quibus & Veneti, ut Chriſtianam rem pro antiquo Reipublicæ inſtituto juvarent, ſeſe belli comites parata CC. ac XL. navium claſſe adjunxerunt. Inter hos graviſſimi belli apparatus, novus rerum eventus fœderatorum Principum arma ad ipſam Orientis Metropolim evocavit. Iſachum Imperatorem, quem ſibi addictiſſimum Veneti & Galli experti fuerant, Alexius minor natu frater per inſidias excœcatum in vincula conjecerat, & Alexium nepotem ad necem quærebat, qui fuga dilapſus ad Henricum Venetorum Ducem, & ad Gallos Principes, qui tunc temporis Jadræ in Dalmatia morabantur, acceſſit, ut ipſorum animos in patris auxilium, & in ſceleſtiſſimi Tyranni perditionem excitaret. Ut autem facilius audiretur, precibus lacrymiſque ingentes addidit promiſſiones, & Græcanicam Eccleſiam & religionem Romanæ Eccleſiæ, & catholico ritui ſubdere ſpopondit. Imperatoris Latino nomini addictiſſimi deploranda calamitas, & immanis flagitii atrocitas adeo omnium animos perturbavit, ut novo inito belli conſilio ad Byzantii oppugnationem claſſem dirigere, urbemque Orientalis Imperii caput validiſſima obſidione circumvallare decreverint. Ad eam itaque cum appropinquaſſent, *dum tantus ibi* (ita Blondus Flavius Decadis II. Lib. VI.) *hæret exercitus*, *Cretenſes duabus vecti triremibus publico conſilio Inſulam Alexio puero dediderunt*, *qua ille Bonifacium Montisſerrati Marchionem paterna ſibi avitaque affinitate conjunctum donavit*. Poſt hæc autem cum Veneti ſcalis innixi muros Byzantii occupaſſent, Alexius Tyrannus fuga ſibi conſuluit, cujus diſceſſionis fama per urbem vulgata Iſachus cœcus e carcere eductus, & puer Alexius furentis populi impetu apertis portis in civitatem, & regiam reductus fuit. Non diu tamen in recuperatæ dignitatis poſſeſſione infelices Principes perdurarunt, ſiquidem Iſachus vix deguſtata

ſtata proſperæ fortunæ voluptate, ærumnis mage quam annis attritus extremum diem obiit, juvenis autem Alexius, cum Imperium Patris accepiſſet, ipſumque vix per annum prudentiſſime adminiſtraſſet, a Murtillo, ſeu (ut vocant alii) Murtulpho, quem Iſachus Imp. ab infima plebe ad ſupremum Aulicorum Imperialium munus (Patritium Protoveſtiarium appellant) ſublimaverat, per inſidias concitato populi tumultu e throno dejectus fuit. Quum autem inter univerſi populi acclamationes Murtillus Imperium occupaſſet, juvenem Alexium ad ſe adduci jubet, & quem prius bis propinato veneno occidere nequiverat, eliſo gutture propria manu nequiſſime interfecit. Nefariam Alexii cædem acerbe tulerunt fœderati Principes, utque de ea adverſus proditorem debitam ſceleri ultionem ſumerent, fœdus de Conſtantinopolitano Imperio evertendo, & inter belli conſortes dividendo inierunt.

Novæ igitur oppugnationis impetu perculſa Imperialis Bizantii urbs in Latinorum Principum poteſtatem devenit, qui, iniquiſſimo Tyranno ad ſupplicium damnato, civitatem Regiam ſubjectumque ei Imperium ita partiti ſunt, ut quarta pars & dimidia Imperii Romaniæ Venetorum Reipublicæ aſſignaretur, cujus propterea Duces ex eo tempore Domini quartæ partis & dimidiæ Imperii Romaniæ nuncupari cœperunt. Acceſſit etiam tunc temporis ad Venetam ditionem Regnum Cretæ: Bonifacius enim Montisferrati Marchio in adeptione Theſſalici regni, quod ſibi obvenerat in diviſione occupatus, univerſam Inſulam Duci ac Reipublicæ Venetiarum ſtatuto pro ipſius Inſulæ compenſatione ingenti auri pondere libere ac perpetuo ceſſit. Ita Dandulus lib. X. cap. III. par. XLII. *Decimotertio Ducis anno* Chriſti videlicet 1204. Bonifacius Montisferrati *Marchio, cui Alexius Iſachi Imperatoris genitus Inſulam Cretæ donaverat, nunc Andrinopolim obſidens Ravano de Carceribus, & Marco Sanuto Ducis Venetiarum Nuntiis, cui illa in diviſione Imperii contigerat, totum jus, quod in eadem habebat, firmatis hinc inde conventioni-*

tionibus, *pleniſſime ceſſit*. Quæ autem fuerint initæ conventiones, aperte patet ex ſequenti documento.

In Nomine Domini Noſtri Jeſu Chriſti Amen. Anno ab Incarnatione ejus Milleſimo Ducenteſimo quarto.

„ Tempore Innocentii Papæ. Romanorum Imperatore non „ exiſtente, die duodecimo, intrante menſe Auguſti. Indi„ ctione Septima. Actum in Suburbio Andriopolitane Ci„ vitatis. Manifeſtum facio Ego quidem Dominus Bonifa„ cius Montisferrati Marchio, quod amodo in antea, cum „ meis hæredibus refutationem & finem facio Vobis nam„ que Domino Marco Sanuto, & Domino Ravano de Ve„ rona, recipientibus procuratorio nomine, pro Dom. Hen„ rico Dandulo Dei gratia Venetiarum, Dalmatiæ, atque „ Croatiæ Duce, & pro ſuis ſucceſſoribus, nec non & pro „ omnibus hominibus Venetis de toto hoc, unde ipſos re„ quiſivi, & requirere potui per quodvis ingenium, juſte „ quoque vel injuſte, videlicet de Inſula Cretæ, quæ mi„ hi data, vel promiſſa, ſive conceſſa fuit per Alexium Im„ peratorem filium Iſacii quondam defuncti Imperatoris, „ & de centum millibus yperperorum, qui mihi fuerunt „ promiſſi per præſcriptum Imperatorem, & de toto feu„ do, quod & Emanuel quondam defunctus Imperator de„ dit Patri meo, & de toto quod ad dicendum habui, vel „ habeo per me, vel per aliam perſonam hominum Theſ„ ſalica civitate, & ejus pertinentiis intus, & foris, nec „ non etiam de omnibus poſſeſſionibus ſpiritualibus, & tem„ poralibus, quas ipſi habent, vel habituri ſunt de cætero „ in Imperio Conſtantinopolitano, tam a parte Orientis, „ quam a parte Occidentis, & per omnia, & in omnibus „ de ſupraſcriptis omnibus, me foris facio cum omni juris„ dictione, & in veſtra pleniſſima poteſtate relinquo ad fa„ ciendum inde quicquid veſtræ fuerit voluntatis. Promit„ tens nunquam per me nec per aliam perſonam hominum

contra

„ contra omnia supradicta iturum. Verum, quia, ut præ-
„ scriptum est de omnibus suprascriptis, vobis refutatio-
„ nem, & finem feci. Vos ad præsens mihi dare debetis
„ mille Marchas argenti, & tantas possessiones a parte Oc-
„ cidentis, quarum redditus sint decem millia yperperorum
„ aureorum juxta extimationem unius mei amici, & alte-
„ rius vestri annuatim. Quas siquidem possessiones per præ-
„ dictum Dominum Ducem, & successores suos, & homi-
„ nes Venetiæ tenere & habere debeo in perpetuum. Ser-
„ vitia tamen Imperatoris facere debeo, & Imperio, quæ
„ fuerint assignata, secundum quod in pacto Communi con-
„ tinetur. Quas vero possessiones, ut dictum est, per præ-
„ dictum Dominum Ducem & successores suos, & homines
„ Venetiarum habuero, libere, & absolute possidere debeo
„ in perpetuum de hærede in hæredem, tam in masculo,
„ quam in fœmina, ad faciendum inde quicquid meæ fue-
„ rit voluntatis, salvo tamen jure & servitio Imperatoris,
„ & Imperii. Sciendum quoque est, quod juramento teneor
„ astrictus præfacto Domino Duci, & hominibus Venetiarum
„ in perpetuum per me, & meos homines ad omnes posses-
„ siones, & honorificentias manutenendas, & defendendas,
„ quas ipsi habent, vel antea habituri sunt in toto Imperio
„ Romaniæ, tam ab una parte, quam ab alia, ad hono-
„ rem & utilitatem hominum Venetiæ auxilium parare con-
„ tra omnes homines, qui ipsos ex parte vel ex toto de su-
„ prascriptis omnibus possessionibus, & honorificentiis mole-
„ stare aut expellere voluerint, salva tamen Imperatoris fi-
„ delitate. Et quod postquam suprascriptas possessiones, &
„ argentum habuero, instrumentum per manum publicam
„ confectum fieri, & dari vobis faciam, in quo contineatur,
„ quod dictas possessiones, & argentum habuero, juxta or-
„ dinem superius dictum, & omnes homines, qui ipsas pos-
„ sessiones per me habebunt, simile faciam juramentum præ-
„ stare. Si igitur contra hanc promissionis, & manifestatio-
„ nis cartulam Ego vel alii qui suprascriptum ordinem di-
ctas

„ ctas possessiones habebunt, ire temptaverimus, componere debeamus cum nostris hæredibus, vobis & successoribus vestris præfatas mille Marchas argenti, & insuper dictas possessiones sine omni omnium contradictione, in vobis debeant devenire. Et insuper prædictus Dom. Bonifacius Marchio Montisferrati juravit ad sacra Dei Evangelia, omnia, quæ hic superius leguntur firma habere, & tenere in perpetuum, ut legitur superius. Prædictus Dominus Bonifacius Marchio scribere præcepit omnia, quæ superius leguntur.

„ Testes ad hæc rogati fuerunt Dominus Bonacursus de Frignano. Dominus Henricus de Ficido. Dominus Pegorarius de Verona. Dominus Gilbertus de Verona. Jacobus Gregorii.

„ Et Ego Bonamicus Sacri Palatii & de Curia Notarius, omnia quæ superius leguntur manu mea scripsi.

„ Ego Petrus Constantinopolitanus Presb. & Not. vidi in Matre & subscriptus sum in filia.

Novum Venetæ Reipublicæ decus, auctamque ex accessione nobilissimæ Insulæ potentiam ægre tulerunt Januenses, quippe qui tum ob antiquam commercii æmulationem, tum ob recens Leonis Vetrani Januensis pyratæ supplicium captasque triremes Veneto nomini erant infensi. Eapropter elatam Henrici Piscatoris Comitis Malthæ cupiditatem inflammarunt, ut Cretæ Insulam in Venetorum fide nutantem repente invaderet, quam etiam subsidiariis ipsorum Januensium copiis adiutus obtinuit. Præerant tunc temporis Venetæ triremium classi Raynerius Dandulo, & Rogerius Premarino ii nempe, qui Ligurum pyratarum naves paulo ante profligaverant, captumque Vetranum prædonum Ducem Corcyræ suspendio necari mandaverant. Hi igitur cum ex nuntiis municipum, qui (ut ait Dandulus) Venetis subesse præelegerant, inopinatam Comitis Henrici irruptionem accepissent, in Cretam cum universa classe celerrime tendunt Petri Ziani Ducis Venetiarum anno tertio Christi scilicet

licet

licet 1207. expositoque terrestri exercitu Candiam Cretæ Metropolim cæterasque urbes & arces in Reipublicæ potestatem restituunt, ejectoque tandem post varias armorum vices Henrico usurpatore, universam Insulam in tranquillo rerum statu relinquunt.

Interea cum Veneti Cretam accedere decrevissent, Consilium agitur, (ut in Chronico Danduli legimus lib. X. c. IV. par. IX.) *quid de conquisitis Urbibus facturi essent, quas cum prosternere elegissent, Raynerius Dandulo unus ex Capitaneis, ut ejus sumptibus custodiret, obtinuit, & Petro Polano, & Lelio Veglo eas suo proprio nomine custodiendas tradit.*

Nec tamen licet externi invasores fuga recessissent, diuturna Provinciæ quies restituitur; nonnulli enim ex incolis non magis a Dominatione, quam a Dogmate, rituque Latinorum abhorrentes rebellionem excitarunt, cui compescendæ dum ferventius instat Raynerius Dandulus sagittæ jactu confossus gloriose occumbit, & in Ecclesia Sancti Georgii tumulatur. Hanc porro Sancti Georgii Ecclesiam eamdem esse puto, quam Sanctimoniales coluere, de qua superius documenta protulimus, ubi Candiæ urbis Ecclesias enuntiavimus.

Delato Venetias nuntio de præstantissimi Ducis nece, Senatus, ut proclives ad rebellionem Cretensium animos cohiberet, ad eam Insulam Jacobum Longum, & Leonardum Navagerium proficisci jussit cum sex triremibus totidemque bellicis navibus; insuper Præsidem Regni cum Ducis seu (ut Veneti passim vocant) Duchæ titulo, cujus virtute inconstantes Græci in fide & officio continerentur, instituit, primumque eo in munere præfecit Jacobum Theu- 1
polum virum magni nominis, militiæque non ignarum, qui paulo ante cum Prætoris pro Rep. Veneta munus Constantinopoli ageret, inducias cum Græcorum Imperatore Adrianopoli sedente in quinquennium inivit. A Jacopo Theupolo igitur, qui patriæ principatum postea obtinuit, series Duchum Cretensium incipit per alios deinde illustres viros us-

que ad deplorabilem urbis Candiæ deditionem continuata. Porro administrationem demandatæ sibi Provinciæ suscepit Theupulus anno Petri Ziani Ducis Venetiarum IV. qui cum anno convenit æræ vulgaris 1208. quæ circa tempora Jacobus Longo superius memoratus, dum maritimam ageret Regni Cretensis custodiam tres Januensium naves non procul ab insula cœpit, pluresque alias ad fugam coegit.

Post hæc, ut feroces Insulani, qui Venetorum jugum pervicaciter abnuebant, facilius obedientiæ assuescerent, censuit Senatus, antiqua Romanorum instituta æmulatus, civium Venetorum coloniam Cretam mittere, quæ juxta diversæ conditionis statum bifariam divideretur, nobilesque equitum titulo, plebeii vero peditum vocabulo nuncuparentur. Ita Dand. lib. & cap. cit. par. XVIII. *Anno Ducis septimo* (qui Christi fuit 1211.) *Nobiles Cives equites, & plebeios pedites decretum est Cretam transmittere*. Omnibus autem seu nobilibus, seu plebeiis Venetis, quos Cretam deducendos esse statuerat Senatus, assignata fuerunt prædia & rura (Casalia Græci vocant) legesque impositæ, ut semper ad arma parati jurejurando tenerentur Insulam Cretæ custodire, & defendere contra quoscumque pro solo Veneto Dominio. Publicæ liberalitatis munera, equitum peditumque nomina, & injuncta istis officia in uno Petri Ziani diplomate, quod offerimus, continentur dato mense Septembris anno 1211.

In Nomine Domini Dei & Salvatoris Nostri Jesu Christi. Anno Domini 1211. *mense Septembris Indictione XV. Rivoalti.*

„ Nos Petrus Ziani Dei gratia Venetiarum Dalmatie at-
„ que Croatie Dux Dominus quarte partis & dimidie to-
„ tius Imperii Romanie cum nostris Judicibus & sapienti-
„ bus consilii collaudatione populi Venetiarum cum nostris
„ successoribus damus, & concedimus nostram totam Insu-
„ lam Cretensem vobis dilectis fidelibus nostris viris Vene-
„ tis, quorum nomina scripta habentur inferius, & illis,

quos

„ quos Dux cum majori parte sui Consilii, qui per nos ibi „ erit, per sue concessionis cartam vobis duxerit sociandos, qui „ cum eis simul esse debetis, Milites centum triginta duo, „ & pedites quadraginta octo, & eorum heredibus, ac pro „ heredibus in perpetuum excepto a Tartaro usque ad Fra- „ scheam secundum quod extenditur juxta mare ex hac par- „ te, & hoc est unum caput, & aliud caput est Toma- „ lum, & ab ipso Tomalo de foris versus Orientem uno „ milliario, & ab alia parte ipsius Tomali versus Occiden- „ tem milliario uno, & a Tartaro usque ad suprascriptum „ milliare versus Orientem recto tramite & ultra Tomalum „ Orientem & Austrum, atque versus Occidentem circum- „ quaque milliario cum Civitate Candida, & jamdicto Ca- „ stello Tomalo cum omnibus que continentur infra desi- „ gnationem hanc, que in nobis & in nostro Communi re- „ manent, & excepto si argentera (*idest fodina argenti*) „ in Insula supradicta inventa fuerit, & fluvius qui aurum „ ducat, que omnia similiter esse debent de nostro Com- „ muni. reliquum vero totius Insule sit vestri juris, ita ta- „ men quod unusquisque miles ex vobis sex partes possi- „ deat, & quilibet peditum habeat unam partem tantum. „ debetis habere Insulam suprascriptam preter illa que ex- „ ceptata sunt cum omni longitudine & latitudine sua, po- „ testate plena habendi, tenendi, vendendi, donandi, com- „ mutandi & in perpetuum possidendi, & quidquid inde vo- „ bis placuerit faciendi nullo vobis homine contradicente. „ Preterea etiam in civitate Candida terras, vel casas ha- „ bere debetis convenientes, quas unicuique vestrum sicut „ vos decet, Dux qui erit ibi cum suo consilio designare „ & dare debet secundum providentiam suam, similiter de- „ betis habere prata pauca vel multa pro equis pascendis „ & pro aliis animalibus secundum providentiam Ducis & „ consilii sui. sciendum tamen est, quod possessiones vestras „ nec vendere nec alienare debetis nisi Venetis, & eis etiam „ non sine consensu Ducis, & majoris partis consilii, & in

„ locum vestrum alium dimittere ibi, vel instituere non
„ debetis sine consensu Ducis, & majoris partis consilii. Vos
„ autem nobis estis vinculo fidelitatis astricti, & salvare
„ custodire manutenere, & defendere Insulam suprascriptam
„ contra omnem hominem ad honorem nostrum, & suc-
„ cessorum nostrorum, & Venetorum, & sic se debebunt
„ astringere filii vestri, vel successores post decessum ve-
„ strum infra unum annum si etatem habuerint, & si non
„ habuerint etatem debebunt dimmittere hominem loco suo,
„ usque dum pervenerint ad etatem in providentia Ducis,
„ & majoris partis consilii, illi videlicet vestri heredes vel
„ successores, qui illas vestras possessiones habebunt, & illi
„ in quibus erunt alienate, nobis & successoribus nostris.
„ Debetis autem vos milites videlicet unusquisque ex vo-
„ bis, & illi qui possessiones vestras habebunt (ut supra
„ legitur) equum unum de armis, & alias duas æquitatu-
„ ras & scutiferos duos, similiter habere debet unusquisque
„ miles obergum, aut panseriam vel tapironem & alia ar-
„ ma, sicut decet. Peditum vero quilibet armatus esse de-
„ bet, sicut convenit. Ecclesias autem omnes suprascripte
„ Insule debetis habere liberas, & ministros earum scilicet
„ de possessionibus earum sic esse debet, sicut statuerit Dux,
„ qui erit ibi cum suo Consilio. De facto Laycorum gre-
„ corum tam in personis, quam in mobilibus sit in provi-
„ dentia Ducis & sui Consilii. Homines vero Venetiarum
„ debetis in tota Insula salvos & securos habere in perso-
„ nis & rebus, & sine ulla exactione & datione similiter
„ & Servitores eorum eundo & redeundo. Et si continge-
„ rit alicui Venetorum damnum fieri in ipsa Insula, dabi-
„ tis operam ad recuperandum sua bona, bona fide sine
„ fraude: & debent homines de Venetiis habere liberam
„ potestatem extrahendi omnia mercimonia quecunque vo-
„ luerint de insula ipsa sine ulla contrarietate. Et vos mi-
„ lites & pedites ibi constituti habeatis potestatem libere
„ mercationem facere secundum usum mercatorum. Verum-

tamen

„ tamen de victualibus extrahendis remaneat in potestate „ Ducis. Vos autem nullam institutionem facere debetis in „ facto mercimoniorum que damnum vel detrimentum ge- „ neretur hominibus Veneris: Amicos Venetiarum debetis „ habere amicos, & inimicos Venetiarum debetis habere „ sicut nos, inimicos habere, & cum illis nullam treguam „ nullamque pacem facere sine nostro, & nostrorum succes- „ sorum consensu, vel sine consensu Ducis: qui in illo lo- „ co erit cum suo Consilio. Laudes nobis & successoribus „ nostris in Archiepiscopatu & Episcopatibus decantari fa- „ cietis quater in anno: In Nativitate Domini. In Pasca „ Resurrectionis. In festo S. Marci; & in festo majoris Ec- „ clesie Cretensis. Contra interdictum nostrum, & succes- „ sorum nostrorum alicui passagium non concedetis: & eis „ passagium non contradicetis quibus illud voluerimus da- „ re, & quoties nos exercitum fecerimus & successores no- „ stri, debetis facere sicut homines de Venetiis a Modone „ superius: Unusquisque vestrum quandocunque fueritis re- „ quisiti, faciet secundum quod cuilibet nostrum evenerit fa- „ ciendum. Postquam vos intraveritis in civitate Candida „ usque ad quatuor annos completos nihil nostro communi „ debetis persolvere, sed inde in antea mense Septembris pro „ unoquoque Sexterio de sex Sexteriis debetis hic in Ve- „ netiis solvere suprascripto Communi yperperos quingen- „ tos salvos in terra, tali quidem ordine quod unusquisque „ miles vel pedes teneatur pro sua portione sicut sibi eve- „ nerit. Debetis etiam dare fortiam & virtutem Duci qui „ pro nobis & successoribus nostris erit in civitate Candi- „ da ad justitias & rationes tam de predicto redituum quam „ de causis aliis postquam inde notitia vobis data fuerit „ per Ducem aut suum nuntium: Et si contingerit quod „ illuc veniremus nos vel successores nostri recipietis Nos „ cum Clero Cruce precedente & debetis nos secundo & „ tertio procurare si voluerimus. Hec omnia estis jure ju- „ rando astricti servare bona fide sine fraude & hec Sacra-

men-

„ menta omni quinto anno sine conditione aliqua renovabitis si inde a Duce vel a suo nuntio fueritis requisiti. „ Et si ex vobis aliquis vel aliqui, qui ea non omnia observaverit que supradicta sunt, tota possessio quam habebit in Insula debet venire in nostro Communi. Verumtamen quod Commune Venetiarum debeat instruere milites, & pedites in locum suum sicut ipsi fuerunt. Hii sunt milites de Sexterio Castellano Andrea Pantaleo Nicolaus Mudacio. Marinus Bonci. Marinus Venerio Joannes de Canali filius qu. Henrici de Canali Petrus de Canali olim filius Joannis de Canali Petrus Mauro Leonardus Faletro Marinus Fusculo Jacobus Nani Marcus Cavotorta. Laurentius Signolo. Pasqualis de Puteo. Henricus Segredo Andreas de Sacco Joannes Viviano. Et hii sunt pedites ejusdem Sexterii Joannes Treso Pelegrinus Marao. Hii sunt milites de Sexterio S. Marci Marinus Zane Marcus Vido. Michael Zancharolo Simeon de Zentiliana. Marinus Dandulo Petrus Caucho Marcus Vilione Thomas Viadro Bonusfilius Dandulo Thomas Gradonico Dominicus Mauroceno Leonardus Bello Dominicus Paulo Jacobus Bethani Pangratius de Canale. Et hii sunt pedites ejusdem Sexterii Joannes Constantinus & Michael ejus filius Marinus Fuscari Olricus Fabro Rainaldus Pelazarius Henricus Trivisanus Marcus Rampani & Andreas Vido. Marinus autem Justo est miles. Hii sunt milites de Sexterio Sanctorum Apostolorum Leonardus Faletro Benedictus Faletro Joannes Baduario Andreas Alberto Marinus Foscari Petrus Dedo Joannes Dedo Joannes Calbo Petrus de Vansago Rogerius Grimani Marinus Longo Deodamus in Doso Marinus Marino Julianus Anno & hi sunt pedites ejusdem Sexterii Marcus Steno Nicolaus Hieremia Petrus Cavallaro & Leonardus Barbo.

„ Hi sunt milites de Sexterio Dorsiduri Joannes Signolo Pancratius Faletro Marcus Justinianus, Mattheus Grimani Marcus Manolesso Leonardus Julio Thomas Prando

„ do Joannes Barbadico Marinus Caravello Jacobus Cara-
„ vello, Joannes Habraam Marcus Grimani Leonardus Ca-
„ vallero Petrus Avolvario Marcus Dodo Marcus Minio,
„ Julianus Baraſtro Thomas Natali Petrus Rappani Petrus
„ Girardo. Et hi ſunt pedites ejusdem ſexterii Agapitus
„ Abrahamo Jacobus Grimani & Andreas Semiteculo.

„ Hi ſunt milites de Sexterio S. Pauli Petrus Toniſto
„ Marinus Contareno Benedictus Contareno Pancratius Ba-
„ roccio Joannes Aurio Nicolaus Circopo Trintinus de Va-
„ lerio Nicolaus Roſſo Marinus Vitali Stephanus Macono
„ Fuſcarus Boniolo Angelus Boniolo Marinus Petro, & hi
„ ſunt ejusdem ſexterii pedites Venerandus Vitalis Julianus
„ Alaiſtro & Petrus Donatus Sanctus Bocaſſus.

„ Hi ſunt milites de Sexterio Sanctæ Crucis Nicolaus de
„ Molino Petrus de Molino filius qu. Stephani Jacobus Ca-
„ pello, Petrus de Molino Benedictus de Molino Leonar-
„ dus Fuſculo Joannes Fuſculo Thomas Lollini Thomas
„ Bocco Jacobus Tagliapetra Nicolaus Beligno Nicolaus
„ Marano Thomas Signolo Thomas Petri Bicontolo Joan-
„ nes Ramaldo & hi ſunt pedites ejusdem ſexterii Jacobus
„ Bicontolo Jacobus Piccolo Andreas Vallero Dominicus
„ Veneno & Thomas Vallero.

„ Ego Petrus Ziani Dei Gratia Dux Venetiarum mm. ſs.
„ Ego Ottavianus Quirinus Judex mm. ſs.
„ Ego Joannes Martinatio Judex ſs.
„ Ego Rainerius Delphinus Conſiliator mm. ſs.
„ Ego Stephanus Sanudo Conſiliator mm. ſs.
„ Ego Marcus Mauroceno Conſiliator mm. ſs.
„ Ego Andreas Marignoni mm. ſs.
„ Ego Joannes Baraſtro Advocator mm. ſs.
„ Ego Philippus Juſto Camerarius mm. ſs.
„ Ego Joannes Baraſtro mm. ſs.
„ Ego Pancratius Dauro mm. ſs.
„ Ego Dominicus Delphino mm. ſs.
„ Ego Jacobus Marignoni mm. ſs.

Ego

„ Ego Benedictus Navajerio ss.
„ Ego Thomas Fentrimio mm. ss.
„ Ego Marcus Contareno mm. ss.
„ Ego Daniel Theupulo ss.
„ Ego Nicolaus Faletro ss.
„ Ego Marinus Michaelis ss.
„ Ego Marinus Premareno ss.
„ Ego Nicolaus Girardo Presbyter & Notarius Ducalisque
„ Aulæ Cancellarius complevi & roboravi.

Accepto donationis diplomate Cives Veneti ad instituendam Coloniam destinati antequam in Cretam solverent, solemni instrumento, cui omnes insequenti mense Octobris subscripserunt, ea omnia se servaturos fore promiserunt, quæ publica authoritas in concessionis tabula ipsi observanda, & peragenda mandaverat. Patent autem hæc ex sequenti documento.

In Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi Anno Domini MCCXI. Mensis Octobris Indict. XV. Rivoalti.

„ Post concessionis cartam factam infrascriptis ann. & In-
„ diction. mense vero Septembris nuper transacto de tota In-
„ sula vestra Cretense quam vos Domine noster Petre Ziani
„ Inclyte Dux Venetiarum Dalmatiæ atque Croatiæ quarte-
„ que partis & dimidie totius Romaniæ Imperii Dominator
„ cum vestris judicibus & Sapientibus Consilii collaudatione po-
„ puli Venetiarum cum nostris successoribus nobis inde fecistis
„ vestris fidelibus militibus de sexterio Sanctæ Crucis Nicolao
„ de Molino Petro de Molino filio qu. Stephani de Molino
„ Jacobo Capello Petro de Molino Benedicto de Molino Leo-
„ nardo Fusculo. Joanni Fusculo. Thomæ Lollino Thomæ
„ Bocco Jacobo Tajapetra Nicolao Beligno Nicolao Mai-
„ rano Thomæ Signolo Petro Bencontolo & Joanni Rai-
„ naldo: Nobisque ejusdem Sexterii peditibus Jacobo Be-
„ contolo Joanni Becontolo Jacobo Picollo Andreæ Valero
„ Dominico Venero Thomæ Valero & his omnibus de aliis
Sexte-

„ Sexteriis quorum nomina cum nominibus nostris insimul
„ scripta habentur inferius in concessione ipsa & illis quos
„ Dux cum majori parte Consilii, qui per vos erit ibi per
„ suæ concessionis cartam nobis duxerit, sociandos qui om-
„ nes simul esse debemus milites centum & triginta duo,
„ & pedites quadrigenti octo nostrisque & eorum hæredi-
„ bus, ac pro hæredibus in perpetuum excepto a Tartaro
„ usque ad Frascheam secundum quod extenditur juxta mare
„ ex hac parte, & hoc est unum caput, Aliud caput est
„ Themalum; & ab ipso Themalo de foris versus Orien-
„ tem recto tramite uno miliario ab aliis parte ipsius The-
„ mali versus Occidentem recto tramite & a Fraschea, usque
„ ad suprascriptum unum miliarium versus Orientem & Au-
„ strum, atque Occidentem circumquaque miliario uno cum
„ Civitate Candida, in suprascripto Castello Themalo, &
„ cum omnibus quæ continentur infra designatum. Hanc-
„ que in nobis Communique benedictione remanent, & ex-
„ cepto si argentera in Insula supradicta inventa fuerit: &
„ fluvius qui aurum ducat, quæ omnia similiter esse debent
„ de Communi Venetiarum manifesti existimus infrascripti
„ milites & pedites de isto Sexterio S. Crucis cum nostris
„ hæredibus ac pro hæredibus in perpetuum quia sicut con-
„ tinetur in suprascripta concessione cartis quod reliquum su-
„ prascriptæ totius Insulæ cum cæteris militibus & pediti-
„ bus de suprascriptis Sexteriis ut dictum est nostri juris
„ esse debet: Ita tamen quod unusquisque nostrum miles
„ de suprascriptis militibus sex partes possideat, & quilibet
„ pedes unam partem tantum: Debemus Insulam supradi-
„ ctam cum aliis sexteriis habere suprascriptis præter illa
„ quæ exceptata sunt omni longitudine & latitudine sua, po-
„ testate plena habendi, tenendi, vendendi, donandi, com-
„ mutandi & in perpetuum possidendi, & quidquid inde no-
„ bis placuerit faciendi nullo nobis homine contradicente.
„ Preterea etiam in civitate Candida terras, vel casas ha-
„ bere debemus convenientes, quas unicuique nostrum sicut

 decebit,

„ decebit, Dux qui erit ibi cum suo consilio designare
„ & dare debet secundum providentiam suam, similiter de-
„ bemus habere prata pauca vel multa per herbam ac fe-
„ num pro equis pascendis & pro aliis animalibus secun-
„ dum providentiam Ducis & consilii sui. Sciendum tamen
„ est, quod possessiones nostras nec vendere nec alienare de-
„ bemus nisi Venetis, & eis etiam non sine consensu Ducis
„ & majoris partis Consilii. Sumus autem vobis vinculo fi-
„ delitatis astricti, & salvare Insulam suprascriptam & eam
„ custodire manutenere & defendere contra omnem homi-
„ nem ad honorem vestrum & successorum vestrorum, &
„ Venetorum, & sic se debebunt astringere filii nostri vel
„ successores post decessum nostrum infra unum annum si
„ ætatem habuerint, & si ætatem non habuerint debebunt
„ dimmittere hominem in loco suo usque dum pervenerint
„ ad ætatem in providentia Ducis, & majoris partis Con-
„ silii; Alii videlicet nostri hæredes vel successores, qui il-
„ las nostras possessiones habebunt, & illi in quibus erunt
„ alienate vobis & successoribus vestris. Debemus autem
„ Nos milites videlicet unusquisque ex nobis, & illi qui
„ possessiones habebunt, ut supra dicitur, equum unum de
„ armis, & alias duas equitaturas & scutiferos duos. Simi-
„ liter debemus habere unusquisque de nobis militibus os-
„ bergum, aut panceriam cum capirone & aliis, arma sicut
„ decet peditibus armatus esse debet, sicut convenit. Ec-
„ clesias autem omnes supradictæ Insulæ habere liberas, &
„ ministros earum sed de possessionibus ipsarum sic esse de-
„ bet sicut Dux statuerit cum suo Consilio. De facto Lay-
„ corum Græcorum tam in personis, quam in mobilibus es-
„ se debet in providentia Ducis & sui Consilii. Homines
„ vero Venetiarum debemus in ipsa tota Insula salvos &
„ securos habere in personis & rebus, & sine ulla exactio-
„ ne & datione similiter & Servitores eorum eundo & re-
„ deundo. Et si contingerit alicui Venetorum damnum fie-
„ ri in ipsa Insula dabimus operam ut recuperet sua bona

bona

„ bona fide & sine fraude, debent homines de Venetiis ha-
„ bere liberam potestatem extrahendi omnia mercimonia
„ quecunque voluerint de Insula ipsa sine ulla contrarieta-
„ te. Et nos milites & pedites ibi constituti habere debe-
„ mus potestatem libere mercationem facere secundum usum
„ mercatorum. Verumtamen de victualibus extrahendis re-
„ maneat in potestate Ducis. Nullam autem institutionem
„ facere debemus in facto mercimoniorum quæ damnum vel
„ detrimentum generet hominibus Venetis: Amicos Vene-
„ torum habere debemus amicos, & inimicos Venetorum
„ debemus nos habere per inimicos, & cum eis nullam tre-
„ guam nullamque pacem facere debemus sine vestro & ve-
„ strorum successorum consensu, vel sine consensu Ducis,
„ qui in illo loco erit cum suo Consilio. Laudes vobis &
„ vestris successoribus in Archiepiscopatu & Episcopatibus
„ decantari faciemus quater in anno. In Nativ. Domini. In
„ Pasca Resurr. In festo S. Marci, & in festo majoris Eccle-
„ siæ Cretensis. Contra interdictum vestrum, & successorum
„ vestrorum alicui passagium non concedemus, & eis passagium
„ non contradicemus quibus illud volueritis dare & quotiens
„ vos exercitum feceritis & successores vestri faciemus sicut
„ homines de Venetiarum a Modone superius: Unusquisque
„ nostrum quandocunque fuerimus requisiti secundum quod
„ cuilibet nostrum evenerit faciendum. Sciendum quidem est
„ quia postquam intraverimus in civitate Candida usque
„ ad quatuor annos completos nihil communi Venetiarum
„ debemus persolvere, sed inde in antea mense Septembris pro
„ nostro Sexterio debemus hic in Venetiis solvere suprascri-
„ pto Communi yperperos quingentos in terra salvos tali
„ quidem ordine quod unusquisque miles & pedes de no-
„ stro Sexterio teneatur pro sua portione sicut sibi evene-
„ rit, debemus etiam dare fortiam & virtutem Duci, qui
„ pro nobis & successoribus nostris erit in civitate Candi-
„ da ad justitias & rationes complendas tam de prædicto re-
„ ditu pro nostro Sexterio quam de redditibus quos commu-

„ ni Veneciarum debent alii Sexterii quam de causis aliis
„ postquam inde nobis notitia data fuerit per Ducem aut
„ per suum nuntium, & si contingerit quod illuc venire-
„ tis vel successores vestri recipiemus vos cum Clero Cru-
„ ce precedente & debemus vos secundo & tertio si vo-
„ lueritis procurare. Hæc omnia sumus jurejurando astri-
„ cti servare bona fide sine fraude & hæc Sacramenta om-
„ ni quinto anno sine conditione renovabimus si inde a Du-
„ ce vel a suo nuntio fuerimus requisiti. Et si ex vobis ali-
„ quis vel aliqui ea omnia non observaverint, quæ supra-
„ scripta sunt, tota possessio quam habebit in ipsa Insula
„ debet venire in nostro Communi Veneciarum. Verumta-
„ men quod Commune Veneciarum debeat instruere milites,
„ & pedites in locum suum sicut ipsi fuerunt. Signum su-
„ prascripti Thomæ Limini qui hæc rogatus fieri.

„ ✠ Ego Nicolaus de Molino mm. ss.
„ ✠ Ego Leonardus Fusculo mm. ss.
„ ✠ Ego Jacobus Rapello mm. ss.
„ ✠ Ego Nicolaus Mayrano mm. ss.
„ ✠ Ego signum suprascripti Joannis Rainaldo mili-
„ litis qui hæc rogatus fieri.
„ ✠ Ego Benedictus de Molino mm. ss.
„ ✠ Ego Joannes Fusculo mm. ss.
„ ✠ Ego Petrus Becontolo mm. ss.
„ ✠ Ego Petrus de Molino mm. ss.
„ ✠ Ego Petrus Tajapetra mm. ss.
„ ✠ Ego Thomas Bocco mm. ss.
„ ✠ Ego Nicolaus Bilongo mm. ss.
„ ✠ Ego Thomas Signorello mm. ss.
„ ✠ Ego Petrus de Molino mm. ss.
„ ✠ Ego Daniel Theupulo tt. ss.
„ ✠ Ego Joannes Natalis tt. ss.

„ Signum suprascripti Joannis Becontolo qui hæc roga-
„ tus fieri.

„ Signum suprascripti Dominici Venero peditis qui hæc
„ rogatus fieri.

Ego

„ Ego signum suprascripti Jacobi Picollo peditis qui hæc
„ rogatus fieri.
„ Ego Thomas Valero mm. ss.
„ Ego Joannes Becontolo mm. ss.
„ Ego Nicolaus Girardus Presbyter & Notarius Ducalis
„ Aulæ Cancellarius complevi & roboravi.

His in urbe Venetiarum ex publica dispositione firmatis, institutæ Coloniæ viri Cretam appulsi a Jacobo Theupulo Ducha excepti fuerunt, qui eis deinde oppida & prædia ita partitus est, ut uniuscujusque regionis, seu sexterii Venetiarum cives certa, & separata loca obtinerent. Tum singulis sexteriis virum nobilem, & prudentem, quem Capitaneum appellavit, sui muneris authoritate præfecit, ut loca singulis sexteriis assignata in militias XXXIII. & unam tertiam partem dividerent, quæ deinde militiarum partes ducta sorte in privatorum jura transirent. Qui autem fuerint hi sexteriis præfecti Capitanei, quæve loca singulis sexteriis obtigerint, ex alibi memorato Andreæ Cornelii Chronico ms. addiscimus, in quo hæc habentur Italico idiomate exarata.

Canaregio, o S. Apostolo.

Settia Gerapetra Mirabello & Lasiti con tutte le sue habentie e pertinentie de Militie sive Cavallarie XXXIII. e uno terzo è del Sestier de Canaregio sive S. Apostolo. Fu capo e partitor il Nob. Homo s. Lunardo Falier per divider e dar a cadauno del detto Sestier la sua parte.

Canalis Regius sive Sanctorum Apostolorum.

Sethia Jerapetra Mirabellum & Lasitis cum omnibus ad ipsa loca pertinentibus Militiarum seu Equitatuum XXXIII. & unius tertiæ partis spectant ad Sexterium Canalis Regii seu SS. Apostolorum. Caput & divisor fuit Nobilis vir Dominus Leonardus Faletro, ut loca divideret, & suam cuique debitam partem dicto Sexterio assignaret,

S. Mar- S. Mar-

S. Marco.

Castel Belvedere con tutte &c. & Pediata & Pesocunava de Militie sive Cavallarie 33. e un terzo e del Sestier de San Marco capo & partidor il N. H. s. Marin Zusto per divider &c.

S. Marcus.

Castrum Belveder nuncupatum cum omnibus &c. Pediata & Pesocunava Militiarum seu Equitatuum XXXIII. & unius tertiæ partis spectant ad Sesterium S. Marci, cujus caput & divisor est Nob. Vir D. Marinus Zusto, ut &c.

S. Crose.

Castel Bonifatio con tutte &c. Castel Novo e Priotissa de Militie sive Cavallarie 33. e un terzo vien al Sestier de S. Crose, capo & partidor il N. H. s. Lunardo Foscolo per divider &c.

S. Crux.

Castrum Bonifatii cum omnibus &c. Castrum Novum & Priotissa Militiarum seu Equitatum XXXIII. & unius tertiæ partis attinent ad Sexterium S. Crucis, cujus caput & divisor est Nob. Vir D. Leonardus Fusculo, ut &c.

Castello.

Castel Milopotamo Ario e Sicarito con tutte &c. de Militie sive Cavallarie 33. e un terzo al Sestier de Castello, capo e partidor il N. H. s. Andrea Pantalon per divider &c.

Castellum.

Castrum Milopotamum, Arium, & Apanosiurite cum omnibus &c. Militiarum seu Equitatuum XXXIII. & unius tertiæ partis obtingunt Sexterio Castelli, cujus caput & divisor est Nob. Vir D. Andreas Pantaleo, ut &c.

S. Po. S. Pau-

S. Polo.

Calamona Castel Siurito & Psiro con tutte &c. de Militie sive Cavallarie 33. e un terzo del Sestier de S. Polo capo e partidor il N. H. s. Piero Querini per divider &c.

S. Paulus.

Calamona Castrum Catosiuriten & Psichium cum omnibus &c. Militiarum sive Equitatuum XXXIII. & unius tertiæ partis attinent ad Sexterium S. Pauli, cujus caput & divisor est Nob. Vir Dom. Paulus Quirinus, ut &c.

Dorsoduro.

Cusso Cama Chissamo Orna con tutte &c. de Militie sive Cavallarie 33. & un terzo vien al Sestier de Dorsoduro capo e partidor il N. H. s. Pangratio Falier per divider &c.

Dorsumdurum.

Cusso, Cama, Chissamus, & Unicornum cum omnibus &c. Militiarum sive Equitatuum XXXIII. & unius tertiæ partis spectant ad Sexterium Dorsiduri, cujus caput & divisor est Nob. Vir Dom. Pancratius Phaledro, ut &c.

Quod autem hi Sexteriis Præfecti Capitanei vocarentur ex alio documento antiquo addiscimus, in quo hæc notata leguntur:

„ Hæc est divisio prima quæ facta fuit de tota Insula „ Cretæ tempore discreti viri Dom. Jacobi Theupoli Du- „ chæ Cretensis, qui ex præcepto Illustris Petri Ziani Du- „ cis Venetiarum ad Cretam missus fuit. Concurrente an- „ no Domini MCCXII. Indict. I. (*Indictio incœperat a Kal. Septembris*).

„ Sithea Jerapetra & Lasithi cum omnibus suis haben- „ tiis & pertinentiis Militiæ XXXIII. & tertia pars. hic „ est sexterium unum venit ad Sanctorum Apostolorum, fuit

„ fuit Capitaneus Vir Nobilis Dominus Leonardus Faletro
„ major.

„ Castellum Belveder cum omnibus suis pertinentiis cum
„ Pediada & Pessocunava Militiæ XXXIII. & tertia venit
„ ad S. Marcum. Capitaneus vir Nobilis Marinus Justo.

„ Bonifatio cum omnibus suis pertinentiis sexterium unum
„ Militiæ XXXIII. & tertia cum Castello novo & Messarea
„ venit ad S. Crucem. Capitaneus vir Nobilis Dom. Leo-
„ nardus Fusculo.

„ Millopotamum Ario & Panosiurito cum omnibus suis
„ pertinentiis Militiæ XXXIII. & tertia sexterium unum
„ venit ad Castellum. Capitaneus vir Nobilis Dom. An-
„ dreas Panthaleo.

„ Calamona Catosiurito & pyschro cum omnibus suis per-
„ tinentiis Militiæ XXXIII. & tertia venit ad S. Paulum.
„ Capitaneus Nob. Vir D. Petrus Quirino.

„ Cusso Cama Kissamo Orna cum omnibus suis pertinen-
tiis Militiæ XXXIII. & tertia venit ad Dorsoduro. Capi-
„ taneus Nob. Vir Dom. Pancratius Faletro de S. Pantaleone.

Nec prædia solum & casalia, sed & rustici quoque agrorum cultores ita inter institutæ coloniæ viros partiti fuerunt, ut unicuique ex equitibus vigintiquinque rustici (eo tempore tamquam captivi habiti) obtingerent, quorum labore concessi agri excolerentur. Qui autem fuerint hi rustici, & infelicis eorum conditionis originem non abs re erit indicare. Quo tempore bellica Nicephori Phocæ virtus Imperio C. P. Cretensem Insulam a Barbaris occupatam recuperavit, Agareni seu ex conflictu superstites, seu in variis Insulæ locis degentes a Græcis remissa mortis pœna in captivitatem redacti fuerunt hac lege, ut ipsi & exinde nati natorum in perpetuum tamquam mancipia terras in Græcorum utilitatem exercerent.

Dum itaque in summa (ad speciem) rerum tranquillitate Equites Veneti ad concessa sibi Casalia descendunt, rusticisque subditis terras colendas partiuntur, quidam Græ-

ci

ci urgente eos in primis nobili ac præpotenti viro ex familia Ageostephanite, tumultuaria seditione excitata, irruerunt intempesta nocte super Venetos, qui apud Lassitim castrum agros acceperant, pluribusque eorum trucidatis reliquos carceri addixerunt. Crescente deinde in dies ex feroci nationis ingenio rebellium turba Sithiam & Mirabellum castra invadunt, plurimisque Insulæ viris imperium Venetorum pervicaciter abnuentibus in sceleris consortium pertractis apertum bellum Duci Theupulo & Venetis inferunt. Rei novitate & ingenti rebellium turba perterrefactus Theupolus ad frænandam facilius Græcorum audaciam Marcum Sanutum, qui Nixiam & Parium aliasque Ægeipelagi Insulas in divisione Imperii C.P. occupaverat, in præsens belli auxilium per nuncios evocat. Ille seu patriæ studio, seu concepta ex rerum vicibus magni facinoris spe, plurimis stipatus militibus in Cretam descendit, sociatisque Theupolo viribus non sine pluribus difficillimis conflictibus rebelles compressit, & profligavit. Atque iis quidem motibus repressis, ad quietem universa Cretæ Insula redacta videbatur, cum novo eoque graviore periculo Veneti Dominii authoritas in Regno nutare cœpit ex Sanuti ambitione, qui victoriâ elatus, suisque fretus copiis de Insulæ Dominatione sibi avocanda spem cœpit.

Discordia itaque adversus Ducem excitata, & inanem præseferens deficientis annonæ caussam, milites primum turmatim summisit, ut pane, quem emerent, non invento prima seditionis semina jacerent: mox aperte, & larva detracta, Cretensibus Græcis ultro opem ferrentibus, Civitatem Candiam, seu, ut alii scribunt, Cydonem occupavit. Theupulus improviso tumultu perterritus fuga sibi consuluit, & Themenum in oppidum munitissimum se recepit, unde nuntios de audaci Sanuti facinore, deque subita Insulæ defectione Venetias misit. Iis auditis Senatus coactas confestim terrestres maritimasque copias, Dominico Quirino & Sebastiano Bethanico earum regimini præfectis, in Cretam misit una

cum Petro Quirino designato Theupuli successore. Classe igitur ad Cretæ oras prospero itinere appulsa Theupulus animo erectus Themeno oppido prodiit, & castrum Apanosimo erectus Themeno oppido prodiit, & castrum Apanosimo curitem primo impetu oppugnavit, mox Sanuto ad Ægeipelagi Insulas ex metu reverso Insulam sub imperio recepit. Rem breviter complexus est Dandulus in Chron. l. X. c. IV. par. XVIII. *Dum casalia assignantur Græcus quidam nomine Agiostephaniti cum complicibus suis rebelles effecti Suchiam & Mirabellum arripiunt. Duchas tunc Marcum Sanuto Ægeipelagi coadjutorem postulat, & XXX. militias illis depressis rebellibus, dare promisit, cum quo applicato fugatis Græcis dimissa fortalitia recuperavit, promissaque Coadjutori perficere renuens de Palatio sub custodia ejicitur, sed postea clam evadens Themanum introivit & cum suscepto subsidio Marcum Sanutum promissis renuntiare, & Insulam exire coegit.* Ex his Danduli verbis culpam rebellionis a Marco Sanuto depellere nonnulli scriptores conantur, exortosque civilis belli motus asserunt ob denegatam a Theupulo pactam mercedem, quam militari labore, & suarum copiarum sanguine Sanutus promeruerat.

Nec leve quidem ad hujus asserti veritatem argumentum videri potest, quod Respublica Veneta nullam de Sanuto pœnam, cum cæteroquin id facillime posset, sumere voluit, immo in aliquibus mss. chronicis extat instrumentum, quo pax inter Theupulum, & Sanutum sancita fuit, perinde ac si de privatis inter ipsos controversiis actum solummodo esset.

Revera tamen Sanutum criminis expertem non fuisse eruimus ex Laurentio de Monachis in suo rerum Venetarum ms. Chron. qui, ut optime notat Clar. Vir Marcus Fuscarenus Proc. in libro cui titulus *Della Letteratura Veneziana*, in rebus Cretensibus exarandis & diligentia & sinceritate plurimum valuit. Sic ille rem totam accuratissime exponit.

„ Ea tempestate quidam Greci cognominati Agiostefaniti ex insita animi levitate rebelles facti Mirabellum Sithiamque occupant. Contra hos Jacobus Theupulus Du-

cha

„ cha vocat in auxilium Marcum Sanutum Venetum Do-
„ minatorem Insularum Egeopelagi, prehabitisque ad invi-
„ cem certis conventionibus compulerunt rebelles egredi in-
„ sulam. Mox suborta inter victores quadam scintilla di-
„ scordie, & inflammata graviter per quemdam Sevasto
„ Scordilli observatur opportunitas temporis ad subverten-
„ dum Insule statum. Die ergo quadam de mense Junii,
„ dum platea careret pane venali propter gentes Marci Sa-
„ nuti fingentes se hac necessitate moveri, conclamatum est
„ ad arma; moxque auxiliantibus Grecis capitur civitas,
„ & invaso palatio, Ducha qui de domo Marci Tonisto ubi
„ erat, in vestitu muliebri se demittens de muris civitatis
„ intravit in Themenum fortissimum oppidum, & se ibi
„ munivit. Marcus Sanutus, qui si in jure fuisset querel-
„ lam ad Ducem Venetiarum debito fidelitatis deferre de-
„ bebat, & stare judicio patrie sue, & non concitare Cre-
„ tenses ad rebellionem, oblitus beneficiorum Venetorum, &
„ quod status suus in Egeopelago sub umbra Venete po-
„ tentie firmabatur, dimissis ad custodiam Candide Stefano
„ Sanuto, & Deustesalvet de Bononia cum multis Grecis
„ & Latinis equitavit hostiliter ad occupandas civitates &
„ castra Insule. Jacobus Ducha factus fortis in Themeno,
„ dum in ejus auxilium multi fideles concurrissent, stre-
„ nue se gessit contra emulum, montemque fortem, & La-
„ sithi recuperavit. Interea ad portum Chalilimiones appli-
„ cuerunt D. Quirino, & S. Bethani Legati Ducis Venetia-
„ rum, & cum illis P. Tonisto, & D. Davanzago in auxi-
„ lium Duchæ cum copia equitum, peditum, balistrario-
„ rum equorum armorum & pecunia, quo fultus Ducha
„ movit a Themeno, & quemdam fortissimum, & muni-
„ tissimum locum vocatum Apanosiurite occupavit, ibique
„ cum exercitu se firmavit, & castrum quoddam edifica-
„ vit. Marcus autem prope locum occupatum per Ducham
„ quoddam specu cujusdam arduissimi montis conscendit,
„ & ibidem suis collectis gentibus trepide morabatur. Ten-

„ tavit Duchas instructa acie congredi cum ipso Marco, qui
„ utpote viribus inferior recusabat, sperans quia magistrales tenebat civitates & municipia quamplurima, & ab Insulis suis quotidianum suscipiebat auxilium, cunctando, & morando conterere vires Duche, & tandem ipsum fame expellere de Insula. Ducha, ut ipse scripsit, Duci Venetiarum advertens quod propter difficiles valles, & impervia loca interjacentia ipsum non poterat agredi, neque persequi, munito castro per eum edificato revertitur Themenum, ibique consilio habito, noctu cum exercitu venit ad civitatem, & illam diluculo scalis muris appositis nulla humani sanguinis effusione recuperavit, posuitque in vinculis Stefanum Sanuto, & Deustesalvet, & quamplures alios de Grecis Latinisque rebellibus; castrum tamen Belvideris, & que sunt a castro Milopotami usque ad punctam spade adhuc erant in potestate rebellium. Tandem dictus Marcus Sanutus diffisus viribus suis inito concordio & habito passagio a Ducha unius ligni unius galee, & unius usserii, & arbitrio navilicandi alia navigia, resignatis Duche omnibus civitatibus & castris, que occupaverat, regreditur ad Insulas suas, & Creta in quiete permansit.

Manifestum itaque est ex tanto scriptore, Marcum Sanutum in hisce Cretensis Provinciæ perturbationibus culpa rebellionis & gravi quidem haud vacasse, quod si ad liberam discedendi facultatem ei concessam, & alias inter ipsum & Theupulum Ducham initas conventiones deventum est, id locorum temporumque circumstantiis, & restituendæ quietis desiderio, potius quam assertæ Sanuti innocentiæ tribuendum omnino videtur. Firmatas utrinque conventiones licet nulla chronica nota signatas exhibemus ex antiquo codice ms. in quo multa hujusce generis documenta ab indocto tamen amanuensi exarata continentur.

Hoc

Hoc est pactum quod fecit Dominus Jacobus Theupulo Duca Crete cum Domino Marco Sanuto ut exiret de Insula Crete.

„ In Nomine Domini Dei Eterni Amen hec pax que Do-
„ mino concedente debet fieri inter Dominum Ducam, &
„ illos de sua parte, & Dominum Marcum Sanuto & illos
„ de sua parte. In primis enim omnes milites & sergentes
„ de parte Domini Ducis qui habent partem in Insula Cre-
„ tensi debent jurare pacem & finem Domino Marco Sa-
„ nudo & illis de sua parte de omni offensione & malefi-
„ ciis que acciderunt in Insula Cretensi in diebus istis vi-
„ delicet & qui ad presens sunt in hac Insula & si aliquis
„ militum vel Sergentum qui in Insula sunt noluisset face-
„ re hoc Sacramentum Dominus Duca debet ei percipere
„ districte per Sacramentum cum majore parte sui Consilii
„ ubi hoc Sacramentum facere debeat: Et Dominus Mar-
„ cus Sanudo cum omnibus de sua parte qui sunt in hac
„ Insula quos Dom. Duca vel missus inquisierit debent facere
„ simile Sacramentum quod factum est de jurare pacem,
„ & finem Domino Duci, & illis de sua parte, & si ali-
„ quis ex parte Domini Ducis fuisset rebellis facere hoc Sa-
„ cramentum Dominus Marcus cum suis non debet eis te-
„ neri de hac pace, & Dominus Marcus Sanuto debet eli-
„ gere septem nobiles & legales homines de illis Dom. Du-
„ cis in potestate quorum debet dare & resignare septem
„ Castella que per ipsum Marcum tenentur & totam ter-
„ ram cum omnibus pertinentiis eorum; qui Castellani de-
„ bent facere juramentum astricti custodire varentare salva-
„ re predicta Castella ad honorem Domini Ducis Venetia-
„ rum usque ad annum unum proximum venientem & inde in
„ antea usque ad annum unum vel plures prout ex pre-
„ cepto Domini Ducis & dicti Castellani esse similiter astri-
„ cti bona fide debent habere & invenire illos homines &
„ tantos & quantos bene possint custodire & conservare ad
„ honorem Domini Ducis quia similiter debent esse astricti
sal-

„ salvare custodire & manutenere dicta Castella ad hono-
„ rem Domini Ducis Venetiarum & similiter debent esse
„ astricti obedire omnino mandatis Domini Ducis Venetia-
„ rum usque ad dictum terminum superius designatum, qui
„ Castellani debent esse astricti recoligere omnes redditus
„ & fructus, atque eos dividere per medietatem unam par-
„ tem debent in se retinere, & munire Castella & pro obe-
„ dire iisdem preceptis Domini Ducis, & aliam vero me-
„ dietatem debent dare Domino Duci, & militibus, & om-
„ nes milites, & Sergentes tam Latini quam alii de parte
„ Domini Marci debent habere suum Dominicatum semi-
„ natum clare factum per sacramentum, & Sabbato ventu-
„ ro Marinus Cornarius debet hic in civitate tenere fidem
„ per sacramentum de Castello Milopotami vel Bonreparii
„ usque ad tertiam feriam per totum diem, ipsa vero die
„ Dominus Marcus Sanuto debet dare & liberare dictum
„ Castellum in potestate Domini Ducis, & Dominus Uber-
„ tinus Mauroceno debet esse obses, quousque Castellanus
„ fuerit in possessione collocatus & intraverit. Debet habe-
„ re in ipso Castello de equis Communis Dominus Marcus
„ quales voluerit eligere de comuni cum sella & frenis eo-
„ rum, & dicti Castellani deliberare & dare Dom. Marco
„ dictos presonerios quando de Insula exierit; & ille Ca-
„ stellanus cum omnibus qui erunt in ipso Castello debent
„ esse adstricti, & si Dominus Marcus voluerit observare
„ hoc pactum superius & inferius designatum, debet ip-
„ se Castellanus reddere ipsi equos & presonerios qui sunt
„ in potestate Domini Ducis, & si Dominus Ducha volue-
„ rit similiter hoc pactum, debet Dominus Duca galeam
„ contiare & preparare convenienter cum sartio toto de com-
„ muni & velas & coredos & aliam galeam parvam debet
„ Dominus Ducha dare cum sartio ejus, & Dominus Mar-
„ cus debet illas preparare, & Dominus Duchas debet da-
„ re Domino Marco Sytiam (*fortasse est genus parvæ na-*
„ *vis*) de Dom. Stephano Adaraldo, & Cochilateam (*aliud*

for-

„ *fortasse genus ratis*) que fuit Coradi cum sartio & core-
„ do eorum & platida de guido Danielis, & aliam plati-
„ dam (*tertium fortasse genus navis*) de communi si inven-
„ te fuerint, & Dominus Marcus debet habere potestatem
„ comperandi, vel naulicare navilium sine aliqua contrarie-
„ tate. Item debet dare Dominus Ducha Domino Marco
„ mille quingentos yperperos, & alios mille yperperos in
„ aureos vel in alia causa quos Dom. Marcus debet tollere
„ a Grecis qui in partibus, que per ipsum tenentur, sunt
„ & districti per istum Sacramentum & XX. Arcondes de
„ Insula Cretensi debeant habere potestatem exire de Insu-
„ lis cum suis bonis cum voluntate ipsorum, & non vio-
„ lenter & debet extrahere unusquisque eorum unum equum
„ si habent etiam de illis, & de omnibus aliis animalibus
„ potestatem habere debeant vendere ad grecos & non ad
„ latinos & suas causas recommendare debet cui voluerit
„ ad latinos & grecos & Dominus Marcus debet habere tria
„ millia misuras frumenti, & duo milia mensuras ordei quod
„ frumentum & ordeum debet habere de partibus, que te-
„ nentur per Dominum Marcum & illa non debebit tolle-
„ re de bonis grecorum fraudulenter nec stando nec exeun-
„ do de insula nec ipse nec sua gens exceptis causis omni-
„ bus que scripta videntur in hoc scripto & Dom. Marcus
„ debet manere in Insulis de terra cum sua gente compe-
„ tente usque ad festum Sancti Petri proximum venturum
„ & si Dominus Marcus non potuerit expedire usque ad
„ festum ipsius Sancti Petri debet stare ipse Dominus Mar-
„ cus post ipsum terminum quindecim dies cum volunta-
„ te Domini Ducis & sui Consilii pro expedire eum cum
„ ordine suprascripto, & similiter vivere de terra ipsa &
„ dictum navilium debet recipere Dominum Marcum ad
„ Civitatem vel ad Frascheam excepta galea parva de
„ Deustesalvet & platida de Guido Danielis, & pro Mi-
„ lopotamo vel Bonripario debet dare Dominus Duca ad
„ Dominus Marcum IIII. presonerios de illis qui remanent
in

„ in Civitate & ccc. yperperos & per Sanctum Nicolaum
„ debet dare Dom. Ducha IIII. presonerios & ccc. yper-
„ peros & per Sanctum Georgium IIII. presonarios & ccc.
„ yperp. & alii presonarii de parte Domini Ducis qui sunt
„ in potestate Dom. Marci debent dari cum ordine tali quales
„ sunt quindecim de parte Dom. Marci nisi forte tempus an-
„ te venisset, & termino quo redentur de parte Dom. Marci
„ debent reddere illi de parte Domini Ducis.

„ Sciendum est ante quod Dom. Albertinus Maurocenus &
„ Vivianus Foscharenus qui sunt obsides quando Dom. Mar-
„ cus debet reddere Castella Domino Duci & illa consignare,
„ & si supradicta non observaverint predicti Castellani te-
„ nentur facere notitiam ad Dom. Ducam, & si Dom. Duca
„ adhuc noluerit observare supradicta, tunc tenentur refuta-
„ re predicta Castella in manu Domini Marci & si infra con-
„ stitutum pro hoc terminum Sancti Michaelis & inde antea
„ usque ad unum annum supradicta non observaverint predi-
„ cti Castellani tenentur reddere dicta Castella in potestate
„ ipsius vel ejus nuntio reddendo Domino Marco omniaque a
„ Domino Duca habuerint. Insuper debet habere potestatem
„ Dominus Marcus revertere in insula Cretensi, si contra
„ Ducham fortiam voluerint facere Castellani, & omnes de
„ Castellis Dominus Ducha & illi de ejus parte & Dom. Mar-
„ cus & illi de sua parte debent esse astricti dare fortiam &
„ vigorem ubi nulla fortia sit & Dom. Marcus non debet re-
„ vertere in Insula Cretensi nisi per datam parabolam Dom.
„ Duci Venetiarum neque sua gens fraudulenter nisi tantum
„ per ordinem superius designatum & Domino Duca cum
„ omnibus militibus & sergentibus qui habent partem in
„ Insula Crete, qui ad presens & in jamdicta Insula sunt
„ debent esse astricti in omnibus obedire preceptis quos Do-
„ minus Duca Venetiarum miserit. Debet Dominus Marcus
„ cum suis legatis mittere succursum & si aliquis de parte
„ Domini Ducis miles vel serviens noluisset facere hoc Sa-
„ cramentum de obedire preceptis Domini Ducis cum suo

Con-

„ Consilio tenetur tollere partem quia ipsi habent in Insu-
„ la Cretensi quod de omnibus supradictis si per volunta-
„ tem eorum amborum partium voluerint, crescere vel mi-
„ nuere facere, habent potestatem.

„ Juro supra sancta Dei Evangelia quod omnia Capitu-
„ la quæ continentur in isto pacto de quanto mihi perti-
„ net faciendo pro mea parte bona fide sine fraude obser-
„ vabo & hoc de hac Insula & de hac debent ipsi facere
„ cartulam manifestam continentem in eo quod nullum scri-
„ ptum factum esse debeat nisi obedire preceptis D. Ducis
„ & cum ligna vel cum lignis cum Dominus Duca miserit
„ Venetias.

Compositis itaque in Cretensi Regno rebus licet ad breve tempus, Jacobus Theupulus in patriam evocatur, Insulæque regimen anno Petri Ziani Ducis Venetiarum XII. Christi videlicet 1216. suscepit Paulus Quirinus, qui in ipso sui 2
regiminis exordio Alemannum quemdam Comitem natione Januensem Venetisque infensissimum pyratam ad portum Fraschea appulsum fregit ipsiusque classem profligavit. Id ex supralaudato Monachi Chronico habemus. *Dum quidam comes Alamanus Januensis, qui circa Cretam piraticam exercebat, infestaret penes Fraschiam navigia Venetorum, Paulus Quirinus novus Ducha, & Jacobus Theupulus precessor per terram, Marcus Zorzano, qui in illis diebus de Costantinopoli applicuerant Candidam per mare Fraschiam properantes dictum Comitem victum & captivum cum suis galeis, & nave una trecentisque captivis Candidam conduxerunt, Captivi cum navibus cum quibus repatriavit Jacobus Theupulo mittuntur Venetias, qui tandem cum Guifredo de Pirovano Potestate Janue renovato concordio resarcitisque damnis dimissi sunt.* Infestiores deinde expertus est anno insequenti Cretensium turbas Quirinus Duca, quæ levissima ex causa exortæ in apertam subito seditionem eruperunt. Petrus Filacanevo Oppidi Bonreparis nuncupati Præfectus furtim auferri jussit nonnullos equos aliaque jumenta Joannis Scordilli viri inter Græcos opibus & autho-

ritate præcipui. Illatæ violentiæ querelas ad Duchæ tribunal detulerunt Constantinus dictus Sevasto Scordilli, aliique Græci de Psicro, statimque Petro mandatum fuit, ut ablata omnia ex integro restitueret. Quum autem Duchæ mandatis obtemperare distulisset Petrus, Græci moræ impatientes Joannis Scordilli hortatu è partibus Bonrepari ingentem equorum aliorumque animalium prædam abstulerunt; locaque Veneto nomini addicta crebris incursionibus vastare cœperunt. Ut autem gliscentis rebellionis malum in ipsis exordiis tolleretur, Paulus Ducha collecto, ut per angustias temporis licuit, militum agmine, Legatos misit Petrum Tonistum, & Joannem Grittum, ut rebellium audaciæ obsisterent, locaque ab eis afflicta tutarentur. Cum autem per ignotos montium tramites errarent, potiusquam procederent, irruit in eos repente seditiosorum multitudo, quæ Ducibus Constantino Sevasto, & Theodoro Millisino Venetos in tortuosis montium anfractibus inordinatos ad pugnam provocavit, brevique certamine devictos profligavit, quo in conflictu cum periissent Joannes Grittus Legatus, multique alii ex Militiæ Ducibus, cæteri omnes ad civitatem Metropolim acceptæ cladis nuntii redierunt.

Rem leviter attingit Dandulus in Chronico: *Decimotertio Ducis* anno, æræ videlicet vulgaris 1217. *Constantinus Sevasto, & Theodorus Millisino cum Græcorum sequela Paulo Quirino Duchæ Cretæ rebellantes loca Venetis obedientia crebris incursionibus molestare non desinunt. Dux postea probos viros, ut resisterent, Cretam misit & novos Feudatarios per suam concessionem illos constituit.*

Non tamen a primo rebellionis hujusmodi exordio, nova colonia, seu potius veteris Coloniæ incrementum Cretam deductum statim fuit, instrumentum enim concessionis, quo inter destinatos Cretæ colonos militiæ & possessiones divisæ fuerunt, datum legitur in Rivoalto sub Petro Ziano Duce Venetiarum anno Domini 1222. mense Junio Indictione X.

Eodem funestæ cladis anno 1217. Paulus Quirinus cum

jam

jam sui regiminis periodum explesset, e Creta discessit, succedente sibi Guido Michaele, qui bellum adversus rebel- 3
les constanter sustinuit. Huic deinde suffectus fuit anno 1220. Dominicus Delphinus, qui anno suæ administrationis secun- 4
do Christi scilicet 1222. novam Venetorum Coloniam excepit, quæ ad coercendam Græcorum violentiam instituta fuit eo, quod afferimus, Ducali diplomate.

In Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi Anno Domini MCCXXII. Mensis Junii Indict. X. Rivoalti.

,, Post concessionis cartam quam cum judicibus & Sapien-
,, tibus Consilii Populique Venetiarum collaudacione de In-
,, sula Cretensi militibus & sergentibus qui in ea scripti sunt
,, fecisse dignoscimus. Currente Anno Domini millesimo du-
,, centesimo undecimo mensis Septembris Indictione XV.
,, Rivoalti. Dividentes inter ipsos milites qui debebant es-
,, se centum & triginta duo, & dicti pedites qui esse de-
,, bebant quadringenti & octo in Insulam eamdem in mi-
,, litias ducentas iis ex ipsa Insula, exceptatis, que in nostro
,, Communi retinuimus sicut plenius in concessione legitur
,, memorata. Nos Petrus Ziani Dei gratia Venetiarum Dal-
,, matie atque Croatie Dux & quarte partis ac dimidie totius
,, Imperii Romanie dominator una cum judicibus & Sapien-
,, tibus Consilii populique Venetiarum collaudacione intel-
,, lecta voluntate Ducis & militum & Sergentium de Creta
,, per nobis preces effusas ab eorum missis viris Nobilibus,
,, videlicet Marino Contareno & Petro Quirino & etiam ab
,, Andrea Pantaleo & Pangratio Faletro per eos ad nostram
,, presentiam destinatis quatenus dictarum militiarum ducen-
,, tarum deberemus numerum augmentare ex his videlicet
,, que paulo inferius specificabimus, qui antedicti missi pro
,, dictis militibus & servientibus rogaverunt propter ip-
,, sam augumentationem a nobis pro nostro libito ordi-
,, nandam, ut per ipsam numerus militum & peditum

„ augumentaretur in Infula eadem ut magis effet fecura.
„ Concedentes concedimus cum noftris fucceffforibus ac da-
„ mus & tranfactamus vobis viris militibus & peditibus quo-
„ rum nomina inferius fcripta funt, & veftris, & eorum
„ heredibus inperpetuum prout inferius dilucidabitur a par-
„ te Caftrum Milopotami cum fuis pertinentiis omnibus:
„ Caftrum Bonireparii cum omnibus fuis pertinentiis cum
„ quinque turmis, quarum una eft Milopotamio: alia eft ri-
„ vus: tertia eft Calemona de qua greci habent duas mi-
„ litias que in hoc effe, nec computari debent. quarta ve-
„ ro turma eft Catofiurito, & quinta eft Apanofiurito his
„ videlicet computatis in fexaginta militiis inter militias &
„ fergentarias computatis fergentariis fex pro una militia:
„ de quibus militiis fexaginta tu Theodore Grilione de confinio
„ S. Heuftadii habere debes duas militias & habes de ha-
„ vere Communis noftri pro eis libris Venetiarum octingen-
„ tis & tu Petre Centucori de confinio S. Trinitatis *habere*
„ debes duas militias, & tres fergentarias fuper una qua-
„ rum balliftarius unus debet refidere & habes per easdem
„ de havere noftri Communis libras Venet. mille. Tu ve-
„ ro Michael Superantio de confinio S. Angeli habere de-
„ bes militias duas & tres Sergentarias. In quarum una ba-
„ liftarius unus debet ftare, & habes de havere noftri Com-
„ munis pro eisdem libris Veneti m. Tu vero Bartholomee
„ Bono de confinio S. Marie Formofe habere debes militias
„ duas & Sergentarias tres in quarum una ftabit unus ba-
„ liftarius & habes pro eisdem de havere noftri Communis
„ libras Venet. mille: & tu Damiane Mudazo de confinio
„ S. Joannis Decollati habere debes duas militias & Ser-
„ gentarias tres in quarum una ftabit balliftarius unus, &
„ habes pro eisdem de havere Communis Venetiarum li-
„ bras mille. Nam volumus clarius dilucidare quantas mi-
„ litias, & quot denarios proinde tam vos milites fupradi-
„ cti, quam vos milites & pedites inferius fpecificati rece-
„ peritis pro quolibet ut nulla temporum mutatione quod
actum

„ actum est in iis, oblivioni tradatur, quoniam que scripta
„ non annotantur de facili ab humana mente, ut certius
„ dignoscitur, solent multotiens labi, & tu Bartholomee Gra-
„ donico de confinio Sancti Bartholomei habere debes unam
„ militiam, & Sergentarias tres. In quarum una stare de-
„ bet ballistarius unus & habes pro eisdem de havere no-
„ stri Communis libras Venetas sexcentas: Et Tu Pangrati
„ Talonigo de confinio S. Justine habere debes unam mili-
„ tiam, & sergentarias tres. In quarum stabunt duabus in
„ eodem modo duo ballistarii. Et habes pro eisdem de ha-
„ vere communis Venetiarum libras sexcentas & tu Aurie
„ Pasqualigo de confinio S. Juliani habere debes unam mi-
„ litiam & Sergentarias tres: in quarum una stabit unus
„ ballistarius & habes de Communi havere libras Venetas
„ sexcentas. Tu vero Joannes Paradiso de confinio S. Hie-
„ remie habere debes militias duas, & Sergentarias tres:
„ In quarum una tenere debes unum balistarium, & habes
„ de Communi havere libras Venetas mille. Tu vero Ja-
„ cobe Zancarole de confinio S. Juliani habere debes mili-
„ tias duas & habes pro eis de havere communis libras Ve-
„ netorum octingentas. Et tu Basilione Basilio de confinio
„ S. Joannis Chrisostomi habere debes de havere Commu-
„ nis pro eis libras Venetas octingentas. Et tu Juliane Zan-
„ charole de confinio S. Marine habere debes militiam unam
„ & Sergentarias tres. In quarum una stare debet unus ba-
„ listarius, & habes pro eisdem libras Venetas sexcentas.
„ Et tu Marine de Equilio de confinio S. Marie Jubanico
„ habere debes militiam unam & Sergentarias tres in una
„ quarum stare debent duo Balistarii & habes de havere
„ Communis pro eisdem libras Venetas sexcentas. Et tu
„ Joannes Venerio de confinio S. Cassiani habere debes mi-
„ litiam unam, & habes de habere communis pro eisdem
„ libras Venetas sexcentas & septuagintaquinque. Et tu Mar-
„ ce Daurosino de confinio S. Cassiani habere debes mili-
„ tiam unam & habes de havere communis libras Venetas

tre-

" trecentas & feptuaginta quinque. Preterea tu Jacobe Fuscareno de confinio S. Pauli habere debes militiam unam, & Sergentarias tres: In una quarum exiftere debet unus baliftarius & habes de havere communis Veneciarum libras Venetas DC. pro eisdem. Et tu Laurenti Natalis de confinio S. Margarite habere debes militiam unam & habes de havere Communis Veneciarum libras Ven. CCCXXV. Et tu Marce Manoleffo de confinio S. Barnabe habere debes militiam unam, & habes de havere communis Veneciarum libras Venet. CCCL. pro eisdem. Et tu Jacobe Nicola de confinio S. Simeonis Apoft. habere debes militiam unam & habes de havere Communis Venec. libras Venec. CCCL. pro eisdem. Tu vero Andree Iftrigo de confinio Sancte Juftine habere debes militiam unam & Sergentarias tres. In quarum duabus exiftere debent duo Baliftarii & habes pro eisdem de havere Communis Veneciar. libras Veneciarum IↃC. Et tu Marce Flaimba de confinio Sancti Bafilii habere debes militiam unam & habes de Communi Veneciarum libras Veneciarum CCCL. Tu Leonardus de Vinea de confinio S. Gervafii habere debes militiam unam & habes de Communi Veneciarum libras Venec. CCCXXV. Et tu Marce Pino de confinio S. Pantaleonis habere debes militiam unam & habes de havere Communis libras CCCXXV. pro eis. Et tu Marce Semiteculo de confinio Sancti Caffiani habere debes militiam unam & habes de havere Communis pro ea libras Veneciar. CCCXXV. Et tu Joannes Trivifane de confinio S. Barnabe habere debes militiam unam & habere de Communi habere pro ea libras Veneciarum CCCXXV. Et Tu Michael Gradonico de confinio Sancte Marine habere debes militiam unam & habes de Communi habere libras Venec. CCCXXV. pro ea. Et tu Angele Signolo de confinio Sancti Rafaelis habere debes militiam unam & habes de Communi havere libras Veneciarum CCCXXV. Et tu Thoma de Tumba de Caprole habere debes militiam

unam

" unam & habes de havere Communis libras Veneciarum
" cccxxv. Et tu Leonarde Patavino de confinio S. Panta-
" leonis habere debes militiam unam & habere debes de
" Communi habere libras Venetiarum cccxxv. Et tu Mar-
" garite Fuscari de confinio S. Fusce habere debes militiam
" unam & habes de Communis habere libras Venetiarum
" cccxxv. Et tu Michael Aquotanto de confinio S. Agne-
" tis habere debes militiam unam & habes de communis ha-
" bere pro ea libras Venetiarum ccc. Vos vero Joannes Ca-
" tharine de confinio S. Geminiani & Vivianus Draperie de
" confinio Sancti Silvestri & Aldigerie Trivisano de confi-
" nio Sancti Raphaelis & Bugesator de confinio Santi Cassiani
" atque Ardizonus Zonus de Civitate Padue habere debetis
" pro quolibet mediam militiam & habetis pro quolibet de
" Communis habere libras Venetiarum CL. pro eisdem. Vos
" vero pedites quorum nomina hec sunt Pavionus Corizarius
" de confinio Sancti Luce Andreas Becarius de confinio San-
" ctorum Apostolorum Dominicus Entio de confinio Sanctæ
" Fusce Nicolaus Cuscinus de confinio Sancti Marci Marinus
" Sartor de confinio Sancti Benedicti Aliotus Faber S. Luce
" Dominicus de Sacho de Pupilia Hermacoras Hungaro San-
" cti Paterniani Prandus Sancti Pauli Bosius frater Viviani S.
" Margarite Zilius Sancti Vitalis Angelus Sartor Sancti Bene-
" dicti Dominicus de Cale de Clugia Zilbertus Chalegarius S.
" Juliani Andreas Trivisano Sancti Gregorii Marcus Belli S.
" Joannis Evangeliste Laurentius Luganega Sancte Sophie
" Albertinus Capelleto Sancte Sophie Martinus Mauro de eo-
" dem confinio Joannes de Latina Sanctorum Apostolorum
" Angelus Filacanevo Sancti Thome Michael bono Pellizario
" de eodem confinio Christophorus Busso de Clugia Majoris
" Bosius campo de rame de confinio Sancti Benedicti Berre-
" cta de confinio Sancte Marine Dimitrius Alicardo de confi-
" nio Sancti Hieremie Armanus Scutarus Sancti Luce Ange-
" lus Damiano S. Basilii habere debetis pro quolibet unam
" Sergentariam & habetis de havere Communis singuli ve-
strum

„ ſtrum libras Venetiarum L. Tu vero Jacobe Baraſtro Pan-
„ cerani tenere debes duas Sergentarias & haberi pro eis
„ de Communis habere libras Venetiarum C. Tu vero hinc
„ ad Cretam ferre debes unum equum valoris a libras XXXV.
„ & ſupra & ibi tenere debes unum equum & unum Scu-
„ tiferum ſed non Grecum. Hos vero denarios omnes ſu-
„ praſcriptos quos (ut diximus) de habere Communis ſu-
„ ſcepiſtis & etiam de noſtra pecunia alia pro quolibet mi-
„ litia, quilibet miles ex vobis libras Venetas CC. & quilibet
„ pedes pro qualibet Sergentaria libras Venetiarum XXIII.
„ & etiam ſecundum quod cuilibet veſtrum advenerit ſe-
„ cundum rationem partis exhibite ſibi & ſupraſcriptis con-
„ ceſſionibus, ponere debetis, videlicet in equis armis, ac in
„ ceteris utilitatibus dictarum militiarum & Sergentarium ex
„ dictis militiis ſexaginta quas quidem militias ſexaginta &
„ iſta loca quę diximus ſupra, ſunt vobis conceſſa, habere
„ debetis cum omni earum longitudine & latitudine ſalvis
„ in noſtro communi que in priori conceſſione iſta pro eo
„ ſunt exceptata & de argentaria de fluvio qui aurum du-
„ cit; pleniſſimam poteſtatem amodo in antea habendi tenen-
„ di vendendi dandi donandi commutandi in perpetuum
„ poſſidendi, vel quicquid inde vobis placuerit faciendi nul-
„ lo vobis homine contradicente. Preterea etiam in civita-
„ te Candida terras vobis caſas habere debetis convenien-
„ tes quas unicuique veſtrum ſicut vos decet Dux qui erit
„ ibi cum conſilio aſſignare & dare debet ſecundum providen-
„ tiam ſuam; ſimiliter debetis habere prata pauca vel mul-
„ ta pro equis paſcendis & pro aliis animalibus ſecundum
„ providentiam Ducis & ſui conſilii. Vos vero milites ſu-
„ praſcripti qui militias integras habetis pro qualibet mili-
„ tia veſtra vobis conferre debetis hic ad dictam Inſulam
„ equum unum de armis valentem, a libras Venet. 75. &
„ ſupra, & vos ſupraſcripti milites qui non habetis pro quo-
„ libet niſi mediam militiam hic ad Cretam ferre debetis
„ pro quolibet equum unum valentem a libr. Venet. L. &
ſupra

„ supra debetis quoque omnes tam milites quam pedites a
„ die quo junxeritis ad Cretam continue ibi stare usque ad
„ duos annos completos & ex tunc in antea in loco vestro
„ non ibi alium dimittere vel instituere debetis sine consen-
„ su Ducis & majoris partis Consilii vos autem nobis estis
„ vinculo fidelitatis astricti & salvare & custodire manute-
„ nere & defendere Insulam suprascriptam contra omnem
„ hominem ad honorem nostrum & successorum nostrorum
„ & Venetorum & successorum; Debent astringere filii vestri
„ vel successores post decessum vestrum infra unum annum
„ si etatem habuerint , & si etatem non habuerint homi-
„ nem dimittere in loco suo usque dum pervenerint ad eta-
„ tem in providentiam Ducis & majoris partis Consilii, illi
„ videlicet vestri heredes vel successores qui illas vestras
„ possessiones habebunt & illi in quibus erunt alienate vo-
„ bis & successoribus vestris. Debetis autem vos milites qui
„ integras militias habetis videlicet unusquisque ex vobis &
„ illi qui possessiones infrascriptas habebunt ut supra legi-
„ tur habere equum unum de armis & alias duas equita-
„ turas & scutiferos duos sed non grecos. Vos vero milites
„ mediam militiam habentes pro quolibet habere debetis &
„ qui ipsas possessiones vestras sunt habituri ut supra legi-
„ tur equum de armis convenientem & unam equitaturam
„ & scutiferum unum sed non grecum, similiter debet ha-
„ bere unusquisque ex vobis usbergum aut panceram cum
„ caperone & alia arma sicut decet: Peditum vero & bale-
„ stariorum quilibet armatus esse debet sicut convenerit. Ec-
„ clesias autem omnes suprascripte Insule debetis habere li-
„ beras & ministros earum sed de possessionibus earum sic
„ esse debet sicut staret Dux qui erit ibi cum suo consilio.
„ De facto laicorum grecorum tam in personis & rebus sint
„ in providentia Ducis & sui Consilii, homines vero Vene-
„ ti debetis in tota Insula salvos & securos habere in per-
„ sonis & rebus sine ulla exactione & datione similiter &
„ servitores eorum eundo, & redeundo, & si contigerit ali-

„ cui Venetorum damnum fieri in ipſa Inſula dabitis operam
„ ad recuperanda ſua bona, bona fide, & ſine fraude & de-
„ bent homines Venet. habere liberam poteſtatem extrahen-
„ di omnia mercimonia quecunque voluerint de Inſula ipſa
„ ſine ulla contrarietate, & vos milites, & vos pedites ibi
„ conſtituti habeatis poteſtatem liberam mercationem face-
„ re ſecundum uſum mercatorum. Verumtamen de victua-
„ libus extrahendis remaneat in poteſtate Ducis. Vos au-
„ tem nullam inſtitutionem facere debetis in facto merci-
„ moniorum que dampnum vel detrimentum generet homi-
„ nibus Venetorum. Amicos Venetos debetis habere amicos,
„ & inimicos Venetos debetis ſicut nos pro inimicis habe-
„ re & cum eis nullam treguam nullamque pacem facere
„ ſine noſtro & ſucceſſorum conſenſu, vel ſine conſenſu Ducis
„ qui in illo loco erit cum ſuo conſilio. Laudes nobis &
„ ſucceſſoribus noſtris in Archiepiſcopatu & Epiſcopatibus
„ decantari facietis quater in anno in Nativitate *Domini*,
„ in Paſca Reſurrectionis, in feſto Sancti Marci & in feſto
„ majoris Eccleſie Cretenſis. Contra interdictum noſtrum &
„ ſucceſſorum noſtrorum alicui paſſagium non concedetis &
„ eis paſſagium non dabitis, quibus illud noluerimus dari,
„ & quotiens nos exercitum fecerimus & ſucceſſores noſtri
„ debetis facere ſicut homines Venet. amodo ut ſuperius
„ unusquisque veſtrum quandocumque fueritis requiſiti ſe-
„ cundum quod cuilibet evenerit faciendum & poſtquam vos
„ intraveritis in civitate Candia usque ad quatuor annos
„ completos nihil noſtro Communi debetis perſolvere ſed in-
„ de in antea omni menſe Septembris debetis hic in Ve-
„ netia ſolvere ſupraſcripto communi de illis tribos milibus
„ yperperis quos annuatim intra ſalvos in tota Inſula ipſa
„ eidem communi ſolvere debebant ſecundum formam prime
„ conceſſionis. Debetis de ducentis militiis facere illud quod
„ vobis devenerit inde imperatum parati ad ſolvendum intra
„ ſalvum tali quidem ordine quo unusquisque miles ex vo-
„ bis teneatur pro ſua portione ut ſibi evenerit. Debetis

etiam

„ etiam dare fortiam & virtutem Duche qui pro nobis & „ succeſſoribus noſtris erit in civitate Candie ad juſtitias & „ rationes tam de predicto reditu quam de cauſis aliis poſt- „ quam inde notitia vobis data fuerit per Ducem aut per „ ſuum nuntium, & ſi contigerit, quod illuc veniremus nos „ vel ſucceſſores noſtri recipietis nos cum Cruce proceden- „ te, & debetis nos pariter cum aliis ejusdem incolis ſecun- „ do & tertio ſi voluerimus procurare. Cum autem Domi- „ no concedente ad Cretam junxeritis tranſactis duobus an- „ nis quibus ut ſupra dicitur debetis ibi continue commo- „ rari licitum vobis eſſe debet mutare milites ſervitores ip- „ ſos quos hinc illuc tuleritis vel per tempora ibidem ha- „ bueritis pro Venetis vel forinſecis ſed non grecis, Vide- „ licet militem pro milite peditem pro pedite cambiare ta- „ men cum voluntate Ducis quod in eadem inſula eſt vel „ erit per nos noſtroque conſenſu; Terram concedimus vo- „ bis viris ſupranominatis hinc ad annos octo hoc eſt die „ quo ad Cretam applicaveritis medietatem cum villanis „ ſuis exceptis que in noſtro communi & ſecundum tenorem „ prime conceſſionis & ejus facta retinuimus preter de civita- „ te Candia cum burgis & cardinis ſuis & balneis excepto „ Caſtello Temado ex quibus nil aliud habere debetis niſi „ quod dictum eſt ſupra de predictis caſis vel terris que ut „ dictum eſt debetis habere ſecundum providentiam Ducis & ſui „ Conſilii tali quippe ordine ipſam medietatem ejusdem ter- „ re habere debetis quod illud totum quod ex ipſa medietate „ inveneritis affictatum, in vobis veniat & veſtrum quoque „ ſit illud quod inde non inveneritis affictatum & in vobis „ habeatis usque ad annos octo ad affictandum laborandum „ & inter vos dividendum & quicquid vobis exinde placue- „ rit faciendum cum omnibus que pervenerint inde ſalvo „ quod villanis ipſius medietatem eiusdem terre moleſtiam non „ inferatis ſed eos ſecundum bonam conſuetudinem conſe- „ ratis. hiis igitur octo annis tranſactis ipſa medietas terre „ noſtri communis reverti debeat ipſo communi cum om-

„ nibus suis villanis & pertinentiis ejusdem in integrum, si-
„ cut erat prius, permanenda. Hec omnia estis jurejurando
„ astricti servare bona fide sine fraude & hec sacramenta
„ omni quinto anno sine contradictione aliqua renovabitis
„ si inde a Duce vel a suo nuntio fueritis requisiti & si ex vo-
„ bis aliquis vel aliqui hec omnia non observaverit que su-
„ prascripta sunt omnis possessio quam habebit in Creta &
„ pheudum debet venire in nostro communi. Verumtamen
„ quod Commune Venetiarum debet instituere milites &
„ pedites in locum suum sicut ipsi fuerit libitum & insuper
„ si aliquis ex vobis continue secundum ordinem suprascri-
„ ptum in Creta non steterit usque ad suprascriptos duos an-
„ nos completos quod Dominii suprascripti quos de commu-
„ ni ut supra dicitur habetis sine contradictione in commu-
„ ne revertatur.

„ Ego Petrus Ziani Dei gratia Dux Venetiarum mm. ss.
„ Ego Theophilus Geno Judex mm. ss.
„ Ego Jacobus Acotanto Judex Communis mm. ss.
„ Ego Propheta de Mulino Consiliator mm. ss.
„ Ego Joannes delo Boccassa Advocator Communis mm.ss.
„ Ego Marcus da Mula Camerarius Communis.
„ Ego Michael Bonifatius Presbyter & Plebanus S. Marie
„ Jubanico & Not. Ducalisq. aule Cancellarius com-
„ plevi & roboravi.

Dum itaque Venetiis novum Coloniæ agmen Cretam de-
ducendum instruitur, Dominicus Delphinus consilii potius pru-
dentia & sagacitate, quam armorum vi, & impetu rebelles
Græcos, ut notat Dandulus, *assignatis certis casalibus ad fi-
delitatem reduxit*. Concessiones a Dominico Delphino extre-
5 mis sui regiminis mensibus pactas firmavit Paulus Quirinus,
qui Insulæ administrationem anno 1223. Senatus expeditio-
ne secundo suscepit, easque in publicum instrumentum re-
digi mandavit, quod est:

In

In Nomine Domini Salvatoris Nostri Jesu Christi Anno Domini MCCXXIII. Mense Januarii die octavo intrante Indictione XII. Candide Insule Crete.

„ Nos Paulus Quirino de mandato Excellentissimi Domi-
„ ni Petri Ziani Dei gratia inclyti Ducis Venetiarum Duca
„ Crete cum nostro minori & majori consilio, pro eo quod
„ vos Theodorus & Michali Millisino ambobus fratribus re-
„ versi estis ad preceptum & fidelitatem Domini Nostri Du-
„ cis Venetiarum ac nostrorum & nostri Consilii secundum
„ tenorem rescripti in littera greca facti a vobis & nobis
„ cujus tenor talis est Mense Januarii die octavo die Lune
„ Indictione XII. Ego Theodorus Millisino juro supra sancta
„ Evangelia & per pretiosam & vivificam Crucem quam
„ Christiani tenent maximum & terribile Sacramentum qui ab
„ hodie idest die octavo mense Januarii de presenti XII.
„ Indictione quod ero fidelis servus de Domino nostro Du-
„ ci Venetiarum sine fraude & ingenio & de tota Venetia
„ & subjacebo precepto & voluntati Domini Ducis Crete
„ qui erit pro tempore in Creta propter preceptum Dom.
„ nostri Ducis Venetiarum ubicunque mihi preceperit & ero
„ amicus amicis Venetie & inimicus inimicis illius; habeo au-
„ tem de personis de militibus & Sergentibus & omnibus
„ qui sunt in Insula Crete maximam guardiam in ipsis,
„ & in rebus suis debeo reddere villanos de militibus &
„ sergentibus qui a Dominis suis fugam fecerunt similiter
„ illos de civitate & parte Candie qui inveniuntur in mea
„ potestate & de meis hominibus ad preceptum & volun-
„ tatem Domini Ducis Crete similiter animalia que abla-
„ ta sunt post concordiam & pacem factam in tempore Do-
„ mini Dominici Dulphini quondam Crete Ducis que sunt
„ equos boves pecora & aseni & ab hodie & antea inveniun-
„ tur debeo dare obsides cognatum meum Theodorum Ful-
„ larico & uxorem ejus, & filios ejus & sororem meam
„ quondam defuncti Adonis: Istos obsides debeo conduce-
re

„ re usque per totam primam ebdomadam quadragefime de
„ prefenti Indictione & iftud Sacramentum debet jurare fra-
„ ter meus Michali & ficut ego fervabo iftud Sacramentum
„ mundum fine fraude & malo ingenio fic adjuvare me Deus
„ in anima & corpore. Quapropter nos quidem fuprafcriptus
„ Paulus Quirino Duca Crete cum noftro minori & majo-
„ ri confilio cum noftris fucceffonbus concedimus vobis fu-
„ prafcriptis Theodoro Millefino & Michali & veftris he-
„ redibus ex gratia duas militias una quarum pofita eft in
„ Sexterio Dorfoduri que quondam fuit Leonardi Caveletro
„ defuncti cum omnibus fuis habentiis & pertinentiis & vil-
„ lanis & domo in civitate, alia vero pofita eft in Stim-
„ boli in partibus Calomone que fuit Egidii & fociorum
„ ejus cum omnibus fuis habentiis & pertinentiis de Cala-
„ mona atque cum omnibus villanis ubicumque funt per
„ totam Infulam ad eamdem militiam pertinentibus. Hec
„ omnia concedimus & tranfactamus fecundum tenorem con-
„ ceffionis facte a Domino noftro Duce Venetiarum militi-
„ bus & Sergentibus Infule Crete & de varnitione militie &
„ caftallis atque de aliis capitulis quibus aliis milites tenen-
„ tur aut tenebuntur fic & vos aftricti eftis & effe debetis
„ & hec conceffionis carta in fua permaneat firmitate.

„ Ego Paulus Quirino ex precepto Domini Ducis *Du-*
„ ca Crete mm. fs.
„ Ego Marinus Contareno Confiliator mm. fs.
„ Ego Petrus da Molino Confiliator mm. fs.
„ Ego Pancrati Phaletro Judex mm. fs.
„ Ego Joannes Grerolo Advocator ut fupra fs.
„ Ego Petrus Greco Camerarius Communis fs.
„ Ego Marinus Gradonico mm. fs.
„ Ego Martinus Quirino rogatus fs.
„ Ego Stephanus Juftiniano ut fupra.
„ Ego Marcus Baraftro ut fupra fs.

„ Ego Petrus Nanni Presbiter & Notarius complevi &
„ roboravi.

Ego

„ Ego Bartholomeus Cavallero Presb. & Notarius sicut vidi
„ in matre testis sum in filia.

„ Ego Petrus Nani Presbit. & Notarius hoc exemplum
„ exemplavi hoc suprascripto anno & mense ac Indi-
„ ctione & in infrascripta Candida nec minui nec am-
„ pliavi complevi & roboravi.

„ Ego Rogerius Grimani Judex sicut vidi in matre te-
„ stis sum in filia.

Successerunt deinde in Provinciæ administratione alius ex
alio Marinus Superantius anno 1226. & Joannes Michael 6
anno 1228. qui Provinciam pacifice rexerunt. Nec tamen 7
diu quiete hac frui licuit Joanni Storlado, qui gubernan- 8
dam Insulam suscepit anno 1230. Scordilli enim & Melis-
sini scelestissimæ vitæ homines rapinis & sanguini assueti eo-
dem anno Domini 1230. per agros & vias publicas multis
stipati sicariis, latronum in morem grassari cœperunt, cum-
que plurima loca latrociniis, & cædibus afflixissent, brevi
tempore totam fere Insulam in rebellionem adduxerunt.
Ducha autem cum ingentem perduellium turbam propriis
viribus profligare diffideret, in publicæ rei auxilium Mar-
cum Sanutum Naxi superius memoratum Ducem evocat,
& ad coercendos rebellium impetus Urbem Sudam in loco
munitissimo ædificari jubet. Quum igitur validas Duchæ sup-
petias ex Ægeopelagi Insulis adventasse agnovissent Græci,
ne iterum inviso Venetorum Dominio subdi cogerentur, im-
perium Insulæ Joanni Vatacio Imperatori Trapezuntino per
nuntios detulerunt, ut ipsos missis e Græcia copiis adjuva-
ret. Eapropter Imperator cum rebelles Græcos tutandos re-
cepisset, tres supra triginta triremes valide instructas, (ut
scribit Laurentius de Monacis in suo ms. Chronico, Dandu-
lus vero eas solum viginti tres fuisse affirmat) sub Mega
Ducha suo in Cretam misit, quæ ubi Insulæ litus attige-
runt, Marcus Sanutus vir malæ fidei, & patriæ beneficiis
ingratissimus *corruptus pecunia*, *relicta civitate constructa ad
suas revertitur Insulas*. Rebelles ex suscepto Græcorum sub-

sidio

ſidio audaciores facti cum Jo. Ducham, poſt turpem Sanuti diſceſſum, viribus ſibi imparem animadvertiſſent, diſpoſito exercitu ad occupandas Inſulæ urbes progrediuntur. Caſtrum itaque Rethimi obſederunt, quod eis tradidit Marcus Quirinus, nec diu poſt Miloporamum ſub Malgarito Foſcaro (ſic Dandulus, at Fuſcarenum dicit Laurentius de Monachis) & Caſtrum novum ſub Conrado de Milena ad deditionem compulerunt. His actis ad oppugnandum Bonifacii caſtrum procedunt, quod dum ſtrenue a Cataldo Avonali Præfecto propugnatur, Joannes Ducha aucto Venetorum exercitu ad ſolvendam Bonifacii obſidionem properavit. Viri conſtantia perterritus Mega-Duca, cum jam de retinenda Inſula penitus deſperaret, re infecta, e Creta cum claſſe ſolvit; *Claſſis autem* (ita Laurentius de Monachis) *prædicta penes Inſulam Cythaream exceptis tribus fuſtis tota periit naufragio*, *in quo perierunt Nicolaus Mudazo & Marinus Marino*, *qui vocati a quodam Archiepiſcopo Græco pro tractatu pacis mittebantur in Romaniam*. Pertinaces Græcorum conatus refert paucis verbis Dandulus in Chronico lib. X. cap. V. par. I. ubi urbem Sudam a Joanne Toniſto Ducha fundatam fuiſſe aſſerit, cujus tamen ædificationem Marco Sanuto adſcribit Laurentius de Monachis in ſuo Chronico ms. Hæc ſunt Danduli verba: *Joannes Storlato Duca in Creta*, *ut Græcos ſibi rebelles comprimeret*, *Marcum Sanuto potenter in Creta venire fecit*, *& in la Suda urbem fundavit*, ſeu ut diverſimode legitur in ms. codice Venetæ Sanctorum Joannis & Pauli Bibliothecæ: *Et in Inſula urbem Sudam fundavit*. Monachius autem ſic notat: *Ducha igitur & milites Cretæ vocant in auxilium Marcum Sanuto*, *qui potenter in Cretam veniens fundavit urbem in la Suda*. Crediderim utrumque ad Sudam ædificandam operam contuliſſe: aut certe Storladum conſilio & imperio, Sanutum vero ſuorum manu urbem hanc ſtruxiſſe. Caſtrum itaque Bonifatium Joannis Storladi virtute a rebellium invaſione præſervatum fuit, *amiſſa vero oppida* (ut Dandulus loco citato) *Nicolaus Toniſto*, *& Bartholomæus*

Gra-

Gradonico immediate in regimine succedentes recuperaverunt.
Nicolaus Tonistus Insulæ administrationem rerumque milita- 9
rium curam suscepit circa annum 1231. bellumque adver-
sus rebelles vario armorum eventu continuavit, quo cum
adhuc detineretur, successorem excepit anno 1234. Bartholo- 10
mæum Gradonicum Angeli filium, virum prudentia & mo-
rum suavitate spectatissimum, cujus singulari dexteritate fa-
ctum est, ut seditiosa rebellium turba ad officium & obe-
dientiam redigeretur. Ne autem Græci ad Veneti nomi-
nis fidem recens reversi a juratæ concordiæ & obedientiæ
sacramento, ob reddituum inopiam facilius descifcerent,
antiqua eorum pheuda ob defectionis crimen fisco pridem
addicta, omnibus in Reipublicæ gratia restitutis de Veneti Do-
minii authoritate & assensu restituit, ut patet ex sequenti,
quod exhibemus documento.

„ In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti Amen. Ego
„ Nicolaus Sevastos de Monianis. Ego Sevastos Omollesinos
„ Michali & toti alii qui sunt habitatores a flumine Petree
„ usque ad locum qui dicitur actus sumus confessi quod re-
„ cipimus a vobis altissimo & gentili Domino nostro Bar-
„ tholomeo Gradonico de mandato altissimi nostri Ducis Ve-
„ netiarum Duca Crete & a minori & majori nostro con-
„ silio locum a flumine petree usque ad locum qui dicitur
„ actis per aram Domini nostri Ducis Venetiarum in pheu-
„ dum ad nos, juravimus & jurare debent omnes illi qui
„ modo non fuerunt inventi ad jurandum preceptum Do-
„ mini nostri Ducis, esse fideles & bonos ad honorem Do-
„ mini nostri Ducis Venetiarum & suorum successorum &
„ simili modo ad Dom. Ducem Crete & habebimus omnes
„ homines Venetiarum exeundi existendi salvos & securos
„ sine aliqua datione & amicos Venetiarum pro amicis ha-
„ bere & inimicos pro inimicis habere & quod erimus stu-
„ diosi veram facere obedientiam, & anatolicos pro nostro
„ posse fugare, & ponere illos foris de terra, nisi remanserit pro
„ vestro precepto, & habebunt terras a petrea usque ad capud

„ Selmone si ipsi volunt tornare ad voluntatem & ad ve-
„ rum preceptum. Nos illi faciemus guerram ad nostrum pos-
„ se donec tornabunt ad preceptum vestre altitudinis & le-
„ vabimus laudes Domino Duci Venetiarum & libras denario-
„ rum & hec quantum de cera complere debemus complen-
„ do pacem per mense Septembris. villani de militiis quan-
„ ti reperti fuerunt ad veram Rethimi reddere debemus vi-
„ delicet illi qui tenent militias & similiter illi, & illi de
„ communi debemus reddere & sine hoc Sacramento scri-
„ pto illud quod faciemus in veniendo nos insimul per vo-
„ luntatem & pretium illud quod faciemus sic esse debet
„ esse firmum inperpetuum de herede in heredem.

„ Ego Nicolaus Sevasto de Monianis. Ego Michaelis Se-
„ vastos Millisino scriptum est istud Sacramentum & re-
„ scriptum pro firmitate de mense Februarii Indictio-
„ ne sexta Anno Domini MCCXXII.

His actis Clarissimus vir de patria & publica tranquillitate optime meritus Candiæ extremum diem obiit in primario Templo sepultus, cujus vices suscipientes Joannes Ardizonus, & Marcus Molinus Consiliarii ad conterendas rebellium reliquias castrum Sithiæ obsederunt, cujus oppugnationi dum acrius insisterent, repente ad Cretæ litora se se ostendit Græca duodecim triremium classis, quam ad ferendas rebelli turbæ suppetias militibus instrui, & in Cretam dirigi jusserat Joannes Vatacius Imperator. Soluta itaque obsidione Marcus Molinus in Candiam cum terrestri exercitu revertitur, Joannes vero Ardizonus classem conscendens adversus Græcos procedit, eosque in Sudæ munitissimo portu collectos aggreditur. Quum autem Imperatoriæ triremes a rebellium turba in litore disposita saxorum sagittarumque ictibus juvarentur, ipseque Ardizonus Venetorum Dux graviter vulneratus esset, prælium quod a primo mane usque ad meridiem tenuerat, suspensum, & ad crastinam diem dilatum fuit, Græci tamen constantiam Venetorum experti, per amicas noctis umbras fuga dilapsi recesserunt.

Post

Post hæc in Cretam applicuit Angelus Gradonicus Bartho- 11
lomæi prædecessoris filius vir ad ardua negotia, & ingenii industria, & animi constantia aptissimus, qui Patris solertiam æmulatus incolas de Cato & Psiuriti resipiscentes comiter excepit, & privilegiis auxit, nonnullas autem familias in rebellione contumaces bonorum proscriptione & perpetuo exilio mulctavit, & hinc nova Insulæ tranquillitas.

Ad pleniorem rei notitiam documentum afferimus, quo Angelus Ducha de Reipublicæ mandato viros de Cato & Psiuriti venia donatos beneficiis cumulavit, data tamen per juramentum fide, qua se obstrinxerunt, conatu omni se præstituros, ut Emmanuel & Constantinus Dracuntupulo vel vivi in Ducis potestatem traderentur, vel quocumque pacto fieri id posset, e medio tollerentur.

„ In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti Amen. Istud „ est pactum & concordia & amor pacis factus sicut infe- „ rius continetur inter Dom. Angelum Gradonicum Ducam „ Crete & ejus consilium ex una parte & inter illos de Ca- „ to & Epanosiurito ex altera. Nos quidem Angelus Gra- „ donico de mandato Domini Ducis Venetiarum juravimus „ quia perdonavimus illis de Cato & Epanosiurito omnes „ offensas & mala & damna preterita usque ad hanc diem „ & per nullum tempus reddemus malum in cambium & „ istud per nos & successores nostros debet esse firmum & „ simili modo istud Sacramentum juraverunt XL. milites „ feudati de Creta qui inferius subscripti sunt. Item omnes „ illi de presonibus qui sunt de illis duabus terris qui ve- „ nerunt ad preceptum vel venient de cetero debemus ex- „ trahere de presonibus & illis extractis cum uxoribus & „ heredibus debent stare in civitate & super totum spa- „ tium platee. Item istis de duobus siuritis non debet di- „ vidi per milites latinos. Item si villani de millitibus Cre- „ tensibus usque ad hanc diem sunt de ipsis duabus terris „ & nollent venire ad suos Dominos propter timorem non „ interponendo fraudem debeant recipere cambium conve-

„ niens specialiter de illis duabus terris & istud cambium „ debet esse ad placitum & voluntatem Dom. Ducis Crete „ dicti sicut dominus. Item in dationibus quas siuriti dicti „ debent dare de terris, vineis, animalibus, & aliquam re- „ rum sic sicut fuit ordinatum in tempore viri nobilis D. „ Bartholomei Gradonici quondam Ducis Crete & feudum „ quod datum fuit grecis dictarum terrarum liberarum qui „ fuerunt franchati in dicto tempore D. Bartholomei Gra- „ donico Ducis Crete vel nos Duca cum nostro consilio de „ cetero dabimus in pheudum vel fecerimus liberos sit fir- „ mum in perpetuum & suis heredibus. Item quando D. „ Duca cum suo consilio vult a nobis rationem quas dare „ debemus ubicunque fuerint illi de Pano e Cato siuritis de- „ beat solvere quilibet pro sua turma ad voluntatem Si- „ gnorie. Item quilibet turma vel aliquis communiter vel „ divisim tam de istis turmis quam de aliis venire volue- „ rint ad preceptum Domini Ducis Venetiarum & nostrum „ quantum in perdonata de offensis eis perdonabimus venien- „ do ipsi usque ad Epiphaniam Domini venturam concor- „ dando se in aliis cum seniora sicut bonum visum fuerit. isti „ duo siuriti totum quod dictum est simili modo petunt de illis „ de an. & per medium & illis da Callomono veniendo ad „ precepta usque ad terminum Epiphanie tali ordine quod „ veniendo ipsi per Signoriam quod eos recipere voluerunt „ quod sunt in dicto pacto & si noluerint quod remaneant si- „ cut prius: item volunt & petunt illis de siuritis pro illis de „ Milopotamo solummodo in offensis perdonantiam & aliud „ totum remaneat in Signoriam. Item volunt & petunt duo „ siuriti quod nos Duca cum nostro consilio scribamus hic „ Domino Duci, & rogare Dominum Ducem cum precibus „ quod hic concordium mandet grissovolum & privilegium, „ & e converso nos de duobus siuritis sumus in concordio cum „ dicto Duce & suo consilio si placuerit Domino Duci & per „ nos & omnes alios jurabimus fidelitatem Domino Duci Ve- „ netiarum & suis successoribus & vobis Domino Duce Crete

dicto

„ dicto & vestro consilio & vestris successoribus & ex alia „ parte pacem & amorem vobis & militibus Cretensibus & „ amicis aliis hominibus Venet. insuper promittimus amicos „ Venetos habere pro amicis & inimicos habere pro inimicis. „ Item debemus dare operam omni nostro posse ad capien- „ dum occidendum Manuelem Drantodoplum & Constanti- „ num fratrem ejus & suos spetiales consecutores. Item da- „ re operam pro posse quod Calothetos & Anatholiki exeant „ foras Insule . Item si aliquis sit rebellis vel fecerit tra- „ ditionem aut facere voluerit contra honorem Venetia- „ rum tenemur turbare & capere dando vobis aut manife- „ stare si non possemus capere. Item non debemus semina- „ re a Megapotamo in hac donec bonum Reparium non „ erit recuperatum ad preceptum Domini Ducis Venetia- „ rum & vestrum, excepto usque ad mensuras d. & alias „ seminationem totam facere in Messariam & conducere ani- „ malia in Messarea. Item ostendas cum uxoribus & here- „ dibus de melioribus de pano e cato siuriti usque ad xxx. „ familiades dare debemus qui debent stare in Castella Bo- „ nifatii & Belvedere tamen per omnes tres menses facere „ cambium communalibus de istis ostadibus . Preterea Mi- „ chaelem Arcoleon Sevasto cum uxore & heredibus debet „ intrare venire & exire quandocunque vult in civitate & „ in Castella sine aliqua contrarietate sicut miles Sevastus „ & Venet. salvis suis ostadibus de omnibus eorum sicut „ dictum est . Item quandocunque Insula Crete in bono „ fuerit statu ad honorem Dom. Ducis Venetiarum & Ana- „ tholiki foras de Insula factum fuerit cum fide sine frau- „ de, tam ostade quam alii omnes Cretenses vadant ubi eis „ placet hoc de illis qui venerunt ex Venetia ad precepta „ sicut dictum est supra . Item tenemur per istud Sacra- „ mentum bona fide quod omnes alii de istis duabus terris „ jurare debeant simile Sacramentum. Et totum istud per „ nos & nostros heredes observare debemus & firmum te- „ nere in perpetuum. Et nos Angelus Gradonico Duca Cre-

te

„ te cum nostro Consilio per nos & nostros successores & cum „ nobilibus viris militibus qui juraverunt istud Sacramentum „ promittimus firmum habere & tenere que dicta sunt & „ complere salvis omnibus Sacramentis & aliter districtis que „ nos & vos facta habemus Domino Nostro Duci Venetia- „ rum & super hoc observando & tenendo firmum nobis „ & e Converso firmum vobis.

„ Actus est anno Domini MCCXXXIIII. Mense Octo- „ bri Indictione octava.

Tantæ clementiæ exemplo incitati Nicolaus & Michael Sevastos Castrum S. Nicolai Duchæ Cretensi & Dominio Venetiarum sponte obtulerunt, publicæ liberalitatis gratiam implorantes, ut ex sequenti innotescit documento.

„ In Nomine Dei Eterni Amen. Nos quidem Nicola „ Sevastos de Monoiani & Michali Sevastos quondam Mil- „ lisinos quod superius in presenti prescripsimus pagina ma- „ nibus propriis. Notum facimus universis & ponimus in „ scriptis ordinatim quia nos sponte & communi voluntate „ prospiciente ad onorem Dei & illustrissimi Dom. Ducis „ Venetiarum & Domini Ducis Crete & nostra pervenimus „ in palatio Ducatus Crete in Candida civitate ante pre- „ sentiam viri Domini Angeli Gradonico Ducis Crete & „ sui consilii & precibus multis porrectis cum instantia ro- „ gavimus quam plurimum dictum Dominum Ducam Cre- „ tensem & suum Consilium, ut ea que in presenti pagi- „ na & scripto continetur illi Domino Duce Cretensi & suo „ Consilio complaceret in primis volumus & placet nobis „ quod Castellum S. Nicolai in omnibus & esse debeat in „ potestate Domini Ducis Venetiarum & suorum successo- „ rum atque in manibus & potestate Domini A. Gradoni- „ co Duca Crete & sui Consilii & suorum successorum te- „ nendo, & habendo liberum ipsum Castellum vice & no- „ mine Domini Ducis Venetiarum ad ejus voluntatem & sui „ successores & pro munitione & guarnitione que est ad in- „ veniendum ipsum de Castellano Veneto & Sergentibus latinis,

„ tinis, & grecos que placuerit bene vobis Duce Crete & „ veſtro conſilio & Dominio veſtro Sevaſtos dare & ſolve- „ re yperper. d. c. annuatim & hoc pro medietate in prin- „ cipio anni aliam vero medietatem in medietatem anni „ que yperpera debemus tollere & extrahere a Petrea & „ inde usque ad locum qui dicitur actis communiter per „ omnes homines ſecundum rationem de illis contractibus „ ſupradictis perveniendo dicta yperpera ubi erit voluntas „ Domini Ducis Crete qui nunc eſt vel erit pro tempore „ per Dominum Ducem Venetiarum ſpecialiter guarnitio- „ nem dicti Caſtelli. Preterea Caſtellanus de foris Caſtellis „ tam in rationibus & juſtitiis faciendis tam preſonando ali- „ quem de foris niſi de noſtra voluntate & in ſervitiis op- „ portunis & agendis pro laborerio Caſtelli & utilitate tam „ in aquariis quam in aliis Caſtellanus debeat facere cum „ noſtro ordinamento. Item nos duo communiter vel divi- „ ſim poſſimus intrare in Caſtellum & exire quando nobis „ foret neceſſarium. Item quando voluerimus partes facere „ Domino noſtro Duci Venetiarum, ut nobis Caſtellum „ dictum debeat reddere quod facere poſſimus hoc ſi Do- „ mino Duci Venetiarum placuerit & de ſua fuerit volun- „ tate alioquin in Domini Ducis poteſtate remaneat, de om- „ nibus iſtis ſupradictis per nos & per noſtros heredes cum „ pleno amore & bona voluntate pervenimus in concordio „ vobiſcum Domini Angeli Gradonico Duca Crete & veſtro „ Conſilio veſtrisque ſucceſſoribus quod ſicut ſuperius di- „ ctum eſt eſſe debeat & firmum permanere vice & nomi- „ ne Ducis Venetiarum, & ſui ſucceſſoris recipiendo.

„ Ego Procardinus Ducatus Cretenſis Cancellarius de pre- „ cepto Domini Ducis Venetiarum & ſui Concilii ſub- „ ſcripſi & roboravi.

Nec tamen ſtatim ac familia Sevaſtos Caſtrum S. Nicolai *in poteſtate Ducis Venetiarum* reſignavit, ipſius poſſeſſionem inire valuit Angelus Gradonicus, ſiquidem Græcorum militum præſidium, quod Imperatoris nomine caſtrum occupa-

cupaverat; exire ab eo tandiu distulit, donec Cretam ad-
12 ventaret anno 1236. novus Ducha Stephanus Justinianus, quo cum convenere Græcorum militum Duces de castro in Venetorum jura restituendo. Statutis itaque conditionibus Græci exercitus reliquiæ ex Insula recesserunt, quæ diu Cretensibus, ut in contumaci defectionis reatu persisterent, authores, & adjutrices se præbuerant. Pacta cum Græcis militibus inita proferimus.

„ In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti Amen. Nos „ servitores potentissimi & Sancti nostri Imperatoris videlicet „ Gregorius Luparda & Primikirios Omaurangulos que una „ propria perscripsi manu, alius namque vivifica ✠ & pretio- „ sa infrascriptum per propriam manum signum fecit in lo- „ cum autem ipsi proprio & in loco sculari Domini Johannis „ & ceterorum militum & sociorum nostrorum de Castello „ Sancti Nicolai juramus ad Sancta Dei Evangelia, & in vi- „ vifice Crucis in loco suprascriptorum superius *nominato-* „ rum quod ab hodie in antea est, Castella que tenemus, in „ potestate Domini Nostri scilicet Altissimi Domini Ducis „ & Venerabilis Ducis Cretensis Stephani Justiniani & Con- „ silii vestri & suis successoribus & Castellum in potestate ve- „ stri a die prima mensis Augusti de Indictione nona *presen-* „ te & exhibimus omnes de illo cum armis & rebus no- „ stris & descendemus ad ligna in quibus debemus ire fo- „ ras & ibimus ad Dominum nostrum Imperatorem, alio- „ quin si non poterimus dicto tempore exire & oportebit „ nos permanere in terra debemus esse salvati corporaliter „ cum rebus nostris ab omnibus hominibus istius terre do- „ nec exierimus de terra & a lignis Cursariorum sin au- „ tem vinxerint ligna per totum mensem Julii quacunque „ die vinxerint tenentur introire in ea usque ad diem ter- „ tium cum sociis nostris & recommendabimus Castellum „ illi quem vos illuc miseritis & nos tenebimus custodire „ & guardare tam ligna illa quam homines & res eorum „ que debent portare nos foras istius insule ad redendum

ad

„ ad Cretam tam per nos quam omnes qui ſunt in pote-
„ ſtate Domini noſtri Imperatoris Sancti & deprecabimus do-
„ minum noſtrum Imperatorem & magnos nobiles homines
„ latini qui ſunt in Annatoli qua de Inſula Crete ſunt ſpecia-
„ liter namque de illis quos nobis in ſcriptis dederit vir no-
„ bilis Duca Crete & adhuc exiendo nos de Caſtello non re-
„ cipiemus aliquid de rebus illorum de Creta tam obſidum
„ quam ceterorum qui ſunt retenti in eo & de rebus illis
„ que nobis date fuerunt in comodaria ſe habeat unusquis-
„ que ſuam propriam cauſam & omnia hec ſupraſcripta ju-
„ ramus hodie per nos & ſocios noſtros omnes in palatio Du-
„ ce Crete menſis Julii XXIII. Indictione nona Anno Domi-
„ ni VI. millia DCCLIIII. ſecundum uſum grecorum teſtes
„ Conſtantinus Sacerdos humilis & Notarius Inſule Crete Sa-
„ lichi preſentes teſtium Sacramentorum ſcripſi per ſupraſcri-
„ ptorum virorum duorum Archonto pro recommandatione
„ dicti Caſtelli ut ſuperius continet teſtifico & ſubſcripſi. Ma-
„ nuel humilis Sacerdos & tabellio acalumpto ſimiliter ſupra
„ preſente ſcriptura & Sacramenta ſupraſcriptorum duarum
„ ſupradeclaratarum pro predicto Caſtello reddere & inſtru-
„ mentum cartule continent teſtifico & ſubſcripſi. Nichitas
„ humilis Sacerdos & tabellio ſallinas predictas exemplis Sa-
„ cramentorum ſcriptas de prima ordinatione & in omni-
„ bus ad hoc ſpecialiter ſcripſi & ſubſcripſi. Actum eſt hoc
„ MCCXXXVI. menſe Julii 23. Indictione nona.

„ In Nomine Dei Eterni Amen. Nos Stephanus Juſtinia-
„ nus de mandato Illuſtriſs. D. Ducis Venet. Duca Crete &
„ Dominus totius Inſule Crete cum noſtro conſilio & cum vi-
„ ris nobilibus magni Conſilii juramus ad Sancta Dei Evan-
„ gelia & per pretioſam & vivificam Crucem atque in Deo
„ & ſuper animas noſtras quoniam non recipiemus videlicet
„ Georgium Laparda & Scolari & Primikirio Maurangulos &
„ omnes veſtros ſocios, qui ſunt in Caſtello Sancti Nicolai
„ ad ſalvandum & cuſtodiendum vos omnes cum omnibus
„ veſtris rebus & dare vobis paſſagium conveniens condu-

„ cendo alla Suda in loco qui vocatur Apicorna ad eundum
„ vos in parte Levantis de Natolis. Item dabimus vobis
„ omnes Annatolicos qui sunt in nostris carceribus & si de
„ Cretensibus qui sunt in Castello S. Nicolai usque ad tres
„ vel quatuor volunt venire vobiscum facere possint tamen
„ quod scandalum de illis non sit. Item de illis qui ve-
„ nerant ad recipiendum Castellum dictum tenemus quod
„ vobiscum stare debeant ad salvandum cum omnibus ho-
„ minibus donec exieritis de predicto portu. Item tenemur
„ ad Dominium posse quod vos salvi eritis & guardati quo-
„ usque vixeritis in partibus Natolie a fidelibus Dom. Du-
„ cis Venet. Actum est hoc MCCXXXVI. Mense Julii In-
„ dictione nona.

Nec tamen ab eo recuperatæ Insulæ anno *usque in tempus Nicolai Navigaioso* (ita Laurentius in citato Chronico) *qui fuit Ducba in* 1261. *numquam defuerunt tumultus in aliquibus Insulæ locis tam Orientis*, *quam Occidentis*, *quos Ducbæ succedentes per tempora diversis modis & artibus represserunt*. Justiniani successores hi sunt

13 Anno 1241. Thomas Dandulo.

14 Anno 1243. Jacobus Baroccius.

15 Anno 1245. Joannes Zane.

16 Anno 1249. Marinus Faletro.

17 Anno 1250. Petrus Aurio, qui ad roborandam Venetorum coloniam bellorum vicibus & Cretensium sævitia non parum imminutam recens suscepit Venetiis missum equitum peditumque subsidium Ducalis Marini Mauroceni diplomate ex S.C. institutum, prædiisque, & privilegiis instructum.

In Nomine Dei Eterni Amen Anno ab Incarnatione Domini Nostri Jesu Christi MCCLII. Mensis Aprilis die penultimo Indictione X.

„ Nos Marinus Maurocenus Dei gratia Venetiarum Dal-
„ matie atque Croatie Dux Dominus quarte partis & di-

midie

„ midie totius Imperii Romanie cum nostris judicibus & Sa-
„ pientibus Consilii collaudatione Venetiarum in publica
„ concione cum nostris successoribus damus & concedimus
„ vobis dilectis fidelibus nostris Venetis quorum nomina scri-
„ pta habentur inferius septuagintaquinque militias ex no-
„ naginta militiis que debent fieri secundum ordinatum fa-
„ ctum per nos & nostrum Consilium de terra puncte de
„ spata Insule Crete que modo libera est & que erit tem-
„ pore quo vos ibidem vixeritis, & fueritis cum exercitu
„ nostro presenti videlicet a risa Frasche & usque ad aliud
„ mare versus austrum & inde usque ad punctam de Spa-
„ ta computando & ponendo terram de pertinentiis gauci.
„ In ipsis LXXXX. militiis que quidem LXXV. militie vo-
„ bis dari debent & consignari & dividi, & partiri inter
„ vos per nostrum Capitaneum & ejus Consiliarios qui erunt
„ ibi pro nobis, & communi Venetiis retinentes ex dictis xc.
„ militiis xv. militias in nostro Communi ad dandum &
„ faciendum ex ipsis quindecim cavallariis secundum quod
„ ipsi Capitaneus & ejus Consiliarii vel Capitaneus & unus
„ ex suis Consiliariis bonum & utile videbitur nostro com-
„ muni. Ita tamen quod eas xv. Cavallarias possint dicti
„ Capitaneus & ejus Consiliarii accipere sicut eidem Capi-
„ taneo & suis Consiliariis vel ipsi Capitaneo & uni ex
„ Consiliariis ejus palatii erit, & dare cuicunque voluerit
„ antequam terra sit acquisita. Verum si ante acquisitionem
„ terre date & concesse non fuerint predicte xv. Cavalla-
„ rie vel que remanserit ex ipsis xv. Cavallariis debeant
„ dicti Capitaneus & Consiliarii ejus dividere & partiri equa-
„ liter cum dictis LXXV. millitiis nostris millitum & Sergen-
„ tum inter Commune & vos milites & Sergentes ita quod
„ remaneant xv. Cavallarie in nostro Communi ut dictum
„ est, & LXXV. in vobis militibus & Sergentibus concesse
„ sunt a nobis, ut dictum est apud Venetos. Cum itaque
„ a nobis ordinatum sit quod civitas fieri in dicta terra
„ puncte de spata & dicto Capitaneo & Consiliariis injun-

„ xerimus & commiserimus quod Civitatem Canee rehedi-
„ ficare, vel aliam civitatem in dicta terra puncte de Spa-
„ ta de novo construere & hedificare in loco quo ipsi Ca-
„ pitaneus & ejus Consiliarii vel eidem Capitaneo & uni
„ ex suis consiliariis placuerit & bonum & utile videbitur,
„ debeant accipiendo ante partem in circuitu dicte Civita-
„ tis terram per tria miliaria de numero dictarum militia-
„ rum nonaginta, medietas cujus terre debet esse commu-
„ nis Venetiarum & aliam medietatem debent capitaneus
„ cum suis consiliariis vel uno eorum dividere partiri inter
„ predictas militias xc. Consignando vobis militibus & Ser-
„ gentibus partes nostre secundum rationem xc. militiarum
„ quas quidem partes & in civitate & extra que vobis fue-
„ rint consignate ex nunc vobis damus & concedimus &
„ sciendum est quod sicut commissimus dicto Capitaneo &
„ ejus consiliariis debet idem cum suis Consiliariis, vel al-
„ tero eorum accipere ante partem in civitate pro Com-
„ muni plateas pro domo & domibus communis & ruga
„ magistra & Ecclesia seu Ecclesiis & munitionibus edifi-
„ candis sicut eidem Capitaneo & suis Consiliariis vel ipsi
„ Capitaneo & uni ex suis Consiliariis bonum videbitur &
„ muros dicte Civitatis facient Capitaneus & Consiliarii he-
„ dificare & pro ipsis edificandis & fontibus Civitatis seu aliis
„ munitionibus faciendis rusticos dictarum partium habere
„ & angarizare debent scilicet unum rusticum pro qualibet
„ militia: sicut idem capitaneus & sui Consiliarii vel ipse
„ Capitaneus & unus illorum voluerit: Jurisdictionem vero
„ Civitatis & totius districtus puncte de Spata & hujus ca-
„ pita varia, ut superius designatum & determinatum est
„ regalia comerclas datia exactiones &c. dictus Capitaneus
„ & Consiliarii ordinare debent sicut eidem Capitaneo vel
„ ejus Consiliariis videbitur que omnia debent esse Commu-
„ nis Venetiarum & portus maris & Arsena & porte Ci-
„ vitatis & intrastus debet esse similiter terras Venetiarum.
„ Item predicti Capitaneus & Consiliarii debent accipere
de

„ de omnibus suprascriptis xc. Cavallariis a centum tulla-
„ nis infra communiter pro utilitate dicte terre de circa
„ civitatem ante partem pro communi sicut ipsi Capita-
„ neo & suis consiliariis vel eidem Capitaneo & uni ex Con-
„ siliariis bonum apparuerit. Item potestatem habere debet
„ dictus Capitaneus simul cum Consiliariis suis vel altero
„ eorum Franchandi usque quinquaginta personas pro uti-
„ litate. In quo numero computari debent illi quibus con-
„ cesse fuerint suprascripte quindecim Cavallarie Commu-
„ nis, vel pars ipsorum. Vos autem milites quibus conces-
„ se sunt dicte militie tenorum, & estis astricti vinculo ju-
„ ramenti vobiscum a Venetis Cretam ducere, & portare
„ & habere & tenere duos equos pro qualibet cavallaria,
„ videlicet de precio libras octuaginta denariorum Venetorum
„ ad minus & alium de precio librarum quinquaginta ad
„ minus qui equi debent esse de tempore trium annorum
„ & inde superius tenemini infra mensem unum & dimi-
„ dium postquam Cretam intraveritis certum equum habe-
„ re pro qualibet Cavallaria, nisi dictum equum tertium
„ pro cavallaria qualibet a Venetiis conduxeritis Crete ad
„ presens qui sit precio librarum xxv. ad minus. Item qui-
„ libet vestrum conducere, habere, & tenere debet unum
„ sergentem convenientem, & bonum equitem armatum
„ ferro, & tres Scutiferos bene armatos ferro & de omni-
„ bus aliis armis convenientibus pro qualibet Cavallaria,
„ & pro utilitate istorum Scutiferorum debet habere unus-
„ quisque vestrum balestras duas de eorum bene redatas,
„ ex quibus Scutiferis debent esse ad minus duo sufficien-
„ tes pro balestra qui Scutiferi debent esse latini & a xx.
„ annis superius & L. inferius & quilibet vestrum debet es-
„ se se bene armatus ferro, & armis omnibus convenientibus
„ militi, & debetis habere equum unum bene guarnitum
„ de cohopertura ferrea, vel zuppa pro qualibet Cavalla-
„ ria & quilibet miles ex vobis qui duas militias habetis.
„ Insuper debet habere & tenere unum bonum socium, &

con-

„ convenientem vos autem Sergentes inferius scripti qui me-
„ diam militiam habetis pro quolibet similiter tenemini &
„ estis astricti vinculo Sacramenti vobiscum a Venetiis Cre-
„ tam conducere & portare, & habere, & tenere equum
„ unum precio librarum L. ad minus & Scutiferos duos,
„ & tenemini infra mensem unum, & dimidium postquam
„ Cretam intraveritis unum alium equum habere & tene-
„ re qui sit precio librarum XXV. ad minus: & quilibet ve-
„ strum debet esse bene armatus ferro, & omnibus aliis ar-
„ mis convenientibus & sic vos milites & sergentes debe-
„ tis ire & stare ad servitium nostrum, & Communis Ve-
„ netiarum in Insula Crete in dictis partibus punte de Spa-
„ ta ad acquirendum terram ipsam Domino concedente,
„ & hec omnia que dicta sunt debent fieri, & observari a
„ vobis militibus, & Sergentibus a die primo quo Cretam
„ junxeritis usque ad annos duos completos quibus duobus
„ annis completis ab inde tenemini servire guarnire habere
„ & tenere vestras cavallarias secundum formam concessio-
„ nis, & capitularis tam obedientie quam aliorum que sunt
„ & ordinata sunt tempore presenti in Creta pro militiis
„ militum de Creta & facto ipsorum militum. Vos autem
„ a nobis & Communi Venetiis pro duobus predictis pro
„ solido & Salario nostro pro qualibet cavalleria debetis ha-
„ bere libras LXX. denar. Venet. de quibus hic in Rivoal-
„ to recepistis ad presens libras CCCC. pro unaquaque Ca-
„ vallaria & apud Cretam debetis recipere & habere alias
„ libras CCC. de havere Communis Veneciarum in princi-
„ pio secundi anni pro qualibet Cavallaria. Sciendum est
„ quia nullus miles habere debet plus de duabus Cavalla-
„ riis ullo tempore aliquo modo, vel ingenio & aliqua pa-
„ rentella non potest habere nec debet ultra quatuor ca-
„ vallarias de ista terra puncte de Spata. Item ordinatum
„ & firmatum est quod pro mutuo quod aliquis nostrum
„ militum & Sergentum acceperitis pro dicto facto non sint
„ ullo modo obligate dicte militie & Sergentarie, nec cre-

ditores

„ ditores pro ipsis debitis possint nec debeant ullo tempo-
„ re regressum habere super ipsis militiis & Sergentariis vel
„ arnesiis ipsarum nec ipsas militias vel Sergentarias vel par-
„ tem ipsarum vel arnesia possint habere dictorum debito-
„ rum occasione aliquo modo vel ingenio. Item ordinatum
„ est & firmatum per vos milites, & Sergentes de denariis
„ quos recepistis hic in Rivoalto a nobis & nostro Com-
„ muni pro soldo & Salario nostro & de libris cccc. quas
„ ponere debetis pro qualibet Cavallaria antequam exeatis
„ de Venetiis debeatis facere rationem cum Nobilibus Viris
„ qui presunt de nostro nostrique Consilii mandato isti ne-
„ gationibus & omnes denarios ipsos, vel illos qui ex predictis
„ denariis vobis superfuerint ad expensas, debeatis ponere &
„ assignare in manibus predictorum Nobilium, qui denarii
„ debent dari, & assignari in manibus Capitanei quem
„ mittimus ad dictas partes puncte de Spata cum presenti
„ exercitu & idem capitaneus denarios quos receperit vobis
„ militibus & Sergentibus quibus fuerint denarii, vel nuntiis
„ certis debet reddere, & consignare apud Cretam postquam
„ ibi junxeritis quandocunque sibi postulati fuerint infra octa-
„ vum diem & vos tenemini ipsos denarios expendere pro
„ utilitate istius facti pro aquisitione dicte terre infra duos
„ annos predictos si fuerit opportunum, nec ipsos denarios
„ dare vel ponere vel expendere debeatis in aliis factis in-
„ fra dictum terminum duorum annorum nisi terra fuerit
„ acquisita, verum quandocunque terra aquisita fuerit in-
„ fra tempus predictum duorum annorum liceat vobis fa-
„ cere quod volueritis de ipsis denariis, & sic estis astricti
„ juramento faciendi & observandi. Item jurastis quidem
„ ad Evangelia Sancta Dei bona fide sine fraude attende-
„ re, & observare omnia precepta mea quecunque Nos
„ Dux Veneciarum vel successores nostri pro majori parte
„ nostri Consilii vobis fecerimus pro facto Insule Crete aut
„ fieri fecimus, & ea que capitaneus, vel alius Rector seu
„ Rectores cum suo Consilio, qui fuerint per tempora ante-

positi

„ positi in terra ipsa per Nos Ducem & Successores nostros „ & majorem partem nostri Consilii pro factis ipsius Insu„ le, vobis fecerit, & dabitis operam, & fortium, ut alii „ Veneti qui partem habebunt in pertinentiis suprascriptis „ in Creta consimile faciant juramentum, ad justicias & ra„ ciones complendas fortium dabitis Capitaneo Rectori vel „ Rectoribus qui ibidem fuerint per tempora pro nobis, & „ communi Veneciarum. Insuper autem nobis & successo„ ribus nostris estis vinculo fidelitatis astricti & salvare, cu„ stodire, manutenere, & defendere Insulam suprascriptam „ contra omnes ad honorem nostrum & successorum nostrorum „ & Venetorum, & sic debebunt astringere filii vestri vel „ successores post decessum vestrum infra unum annum si „ etatem habuerint, & si etatem non habuerint debebunt „ dimittere hominem in loco usque dum pervenerit ad eta„ tem in providentia Capitanei vel Rectoris suique Consi„ lii qui ibidem erunt pro tempore pro nobis & Commu„ ni Veneciarum. Illi videlicet vestri heredes vel successo„ res qui illas vestras militias & Sergentarias medie mili„ tie habebunt & illi in quibus erunt, quas nec vendere, „ nec alienare debetis nisi Venetis & eis etiam non sine „ consensu Capitanei vel Rectoris & sui Consilii, qui ibi„ dem erunt pro tempore pro nobis & Communi Venetia„ rum & in loco vestri alium dimittere vel constituere non „ debetis sine consensu Capitanei vel Rectoris sui Consilii „ qui erunt ibidem pro tempore pro nobis & Communi „ Venetiarum.

„ Hii sunt milites quibus concessimus militias suprascri„ ptas LXX. Jacobo Georgio de Sancto Samuele militias „ duas Jacobo Theonisto de Sancto Thoma militias duas „ Andree Pisinulo de Sancto Fantino militias duas Zacha„ rie Raguseo de Sancto Apostolo militias duas Juliano Zan„ charolo de S. Marina militias duas Rainerio de Canali „ de Sancto Felice militias duas Marino Zane de Sancta „ Maria Mater Domini militias duas Petro Cauco de San-

cto

„ cto Blasio militias duas Marco Justiniano de Sancto Luca
„ militias duas Andree Baroccio de Sancto Moyse militias
„ duas Marino Michael de S. Cassano militias duas Joanni
„ Foscaro de Sancto Paulo militias duas Filippo de Moli-
„ nó de Sancto Gervasio militias duas Petro Carazacanepo
„ de Sancto Hermacora militias duas Raphaeli Contareno de
„ Sancta Marina militias duas Philippo Cornario de Sancto
„ Felice militias duas Joannino Dandulo de Sancto Salvato-
„ re militias duas Marino Quirino de Sancta Justina mili-
„ tias duas Petro Zane de Sancto Stephano militias duas
„ Jacobo Magino de Sancto Samuele militias duas Joanni
„ Michaeli de Sancto Joanni Grisostomo militias duas Ja-
„ cobo de Chanali de Sancto Felice militias duas Carlo de
„ Laurentio de Sancto Gervasio militiam unam Natali de
„ Porto de Sancto Marciale militiam unam Joanni Grado-
„ nico de Sancto Paterniano militiam unam Henrico Fuscu-
„ lo de Sancto Apostolo militiam unam Marino Belligno de
„ Sancto Cassiano militiam unam Matheo Raguseo de San-
„ cto Vitale militiam unam Simeoni Venerio de Sancto Hie-
„ remia militiam unam Nicolao Zancarolo de Sancta Ma-
„ ria Nova militiam unam Petro Navagerio de Sancto Joan-
„ ni Novo militiam unam Andree Gerardo de Sancto Pau-
„ lo militiam unam Michaeli Signolo de Sancto Vito mili-
„ tiam unam Bartholomeo Calbo de Sancto Petro de Ca-
„ stello militiam unam Angelo Francho de Sancto Moyse
„ militiam unam Joanni Pantaleo de Sancto Luca militiam
„ unam Laurentio Massulo de Sancto Vitale militiam unam
„ Comiti Pitulo de Sancto Rafaele militiam unam Joanni
„ Zanchani de Sancto Joanni Decolado militiam unam Fi-
„ lippo de Aibolo de Sancta Fusca militiam unam Mari-
„ no Gamalde de Sancto Symeone militiam unam & isti
„ infrascripti sunt Sergentes quibus concesse sunt Sergenta-
„ rie, scilicet mediam militiam pro quolibet.

„ Nicolao Orzario de Sancto Joanne Evangelista militiam
„ mediam. Matheo de Mez de Sancto Paulo militiam me-

„ diam Jacobo Balistario de Sancto Juliano militiam mediam
„ Jacobo Mudacio de majoribus militiam mediam Bonacur-
„ so Rosso de Sancto Samuele militiam mediam Ade Aurifi-
„ ci de Sancto Samuele militiam mediam.

„ ✠ Ego Marinus Mauroceno Dei gratia Dux manu
„ mea scripsi.
„ ✠ Ego Marcus Geno Judex manu mea scripsi.
„ ✠ Ego Joannes Justiniano Judex Communis manu mea
„ scripsi.
„ ✠ Ego Petrus de Mulino Consiliarius mm. ss.
„ ✠ Ego - - - - Advocator Communis mm. ss.
„ ✠ Ego Stefanus Marioni Camerarius mm. ss.
„ ✠ Ego .... Cornario Consiliarius mm. ss.
„ ✠ Ego Marinus Cassuli Consiliarius mm. ss.
„ ✠ Ego Angelus Maurocenus Consiliarius mm. ss.
„ ✠ Ego Stefanus Justinianus mm. ss.
„ ✠ Ego Jacobus Basilio mm. ss.
„ ✠ Ego Joannes de Canali mm. ss.
„ ✠ Ego Petrus Gradonico mm. ss.
„ ✠ Ego Filippus Juliano mm. ss.
„ ✠ Ego Marcus Faletro mm. ss.
„ ✠ Ego Joannes Premarino mm. ss.
„ ✠ Ego Angelus Mauroceno mm. ss.
„ ✠ Ego Leonardus Quirino mm. ss.

„ Ego Gabriel Paulinus Notarius & Ducalis Aule Venetia-
„ rum Cancellarius complevi & roboravi.

„ Post hæc anno & Indictione suprascriptis die XV. intrante
„ suprascripto mense Maii. Nos Dux similiter dedimus & con-
„ cessimus vobis Gervasio Sagornino de Sancto Samuele & Mar-
„ co Agadi de Sancto Cassiano duas militias scilicet unam uni-
„ cuique vestrum quæ quidem militiæ prius a nobis fuerant
„ concessæ suprascripto Justiniano Justiniano, quas postmodum
„ in manibus nostris refutavit pro quibus militiis nobis pro-
„ missionem & Sacramentum fecistis, & manifestant, ut su-
„ prascripti milites nobis fecerunt pro militiis suis suprascriptis.

Duca-

Ducalis hujusce concessionis mentionem dedit Dandulus in Chronico lib. X. cap. VI. par. V. *Eodem anno cum Veneti, qui ad submittendum Græcos in Cretam missi fuerant, eorum ferocitatem viriliter conculcassent, nunc Dux Regionem nominatam Puncta de Spata, ab illis hostiliter subtractam Nobilibus Venetis & Popularibus possidendam in feudum concessit, & Civitatem Caneæ de novo fundari mandavit.*

Anno 1252. Provinciæ præfectus fuit Ducha Thomas Justinianus; deinde 18

Anno 1254. Joannes de Canali. 19

Anno 1256. Angelus Maurocenus. 20

Anno 1259. Joannes Belegnus, qui iterum hoc munus inivit anno 1271. 21

Anno 1261. Jacobus Delphinus regimen suscepit, quo anno Michael Palæologus Constantinopolitanam urbem ex proditione Græcorum incolarum invasit expulsis inde Latinis, qui ibidem per annos 58. Imperium habuerant. Recepti itaque Imperii ditionem dilatandi cupidus Palæologus anno ab occupata Imperiali urbe secundo Græcum quemdam Thraciæ Dynastam cum aliquot triremibus in Cretam immisit, qui primo impetu Castrum Larmiro nuncupatum expugnavit, litterasque Palæologi ad Græcos Insulæ primates misit, quibus eos ad recuperandam libertatem, & ad Imperii Græci gloriam restituendam hortabatur. Ad hæc Cretenses, se in justissimi & mitissimi Dominii potestate positos nunquam a fide Sacramenti, qua se alligaverant, recessuros. Quare re infecta Thraciæ regulus ab Insula se recipere coactus fuit, & captum Larmiri castrum Nicolaus Navigajolo Ducha, qui eodem anno Provinciam regendam exceperat, facile recuperavit. 22 23

Marcus Dandulo Ducha Navigajoso successit anno 1263. qui nondum domitos rebellium animos in officio continuit, & primis eorum motibus propere occurrens totius Regni tranquillitatem conservavit. 24

Infestiores expertus est populi motus in ipsa urbe Candiæ

25 Andreas Zeno Ducha, qui anno 1265. Insulæ regimen cœpit: exorto enim ex gemino homicidio turbarum tumultu cum alii homicidas ad necem quærerent, alii ipsis manifeste faverent, Dux adhibito prius omni mansuetudinis, & prudentiæ studio cum seditiosos comprimere nequaquam posset, accepto ex Urbe Veneta valido equitum peditumque subsidio flagitiosos motuum authores supplicio addixit, & urbem ad pristinæ pacis statum restituit. In his autem mobilis populi seditionibus, aliisque Cretensis Insulæ rebus enarrandis brevitati consulo, tum quia hoc studiis meis consilium proposui, ut illa tantum attingerem, quæ ad documentum aliquod proferendum, opportunitatem faciunt, tum potissimum, quia omnia ea, quæ Veneti Senatus sapientia egit, in compescendis Insulæ novis subinde defectionibus, & intestinis indigenarum odiis, quæ ad strages sæpius proruperunt, tum virtutem, prudentiamque eorum, qui Venetam classem, & terrestres copias adversus rebelles moderabantur, fusius enarrantur in Venetis historiis. Porro hanc consilii mei rationem (ut iterum suo loco dicam) ad illam etiam referri volo, quæ de sævissima Turcarum invasione, deque urbium Cretensium expugnatione, & diuturna Candiæ Metropolis oppugnatione, in qua potissimum enituit Veneti Senatus constantia, luculenter protulerunt clarissimi Scriptores, atque inter eos celeberrimus Andreas Valerio Senator in Cretensis belli historia ab ipso confecta. Inani itaque labore me, lectoresque vexarem, si ea recoquerem, quæ viri clarissimi scriptis jam in lucem editis consignarunt.

Restitutæ tranquillitatis meritum, quod Andreæ Zeno Duchæ tribuitur a nonnullis Venetarum rerum Scriptoribus, Andreas Cornelio in Chronico ms. asserit esse adscribendum Pe-
26 tro Baduario Duchæ, Andreæ ipsius anno 1269. successori, qui dum ea quæ ad animorum conciliationem ducunt, sapienter agit, morte præruptus in sacra Minorum de Observantia Æde Divo Joanni Baptistæ sacra tumulatus fuit. Ducis obitum consequuta est seditiosorum hominum protervior audacia;

novis

novis enim motibus Cretæ excitatis, rem omnem privatam & publicam hostiliter sus deque vertebant, cum ad comprimenda tot eorum flagitia opportunus Venetiis advenit anno 1271. Joannes Belegnus rerum experientia ob munus alias administratum probatissimus, cui proinde tot veteranas copias assignaverat Senatus, quot essent satis ad perduelles retundendos. Igitur virtute sua & militum armis feliciter usus brevi turbas omnes composuit. Sed, ut plerumque fit in morbis hujusmodi intestinis & occulte sævientibus, quies illa rerum non fuit diuturna. Paucis quibusdam ultimo supplicio affectis, aliisque multis exulare jussis, celerius, quam par erat, sibi persuasit Belegnus, multo se milite non indigere ad Urbis suæque Præfecturæ defensionem, propterea copias, quas adduxerat, magna ex parte Venetias reduces dimisit. Sed incautæ eum fiduciæ statim pœnituit, siquidem a militum discessu illico Georgius & Theodorus Curtatii fratres familiæ opulentia & audacia facinorum inter Cretenses primi, cognita præsidii superstitis imbecillitate, animos erexerunt, & opportunam nacti occasionem, supremum Insulæ Dominium, cui jampridem inhiabant, affectare cœperunt. Coacta igitur ingenti Græcorum manu, ut erat natio illa fidei admodum incertæ, & mobilis, novisque semper rebus studens, discurrebant tota late Insula, & prædonum more cædibus ac rapinis omnia fœde vastabant. Ad coercendos rebelles Joanni Duchæ suppetias tulit Alexius Calergius vir inter Insulanos nominis fama, generis nobilitate, & opibus facile princeps. Conjunctis itaque copiis grassantes rebelles ad Apossolemi fluvium assequuntur, cumque ad pugnam deventum esset, confestim imperita seditiosorum multitudo disjicitur, & ad usque Lassiti campum urgetur, quæ regio Candia distat millibus passuum triginta. Sed Curtatii clade hac non fracti, novis artibus, factiosorum numerum & partium suarum robur auxerunt, quo tempore ex Italia anno 1272. supervenit novus Ducha Marinus Zenus validis viribus a Veneti Senatus vigilantia instructus. Hic pacis artibus, & eloquentia magis præ-

27 28

stans

stans quam militari scientia, dum rebelles toto cum exer-
citu alacriter insectatur, ab iisdem pavidam fugam simu-
lantibus in angustias montium adducitur, ubi inter assurgen-
tes undique insidias, dum strenue dimicat, cum maxima
copiarum parte occumbit.

Res adeo infeliciter gesta Venetorum Patrum animos com-
movit magnopere, qui ut recrudescenti morbo præsens re-
medium adhiberent, & damna in dies majora vitarent, an-
29 no 1274. Marinum Maurocenum Ducham cum delectis pe-
ditum equitumque turmis miserunt. Descensu in Insulam
facto, hostem non uno certamine fregit, sed tamen sævien-
te magis magisque rebellionis contagio parum aut nihil pro-
fecit. Rem paucis verbis complectitur Dandulus in Chron.
lib. X. cap. VIII. par. XIII. *Marinus Zeno Duchas Cretæ con-
tra Georgium Curtatio, qui Constantinum occiderat, & Græcos
quasi omnes rebelles fecerat, cum exercitu procedit, & in angu-
stis passibus introiens a Græcis cum pluribus Nobilibus interimi-
tur. Hoc autem grave ferens Dux Venetiarum Marinum Mauro-
cenum Ducam creatum cum equitibus, & peditibus illuc mittit,
qui bellum sæpius cum rebellibus peragens aliquando prospera,
aliquando adversa perpessus est.*

Successus magis adversos habuit expeditio novi Duchæ
30 Petri Zeni anno 1276. siquidem commissa sæpius pugna
contrariam semper fortunam expertus se se cum copiarum
reliquiis intra Candiæ mœnia recepit, & arctam obsidionem
sustinuit a Georgio Curtatio, qui urbis deditionem si minus
armis, at certe fame obtinendam sperabat. At constantissi-
me perstiterunt tum ea, quæ ibi erat, Venetorum Colonia,
cum multi ex ipsis Græcis Veneto nomini addicti, adeo ut
Curtatius motis inde castris recedere tandem coactus fuerit.

Nec multo post, ut clades pristinas, & Venetæ Reipu-
blicæ gloriam repararet, Cretam appulit anno 1278 Ma-
31 rinus Gradonicus Ducha cum tribus bellicis navibus, qui-
bus electos milites advehebat. Cum primum licuit per an-
ni tempus copias mœnibus eductas contra hostes in aciem
in-

inſtruxit, eosque penitus profligavit, adeo ut Curtatii fratres rebus ſuis plane deſperatis, ſeque impares viribus Venetorum experti clam ex Inſula evaſerint, quorum fuga comperta, qui ſupererant rebelles, veniam implorarunt, & datis obſidibus obtinuerunt. Marini Duchæ victorias recenſet Dandulus, lib. X. cap. IX. par. XXV. his verbis *Marinus Gradonico Duchas Cretæ cum Feudatariis & militia, quam de Venetiis habuerat, Georgium Curtatio cum exercitu ſecus Urbem Candiæ venientem in conflictum poſuit, & illum cum Theodoro fratre ſuo, & aliis auctoribus ſupradictæ rebellationis exire Inſulam coegit. Reliqui vero Græci miſericordiam poſtulantes ad gratiam benigne ſuſcepti ſunt.* Ut autem viri de Arna & Agrio propter opportunitatem munitiſſimi loci pervicaciores, facilius quieſcerent, Caſtrum Selini veluti validum ad compeſcendas turbas propugnaculum in iis finibus provido conſilio Ducha ædificari juſſit.

Hiſce bellis fauſte confectis Gradonicus Creta ſolvens ſuc-
ceſſorem anno 1280. habuit Andream Gabrielium, qui mo- 32
rum ſuavitate Boni ſibi agnomen conciliavit, Calos Græce
nuncupatus.

Anno 1282. Cretæ adminiſtrationem ſecunda vice ſuſce-
pit Marinus Gradonicus Ducha, qui ætate gravis & labori- 33
bus fractus inita vix dignitate e vivis migravit, & in Du-
cali S. Marci Candienſi Baſilica ſepultus fuit.

Proſperum interea curſum poſt tot bellorum civilium viceſ tenere videbatur Cretæ tranquillitas, cum nova defectionis procella eo quidem gravior & periculoſior, quo ab amico olim homine & opum affluentia potenti commota fuit. Alexius Calergius vir nobilitate generis, & nominis authoritate apud Cretenſes ex primis, ſibi erepta Marini Duchæ juſſu ſuarum immunitatum privilegia dolens gravi minacique ſermone non in Magiſtratus ſolum, ſed & in Reipublicæ dominationem erupit. Quum autem a Jacobo Dandulo Ducha anno 1283. Cretam appulſo, quæreretur ex Senatus decreto ad pœnam, præmonitus a Græculo Venetiis

com-

commorante clam se subtraxit, collectoque valido suorum agmine apertum Venetis bellum indixit. Ut autem vir erat bellicæ scientiæ peritus collectitiam rebellium turbam adversus bene instructas Venetorum copias nolens adducere, in montium angustias, & munitissima loca se se collegit, oblatique sibi non semel certaminis periculum declinavit, universæ interim Insulæ rapinis & incendiis vastationem exercens. His artibus, & effusa præterea opum liberalitate bellum adeo prospere constanterque continuavit, ut non solum Dandulum, sed multos etiam Duchas ipsius successores assiduis excursionibus, frequentique e latebris eruptione fatigaverit, apertosque Veneti exercitus impetus mira arte per annos octodecim ipsos eluserit.

35 Anno 1285. Petrus Justinianus.

36 Anno 1287. Andreas de Molino.

37 Anno 1290. Albertus Maurocenus, cujus regimen triplici belli, famis, & pestis flagello funestum fuit. Quum autem peste sedata, & annonæ abundantia restituta Rethimum urbem se contulisset, ut exortas ibidem turbas sedaret, gravissimo correptus capitis dolore obiit.

38 Anno 1293. Hermolaus Zusto, vir belli & pacis artibus clarissimus Hermolai filius, quo Insulam regente accessit ad cætera mala Reipublicæ etiam antiqua Januensium æmulatio, qui fraudulenter ad Cretam accedentes Cydoniam urbem *Caneam* nuncupatam *subito aggredientes*, (Chron. Danduli, ut notatum legitur in codice Ambrosiano,) *ceperunt, cum Incolæ dicti loci & Rector ejus non valuissent contra ipsos tam cito reparare, quam civitatem comburentes in locis plurimis postea Januam reversi sunt*. Paulo autem post in codice Ambrosiano de Januensibus legitur: *Alexius*, Calergi, *tempore guerræ cum Januensibus nuper præteritæ per solemnes eorum Ambasciatores allicitus ut contra Venetos esset, hoc eis dedit responsum. Quamvis cum Communi Venetiarum ad præsens habeam aliquam novitatem, quod mihi tamen fuit, & est gravissimum, & molestum, tamen si possibile foret, quod in mari*

possem

possem ut in terra meam potentiam dominare certissime contra vos essem gladius pessimus & acutus; *ipsosque talibus responsis licentiavit*.

Nec tamen ex Chronici verbis colligere licet, Januenses sponte sua Caneam deseruisse, siquidem Andreas Dandulo co- 39
gnomento Calvus Joannis Ducis Venetiarum filius cum regimen Insulæ (ut notat Andreas Cornelius in Chronico) anno 1294. suscepisset, valido exercitu ex Insula atque ex proxima Peloponesi regione collecto, & adversus Januenses immisso urbem recepit, multosque deinde rebelles, & publicos viarum prædones præsenti suspendio addixit. Porro Andream in Cretensis Provinciæ administratione per tres & ultra annos stetisse asserit in Chronico supra citatus Cornelius, quam successori dimisit anno 1298. Quæ cum ita sint, emendandus fortasse erit ex his chronicis notis Marcus Barbarus in serie Procuratorum S. Marci, qui Andream Dandulum refert ad onus Procuratiæ assumptum anno 1293. die 4. Augusti, cujus viri authoritate adductus ipsum ad eundem annum Procuratorem retuli in Eccles. Venet. Tom. X. **
pag. 323. Nec absimili virtute Jacobus Theupulus superius 40
laudati Jacobi Duchæ Cretensis, ac deinde Ducis Venetiarum ex filio nepos Danduli locum excepit anno 1298. qui cum novas apud Anapolim seditiones exoriri novisset, antequam latius progrederentur, subito in eas facto impetu repressit, & flagitiosos homines sumpto de pessimis publico supplicio ad officium redire coegit.

Interea Senatus virum nobilissimum, quem, diuturna licet rebellione irretitum, Veneto nomini addictum ostenderant responsa Januensibus data, cupiens ad antiquam fidem
factis pridem comprobatam reverti, Vitali Michaelio, cui 41
post Theupulum Candiæ regimen delatum fuerat anno 1299. mandavit, ut de pace cum Alexio Calergio ineunda studiosius ageret. Ut autem hominem invenit in gratiam cum Venetis redeundi maxime quidem cupidum, sed tamen augendæ suæ conditionis non mediocriter avidum, ægre ad-

modum factum est, ut statuendæ reconciliationis pacta cum eo, quod Rempublicam Principem decebat decore, & utilitate firmarentur. Sagacitate itaque Joannis & Andreæ ex gente Cornaria, qui conciliandæ pacis munus ex Michaelii Duchæ mandato susceperant, effectum est tandem, ut Alexius a rebellione ad debita obsequia reverteretur, cumque ipse præteriti reatus veniam postulasset, Vitalis Ducha antiquas prærogativas, & privilegia non solum ei publico nomine renovavit, sed & alia quoque honoris insignia, & reddituum incrementa adjecit, quæ fusius recensentur in litteris, nulla chronica nota signatis, per quas ipse Ducha ejusque Consiliarii firmatæ concordiæ tractatum, & conditiones Petro Gradonico Duci Venetiarum & Senatui significarunt.

„ Excelentissimo Domino nostro Domino Petro Gradoni-
„ co Venetiarum Dalmatiæ atque Chroatiæ inclyto Duci,
„ & Domino quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Ro-
„ maniæ Vitalis Michael Ducha Cretæ & ejus consilium cum
„ omni reverentia & subiectione seipsos. Noverit *vestra* Ma-
„ gnificentia per præsentes quod in principio nostri Regi-
„ minis fuit visum nobis conveniens pro meliori negotio
„ suspendere, & non incipere aliquem tractatum cum Ale-
„ xio Calergio, ad hoc ut ab eo aliquis inciperetur tracta-
„ tus, qui elapsis diebus aliquibus, de pacis tractatu *fecit*
„ per personas interpositas nos requiri, & nos per easdem
„ personas sibi fecimus respondere, quod si vellet cessare
„ ab inconvenientibus petitionibus, & haberet voluntatem
„ faciendi illud, quod conveniret pro honore Dominationis
„ vestræ, & bono statu Cretensis Insulæ, Dominatio face-
„ ret sibi illud, quod esset conveniens, ipse vero misit pe-
„ tendo talia, quibus non esset præbendus auditus, & nos
„ supersedimus de negotio usque ad unum mensem ostenden-
„ do nos nihil curare de negotio, & ipse occasione cujus-
„ dam Burgensis vestri capti ab hominibus de Monovasia,
„ & transmissi ad eum Alexium pro concambio faciendo
„ pro quibusdam hominibus de Monovasia, quos in carce-

re

„ re inveneramus Cretæ, misit litteras suas Nobili viro Joanni Cornario continentes, quod si permitteremus eum, & Nobilem virum Andream Cornarium ire ad eum, volebat ordinare de dicto concambio, & tractare & loqui cum eis. Dictus vero Joannes præsentavit nobis litteras suas, & nos vidimus eas, & per ipsarum tenorem non apparuit nobis, quod ire deberet, immo commisimus eis, quod non deberent sibi mittere respondendo, nisi super facto concambii, & ipse Alexius misit eidem Joanni respondendo nisi super facto concambii, & ipse Alexius misit eidem Joanni scribendo, quod volebat facere illud, quod conveniebat pro honore vestro & bono terræ, & tunc permisimus eos ire, sed commisimus eis, quod deberent deducere de petitionibus suis juxta eorum posse, & si non deducerentur tot, quot videbitur eis, quod negotium possit deduci ad effectum, quod non deberent inde audire aliquid, ipsi vero iverunt, & redeuntes tulerunt nobis in scriptis ultra cambium, ea quæ Alexius postulabat, in quibus scriptis multa dimiserat de his, quæ primitus postulabat. Et nos ex deliberatione Consilii duodecim ordinatorum ad hoc juxta nostri mandati formam deducendo etiam per nos multa de his, quæ petebat, fecimus sibi scribi per eosdem nobiles Joannem & Andream Cornario, ea quæ sibi facere poteramus. Et dictus Alexius venit ad rixam pro dicto concambio, & misit pro nobilibus supradictis. Nos autem permisimus eos ire, qui non sine longa verborum serie, immo cum multo & laborioso tractatu verborum, & multorum sermonum ratiocinio fuerunt concordes de omnibus excepto de Episcopatibus, & stando pluribus diebus, & videndo, quod negotium remanebat, considerato periculo utriusque capitis, & totius Insulæ, & etiam considerato honore vestro, & bono statu Venetiarum, ac securitate Insulæ habita deliberatione Consilii diebus pluribus super hoc, apparuit nobis, & supradicto Consilio non dimittere negotium pro ipsis Epi-

„ ſcopatibus, & id de ipſis fecimus quod continetur in re-
„ ſcripto dicti tractatus, quod Magnificentiæ Veſtræ mitti-
„ mus præſentibus introcluſum, & ipſe Alexius venit itera-
„ to ad rixam pro dicto concambio, & nos miſimus dictos
„ nobiles pro firmando tractatum prædictum, qui die Lu-
„ næ quarto exeunte Aprilis iverunt ad eum, & ea quæ
„ tractaverunt, fuerunt per eos ex parte noſtra, & per eun-
„ dem Alexium ſacramento firmata, & ut ſciat Magnificen-
„ tia Veſtra tractatum totum & omnia quæ firmavimus
„ cum Alexio memorato per reformationem ſtatus Creten-
„ ſis Inſulæ de voluntate & conſenſu Nobilium duodecim
„ prædictorum Excellentiæ veſtræ denotamus ea in ſupradi-
„ cto ſcripto. Noſcendo pro tantæ univerſalitatis & ſpecia-
„ litatis lætitia, in Inſula Cretæ ex hujuſmodi pace prove-
„ nit, quod vix exprimi poſſet litteris vel ſermone, nam
„ dictus Alexius cum multa verborum & juramentorum pro-
„ mittit ſe fidelitatem veſtram & pacem omnibus *inviola-*
„ biliter perpetuo ſervaturum, & eſſe ſemper ad veſtrum
„ ſervitium & honorem. Nos enim ſperamus in Domino,
„ quod dirigemus, & ponemus ad tale punctum Inſulam
„ veſtram, quod perſeverabit in longa pace, & quod inco-
„ læ ejuſdem Inſulæ dante Domino ſibi ſentient adveniſſe
„ ſtatum proſperum & tranquillum. Et cum in dicto re-
„ ſcripto contineatur, quod non debeat tenere equas, ſed
„ pro decem, quas habet, debet mittere Magnificentiæ Ve-
„ ſtræ litteras ſuas pro ipſis tenendis, & eis fieri debeat in-
„ fra annum unum, quod nobis miſeritis injungendo; de
„ quibus volentes nos dare ſibi Roncinos decem pro reſtau-
„ ratione non potuimus de ipſis cum longo tractatu ver-
„ borum ad aliud pervenire. Vos autem tamquam Domi-
„ nus de hoc facietis quod convenire videbitur Excellentiæ
„ Veſtræ, nos tamen non conſulimus quod equæ prædictæ
„ remaneant in Inſula ullo modo: credimus tamen quod
„ erit conveniens atque bonum ſuper reſtauratione dictarum
„ equarum dignemini ſibi facere illam proviſionem quæ Ma-
gnifi-

„ gnificentiæ Veſtræ videbitur convenire. De ſollicitudine „ vero dictorum Nobilium quam habuerunt in tractatu præ- „ dicto non ſcribimus vobis per ordinem quoniam longum „ eſſet; ſed hoc ſub brevitate deſcribimus, quod ita ope- „ rati fuerunt, ac ſi fuiſſet negotium totum ſuum, & ſi ip- „ ſi non fuiſſent, non potuiſſet pacis negotium percomple- „ ri; propter quod eos habere dignetur Veſtra Magnificen- „ tia commendatos.

„ Hæc eſt forma pacis firmatæ cum Alexio Kalergio, „ quæ debet in publicam formam reduci.

„ Nos Vitalis Michael de mandato Domini Ducis Venetia- „ rum Ducha Cretæ cum noſtris Conſiliariis & ſucceſſoribus „ noſtris notum facimus univerſis tam Latinis quam Græcis „ præſentibus & futuris præſentem paginam inſpecturis, quod „ recepimus te Nobilem Virum Alexium Calergium ad fide- „ litatem prædicti Domini Ducis, & noſtram & fecimus ge- „ neralem remiſſionem bonam puram fidelem & ſine frau- „ de tibi & omnibus, qui ſunt ad præſens in Inſula Cre- „ tenſi ac Michaeli Curtatio & omnibus aliis rebellibus cu- „ juſcumque conditionis ſint de omnibus offenſionibus factis „ tam tempore pacis, quam guerræ.

„ In primis omnium damus, & concedimus tibi omnia „ feuda, quæ habebas in principio hujus guerræ ante tuam „ rebellationem, cum omnibus ſuis habentiis & pertinentiis, „ ac Villanis.

„ Item damus & concedimus tibi militias quatuor a ſca- „ lis Strumbulis ultra verſus Ponentem cum terra de Me- „ gapotamo, & accipere debeas quaſcumque volueris a ſca- „ lis de Prinangulo citra verſus Levantem.

„ Item damus, & concedimus tibi militias de Stimbolo, „ & Chorio Monaſterio ſicut olim tenebat eas Georgius Chor- „ tacius, te tamen ſolvente pro ipſis illis qui eas habebant „ yperperorum duo millia, vel quidquid fuerint extimatæ.

„ Item damus & concedimus tibi militias duas pro eo pre- „ tio, quo fuerint extimatæ unam quarum poſſis accipere

quam

„ quam volueris in Chisamo, vel in Narna cum hac con-
„ ditione, quod tu possis eam dare cuicumque volueris ex
„ rebellibus, non reservando extra aliquid in te, nec pro
„ tuis hæredibus, & alteram possis accipere quamcumque
„ volueris a scalis de Prinanculo citra versus Levantem.

„ Item damus & concedimus tibi militias quinque, quas
„ possis accipere a rebellibus, & dare cuicunque placuerit ti-
„ bi solvendo yperperos centum pro qualibet, non accipien-
„ do de ipsis ultra militiam unam a Demitrio Valastro, & si
„ accipies aliquam ex ipsis in Chisamo vel in Narna, quod
„ non possis ex eis aliquid tenere pro te nec pro tuis hæ-
„ redibus.

„ Item volumus quod possis emere quolibet anno cum
„ tuis hæredibus equos quindecim ab armis vel ronzinos ad
„ voluntatem tuam, & si non posses eos habere ad emen-
„ dum, quod Signoria teneatur dari facere tibi & tuis hæ-
„ redibus quolibet anno pro justo pretio equos decem ab
„ armis, si tibi tot deficerent a numero dictorum quinde-
„ cim de illis qui sunt extra varnitionem.

„ Item volumus quod habeas libertatem dandi feuda &
„ equos, quæ & quos tibi superius concessimus cuicumque
„ volueris.

„ Item damus & concedimus tibi omnia Monasteria Com-
„ munis, quæ sunt ultra scalas Stromboli versus Ponentem
„ pro eo affictu, qui solvebatur ex eis ante incæptionem
„ præsentis guerræ.

„ Item de Episcopatu Atiniensi vacante Pastore ad præ-
„ sens, quem petis pro uno Episcopo Græco, quod Signo-
„ ria faciet suum posse, quod Archiepiscopus det tibi ipsum,
„ secundum tenorem litterarum suarum alioquin quod tu,
„ & tui hæredes & tui debeatis facere cum Archiepiscopo,
„ Episcopo & Clericis quidquid volueritis, quod Signoria
„ & Laici non intromittent se in hoc.

„ Item quod alios Episcopatus scilicet Milopotamensis, &
„ Calamonensis, quos tu petis ad affictum pro yperperis
tre-

„ trecentum quinquaginta annuatim videlicet possessiones ipsorum Episcoporum, Dominatio faciet tibi dare ad affictum ad annos quinque, & deinde in antea tenebitur Signoria facere posse suum ad faciendum tibi dari eos ad affictum ad quinque annos usque ad annos quinquaginta octo, & si non posset eos tibi dari facere ad affictum, quod Signoria vel Laicus aliquis non intromittet se, sed tu cum tuis hæredibus & cum tuis facies cum Archiepiscopo cum Episcopis & Clericis sicut volueris.

„ Item quod tu & omnes rebelles possitis facere parentellas cum Latinis.

„ Item quod tu & tui hæredes non teneamini intrare in civitates vel in Castella, vel alia loca, quo vellet vos vocare facere Signoria, si nolueritis, sed debeatis mittere nuntios vestros ad dandum & audiendum & accipiendum rationem.

„ Item volumus quod habere debeas Monasteria omnia Patriarcharus ad affictum solvendo annuatim pro affictu eorum yperperos decem ultra illud quod solvebatur ex eis pro quolibet.

„ Item volumus quod omnes Franci a tempore pacti Domini Marci Dandulo olim Duchæ Cretensis usque ad diem primum, quo rebellasti debeant esse franchi, & qui non fecerunt renovare suas cartas franquitatum ex justo impedimento, quod Signoria debeat eos facere franchos, si debent esse franchi de jure.

„ Item volumus facere tibi franchos centum de rebellibus de feudis, quæ stant ultra scalas, & de Villanis communis de quibus volumus, quod possis accipere decem rebelles de feudis, quæ sunt citra scalas.

„ Item volumus quod possis tenere jumenta sive equas pro illis decem quas tu habes possis mittere Venetias litteras tuas, & id quod Dominus Dux mittet dicendo vel scribendo facere debeas infra unum annum, & si elapso termino

„ mino Dominus Dux non concesserit tibi, quod possis eas te-
„ nere, mittere debeas eas in continenti extra Insulam.

„ Item volumus, quod qui est Arcondus debeat esse Ar-
„ condus, & qui est Arcondopulus, debeat esse Arcondopu-
„ lus, & qui est Vasmulus debeat esse Vasmulus, & qui est
„ Latinus, debeat esse Latinus, & haberi Latinus.

„ Item quod Papates & Diaconi, & filii Papatum, qui non
„ sunt possessi pro Villanis, non sunt Villani. Volumus quod
„ non debeant dari pro Villanis, qui non sunt capita a vi-
„ ginti supra, & debeant scribi nominatim.

„ Item volumus quod tu cum aliis rebellibus dare debeas
„ obsides viginti in manibus Signoriæ annis duobus & possint
„ cambiari sive commutari pro aliis tam bonis, ut erunt illi,
„ qui erunt dati prius.

„ Tu vero jurasti fidelitatem Domino nostro Duci Venetia-
„ rum nobis & successoribus nostris, & habere amicos Vene-
„ tiarum pro amicis & inimicos Venetiarum pro inimicis.

„ Hæc omnia rata & firma volumus observari *donec* Do-
„ mino nostro Duci Venetiarum nobis, & successoribus no-
„ stris obediens fueris, & fidelis, & observaveris quæ superius
„ dicta sunt.

Quamvis autem superius enuntiatæ locationes possessionum ad Episcopatus Mellipotamensem & Calamonensem spectantium, ut & aliæ Ecclesiastici juris concessiones, *de convenientia & consensu Archiepiscopi Cretensis pro utilitate Ecclesiarum* factæ fuissent, & Episcopi ipsi Milopotami & Calamonæ *pactis eos tangentibus* consensissent, assignatos proventus *recipiendo per quinque annos*, attamen I... qui Milopotamensi, & Petrus qui Calamonensi Ecclesiis eo tempore præerant, obliti pactas locationes pro bono pacis, & quieto Insulæ statu firmatas fuisse, elapso a conciliata concordia quinquennio, jura suarum Ecclesiarum hoc pacto graviter lædi conquesti sunt, propriamque licet minus justam utilitatem communi totius Regni tranquillitati præferentes, Avenionem ad Clementem V. accesserunt, eique, suppressa dolo malo

rerum

rerum omnium serie, exposuerunt, bona sua a Græco homine sub specie initæ cum Republica conventionis contra Ecclesiasticæ libertatis jura injuste occupari. Hæc cum accepisset Pontifex vir acris nimium ingenii, & ad subitos motus celerrimus, caussa non explorata graves Duci ac Communi Venetiarum epistolas dedit, ipsos rogans attentius, & adhortans, ut Episcopis ad suas Ecclesias *cum debita honorificentia reductis bona Episcopatuum suorum cum fructibus inde perceptis, Alexio Calergio, & quibuslibet aliis detentoribus amotis*, restitui, ipsisque de illatis hac occasione damnis satisfieri curarent. Patriarchæ etiam Gradensi Fratri Ægidio, & Castellano Episcopo Fratri Ramperto (quorum ille Ferrariensis, hic Bononiensis civis erat, uterque autem ex Ordine Prædicatorum.) per Apostolica scripta mandavit Pontifex, ut Venetias accedentes Duci ac Senatui Venetiarum Pontificias litteras exhiberent, ipsosque hortarentur, ut Summi Sacerdotis jussum quam citissime ita impleri niterentur, *ut exinde Divinam obtinere gratiam uberius* promererentur. Grave molestumque Veneto Senatui accidit, ut quæ ad tollenda diuturni civilis belli incommoda, & graviora pericula de Metropolitani etiam gravissimi viri assensu acta fuerant, apud Pontificem in non leve publicæ pietatis dedecus ab Episcopis dolose verterentur. Eapropter cum a Delegatorum Antistitum judicio ad Pontificem ipsum, & Apostolicam sedem provocasset, publico instrumento per Procuratorem ad id negotii institutum solemniter professus est, exposita Pontifici ab Episcopis a vero penitus aliena esse, siquidem nec dictæ pacis initæ tempore, nec antea possessiones ipsorum Episcopatuum ab ipsis Episcopis tenebantur, pactisque conventionibus Archiepiscopus non solum assenserat, sed eas *fieri voluit pro utilitate ipsarum Ecclesiarum, quæ longo tempore non habuerant utilitatem de possessionibus suis.* ipsique Episcopi *recipiendo per quinque annos* pretium locationis *sponte* pactis assenserant. Publicæ itaque mentis esse, ut Episcopi, *per quorum incuriam & negligentiam steterat, quin*

rediissent ad Ecclesias suas, secure ad ipsas accederent, & *ad plenam securitatem ibidem* morarentur; ubi fructus etiam & redditus suarum Ecclesiarum perciperent. Rei series ex Pontificiis epistolis ad Judices Delegatos datis, & ex publica Procuratoris protestatione melius innotescet.

Clemens Episcopus Servus Servorum Dei Venerabilibus Fratribus ...... Patriarche Gradensi .... Episcopo Castellano salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Eam gerimus de circumspectione vestra fiduciam, quod „ ea que vobis committimus exequi studeatis sollicite fide„ liter & prudenter. Accedentes siquidem ad presentiam „ nostram Venerabiles Fratres nostri J...... Milopotamen„ sis, & Petrus Calamonensis Episcopi querelosa nobis ex„ positione monstrarunt quod Nob. vir Vitalis Michael tunc „ Ducha Insule Cretensis in qua Episcopatus eorum consistunt, „ ejusque consilium de mandato Nob. viri Ducis & Com„ munis Venetiarum Castellanensis Diocesis, qui in eadem „ Insula temporale Dominium obtinent; quandam confede„ rationem cum Alexio Calergi Greco tunc etiam in illis par„ tibus dominante sub certis pactis & conventionibus inie„ runt, in quibus inter alia promiserunt eidem, quod *do„ minium* terre possessionum Episcopatuum predictorum pro „ tercentis quinquaginta yperperis ex eis annuatim solven„ dis concedi sibi faceret inde ad quinquennium ad fictum, „ & ex tunc procuraret pro posse quod de quinquennio in „ quinquennium usque ad quinquaginta octo annos, prout „ ipse hoc petebat ab eis, similiter ei concessio fieret de „ eisdem, quod si forte hoc facere non posset, predictum „ Dominium vel aliquis laicus se de ipsis ulterius non in„ tromitterent, sed idem Grecus ejusque heredes cum suis „ facerent cum Archiepiscopo Episcopis & Clericis sicut „ vellent. De quibus & aliis nephandis pactionibus cum „ eodem Alexio initis inviolabiliter observandis Ducha Cre-

tensis

„ tensis & ejus Consilium supradicti prestitisse dicuntur cor-
„ porale juramentum; idemque Alexius exinde fecit tam
„ Duci & Communi Venetiarum ac Duche Cretensi & ejus
„ consilio memoratis, quam successoribus eorumdem, factis
„ itaque juxta hujusmodi conventiones & pacta concessioni-
„ bus antedictis dictus Alexius illarum pretextu Episcopa-
„ tus occupavit eosdem & detinet occupatos illorum perci-
„ piens redditus & proventus, prefatos Episcopos eorum
„ possessione privando, propter que dicti Episcopi extra di-
„ ctam Insulam exulare, quinimmo mendicare in Pontifica-
„ lis dignitatis opprobrium compelluntur oppressi graviter
„ rerum temporalium egestate, ex quibus evenit, quod in
„ eadem Insula divinus cultus subtrahitur, errores pullulant,
„ fidei Orthodoxe detrahitur, & libertas Ecclesiastica jugiter
„ conculcatur. Que omnia quanto magis infra mentis ar-
„ cana revolvimus, tanto causa nobis majoris admirationis in-
„ geritur, quomodo devotionis fervor quem erga Deum &
„ ejus Ecclesiam habere consueverunt, ita tepescere potuit
„ vel qualiter seductor humani generis adeo ipsorum men-
„ tis oculos offuscavit, ut contra fidem Catholicam & ec-
„ clesiasticam libertatem auderent inire cum illo Greco ne-
„ pharias pactiones. Nos igitur attendentes quod confede-
„ ratio conventiones, concessiones & pacta predicta contra
„ libertatem Ecclesiasticam attentata, nulla penitus ipso ju-
„ re, ac juramenta prestita super illis temeraria extiterunt,
„ & ideo non servanda, confederationem conventiones con-
„ cessiones & pacta predicta prout de facto processerunt
„ cassavimus, irritavimus, & annullavimus, quin potius cas-
„ sa nulla & irrita nunciavimus & decrevimus ea nullam
„ obligationem inducere nullamque habere roboris firmita-
„ tem, Ducemque ac Commune Venetiarum ac Ducham
„ dicte Insule & ejus consilium prelibatos ad horum obser-
„ vantiam in quantum Ecclesiis vel Ecclesiastice libertati pre-
„ judicent aliquatenus non teneri. Unde dilectos filios No-
„ biles Viros Ducem ac Commune Venetorum prefatos per

„ alias nostras rogamus litteras attentius & hortamur, quod
„ ipsi considerantes prudenter quantum in confederatione con-
„ ventionibus pactis & concessionibus antedictis Majestatem
„ Divinam, eorumque Matrem Ecclesiam offenderunt, quam-
„ tumve propterea non solum saluti, sed & fame ipsorum
„ fuerit derogatum, a similibus de cetero abstinere procu-
„ rent dictosque Episcopos ad Episcopatus eorum cum de-
„ bita honorificentia reducentes faciant eis bona Episcopa-
„ tuum predictorum cum fructibus inde perceptis, & qui
„ percipi potuerunt, & a tempore quo dicti Episcopi fue-
„ runt, ut premittitur eorum possessione privati, cum in-
„ tegritate restitui prefato Alexio, & quibuslibet aliis de-
„ tentoribus amotis penitus ab eisdem, ipsisque Episcopis
„ de damnis expensis, que oportuit eos hujusmodi occasio-
„ ne subire, satisfactionem congruam exhiberi, providendo
„ illis de securo conductu, ut possint ad suos Episcopatus
„ predictos cum securitate plene redire ac morari etiam in
„ eisdem. Quocirca Fraternitati vestre districte in virtute
„ obedientie ac sub excommunicationis pena, quam eo ip-
„ so vos incurrere volumus, si mandatum nostrum hujus-
„ modi neglexeritis adimplere, per Apostolica scripta man-
„ damus quatenus infra decem dierum spatium post rece-
„ ptionem presentium ad terram Venetiarum personaliter
„ accedentes Duci & Communi Venetiarum prefatis hu-
„ jusmodi litteras nostras, quas eis dirigimus, vobis per la-
„ torem presentium exhibendas presentare curetis, ipsum-
„ que Ducem & Commune ex parte nostra inductivis mo-
„ nitis & efficacibus exhortationibus, prout circumspectio
„ vestra melius expedire noverit, inducatis, ut ipsi tanquam
„ viri multa discretione conspicui habentes ad Deum, &
„ eorum matrem Ecclesiam affectum reverentie filialis dili-
„ genter attendant, quantum excesserint in predictis, no-
„ stramque benevolentiam quam ad ipsos habemus, qui
„ non rigorem, prout alias exigeret excessuum qualitas pre-
„ dictorum, sed benignitatem & mansuetudinem cum eis
volu-

" volumus exercere, devotione debita recognoscant, & pre-
" dicta, que illis scribimns, infra sex mensium spacium post
" monitionem hujusmodi, sic efficaciter studeant adimplere,
" quod exinde Divinam obtinere gratiam uberius mereantur,
" nosque qui hujusmodi negotium cordi non mediocriter ge-
" rimus, possimus eorum devotionem merito commendare,
" nec aliud in predictis adhibere remedium compellamur.
" Quidquid autem circà hæc duxeritis faciendum, & qua-
" liter Dux & Commune predicti se habuerint in predictis
" nobis per vestras litteras harum seriem continentes inti-
" mare curetis fideliter. Quod si forsan vos ambo his exe-
" quendis non poteritis interesse, alter vestrum ea nihilomi-
" nus exequatur.

" Datum Pictavis IV. Kalend. Junii Pontif. nostri an-
" no Secundo.

Instrumenta facta occasione litterarum Domini Pape missarum Domino Duci pro Episcopatibus Calamonensi & Mellipotamensi.

" In Dei nomine Anno a Nativitate ejusdem MCCCVII.
" Indictione VI. mensis Septembris die XII. Illustris Domi-
" nus Petrus Gradonico Dei Gratia Venetiarum Dalmatie
" atque Croatie Dux Dominus quarte partis & dimidie
" totius Imperii Romanie de voluntate & expresso consen-
" su Consiliorum suorum Minoris, Rogatorum & Quadragin-
" ta ad sonum campanarum & voces preconias congrega-
" torum habita prius autoritate a Majori & Generali Con-
" silio suo & Communis Venetiarum, & ipsa Consilia &
" homines ipsorum Consiliorum cum eodem Domino Duce
" similiter nomine suo & dicti Communis Venetiarum fe-
" cerunt constituerunt, & ordinaverunt suum & dicti Com-
" munis Nuntium Syndicum & Procuratorem Dominum Do-
" natum Lambardo Ducatus Venetiarum scribam ad com-
" parendum coram Venerabilibus Patribus & Dominis Fra-

tre

„ tre Egidio Patriarcha Gradense, & Fratre Ramperto E-
„ piscopo Castellano exequutoribus ab Apostolica Sede da-
„ tis ad presentandum Illustri Domino Duci Venetiarum
„ quasdam litteras impetratas contra eos per Venerabiles
„ Patres Dominos J..... Melipotamensem & Petrum Cala-
„ monensem Episcopos & ad movendum & exortandum eos-
„ dem, ut infra sex mensium spatium, quod continetur in
„ eis, debeant adimplere, & ad appellandum in forma in-
„ frascripta. Ego Donatus Lambardo Sindicus & sindica-
„ rio nomine dicti Domini Ducis & Communis Venetiarum
„ dico & propono quod prædicti Venerabiles Patres Domi-
„ ni Mellipotamensis & Calamonensis dolose ac per frau-
„ dem & malitiam suggesserunt Sanctissimo Patri Domino
„ Clementi Summo Pontifici quod tempore pacis facte per
„ Ducham Crete Dominum Vitalem Michaelem cum Alexio
„ Calergi Græco rebelli, & inimico Domini Ducis, & Com-
„ munis Venetiarum, ipsi Episcopi possidebant pacifice Epi-
„ scopatus suos, & possessiones Episcopatuum suorum, &
„ quod pretextu pactorum factorum in ipsa pace & con-
„ cordia idem Alexius Episcopatus occupavit eisdem, & de-
„ tinuit occupatos, illorum Episcopatuum percipiens redditus
„ & proventus, dictos Episcopos eorum possessionibus pri-
„ vando & quod ob dictam falsam suggestionem dolose fa-
„ ctam idem Sanctissimus Pater per suas litteras rogavit,
„ & hortatus est ipsum Dominum Petrum Ducem & Com-
„ mune Venetiarum, ut dictos Episcopos ad Episcopatus
„ eorum cum debita honorificentia reduci facerent, ac etiam
„ facerent eis restitui bona Episcopatuum predictorum in-
„ tegre cum fructibus inde perceptis, & qui percipi po-
„ tuerunt a tempore quo dicti Episcopi fuerunt, ut pre-
„ mittitur eorum possessionibus privati, prefato Alexio, &
„ quibuslibet aliis detentoribus amotis penitus ab eisdem,
„ & quod facerent ipsis Episcopis exhiberi congruam satis-
„ factionem de damnis & expensis, que oportuit eos hu-
„ jus occasione subire, providendo & etiam eis de securo
con-

„ conducto, ut possint ad Episcopatus suos predictos cum
„ plena securitate redire, & in eis morari. Item dico quod
„ predicta per dictos Episcopos sic sugesta non sunt vera, &
„ quod tempore dicte pacis inite, ante predicti Episcopi
„ non possidebant dictos suos Episcopatus, & possessionem
„ suorum Episcopatuum, & possessione, quam non habe-
„ bant, pretextu aliquorum pactorum factorum in dicta pa-
„ ce non fuerunt ejecti, seu privati. Dico etiam quod pa-
„ cta que fuerunt facta per Dominum Ducham Crete tan-
„ gentia Ecclesiastica vel Ecclesiasticas personas fuerunt fa-
„ cta de convenientia & consensu illius, qui tunc erat Ar-
„ chiepiscopus Crete, qui ea fieri voluit, pro utilitate ip-
„ sarum Ecclesiarum, que longo tempore non habuerant
„ utilitatem de possessionibus suis, ut possent habere, & quod
„ dicti Episcopi consenserunt pactis eos tangentibus tunc ini-
„ tis, recipiendo sponte affictum possessionum suarum per
„ quinque annos & quod per eorum incuriam & negligen-
„ tiam steterunt, quin redierint ad Ecclesias suas, & in eis
„ celebraverint Divina, que predicta sic dolose ac malitio-
„ se & fraudulenter per eos exposita dicto Domino Summo
„ Pontifici ipse Dominus Summus Pontifex dictas litteras
„ non mandasset dicto Domino Petro Duci & Communi Ve-
„ netiarum, nec vobis, ut moneretis, ut que continentur
„ in eis adimplere deberent, que quidem omnia, vel quod
„ mihi ex his sufficiat, coram vobis paratus sum, & me
„ dicto nomine offero probare, & idcirco sentiens me di-
„ cto nomine & dictum Dominum Ducem & Commune Ve-
„ netiarum ex dicta presentatione literarum, & his, que in
„ eis continentur, & ex monitione per vos facta ipsi Domino
„ Duci & Communi Veneciarum gravari & gravatos esse, &
„ in posterum adhuc magis posse gravari, in his scriptis pre-
„ sertim ex predictis causis appello ad predictum Summum
„ Pontificem Dominum Clementem Divina Providentia Pa-
„ pam Quintum & ad ejus Sanctissimam Sedem Romanam,
„ & Apostolos instanter peto, & iterum debito tempore &

& lo-

„ & loco iterum peto, & iterum tertio instantissime peto subjiciens me dicto nomine & jura partis mee sub protectione & defensione dicti Summi Pontificis & ejus Sanctissime Apostolice Sedis, & ad protestandum, & ad omnia alia & singula faciendum, & gerendum que in predictis & circa predicta necessaria seu utilia videbuntur, etiamsi mandatum esigerent speciale, promittentes nomine suo & Communis Venetiarum se firmum & ratum habere & tenere totum id, & quidquid per dictum Sindicum factum fuerit in predictis, & circa ea & quodlibet predictorum, & non contrafacere vel venire sub obligatione bonorum Communis Venetiarum. Actum Venetiis in Duc. Palatio Presentibus D. Bonmatheo de Aretegno J. U. perito Tanto Ducatus Venetiarum Cancellario Jacobo Dedo Sancte Lucie Presb. testibus ad hec vocatis & rogatis & aliis. Ego Petrus de Palatio &c.

In Dei nomine Amen Anno Domini Millesimo trecentesimo septimo die XXII. Septembris Indictione VI.

„ Coram vobis Venerabilibus Patribus Dominis Domino Fratre Egidio Patriarcha Gradensi & Domino Fratre Ramberto Episcopo Castellano a Sede Apostolica executoribus datis ad presentandum Illustri Domino Duci & Communi Venetiarum quasdam litteras impetratas contra eos per Venerabiles Patres Dominum J..... Millopotamensem & Petrum Calamonensem Episcopos & admonendum & exhortandum eosdem, ut infra sex mensium spatium, que continentur in eis, debeant adimplere, protestatur & dicit Donatus Lambardo Sindicus, & sindicario nomine Illustris Domini Ducis Petri Gradonico Dei Gratia Venetiarum Dalmatie atque Croatie Ducis Domini quarte partis & dimidie totius Imperii Romanie, & Communis Venetiarum, quod eorum intentionis est, dare operam efficaciter, ut Venerabiles Patres J... Millopotamensis, & Petrus Calamonensis Episcopi juxta voluntatem Sanctissimi Patris Domini Domini

„ ni Clementis Summi Pontificis, si volunt accedere Eccle-
„ sias suas, & ibidem esse, quod poterunt secure ibi acce-
„ dere, & ad plenam securitatem morari; & quod fructus
„ seu redditus Ecclesiarum suarum habebunt tam de præ-
„ senti quam de futuro, adeo quod non habebunt mate-
„ riam conquerendi, sed licet sic intendant, non tamen in-
„ tendunt per aliqua, que fierent per dictum Dominum
„ Ducem & ejus Officiales in favorem dictorum Episcopo-
„ rum ad recuperationem jurium ipsorum Episcoporum pro-
„ pterea renuntiare appellationi predicte nunc interposite,
„ nec propterea manifeste vel tacite confiteri, quod predi-
„ cti Episcopi verum dixerint, vel suggesserint ipsi Domi-
„ no Summo Pontifici, vel etiam quod non tacuerunt ve-
„ ritatem, & quod per non dolosam & falsam assertionem
„ & quod per non dolose suppositam veritatem ipsi Domi-
„ no Summo Pontifici factam obtinuerunt ab eodem scribi
„ ipsis Domino Duci, & Communi Venetiarum, que eisdem
„ per ipsum Dominum Summum Pontificem scripta sunt,
„ sicut clare exprimitur in appellatione predicta. Actum
„ in loco Fratrum Predicatorum de Venetiis Presentibus
„ Domino Bonmatheo de Aretegno juris utriusque perito,
„ Petro Constantino, Teresio, Marino de Segia preconibus
„ Communis Venetiarum testibus ad hec vocatis, & rogatis.

Verum his de Episcoporum controversia abunde dictis ad nostram seriem revertamur.

Tanta igitur Veneti Senatus clementia, & liberaliter effusa in resipiscentem Alexium beneficia adeo ipsius animum in Reipublicæ obedientia, & fide firmarunt, ut neminem alium deinceps Veneta Respublica nec fideliorem sibi, nec in arduis rebus utiliorem invenerit. *Constantis fidei, & singularis in Venetam Rempublicam observantiæ multa, quæ præstitit documenta* Alexius, recenset Petrus Justinianus in Hist. Ven. l. III. ubi Græcorum animos ad novam defectionem pronos ab Alexio ita delinitos fuisse refert, ut sub imperio Venetorum pacatos quiescere adduxerit; tantumque apud nobile viri ingenium valuit pu-

blicæ liberalitatis clementia, ut post multa suæ fidelitatis argumenta moriens etiam *sub comminatione Divinæ & paternæ maledictionis* filiis suis mandaverit, *ut Venetæ Reipublicæ immaculatam servarent fidelitatem*, quod quidem cum egregie servassent, publicæ liberalitatis munificentia familiam Calergam plurimis beneficiis auctam Venetæ nobilitatis titulo etiam decoravit.

42 Cretæ interea præfectus fuit Jacobus Baroccius, cui in extinguendis privatis mutuisque familiarum odiis, quæ ad strages usque exarserant, plurimum laboranti successit anno 1303.

43 Guido de Canale. Hujus tempore gravissimo terræ motu ita concussa fuit cum reliqua Insula etiam urbs Candiæ, ut plurimæ ædes, & magna pars murorum ipsius civitatis ad terram prosternerentur. Eam occasionem nactam sibi opportunam arbitrantes nonnulli ex seditiosis stimulos admoverunt Alexio Calergio, ut communem patriam e Latinorum jugo subduceret, quibus ille, difficile esse, respondit, Cretensibus nec terrestri exercitu neque classe instructis Insulæ imperium sibi astruere, cæterum Venetorum Dominium præ cæteris tum Latinis, tum Græcis justitia & benignitate præstare; quo responso prudenti irrequietos turbidosque animos Cretensium continuit.

Ut autem ad coercendas tum excursiones hostium, tum frequentes incolarum seditiones major aptiorque esset Venetis militarium copiarum opportunitas, Guido Ducha suo & *Universitatis fidelium militum Pheudatorum* nomine primos Cretensium ad Senatum Venetum Legatos destinavit Andream Cornelium & Leonardum Gradonicum, qui publica authoritate decerni impetrarunt, ut in Cretensi Regno agminibus peditum aliquantulum imminutis, & inter se conjunctis, ad utiliorem Insulæ propugnationem equitum numerus augeretur. Hæc autem a Senatu sibi demandata Guido prudenti sane modo exequutus est.

44 Anno 1306. Fridericus Justinianus Cretam Ducha renuntiatus appulit, in cujus Insulæ regimine eundem virum sibi succes-

ſucceſſorem accepit, quem pridem habuerat præceſſorem, Vitum nempe ſeu Guidum de Canale, qui in difficillimis ter- 45
ræmotus & ſeditionis temporibus Regni gubernacula laudatiſſime ſuſtinuerat, atque ob egregia in patriam merita Procurator deinde S. Marci pronuntiatus fuit anno 1312.

Anno 1310. Nicolaus Sanudo. 46

Anno 1312. Henricus Dandulo. 47

Anno 1313. Marinus Baduario, cui, dum Cretæ præeſ- 48
ſet, librum *il Rettore* nuncupatum inſcripſit Frater Paulinus Minorita poſtea Epiſcopus Puteolanus, natione Venetus, his verbis: *Magnifico & prudenti viro D. Marco Baduario honorabili Duci Cretenſi Frater Paulinus munus optatum. Ecce librum de recto regimine juxta votum vulgariter editum, vobis mitto, quem Rector ſequendo æterni Regni bravium optinere valebit.*

Anno 1315. Fantinus Dandulo, cujus probitatis argumen- 49
to ſunt epiſtolæ, quas ipſe ſecundo ſui regiminis anno ad Ducem Venetiarum Joannem Superantium miſit, eum vehementer exorans, ut ad Cretenſes ſubditos in pace & obedientia continendos Præſides mitteret juſtitia & manſuetudine ſpectatiſſimos. Epiſtolam effero pleniſſimos juſtæ politicæ ſenſus brevibus verbis exhibentem.

„ Excellentiſſimo Domino Domino Joanni Superantio Dei „ Gratia Venetiarum Dalmatiæ atque Chroatiæ inclito Du- „ ci, & Domino quartæ partis cum dimidio totius Imperii „ Romaniæ Fantinus Dandulo de ſuo mandato Ducha Cretæ „ & ejus conſilium cum debita reverentia & ſubjectione ſe „ ipſos. Cum aliqui de Caſtellanis, qui ſunt ad hanc In- „ ſulam per veſtram Dominationem transmiſſi, quos ſatis „ ſcire poteſtis, male ſe gerant, & plures novitates paupe- „ ribus hominibus ſui diſtrictus inferant, quæ de levi poſ- „ ſent in Inſula materiam inducere ſcandali; ſupplicamus „ Magnitudini veſtræ quatenus ſi quos Ducalis Celſitudo „ transmiſerit, dignemini ad homines ſubditos veſtros, & „ ſtatum conſervandum pacificum hujus Inſulæ reſpectare,

„ quod ipsi sint tales, qui tractent dulciter istos vestros fi-
„ deles, nec eis faciant gravitates.
„ Datum Candidæ die II. Aprilis Indictionis XIV.

50 In Danduli locum successit anno 1317. Nicolaus Leono
vir clarissimi in Republica nominis, cujus primo regiminis
anno secundam Cretensium Legationem Venetias destinavit
Universitas Militum & Pheudatorum Candidæ, quamdam an-
tiquarum legum emendationem postulans ad Pheudatorum
utilitatem apprime opportunam. Quum autem hæc Lega-
tio a Candiæ Pheudatis missa, quam maxime apta videre-
retur, ut res successus fortunatos haberet, Pheudati etiam
Cydoniæ peculiarem Legatum immiserunt Henricum Dan-
dulum, qui suorum nomine Venetum Senatum est alloquu-
tus. Placuit P. C. ut postulata Nicolao Leono Duchæ exa-
minanda, & exequutioni mandanda traderentur. Omnia igi-
tur, Senatus authoritate fultus, prudenter apteque ordinavit
Nicolaus, vetustasque Cretensium constitutiones juste tem-
peravit, quibus actis absolutoque suæ dignitatis periodo,
cum magnum omnibus reliquisset sui desiderium a Creta di-
51 scessit. Suffectus ei deinde fuit anno 1319. Justinianus Ju-
stinianus, cujus prima suscepti muneris exordia novæ sedi-
tionis motu turbata fuerunt. Hanc ut confestim extingueret,
Alexii Calergii opem opportune imploravit, ejusque potis-
simum virtute rebelles devicit, ex quibus nonnullos in præ-
lio captos ad exemplum cæterorum capitis supplicio puni-
ri mandavit. In patriam deinde reversus Procuratoria pur-
pura ornatus fuit.

Provinciæ administrationem deinde capessivit anno 1321.
52 Thomas Dandulus, cujus successor Henricus Michael, qui
53 regimen suscepit anno 1323. Pheudatis Nobilibus publico
decreto indixit, ut stipendia *servientium* in ærario Ducalis
Cameræ deponerent, ab ipsis *servientibus* ibidem exigenda.
At hoc decreto gravari se dolentes Pheudati Legatos suos
Venetias miserunt Nicolaum Cornelium, Andream Dandu-
lum, & Michaelem Gradonicum, Veneti Senatus authorita-
tem

tem inter cætera deprecaturos, ut res ad pristinam consuetudinem revocaretur. Re mature discussa, cum in reliquis negotiis P. C. Cretensium equitum precibus annuissent, statuerunt Philippo Belegno (qui anno 1325. Provinciæ Cre- 54
tensi præfectus fuerat) imperandum, ut justum Henrici prædecessoris sui decretum nova Senatus lege comprobatum integre observari præciperet.

Cretam deinde appulit anno 1327. Joannes Maurocenus 55
electus Ducha, cui in munere subrogatus fuit anno 1329.
Marinus Maurocènus. Anno ejus regiminis secundo Christi 56
videlicet 1330. atroci adeo pestilentiæ morbo afflictam fuisse Candiam Cretæ Metropolim scribit Papadopulus in Hist. Gymnasii Patavini Tom. II. pag. 161. ut urbs illa vix non omnino deleta fuerit, cujus luis tactu parentes Petri Philargi postea Alexandri V. erepti fuerunt. Nullam de hoc Metropolis infortunio mentionem facit Andreas Cornelius accuratus Cretensium rerum Chronologus, qui Marcum Gra- 57
donicum Ducham Mauroceni anno 1331. successorem scribit Cretæ decessisse primo suæ dignitatis anno nondum expleto; & licet sepulturam ejus in Ecclesia Sancti Petri positam scribat, morbum tamen, quo sublatus est, omnino silentio præterit.

Per hæc tempora scilicet sub Blasio Zeno Raynerii filio, 58
qui ad regendam summo cum Imperio Insulam anno 1332. Cretam advenerat, nova exoritur Cretensium defectio: cum enim ad instruendas adversus pyratarum molestiam duas Triremes insolita quædam exigerentur tributa, coloni cujusdam Casalis, quod vocatur *Margariti*, acriter obstiterunt, eorumque exemplo incitati alii ex Arna, Anopoli, & Chissamo tumultuose multitudinem congregantes Vardam Calergi virum flagitiosum sibi Ducem constituerunt, moxque Castrum Selini, occiso Hermolao Belegno Præfecto, repentino impetu occupaverunt. Ea deinde victoria audaciores facti Metropoli Candiæ obsidionem minitabantur, quorum furorem ut compesceret Joannes Cornelius vir eximiæ virtutis & fi-

dei

dei a Blasio Ducha missus collecta ingenti militum manu adversus eos proficiscitur, cumque subsidiarias tum a Venetis cum a Georgio Calergio Alexii filio copias accepisset, hostes infensissimos uno certamine contrivit, Varda Calergio (qui de vera fidelique Calergiorum gente non erat) interfecto. Vardæ caput ad seditiosæ turbæ terrorem Cretam missum fuit simul cum Nicolao Pricosiride viro omnium sceleſtiſſimo, quem confestim extremo supplicio Ducha necari jussit, moxque Casale Margariti, ex quo scandala prodierant, in cinerem redigi, perfidosque ejus incolas gladio deleri, sicque deinde universa Insula tranquillitate perfecta frui cœpit. Ad pacificam Regni administrationem delecti deinde fuerunt.

59 Anno 1334. Petrus Zenus.

60 Anno 1336. Joannes Sanudo.

61 Anno 1338. Joannes Maurocenus, qui in susceptæ dignitatis munere obiit, & in S. Petri Ecclesia tumulatus fuit.

62 Anno 1339. Nicolaus de Priolis, post quem Cretensis.

63 Insulæ administrationem Andreas Cornelio inivit anno 1341. quo tempore post longam per annos multos tranquillitatem atrox repente rebellionis incendium exarsit. Hoc Leo Calergius feroci & violenta indole homo excitavit, qui dum animum Venetis amicum simulat, interim vulgus ad rebellandum per se satis pronum in novos eosque graviores motus clanculum sollicitabat. Effrenis in eo morum licentia, & contracta necessitudo cum iis, qui novis rebus studebant, suspicionem sæpe moverunt, quod publicæ quieti insidiaretur; sed tamen Maurocenus, & Priolus, qui Cornelio præcesserant, indocile ingenium blande lenire maluerunt, partim ut a desperatis consiliis averterent, partim ut Calergio juniori de Republica benemerito, eidemque arcta consanguinitate conjuncto rem gratam facerent. Sed turbulentum animum nulla lenitatis, aut beneficiorum inita ratio flectere potuit; quinimmo audacior factus, & Venetorum excidium quacumque posset arte obtinendi cupidus Græcos plures, quo-

quorum Dux erat Costa Smeriglius vir flagitiosissimus, in apertam defectionem impulit. Ut primus hic motus compesceretur, visum est Duchæ memoratum superius Alexium fidei probatissimæ virum immittere, qui exercitu ex copiis Venetis & suis clientibus, atque amicis conflato rebelles ad internecionem delevit, & Smeriglii aliorumque ex tumultuantium primis obtruncata capita Cretam ad Ducham misit.

Nec tamen clades hæc Leonem fregit, quinimmo iracundia æstuans & furorem atque ultionem spirans, quotquot potuit exules & flagitiosos undequaque ad se accivit, novæque rebellionis signo elato Melipotamum expugnavit. Sed Alexio celerrime accurrente rebelles iterum cæduntur, & Venetorum arma clarissimum triumphum referunt. Tunc enimvero Leo exercitu omnique subsidii spe amissis sibi tandem timere cœpit, Ducisque clementiam imploravit, ut in Reipublicæ gratiam reciperetur. Cretam itaque ingressus a Ducha comiter excipitur, & ad solemne convivium fortasse illi supremum invitatur. Sed dum ipse vel periculi certior factus, vel suorum sibi criminum conscius novam fugam orditur, repente comprehensus carcere includitur; nec diu post quæstione instituta immanium scelerum reus arguitur, inter quæ illud etiam quod de tradenda Turcis Insula egisset; propterea Duchæ jussu inter nocturnas tenebras in mare demergitur.

Supplicium Leonis rebelles exasperavit, qui Diabolicis acti furiis impetu, multo quam antea majori contumaciter insurrexere, contra quos Alexius in aciem descendit, & succrescentes motus repressit, quin tamen morbum radicitus extirparet; siquidem locorum indoles iis, qui fuga sibi consuluerant, asilum præbuit inter confragosa & inhospita montium juga, ubi ferarum more latebant.

Ut autem Insula internis non minus vexata seditionibus, quam externis patens hostium incursibus, statutis non destitueretur auxiliis, Andreas Ducha lato decreto graves pœnas iis Pheudatis indixit, qui assignatum equorum numerum

ad

ad publicas necessitates alere & offerre neglexissent. Molestum id accidit Pheudatorum Universitati, quorum plurimi cum proprios redditus ex bellorum violentia amisissent, ære alieno gravati ad debitorum solutionem nimis austere cogebantur. Eapropter ad Venetum Senatum Universitatis Cretensium nomine Alexius Cornelius Legatus mittitur anno 1343. qui aliquam inflictæ pœnæ moderationem, & ad inopiæ suffragium pro debitorum solutione inducias temporis impe-
64 traret. Datis itaque ad Petrum Æmilianum, qui eo ipso anno 1343. Cornelio in munere successerat, publicis litteris statuit Senatus, ut Cretensium militum æs alienum infra septenii spatium solvi posset, pœna vero inflicta, iis qui ad Insulæ propugnationem equos subministrare renuissent, acerbius augeretur.

Æmilianus itaque cum vidisset Venetorum res magno in discrimine versari, armorum administrationem (cum primum copias ex Italia recepit,) juxta Calergii consilia rite disposuit. Verum non multo post, tot inter curas annis fractus & laboribus oppressus vivere desiit, & Candiæ in Templo Sancti Joannis tumulatus fuit. Grave hoc infortunium, aliud pro ea rerum conditione profecto acerbius insequutum est, mors videlicet Alexii Calergii, cui in fastis Venetis immortale erit nomen. Patrem habuit Georgium, & avum Alexium seniorem vixitque annos sexaginta sex Reipublicæ magis quam sibi. Belli & pacis artibus clarissimus obiit Rethimi, ubi pompa præ cæteris magnificentissima, ut Heroem tot triumphis insignem decebat, in suis exequiis delatus est.

Utrumque hoc funus seditiosos mirum in modum erexit, qui cum undique convenissent, novisque allectis sociis in exercitum coaluissent, Setiam obsiderunt, eamque fame potius, quam armis expugnarunt. Hierapetram deinde animo elati, & Mirabellum, quæ oppida parum a Lassiti montibus distant, aliaque loca bene multa cœperunt, adeo ut Veneto nomini sola ex urbibus ipsa Metropolis Candia, & arces quædam superfuerint in fide constantes.

In

In tantis Insulæ tumultibus anno 1345. Marcus de Molino advenit, qui mira consilii sagacitate si minus res restituit, saltem ab extremo excidio prohibuit, donec anno 1347. 65
Marcus Cornelius Ducha, is qui postea Dux Venetiarum fuit, ad Cretæ sibi commissæ littora appulit pecunia & copiis abunde instructus. Is nulla interposita mora rebellibus occurrit, prœlioque commisso perduelles maxima ex parte profligavit, quorum tamen plurimi, ut victorum iram declinarent, ad antra & nemora montium confugerunt. Ut tamen inde emergerent, & penitus delerentur, effecerunt tres, ut vocant, Provisores Nicolaus Faletro, Justinianus Justinianus, & Andreas Maurocenus Venetiis Cretam missi cum summo imperio & cum ingenti militari apparatu. Hi vix exposito ad Cretæ litora exercitu cum ex certis nuntiis accepissent, rebellium turbam Michaele, & Joanne fratribus Psaromilungo Ducibus numero auctam e cavernis erupisse, viribusque receptis late per loca Venetis devota prædonum in morem vagari, protinus diviso exercitu, ut rebelles circumplecterentur, in ipsos irruerunt. Inito autem certamine, cum vix primos impetus sustinere valuissent seditiosi, in præcipitem se fugam dederunt, in qua plurimi eosque inter Joannes Psaromilungo interfecti perierunt. Michael suorum clade, & fratris nece fractus in montana loca celerrime evasit, sed hostibus se circumseptum ut vidit, turpe supplicium voluntaria morte, quam a servo impetravit, antevertere maluit. Deleto itaque primario perduellium exercitu pars Insulæ Orientalis ad obsequia Venetæ Reipublicæ revertitur, secus autem ii, qui ad Occidentalem plagam se se receperant, obdurati animo in reatus contumacia perstiterunt. Adversus eos igitur omne militiarum robur Provisores converterunt, profligatisque iterata pugna eorum turmis Cydoniam urbem fame pressam ab obsidione liberarunt, Rethimumque & alia illius oræ occupata loca, in Veneti nominis fidem receperunt. Utilior autem præ cæteris evasit Nicolai Faletri Provisoris victoria, qui Emmanuelem Capsolcalinum virum 66

inter rebelles pessimum infami suspendio necari jussit; cumque deinde multis auctus victoriis in Candiam rediisset, morbo correptus ibidem extremum diem clausit, cujus corpus post exequias militari pompa celebratas in Primiceriali Divi Marci Basilica tumulatur.

Post hæc, tranquillam Provinciæ administrationem suscepit
67 anno 1348. Marinus Grimanus, qui sui regiminis cursu non-
68 dum absoluto successorem habuit anno 1349. Petrum Gradonico. Huic publicas litteras Senatus misit die 18. Augusti anno ipso 1349. super postulata Pheudatorum Cretensium, quæ Petrus Quirinus ipsorum Legatus suæ Universitatis nomine exposuerat, enixe inter cætera obsecrans, ut liceret Cretensibus (id enim Senatus inhibuerat ob grave vectigal a Magistro Militum Hospitalis Venetis mercatoribus impositum) Rhodum commercii causa accedere, ibi enim facilius Insulæ Cretensis vina omnino distrahebantur. Quum autem multa pro bono Provinciæ statu decrevisset Senatus, ut mercatoribus quoque Cretensibus adnavigare Rhodum cum suis vinis liceret, prudenter indulsit, in hæc verba scribens: *Super probibitione facta illis de Creta, quod non debeant ire Rhodum propter datium quod ibi accipitur, & propterea petunt quod eis elargiatur, vel probibeatur omnibus Venetis, & aliis fidelibus Ducalis Dominationis, quod non vadant* &c. *dicitur quod babita consideratione ad strictas conventiones navigiorum, & quod hodie non ita lucrantur mercatores, ut solebant, non videtur quod dicta strictura fieri debeat nostris Venetis, nec aliis fidelibus nostræ Dominationis, sed quia non est justum nec conveniens, quod ipsi soli de Creta substinere debeant tantum damnum, ideo eis elargiatur, quod possint ire & mittere Rhodum & alia loca Magistri Hospitalis, & si Magister Hospitalis perseveraret, & accipi faciet datium, quod accipitur a nostris de Creta, quod tunc quoties aliqua navigia & mercatantiones fidelium & subditorum Magistri Hospitalis venient ad Insulam Cretæ de Rhodo, & aliis locis dicti Magistri Hospitalis, quod simile, & tale datium accipiatur ab eis, &*

si

si dictus Magister Hospitalis se removebit, & tollet se a dicto suo datio, quod tunc nostri similiter se debeant removere, & ab eis amplius datium non accipere.

Gradonico Duchæ deinde successit anno 1352. Marinus 69
Maurocenus, cujus postea locum obtinuit anno 1355. Goffre- 70
dus seu Zuffredus Maurocenus. Huic Venetus Senatus, ad preces Legatorum Civitatis Candiæ, (ne Patritii ejus Metropolis vulgarium de plebe hominum immixtione fœdarentur) mandavit, ne quemquam de cætero ipse & sui Consiliarii Majori Consilio Candiæ adscriberent, nisi prius per Venetam Dominationem decerneretur, quid rei esset agendum. Verba Decreti proferimus: *Super puncto loquente quod Consilium Majus Candide vadit in desolationem occasione personarum indignarum, quæ fiunt de ipso Consilio: captum est quod Ducha & Consiliarii Cretæ non possint de cætero per se vel alium facere, vel fieri facere aliquem de ipso majori Consilio per modum gratiæ, & si casus occurreret, quod aliquis diceretur meruisse hoc beneficium, & videretur dictis Duchæ & Consiliariis ita esse rei veritatem, scribatur Dominationi de hoc, quomodo habent ipsum dignum beneficio prædicto, non intromittendo se propterea in faciendo aliquid in prædictis donec per Dominationem factum & determinatum fuerit, prout sibi videbitur.*

Anno 1357. Philippus Aurius post susceptum Provinciæ 71
gubernium Candiæ obiit, ibidemque in Ecclesia Sancti Petri sepultus fuit.

Anno 1358. Petrus Baduarius Eques. 72

Anno 1359. Andreas Dandulus. 73

Anno 1360. Marinus Grimanus Duca dum Cretam re- 74
geret extremo morbo correptus mortalitatem exuit, ejusque corpus in Ecclesia Sancti Petri tumulatum fuit. Huic in regimine suffectus fuit Franciscus Maurocenus, qui (ut superius diximus pag. 19.) anno 1362. die 9. Decembris sententiam tulit pro Candiensi Monasterio Ordinis Cruciferorum.

Interea Respublica Veneta post initam cum Januensibus 75

primum; mox cum Rege Hungariæ pacem, perfecta rerum tranquillitate fruebatur, quapropter ab omni externi hostis periculo metuque libera, constituerat arma cum cæteris Christianæ legis Principibus consociare ad bellum vulgo *sacrum passagium* nuncupatum, quod nuper Urbanus V. ad coercendos Turcarum progressus, & ad sancta Palestinæ loca recuperanda Avenione instituerat. Dum igitur ad sacrum bellum classem copiasque disponit, ad turbanda pii propositi consilia novi iique gravissimi rebellionum motus in Creta exoriuntur. Susceperat Insulæ administrationem anno 1363.

76 Leonardus Dandulus vir probatissimus Andreæ Venetiarum Ducis, & Chronologi celeberrimi filius, qui in ipso initæ dignitatis exordio Senatus Veneti legem promulgavit, qua statuebatur, *ut pro auxilio expensarum portus Candiæ plurima reparatione indigentis*, aliquod licet tenue subsidium etiam Venetæ Coloniæ viri deferre tenerentur. Levissima hac de causa in furias acti perfidissimi Cives excitato tumultu Ducham ipsum & Consiliarios contumeliis affectos carceri manciparunt, cæterosque Nobiles, & Mercatores Venetos prædonum more bonis omnibus tum libertate spoliarunt. Ex corruptis hominum moribus eorumque lascivia tantum facinus processisse testatur in continuatione Chronicorum Danduli Raphaynus Caresinus, qui post commotam seditionem Venetorum legatus ad Januenses processit, ut ipsos ab asserendis rebellium turbæ auxiliis retraheret.

Gravissima authoris verba (licet typis edita) afferimus, ex iis enim addiscimus pessimam omnium pestem in Republica luxum esse, & delitias, quæ excæcatos homines a sui cognitione aufert, & jumentis insipientibus similes facit.

„ Hujus tempore fœdissimum ac crudele flagitium in Cre-
„ tensi Insula commissum est ab his, qui causam Ducalis
„ Dominii jure naturæ, gentium, & civili, tueri modis om-
„ nibus tenebantur. Qui licet ab optima Patria, optimis-
„ que parentibus orti sint, tamen non cives appellari de-
„ bent, sed nequissimi Parricidæ. Primogenitores enim eo-

rum

„ rum de Nobilissimis Venetiarum prosapiis, & in Republi-
„ ca confidentissimis, a Petro Ziani olim Venetiarum Duce
„ fuerunt ad custodiam Insulæ, per ipsum vi armorum ac-
„ quisitæ, destinati, divisis inter se possessionibus Loci jure,
„ & titulo Feudi: cujus beneficio juraverant pro se, & eo-
„ rum successoribus Insulam contra Græcos, & nationes quas-
„ libet perpetuo defensare. Quod fideliter servaverunt us-
„ que ad tempora supradicta, in quibus propter epidemia-
„ les pestes, quæ peccatis exigentibus Urbem diutius flagel-
„ laverant, quasi seniores omnes defecerunt. In quorum
„ obitu fides etiam & amor Patriæ in multis defecisse vi-
„ detur. Supervixerunt autem juniores in tanta lascivia,
„ luxuria, tantisque corruptis moribus, quod Insula, qua
„ nulla melior, & quæ mirabiliter bonis omnibus aucta fue-
„ rat, sub favore, & benignitate Ducali conservare nesci-
„ verunt. Sed nimiis deliciis & honoribus excœcati non co-
„ gnoverunt se ipsos & comparati sunt jumentis fatuis, &
„ similes facti sunt illis, in qua re non damno locum, sed
„ vitium; nam virtuosi Progenitores eorum virtuosissime
„ vixerunt ibidem.

„ Hi autem, contra naturam relictis laudabilibus Patrum
„ vestigiis, Cretensium insolentiis adhæserunt, quas Aposto-
„ lus merito increpans ait: Cretenses semper mendaces, gra-
„ ves corpore, malæ bestiæ, ventres pigri. Eorum capita
„ fuerunt Titus Venerio, & Titus Gradonico, qui deme-
„ ruerunt a tam egregiis stirpibus appellari, quæ semper
„ produxerunt Cives famosissimos, & apud Rempublicam
„ dignissimos laude, exigentibus eorum probatis meritis, fi-
„ de, sapientia, & virtute.

„ Isti autem duo cum eorum complicibus facto submur-
„ mure propter quædam datia satis tenuia imposita pro au-
„ silio expensarum portus Candiæ, plurima reparatione in-
„ digentis, subito tumultu totum Populum commoverunt,
„ manusque nefarias in Ducham, & Consiliarios, aliosque
„ Officiales Cretæ, nec non in omnes Nobiles, & Merca-

tores

„ tores Venetos tunc ibi existentes, injecerunt, ipsos tetro „ carceri includentes, prædæ expositis eorum mercationibus „ atque bonis. Idem excessus in omnibus locis Insulæ est „ commissus.

„ Cæterum inani spe deceperunt Marcum Gradonico ma„ jorem, solitum esse prudentem, ac patruum, denominan„ tes ipsum Ducham Cretæ, " cui in consiliariorum munere addiderunt Franciscum Mudatium, Marcum Fradellum, Andream Panthaleum & Bartholomæum Grimaldum, qui ut Græcos in perfidiæ communionem allicerent, abolito Latino ritu, in omni Cretensi Insula Græcum ritum, quem & ipsi publice amplexati fuerant, servari mandaverunt, rejectisque patriæ insignibus Divi Titi imaginem in vexillis pro Sancto Marco expresserunt. Emicuit inter eas turbas Jacobi Mudatii viri præstantissimi fides, qui cum Franciscum fratrem inter Consiliarios sedentem conspexisset, gravi eum sermone corripiens proditorem & parricidam appellavit; indeque e palatio ejectus cives omnes ad antiquam fidem, & subjectionem revocare omni studio conabatur.

Delato Venetias nefariæ defectionis nuntio, P. C. molestissime tulerunt, ingratos Cives plurimisque auctos beneficiis armorum impetum in Patriæ perniciem contulisse; verum antequam ad duriora procederent, eos modis omnibus ad officium revocare decreverunt. Legatos igitur quinque ex gravissimis Senatus viris elegerunt Andream Contarenum, Petrum Zane, Franciscum Bembum, Joannem Gradonicum, & Laurentium Dandulum, qui seditiosos hortarentur *paternis verbis, reverti ad priscam fidelitatem. Ut ventum est* (ita Laurentius de Monachis in Chronico) *ad partes Scandiæ Insulæ posita ex opposito Candidæ, Provisores* (hoc enim titulo legatos suos decoraverat Senatus) *habito salvoconductu descendunt de galeis & intrant civitatem, offenduntque rugam magistram* (idest viam regiam) *quæ ducit ad Palatium hominibus stipatam armatis, & intermem vulgum supra tecta domorum altis ac variis clamoribus obstrepentem, qui terrorem ipsis Provisoribus*

ribus incusserunt. Ut ad tribunal proditorum perventum est, benigne orsi imputant motus rebellium hosti humanæ naturæ, qui tentando exagitat filios in parentes, & fratres in fratres, asseruntque quod de hominibus male esset si quod inspirante diabolo fragilitas carnis admittit, firmitas animorum per gratiam Sancti Spiritus non corrigeret; novumque non esse cadere in peccato, sed esse maximum flagitium in ipso velle jacere, proindeque hortabantur, atque monebant, ut lapsi exurgerent, & ad priscam redirent obedientiam, ut caro suæ carni, ossaque suis ossibus adhærerent, prolatoque illo evangelico de filio prodigo, denuntiabant Ducalem benignitatem velle illos tamquam filios remissis omnibus injuriis in sinum suæ gratiæ paterna affectione suscipere. Placidas Legatorum hortationes indurati in perfidia sua rejecerunt rebelles, elatisque verbis, se Insulæ libertatem tueri velle reposuerunt, neque unquam induci posse, ut sibi concessa privilegia a Senatu tolli, aut infringi paterentur. Itaque cum nec hortationibus, nec minis pervicaces rebellium animos flectere valuissent, Legati re infecta in patriam redierunt. Hæc autem cum ex ipsorum relatu Senatus accepisset, sublatamque omnem mitis consilii spem agnosceret, rem armis terra marique tractandam esse decrevit. Senatus iram per ea tempora magis accendit gravis alius eventus Venetis molestus æque ac indecorus, quem Francisci Petrarchæ verbis Rerum Senilium Lib. III. Epist. VIII. afferimus: *per hos dies Venetorum classis de more annuo Cyprum atque Alexandriam petens, dum a Creteis nuper fidis ac subditis, nunc hostilibus esset depulsa littoribus, ad oppidum cui Sythiæ nomen est, in extremis Insulæ finibus, qua minorem scilicet Asiam, & minorem prospectat Armeniam, manus juvenum nostrorum justissimo quidem odio nefariæ rebellionis accensa, sed ut res docuit plus impetus habitura quam consilii, aquandi seu proposito, seu prætextu in terram egressa, cumque aquatione prohiberetur, bipartito agmine muros agressa est tanto ardore, ut jam ea pars oppidi quam Alexandrinarum navium ductor invaserat, nam & arte prævalidis diffusa mœnibus,*

nibus,

nibus, inque humiles preces versa supplicum more prætentis manibus spem salutis in deditione reponeret. Denique actum erat, ubi repente pars altera, quam classis Cypriæ Dux agebat, quasi non Cyprum petens sed in Cypro nata, paucis armatis, imo inermibus Græculis proximo in colle conspectis, leporino, ac degeneri, & indigno metu sine vulnere, sine ferro, quin & sine strepitu terga vertisset. In qua fuga primo attonitis novitate rei, vixque sibi credentibus, quod videbatur, deinde resumpto animo erumpentibus oppidanis, nostrorum quidam gladio, alii undis absumpti sunt. Naves sparsæ, reliquæ periere, ita horum ignavia, aliorum virtus irrita prope jam parto caruit effectu, damnumque vetus novo dedecore cumulatum est. Suorum itaque civium jactura, non minus quam execrabili Cretensium nobilium ingratitudine ira æstuans Senatus primum rebellionis authores capitali judicio proscripsit, mox Laurentii Celsi Ducis sententiam sequutus Candiæ civitatis expugnationem tentandam esse statuit, ut devicta receptaque Metropoli cætera locà facilius in Veneti nominis obedientiam restituerentur.

Ne autem ab externis auxiliis audaciores efficerentur seditiosi, Legatos tum ad Urbanum V. tunc Avenione sedentem, & Imperatorem Romanorum Carolum IV. Bohemiæ Regem, tum ad Reges Galliæ, Hungariæ, Siciliæ, & Cypri, atque ad Ducem, & Rempublicam Januensium misit Senatus, ut perfidiam, & rebellionem ingratæ Coloniæ exponentes, Principes omnes publico nomine obtestarentur, ne ad rebellium auxilium a suis subditis arma, alimenta, copiasve deferri permitterent; hoc Reipublicæ quidem gratissimum, & Principum omnium subditis exemplum fore utilissimum. Votis studiisque Senatus facile obsecundarunt omnes, latisque decretis suos subditos *a præstandis* seditioso hominum cœtui *subsidiis & favoribus* prohibuerunt. Testes hujus rei habemus Roberti Imperatoris C. P. nuncupati Tarenti Principis, Joannæ utriusque Siciliæ Reginæ, & Ducis Januensium diplomata, queis pœnas statuerunt iis, qui sub

sidii

sidii vel commercii causa Candiam vel Cretæ Insulam attigissent. Hæc sunt diplomatum exempla.

„ Robertus Dei Gratia Imperator Constantinopolitanus Ro„ maniæ Despotus, Achajæ & Tarenti Princeps, Justitiariis „ & Vicariis nostris Principatus Tarenti, & Provinciarum „ terrarum Barri & Idronti salutem & dilectionem sinceram. „ Noviter intelleximus displicenter rebellionem dampnabi„ lem, quam Candiani & Cretenses Veneticæ jurisdictioni „ subjecti contra spectabilem Ducem & Regimina Veneto„ rum commisisse dicuntur absque causa rationabili obsiden„ do, & expellendo Rectores eorum, ob quam causam præ„ fatus Dux, noster specialis amicus, & Commune Venetia„ rum contra dictos rebelles galearum multitudinem dema„ naverunt, ut eos reducant ad debitæ & solitæ fidelitatis „ obsequium per clementiam si possunt, vel convincant, „ puniant, & arceant vi armorum. Et quia mercatorum „ conversatio consuevit esse periculosa in terris terrestribus „ & maritimis guerram facientibus volumus, & devotioni „ vestræ mandamus expresse, quatenus guerra ipsa durante „ per vias aptas & commodas sic & taliter ordinetis, quod „ subditi nostri mercationes non exerceant in Insula Can„ diensi & Cretensi prædicta, nec mittant illuc eorum na„ vigia causa immittendi, vel extrahendi quæcumque ad „ victum pertinentia, sive merces, ex hoc enim evitabuntur „ scandala, quæ possent occurrere, & erga Ducem ipsum „ ostendetur debitæ charitatis, & dilectionis affectus. Ca„ ventes bene ne directe vel indirecte mandati hujus semi„ tas excedatis, sicut nostræ indignationis aculeos cupitis „ evitare, præsentibus post opportunam inspectionem rema„ nentibus præsentantibus, recepto exinde transumpto, si ip„ sum habere volueritis ad cautelam.

„ Datum Neapolis per Joannem Aversanum de Salerno „ militem Juris Civilis professorem Viceprotonotarium, Con„ siliarium, & familiarem nostrum dilectum. Anno Domi„ ni MCCCLXIII. die XIV. mensis Novembris Secunda

„ Indictione Imperii nostri anno XVIII. Principatus vero
„ anno XXXII.

„ Joanna Dei gratia Regina Jerusalem & Siciliæ Ducatus Apuliæ & Principatus Capuæ Provinciæ & Forqualquerii ac Pedemontis Comitissa. Universis Officialibus Regni nostri quacumque distinctione vocentur, aliisque universis & singulis nostris fidelibus præsentes litteras inspecturis & singulis eorumdem gratiam & bonam voluntatem. Ex propagato in personam nostram ab illustribus progenitoribus nostris sinceritatis affectu erga Venetiarum Commune ejusque subditos & subjectos libenti animo expeditiones illorum prosequimur, & illas ad votivum effectum favoribus amabilibus intuemur. Ideoque fidelitati vestræ harum serie districte præcipimus quatenus vos Officiales per congrua opportunæ provisionis remedia quoscumque fideles nostros prout ad quemlibet vestrum in sua jurisdictione spectaverit, expresso prohibere curetis, quod ipsi fideles nostri ad Insulam Cretæ, cujus habitatores & incolæ eminenti & magnifico viro Duci Venetiarum, & Nobilibus viris Communi Venetiarum rebellasse ponuntur, cum rebus quibuslibet in eorumdem rebellionis fomentum accedere seu navigare quovis modo præsumant; vosque fideles nostri prædicti quibusve causis vel coloribus quæsitis in dictam Insulam transfretare quousque adversus dictum Ducem & Commune rebellio ipsa duraverit, quomodolibet non temptetis sicut de obedientiæ promptitudine commendari cupitis, & de inobedientia culpa plectibili non puniri. Sperantes quod rationabiliter ipse Dux & Commune erga expeditiones nostras in opportunis casibus debeant nobis consimilibus favoribus amicabiliter respondere.

„ Datæ Aversæ per virum magnificum Neapoleonem de filiis Ursi Comitem Manupelli Logothetam & pronotarium Regni nostri Siciliæ dilectum Collateralem Consiliarium, & fidelem nostrum anno Domini MCCCLXIII.

die

„ die IX. Novembris ſecundæ Indictionis. Regnorum noſtrorum anno XXI.

„ Gabriel Adurnus Dei Gratia Dux Januenſium &c. Kariſſime. Cupientes ut inter illuſtrem Dominum Ducem & Commune Venetiarum & nos noſtrumque Commune amor, & votiva tranquillitas perſeveret, & mutuis & gratis obſequiis foveatur. Intellecta nuper deteſtabili rebellatione ſubditorum ipſius Domini Ducis, & communis Venetiarum in Candea & Inſula Cretæ contra quos ipſi Dominus Dux & commune hoſtiliter procedentes loca ipſa præſentialiter obſederunt. Auditis inſuper precibus ſuper hoc ipſorum Domini Ducis & Communis ejuſdem amicabiliter complacere volentes pro ſalute & conſervatione mutuæ dilectionis hinc inde, ac etiam pravorum cohertione laudanda. Ecce per ſolemne decretum noſtrum duximus ordinandum quatenus Januenſes, & qui pro Januenſibus diſtinguuntur & appellantur ſubditi noſtri ab acceſſu ſubſidio atque comercio Candeæ & Inſulæ Cretæ cum mercibus vel ſine ſub pena valimenti medietatis rerum & mercium delatarum ſeu miſſarum ad dicta loca debeant penitus abſtinere. Sane tamen intellecto quod decretum prædictum aliquatenus non ſe extendat ad illos Januenſes, ſeu qui pro Januenſibus diſtinguuntur qui jam eſſent inthorati cum navigiis & mercibus ipſorum cauſa eundi ad dictam terram Candeæ & Inſulam antedictam eo tempore, quo præſentes vobis fuerint præſentatæ neque ad illos Januenſes ſeu qui pro Januenſibus diſtinguuntur, qui ad dicta loca accederent cauſa extrahendi inde bona, quæ in ipſis haberent ante receptionem præſentium litterarum. Proinde vobis diſtricte præcipiendo mandamus quatenus præfatum decretum ſub verbis prædictis firmatum ſub pena prædicta faciatis inviolabiliter obſervari, hæc mandata noſtra taliter obſervantes ne de inobedientiæ, quod abſit, haberemus contra vos materiam procedendi donec ea duxerimus revocare. Datum Januæ 1363. die 9. Novembris.

„ Gabriel Adurnus Dei Gratia Dux Januensium & po-
„ puli Defensor & Consilium Antianorum ejusdem Univer-
„ sis & singulis Januensibus & qui pro Januensibus distringun-
„ tur & appellantur subditis nostris salutem & dilectionem
„ sinceram. Cupientes ut inter Illustrem Dom. Ducem &
„ Commune Venetiarum & nos nostrumque Consilium amor
„ & votiva tranquillitas perseveret ac mutuis & gratis ob-
„ sequiis foveatur. Intellecta nuper detestabili rebellatione
„ subditorum ipsorum Domini Ducis & Communis in Can-
„ dea & Insula Cretæ contra quos ipsi Dominus Dux & com-
„ mune hostiliter procedentes loca ipsa præsentialiter obse-
„ derunt. Auditis insuper precibus super hoc ipsorum Do-
„ mini Ducis & Communis ejusdem amicabiliter complacere
„ volentes pro salute & conservatione mutuæ dilectionis hinc
„ inde, ac & pravorum cohertione laudanda. Ecce per so-
„ lemne decretum nostrum duximus ordinandum, quatenus
„ Januenses, & qui pro Januensibus distringuntur & appel-
„ lantur subditi nostri ab accessu subsidio atque commercio
„ Candeæ, & Insulæ Cretæ cum mercibus & sine sub pe-
„ na valimenti medietatis rerum & mercium delatarum seu
„ missarum ad dicta loca, debeant penitus abstinere. Sane
„ tamen intellecto quod decretum prædictum aliquatenus
„ non se extendat ad illos Januenses seu qui pro Januensi-
„ bus distringuntur, qui jam essent inthorati cum navigiis
„ & mercibus ipsorum causa eundi ad dictam terram Can-
„ deæ & Insulam Cretæ antedictam, antequam ipsius de-
„ creti notitiam habuissent; de quo stetur juramento illius
„ asserentis se fuisse, ut præmittitur, inthoratum, neque ad
„ illos Januenses seu qui pro Januensibus distringuntur, qui
„ ad dicta loca accederent causa extrahendi inde bona, quæ
„ in ipsis haberent ante receptionem præsentium litterarum.
„ Proinde vobis districte præcipiendo mandamus quatenus
„ præfatum decretum sub verbis prædictis firmatum sub pe-
„ na prædicta inviolabiliter observetis. Hæc mandata nostra
„ taliter observantes, ne de inobedientia, quod absit, ha-
bere-

„ beremus contra vos materiam procedendi, donec ea du-
„ xerimus revocare.

„ Datum Januæ MCCCLXIII. die IX. Novembris.

„ Philippus Noyterranus Notarius & Cancellarius.

Eadem prorſus ſuis ſe ſubditis mandaſſe, ſignificarunt Senatui per epiſtolas Ludovicus Hungarorum Rex, & ſuperius enuntiatus Dux Januenſium.

„ Ludovicus Dei Gratia Rex Hungariæ. Amice cariſſime
„ viſis litteris veſtris continentibus quod feudati veſtri vi-
„ delicet Inſulæ Cretenſis rebellionem quamdam contra ſta-
„ tum veſtrum in eadem Inſula concitaſſent, veſtræ amici-
„ tiæ ſic duximus perſcribendum, quod non ſolum de his,
„ verum etiam de quibuslibet aliis veſtris adverſitatibus vo-
„ bis ex animo condolemus; & quia in eisdem litteris ſub-
„ jungebatur, quod noſtris fidelibus & ſubjectis maritimis ef-
„ ficaciter mandare velimus, ut durante novitate hujusmo-
„ di ab omni favore & auxilio dictorum Cretenſium abſti-
„ neant, & deſiſtant, taliter reſpondemus quod ſubditos no-
„ ſtros maritimos a præſtandis ſubſidiis & favoribus ſupra-
„ dictis Cretenſibus libenter volumus prohibere. Nam, Deo
„ teſte, ſemper fuit & eſt intentionis noſtræ illam pacem
„ inviolabiliter obſervare, quæ alias inter nos utrimque fuit,
„ Rectore Domino, feliciter conſumata, ſperantes a vobis
„ & veſtris idipſum vice verſa. Et ſi quæ ſingulares per-
„ ſonæ dictis Cretenſibus forte cauſa proximitatis, vel alia
„ quacumque ratione ſubſidium præſtitiſſent, vel præſta-
„ rent, hoc pro certo non proceſſit, nec procedit voluntate.

„ Datum Wiſegrad die ſexta menſis Novembris anno
„ Domini MCCCLXIII.

„ Gabriel Adurnus Dei Gratia Dux Januenſium &c. &
„ conſilium duodecim Antianorum Civitatis Januæ.

„ Spectabilis Princeps & Magnifice Frater. Intellectis nu-
„ per veſtri parte relatis ſimul & precibus Providi viri Ra-
„ phaini de Careſinis Cancellarii & Ambaſciatoris veſtri cu-
„ pientes & undique ſincera charitate quærentes ut inter

vos

„ vos vestrumque commune & nos nostrumque commune
„ inconcussus amor, & votiva tranquillitas mutuis obsequiis
„ foveatur. Ecce precibus vestris gratiose & liberaliter an-
„ nuentes per solemne decretum nostrum firmavimus, &
„ ad exequutionem plenariam contentorum in ipso per no-
„ stras urgentes litteras dedimus in mandatis Rectoribus &
„ officialibus aliisque omnibus Januensibus nostris in locis &
„ partibus opportunis quatenus ab accessu subsidio atque
„ commercio Candeæ & Insulæ Cretæ ac incolarum loco-
„ rum ipsorum vestræ ditioni præsentialiter rebellantium se
„ prorsus & sub penis gravibus debeant abstinere, quemad-
„ modum in ipsis litteris & decreto idem Ambasciator ve-
„ ster vidit latius contineri, facturi deinceps pro vobis, &
„ prospero statu vestro vestrique communis & omnium sub-
„ ditorum amicabiliter & fraterne quidquid nobis possibile,
„ gratum vobis & utile crederemus.

„ Datum Januæ MCCCLXIII. die IX. Novembris.

At Petrus Cypri & Jerusalem Rex, qui arctiori *amicitiæ* vinculo Venetis adhærebat, ut idipsum in Regno suo, a quo tunc aberat, ageretur, datis ad uxorem, & fratrem regni administratores epistolis, *strictissime* jussit. Præterea Duci Venetiarum significavit, se quamprimum posset, Venetias accessurum, & ad expugnationem rebellium cum *electa* Nobilium manu transmigraturum. Utramque Regis epistolam exhibemus.

„ Petrus Dei Gratia Jerusalem & Cypri Rex Prædilectæ
„ Consorti nostræ Reginæ dictorum Regnorum, & carissimo
„ fratri nostro Principi Gubernatori Regni nostri salutem.
„ Noveritis ex præsentibus quod Dux Venetiarum frater
„ noster per suas litteras explicavit, quod Pheudati sui de
„ Insula Cretæ temerariam rebellionem contra ipsum in præ-
„ dicta Insula excitarunt. Quapropter ipse proposuit cum
„ manu potenti ad reprimendum eorum audaciam, & pro-
„ pter justam causam, & honorem suum toto conatu con-
„ tra ipsos procedere, quod ut magis possit, nos requisi-

vit,

„ vit, ut ordinaremus quatenus ipsi rebelles carerent quocumque tam Regni nostri, quam subditorum nostrorum subsidio & favore. Nos itaque considerantes sinceram dilectionem quum prædictus Dux frater noster ad nos afficitur, & beneficia sua & Communitatis suæ in nostros honores & favores sæpius replicata, prædictum negotium tanquam nostrum specialiter nobis assumentes, & prædictos Cretenses durante eorum pertinacia tamquam rebelles nostros de cætero reputantes, vobis per præsentes mandamus, ut strictissime præcipiatis omnibus Bailiis & Officialibus vestris, nec non vos etiam diligenter provideatis ne durante novitate prædicta aliqui de subditis nostris possint ire, vel mittere quoquo modo ad prædictam Insulam vel navigia, vel victualia, vel merces, nec possint habere cum ipsis aliquod commercium per directum vel indirectum, ac etiam, ne aliquod navigium veniens de Creta in Regno nostro recipiatur, immo tamquam rebelles Regni nostri modis omnibus habeantur. Venetis autem consideretis omnem super his exhibere favorem, juxta modum quem vel Dux frater noster vobis scripsit, vel ejus Capitanei seu etiam Baylius Venetorum existens in Cypro vobis ex parte Ducis decreverit postulandum.

„ Datum XXIV. Novembris.

„ Inclytæ Magnificentiæ Dom. Laurentio Celsi Dei Gratia Venet. Duci & Amico fratri nostro Karissimo Petrus eadem gratia Jerusalem & Cypri Rex salutem & felices ad vota successus. Ex litteris vestris accepimus & non sine dolore & perturbatione mentis audivimus inconsultam novitatem, seu potius temeritatem quam feudati & fideles vestri Insulæ Cretæ antiquis & quotidianis civitatis vestræ favoribus, & tamquam de paterno cespite palmites vestris educati alimentis, & vestris de fontibus irrigati in prædicta Insula contra statum vestrum insana rebellione moliti sunt. Sane Amice Carissime pensato vinculo sinceri amoris & intimæ charitatis, qui inter nos nec immerito

„ merito multipliciter radicatus eſt; hos turbatos eventus re-
„ rum veſtrarum non minus moleſte patimur, quam ſi de
„ parte Regni noſtri ſimilia nobis occurrerent. Et quam-
„ quam nobis, ſicut & omnibus plane conſtat egregiam ve-
„ ſtram potentiam in expeditione maris, & terræ per ſe
„ ſufficere ad tantam & longe majorem inſolentiam in bre-
„ vi tempore conculcandam, quia tamen noſtra res agitur,
„ dum de veſtris commodis & honoribus providetur, ſci-
„ tote, quod propoſuimus quanto celerius & commode po-
„ terimus Venetias accedere, & exinde cum electa manu
„ Nobilium bellatorum, quos ex diverſis regionibus procu-
„ ravimus cum comitiva veſtrarum gentium ad eandem Cre-
„ tæ Inſulam transfretare; & ad expugnationem illorum re-
„ bellium cum perſona & totis viribus Regni noſtri immo-
„ biliter perſeverare quousque ipſorum veſana temeritas ex-
„ tinguatur, & veſtri honoris integritas reformetur. Cæte-
„ rum ſuper his quæ a nobis veſtra amicitia requiſivit,
„ ſcitote quod nunc ſcribimus & mandamus prædilectæ Con-
„ ſorti noſtræ Reginæ, & Kariſſimo fratri noſtro Principi
„ Gubernatori Regni noſtri, quatenus ad ea proſequenda
„ procedant prout videre poteritis in quadam pagina præ-
„ ſentibus introcluſa.

„ Datum Londoniis die XXIV. Novembris.

Dum hæc aguntur, Urbanus Pontifex, cui ſummo cordi erat Chriſtianos Principes in tranquillitate perſiſtere, ne ab inferendo Turcicæ potentiæ bello diſtraherentur, Cretenſes non ſolum, ſed & Venetos iteratis epiſtolis ad pacem mutuam cohortatus eſt, Sanctoque Petro Thomæ Cretenſi Archiepiſcopo mandavit, ut *Candienſes ad debitam concordiam & obedientiam* reducere, atque *extirpatis odiorum radicibus animos ad veram & ſolidam concordiam diſponere* niteretur.

Duo Urbani Pontificis diplomata ad Laurentium Celſi Ducem & Commune Venetiarum miſſa proferimus.

Urba-

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilectis filiis Laurentio Celsi Duci ac communi Venetiarum Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Intellecta dudum discordia quam inter vos & dilectos „ filios populum civitatis Candiensis pacis emulus suscita- „ vit, tam vos quam eumdem populum per Apostolica scri- „ pta paterne monuimus, & fuimus exhortati, ut ad pa- „ cem mutuam rediretis, prout in litteris nostris inde con- „ fectis plenius continetur. Postmodum autem consideran- „ tes attentius, quod in partibus illis propter locorum di- „ stantiam & causas alias vix reperiri possunt qui velint, „ & valeant esse pacis hujusmodi idonei tractatores ac at- „ tendentes magnæ circumspectionis industriam, scientiæ do- „ num, ac solicitudinis studium Venerabilis Fratris nostri „ Petri Archiepiscopi Cretensis Apostolicæ Sedis nuntii nec „ non zelum, quem idem Archiepiscopus habet ad pacem „ & ad vos & populum supradictum ac etiam ad sanctum „ passagium quod ad terram sanctam & ad alias partes in- „ fidelium Orientis indiximus, digne ipsum dictæ pacis au- „ ctore Domino reformandæ deputavimus tractatorem tra- „ dita super his, & treguis interim indicendis hinc inde „ plenaria per litteras Apostolicas potestate. Quo circa uni- „ versitatem vestram hortamur, ac rogamus attente per „ Apostolica vobis scripta mandantes quatenus quieti ac pla- „ catis considerantes mentibus quantum sit periculosa & di- „ spendiosa toti Christianitati præsertim ratione dicti pas- „ sagii discordia memorata, animos vestros extirpatis odio- „ rum radicibus ad veram & solidam concordiam dispona- „ tis eidem Archiepiscopo status vestri prosperi zelatori præ- „ cipue super his parentes ac efficaciter attendentes, ut „ sublato tam gravi obice passagii memorati tam vos, quam „ iidem Candienses tamquam athletæ Christi illud prosequi „ liberius & potentius valeatis. Datum Avinioni octavo Idus „ Decembris. Pontificatus nostri anno secundo.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilecto filio Nobili Viro Laurentio Celsi Duci Venetiarum Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Litteras tuæ nobilitatis nuper nostro Apostolatui destinatas benigne recepimus; sed contenta in ea, videlicet „ quod sancto ultramarino passagio, prout affectabas & pro„ posueras propter guerram Candiensem, quæ tibi necessa„ rio imminebat, subire nequibas, non intelleximus jocun„ danter. Nos autem pro bono pacis, quam inter cunctos „ Christifideles quærimus, & prout nobis ex alto permit„ titur procuramus, & ut tibi subtrahatur impedimen„ tum hujusmodi super dicta pace tractanda Venerabili fra„ tri nostro Petro Archiepiscopo Cretensi certam commis„ sionem his diebus authoritate Apostolica fecimus, prout „ per litteras nostras tibi duximus intimandum. Speramus „ igitur in Deo, cujus negotium in passagio præfato agi„ tur, & qui devios novit ad rectitudinis callem *reducere*, „ & rebelles humiliat ad obedientiam exhibendam, & in „ circumspectione præfati Archiepiscopi, quod iidem Candien„ ses ad debitam concordiam & obedientiam reducentur. „ Tuque ubi putabas minus posse dictum juvare passagium, „ plus juvare poteris, & juvabis tuum potentem mariti„ mum, & terrestrem exercitum, Candiensibus reconciliatis „ eisdem, in hostes sacræ fidei convertendo, si vero tua cir„ cumspectio circa reductionem dictorum Candiensium aliud „ per nos cognoverit faciendum, illud nobis intimare non „ differas, quia quidquid secundum Deum in hac parte po„ terimus sollicitis studiis exequemur. Datum Avinioni 14. „ Kalendas Februarii Pontificatus nostri anno secundo.

In irritum tamen & Romani Pontificis vota, & Sancti Præsulis studia cesserunt, siquidem flagitiosissimi homines *sicut prius Legatos prudentissimos, qui offerebant eis veniam & gremium pietatis abominabiliter spreverant*, ita & Pontificia monita, & salutares sanctissimi Archiepiscopi hortatus per-

fide

fide neglexerunt, *unde Dei Omnipotentis iram*, (ut notat Raphael Caresinus) *& Ducalem dignitatem amplius* provocarunt. Ut itaque agitata Insula ad Reipublicæ obsequium rediret, & justæ pœnæ de rebellium obstinata perfidia sumerentur, Senatus validam trium supra triginta triremium classem, & duodecim onerarias naves mira celeritate instrui jussit, cui maritimo apparatui Dominicum Michaelem summo cum Imperio præfecit, additis quinque Legatis (Provisores eos Veneti vocant) Petro Trivisano, Nicolao Justiniano Divi Marci Procuratore, Joanne Mocenico, Marco & Boethio Quirinis, penes quos facultas esset ferendi sententias in rebelles. Hoc autem in primis imperatum est Legatis, ne unquam decem præcipuos proditores ad veniam admitterent, sed in eos gravi pœnarum acerbitate animadverterent, omnique studio agerent, ne ullus ex nominatim recensitis rebellionis authoribus capitale supplicium fuga aut recessu evitare valeret. Decretum hac de re sic se habet:

MCCCLXIII. Die XIV. Januarii.

„ Volumus quod nullo modò possint remittere tantam „ proditionem & injuriam infrascriptis X. ad minus, sed „ quod eis per ipsos Provisores fiat Justitia in partibus il- „ lis, ubi comiserint tantum malum sicut proditoribus, & „ rebellibus nostri Communis, & si aliquo casu ex dictis „ X. aufugissent, vel recessissent, ita quod per eos fieri non „ posset Justitia supradicta; Nostri Provisores dent bonas for- „ tias & tales sicut & quando & in illa forma, quæ eis „ videbitur, ita quod possint persequi, & occidi in omnem „ partem.

Nomina prædictorum Proditorum.

„ Marcus Gradonico, Bajardus Gradonico, Gabriel del „ Abbado, Titus Venerio, Bartholomæus Grimaldi, Titus „ Gradonico, Marcus Fradello, Georgius Barbo, Theodo- „ rellus Venerio, Zanachi Rizzi.

Ingentes etiam, & bene instructas militum copias ex tota fere Italia Senatus collegit, Ducemque ipsis instituit Luchinum a Verme Veronensem Virum fide, & rei militaris scientia clarissimum, cui ex S. C. Veneti exercitus Imperatori designato, atque jam Venetias ad grave bellum proficiscenti Franciscus Petrarcha libellum inscripsit: *De Officio & virtutibus Imperatoriis*; in quo Cretam Insulam ejusque accolas soluta quidem oratione, sed poetico ferme æstro describens virum deinde magnanimum bellicæque rei peritissimum, ut exemplis propriis & illustrium antiquorum ad bellum strenue gerendum utatur, philosophicis verbis hortatur.
„ Ad spernendum minime sed anceps, & grave bellum
„ proficisceris in Cretam Insulam... Insulam magnam, im-
„ mo post Trinacriam insularum maximam, nostri maris
„ Insulam famosam potentemque centum quondam urbibus
„ habitatam, ubi regia Jovis ac sepulcrum fuit, & Mino-
„ taurus horribilis, & inextricabilis labyrinthus. Nulla, ni-
„ si fallor, ex nostris Insula tanto spatio a continenti se-
„ jungitur, undique vastum mare, atque importuosa sunt
„ littora, introrsus accolæ versipelles, callidi, fallaces, ne-
„ que ad Poetas tantum veteres Latinorum & Græcorum,
„ sed apud ipsum Apostolum Paulum semper mendaces ha-
„ biti, malæ bestiæ, pigri ventres. Ad omnia, inquam, ni-
„ si ad fallendum inertes, ad id unum solliciti, atque in-
„ somnes. Cum iis igitur tibi futura res est, quibus non
„ fraus extranea, non scelus insolitum, nullum nequitiæ no-
„ vum genus, sed omnia trita, & frequentibus actibus &
„ longa consuetudine in habitum pridem versa, quod non
„ ultimum posuerim, conscientia scelerum, & desperatione
„ ultima supra solitum irritata. Quid quod magna pars In-
„ sulæ montuosa, nemorosa, inaquosa est? Rura squalida
„ rigida hispida, passus invii dubii perplexi & insidiis op-
„ portuni. Si, quod abominor, sed nihil a bellorum suc-
„ cessibus alienum cogito, si quid, inquam, incideret adver-
„ si & receptus nulli, & aditus impediti, & scopulosa re-

pagu-

„ pagula, & aquaticæ compedes, & carcer æquoreus.....
„ Surge, inquam, magno animo, ambula maturo consilio...
„ fac ut soles, exemplis propriis utere, quid in similibus
„ egeris recordare, te ipsum imitandum tibi offero. Utere
„ & exemplis illustrium antiquorum, quibus abundantem,
„ vel te lectio fecerit, vel auditus, & memento, hanc ipsam,
„ ad quam tu oppugnandam pergis Insulam, dum ditior
„ olim esset, multoque potentior, a Metello, qui ob id Cre-
„ ticus dictus est, facili domitam incursu, tibique utinam
„ reservatum, eventu simili sit cognomen. „

Roboratus itaque & propria virtute & præclara tanti amici cohortatione Luchinus, *Romano more*, (ut ipsi deinde de victoria gratulatus scripsit Petrarcha lib.IV. Senil. Ep. 1.) *& Romano certe animo in bellum* profectus est, *paratus scilicet*, ut ipse in concione ad milites habita professus est, *in suo militari Imperio aut vincere*, *aut mori ;* susceptisque a Senatu laborum sociis *duobus Gubernatoribus Joanne scilicet Dandulo milite*, *& Petro Mauroceno*, *exercitum equestrem & pedestrem viriliter transvexit ad Insulam*. Secundo vento devecta classis anno 1364. die 1. Maii ad Fraschiæ portum applicuit, ubi exposito exercitu Vermius Imperator urbem Candiæ a portu Fraschiæ septem millibus passuum distantem terrestri obsidione premere meditabatur, dum Michael classis Dux ipsam mari oppugnare pergebat. Bellica Vermii consilia, ut agnoverunt Græci, Candia egrediuntur celeriter, seque cum gentibus suis in proximis Armiri locis commorantibus adjungentes Francisco Mudacio Ductore in aciem descendunt, & paratas Venetorum copias inconsiderata audacia invadere & perturbare conantur. Primos rebellium impetus imperterrite sustinuerunt Veneti, mox in adversa agmina ordinate adeo, ac intrepide irruerunt, ut *rebelles terga dare*, *assistente Divino præsidio*, *sint coacti se ad montium cacumina reducentes. Qui autem in Candia remanserunt* (sequitur Caresinus) *errore suo cognito*, *partim amore*, *partim timore* Leonardum Dandulum Ducham ejusque Consiliarios

e car-

e carceribus eduxerunt, mox *capitaneum & Provisores Ducalis Dominii receperunt sub Beatissimi Marci Evangelistæ & glorioso & triumphali vexillo. Igitur vindicata fuit mediante justitia de Marco Gradonico, qui sibi usurpaverat nomen Duchæ decapitatus enim extitit in platea* medius inter Marcum Fratellum, & Gabrielem Labudum, quos omnes una Legatorum sententia publicas proditorum pœnas subire coegit. *MCCCLXIV. die XV. Mensis Maii Indictione secunda. Definitum est per Dom. Petrum Trivisano, Nicolaum Justiniano Procuratores S. Marci, Joannem Mocenigo, Marcum Quirino, & Boetium Quirino Provisores in partibus Cretæ quod Marcus Gradonico Major, Marcus Fradello, & Gabriel Delabado tanquam pessimi, & iniquissimi proditores Communis Venetiarum simul & semel ducantur super plateam, & ibi publice decapitari taliter quod moriantur faciendo quod Marcus Gradonico sit in medio, & alii duo a lateribus ejus, & quod eorum bona omnia mobilia, & immobilia conficerentur in commune. Eodem die cum per Dom. Provisores sententiatum fuerit, & præceptum quod suprascriptos tres decapitari deberent, & jam justitia sit completa, dicti Domini faciunt præcipi, quod nulla persona cujuscumque conditionis existat corpora eorum vel alicujus eorum amovere de platea audeat vel præsumat, absque licentia dictorum dominorum sub pena perdendi manum.*

Recepta Metropoli, Rethimus quoque, Canea & cætera Insulæ loca ad Veneti nominis obedientiam redierunt, quo tempore ex Legatorum sententia nonnulli ex culpabilioribus ultimo supplicio affecti fuerunt, ut ex iteratis epistolis patet, quas Veneto Senatui die 11. Augusti scripserunt Legati ipsi, Venetias mittentes eos, quos de Gente Gradonica & Veneria superstites invenire potuerunt. Hæc sunt ipsissima epistolarum verba:

„ Serenissime Domine ut cuncti processus nostri quos fa-
„ cimus contra proditores & rebelles vestros Magnitudini
„ vestræ sint noti, duximus denotandum, quod ultra illos
„ quos processimus usque ad diem XV. mensis Julii nuper
ela-

„ elapsi, quo die fecimus decapitari novem. De processibus vero suis & nominibus eorum scripsimus per Marochum; & nunc etiam per litteras alligatas præsentibus replicamus. Fecimus die XVI. mensis prædicti decapitari tres, & suspendi per gulam quatuor, quorum nomina continentur in cedula interclusa. Insuper processimus contra quemdam Antonium de Montello, qui stare debeat extra Insulam per unum annum. Item contra quendam Moscoleum Solopulo aurificem, qui stare debeat extra Insulam per duos annos cum conditionibus insertis in cedula memorata. De illis vero qui sunt de duabus domibus de Cha Gradonico, & Cha Venerio, & de filiis novem primorum, & principalium proditorum, ac etiam de filiis aliorum justificatorum aut positorum in taleas per nos, modum & ordinem quem dedimus, & processus quos fecimus contra ipsos in aliis litteris nostris alligatis præsentibus continentur. Præterea denotamus quod in quadam cedula, quam interclusam aliis nostris litteris misimus vestro Dominio, & replicamus litteris præsentibus alligatis significavimus omnia feuda & cavallarias istorum condemnatorum, quæ in Commune venerunt. Nunc vero in cedula iis inclusa denotamus illa, quæ venerunt in commune propter Justitiam factam de prædictis, quos justificavimus nuper die videlicet XXVI. mensis nuper elapsi. De redditibus vero aut valore dictorum feudorum, & Cavallariarum, propter conditiones, quas hodie habet Insula, nullo modo habere possumus aliquam claritatem. Datæ Candidæ. Secunda Augusti.

„ Serenissime Domine Ducali Celsitudini denotamus quod exequentes mandatum vestrum nobis factum de illis de Cha Gradonico & de Cha Venerio, qui habitabant in Candida tempore rebellionis, & de familiis eorum mittimus præsentialiter Venetias omnes illos, quorum nomina sunt notata in folio præsentibus introcluso. Reliquis vero de ipsis domibus quorum aliqui sunt infantuli infirmi & debiles,

„ biles, & aliquæ mulieres gravidæ, qui propter infantiam
„ & infirmitatem præſentialiter venire non poterant, aſſigna-
„ vimus terminum recedendi de Creta ad beneplacitum
„ Dominii non poſſendo ſtare in Cretam ultra menſes ſeptem
„ proximos. Mittimus etiam de filiis partis illorum decem
„ proditorum, qui debebant juſtificari per nos juxta formam
„ noſtræ commiſſionis nec non de filiis aliquorum, quorum
„ quidam per nos fuerunt juſtificati. Et quidam ad taleas
„ poſiti illos videlicet, qui præſentialiter potuerunt trans-
„ mitti prout notatur in folio præſentibus introcluſo, reli-
„ qui vero debeant venire intra terminum antedictum &
„ contentum in proceſſibus per nos factis de ipſis, quorum
„ exemplum veſtro Dominio per alias noſtras litteras de-
„ ſtinamus.

„ Datæ Candidæ die ſecunda Auguſti.

Tantæ igitur tamque celeriter conſumatæ victoriæ nuntium Venetias delatum P. C. univerſamque urbem incredibili lætitia affecit, redditisque, (ut æquum erat) per triduum gratiis Omnipotenti Deo, cujus miſeratione res bene feliciterque verterat, ludi publici deinde inſtituti fuerunt, in quibus ſuperius memoratus Cypri Rex Petrus cum Luchini Vermii adoleſcente filio pari virtute parique laude haſta decertavit. Adfuit ſpectaculis cum toto Senatu *Laurentius* Celſus Dux, ad cujus dexteram *rogatus* ſedit ſupralaudatus Franciſcus Petrarcha, qui ludorum pompam coram admiratus elegantiſſimam de Creticis victoriis & Venetis *ſpectaculis* epiſtolam ſcripſit ad Petrum Bononienſem, *quam libro* V. ſuæ Venetæ Hiſtoriæ inſeruit Petrus Juſtinianus, eo intuitu, *ut Venetæ gentis gloria veris laudibus innixa*, *quæ ex præſtantiſſimi viri ore emanarunt*, *in totius Orbis lucem effundatur*. Extat ea epiſtola in collectione operum Petrarchæ lib. IV. de rebus ſenilibus poſita ſecundo loco, prima enim illa eſt, quam ipſe Luchino Vermio amico ſuo miſit, ut de parta celeriter victoria gratularetur, ipſum laudans quod *hoſtes bello*, *&* *Metellum velocitate* ſuperaſſet. Hujus etiam victo-

victoriæ meminit Clariss. vir lib. VIII. Senil. Epist. VIII. ad ipsum Luchinum data ex urbe Ticinensi.

De Cretensi Insula veloci adeo victoriæ cursu subjugata, deque rebellium perfidia aut morte, aut exilio punita certiores facti per publicas Senatus Veneti Epistolas primarii Europæ Principes, eorum plurimi de prospero successu congaudentes amplissimas litteras veluti sincera lætitiæ & amicitiæ testimonia confestim remiserunt. Tales Pragæ dedit absque Chronica mensis nota Carolus IV. Imperator Romanorum; Lipthæ die XXVI. Junii Ludovicus Hungarorum Rex; Neapoli die IV. Julii Joanna Regina Siciliæ, atque Neapoli Robertus pariter Achajæ & Tarenti Princeps Imperator nuncupatus Constantinopolitanus. Hæc sunt litterarum exempla.

Caroli IV. Romanorum Imperatoris & Bohemiæ Regis.

„ Fideles dilecti congaudet vobis Imperialis Serenitas,
„ quod nuper Capitanei vestri prostratis in Insula Cretæ
„ vestris rebellibus adeo viriliter triumpharunt, tantoque
„ amplius nostro culmini Cæsareo surrexit gaudiorum me-
„ ritum, quanto vos ad ea, quæ Sacri Imperii honorem &
„ uberem statum respiciunt digna consideratione videmus
„ propensius aspirare.

„ Datum Praghæ decimo octavo. Imperii vero deci-
„ mo anno.

Ludovici Regis Hungbariæ.

„ Amice carissime: nosse velitis quod nuntius vester ha-
„ rum exhibitor nobis litteras vestras exhibuit, victoriam
„ quam Dominus Deus vobis & communi vestro de rebel-
„ libus vestris Insulæ Cretensis largitus est, plenius expri-
„ mentes, quas quidem litteras tanto majori jucunditate &
„ propensiori solatio suscepimus, & legimus, quanto am-
„ pliori lætitia de vestris, & vestrorum prosperis successi-
„ bus sincere semper exultamus, & hos omni desiderio ju-

„ giter percipere delectamur. Sperantes quod hujusmodi vin-
„ dictæ vestra claritas aliis, ne consimilia velint præsume-
„ re, transeat in exemplum.
„ Data Lipthæ die XXVI. mensis Junii.

Joannæ Reginæ Jerusalem & Siciliæ.

„ Magnifice & eminens vir amiceque carissime: Concessam vobis ex alto victoriam de vestris rebellibus tam præcipue Civitatis Candidæ, quam aliarum civitatum & terrarum totius Insulæ, sicut vestrarum litterarum series explicabat, libenter audivimus, & vobiscum exinde amicabili participatione gaudemus sperantes in illo, qui præstitit vobis votivos successus de superis, quod dabit deinceps superatis vestra potentia melius sapere per experientiam vexationis in terris. Nos enim amicitiæ vestræ offerimus, quidquid in vestram & vestrorum complacentiam valeremus.
„ Datæ Neapoli sub annulo nostro secreto die IV. Julii Indictionis II.

Roberti Imperatoris Constantinopolitani Achajæ & Tarenti Principis.

„ Eminens vir amice carissime. Participantes & antiquæ amicitiæ vinculo inter domum nostram Regiam ac *vos* & commune Venetiarum adaucto felicia in successibus vestris prosperis prosperamur. Exultamus siquidem ex intimis in virtute Divinæ dextræ, & in vestri potentia brachii, quæ victoriam votivam de rebellibus vestris Creta ad deditionem civitatis ipsius ad vestrum Dominium causaverunt, eo quidem & maxime quo pax & quies vestra omnibus quasi locis & terris totius Insulæ tranquillitatem ministrat, & parat, quam futuris temporibus euntibus nobis & vobis Divina Clementia perpetuo conservare dignetur.
„ Data Neapoli sub annulo nostro secreto die V. Julii Indict. II.

Urba-

Urbanus autem Summus Pontifex, cui intuitu sacri belli promovendi gratior præ cæteris evaserat Venetorum victoria, ipsis *de recuperatione Insulæ Cretensis, cujus rebellionem inimicus pacis, & impeditor sacri passagii suscitaverat*, amplissimo diplomate gratulatus est, *paternis* hortans *affectibus*, ut cum *a Divina Clementia tantam victoriam processisse* cognoscerent, *in subsidium dicti passagii subventionem magnificam pro illo, qui magnificaverat misericordiam suam in eis*, disponere, & augere non differant. Integrum ad pleniorem rei notitiam afferimus Urbani Pontificis diploma.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilecto filio Nobili Viro Laurentio Celsi Duci Venetiarum Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Nobilitatis tuæ litteras continentes novum prosperum „ & universitati Christianitatis acceptum de vestra recupe- „ ratione videlicet Insulæ Cretensis, cujus rebellionem ini- „ micus pacis & impeditor sancti passagii suscitarat, nuper „ recepimus, & perlegimus cum immensa lætitia cordis no- „ stri, Deoque grates referimus, a quo tantum donum no- „ scitur provenisse, quique non solum impedimentum præ- „ facti passagii misericorditer sustulit, sed illi ex hoc de „ gente tua, videlicet, ut audivimus, numerosa existente „ in dicta Insula validum præfuit sua providentia funda- „ mentum. Ex eoque nostrum gaudium cumulatur, quod „ prout nobis significare curasti, tu tuusque populus tantam „ victoriam non a vestris meritis, potentia, vel virtute, „ sed solum a Divina Clementia recognoscatis processisse, „ proindeque vos gratitudinis filios, & humilitatis alumpnos „ in conspectu tantæ gratiæ largitoris acceptos, ac digniores hujusmodi munere reputamus. Eosdem itaque Nobi- „ litatem & populum paternis exhortamur affectibus, ut „ hujusmodi recognitionem humilem semper in vestris cor- „ dibus, & actibus conservantes in subsidium dicti passagii

„ vestram subventionem magnificam pro illo, qui vobiscum „ magnificavit suam misericordiam augmentantes, gentem „ camdem in dictum passagium, prout poteritis convertatis.

„ Datum Avinioni quinto Kal. Julii Pontificatus no-„ stri anno secundo.

Nec tamen Pontificiis votis obsequi potuit Senatus ob indomitam Cretensium perfidiam, qui novas paulo post rebelliones in Insula excitarunt. Pacatus quidem post necatos proscriptosque perduellium Duces videbatur totius Regni status, quapropter in Italiam reversa Classis universas ferme terrestres copias secum reduxit, ac deinde Leonardus Dandulus absoluto acerbi sui regiminis spatio e Creta solvit anno 1364. & in patriam reversus plurimisque deinde functus muneribus Procuratoria dignitate donatus fuit anno 1382. die 16. Martii, quam postea sponte dimisit anno 1398. die I. Novembris. Ejus vices suscepit in Cretæ administratione
77 eo ipso anno 1364. Petrus Mauroceno, qui de recepta in obedientiam universa Insula gratias Deo quotannis die X. Maii agendas esse solemni utriusque Cleri Græci scilicet & Latini supplicatione instituta decrevit, annuosque indixit ad populi solatium publicos ludos, ut festiva diei celebritas perpetuo firmata perenne fieret insignis victoriæ monumentum.

1365. *Die 28. Aprilis Indictione III.*

„ Cum Summus Creator Dominus Noster Jesus Christus „ a quo cuncta bona procedunt providerit liberare meritis, „ & suffragiis Beatissimi Marci Apostoli, & Evangelistæ Pro-„ tectoris Dominii, & Communis Venetiarum hanc civita-„ tem, & Insulam Cretæ cum suis fidelibus a peste & ju-„ go, quibus subjacebant tempore quo ipsa Civitas, & In-„ sula erant in rebellione Ducalis Dominii Venetiarum vi-„ delicet die X. Mensis Maii de anno MCCCLXIIII. In-„ dictione V. qua die recuperata fuit per potentes exerci-„ tus ipsius Dominii Venetiarum videlicet maritimum, & „ terrestrem: Magnificus Dominus Dom. Petrus Mauroceno

honor.

„ honor. Duca Cretæ & Egregii Domini Nicolaus Civra-
„ no & Ludovicus Demolino honor. Consiliarii Cretæ vo-
„ lentes gratias agere ipsi Summo Deo Beatæ Mariæ Vir-
„ gini & Beato Marco Apostolo, & Evangelistæ Protecto-
„ ri status & honoris Dominii, & Communis Venetiarum,
„ nec non cæteris Sanctis, & Curiæ Cœlesti ordinaverunt
„ ad futurorum memoriam, quod anno quolibet de mense
„ Maii in X. die fieri debeat una solemnissima processio eo
„ modo quo fit processio in die Beati Viti, in qua esse de-
„ beat totus Clerus Candidæ & Papates Græci, referentes
„ gratias altissimo Creatori de beneficio supradicto, quam
„ solemni & devote fieri poterit. Et quod ad gaudium &
„ lætitiam fidelium ipsius dominationis, & Communis Ve-
„ netiarum ipsa die post prandium ordinetur quoddam pa-
„ lium ad quod curratur cum equis sicut moris est in si-
„ milibus fieri quod palium sit brachiorum duodecim Scar-
„ lati, vel petia una veluti, vel aliud sicut videbitur illis,
„ qui præerunt Regimini Cretæ quolibet anno, & detur per
„ Dominum illi qui cum equo ordinate currendo se primum
„ præsentaverit ad locum, ubi erit D. Duca cum Consilio &
„ palio suprascripto secundum usum, & consuetudinem, quæ
„ observatur in talibus, intelligendo quod illi qui voluerint
„ currere cum equis ad prædictum palium debeant stare,
„ & esse in loco deputato per dominum & movere se, &
„ currere sicut consuetum est fieri, & sicut ordinabitur per
„ Dominum, & omnes illi, qui voluerint facere cur-
„ rere equos ad prædictum palium debeant comparere in
„ camera communis & ibi facere se notari, ita tamen, quod
„ habeant terminum hoc faciendi per totam diem, quæ
„ est ante diem decimam cujuslibet mensis Maii qua cur-
„ rere debebunt, & ut omnes sint provisi supradicta, quo-
„ libet anno exclametur prima die mensis cujuslibet Aprilis.
„ Ordinatum est etiam per suprascriptos D. Ducam &
„ ejus Consilium quod die suprascripta decima cujuslibet
„ mensis Maii succ. sit solemnis, & solemnissima debeat ce-

lebra-

„ lebrari per quascumque personas sub pena ordinata de aliis
„ festivitatibus solemnibus & sic committatur omnibus Ju-
„ dicibus & Officialibus Cretæ quod debeant observare exi-
„ gentes penas a contrafacientibus habentes tertium accu-
„ satori & reliquum Communi &c.

Nec tamen licet pacata ubique omnia viderentur, grave Mauroceno Duchæ negotium defuit, Joannes enim, & Alexius, & Georgius frater Calergii, a majorum suorum fide virtuteque degeneres, ut insito in Venetos odio & dominandi cupiditati indulgerent, statim ac Insulam ejusque civitates viderunt tenui admodum præsidio custoditas, eam sibi opportunitatem arripuerunt, ut concepta pravi animi consilia opere perficerent. Eapropter ingenti statim coacto flagitiosorum agmine (cui se se libenter associarunt Titus & Theodorellus ex Veneria gente fratres, plurimique alii a Venetis Provisoribus pridem proscripti,) Reipublicæ bellum intulerunt, erectoque Constantinopolitani Imperatoris vexillo se pro Græcæ nationis gloria libertateque arma sumpsisse ostentabant.

Ad coercendos rebellium conatus copias sine cunctatione ex proximis regionibus contraxit Petrus Maurocenus Ducha, in cujus subsidium Venetiis missi Legati Jacobus Bragadenus, Paulus Lauredanus, Petrus Mocenicus, Laurentius Dandulus, & Andreas Zenus ad Insulam accesserunt. Vario itaque Marte diu pugnatum est, rebelles enim quamvis frequenti clade perculsi, imperterriti tamen, e montium latebris in quibus delitescebant, sæpius erumpentes iteratis excursionibus Venetos fatigabant, quibus in præliis Andreas Zenus dum suos intrepide ad pugnam urget, ab hostibus circumventus occiditur. Annonæ interea angustiis universa Insula laborante, Lasithi incolæ fame deficientes ad Venetorum jura redierunt, quorum exempla æmulantes alii, occupata loca non solum restituerunt, sed & Titum & Theodorellum Venerios, tresque e stirpe Calergia fratres, aliosque defectionis authores in Duchæ & Legatorum manus tradiderunt,

quo-

quorum judicio reatus sui poenam capite luerunt. Hoc itaque pacto omnes ii, *per quos rebellionis scandalum venit*, violenta morte perierunt, uno excepto Tito Gradonico, qui omnibus execrabilis reliquo vitæ suæ tempore per Thraciam & Insulas Ægeopelagi vagus & profugus, ut traditur, erravit.

Dum hæc a Legatis Cretæ aguntur, delatum fuit falso rumore ad Urbani Papæ aures, Cretenses rebelles tam Latinos, quam Græcos se se honestis conditionibus offerre ad pristinam obedientiam suscipiendam; quos tamen Veneti statuta lege ad veniam & pacem recipere recusarent. Rempublicam igitur amplissimis prudentiæ laudibus commendatam Pontifex misso diplomate die XI. Decembris anno 1366. ad lenitatem cohortatus est; nimirum ut Cretenses *ad gratiam reconciliationis audire* vellent, *& clementer exaudire*. Si quod autem in statuenda lege præstitum esset juramentum, illud per Andruynum Cardinalem Legatum authoritate Apostolica se relaxare. Duas Urbani Pontificis litteras eadem die ad Marcum Cornelium Ducem Venetiarum, & ad Andruynum Cardinalem S. Romanæ Sedis Legatum evulgamus.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilectis filiis Marco Cornario Duci & Communi Venetiarum Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Etsi de quorumlibet Christifidelium dissidiis doleamus,
„ de illis nempe dolemus acerbius & cor nostrum acrius ul-
„ ceratur ex quibus fideles illi, qui contra hostes catholi-
„ cæ fidei sunt velut murus ad defensionem Christianitatis
„ expositi debilitantur in viribus, & dum rixantur ad in-
„ vicem minus ad defensionem hujusmodi sunt inventi. Do-
„ luimus siquidem dilecti filii de rebellione Cretensium qui
„ dudum contra vos inobedientiæ calcaneum erexerunt, ex
„ eaque sensimus vos gravari sollicitudinibus, & gravium
„ expensarum oneribus, ex hisque ultramarinis negotiis fi-

dem

„ dem eandem tangentibus obvenire maximum detrimentum.
„ Et si hæc mala quæ inexcogitatis viis possent afferre pejo-
„ ra per humilitatis, & obedientiæ rebellium tolli possent
„ antidotum, & per hoc vestris consulatur honori & com-
„ modis valde placitum nostris affectibus redderetur. Ea-
„ propter cum ad audientiam nostram relatione pervenerit
„ fidedigna, quod iidem Cretenses tam Latini, quam Græci
„ offerunt ad mandata & obedientiam vestram cum conditio-
„ nibus & pactis rationabilibus vobisque honorabilibus atque
„ proficuis, & digne admittendis humiliter redituros. Sed
„ vos occasione cujusdam vestræ immutabilis, ut dicitur, delibe-
„ rationis, quam partem vocatis, & contra quam nullus ve-
„ strum audet proponere, vel præbere consensum, omnem pa-
„ ctionem & per consequens viam amplectendæ pacis in hu-
„ jusmodi negotio respuatis. Nos a rigore hujusmodi merito
„ abhorrentes, eumque in lenitatem desiderantes converti,
„ prudentiam vestram, quæ inter omnes Christianos popu-
„ los solet esse præcipua humanitate tractabilis, & ad pa-
„ cem prona paterne requirimus, & rogamus, & hortamur
„ attente quatenus mature considerantes, quod Deus ali-
„ quas, sicut audivimus, contra rebelles ipsos victorias est
„ largitus, & quod turbari posset si humilitatem supplicum
„ sperneretis. Deliberationem seu partem hujusmodi peni-
„ tus amoventes de receptione Cretensium prædictorum ad
„ gratiam reconciliationis velitis proponentes benigne audi-
„ re, ac clementer etiam exaudire. Super quo dilecto fi-
„ lio nostro Andruyno tituli S. Marcelli Presbytero Cardinali
„ Apostolicæ Sedis Legato nostris damus litteris in mandatis,
„ ut per nuntios suos fideles & providos apud vos hujusmodi
„ negotium sollicite prosequatur, ac si ita sit, omne jura-
„ mentum, si quod super dicta vestra deliberatione seu parte
„ servanda forsitan præstitistis, tamquam bonum pacis præsti-
„ tum, cum vinculum iniquitatis esse non debeat, authorita-
„ te nostra studeat relaxare.

„ Datum Avinioni Tertio Idus Dec. Pontificatus nostri
„ anno quinto. *Urba-*

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei Dilecto filio Andruyno tituli Sancti Marcelli Presbytero Cardinali Apostolicæ Sedis Legato Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Libenter audivimus quod tua circumspectio apud dile-
„ ctos filios Nobilem virum Ducem & Commune Venetiarum
„ per suos nuncios institit, ut inter ipsos & Cretenses eorum
„ rebelles concordia tractaretur, licet ex sollicitudine tua spe-
„ ratus effectus non fuerit subsecutus. Ideoque nos super hoc
„ dictis Duci & Communi scribimus per litteras, quas & eo-
„ rum formam mittimus præsentibus introclusas, quasque
„ litteras ei præsentari facias, & hujusmodi pium negotium
„ sollicite prosequaris.

„ Datum Avinioni tertio Idus Decembris Pontificatus nostri anno quinto.

Ad Apostolicas sibi missas litteras respondit Senatus, se nihil pacis dulcedine antiquius habuisse, neque unquam illius aditum severitatis impedimento vel levi præclusisse; hocque ex omnibus in recenti rebellione actis manifestum esse, *ab ipso enim defectionis primordio* Cretensis coloniæ viros *ad gremium publicæ gratiæ* per Legatos ea ipsa de causa missos fuisse invitatos, & præterea post recuperata Insulæ loca, eos qui resipuerant, & ad antiquæ fidei obedientiam redierant, ad gratiam & veniam sine cunctatione admissos fuisse. *Post victoriam autem Divino munere præstitam* cum Latini aliqui multique Græci in montes se recepissent, plerosque ad pristinam obedientiam venisse, adeo ut ex Latinis vix duo superessent contumaci Græcorum perfidiæ adhuc adhærentes. Hæc Senatus in sua epistola, ex qua colligimus, quanto odio flagitiosi rebelles non Venetum nomen tantummodo, sed & Orthodoxam fidem insectarentur.

„ Benignissimas Sanctitatis vestræ litteras, ego meaque
„ communitas ejusdem Sanctitatis devotissimi filii cum om-
„ ni reverentia & humilitate suscepimus continentes ad A-
„ postolicam audientiam fore deductum quod Cretenses tam

„ Latini quam Græci rebelles noſtri offerunt ad obedientiam
„ & mandata noſtra ſe humiliter redituros, ſed occaſione
„ cujusdam immutabilis deliberationis, quam Partem voca-
„ mus, viam pacis renuimus. Unde Beatitudo veſtra pro
„ evitandis expenſarum oneribus ex ipſa rebellione prove-
„ nientibus extitit clementiſſime nos hortata ut ipſa deli-
„ beratione ſeu parte amota de receptione eorum ad gra-
„ tiam reconciliationis velimus proponentes audire, & per
„ conſequens exaudire, commiſſa hujusmodi proſecutione ne-
„ gotii Reverendiſſimo Patri Domino Andruyno tituli San-
„ cti Marcelli Presbytero Cardinali Apoſtolicæ Sedis Lega-
„ to. Super quibus cum omnimoda reverentia reſpondemus,
„ quod litteras Apoſtolicas ſupradictas manifeſte emanare
„ cognoſcimus ab illo ſingulari & paterno charitatis fonte
„ a quo reportamus continue gratias & favores. Dum ſic
„ ſollicite ſicque benigne veſtra Sanctitas nos ad bonum pa-
„ cis hortatur. Ut autem facti ſeries, quæ aliter ſe habet,
„ quam informatio data contineat, Sanctitati veſtræ plenius
„ innoteſcat, cum omni reverentia intimamus, quod pacis
„ dulcedinem ne dum in nobis, ſed in exteris ſemper ama-
„ vimus & amare intendimus concedente Domino in futu-
„ rum. Et abſit pater piiſſime, quod viam illius ſub ali-
„ quo velimus rigore præcludere immo ad eam cum noſtri
„ honoris & ſtatus conſervatione ſumus tractabiles atque
„ proni, ſicut in cunctis actibus noſtris, præſertim in iſto
„ evidenter apparuit, nam ab ipſo rebellionis primordio ip-
„ ſos per ſolemniſſimos Ambaxiatores noſtros ad gremium
„ noſtræ gratiæ invitavimus, ſed redire pœnitus neglexe-
„ runt. Et quamvis ex hoc mentem noſtram acerbius pro-
„ vocaſſent, cum poſt victoriam nobis contra ipſos Divino mu-
„ nere præſtitam, recuperatisque cunctis civitatibus & for-
„ tilitiis Inſulæ quoscumque redeuntes miſericorditer ad gra-
„ tiam duximus admittendos. Aliqui tamen Latini ſed pau-
„ ci cum Græcorum multitudine ſe reduxerunt ad montes,
„ quorum etiam Latinorum & Græcorum non parva pars
ad.

„ ad nostram postea obedientiam redierunt, adeo quod de
„ Latinis cum reliquis Græcis non supersunt nisi duo, qui
„ nihil vel modicum in istis factis præsentialiter possunt,
„ unde tota perfidia in ipsis Græcis remansit, non tamen
„ ex rebellione primo commissa sed quia abbominabili schis-
„ mate, & errore multiplici involuti, Deo & mundo exo-
„ si Sanctam Matrem Ecclesiam fidemque Catholicam non
„ honorant, astruentes se salvari si in procurando Christia-
„ norum exterminium patiuntur vulnera atque mortes, at-
„ que eo iniquo animo optant ex suo schismate procede-
„ re, si possent, quod absit, nedum contra nos, sed omnes
„ Catholicos, quo Christiani moventur, quando cum præ-
„ dicatione Crucis disponerent procedere contra Turchas vel
„ alios infideles. Non expedit itaque Clementissime Pater,
„ ut Sanctitas vestra seu Reverend. Pater Dominus Lega-
„ tus prædictus, cui profecto multipliciter tenemur ex prom-
„ ptis affectibus erga nos semper adhibitis super hujusmo-
„ di negotio elaboret rationibus suprascriptis, quinimmo om-
„ nis tractatus seu interpositio, quæ in istis partibus fieret,
„ esset multipliciter præjudicativa & damnosa ac converte-
„ retur expresse contra sanctam intentionem Vestræ Sancti-
„ tatis & nostri, ex quibus manifeste concluditur quod con-
„ tra bonum pacis nullum apud nos extat vinculum pro-
„ pter quod redire non possint ad gratiam sicut multi alii
„ redierunt. Et quamvis speremus ipsos in brevi subjugare
„ Domino favente, tamen nostros solemnes Provisores in
„ ipsis partibus cum sufficienti libertate habemus, qui ip-
„ sos audire valebunt, si cum honore nostro voluerint ad
„ mandata nostra redire. De tanta insuper benignitate ad
„ gratiarum actiones Sanctitati Vestræ referendas non suffi-
„ cimus, clarissime cognoscentes nos, & statum nostrum ve-
„ lut peculiares filios esse in sinu vestræ gratiæ commen-
„ datos.

Veritas oblatæ rebellibus veniæ colligitur etiam ex di-
plomate Laurentii Celsi Ducis Venetiarum lato die V. Se-

ptembris anno 1364. ut innuit apposita Indictio tertia, quæ incœperat a Kalendis ejusdem anni.

„ Laurentius Celsi Dei Gratia Dux Venetiarum &c. cum
„ nostris Consiliis opportunis ad hoc specialiter deputatis
„ notum facimus universis & singulis habitatoribus Insulæ
„ nostræ Cretæ, quod quandocumque per provisores nostros,
„ qui sunt in dictis partibus fuerit publicatum & cridatum
„ quod omnes alii præter justificatos & sententiatos debeant
„ redire, & habitare in Insula salvi & securi nos cum di-
„ ctis nostris Consiliis habebimus pro firmo & rato; & præ-
„ dictos omnes recipiemus ad gratiam nostram perseveran-
„ tibus illis in nostra fidelitate.

„ Datæ in nostro Ducali Palatio die V. Septemb. Ter-
„ tiæ Indictionis.

Rebus itaque omni ex parte compositis, sublatisque publico supplicio reliquis defectionis authoribus, novi Provisores a Veneto Senatu in Cretam missi sunt, Joannes Dandulus, Paulus Lauredanus, Petrus Mocenicus, Joannes Fuscarenus, Taddæus Justinianus, qui Anapolim oppidum munitissimum flagitiosis semper apprime opportunum solo prosterni, & agrum Lassiti, incolis inde deductis, eversisque domibus, incultum relinqui voluerunt. His optimo consilio statutis, & a Veneto Senatu approbatis, Cretensis Insula ita ad absolutam tranquillitatem deducta fuit, ut nullus deinceps apertæ rebellionis motus exortus fuerit, sed incontaminata fide Græci postea in eo, quod juraverant, obsequio religiose permanserint. Decretum quo Veneti Provisores Legati post devictos, profligatosque Coloniæ rebelles inhibuerunt, ne quis in Lassiti habitare, seminare, seu animalia pascere posset, publice promulgatum fuit per universa Insulæ loca, ut testantur Cancellariæ Cretensis regesta, in quibus hæc habentur:

Cla-

Clamatum fuit publice mandato Dominorum Proviſorum Cretæ per Georgium de Piovazio Gaſtaldionem bannum infraſcripti tenoris.

„ Providi viri de Ducali mandato Proviſores totius Inſu-
„ læ Cretæ intendentes ad conſervationem, & commodum
„ Inſulæ prælibatæ audito quod habitatio & agricultura cu-
„ jusdam contratæ vocatæ Laſiti in omnem caſum rebellio-
„ nis, quod Deus avertat, eſt periculoſa & damnoſa fideli-
„ bus Dominii propter ſuam fertilitatem & forticilium na-
„ turale, ad hoc ut cauſa & materia ceſſet tanti periculi
„ & detrimenti, locus ipſe in deſertum & ſolitudinem de-
„ ducatur, ordinarunt, quod de Kalendis Januarii proxi-
„ me venturi in eo loco non audeat aliqua perſona aliquo
„ modo habitare, laborare, vel ſeminare intus planum
„ Laſiti, nec in cacumine montis, quod reſpicit dictum
„ planum infra vel ultra in partibus interioribus, unde
„ aque labuntur in dictum planum ſub pena perdendi unum
„ pedem pro quolibet contrafaciente, & qui contrafacien-
„ tem denunciaverit Dominio ita ut veritas habeatur, ha-
„ beat quinquaginta yperperos a Communi, & teneatur de
„ credentia, & contra eccedentes mandatum ſecundum for-
„ mam Banni per Dominium provideatur.

„ Item quod aliqua perſona non audeat paſculari facere
„ equum vel equos vel alia animalia in dicto plano Laſiti
„ ſub pena perdendi omnia animalia reperta paſculari in
„ partibus antedictis, & qui denuntiaverint, ita ut veritas
„ haberi poſſit, habeat medietatem dictorum animalium,
„ & alia medietas veniat in Commune, & accuſator tene-
„ bitur de Credentia.

Anno 1366. Petrus Mocenico is, qui Legati ſeu Provi- 78
ſoris munus laudatiſſime obierat, a Veneto Senatu Creten-
ſium Ducha inſtituitur. Eo Inſulam adminiſtrante rebellium
Pheuda Venetiis voce præconis haſtæ ſubjecta fuerunt, an-
no 1367. cujus auctionis opus usque ad annum 1371. per-

duraſ-

duraſſe Cancellariæ Ducalis Cretenſis acta teſtantur. Nomina autem eorum, qui emptis rebellium bonis in Cretam tranſierunt, hæc ſunt:

Ex Ordine Nobilium: Nicolaus Delphino, Franciſcus Duodo, Dominicus Delphino, Joannes Piſani, Andreas ſeu Andriolus Piſani, Laurentius Maſtropetro, Nicolaus Zane, Nicolaus Piſani, Nicolaus Quintavalle, Philippus Piſani, Marcus Quirino, Jacobus Piſani, Andreas Baffo, Marcus Juſtiniano, Jacobus Manoleſſo, Franciſcus Bono, Jacobus Grimani, Joannes Zeno.

Ex Civium Ordine Bartholomæus de Carta, Nicolaus de Lago, Joannes de Lago, Joannes ſeu Zanninus de Fraganeſco, Paulus Bonſignor, Andreas ſeu Andriolus de Margarito, Benedictus Zane, Auguſtino Gezzo.

Ex Popularibus Joannes Mauro, Joannes de Lago.

Ex iis Joannes ſeu Zanninus de Fraganeſco cum aliquid ſibi de aquiſitis oneroſo titulo redditibus deeſſe cognoviſſet anno 1372. ab æquitate Senatus, ut in ſuis *juribus* ſarciretur obtinuit; ut ex ſequenti documento patet.

MCCCLXXII. Menſe Martii die XXII. Indict. X.

„ Coram Magnificis Dominis Victore Piſani honor. Ca-
„ pitaneo Crete & Baldo Quirino atque Nicolao Delphino
„ Conſiliariis comparuit Zaninus de Fraganeſco, & produ-
„ xit & legi fecit quamdam litteram Ducalem hujus tenoris:
„ Andreas Contareno Dei Gratia Dux Venetiarum &c.
„ Nobilibus & ſapientibus viris Dominico Michaeli de ſuo
„ mandato Capitaneo Candide loco Duche Crete, qui non
„ poteſt ſedere ad iſtud factum propter parentellam, ac con-
„ ſiliariis ſuis fidelibus dilectis ſalutem, & dilectionis affe-
„ ctum. Significamus vobis quod in noſtris Conſiliis mino-
„ ri, Rogatorum, XL. & additionis capta fuit pars tenoris
„ infraſcripti videlicet: Cum providus vir Zaninus de Fra-
„ ganeſco Venetus & civis noſter acceperit ad incantum in

Vene-

„ Venetiis cavallariam unam minus ſexto ſerventarie ſ. Leo-
„ nardi & ſ. Petri Gradonico rebellium, & cum iſta inten-
„ tione iverit ad partes Crete credens debere poni in poſ-
„ ſeſſione dicte Cavallarie minus ſexto ſerventarie cum ſuis
„ habentiis pertinentiis & villanis, & ſicut ſcribit regimen
„ Crete, ſcilicet Nob. vir ſ. Dominicus Michael Capitaneus
„ Candide loco Duche qui non poteſt ſedere propter pa-
„ rentellam, & conſiliarii Crete in tempore quo ſuborta fuit
„ rebellio in civitate Candide Leonardus & Petrus Grado-
„ nico predicti tenebant in feudo de Aſtrachi ſolum ſerven-
„ tarias quinque minus ſexto, in quibus poſitus fuit ipſe
„ Joannes de Fraganeſco in poſſeſſione cum ſuis habentiis
„ pertinentiis & villanis per illum modum, & ſicut antea
„ tenebantur, & poſſidebantur per dictos fratres. Reliqua
„ vero ſerventaria una de Aſtrachi dari non potuit eidem
„ Joanni, quia ipſa ſerventaria alienata erat antea, & ſcri-
„ pta in cataſtico curie Cretenſis Marco Cornario qu. Ja-
„ cobi Marzaroni, ita quod ubi ipſe Zaninus habere de-
„ bebat ſex ſerventarias minus ſexto, non habuit niſi quin-
„ que minus ſexto; & dignum, & juſtum ſit ſubveniri di-
„ cto Zanino conſiderato clare jure ſuo. Vadit pars quod
„ ſcribatur regimini Crete, quod videtur nobis, quod ipſe
„ Zaninus petat juſtum, & propterea volumus, quod pro-
„ videant de reſtaurando ipſum Zaninum vel in defalcan-
„ do ſibi de penſione vel pretio ſuo pro rata in ea quan-
„ titate que ſibi juſta & conveniens occaſione dicte ſerven-
„ tarie, quam non habuit, ut debebat, vel in dando ſibi
„ de locis, que reſtant in commune, tantum quod ipſe Joan-
„ nes remaneat in jure ſuo, ut juſtum eſt, faciendo in hoc,
„ ſicut eis vel majori parti juſtum videbitur & conveniens;
„ tam pro communi, quam pro Joanne predicto, & ſi con-
„ ſilium eſt contra &c. Quare mandavimus vobis cum no-
„ ſtris conſiliis predictis quatenus dictam partem debeatis
„ obſervare, & facere obſervari. Datum in noſtro Ducali
„ Palatio die XX. Aprilis None Indictionis. Deinde dictus

Zani-

„ Zaninus proponebat dicens quod secundum mandatum Du-
„ cale prescriptum ipse habere debebat restaurum de serven-
„ taria predicta, & ideo petebat se restaurari, vel in defal-
„ cando sibi pro rata de pretio quod dare debebat, vel in
„ dando sibi de locis restantibus in communi tantum, quod
„ ipse remaneat in suo jure secundum formam mandati su-
„ prascripti. Unde facta diligenti informatione superinde,
„ & considerato valore dictarum serventariarum, que date &
„ deliberate fuerunt dicto Zanino pro libris grossorum tre-
„ centis viginti & habito respectu, quod ad presens non
„ restabat in communi aliquis locus, qui posset commode
„ sibi dari pro dicto restauro, maxime quod illa pauca lo-
„ ca, que restabant, erant obligata servitio varnitionis, &
„ pro ipsis ostendi debebant equi & familie, que quidem
„ varnitio deficeret, si aliquis dictorum locorum daretur
„ pro dicto restauro, & tamen varnitio dicti Zanini non
„ esset propterea augumentata; dictum est per suprascriptos
„ Dominos concorditer & sententialiter, quod pro *restauro*
„ dicte serventarie diffalcentur dicto Zanino de summa pe-
„ cunie que dare debet communi libre LV. grossorum hoc
„ modo videlicet quod de pagis annorum quatuor comple-
„ torum in Kalendis mensis Novembris nuper preteriti de-
„ ducantur libre XXII. grossorum, & de reliquis libris XXXIII.
„ deducantur anno quolibet amodo in antea libre V. cum
„ dimidio grossorum, ita quod sicut ipse dare tenebatur com-
„ muni anno quolibet libras XXXII. grossorum, sic dare de-
„ beat omni anno libras XXVI. cum dimidio usque ad com-
„ plementum annorum sex restantium de numero decennii
„ contenti in concessione sibi facta de serventariis predictis.

Constitutis itaque ad possidenda rebellium predia novis Pheudatis, quibus obedientiæ & fidelitatis sacramentum injunctum fuit, jussit deinde Senatus, ut antiqua Cretensis Insulæ concessio a Petro Ziano Duce Civibus Venetis olim facta penitus rescinderetur, novaque talis fieret, qua ipsi jurare tenerentur fidelitatem & obedientiam Duci & Commu-

ni

ni Venetiarum. Eapropter ex P. C. lege mandavit Andreas Contareno Dux datis epistolis die IX. Martii anno MCCCLXVI. Petro Mocenico Duchæ & Joanni Geno Militari Præfecto (Capitaneum Veneti vocant) ut a Pheudatis ipsis hujusmodi juramentum exigerent. Hæ sunt Ducales Contareni litteræ.

„ Andreas Contareno Dei Gratia Dux Venetiarum &c.
„ Nobilibus & sapientibus viris Petro Mocenico de suo man-
„ dato Duchæ Cretæ & consiliariis suis, nec non Joanni Ge-
„ no Capitaneo ibidem fidelibus dilectis salutem, & dilectio-
„ nis affectum. Cum propter rebellionem Cretæ concessio
„ alias facta Pheudatis sit totaliter expirata, nec sit tenenda
„ viva modo aliquo vel forma, ordinamus cum nostris Con-
„ siliis Minori Rogatorum XL. & additionis, ut ipsa con-
„ cessio amplius per aliquos allegetur & cancelletur, & pro
„ omnibus & singulis pheudatis Insulæ Cretæ nostræ fiat con-
„ cessio talis, sicut nuper factum fuit nostris civibus & Ve-
„ netis, qui cum Cavallariis, & serventariis venerunt ad
„ illas partes, videlicet, quod ipsi pheudati jurent in mani-
„ bus vestris recipientibus nomine nostro esse fideles Domino
„ Duci & Communi Venetiarum, & teneantur obedire om-
„ nibus & singulis mandatis Duchæ & Consiliariorum Cretæ
„ & Capitaneorum nostrorum, & omnium aliorum, qui pro
„ commune Venetiarum in illis partibus iverint deputati,
„ secundum quod tanget cuilibet prædictorum per formam
„ suarum commissionum. Declaramus tamen, quod primi
„ Pheudati Insulæ Cretæ possint eorum Cavallarias vel ser-
„ ventarias vendere & alienare sicut primo poterant. Qua-
„ re mandamus vobis cum dictis nostris consiliis quatenus,
„ ut dictum est, servare, & servare facere debeatis, facien-
„ tes registrare in Cancellaria vestri Regiminis ad memo-
„ riam futurorum.

„ Dat. in nostro Ducali Palatio die VIIII. Martii In-
„ dict. Sexta Anno MCCCLXVI.

Anno 1368. Joannes Gradonicus. 79
Anno 1370. Petrus Cornelius. Hic legem anno 1371. 80

in Comitiis Rogatorum latam, & in Regno Cretæ promulgandam accepit, qua cavebatur ne ullus Græcus in possessionem feudi, aut prædii Latinis viris pridem concessi quocumque titulo admitteretur. Decretum Petro Cornelio Duchæ epistolæ, quam exhibemus, insertum misit Andreas Contarenus Dux Venetiarum die XVII. Apr. anno MCCCLXXI.

„ Andreas Contareno Dei Gratia Dux Venetiarum &c.
„ Nobilibus & Sapientibus Viris Petro Cornario de suo man-
„ dato Duchæ Cretæ, & Consiliariis ac Dominico Michae-
„ li Capitanio ibidem nec non successoribus eorum fidelibus
„ dilectis salutem & dilectionis affectum. Significamus vobis
„ quod in nostris Consiliis minori Rogatorum & quadragin-
„ ta & Zontæ 1371. die XI. Martii Indictione Nona, Ca-
„ pta fuit pars infrascripti tenoris videlicet: Cum per præ-
„ decessores nostros fuerit semper cognitum bonum, & uti-
„ le esse tam pro honore nostro, quam pro bono & con-
„ servatione Insulæ nostræ Cretæ quod aliqui ex locis no-
„ stris dictæ Insulæ devenire non possint in aliquem Græ-
„ cum, & quod Græcus aliquis non possit possidere aliquem
„ ex locis prædictis, & ut notum est multi Græci per tem-
„ pora præterita habuerint & usufructuaverint multos ex
„ dictis locis, quod est male factum multiplici ratione. Va-
„ dit pars ad evitandum omne dubium, quod evenire pos-
„ set, quod aliquis Latinus, qui habuisset, seu de cætero
„ habiturus esset a nostro Communi aliquem ex locis prædi-
„ ctis non audeat, nec præsumat vendere, donare, pigno-
„ rare, alienare, transactare, cambiare, affictare, permuta-
„ re, seu per aliquem alium modum transferre aliquem ex
„ locis prædictis alicui Græco modo aliquo vel ingenio &
„ quod aliquis Græcus non possit recipere venditionem, do-
„ nationem, pignorationem, alienationem, transactionem,
„ cambium, affictum, nec permutationem aliquorum ex lo-
„ cis prædictis, nec ipsa loca tenere nec usufructuare sub
„ pena illo Latino cui essent loca translata, ut dictum est,
„ perdendi feudum, seu feuda sic translata, ut dictum est

non

„ non intelligendo in affìcto aliquem villanum, qui accepe-
„ rit ad affictum de dictis loci pro laborando ipsa cum suis
„ manibus, & si in prædictis fuerit accusator per quem ve-
„ ritas habeatur, habeat tertium valoris loci translati, &
„ Commune reliquum, & teneatur accusator de credentia.
„ Quare cum nostris Consiliis antedictis fidelitati vestræ scri-
„ bimus, & mandamus, quatenus dictam partem & con-
„ tenta in ea observetis, & faciatis inviolabiliter observa-
„ ri, & faciatis has litteras in registris vestræ curiæ ad fu-
„ turorum memoriam registrari.

„ Dat. in nostro Ducali Palatio die 17. Aprilis 1371. Indictione Nona.

Anno 1372. Franciscus Maurocenus, qui in officio decessit, & in sacra Minorum æde Sancto Francisco dicata tumulatus fuit. 81

Anno 1374. Joannes Gradonicus. 82

Anno 1376. Andreas Zenus. 83

Anno 1378. Andreas Dandulus. 84

Anno 1381. Petrus Mocenicus, suscepta secundo Duchæ dignitate Insulam sibi creditam novo Incolarum numero augeri vidit, cum enim Tenedi arcem Senatus Venetus solo æquari mandasset, familias in ea degentes ad Cretam Insulam assignatis ad ipsarum alimoniam redditibus deduci decrevit, ubi in suburbio Candiæ Metropolis, quod deinde ex antiqua patria *Le Tenedee* nuncupatum fuit, domicilium posuerunt. Quibus actis, cum regiminis finis adventasset, successorem excepit anno 1383. Donatum Thronum Marci filium, qui cum Cretæ extremum diem explevisset sepultus fuit in Ecclesia Sancti Joannis. 85 86

Anno 1385. Marcus Zenus. 87

Anno 1387. Donatus Maurus. 88

Anno 1389. Dominicus Bonus. 89

Anno 1391. Matthæus Justinianus. 90

Anno 1393. Pantaleon Barbo Eques. 91

Anno 1395. Donatus Maurus iterum Cretæ Ducha. 92

93 Anno 1397. Guillielmus Quirinus Cretæ defunctus, & in Cathedrali Sancti Titi Ecclesia sepultus.

94 Anno 1399. Albanus Baduarius, qui anno 1423. Francisco Foscari electo Duci Venetiarum, suffectus fuit in dignitate Procuratoris Sancti Marci.

95 Anno 1401. Marcus Faletrus.

96 Anno 1403. Thomas Mocenicus, qui postea anno 1413. electus fuit Dux Venetiarum. Inter XLI. viros, qui Mocenicum ad Ducale fastigium assumpserunt, fuit etiam Rubeus de Marinis Senator ob administrata domi forisque utiliter præcipua Reipublicæ munia clarissimus. De viro hoc præstantissimo (cujus imago olim in supremi Consilii aula visebatur depicta) scribit P. Augustinus Hist. de' Veneti Litter. Tom. I. pag. 184. *Andò Duca in Candia*; innuitque id hausisse ex Panegyrica oratione, quam Zacharias Trivisanus junior in Lyceo Patavino habuit *pro data licentia Joanni Marino* supradicti Rubei filio *in utroque Jure*. Mirum quidem videri debet, nullam hujusce Rubei Duchæ mentionem afferri ab Andrea Cornelio in suo rerum Cretensium ms. Chronico cum tamen ipsum noverit, primumque Veronæ a Carrarensium tyrannide subductæ Prætorem scripserit. *Fu ricuperata Verona con forza d' armi, dove furono mandati Rettori, & il primo Podestà fu Rosso Marin*. Quum itaque accuratissimus Chronologus virum sibi notum in serie Ducum Cretæ prætermittat, & in nullo alio memoretur Cretensium Ducum elencho, ea propter ipsum, si revera Cretam Insulam administravit, nulli certo tempori assignare valens, hoc loco, quasi captata occasione, memoravi, nec tamen uti immediatum Thomæ Mocenici successorem, siquidem ipsi Mocenico, ut notat citatus Cornelius in suo
97 Chronico, suffecti fuerunt Joannes Bembus anno 1405. ac
98 deinde Ludovicus Maurocenus anno 1407.

99 Anno 1409. Leonardus Trivisanus pestifera lue, qua vastabatur Insula Cretensis, correptus e vivis excessit, & in Metropolitano Sancti Titi templo tumulatus fuit.

Obiter

Obiter hic notandum venit, me in Ecclesiis Ven. Tom. X.** pag. 338. scripsisse, Paulum Julianum olim Ducham in Candia ad dignitatem Procuratoris Sancti Marci evectum fuisse anno 1410. die 12. Novembris; idque Fulgentii Manfredi & aliorum, qui seriem Procuratorum texuerunt, authoritate adductus asserui. Quum autem Paulus Julianus inter Cretenses Duces nullatenus ab Andrea Cornelio recenseatur, nullumque reperire potuerim vel Chronicon vel documentum de Paulo Juliano Cretensi Ducha mentionem agens, ideo rem, prout stat, afferre statui, ne me mihi videar adversari. Illud tamen videtur possibile esse, Paulum nempe Cretæ Ducham in supremis Comitiis renuntiatum fuisse, collatamque sibi dignitatem gravi aliqua ex causa respuisse, quæ si vere etiam contigissent, non tamen Duchæ titulo, qui ex administrato tantum munere obtinetur, renuntiari potuisset.

Quoniam vero de illustri Senatore perperam Cretæ Ducha asserto sermo est, liceat quasi oblata occasione duos clarioris nominis viros memorare, qui a Cretensi Prætura seu promerita abstinuerunt, seu ultro collata se abduxerunt. Hi sunt Franciscus Barbarus, de quo cecinit Janus Pannonius in carmine de nuptiis Paulæ Barbaræ ejusdem Francisci filiæ & Jacobi Balbi, quod Candiæ Rector expetitus respuerit.

O quotiens voluit Cretæ dare jura feraci,
Euboica quotiens Præfectus adire Cariston,
Respuit ipse tamen.

Notat Cardin. Quirinus, qui fragmentum Pannonii retulit in Diatriba Prælim. ad epis. Barbari, Cretensem & Euboicum Magistratum, *quos Barbarum recusasse affirmat Pannonius, eo fortasse loco ab illo habitos fuisse, quo Cretensem se habuisse scribit Ludovicus Foscarenus* (hic est secundus, quem a Cretensi Prætura abstinuisse enuntiavi) *in litteris ad Cretensem Archiepiscopum* Philippum Parutam: *Damnavi me*, (ita eundem alloquitur) *Brixiensia negotia Cretensi otio anteposuisse, licet cognoverim virtutem in adversitate perfici, in laboribus ad patientiam maxime edoceri, Deum adjutorem quæri, summæque Maje-*

Majestatis tutelam, patrocinium in periculis maxime exposci. Verum quia ad Provinciam illam Cretensem summa dignitatis tuæ pietas, consuetudinis mira cupiditas me maxime impellebant, postquam discessisti gaudeo me a Prætura abstinuisse, nam acerbissimus, & amarissimus *mihi fuisset in regionibus disjunctissimis sine te, cujus singularis suavitas nos potissime alliciebat, vitæ cursus.*

His quasi ad ornamentum operis commemoratis illustrium virorum nominibus, de alio, opportunum est, celeberrimo viro differere, qui dignitatis nomine Cretensem patriam suam maxime decoravit.

Dum igitur Cretæ pestilentia laboratur, coactum fuit eodem anno 1409. Pisis Concilium, in quo per speciem unionis Ecclesiæ conciliandæ, Gregorium XII. e Petri sede decidisse promulgatum fuit, & in ipsius vices suffectum Petrum Philargium, seu, ut vocant alii, Filaretum natione Cretensem ex Ordine Minorum, Cardinalem & Archiepiscopum Mediolanensem, quem superius diximus in pago Candiensis Diœcesis ortum habuisse, & Seraphici instituti leges in Villænovæ primum, mox in Candiensi Sancti Francisci Cœnobio professum fuisse; cui loco propterea Pontifex declaratus pretiosa munera largitus est. Decus hoc, qualecumque sit, (non enim leve est de legitimo ipsius Pontificatu dubium) Cretensi Insulæ adimere conantur nonnulli ex recentioribus scriptoribus, & præcipue Lazarus Augustinus Cotta Novariensis, qui id sibi persuasissimum habuit & in aliorum animos inducere omni studio conatus est in suo Novariensi Musæo, Alexandrum V. patria Novariensem fuisse, & in Candia seu Candea Oppido illius Diœcesis natum, ex quo propterea in multis codicibus, ait ipse, nuncupatus legitur Petrus de Candia Ordinis Minorum. Opinionem seu potius sententiam viri patriæ suæ decori plus æquo addicti aperte refellunt tum antiqua, quam memoravimus, & constans Cretensium traditio, tum Historicorum Scriptorumque in neutram partem anticipatione voluntatis propendentium con-

conformis assertio, qui Petrum Philargum origine Græcum e Candia civitate prodiisse scribunt.

Omitto antiquos Codices, Annales nempe Mediolanenses qui *Petrum de Candia Episcopum Vicentinum* enuntiant, & Chronicon Bergomense, in quo *Petrus de Candia Episcopus Novariensis* legitur: hanc enim nuncupationem & Novariensi & Cretensi Candiæ communem esse aliquis exprobraret; & malim in veritatis argumentum adducere *Chronica Episcoporum Placentinorum*, *quæ compilata fuit* (ut videre est Tomo XVI. Rerum Italicarum pag. 627.) *anno* 1476. in qua inter Episcopos Placentinos recensetur etiam *Frater Petrus Græcus de Candia Ordinis Minorum electus Episcopus Placentinus anno Domini* 1399. *promotus* deinde *ad Episcopatum Novariensem & Archiepiscopatum Mediolanensem, deinde creatus Cardinalis, postremo Papa, qui cognominatus est Alexander V.* Pontificis hujus laudes & obitum affert Wading. ad annum Christi 1410. additque deinde: *Sepultus est ad suos consodales* (in Templo nempe S. Francisci Bononiæ) *adscriptis his tribus carminibus prioribus, quartum habet Petrus Rodulphus*:

Summus Alexander Pastorum Quintus, & omnis
Scripturæ lumen sanctissimus Ordo Minorum
Quem dedit & proprio Cretensis nomine Petrus
Migravit Superum ad lumen, sedesque beatas.

Ex cujus epigraphes verbis, quæ Petrum (sicuti & Chronica Placentina) Cretensem appellat, tollitur quæcumque ambiguitas inter Candiam illustrem Cretæ urbem, & Candiam ignobile Novariensis agri pagum. Fidem dictis auget Codex ms. in Ducali Mutinensi Bibliotheca asservatus, cui titulus est: *Magistri Petri de Candia lectura super libros sententiarum*, in ejus enim fronte apposita leguntur hæc carmina:

Divus Alexander Cretensi oriundus ab ora
Clauditur hoc saxo summo venerandus honore.
Antea Petrus erat, sed celsa sede potitus
Quintus Alexander fit, ceu Sol orbe coruscans
Religione minor, post ad sublime vocatus.

Hisce

Hisce Mutinensis codicis versibus concordant alia (vulgo Leonina) carmina, quæ Andreas Presbyter Monasterii Sancti Magni in præurbio Ratisponensi Ordinis S. Augustini Canonicorum Regularium inseruit in suo Chronico universali usque ad tempora Martini V. producto, quodque invenitur in corpore Historico medii ævi Joannis Georgii Eccard T. I. col. 2129. In eo sic legitur de Alexandro V.

„ Hic fuit vir senex, & defunctus est in Bononia in die „ S. Floriani, & in capitulo Monasterii Fratrum Minorum „ ibidem tumulatus. Idem versus.

„ Lucifer & Luna dum dicerentur ab una
„ Mitra Papali sub Concilio Generali
„ Quintus Alexander præcellens valde Magister
„ De Græcia natus, est Pisis Papa creatus
„ Post MC quater tria si post hæc repetis ter (nempe
„ 1409.)
„ In Jo. Bapt. festo, cujus facti memor esto.

Theodoricus pariter Niemius vir ejus temporis historicus scribit Alexandrum V. natione Græcum de Ordine Minorum in Concilio Pisano assumptum fuisse in Summum Pontificem, ut in ejusdem corporis Historici medii ævi Tomo Primo.

Potiora ad rei veritatem dignoscendam afferuntur argumenta in Historia Topographica Literaria Mediolanensi Josephi Antonii Saxii præmissa ad Bibliothecam Scriptorum Mediolanensium eruditissimi viri Philippi Argelati Tom. I. col. 311. ubi supralaudatus Saxius de Josepho Brippio, deque ejus codicibus mss. in Bibliotheca Ambrosiana asservatis disserens hæc ad patriam Alexandri V. firmandam opportuna doctissime profert.

„ Recensere opus est hoc ultimo loco primitias carminum, „ quibus noster hic civis facilem ad Poesim venam ostendit eo tempore, idest anno 1409. quo Petrus Philargus „ ab Archiepiscopatu Mediolanensi ad excelsum Apostolicæ „ Romanæ Sedis gradum conscendit. Siquidem Brippius

Poema

„ Poema Heroicum ſtatim conſcripſit, ad eumque miſit, in „ hæc carmina exordiens.

„ Princeps ſumme Patrum te te ſibi Græcia talem
„ Lætetur genuiſſe virum, non quippe minorem
„ Antiquis illis virtute atque arte ſciendi
„ Et morum gravitate viris, qui nomine claro
„ Orbe vigent &c.

„ Eo libentius initium hoc retuli, quo validius hinc de„ ſumi poſſe argumentum videtur ad refutandam opinionem „ Clariſs. viri Lazari Auguſtini Cottæ, qui in ſuo Nova„ rienſi Muſæo totis lacertis contendit Novarienſem origi„ ne facere Alexandrum V. Summum Pontificem, inquiens, „ ex oppido Cruſivallo Novarienſis Diœceſis ejusdem fami„ liam prodiiſſe. Scriptor enim iſte, cui notiſſimus eſſe de„ buerat Archiepiſcopus olim ſuus Petrus Philargus, auſus „ non fuiſſet Græcam nationem eidem objicere, a quo re„ dargui aut mendacii, aut injuriæ potuiſſet, in ipſa Poe„ matis fronte, quod nempe natum in Italo ſolo ex illu„ ſtri progenie, ut tradit Cotta, barbarum veluti ac pere„ grinum noſtris oris facere vellet.

Quanto autem conatu omnem lapidem quamvis minus ſincere moverit Lazarus Auguſtinus Cotta, ut Alexandrum V. origine Novarienſem comprobaret, abunde oſtendit laudatiſſimus Ludovicus Muratorius Tom. XVI. Rerum Italicarum, ubi Petri Azarii Novarienſis Chronicon, & Opuſculum de bello Canepiciano in lucem profert, quæ tamen ab ipſo Cotta nonnullis in locis variata ſeu potius vitiata fuiſſe fatetur. Sic itaque in Præfatione ad Azarii Chronicon ſcribit Muratorius. *Ad iſta* (ſcripta Azarii) *edenda præſto mihi fuit exemplum quod ad me olim miſit Lazarus Auguſtinus Cotta Juriſconſultus Novarienſis, vir inter eruditos notus, & ſingulari amicitia mihi, dum vixit, conjunctus. Vetuſtum Codicem ms.* (*quem archetypum appellare non auſim*) *collocarat ipſemet Cotta Mediolani in Ambroſiana Bibliotheca una cum aliis opuſculis ad Novarienſem Hiſtoriam ſpectantibus. Rem au-*

tem gratam bonarum artium studiosis se præstiturum, simulque Azario ipsi majorem gratiam ac laudem accessuram Cotta sperabat, si a rustico ejus stilo quasdam voces ac phrases minus elegantes sustulisset. Quare is Authori tacenti, suumque jus e tumulo sustinere minime valenti amice manus intulit, & nonnullis in locis meliora vocabula substituit, dictione, prout sibi videbatur, in melius immutata, rerum tamen nucleo & veritate intacta. Addit deinde in eadem Præfatione Muratorius: *Publici juris fecit Libellum hunc* (opusculum de bello Canepiciano) *Albrizius in altero Tomo libri, quem inscripsit Galleria di Minerva. Emendatum autem fuisse ejus stylum, vivente adhuc authore, per Ambrosium de Rocca Contrata, scribit supralaudatus Cotta. Ego vix credam, & ni fallor, a vero non aberrabit, qui emendationem ad ipsum Cottam refert ejusmodi scenis sine dolo malo delectatum. Rursus ergo Lector idem opusculum a me accipiet, sed fuco inde detracto, idest quale in Ambrosiano Codice legendum se offert.* Chronicon itaque Azarii noscimus a Cotta immutatum, rerum tamen *veritate intacta*, & opusculum sub mentito nomine emendatum *sine dolo malo*, ut asserit Muratorius. Num a dolo hoc malo immunes semper sint emendationes viri Novariensis, ab ipso Muratorio addiscamus in nota videlicet signata (*) ad præfationem, quam Azarius opusculo suo præfixit. Præfationis fragmentum ex Tomo XVI. Rerum Italic. col. 426. scilicet ex Codice Ambrosiano non vitiato, notamque ei sincere a Muratorio appositam profero, ut ex eis innotescat, an *veritas intacta* in his emendationibus *sine dolo malo* confectis omnino servetur.

Comitum Mazadii.

„ Mazadium Castrum, Candea (*) Castrum, Castegno-
„ lum Castrum, Marzinaschum Castrum, Rondizonum.

„ (*) Supra in mea Præfazione ad Azarii Chronicon mo-
„ nueram Opusculum hoc antea editum fuisse Tom. II. O-
peris

„ peris inscripti la Galleria di Minerva; qua autem fide sit „ excipiendum, facile conferenti innotescet, nam ibi non „ immutatus tantum simplex ac rudis Azarii stilus, sed „ etiam additamenta facta legenti occurrunt, quamquam „ personatus ille *Ambrosius de Roccacontrata*, hoc est sub no„ mine isto supralaudatus Cotta se *Historiæ puritatem* reli„ giose servaturum pollicitus fuisset. Hoc tamen loco, in„ ter cetera, animadvertendum est, quod *Candiæ* castrum „ nobis exhibet pag. 402. *Natale solum Fratris Petri ex Or„ dine Minorum olim apud Ticinenses Theologiæ professoris e „ parentibus Novariensibus, & nunc (nempe anno* 1404. *) Ar„ chiepiscopus Mediolani, & Cardinalis.* Nimirum Cotta ni„ hil antiquius habuit, quam sibi ac aliis persuadere, Ale„ xandrum V. Pontificem Maximum, ipsum videlicet *Fra„ trem Petrum* modo memoratum patria Novariensem fuis„ se, & in Candia castro illius agri natum, quod is *Petrus „ de Candia* appellatus sæpe occurrat. An is vera tradide„ rit, non est hujus loci inquirere. Illud certe minime lau„ dandum, ab eo in re ista protusum fuisse veluti testem „ synchronum, & amicum ejusdem Petri, hominem, a quo „ is probe sibi conscius erat nihil tale unquam fuisse me„ moriæ proditum, ut heic ex sincero Azarii textu dilu„ cide apparet ". En igitur ex erudita Muratorii sinceritate detectus in emendationibus ad Azarii opusculum Cottæ Novariensis animus, siquidem falsum continuo palam est.

Dubium omne, si quod præterea esset, de sincera Alexandri V. patria amolitur illustre, omnique fide majus B. Thomæ Antonii de Senis testimonium, quod huic veritati dedit in suo Tractatu de Origine & confirmatione Ordinis de Pœnitentia S. Dominici: & autographus quidem hujus Tractatus codex asservatur in celebri Sanctorum Joannis & Pauli Veneta Bibliotheca, ex qua relatus fuit in Ecclesiis Ven. Illustr. Tom. VII. Accesserat Venetias anno 1406. tribus diebus ante Nativitatis Domini festum *Fr. Petrus Cardinalis Mediolanensis Sedis Apostolicæ Legatus a latere*; quem

deinde *in vigilia dictæ Nativitatis Domini* visitavit Frater Thomas supra laudatus habuitque ad eum concionem panægyricam (collationem vocat in Tractatu) *in præsentia quamplurimorum Prælatorum*. In ea concione hæc verba ipsissima protulit: *Tu igitur tamquam suus filius* (S. Francisci) *tantique Patris imitator coruscus*, *portionem damnatam utpote non solum Gallicanam*, *sed etiam Constantinopolitanam Ecclesiam*, *cum non tantum Italicus ex prolixa cohabitatione*, *seu conversatione*, *sed Græcus & Candiensis origine censearis*, *salvare*, *& ad Sanctam unitatem reducere pro posse coneris*. Quæ cum ita se habeant, ad Petrum Philargium, qui anno 1388. Vicentinæ Ecclesiæ regimen suscepit, referendæ sunt laudes illæ, quibus *venerandum Antistitem de nobili & famosa Creta Insula profectum* ornavit Johannes Manzinus de Motta in epistola circa annum citatum 1388. data *Rizaldo de Villanis laudatissimo Regum consulto*. Epistolam illustris viri simul cum aliis ejusdem, & aliorum doctissimorum hominum e Bibliothecæ Collegii Romani latebris eductas publici juris nuper fecit Clarissimus, & de Litteraria Republica optime meritus Petrus Lazeri Societatis Jesu Sacerdos. Hæc sunt laudatæ epistolæ verba: *Ad quæstionis articulum*, *uter intellectus fœmineus an virilis sit aptior ad suscipiendum litterarum doctrinam*, *& impressionem*, *pridie tibi in conspicua nostri Principis Bibliotheca objectæ legum allegationes idoneas effudisti*. *Cum supervenit ille venerandus Antistes de nobili*, *& famosa Cretæ Insula profectus ad illustrandam Italiam*; (*ut olim legitur de Saturno*, *qui sationis frumenti usum ad has oras adduxit*) *qui est unicus sacræ paginæ Doctor insignis*: *contra quem non inamœna vivis rationibus roborata disputatione leges sacerrimas merito tuebaris*. *O felicem nostri temporis ætatem*, *si tales aliquot*, *& tam egregios protulisset*, *qualem te legali tulit in scientia*, *qualem hunc venerabilem Præsulem in sanctissima Theologia*.

Candiense itaque Monasterium, ubi aliquandiu religiosam egerat vitam, cum peculiari amore prosequeretur Alexander;

der; illud brevi, quo Pontificatum gessit, tempore, non iis tantum, quæ memoravimus, ditavit muneribus, sed & magnifico Sacello, sacrisque auxit beneficiis, quæ Andreas Cornelio oculatus testis in suo rerum Cretensium ms. codice retulit his verbis: " 1409. successe Duca Lodovico Tre-
" visano che morse, e fu sepolto nella Chiesa di San Ti-
" to, e fu nel suo tempo peste in Candia, dalla qual mor-
" se esso Duca. L'anno medesimo fu fatto Papa Pietro Fi-
" lareto Arcivescovo di Milano & Cardinale, il qual era
" dalle Cares dal Càsal Wlismeri territorio del Castel Mi-
" rabello sotto la giurisdition di Candia e fu chiamato Pa-
" pa Alessandro Quinto, il quale per mostrarsi memore &
" grato alla sua Patria mandò a fabricar in Candia Metro-
" poli dell'Isola nella Chiesa di S. Francesco, che era ve-
" stito di quell'Ordine, una Capella grande con un arco gran-
" dissimo dove sono poste le sue arme, e mandò anco la
" porta grande d' essa Chiesa sin da Roma di bellissimo
" lavoro, e di marmi finissimi, & concesse gran perdono
" & Indulgenza alla sudetta Chiesa ". His Andreæ Chronologi assertis partim concordant, partim vero dissentiunt, (ut mox videbimus), ea quæ Tomo II. Historiæ Gymnasii Patavini pag. 161. de Alexandri patria differens affert Papadopulus, cujus hæc sunt verba: *Sed has de patria* (Itala) *Petri Philargi sententias in solidum rejicit communis opinio, quæ hunc Pontificem Græcum hominem, & Cretensem pronuntiat, natum in Creta Insula & urbe ejus Metropoli Chandace, quæ nunc Candia est, honesta sane, sed paupere familia, quæ etiamnum post subactam a Turcis Insulam extat, & alicubi fortassis mendicat. Ibi parentibus pestilentia, quæ sub annum 1330. illam urbem pene non omnino delevit, ereptis, egenus puer dicitur mendicasse donec eum Minorita quidam Venetus, indole pueri delectatus, pie alendum educandumque suscepit, mox veste culculloque religioso contectum, primum inter Laicos vivere jussit, deinde in altiorem ordinem suæ societatis evectum litteris addiscendis imbuendum curavit. Confirmantur hæc late a*

Salo-

Salomonio, qui concivem suum a relatis (de patria Itala) *opinionibus, multis congestis ex tabulario Cretensi, quod extat Venetiis, patriæ nostræ vindicatum restituit opinioni communi, quam præ cæteris probat Ughellus. Unaque rem conficit proposita inscriptione vetustissima, quæ in Cœnobio Cretensi D. Francisci extabat etiam mea ætate, exhibeturque ex eodem Archivo, qua ejusdem Cœnobii chartophylacium. In ea hæc litteris Longobardicis memorabantur: Petrus Philargus, Petrus de Candia Cretensis, Doctor Paduæ, Parisiis Magister, Episcopus Mediolani, Alexander V. Papa Pisis, in hoc Conventu Conversus, ex gratia Clericus Anno Domini* 1357. Cretam itaque Insulam quamvis natale solum Alexandri V. asserant Papadopulus & Cornelius, ille tamen illustrem virum in Candia, hic in agro castri Mirabelli ortum habuisse scribunt, quorum tamen Græcorum scriptorum discrepantia nihil officit, quin ex Latinorum authorum, (qui quidem & synchroni, & suppares sunt) authoritate Petrum Philargum Græcum & Cretensem statuere non dubitemus.

Renuntiatus itaque Pontifex fuit sub Alexandri V. nomine Petrus Philargius die 26. Junii anno 1409. nec diu post Respublica Veneta ipsum (sublata Gregorio XII. Papæ obedientia) veluti Petri successorem agnovit destinatis de more Oratoribus filialis obedientiæ promissionem delaturis. Quia vero, dum hæc agerentur, aliquos ad Ecclesiasticas dignitates assumpserat Gregorius Pontifex, supplicavit Alexandro Senatus, ut ipsos in iisdem muneribus confirmaret, ad quæ, ut asserebant, *tempore inhabili*, & illegitima authoritate assumpti fuerant. Preces excepit Alexander, datoque die X. Decembris ejusdem anni diplomate omnibus per electionem Gregorii Pontificis in ditione Veneta beneficia obtinentibus de iisdem beneficiis *de novo* providit, statuta tamen conditione, ut hi qui *citra mare* consisterent *intra duos menses, cæteri autem qui ultra mare* constituti essent, cujusmodi erant ii qui Cretæ degebant, *infra sex menses a data* litterarum *per nuntios vel Procuratores* tenerentur *Curiam visitare recepturi*

ri gratias dictarum novarum Provisionum. Diploma Alexandri Michaeli Steno Duci Venetiarum missum hæc exhibet.

Alexander Episcopus Servus Servorum Dei Dilecto filio Nobili Viro Michaeli Steno Duci Venetiarum &c. Salutem & Apostolicam benedictionem.

„ Summe Nobis gratæ fuerunt litteræ, quas nuper a tua „ Nobilitate suscepimus, & acceptissimum Nobis fuit ex il„ larum continentia percepisse quantum tua devotio in re„ latis per dilectos filios Oratores tuos a nostra præsentia „ redeuntes remansit consolata. Respondimus enim ut affe„ ctioni nostræ, quam maximam erga civitatis vestræ Do„ minium hactenus semper gessimus, & gerimus, putavi„ mus convenire, fere enim cordi nostro suavius nihil est, „ quam Te, tuosque, quos præcipuos Sanctæ Matris Ec„ clesiæ filios reputamus, nostris, & Apostolicæ Sedis gra„ tiis consolari, atque ut etiam tua devotio quotidie no„ stros erga se, suosque favores accipiat. Ecce Prælatis, & „ beneficiatis omnibus sub Ducali tua ditione existentibus, „ qui ab Angelo Corrario olim Gregorio Duodecimo in sua „ obedientia nuncupato tempore inhabili assumpti fuerunt, „ prout per ipsas tuas Litteras humiliter supplicasti, para„ tissimus de beneficiis omnibus, quæ obtinent, de novo „ providere, dum tamen tales per ipsum Angelum assum„ pti non fuerint per privationem, vel in præjuditium eo„ rum, qui sacrum generale Concilium, ejusque sententiam „ sequebantur, nam privationes hujusmodi per ipsius Con„ cilii sententiam irritæ declaratæ sunt, & inanes, & an„ te, & post assumptionem nostram in eodem Concilio, su„ per hoc ita sancitum, atque decretum est. Circa suum „ autem ad præsentiam nostram adventum pro beneficiis hu„ jusmodi principaliter ad nostram Curiam personaliter non „ teneantur accedere tenore præsentium indulgemus, ita „ tamen quod Prælati, & beneficiati prædicti; hi videlicet,

qui

„ qui citra mare conſiſtunt, infra duos menſes. Cæteri au-
„ tem, qui ultra mare coſtituti exiſtunt infra ſex menſes,
„ a data præſentium computandos, per nuncios ſufficienter
„ inſtitutos, vel Procuratores per eos, teneantur nos, & di-
„ ctam Curiam viſitare, recepturi a nobis gratias dictarum
„ novarum proviſionum Prælaturarum, & beneficiorum ip-
„ ſorum libere, & ſine ſolutione alicujus pecuniæ noviter
„ ſubeunda. Non enim intentionis noſtræ exiſtit, quod hu-
„ jusmodi proviſionum noſtrarum prætextu novam patian-
„ tur expenſam; ſed illa duntaxat debita, pro quibus Ca-
„ meræ remanent obligati, prout eſt debitum, extinguere
„ teneantur, quantum etiam ejusdem tuæ Nobilitatis intui-
„ tu, quæcumque per ipſos in hujusmodi Prælaturis, &
„ beneficiis interim adminiſtrata, rata, & grata habentes
„ ex nunc libere relaxamus. Habes ergo dilecte fili noſter,
„ ut ſperamus, quicquid pro illis a tua Nobilitate pe-
„ titum nobis dare licuit. Exortantes itaque eos, ut ex
„ clementia & benignitate noſtra, prout decet, plene con-
„ fidant, favores enim, & gratias a nobis, & Apoſtolica
„ benedictione Sedis quantum cum Deo poterimus tibi, ip-
„ ſis, cæterisque tuis omnibus nullos intendimus denegare.
„ Data Piſtorii quarto Idus Decembris Pontificatus no-
„ ſtri anno primo.

His, quaſi nacta occaſione, prolatis ad interruptam Ducum ſeriem redeamus. Ludovicum Triviſanum e vivis exceſſiſſe regiminis ſui curſu ad finem vegente, ex eo arguimus, quod
100 ſucceſſor ejus Leo Dandulus (ut refert in ſuo Chronico Andreas Cornelius) Cretam anno 1412. appulit. *Del* 1412. (hæc ſunt Chronologi verba) *venne Duca in Candia Leo Dandolo, al*
101 *qual ſucceſſe il medeſimo anno Franceſco Foſcari, e del* 1413.
102 *li dette cambio, e arrivò Duca in Candia Franceſco Bembo.* Tres igitur brevi temporis intervallo ſibi ſuccedentes habemus Cretæ Duchas, quorum primus Leo ſcilicet Dandulus, an dignitatem recuſaverit, an vero morte vel alia cauſſa interveniente dimiſerit, incompertum mihi eſt, Franci-

ſcus

ſcus Foſcarus, ut pro certo habemus, eam adire detrectavit, ut in ejus funebri oratione teſtatus eſt Petrus Juſtinianus: *Præturas alias & Præfecturas omnino ſprevit, quamquam Provinciarum adminiſtratio opes tunc maxime augeret & dignitatem. Delatæ ampliſſimæ Veronenſis, Patavina, Cretenſis. Sed cum natum ſe non opibus augendis exiſtimaret, neque uni Reipublicæ curandæ parti, maluit in oculis hominum verſari, ut ab hujus Imperii gubernaculis non diſcederet.* His transmarinam Provinciam adire recuſantibus alium, qui oblato muneri pariter renuntiavit, addere oportet ex Marini Sanuti authoritate, Pandulphum nempe Malateſtam Ariminenſem, de quo citatus Sanutus in Chronico col. 880. ſic loquitur. *Adi 31. del detto meſe* (di Marzo 1413.) *fu meſſa parte nel Gran Conſiglio di fare il detto Signor Pandolfo Malateſta di Rimino Signor di Breſcia del noſtro Maggior Conſiglio, lui, i ſuoi figliuoli ed eredi.... Il qual Signore venuto al Conſiglio fu creato Duca di Creta per onorarlo. Ma rifiutò e fu fatto un altro.* In locum itaque Pandulphi Malateſtæ, qui abnuerat, renuntiatus fuit Franciſcus Bembus vir equeſtri dignitate inſignitus, qui cum integrum biennium in muneris ſibi demandati officio expleſſet, ſacram Hieroſolymorum peregrinationem, ut Dominicum ſepulcrum inviſeret, permiſſione ſibi a Senatu facta, ſuſcepit.

1415. *Die 15. Septembris.*

„ Cum vir Nobilis ſer Franciſcus Bembo Miles Ducha
„ Cretæ voluerit viſitare Sepulcrum Dominicum poſt exi-
„ tum ſui regiminis, nec videat alium modum poſſendi ad-
„ implere hanc ſuam intentionem, neque cum ſecuritate
„ venire Venetias cum uxore & familia ſua niſi procuret
„ habere unum ſuſtum armatum tam pro eundo ad Sanctum
„ Sepulcrum, quam pro veniendo Venetias cum ſua familia,
„ ut eſt dictum, & tempore regiminis Illuſtris & Excelſi
„ Principis Sereniſs. Dom. Ducis præſentis Thomæ Mocenici
„ tunc Duchæ Cretæ, & aliquibus aliis ante & poſt conceſſum

„ fuerit ſibi cum Conſilio Rogatorum, quod non obſtante
„ aliquo capitulo ſuæ commiſſionis ipſe poſſit ſuis expenſis
„ emere unum navigium a remis quod non eſſet noſtri com-
„ munis, & illud armare pro reditu ſuo Venetias. Vadit
„ pars, ut dictus ſer Franciſcus Bembo valeat perficere vo-
„ tum ſuum, & poſtea redire Venetias cum ſua familia,
„ quod non obſtante aliquo capitulo ſuæ commiſſionis poſ-
„ ſit conſtrui, & fieri facere unum navigium a remis in
„ illo habiliori loco quo poterit Inſulæ Cretæ excepto in
„ Candida & diſtrictu Candidæ, vel emere unum factum
„ exceptatis illis Dominationis noſtræ in Inſula prædicta de
„ tot banchis quot habiliter reperire poterit omnibus ſuis
„ expenſis, & illud armare pro exequendo & faciendo ſi-
„ cut dictum eſt ſupra, aliquo ordine noſtro in contrarium
„ non obſtante.

103 Delectus deinde fuit Cretæ Ducha Petrus Civranus, qui cum in patriam poſt abſolutum ſui regiminis curſum rediiſſet, ibidem vivere deſiit, ejusque ſepulcrum nulla notatum epigraphe viſitur in Monaſterio Sancti Georgii Majoris Venetiarum prope eam januam, quæ ab Eccleſia viam aperit ad ſacrarium. Dum vero Civranus Cretæ præeſſet, Univerſitas Pheudatorum Cretenſium ſolemnes ad Venetum Senatum Oratores inſtituit Petrum Polanum, & Bernardinum de Medio viros in Colonia clariſſimos, quorum diligentia plurimæ leges in Rogatorum Comitiis ad ſalubrius Inſulæ gubernium, & ad coercendas iniquas Judæorum extorſiones conſtitutæ fuerunt.

104 Anno 1417. Cretam appulit Ægidius Maurocenus, cui ex inſita pietate mandavit Senatus, ut ex redditibus Epiſcopatuum & beneficiorum, qui in Cretenſi Inſula vacarent, Sacerdotes Latini alerentur, qui Divina celebrarent officia, & Eccleſiæ, quæ reſtauratione vel ornatibus indigerent, rite aptarentur. Latum fuit S. C. eodem anno 1417.

1417. *Die 6. Junii.*

„ Cum vacent ad presens Episcopatus Agiensis & Epi-
„ scopatus Archadie in Insula nostra Crete, & credendum est
„ quod antequam eligatur Summus Pontifex, cui termina-
„ vimus dare obedientiam, alie dignitates & prelature va-
„ cabunt, & bonum & utile sit, providere quod redditus
„ & proventus dictorum Episcopatuum & aliorum Episco-
„ patuum & prelaturarum qui & que in futurum vacabunt
„ convertantur, & dispensentur in utilitatem dictorum epi-
„ scopatuum & prelaturarum.

„ Vadit pars, quod scribatur & mandetur Duche & Con-
„ siliaris Crete, ac omnibus Rectoribus nostris Insule pre-
„ dicte, quod omnes redditus & proventus episcopatuum &
„ prelaturarum ad presens vacantium, & qui & que in fu-
„ turum vacabunt in locis suorum regiminum debeant in-
„ tromittere & sequestrare & deputare duos bonos & suffi-
„ cientes ex fidelibus nostris locorum eis commissorum ad
„ manus quorum omnes dicti redditus & proventus perve-
„ nire debeant, qui duo tales constituendi per Rectores no-
„ stros in locis suorum regiminum debeant de dictis reddi-
„ tibus & proventibus tenere computum ordinate. Et de-
„ beant nostri Rectores providere quod de dictis redditibus
„ & proventibus teneantur sacerdotes Latini, qui celebrent
„ Divina officia, & ultra hoc aptari faciant Ecclesias &
„ ornatus, calices, libros, paramenta, & alia necessaria ad
„ Divinum cultum, de quibus expensis dicti duo constituen-
„ di similiter tenere debeant computum ordinate; & singu-
„ lis quatuor mensibus reddere rationem Rectoribus nostris
„ sub quorum regiminibus erunt episcopatus & prelature
„ predicte tam de redditibus, & proventibus quos exege-
„ rint, quam expensis quas fecerint. Et hoc durare debeat
„ donec aliam provisionem fecerimus cum nostris consiliis
„ superinde & ad istam conditionem sit Episcopatus Argos,
„ & Neapolis, qui vacant ad presens.

Nec diu post Ægidius Dycha ex hac luce migravit, atque apud Fratres Minores in Sancti Francisci Ecclesia emortualem requiem habuit.

Eodem anno Cretæ occubuit Marcus Venerius supremus Militiarum Dux in Insula Candiæ, qui in enuntiata S. Francisci Ecclesia a dextris altaris Sanctæ Barbaræ tumulatus fuit cum hac epigraphe.

„ Regibus hic miles domus alta Veneria Marcus
„ Quem genuit Venetis, & virtus inclyta magnis
„ Præfecit rebus, provexit honoribus alma
„ Jam charus Patriæ Cretæ Capitaneus illam
„ Dum regit insigni moderamine migrat ad astra
„ Spiritus huic saxo mortalia membra relinquens
„ Obiit MCCCCXVII. die XXV. Octobris.

105 Vices Ægidii Mauroceni suscepisse Jacobum Gaussonium, qui eo tempore in Candia Urbe Præfecti Militiarum, seu, ut vocant, Capitanei officium gerebat, tradit sæpecitatus Cornelius in Chronico, eumque Viceducam nominat, quem tamen Duchæ titulo insignitum invenio in diplomate Thomæ Mocenico Ducis Venetiarum dato die 16. Octobris anno 1418. cujus quidem diplomatis hæc caussa fuit.

Institutum fuerat pridem, ut in castris totius Insulæ Cretæ essent Sacerdotes, vulgo *Capellani Latini*, *qui ministrarent Divina Officia*; cum autem statuti ad eorum alimoniam proventus distracti fuissent, recesserunt ob inopiam Sacerdotes, plurimique tum Nobiles, tum variæ conditionis Latini viri ad Græcum ritum accesserunt. Molestum hoc accidit pietati Senatus, qui, ne *fides Catholica in Locis Latinis deficeret*, *Jacobo Gussono Duchæ*, *& Capitaneo Cretæ*, *& Consiliariis suis* per Ducales epistolas mandavit, ut *ad omnia Castra & loca dictæ Insulæ Capellanos Latinos* mitterent qui debitos & consuetos proventus habere deberent, ita ut ex ipsis ali possent. Omnia hæc latius ex ipsis, quæ evulgantur, publicis litteris olim in Cretensi Cancellaria asservatis innotescunt.

Tho-

„ Thomas Mocenigo Dei Gratia Dux Venetiarum &c.
„ Nobilibus & Sapientibus Viris Jacobo Gussoni de suo mandato Duche & capitaneo Crete & Consiliariis suis ac eorum successoribus fidelibus dilectis salutem & dilectionis affectum. Significamus vobis quod in nostris Consiliis Rogatorum & additionis in presentibus millesimo & Indictione die vero XXIV. mensis Octobris capta fuit pars infrascripti tenoris videlicet. Cum temporibus elapsis in castris totius Insule Crete esse solebant Capellani latini qui ministrabant divina officia & modo a modico tempore citra quia accepte fuerunt regalie ipsis capellanis quas habere solebant per consuetudinem observatam sicut est manifestum, ipsi capellani nequeuntes resistere, a dictis capellis sive castris recesserunt, quod est maximum detrimentum Castellanis nobilibus & aliis personis latinis in ipsis castris & casalibus existentibusj, qui & que non possunt habitare in civitate quoniam ipsi non habentes latinos capellanos propter necessitatem.... faciunt baptizari & sepeliri, & alia officia celebrari modo sive more greco & hoc modo latini efficiuntur Greci, que res multum displicet Deo & humane rationi quod fides Catholica specialiter in locis latinis deficiat. Unde pro honore & fama nostri Dominii utiliter sit providendum. Vadit pars, quod mandetur auctoritate hujus Consilii regimini nostro Crete & similiter aliis Rectoribus insule predicte quod omnino providere debeant, mittere vel mitti facere ad omnia castra & loca dicte Insule capellanos Latinos necessarios, & opportunos qui capellani debeant habere sua salaria omnesque alias regalias consuetas secundum antiquas consuetudines & si dicte regalie non sufficerent debeant providere per illos modos bonos & necessarios sic quod dicti capellani habeant causam remanendi contenti, & standi in ipsis locis redeuntibus nihilominus in possessionem illis capellanis qui recesserunt a dictis castris propter dictas regalias sibi ablatas in eum locum proprium ubi prius

erant

„ erant quare mandamus vobis cum dictis Consiliis quate-
„ nus suprascriptam partem & contenta in ea debeatis ob-
„ servare & facere inviolabiliter observari. Facientes has no-
„ stras litteras in Cancellaria vestri Regiminis ad futurorum
„ memoriam registrari.

„ Datum in nostro Ducali Palatio die 26. Octobris In-
„ dictione XII. 1418.

106 Anno 1419. Joannes Lauredanus, qui Candiæ vita functus anno sui regiminis secundo nondum expleto post solemnes exequias tumulatus fuit in Cathedrali Sancti Titi Ecclesia. Circa hæc tempora a Creta in Italiam venit vir celeberrimi nominis Georgius cognomento Trapezuntius, erat enim origine Trapezuntius, quamvis in Cretæ Insula natus, cumque Venetias appulisset, a Francisco Barbaro Senatore Clarissimo, qui eum evocarat, benigne exceptus fuit, cujus etiam opera Veneta civitate a Senatu donatur. Varios & plerumque adversos vitæ ipsius casus, operum illustrationem & obitum splendide luculenterque descripsit in Diatriba ad epistolas Barbari Cardinalis Quirinus pag. 76.

107 Anno 1421. Andreas Cornelius Andreæ filius.

108 Anno 1422. Laurentius Bragadenus, qui in urbe Candia, dum regiminis ejus finis appropinquaret, occubuit, & in Cathedrali Sancti Titi Templo sepultus fuit, cujus vices deinde tenuit Laurentius Capellus Militiarum Præfectus, do-
109 nec anno 1424. Cretam appulsus Franciscus Lauredanus Ducha Provinciam administrandam suscepit. Quum autem per ea tempora Creta Insula aliæque per Orientem sitæ Venetorum ditiones Episcoporum aliorumque Prælatorum custodia destituerentur, & schismaticorum numerus etiam ex Latina gente in dies augeretur, ne gravissimum hoc malum diutius serperet, decrevit Senatus ut Episcopi aliique Prælati Orientalium regionum ad suas Ecclesias accederent, & perpetuam in eis facerent residentiam. Ne autem publica jussio in irritum decideret, statutum fuit, ut eorum qui salutari decreto obsequi renuissent, redditus & proventus in sacros

sacros usus, & Ecclesiarum restaurationes insumerentur. Hæc sunt Decreti verba.

1425. *Die* 18. *Maii*.

„ Cum in terris & partibus nostris Levantis fides catho-
„ lica multum diminuatur, & schismatici de die in diem
„ multiplicent, & hoc procedat propter absentiam Prelato-
„ rum qui non morantur in prelaturis suis, & pro reve-
„ rentia Dei, & celebratione Divini cultus, & pro augu-
„ mento fidei Christiane & diminutione schismaticorum si-
„ mus debitores ad hoc facere provisionem pro honore no-
„ stri Dominii, & pro bono terrarum & locorum nostro-
„ rum. Vadit pars, quod omnes prelati terrarum & loco-
„ rum nostrorum partium Levantis de extra Gulphum te-
„ neantur usque per totum mensem Martii proximi de
„ 1426. ivisse ad prelaturas suas, & ibi residentiam face-
„ re, & ex nunc captum sit, & mandetur omnibus recto-
„ ribus nostris, quod si prelati terrarum & locorum no-
„ strorum, in quibus sunt Rectores non fuerint ad prela-
„ turas suas usque per totum mensem Martii dicti nostri
„ Rectores intromittere debeant omnes redditus & proven-
„ tus prelaturarum sub suis regiminibus existentium, deputan-
„ do duas sufficientes personas pro qualibet prelatura que
„ exigant dictos redditus & proventus, & alia quecumque
„ spectantia dictis prelatis, & de omnibus teneant compu-
„ tum ordinatum de quibus redditibus & proventibus & aliis
„ spectantibus dictis prelatis vigore dictarum prelaturarum
„ dicti Rectores faciant Divina Officia celebrare, Ecclesias
„ reparare, & emere paramenta calices & alia ad Divinum
„ cultum necessaria, faciendo similiter de predictis tenere
„ computum ordinatum, & si aliquid superabundaret, fa-
„ ciant totum quod superabundaret, debite conservari, non
„ dando de eo quod superabundaret, aliquid alicui sine mandato
„ nostri Dominii. Et non possit presens pars revocari su-

spen-

„ spendi, vel aliter declarari nisi per tres partes istius con-
„ silii congregati centum & ab inde supra.

110 Anno 1427. Fantinus Viarus Cretæ præfectus fuit Ducha, qui deinde anno insequenti 1428. (ut refert ex Diarii ms. Veneti authore aliisque scriptoribus Raynaldus in annalibus) Turcas *Cretam Insulam vastare aggressos magna clade* delevit. Hæc sunt Raynaldi verba ad citatum annum num. 4. *Addit idem author* (Diarii ms. Veneti) *de Orientalibus rebus, Turcicam in dies auctam fuisse potentiam, ac duas naves Venetas prope Callipolim vigesima quinta Augusti die interceptas a Barbaris, eosque exscensu in terram facto Cretam Insulam vastare aggressos, at demum magna clade fuisse deletos; qui fœlix nuntius vigesimo primo Decembris Venetias perlatus fuit*. Notat deinde Raynaldus in margine scriptores eandem victoriam enuntiantes; scilicet *Diar. Venet. Joan. Bapt. Pogg. in vita Carol. Firm. Pig. lib. 6. & alios*.

Fantinum deinde post laudabiliter administratum Cretæ Regnum gravibus aliis aliisque Senatus destinavit officiis, vastamque Forojuliensis Patriæ Provinciam tertio rexit, cujus mentionem habuit Laurus Quirinus in epistola ad Franciscum Barbarum Patriæ Forojuliensis Prætorem (Locumtenentem Veneti vocant) data anno 1449. *Successor tibi creatus est Fantinus Viarus. Itaque nemo est, qui ad satietatem non rideat: hoc tamen vel solum ex sententia succedet, quod licet gravis sit, & onerosus, & annis obsitus, properanti tamen festinabit tibi succedere.*

111 Anno 1429. Leonardus Caravellus.

112 Anno 1432. Marcus Justinianus Bernardi Senatoris filius, & Sanctissimi Venetiarum Protopatriarchæ frater, vir eximiæ prudentiæ, quem tanti fecit Philippus Maria Vicecomes Insubrum Dux, ut *plus negotii sibi*, assereret, *ex lanea Marci Justiniani veste exhiberi, quam ex ducentis cataphratis equitibus Venetis capere*. Ita Egnatius de Exemplis lib. IV. cui consonant ea, quæ in vita Bernardi Justiniani retulit Antonius Stella pag. 7. *Phocionis vitam ab eo* (Leonardo Justinia-

ſtiniano Marci fratre) *prius in gratiam Marci fratris verſam perlegi , cum hujuſce translationis Præfatione ad Marcum fratrem, qui cum primus Bergomenſem Præturam ageret , in eo magiſtratu adeo vigil, ac diligens ſemper fuit , ut Philippus Mediolanenſium Dux unius hominis ingenium, magis quam magnam equitum turmam ſibi formidandum ultro prædicaret .*

Circa hæc tempora Senatus ad Cretæ Regnum aliaque orientalia ſuæ ditionis loca Legatos cum ſumma inquirendi poteſtate (Veneti Inquiſitores vocant) Nicolaum Maurocenum & Petrum Bembum miſit , qui expleto muneris ſui officio in patriam reduces inter alia reorum nomina apud P. C. detulerunt Dominicum Bembum olim in Cretenſi Regno Conſiliarium, atque Laurentium Avanzagum & Secundum Piſaurum, qui in Cretæ Regno Præfecturas egerant. Cauſa itaque eorum rite perpenſa carceribus ad biennium addicti, & perpetua a publicis muneribus expulſione damnati fuerunt.

Anno 1435. Marcus Lippomanus, quem Latinæ, Græcæ, 113
& Hebraicæ linguæ peritiſſimum novimus ex codice Juſti Fontanini Archiepiſcopi Ancyrani manu exarato, & in Bibliotheca Guarneriana Oppidi Sancti Danielis in Provincia Forijulii aſſervato, cujus titulus eſt: *Joannis Spilimbergenſis ad Marcum Lippomanum de congratulatione ſuæ Præture virum Clariſſimum & Latinarum & Græcarum & Hebraicarum linguarum peritiſſimum Prætorem Civitatis Bellunenſis . Oratio incipit: Cum viderem, Prætor Magnifice, quanta cum optimorum hominum alacritate &c.* Sed & Chaldæas litteras caluiſſe teſtatur Flavius Blondus in Italia inluſtrata ſic de ipſo ſcribens: Marcus quoque Lippomanus jureconſultus Græcas, Chaldæas, Hebræas litteras æque ac Latinas egregie doctus eſt. Philoſophum atque jureconſultum ipſum aſſeruit Franciſcus Philelphus in epiſtola ad eum ex urbe Forocornelienſi data anno 1429. cujus eſt titulus : *Franciſcus Philelphus Marco Lippomano Philoſopho atque Jureconſulto ſalutem .* Me-

minit ejus cum laude Cyriacus Anconitanus in ſuo itinerario ad Eugenium Papam IV. inſcripto.

Poſt plurima domi foriſque pro Senatu laudabiliter expleta munia Cretæ Ducha anno citato creatur, cumque per biennium ſibi creditam Provinciam optime adminiſtraſſet, in patriam rediit, ubi poſt alia recte exercita officia e vivis exceſſit, ejusque imago, quod egregia poſteris reliquiſſet ſui ingenii documenta, ex publico decreto in Aula Majoris Conſilii inter Clariſſimos Juriſconſultos depicta ante ipſius Aulæ incendium viſebatur.

114 Anno 1437. Matthæus Donatus.

115 Anno 1439. Lucas Thronus Donati olim Cretenſis Duchæ filius, & Nicolai poſtea Ducis Venetiarum Pater. Huic abſoluta ſui regiminis periodo ſuffectus fuit anno 1441. An-
116 dreas Mocenico, qui ſibi Venetias adductum excepit eodem anno ſub cuſtodia Oſtaſium Polentanum olim Ravennæ Dominum, qui cum uxore & filio aſſignatis ſibi ex publico ærario redditibus, in Creta, ubi relegati fuerant, diem ſuum clauſit extremum. Rem dubitanter affert Petrus Juſtinianus Hiſt. Venet. lib. VIII. his verbis: *Ravennam urbem Oſtaſius Pollentanus Princeps Veneti nominis ſtudioſiſſimus regebat, is Marcelli* (Jacobo Antonio Veneti exercitus Legato) *fide implorata, eum intra mœnia ultro accepit, Ludovicusque* (Aquilejenſis Patriarcha Pontificii exercitus ductor) *excluditur, ita Veneti Ravennam urbem clariſſimam vetuſtateque, & magnificentia inſignem Imperio ſuo adiecere, Oſtaſiusque cum conjuge & liberis Venetias abiit; quidam, invito eo, deditionem populum feciſſe tradunt; idque nihil a veritate diſcrepare videtur, quum Oſtaſium cum filio* (Hieronymum vocat Sabellicus Dec. III. lib. V. qui addit, cum patre in Cretam relegatum fuiſſe, ubi paucis diebus uterque morbo conſumptus eſt) *non multo poſt Veneti in Cretam procul ab Italia relegarint*. Quod autem quaſi ambigens affert Juſtinianus, id pro certo affirmat Marinus Sanutus in Chronico Rerum Italic. Tom. XXII.

col.

col. 1100. ita scribens: " Adi 15. Agosto 1441. la Signo-
" ria nostra ebbe la Città di Ravenna di volontà de Cit-
" tadini, e del popolo, il qual trattato menò Nani (*Joan-
" nes*) di Carlone speziaro nostro Veneziano. E avuta la det-
" ta Città, fu mandato a' confini il Signore di quella chia-
" mato Ostasio da Polenta, e sua moglie e suo figliolo, con
" dar loro provigione da vivere nella Città di Candia; &
" ivi i detti finirono la vita. Aveano ducati 800. all'anno".
Locum Mocenici excepit anno 1443. Thomas Duodus, cui 117
deinde in Provinciæ administratione subrogatus fuit anno
1445. Andreas Donatus Eques Bartholomæi Procuratoris fi- 118
lius, qui antequam Cretensis Provinciæ regimen Thomæ Duodo successurus exciperet, multis in Republica officiis, pluribus vero iisque maxime arduis apud Summos Principes functus laudatissime fuerat legationibus. Dum igitur Cretæ præesset, jamque ipsius muneris finis adventaret, Venetias missa ad id trireme accersitur, ut objecta sibi apud Senatum crimina carceri addictus dilueret. De imputati criminis genere dissentiunt scriptores: sunt enim qui de mala ærarii publici procuratione in Patavina Prætura insimulatum esse ajunt, uti legimus in Chronico, quod ex Nobilium, in quorum possessione est, familiæ nomine Venerium nuncupatur, quodque ex Clariss. Viri Apostoli Zeni judicio, ab Antonio Donato Equite Andreæ hujus filio concinnatum esse creditur. Porro hæc sunt Chron. verba. " Nel 1446. (*error est
" in appositione anni*) fu creato Duca in Candia essendo nel
" qual Uffizio gli fu formato in Venezia un processo di
" mala amministratione de publici denari fatta da lui nel
" tempo della sua Podestaria di Padova, la qual fu nel 1439.
" onde adi 3. Aprile 1447. fu armata di publico ordine una
" Galera, acciocche andasse a levarlo in Candia, la qual
" cosa diede una gran passione al Doge Foscari, di cui il
" Donato era Genero. Il Donato giunse in Venezia li 28.
" Maggio, e fu posto in priggione, indi messo al tormento
" confessò, e fu condannato dal Consiglio di X. al pagamen-
 to di

„ to di ducati 1500. e di ſtar due anni in priggione. In„ di finiti i due anni fu sbandeggiato dal Conſiglio di Vene„ tia onde portoſſi a Roma, dove dal Pontefice fu fatto Se„ natore del 1449." Concordat in Cretenſi Chron. Andreas Cornelius, qui rem ex Venerio Chronico plane hauſiſſe videtur: " L'anno 1447. adi 3. Aprile fu in Venezia ar„ mata una Galera per andar a tuor Andrea Donato Cava„ lier Duca di Candia per alcuni ſuoi mancamenti commeſ„ ſi nella Città di Padova con l'haver male amminiſtrato „ l'errario publico. Queſto era Genero del Doge Foſcari, e „ alli 28. di Maggio capitò eſſo Donado a Venezia con la „ Galera ſopradetta, e ſubito fu meſſo priggione, e datta„ gli la corda per quello che confeſsò fu condannato dal „ Conſeglio di Dieci a dover pagar ducati 1500. e ſtar due „ anni in priggione, e poi fu bandito perpetuamente dal „ Conſeglio. Così terminata del 1449. la priggionia ſi por„ tò a Roma, & il Papa lo fece Senator di quella Città". Gravioris autem culpæ reum apud Decemviros Capitales inſimulatum fuiſſe Andream notant Sabellicus & Petrus Juſtinianus in Hiſtoria Veneta, & Æneas Sylvius Piccolomineus poſtea Pius Papa II. eidem Andreæ arcta neceſſitudine conjunctus, qui in Oratione quam habuit eodem condemnati Andreæ anno 1447. coram Friderico Romanorum Rege de morte Eugenii IV. & coronatione Nicolai V. ut videre eſt Tom. VII. Miſcell. Stephani Baluzii, ita de Andrea Donato ſcribit: *Nullum de proditione licet arguere, qui pacta ſervavit. Sed aperiendi ſunt in conventionibus oculi. Licere Franciſco Sfortiæ ſine violatione fœderum Ducem repetere rumor erat. Jamque concluſum ferebant dum captus eſt apud Venetos unus ex Cancellariis ejus, qui tormentis adactus ſecreta Comitis pandere, quamplures cives ſenatorios faſſus eſt pecunia Franciſci corruptos. Atque inter hos Andreas Donatus Dux Candiæ nominatus eſt. Ad quem intercipiendum miſſum retinere ferebat nonnullos alios ſalutem fuga quæſiſſe.*

Inflictam Andreæ exilii mulctæque pœnam memorat idem

Æneas

Æneas Sylvius in Histor. de Europa cap. L. *Gener ejusdem Ducis* (Francisci Foscari) *Andreas Donatus dum Cretam Insulam pro Veneto Imperio gubernat*, *Dux Insulæ appellatus*, *revocatus domum honore privatur*, *& magna mulctatus pecunia in exilium mittitur*. Pari ferme modo Sabellicus in Historiæ Venetæ Decade III. lib. VI. crimen Andreæ appositum, illatamque ei pœnam describit, in qua statuenda a Chronicis Venerio & Cretensi dissentit, dum Andream in annuum carcerem scribit addictum fuisse. Ita & Petrus Justinianus Venetæ Historiæ lib. VIII. eidem culpæ eandem pœnam irrogatam refert: *Iisdem quoque diebus Andreas Donatus*, *qui tum Cretæ Dux erat*, *jussu Patrum ex Insula devectus*, *publica administratione privatur*, *mille insuper & quadringentis nummis aureis damnatus est*, *& per annum in vinculis habitus ob largitionem*, *qua Eum Sforcia corrupisse dicebatur*, *ut ejus patrocinio favoreque in Senatu uteretur*. Hoc pacto vir per omnes dignitatum gradus virtutis & meritorum gloria conspicuus, quod largitiones viri Principis etsi eo tempore Venetis amici cupidius accepisset, patriasque leges & inviolabilem sui muneris fidem aliquando violasset, primum in carcerem trusus, mox, (prisca id exigente Venetarum legum severitate) torturam est passus; gravique deinde pœna damnatus, quam duriorem effecit statutum sibi a Supremis Comitiis æternum exilium. Hanc Reipublicæ gubernandæ disciplinam sano quidem consilio tenebant majores, eamque ad augendam Dominii felicitatem plurimum valere putabant; neque minori severitate præclarissimos cives, quam reliquos vulgi homines in officio continere studebant, ut superiorum exemplo discerent subditi optimis legibus obsequi, easque venerari.

Anno 1447. Antonius Diedus. Per hæc tempora cum 119
multi Cretensium (Patritii præsertim) magna vi æris alieni gravarentur, Judæis non sine injustissimo fœnore suppeditantibus, & ad ejus solutionem severiter urgerentur, & hinc extremum excidium familiis multis immineret, Universi-

versitas Pheudatorum Candiæ & Sithiæ, ut tanto occurreret malo, Philippum Corrarium & Nicolaum Donatum anno 1449. suos ad Venetam Rempublicam Legatos destinavit. Hi itaque cum nobilissimæ Coloniæ, & totius Cretensis populi vexationem, & rei domesticæ angustias exposuissent, legem in Comitiis Rogatorum latam die XVI. Augusti impetrarunt, qua cautum est, ne Judæis deinceps pecunias Cretensibus, nisi suscepto mobilis rei pignore, mutuas dare liceret. Tres etiam Cretam missi fuerunt Provisores Andreas Fusculus, Marcus Zenus Eques, & Zacharias Valaressius, qui, inter cætera eis demandata, iniquas etiam Judæorum usuras tollerent, ipsosque æquis conditionibus quiescere juberent.

Nec satis quidem habuit perfida Judæorum natio Cretæ degens Christianos iniquis adeo molestiis divexare, sed ut Religioni etiam illuderent, teneros agnos (fortasse quia fideles pueros captare nequiverant) in Jesu Christi contumeliam cruci affixerunt, cujus facinoris nuntium cum Venetias delatum esset, Consilium XL. virorum ad Criminalia Cretensi Regimini mandavit, ut omni studio in impios, qui adhuc ignoti erant, inquireret, publico etiam præmio iis proposito, quorum opera scelesti homines detegerentur.

„ Franciscus Foscari Dei Gratia Dux Venetiarum &c. „ Nobilibus, & sapientibus viris Bernardo Balbi de suo mandato Duchæ & Consiliariis suis, nec non Bernardo Bragadeno Capitaneo Cretæ & successoribus suis fidelibus dilectis salutem & dilectionis affectum. Significamus vobis „ qualiter in nostro Consilio de Quadraginta ad Criminalia propter intromissionem & placitum Viri Nobilis Antonii Gradonico Auditoris Nostri novi sententiarum, & „ in hac parte Sindici a parte Levantis capta fuit pars tenoris infrascripti videlicet:

„ Che per autorità di questo Conseglio sia scritto al Regimento di Candia, che per haver al tutto la verità degl' „ agnelli crocifissi in qualunque si fosse, sia proclamato in la

„ la Piazza, & in la Giudaica di Candia, che se alcuno
„ accuserà, o denonzierà, darà indizio overo segno, per il
„ quale si habbia la verità, non essendosi avanti del rice-
„ ver queste lettere ricavata la verità, debba aver in qua-
„ lunque modo facesse venir in luce il detto caso ducati
„ domille d'oro delli beni delli colpevoli, e se quelli non
„ havessero da pagar sia dati delli beni della Giudaica in
„ Candia, e se il denontiante havesse havuto parte o col-
„ pa nelli predetti peccati sia liberamente assolto, e gli sa-
„ rà creduto. Et se alcuno sapesse del predetto caso delli
„ agnelli Crocifissi, e lo tacesse fin al fine di sei mesi do-
„ po fatti li proclami sudetti, e che fosse convinto d'aver-
„ lo saputo, tutti li suoi beni sieno messi in Commune di
„ Venetia, e lui sia condannato a finir la sua vita in una
„ prigione serrata all'oscuro, e per questa causa possa es-
„ ser preso in tutti li luoghi della Signoria Nostra così da
„ mare, come da terra, e non si possa far gratia, dono,
„ o remission, compensation, interpretation se non per li
„ Consiglieri, tre Capi di XL. e quattro parti del Maggior
„ Consiglio, e se passato il detto mese non fosse venuta in
„ luce detta iniquità, alcun pur accusasse overo denon-
„ tiasse come sopra, habbia medesimamente li predetti duc.
„ do mille, e sia assolto d'ogni pena che potesse meritar
„ per haver avuto parte nelli detti peccati, o per haver
„ quelli tacciuti.

„ Quare cum dicto Consilio nostro de Quadraginta fide-
„ litati vestræ scribimus & mandamus, ut dictam partem
„ observetis, & observari faciatis, exequatis, & executio-
„ ni mandari facere debeatis inviolabiliter, facientes has
„ nostras litteras in actis vestri Regiminis ad futurorum me-
„ moriam registrari.

Ut autem hanc severæ inquisitionis legem in XL. virali Consilio proponeret Antonius Gradonicus, qui ex sui magistratus officio hoc agere tenebatur, hortatores potissimum fuerunt, Laurentius Justinianus Sanctissimus Venetiarum Patriar-

triar-

triarcha, & Ludovicus Fuscarenus vir in Republica clarissimus, quorum ille gravibus verbis, iste vero prolixa, prout erat Judaicæ perfidiæ infensissimus, epistola, Antonii Gradonici pietatem obtestati sunt, ut quemadmodum de alio gravissimo crimine Ecclesiæ scilicet profanatione Hebræos detulerat, ita pariter ad nefandum hoc scelus ulciscendum Judicum Capitalium authoritatem & justitiam imploraret, excitaretque. Amplissimi Senatoris etsi haud brevem epistolam veluti piissimi animi testimonium hic opportune afferre censeo, tum quia peculiaribus iisque non spernendis affluit eventuum circumstantiis, tum quia gemina Hebræorum facinora, Ecclesiæ scilicet fœdissima turpatio, & Agnorum crucifixio ad Cretam Insulam potissimum attinent, ubi patrata fuerunt.

Pugnandum contra nefandum Judæorum genus, qui homines & agnos crucifigunt. Ludovicus Fuscarenus Anthonio Gradonico salutem.

„ Ex delictis quæ tu studiosissime contra Hebræorum perniciosissimam crudelitatem inquisivisti, unum de sacrilega immolatione ita universis patefacere decrevi; quod nemo posthac sit tam amens qui dubitet, vel improbus qui neget nequissimos Judæos agnos temporibus nostris passim crucifigere. Prophetas occiderunt, Sanctos interfecerunt, Solem natum non admiserunt, in tenebris vivunt, olim filii, canes effecti sunt. Servanda negligunt, & negligenda servant; Deum tamen numquam cognoverunt, sicuti divina testata est veritas. Si patrem meum cognovissent, me utique cognovissent. Ymo contra Dei filium clamaverunt crucifige; sanguis ejus super nos & filios nostros, quibus nefandis precibus in non sanandam rabiem posteri eorum successere; idemque facturi sunt nati natorum, & qui nascentur ab illis. Qualiter Christianos myro semper odio persecuntur, horum sevitiem non illusio, non injurie, non flagella, non verbera, non Domini mors, non martyrum

tor-

„ tormenta exsatiant, temporum diuturnitates & miracula „ non divertunt, sed contrario ad auriendum sanguinem no- „ strum laniandaque viscera fiunt ardentiores, & nulla ca- „ lamitatum nostrarum miseranda voragine expleri queunt. „ In Ponto veluti novisti servum a pyratis emptum sacra- „ tissima baptismatis aqua lotum crucifixerunt. O specta- „ culum miserum & acerbum. O venerandæ Crucis nefan- „ dissimum ludibrium. O Christiani nominis dedecus. O „ scelestissimum facinus ne dum crudelissimorum hominum, „ sed sevarum immaniumque belluarum. O injuria non fe- „ renda, quo confugient? quem implorabunt? qua spe te- „ nebuntur Christicolæ, ubi tuto erunt, si nostris in regio- „ nibus misere mactantur? Qui semper Christi vexillum de- „ tulimus, qui quingentis annis per urbem conditam num- „ quam ferme nisi contra infideles arma sumpsimus. Qui „ pluries quam decies septies labentem Ecclesiam nostris hu- „ meris substulimus, titubantem ereximus & prope pericli- „ tantem servavimus, qui Pontifici cæterisque fugientibus „ crudelissimorum hostium furores, portus & ara fuimus. „ Indignum est non damnatos homines in jurisdictionibus „ nostris injuriosius appellari, Scelus verberari, non feren- „ dum necari; Quo nomine appelletur in cruce levari, ne- „ scio, quia humanitas læditur publica potestas negligitur di- „ vina majestas violatur. Iniquum est per nos, illos qui in „ Rempublicam delinquunt summo studio propositis premiis „ & capientibus & occisoribus perquiri, in eos vero qui in „ Deum injuriosi sunt, nullo modo animadvertere. Idcirco „ tibi suadeas velim si vita cum morte commutanda fuis- „ set, hæc severissime vindicassem si ad Turchos scelestissimi „ homines non confugissent. Sed quid ego deploro ea quæ „ in solitudine acta sunt: Nonne auctor testis spectator & „ adjutor fuisti nobis aperienti oculos eorum, quibus in ea- „ dem Insula in foro maxima cœcitas allata est. Nulla con- „ suetudine nulla lege, nullo jure, nullo exemplo. Domus „ Christianorum Judæis vendita fuit, cui sacer locus inerat:

„ Abrase turpiter, delete Sanctorum imagines Signato ore
„ effossis oculis venerandumque templum immunditer dedi-
„ catum est. Non passus Deus Omnipotens tam crudele ne-
„ phas celari lucem, cereos plurimos ibi fulgere voluit.
„ Hoc vidit universus populus, sacrilegium cognitum nec
„ vendicatum est: Hac patientie facilitate, furor, & sce-
„ leris audatia effrenatum Judæorum animum importunam-
„ que naturam ad tantam deduxit insaniam, quod ipsi tur-
„ pissimas servas super altari parere coegerunt, ubi panis
„ in Christum sacris Sacerdotis verbis convertebatur. Qua-
„ propter expertus Deus Græcos homines tam cecos, quod
„ celestem lucem se oculis ingerentem non viderent, defi-
„ cere voluit luminaria; tenebaturque temporibus nostris
„ domus a scelestissimis Judæis, patientibus præsidibus & fa-
„ ventibus multis. Hanc rem ad nos pie detulisti, maxime
„ mihi stomacus motus est, & Senatus auctoritate omnia
„ Decreta dissolvimus, licet maximi ordinis sententia firma-
„ ta essent, domum Christifidelibus restitui censuimus, Ec-
„ clesiam ædificari jussimus, prohibuimusque gravi censura
„ ne imposterum domus illa hebræorum dominio cedere pos-
„ set: Sed miraculum hoc apud futuros homines summo
„ cum honore celebraretur. Agnum vero crucifigi, ut ad
„ illud potissimum redeamus, cujus gratia scribere cepimus
„ quoniam tu Senatui declarare non potuisti, suadente etiam
„ sanctissimo patre Laurentio Justiniano, cujus clementia in
„ crudelitatem piam tunc versa fuit. Ego tibi impræsen-
„ tiarum non argumentis dyaleticis non conjecturis, non te-
„ stibus, non tormentis, non mortali ratione probare, sed
„ divino miraculo demonstrare constitui. Dum in Utinensi
„ Concilio contra Judæos, quibus perpetuum bellum indixi,
„ contumeliosius dicerem: quidam pauper plenus fidei se
„ cum multis vidisse testatus est, hominem ditissimum mi-
„ serrimum effectum, quoniam agnos Judæis crucifigendos
„ vendiderat: Volui rem diligentius perscrutari & multo-
„ rum comprobatione didici Judæum olim quam pessimum,

qui si adesset, mihi penas daret, in cœna Domini Agnum a pastore quodam Sausco emisse. Postero die Passionis Lupus oves Sausci comedit, sequenti anno dum peculius Lausenus refecisset canesque multos & pastores custodes gregi apposuisset, Stabula firmasset, lupi iterum facta fovea subterranea domum munitissimam ingressi universum gregem occiderunt eo iterum die, quo Sol deficiens pie Creatoris mortem denuntiavit. Quia nihil invitis fas est quemquam fidere divis. Tertio demum solis cursu Sauscus cum cæteris ex familia, qui venditionis participes fuerant peste periit. O detestandam patientiam ymo verius dementiam si non intelligimus aut patimur acerrimos Christianarum gentium hostes in hiis perversionibus versari, si Sinagogas, ubi pueri venenatis his dogmatibus erudiuntur, ubi maledicitur Deus, & in ejus irrisionem ceditur agnus, ubi dæmones conveniunt propter quos a Deo deserimur, non destruimus, & ubi quando maxime flemus, festa in oculis nostris pessimi jocundissime celebrant. Lepidus ab hyberis rediens jussit populum Romanum inter vulnera proscriptiones & mortes leta fronte triumphum agere, ut Imperatoris gloria justissimis meroribus suis anteponeretur. Et nos mutata veste inter omnes veri piique meroris nostri dominicæ passionis demonstrationes audimus videmus ipsius interfectores corheis musicis plausibus domo clausos festa in Christianis urbibus celebrare. Homines & agnos crucifigere, depascendi odii, divini numinis deludendi, & nostri doloris augendi causa erudire, prophetarum perversiones edere contra nos, sanctos libros pessime interpretari, perdurare contra veritatis precones. Hii scelestissimi majori sunt odio digni quamquam si inter eos prophetæ nati non fuissent nec fere debemus diutius hæc loca in divinitus nobis dato imperio manere ubi dæmones habitent, ubi ad Christum deludendum agnum occidendum conveniunt, ubi crux Pater Filius & Spiritus Sanctus contemnuntur. Numa Pompilius jussit sibilinos libros comburi quia videban-

„ tur ad dissolvendas superstitiones pertinere; & principes
„ Christianorum domos Hebræis concedunt, ad sinagogas
„ construendas vel reficiendas, ad paranda dæmonibus di-
„ versoria. Unde pernitiosa dogmata errorum fomenta,
„ fidei eversiones, morum oppugnationes nascantur; ydola
„ aboremus, templa aliis diis fieri non patimur, & Judæis
„ maledicendi Redemptorem nostrum licentiam commodi-
„ tatemque præstamus. Magicas artes prohibemus, quibus
„ dæmones divinis nominibus coerceri a quibusdam credun-
„ tur, & non contradicimus illis, qui Deum dæmoniacis
„ maledictionibus detestantur; fraudes seminant, simplices
„ capiunt, qui nostra patientia & culpa ruunt. Quamobrem
„ cum summæ insipientiæ singularisque nequitiæ semper ar-
„ bitratus sim, contra Judæos non pessime sentire & vehe-
„ menter loqui, quoniam adversus legem nostram nosque
„ omnia contendunt, Hebræos Senatu annuente Marostica
„ exclusi, ubi publico foro Sinagoga ita proxima erat, quod
„ maledicta audiebantur, eoque miser populus deductus fue-
„ rat, quod Christus ab impiis sacrilegis violator, Dei ini-
„ micus, juste crucifixus decantabatur, audientibus, patien-
„ tibus, ridentibus illis pro quorum redemptione vitam cum
„ sanguine fudit. Hæc dixi non inflamandi tui causa, qui
„ sapienter & pie multo plura universis indicare consuevi-
„ sti, sed tibi declarandi me in sententia persistere contra
„ Judæos agnum crucifigentes pugnandum, contumeliis igno-
„ miniis genus infandum afficiendum esse; sicque te tua
„ sponte currentem hortor & oro; Victorem quam Coro-
„ nam patronos, cæterosque habebis martyres omnes opti-
„ mos adjutores, qui illi ardentissime credunt, quem isti
„ scelestissime detestantur, pro Christo piissime mortui sunt,
„ quem Judæi crudelissime interfecerunt. Nec tibi deerit
„ Senatus favor. Expertus loquor. Multa contra perditis-
„ simos Hebræos nova & inaudita molitus sum, eo quo
„ ab hac spirabo vita conabor supraverti continuo suffra-
„ gia vota nostra. Aderit semper maximus & fidelissimus

exer-

„ exercitus, fint modo Chriftiani & fortes Duces. Vale.

Bernardum Balbum quem in fuperius allato XLvirum Criminalium Decreto legimus Ducham Cretæ enuntiatum, affcrit Andreas Cornelius in Chronico fuiffe immediatum Antonii Diedi Duchæ fucceflorem, cui tamen anno 1449. fuffectum fuiffe Joannem Juftinianum Equitem; qui fortaffe vel 121
munus fubire detrectavit, vel ad alind munus ftatim devectus fuit, notatum legitur in antiquo ms. codice, in quo Elenchus habetur Chronologice digeftus Ducum Cretæ. Joanni itaque Juftiniano vel recufanti, vel alias abeunti fucceffit anno 1456. Bernardus Balbus fupramemoratus. 122

Anno 1453. Benedictus Victurius, cujus prudentia occultas 123
peffimorum hominum infidias evitare valuit, & diffipare. Rem ita memorat Andreas Cornelius in Chronico. Græculus quidam Rethimenfis Siffius Ulaftò nomine, Veneti jugi impatiens occultis fuafionibus focios non paucos ad nefariæ rebellionis fcelus allexit. Quum autem inftructa Venetorum arma trepidaret, fi in apertam defectionem profiliret, diabolico confilio difpofuit, Venetos Magiftratus, & primarios ex Latinis viros ftatuta die in fingulis Infulæ civitatibus repentina internecione delere, eaque clade peracta exterum aliquem Principem ad Regni Dominium evocare. Interea dum ad enorme facinus confilia & arma parantur, Græcus quidam Presbyter Limas de Rethimo, & David Maurogonatus natione Hebræus fœdiffimæ confpirationis confcii ad Ducham accedentes ei rem omnem fideliter aperiunt, qui in auxilium evocato Andrea Calergio Georgii filio & Alexii nepote viro conftantis in Venetam Rempublicam fidei, perduelles omnes mira celeritate in vincula conjecit, mox turpiffimo fupplicio affici mandavit. Limæ Papati deinde, & Davidi Judæo præmia ex ærario publico, & perpetui redditus affignantur, & Andreas Calergius plurimis laudibus a Senatu in data ad Eum epiftola commendatur.

Ut autem commodiori Cretenfis populi ftatui confuleretur,

tur, instante apud Venetum Senatum Antonio de Medio Universitatis Pheudatorum Candiæ Oratore certæ leges in Rogatorum Comitiis latæ fuerunt, & Victurio Duchæ missæ, qui eas ad exequutionem traduceret. In iis inter cætera statutum fuit, *quod quoniam per celebrationem multarum festivitatum fideles populi Cretæ multa damna & jacturas patiebantur, nemo, ultra festivitates ordinatas celebrari per Romanam Ecclesiam compelli posset per Regimen Cretæ & aliorum locorum ad celebrationem alicujus festivitatis nisi quantum pro devotione sua quilibet celebrare voluerit.*

124 Anno 1456. Gerardus Dandulus, cujus regiminis tempora Cretensi Insulæ ob pestilentiæ morbum per universa loca diffusum funesta fuere.

125 Anno 1459. Leonardus Duodo.

126 Anno 1462. Laurentius Mauro. Pessimum per hæc tempora & detestabile scelus in Cretæ Insula, & præcipue in civitatibus Candiæ & Sethiæ invaluerat, quidam enim audaciores juvenes Virginum puellarum amore capti, ut sibi in matrimonium facilius provenirent, etiam in viis & compitis ausu furioso aggrediebantur, osculisque & turpi amplexu dedecorabant, sicque illata publicæ ignominiæ nota parentes etiam invitos ad concedendas filiarum nuptias adigebant. Quum autem crimen hoc gravi adeo, ut merebatur, pœna haud afficeretur, majora in dies suscipiebat incrementa, quare iis per Marcum Maurum, & Matthæum Mudacium Pheudatorum Candiæ & Sithiæ Oratores, ad hoc & alias res agendas destinatos, rite acceptis, Venetus Senatus lata lege decrevit, ut si quis deinceps *motu temerario vel furioso tale facinus* perpetrasset publico patibuli suspendio mulctaretur. S. C. Duchæ & Regimini Cretensi misit Christophorus Maurus Dux Venetiarum datis die VII. Septembris publicis epistolis anno MCCCCLXII.

„ Christophorus Mauro Dei Gratia Dux Venetiarum &c.
„ Nobilibus & sapientibus viris Laurentio Mauro de suo
„ mandato Duchæ & Andreæ Leono Capitaneo & Consi-

liariis

„ liariis eorum & eorum successoribus fidelibus dilectis sa-
„ lutem & dilectionis affectum. Denotamus vobis, quod pro-
„ ximis hiis diebus ad nostri Dominii fuere præsentiam No-
„ biles viri ser Marcns Mauro & Maphæus Mudatio Ora-
„ tores Nobilium, & Pheudatorum istius nostræ civitatis
„ Candidæ, & Sithiæ & eorum nomine porrexerunt nobis
„ nonnulla Capitula, ad quæ cum nostro Consilio Rogato-
„ rum fecimus responsiones nostras sicut hic inferius par-
„ ticulariter videbitis contineri. Quoniam elapso tempore
„ maximum & intolerabile facinus perpetratum fuit ob ma-
„ lignam & temerariam & scelestam quamdam audaciam
„ aliquorum juvenum; quod atrox facinus quantum, ut
„ merebatur, punitum non fuit, singulis annis crescit mul-
„ tiplicando, nam aliqui scelerati juvenes sine aliquo vel
„ Dei, vel Dominii timore aggrediuntur puellas virgines per
„ vias publicas, ut ad despectum parentum tali infamia per-
„ acta possint illas uxores habere. Cum igitur sit scelus ne-
„ fandum, & nulli unquam genti tam feræ, quam barbaræ
„ usitatum immo omnibus sæculis inauditum, ut virgines
„ ingenuæ rapiantur a lupis rapacibus ex qua re facillime oriri
„ potest maxima totius civitatis perturbatio. Ideo supplicatur
„ Illustr. Dominio nostro, quod placeat ei providere in hu-
„ jusmodi atrocibus casibus, quod si aliquis deinceps motu
„ temerario vel furioso tale facinus perpetraverit, ut am-
„ bæ ejus manus abscindantur, ut asperitate pœnæ cessare
„ possint, & erit omnibus grata, & causa securitatis & pa-
„ cificationis, & quod nulla conventione possint matrimo-
„ nio conjungi, de qua condemnatione nulla gratia vel re-
„ missio possit talibus nefandis fieri. Respondeatur, quod
„ suspendatur adeo ut vitam penitus ammittat.

„ Dat. in nostro Ducali Palatio die 7. mensis Septem-
bris Indictione VI. anno MCCCCLXII.

Alio etiam decreto statuit Senatus anno 1463. die 8. Se-
ptembris (id potissimum requirente Antonio Gallina Pheu-
datorum Cretensium Oratore) ut Nobiles Coloniæ, voca-

ri

ri deberent *antiquo eorum titulo Nobiles Pheudati*, *& quod super qualibet galea in Cretæ Insula armanda, ac etiam super qualibet navi ire deberet unus de Nobilibus Cretensibus.*

Post hæc austeram legem, qua (ut superius dictum est) Provisores Veneti in Cretam missi inhibuerant, ne quis intra Lassiti, & Anapolis terminos domos struere, terram exercere, aut animalia ad pascua ducere auderet, revocavit eodem anno 1463. die 30. Novembris Senatus, eo potissimum intuitu, ut ingens tritici copia præsidio esset ad opportunitates sacri belli, quod adversus invalescentem Turcarum potentiam Christiani Principes inito fœdere condixerant. Hanc tamen colendi agri facultatem duraturam fore, decreverunt P. C., *per id tempus quo duraret confœderatio facta inter Summum Pontificem* (erat is Pius II.) *Ducem Burgundiæ*, *& Venetum Dominium*, *quæ per triennium sancita* fuerat.

MCCCCLXIII. Die ultimo Novembris.

„ Regimen nostrum Cretæ respondens litteris nostris superioribus mensibus sibi scriptis suadet, & hortatur quod per viam affictationis, aut cultivationis seminari faciamus loca Lasythi, Lephternie, Anopoli: ex quibus tanta frumenti quantitas colligetur, quod non solum victui Insulæ, verum omnibus aliis nostris necessitatibus affatim satisfiet & sicuti omnes intelligunt pro expeditione generali adversus Turcum hoc anno futuro sit maximus hominum concursus futurus providendum est, quam majorem frumenti quantitatem possibile fuerit cumulare præcipueque cum Turcus ipse Scalosias omnes sui Dominii claudi fecerit. Quamobrem vadit pars, quod ipsi Regimini respondeatur nostro Dominio admodum placuisse recordamenta sua: ideo velle sibique mandare quod loca ipsa sicuti scribunt per viam affictationis, seu cultivationis seminari faciat sicuti ei melius, & utilius pro nostro Dominio videbitur: adhibentibus ipsis circa hoc omne studium,

„ dius, & accuratiſſimam diligentiam facientibusque omnes
„ illas proviſiones, quæ ei neceſſariæ videbuntur quod per
„ hujusmodi ſeminationem nullum ſtatui noſtro periculum
„ accidat : quemadmodum de ſolita prudentia ſua confidi-
„ mus, quia nos certos reddimus quod ſi quod periculum
„ de hoc, ſtatui noſtro accidere poſſe intellexiſſent, id noſtro
„ Dominio non ita large perſuaſiſſent & ſi ante ſeminari
„ facere non poſſet provideat penitus, quod hoc menſe Mar-
„ tio ſeminentur ſupraſcripta loca quanto abundantius fie-
„ ri poterit, & duret hujusmodi proviſio per id tempus,
„ quo durabit confederatio facta inter Summum Pontificem
„ Illuſtr. Ducam Burgundiæ & noſtrum Dominium, quæ
„ per triennium ſancita eſt.

Hoc publicæ voluntatis mandatum complere debuit Jaco- 127
bus Cornelio Ducha 1464. Laurentio Mauro ſuffectus, qui
cum perparce uberrimis iis locis ad ferendas ſegetes uſus fuiſ-
ſet, acrem a Senatu objurgationem retulit ſequenti epiſto-
la, quam ideo in lucem effero, ut innoteſcat quali conſtan-
tia majores noſtri levia etiam omiſſionum crimina in ſuis
civibus reprehenderint.

1465. *Die* 21. *Martii*.

„ Certiores per veſtras litteras facti ſumus vos ſeminare
„ feciſſe in locum Laſiti menſuras tantum C.C.C.C. fru-
„ menti, ſtaria videlicet LXXX. Veneta, quod nobis diſpli-
„ cibilius aut moleſtius eſſe non potuiſſet; vobis enim no-
„ tiſſimum eſt, quam conſulte, quamque conſtanter, & af-
„ fectuoſe deliberatum eſt in Conſilio Rogatorum, ut locus
„ ille ſeminetur, qui cum natura tum ſoli, tum etiam ae-
„ ris feraciſſimus ſit, & capaciſſimus ſementis multarum mil-
„ lium menſurarum frumenti, nobis perſuaſeramus, & ani-
„ mo ſpem quodammodo certam conceperamus, ex loco illo
„ omnibus noſtris neceſſitatibus Orientis & aliis poſſe mira-
„ biliter ſuccurrere & ſubvenire. Vos vero, neſcimus qua
„ ratione ducti, ſpem, & expectationem hujusmodi noſtram

„ frustrati estis unde mentis nostræ displicentiam exprime-
„ re non possumus & cum Consilio Rogatorum vobis effi-
„ cacissime & expresse mandamus quod quantum gratiam
„ nostram caram habetis, & honorem vestrum existimatis,
„ locum suprascriptum Lasiti seminari totum faciatis quam-
„ primum tempus ad sementem jacendam idoneum adve-
„ nerit, factis prius omnibus opportunis, & necessariis pro-
„ visionibus omnique adhibita cura, ut fructus conveniens
„ ex impensa, & semente percipi possit & aut incuria,
„ aut negligentia aliqua labor, & impensa non ammittatur:
„ provideteque cum effectu quod animalia cujusvis sortis, be-
„ ne intelligimus limen vestræ voluntatis esse adversatum,
„ locum ipsum non ingrediantur sub illis pœnis, quæ ho-
„ mines merito a contrafactione habeant continere, nam si
„ secus factum intellexerimus, providebimus per modum
„ quod re ipsa intelligetis quam moleste tulerimus talia,
„ & tanti momenti, & importantiæ mandata nostra non
„ habuisse illam reverentiam, & observantiam, quam ha-
„ bere digna sunt.

Publica hac Senatus indulgentia, quam ad agros colendos solum extendi perspicuum erat, adeo abusi sunt vaferrimi Rustici, ut non multo diu post in suspectis locis mapalia extruxerint, & domos etiam ad fixas sedes familiarum ædificaverint. Ex audaci hac rusticorum unione cum novas rebellionibus fieri posse opportunitates suspicarentur Nobiles Pheudati, rem per Legatos suos Matthæum Mudaccium, & Nicolaum Grimanum Senatui Veneto significatam voluerunt, cujus authoritate statutum fuit anno 1471. ut erectæ habitationes ad solum prosternerentur, iterumque Anapolis & Lasiti loca ad desertum adducerentur, quod tamen publicæ voluntatis decretum ita anno 1497. temperatum fuit, ut prædia intra Lasiti, Lephterniæ & Anapolis fines coli quidem possent, circa ipsa tamen a Cretensi Duca ejusque Consiliariis omne studium, & accuratissima diligentia adhiberetur.

Die 11. *Septembris* 1497. *In Rogatis*.

„ Regimen nostrum Cretæ per litteras suas diei XXII. „ Julii præteriti lectas huic Consilio requisivit Dominium „ nostrum permittere velit ob annone caritatem in Insula „ illa quod locus de Lasithi in ipsa Insula seminari possit „ & intellectis, & bene ponderatis rationibus & causis, quæ „ occurrere possunt in hac materia & præsertim quod alias „ per hoc Consilium deliberatum fuit in 1463. die ultimo „ Novembris quod per viam affictationis, seu cultivationis „ Regimen illud seminari faceret loca Lasithi, Lephterniæ „ Anopoli &c.

„ Vadit pars, quod ipsi regimini respondeatur nobis ad- „ modum placuisse memoramenta sua ideo velle sibique man- „ dare quod loca ipsa seminari faciat sicut ei melius & uti- „ lius pro nostro Dominio videbitur adhibentibus ipsis cir- „ ca hoc omne studium & accuratissimam diligentiam sicu- „ ti res exigit.

Interea post acceptas Senatus litteras Jacobus Cornelio Ducha ex gravi pestilentiæ morbo, quo Creta Insula affli-ctabatur, vitæ suæ terminos explevit. Eo defuncto atque in Sancti Francisci Ecclesia tumulato Regni administratio-nem suscepit Dominicus Marcello tunc temporis Capitaneus, cui paulo post defuncto, & in eadem Sancti Francisci Ec-clesia sepulturæ tradito successit Franciscus Zusto Con-siliarius.

Anno 1466. Bernardinus Donatus, ut ex Codice Regi- 128
minum Reipublicæ patet, Provinciam Cretæ suscepit admi-nistrandam. Codicis autem hujus authoritatem hoc loco pro-fero, ne si quis epistolam Candiani Bollani ms. ad Andream Hungarum Carthusiensem legat datam anno MCCCCLXVI. in qua ipse Bollanus se ad Præturam Cretensem vocatum dicit, ex hoc æquivoco inter Candienses Duchas ad hunc annum Bollanum inserat, qui circa ea tempora in Insula Cretensi Militiarum Præfectus, seu, ut vocant, Capitaneus

delectus fuerat. Brevis epistola quam Candianus commentariis super Genesim a se compositis præfixit, extat in Veneta Sanctorum Joannis & Pauli Bibliotheca, ubi hæc leguntur: *Ores pro me, qui ad Præturam Cretensem vocatus sum... Proficiscar usque ad dies octo decemve ad plus ad Præturam Cretensem. Ex Urbe die* 14. *Martii* 1466. Quum igitur certum compertumque habeamus, eo anno delectum fuisse Ducham Cretæ Bernardinum Donatum, aperte agnoscimus Præturam pro Præfectura Candianum in sua epistola reposuisse.

129 Anno 1469. Hieronymus de Molino difficillimis Reipublicæ temporibus Cretæ Ducha præfuit, quibus Turcæ victoriis elati inter cætera damna Christianis populis illata etiam maritimas Cretensis Insulæ regiones abductis inde captivis fœde vastaverunt. Ut igitur ad sævos hostium incursus omni vi arcendos, promptiores validioresque redderentur, Pheudati Cretenses Matthæum Mudacium & Nicolaum Grimanum Legatos ad Venetos P. C. destinarunt anno 1471. ut præ cæteris arma & subsidia ad Regni propugnationem exposcerent. In hujusce autem Legationis expositione, dum de Candiæ Rectoribus agunt Oratores, hæc proferunt. *Sicut hoc tempore ab istis nostris justissimis Candidæ Rectoribus jus justissime administratur, ita per totam Insulam Cretæ cupimus administrari*. Verba hæc Oratorum in litteris Christophori Mauri Ducis Venetiarum anno 1471. die 12. Octobris ad Hieronymum de Molino Ducham aliosque Candiæ Rectores datis recensita apertum reddere testimonium videntur de ipsius Hieronymi Duchæ integritate; attamen in patriam absoluto sui muneris cursu reversus, de malæ administrationis crimine apud Senatum culpatus fuit, quo dum se purgare conatur, gravi morbo correptus ad supremi Judicis tribunal transiit. Pari quoque modo eodemque tempore Aloysius Phaledrus, qui Militiarum Præfecturam in Candia egerat, a P. C. quod in commisso sibi munere deliquisset, perpetua officiorum in Creta, & præsenti Veronensis Regiminis, cui adlectus fuerat, privatione multatus fuit, cujus qui-

quidem sententiæ dolore graviter adeo affectus fuit, ut mœrore tabescens brevi vitam expleverit die prima Aprilis anno 1475. Ad hunc modum antiqui Veneti in cives suos, si Provinciis præfecti in minora etiam errata lapsi essent, acriter animadvertebant, ut paucorum punitione reliqui in probitate firmarentur, & subditorum amor in dies erga Rempublicam augeretur.

Anno 1472. Benedictus Grittus, qui anno insequenti 1473. 130
die 19. Februarii e vivis excessit, & in Cathedrali Sancti Titi Basilica sepulturæ demandatus fuit, cujus deinde vices explevit Nicolaus Caucus Militiarum Præfectus.

Anno 1475. Eustachius Balbus. 131

Anno 1477. Joannes Pisanus. 132

Anno 1479. Jacobus Contarenus, qui secundo post su- 133
sceptam dignitatem anno in urbe Candiensi hominem exuit die 29. Decembris.

Anno 1480. Marcus Justiniano, qui mortalitatem cum 134
explevisset in civitate Candiæ, ibidem in Ecclesia Cathedrali Sancti Titi tumulatur, & Regni administrationem cum Viceduchæ titulo habuit Fantinus Georgio Capitaneus.

Anno 1482. Lucas Navagerio. 135

Anno 1482. Marinus de Garzonibus, qui deinde Patavi- 136
na Prætura functus Procurator S. Marci in supremis Comitiis enuntiatur anno 1501. die 8. Octobris.

Anno 1487. Nicolaus Leono Joannis filius post admini- 137
stratam laudatissime Provinciam in patriam redux Procuratoria purpura ornatus anno 1496. die 2. Martii.

Anno 1490. Bernardus Bembo, sub quo universa Insula 138
horribili terræ tremore concussa fuit. Sed & alio eo graviori quo diuturniori malo tunc temporis affligebatur Creta; cum enim ad ipsius administrationem præter Regimen (*quod quidem Regimen intelligebantur Ducha*, *Capitaneus & duo Consiliarii* ex probatissimis Reipublicæ Civibus electi) multi quoque ad minora Magistratuum munera exercenda Cretam mitterentur Patritii Veneti nec ætate, nec morum disci-

disciplina *ad aliquam juris administrationem idonei*, non leves propterea omnibus Regni incolis querimoniæ caussas pessimis agendi regendique modis dabant. Intoleranda hæc, & alia hujusmodi mala cum apud Venetum Dominium per Oratores suos deplorasset Creta, jussit justa providentia Senatus, ut ad tollenda scandala Judices & Officiales, quorum delectus vel apud Veneta Comitia, vel apud Cretense Regimen statutus fuerat, de cætero Cretæ eligi deberent, certa tamen prudentique statuta electionis lege, cujus verba ex Cretensis Cancellariæ regestis afferimus.

1490. *Die 23. Decembris in Rogatis.*

„ Cum petitiones Nobilium Virorum Nicolai Dandulo, „ & Benedicti Barbadico Oratorum, qui ex Creta huc venerunt, jampridem per Dominium Nostrum fuerint commissæ Sapientibus Collegii utriusque manus pluries, & sepissime ipsi comparuerunt coram dictis Sapientibus: ac „ una cum illis comparuit unus alius ex Nobilibus Cretensibus habens ab illis commissionem super eadem causa, qui „ concorditer cum magno affectu passionis declaraverunt & explicaverunt tot disordines, extorsiones, violentias, & omnifariam inconvenientiam committi per magistratus, & officiales „ illius civitatis Candide & Insule Crete, qui tam hic per „ majus Consilium, quam ibi per illud regimen eliguntur „ quod profecto sicuti sunt cum evidenti offensione Dei, „ & justitie cum maximoque dedecore, & ignominia Dominii nostri ita non debent absque magna displicentia, & „ molestia audiri, que omnia inconvenentia & enormia, ut predicti referunt, procedunt precipue ex mala electione que „ fit ipsorum magistratuum & officialium. Nam quoque ad „ Judices & officiales de nocte, qui eliguntur hic per majus Consilium veniunt ad hanc urbem ex illis juvenibus „ Nobilibus Venetis, qui sunt improbi, flagitiosi, & male „ nature, minime apti, neque idonei ad aliquam juris admini-

„ miniſtrationem, neque ad ullum gubernium, & quando
„ in majori Conſilio hic nominantur cum non habeant ſcon-
„ tros, eo quod nulli noſtrorum ex hac urbe curant illuc
„ ire ob parvitatem beneficii, dicti tales remanent, a qui-
„ bus quod ſervitium, & que adminiſtratio ſperari poſſit,
„ omnes intelligunt, quoad reliquos vero, qui ibi eligun-
„ tur, referunt omnes prefati Oratores quod ob modicam
„ notitiam, quam de illis habet illud regimen noſtrum &
„ ob alios reſpectus ab illis oratoribus declaratos, fiunt pro
„ majori parte tales electiones que ſunt cum univerſali di-
„ ſcontentamento omnium tam civitatis, quam Inſule, ita
„ quod ab ipſis officialibus venditur juſtitia, & opprimun-
„ tur pauperes illi ſubditi noſtri, usque adeo, ut deterius
„ dici non poſſit & ideo inſtant, & quotidie flagitant effi-
„ caciſſime ac omni importunitate, ut Dominium noſtrum
„ dignetur providere, quibus omnibus intellectis, decet offi-
„ cium hujus Conſilii occurrere predictis diſordinibus, in-
„ convenientibus, & enormitatibus per media que honeſtio-
„ ra & tutiora reperiri poſſint. Idcirco vadit pars, quod
„ omnes tam Judices, quam officiales de nocte, qui hic in
„ majori Conſilio eligentur pro Creta de cetero, eligi de-
„ beant Candide modis & ordinibus infraſcriptis, una cum
„ illis aliis magiſtratibus, & officiis qui & que ibi eligi ſo-
„ lent, videlicet preſens regimen Crete quod quidem regi-
„ men intelliguntur Duca, Capitaneus & Conſiliarii elige-
„ re debeant ad buſſulos & ballottas quatuor ex nobilibus
„ illis diverſarum domorum qui inter ſe & cum dicto re-
„ gimine non ſe expellant a capello intelligendo ſolummo-
„ do de Venetis noſtris Pheudatariis illius Inſule ex prima-
„ riis ſed gravioribus, & maturioribus qui quatuor electi ſta-
„ tim vocentur ad ipſum regimen & inſimul omnes clau-
„ dantur in loco ſecreto, ubi nullus alius praticare poſſit
„ quousque expedita erit infraſcripta ballotatio & imbuſſu-
„ latio, que expediri omnino debeat intra biduum ad lon-
„ gius, ut practicis & precibus obvietur, & ex conſequen-

ti-

„ ti electio sincerior fiat, qui omnes sic convocati, & uni-
„ ti, tam scilicet Rectores quam quatuor electi solemniter
„ per Cancellarium illum sacramententur, quod fideliter,
„ realiter, & ingenue cum omni sinceritate memorabunt,
„ consulent, nominabunt, & accipient illos, quos pro con-
„ scientia sua meliores, & utiliores censebunt ad munera
„ exercenda, & quod insuper tam ipsi electi, quam regi-
„ men non fuerint rogati. & si quis eorum rogatus fuerit
„ ballote ipsorum rogatorum ponantur in contrarium eorum
„ qui rogaverint, quo dato solemni Sacramento regimen
„ predictum diligenter & accurate a prefatis quatuor ele-
„ ctis se informet de omnibus illis Nobilibus Venetis, qui
„ apti idonei sufficientes, & boni sint ad illos magistratus
„ Candide videlicet ad judicatus, ad officium de Nocte, ad
„ advocariam, & ad illa alia officia; ad que solummodo
„ Nobiles Nostri Veneti eligi solent qua informatione ha-
„ bita omnes illi Nobiles Veneti qui dicto regimini vide-
„ buntur, ballotari debeant secrete per ipsum regimen & per
„ dictos quatuor electos, declarando quod Duca & Capita-
„ neus, semper in utraque ballotatione tam scilicet quatuor
„ Nobilium Consulentium, quam aliorum Nobilium eligen-
„ dorum pro officiis utriusque ordinis & gradus, de quibus
„ infra, & in hoc capitulo, & in alio sequenti dicetur po-
„ nere habeant duas ballotas pro quolibet ipsorum Duche
„ & Capitanei & omnes qui in ipsa suprascripta ballota-
„ tione remanserint usque ad illum numerum qui a dicto
„ regimine limitabitur ponantur in uno bussolo advertendo
„ quod tot sint, quot sufficiant per biennium, & adhuc
„ excedant, atque supersint, ut in omni casu morientium,
„ refutantium, aut aliter deficientium habeatur completus
„ numerus totius temporis dictorum duorum annorum ex
„ quibus sic imbussolatis postea de tempore in tempus si-
„ cuti vacabunt magistratus & officia extrahi debeant per
„ prefatum regimen tot quot vacabunt, qui omnes extra-
„ hendi sint per annum unum tantum; & si quis extractus
refu-

„ refutaverit officium & magiſtratum ſtatim dilaceretur bul-
„ letinum nominis ſui quod amplius non reponatur in buſſo-
„ lo, & unus alius ejus loco extrahatur, & duret dicta imbuſ-
„ ſulatio per biennium ad beneplacitum hujus conſilii ut jux-
„ ta experientiam que videbitur poſſit provideri quo tempo-
„ re finito aut etiam ſi prius fortaſſis extractio imbuſſulato-
„ rum compleretur, iterum fiat nova imbuſſulatio per aliud
„ biennium modo & ordine quo ſupra, ut hoc pacto obvie-
„ tur inconvenientibus explicatis Dominio noſtro, hoc tamen
„ expreſſe declarato quod ſupraſcripti quatuor nobiles qui hac
„ prima vice eligentur pro facienda ballotatione predicta, &
„ imbuſſulatione, illico expedita illa, intelligantur functos fuiſ-
„ ſe munere ſuo, & non poſſint reeligi in alia ſubſequenti
„ ballotatione, & imbuſſulatione, ſed habeant contumaciam
„ usque ad tertiam ſecuturam imbuſſulationem & ita ſemper
„ in omnibus futuris imbuſſulationibus obſervetur, ut rectius
„ atque ſincerius omnia procedant.

„ Hoc etiam declarato quod ſi qui forſan ad unummet offi-
„ cium extraherentur, qui ſe expellerent a capello, ille eo-
„ rum qui primo fuerit extractus intelligatur bene remanſiſſe,
„ reliqui vero qui cum illo ſe expellerent, reſerventur ad
„ prima alia officia vacatura quorum ſic expulſorum loco
„ alii extrahantur, ut equum & honeſtum eſt.

„ Quoad reliqua vero officia tam civitatis Candide quam
„ Inſule Crete ad que eliguntur promiſcue illi Nobiles tam
„ ſcilicet Cretenſes quam Veneti, obſervari debeat modus in-
„ fraſcriptus videlicet preſens regimen predictum eligat ſimi-
„ liter ad buſſulos & ballotas duos ex dictis Nobilibus Venetis
„ maturioribus, & dignioribus & alios duos ex nobilibus Creten-
„ ſibus etiam ex melioribus. Et ſtatim convocatis illis datoque
„ juramento ſolemni, & obſervato ordine quo ſupra, dictum re-
„ gimen ab eis ſimiliter ſumat bonam informationem omnium
„ eorum utriusque ordinis, qui probi ſufficientes idonei & apti
„ ſint pro dictis officiis cujuscumque gradus & qualitatis,
„ qui omnes modo ſupraſcripto ballottentur ſecrete per di-

„ ctum regimen & per prefatos duos nobiles Venetos, &
„ duos nobiles Cretenses electos factaque ballotatione, qui
„ remanserint usque ad numerum limitatum a regimine si-
„ cut in precedenti capitulo declaratur includantur in duo-
„ bus bussolis, in quorum uno ponantur Nobiles Veneti &
„ in altero Nobiles Cretenses & de tempore in tempus quan-
„ do vacabunt officia extrahantur per regimen predictum
„ tot ex Nobilibus Venetis quot ex Nobilibus Cretensibus
„ quibus pro dimidia dentur officia predicta per annum unum
„ tantummodo pro quolibet exceptis tamen illis officiis ad
„ que eligi solent per sex menses de quibus servetur con-
„ suetudo & casu quo ob vacationem officiorum sive ob impa-
„ rem numerum eorum accideret quod aliqua vice plures
„ ex uno ordine extraherentur quam ex alio, debeat eo ca-
„ su regimen predictum in alia immediate sequenti extra-
„ ctione resarcire illum ordinem, qui fuisset inferior, idest
„ de quo in precedenti extractione pauciores fuissent extra-
„ cti, ita quod equalis fiat distributio, & hec similiter im-
„ bussulatio duret per annos duos ad beneplacitum quo-
„ que hujus Consilii, quibus finitis aut si forte prius com-
„ pleretur extractio imbussulatorum, fieri debeat successive
„ nova imbussulatio de biennio in biennium modo, & or-
„ dine predicto: Declarando quod suprascripti duo ex quo-
„ libet ordine electi habeant contumaciam contentam in ca-
„ pitulo precedenti qui similiter expedita ballotatione, &
„ imbussulatione intelligantur fuisse functos munere suo hoc
„ etiam addito & declarato quod nullus predictorum imbus-
„ sulatorum ire possit ad ullam Castellaniam sive officium
„ ejus loci sub cujus jurisdictione ipse habeat pheuda, aut
„ alias possessiones suas & ideo si aliquando evenerit quod
„ aliquis ex bussulo extrahatur pro eo loco, ubi habeat pheu-
„ da aut alias suas possessiones, tunc & eo casu ille talis
„ reservetur ad primum aliud officium vacaturum, ubi pheu-
„ da & possessiones non habeat & loco ipsius extrahi debeat
„ unus alius sicque in omnibus is ordo observetur.

Ab

„ Ab ordinibus autem predictis exclusi intelligantur Supra-
„ comiti & Nobiles a puppi Triremium, que armantur in
„ Creta qui omnes eligi debeant juxta consuetum.

„ Omnes vero bussuli predicti teneri debeant in uno lo-
„ co tuto deputando a presato regimine & non possint ullo
„ tempore aperiri nisi presente, & ordinante toto regimine;
„ fieri debeant quatuor claves diverse quarum unam teneat
„ Duca aliam Capitaneus & quilibet consiliariorum unam
„ aliam.

„ Demum declaretur quod omnes quatuor eligendi pro
„ faciendis ballottationibus, & imbussulationibus officiorum
„ utriusque ordinis possint & ipsi imbussulari sicuti conve-
„ niens est.

Anno 1492. Laurentius Venerio. 139

Anno 1494. Dominicus Bollanus. 140

Anno 1496. Andreas Gabriel Benedicti filius ad Procu- 141
ratoriam dignitatem deinde evectus anno 1502. die 22. Dec.

Anno 1498. Priamus Thronus Michaelis filius ex Nobi- 142
lium Colonia ad regendam Insulam destinatus fuit, qui eo-
dem suæ electionis anno Candiæ die XXII. Novembris de-
functus in Sancti Joannis Ecclesia tumulatus est. Ejus vices
deinde supplevit Bernardus Justiniano Militiæ Præfectus, cui
rogatu Raynerii Dandulo Universitatis Nobilium & Pheu-
datorum Cretensium Oratoris mandavit Senatus anno 1499.
die XXVI. Aprilis, ut impositum vinis Cretensibus ab In-
sula extrahendis vectigal omnino deleret, ita ut exteris etiam
vina ex Regno auferre absque ipsius solutione de cætero
liceret. Paulo autem post cum Bernardus quoque e vivis
decessisset, atque in S. Francisci Ecclesia sepultus fuisset, Vi-
ceduchæ munus ex lege suscepit Aloysius Amulius ætate se-
nior ex Consiliariis.

Ad supplendas itaque Priami Duchæ defuncti vices ele-
ctus fuit anno 1500. Marcus Barbo, quo Insulam admini- 143
strante Venetias accesserunt solemnes Communitatis Creten-
sis Oratores Andreas Mudaccius & Benedictus Barbadicus, ut

valida adversus Turcicas irruptiones subsidia obtinerent: Cretensium itaque fidelium vota cum excepisset Senatus, lato decreto jussit, ut antiqua Candiæ urbis propugnacula sollicite restaurari, & equitum numerus ad Insulæ propugnationem assignatus compleri augerique deberet.

144 Anno 1502. Joannes Maurocenus, qui cum Candiæ obiisset die 4. Junii anni insequentis 1503. in Ecclesia Fratrum Minorum Divo Francisco sacra tumulatus fuit, cujus locum Viceducha implevit Aloysius Venerius Militaris Præfectus.

145 Anno 1503. Cosmas Pasealicus, qui in officio decessit anno 1505. die 29. Martii ejusque vices usque ad successoris adventum sustinuit Benedictus Sanutus Militiarum Præfectus.

146 Anno 1506. Hieronymus Donatus Doctor, Antonii Equitis filius, Andreæ autem olim Duchæ Cretensis nepos, vir doctrinæ prudentiæque præstantia & amplissimis in Rempublicam meritis omni laude major Cretensis Provinciæ iniit administrationem, in cujus illustratione aliquantulum immorari fas est, ne virum omnigena eruditione, & summa morum Religione spectatissimum sola nominis appositione leviter attingendo, ipsum neglexisse potius quam ignorasse videamur. Quamvis autem ipsius gloria a scriptoribus clarissimis celebretur, & eximia gesta novissime erudito P. Jo. Augustinii calamo illustrata prodierint T. II. Hist. degli Scrittori Viniz. pag. 201. attamen ea, quæ ad Cretense regimen præcipue spectant, non abs re erit hoc quoque loco vulgare, ut exinde uberius proveniat susceptæ Spartæ ornamentum. Hieronymus Donatus itaque *Græcarum litterarum* (ut testatur in epist. Paulus Soardus) *peritissimus, & procul dubio ætatis suæ Princeps* post præcipuas Patriæ dignitates sapientissime administratas, plurimasque ad Europæ Principes pro Senatu Veneto felici exitu peractas Legationes Cretensi Regno anno ætatis suæ XLVII. Ducha præficitur. Ad eam Insulam adnavigaturus cum liberalitatis, & grati animi testimonium aliquod Marino Becichemo Scutarensi filiorum suorum (quos inter fuere Augustinus & Philippus alius ab alio Episcopi Agienses) olim

in

in Rethorica facultate præceptori impertiri exoptaret, nec sibi, post consumptum pene ex integro in publicis muniis peragendis majorum suorum patrimonium, quidquam tanto viro dignum superesset, suavissimis epistolis *velut testamento* quodam Marcum Dandulum Senatorem ornatissimum amicum suum (postea in Creta militarem Præfectum) benemerito viro *patronum patrem & tutorem* reliquit. Id in quæstionibus epistolaribus, quas eidem Dandulo inscripsit, testatum reliquit cap. XVII. ipse Becichemus his verbis: *Hieronymus Donatus Platonicus nostræ ætatis Demosthenes, & Oratorum, quos quidem viderim, audiverimque, facile Princeps, ex patria solvens jamque triremibus in pelagum provectus, ut ad Cretam magni Jovis Insulam evolet, Dux inclytus, literas ad me dedit sua manu (ut semper solet) exaratas amoris dulcissimi, suavissimæque humanitatis plenas, his, inquit, velut testamento quodam Marcum Dandulum, animæ dimidium meæ, tibi patronum, patrem, tutorem, & denique alterum me relinquo.* Quantis autem Becichemum beneficiis prosequutus fuerit Hieronymus, in ejusdem epistolæ continuatione testatur Becichemus ipse sic Dandulum alloquutus: *Duplicem igitur personam nunc mihi geris, & Marci Danduli, hoc est amici, & fautoris præcipui, qualem te mihi semper ultro exhibuisti: & Hieronymi Donati, qui mihi author est famæ, salutis, & breviter terrestris Deus, qui inter magna & innumerabilia beneficia, Brixiensis Ecclesiæ Canonicatum, quæ talis ac tanta est dignitas, suis liberis ademit,* (Augustino nempe & Philippo superius memoratis, qui Clericalem statum jam sibi elegerant,) *Marioque filio meo duodecimum ætatis annum agenti, Cæsarea quadam liberalitate, me nec rogante, nec cogitante, novissime donavit, suisque pecuniis tabellarios & libellos Romam misit, & Apostolica authoritate firmatum, ab omni potentiorum injuria servavit.*

Quum autem demandatæ sibi Provinciæ gubernationem iniisset Hieronymus vehementer doluit male moratos incolas sacra prophanaque omnia miscere, unicaque voluptatum cupiditate ductos obsequium Divinæ legis adeo abjecisse, ut

vix

vix unus aliquis (testatur hoc de frequenti Metropolis Candiæ populo in Hierosolymitanæ suæ peregrinationis memoriis B. Paulus Justinianus Camaldulensium Eremitarum restaurator, qui Candiam appulit anno 1507.) inveniretur, qui ad Pœnitentiæ sacramentum statutis ab Ecclesia temporibus accederet, ipsæque mulieres corruptos hominum mores impie æmulantes ab ipsis etiam sacris audiendis penitus abstinerent. Tot igitur tantisque malis, quæ in dies augebantur, ut occurreret pius Ducha insita primum mansuetudine, mox minis pœnarumque rigore enixe studuit perditos homines ad Divinas humanasque sanctiones revocare, irrito tamen labore, siquidem vitium altiori in animis radice descenderat, quam ut humana posset ope penitus extirpari. Afflicti itaque cordis mœrorem, ut eo quo poterat modo levaret, Hieronymus aureum opus Apologeticum de Principatu Romanæ Sedis, jam superius ad Agienses Episcopos memoratum, concinnavit, & ad Græcos inscripsit. Libellum hunc in Creta Insula Græce a Hieronymo scriptum fuisse, mox Latine redditum, quum quarto Romæ legationis munere fungeretur, testatum reliquit Philippus Agiensis Episcopus ejus filius in epistola ad Clementem VII. quam opusculo Patris sui præfigendam scripsit. Hujusce epistolæ tale est initium: *Hieronymus Donatus Pater meus, si non admodum amplam mihi fortunarum hæreditatem, non exiguam tamen inter cæteros hujus ætatis viros nominis sui celebritatem reliquit, quam sibi ipse cum Rempublicam optime gerendo, tum aliquid semper erudito homine dignum scribendo, peperit. Hæc enim duo ita conjunxit, ut nec domi, nec foris unquam studia optimarum artium intermiserit. Inter cætera vero monimenta tum ingenii ejus, & doctrinæ, tum pietatis, extat libellus hic de Principatu Romanæ Sedis. Quem, quum in Creta Insula Reipublicæ Venetæ nomine supremum gereret magistratum, Græce primum scripsit, deinde quum quartum Romæ Legationis munere fungeretur, Latinum fecit*. Illum deinde Romanis primum anno 1525. & Venetis deinde typis anno 1644. vulgatum

inse-

inſeruit Labbæus in apparatu ad Collectionem Conciliorum pag. XXV. Pariſienſis, Venetæ vero editionis pag. 615.

Non itaque *majore ſtudio* (ut ipſe fatetur in Apologetico) dum Cretæ præeſſet, *rem Venetam quam Catholicam* curavit, *& apud plurimos profecit*, *idque non lucri gratia egit*, *aut gloriæ*, *ſed zelo Chriſtiani nominis*, quo cum mire ferveret, alia etiam Theologica opuſcula elaboravit: epiſtolam nempe *ad Oliverium Cardinalem Neapolitanum*, *in qua Romanam Eccleſiam Primatum Eccleſiaſticæ dignitatis obtinere*, *& Petrum eſſe Petram*, *& fundamentum Eccleſiæ doctiſſime comprobatur*. Romæ anno 1525. & poſtea Venetiis anno 1644. in lucem prodiit ornatiſſima epiſtola, quam videre eſt in citato Apparatu ad Collectionem Conciliorum poſt Apologeticum. Sed & *libros quatuor de Spiritus Sancti proceſſione compoſuit adverſus opinionem Græcorum*, *cum quibus aliud illi fuerat in Græcia certamen*, ut in epiſtola ad Cardinalem Caraffam data ſcripſit ipſe Hieronymus. Liber hic ſumma luce dignus cum a memorato Philippo Epiſcopo dicatum fuiſſet Leoni X. Pontifici Maximo, aſſervatur inter Codices Vaticanæ Bibliothecæ notatus numero 4326. Theologicæ itaque facultatis merito, & præſtantia, quibus tantum adverſus Orientales errores valuit profecitque, Hieronymus Donatus vir in Laico officio conſtitutus, jure eſt inter Scriptores Eccleſiaſticos adnumerandus, prout ipſum recenſuit Abbas Tritemius pag. CCV. & in ipſum Hieronymum perbelle cadunt, ea quæ in laudatiſſima ſua ad authorem hujus operis epiſtola Romæ & Venetiis edita anno 1754. pronuntiavit SS. D. Benedictus Papa XIV. homines nempe, *qui ſint ſatis ab ingenio*, *eruditione*, *doctrinaque inſtructi*, *atque parati*, *& facultas operi non impar reperiatur*, *eos ſive Laicis ſive Eccleſiaſticis adnumerentur*, *æque* in ſacra eruditione & ſcientia *verſari atque Eccleſiæ Sanctæ tali ſcriptorum genere prodeſſe convenire*.

Interea dum in hiſce juſtitiæ adminiſtrandæ pietatiſque promovendæ ſtudiis verſatur Hieronymus, finis muneris ſui adve-

advenit, jamque se ad reditum parabat, cum ad punienda Cretensium scelera horrendum Divina ultio terræmotum excitavit, ex cujus repentina violentia plurimæ ædes per universam Insulam, & in Metropoli præsertim civitate quassatæ corruerunt, ipsarumque ruinis attritus maximus hominum numerus miserrime periit. Deplorandum hoc Insulæ infortunium accurate æque ac eleganter descripsit Hieronymus supralaudatus Ducha in epistola ad Petrum Contarenum amicum suum, quam nondum typis vulgatam, opportune hoc loco ad pleniorem rei fidem, & sapientissimi viri decus publici juris efficimus.

„ Hieronymus Donatus Doctor, & Cretæ Dux Petro Con-
„ tareno Eusebiano suo salutem. Motum terræ quo nuper,
„ dum ad reditum accingebar, miserabiliter Insula Cretæ
„ concussa est, non possum reducere in mentem sine hor-
„ rore animi, nec sine lacrymis ad te scribere, scribam ta-
„ men, ut non solum ex tanto periculo me cum omnibus
„ meis sospitem intelligas, sed ut audiant omnes, quod fa-
„ ctum est, & discant periculis nostris Deo vivere, & Deum
„ timere. Quarto Kalend. Junias secunda fere noctis hora
„ Creta maximo, & horribili motu tremuit, & præcipue
„ Candax hæc ipsa nunc Metropolis, & Ducatus Sedes par-
„ tim prostrata, partim ita concussa est, ut magna licet
„ ædium parte non omnino prolapsa, quod refici posse spe-
„ ratur, multitudine scissurarum hiantibus parietibus ob im-
„ minentis ruinæ periculum plus præseferat mali, quam
„ spondeat boni, quod non prorsus conciderit. Præcessit mo-
„ tum mira aeris marisque tranquillitas per totam diem,
„ & nulla in parte occupato nubibus cœlo, sed Sole palli-
„ do, & sine ulla penitus aura, quasi pulverulenter, sub
„ ipso autem motu velut mugitus quidam, & fremitus, &
„ quasi collidentium inter se armorum strepitus terrifico ne-
„ scio quo sonitu præcessit. Ædes non aliter motæ sunt,
„ ac solent commotis maris fluctibus agitari naves, neque
„ solum visæ sunt nutare in latus, sed velut saltu quo-

dam

„ dam concuti, subinde ruentibus ædificiis tantus tamque
„ horribilis fragor insonuit, ut pene auribus occlusa auditus
„ facultas videretur, tamque densus excitatus pulvis est, ut
„ vix attrahere, & habere spiritum liceret, omnes non ter-
„ ræmotum existimare, sed postremam fati, hoc est Divi-
„ næ voluntatis diem credere, qua tota mundi moles casu
„ laboraret extremo. Ego sub hoc ipso articulo temporis
„ paulo ante cubitum secesseram in medio cubiculo strata le-
„ ticha transtili, quam soleo in legationibus, & itineribus
„ mecum habere. Ubi primum tremere omnia sentio, &
„ trabes præcipue maximo strepitu concuti, decidente e
„ parietibus operis tectorii calce non sine lapidum fragmen-
„ tis linea tantum indutus, & nudis pedibus surgo confe-
„ stim. Uxor venit ad me statim cum reliqua familia, quæ
„ fuerat in proximo cubiculo, in quo magna pars muri mox
„ corruit. Ego Joannem Franciscum natu minimum festivæ,
„ & amabilis indolis puerum arripio; eximus omnes, & in
„ hypetria, quæ cubiculo jungitur, convenimus, ubi paulis-
„ per mirantibus cessavit motus, qui fere tanto temporis
„ spacio perduravit, quanto quispiam concitatius orationem
„ Dominicam proferat. Subinde discedimus in mediam aream
„ Palatii, cujus jam Aula auditoria a Septemtrionali parte
„ conciderat; & scalæ ruinis, & fractis trabibus, & tabu-
„ lis operiebantur. Sed nec tutus areæ locus videbatur ob
„ altitudinem ædificiorum, recepi me in altiorem partem
„ fori non longe a Palatio, ubi casus murorum minus time-
„ ri posset, sub diversorio quodam ligneo, ubi Judæi treo-
„ neum coriarium exercent. Totam noctem insomnis ibi
„ cum sedens, tum extra inambulans traduxi. Interea om-
„ nis Populus viri passim, mulieres, & pueri velut insequen-
„ tibus hostibus Urbis portam, quæ est in ipsa platea, ex-
„ euntes ululatu, & clamore incredibili omnia complebant.
„ Sacerdotes insequentibus Turbis sacras imagines, & ipsum
„ Dominici corporis Sacramentum circumferentes, accensis
„ luminaribus per plateam, & suburbium supplicationes tota

„ noƈte duxerunt. Sequebatur infinita prope virorum, & „ feminarum omnis ætatis, & generis multitudo, altiſſimis „ clamoribus, & effuſione lachrymarum inexplebili Dei mi„ ſericordiam implorantium. In Foro dumtaxat, & Subur„ bio erat aditus ſupplicantibus; nam ipſa via media la„ tior, quæ ducit ad Portum, quæ Magiſtra dicitur, mon„ tibus lapidum, trabium, & lignorum obruta negabat adi„ tum. Per reliquas Urbis vias, quæ anguſtiores ſunt, ſine „ periculo incedere non erat, pendentibus, & ſciſſis ubique „ domorum parietibus; vix enim quatuor aut quinque do„ mus ſuperſunt, in quibus habitare ſine inſtauratione lice„ bat. Interim nonnulli nunciantur ruinis obruti, nonnulli „ ſemineces eruti, ſed in primis Feminæ multæ cum in„ fantibus oppreſſæ. Jugis ſub continuatis ejulatibus vocum „ doloroſarum miſerabilis concentus exaudiebatur, & extra„ ƈta ex ruinis quædam cadavera, cum ſola pompa lachry„ marum efferebantur. Merito mihi noƈtis illius horrorem „ conſideranti Maronianum illud occurrit: Quis cladem il„ lius noƈtis? quis funera fando explicet, aut poſſit lachry„ mis æquare labores? Ubi dies illuxit recepi me iterum „ in aream Palatii, ut aliquantisper remotiore in loco ſeſ„ ſos oculos, & pulveribus obrutos ſomno refocilarem; præ„ ſertim quod ſub iis diebus me adhuc reliquiæ ægritudinis „ infeſtabant, quæ per dies fere quindecim renum dolori„ bus me continue exagitaverat; ſed Dei auxilio, & Pom„ pilii Phyſici doƈtrina, & diligentia fraƈta in minutiores „ particulas & expulſa lapidoſa materia, quæ in renibus „ obcalluerat, jam convaleſcebam. Sic igitur dum quieſco, „ tertia fere poſt ortum Solis hora alter terræ ſupervenit „ motus, neque vehemens, neque nimis concitatus, ſed qui „ plus timoris afferret; tunc enim pavor & horror cunƈtis „ magis increbuit. Tum vero mihi provoluta ad pedes uxor, „ & Filii, & tota Familia obſecrare, obteſtari, & implora„ re lachrymis cæpere, Urbe ut exirem, quod nullus in ea „ locus, etiam ſub dio, ob denſitatem ædificiorum tutus

vide-

„ videretur. Accessere etiam ex Patritiis & Civibus quamplurimi suadentes, & orantes, ne solus ego Urbe vacua in tanto periculo esse vellem. Demum ut uxorem, & filios, sine me exire recusantes, educerem, exivi, & in proximos Urbis Divi Demetri hortos extensis velis, & peripetasmatibus familiam collocavi. Subinde me in Forum contuli, & in eodem diversorio ligneo passuum minus duorum collocata letica, nocte cum nocturnis custodibus adhuc dormio. Sed quæ in hac calamitate constituta in dies, & in cladis reparationem excogitata sint, aut decreta, non attinet dicere. Nihil a nobis prætermittitur; sed nunc in primis utile, & necessarium est continere quorum fieri possit Civitatem in civitate, hoc est ne Urbs deseratur. Idque quia ad me præcipue pertinere censeo, semper in Foro sum, in quo non solum dormio, sed quasi in domo sedens, & inambulans, & legens, etiam versor. Neque hortari desino omnes, ut quod tempus, & necessitas allatura sunt, prudentia, & diligentia præveniant; ut instaurandis domibus pro tempore incumbant, aliaque plenus mœrore, & singultibus rem vultu simulans solari, & consulere, & quibus modis possum tantum mali lenire, & publice, & private studeo. Cæterum hæc tam magna effecta naturæ quamquam sine causis naturalibus, non eveniant, esse tamen divini judicii signa credenda sunt. Atque ut scias omnia particularius: Primum in tam grandi concussione, & ruina vere publica, muri Urbis, quæ magna moles est, nulla in parte hoc motu labefactati sunt, undique enim illesi permansere; id quod maxime mirum est ne minimo quidem scismate. Deinde in tanta clade domorum in Urbe & Suburbio paucissimi extincti sunt, paucissimos voco, qui in tam plena civitate habitantium numero, trecentorum numerum vix attigerunt; inter quos & pauci ex Nobilibus, aut notioribus populo interfuere; in circa quod tres, aut quatuor dumtaxat Ædes sub totis culminibus concidere;

" reliquæ tantum anteriore, aut posteriore parte prolapsæ " sunt, ubi trabes, & tigna non cohærebant. Sed alta ædi- " ficia, & Turres nutantibus, & disjectis cacuminibus & si- " bi & proximis ædificiis exitium intulere. Ædes D. Titi, " quæ prima Ecclesiarum sedes est totius Insulæ a Turri " condita, in parte quæ sub Turri erat confracta est. Idem " evenit Summi Salvatoris, & D. Petri, & D. Marci; sed " & templum D. Francisci ab Orientis parte ex eadem pro- " pinquitate Turris miserabiliter disjectum est cum magna " parte Cœnobii. Hoc sane Templum choro ducentarum " prope sedium insigne cultu divino, & exacta observatio- " ne celeberrimum Christianæ religionis sydus in Oriente " merito censebatur; nam cum Cœnobiis Italiæ celebrioribus " numerari jure poterit. Ejus nunc instauratio & sumptu & " tempore maximo indigebit: Illud non præteribo memoria " dignissimum: Servabatur in Altaris majoris summitate Sa- " cramentum Corporis Christi, inclusum, ut solet, tenui- " bus Christalinis argento compactis; id quidem ob ruinam " sepultum erat; quod ubi omni studio inquirentes Fratres " expedire, & extrahere summa veneratione conantur, tan- " dem illæsum cum Sacramento Tabernaculum invenere; " quod si forte manu excussum in pavimento cecidisset, mi- " raculum erat si confractum in frusta non esset; id sub " tanta mole lapidum, sub tanto pondere, sub tanto im- " petu, caruit noxa. Idem evenisse aliis Templis civitatis " dictitant rumore incerto; sed hoc & verissimum est, & " certissimum; sed in tanto Religiosorum numero nullus om- " nino non solum periit, sed ne minima quidem incussione " læsus est. Verum ut ad motum Insulæ redeamus; tota " quidem Insula trecentis millibus passuum ab Occidente, " in Orientem porrecta omni ex parte simul tota contre- " muit; atque a media fere parte versus Orientem ædifi- " ciorum stragem sensit, & Setia, & Hyerapetra magna ex " parte disjectæ sunt, Rethima, & Cidonia concussæ qui- " dem sunt, sed non dirutæ. In mari vero, ut jam ex Æ-

gei

„ gei Pelagi superioribus partibus appulsis Navigiis nuper „ accepimus; motus idem horribilis fuit ad quadraginta fe- „ re milliaria versus Eubeam, & Phrygiam concussis Insulis, „ & continenti, sed non cum simili clade. Agitur nunc du- „ centesimus & quartus annus ex quo non minori motu „ hæc civitas corruit Vito Canali Duce; quo tempore, ut „ in quibusdam veteribus annotationibus hic reperi, ad qua- „ tuor millia homines oppressi leguntur anno circiter cen- „ tesimo postquam hæc Insula Venetæ cesserat ditioni; tre- „ centesimus enim nunc & quartus agitur annus ex quo hæc „ Insula conquiescit in sinu Venetæ libertatis. Nunc itaque „ continenter die, noctuque supplicationes ducuntur maxi- „ mis clamoribus, & lachrymosis vocibus; strepitu vero, & „ pulvere ita offendimur, ut sæpe plus pulveris quam ae- „ ris atracto spiritu hauriamus. Noctu sæpe, ubi me pri- „ mo aggressu sopor oppressit, excitor novis clamoribus, „ nam si quid fulguret, si accensæ exhalationes, quæ vi- „ dentur stellæ cadentes apparent, quæ facilius videntur, „ quia sub dio, fere omnes habitamus; si quid qua in par- „ te strepit, aut movetur, subito Feminarum clamor exci- „ tatur, & pavore, & clamore complentur omnia. Illud „ in tantis malis subsequutum est boni, & quidem maximi „ quod cum antea ex consuetudine pessima quamplurimis „ & adolescentibus, & viris versarentur in ore fœdissima in „ Dei Christi verba blasphemiæ, crimen execrabile quod „ neque edictis, neque pœnis, neque Sanctorum virorum „ prædicationibus & minis tolli poterat, nunc timor Dei „ uno momento omnes non tam cohibuit, repressitque, quam „ etiam contra blasphemantes armavit. Successerunt loco „ blasphemiarum, Dei laudes frequentissimæ, preces assiduæ, „ & publica, per omnia compita, misericordiæ divinæ cum „ lachrymis profluentibus imploratio. Semel, nescio quis, „ nomen Christi turpiter nominare ausus est, pene a po- „ pulo lapidatus est. Plerique ex his, quibus inter se lites, „ & odia jamdiu vigebant, me præsente amplexu in invi-

cem

„ cem injurias remisere, & pacem mutuis osculis firmave-
„ re; multique qui per annos viginti sine confessione latronum
„ more perduraverant, ad Sacerdotes se contulere, & fa-
„ cta confessione Eucharistiam sumpsere. Quibus hæc eve-
„ nerunt, etiamsi eorum domus totæ conciderint, grande
„ lucrum ex hac ruina sunt consecuti. Divinam hanc ul-
„ tionem fuisse, nemo est, qui dubitet; alii alia efferunt
„ ob quæ contra Cretenses, hæc divino judicio clades ex-
„ citata sit. Hoc quoque ipsum in hoc malo, boni inesse
„ video, quod hæc persuasio fructuosa bonis moribus futu-
„ ra est. Illam ego insensissimam blasphemiam existimo,
„ quod superstitiose se a Latina Ecclesia dividerunt Græci,
„ & Latinorum plurimi neque Græco, neque Latino ritui
„ obsequuntur, quod publice sæpius audientibus omnibus &
„ damnavi, & execratus sum. Floret hæc civitas tot Pa-
„ triciis, tot civibus, & quidem præstantissimis & diligen-
„ tissimis, sub religionis, cultusque divini nimia apud plu-
„ rimos negligentia est; & paucis ante annis inolevit mos
„ prædictus. Matres familias cum liberis & majori parte
„ familiæ nunquam ad Missarum solemnia, nunquam ad di-
„ vina officia prodeunt; domi continentur, & omnem cul-
„ tum religionis nesciunt; cum sit alibi prima in Matronis
„ religio, & pro devoto Femineo sexu semper oret Eccle-
„ sia. Sub his Matribus educantur liberi, quæ extorres ab
„ Ecclesiis factæ sunt vitio Parentum & Maritorum. Sæpe
„ ego ob hanc causam in ejusmodi crimen amanter inve-
„ ctus sum. Cur enim hac in parte verum in suo pericu-
„ lo subticeamus, iis quos ob fidem publicam & privatam
„ in me charitatem unice diligo, quibus semper, & com-
„ moda accidere merito exopto, quæ mihi, & Familiæ meæ
„ evenire cupio? Sed satis fui longior de industria quod ar-
„ debam, quum hæc ad te scriberem, cupiditate quadam
„ incredibili tecum longius colloquendi de familiaribus re-
„ bus meis, & de communibus studiis, nunquam magis te-
„ cum esse optavi; & tempus, & occasio ipsa admonet,

ut

„ ut ſimul jam & Deo & nobis vivamus, & pendere ex
„ vulgi opinione maxime damnabilem putemus; unam ut
„ ſæpe dicere ſoleo, in Euſebiano tuo vel in hortis meis Pa-
„ tavinis, tecum transmiſſam in tranquilitate dieculam, jam
„ etiam florente Republica, omnibus ego Magiſtratibus, om-
„ nibus honoribus antepono. Vale. Idibus Julii MDVIII.

Eandem afflictæ Inſulæ cladem ſcriptis mandavit (ut videre eſt Tom. II. Par. III. col. 454. Theſauri Anecdotorum a Bernardo Pezio collectorum) Vener. Georgius Prior Gemnicenſis Ordinis Carthuſiani in Auſtria, qui cum peregrinationem transmarinam religionis cauſſa ad ſacra Paleſtinæ loca aliasque Orientis regiones ſuſcepiſſet, ephemerides ſive Diarium ſui itineris concinnavit. In hoc itaque itinerario pius vir, Candiam, ad quam acceſſerat die 28. Auguſti anno 1507. brevi ſermone deſcribit, nonnulla celebriorum virorum dicta interſerens, quibus, (ut ait ipſe in Præfatione,) rei ipſius veritas magis aſtruatur. Novam deinde ejusdem Inſulæ mentionem ingerit, dum regreſſum ſuum ab Oriente enarrat, quas quidem notitias ad Cretam ſpectantes ſcitu dignas quidem cenſeo, tum quia res novas afferunt, tum quia jam recenſitas, & in primis memorandam terræmotus vaſtationem confirmant. Hæc igitur ſunt prælaudati Carthuſienſis Prioris verba lib. I. cap. IV. col. 467.

„ Die XXVII. Auguſti anni MDVII. Cum pro voto no-
„ ſtro Zephirus prægnantia vela feciſſet, tum procul excel-
„ ſos colles, ſublimemque videre cæpimus Cretam. Con-
„ clamant ſocii ac Cretam Gnoſumque ſalutant.

„ Die XXVIII. Candiæ Urbi jam facti viciniores, adeo
„ tranquillitate maris, quam nautæ *Bonazza* nominant la-
„ boravimus, ut vix hora noctis circa Candiam contigerimus.

„ Die XXIX. Galeis egreſſi intramus Gnoſum urbem nunc
„ Candiam dictam, quo etiam nomine tota reliqua Inſula
„ nominatur. Poſt domum peregrinorum ingreſſi, quam Dux
„ quidam Burgundiæ, qui & ipſe easdem oras peregre luſtran-
„ do pro peregrinis emit, erexit, atque dilatavit, illic repau-

ſavi-

„ ſávimus. Hæc eſt Gnoſſus, ut meminit Diodorus Siculus, „ Ciranum (*fortaſſe Titanum aut Curetum*) olim patria, „ poſt Minois Regnum, portu ac turribus ſuperba, nunc „ Venetis ſerviens. In conſpectu ejus verſus Auſtrum collis „ quidam præeminet. Hunc incolæ Jovem vocant, eo quod „ ibi ſepulti Jovis pene clarum veſtigium & ſepulcrum eſt, „ cui nomen ejus inſculptum olim accolæ oſtendebant.

„ Porro a Candia contra meridiem triginta fere milliaribus Ida mons Cretæ altiſſimus, & ſublimitate & fama „ nutriti Jovis celebris eſt in medio fere Inſulæ, cujus circuitus ſexcentorum ſtadiorum eſſe traditur. Sub ejus montis radicibus Labyrinthus usque hodie extat Domus Minotauri, immo carcer, & inexplicabilis error, ſaxo extructus ingenti, unum in ſe deſcenſum habens, intus pene „ innumerabiles vias (ſed nunc propter ſubire volentium „ diſcrimen occluſas) multis ambagibus huc atque illuc remeantibus, ſed continuo anfractu, & ſæpe revocatis porticibus ancipites: quibus ſubinde alium ſupra alios orbes „ agentibus, & ſubinde tamen redeunte flexu, quantum quis „ proceſſerat magno, & inextricabili errore perplexus eſt. „ Major tamen ejus pars vetuſtatem ſenſit, & ruinam. At „ vero teſte Plinio lib. 26. natur. hiſt. quatuor olim Labyrinthi fuerunt. Primus in Ægypto, ſecundus in Creta, „ tertius in Inſula Lemni, quartus in Cluſio Italiæ oppido. Sed iſte noſter Creticus famoſior habetur, & a Poetis Græcis & Latinis maxime decantatus fabricatus a Dædalo fabro ingenioſo, dicente Ovidio lib. 8. Metamorphoſ.

„ *Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis*
„ *Ponit opus, turbatque notas & limina flexu*
„ *Ducit in errorem variarum ambage viarum.* Et ſubdit.
„ - - - - *Vix ipſe reverti*
„ *Ad limen potuit; tanta eſt fallacia tecti.*

„ Cæterum Inſula ipſa Bacchi mellisque apprime ferax „ prius a temperie Cœli *Aeria*, deinde *Macaroneſon*, ideſt „ Beata Inſula dicta, poſt a numero urbium *Hecatopolis*, ideſt

„ ideſt centum Civitatum, ac demum a Rege quodam *Cre-*
„ *ta*, nunc a candore *Candia* nominatur. De qua Inſula
„ Ariſtoteles lib. Polit. 2. ſic ait: *Videtur hæc Inſula ad Prin-*
„ *cipatum Græciæ nata ac præclare ſita, cuncto namque immi-*
„ *net mari*. De qua, ut ait Servius, dubitant omnes, in
„ quo ſit mari. Nam a meridie Lybicum, a Septentrione
„ Ægeum reſpicit: ab Oriente Icarium, ab Occiduo Jo-
„ nium ſive Myrtoum intuetur. Ingens ipſa, ac niſi major
„ eſſet, Cypro ſimilis, quæ ſecundum Socratem quingenta
„ ſtadia ambiat in medio fere mari ſita, Africæ, Aſiæ, at-
„ que Europæ contermina multis famigerata fabulis, adven-
„ tu Europæ, Paſiphaes & Aradnæ amoribus, Minotauri fe-
„ ritate, fæto domoque, Dædali operibus ac fuga, maxime
„ vero Jove ibi nutrito, atque ſepulto. Hic rem nauticam
„ principium habuiſſe tradunt, proverbiumque hoc natum:
„ *Cretes neſcit Pelagum*. De ipſa etiam Solinus tradit: quod
„ *ager Creticus ſilveſtrium Caprarum copioſus eſt, cervo eget,*
„ *lupos vulpes aliamque quadrupedum noxiam nusquam educat,*
„ *ſerpens nulla, larga vitis, mira Solis indulgentia, arborarii*
„ *proventus abundantes. Avem noctuam Creta non habet, ſi in-*
„ *vehatur, emoritur*. Porro nimia terræ fertilitas incolas ſuos
„ corrumpit. Verum eſt etenim illud Apoſtoli Pauli usque
„ hodie: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri*.
„ Demum Inſula hæc verſus Orientem habet Promonto-
„ rium *Salomonium*, quod vulgus Chao Salomon dicit, quod
„ in Actibus Apoſtolorum *Salmon* nuncupatur cap. 27. ubi
„ ſic habetur: *Probibentes nos vento adnavigavimus Cretæ*
„ *juxta Salmonem*. Ad Occidentem vero hujus Inſulæ eſt
„ promontorium *Criometopon*, quod interpretatur frons arie-
„ tis. Ex tanto autem olim urbium numero ſeptem ſola
„ extant in Candia oppida, ſcilicet *Candia*, *Chanea*, *Giſ-*
„ *ſamo*, *Rettimo*, *Jerapetra*, *Sittia*, *Arcadia*, in quarum
„ prima Archiepiſcopus, in ultima (*verius dixiſſet in reli-*
„ *quis*) Epiſcopus Sedem habet. Pagi vero mille quadrigen-
„ ti eſſe aſſeruntur.

Enarrata autem religiosæ peregrinationis serie, dum regressum describit, ubi ad Cretam ventum est, lib. III. cap. XVI. col. 623. sic prosequitur:

„ Die nona Aprilis anni MDVIII. ex Cycladibus gratia „ Dei eruti, venimus in conspectu Cretæ juxta Salmonem, „ quod Promontorium Pomponius Mela Sammonium appel- „ lat: ubi quia tunc placidum ventis stabat mare, nihil fe- „ re & vento & remis nitendo profecimus.

C A P. XVII.

„ Die XI. Cretam appulsi, portum intramus, amicos sa- „ lutamus, atque ibi nonnullos commorati dies vidimus in- „ ter alia Echinorum capturam. Sunt autem Echini, ut ait „ Plinius, genus parvorum piscium hirsutorum, ex cancrorum „ genere semipedales magnitudine, virtutis admirandæ, ita „ ut navis, cui adhæret echinus, licet plenis velis per ma- „ re decurrat, & cunctæ maris procellæ desæviant, se qua- „ si radicatam, & immobilem firmet. De quo etiam Lu- „ canus libro sexto.

„ Non puppim retinens Euro tendente rudentes
„ In mediis Echinus aquis.

„ Capiuntur autem tali modo: Nudant se nandi peritio- „ res, ac nudos cultros manu gestantes gradiuntur pedeten- „ tim per litus saxis asperum, cui libenter echini adhærent „ simulque visu fundum maris scrutantes, pedibus etiam, „ ubi visus non attingit, pertentant. Quos ubi vel visu, „ quia nigri sunt, vel pedibus quia spinosi sunt, apprehen- „ derint, capite sub aquam merso, pedibus interim supra „ aquam eminent, & una manu se sustinentes, altera, qua „ cultrum tenent, echinum a petra evellunt, atque in su- „ perna elatum in comitantem sibi sportulam conjiciunt. „ Eduntur vero crudi sola aquositate effusa.

„ Ante diem XXII. Aprilis, idest in die Parasceves vi- „ dimus quodam tale spectaculum. Erant in comitatu tre-

centi

„ centi fere Latini pariter, & Græci, qui ante festa Paschæ „ faciem totumque corpus velabant, solo dorso excepto. „ Hi per omnes plateas obeuntes, flagris acutissimis dorsa „ cædebant, adeo, ut per flagella, vestis, tota caro ac pla- „ tearum solum cruore manaret. Fertur vero quosdam in- „ ter eos fuisse, qui id genus flagellationis in recompensam „ passionis Christi sponte subirent. Majorem tamen partem „ fuisse dicunt eorum, qui idipsum pretio ab aliis conducti „ facerent & paterentur. Moris enim esse Senioribus terræ „ illius, ut, cum ipsi aut præ senio, aut præ valetudine „ corpus suum acerbius tractare non prævalent, alios, qui „ id loco eorum agant, subordinent. Itaque videas plures „ ephebos amore pecuniæ corpus suum quasi truncum aut „ statuam sine sensu sæviendo ferire, ictus sonare, saniem „ profluere ac omnia cruore fœdari. Quid enim non mor- „ talia pectora cogit auri sacra fames? Ad hoc spectacu- „ lum civitas tota effusa adulti & pueri, mares ac fœmi- „ næ per intervalla acclamitant; Latini quidem misericor- „ dia, misericordia, Græci ἐλέησον, ἐλέησον ingeminantes. Quæ „ res commiserationis plena erat, ut nemo, nisi ferrea ha- „ buisset pectora, se a lachrymis continere potuisset.

„ Die XXV. quæ fuit Sancti Marci, conducto quodam „ navigio, quod Cyprum vocant, ex portu Candiæ solvi- „ mus.... Cap. XVIII..... Violentus turbo, ventusque in- „ crevit contrarius, simul & fluctus intumuerunt..... Sed „ quia misericordiæ multæ Domini, omnis illa procella tem- „ pestatis tandem conticuit. Quo factum est, ut in sinum „ quemdam Candiæ angustum, cui nomen est Fraschia, „ confugeremus, ibique jactis anchoris pernoctavimus, ven- „ tis ac imbribus tota nocte exagitati.

„ Die XXVI. Sole jam exorto, quia ventus contrarius ite- „ rum surgebat & prope esset Urbs Candia, rursus in portum „ ejus cum ingenti turbine & pluvia, impulsi sumus: Interim „ vero multis nobilibus, & Venetis, & Græcis familiares effe- „ cti, jocunde satis, & honeste inter eos habiti sumus....

„ Cæterum de Candia, superiori libro satis me dixisse
„ memini: quibus tamen adhuc adjicio. Tradunt hanc in-
„ sulam pecore abundantem; lupis, vulpibus, serpentibus,
„ ac cæteris noxiis carere animalibus, & si quod forte aliun-
„ de talium illuc illatum sit, continuo mori; morsus tamen
„ ac lacerationes unguibus muliebribus factas, lethales om-
„ nino esse & sine remedio.

C A P. XIX.

„ Die XXIII. Maii. Provehimur portu, explicatis omni-
„ bus velis, sed contrarius turbo statim exortus a proposi-
„ to itinere nos deflectens, in angulum Candiæ Fraschia
„ dictum (ubi & priorem tempestatem declinavimus) etiam
„ renitentes impulit, ubi velis complicatis, jactisque ancho-
„ ris substitimus biduo, ventum secundum expectantes.

„ Die XXVI. Ventum lenem nacti exinde surreximus, ac
„ non justo quidem itinere, sed prout ventus flabat, æquor
„ sulcantes....

„ Die XXIX. Opportune ad Bella Pala appulsi cum vix
„ anchoras jecissemus, ac in demittendis complicandisque
„ velis occuparemur, venit ecce turbo ingens, tempestas-
„ que horrida, quæ mare a fundo exire videbatur, fluctus-
„ que ad instar plumarum, altius attollens & per aera cir-
„ cumagens, stridorem rudentum anthennarumque edebat
„ horribilem, quod sub Insula positi fuissemus. Et hæc fuit
„ illa dies, in qua, ut post hæc dicetur (Cap. XXI.) Can-
„ dia civitas crudeli terræ motu ex parte magna quassata
„ corruit.

C A P. XXI.

„ Die XVI. Ut sunt res humanæ semper fluidæ & ca-
„ ducæ, supervenit rursus alia Brigantina cum alio non ma-
„ gis Jocundo Novo: Candiam scilicet Civitatem ad 29.
„ diem Maii fere totam horrendo terræ motu corruisse;
Do-

„ Domos plurimas & ſacras & privatas vel corruiſſe funditus, vel ſciſſas & disruptas habitationi hominum factas ſuſpectas: Ultra ſexcentos homines oppreſſos, inter quos & eſſe Cancellarium (Æneam Carpenium) virum humaniſſimum, & de nobis optime meritum compluresque alios nobis notos & Nobiles & plebejos. Sed non ſolum Candia hunc terræ motum ſenſit, verum & Sitia ejusdem Inſulæ Civitas, ubi & Caſtellum & plures domus corruerunt. Imo & per totam fere Inſulam caſtella pagique hanc pernitiem ſenſerunt. Ad hæc alia Inſula, quæ Santorini dicitur per medium ita ſciſſa eſt, ac in duas Inſulas effecta, ut non abſimile vero credatur, quod de Sicilia Italiaque veteres prodiderunt, quod ſcilicet utraque tellus olim una fuerit.

Addit deinde Cap. XXIII.

„ Die XXVI. Julii ſupervenit (*Venetias ubi Georgius appullerat*) Jacobus Todeſchinus negotiator Venetus, cum quo una Gallea Alexandriam usque vecti amicitias contraxeramus. Is retulit nobis Candiam rurſus terræ motum paſſam ad IX. diem Julii, & quod prior ille terræ motus ommiſit hoc iſte ſecundus funditus quaſſavit, turrem illam præcelſam quæ portum muniebat, & ornabat, plurimaque alia ædificia dejecta, Capitaneum (*Chriſtophorum Maurum Laurentii filium*) hominem gravem cum pluribus Nobilibus interiiſſe. Ad hæc de Inſulæ Santorini diviſione ſupramemorata nobis diſſeruit.

„ Prædixerat hoc malum Frater quidam de Obſervantia Sancti Franciſci græce ad populum Candianum concionando, niſi videlicet vitam emendarent eo anno ipſos notabiliter puniendos.

Sedata deinde nutantis ſoli quaſſatione Hieronymus in patriam regreſſus eſt magno ſui deſiderio Cretenſibus relicto, quorum animos ſibi juſtitia pariter & ſuavitate devixerat. Eapropter ut perennis apud poſteros perduraret tanti Præſidis memoria, ejus nomen Cretenſes lapidea epigraphe conſecrari mandarunt.

CRE-

CRETA . INTER . INSIGNES . MARIS . INSVLAS .
CELEBERRIMA .
ANNO . SAL. MCCIIII. DITIONI . VENETÆ . CESSIT .
EXTEMPLO . TRANSMISSA . COLONIA .
EX . FLORE . NOBILITATIS .
PROPAGAVIT . CVM . IMPERIO . INCOLVMI .
VENETAM . DIGNITATEM .
HIERONIMVS . DONATVS . DOCTOR . DVX .
PACATAM . INSVLAM . ACCEPIT
PACATIOREM . DEO . IVVANTE . CVM . SPE .
DIVTVRNÆ . QVIETIS
SVCCESSORIBVS . RELIQVIT . ANNO . SAL . MDVIII.

147 Anno 1508. Aloysius Arimundo, cujus secundo regiminis anno Universitas Cretensium Othonem Bonum Legatum Venetias misit novas leges pro bonorum venditione a Senatu impetraturum.

148 Anno 1510. Paulus Antonius Æmilianus, cujus successor designatus Aloysius Capellus dum Cretam navigaret, exorta tempestate, naufragio obiit.

149 Anno 1513. Aloysius Maripetrus, qui in munere decessit.

150 Anno 1514. Aloysius Aimus, cui Senatus, efflagitante præsertim Francisco Bono Universitatis Cretensis Oratore anno 1515. lato decreto mandavit, ut quod potissimum Venetiis decretum erat, Cretæ quoque observaretur, nempe, ut filii Nobilium ex vili aut inhonesta fœmina progeniti de Nobilium virorum albo delerentur, neque eis fas esset Majus Cretense Consilium unquam ingredi. Statutum quoque fuit eodem tempore, ut Canonici Cathedralis S. Titi Ecclesiæ impetrata ad id Romani Pontificis authoritate ad personalem in Candia Urbe residentiam, & ad Divini Officii cultum adigerentur. Ita legitur in S. C. lato anno MDXV. „ Desiderando noi la salute dell'anime de' sudditi nostri scri„ vemo all' Ambasciator nostro, che habbia a supplicar la „ Santità del Summo Pontefice che provedi, che li Canoni„ ci della Chiesa Cathedral di S. Tito faccino residentia, & essen-

„ & essendone alcuno, che per legitima causa non la potes-
„ se far, sia saltem obligato substituir qualch' un delli Sa-
„ cerdoti de buona vita & optimi costumi, che per suo no-
„ me facci la debita residentia juxta el desiderio de tutti
„ quelli carissimi nostri.

Anno 1516. Marcus Aurius. 151

Anno 1517. Antonius Lauredanus. 152

Anno 1519. Antonius Maurocenus defunctus in officio, 153
pro quo Insulam rexit Marcus Landus Capitaneus.

Anno 1521. Marcus Minius, qui extremo sui regiminis 154
tempore universam Cretæ Insulam doluit ita fame & peste vexatam, ut ad sex & viginti millia hominum utroque flagello consumpta perierint.

Anno 1524. Nicolaus Georgius. 155

Anno 1526. Bernardus Superantius Nicolai filius Benedi- 156
cti Archiepiscopi Nicosiensis Frater, post quem Jacobus Cor- 157
nelius Donati filius anno 1528. administrationem suscepit Cretensis Insulæ acerbe a latronibus & grassatoribus vexatæ, qui apud Alicambi Casale, olim Phalernam seu Phalaxarnam civitatem a Strabone Ptolomæo & aliis memoratam, munitissimo in loco receptacula sua posuerant. Ad flagitiosos itaque conterendos misit eo ipso anno Senatus Hieronymum Cornelium Georgii Equitis & Procuratoris filium Classis supremum Ducem, qui immisso in Caneæ finibus equitum peditumque ingenti agmine devictos latrones magna clade affecit, atque delevit, ipsumque Casale Alicambo ædibus ad solum eversis, in desertum redegit; neve deinceps opportunus ibi esset flagitiosis asylus, lege statuta indixit, ut in eo loco nemo in posterum nova ædificia construere posset, nec diruta restituere.

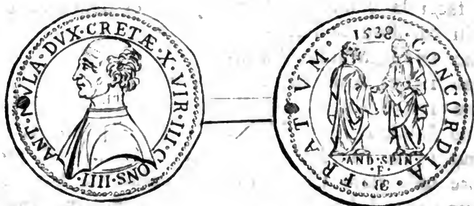
Anno 1530. Nicolaus Nanius Petri filius. 158

Anno 1532. Dominicus Capellus Caroli filius. 159

Anno 1534. Petrus Boldu Ludovici filius. 160

Antonius Amulius Pauli filius anno 1536. Dux novus Cre- 161
tam advenit vir nominis in Republica magni propter res ge-
stas

ſtas in gravioribus muniis ſæpius obeundis, ut teſtatur numiſma, quod exhibemus.

Atrox tunc temporis bellum exarſerat inter Solymanum Turcarum Imperatorem & Rempublicam Venetam, propterea Hariadenus cognomento Ænobarbus Italice Barbaroſſa, poſt Cicladas in Ægeo vaſtatas, & magna ex parte ſubactas Cretæ Inſulæ invaſionem tentavit, ratus eam ſine præſidiis, & omni apparatu deſtitutam repentino ipſo impetu citiſſime occupatam iri. Itaque claſſem ex ducentis ſeptendecim vel triremibus, vel onerariis adduxit, & die 12. Junii anno 1538. in littus ſuos milites expoſuit. Excurſione prope Milopotamum facta Rethimum properavit, ubi intrepide exceptus poſt biduum Sudam verſus vela dedit. Ab ingreſſu in portum non prohibitus copioſum militem in agros effudit, qui hoſtiliter agens omnia fœde vaſtavit, prædas abduxit, familias integras in ſervitutem rapuit, & Apricornum oppidum ab incolis metu dilapſis vacuum incendit, & ſolo æquavit. Aggreſſus eſt inde Cydonem, ſed Andrea Gritti Proviſore viriliter obſiſtente poſt omnem circa agrum, Barbarorum more, depopulatum coactus eſt abire. Hariadenus deinde claſſem ad portum Fraſchiæ, qui Creta urbe parum diſtat, applicuit, omnemque exercitum ad Urbis Metropolis obſidionem eduxit. Urbs nec milite, nec munimentis inſtructa ſtare diu non po-

potuisset, Ducis tamen Amulii, & Marci Antonii Trivisani Militaris Præfecti industria, & constantia stetit. Scilicet hortando civium animos erexerunt, & eo, quo poterant in tantis angustiis apparatu militari disposito, majores, quam revera haberent vires, ostentarunt: quare deceptus hostis noctu se in suas triremes recepit, & illico remeavit.

Novam aggressionem pars classis Turcicæ molita est cum jam Franciscus Bernardo sub finem anni 1538. Amulio suc- 162
cessisset. Quadraginta omnino erant hostiles Triremes; Barbari ex illis prosilientes arces primum Cissami, & Mirabelli ad deditionem vocarunt, cum autem ipsarum præsidium in fide permaneret, Turcæ aliquot rusticorum mapalibus incendio dirutis, & incolis admodum paucis, qui fuga sibi non consuluerunt, in servitutem abreptis, abierunt.

Anno 1540. Carolus Capello Eques. 163

Anno 1542. Matthæus Barbadico Andreæ filius. 164

Anno 1544. Marcus Antonius Contarenus Eques Marci 165
filius. Virum hunc ipso sui regiminis primo anno se munere abdicasse vel decessisse arguitur ex S. C. lato die IV. Junii anno MDXLIV. quo ad enixas preces Nicolai Boni Universitatis Cretensium Oratoris mandatum fuit *Augustino Suriano Capitaneo & Viceducha Cretæ*, ut leges pro bono Insulæ regimine recenter latas ad litteram exequeretur.

Anno 1546. Dionysius Contarenus Andreæ filius. 166

Anno 1548. Sebastianus Venerius Moysis filius, qui cum 167
Venetæ Classi præesset anno 1570. Procuratoria purpura insignitur die 15. Maii. Militari laude ac rerum gestarum merito illustris ad Ducale fastigium evectus fuit anno 1577.

Anno 1550. Aloysius Raynerius Federici filius, cui Pro- 168
curatoris Sancti Marci dignitas collata fuit anno 1559. die 23. Octobris.

Anno 1552. Aloysius Gritti Francisci filius, dum ad fi- 169
nem sui regiminis vergeret, leges in Comitiis Rogatorum latas urgente potissimum Joanne Dandulo Cretensis Universi-

tatis Oratores excepit, ut publica authoritate ad exequutionem deduceret. Datæ fuerunt ad ipsum Senatus litteræ die I. Julii anno 1554.

170 Anno 1554. Salvator Michael Lucæ filius, Candiæ defunctus die I. Maii anno 1556.

171 Anno 1556. Hieronymus Ciconia Francisci filius.

172 Anno 1558. Hieronymus Taleapetra Aloysii filius.

173 Anno 1560. Antonius Calbo Hieronymi filius in eo potissimum curam omnem adhibuit, ut propugnacula urbis Candiæ, (quod a Veneti Senatus providentia impetraverat Sanctus Pascalicus Universitatis Pheudatorum Legatus) validiori ad defensionem forma reficerentur. Successorem designatum habuit Leonardum Lauredanum, qui Venetiis obiit antequam Cretam solveret.

174 Anno 1562. Marcus Grimani Nicolai filius regimen accepit Cretensis Regni, ad cujus litorum marisque custodiam Senatus Venetus Cretensium precibus exoratus Præfectum cum classe destinavit; quod muneris primus omnium Petrus Thronus suscepit. Hic Dragutem pyratam spoliis Christianorum onustum cum obvium habuisset, prælio fregit captumque trucidavit. Necem Dragutis, qui se non pyratam, sed Turcici Imperatoris militem asseruerat, adeo moleste tulit Solymanus, ut se se bellum Venetis illaturum profiteretur, nisi sibi ex æquo satisfieret; quapropter Throno Præfecto ad exilium damnato, Solymani ira Danielis Barbari Legati suavitate & dexteritate sedatur. Absoluta autem Grimanus suæ Legationis periodo, successorem habuit ex Majoris Consilii electione Joannem Matthæum Bembo Aloysii filium, cui ex suprema authoritate ab onere hujus dignitatis exempto surrogatus fuit

175 anno 1564. Daniel Barbarus Laurentii filius, is, qui, ut jam diximus, Solymani furorem sua prudentia linierat.

176 Anno 1566. Franciscus Superantius Joannis Aloysii filius, Candiæ administrationem suscepit, in qua civitate decessit anno insequenti 1567. die 24. Julii. Mortis ejus nuntio Venetias delato institutus fuit *Candiæ Ducha* primum Paulus Geor-

Georgius Aloysii filius, mox eo munus subire recusante, Pascalis 177
Ciconia Gabrielis filius, qui ad onus sibi delatum suscipiendum Cretam appulit anno 1567. Rethymnam urbem, quam Rettimum vocant, pridem Præses seu, ut vocant, Rector laudatissime administraverat, ubi & violentas Pyratarum copias Insulam affligentes repulit, atque disjecit. In summo itaque Regni officio positus nihil antiquius habuit, quam ut annonæ ubertati attentius consuleret, quapropter publica horrea tritico, aliisque frugibus asservandis destinata magnifice erigi mandavit, ne (quod sæpius acciderat) frequens civitatis populus subita panis caritate laboraret. Nec minori studio sibi demandatæ Provinciæ præservationi prospexit, quam assidua sollicitudine multis gravissimisque periculis exemit, omnia ad civitatis, & oppidorum præsidium apte disponens, ut loca suæ ditioni subjecta a Turcarum excursionibus tutaretur. Non tamen universæ Insulæ pari tranquillitate frui licuit, cum enim ea tempora sævissimo Turcarum bello adversus Venetos excitato perturbata essent, Barbarorum classis noctu Cretam appulit, expugnatumque primo impetu Sudæ oppidum diripuit, & incendit. Opportuna deinde ad coercendam Turcarum sævitiem, qui late per Insulæ fines cædibus atque incendiis grassabantur, adfuit Lucæ Michaelis virtus: cum enim Caneæ Rector præesset, e civitate cum octingentis militibus Corsis, & tenui oppidanorum manu egressus ita constanter in Turcas irruit, ut ipsos ad naves redire coegerit. Ulucialis tamen archipyrata cum iisdem diebus navium suppetias Turcis ex Algerii Regno adduxisset, latus aquilonare Cretæ Insulæ cum L. triremibus invasit, expositaque militum acie Casalia primum ferro atque igne vastavit, mox Rethimum incolis ob metum in propinquos montes elapsis vacuum repertum injectis in domos flammis evertit. Rethimi excidium subsequuta est rusticorum seditio, qui ob exactos tempore belli remiges Venetis magistratibus infensi arreptis inopinato armis multos ex nobilibus sævissime trucidarunt, missisque ad Pertaum Turcicæ classis

Imperatorem supplicibus litteris, se se in ejus fidem ultro tradiderunt. At cum jam Barbari e Sudæ litore solvissent, Marinus Caballus, qui Venetis copiis summo cum Imperio in Creta præerat, missis ad Rethimi loca militibus seditiosos arma deponere coegit, plurimosque ipsorum ultimo supplicio peremit.

Dum hæc in Rethimensi agro aguntur, Pascalis Ciconia ingentem bellici apparatus copiam undequaque collegit, eamque deduci mandavit ad Christianæ classis subsidium, quæ celeberrimam deinde de Barbaris apud Echinadas Insulas victoriam retulit anno 1571. Eo autem tempore post absolutam suæ dignitatis in Candia urbe periodum Pascalis ad regendum amplissimam Cydoniæ civitatem Reipublicæ jussu translatus fuerat: siquidem cum ex ipsius sollicitudine, & assiduo justitiæ studio, dum Duchæ officio fungeretur, multa maximaque evenissent universæ Insulæ bona, Senatus in arduo temporum discrimine ad varia in Cretensi Regno munera virum prudentissimum diu detinuit, ita ut per decennium in diversis Insulæ civitatibus summo cum imperio præfuerit. Cydonem itaque cum magnæ navalis victoriæ anno Præses administraret, eam urbem celeri providentia ab angustia annonæ, mox pari dexteritate a præsenti militaris seditionis periculo liberavit; quapropter Cydoniatæ, ut præclarissima sui Præsidis merita perenni grati animi testimonio prosequerentur, equestrem ex marmore statuam illi in foro Urbis primario erigendam decreverunt. Nec sapientia solum, & militari virtute, sed & spectatissima pietate apud Cretenses effulsit, cujus præclarum illud est testimonium, quod dum Candiæ aliquando Divino sacrificio devotius adstaret, consecrata hostia ex altari sponte elevata ad manus piissimi Duchæ evolavit. Ita de eo prodigio scribit Franciscus Sansovinus in Venetæ urbis descriptionibus: *Mentre udiva la Messa, un giorno in Candia, si levò l'Ostia consegrata dall'Altare, e levatasi in aere, benchè il Sacerdote facesse ogni sforzo per riceverla, andò a fermarsi nelle mani di questo*

Pren-

Prencipe. Sunt tamen, qui ex traditione scribunt, Pascalem, dum arcis Corcyreæ Præfectus esset, augustissimum Eucharistiæ Sacramentum ex Sacerdotis manibus evolatum sinu excepisse.

Prodigium hoc, & merita in Cretensem Provinciam memorantur in emortuali elogio, quod Venetiis in Sanctæ Mariæ olim Cruciferorum, nunc Societatis Jesu Ecclesia, legitur Mausoleo ejus incisa.

Pascalis Ciconiæ Venetiarum Principis Memoriæ Sempiternæ: Qui post Remp. domi foris e dignitate sæpius administratam, post Cretensem Insulam, cui per decennium summo cum Imperio præfuit, in Navali ad Echinadas prælio incolumem reservatam, qua causa Cydones illi statuam in foro E. C. Patriæ suæ tandem Princeps mira omnium consensione creatus, eam pariter per decennium tanta assiduitate & diligentia gubernavit, ut de ejus commodis, atque utilitatibus non prius finem fecerit, quam animam efflaverit, & ad superos, cum diu æternitati suæ interfuisset, non sine opinione sanctitatis evolavit.

Obiit die II. Aprilis MDXCV. Ætatis suæ anno LXXXV. Mens. X. di. XXV. Principatus vero sui IX. mens. VII. di. XV. Pascalis Ciconia ex Fratre Nepos Mæstissimus P. C. velut alter Symeon manibus Christum excepit.

Et velut alter David Cretæ in bello, Patavio in pestilentia, & Patriæ in fame præsto fuit.

Postquam igitur Paschalis e Candiæ regimine ad alias urbes custodiendas expleto biennio deductus fuit, Ducalis Candiæ dignitas anno 1569. Petro Pizzamano Joannis Mariæ filio collata fuit, qui in iis temporum angustiis munus suscipere recusavit. Electi igitur fuerunt alter ab altero Marcus Antonius Maurocenus Federici filius, & Gaspar Raynerius Hieronymi filius anno 1570. quibus pariter onus subire renuentibus, electus fuit in majoribus Reipublicæ Comitiis Ducha Candiæ Marcus Grimani Nicolai filius; col- 178
latæque sibi administrationis possessionem iniit ineunte anno 1571. Interea cum militare in universa Insula imperium suscepisset

pisset ex Senatu destinatione Jacobus Fuscareno Eques, & Procurator, jussit hic stationes militares in urbe Metropoli erigi, ejusque mœnia & propugnacula restaurari, augerique, operum directionem agente Antonio Scolario Veronense celeberrimo ævi illius militari Architecto. Dum hæc aguntur Marcus Grimani Ducha expleto sui muneris biennio in patriam rediit, ubi non diu post meritorum suorum mercedem accepit Procuratoris dignitatem anno 1576. die 16. Octo-
179 bris. In ipsius locum suffectus fuit anno 1573. Daniel Venerius Marci Antonii Doctoris & Procuratoris filius, cujus regiminis eo ipso suæ electionis anno suscepti fidem perhibet documentum quoddam authenticum, quod licet minimi sit momenti, lectorum tamen curiositati non injucundum fore confido.

Adi 12. *Agosto* 1573. *in Candia*.

SERENISSIMO PRENCIPE.

„ Non havendo la Serenità Vostra fatto pagar ne per la „ prima, ne per la seconda, la sarà contenta de far pagar „ per questa terza de cambio zorni (idest giorni) 15. dappoi vista al Magnifico Mis. Michiel Foscarini fu de Mis. „ Hieronimo, overo a chi per lui fosse ducati settecento „ da L. 6 : 4 per ducato per altrettanti che contò in questa Camera il Magnifico Mis. Santo Pasqualigo fu de Mis. „ Nicolò in Cassa del Magnif. Mis. Marco Bragadin Camerlengo, e posti in credito di V. Seren. tolti a cambio d'ordine nostro per pagar Fanti. La Seren. V. si degnerà fargli fàr buon pagamento. Val - - - - Duc. 700.

„ Daniel Venier Duca.
„ Luca Bragadin Capitanio.
„ Luca Michiel Proveditor General.
„ Domenico Marcello Consiglier.
„ Francesco Garzoni Consiglier.
„ Alfonso di Bon V. Cancel. Fiscal.

Nec diu post, anno scilicet insequenti 1574. onus cum vita dimisit Daniel Venerius Ducha in Ecclesia Sancti Salvatoris tumulatus. Candiam appulit ipso anno 1574. Ducha renuntiatus Aloysius Justinianus Bernardi filius, qui cum 180
deinde Provisoris Generalis munus summa cum probitatis laude in eadem Insula explesset, Procuratoria purpura ornatus fuit in supremis Reipublicæ Comitiis anno 1593. die 5. Junii.

Justiniano suffectus fuit anno 1576. Marcus Ciconia Ga- 181
brielis filius, Pascalis vero supralaudati frater, quo Cretam regente jussit Senatus ad validiorem Insulæ custodiam munitissimum propugnaculum ædificari, quod deinde sub Hermolao Theupulo Stephani Procuratoris filio anno 1578. Can- 182
diæ Ducha, & Luca Michaele Generali Cretensis Regni Provisore erectum fuit ad plagam Insulæ Orientalem, ubi olim antiqua Chersonesus exsurgebat, cui proinde ex loci figura nomen inditum fuit Spinalonga. Alio quoque circa ea tempora fortissimo propugnaculo munitam voluit Cretensem Insulam Senatus, ne frequentibus Barbarorum incursibus undequaque pateret, quapropter Paulo Ursino Clarissimo Militum Duci commisit, ut arcem ex proximo portu Grabusarum, seu Carabusarum appellatam in loco, qui fere inexpugnabilis videbatur, extrueret. Hospitale etiam iisdem ferme diebus ad ægrotos milites curandos Candiæ institutum fuit, assignatis (ut superius diximus) ad ejus subsidium redditibus Episcopalis mensæ Arcadiensis.

Nicolaus Salomonius anno 1580. Theupuli munus exce- 183
pit, quod deinde absoluto biennio Nicolao Donato electo 184
ejus successori resignavit. Hic eximiæ prudentiæ vir ad ubertatem annonæ publica horrea in Candiensi Sancti Marci foro sub Pascali Ciconia inchoata nobili opere absolvit; ad validiorem nobilissimæ Metropolis munitionem propugnacula auxit, ad commercii incrementum vectigalia laxari curavit, plurimaque ad Insulæ commodum utilissime egit, atque æquitatis & sapientiæ laude omnibus charus ab Insula,

uni-

universo populo lugente, discessit. Porro plurima ex iis quæ studiosissime disposuit, ex Veneti Senatus decreto exequenda acceperat, eaque per Legatum suum Franciscum Quirinum Equitem ad hæc specialiter agenda Venetias missum Universitas Pheudatorum Cretensium impetraverat anno 1583.

Quoniam vero Franciscum Quirinum Equitem Cretensi Legatione functum memoravimus, non abs re erit, hoc loco merita & dignitates illustris hujus familiæ, quasi oblata occasione, recensere ex S. C. quo Benedictus Quirinus vir clarissimi nominis optime de patria, & Republica meritus a Veneto Senatu equestri dignitate, & perpetua Comitatus Castri Themenes, aliorumque locorum possessione decoratus fuit anno MDXCVII.

„ Marinus Grimanus Dei Gratia Dux Venetiarum &c. „ Inter eas grati, ac benevoli animi significationes, quibus „ Principes Viri, ac bene Institutæ Respublicæ, claros Ci„ ves, ac de Patria optime meritos, honestare consueverunt, „ illa maxime excellit, quæ non modo ipsorum merita il„ lustri aliquo testimonio exornat, sed etiam posteris ad be„ nemerendum præclaraque ad tutandam, atque amplifican„ dam dignitatem, ac salutem publicam, edenda facinora „ prælucet. Atque ideo Respublica nostra traditum a Ma„ joribus diligentissime tuetur institutum, ut Civium suorum „ testatam erga se præstantibus officiis, ac studiis, fidem, „ ac benevolentiam gratissimo animo excipiat, atque am„ plis honoribus decorare contendat, ut non modo ipsi de„ bitum laboribus ac vigiliis suis gloriæ fructum percipiant, „ sed etiam cæteros omnes ad eamdem amplectendam, per„ petuoque retinendam voluntatem suo exemplo impellere, „ atque incitare possint. Quocirca cum Vir nobilis & egre„ gius Benedictus Quirinus Francisci Equitis optime de no„ bis meriti filius, atque unus ex ductoribus Equitatus No„ bilium, & Pheudatorum in Regno nostro Cretæ, pater„ nis vestigiis inhærens, ea omnia in Regno Nostro ipso „ Cretensi quotiescumque publicæ occasiones ac tempora postu-

„ postularunt, accurate præstiterit, quæ ad commodum salutemque illius Regni pertinere intelligebat. Atque in primis Anno ab Orbe redempto MDXC. Provisor Annonæ declaratus in eam curam toto animo incumbuerit, ut Urbem Cretam frugum copia, aliisque rebus permultis maxime affluentem redderet, privatamque pecuniam suam in omnes eos, quorum opera utebatur, erogaverit. Deinde vero Anno MDXCII. cum pestilentia universum Regnum miserrime conflictaretur, ipse per annum integrum huc atque illuc equitans, atque occurrens, non modo Cretam Urbem frugibus, atque annona muniendam curaverit, sed etiam, ut pestilentiæ virus reprimeretur, assidua cura, opportunisque mandatis operam dederit, nullo publico sumptu, sed privatis semper expensis in ministros omnes collatis, ac quingentis præterea aureis nummis ad ægrotos curandos dono datis. Ad quæ accessit etiam alia præstantis animi declaratio. Cum anno MDXCIII. increbescente de Turcicæ Classis adventu suspicione quingentos, & amplius homines, ex agris in Cretam Civitatem adduxit, eosque omnes cum multis aliis propriis ipsius fructibus, ac pecuniis ad tempus præstitutum alendos sustinendosque curavit. Ac demum in cura, & onere præcipuo unius ex Ductoribus Equitatus Nobilium ac Pheudatorum egregie semper versatus est, ac Nob. Viro Fabio de Canali Præfecturam universi Equitatus administrante, quotiescumque postulavit occasio, Maritima Regni loca cum Equitum suorum turma alacriter ac strenuo lustravit, ac peragravit. Idcirco nos egregia ipsius merita digno testimonio decorare volentes eumdem virum nobilem Benedictum Quirinum hodie coram nobis genibus flexis jacentem in nobilium virorum corona, de plenitudine nostræ Ducalis potestatis, ac ex Senatus Decreto, cum omnibus liberis, posterisque suis, ex legitimis nuptiis ortis & orituris per rectam lineam de Primogenito in Primogenitum Comites creavimus, ac digni-

„ tate Comitatus per impositionem annuli de more inve-
„ stivimus; qua dignitate ipse, ejusque Posteri frui debeant
„ pro Castro Themene & Casalibus Paphnes, quæ in Re-
„ gno Cretensi possident: quod Castrum & Casalia post hac
„ ad dignitatem Comitatus erecta esse intelligantur, cum
„ omnibus commodis, ac prærogativis, quas cæteri Comi-
„ tes titulares in Dominio nostro obtinere consueverunt:
„ Salvo semper jure Superioritatis, ac veri Dominii nostri,
„ ac fidelitatis, quam Reipublicæ nostræ jurare, ac perpe-
„ tuo semper tenentur servare. Præterea eodem die illum
„ ipsum nobilem Virum Benedictum Quirinum, quem Co-
„ mitem creaveramus, coram nobis flexis genibus positum
„ aureo cingulo & calcaribus aureis ornatum servatis omni-
„ bus quæ de more servari opportuit, ex Senatus Decre-
„ to, ad gradum, & dignitatem Equestris Ordinis promo-
„ vimus, & extulimus, ut post hac Eques splendidus ubi-
„ que appelletur, atque illi facultatem impartivimus feren-
„ di aureas vestes, arma, zonam, Calcaria, aliaque inaura-
„ ta cujusvis generis militaria ornamenta, nec non gauden-
„ di quocunque honore, dignitate, jurisdictione, ac quibus-
„ vis immunitatibus, ac privilegiis ad veram militiam, &
„ equestre decus pertinentibus. Quæ ut omnibus testata,
„ atque expressa sint hoc diploma nostrum fieri jussimus,
„ & sigillo nostro aureo communiri.

„ Datæ in Nostro Ducali Palatio XIV. Apr. MDXCVII.

„ Joannes Carolus Scaramelli Secret.

185 Nicolai Donati Dignitatem iniit anno 1584. Ludovicus Memmius, eique postea in munere successerunt.

186 Anno 1586. Bernardus Navagerius Hieronymi filius.

187 Anno 1588. Albertus Lauredano Leonardi filius.

188 Anno 1590. Hieronymus Capellus Aloysii filius, cui (esflagitante per Legatos suos ad id specialiter delectos Universitate Nobilium Pheudatorum Cretæ) mandavit Senatus anno 1591. ut ad rite probanda Nobilium, qui Cretæ gignebantur, natalia, iisdem utendum esset in Creta legibus,

quæ

quæ Venetiis pro admittendis in Majori Consilio Nobilibus constitutæ fuerant. Oratores ad id impetrandum destinati fuerunt Joannes Franciscus Cornelius pro civitate Candiæ, Alexander de Molino pro Cydonia seu Canea, Marinus vero Polanus pro Rethimo, qui cum egregie suo munere functi fuissent, Senatus decreto equestri dignitate donati fuerunt anno insequenti 1592; Cornelius & Molinus quidem die 14. Polanus autem die 28. mensis Martii. Gravissimo pestilentiæ morbo per hæc tempora Candiæ urbs afflicta fuit, qua lue nondum extincta Hieronymus Creta discessit, ubi non multo post rediit cum summo militari Imperio Provisor Generalis ejusdem Regni destinatus.

Joannes Dominicus Ciconia Hieronymi filius liberatam vi- 189
dit a pestis flagello Candiæ urbem Dei miserentis ope, cui propterea Candienses Ecclesiam S. Rochi titulo nuncupatam, corrogatis eleemosinis erexerunt. Hanc pestis calamitatem mira ignium portenta per aerem discurrentia subsequuta sunt, nec multo post in Civitate Candiæ ovis agnum humana facie, & in Casali Calessa nuncupato mulier puerum suillo ore grunnientem pepererunt. Quum autem hujusmodi monstra licet ex occultis naturæ dispositionibus orta haud remotum aliquod infortunium ex vulgi opinione portendant, magno universi Regni incolas terrore affecerunt. Et quidem cum
anno 1594. Marcus Antonius Venerio Danielis olim Duchæ 190
Cretensis filius, Insulæ administrationem excepisset, Candia urbs anno insequenti 1595. adeo horribili terræ tremore concussa fuit, ut aliæ super alias domus repente corruerint, plurimæque aliæ hiantibus parietibus ad ruinam inclinarent, cujus quidem terræmotus damna ad alias etiam Insulæ civitates & loca se extenderunt. Afflicti Regni mala deinde auxit acerba fames, quæ anno 1596. post susceptam a Pe-
regrino Bragadeno Ducha Nicolai filio administrationem non 191
Candiæ solum, sed & in reliquis Cretæ regionibus sævierat. Quum autem annonæ charitati tandem provisum esset, Peregrinus Ducha Insula ex muneris sui officio perlustrata gra-

vi infirmitate correptus e vivis excessit, ejusque corpus in Sancti Salvatoris Ecclesia sepulturæ traditum fuit.

192 Anno 1598. Petrus Franciscus Maripetro Marci filius.

193 Anno 1600. Jacobus Pisauro Marci filius.

194 Anno 1602. Joannes Sagredo Petri filius, militari etiam authoritate propter absentiam Provisoris Generalis munitus loca Castrinovi & Priotissæ a latronibus fœde afflicta & vastata ad quietum statum restituit, & flagitiosos ferro & laqueo sustulit. Leges etiam, quas Senatus rogatu Jacobi Quirini Equitis & pro Universitate Pheudatorum Candiæ Oratoris ad Insulæ munimentum & utilitatem tulerat, publice promulgari & utiliter impleri curavit.

195 Anno 1604. Joannes Baptista Michael, cujus tempore cum frequens terræ nutatio Candiæ civitati cæterisque locis excidium minitaretur, pavidi cives ex domibus emigrantes ad apertos ægros confugerunt, ibique tentoria figentes per duos & amplius menses, donec terra quiesceret, permanere coacti sunt. Insulæ autem statu ad quietem restituto, cum ardui regiminis cursum explesset Joannes Baptista in patriam rediit, cujus munus inire jussus fuit Anno 1606.

196 Joannes Matthæus Girardo. Quum autem per ea tempora de valido Turcarum apparatu rumor percrebuisset, jussit Senatus omnia ad Cretæ Insulæ propugnationem necessaria apte disponi, quæ dum Candiæ & Cydoniæ aguntur, Cretam appulit anno 1608. Girardi successor Delphinus

197 Venerius locorum Insulæ & status Regni optime gnarus, quippe qui Danielem Patrem & Marcum Antonium fratrem, habuisset in dignitate præcessores. Inter ea autem repellendi hostis consilia, Cretenses Patritii fidem suam delatis subsidiis ostenderunt, quos tamen omnes & liberalitate, & alacritate longe præcelluit Bartholomæus Dandulus Venetus e Cretensi Colonia Nobilis, cujus mira in patriam pietas ex imminenti Turcicæ invasionis periculo agitatam, validæ Triremis subsidium propriis sumptibus aptatæ militibus.

tibusque instructæ proprio ære diu sustinuit, seque ipsum gravioribus belli laboribus exposuit, nullo alio præter patriæ charitatem proposito sibi expensarum, & incommodi præmio, quapropter Senatus optimi viri meritis devinctus ipsum amplissimo diplomate die XIII. Octobris anno MDCIX. equestri dignitate multisque privilegiis ornari decrevit.

„ Leonardus Donato Dei Gratia Dux Venetiarum &c. „ Majores nostri virtutem tanti profecto facere, ut eos qui „ præditi fuerint aliquo insigni argumento, omnibus spectan- „ dos præbuerint, eorum nobilitatem adauxerint, decus de- „ cori addiderint, nam licet quæ ex virtute emanant splen- „ dida sint & micent, Principum tamen testimonio mican- „ tiora redduntur, & veluti dies solis luce clariora & per- „ spicaciora omnibus apparent, sicque virtute clari viri im- „ mortalitatem cum affectent, gloriam illam adipiscuntur, „ qua in perpetuum vitam agunt, dum celebre eorum no- „ men immortalitati commendatur. Nos quoque eorumdem „ vestigiis insistentes non caduco, sed immortali præmio de- „ corandos eos esse censemus, qui bene de Republica me- „ riti illustria facinora cum præstiterint, ut a vulgaribus di- „ gnoscantur, summa existimatione eos teneri nostra autho- „ ritate volumus, singularibus honoribus ornamus, ut cives „ cæteri hac illecti gloria præclara quæque prout occasio „ se se offert, pro Republica gerant, nihilque cum anti- „ quius Patria bonis sit civibus, pro illa nullum vitent pe- „ riculum, sed ilari animo vel gravissima quæque subeant. „ Ita sane se gessit Nobilis vir Bartholomæus Dandulus q. „ Fantini, qui præterquam quod nullam suæ in nos opti- „ mæ voluntatis demonstrandæ occasionem prætermisit præ- „ cipue dum pestilentia in Regno nostro Cretæ annis 1592. „ 1593. grassabatur, cæteris rebus postpositis, quæ fuerunt „ illi imposita ab iis, qui eo tempore Regnum illud nostro „ regebant nomine, ingenti suæ vitæ discrimine onus per „ totum Regnum equitando hilari animo acceptavit, ma- „ gna authoritate exercuit, maximaque illorum Patrum, qui

illi

„ illi Regno præerant voluptate confecit. Plura ea, quæ
„ præſtantia pro Republica egit, dum equites in eo Regno
„ noſtris verbis duxit, prout publicis diplomatibus nobis con-
„ ſtant omnia. Superioribus annis, dum ſumma pro Repu-
„ blica agerentur, ingenti animi lætitia ſponte ſe obtulit
„ Triremem ſuo ære rebus omnibus inſtructam alere, nec
„ non cæteris quoque ejusdem Regni triremibus, dum ſub
„ ſummo dilectiſſimi Nobilis noſtri Joannis Bembo D. Mar-
„ ci Procuratoris Imperio commorarentur, in ſenili ætate
„ conſtitutus, filio orbatus, qui ut Triremi præeſſet erat
„ delectus, incredibilem dolorem cohibuit, præeſſe ingenti
„ alacritate voluit, omniaque prompte præſtitit, quæ ad
„ tantum ſubeundum onus pertinere videbantur. Quibus re-
„ bus a ſe præclare geſtis, ſempiternaque memoria dignis,
„ nobilibus propriis natalibus nobiliorem ſe præbuit, quæ,
„ ut omnibus innoteſcant, & poſteris ſint ad præclare agen-
„ dum excitamenta, utque meritorum ſuorum gloria potia-
„ tur, motu proprio S. C. pleno Collegio multorum no-
„ ſtrorum Nobilium cæterorumque adſtantium corona, eun-
„ dem Nobilem virum Bartholomæum Dandulum torque
„ aureo cum Divi Marci noſtri Protectoris bulla pendente
„ donavimus, ſervatisque iis, quæ ſervari conſueverunt, eque-
„ ſtri dignitate ornavimus, Volumusque ut in poſterum eques
„ ſit, & ab omnibus habeatur, omnibus honoribus, immu-
„ nitatibus, jurisdictionibus & privilegiis, quæ ad militarem
„ & equeſtrem pertinent dignitatem perfruatur cum liber-
„ tate ferendi torquem, ſtolam, enſem, zonam, calcaria
„ aurea, cæteraque equeſtria & militaria ornamenta, & in-
„ ſignia, eoque modo cæteris præſit, quo ejusdem Regni
„ equitatus Duces præſunt, qui de more inter ſe præeſſe
„ debeant, prout eorum fert ætas. Inſuper dum vixerit,
„ conceſſa illi ſit jurisdictio Oppidi Bonifatii, quod alias
„ idem Nobilis Vir peſtilentia furente gubernavit, ſolita
„ ejusdem Oppidi & aliorum idem Oppidum regentium au-
„ thoritate. In quorum omnium fidem diploma hoc fieri,
& ſi-

„ & ſigno noſtro communiri juſſimus. Dat. Venetiis die 1. „ Octobris Ind. VIII. anno 1609.“ (Indictio incœperat a Kalend. Septembris.)

Hoc ipſo anno 1609. Obiit Candiæ vir memoria dignus Sanctus Cucina Ordinis Servorum B. M. in Provincia Græciæ Vicarius Generalis, qui cum unicus ex ſuo Ordine in Candienſi Sancti Pauli de Candia Monaſterio de Bungirada nuncupato degeret, illud per obitum ſuum absque habitatore vacuum dereliquit. Quum autem nullus eſſet ex Servorum familia, qui in defuncti munere ſuffici pateretur, Thomas & Paulus Danduli, de quorum familiæ jurepatronatus erat, ut alibi diximus, Monaſterium, illud anno 1612. contulerunt Marco Paſcalico, qui tunc Eccleſiæ Candienſis Canonicatum obtinebat. Verum cum non diu poſt idem Marcus ad Epiſcopatum Zacinthi, & Cephaleniæ aſſumptus fuiſſet, Nobiles Danduli ſuperius enuntiati adminiſtrationem collati Monaſterii Marco electo Epiſcopo auferre, & in virum alium transferre diſpoſuerunt. Quare oborta controverſia, & ad Senatum Venetum delata, decretum fuit ex Magiſtri Pauli Sarpi conſilio, qui tunc Publici Conſultoris officio fungebatur, ut Marcus Epiſcopus Monaſterii ipſius adminiſtrationem, quæ ſimplex beneficium cenſebatur, poſſet ſimul cum Epiſcopatus regimine retinere. Circa hæc tempora veriſimile eſt derelictum ab Ordine Servorum Candienſe Monaſterium Sancti Pauli ad Fratres Prædicatores per conceſſionem Familiæ Dandulæ tranſiiſſe, ſiquidem in Codice ms. quem ſæpe citavimus, nullum aliud Cœnobium enuntiatur in Candia civitate Sancti Pauli titulo inſignitum, niſi illud quod a Fratribus S. Dominici excultum memoratur.

Anno 1610. Auguſtinus Michaelius. 198

Anno 1612. Franciſcus Maurocenus Petri filius, cui ad 199 ſupremum deinde Inſulæ Imperium militare evocato cuſum fuit numiſma, quod exhibemus.

Ob militaria merita clarus Procurator renuntiatur anno 1630. die 28. Junii.

Anno

200 Anno 1614. Bernardus Venerius Angeli filius, qui cum asperius in exigendis tritici vectigalibus ageret, Cretenses Nobiles plus æquo gravatos eo adduxit, ut instituta Legatione Duci, & Senatui Veneto per Jacobum Quirinum Equitem ipsorum nuntium, & Oratorem de injustis Venerii Duchæ actis querimonias exhiberent. Pheudatorum preces cum excepisset Senatus lato decreto jussit, ut amotis iis quæ ex arbitrio egerat Ducha, omnia ad veterem legum normam revocarentur. Hæc Senatus decreta deinde Francisco Zeno (quem mox memorabimus) Cretæ Duchæ exhibuit anno MDCXX. idem Jacobus Quirino Eques post absoluta suæ Legationis acta in patriam redux.

201 Anno 1616. Carolus Belegnus Aloysii filius, cui in ipsis
suæ administrationis exordiis defuncto suffectus fuit Donatus
202 Maurocenus Marini filius. Huic anno 1617. *Cretæ Proconsuli designato* epistolam Belluni dedit Aloysius Lollinus Episcopus X. Kalend. Junias, in qua ipsius mores doctrinam & prudentiam laudibus extollit, & de illi commissa Provincia hæc addit: *Provincia quin etiam ipsa, quæ sortita obtigit bujusmodi omni ævo fuit, ut tibi tametsi impigre currenti tua sponte, calcar addere debeat ad decus, dum tecum ipse cogitas jus te iis in regionibus dicturum, quæ luminis in oras olim edidere Minoa atque Rhadamantum, illos capitales etiam nunc, si Poetis credimus, Manium Duumviros, quorum supercilium tartara tremiscunt. Cupressieta Gnossiorum quoties videbis, animo succurret Clinias cum Socrate ibi de legibus colloquens in umbra, quam late opaci nemoris arbores diffundunt. Verrem mediusfidius Siciliæ labem æque admonerent, topica istiusmodi, recordationis adiumenta, né dum te Mystam Themidis politica arte expolitum. Inter eas Rerumpublicarum formas, quas lumen illud vestrum Aristoteles æmulari volentibus proponit, nullam facile invenies, quæ minori cum exceptione laudari queat, quam Cretensis, adeo moribus constabat, ut illa ferebat ætas honestissimis & belli pacisque tempori percommodis.* Alia duo hujus epistolæ fragmenta dedimus superius

in

in notis ad Bondelmontium. Proconsuli huic viro doctissimo sibique summa necessitudine conjunctissimo alias etiam Latinas Epistolas misit laudatus Episcopus, ipsumque *in Cretensem coloniam summo cum Imperio proficiscentem* Elegiaco aliisque diversi metri carminibus prosequutus est, quem pariter e Cretensi regimine magna cum probitatis prudentiæ laude reversum non uno carminum genere commendavit. Eidem insuper duo ex suis opusculis inscripsit unum scilicet, cui titulus: *Disputatio de origine malorum:* Alterum sic notatum: *De scopendi verbo in Psalmis posito:* Venetiis edita anno 1630.

Anno 1619. Franciscus Zenus Marci filius. 203

Anno 1621. Nicolaus de Ponte, cujus successor designa- 204
tus Jacobus Nanius obiit Venetiis antequam commissæ sibi 205
dignitatis possessionem iniret, cui propterea in publicis Co-
mitiis suffectus fuit anno 1623. Marinus Pisaurus Candiæ 206
nondum absoluto sui muneris periodo defunctus.

Anno 1625. Leonardus Fusculus Aloysii filius, cui dein- 207
de, dum Dalmatiæ Provinciam Provisor Generalis regeret, Procuratoris dignitas collata fuit anno 1647. die 4. Novembris. Obiit anno secundo Leonardi Fusculi Ducis anno scilicet Christi 1626. Belluni sæpelaudatus *Clarissimus Præsul & Præsulum decus* Aloysius Lollinus ex Cretensi Colonia Patritius Venetus postquam Ecclesiam Bellunensem per triginta annos piissime administrasset. Laudes ipsius & operum elenchum edidit Ughel. in Bellunens. Episcopis Tom. V. Italiæ Sacræ Venetæ Edit. col. 168. aliqua tamen ex ipsius opusculis mss. prætermisit, ut patet ex eo, quem Lollinus ipse in Præfatione ad Poematium (*noctua* Inscriptum) texuit indiculo suarum lucubrationum. Inter egregia ingenii sui monumenta, enumerantur plurima, quæ in Cretensium laudem cadunt, satisque indicant, in pio humanissimi viri animo dilectionem patriæ Insulæ ex diuturna absentia nullo modo imminutam fuisse. Inter hujusmodi opera, quæ Cretam respiciunt, *Apologeticum* est, quod appellavit Heneto-Creta,

seu *adversus Coloniæ Cretensis calumniatores*, Satyra, cujus titulum dixit: *Epimenides redivivus*: Epigrammata edita, quorum aliqua superius attulimus, & alia varii metri carmina, ex quibus libet Elucubrationem de Creta Insula quamvis typis vulgatam, iterum hoc loco ad Clarissimi Scriptoris laudem exhibere; qui non remotam Turcarum in Cretensi Regno irruptionem fatidico quodam vaticinio præsignificavit.

De Creta Insula.

„ Salve juventæ chara o nutrix meæ
„ Superba centum Creta claris urbibus
„ Jovis tonantis inclyta incunabulis
„ Idæus alto mons cacumine inserit
„ Astris te, agerque cultus, & vini ferax
„ Ignosce, vini si excidit nomen mihi,
„ Nectar volebam dicere, aut si quid magis
„ Beat liquore lauta Divum prandia.
„ Ponti tyrannus tot bonorum gargera
„ Tibi invidere pergit, ut solet minax.
„ Cui jus in ensis cuspide, atque consili
„ Loco est voluntas sæva, visque bellica.
„ Qua stravit acer quidquid Ena face
„ Tyton revisit, Nilus irrigat, freto
„ Euxinus ambit, Thrax arat, serunt Phriges,
„ Colunt Lacones Martis efferi truces
„ Ministri, & almæ Palladis cives, sacris
„ Noti camænis, lumina heu quo verteris,
„ Videbis actas sub jugo gentes gravi
„ Olim beatas, nunc vetustæ gloriæ
„ Nil plane habentes, præter umbram nominis
„ Inanis, humanæque sortis nobile
„ Exemplum, inertes excitans, ne idem velint
„ Pati, obtigisse quod propinquis viderint
„ Olim. Lacertis fortibus tibi est opus
„ Solertiaque impervia fallaciis
„ Frustrari ut hostis spem improbam, & dolum queas.

Anno

Anno 1627. Marcus Gradonicus Joannis Jacobi filius. 208
Quum eo Insulæ Metropolim regente facta fuerit universi Regni Cretensis descriptio, (ut notatum legi in Andreæ Cornelii Chronico) non abs re erit hoc loco numerum incolarum exhibere, qui eo tempore per diversa Insulæ loca commorabantur. Numerata itaque fuerunt.

In Urbe Candia Hominum mulierumque capita num. 11474
In Candiæ Territorio ex utroque sexu capita num. 71177
In Civitate Sithiæ ex viris fœminisque capita num. 1537
In Sithiæ territorio Virorum mulierumque capita num. 3275
In Oppido Jerapetræ ejusque territorio capita num. 2687
In Urbe Rethimi capita num. 7993
In Territorio Rethimi capita num. 42937
In Urbe Cydoniæ seu Caneæ capita num. 4340
In Cydoniensi Territorio capita num. 46905

Omnia itaque virorum mulierumque Cretensium capita (quæ inter numerabantur sexaginta supra mille & centum ex Hebræorum natione) simul collecta æquabant numerum 192725.

Anno 1629. Lazarus Mocenicus Antonii filius, qui su- 209
premus Venetæ Classis Imperator ob præclaras victorias de Barbaris Reipublicæ hostibus relatas Eques primum in Senatu, mox in majoribus Comitiis Procurator enuntiatur die 1. Junii anni 1657. fortissimo viro emortualis, dum enim adversus Turcas strenue dimicat, eo ipso anno occubuit.

Anno 1631. Joannes Baptista Fusculus Francisci filius. 210

Anno 1634. Joannes Baptista Grimanus Antonii Equitis 211
& Procuratoris filius, dum Venetarum Triremium classis in sinu Adriatico præesset, in Majori Consilio Ducha Cretensis eligitur. Per omnes deinde dignitates militares ad supremum maris Imperium evectus bellica gloria clarus Procurator Sancti Marci enuntiatur anno 1647. die 24. Aprilis. Anno autem insequenti die 24. Martii, dum Turcicam classem in aquis prope Mitilenem persequitur fœda tempestate jactatus naufragio periit.

212 Anno 1635. Joannes de Ponte Aloysii filius.

213 Anno 1637. Paulus Donato Joannis Aloysii filius.

214 Anno 1639. Nicolaus Lippomano Bernardini filius.

215 Anno 1641. Bernardus Marcello Andreæ filius.

216 Anno 1644. Bernardus Maurocenus Francisci filius, quo Insulam regente bellum adversus Venetos movit Heibrahimus hujus nominis primus Turcarum Imperator. Hic cum non ita pridem pacem cum Veneta Republica solemni jurejurando firmasset, ipsam paulo post fœdissime violavit, nullaque præ habita belli denuntiatione validissimam classem ad Cretæ oppugnationem immisit, sub specie quidem vulciscendi injuriam eam, quod Veneti in Cretensi Regno Melitensium equitum naves Turcarum prædis onustas amice recepissent, *revera* autem (ut de Romanis diximus scripsisse Florum) *sola vincendi nobilem Insulam cupiditate*, quæ & Constantinopoleos propugnaculum esset, & faciliorem præberet ad Siciliam Italiamque invadendam deinde trajectum. Ad hæc autem consilia Heibrahimus deductus est, quod ei delatum esset, Insulæ urbes arcesque a paucis, iisque imperitis militibus custodiri, incolasque ipsos Venetorum Dominium ægre ferentes spem præbere, statim ac Turcarum vexilla conspicerent, ultro se in eorum fidem cessuros. Instructa itaque classis (Duce Jusufo elati animi viro, qui Heibrahimum Imperatorem contra Venetos accenderat,) ad Cretam Insulam anno 1645. die 13. Junii juxta Promontorium olim Cadistum, nunc Capospada nuncupatum appulsa, ingentes militum copias, nullo arcente vim (erant *enim* custodes oræ illius tantæ multitudini impares) *in litus* eduxit, quæ primo impetu S. Theodori arcem in Leuce Insula a Venetis, unde latius in mari prospiceretur, ædificatam oppugnarunt. Arci præerat Blasius Julianus Cohortis Dux natione Hister, qui solis triginta militibus, (quinque & sexaginta numerat Gratianus in Hist. Veneta lib. IX.) stipatus oppugnationem validissimam strenue sustinuit, nonnullasque hostium triremes tormenti bellici ictibus in mare demersit, cumque

se

se ad extrema redactum, tantisque viribus imparem esse cognosceret, gloriosissimam mortem magis quam odibilem maluit servitutem. Conjecto itaque igne in cuniculis tormentario pulvere repletis, Turcarum catervas in patefactas arcis januas erumpentes incendio dispersit, & ruinis oppressit, quibus & ipse obrutus ad Cœlos evolavit vir æterna memoria, & laude meritissimus.

Fausto triumphalis hujusce initii omine inflati Turcæ deque majoribus fidentes victoriis ad obsidendam totis viribus Cydoniam evolarunt, quæ arcto militum numero munita, bellicisque apparatibus pene destituta, cum per unum & alterum mensem Antonii Navagerii Præfecti virtute formidabilis obsidionis sustinuisset angustias, nullaque suppetiarum vicina spes eluceret, ad manus Barbarorum, honestissimis tamen pactis conditionibus, die XII. Augusti ex cessione devenit. Enituit in ea propugnatione pietas & constantia Milani Bencii Episcopi, qui, ut superius diximus, sola Crucifixi imagine munitus inter graviora pericula, ut animum militibus Christianis erigeret, augeretque, præsto erat, assiduisque hortationibus, spreto omni vitæ suæ discrimine, eos ut laudabilem mortem potius quam execrandam Barbarorum captivitatem subirent, excitabat. Ut autem omnis tuendæ civitatis spes evanuit, de illustriori gregis sui portione sollicitus sacras Christi virgines e religiosis septis eductas Venetias misit, ne effrænatis victoribus devenirent ad ludibrium.

Illustri itaque Cydoniæ civitate occupata, anno insequenti 1645. Jususus cum accepisset Amphimalium arcem (la Suda vulgo nuncupatam) omni prorsus præsidio destitui, spe ipsius absque certamine occupandæ ductus nonnullas ex suis triremibus illuc misit, ut si defensores moram deditionis facerent, armorum vi expugnaretur. At strenue eam propugnantibus Hieronymo Minoto, & Michaele Maripetro, Barbari Ducis consilium ex Venetæ classis adventu irritum fuit. Quum autem insequenti anno 1646. Jususo enecto suffecisset Heibrahimus in navali imperio Mussam, Cusseimo

feimo autem terrestris exercitus curam demandasset, iste tentata frustra Amphimalia, Chissamum parvum oppidum, XL. militibus, qui illud tuebantur, ad unum necatis, expugnavit. Mox cum Veneta classis ex Amphimalio sinu excedere coacta fuisset, nova Turcarum obsidione arx Amphimalia circumvallatur, quæ etsi hostili foris impetu, gravique intus pestilentia vexaretur, attamen bellica propugnatorum virtute numerum supplente, (ex mille enim militibus ad præsidium destinatis vix ducenti supererant) adeo constanter stetit, ut Cusseimus relicta exercitus parte ad continuandam obsidionem, reliquas copias Rethimum oppugnaturus deduxerit. Constanter restiterunt obsessi, sed clade Venetorum, qui in subsidium urbis advenerant, perterriti dum improviso pulveris sulphurei incendio, ignem cuniculo sibi ab hoste subjici metuunt, præcipiti fuga e muris elapsi Barbaris locum cesserunt, ut propugnaculo potirentur, & turmatim in urbem irrumperent. Quum autem milites interim in arcem, quæ civitati præsidebat se recepissent, non diu post pari fato & ipsa in hostium potestatem devenit, oppidani enim a Turcarum furore sibi metuentes, Venetum Magistratum obtestati sunt, ne diutius resistentes victorum iram concitarent. Missi igitur fuerunt, frustra obnitente Joanne Francisco Ornano Corsorum militum Duce, qui, statutis cum Cusseimo conditionibus, arcem traderent.

217 Cretam interea appulit Dux Candiæ electus Cyprianus Civranus, qui ejus urbis bello & pestilentia afflictæ regimen suscepit anno 1646. Interea Amphimaliæ obsidio, quæ nihil remiserat, per totam hyemem protracta est Hieronymi Donati virtute, qui eam licet tenui munitam præsidio strenue ita propugnavit, ut quocumque Barbarorum conatus irritos redderet. Vario deinde Marte pluries pugnatum est, cumque Cusseimus copiarum multitudine redundaret, partem exercitus ad expugnandum Mirabellum oppidum non vulgare dimisit, quas ut e conspectu oppidi dispositas aspexerunt mili-

milites, qui præsidio erant, deditionem obtulerunt. Non ita
militum manus ad Hierapytnam custodiendam destinata;
strenue etenim, non semel repulso a muris ostium impetu,
spem dederant protrahendæ, donec suppetias exciperent, ob-
sidionis. At oppidani numero validiores cum extrema belli
pericula trepidarent, expansis seditiose portis, barbaros in
oppidum receperunt.

Post hæc Cusseimus universum exercitum, in quo trigin-
ta armatorum millia numerabantur, ex adverso Candiæ con-
stituit, dispositisque contra muros & propugnacula bellicis
tormentis urbis obsidionem aggressus est anno 1648. eo nem-
pe, quo Jacobus Barbarus Joannis filius Candiæ Ducha re- 218
nuntiatus regiminis administrationem suscepit, qui absoluta
nondum muneris periodo Provisor in Regno Cretæ consti-
tutus Hierapytnam oppidum e Turcarum potestate recepit,
& solo æquavit, cumque Candiam repeteret a Turcis circum-
ventus, dum fortiter dimicat, accepto vulnere occubuit. Du-
cha Cretæ Jacobi loco renuntiatur Lucas Franciscus Barba- 219
rus ejusdem frater, & bellicæ virtutis æmulator, ad cujus
gloriam cusum visitur numisma imaginem ipsius ex una, &
Candiam civitatem Justitia, Prudentia, Fortitudine & Tem-
perantia suffultam ex alia parte exhibens, quod per calco-
graphum in ære incisum ex adverso hujus paginæ apponi-
tur. Quum autem primo regiminis anno vix expleto Lu-
cas Franciscus, pro ea quæ præstabat maritimæ rei peritia,
ad Venetæ Classis Præfecturam evocatus fuisset, Cretæ ad-
ministrationem Ducha renuntiatus suscepit anno 1650. Jo-
seph Maurocenus Marci Antonii filius, sub cujus regimine 220
Chersonesus, (ne ipsius præsidii caussa copiæ minuerentur
ad propugnationem Candiæ) a Venetis diruitur. Interea cum
Veneta classis insignem de Turcica Deo favente retulisset
victoriam, Cusseimus, ut omnem tumultuandi occasionem
in castris supprimeret, fiduciam ex industria simulans, equi-
tum agmine e proximis collibus evocato, urbi appropinquat.
Intromissus contra eum Georgius Cornelius Venetus e Cre-

tensi

tensi Colonia Patritius, qui præclara pridem bellicæ virtutis præbuerat argumenta, cum prælium miscuisset, Cusseimum igneæ balistæ ictu graviter vulneravit, ex quo Venetis victoria processit. Exinde inter Venetos & Turcas levia solum nec frequentia certamina, quibus vario Marte tentatis, nihil Candiæ oppugnatio remisit. Duchæ munus interea
221 Antonio Aloysio Marcello Jacobi filio delatum fuit anno 1653 cui tamen alia dignitate distracto titulus reservatur, donec officium, quo fungebatur, expleret, & interim destinatus fuit, qui vacantem regiminis sedem occuparet Joannes Andreas Pascalicus Jacobi filius. At iste, ut erant ea tempora periculi & molestiæ plena, onus detrectavit, ad quod subeundum
222 renuntiatus est Ducha ejus loco Hieronymus Lippomanus.
223 Cretam deinde mittitur Ducha adlectus Candiæ Andreas Zenus Joannis filius, sed sponte sua se subduxit, quapropter in exordiis anni insequentis 1657. novus Ducha creatur su-
224 pralaudatus Georgius Cornelius Joannis filius, qui ob militarem rem egregie gestam equestri ordine a Senatu pridem donatus fuerat; Viro huic morum integritate, & bellica virtute clarissimo numisma cudi voluerunt Cives & milites Cretenses, quod ad perennandam ipsius memoriam & laudem in ære incisum profertur.

Postremos vitæ suæ annos in sacra Capuccinorum familia, cui nomen dedit, piissime duxit, & clausit.

Anno Christi 1659. qui erat Cretici belli decimusquin-
225 tus, Zacharias Mocenicus Candiam urbem Duchæ titulo su-
226 scepit administrandam, cui suffectus fuit anno 1663. Jacobus Lauredanus Bernardini filius. Huic non diu post munus recusanti successores renuntiati fuerunt anno 1664. alter ab altero Franciscus Bragadenus Nicolai filius, & Jo. Pascalicus Antonii filius, qui in iis belli angustiis ad Provinciam sibi commissam accedere detrectarunt. Electus itaque fuit anno 1665.
227 Franciscus Battalea vir summa animi magnanimitate præditus, qui expleto muneris sui cursu dum improvisa militum eruptione Turcarum stationes intrepide turbat, eorumque

opera

opera disjicit ferreæ fistulæ globo ictus in prœlio occubuit anno 1668. Battaleæ successor fuit Jacobus Contarenus Fantini filius anno 1667. cujus militaris virtus in eo præcipue enituit, quod ea loca sibi propugnanda deligeret, in quibus plus esset periculi, & laboris. Validos igitur Barbarorum urbem invadere conantium impetus dum intrepide repellit, igneæ balistæ plumbea pila percussus, ne præsens vitæ discrimen subiret, brachium sibi amputari sustinuit. Inter hæc Noallius Dux, qui e Gallia suppetias a Rege oppugnatæ Candiæ destinatas deduxerat, Venetis Ducibus denuntiavit, se dies post paucos in Galliam reversurum. Eo Galli Ducis proposito exterriti Veneti, cum de ipso retinendo precibus & hortationibus nihil agerent, ad extremum Jacobus Contarenus Ducha resecto nuper brachio illustris, squallens, & atra veste coopertus longoque puerorum & fœminarum lugentium agmine stipatus ad Noallium accessit, per Divina omnia humanaque obsecrans ne infelicem urbem, quam suo adventu erexerat, mox ad pessimam omnium ruinam labi vellet. Verum nec prece vel lacrymis motus vela in Galliam fecit, cujus exemplum libenter sequutus Vincentius Rospiliosius Clementis IX. nepos ejusque auxiliorum in Cretam Dux Candia discessit, urbemque ad quam tuendam missus fuerat, in extremis angustiis deseruit. Uterque socordiæ suæ pœnas dedit! Noallius enim prohibitus a Ludovico Rege Parisios adire, relegatus est in Petricorios; Rospiliosius autem purpuram, quam patruus ei deferre decreverat, amisit. Candiam interea appulit Zacharias Mocenicus, is qui Duchæ munus laudatissime egerat, Venetiis missus, ut suppetias cum imperio deduceret profligatis Cretæ rebus opportunas quidem, at funesta necessitate minores. Quamobrem spe omni conservandæ civitatis præcisa, post diuturnam obsidionem, & plane miram defensorum constantiam Urbs Candiæ Nobilissimi Regni Metropolis anno 1669. die 26. Septembris honestissimis pactis conditionibus (pro quibus utrimque adimplendis obsides apud Turcas pro Venetis da-

ti fuerunt Faustinus a Ripa, Joannes Baptista Calbus, & Zacharias Mocenicus olim Candiæ Dux) in sævissimas Barbarorum manus devenit cum ingenti totius Christiani Orbis luctu, & incredibili Clementis IX. Sanctissimi Pontificis dolore, qui paulo post morbo, & mœrore confectus, amissa vita, satis ostendit, se nemini concessisse, qui maximam ex tanto Reipublicæ Christianæ infortunio molestiam cœpisset.

Hac ratione finis gravissimo bello est impositus, quod per annos ferme XXV. inter Rempublicam Venetam & potentissimos Turcarum Imperatores exarserat, non sine magna Venetorum laude, qui immanibus sævissimi hostis viribus retundendis diu adeo pares fuerunt, sed non sine inæstimabili detrimento Venetæ atque adeo Christianæ Reipublicæ, siquidem Regnum illud fortissimi propugnaculi loco erat contra sævientes avidosque Turcarum conatus. Sed Dei Omnipotentis, in cujus ditione omnia sunt posita jura Regnorum, judicia adoranda sunt, qui Barbaram nationem veluti flagellum movet ad corripiendos contumaces filios.

Belli hujus casus varios, & præclarissima Venetorum terra marique gesta per longum adeo tempus producta, Historici passim fere omnes, præsertim Veneti memoriæ prodiderunt. Inter eos eminent Joannes Gratianus in Hist. Venetis Latino sermone concinnatis, & Andreas Valerius Senator, qui non mediocri volumine Italico idiomate eleganter exarato complexus est quidquid a primis belli motibus usque ad pacem cum Turca initam in Candiæ deditione, memoratu dignum accidit. Hos sequuntur ex Italis Sertorius Anticanus, qui primas belli clades exposuit in libro cui titulus: *Fragmenti Historici della Guerra di Candia*, *Bononiæ 1647*. Hieronymus Brusonius, qui Belli Cretensis ultimi Historiam Italice vulgavit Bononiæ *1679*. & Franciscus Fulvius Frugonus Ordinis Minimorum, in libro cui titulus: *Candia Angustiata*, Ven. edito. Ex externis vero Comes de Chastelemain, qui relationem ad Regem Angliæ habitam de præsenti bello inter Venetos & Turcas, idest de Statu

Can-

Candiæ Anglice ſcriptam vulgavit Londini 1666. J. H. Glazemaher Candiæ obſidionis cruentæ Hiſtoriam Generalem Belgice deſcriptam edidit Amſtelod. 1671. Antonius de Haes ſituationem Candiæ Inſulæ, & obſidionem Belgico idiomate in lucem protulit Amſtelod. 1669. Hi omnes & nonnulli alii, qui Creticum hunc ultimum bellum ſeu Gallico, ſeu Germanico idiomate protulerunt, memorantur ab Alphonſo Laſor a Varea in *Orbe ſcriptorum calamo delineato* Tom. I. pag. 307, verbo Creta, ubi Scriptores enuntiat (non tamen antiquos, nec omnes) agentes de Creta. Indicatis itaque uberibus fontibus, ex quibus univerſa belli ſeries exponitur, exiſtimarem me profecto inutili opere laborare, ſi ab aliis ſcriptoribus eleganter accurateque edita, ipſe denuo enarrare ſuſciperem, præſertim cum Chronologicam hanc Ducum ſeriem mihi concinnandam ita propoſuerim, ut in iis tantum rebus immorarer, ex quibus occaſionem nanciſcerer proferendi ineditum aliquod documentum. Hoc enim in primis alte animo inſedit, ut ab injuriis temporum pretioſa hæc antiquitatis veſtigia præſervarem.

SUPPLEMENTA.

HAud modicum a veritate aberrare putabitur, qui in vasta rerum congerie tum propter longi ævi diuturnitatem, tum propter varias virorum series implicata, sibi suadeat posse (immani quamvis labori indulgeat) omnia congerere, quæ multis abditisque in locis dispersa inventu difficillima dignoscuntur. Id ego tam in Venetis, quam in Torcellanis Ecclesiis non semel expertus, novo argumento in Cretensibus rebus deprehendo; siquidem cum ad lucem, præli merito, tenue hoc Cretæ Sacræ opus appropinquaret, advenerunt in subsidium ornatumque operis ipsius Monachio Bavariæ Electoralis Metropoli (humanissimum Joannis Pauli de Gasperis viri in colligendis antiquarum rerum notitiis eximii munus) nomina aliqua Episcoporum, qui in Cretensis Insulæ Ecclesiis sederunt, aliaque itidem & Archiepiscoporum & Episcoporum nomina ex nonnullis, nec tamen omnibus summi meriti, libris prodierunt, ex quibus accuratæ Criticæ studio aliqua quidem in Antistitum serie adjicienda, alia vero penitus rejicienda probantur. Eapropter cum nefas esse duxerim, de iis quæ in re hac mihi innotescant, benevolum eruditumque Lectorem fraudare, consilium inii, ad absoluti Operis calcem quasi pro appendice (servato Ecclesiarum ordine,) additamenta hæc disponere, & exhibere.

Ad Archiepiscopatum Candiensem.

Præter eos quos superius enuntiavimus sive Græci, sive Latini ritus Archiepiscopos Candiæ, alios tres reperire datum est, qui a totidem scriptoribus Archiepiscopali Candiæ titulo insigniti leguntur. Primus horum est Simon, sive Simeon, qui a Vincentio Coronello Ord. Min. Conventualium olim Generali Ministro in Bibliothecæ Universalis Tomo VII., ubi de Candia agitur, renuntiatur Archiepiscopus Cretensis, &

ad

ad annum 1212. alligatur his verbis: *Gl' Arcivescovi di questa Metropolitica Chiesa* (Candiæ scilicet) *de quali abbiamo potuto avere notizia sono, il primo nel 1212. fu Simone*. Haud inverisimiliter autumo, virum diligentiæ potius quam labori parcentem Simonem hunc inter Cretenses Archiepiscopos adnumerasse ex æquivoco, siquidem anno 1212. die 12. Sept. (ut superius dixi Tom. II. pag. 222.) Simoni verius seu Simeoni Archiepiscopo Montis Sinai redditus in Cretensi Insula, dato diplomate, Petrus Zianus Dux Venetiarum constituit, seu potius confirmavit, ex quo fortasse factum est, ut a Coronello Simon statueretur Cretæ Archiepiscopus.

Secundus, quem reperi inter Archiepiscopos Cretæ perperam cooptatum, est Quirinus, quem Zabarella in opusculo, cui titulum præfixit: *Il Galba* pag. 68. Archiepiscopum Cretæ dicit: *Quirino fu Arcivescovo di Candia del* 1300. Quæ autem fides adhibenda sit scriptori in universis suis libris, (quos bene multos edidit) erroribus, mendaciis & fabulis redundanti, noverint omnes, qui ejusdem male coacervata scripta pervolverunt.

Tertius recentiori ævo in Candiensi Ecclesia sedisse innuitur a Joanne Mario Crescimbenio, in libro cui titulus: *Commentarj intorno alla sua Istoria della Volgar Poesia Tom. V. pag.* 198. ubi hæc habet:

„ Scipione Buonanni Folignate anch'esso, e celebre Giu„ reconsulto servì in Roma in qualità d'Auditore, Ottavia„ no Corsini Chierico di Camera, e Arcivescovo di Cre„ ta; e fu Segretario dell' Accademia degli Umoristi, ove „ segnatamente orò nella morte del Guarini. Di lui si truo„ vano varj componimenti Poetici sparsi per le raccolte, „ e morì in Roma a 17. Sett. l'anno 1618. " Verum cum eorum temporum certa compertaque sit Archiepiscoporum series ex solis Venetis Nobilibus constans, nullo divinare pacto possum, qua authoritate conjecturave ductus Crescimbenius Octavianum Corsinum inter Cretenses Archipræsules collocaverit.

Jure igitur meritoque hos tres assertos Candiæ Archiepiscopos e legitimorum serie Præsulum rejicio, ad Episcopos inde ejusdem Insulæ transiens, servato Ecclesiarum ordine, quem superius mihi constitui.

AD ECCLESIAM ARCADIÆ.

Georgius Alexander seu de Alexandris, cujus mentio prolata superius est Tom. II. pag. 131. Ecclesiæ Archadiensi præerat anno 1494. die enim 30. Martii ejusdem anni Dominicæ Resurrectioni sacra in Vaticana Principis Apostolorum Basilica inter Pontificiæ Missæ solemnia Evangelium Græco idiomate cecinit, idemque ibidem præstitit anno scilicet 1495. in diebus 20. Januar. & 25. Decemb. anno 1496. in solemniis Paschalibus, & in Natalitiis Apostolorum Petri & Pauli, anno 1497. tum in Paschali solemnitate, tum in diebus 28. Augusti, & 25. Decembris, demum anno 1498. in Festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. Hæc omnia deprompta traduntur ex Ecclesiasticis Diariis Joannis Burchardi Argentinensis Episcopi Hortani & Civitatis Castellanæ, Capellæ Pontificiæ Ceremoniarum Magistri, & ex aliis Diariis Tom. V. VI. VII. & VIII. collectionis, quam ex Vaticanis codicibus exscribi fecit Onuphrius Panvinius, quamque Joanni Jacobo Comiti Fucher seu Fukari misit in XII. Tomos digestam, atque in Electorali Boiariæ Bibliotheca, nunc temporis asservatam.

Matthæus Episcopus Archadiensis, anno 1511. mense Aprilis Romæ juramentum obedientiæ præstitit, prout in Tom, X. superius enuntiatæ collectionis testatum reliquit Paris de Crassis Bononiensis in Romana Pontificia Capella Ceremoniarum Magister.

Post Matthæum inserendus esset inter Episcopos Archadiæ Franciscus Sirigo, si fides esset iis quæ affert Vincentius Coronellus in suo Atlante seu Insulario pag. 200. col. 2. num. 34. ubi hæc leguntur: *Arcadia essendo gia stata una delle*

Cit-

Citta Vescovali sotto l' Arcivescovo di Candia, credesi, (neque enim scriptor ipse certus est de re) *che l' ultimo suo Vescovo fosse Francesco Sirigo circa il* 1550. *essendo poi stato soppresso questo Vescovado dal Pontefice Clemente VIII. nel* 1584. At sicuti ex diplomate Clementis VIII. superius allato pag. 132. comperimus Episcopatum Archadiensem suppressum fuisse anno 1604. ita ex eis quæ sequuntur, alium addiscimus Archadiæ ultimum Episcopum.

Loco ultimi Episcopi, quem Leonem ex Cornelii Chronico appellamus, reponendus est Benedictus Leo seu de Leonibus Ordinis Cruciferorum Rector olim Generalis in Philosophicis & Theologicis studiis doctissimus, qui in suo Episcopatu residens ibidem extremam diem clausit, & in Cathedrali Ecclesia tumulatus fuit circa annum 1594. multis relictis ingenii sui testimoniis, quæ inter liber est, cui titulus: *L'Origine e Fondazione dell'Ordine de Crociferi descritta dal Reverendiss. Monsignor Benedetto Leoni Vescovo di Arcadia in Venezia MDXCVIIII.*

AD ECCLESIAM MILOPOTAMENSEM.

Jacobus Episcopus Millipotensis profertur in documento anni 1281. diei 15. Novembris, quod ex Archivo Monialium S. Mariæ de Valliviridi Diœcesis Torcellanæ Ordinis S. Benedicti, protulit Bonolus in additionibus ad Ughellum Tom. V. Venetæ Editionis col. 1389. Documentum ipsum retuli cum Jacobi Episcopi Millipotensis nomine in Ecclesiis Torcellanis Illustratis Tom. X. Eccl. Ven. pag. 368. verum in Indice Generali nomen ipsum minus accurate prætermisi; ex quo factum est, ut nullam de Jacobo ipso mentionem ingererem in serie Episcoporum Milopotamensium. Supplendum hoc loco esse censeo, etsi nomen Episcopatus aliquantulum (fortasse ex Amanuensis inscitia) discordet a communi appellatione; cum nullibi Millipotensem Ecclesiam pro Milopotamensi legerim.

Geor-

Georgius Episcopus Milopotamensis interfuit anno 1498. die 25. Aprilis simul cum aliis tribus Episcopis solemni consecrationi Cardinalis Dominici Grimani in Patriarcham Aquilejensem. Anno autem insequenti 1499. Georgius Episcopus extremum diem clausit Romæ die 7. Octobris. Ita in Joannis Burchardi Argentinensis Episcopi Hortani, & Civitatis Castellanæ Capellæ Pontificiæ Ceremoniarum Magistri, & aliorum Diar. Tom. VII. in Electorali Bibliotheca Ducis Bavariæ.

Nicolaus Stridonius ex Ordine Cruciferorum uti Episcopus Milopotamensis in Candia enuntiatur ab Augustino Superbio Minorita Conventuali in libro, cui titulus: *Trionfo Glorioso d'Eroi illustri di Venezia* pag. 142. ubi hæc habentur: *Nicolo Stridonio Crocifero Dottore Theologo. Fu il primo che leggesse in Greco nel Coleggio di Roma de Greci instituito da Gregorio XIII. Fu Vescovo di Milopotamo in Candia, ove mori dalla peste, e furono abbruggiati tutti li scritti suoi che erano cose rare sopra Platone.* Ex Aloysio Contareno in suo Viridario pag. 498. addiscimus floruisse Stridonium circa annum 1580. *Nicolo Stridonio Crocifero Vescovo Mellipotense nella Latina & Greca lingua dottissimo nel* 1580.

Octavianus Semiteculus dum Romæ pro Ordine suo Cruciferorum Procuratoris Generalis munere fungeretur, ad Ecclesiam Milopotamensem a Clemente VIII. Pontifice assumitur anno 1502. ut in nota marginali innuit citatus Superbius pag. 143. hæc de Octaviano scribens: *Ottaviano Semitecolo Crocifero Theologo e Predicatore celebratissimo, mentre era in Roma Procuratore Generale della sua Religione fu creato Vescovo di Milopotamo da Clemente VIII. e mori in Conegliano di morte subitana, e fu sepolto in San Martino grosso Priorato e Parochia de suoi Padri Crociferi.* Hæc autem minime cohærere possunt cum citata Chronica nota marginali, siquidem Clem. VIII. Pontificatum iniit anno 1592. qui quidem annus ab authore notatus, fortasse ex Librariorum inscitia corruptus fuit reposito o pro 9. Aloysius Contarenus in enuntiato Virida-

ridario pag. 498. scribit Octavianum floruisse anno 1488. *Ottaviano Semitecolo Crucifero Predicator unico & Teologo nel* 1588.

Aloysius seu Ludovicus Bollanus ex supralaudato Cruciferorum Ordine ad Ecclesiam Milopotamensem administrandam Episcopus institutus fuit teste citato Superbio pag. 138. qui hæc de Bollano profert: *Luigi Bollani Crocifero Dottore Theologo successe nel Vescovato di Milopotamo in Candia. Mori con predicamento di gran Santità.* De Aloysio Bollano paucis verbis agit Aloysius Contarenus in suo Viridario pag. 484. nulla habita de Episcopatu ejus mentione. *Alvigi Bollani Crucifero Filosofo Theologo & d' alto intelletto* 1588.

AD ECCLESIAM CYDONIÆ.

Non abs re erit hoc loco quasi nacta occasione errorem detegere, quem protulit editor inscriptionum Urbis Patavinæ a Jacobo Salomonio Ordinis Prædicatorum accurate collectarum: dum enim ad Ecclesiam Sanctæ Annæ epigraphes sepulcrales exhibentur, inter eas notatam legimus inscriptionem *Fratri Dionysio Bollano Ordinis Prædicatorum &c.* quam ex marmore ipso correctiorem attulimus superius Tom. II. pag. 156. *Fratri* scilicet *Dominico Bollano Ordinis Prædicatorum &c.*

Ex eodem autem Inscriptionum Patavinarum libro alium detegimus Episcopum Agiensem seu Cydoniensem Andream scilicet Corbellium, cujus mentionem agit Salomonius post inscriptiones Urbis Patavinæ in appendice p. 591. ubi enim ad pagum MIRA nuncupatum devenit, epigraphen Familiæ Corbelliæ afferens, hæc addit in nota marginali : *Claruere ex ea* (Familia Corbellia) *Andreas Episcopus Cydoniæ*, *atque Benedictus*, *& Marcus Antonius Magni Cancel. Regni Cretæ* , *ille anno 1613. isti anno* 1590. *1596. circiter*. Hujus itaque notæ authoritate Andreas Corbellius reponendus erit in serie Agiensium seu Cydoniensium Episcoporum inter Dominicum Bollanum, & Georgium Perpignanum.

AD

AD ECCLESIAM JERAPETRENSEM.

Philippus Episcopus Monevasiensis & Hierapetrensis juramentum suum Romæ præstitit die X. Octobris anno 1520. Ita Blasium Baronium Martinellum Cæsenatensem Pontificium Ceremoniarum Magistrum in Diariorum Tom. XII. notasse asseruit mihi scribens superius laudatus Joannes Paulus de Gasperis.

Novissimo loco emendationem proferendam censeo involuntarii erroris in quem impegisse me ultro fateor Tom. V. pag. 280. Eccles. Venet. Illustrat. & iterum Tom. VII. pag. 282. dum Agnelinum Episcopum Sudensem nimis facile dixi Episcopum urbis Sudæ positæ in Creta Insula, authoritati fidens illius scriptoris, qui Indicem Geographicum concinnavit Collectionis Conciliorum Labbei: enuntians enim ipse Antonium Episcopum Sudensem in Synodo Basileensi anno 1438. verbo Sudensi *addit in Insula Cretæ*; at nunc ab eruditissimo Lequienio edocti Episcopos Sudenses addiscimus Ecclesiæ Soltaniensis Archiepiscopalis fuisse suffraganeos: ita enim scribit Tom. III. Orientis Christiani col. 1379. *De Ecclesia Sudensi sive Sunensi nihil aliud mihi occurrit, nisi hanc fuisse Ecclesiæ Soltaniensis aliquando suffraganeam, eique præfuisse nonnullos Latini ritus Episcopos*. Inter eos autem nec Antonium recenset, qui in Synodo Basileensi sedit, nec Agnellinum de quo mentio acta est in Eccl. Ven. Illustratis Tom. V. & VII. superius citatis. Porro Ecclesiam Soltaniæ Metropolim, dictam olim Tigranocertam in Armenia Majori collocat Lequienius ex Geographorum, quos col. 1359. citat, authoritate.

Nec male hic cecidit, ut cum ejusdem eximii scriptoris assertis finem imponerem, cujus potissimum vel adaugendi vel illustrandi caussa, saltem quod pertinet ad Cretenses Episcopos, manum huic Operi admovi.

F I N I S.

